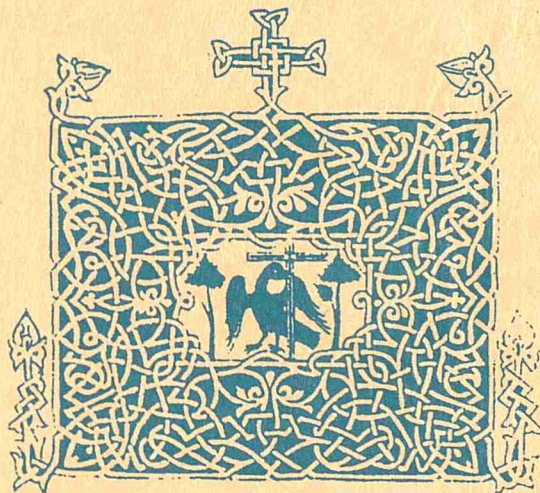

BASARABIA ROMÂNĂ

antologie

editura
SEMNE

www.dacoromanica.ro

INSPECTORATUL PENTRU CULTURĂ
AL MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

BASARABIA ROMÂNĂ

ANTOLOGIE

Ediție îngrijită, note și comentarii
de Florin ROTARU

Editura **SEMNE**
BUCUREȘTI
1996

Coperta de: MIRCEA DUMITRESCU

Acest volum a fost publicat în cadrul programului cultural:
BUCUREȘTI, CAPITALA LATINITĂȚII ORIENTALE

www.dacoromanica.ro

ARGUMENT EDITORIAL

Răpirea rusească a transferat, neîndoios, trecutul de glorie al Moldovei Orientale într-un abis fără timp. A ucide și a deporta, ducînd pe drumul siberian al morții sute de mii de oameni numai pentru vina că erau români stabiliți de sute de ani în satele și orașele lor, este un gest de stepă sălbatică, rușii neatingîndu-se niciodată de rafinamentul chinezesc.

La 1812, românii uitaseră grozăviile migrațiilor tribale hăituite de foamea din stepă. Dar, oricum, traumele de atunci, cînd migratorii înțeleseseră că hrana lor depindea de existența așezărilor românești, nu se comparau cu dramele ocupației rusești. Imaginîndu-se deja europeni, la o sută de ani de la reformele lui Petru I, rușii au crezut că pot deforma un întreg fond etnic prin dislocări de populație și prin implantarea unor instituții noi. La început, țarismul lor s-a izbit de vechile tradiții românești și vreme de vreo trei decenii s-au văzut obligați să le respecte. S-au născut și acte de revoltă, dar ele s-au manifestat printr-o solicitare decentă a drepturilor sau prin refugieri tăcute ale basarabenilor la rudele sau pămînturile lor din dreapta Prutului. Despre aceste realități din care se năștea o altă Basarabie, nimeni nu a scris. Așa s-a întreprins odată cu trecerea timpului o stare de înstrăinare și de vinovată uitare în sînul celor rămași în matca națională. Tîrziu, pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cîțiva intelectuali sosiți din Basarabia au mai scris cîte puțin despre locurile lor natale. Și tot un moment de tresărire națională l-a oferit sfidătoarea sărbătorire rusească, purtată la rang de stat, cu prilejul centenarului anexării Basarbiei. Atunci, cîteva conștiințe românești au reacționat cu hotărîre și decență așa cum ne îndemnase Eminescu, dar n-a existat o ripostă oficială a guvernului român. Totuși, după 106 ani de suferințe purtate în singurătate, Basarabia s-a declarat pentru unirea cu țara română. Revederea a zguduit conștiința românească și păcatul vinovăției a cuprins multe inimi. Pentru tămăduirea rănilor basarabene, istoria n-a lăsat românilor decît două decenii și jumătate, pînă cînd un alt dictat a făcut din cursul blînd și firav al Prutului un zid incompatibil.

Astăzi, rușii își repudiază, după 80 de ani de sforțări propria lor creație a uniunii sovietice, prăbușită odată cu ideologia ei bolșevică. Este momentul cînd glasul istoriei trebuie ascultat. Pe de o parte, rușii, sînt obligați să recunoască o realitate istorică în funcție de care să-și adopte o poziție veridică: românii le sînt vecini și în pofida tentativelor moscovite, timp de 200 de ani n-a fost posibilă distrugerea lor, tot așa cum niciodată în viitor nu se va reuși acest lucru. În schimb, acțiunile de colaborare au adus rezultate benefice ambelor părți. Astfel, cîteva victorii rusești împotriva imperiului otoman au putut fi obținute și datorită jertfei de sînge românesc, iar atunci cînd rușii n-au fost aliați cu românii în timpul celui de-al doilea război mondial, Moscova și Leningradul, simbolurile rezistenței rusești

au fost încercuite. De cealaltă parte, și românii sînt obliagție să mediteze asupra faptului că spre deosebire de austriaci sau austro-ungari, de exemplu, care întotdeauna au avut un singur obiectiv, acela al ocupației germane asupra țărilor române, în schimb, rușii au fost cîteodată capabili, ca în acel secol al XVIII-lea dominat de romantismul religios, să gîndească și altceva în afara ocupației, anume crearea Regatului Dacia care ar fi trebuit să reunească pe toți românii.

În fapt, un climat de respect reciproc în această zonă generează stabilitate și o civilizație remarcabilă, ideile pangermanismului, ca și cele panslaviste dovedindu-se false pentru realitățile românești.

Volumul prezent nu reprezintă un simplu florilegiu de pasaje reprezentative din cîteva cărți, el reunește studii și opere complete, astfel încît cititorul să scoată din această antologie coroborată cu celelalte din cadrul programului cultural **București, Capitala latinității orientale**, cea mai largă cunoaștere a trecutului istoric al românilor rămași în afara granițelor statului, cu referire specială la românitatea basarabeană. Firește, n-au putut fi incluse toate lucrările pe care ni le doream republicate, în așa fel încît să avem un tablou exhaustiv al problemei, dar necuprinse în aceste antologii n-au rămas decît foarte puține lucrări importante. Astăzi, cititorul are avantajul de-a privi lucrurile de la înălțimea întregului adevăr, perspective ce nu se argumentează, ele trebuie numai să fie redade imediat tuturor românilor pentru a fi capabili să-și apere viitorul.

Textele care au stat la baza acestei ediții sînt, în general, primele ediții ale lucrărilor antologate, de altfel și singurele în majoritatea cazurilor, numai rareori au fost folosite ultimele ediții de autor. Ca sistem de transcriere au fost adoptate normele Academiei Române elaborate pînă în anul 1989, din motive obiective susținute de realitățile din afara granițelor țării unde schimbările aduse n-am produs decît confuzie. Notele de autor au fost transferate din subsolul paginilor la sfîrșitul fiecărei lucrări și sînt urmate de notele de editor marcate în text cu paranteze drepte []. Au fost corectate tacit greșelile de tipar. Selecția textelor a fost determinată direct de valoarea științifică a lor, de cuprinsul celorlalte antologii alcătuită de noi, de alte reeditări făcute recent, ca și de numărul fix de pagini al volumului.

Au fost incluse, din considerente diferite, următoarele lucrări:

1. Mihai EMINESCU, **Basarabia și Tendințe de cucerire**. S-a folosit textul stabilit de ediția academiei: Mihai Eminescu, **Opere**, vol X, București, 1989. Studiile au fost reproduse nu numai pentru valoarea lor științifică deosebită, dar și dintr-o datorie morală față de acest mare gînditor care, nedreptățit pînă acum, trebuie considerat primul istoric român al problemei basarabene.

2. N. Iorga, **Pagini despre Basarabia de azi**, Vălenii de Munte, 1912. Marele savant a fost, în 1912, conștiința românească care a răspuns cu cea mai frumoasă demnitate falsificărilor rusești, susținînd mai multe conferințe și organizînd diverse comemorări, pe lângă publicarea a două cărți: o istorie propriu-zisă, intitulată **Basarabia noastră** și republicată în 1995 de Fundația culturală română și această culegere de articole publicate și selectate de autor, lucrare din care putem observa starea de ignoranță condamabilă ce cuprinsese societatea românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Republicarea acestor texte s-a făcut din dorința de-a nu se mai repeta acea tristă stare de spirit.

3. Charles Upson Clark, *Bessarabie*, New York, 1927. Lucrare tradusă pentru prima dată în limba română la aproape 70 de ani de la apariția ei, deși este poate cea mai valoroasă carte scrisă de un cunoscut istoric străin despre Basarabia. Un alt scop al republicării acestui studiu constă și în dorința de-a oferi un argument în plus împotriva aceluși complex de inferioritate ce stăpânește pe nedrept majoritatea românilor, puțini fiind aceia ce conștientizează falsitatea și artificialitatea acestui complex, întreținut cu bună știință de cei ce doresc dominarea poporului român.

4. William Howell Reed, *Bessarabie*, New York, 1918. Studiu tradus pentru prima dată în limba română, aproape necunoscut istoricilor români și republicat din aceleași considerente ca și lucrarea lui Clark, pentru a vedea românii că drepturile lor contestate de alții sînt apărate și de istorici americani, nu numai de naționaliști români.

5. Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926. Lucrarea republicată acum pentru prima dată și care conține o anexă cu articole din presa românească de la Chișinău din anii 1917 și 1918, documente de o excepțională valoare.

6. General M.N. Schina, *Basarabia. Ianuarie 1918-Iunie 1919*, București, 1938;

7. Th. Holban, *Numărul bulgarilor din Basarabia și Din viața bulgarilor basarabeni*, ambele studii au fost publicate în revista „Viața Basarabiei”,

8. Mihai Ciachir, *Obiceiurile religioase ale găgăuzilor în „Viața Basarabiei”*,

9. Ion Nistor, *Drepturile noastre asupra Hotinului*, Chișinău, 1918.

Ne exprimăm întreaga noastră grațitudine față de d-na Constanța Ghibu continuatoare devotată a dorinței soțului său Octavian Ghibu, de-a încuraja republicarea lucrărilor importante scrise de marele patriot Onisifor Ghibu. De asemenea, ne facem o datorie de onoare din a aminti ajutorul ce ne-a fost acordat de Valentina Roșca, dr. Marian Radu și dr. Ioan Constantin, precum și seriozitatea în lucru depusă de Editura SEMNE, fără de care apariția acestui volum ar fi fost practic imposibilă.

Florin ROTARU

MIHAI EMINESCU BASARABIA

I. NUMELE ȘI ÎNTINDEREA EI

În toate întâmpinările de pînă acum, în scrisoarea d-lui X, din „Le Nord“, în articolul puțin politicos a gazetei rusești „Viedomosti“, în răspunsul unui rus către *Alecsandri* găsim repetîndu-se cu stăruință că Basarabia este din numărul provinciilor cucerite de ruși cu sabia de la tătari și de la turci. Convingerea noastră este însă că, din veacul al patrusprezecelea începînd, Basarabia n-a fost nici întregă, nici în parte a turcilor sau a tătarilor, ci a unui stat constituit, neatîrnat, deși slăbit și încălcat în posesiunile sale, a Moldovei. Moldova era proprietarul locului și dacă reprezentanții statului moldovenesc, Domnii, ajunseseră atît de slabi încît dreptul nostru era dezbrăcat de putere și nu putea să se apere aceasta nu e o dovadă că Moldova a renunțat vreodată la dînsul. Căci un drept nu se pierde decît prin învoirea formală de a-l pierde. Dar fie această învoiere smulsă cu de-a sila, fie dictată de rațiuni de stat, fie izvorîtă din orice alte considerații, nu se modifică și nu se nimicește decît din momentul în care renunțăm la el.

Cum că aceasta nu e numai opinia noastră, ci chiar aceea a diplomației rusești se dovedește din istoria celor din urmă 150 de ani. De cîte ori Rusia stipula ceva în favorul Principatelor în tratatele ei cu Turcia, ea se provoca totdeauna la drepturile imprescriptibile, *ab abtîquo*, la capitulațiunile Principatelor.

Același Rumianțof de care d. X pretinde c-ar fi cucerit Basarabia de la tătari realipește Basarabia și Hotinul la Moldova, Giurgiu și Brăila la Valahia.

Rumianțof se învoiește cu desființarea mitropoliei Proilabului (Brăila), creată de greci pentru părțile pe care, din cauze militare, turcii le ocupase, și permite mitropolitului Moldovei să alipească din nou, precum era din vechime, Basarabia la eparhia Hușilor, Hotinul la eparhia Rădăușilor, Giurgiul și Brăila la eparhia Rîmnicului.

Prin urmare *Rumianțof*, contimporan cu acele cuceriri, el însuși cuceritorul, știa mai bine ale cui erau acele locuri, știa mai bine că tătarii n-ar fi avut nevoie de mitropolit și de episcop, știa cu un cuvînt că locurile erau ale Moldovei. Cum că această conștiință de drept nu s-a stins niciodată în Moldova vom avea ocazia de a o dovedi pas cu pas. Pas cu pas vom dovedi totodată că ocuparea părților din Moldova și Țara Românească n-a fost decît militară, că ea avea cel mult caracterul administrației trecătoare pe care și rușii o introduc în campanie prin provinciile inamice și că, oriunde erau a se hotărî chestiuni de proprietate unde puterea juridică a statului se manifesta, statul moldovenesc hotăra pe acest pămînt ocupat

de turci. Cazurile de reclamații sînt tocmai cu tătarii ce locuiau în Buceag, cărora domnia Moldovei le hotărâște locul unde le este învoit a fi așezați, măsură acel loc și-l hotărînicește, deși domnia era fanariotă, deși slabă, deși locul era ocupat de trupe turcești.

Dar pînă a sosi la capătul veacului al XVII-lea și la începutul veacului al XVIII-lea, la slăbiciunea statelor noastre sub fanarioți, a cărei cauză e tocmai Rusia și alianța nefericitului *Cantemir* cu *Petru cel Mare*, vom stabili mai întîi drepturile țărilor pentru timpii în care nu era vorba de precumpănire turcească la noi.

Acest petec de pămînt, precum îl numesc corespondenții ziarului „Le Nord“, locuit de tătari sub corturi și de alte neamuri pe jumătate sălbatece, care-și datorește scoaterea lui din întuneric unor general „*d'un renom populaire*“, ca *Rumianțof* și *Sumarov*, are cu toate acestea un nume care țipă sub condeiele rusești.

A rosti numele *Basarabia* e una cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele *Basarab* și *Basarabeni* exista cu mult înaintea vremii în care acest pămînt devenise românesc; acest nume singur este o istorie întregă.

D'Ohsson, în *Histoire de(s) Mongols* (T.I., p. XXXV), ne spune că existau în arhivele hanului mongol din Persia fragmente istorice de o recunoscută autenticitate, scrise în limba și cu caractere mongole, pe care însă prea puțini le puteau citi. Pentru ca aceste fragmente să fie pricepute și de public, sultanul *Mahmud Gazon Khan* au voit ca ele să fie adunate într-un trup de istorie și au însărcinat cu această lucrare în anul 1303 pe medicul *Fazel-Ullah*, poreclit Rasid.

Medicul Fazel-Ullah-Rasid compilează deci cronica lui după fragmente mongolice și sub anul 1240 povestește următoarele:

„În primăvara anului 1240 principii mongoli trecură munții Galiții, pentru a intra în țara bulgarilor și a ungurilor. Orda care merge spre dreapta, după cea a trecut țara Aluta, îi ieși înainte Bazarab-ban cu o armată, dar e bătut. *Cadan* și *Buri* au mers asupra sașilor și i-au învins în trei bătălii. Bugek trecu din țara sașilor peste munți, intrînd la Kara-Ulaghi și a bătut popoarele ulaghice“.

Așadar principii tătari au bătut pe Kara-Ulaghi, adică pe negri-valahi (Kara-iflak) ba înaintea unuia i-a ieșit o armată comandată de Basarab-ban.

În *Annales Polonorum vetustiores*, scrise se vede între anii 1248–1282 (publicate întîi de Sommersberg, analizate de Lelewel) se găsește însemnat pentru anul 1259: „Tătarii, după ce subjugaseră pe besarabeni, pe litvani, pe ruteni și alte neamuri, au luat cetatea „Sandomir“, sau latinește; Thartari, subiugatis *Bessarabenis*, Lithvanis, Ruthenis etc.“.

Regele maghiar *Carol-Robert*, într-o diplomă din anul 1332 povestește bătălia ce o pășise de la Basarab, fiul lui Tugomir, în țara noastră: „In terra transalpina per Bazarab ilium Thocomery“ (Fejer VIII, 3, 625).

Din acest *Tugomir-Basarab*, care trăia pe la 1300 și ceva, s-a născut Alexandru, cel pomenit în diploma de mai sus, care a trăit pînă la 1360; din *Alexandru* s-a născut *Vladislav* și Radu Negru, din *Radu Negru Dan* și *Mircea cel Mare* (1418).

Cam într-o sută de ani, de la Tugomir pînă la capătul domniei lui Mircea, Țara Românească ajunsese la cea mai mare întindere teritorială, căci cuprindea Oltenia, Valahia Mare, ducatele Făgărașului și Omlășului din Ardeal, mare parte a Bulgariei, Dobrogea cu cetatea Silistra, Chilia cu gurile Dunării și țări tătărăști nenumite mai de aproape. În această vreme Valahia întregă, împreună cu toate

posesiunile ei, se numea în bulele papale, în documentele cele scrise latinește ale domnilor, în scrieri contimporane: *Basarabia*. Una din aceste posesiuni a fost și acest *lambeau de terre* de pe care Rumianțof și Sumarov pretind a fi cules tătari de sub corturi.

E destul a pomeni că, deși acea familie de Domni s-a stins în linie bărbătească, numele vechi domnesc de *Basarabia* se mai poartă și astăzi prin adopțiune de către un boier mare din Țara Românească.

Tot în vremea aceasta a înfloririi voievozilor Basarabi și a țării Basarabia *id est* Valahia, Moldova posedă teritoriul de la Hotin pînă în Cetatea Albă, căci la începutul veacului al cincisprezecelea cavalerul *Guilebert de Lannoy* se întilnește cu Alexandru cel Bun, merge la Cetatea Albă, care e a Domnului moldovenesc și găsește aici un oraș stăpînit de un pîrcălab (Burggraf) moldovenesc și populat cu genoveji, moldoveni și armeni.

Dar despre acestea mai tîrziu.

Destul numai că într-o vreme în care abia era viață istorică prin împrejurimi, Basarabia actuală era pămînt românesc stăpînit de Domni români. Și aceasta n-o deduc numai istoricii de astăzi, ci Miron Costin însuși, cronicarul cel învățat și mare logofăt în Moldova povestește aceasta în versurile dedicate regelui Poloniei.

Pentru a nu anticipa, reproducem acestea numai pentru a explica numele și a arăta că el este puțin ceva mai vechi decît tătarii de sub corturi ai lui Rumianțof, iar pe acest general rus îl vom găsi, cum am zis, la vremea lui, susținînd cu act iscălit de dînsul tocmai teoria contrară celei espuse de corespondenții ziarului „Le Nord“.

Dar lăsînd Valahia de o parte, ce se numește astăzi Basarabia?

Trăgînd o linie de la Hotin, din Nistru pînă în Prut, avem o lature; de la amîndouă capetele ei tragem cîte o linie pînă în Marea Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealaltă de-a lungul Prutului; iar capetele acestor două linii le încheiem cu o a patra linie formată prin țarmurii Mării Negre. Acest cadrilater cam neregulat se numește azi *Basarabia*, deși fără cuvînt.

După ce Ștefan cel Mare a luat de la Valahia, între anii 1465–1475, părțile de sud, cîte le aveau Basarabii între Prut și Nistru, aceste părți a păstrat numele distinctiv a dinastiei *primae occupantis*, a Basarabilor. Deci nu întreaga țară dintre Prut și Nistru e Basarabia, ci aceasta e numai o fișie spre sud, hotărîită și mică, așa cum ne-o arată Cantemir în *Descriptio Moldaviae*.

Iată deci marginile reale ale Basarabiei reale: trage o linie curmezișă de lîngă Nistru la Bender pînă în vîrfurile lacului Ialpug la Bolgrad și ai o lature, apoi ia-o de la Bolgrad pînă la Reni, ai a doua lature, de la Reni pe Dunăre în sus pînă la Chilia, a treia lature, apoi luînd malul Mării Negre pînă la Cetatea Albă la gura Nistrului, a patra lature; apoi în sus pe Nistru de la Cetatea Albă pînă la Bender, a cincea lature. Numai pămîntul cuprins între aceste cinci linii s-a numit cu drept cuvînt Basarabie; tot ce-i deasupra e Moldovă curată, războțată de la 1812 încoace.

Pămîntul cuprins între aceste cinci linii era împărțit în patru ținuturi: *Buceagul, Cetatea Albă, Chilia și Ismail*. Numai în ținutul Buceagului au locuit tătari cu învoirea Domnilor Moldovei, în celelalte se vor fi răsfirat cîte unul-doi, căci nimeni nu poate opri în mod hermetic trecerea unui om, mai ales tatar fiind, peste marginile moșiei lui; dar în sfîrșit numai în Bugeac tătarii colonizați s-au bucurat de oarecare privilegii, concese de proprietarul locului, care era statul Moldovei.

Cu acest pământ ne vom ocupa în numerii viitori. Statornicind, după cercetările mai noi, *originea numelui*, după *Cantemir*, marginile pământului de care e vorba, vom arăta ce soi de tătari a putut culege de sub corturi generalii ziarului „Le Nord“, de la anul 1400 începînd și pînă la 1812, adică în curs de patru sute și mai bine de ani. În treacăt ne vom ocupa și cu cetatea Hotinului.

II. VEACUL AL CINCISPREZECELEA

În numărul nostru de la 20 februarie am răspuns deja unui domn ZtX, care adresase din București o scrisoare directorului ziarului „Le Nord“, spunînd în ea că Rusia cucerise Basarabia de la niște cîrduri (*peuplades*) care locuiau sub corturi și erau pe jumătate sălbatice, de la un soi de bașibuzuci odioși, și că din *nici un punct de vedere* Basarabia prin Tratatul de Paris n-a putut fi considerată ca fiind restituită posesorilor ei legitimi.

Prin documente publicate în mare parte în arhive slave chiar am arătat că tătarii dlui X, care ar fi fost în trecut *les possesseurs légitimes*, erau cam ciudați în felul lor.

În Suceava domnește *Alexandru Vodă cel Bun*, care prescrie la anul 1407 ce vămi au să plătească negustorii poloni la Tighina (Bender) și la Cetatea Albă (Akkermann). Tot în vremea lui Alexandru trece la 1420 ierodiaconul rus Zosima prin Cetatea Albă și ne spune că, voind să treacă Nistrul, a trebuit să plătească pentru trecătoare un bir, pe care moldovenii și litvanii și-l împart la încheierea socotelilor. Ierodiaconul șade la Cetatea Albă două săptămîni și apoi pleacă de la fînarul așezat chiar la gura Nistrului pe o corabie către Sfintele Locuri.

Peste un an (1421) mai vine alt călător, cavalerul Guillebert de Lannoy, ambasadorul a doi regi apuseni, care asemenea petrece la Cetatea Albă, ce este sub stăpînirea lui Alexandru Vodă, pe care l-a văzut și-l cunoște cavalerul.

Ba cavalerul are și ocazia de a afla că moldovenii din Cetatea Albă sînt minunat de bine administrați, căci, singur călărind pe lîngă Nistru, a fost prădat și poliția de atunci i-a aflat în cîteva zile pe hoți și i-au adus legați înaintea lui. Cavalerul, mirat de această justiție expeditivă, se roagă lui Vodă să-i ierte, căci i-au dat banii toți înapoi.

În fine, la anul 1475, Ștefan Vodă cel Mare trimite la Cetatea Albă pe un arhitect grec, anume Teodor, ca să facă un turn nou și un zid nou la intrări, iar arhitectul le spune acestea prin inscripții care stau și *astăzi* pe zidurile cetății.

Totodată vedem în hrisoavele domnești de pe acea vreme, iscăliți deodată cu Domnul regulat, pîrcălabii Chilieii, ai Cetății Albe și ai Hotinului, care erau *boieri mari*, încît se vede cum că tătarii de sub corturi ai dlui X aveau trecere pe atunci.

Numai numiri ciudate aveau acei boieri tătari. Pentru că vedem din hrisoave că lîngă Manoil, pîrcălab de Hotin și Stanciu de Cetatea Albă, sînt iscălit d-nialor: Albul Spătar, Ioan Băiceanu, Hodeo Crețul, Oanea Pîntece, Tudor Vascanu, Giurgea lui Gadră, tot nume... tătărești de boieri de a lui Alexandru Vodă.

Dar Cetatea Albă devine și mai ciudată printr-altă împrejurare. În așezămîntul ce-l dă Alexandru cel Bun la 1407 negustorilor poloni se vede și ce mărfuri importau acele *peuplades à demi sauvages*. Negustorii aduc din Lemberg *postav*, din Brăila pește, din Podolia cai și vite albe; ce or fi aducînd ei oare din Cetatea Albă? Poate corturi tătărești? Ei aduc din Cetatea Albă stofe cusute cu fir de aur, stofe de mătășă și vinuri din Grecia, pe care prozaicul așezămînt le numește cvas grecesc. Erau luxoși tătarii din Basarabia.

Se știe că după moartea lui Alexandru cel Bun au rămas doi fii, Ștefan și Ilie, care și-au împărțit țara în două. *Matei Strykowski*, în cronică sa polonă-litvană, tipărită întâi la Koenigsberg la 1582, ne spune cum și-au împărțit-o ei. *Ilie* a luat regiunea Nistrului, Hotinul, Suceava, Iașii, Hușii, Tecuciul etc.

Ce-i mai rămăsese bietului Ștefan?

Trei ținuturi: Cetatea Albă, Tighina și Chilia, care erau echivalente cu tot restul Moldovei. Se vede că Ștefan știa importanța acestui *lambeau de terre*, căci n-a cerut nici Iașii, nici Suceava, ci s-a mulțumit cu acești *tătari*, care locuiau sub corturi și purtau stofe lucrate cu fir de aur și mătăsării, beau vinuri din Grecia și stăteau în relațiuni directe cu Genova și cu Veneția. Această împărțeală și împăcăciune între frați a pus-o la cale regele Poloniei la anul 1436.

Nu-i vorba de cronici, geografii și atlasuri. Nici una din ele nu contestă proprietatea deplină și neturburată a Moldovei asupra Basarabiei. Dar, avînd a face cu diplomați de soiul celor care scriu în „Le Nord“, am adus, ca Toma necredinciosul, dovezi scrise de oamenii trăitori în veacul al cinsprezecelea, oameni care au vorbit cu Alexandru cel Bun, cu fiii săi Ilie și Ștefan, cu Ștefan cel Mare. Aici nu se poate spune că este o vreme ca aceea a lui Rurik sau a lui Oleg, în care istoria e mit și mitul istorie, ci, din contra, o vreme în care negustorul ce aducea pește de la Brăila trebuia să plătească vamă, importînd iepe și vaci plătea vamă, trecînd Nistrul plătea vamă; o vreme în care poliția de Cetatea Albă prindea pe fițhari încît, din contra, vremea de astăzi, cu nesiguranța ei caracteristică, e o licență poetică pe lîngă epoca sănătoasă a lui Alexandru Vodă cel Bun. N-avea a face cu povești și drepturi închipuite, ci cu oameni care au fost, cum sîntem noi astăzi de a ne vedea cu ochii, care se îmbrăcau ei cu postav adus din Lemberg, iar cucoanele cu mătase din Cetatea Albă; și, cîte ori voim a spune povești de tătari sub corturi și oameni jumătate sălbatici, protestează boierul Manoli pîrcălab de Hotin, Stanciu de la Cetatea Albă și împreună cu ei Tudor Vascanu, Ioan Băiceanu, Oane Pîntece, Albu Spătaru și ceilalți.

Din acest triunghi format în documentele noastre de pîrcălabul de Hotin, cel de la Cetatea Albă și cel de la Chilia nu te scapă nici un soi de subtilitate diplomatică, nici un soi de apucătură. Nu-i ieșire precum nu-i intrare și, pîgîn să fie omul, trebuie să zică: Adevărat, a Moldovei e Basarabia.

De cînd există românii pe pămînt, Basarabia noastră actuală, acest *lambeau de terre*, a avut și el onoarea de a forma un stat deosebit, deși foarte trecător, sub Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun. Astfel e pururea parte integrantă, sau a Valahiei în veacul al paisprezecelea, sau a Moldovei din veacul al cinsprezecelea și pînă la luarea ei prin ruși.

Față cu aceste lucruri pozitive, cu acești pîrcălabi, stofe cusute cu fir, vămi plătite de negustori, turnuri și ziduri făcute de Ștefan Vodă, nu știm zău dac-ar mai cuteza cineva să zică cumva *La Bessarabie à aucun point de vue n'a été considérée par le Traité de Paris comme restituée à ses possesseurs légitimes!*

Hotinul-nord extrem, Chilia-gura Dunării, Cetatea Albă-gura Nistrului și tot teritoriul dintre liniile ce le-am putea trage între ele a fost al nostru și este de drept al nostru și astăzi, căci *nu nouă* nu s-a luat, *nu cu noi* s-au bătut rușii, *nu pămîntul nostru* l-au putut ceda turcii.

Știm prea bine că diplomații sînt isteți întru prefacerea dreptății în terfeloage fără valoare. Dar tăria unui popor mic a stat totdeauna în *drept*. Oare nu-i era mai ușor la inimă dlui X sau cititorului rus a lui „Le Nord“, adică afacerea se regula între noi și noi renunțăm la dreptul nostru de voie bună? Nu-i părea mai bine dacă tăceam molcom și jucam după cum ni se cînta?

Sigur că da.

De aceea, oricît de slab ar fi dreptul lipsit de arme și de putere, el e tot mai mare decît nedreptatea, tot mai tare decît neadevărul.

Cu un cuvînt tătarii dlui X și ai lui Rumianțof al cărui nume dl X îl citează fără cuvînt, pentru că acest general n-a susținut niciodată de a fi eliberat Moldova de sub tătari, ci din contra el a dat Moldovei, pe lîngă proprietatea și posesiunea liniștită a Basarabiei și a Hotinului, acei tătari n-au trecut, ci sînt pure invențiuni pentru a arunca praf în ochii Europei, neștiutoare de lucrurile noastre de la Dunăre.

Acest petec de pămînt pe care „Le Nord“ ar voi să-l sacrificăm prieteniei noastre cu Rusia nu are pentru noi nici un echivalent în lume. El însemnează misiunea noastră istorică, tăria noastră.

La intrarea sultanului Mohamet în Țara Românească contra lui Vlad Țepeș Voievod se află între ostașii lui și un sîrb, anume *Constantin Mihailovicz de Ostrovița*. El ne spune că pe atunci opinia publică era că oricine s-ar război cu românii, care să-i învingă, numai pagubă are. Aceasta-i foarte natural, pentru că românii nu sînt popor cuceritor, de aceea își apără ce-i al lor cu îndărătnicie, pentru că ce au cu drept au și al lor este.

Oricînd însă turcii sfătuiau pe sultan să nu facă război cu românii, pentru că n-duce nici un folos, ci pier numai o mulțime de turci în zadar, atunci sultanul le răspundea: „Pînă cînd românii stăpînesc *Chilia* și *Cetatea Albă*, iară ungerii Belgradul sîrbesc, pînă atunci nu vom putea birui pe creștini!“ (*Vezi Sbior pisarzow polskich*, sec. II tom. V, Warszawa 1828).

Prin urmare sultanul Mohamet știa bine că acest *lambeau de terre* nu-i de disprețuit și dacă el zicea aceasta la 1490, de ce să n-o zicem noi la 1878?

Mutatis mutandis zicem:

„Pe cîtă vreme Basarabia este în mîinile noastre, Rusia nu va putea cuceri Orientul“.

Căci, după cît dăm noi cu socoteala din ciudatele teorii a frontierelor naturale, a barierele ostile de învins și a victoriilor repurtate la Cahul și Ismail, cam asta este intenția puternicului nostru vecin.

III. VEACUL AL ȘAISPREZECELEA

Pentru a înțelege tăcerea ce domnește în cronici în privirea Basarabiei în veacul al șaisprezecelea vom trebui să permitem cîteva considerațiuni de o natură mai generală.

Centrul vieții istorice sînt orașele, nu șesul dimprejurul lor, nici satele. Îndată ce turcii au pus mîna pe orașele Chilia și Cetatea Albă nu se mai vorbește nimic despre viața împrejurimilor lor.

Am încheiat articolul trecut cu cuvintele lui Mohamet II rostite la anul 1462, că „pînă cînd românii stăpînesc Chilia și Cetatea Albă, pînă atunci nu vom putea birui pe creștini“.

În dricul verii anului 1484 sultanul Baiazid II intră cu oști mari în țara Moldovei și bate Chilia și Cetatea Albă, pentru a realiza o politică oarecum tradițională. Miercuri, la 14 iulie ia cetatea Chilia, comandată de pîrcălabii Ivașcu și Maxim, iar la 5 august același an ia Cetatea Albă, comandată de pîrcălabii Gherman și Oană (la Urech: Ioan).

„Și ar fi apucat și alte cetăți, că Ștefan Vodă la gol nu îndrăzne să iasă; ci numai la strîmtoare nevoia, de le făcea sminteală. Ci văzînd turcii ajutorul lui Ștefan Vodă din Țata leșească ce-i venise, sau însuși craiul, cum scriu unii, că au tras de la

Rusia și de la Litfa țeara toată, de se strînsese oamenii de treabă mai mult de 20 000 și, trecînd craiul cu dinșii Nistrul sub Halici, au venit la Colomeia, de și-au pus tabăra, unde și Ștefan Vodă au mers de s-au împreunat cu craiul în anul 6993 septembrie 1 (1485). Și toate ce au avut mai de treabă au hotărît și apoi ospătatu-au pe Ștefan Vodă și 3 000 oameni i-au dat de oaste, cu care s-au întors Ștefan Vodă la Moldova și, împreunînd oastea cea străină cu a sa, pe multe locuri au smintit pe turci, **de le-au căutat o ieșire din țară.**

Așa Ștefan Vodă au curățat țara de vrăjmași, iar cetățile care le-au luat turcii, **Chilia și Cetatea Albă, nu au putut să le mai scoată de la turci**, că ei mai înainte de ce au ieșit din țară le-au îngrijit cu oameni, cu puști și cu bucate de ajuns; și așa au rămas pe mîna turcilor pînă astăzi“. (Urechi)

Tor în anul acesta 1485 Ștefan Vodă

„dacă au scos vrăjmașii din țară și dacă au răcit vremea și caii turcilor au slăbit au lovit pe Malcoci la Catlabuga (lac și rîu în județul Bolgrad) în 16 zile a lunii noiembrie, de au topit toată oastea turcească“.

Adăugăm numai că fiecare trebuie să se păzească de eroarea de a privi și judeca vremile trecute după împrejurările de astăzi, de a da numirilor ce există astăzi aceeași greutate pe care o aveau atunci. Puterea în istorie este o noțiune relativă. Veneția, de exemplu, nu avea întindere mare, dar era una din puterile mari ale Europei. Același Ștefan Vodă căruia turcii (pe atunci cea dintîi putere militară în Europa) îi dau Chilia și Cetatea Albă, același Ștefan Vodă bate de-l stinge mai tîrziu pe regele Albert în Codrii Cosminului, încît rămîne proverb țara leșească „în zilele lui Albert au pierit șleahta“ și același Malcoci a cărui oaste turcească Ștefan a topit-o în ținutul Bolgradului a pătruns mai tîrziu în Polonia și prădă și arse pînă la Lemberg fără ca regatul să-l poată opri.

De aceea trebuie s-o spunem de pe acuma că, oricît de viteaz să fi fost bătrînul domn al Moldovei, oricît de puternic să fi fost pentru vremea lui, în care alte state cu întindere de zece ori mai mare erau mai slabe decît Moldova contra Turciei sau a Spaniei din vremea aceea n-ar fi putut rezista decît în defensivă, decît **nevroid la strîmtoare, pentru a le face sminteală** căci la gol nu **îndrăznea**.

În sfîrșit anul 1504 Ștefan Vodă se coborî în mormînt, gîrbovit de greutate și de vîrstă, după 47 și mai bine de domnie, iar poporul în urmă-i i-a zis cu dragă inimă și Bun și Sfînt și Mare, căci așa Domn nici n-avusesse pînă atunci, nici poate că va mai avea de acum și pururi.

Deși în gîndul lui statornicise de-a închina țara turcilor, dar lui însuși biruitorului tuturor vecinilor, nu i se cădea să se plece; vrea ca numele lui să însemne însuși **fiitor peste toată țara**; ci numai

„înaintea desăvîrșirii sale el cheamă la sine pe boierii mari și alții cîți s-au prilejit arătîndu-le cum nu vor putea ținea țara precum o au ținut el; ci socotind decît toți mai puternic pre turc și mai înțelept au dat învățătură să se închine turcului.“

Într-adevăr, în anul 1511, Bogdan, voievodul Moldovei, încheie capitulațiunea întîia cu turcii. În această capitulațiune Poarta recunoaște:

„(Art. 1) că Moldova e țată liberă și nu cucerită; (Art 3) că Poarta e obligată de-a apăra Moldova contra oricărei agresiuni eventuale și de-a o mănținea în starea în care se găsea de mai-nainte, fără ca să i se facă cea mai mică știrbire a teritoriului ei; (art. 6) că stăpînirea voievozilor se va întinde asupra întregului teritoriu al Moldovei; că (art. 8) turcii nu vor putea cumpăra pămînturi în Moldova, nici vor

putea clădi geamii, nici se vor putea așeza în orice mod ar fi. Drept semn de supunere Domnii Moldovei vor da în fiecare an Porții 1 000 de galbeni turcești, 40 de șoimi și 40 de iepe fătătoare, toate însă sub titlu de dar“.

Avînd Domnii Moldovei stăpînire pe toată întinderea țării, recunoscută *de jure* prin acest tratat formal, avutu-l-au și *de facto*?

Pentru a lămuri și acest lucru consultăm tratatul lui Petru Rareș de la 1529:

„Art. 5 Granițele Moldovei se vor păstra intacte în toată întinderea lor.

Art. 6 Exercițiul cultului musulman e oprit pe toată întinderea țării.

Art. 7 Nici un musulman nu va putea avea, sub titlu de *proprietar* în Moldova, nici pămînt, nici casă, nici prăvălie.

Art. 9 Negoțul Moldovei e deschis pentru toate națiile comerciante“.

Cu toate acestea turcii vor avea preferență înainte(a) celorlalte nații pentru cumpărarea de produse pe cari le vor tocni în porturile *Galați, Ismail* și *Chilia*; dar ei nu vor pătrunde *mai departe* înlăuntrul țării, fără autorizarea expresă a lui Vodă. Aceasta e cestiunea de drept. *De jure* s-au restituit Moldovei toate cît i se luase s-a recunoscut că nici un turc nu poate fi *proprietar* al vreunui imobil în Moldova, *de facto* însă turcii au ținut ocupate militărește atît Cetatea Albă cît și Chilia.

Aceasta ne lămurește și atitudinea febrilă și neliniștită a lui Petru Rareș; tratatul lui secret cu marchizul de Brandenburg, subscris la Suceava (în) 1542 și motivat anume prin voința de a recăpăta pârțile Moldovei răpitate de turci.

Tot în vremea lui Petru Rareș, la 1535, turcii ocupară și Tighina (Bender).

Într-adevăr, ce să ne închipuim sub aceste ocupări turcești? O cucerire?

Pentru a răspunde la această întrebare și a arăta totodată continuitatea dreptului Moldovei preste aceste locuri, vom întinde mîna pe deasupra veacului al 17-lea tocmai pînă la Ecaterina II, la stipulațiunile Tratatului de la Cuciuc-Cainardgi, 10(24) iulie 1774.

Ce se zice în el?

„L'Empire de Russie restitue à la Sublime Porte toute la Bessarabie avec les villes d'Ackerman, Kilija, Ismail et avec les bourgs et villages et tout ce que contient cette province etc.

Iar mai jos următoarea obligație pentru Poartă:

„3) De restituer aux couvents et aux autres particuliers les terres et possessions ci-devant à eux appartenant, qui leur ont été prises, contre toute justice, situées aux environs de Brahilow, de Choezim, de Bender etc. appelées aujourd'hui *Rayes*.“

TERRES ET POSSESSIONS CI-DEVANT À EUX APPARTENANT, QUI LEUR ONT ÉTÉ PRISES CONTRE TOUTE JUSTICE, iată adevărata definiție pentru toate ocupările turcești din trupul Moldovei, o definiție făcută de chiar Ecaterina II.

Cum că prin această restituțiune nu se înțelegea nimic mai puțin decît restituțiunea către statul Moldovei vedem din corespondența ambasadorului austriac Thugut, care scrie aceste amănunțimi la Viena.

Într-un raport din **Pera**, lângă Constantinopole, 3 dec. 1774, Thugut zice:

„Între altele, Poarta e ocupată de a pune la cale obiectul cererilor deputaților moldoveni și munteni. Cu această ocazie voivodul Valahiei Alexandru și Iacovachi Rizo, în numele lui Ghica Vodă, au făcut de curînd propunerea ca Poarta să elibereze națiunilor amîndurora un așa-numit hatîșerif, adică o scrisoare publică

iscălită de însuși sultanul, prin care să li se confirme Principatelor drepturile și prerogativele stipulate pentru ele prin cel din urmă tratat oarecum din propriul impuls al grației sultanului. Fiindcă această idee e sprijinită de pretextul aparent că în acest mod se va putea înconjura pe viitor stăruința Rusiei și amestecul ei în treburile nației moldovenești și valahiene, de aceea Poarta pare dispusă a primi această propunere și nu alta la mijloc decât înlăturarea oarecărui greutăți, **pentru oarecare** întinderi cari pînă acum s-au ținut de fortărețele Ibraila și Hotin și, **care conform cuprinsului tratatului, trebuie să se înapoiască locuitorilor Moldovei și Valahiei**“.

În alt raport de la 10 și 11 decembrie 1775, Thugut spune cum că, la delimitarea Bucovinei, Reis Efendi se împotrivesc de-a da o palmă de loc din ținutul Hotinului, căci, deși e stipulat expres „ca teritoriul Hotinului, al Benderului, al Brăilei etc. etc. să fie reîntrupate cu Moldova și Valahia...” totuși Poarta stăruiește pe lângă Rusia să nu fie silită a îndeplini acest articol.

În raportul de la 1776, 3 ianuarie, Thugut repetă clar.

„Între piedicele ce se opun (delimitării Bucovinei) cea mai însemnată este că în cel din urmă tratat de pace cu Rusia s-au stipulat expres ca toate (sämmtliche) regiunile cetăților turcești de la graniță, Hotin, Bender, Ibraila etc., fiind părți care din vechime (ursprünglich) s-au ținut de Moldova și Valahia să fie întrupate (zurückeinverleibet) cu cele două Principate. Poarta, precum am aflat cu siguranță, a fost silită de a introduce în hațișerifurile pe care le-a dat moldovenilor și valahienilor în urma stăruinței Rusiei făgăduința expresă cum că pretențiile Principatului valahian și moldovenesc asupra așa-numitelor ținuturi ale Hotinului, Benderului, Ibrăilei etc. vor fi cercetate la vremea lor și cererile temeinice vor fi satisfăcute.“

În fine la 1784 sultanul își eliberează hațișeriful în chestiune, care, afară de o mulțime de amănunțimi care confirmă suveranitatea internă a Moldovei, repetă că nici un turc nu va putea avea avere imobilă în țările noastre și promite a restitui ținuturile în chestiune.

Aceste toate la dezvoltăm numai pentru a stabili un singur lucru. Dacă înainte de o sută de ani, pe la capătul veacului al optsprezecelea, drepturile Moldovei erau așa de tari că puteau fi dovedite de boieri și de mănăstiri, încît Turcia să recunoască prin Tratatul de la Cuciuc-Cainardgi și prin hațișeriful de la 1784 temeinicia lor, dacă acele drepturi nu se învechiseră și nu se prescrisese atunci, pututu-s-au ele prescrie în veacul al șaisprezecelea, în vremea lui Bogdan cel Chior, lui Ștefan cel Tânăr sau în zilele lui Petru Rareș, voievodul bogat, influent și plin de învățătură?

Desigur că nu.

Ceea ce țineau turcii pe atunci erau cele trei orașe, Chilia, Cetatea Albă și Tighina, *avec les terrains affectées*, căci așa numește Thugut circumspecția militară a orașului *spre deosebire de districtul lui*. Aceste *terrains affectées* erau însă pentru păscutul cailor ienicerești și nu vor fi întrecut cu mult sută de pogoane împrejurul zidurilor cetății și poate vor fi ajuns atît de departe pe cît ajungea săgeata din arcul tătăresc și glontecele din pușca ienicierului.

Într-adevăr, Matei Strykowski povestește după cum văzuse însuși cu ochii, cum este d.e. Hotinul și de ce soi e ocupațiunea turcească.

„Hotinul e o frumoasă și puternică cetate, așezată pe o stîncă avînd aspectul fortăreței Koekenhause din Liflanda, căci le văzui pe amîndouă. În 1574 găsii Hotinul deja în posesiunea turcească; totuși domnul moldovenesc mai păstrează acolo un pîrcălab, ce-l reprezintă și carele ne primi de două ori în numele stăpînului său...”

E drept că Hotinul trece în urmă din nou în posesiunea Moldovei și abia în secolul al 17-lea turcii îl reocupă și-l întăresc. Dar, ca un fel de probă de cucerire și de *légitime possession* putem cita acest caz, în care vedem doi stăpîni trăind alături într-unul și același loc: Domnul Moldovei, stăpîn legitim, însă slab, alături cu sultanul, stăpîn nelegitim, însă puternic.

Nu tăgăduim că o picătură de silă în dreptul limpede al Moldovei îl întunecă, precum o picătură de sînge întunecă limpezimea unui izvor; dar dreptul viu reîntinereste cu spor, pe cînd sila, tocmai contrariul lui, vremea o mîină cu sine și-o mistuie de nu se mai cunoaște c-au fost.

De-a mirarea lucru cum s-au păstrat conștiința vie a dreptului pînă de astăzi prin vremi afit de turburate precum au fost pentru noi veacul al XVI-lea și al XVII-lea, căci jumătatea din urmă a celui dintîi și întreg al doilea nu sînt decît o lungă și sîngeroasă tragedie.

Din afară încep a veni tătarii și cazacii, de preste Dunăre vin turcii cu vecinicele lor războaie ba asupra unuia, ba asupra altuia; înlăuntru, după stingerea dinastiei se împerechează boierii în partizi, rădică Domni efemeri spre a-i răsturna iarăși, iar din cînd în cînd cite un tiran înecă și revoltele, dar și dreptatea, într-o mlaștină de sînge și fărădelegi.

Și cu toate acestea, cu toată grozăvia acestor vremi, ele nu sînt nimic pe lîngă epoca fanarioșilor, în care toate acele patimi urieșești care mistuiau pe oamenii din țară, în loc de a conduse într-o albie comună spre folosul țării, au fost secate, nimicite prin mișelie, moliciune, venalitate; în care toate instinctele barbare însă nobile au făcut loc instinctelor hipercivilizate ale Bizanțului, acelu amestec de viclenie meschină, răutate meschină și nespusă fățarnicie.

IV. VEACUL AL ȘAPTEZPREZECELEA

Bugeac în limba tătărească – zice Cantemir – va să zică unghi, un colț de pămînt. Cam pe la anul 1568 se începe roirea tătarilor înspre țara Moldovei, precum ne-o spune Cantemir însuși, care era de origine din cea mai însemnată familie a tătarilor nohai din cîte s-au așezat în țara noastră, ba chiar, în vremea în care Dimitrie era Domn creștin în Moldova, în Buceag stăpînea preste tătari asemenea un Cantemir.

Tătarii, după cum ni-l descriu cronicarii, nu se ocupau cu plugăria, ci se țineau cu turmele de cai și cu prădatul. Sate nu aveau, ci numai tîrguri, se hrăneau cu lapte de iapă și nu era nici una din țările învecinate cu care să nu aibe bocluc.

La începutul veacului al șaptesprezecelea Ieremia Movilă dăruiește lui Kzigherei Han din Crîm șapte sate din Bugeac, să-i fie de cîșle, adecă de păscut și de strînsul fruptului, aceasta pentru a-l împiedica pe han cu Polonia, căci Ieremia avea nevoie și de prietenia Poloniei și de mijlocirea hanului tătăresc pe lîngă Poartă.

Se vede însă că curînd după aceea tătarii Bugeacului, sub căpetenia lor Cantemir Pașa, au fost rechemăți în Crîm.

Să nu uităm că cronicarii noștri trăiesc toți în veacul al șaptesprezecelea, că Nistor Ureche, de pe a cărui izvoade au scris fiul său Grigore, e boier mare la curtea lui Ieremia Movilă și partizan al Moveștilor, că Miron Costin moare de sabia lui Cantemir, că ei toți cunoșteau istoria colonizării tătarilor în Basarabia; ba Miron Costin vorbește de ei cu acel ton nepreocupat al contimporanului, care nu găsește de cuviință a mai explica lucruri cunoscute de toată lumea; precum am vorbi noi astăzi de pahonții rusești prin gazete, fără a ne mai interesa cum au venit și cum se duc.

Destul că, după ce vedem cum la începutul veacului Ieremia Movilă le dăruiește nouă sate, aflăm că deja la 1637 ei nu mai erau în Bugeac și aceasta în urma unui tratat între Polonia și han de Crîm.

Iată ce zice Miron Costin:

„Tot în același an (1637), Cantemir Pașa cu oardele sale, peste voia hanului, au ieșit din Crîm și s-au așezat iar în Bugeac, care lucru nesuferind hanul și mergînd dodăială și de la leși, care legase a doua legătură prin Koneț-Ploski cu Mustafa Pașa vizirul, *să nu fie slobozi tătarii a locui în Bugeac*, făcînd dodăială crăiei lor. Au ieșit poruncă la hanul și la Vasile Vodă (Lupu), domnul țării noastre și al Matei Vodă (Basarab), domnul muntenesc, să meargă cu hanul asupra lui Cantemir. Deci au venit hanul cu oști și cu purces și Domnii cu îmbe țările asupra lui Cantemir care, temîndu-se de hanul, au fugit din Țarigrad, *iar oardele lui le-au luat hanul cu sine la Crîm* și de pîra lui ai pierit și Cantemir zugrumat în Țarigrad.

După ce au pornit din Bugeac hanul pe tătari, au lăsat pe doi sultani, frați ai săi, să vie cu dinșii, iară el au purces spre Crîm înainte. Iară cînd au fost la trecătoarea Niprului s-au ridicat nohail și au lovit fără veste pe sultani și i-au omorît pe amîndoi și după această faptă au purces cu coșurile sale spre țara leșească, *pohtînd de la leși loc să se așeze sub ascultarea lor*. Îmbla pre la tîrguri și prin sate toți cu cîte o *cruce de lemn la piept, semn de închinăciune. Ci leși așa loc deșert fără oameni mai înlăuntru țării sale neavînd, le-au dat cîmp pre Nistru între Krilav și între Kodin*: și era aproape de 20 000 de nohai oarda aceea“.

Nu-i vorbă, peste un secol îi întîlnim iar în Buceag, cerînd acum loc de la moldoveni, cari, neavînd ce să-și facă capului, le măsură un petec de pămînt de 32 ceasuri lungime și două lățime tot pe locurile pe unde mai fusese înainte de un veac, iar mîrzacii toți se obligă printr-un lung înscris, dat la mîna lui Grigore Vodă Ghica, să plătească *arendă* pentru locurile de pășunat, iar de unde le-or spune pîrcălabii să se retragă cu turmele, de acolo să se și retragă fără a face bucluc. Dar despre acestea mai pe larg la veacul al optsprezecelea.

A vorbi despre acești ca despre niște *possesseurs légitimes* ai Basarabiei ni se pare cel puțin curios și tot atît de curioasă este deci și teoria cum că Basarabia s-a cucerit de Rusia de la turci și de la tătari.

Teritoriul pe care locuiau în Moldova le era dat în arendă, plăteau *hacul* pămîntului, cum zice învoiala, era o colonie de străini pe pămînt moldovenesc, care n-aveau proprietate, ba nici capacitatea juridică de a o avea.

Dar cea mai vie dovadă că în acest veac erau în Basarabia români este desigur existența eparhiei Brăilei. Vechiul *Proilabum*, al cărui nume turcii l-au prefăcut în Ibrăila, a încăput pe la jumătatea veacului al 15-lea, sub domnia turcească, deci, nemaiputîndu-se administra bisericește de episcopia de Buzău, s-a format o nouă eparhie, atîrnătoare direct de patriarhul din Constantinopol, avînd sub sine toate cuceririle lui Mircea cel Bătrîn de pe malul drept al Dunării. Astfel, încă pe la anul 1622 un om al bisericeii, totdeauna conservatoare, înseamnă la finele mineiului lui iulie:

„Să se știe că a venit părintele Ignatie de la părintele vlădica Calinc etc., care acest Calinic era mai înainte aici la Brăila Metropolit *Drist* (Dorystolum-Silistria) și *Proilav* (Proilabum-Brăila).“

În anul 1641 părinții călugări de la mănăstirea *Caracal*, din Sfîntul Munte, cer de la Ioanichie, patriarhul Constantinoplei, permisiunea de a repara vechea biserică din *Ismail*.

Din actul eliberat de patriarh la 2 iunie **1611** se vede însă 1) că eparhia Proilaviei se administrea de un mitropolit numit mitropolitul Proilavului 2) biserica Sf. Neculaie din Ismail se *învechise* și se *dărîmase*, de vreme ce călugării din mănăstirea Caracal cer voie s-o reconstruiască.

Prin urmare, biserica din Ismail fiind cel puțin din veacul al 16-lea, și orașul a trebuit să fie fondat de moldoveni, încît Miron Costin în *Descrierea Moldovei și Țării Românești* (scrisă la 1674 în versuri polone) greșește cînd zice că Ismail e de fundațiune turcească.

Cantemir nu comite această greșală, el zice lămurit: „*Ismail*, Moldaviae *olium Smil* dictus...“ Se vede că Ismail a avut aceeași soartă ca și Brăila. Turcii au făcut din Smil Ismail, ca și din Proilabum, Ibrăila.

Dar să venim iar la vorba noastră, la mitropolia Proilaviei.

De eparhia acestei mitropolii se ținea:

I. Silistra, Brăila, Chilia. Trăgînd o linie din Silistra la Marea Neagră ajungem tocmai la Chiustenge, încît întreaga Dobroge a lui Mircea cel Bătrîn intră în eparhie.

II. Reni, Ismail, Acherman (Cetatea Albă), Bender (Tighina). Trăgînd o linie de la Bender la Reni avem *toată* Basarabia în chestiune.

III. Toate satele și orașele românești dintre Nistru și Bug, adică din *Podolia* și *Cherson*. Citat anume e orașul *Dubăsarii*, dincolo de Nistru, care se ținuse de episcopia *Hușilor*. Dar la sud de Dubăsari sînt Mălăeștii, la nord de ei e orașul Balta, apoi orașul Ocna și încă foarte multe sate, rămase pînă azi românești.

La Dubăsari – dincolo de Nistru – era la 1794 pînă și o tipografie românească din care au ieșit mai multe cărți bisericești.

Tătarii dlui X devin foarte interesanți. Ei au nevoie de mitropolit, de biserici, de cărți românești, ba pe la anul 1640 Vasile Vvd Lupul le zidește o biserică în *Chilia*, iar la 1641 călugării din mănăstirea Caracal le reparază biserica lor cea veche din Ismail.

În faptă se vede și-n cursul acestui veac de ce aveau nevoie tătarii și de ce moldovenii. Tătarilor le trebuia pășune pentru cai, moldovenilor, poporului statornicit de veacuri și creștin, le trebuia biserici, cărți mitropolit.

Ce ilustrație pentru fraza: „la Bessarabie à *aucun point de vue* n’a pu être considerée comme restituée à ses possesseurs légitimes!“.

Să mulțumim bisericii noastre care, prin dumnezeiasca liniște și statornicie pe care a avut-o în vremile cele mai turburate, ne-a păstrat prin însemnările ei acest argument zdrobitor față cu orice subtilitate diplomatică. Întrebarea posesiunii legitime nu mai poate fi controversată. Dar acest argument devine și mai tare în veacul al optsprezecelea cînd graful Rumianțof – *lui-même* – aprobă desființarea (deși numai trecătoare) a mitropoliei Proilavului și împarte eparhia, dînd toată Basarabia pînă la Bender eparhiei de Huși, de care s-a ținut mai înainte și Brăila, eparhiei de Buzău. Dar despre acestea mai tîrziu.

V. VEACUL AL OPTSPREZECELEA

Am zis într-un rînd că, oricîte picături de silnicie ar fi căzut în izvorul limpede al dreptului nostru istoric asupra Basarabiei, vremea a trebuit să le mistuie și să le așeze și că de la un rînd de vreme încoace, izvorul a trebuit să curgă din nou limpede, ca și mai înainte. În veacul al 14-lea vedem pe Mircea întinzîndu-și domnia

pînă la Nistru, în al 15-lea vedem pe moldoveni cuprinzînd cu cetăți însemnate și avute întreg teritoriul dintre Prut și Nistru, în al 16-lea cetățile Chilia și Cetatea Albă sînt sub dominație turcească, însă numai cu circumscripția militară, în al 17-lea tătarii apar și dispar din Bugeac, iar, paralel cu viața călătore și nestatornică a acestor nomazi, vedem cum românii din aceste locuri își urmează și nestatornică a acestor nomazi, avînd mitropolie proprie la Brăila, zidind biserici, trăind cum trăiseră înainte ca proprietarii legitimi ai acestor locuri.

Ce ne va mai dovedi veacul al optsprezecelea?

Izvoarele istorice ale acestui veac apropiat trebuie să fie neapărat foarte limpezi și asupra oricăror îndoieli. Cronicarii noștri care descriu acest veac au trăit în lăuntru lui, ei nu sînt copiatori de izvoare bătrîne, ci martori oculari ai evenimentelor; luptele și învoielile Ecaterinei a II-a cu împărțirea turcească stau deschise și pe față, nefiind nici un punct care ar admite controversă; în peditul cesiunii Bucovinei avem corespondența dintre Thugut, ambasadorul austriac la Constantinople, și Kaunitz, cancelarul Imperiului Habsburgic; cu un cuvînt materialul se grămădește înaintea noastră și nu mai avem nevoie de a face judecăți prin analogie de cazuri, căci evenimentele înșile poartă pe ele pecetea valori lor intrinsece, evenimente cari nu se pot nici nega, nici discuta chiar.

În acest *embarras de richesse* trebuie cu toate acestea să ne mărginim la puține.

La 1716 urmează cearta între Iorest, episcopul Hușilor, și Ioanichie, mitropolitul Proilavului, pentru *hotarele* eparhielor acestor două scaune.

Cearta e anume pentru Dubăsari – dincolo de Nistru – și satele *Sultan-Cișlași* și *Musaip-Cișlași* din Bugeac. Numele satelor sînt evident tătărăști, dar populația e creștină, deci română, îndată ce vedem doi episcopi creștini purlînd proces pentru ele.

Dar înaintea cui se judecă procesul? Poate înaintea sultanului sau a... hanului tătărăsc?

Ioanichie, mitropolitul Brăilei, vine la *Iași* și se tînguește domnului *Moldovei* Mavrocordat în această chestie. Mavrocordat dă cazul în tratarea unei fețe bisericești, a patriarhului Samuil. Patriarhul, în prezența sfatului țării și a părților litigante, găsește cu cale că Dubăsarii, nefiind din hotarul Moldovei, să rămînă sub jurisdicția mitropolitului de Brăila, iar cele două sate din Bugeac să rămînă sub ascultarea episcopului de Huși. Amîndoi episcopii își dau înscrisuri conforme acestei hotărîri.

Iată înscrisul lui Iorest, episcop de Huși:

„Venind Sfinția Sa Părintele Ioanichie aici la Iași, au ieșit la Măria Sa luminatul nostru Domn Nicolai Alexandru Voievod (Mavrocordat) și Măria Sa ne-au poruncit să mergem la fericitul Părinte Papa și Patriarh de la Alexandria, Kyr Samuil, ca să ne îndreptăm și, mergînd înaintea Sfinției Sale, fiind acolo și *dumnealor boierii cei mari* și luîndu-ne seama Sfinția Sa Patriarhul, ne-am așezat frățește și cu pace într-același chip, cum pentru Dubăsari să lipsească sub ascultarea a episcopiei de Huși și să rămîie sub ascultarea a mitropoliei de Brăila, *nefiind pe hotarul Moldovei*, nici să le dăm mirul, nici blagoslovenia. Iară pentru Sultan-Cișlași și pentru Musaip-Cișlași ca să fie tot sub ascultarea Hușilor precum a fost și pînă acum, și așa am primit amîndoi pe această așezare de împărțeală etc.“

Peste patruzeci de ani, la 1730, domnește în Moldova Grigore Ghica bătrînul.

În acest an urmează punerea la cale a tătarilor din Bugeac. Mangli-Gherei Han din Crîm cere de la Poartă să mijlocească pe lîngă scaunul Moldovei ca tătarii

să capete Bugeacul în *arendă* căci n-au nici un fel de rost. Printr-un înscris, iscălit de toți mîrzacii din Buceag, adică de toate căpeteniile, ei lămuresc raportul în care stau cu Moldova.

Pentru mai mare vădire a lucrului, reproducem întreg zăpisiul tătarilor nohai dat în mîna lui Grigore Vodă:

„Pricina acestui zăpisi este precum în anul 1141 (al Hegirei, de la Hristos 1730) Măria Sa înălțatul și milostivul stăpînul nostru Mengli-Gherei Han, trimițînd arz la Împărăție pentru *ca să ni se orînduiască* din pămîntul Moldovei *locul de așezămînt și de pășunarea bucatelor*, după arzul Măriei Sale și *cu știința Măriei Sale*, Domnului Moldovei orînduindu-ni-se cu ferman împărătesc din pămîntul *Moldovei 32 ceasuri de-a lungul și două ceasuri de-a curmezișul, care loc fiind din început chiar loc moldovenesc și de folosul și hrana pămîntului Moldovei*: Măria Sa hanul împreună cu pașa *păzitorul* Tighinei, cu hatîșerif împărătesc au hotărît și au măsurat și au lămurit hotarul acestui loc mai sus pomenit; (au) *orînduit pentru cei ce vor locui pe acel loc al Moldovei, 32 ceasuri de-a lungul și două ceasuri curmezișul* să dea, osebit de *ușurul ce este obicinuit* plată, *chirie pentru loc*. Care legătură noi am primit, adică pentru nohail ce vor locui pe acel loc al Moldovei să-și dea *ușurul și hacul* pămîntului și toată plata deplin, și cu învoia noastră și a tuturor bătrînilor noștri făcutu-s-au și hoget după legea noastră, întru care s-au însemnat toate legăturile cu carele noi toți ne-am legat și am primit; după cum însemnează hogetul, așezate fiind aceste tocmele și *orînduele*, noi toți așezîndu-ne ca să locuim pe *partea locului Moldovei* unde ni s-au poruncit.

Însă cunoscînd noi că, pentru pășunatul dobitoacelor noastre om avea lipsă și strîmtoare, ajuns-am cu rugăminte la divanul Măriei Sale hanului stăpînului nostru, rugînd și cucerindu-ne ca să ne isprăvească puțină nevoie numai pentru dobitoace, și păstorii noștri să se poată pășuna pe *unele părți de loc a Moldovei de pe care ne-am ridicat noi*, fiind acele părți de loc de această dată nelocuie de raiua Moldovei, și deșerte aflîndu-se acele părți de loc, ne-am rugat ca să avem nevoie a ne pășuna dobitoacele noastre o samă de vreme. Deci Măria Sa hanul, milostivindu-se asupra noastră, trimes-au către Măria Sa Domnul Moldovei cinste iarlicul Măriei Sale și despre partea noastră, a nohailor, pe Kaspolat-mîrza anume și pe Cantemir-mîrza și pe Iș-mîrza și pe sultanul Mambet-mîrza, împreună cu omul Măriei Sale, cu pofta pentru această ispravă; cari, împreunîndu-se cu Măria Sa Domnul Moldovei și arătîndu-se pofta și rugămîntea noastră, răspunsu-le-au Măria Sa cum că acele locuri sînt pentru trebuința locuitorilor Moldovei și pe urmă pe acele este să se așeze și să lăcuiască raiua Moldovei.

Într-acesta chip arătîndu-le Măria Sa Domnul Moldovei, mîrzacii acei de mai sus pomeniți, vechilii noștri, răspunzînd într-acesta chip, s-au apucat, de vreme că acele părți de loc pe care noi să ne pășunăm dobitoacele se află deșerte de această dată de lăcuitori, pe acele părți de loc poftim să ni se de voie de pășunat o samă de vreme; iar în părțile ce-or fi trebuitoare pentru lăcuitorii Moldovei să nu ne agităm, ce numai să pășunăm în părțile *unde ne vor arăta ispravnicii* și zăpcii marginilor Moldovei, *iar peste voia lor să nu avem a călca aiurile*, și *despre care ne-ar arăta ei că este de trebuință lăcuitorilor Moldovei îndată fără nici o întîrziere să avem a ne ridica dobitoacele*.

Și, osebit de acesta, apucîndu-ne noi *să dăm Măriei Sale Domnului Moldovei alim îndoit pe bucatele noastre*, Măria Sa plecînd către poftă și porunca (?) Măriei Sale hanului și sfătuindu-se la aceasta și cu ai săi boieri ai Moldovei într-acest chip

au dat răspuns, zicînd: Precum pentru pășunea dobitoacelor de-om cumva păși noi peste legăturile și așezămîntul ce se însemnează mai jos, *nici un ceas să nu ne lase dobitoacele pe locurile Moldovei să le pășunăm*; așijderea și dobitoacele noastre să aibă a se pășuna numai pe acele părți de loc care ne-ar arăta dumnealui sârdarul și dumnealui căpitanul de codru și afară din cuvîntul acestor boieri a Măriei Sale *nici un pas să nu pășim*, nici să facem cît de puțină supărare cuiva, nici să *cutezăm a face pe pămîntul Moldovei lăcaș au sălaș* pentru păstorii noștri *ce numai să aibă a-și purta păstorii noștri după obiceiul lor cîte o oba* în care; iară din oba afară pe locurile *acele să nu fim volnici a bate par sau țaruș*, fără decît vitele noastre, fiind la iernatec și fiind trebuință pentru vițeei noștri, să stea supt acoperămînt, numai pentru vițeei noștri să avem voie, din ceputul iernii pînă în sfîrșit, a ne urzi pe locurile *unde ne-ar arăta zapcii Măriei Sale cîte o colibă ce se cheamă tătarește aran*; noi singuri să avem a le urzi la începutul iernii și *iară noi singuri să avem a le strica la sfîrșitul iernii*. Iară de nu le-am strica pe cum ne apucăm oamenii Măriei Sale *să aibă a le da foc și a ne ridica cu totul*.

Așijderea și din stăpînii dobitoacelor, care ar avea dobitoace la iernatic sau la văratic, mîrzaci fiind sau karatătari, fiind trebuință să-și cerceteze dobitoacele, de ar vrea să meargă la dobitoace să le vadă, să aibă *întîi a merge la boierii Măriei Sale* diregătorii marginilor, *adică la serdarul și la căpitanul de codru și la pîrcălabul de Lăpușna, și arătîndu-și nevoia și trebuința lor ca să meargă să-și vadă dobitoacele colo unde se pășunează, așa cu știința lor să aibă voie a merge, iară* fără de voia și cuvîntul acestor boieri, nimeni din noi să nu aibă voie a călca pe părțile Moldovei.

Iară de s-ar afla cineva din nohai cu pricina dobitoacelor să vie pe locurile Moldovei ori păstorii noștri cu vreun chip de s-ar ispiti a face vreun supăr odăilor sau finațelor răielii locuitorilor Moldovei sau de s-ar afla cineva din nohai sau dintr-alții și *s-ar ispiti a face cît de puțin val* sau cît de puțină stricăciune finațelor, odăilor, dobitoacelor, pînilor sau semănăturilor, unul ca acela *să aibă a se prinde și legat să se trimită la Iași și acolo să i se dea certare precum se cade*.

Și pe locurile unde s-ar pășuna vitele noastre, oricînd ne-ar arăta și ne-ar zice boierii ce s-au zis mai sus cum că *părțile acelea sînt trebuitoare pentru lăcuitorii Moldovei, îndată să avem a ne ridica dobitoacele de acolo fără nici o întîrziere și price*.

Iar pentru *alimul îndoit* apucîndu-ne noi ca să dăm Măriei Sale Domnul Moldovei, Măria Sa n-au primit a ne lua alim îndoit și ne-au arătat că gîndul Măriei Sale nu este să ia de la noi alim îndoit, nici să locămește a lua de la noi banii îndoiti pentru pășunatul vitelor noastre; ce numai pe cît însemnează în hoget atît primește și Măria Sa să ia de la noi. Pentru care și noi ne-am apucat ca să dăm deplin precum însemnează în hoget, toate deplin fără nici o pricină și preget, și afară din hotarul acesta la nimică să nu pășim, *nici cîtu-i o palmă de loc*, nici prin dobitoacele noastre să nu avem a supune și a tănui *dobitoacele răielii sau a neșuitorilor*.

Și dintr-aceste legături, din toate cîte s-au pomenit mai sus, de-om păși cît de puțin și de n-am păzi aceste legături toate, să aibă voie Măria Sa a ne scoate toate dobitoacele afară de pe locul Moldovei.

Deci într-acest chip ca acela ce ne este nouă în folos după bun și înaltă socoteală a Măriei Sale Hanului, vechilii noștri viind cu răspuns înaintea Măriei Sale Hanului, înaintea divanului Măriei Sale noi toți am primit această legătură și acest răspuns ce ni l-au dat despre partea Măriei Sale Domnul Moldovei și toate le-am primit noi cu toți mîrzacii și bătrîinii nohailor și ne-am apucat că, de-om păși cît de

puțin din hotarul acestui zăpis, *Măria Sa Domnul Moldovei să aibă a ne goni dobitoacele peste hotarul cel de două ceasuri*. Într-acest chip ne-am legat cu toții cu acest temesuk al nostru, carele pentru ca să fi tare și încredințat că cu silința și cu pofta noastră a tuturor s-au scris și s-au alcătuit și s-au dat în mîna Măriei Sale Domnul Moldovei lui Grigore Vodă, la mijlocul luminei lui Sefer în anul 1142.

Iscăliți: Șitkai-bei, Ismail-mîrza, Batîr-mîrza Kelmehmet, Dokuz-olu, Aslan-olu, Nevrut-mîrza, Hagi-bei-mîrza, Aslan-mîrza, Giaun-mîrza, Mamai-olu, Kazi-olu, Azamet-olu, Ali-olu, Iskander-mîrza, Iusuf-beior, Hagi-bei-mîrza, Kan-mîrza-olu, Mehmet-olu, Bei-mîrza-olu.

Din acest document neprețuit, plin de naivitate și de tautologie, se văd următoarele lucruri:

- 1) că tătarii erau supuși al hanului din Crîm;
- 2) că li se orînduiește loc de așezămînt și de pășunare lung de 32 ceasuri, lat de 2 ceasuri, drept care ei îi și zic Bugeac, adică colț de pămînt;
- 3) că pînă la acest înscris ei plăteau Moldovei două dări numite: *ușurul* și *hacul*, fiind, din începutul chiar, loc moldovenesc și de folosul și hrana pămîntului Moldovei;
- 4) că de acum vor plăti deosebit și chirie pentru loc, va să zică o a treia dare;
- 5) că afară de aceste locuri și că pentru un asemenea beneficiu vor să plătească alîm îndoit;
- 6) că li se dă permisiune, însă să n-aibă voie a zidi lăcaș sau sălaș, nici a bate par sau țaruș în pămînt, ci numai sub cort să poată locui. Făcînd bordei pentru iarnă, să-l ridice primăvara, căci altfel diregătorii Domnului moldovenesc vor da foc bordeielor și-i vor alunga;
- 7) că fără voia dumisale serdarului și a căpitanului de codru să n-aibă voie nici să-și viziteze vitele;
- 8) că, îndată ce li s-ar porunci să părăsească pășunea, s-o și părăsească fără întîrziere și price;
- 9) că, făcînd stricăciune sau val finațelor, dobitoacelor, odăilor, pînilor sau semănăturilor, să fie prinși, legați, trimiși la Iași și pedepsiți;
- 10) că nu vor mai tăinui (vorba subțire pentru *fura*) vitele raielii sau negușitorilor;
- 11) că, oricînd n-ar îndeplini obligațiunile lor, dobitoacele lor să fie alungate peste hotarul cel de două ceasuri.

Ciudați *possessuers légitimes*?

Sub aceste condițiuni grele tătarii rămîn ca arendași ai Buceagului, pe un petec de pămînt de 60 mile pătrate, pentru care plătesc dări domniei Moldovei. Pe acest petec se judecă ordinari ai țării. Pășunîndu-și vitele, n-au voie nici țaruș în pămînt să bată, necum să-și facă casă.

De aceea nu-i de mirare că renumiții generali Rumianțof și Șumarof i-a găsit sub corturi. Numai cortul pe care-l ducea în car avea permisiunea de a-l întinde dincolo de petecul Bugeacului.

În sfîrșit rușii l-au dat pe bieții noștri arendași afară, făcînd astfel pagubă visteriei. Dacă exista pe atunci o administrație a domeniilor statului, ar fi protestat și i-ar fi luat sub scutul articolului cutăruia din Codul civil. Dar bietul Chiel-Mehmet, iscălit al patruilea în înscris, nu știa să-și ia advocați și să se judece pe la curți și tribunale; de aceea l-au și tuns rușii. E drept că Chiel-Mehmet nici n-avea mare cheltuială la tuns.

Dar să lăsăm pe tătari de o parte și să ne-ntoarcem la alt șir de idei. În veacul al optsprezecelea se începe înrîurirea politice rusești în provinciile turcești sau atîrnătoare de Turcia.

După ce Petru cel Mare cîștigase bătălia de la Pultava, Constantin Basarab Brîncoveanu trimite soli la dînsul și-i promite ajutor în contra turcilor. Constantin Brîncoveanu era în genere un om care promitea multe și voia să aibă în toate părțile razim. El sta în corespondență secretă cu toată lumea, pînă ce Poarta i-a aflat aceste din urmă uneltiri și a hotărît stingerea celor din urmă Basarabi. Dimitrie Cantemir, crescut la Constantinopole și crezut credincios turcilor e trimis domn în Moldova; dar acesta, în loc să lucreze în favorul Turciei, încheie cu Petru cel Mare un tratat de alianță, ratificat la Lusk (13 aprilie 1711). Prin acest tratat de alianță Petru se obligă de a restabili vechile margini ale Moldovei. La 14 mai același an, Cantemir publică proclamația sa, în care zice că Petru s-a obligat a restitui Moldovei părțile uzurpate de turci și a întreține cu cheltuiala sa o armată moldovenească de 10 000 de oameni. Se știe ce trist sfîrșit au avut acea campanie rusească, care s-au încheiat printr-o umilitoare pace prin care Rusia a consimțit a înapoia Azovul, a distruge portul de Taganrok, a risipi toate cetățile de la granițele Turciei.

Dar pe români i-a costat și mai mult pasul pripit al învățatului Cantemir. Constantin Brîncoveanu a fost tăiat împreună cu toată familia, iar de la 1716 încoace veni pentru noi veacul de tină al fanarioșilor. Tot în acest veac înrîurirea Rusiei în Principate crește din ce în ce.

Deja prin art. 2 al Tratatului de la Constantinopole (5 noiembrie 1728) Petru cel Mare își asigură oarecare înrîurire asupra creștinilor din Orient. În vremea împărătesei Ana (1730–1741) emisarii mareșalului Mûnich răspîdesc aur și proclamațiuni prin provinciile Turciei, sub domnia Elisabetei (1741–1762) emisarii se înmulțesc, pînă ce în sfîrșit, sub Ecaterina a II-a (1763–1796), politica rusească în Orient s-au copt cu desăvîrșire.

În 1769 Rusia declară război Turciei, Galițin ocupă Hotinul; în februarie 1770 boierii moldoveni și munteni jură credință Ecaterinei, în 1771 feldmareșalul Rumianțof stabilește cîte un guvern provizoriu în fiecare Principat, iar Ecaterina dorește unirea Principatelor sub un rege care era să fie *Stanislaus August Poniatowski*. În congresul de la Focșani din 1772 Rusia pretinde ca Principatele să fie declarate independente sub garanția mai multor puteri ale Europei. În fine la 1774 se încheie pacea de la Cuciuc-Cainargi, în care (art. 16) se stabilește că Principatele vor primi înapoi terenurile pe nedrept uzurpate de turci dimprejurul cetăților Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Brăila ș.a.

În genere interregnul din vremea ocupației rusești de la 1769–1774 e cel mai caracteristic pentru vederile de atunci ale Rusiei. Ea voia o Românie *unită* care s-ajungă de la Nistru pînă în Carpați. Pe monedele bătute pentru Principate marca Moldovei și a Țării Românești sînt împreunate sub o singură coroană. Rusia cerea dărîmarea întăriturilor de la Hotin, Bender și Cetatea Albă și împreunarea acestor orașe cu Moldova, iar a Brăilei cu Țara Românească. Corespondența lui Thugut cu Kaunitz dovedește aceasta cu asupra de măsură, ca și tratările din congresul de la Focșani, ca și candidatura lui Stanislaus August care – *si fata favissent* – era să fie cel dintîi rege al României unite. Deosebirea e că României de pe atunci i s-ar fi lăsat cu dragă inimă petecul de pămînt de la gurile Dunării, pe cînd, celei de azi – nu.

Dar politica înaltă nu ne preocupă. Noi am urmărit pînă acum firul roșu al dreptului neschimbat al Moldovei asupra Basarabiei întrucît el trăia în chiar

conștiința țării. De aceea venim iar la mitropolia Proilavei. În vremea acestui interregnum, Gavril mitropolitul Moldovei, în înțelegere cu Grigorie, mitropolitul Ungrovlahiei desființează Proilavia și reintegrează vechile eparhii române. Ținutul Brăilei se dă episcopiei de Buzău; ținuturile Ismail, Reni, Chilia, Acherman și Bender episcopiei de Huși, iar ținutul Hotinului episcopiei de Rădăuți. Mitropoliții au și aplicat hotărîrea lor, înainte chiar de a supune dispoziția grafului Rumianțof, de la care însă a primit în această privință următoarea deslegare printr-o scrisoare (românește și rusește).

„Prea Sfințite Arhiepiscopie și Mitropolit al Moldovei.

Al meu milostiv Arhipăstoriu.

După socotința înștiințărilor Preasfinției Tale și a Preasfințitului Mitropolit al Ungro-Vlahiei pentru eparhia Brăilei, și eu așa socotesc că, pînă se va face hotărîre de la marea stăpînire, povățuirea cea duhovnicească a acelor ținuturi, a Ismailului, a Renilor, a Chiliei, a Achermanului și a Benderului, s-au fost dat episcopului de Huși. Iar ținutul Brăilei, episcopului de Buzău. Deci întru împlinirea acestora și Preasfinția Ta să binevoiești a scrii celui mai mare povățuitor a eparhiei aceea, după hotărîrea bisericească și *politicească*. Iar eu pentru înștiințarea la comandirii acelor ținuturi am scris.

Al Preasfinției Tale plecat slugă.

1773, aprilie 25 subscris Graf Rumianțof“

În urma acestei epistole mitropolitul înștiințează prin enciclică pe toată tagma bisericească și pe toți creștinii ortodocși din ținuturile anexate la eparhia de Huși (Ismail, Reni, Acherman și Bender) că, după înțelegerea cu graful Petru Alexandrovici Rumianțof, ei pe viitor au a asculta de Inochentie, episcopul de Huși.

Iată dar o vădită continuitate de drept și în veacul al optsprezecelea și o dovadă că românii au persistat pe acele locuri, adică în Basarabia noastră de astăzi.

VI. VEACUL AL NOUĂSPREZECELEA, IZVOARE

În iunie anul 1812 Napoleon I stătea gata să treacă preste Niemen cu o armată cum n-o mai văzuse pămîntul pînă atunci de 540 000 (zi șase sute patruzeci de mii) de oameni cu 1370 tunuri (zi una mie trei sute șaptezeci).

Ce avea a le opune Alexandru I al Rusiei?

Barclay de Tolly stătea la Vilna cu 112 000 de oameni, avînd a se împotrivi la peste de jumătatea de milion a armiei celei mari, comandată în prima linie de însuși Napoleon I.

În momentul acesta Rusia avea 53 000 de oameni sub Kutusof în Moldova, care-i trebuiau ca aerul pentru a nu fi înădușită și înecat de precumpănirea puterii lui Napoleon.

Spuie oricine drept: Era atunci Rusia în poziția de a anexa Basarabia? Cînd delegații ei din București aveau avizul de a încheia pace *cu orice preț*, poate cineva visa că afacerea Basarabiei a fost curată, a fost o afacere de cucerire?

Dumnezeu să ne ierte, dar nu știm într-adevăr cum ar trebui să fie conformat acel cap omenesc care ar putea să vadă în retragerea grabnică a oștirii din Moldova o armată învingătoare. Oamenii bătrîni care au văzut pe atunci armata lui Kutusof povestesc că, de mersurile forțate, bieții soldați cădeau în șanțurile drumurilor de țară și pe paveaua de lemn a Iașilor și, cu toată cumplita grabă, i-a trebuit patru luni ca să ajungă în fața aripei drepte a armiei împăratului francez; în fața corpului auxiliar de 34 000 de austriaci de sub generalul Schwarzenberg.

Noi am spus-o încă în cel dintii articol că Anglia au stăruit pentru încheierea acestei păci, că ea a silit pe sultan s-o iscălească. O flotă engleză era în Bosfor, care a silit pe turci de a nu se folosi de cumplita poziție în care se afla Rusia atunci. Dar nici influența engleză n-ar fi fost în stare de-a *cuceri* o provincie dacă nu era angajată o altă armă, rubla rusească și trădarea dragomanului Moruzi.

În orice caz, știind că adevărata putere care a silit pe turci să-ncheie pace e Anglia și nu Rusia, trebuie să admitem că diplomații engleji erau în deplină cunoștință de cauză și că ei ne vor da științele cele mai exacte despre această... ciudată cucerire cu sabia.

Consulul general al Angliei de la București, W. Wilkinson, în cartea sa *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei*, ne dă o descriere clară a acelei cesiuni, făcute în împrejurări atât de nefavorabile Rusiei. Iată acea relațiune:

„Galib Effendi care, după schimbările mari întimplite la Constantinopole, reluate funcțiunile de ministru al afacerilor străine a fost principalul plenipotențiar la București în anii 1811 și 1812: însă prințul grec Dimitrie Moruzi, dragoman al statului, era față la negociațiuni, au dat direcție celei mai mari părți a lor și era în realitate revestit cu foarte întinse puteri. Ca și cei doi frați ai săi, el fusese cu nestrămutare atașat de partidul rusesc de la începutul carierei sale politice; și speranța ce o concepușe, de a fi înălțat la domnia unuia din cele două Principate, cel mai mare obiect al ambițiunii sale, îi părea foarte întemeiată după restabilirea păcii. *Caracterul său public, serviciile la congres, sprijinul Rusiei, erau într-adevăr considerațiuni care păreau a face sigură numirea lui.*

Cesiunea Valahiei și a Moldovei nu putea în nici un fel să intre în vederile sale și el o combătu cu energie și succes; dar, făcînd Porții un serviciu atât de important, era necesar ca, pe de altă parte să deie Rusiei o probă de atașamentul său. Dacă el ar fi insistat să se restituie cele două Principate în întregul lor (*restitution intégrale*), plenipotențiarul ruși ar fi consimțit fără nici o îndoială căci aveau ordin a grăbi încheierea păcii și de a subscrie sub orice condiție care *nu s-ar fi întins dincolo de această restituțiune*. Dar Moruzi, care avea cunoștință perfectă despre aceste dispozițiuni, *au hotărît definitiv condițiunile tratatului, cedînd Rusiei cea mai frumoasă parte a Moldovei, care e situată între râurile Nistru și Prut și făcînd astfel pentru viitor din acest din urmă rîu linia de demarcațiune a frontierelor rusești.*

Agenții vigilenți ai lui Buonaparte la Constantinopole nu pregetară de a face cunoscută purtarea lui Moruzi. Cînd, după încheierea păcii, ei s-au văzut frustrați în speranța de-a determina pe Poartă să continue războiul au căutat să facă să cadă în dizgrație familia acestui prinț grec, pentru a putea cel puțin să hotărească pe guvernul otoman de a pune în capul Principatelor persoane alese de dînșii. Ei îl arătară pe prințul Dimitrie că e trădător, căci fusese cumpărat (*suborné*) de Rusia pentru a-i servi interesele, în momentul în care era în puterea sa de a obține condițiile cele mai avantajoase.

Între acestea se-ncepură ostilitățile între Franța și Rusia; și Poarta arătînd rezoluția sa tare de-a rămîne neutră și nevoind să dea nici umbră de îndoială celor două puteri beligerante prin alegerea noilor hospodari, hotărî a o fixa asupra a doi indivizi ale căror principii politice nu fusese niciodată în contct cu curțile străine (Scarlat Calimah pentru Moldova, Iancu Caragea pentru Valahia)...

Dimitrie Moruzi, care se afla încă în Valahia cu Galib Effendi, află noutatea acestor două numiri într-un moment în care s-aștepta de-a primi numirea sa. Totodată el fu informat că, întorcându-se la Constantinople, s-ar expune la cele mai mari pericole și i s-au dat sfatul de a se retrage într-un stat creștin. I s-a oferit un azil în Rusia, cu o pensiune considerabilă din partea acestui guvern, însă, temându-se că fuga sa ar face pe guvernul otoman de a se răzbuna asupra familiei sale, care rămăsese în puterea turcilor, și în speranța de a justifica purtatea sa, pentru că toată responsabilitatea afacerilor tratate la Congres trebuia, propriu vorbind, să cadă asupra lui Galib Effendi, el se determină de a însoți pe acest ministru pînă în capitală. El era departe de a presupune că acest ministru turc, a cărui purtare fusese dezaprobată, ștersese din spiritul sultanului toate impresiile defavorabile pe care le-ar fi putut concepe în socoteala lui, atribuind condițiile păcii ce le subscrie intrigilor și trădării lui Moruzi și că promise în consecință ordine secrete de a aresta pe acest prinț, îndată ce vor fi trecut amîndoi Dunărea și a-l trimite prins marelui vizir, care avea încă cartierul său general la Șumla.

Moruzi, încurajat din ce în ce mai mult de protestațiunile de amicitie ale lui Galib Effendi, părăsi Bucureștiul în luna lui septembrie. Ajungînd la Rusciuc a fost condus cu escortă la Șumla; dar abia intră în locuința marelui vizir cînd mai mulți ceauși se aruncară asupra lui și-l tăiară în bucăți cu lovituri de sabie. Capul său a fost trimis la Constantinopol, unde a fost expus trei zile la porțile seraiului împreună cu capul fratelui său Panaiot Moruzi, care, în absența lui Dimitrie, suplinise postul (de dragoman) pe lîngă Poartă și a fost acuzat de a fi complice la trădarea sa în contra Imperiului otoman.

Iată dar sfîrșitul binemeritat al aceluia care a trădat Basarabia pentru ca s-ajungă Domn, povestită de un contemporan, de un consul general englez care era la București în vremea tratărilor și fiind interesată chiar Anglia la încheierea acestei păci, e sigur că trebuie să fi fost în cunoștință despre toate firele care se torceau și se țeseau la noi, pe socoteala noastră.

Este oare cu puțință de-a admite că onoarea marelui nostru vecin ar fi fost angajată în această... cucerire? Posibil de-a zice astăzi cum că împăratul ar lua-o ca o insultă făcută lui dacă această cestiune ar veni înaintea Congresului? Am înțelege ca ziaristica rusească să vorbească în interesul Rusiei de a o recăpăta; atunci discuțiunea s-ar învîrți pe un teren propriu și le-am opune asemenea arma interesului. Dar a mesteca în toată afacerea numele celui mai puternic monarh, pe care ne-am obișnuit a-l crede generos și bun întrucît privește persoana sa, noi, în simplitatea noastră, credem că nu se cuvine.

Toate elementele morale în această afacere sînt în partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de-a înstrăina pămînt românesc, trădarea unui dragoman al Porții, recăpătarea acelu pămînt printr-un tratat european semnat de șapte puteri și obligatoriu pentru ele, garantarea integrității *actuale* a României prin convenția ruso-română, ajutorul dezinteresat ce l-am dat Rusiei în momentele grele, toate acestea fac ca partea morală și de drept să fie pe deplin în partea noastră.

Mai vine însă în partea noastră împrejurarea că acel pămînt nu l-am cucerit, n-am alungat pe nimenea de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărțitului și nenorocitului popor românesc.

Ni se scoate ochii cu binele ce l-am avut din partea rușilor. Pentru răspunde și la aceasta ne-ar trebui să umplem un volum întreg. Destul numai să pomenim că alianța de la Lusk dintre Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir ne-a costat domnia

națională și un veac de înjosire și de mizerie, iar cea mai nouă alianță dintre Rusia și noi a început a aduna nouri grei deasupra noastră, Basarabia, mănăstirile închinat, mii de oameni pierduți în bătălie, zeci de milioane de lei aruncate în Dunăre și în fine poate existența poporului românesc pusă în joc, iată binele de care ni se cere a ne bucura și a fi mulțămitori.

Ce ni se opune?

Interesul a 80 de milioane de oameni față cu slabele noastre cinci milioane. Dar Temis e cu ochii legați spre a nu vedea părțile ce se judecă înaintea ei și, în loc de cumpănă în care să se cumpănească deosebirea de greutate între 80 și 5 milioane, ea ar trebui să ia cântarul. De brațul scurt sau prezent al cântarului ar atârna în greu Rusia, de brațul cel lung al unei istorii de 500 de ani atârna România cu drepturile sale străvechi și nouă.

Înainte de a încheia avem a împlini un act de grațitudine, nu pentru noi, asupra cărora nu pretindem ca să se reflecte meritul acestei lucrări, ci pentru țară în genere, căreia pușinii lucrători pe ogorul istoriei naționale îi oferă azi mijloace de a se apăra.

Pentru veacul al XIV-lea și al XV-lea am cercetat cu mult folos *Istoria critică a românilor* de B. P. Hasdeu și *Arhiva istorică a României*, editată de același, apoi *Beitrag zur Geschichte der Romanen* v., Eudoxius, Frhrn. v. Hurmuzaki; pentru veacul al XVI-lea materialul cel mai prețios sînt capitulațiunile Domnilor moldoveni cu Poarta; pentru al XVII-lea, textul cronicelor editate de dl Mihail Kogălniceanu, iar, în privirea eparhiei Proilaviei, *Cronica Hușilor* de P.S.S. Părintele Melchisedec, episcopul Dunărei de Jos; pentru al XVIII-lea aceeași colecție de cronici, cu deosebire însă cronica tradusă după ordinul lui Grigore Vodă în grecește de un *Amiras*, în care e cuprins și textul autentic al înscrisului tătarilor din Bugeac, apoi colecțiunea de documente a lui Hurmuzaki, vol. VII; pentru veacul al XIX-lea în fine mai sus citata carte a consulului general englez Wilkinson. Asupra lui Amiras și Wilkinson ne-au atras atenția d. Al. Odobescu.

(3, 4, 7, 8, 10, 14 martie 1878).

„DI HASDEU NE TRIMITE O SCRISOARE...”

Dl Hasdeu ne trimite o scrisoare în care se plînge că, în articolele noastre despre Basarabia, nu constatăm că arsenalul nostru de citațiuni îl datorim *Istoriei critice* și *Arhivei istorice*. Rugăm din parte-ne să binevoiască a constata, întâi, că articolele noastre nu s-a sfîrșit încă, al doilea că meritul lor nu se reflectă personal asupra nimănui, al treilea, că e-n chiar interesul nostru politic al lucrării noastre de a cita la capăt toate izvoarele de care ne-am servit. Rugăm deci să ni e îngăduie de a cita izvoarele abia la capătul studiului nostru, care se termină cu cesiunea de la 1812.

TENDINȚE DE CUCERIRE

Situația persistă a rămînea nehotărîtă, cu toate acestea noi credem că limba cumpenei înclină spre război. Într-adevăr, dacă Rusia ar face concesionile cerute de Anglia, dacă ar supune deliberării Europei Tratatul de la San-Stefano în întregul lui, ea ar renunța la foloasele materiale în a căror prevedere a declarat război. Căci cine va mai lua acum la serios declarațiile diplomatice făcute înaintea trecerii Prutului? Erau declarații îmbunătătoare, de care noi credem că nimeni n-a fos înșelat decît acel ce au voit să fie.

Aceasta o spunem despre guvernare, nu despre popoare. Guvernele au fost în stare să cunoască foarte bine politica rusească și țintele ce ea le urmărește de-sută și mai bine de ani. Răsărită din rase mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror monotonie are înrîurire asupra inteligenței omenești, lipsind-o de mlădioșie și dîndu-i istincte fanatice pentru idei de-o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mîndriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undoiate și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sînt acolo înlocuite prin șesuri fără de capăt. În tendințele de cucerire, în așa-numitele misiuni istorice cari-și caută marginile naturale nu e nimic dedesupt decît pur și simplu neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nici o zonă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat sau mai bine zicînd ceea ce Dumnezeu a voit ca să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru.

Căci stă oare destoinicia unei nații în vrun raport cu întinderea teritoriului pe care ea-l ocupă?

Mica Veneție era odată o putere mare europeană prin cultura ei intensivă prin arte, prin industrie, prin judecata sănătoasă a aristocrației ei. Dar toate aceste condiții de mărire erau cîștigate prin muncă îndelungată, deprinderea și priceperea se moștenea apoi din neam în neam, încît chiar astăzi ciceronii veneției au păstrat mai mult gust în judecata tablourilor decum au mulți profesori de etetică.

Un rol analog l-a avut Olanda în istorie, și astăzi încă sînt state mici care se bucură de-o înflorire extraordinară; pe un pămînt de mică întindere se află mai multe averi decît în Rusia întreagă. Astfel sîntem aproape siguri că în cumpăna economică Rusia, cîtu-i de mare, trage mai ușor decît mica Belgie.

De aceea ni se pare că din nefericire rușii sînt sub dominația unui deșert sufletesc, a unui urît care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înlăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte, în loc de a stăvili acest horror vacui, în loc de a-l împlena prin muncă și cultură, îl asmuță contra Europei, pe care o numesc îmbătrînită și enervată, coaptă pentru a cădea întreagă sub dominație rusească.

Europa le pare astăzi în starea în care era Bizanțul la aparițiunea unui neam asemenea mongolic, al turcilor.

În locul civilizației grece înforit-au în Bizanț o cultură turcească? Deloc. Tocmai așa nu va înflori o cultură moscovită pe pămînturile supuse rușilor, pentru că lipsește rădăcina subiectivă a unei asemenea culturi. În Rusia chiar miezul culturii e în Ingermanland și în cele trei provincii baltice, în mîinile și capetele a poate două sute de mii de oameni de origine germană, pe cînd populațiile străvechi a acelor provincii, leții, livii, crevinii și cum îi mai cheamă, nu se vor fi aflînd cu mult mai sus de cum îi va fi găsit episcopul Albrecht la anul 1200.

Astfel misiunea istorică de care se face atîta vorbă nu-i o misiune care-și are originea în afară, ea e rezultatul unui gol sufletesc, al unei barbarii spoite cu frac și mînuși, a unui deșert care, de-ar stăpîni pămîntul, tot nu s-ar umple.

Cerul deasupra-l schimbă, nu sufletul, marea trecînd-o.

Pot să treacă și Dunărea și Carpații și Adrianopol, să ia Roma veche, precum amenință pe cea nouă, pot să presure Europa întreagă cu cenușă și cadavre, nu se va naște din milioanele de oameni nici un Rafael, nici un Beethoven, nici un Kant,

ba tocmai lipsa unor asemenea spirite de adâncă înțelepciune și de un adânc sentiment pentru bunurile ce înnobilează omenirea este cauza aceluia gol sufletesc care-și caută compensație în glorie sîngeroase și în cuceriri. De mult, dar mai cu seamă de o sută cincizeci de ani încoace, ținta cuceririlor rusești sînt țările răsăritene ale Europei. Nu mai vorbim despre cuvîntul dlui Aksakof, care vede întinzîndu-se panslavismul în miezul Europei, în țările coroanei habsburgice pînă la Marea Adriatică. C-un cuvînt în loc de a desfășura activitatea în lăuntru, ochii vecinului nostru sînt pironiți cu flămîngiune asupra Apusului, cercurile culte umplu golul sufletesc cu fantasmagoria unui imperiu care ar ajunge de la Sibir pînă sub zidurile Veneției și apoi mai departe... tot mai departe.

Și această misiune tainică o împlinesc apoi diplomații și baionetele. Există testamentul lui Petru cel Mare sau nu există, el există în capetele a mii de oameni visători care dau tonul în Rusia.

Războiul a fost declarat Porții pentru a elibera pe creștini – în formă – în fond însă pentru a cuceri întreg Imperiul otoman într-un mod care să poată fi înghițit, mai de voie, mai de nevoie, de Europa. După Turcia urmează Imperiul habsburgic, după dînsul cine mai știe cine. Scopul fictiv al războiului și scopul adevărat sînt diametral opuse.

Astfel se dăruie un regat splendid celui mai neînsemnat popor din Peninsula Balcanică, bulgarilor.

Se stabilește în Tratatul de la San-Stefano independența României și c-un rînd după aceea se stabilește c-un al treilea, fără de noi, dreptul de a-și trece trupele prin țara noastră, de a o ocupa cu alte cuvinte doi ani de zile. Doi ani – văzînd și făcînd – s-ar preface apoi în zece și în o sută pentru că splendidul regat bulgar e plăsmuit așa de frumos pentru ca să rămîie proprietatea ohavnică rusească.

Se stabilește principiul ca Basarabia să fie cedată prin liberă învoială, ceea ce presupune că sîntem în drept de a o ceda sau de a n-o ceda. Ne hotărîm de a n-o ceda și Rusia a ocupat-o astăzi pe deplin.

În fine, susținînd dreptul nostru vedem ivindu-se colții prieteșugului. Bucureștii sînt împresurați de trupe, în Vlașca cazacii își bat joc de populație dînd oamenii afară din case, trenurile noastre cu munițiuni sînt oprite din drum, c-un cuvînt Rusia a început a întrebuița mijloacele ei civilizatrice pentru a ne intimida.

Nu deprindem frica și pace bună.

Teamă ne e numai ca Imperiul habsburgic să nu cadă la învoială cu Rusia căci despre Anglia nu e vorbă. Ea este în stare a ținea război pînă ce Rusia-și va fi zvîrlit în vînt cea din urmă rublă metalică.

Dar contele Andrassy a făcut propuneri de împărțeală și aceste propuneri prefac înțelegerea în complicitate și complicitatea cu Rusia e totdeauna fatală.

N-avem nevoie a pomeni exemplul nostru. Oamenii fără simț istoric, liberalii cosmopoliți c-un foarte incolor sentiment de patrie s-au dat în apele Rusiei și a declarat un război care ne-a costat mii de suflete viteze, zeci de milioane și poate o provincie.

Zicem poate, pentru că Europa e interesată ca și noi în cestiune. Se poate ca Rusiei să i se întîmple soarta pe care ne-o pregătește nouă.

Guvernul a ales o politică pe care o aprobăm ca directă, deși-l găsim foarte inept pentru a o executa. Guvernul liberal a intrat în ițele Rusiei și e prea angajat

încît vecinii se găsesc în drept de a se rosti nediplomatic față de cei ce reprezintă țara, coroana ei și pe augustul purtător. Aducem aminte convorbirile dintre principele Gorciacof și generalul Ioan Ghica care convorbiri aveau un aer deja neînмănușat.

Nu mai vorbim de altele și mai rele, dar destul că, în momentul în care Gorciacof se răstește, cazacul pradă în Vlașca. Răstirile diplomatului se traduc în acte de brutalitate cînd ajung în rîndurile din urmă.

Deși nu s-a născut încă rusul care să fie în stare a ne insufla frică, grijă tot ne inspiră, ba putem zice siguranța că ne așteaptă vremi grele. Despre biruința cauzei drepte nu ne îndoim, precum nu ne îndoim că, oricare ar fi curentul ce se mișcă în contra civilizației, el trebuie să fie nimicuit cu vremea. Dar acea vreme e adesea foarte departe.

Deviza noastră este: a nu spera nimic și a nu ne teme de nimic. Nesperînd nimic, n-avem nevoie de a ne mai încrede în alții precum ne-am încrezut ci numai în noi înșine și în aceia care sînt nevoiți să ție cu noi; netemîndu-ne de nimic, n-avem nevoie de a implora generozitatea în locuri unde ea e plantă exotică.

(7 aprilie 1878).

PAGINI DESPRE BASARABIA DE ASTĂZI

BASARABENII ÎN RĂZBOIUL RUSIEI

De mai bine de jumătate de an, un strașnic măcel se făptuiește în locuri foarte îndepărtate [1] și despre cei mai mulți dintre europeni n-aveau pînă acum nici idei lămurite: pe apele calde ale mărilor Asiei răsăritene, în văile Coreii muntoase, în munții Mancuriei fierbinți sau înecată în ploii mocirloase, pe cîmpiile de orez, umede acum de sînge putrezesc neîngropați miile de morți, la Port-Arthur ucigătorul. Corăbii uriașe înghițite de valuri, cu toate viețile tinere cuprinse în ele, trupuri omenеști îmbucătățite sar în văzduh împinse de flăcări neobișnuite, pămîntul se rupe zvîcnind sub pașii regimentelor ce-și întrerup asaltul prefăcîndu-se într-un praf sîngeros, tunuri aruncă neprecurmat moartea din mii de guri grozave, zi și noapte; oameni se găuresc cu gloanțele, se taie cu săbiile, își rup oasele în nebune înceștări de moarte. Deunăzi, pe cînd stăteam eu și tu cititorule, în liniște la lucrul nostru sau poate la petrecerile noastre, s-a întețit în acel iad mai strașnic decît orice închipuiri ale noastre despre un iad răzbunător jos, sub coaja pămîntului sau sub toate trupurile luminoase ale stelelor, în locul de pieire ce se zice Liao-Iang și care va fi vestit pentru aceasta în veci de veci, s-a întețit o încăierare înspăimîntătoare între peste jumătate de milion de oameni, care nu se urîseră niciodată, o așa de spăimîntătoare încăierare încît 60 000, șazeci de mii de suflete s-au desfăcut, s-au rupt în chinuri din trupurile lor spîrcuite, ciutite, arse, – adică atîția oameni cîți flăcăi se găsesc de toți sub steaguri în țara noastră, cîți ar face a patra parte din populația Bucureștilor.

Și acestea toate se petrec, nu doar pentru că un neam fără milă s-ar abate năprasnic asupra țărilor luminate ale lumii, care ar fi datoare să-și apere, cu orice jertfe, neatîrnarea, munca, înflorirea, pentru vremea de astăzi și pentru toate vremile. Nu, barbari de aceia nu mai sînt, sau, dacă se află undeva ei lucrează din greu pentru negustorii leneși, putrezi de vicii și turbați după petreceri, ai Europei noastre și ai Americii, stăpîni ai timpurilor de astăzi. Omorurile uriașe se fac pe acele ape, pe acele cîmpii, pe acei munți nenorociți numai pentru că o mare Putere creștină a continentului nostru, un mare Stat răspînditor de civilizație vrea să țină în lanțurile sale cîteva milioane de chinezi din Mancuria, cîteva milioane de coreeni din Coreea, oameni galbeni, fricoși și înapoiți pe care nu or să-i lase în mîna străinului om alb, ci să-i alipească mai bine de dînșii, japonezii, alți oameni galbeni, care și-au însușit prin pricepere și muncă toate descoperirile și puterile noastre și nu înțeleg să fie despuiați și umiliți de nimeni.

De aceea această nimicire de vieți care va urma alte luni și poate alți ani, fiindcă Rusia e mare, puternică și mîndră și fiindcă pînă acum ea a fost pretutindeni

rușinos învinsă. Sute de mii de oameni, de flăcăi, cu neveste, copiii și mame, vor trebui să piară pentru aceasta, ca și cum ar fi vinovați de cea mai mare nelegiuire.

Și iată că acum, între atâtea vești zguduitoare care năpădesc în fiecare zi, ca bombele și gloanțele *acolo*, cade o alta pentru că un ucaz împărătesc a chemat sub steag pentru a-i trimite pe câmpul de luptă, oștenii din guberniile Basarabiei, Chersonului și părțile vecine.

Gubernia Basarabiei? Noi cunoaștem această „gubernie“, și ca o perdea neagră ne cade înaintea ochilor această veste, între atâtea, despre război.

În această gubernie, care se întinde de la Prut pînă la Nistru, ape cîntate în doinele noastre, de la Hotinul în cetatea căruia pietrele nu sînt legate cu alta decît cu cel mai bun sînge al nostru care, uscîndu-se de veacuri, s-a făcut tare ca bronzul, pînă în Dunărea-mamă, în această lată, roditoare, luminoasă gubernie, sînt tîrguri de evrei și de ruși și de bulgari și de lipoveni și de greci și de nemți și de atîtea neamuri străine. Dar toate aceste tîrguri nu sînt nimic, ca frumusețe, ca preț, ca muncă și vechime străduitoare și chinuită, pe lîngă sutele de sate albe, cu care sînt înflorite toate șesurile, toate miriștile de aur, toate pajiștile verzi, toate păpușoiurile arse de secetă, toate livezile pline de roadă. Cei ce locuiesc în aceste sate sînt niște oameni înalți, chipeși, blînzi la față și dulci la grai, niște oameni miloși, compătimitori pentru orice durere, simțitori pentru orice suferință, supuși cîrmuirii pe care o socot trimisă de la Dumnezeu care încearcă pe aleși săi. Rușii înțeleg ce bunătate zace în sufletul lor și-i numesc *oi*, asemănîndu-i cu făptura aceea fără grai, așa de nevinovată încît s-a făcut vrednică de a fi nume și icoană pentru Mîntuitorul nostru. Au veșminte albe învoalte și poartă căciuli de viteji pe lungile lor plete, întocmai ca țărani România și ai altor țări de robie. Și graiul lor e graiul acelor țărani liberi sau robi, graiul în care sînt înscrise aceste rînduri, graiul în care ți-a vorbit întîi mama, cetitorule, graiul în care ți-ai mărturisit dragostea, graiul în care te-ai îndreptat către mintea fragedă a copiilor tăi.

Acei oameni sînt români și, cu toate că de aproape o sută de ani ei sînt smulși de lîngă noi, cu toate că granițele care ne despart sînt zidite din oțel nemilos și nu se pot deschide pentru gîndurile unora și ale altoara, cu toate că ei nu mai pot ști nimic deplin și adevărat despre cît am lucrat și am suferit și am luptat și am izbîndit de atunci, ei nu se leapădă, cum nu s-ar lepăda de Dumnezeuul legii creștine, de limba noastră și de neamul nostru, cele sfinte. Cînd îi întrebi ce sînt, ei mărturisesc moldoveni și, întinzînd mîna lor zgîriată de fierul muncii și arătînd toată zarea, și la apus și la răsărit ei zic: *Vezi, toată asta e țara moldovenească!*

Și acum o poruncă față de care nu poate fi nici o mîntuire, îl cheamă la război, la războiul din Manciuuria; înțelegeți, neamuri luminate și miloase ale lumii: din *Manciuuria*. Și vor porni flăcării albi la față de jale, se vor smulge de la căsuțele lor, de la părinții și nevestele și copiii lor, se vor smulge de la dulcea lor „țară moldovenească“; ei vor merge grămădiți ca vitele în vagoanele fierbinți, vor merge zile și săptămîni, cît trebuie să străbați jumătate din Europa și Asia toată, în lat, și, vor ajunge la Carbin, la Port-Artur sau unde va fi atunci nemernica jertfă de oameni. Se vor lupta credincios, drept, frumos, cum din neam în neam a fost deprinderea poporului lor și vor pieri rînduri întregi, întregi regimente, sute și mii, arse, împușcate, tăiate cu săbiile, sfărîmate în bucăți. Și acasă nu vor mai vedea niciodată pe Ion sau pe Vasile plecat cu pușca pe umăr pentru a purta războaiele muscalului și a pieri de moarte grozavă, ca să nu aibă japonezii Manciuuria. Iar, dacă Basarabia, va rămînea săracă de flăcăi, ce pagubă despre aceasta! Rusia e mare și

puternică, și se vor aduce în această gubernie locuitorii din altă gubernie pe care o va fi crușat războiul. Dar cine ne va da nouă, acestui mic, sărac și de o mie de ori nenorocit neam românesc pe ai noștri pierduți pentru astfel de scopuri? Fiindcă sîntem puțini și slabi, noi vom pleca doar fruntea și vom plînge, cum am făcut de atîtea ori și pînă acuma. Ba încă, pentru a întrece caraghioasa grozăvie a împrejurărilor, noi nu vom ști anume unde se luptă cu moartea și cad ai noștri și, cînd vom afla, peste cîteva săptămîni, că într-o încăierare uriașă au căzut mai mulți ruși decît japonezi și cu biruința a rămas astfel acestora din urmă, noi ne vom gîndi cu oarecare mulțumire în cuget că dreptatea are și ea zilele ei. Și cuvintele cu care vom mărturisi acest gînd vor fi singura noastră pomenire pentru frații noștri drepecți și buni, pentru frații noștri nevinovați și blînzi, morți pentru cinstea aceluia steag străin!

În războiul fără folos, în războiul fără dreptate, în războiul altora pentru care sînteți chemați să luptați și să suferiți, Dumnezeu care nu vă va da biruință, să vă cruce, frați români din Basarabia îngenunchiați!

„Semănătorul“, anul al III-lea, nr. 37

VEȘTI DIN BASARABIA

Românii care cunosc așa de puțin România – parcă te poți lăuda că o cunoști și că ai cheltuit atîta și atîta pentru aceasta? –, nu cunosc mai deloc teritoriile românești de care România este înconjurată, precum o piatră scumpă este prinsă în aurul scump. Ardealul, Crișana, Banatul sînt drumul la Pesta, care duce la Viena și aceasta la Paris sau la stațiunile de băi. Brașov, Feldioara, și se face noapte; a doua zi frumoasa gară a capitalei ungurești gîfii de trenuri și furnică de lume grăbită, în răcoarea neguroasă a dimineții. Arad: atîtea minute oprire pentru trenul de Vîrciorova. Bucovina, un petec de pămînt austriac, pe vechia linie „Lemberg-Czernowitz-Jassy“, și cîți dintre călătorii noștri nu vor fi trecînd fără nici un interes, nici o curiozitate, nici o simțire pe lîngă acel „Czernowitz“, cu evreii săi primitivi încadrați în vitrina gării: unde se mîntuie ai noștri, unde încep neamuri străine, cine ar putea să spună! Iar, cît despre cel mai de curînd smuls pămînt al României, Basarabia, care pînă la 1878 era un colț al nostru, el e cu totul necunoscut, mai rău decît China, Japonia, Sumatra și ostroavele oceanice ale mîncătorilor de carne, despre care mai vorbește, cu ilustrații, cîte un *Ziar al călătorilor*. Prutul, îngustul rîu mîlos, lutos, rîpos, nu mai e o apă dunăreană, ci o prăpastie uriașă prin care se despart două lumi ce nu pot avea nici o legătură între ele. Cutare pe care împrejurările îl aduc în județele mărginașe privește în liniștea amurgului spre malul rusesc de pe care se ridică fumul vetrelor și chiotele păstorilor ce-și strîng vitele, privește, zic, cu aceleași nelămurite sentimente de melancolie, fără dorința de a ști, cu care va privi peste o clipă la pavăza de aur șters a lunii, unde se zice că ar fi munți și lacuri și rămășițe vechi de ființe care au fost vii.

Dacă vorbești despre Basarabia cu un om luminat, cu unul în adevăr luminat, care citește, gîndește și spune ce trebuie, iar nu cu obișnuita dîrdală, în mintea ușoară a căruia joacă tot felul de drăcovenii nefolositoare și neînțelese, el va face cu mîna un semn desnădăjduit cînd se va pomeni de dînsa. Acea e țara muscalului,

care ea oricînd nu dă niciodată îndărăt; pe malul stîng al Prutului nu se va înfige în vecii vecilor steagul cu stema în care s-a cuprins zimbrul lui Ștefan cel Mare! Moștenire pierdută pentru totdeauna! Frîntură de trup viu aruncată în gura lupilor nemilostivi! Și ce ai putea să știi măcar despre pămîntul pe care-l păzește, îl apără de orice atingere a spiritului, de orice flacără a inimilor, straja aspră a cazacilor biciuitori? Iar, dacă ai răzbate chiar ca să afli, care ar fi folosul? Țăranul nostru de aici din țară chiar, ascultă prea bucuros vorbele de momeală ale năimiților care pomenesc de fericirile ce cad asupra satelor și sărăcimii în stăpînirea largă și bogată a Împăratului de aceeași lege; ce poate să mai fi rămas pentru noi în inima țăranilor basarabeni, mai bogați – se zice – decît ai noștri? Preoțimea n-are de ce să se plîngă; ba dimpotrivă, rostul ei e mai mare într-o țară unde icoana stă alături cu armele-împărătești. În sfîrșit pe patriotismul negustoresc și al unei boierimi ruinate, crescute în școli străine, cine s-ar putea rezema?

Socotela e bună pentru cine nu înțelege altă viață românească decît aceea ce se poate căpăta prin unirea cu România. La aceasta însă n-avem dreptul să ne gîndim astăzi, față de Basarabia mai puțin încă față de orice alt pămînt pe care l-am pierdut politicește. Cu tot altfel se înfățișează lucrurile cînd pornim de la faptul că, materialicește, noi avem încă, prin munca țăranimii noastre, acest pămînt, că legătura cea mai tare între dînsul și neamul nostru nu e ruptă, și ne punem ca întîie întrebare dacă acolo unde e același trup n-ar putea învia același suflet, dacă nu s-ar putea chema viață în membrul amorțit numai.

Descrierea de călătorie a profesorului Weigand, cercetătorul cu stăruință al limbii noastre, și cîteva scrisori pe care le-a suflat către mine un vînt norocos mă ajută să spun că Basarabia nu e așa de închisă, așa de adormită, așa de pierdută – din punct de vedere național și cultural, zic, nu iredentist –, cum s-ar crede.

Cei ce stăteau în fruntea lucrurilor la 1812 joacă astăzi mai mult un rol de paradă zadarnică. Dacă ar fi fost boieri mari în număr mare, păstrînd legăturile de familie și de interes cu Moldova, ar fi ieșit, desigur, altfel. Dar așa, cu cîțiva *velii* dezrădăcinați și cu o mulțime de răzești săraci, rusificarea, înstrăinarea a putut merge repede. Unii din boieri stau la Chișinău, alții pe la țară, unde nu vei fi primit bine, ca în Ardeal, ca în Bucovina, numai pentru că ești român de aiurea. Alții au zburătăcit în vasta lume ciudată a Rusiei tuturor neamurile, – America de Nord a despotismului.

Negustorii sînt mai ales evrei și greci, în al doilea rînd bulgari, ruși. Evreii nu sînt nicăieri mai părăsiți în voia murdăriei și întunecimii. Orheiul nostru străbun, și Bălți sînt adevărate cloace, care s-ar putea asemena doar cu gunoaiile mahalalelor din China. Grecii, care în 1812 au fost mai bucuroși de Basarabia decît de Moldova, sînt căpeteniile evreilor; ei sînt mari negustori și arendașii cei mari: grecul Sinadinos e cea mai puternică pungă din Basarabia. Specula pămîntului se face în cel mai nerușinat chip de tovărășiile greco-ebraice.

În fruntea satelor stau pristavii țărani și preoții. Preoții Basarabiei sînt „moldoveni“, bucuroși dacă pot citi la slujbă din cărți „moldovenești“ cu buchii (căci mulți nu știu cartea *latinească* în care scriem noi). Ar fi bucuroși și de alte cărți, dacă ar fi de acelea pe înțelesul lor și dacă s-ar găsi cine să le trimită. Sînt oameni buni, pe care nu trebuie să-i uităm.

Țăranul nostru, pentru care o sută de ani nu înseamnă nimic, e așa cum a ieșit de sub frîul lui Constantin-Vodă Ipsilanti pentru a trece la Împăratul pravoslavnic. Carte rusească nu știe, fiindcă școala de stat ține trei ani de zile numai, și în fiecare

an numai cinci luni. Dacă rămîne în sat – și rămîne mai totdeauna, căci acolo se trăiește în caste –, el va uita puțina rusească ce deprinsese. El știe că această limbă îi folosește, dar, neavînd consăteni ruși în număr mare (cum e în Bucovina), n-o poate însuși în adevăr și păstra. Cei ce se fac preoți, nu uită că s-au născut într-un sat românesc și caută să se întoarcă acolo sau în altul. Cîțiva, în sfîrșit, trec la Universități, dar nici aceia nu pierd legătura cu neamul din care au pornit. Prin orașe depărtate, prin strașnice locuri de osîndă, unde i-au aruncat avînturile lor liberale, ei scriu românește, cetind cărți, și anume „cărți de cultura și istoria neamului nostru“, zice unul, „mai serioase și documentate“. „Foarte aș vrea“, spune un altul, „să aibă carte poștală cu chipul Universității din Iași: am auzit că zidirea e foarte frumoasă!“ Și un al treilea se bucură astfel de reinstalarea limbii noastre în Chișinău, singurul *oraș* în această mare sălbăcie fără drumuri, fără lumină, fără străzi: „Cîțiva ani înapoi era o mirare dacă auzai limba moldovenească pe strada Chișinăului: nimeni n-o vorbea afară de țărani veniți de la sate. Iar acuma în toate zilele aud *intelenți* vorbind moldovenește“. Pînă departe peste Nistru, dulcea noastră moldovenească triumfă, sună biruitoare între neamuri.

Aceasta se întîmplă fără nici un amestec al nostru, căci noi dăm Basarabiei numai... dezertori. În locul acestor fii rătăciți care pleacă batjocorind țara, ar trebui să ne descoperim basarabenilor prin cărți. Și parcă-mi sună la urechi acele cuvinte simple și grave: „cărți de cultura și istoria neamului, serioase, documentate“... Și pe înțelesul tuturor. Cărturari înfumurați ai unui popor de țărani fără învățătură, spuneți cîte ați scris de acestea, cu cîte ați putea răcori setea celor care le cer în Basarabia uitată?

„Semănătorul“, anul al III-lea nr. 52

CU PRILEJUL DIZOLVĂRII DUMEI RUSEȘTI

Duma a fost dizolvată. O nouă Dumă se va aduna abia peste nouă luni, la 5 mai st. n. 1907. Nici condițiile în care se vor face alegerile nu sînt arătate. E o lovitură de Stat ca aceea pe care a făcut-o Carol al X-lea. Regele Franciei a plătit-o cu tronul. Vom vedea cît e de tare partidul revoluționar lovit drept între ochi de ucuzul lui Nicolae al II-lea.

Palatul ședințelor e închis și pus sub pază.

Petersburgul e deocamdată în stare de asediu, sub regim militar. Unii d. n. deputați au ținut o consfătuire în Finlanda, unde este un regim special care îngăduie aceasta.

Ziua de duminică, 9 iulie, mai are un învins: pe neghiobul de Goremîchin învinuit că prin nepriceperea lui, Duma a putut ajunge așa departe. El e destituit fără a se pomeni vreo demisie. În locul lui vine tot unul ca dînsul: Stolîpin. Dizgraț a împărătească are două. uși prin care pot ieși deopotrivă cele două tabere învrăjbite.

Cine va scrie istoria celor două luni de foarte lungi și aprinse discuții ale Dumei va trebui să constate următoarele lucruri:

Dorința de a imita ceea ce au făcut francezii la 1789, de a schimba o țară prin discuțiile dintr-o adunare modestă, care se ridică de la sine la înălțimi revoluționare și stăpînitoare.

Credința că oamenii sînt unul ca și altul, numiri abstracte, și că ei sînt mișcați, într-un chip ce se poate prevedea și pregăti, de idei, de teorii.

Siguranța deplină în aceste teorii care ar cuprinde ca o destăinuire veșnică a sfintei și marii zeițe **Rațiunea**.

Și, în sfîrșit, multă, foarte multă vanitate omenească, în dorința de-a ieși la iveală prin lungi desfășurări de judecăți, vanitate care cuprindea pe orice vorbitor, de la focosul tătar Aladin, doritor de războaie mari, pînă la cel mai din urmă biet gîngav care putea lega două vorbe.

Neizbînda au adus-o mai multe împrejurări:

Neînțelegerea în Dumă, mult mai puternică decît aceea din Adunarea Națională de la 1789. În aceasta, erau oameni din același neam și din două clase, care, măcar mai tîrziu, se puteau înfrăți; în Dumă erau slugi ale cîrmuirii, erau oameni fără nici un fel de îndreptare, erau nobili ce-și ofereau jertfa, erau cugetători socialiști ai faptei și erau anarhiști sălbatici. Și, mai ales, erau toate neamurile, tot furnicarul de rase al marii Împărății barbare.

Adunarea Națională s-a rezemat de la început pe plebea Parisului, cea mai războinică din toate, crudă și neînduplecată. Duma a pierdut din ce în ce mai mult legătura cu muncitorimea Capitalei, slăbită de ultimile lupte și alcătuită, de altminterea, din oameni blajini, deprinși de veacuri cu supunerea. Iar nesfîrșit de mulți țărani, încă mai blajini, sînt departe...

Și, în sfîrșit, cultura, cheagul mișcărilor de prefacere moderne lipsea, – de multe ori și specialiștilor în discuții care vorbeau de pe tribuna Dumei.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 19.

CĂTRE FRAȚII DIN BASARABIA

Foia românească din Basarabia care poartă în litere latine deasupra unui cuprins în slove rusești numele țării pierdute de noi, dă în supliment actele oficiale privitoare la dizolvarea Dumei și la întemeierea din nou – cine știe pe cît timp? – a tiraniei în Rusia.

Regimul Trepov, care se ascundea sub un minister alcătuit din oameni de paie, bieți birocrați miluiți pe rînd cu dregătorii pînă au ajuns la cea mai de sus, a luat măsuri împotriva tiparului. Cele mai multe ziare din capitala rusească au fost oprite; pe celelalte le-a încolțit cenzura, vechiul meșteșug dobitoc al foarfecelor crude purtate de mîna fricoasă a cinovnicului. Cine știe dacă, printre foile ce vor fi lovite, nu se va afla și „**Basarabia**“ bătrînului Gavriliță din Chișinău și a tinerilor cu sentimente și democratice și naționale, mai ales democratice, dar și naționale, care-l înconjoară. Dacă numărul 14, cel cu proclamațiile „autocratului“ care nu se învoiește a-și jertfi de hatîrul nimănui „autocrația“ străjuită de sfatul de familie al Marilor-Duci, de înțelepciunea lui Trepov și de evlavia lui Pebiedonosev oracolul, dacă acest număr cu jalnic supliment nu va fi cel din urmă, foia „moldovenească“ poate să-și strice ulciorul mergînd alteori la apă. Desigur că ea nu mai are astăzi siguranța pe care o avea la început și în urmarea ei, pînă în ziua loviturii de stat.

Noi am iubit această foiță sfoasă și săracă, nesigură de drumul ei, de alcătuirea, de limba, de ortografia ei, fiindcă ea ni se părea ca un glas de frate pierdut de multă vreme care se aude din nou, depărtat, îngăimat, sfîns, nu cerînd un ajutor – căci nici el nu cutează, nici noi nu-l putem da –, ci încercînd cîteva vorbe în graiul pe care-l vorbea acasă, cînd se afla în jurul vetrei sărmane, înainte de a fi prins și dus într-una din multele încăperi de robie ale Împăratului celui mare. Basarabia a trimis deputați la Dumă, dar glasul acelora nu s-a auzit, fiind aleși oameni fără încredere în ei și fără mijloace. Alți români basarabeni, ca învățatul jurist Gărdescul, veneau de la Universitatea rusească unde erau profesori și se amestecau în haosul de ceartă pentru a vorbi de adevăruri veșnice și de îndreptări folositoare oricărui neam. Așa încît numai prin rîndurile acelea ale *Basarabiei*, pe care le buchiseam încet, ca unii ce sîntem puțin cunoscuți ai cirilicei degenerate și amestecate care e alfabetul rusesc, numai prin ele ne venea așa o știre slabă, nedeslușită despre gîndul, despre suferința și dorul celor două milioane de români ce se află peste apa blestemelor.

Și, cîtă vreme a fost dincolo de Prut oarecare siguranță, cîtă vreme se putea urma o tactică de „moldovenii“ din Împărăția tuturor nedreptăților, atîta vreme am crezut și noi că se cuvine a nu le tulbura rosturile, a-i lăsa să umble cum cred pe drumuri ce le sînt lor mai bine cunoscute decît nouă și să așteptăm pentru a vorbi în ceasul unei crize.

Acest ceas se înfățișează astăzi, deși nu în chipul ce puteam să-l așteptăm: Putem vorbi deci.

II. Basarabia are înainte de toate un mare număr de săteni din neamul nostru, lucrători de ogoare tot așa de buni cum sînt de buni cei de la noi. Unii au pămînt, răzeșii, deși nu în cele mai bune împrejurări pentru a-l lucra. Alții lucrează din greu pe moșia grecului, foarte puternic în acea țară a armeanului, a polonului, a muscalului, a „moldoveanului“ de același sînge chiar.

Toți acești fii înstrăinați, dar cu totul neschimbați, ai neamului nostru înainte de toate să-și înjghebe mai bine rostul vieții, căpătîndu-și sau lășindu-și, liberîndu-și de sarcini cîmpiile. *Vrem pămînt* se aude și acolo cu o putere deznădăjduită, cu toate că țăranul din Basarabia nu e, fără îndoială, mai nenorocit decît al nostru (în această privință, România întrece toate celelalte ținuturi românești). Din nenorocire, în afară de această călduroasă dorință, impusă de nevoile firești ale vieții, țăranul de peste Prut nu mai are decît un simț al inimii către acei care pe aiurea, oriunde, în locuri necunoscute, în împrejurări pe care nimeni nu vine să le deslușească în fața lor, se împărtășesc de același grai, care le luminează mintea, le încălzește inima, le aduce lacrimi în vîrfurile genelor și le mîngîie urechea jignită de asprimea poruncii sau momelii străine, a muscalului și jidovului. Fără școală românească, fără limba lor în biserică, de multe ori fără preot român, ei nu se pot înălța pînă la gînduri de mîndrie românească, de înțelegere iubitoare a legăturilor ce țin la un loc, peste toate hotarele, neamului.

Ar fi trebuit, credem, să se țină seamă de acest lucru hotărîtor. Foaia românească începătoare să nu se inspire de la orașe, unde în același văzduh de visuri albastre sau de neguri sîngeroase trăiesc sufletește ca frații, ca tovarășii cei buni și nedezlipiți ai aceluiași război, tinerii „moldoveni“ ce au învățat în școlile mici și mari ale Rusiei, ce s-au pregătit prin citirea literaturii rusești revoluționare, alături cu muscali care au aceleași plete mari, aceiași ochi focoși, aceleași amintiri

de suferințe și același avînt de a răsturna vechea capiște a tiraniei, peștera apărătorilor, schingiuitorilor și ucigașilor de oameni, și, în sfîrșit, alături cu amărîtul evreu, înveninat din neam în neam de înjosirea și prigonirea rasei sale pribege oriunde și oricînd rău văzute, care ridică sus glasul pentru a pune în mișcare, lîngă mîna lui rareori voinică, mîna creștinului de ispravă. Să se fi lăsat veștile despre oștenii ce se răscoală, despre satele de pe stepa rusească ce se plîng și ele despre aceleași dureri, să nu se fi vorbit deopotrivă de toate făpturile lui Dumnezeu care sufăr de mult, și nu mai pot răbda.

Ci să fi pornit încet o propovedanie către ai noștri despre ale noastre. Răbdător, în graiul cu totul înțeles, să se fi vorbit țaranului, nu numai de pămîntul ce după dreptate trebuie să i se dea și pe care, mai la urmă, dacă și cînd îl vor căpăta semenii săi de muncă, îl va avea și el, ci mai ales despre *sufletul* său și *toate nevoile lui*. Să nu i se fi vorbit ca de un dușman despre boierul său, cînd e de același sînge, ci mai bine să se fi căutat a se cîștiga cu oărecare blîndeță, în numele frăției neamului, acest boier el însuși. Să nu se fi lăsat la o parte rostul cel mare pe care-l poate avea preotul și prin care am cîștigat în Ardeal mai tot ce avem astăzi. Să nu se fi lucrat cu o clasă din orice neam împotriva altor clase, iarăși din toate neamurile, ci să se fi încercat, prin puterea scrisului bun în graiul românesc, unirea tuturor claselor din același neam împotriva primejdiei ce, neapărat, ne vine de la alte neamuri.

Și, stăruitor, neconținut, deși în chip păzit, așa încît să nu poată da de bănuiră nimănuia, să se fi învățat săteanul Basarabiei, și nu numai el, cu gîndul că mai sînt români și aiurea și să i se fi lămurit ce fel de viață în toate ramurile duc acei frați pe care i-a răzlețit nenorocirea.

Atunci *Basarabia* ar fi putut pieri de urgia prigonirii, dar în suflete ar fi intrat o sămînță pe care nimeni n-ar mai fi putut-o dezgropa și din care la vremea ei s-ar fi înălțat semănături falnice.

Și, dacă, lucru ce nu-l pot crede, *aceste* lucruri s-ar fi putut spune mai puțin decît foarte îndrăznețele lucruri revoluționare ce s-au supus, atunci mai bine să fi așteptat încă o bucată de vreme ceasul oricât de tîrziu, dar nelipsit și sigur, al dreptății.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 23.

PAVILIONUL BASARABIEI

– La Expoziția Jubiliară din 1906 –

Basarabenilor li s-a dat o aripă din *Pavilionul etnografic no. 1*. Nu vreau să știu cine a organizat odăița. Voi arăta numai ce se află și ce ar fi trebuit să se afle.

Ce se află. O rusoaică cu picioare goale, adusă din părțile rutenești ale Hotinului, de o domnișoară de peste Nistru; abia știe românește! Apoi destule țesături bune, *cele mai multe au inscripții rusești* (nici măcar traduse!). Cîteva fotografii mici și rele (urtele sînt... țigănești); proaste picturi noi iscalite de un nume muscălesc. Vreo două-trei icoane de tot noi. Apoi cizme, curele...

Ce ar fi trebuit să fie. Portul rînduit după ținuturi. Artă țărănească (săpături, țesături de găteală, ouă încondeiate). Tabele statistice. Fotografii ale mărețelor noastre cetăți: Hotinul, Soroca, Tighina, Cetatea-Albă, Chilia; reproducerea chiar în relief a unora din ele. Puțina literatură basarabeană. Chipurile celor mai meritoși români basarabeni.

Așa cum e, acest pavilion este: o rușine¹.

„Neamul românesc“, anul I, nr. 22.

PENTRU „BASARABIA“

Basarabia [2] din 9 august răspunde la observațiile noastre în care spuneam că lucrul cel mai bun ar fi o luptă a tuturor elementelor românești fără deosebire de clasă și că ar trebui mai puțină dragoste pentru idealurile rusești, de fericire a „tuturor oamenilor ce sufăr“. După ziarul din Chișinău, boierii au fost și sînt netrebniți: cu ei nu se poate sta de vorbă. Aceasta o spun prietenii de acolo, care sînt doar la fața locului.

Răspunsul e acesta. Nu toți – recunoaște și *Basarabia* – sînt așa. Și apoi rămîne bună pentru toate locurile și toate timpurile învățătura Evangheliei: *Nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu*. De ce nu s-ar încerca, cu toată stăruința și iubirea, întoarcerea rătăciților? De pildă, cum facem noi aici. Și nu fără folos. Numai păcătoșii ce nu se pot căi și schimba, aceia trebuie nimiciți, ca oameni însă, și nu ca o clasă. Căci, puțini cum sîntem, nu putem arunca nici o așchie din lemnul care tot se mai poate aprinde, încălzind și luminînd.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 29.

O VESTE BUNĂ DIN BASARABIA

Preoțimea românească din Basarabia și-a deschis de Sf. Dumitru tipografia de limbă moldovenească. Inaugurarea ei a fost o zi care va rămînea înscrisă în analele culturii noastre, iar pentru basarabeni înșiși o dată din cele mai fericite. S-a și vorbit românește la serbare.

Prietenește pentru noi s-a arătat și Mitropolitul, deși e rus, și chiar guvernatorul, care nu s-a sfiit a recunoaște ființa celor un milion și jumătate de „moldoveni“ în Basarabia și nevoia ce este de a li se da citire pe limba lor.

Din București era de față tînărul Sergiu Cujbă, un basarabean și el, care a vorbit răsplat și frumos despre foloasele culturii, adăugînd că ea nu întetește răscoale și nu aruncă în aer stăpînirile, ci își are – adăugăm – drumurile și metodele și izbînzile ei (o ce izbînzi minunate, trainice, veșnice!).

Oficialii vorbeau rusește, deși nu cu trufie, dar cinstiților preoți care au făcut tiparnița în românește, nu li s-a ținut de rău că au făcut să audă și ei ca și oaspetele de la noi acea limbă al cărei sunet se va desface din călătoriile harnice ale slovelor pentru cărțile bisericești pe înțeles.

Începutul acesta cultural nu e strălucitor, nici pretențios. Se începe acolo din plin veac al XX-lea așa cum s-a început aiurea timp în urmă, și desigur nu fără folos. Și în alte dăți, pe alte plaiuri, din cartea bisericească pe românește și-au luat zborul scrisul, și apoi și gândul românesc!

Erau de față și redactori ai ziarului *Basarabia*. Acești tineri crescuți în școli înalte rusești, stăpîniți de citirea literaturii rusești revoluționare, nu puteau să vadă odată în ochi pe preoții *înapoiți* ai unei legi de care vremurile noi n-ar mai avea nevoie. Prin popor, scriau ei, și numai prin popor se poate face mîntuirea poporului, pe lîngă care grija pentru neam își are un rost ceva mai mic. Cînd li s-a dat *aici* sfatul de a uni într-un mînunchi pe toți românii din toate clasele, s-a sculat cutare basarabean, medic în România, și s-a răstit la mine *căzăcește*, cu nagaica.

Acum iată că și bietul popa folosește la ceva. Și dintre acești popi s-a ridicat chiar o urare, din inimă, pentru cel dintîi ziar românesc ce iese între Prut și Nistru. S-a mulțumit de redactori, și *Basarabia* laudă acum neobosit fapta preoților. *Așa e bine*².

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 52.

DURERI ȘI SPERANȚE DIN BASARABIA

Dintr-o scrisoare a unui basarabean:

„Aici pe la noi în Basarabia e liniște, dar ca balaurul cel îngrozitor din povești se tîrăște o reacție care este mai ales pentru aceea amenințătoare, pentru că vine, nu din partea guvernului, ci din partea societății și poporului. La ultimele adunări din Chișinău – unul din cele mai „moldovenesti“ ținuturi ale Basarabiei –, cînd era vorba despre învățămîntul pe limba românească în școlile sătești ale *zemstvo*-lui, toți reprezentanții, în număr de doisprezece, ai țărănimii au fost contra, și propunerea a fost respinsă. D. Dicescu, mareșalul nobilimii, președintele adunării, a fost indignat, și, după încheiere, nu găsea destule cuvinte pentru a explica țăranilor ce nedemnă a fost purtarea lor într-o chestie națională. *Alianța poporului rusesc* – o societate extremă, cu scopul propagării ideilor naționaliste rusești și cu tendință pan-slavistă răspîndește ideile sale prin popor și a deschis pînă acum o mulțime de secțiuni prin toată Basarabia.

Țăranii noștri se înscriu în *Alianță*.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 57.

*

* *

Basarabia anunță solemn că n-are nevoie de sfaturile noastre.

Noi mai modești, avem nevoie de lămuririle și sfaturile oricui care în anumite privințe știe mai mult decît noi și scrie pentru binele nostru.

Cu riscul de a supăra și altă dată pe tinerii luptători de la *Basarabia*, le vom spune oricînd că ei nu trebuie să aibă nici o legătură cu vreun partid rusesc, ci să lucreze pe cale culturală – mai ales – și cu ajutorul românilor buni din orice clasă la formarea unei conștiințe românești acolo.

De altminteri sînt foarte bucurosi c a prin discu ia cu mine, necunos torul profesor din București, foaia *moldovenească* din Chișinău a ajuns a spune lămurit că e *național-poporană*,  i nu *poporanistă-națională*, cum părea p n  acum  i cum dorim să nu mai pară de acum înainte.

 i dați-mi voie o întrebare: vă plac jidanii sau măcar unii dintre jidani? Ar fi încă o bucurie să aflăm că nu vă place nici unul.

 nc  o întrebare pentru *Basarabia*, cu prilejul anun ului de bancă din fruntea numărului 51.

Banca de la Popovca, în  inutul Cetății-Albe, zisă turco-rusește Acherman, e o bancă  r neasc  oarecare sau o bancă de  r ni români? Vezi că unuia dintre „democrați“  i zice Naiacevski  i altuia Nimerenco  i numai la urmă uite  i un P dure  al nostru!

*

Un interesant studiu despre datinile de nuntă la românii basarabeni se începe în numărul 51 al *Basarabiei*.

*

Dr. Radovici  i-a dat osteneala de a conduce însuși pe la a ez mintele de cultură din București pe studenții basarabeni veniți la Expozi ie.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 58.

*

* *

 i la Constanța au mers studenții basarabeni.

*

Iarăși ca un eveniment cultural se poate privi cea dintîi predică românească ținută la Chișinău în biserica cimitirului. Vorbitorul, un t n r, D. Nicule , a vorbit limpede, amintind pe Petru Movilă  i atribuind opririi limbi românești decăderea „moldovenilor“  n Basarabia.

 n seminarul din Chișinău s-a făcut o catedră de *moldovenește*: titularul e un fost seminarist ie ean, Constantinescu, fiul unui preot de la Sf. Nicolae cel Sărac.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 59.

*

* *

Un preot îndeamnă în *Basarabia* pe clericii de la *Fr timea Na terii lui Hristos*, care tipăresc de un timp în Chișinău c r lii traduse din rusește, să- i  nal e scopul  i să- i întindă cercul de activitate culturală.

*

Basarabia  mpline te șase luni de luptă. Cu acest prilej, ea- i amintește greutățile  i suferințele  i f g duie te a lupta aprig *pentru o viață cet  eneasc   i culturală pe temeieri naționale*.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 60.

*
* *

La 3 decembrie 1906 a fost în Chișinău o frumoasă serbare românească. Cînta corul *moldovenesc*, din care fac parte și țărani. Tînărul Cujbă, din București, a ținut o cuvîntare despre muzica poporului. Pe lingă vechi cîntece din Moldova lui Alecsandri, s-au cîntat și cele două romanețe ale lui Eminescu: „Ce te legeni, codrule“ și „Somnoroase păsărele“. O domnișoară Costinescu a cîntat din gură, între altele *Amintirea Basarabiei*, dl. Gh. Madan, venit de puțin timp tot de la noi din București, unde a urmat Conservatorul și a fost ciomăgit la 13 mart, a declamat din Coșbuc. N-a lipsit *Mult e dulce și frumoasă* a bătrînului Sion, nici *Hai Ileană la poiană* a lui Gavril Musicescu, nici *Fiii României*, pe care o cîntau la noi copiii în anul proclamării Regatului român, nici gloriosul imn *Deșteaptă-te române*, pe care-l îngăduie pomojnicii țarului, dar nu ciocoi și boierii României libere. S-au vărsat lacrimi de bucurie, s-au purtat pe umeri ca niște învingători cîntăreții.

Pare că-ți vine, aflînd acestea, o veste din altă lume... Odată ce învie, sufletul nu se poate opri: el se hrănește din însăși nădejtile sale. Praf se fac înaintea lui toate alcătuirile, cît de uriașe, ale lumii.

Uitați-vă numai la ce se petrece în Basarabia³.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 64.

*
* *

Primum numărul 1 al *gazetei naționale independente Moldoveanul* din Chișinău, a dlui Gh. Madan. Articolul-prim făgăduiește luptă pentru cultură și gospodărie în marginile formelor politice actuale. Foaia nu va ataca guvernul rusesc, precum cealaltă foaie, împotriva căreia pleacă cu dușmănie, *Basarabia*, nu atacă și nu va ataca rîia basarabeană a jidovismului. Forma literară e mai bună. Se face un loc amintirilor istorice ale „*moldovenilor*“ pentru scopuri moldovenești.

Totuși chestia cu colonelul de jandarmerie din Chișinău ar trebui s-o lămurească dl. Madan. Mî se pare că noi n-avem, în bine sau în rău, nimic a face cu jandarmeria de acolo. Și partea în care noi,ăștia din România, sîntem pocniți în frunte cu vorba *străină*, pune pe gînduri. Să nu fi scris aici colonelul fără știrea dlui Madan, care voia să se lupte cu tînărul Cujbă??

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 75.

ZIARE BASARABENE

Încă o foaie românească ne trimite Basarabia.

Viața basarabeană, [3] care iese într-o ediție cu buchii și în una cu litere latine, pentru noi, are scopul de a lucra pe terenul cultural pentru binele *moldovenilor* din țara de peste Prut. În cel dintîi articol ea spune adevărul acesta elementar pentru noi: *E absurd, după părerea noastră, că Basarabia ar putea susține revoluția rusească*. Gazeta cea nouă făgăduiește o luptă pentru înfrățirea claselor românești din Basarabia. „Înfrățirea între noi și ruși“ i-o lăsăm pe suflet

(să-i mistuie dacă nu-i cad greu.). Dar poate că e o nevoie de tactică locală, și atunci se poate admite. Dl Al. Nour, redactorul foii, respinge polemica de hărățeală. D-sa a scris cîndva la „Adevărul“, dar nu știa cu cine are onoarea, – și i-a părut rău.

Ediția chirilică are deosebiri. Și în ea se spune lămurit că „moldovenii“ nu vor hotărî sorții de izbîndă ai revoluției rusești. Iubirea pentru cultură, pentru neam, fără deosebire de clasă, pentru lumină prin naționalitate va hotărî și soarta acestei foi. Dorim mai mult interes pentru lucrurile românești de un caracter general.

În ceea ce privește deosebirea dintre cele două ediții, ar trebui ca ediția în litere latine, fiind mai mult pentru noi, să dea, pe un spațiu mai mic, un buletin al vieții basarabene în toate formele ei, lăsîndu-se articolele de îndrumare, sfaturile, veștile rusești pentru ziarul cu buchii.

Moldoveanul, [4] foaia dlui Gh. Madan, iese și mai departe, dînd cititorilor din Basarabia o citire literară folositoare și ferindu-se de orice ciocnire cu cîrmuirea. Vești din România și alte țări române nu dă. Va trăi mult și va folosi ceva.

Iar *Basarabia* democratică și cam revoluționară și aplecată spre socialism pare a se fi stins fără înștiințare și fără prohod. Nu vom uita că a fost cea dintîi foaie ce a îndrăznit a ieși românește în acea țară pecetluită cu șapte peceți. Și de aceea ne pare rău de sfîrșitul ei⁸.

„Neamul Românesc“, anul I, nr. 103.

O CARTE DESPRE BASARABIA ȘI ÎMPREJURĂRILE NOI DIN RUSIA

Acum doi ani, scriind cîteva pagini de informație despre războiul din Extremul Orient și cauzele lui, arătam credința că a venit și pentru noi vremea să cunoaștem potrivit cu firea, nevoile și interesele noastre lucrurile și prefacerile mari care se petrec pe lume, dezrobindu-ne și astfel de stăpînirea tiranică a străinătății, care ne nimicește sufletul, furișîndu-ne zi de zi elemente, materiale și sufletești, de cucerire. Credința aceasta a putut să pară încă neîndreptățită și pornită dintr-un patriotism, dintr-un naționalism prea îndrăzneț. În adevăr, biata cărticică în care pusesem rodul multor citiri, noi și vechi, și o parte din sufletul meu, pe care nu pot să nu mi-l cobor în tot ce scriu, spun sau fac, biata cărticică n-a fost de loc ținută în seamă. Alte scrieri românești despre acele groaznice frămîntări sîngeroase pe țărîmul și pe luciul mărilor depărtate n-au avut nici atîta noroc, și ele zac în cimitirele librăriilor. În schimb, s-au citit cu patimă lucrări înghebate în pripă, fără știință și fără simț de răspundere, de cine știe ce scriitor sau gazetaraș din Parisul adorației noastre.

În ultimele timpuri s-a hotărît însă tot mai mult o schimbare în bine. Parcă înțelegem din ce în ce mai deslușit că avem și menirea noastră, oamenii noștri, pe care ne deprinsesem a-i prețui puțin numai după ce străinătatea începuse a-i prețui mult. Înțelegem astăzi prețul informației noastre asupra noastră și chiar al informației pe care scriitori și cugetători români o pot da cu privire la viața de pe alte tărîmuri, apropiate sau depărtate.

De aceea, cînd am citit într-un ziar bucureștean care nu merita această cinste, într-un biet ziar de speculație puțin citit și lipsit de orice prestigiu, frumoasele pagini, gîndite și simțite, pe care le tipărea cu privire la mișcările din Rusia și la felul cum se cuvine să le judecăm, dl D.C. Moruzi, cunoscut mie prin calda-i scriere mică despre Basarabia, l-am îndemnat să nu le lase în uitarea ce cuprinde neapărat vechile colecții de ziare și să le adune în volumul care este astăzi în ființă.

Poate că această încercare nouă de a ne lumina *între noi* despre tot ce trebuie să ceară interesul nostru, să aibă mai multă izbîndă decît celelalte.

*

Dl Moruzi e un om în vîrstă, cu multe necazuri și cu puțini prieteni, izolat prin boala și bătrînețile sale de aproape orice înfrîuriri și sfaturi, așa încît sufletul său se poate întoarce asupra lui însuși, pentru a înțelege mai adînc și a simți mai tare, pentru a găsi cuvinte duioase și a prinde ici și colo cîte un mîrgăritărel de poezie. Astfel, adunîndu-și puterile, care nu se cheltuiesc în vîlmășagul și zbuciumul lumii din afară, el a fost în stare a da o carte scriînd articole de ziar, pe cînd destui alții dau numai articole de ziar în ceea ce se cheamă că este o carte.

Dintr-un neam care a dat Domni Moldovei – doi Domni, dintre care unul, Alexandru-Vodă, vrednic de cele mai mari laude, – dl Moruzi a copilărit în Basarabia, unde a trăit o bună parte din tinereșea sa, pînă după război. Astfel, împrejurările basarabene și chiar viața rusească întreagă, în principiile, apucăturile și moravurile ei, sînt foarte bine cunoscute. Dacă n-a avut a face cu generația cea mai nouă, tot el o poate înțelege mai bine decît noi, fiindcă știe sub ce înfrîuriri a fost ea formată și în ce mediu trebuie să trăiască.

Vorbînd numai despre lucruri și oameni a căror cunoștință o are pe deplin, autorul acestui volum – un autor fără nici o altă pretenție, de altminteri, decît aceea de a spune adevăruri folositoare – nu e, ca atîția alți bătrîni, un înșiruitor sau mai bine un răspînditor de amintiri, mai mult sau mai puțin bine păstrate. Pe de o parte, e un spirit rînduit, care știe să clădească acolo unde alții ar fi răsturnat numai, claie peste grămadă, piatra, cărămida și lemnăria lor. E unul dintre oamenii care-și văd subiectul întreg, care-și pot descoperi cel mai bun punct de vedere al lor față de dînsul și care știu să-l înfățișeze în categorii firești, cu legătura strînsă. Fiind apoi un suflet simțitor și delicat, cu înțelegere pentru literatură, pentru muzică – s-a încercat și în compoziții, în teatru –, el știe, fără să caute și să potrivească, a nu întuneca priceperea și sinceritatea sa prin greșelile construcției stilistice. Deși n-a făcut școală românească, deși are cultura unui autodidact și trebuie să-și caute lămuririle istorice pentru anume capitole, care ar putea să și lipescă, în cîte o cărticică rusească a dlui Zamfir Arbure, dl Moruzi are un scris sigur, limpede, un rost convingător și găsește chiar din cînd în cînd comparația aleasă, adjectivul care scînteie, întorsătura care înduioșează.

*

Cartea sa se desface în două părți.

Cea dintîi vorbește despre Rusia de astăzi privită față de revoluția care ardea deunăzi așa de puternic și care mai pufăie încă printre ruine. Dl Moruzi își permite – se vor găsi oameni, fanatici sau de rea credință, care să-l critice pentru aceasta –, își permite a nu crede în puțința înnoirii unei Rusii unitare prin sfînta Constituție sau venerabilul Parlament. Lui i se pare că nevoi organice despart și vor despărți

totdeauna acest ciudat conglomerat uriaș al Împărăției „tuturor rușilor“ care în cea mai mare parte nu sînt deloc și nu pot fi ruși în ființele naționale ce nu se pot sfărîma, nici prin puterea de ieri, nici prin teoria de astăzi. Nici rațiunea pură, nici tirania brutală nu sînt în stare a stinge flacăra, veche și veșnică, a sufletelor atîtor neamuri care nu pot uita. Tot ce se face de rusul vechi, răzimat pe stîlpul de aramă al Țarismului, sau de rusul nou, care flutură stegulețul reformei liberale sau utopiei socialiste, nu poate aduce contopirea sufletelor, menite să trăiască deosebi, ci pregătește mai curînd avîntul biruitor al sufletelor acestora, răsărirea noilor ramuri înflorite și roditoare din vechiul trunchi rămas viu în adîncimile sale.

Pentru aceasta, viori totdeauna – ca un tînăr –, umorist deseori, chiar spiritual mai mult decît o dată, dl Moruzi cercetează deosebitele clase sociale, politice și naționale din Rusia, întruchipînd din fiecare o ființă într-adevăr vie, botezată cu un nume caracteristic.

Urmează, ca parte a doua, acel studiu asupra împrejurărilor vieții românești în Rusia pe care l-am analizat în cartea mea *Neamul românesc în Basarabia*.

Și una și alta, cu toate greșelile de istorie și atîtea lipsuri, formează totuși cea mai bună lucrare pe care a dat-o pînă astăzi un român despre împărăția vecină, și mai mult decît o pagină va trăi în literatura noastră chiar¹⁰.

BASARABIA DE AZI, AȘA CUM O ÎNFĂȚIȘEAZĂ UN GUVERNATOR AL EI

Puține le mai putem ști despre românii din Basarabia și despre țara lor ținută la sălbăticie, în cel mai adînc întuneric al minții și cu gînd rău împeștrită prin aducerea a orice fel de neamuri în locul bieților moldoveni momiți cu făgăduieli de pămînturi – veșnica lor dorință! – pe malurile reci ale apelor siberiene.

Ei înșiși nu scriu, nu mai scriu: n-am văzut, de un timp, nici *Moldoveanul* dlui Madan; se vede că loviturile distrugătoare cad acum și asupra foilor de literatură și cultură a poporului, căruia-i împărtășesc în același timp și, cu tot respectul, știrile, despre cîrmuire și măsurile binevoitoare luate de dînsa. De aceea ne face un dar neașteptat fostul guvernator basarabean după *pogromurile* ucigătoare de evrei, din Chișinău, prințul Urusov, cînd tipărește memoriile sale relative la această trecere a sa prin Chișinău. Apărute în rusește, traduse în *Universul* în ce privește vizita lui Urusov la Iași întru întîmpinarea regelui Carol și potolirea unei mișcări de răzeși nemulțumiți cu hotarele încălcate, ele apar acum în întregime sub forma franceză pe care le-o dă, împreună cu o prefață de obișnuite tînguiiri asupra nedreptăților ce suferă prietenosul și dezinteresatul neam al lui Israel, – un domn Perschi, pe care-l bănuim că a fost fericit de Dumnezeuul părinților săi cu o coborîre din chiar acest neam ales, și nu cules.

Ce e Urusov, se poate spune ușor. Un om harnic și modest, urînd uniformă, disprețuind orice alte discursuri decît ale sale, și chiar pe acestea înainte de a le ține, așa-l judeca boierimea și „inteligenta“ din Chișinău, cel puțin după asigurarea prințului însuși. „Bun prieten al jidanilor“, i-ar fi zis opinia publică, prea expertă acolo în chestii jidovești ca să se poată înșela. Ce crede însăși Excelența Sa despre sine, se vede ușor: că e un om superior, care știe să răzbată în sufletul suveranului

său, care se pricepe a pune la locul lui pe miniștri, care-și dă seama de datoria sa omenească de a iubi pe toți oamenii și de datoria sa oficială de a ocroti deopotrivă pe toți supușii Măriei Sale Împărătești. Atît și nimic mai mult. Poate i se pare că e puțin.

De fapt, sînt azi în Rusia oameni pentru care veacul al XIX-lea n-a trecut asupra ideilor și sentimentelor în legătură cu politica. Ei sînt, deși călătoresc de la Caluga la Chișinău și de aici la Tver, nobili francezi din Parisul veacului al XVIII-lea, ucenici ai lui Voltaire în stil, ai lui Rousseau în idei, contemporani ai „enciclopediștilor“. În cer poate că nu e nimeni, pe pămînt sînt oameni pe care trebuie să-i privești cu o nepărtinire care se poate numi mai bine indiferență și cu un zîmbet în care scapără ironia. Evreu sau creștin, rus, moldovean, armean, jidan, nobil, preot, om de rînd, toți sînt reprezentanții, asemenea între ei, ai speciei umane, frămîntată de patimi și înșelată de gînduri pentru care filosoful are un ușor zîmbet de boier mare, bine crescut. Și acum, asupra tuturor acestor supuși, care cheamă luarea aminte prin birul pe care-l dau și slujba militară pe care o fac, este Guvernul, care nu e ținut și n-ar putea fi ținut să înfățișeze un principiu, să apere o tradiție istorică, să servească un ideal, ci e dator numai să ție liniștea între miile de oameni mărginiți care altfel, în prostia lor, s-ar încăiera.

Unui astfel de om nu-i poți aduce critici întemeiate pe conștiința că el e în adevăr răspunzător. E interesant însă a-i merge pe urmă.

Ceea ce facem aici.

Urusov se crede chemat pentru apărarea evreilor basarabeni, și ca „filosof“ și ca guvernator. Cînd ajunge la Chișinău, primește o delegație a prigonitilor, și-i răspunde cam așa: ei sînt *o rasă bogat înzestrată*, care neapărat biruiesc sub raportul economic pe moldoveni și ruși, *blajini și fără răutate*, lipsiți de *mobilitate* și care *n-au tendința de a strînge bogății, nici capacitatea ce trebuie pentru aceasta; deși întii producători ai bogățiilor, producătorii lor imediați, oamenii de față nu știu să le păstreze nici să le schimbe; îi veți întrece totdeauna în această privință*; evreii sînt rugați apoi să se poarte „cuvincios“ cu acești nevrstnici, să cruțe nedestoinicia și slăbiciunea lor. În schimb, li se îngăduie a merge cu alai solemn de 30 000 oameni pentru a îngropa la cimitir fărîmele cărților sfinte pe care le rupseseră răsculații. Aceasta se petrece fără zgomot și fără bătaie, și firește că meritul îl au evreii, care, după sfatul ce li se dăduse, au cruțat; de atunci, scrie Urusov, s-a născut în sufletul său iubirea pentru ascultătorul neam evreiesc.

Dar acest mare iubitor de jidovime e silit totuși a o zugrăvi, ici și colo, în linii și schițe care fac, fără voia lui, un tablou, așa cum o știm noi în țară și cum o știu toți aceia care, oriundeși oricînd, au avut a face cu dînsa.

La Bender, în gară, lume de toate treptele și de toate rasele e adunată pentru a primi pe noul guvernator. Acesta recunoaște pe evreii care erau să-l cîștige apoi așa de mult: ei îl „arată cu degetul“ și vorbesc tare despre dînsul. Cuvință și modestie, și mai ales dovadă de prigonire. La Chișinău, unde evreii sînt 70 000 la o proporție de 140 000 de oameni, cresc și se înmulțesc în suferință!, ei își răzbună pentru progrom purtînd doliu public, închizînd prăvăliile, și mai ales *dînd drumul lucrătorilor creștini*. Deci lipsă desăvîrșită a exclusivismului de rasă. După discursul cel mare al Excelenței Sale, se putea vedea la plimbare, simbătă „o mulțime compactă de evrei și evreice gătiți“: sfioși și fricoși cum sînt, scot de acolo pe creștini, care, ei, au prostia de a se crede stăpînii țării din moși și strămoși. La audiențe, guvernatorul abia poate scăpa de gura evreilor, care „exagerează

faptele“ și „dau amănunte prea din cale-afară ca să le poată crede cineva în totul“. Cea mai mică făgăduială-i face să năvălească a doua zi chiar după răspunsul definitiv.

În viața de toate zilele, „e de necrezut cât de ușor e să prăzi pe moldovean, care merge de la sine înaintea jafului“. Cine folosește și cine l-a adus în acest hal, pe lângă buna administrație muscălească, despre care va fi vorba îndată, înțelegeți: împotriva legii de la 1882, care oprește pe evrei de a ține moșii în arendă, bieții oameni prigoniiți le țin mai pe toate, corupând administrația cu 50 de copeici, taxă de mită, la hectar. Altă lege oprește așezarea evreilor în sate. Ținutul Hotinului are însă nu mai puțin de 8 000 în mijlocul sătenilor. Evreii sînt opriiți de a sta la hotare; la Noua-Suliță însă, unde se negociază cu pașaportul cel ieftin – și ilegal – de 3 ruble, un evreu face venit de 15 000 de ruble pe an; un bon cu iscălitura acestui stăpîn al stăpînirii hotărește tot, și, în schimb, el ține pe toți funcționarii, cu casa, mîncarea, băutura și toate vițiile. Înaintea orașelor – precupeția fiind oprită și, în orice caz, foarte dăunătoare pentru țăran – stau precupeți cu grămada, și Urusov își bate joc de un ofițer care obișnuia să împrăștie cu biciușca pe acești exploatare fără milă și fără rușine. Pînă și în biserica Mitropoliei se încumetă să întore evreii, și același ofițer e luat în rîs pentru că a împiedicat pe doi din ei să calce în lăcașul sfînt. De altfel, evreul basarabean n-are frică de oaste: alt ofițer, care lovise pe un negustor jidan pentru că-l insultase, e bătut, împreună cu un coleg, de calfele prăvăliilor jidovești, care tîrăsc prin praf șapca împodobită cu simbolul Țarului.

Încă o apreciere: evreul are o desăvîrșită *indiferență pentru latura idealistă a oricărui fel de politică, și cel mai strașnic revoluționar se face apărător al ordinii cînd rublele-i sună în teaguea.*

Al doilea flagel pentru „proștii“ din Basarabia sînt administratorii ruși, pe care tot Urusov are bunătatea să-i descrie. Să-l urmăm iarăși.

Țarul știe că limba moldovenească e de obîrșie latină și se teme de înrîurirea pe care România o poate avea în Basarabia. Ministrul de interne vrea să smulgă ținutului Ismail legile românești rămase după 1878. Urusov se gîndește chiar că acest ținut, cu toată Basarabia-de-Jos, s-ar putea întore la România, *care-i întinde brațele de peste Prut.* Pînă atunci însă, jaful în permanență va domni.

Ostașii împărătești fură de zvîntă: guvernatorul însuși o spune, de hațîrul evreilor săi măcar. Poliția din Chișinău fură pe an, din partea ei, un milion de ruble, și același guvernator asigură că poliția din Petersburg nu se satură fără 15 milioane. Comisarii de sate merg în trăsură cu patru cai, iau clasa I în tren și pot pierde la jocul de cărți mii de ruble. Ei îngăduie petrecerea evreilor la sate și arenzile jidovești. Unii, pe lângă taxa de 50 de copeici la hectar, sau fie și în locul ei, capătă de la evrei pămînt și vite. Călătoresc, cu drept și mai ales fără, pe seama sătenilor, care dau pe an 360 000 de ruble pentru căruțele și trăsurile înaltei cîrmuiri.

Al treilea flagel: boierii n-au neam și aproape n-au lege. Pe moșii culeg dijma țîrgului; cel de la Ungheni strînge 10 000 de ruble pe an. Nu dau chitanță pentru acest venit medieval, și dacă vreunul o cere, administrația-l ia în primire. La Chișinău, muzica e veșnic la clubul nobililor, și, la 8 ceasuri de dimineață, cînd oamenii ceilalți și-au început munca, ea cîntă ce au cîștigat și a celor ce au pierdut la jocul de cărți. Fac planuri și cheltuieli nebunești, ca acel „Adăpost al nobleței“, clădit de Balș, care a văzut la urmă că nici un „decavat“ nu se înjosește a veni să locuiască în el. Fură la așezăminte de binefacere, și capătă decorații împărătești în schimb!

Să credem pe dl guvernator! D-lui știe ce spune!

Într-un colț, Excelența Sa a văzut și pe prostul țaran care plătește și îngăduie toate acestea. L-a văzut în genunchi, cu jalba pe cap, l-a văzut dormind lângă carul cu marfa jidanului, l-a văzut luat în rîs, înșelat și, totuși senin. Și a socotit atunci că are înaintea sa un dobitoc nesimțitor, cu fața singură de om. Nefiind creștin și neavînd pe umeri o mie de ani de apăsare și suferință, n-a înțeles ce zace în inima acestui biet om necăjit, despre care spune totuși două lucruri: că nu poartă ură nimănui – semn de stupiditate – și că s-au ridicat cu toții în ultimul război cu dorința pătimașă de a-și sluji Împăratul pe cîmpul de război, străin de ei, al Asiei depărtate, – semn de „lăudăroșenie“, scrie tovarășul de neam și de clasă al celor care de o mie de ori au rupt-o de fugă sub Port-Arthur și în tot largul Mancuiriei.

Acuma faceți ce vreți evrei hrăpăreți, funcționari mitarnici, boieri chiulangii și petrecători, guvernatori filosofici cu ironia pe buze. Dar, cînd se va ridica acesta, prostul de azi, cu arma în mîină sau cu lumina culturii în minte, atunci, – atunci o să vedeți voi!¹³

„Neamul Românesc“, anul al III-lea nr. 95.

SUFLETUL ROMÂNESC ÎN BASARABIA DUPĂ ANEXARE

– Idei dintr-o conferință ținută la Huși, în ziua de 29 noiembrie 1909 –

I. Se vor împlini în curînd o sută de ani de la luarea Basarabiei de către ruși. Adică acum o sută de ani, prin pacea de la București, din mai 1812, ei au luat partea de răsărit a Moldovei, și anume partea cea mai bună, mai mănoasă, mai potrivită pentru creșterea vitelor, cum ziceau plîngînd boierii de atunci, într-o vreme cînd frunțașii țării nu mai știau să se lupte. Aceste întinse și frumoase ținuturi n-aveau pe atunci un nume osebitor, ca și Moldova-de-Sus cînd ne-a luat-o Austria: răpitorii se grăbesc să acopere cu un nume fals, crezînd că-și pot ascunde astfel fapta rea, ceea ce au răpit.

La pacea din București deci, Rusia, care nu purtase război cu noi, Rusia ai cărei ostași fuseseră primiți totodată bine la noi, în țara ospitalieră, primiți cu crucea și evanghelia de clerici, poate și pentru a se aminti astfel acestor vînători de pămînt străin dreptatea și cruțarea creștinească, ne-a luat Basarabia pentru că avuse o socoteală cu Turcia. Crezuse că poate opri amîndouă țările românești întregi, cu binecuvîntarea lui Napoleon I, care numai Dumnezeu știe de cîte ori ne-a dat și unora și altora: au fost cîtiva ani cînd numele Împăratului Alexandru Pavlovici, și nu al unor voievozi români, a fost pomenit la liturghie și scris deasupra ușii bisericilor ce se ridicau. Francezii pătrunseră însă în Rusia, și atunci vecinii se mulțumiră și cu o pradă mică. Trădarea fanariotului Moruzi, din neam de domn român, i-a ajutat la aceasta¹⁹.

Rușii vor serba ca o zi de bucurie centenariul anexării. Noi va trebui să o comemorăm ca o zi de durere și ca o zi de trezire a speranțelor pe care le dă totdeauna dreptul veșnic, care nu poate fi învins, nici cucerit.

Cine va putea face această comemorare? Statul? Dar el are datorii internaționale de care nu se va putea depărta. Cel mult dacă nu va trimite din spirit

de bună vecinătate o telegramă de felicitări la Chișinău. Altă dată Statul român, care-și amintea încă bine de unde a venit, dintr-o mișcare a sufletelor, fiind mai puțin desăvârșit în corectitudine, mai puțin aplaudat de Europa, avea unele îndrăzneli pe care nici nu cutezam să i le cerem acuma. Când s-au împlinit o sută de ani de la răpirea Bucovinei, austriacii au serbat acea zi de bucurie, austriacii, reprezentanții „culturii“, ai „spiritului german“, adică firește rusneicii vagabonzi și cerșitori, aventurierii poloni, cehi și de alte neamuri, și mai ales „austriecii“ pe care-i vedeți și-i răbdați aici lângă d-voastră, europenii de rasă asiatică. Au întemeiat în numele culturii o Universitate provocatoare, insultătoare, pentru a răspîndi lumina între barbari: s-a întîmplat, ce e dreptul, că razele acelei lumini n-au ajuns pînă la noi, dar din Universitatea noastră, cea barbară, de la Iași, întărită ca spirit, pornesc tot mai multe raze, care descopăr românii din Bucovina un trecut și-i fac să întrevadă un viitor. Și s-a mai întîmplat un lucru: că, nevenind la Cernăuți barbarii moldoveni, barbarii români din Bucovina se grămădesc tot mai mulți în Universitatea feciorilor de evrei, nu pentru a sorbi spiritul străin, ci pentru a introduce pe cel românesc. Mîini energice de tineri lucrează pe frontonul Universității, scriind pe dînsa *Universitate românească* și începînd a însemna în locul datei de anexare o altă dată, pe care o așteaptă ei și o așteptăm și noi.

Cînd discursurile triumfătoare răsunau la Cernăuți, lumea se aduna la Iași, cu autoritatea comunală în frunte, pentru a inaugura într-un colț năpădit de jidovine bustul de marmură al lui Grigore Alexandru-Vodă Ghica [5]. Ghica a fost, cu tot sîngele românesc revărsat în neamul său, un grec; moartea lui, doi ani după luarea Bucovinei, nu se datorește acestui eveniment. Îl pîrșiseră boierii la turci pentru simpatii față de Rusia și pentru biruri luate pe nedrept de la țară, și turcul trimis să-l prindă a crezut că e mai ușor să ducă la Țarigrad un cap tăiat decît un om viu. Dar popoarele au nevoie de oameni simbolici, care să întrupeze o luptă, o biruință, o înfrîngere, o tragedie. Cînd nu-i are, îi creează, și astfel durerea noastră a înfăptuit pe acestălalt Grigore Ghica, deosebit de cel istoric, fals din punct de vedere al adevărului, dar care va trăi totuși afită timp cît și durerea noastră.

Rusia nu obișnuiește a face Universități de rusificare, pentru românii ei și – mai știi? – pentru noi; nu îndrăznește a face. Cu ce clădire va comemora ea răpirea Basarabiei? Ar fi mai potrivit: cu o temniță mare. Cu una în care să intre toți românii de acolo care vreau să fie români și îndrăznesc a o spune. Dacă o astfel de temniță s-ar face pentru ardeleni, la Alba-Iulia, repede n-ar mai încăpea oaspeții într-însa. Cea din Chișinău ar rămîne goală: menirea noastră e să pregătim locuitori, cît mai mulți, pentru dînsa. Căci fără vamă de suferinți, fără lacrimi din prisosul durerii, fără sînge din prisosul vieții nu se mîntuie din robie un neam.

Statul român nu va cuteza poate nici măcar să orînduiască în mai 1912 publicarea unei cărți despre Basarabia românească [6], despre cei o mie de ani cît au fost ale noastre aceste ținuturi, ca un răspuns la cartea în care rușii ar vorbi despre cei o sută de ani de cînd au această țară. Să comemoreze măcar opinia publică; s-o dezvețe Liga Culturală de obiceiul ce are de a întreba la ușile partidului respectiv ce trebuie să facă în asemenea chestii, care admit pentru politicieni aceeași soluție negativă. Să se facă oriunde comemorarea, dar mai ales în orașe ca acestea, care trebuie să fie turnuri de strajă, pentru a vedea peste hotar, pentru a pîndi ceasul cel bun, pentru a da lovitura cea cu izbîndă.

II. Când Rusia a luat Basarabia, ea a avut grijă să păstreze un timp înfățișarea românească a țării, să câștige prin recunoașteri și adăugiri de drepturi toate clasele, mai toate măcar.

Gubernator a fost numit un Sturdza [7] așezat în Rusia și ai cărui urmași erau să fie cu totul înstrăinați, în sens franțuzesc și rusesc. Exarh al Sinodului rusesc, Vlădică în Chișinău a fost așezat un răzeș bucovinean, [8], Gavriil Bănulescu, care a tipărit cărți românești.

Boierilor li s-a cerut să se așeze cu totul peste Prut ori să-și vîndă în termen scurt moșiile. Cei mai mulți au rămas în Iași și au pierdut moșiile, cu totul ori aproape. Și la noi în casă era un sipet mare de fier în care se cuprindeau multe petiții rusești timbrate pentru o lungă cheltuială și o mare pagubă, din care au rămas oameni săraci. Celor ce găsiră însă că e mai bine să primească oblăduirea împărătească, ce nu li s-a dat? Drepturi ca ale nobililor ruși, cinuri de funcționari, cordoane de cavaleri, juvețe prinse de gîturi plecate.

Clerul, în țara unde pretutindeni arde lumina la icoane, în țara unde Statul sprijină Biserica sprijinindu-se pe dînsa, în care toți se pleacă înaintea clericului, n-avea de ce să fie nemulțumit.

Și, în sfîrșit, țaranii neliberi, care aveau înaintea lor exemplul eroicilor răzeși ai Orheiului și Sorocăi, au prins ceasul prielnic al vînzării moșiilor pe nimic și s-au împroprietărit pe baza lor.

III. Fericit ar fi fost neamul nostru, cu toate clasele lui, în Moldova împăratului creștin, dacă un popor ar trăi, cum cred socialiștii, numai din viața trupului, dacă el s-ar simți bine numai în oasele și carnea lui. Dar un suflet dumnezeiesc se zbate în acest trecător înveliș al nostru, un suflet pe care altă voință decît a noastră îl duce pe căi ce cuprind răbdare și suferință, dar de pe care toate chemările cărnii ce tind spre mulțumire nu-l pot îndepărta.

Și sufletul acesta nu putea trăi, adică nu se putea dezvolta și nu putea stăpîni în Basarabia. Acesta se văzu îndată. Noua gubernie n-a dat nici un scriitor rusesc și n-a putut păstra nici un scriitor român, decît doar înăbușindu-l.

Unii au pribegit, îndată după începerea erei rusești. Cel dintîi fabulist al nostru, *Alecu Donici*, e un basarabean, născut și crescut peste Prut. Toată viața și-a adus aminte de malurile Răutului, de șesurile bogate, de cîmpiile înflorite ale Basarabiei sale. Fiu de boier, a intrat în școala militară a stăpînilor, a purtat uniforma țarului. Dar deodată l-a furat dorul. Dorul cel mai ciudat și cel mai strașnic; nu acela care cheamă pe cineva spre țara lui, locuită de cei mai aproape din neamul lui, ci dorul care smulge dintre cei mai de aproape și înstrăinează de țărîna cea mai iubită pentru a găsi aiurea, în libertate, sufletul neamului său. Așa a făcut Donici, și viața lui întregă s-a desfășurat apoi la noi.

Un altul, înrudit cu această familie, *Alecu Rusu*, s-a adăugat la rîndul lui, scriitorilor români din Moldova. Și lui îi răsărea înainte lumina zilei și frumusețile naturii. Dar nici spiritul lui liber nu i-ar fi îngăduit, după studii făcute în depărtatul Apus, să trăiască în părțile românești unde românilor le era îngăduit orice altceva în afara faptului să aibă un suflet.

În Basarabia și-a petrecut toată viața cavalerul – un cavaler de Ordin rusesc – *C. Stamati*. Era nepotul de frate al marelui Mitropolit moldovean Iacov, mai întîi episcop al Hușilor; tatăl său rămăsese peste Prut și acolo și-a avut acestălalt scriitor pămîntul, funcția, decorația. Dar și pe dînsul în Moldova îl chema dorul; a străbătut-o,

nu ca un străin doritor de a vedea și afla, ci ca un evlavios pelerin, culegînd la Iași, la Suceava amintiri din trecutul românesc comun, inspirații neuitate pentru scrisul lui. Cînd Mihai Kogălniceanu, întors din Apus, începu să tipărească o revistă literară pentru toți românii, *Dacia literară*, cînd el ceru ajutorul tuturor scriitorilor neamului fără deosebire de graniță, Stamatii-i trimise duioasa idilă rurală, țărănească, a *Gafiței blestemate de părinți*. Din cronicile Moldovei, din superstițiile populare ale Moldovei s-a inspirat el pentru a scrie poemele sale, iar isteția săteanului nostru dă viață fabulelor lui, scrise într-o limbă românească așa de bună. La Iași a apărut către sfîrșitul vieții lui culegerea operelor poetice ale unei liniștite și îndelungate activități, stăpînite de spiritul românesc.

În acelaș spirit de glumă și înțelepciune a neamului scrie, tipărind la rușii din Chișinău, *Ion Sîrbu*, care nu știa gramatică nouă, dar păstra cu evlavie și mlădia cu pricepere limba cea veche. Poezii lirice stau alături cu fabulele lui, poezii slabe: nu din ele aflăm ce se putea petrece în sufletul său, ci din scurta fabulă a crinului pe care nici ploaia nu-l hrănește, nici soarele nu-l bucură, căci e *în străinătate*.

Și că dînșii simțea o generație întreagă. Scrisorile ei ne-o spun. Și deunăzi citeam un răvaș prin care cutare bătrîn care-și simțea bătrînețea cerea de-acasă, din Moldova, o șubă bună, ca să-și încălzească trupul și poate, pe lîngă acestea, să-și încălzească de amintiri sufletul.

IV. Cel din urmă pribeag ce ne-a venit de peste Prut a fost și cel din urmă reprezentant al inteligenței românești din Basarabia. *Bogdan Petriceicu Hajdeu*, adevărat urmaș al neamului ce a dat pe Vodă Petriceicu, era fiul și nepotul unor oameni de talent care scriseseră în rusește și latinește. Nu doar că ei s-ar fi înstrăinat după 1812, ci pribegi vechi, dinaintea anului 1700, ei păstraseră din spiritul românesc doar mîndria neamului lor și, legătura cu aceasta, amintirea trecutului moldovenesc. Mediul basarabean nou a înviat pentru români pe Hajdeu, tatăl și fiul, care aveau moșie la Cîrstinești lîngă Hotin. De la noi a avut B. P. Hajdeu însușirile bune ale sufletului său; cele rele, de sarcasm, de imaginație fără frîu, de lipsă a iubirii de oameni și a simțului de datorie le căpătase, la Universitatea din Harcov și între colegii săi ofițeri, de la străini. Părăsindu-i, la noi și-a făcut el toată viața.

Cînd șirul scriitorilor basarabeni a încetat, limba noastră mai trăia încă în bisericile de sate. Românește răsunau cîntările, românește se citea Cuvîntul lui Dumnezeu, românește se săvîrșeau tainele cele mari, românește vorbea predica din vechile Cazanii²⁰.

Apoi, sub vlădici rusificați sau ruși, opreliștea graiului moldovenesc s-a hotărît, și întuneric adînc s-a întins peste suflete. Străinii care ne apucaseră de gît cu dezmierdări pentru a ne sugruma, ei care ne coborîseră adînc în mormînt, care presăraseră multă țărînă asupra noastră și înfipseseră într-însa o cruce pravoslavnică purtînd însemnări muscălești, ei nu se gîndeau că mortul cel jertfit de ei ar putea să învie vreodată. El a înviat însă, fără ca măcar glasul nostru de frate, pătrunzînd pînă în lăcașul lui de întuneric, să-l fi chemat.

V. Deunăzi, rușii făcură revoluție împotriva țarului. Rușii, și mai ales evreii, și unii și alții socialiști, internaționaliști, nu se puteau gîndi la mormîntul sufletesc al bietului moldovean. Rusia, nouă, liberă, democratică, parlamentară, Rusia roșie a viitorului trebuia să fie o Rusie rusească.

Dar, cînd se vorbește de viață în cimitire, nu învie morții care și-au isprăvit traiul pe dreptate și nu prind viață stafiile nebune ale gîndului bolnav, ci se ridică, cerîndu-și dreptate, cei uciși tîlhărește. Rusia cea nouă n-ai unde o găsi astăzi, cînd revoluția a fost înăbușită, dar vechea Moldovă basarabeană, pe care o credeau moartă, trăiește.

Au început întîi boierii. Familii unde abia se știa românește au dorit reprezentanții românești în Chișinău. Și s-au dat. A fost ca o bună veste. Cine ar crede că gluma ușoară a lui Alecsandri a putut fi întîmpinată cu ochi în care se deslușea o durere tragică, cine ar putea crede că lacrimi răsăreau într-înșii? Și așa a fost. Fiindcă nu era vorba de glumă sau de patimă, de comedie sau de tragedie, ci de sufletul nostru ce învia și vorbea și chema în graiul nostru. Și lacrima aceea s-a uscat, dar ochiul atins de dînsa a văzut, și prihana vechii orbiri s-a curățat de pe dînsul. Pe țaran nu-l întrebaser nimeni. Doar, și acolo, boierul vede în jos! Dar iată că, din adîncul satelor întunecate, s-a ridicat un singur glas de plîngere, de cerere, de voință: dați-ne graiul românesc în biserică! Și s-au chibzuit mult străinii și, fiindcă legea creștină nu poate fi fără cuvînt înțeles altceva decît o bîiguială păgînă, au trebuit să se învoiască și ei. O comisie a lucrat și lucrează: ea a dat o *Psaltire, Rugăciuni*, și, de curînd, cel dintîi volum din *Viețile Sfinților* a apărut la Chișinău. Întoarcerea la românism a bisericii satelor a început și, prin ea, însăși Basarabia românească-și liberează sufletul.

E acum rîndul nostru de a lucra²¹.

„Neamul Românesc“, anul al IV-lea nr. 138.

UN MARE BINEFĂCĂTOR AL CULTURII ROMÂNEȘTI: VASILE STROIESCU

Cînd, acum cîteva săptămîni, s-a auzit că dl Vasile Stroiescu, cum se scrie d-sa, ca nobil basarabean, coborîtor al vechilor noștri razeși și boieri, a făcut o danie de 100 000 de coroane fondului cultural din Blaj, merit să sprijine, împotriva oricui, școala românească, a fost o uimire. Se poate ca un român bogat să facă un astfel de lucru? Dar aceasta înseamnă călcarea în picioare a celor mai frumoase datini naționale! *Cînd cineva din neamul nostru are bani de prisos, mai cumpără moșii, clădește vreun palat aurit, călătorește pe unde Dracul și-a înțarcat copiii sau face pe „boierul valah“ în lumea cîntăreșilor și dănuitoarelor din Paris, ori de-l ajută vîrsta ori nu.* Așa se cuvine: așa s-a făcut și așa o să se facă. Un grec, un bulgar pot dispune altfel de banul lor, fiindcă doar unul e numai o „capră“ de grec, iar celălalt un „tucanaglava“ prost de bulgar, dar o nație nobilă trebuie să aibă alte apucături.

Mulți se mirau de ce dl Stroiescu, român ortodox din Basarabia pravoslavică, s-a găsit să facă darul său de rege Bisericii unite, cu care nu e legat prin nimic. Vreun român prea *roman* de dincolo s-o fi gîndit poate la vreo convertire în perspectivă, căci sînt și rătăciți de aceia care-și pierd vremea cu astfel de lucruri. Dl Stroiescu a răspuns, așa cum se cuvine să răspundă orice român la certurile confesionale: că, adică, d-sa nu știe decît Biserica de limba *sa*, românească. Arătîndu-i-se că și la Sibiu se strîng bani pentru școli, tot românești, și că acestea sînt mai multe, a făcut se zice, un nou dar, de 300 000 de lei.

Pe noi nu ne-a mirat fapta dlui Stroiescu. D-sa e cunoscut de mult ca un mare prieten al neamului său, ca un răspînditor darnic al bogăției sale pentru scopuri nobile. A îmbătrînit făcînd binele și era firesc ca, astăzi, să se întrecă pe sine.

Darul dlui Stroiescu mai are însă un înțeles, unul mîngîietor și plin de făgăduieli. La 1912 rușii serbează o sută de ani de la furtul Basarabiei. Cu acest prilej iese înainte și o sumă de *foști moldoveni* care vor cînta și ei osanale arătînd că stăpînirea rusească peste Prut se datorează și trădării înaintașilor lor. Ei vor striga sus și tare că, din mila „împăratului“, Basarabia e fericită în cultura rusească înfățișată prin Școală și Biserică.

Înaintînd cu doi ani asupra serbărilor profane ce se vor desfășura pe mormîntul vechii noastre glorii de neștearsă amintire, dl Stroiescu deschide mîna larg și dă o jumătate de milion culturii românești, afirmînd astfel legătura neapărată și veșnică a Basarabiei sale de viața, de lupta, de triumful firesc al *acestei culturi*.

Ce e mai curat și mai bun în românimea basarabeană a vorbit prin graiul acestui nobil bătrîn în clipa binefacerii memorabile. Arătînd că-și aduce aminte și că prețuiește mai presus de orice comunitatea noastră sufletească, pe care toată puterea Rusiei n-o poate sfărma, Basarabia ne-a dat prin dl Vasile Stroiescu acea cheazășie pentru viitor pe care știm astăzi că ne putem răzîma ²⁴.

„Neamul Românesc“, anul al V-lea nr. 47.

VIZITA OFIȚERILOR ROMÂNI ÎN RUSIA

Pe cînd Regele Carol trimitea o cunună pentru monumentul din Sofia al „Țarului Liberator“ pentru bulgari, și ai țarului aliat pentru noi, înainte de a fi țarul crud și lacom al celei de-a doua răpîri a Basarabiei, un grup de ofițeri ai noștri, tineri și mai ales bătrîni, porneau spre granița desigur prea mult și prea hotărîtor închisă, a Rusiei.

În zilele cînd ne cutremurăm cu toții de veștile rele ale înfrîngerilor suferite, în alegeri, de frații noștri din Ungaria, de pe urma ticăloaselor abuzuri ale oficialității maghiare, neapărat că drumul la Petersburg e mai firesc pentru noi decît drumul la Viena, care trece, cum se știe prin Pesta. Cu sau fără intenție, vizita ofițerilor români în Rusia apare astfel o demonstrație, venită la vremea ei și salutată simpatice de toți.

Noi nu ne putem uita, ce e drept, pierderile și nu ne putem înăbuși durerea pe care o simțim pentru Basarabia. Dar vecinul celălalt a fost oare mai puțin hrăpăreț față de îngustul nostru pămînt? De ruși ne leagă măcar ceasul unei camaraderii de arme victorioase. Această camaraderie sîntem datori a ne-o aminti și a le-o aminti. E dreptul nostru față de dînsii, pe care l-am cîștigat prea scump ca să-l putem părăsi vreodată. Și, astfel, bine s-a făcut cînd s-a trimis înaintea lui Nicolae al II-lea, bătrînul ofițer de marină față de care, unul din îndrăzneții biruințelor din 1877, era de reparat o „uitare“ a lui Alexandru al II-lea.

Cercurile oficiale rusești vor fi putut să vadă că România are o armată numeroasă și bine organizată, în fruntea căreia stau ofițeri culți, demni, crescuți în tradițiile victoriei, și vor fi știut, credem, a trage concluziile cuvenite. Ele nu pot fi în paguba noastră ²⁵.

„Neamul Românesc“, anul al V-lea, nr. 64.

UN CENTENAR

În această clipă străbat ulițele Chișinăului cu străzi largi și înalte clădiri oficiale, popi în veșminte străine cîntînd tropare slavone, și din turnurile bisericilor ciudate cu acoperișuri verzi se revarsă, spre mărimea aniversării de o sută de ani a unei cuceriri, sunetul clopotelor. În forma religioasă măcar, oficialitatea stăpînitorilor prin sabie se bucură că a răpit atunci și domnește acuma peste această a suta parte din vasta Rusie.

Cuceriiții, stăpîniții, supușii sînt două milioane de moldoveni. Și între dînșii nu sînt măcar două mii care să înțeleagă nedreptatea, jigăria, umilița ce se ascunde pentru ei în această defilare a odăjdilor de aur, a uniformelor, a hainelor de gală în sunetul greoi de proslăvire al aramei din care se varsă și tunurile.

E armonia între sila nerușinată și inconștiența supusă.

De aici, unde muncim spre întemeierea altui viitor, pentru românii din orice colț al moștenirii lor, răspundem la această „serbare“, nu prin „geamătul“ de care vorbește proza necuviincioasă și ațîțătoare a drului Racovschi, ci printr-o făgăduială solemnă.

Știm că români locuiesc între Prut și Nistru. Știm că nimeni nu i-a putut abate de la datinile lor străvechi și nu-i va putea abate nimeni. Știm că de la un capăt la altul al „oblastiei“ basarabene în piatră veșnică e scrisă gloria Moldovei.

Și făgăduim că vom da tot ce e mai bun în noi, credință și muncă, noi înșine și urmașii noștri, pentru ca vechea nedreptate să se șteargă și viața națională liberă să domnească și peste acele plaiuri ale întunericului și robiei, unde dreptul nostru veșnic ne cheamă.

„Neamul Românesc“, anul VII-lea, nr. 53.

COMEMORAREA PIERDERII BASARABIEI

(Cuvîntare ținută în București la 16 mai 1912)

Nu pentru a „ofta“, cum spune pe hîrtie roșie, cu obrăznicie, un manifest revoluționar, nu pentru a plînge, precum nici pentru a enunța sentimente de ură, făgăduințe de răzbunare, ne-am adunat aici. „Oftează“ aceia care urmăresc lucruri ce nu le-au avut și nu pot să le aibă, ca acei tulburători care nu vor vedea niciodată, neam de neamul lor, o societate socialistă în care, în locul sufletului care tîrăște un trup, să fie armonia trupurilor sătule, hotărîtoare și pentru sufletul disprețuit. ***Noi vorbim aici de lucruri pe care le-am avut și pe care avem dreptul de a le avea, și aici nu încapă nici o „oftare“.***

Și vorbim de lucruri pe care le avem. ***Dacă a avea o țară înseamnă a-ți trimite într-însa soldați de graniță, poliție, funcționari cartofori și bețivi, Basarabia nu e a noastră. Dacă însă aceasta înseamnă a-i lucra toate ogoarele, a-i înfățișa toată munca, a-i da toți apărătorii, atunci Basarabia e a noastră, și nu a celorlalți.***

Nu voi face să se audă nici plîngerea obișnuită că sîntem puțini, slabi, săraci, nenorocoși. ***Am găsit drumul norocului, și cel dinții pas făcut pe dînsul e o singură înaintare spre biruință: e drumul muncii solidare și disciplinate.***

Acum o sută de ani tocmai, la 16 mai 1812, prin tratatul de la București, între Rusia și Turcia, am pierdut pământul pe care numai cu greu îl pot numi, împotriva adevărului istoric: Basarabia, căci Basarabia era numai partea de la gurile Dunării. E oare o umilință în aceasta? Am stat noi la luptă, am fost biruiți, ni s-a smuls o parte de țară printr-un tratat pe care noi să-l fi încheiat, iscălit și jurat?

Sînt popoare cărora așa ceva li s-a întîmplat și care, cercetînd împrejurările pierderii dureroase, ajung la încheierea că nu e motiv să simtă umilință pentru biruirea lor. La 1871 s-au luat Franței două mari și frumoase provincii: Alsacia și Lotaringia. A fost o armată franceză care a pierdut lupte, un guvern francez care a iscălit o pace neprielnică. Și totuși fără umilință se gîndesc francezii la acel „an grozav“, ale cărui triste urmări și pînă astăzi nădăjduiesc să le poată îndrepta, vorbind sau ba de visul pe care se simte datori a-l urmări. Atunci a fost înfrînt **Imperiul**, rezemat pe oștirea ce exista în parte numai în cadre și era înarmată numai pe paginile condicilor de socoteli, imperiul bătrînului, bolnavului Napoleon al III-lea, imperiul unei curți corupte, risipitoare și fără grija viitorului. Că acest imperiu se întemeiasse pe consimțămîntul național al plebiscitului, că el fusese aclamat frenetic a doua zi după biruințele din Crimeea și din Italia, că națiunea franceză salutase în el gloria înviată a zilelor lui Napoleon cel genial, ce are-a face! Francezii simțeau și simt că nu ei, libertatea lor, energia lor națională, răspunderea lor au fost strivite de germani. Și astfel anul de jale nu e pentru dinșii un an de rușine.

Cu atît mai puțîn trebuie să plecăm noi fruntea la amintirea sfîșierii din 1812. Noi România, noi, neamul românesc. România nu exista, în acea jumătate de Românie care era Moldova, nu se gîndea nimeni că o Românie ar fi cu puțință, că ea ar fi un bine pentru cei care sufereau de multe apăsări și stoarceri. Domnul dinaintea năvălirii era un grec și boierii greco-români, cu două graiuri, erau împărțiți prin aceasta chiar între două suflete naționale. Și afită trăia în toată țara: această boierime fără ideal și fără simț pentru țară și pentru neam decît acel instinct elementar pe care nimic nu-l poate dezrădăcina din suflete. Le-a părut rău că au pierdut partea cea mai largă a Moldovei, bogată în ogoare, în pășune pentru vite. Le-a părut rău mai ales că moșieri, ale căror comunității erau să fie tăiate de acum înainte printr-un hotar. Nici un suflet nu s-a sprijinit pe amintiri, nu s-a deschis către speranțe pentru a da o luptă disperată spre care s-ar putea îndrepta astăzi recunoștința noastră pioasă. Se gîndeau doar cu frică la primejdia ca Moldova micșorată după sfîșieră să nu poată răspunde tributul către Poartă, și cereau ca ea să fie întregită cu județe muntene pînă la Ialomița! Și astfel azi, cînd am avea nevoie măcar de un singur erou, în numele căruia să facem prăznuirea, **nu-l găsim**, și e nespuse de dureoasă această lipsă. La parastasul făcut azi de cîțiva oameni pioși nu s-a putut rosti un singur nume de la 1812, și a trebuit să se gîndească organizatorii la acei bieți flăcăi basarabeni, chemați în ultimul ceas pe cîmpiile Mancuriei nesfîrșit de departe, ca să ridice din noroi și sînge – ca și frații lor din România în 1877 – steagul împărătesc al Rusiei pe care fiii ei cei adevărați îl lăsaseră să le lungească din mîini. Precum și ceilalți care au fost despuiați la 1812, suedezii asemenea nouă prin situația grea, cu același dușman uriaș în față, dar superiori nouă prin valorificarea politică a elementului țărănesc și prin puterea morală ce rezultă dintr-o conlucrare pașnică și legală a unui întreg popor, și suedezii zic, nu pot găsi, dincolo de trădarea regelui lor, de lașitatea clasei lor dominante, nici un erou al împotrivirii și răzbunării, de care în veci să rămînă glorios legată pierderea Finlandei.

Fără conștiință era clasa boierească a Moldovei din anul 1812, călcând astfel datoria oricărei clase dominante de a cuprindeși exprima toate amintirile, toate speranțele, tot dreptul, toată mândria și onoarea unui popor. Mulți din membrii ei, și boieri mari, au trecut Prutul pentru a se așeza sub oblăduirea împăratului creștin fără a-și da seama că rosturile de căpetenie ale unui Stat, paza liniștii și a dreptății, n-au a face cu creștinătatea sau păgînitatea, ci numai cu valoarea etnică a unui popor.

Un steag nu filfia în aer și oaste nu stătea sub arme. Moldovenii, de multă vreme încă, nu mai aveau voie să se lupte, căci țării lor nu-i trebuia altă apărare decît a stăpînilor care erau să o vîndă. Cîți din urmașii mîndrilor ostași de odinioară mai doreau să guste emoțiile războaielor, aceia nu nimeriseră în tabăra turcească, unde românii nu s-au îmbulzit niciodată, ci ei se găseau în rîndurile ostașilor țarului.

Era o greșeală, o mare greșeală, mai mare și decît a boierilor setoși de stăpînirea străină. Un popor se poate ridica însă întotdeauna peste greșelile sale, atunci cînd ele n-au produs viciile care străbat adînc în ființa lui și-l distrug.

Peste greșeli ca aceea de atunci, să căutăm îndreptarea unei pierderi care nu poate să fie veșnică.

Nu folosesc și nu trebuie ținute în seama tăgăduințelor unor ruși de omenie ca publicistul Durnovo. Am dori să vie cîndva aici la noi ca să-și dea seama că este nu numai un drept, dar și un popor în stare să și-l ceară. Și am dori ca să-l vedem și noi, tocmai pentru că seamănă așa de puțin cu cei de același grai și de același sînge cu dînsul. Dar, după experiențe ca aceea din 1878, cînd ajutorul nostru a fost răsplătit printr-o nouă smulgere a părții din Basarabia pe care alții ne-o dăduseră înapoi, să nu se supere că nu-l putem crede. Și deci nu răspundem la oferta unei Basarabii corecte ca hotar și a unor ținuturi care se găsesc încă în pădure, pe trupul ursului austro-unguresc.

Nu folosesc nici apeluri ca acela care a pornit azi de la București, de la persoane desigur foarte bine intenționate, către un număr de ruși liberali, „tineri“, a căror adresă le-a fost dată de un cunoscător. Noi n-avem de cerut nimic de la nimeni și nu ne îndesăm la nici o pomană. Prin astfel de cereri, demnitatea noastră națională se atinge. Și nu văd tocmai așa de limpede deosebirea dintre rusul „bătrîn“ și cel „tînăr“ care, cu toată deosebirea lor de vîrstă, mi se par a fi înainte de toate ruși, așa cum i-a făcut acel lung șir de ani în care s-a săvîrșit alcătuirea sufletească a poporului rusesc.

Și revoluția rusească liberatoare, aceea n-are a face cu noi. Ar fi făcută pentru oamenii în genere, pentru cei supuși și apăsați, fără deosebire. Și nouă ne trebuie ceva anume pentru neamul nostru, care e deosebit pentru dînsul.

Sîntem noi oare prea slabi pentru a lua asupra noastră sarcina de a ne restitui în drepturile noastre?

Să vedem. Astăzi o mare parte dintre români nu iau parte cu tot sufletul la viața neamului, pe cînd trupul le folosește altora care-i stăpînesc. În miile de cărturari ai Basarabiei s-ar găsi oare o sută de oameni care să-și dea seama pe deplin de ce sînt, de ce valorează nația lor, această Românie liberă, această cultură a ei, mai sănătoasă decît a Rusiei? Și în sutele de sate românești ale Basarabiei, e oare în această clipă unul singur în care toți: preot, învățător, oameni din popor, să se adune pentru ca, în genunchi înaintea altarului, să facă pomenirea trecutului

neuitat și juruinți pentru viitorul care nu poate întârzia? Și în altele din provinciile nelibere, adesea nu e mult mai bine.

Aici la noi, cei care am înțeles și ne-am întărit în hotărîrea de a fi ce trebuie să fim, sîntem cîteva mii. Ne-am strîns azi încă mai mult. Ați simțit-o cu toți. Zică orice vor voi semănătorii de ură, sprijiniți în lupta dintre partide care nu se sfiește să aștze războiul civil, azi a trecut peste suflute ceva mai mare decît interesele și rivalitățile de clasă. Ne-am simțit *un popor*, un *singur popor*. Și furia urgiei din urmă ne mîna pe toți iute către limanul dreptului îndeplinit, al dreptății săvîrșite.

Lucrăm către neîntîrziata trezire a neamului întreg. Neînțelegerea de sus și neputința inculturii, sărăciei de jos vor trebui să înceteze. Nu vom cruța nici o silință pentru ca să ajungem acolo. Și, atunci cînd, de la un capăt al teritoriului național pînă la celălalt, va fi în milioane de oameni același simț, aceeași conștiință, aceeași mîndrie, ne vom întreba pe ce drum a pierit străinul care fusese cîndva stăpîn în moștenirea noastră!²⁶.

JALEA PENTRU BASARABIA PIERDUTĂ

Am știut noi toți, cel de sus ca și cel de jos, afară de cîteva uscături trîndave, care se laudă cu stearpa lor mărire, cel bogat ca și cel sărac, cel cu învățatură din carte și cel cu înțelepciune din viață, am știut să ne arătăm, cuviincios și liniștit, dar hotărît și puternic, jalea pentru că, acuma o sută de ani, rusul, biruitor asupra turcului, a rupt și a tras la dînsul jumătate din vechea noastră Moldovă.

La Chișinău, unde stă guvernatorul Basarabiei și Vlădica rusesc care blestemă vorba și cartea românească, s-au tras clopotele, s-au purtat prapurele pe stradă și s-au întins mese pentru mîncare și băutură fără plată, ca la pomana morților.

Slobozi sînt dumnealor, muscalii, să-și tragă clopotele, să-și plimbe prapurele și să-și facă și pomană înainte de a-și da obștescul sfirșit. Vor ușura românilor înmormîntarea străinului care i-a biciuit, i-a stors și i-a umilit.

Noi, din partea noastră, am înțeles altfel. S-au făcut slujbe pe la biserici pentru toți ai noștri care, pe pămîntul furat, au muncit și au adus jertfe fără să li se țină în seamă. S-a strîns lumea ca să audă cum, de două ori, la 1812 și la 1878, creștinul a luat de la creștin, prietenul de la prieten, cel îndatorit de la cel care-l îndatorise și cel bogat de la cel sărman. Și pe străzile orașelor celor mari fiecare trecător a fost rugat să dea cîte ceva, cît îl lasă puterea și tragerea de inimă, pentru ca să se poată alcătui la Iași o casă în care să stea și să afle hrană feciorii de români din Basarabia, care n-ar vrea să se adape de turburea învățatură muscălească, ci de limpedea învățatură în graiul lor, la școala Înaltă din Iași. S-au strîns, credem, vreo 10–15 000 de lei²⁷. Și o să mergem și pînă la 50 000. Și foaia noastră a început să primească bani pentru casa românească a basarabenilor.

Și nu credem că e departe ziua cînd, în fața făcătorilor de întuneric, vom ridica, pe temelii de drept și de jertfă, lăcaș de lumină!

„Neamul Românesc pentru popor“, anul al III-lea, nr. 21–22.

ÎNSEMNĂTATEA ȚINUTURILOR DE PESTE PRUT

(comunicare citită în ședința Academiei de la 12 mai 1912)

Situația politică deosebită a deosebitelor ținuturi locuite de români și făcând parte din moștenirea lor istorică le dă, sub multe raporturi, cum am afirmat-o și cu alt prilej tot aici, o fizionomie deosebită, făcându-le astfel să se poată ajuta între sine pentru a da împreună icoana deplină a vieții în trecut și a însușirilor caracteristice ale poporului nostru în straturile lui adânci, de o veche cultură proprie.

Acesta e și cazul pentru ținuturile românești, „moldovenești“, de peste Prut, care au căpătat, după anexarea la Rusia în 1812, numele neîndreptățit și tendențios de Basarabia, aplicabil numai fostei stăpîniri „băsărăbești“, muntene, de la gurile Dunării, mai tîrziu sălaș de tătari, apoi pustiu deschis tuturor imigrărilor și colonizărilor de stat. Monumente românești, amintiri românești, ogoare românești, drepturi românești se întîlnesc la tot pasul, națiile conlocuitoare. Rusneci din părțile Hotinului, ruși veniți de peste Nistru, bulgari fugiți de peste Dunăre, de groaza turcilor pedepsitori, lipoveni exilați cît mai departe de pravoslavia oficială, nemți în căutare de privilegii cu îmbogățire repede, nu au în mai toate cazurile decît vechimea celor o sută de ani strecurați de la tratatul din 16–28 mai 1812 și însemnătatea, dreptul istoric, rostul moral ce pot să derive din prezența a cel mult trei generații pe același pămînt. Două milioane de locuitori ai provinciei împărătești, a cărei relativă economie pe vechile baze tradiționale a fost de multă vreme cu totul desființată, pînă la scoaterea limbii băștinașilor din biserică și școala de sat, se recunosc și azi *moldoveni* și privesc ca fiind și al lor tot ce e în legătură cu dezvoltarea, de lupte și silințe culturale, în timp de aproape cinci sute de ani, a țării Moldovei. Între țăranul din văile Nistrului, Răutului, Bicului, de pe malul stîng al Prutului, și acela de pe malul drept, din văile Siretului, Moldovei, Bistriței, nu e vreo deosebire în nici o altă privință decît a formelor de stat și de cultură superioară. Românitatea lor etnică primordială și „moldovenia“ lor istorică sînt întocmai aceleași. Pe cînd în Ardeal și Ungaria administrația pătrunde pînă și în cea mai depărtată comună rurală, urmărind cu stăruință scopuri cunoscute, pe cînd fiecare colț de pămînt din Bucovina e supus celei mai străbătătoare înfrîuriri oficiale, viața patriarhală rusească a atins neasemănat mai puțin străvechiul fond primitiv. Pînă și în tîrguri împrejurările și stările de spirit ale *vechiului regim moldovenesc* se întîlnesc aproape neatînse, încă și astăzi printr-un ciudat fenomen de imobilizare, de încremenire a condițiilor de viață pentru o parte a unui popor, pe cînd alte părți, sub îndemnuri și influențe care nu se întîlnesc aici, au mers mai departe, mult mai departe, într-o dezvoltare grabnică, pripită chiar, nervoasă, permițînd astfel contrastele cele mai pline de învățături cu cea dintîi.

Dar nu numai sub raportul arătat, această regiune a vieții noastre naționale interesează în cel mai înalt grad pe simplul curios, ca și pe cugetător, pe cercetătorul științific. *Și în trecut*, aceste locuri, contribuind puternic la viața moldovenească deplină, la viața românească întreagă, pot alcătui un capitol special din procesul nostru politic, dacă nu și cultural.

I *Din Apus unde fusese totdeauna baza noastră etnică, a tracilor, geți și daci aborigeni, a plecat viața noastră toată, tinzînd să cucerească Răsăritul*, pentru idei și forme apusene. Din Apus a plecat, prin anumite momente petrecute în regatul Ungariei mai ales, întemeierea, fără *descălecători*, a principatului

muntean; din Apus a venit, printr-o descălecare, în clipa când se stabilea noua legătură de comerț între Caffa genoveză și orașele germane ale Galiției, înjgheburarea țării Moldovei ca principat românesc deosebit, în stare să oprească repede înaintarea cuceritoare a Domnilor din Argeș, mare pagubă în ceea ce privește unitatea, așa de necesară, a vieții politice românești, mare folos dacă se consideră vigoarea mai mare a apărării în alcătuirii de stat cu caracterul local mai bine rostit, cu hotare naturale mai sigure. Numai pe încetul capitalele celor două țări s-au mutat către răsărit: la munteni de la Argeș la Tîrgoviște, de la Tîrgoviște la București; la moldoveni de la Baia la Suceava și Siret, iar apoi de aici la Iași.

Deci voievodatul, îndată autonom, neatîrnat, al lui Bogdan pribeagul, ridicat pe ruinele provinciei ungurești voievodale a lui Sas, fiul lui Dragoș, stăpînitor în calea tătarilor a căror vastă împărăție se desfăcea, a cuprins pe rînd cursul rîului Moldova, de unde i-a venit și numele așa cum, dincoace, de la Jiu și Olt, de la Argeș, Dîmbovița și Ialomița au venit numele județelor, unele din ele voievodale, ce s-au contopit în Țara-Românească apoi al Sucevei și Siretului, iar al Prutului, atins la Cernăuți și trecut chiar încă sub Alexandru-cel-Bun, numai ceva mai tîrziu. Dacă Vasluiul, Bîrladul și Tecuciul, în „insula“ dintre Siret și Prut, sînt vechi, în legătură desigur cu vămile tătărăști din vremurile lui Nogai, domnul împărătesc al Dunării în a doua jumătate a veacului al XIII-lea, toate celelalte așezări orășenești sînt ceva mai noi: Ștefăneștii, poate din vremea lui Ștefan cel Mare, cînd se ridică, prin curți domnești de vinătoare, judecată și petreceri, Hîrlăul și Botoșanii (Botășanii), Iașii, simplu popas de negustori încă la începutul veacului al XV-lea, tîrgul Săratei, mai vechi decît Hușul, care nu poate avea nici o legătură cu Husiții, și Fălciul, tot din timpul crizei celei mari a luptei cu tătarii (Galați ajungînd la oarecare însemnătate numai după 1500).

Cetăți lipsesc în această parte, pe cînd, de la Țețina, prin Suceava, Roman, Bacău, Crăciuna, Siretul întreg era întărit pentru împotrivirea față de unguri. La Prut nu se întîlneau însă dușmani, înaintea cărora să trebuiască a se trage un zăgaz. Dincolo de această apă, domniile care în jumătate de veac putură face dintr-o strajă săracă și amenințată o țară mare și sigură, aproape cu totul gata în marginile ei naturale încă înainte de Ștefan cel Mare, găsiră o altă lume decît aceea de pînă aici. Între munte și tăietura adîncă a Siretului erau orașele nemților trecuți din Galiția și Polonia (Siret, Suceava) ale sașilor (Baia sau Baia Moldovei, cu anexele sale Sasca ș. a.), stînele mocanilor din Neamț, *fără* închipuita cetate teutonică a „nemților“, care nu erau nemți pentru popor, ci cruciați, „crijaci“, ocnela regale din tîrgul de șalgăi sau *ceangăi* care-și păstrează încă numele, santinelele de propagandă ale franciscanilor din Ciuc și țăraniile de limbă maghiară din Agiud și Sascut (în ungurește: Fîntîna Sasului). Între Siret și Prut, vechile sate rutene, care se pot recunoaște prin finala *ăuși* (v. și Rădăuți), ce-i drept întrebuițată mai tîrziu, prin obicei, și în legătură cu radicale românești, erau de mult și totul deznaționalizate, dar, amintiri și, întîmplător, pretenții litvano-rusești, din care a ieșit apoi uzurparea fără viitor a lui Iurg Coriatovici, mai dăinuiau încă, iar din părțile Brăilei muntene venea un curent politic de alipire la principatul mai vechi, și încă mai tare, al domnilor din Argeș. Peste Prut pînă la apa largă a Nistrului curgînd liniștită între stînci goale și codri ce tăinuiau o viață primejdioasă pentru străinul ce-și furișa piciorul într-înșii, era, fără vreo înfrîmire sau încălcare, *viață de țărani liberi*. Tîrgurile, legate totdeauna în originea lor cu o colonizare străină, sînt ori crescute pe urmă, în umbra cetăților, ori dezvoltate pe încetul, încă mai tîrziu, din sate de

plugari, afară doar de cele două porturi: unul în gurile Dunării, celălalt deasupra limanului Nistrului, cu largă dominație asupra mării, care ne-au fost o prețioasă moștenire de la bizantini și coloniștii italieni, genovezi, care-i înlocuiește după întemeierea Caffei și stabilirea asupra Mării Negre a hegemoniei steagului de negoț al Sfântului Gheorghe: Chilia–Licostomo și Cetatea-Albă–Moncastro. Încolo, înaintea cetăților puternice, trăitoare și astăzi, mai sus de ruine mai noi, ale apărării moldovenești, nu erau decît cele două vaduri ale comerțului dintre Galiția, depozitară de mărfuri germane și Caffa aducătoare de produse naturale și industriale răsăritene, tătărești, „saracine“ sau „ultramarine“, „indiene“: Hotinul și Tighina, care se pare a fi fost numită întîi, cum îi ziceau polonii mai tîrziu, Tehin, două nume asemănătoare, care trebuie puse în legătură cu Sniatyn, Rohatin, Bendzin și alte nume galițiene și polone. Vămi litvane, vămi tătărești, cu populație firește ametecată, le dăduseră naștere. „Podgradurile“ cu *posade* sau cîrciumi, cu prăvălii, zise mai tîrziu turcește, *dugheni*, cu cîte o curte de boieri avînd sate în apropiere, ca și nevoile firești ale vămilor și trecătorilor alcătuiră apoi tîrgurile, la Hotin ca și la Tighina, dar și la Soroca mai nouă, și la Orhei (tîrgul lui Orhei întemeietorul), ca și la așezările, în mare parte locuite tot de moldoveni, de pe celălalt mal, podolic: Otacul, Mohilăul, Dubăsarii (după aceia care treceau Nistrul pe dubasele vechi cît lumea). Bîlciuri, *iarmaroace* se țineau și în toate aceste locuri; altele însă *creară* tîrgurile din veicul al XVII-lea și al XVIII-lea, Chișinăul, Troianul, Telineștii, Crîulenii, Căușanii, Buțcani, precum rosturi militare turcești făcură Ismailul (Smil pentru moldoveni), Cartalul, și vecinătatea, de la 1600 înainte, a nogailor chemă la viață Cahulul și Han-Cișla, iar rosturi pescărești ridicară la oarecare însemnătate Renii, zis de turci Tomarova, pe care Despot-Vodă îl cerceta după 1560, și într-un tîrziu și Vilcovul.

Prin ele însele, aceste orașe, tîrguri, tîrgușoare, noi și numai în parte românești, nu împrumută nici pe departe caracterul ei acestei părți a românimii. Românitătea izvorăște întregă din viața muncitoare, energetică, vitează și voioasă a țărănimii, care se pare a nu fi cunoscut vreodată nici măcar oblăduirea cruțătoare a voievozilor și juzilor tradiționali, care în general lipsesc în Moldova cu puterea pe care o au în părțile muntene și ungurene, avînd în fruntea lor pe bătrîni și căpitani de luptă, călăuzi de război.

Afară de „pustiu“, pe care trebuie să-l înțelegem și aici numai relativ, așezîndu-l în regiunea bine mărginită geografic a stepei, domnia n-a dăruit, n-a îndrăznit și n-a putut să dăruiască aici. Nu i s-a cerut măcar o întărire, după care umblau totdeauna boierii sau cei ridicați la boierie, cu cumpărături sau schimburi mai noi, dar care sătenilor, puțin bucuroși de a plăti sumele îndătinate diecilor de la curte, le era mai mult sau mai puțin indiferentă, dacă nu chiar cu totul străină. Numărul actelor de danie domnească pentru locul între Prut și Nistru *e foarte mic*: o pot spune după străbaterea întregului material tipărit aproape, în vederea cărții *Basarabia noastră*, menită a fixa pe sigure dovezi documentare toate drepturile noastre naționale și istorice în anul centenarului anexării, cînd publicații rusești apar pentru a le tăgădui sau micșora. Aici, în această lume patriarhală, *fiecare rămînea cum fusese*, și nimeni nu venea să schimbe vechile împrejurări, între altele și pentru că *primejdia războaielor prădalnice, mai ales din partea polonilor, era așa de mare și pentru că pădurea trebuia să fie dată jos înainte de a se trezi pofta bogatului, a puternicului, a nobilului de a stăpîni locul lăzuit prin munca grea a săracului*. Și păduri ca ale Rezinei, vestite odată, ca ale Orheiului și Sorocii pînă azi,

ne spun îndeajuns ce a putut să fie pe aici! Să nu uităm nici aceea că pe atunci pășunea era din punct de vedere economic importantă, lanurile acoperind în fiecare an numai o foarte mică parte a țării, și aceasta în Moldova cu mult mai mult decât în părțile, vecine cu stăpînirea turcească și mărginite curînd de cetăți împărătești, ale principatului muntean.

De acești țărani fără stăpîn domnia avea nevoie. Dincolo de Prut boierul cu oamenii lui nu putea să alege în ajutorul cetății, întru apărarea vadului. Locuitorii satelor și-au urmat astfel și după ce se întăriră, pe rînd, sub Alexandru cel Bun și sub Ștefan cel Mare, vadurile, apoi, ca la Orhei, și cite un loc de a doua linie în dosul lor, străvechea datină ostășească. Mai tîrziu, în alcătuirea lor a intrat ceva și din obiceiurile luptătoare mai noi ale cazacilor, care de altminteri, atunci cînd se ziceau, în veacul al XVI-lea, Nizovi și aveau în frunte pe un Dimitrie Vișnieviețchi, coborîtor din fata lui Ștefan însuși, înainte de a fi Zaporojenii „de la praguri“, sub căpeteniei populare rusești, nu erau numai ruși, ci pribegi, vagabonzi, aventurieri din toate țările vecine și adesea, o spun documentele, moldoveni, cum moldoveni au fost „domnișorii“, un lung șir de la voinicul Nicoară, zis Potcoavă, pînă la Lobodă, ajutătorul lui Aron-Vodă, pe care cazacii îi ajutau să-și ia în stăpînire „Scaunul părintesc“ mai mult sau mai puțin îndoielnic. S-ar putea zice chiar fără primejdie de a greși că mulți din acești cazaci moldoveni nu erau decît țărani de la Nistru, care, de cînd Chilia și Cetatea-Albă erau pierdute (1484), de cînd ienicerii se așezaseră în Tighina ajunsă Benderul lui Soliman-cel-Măreț (1538), de cînd urmașii lui Ștefan nu mai aveau voie să poarte războaie, trebuiau să-și cheltuiască aiurea energia care, sub marele Domn, sub fiii săi Bogdan și Petru Rareș, sub nepoții săi de fiu Ștefăniță și Ioan-cel-Cumplit, dacă nu și sub Alexandru care fu poreclit Lăpușeanul fiindcă era fiul Anastasiei din Lăpușna, îngropată la Rîșca, și al lui Bogdan, ei își făcuseră datoria prevăzută printr-o veche danie din vremea lui Gangur pîrcălabul de Orhei și a „Gănguroaiei celei bătrîne“: fusese cheltuită pentru apărarea țării de tătarii Hoardei de Aur și de tătarii Crîmului.

Apoi, cînd și zilele de putere și glorie ale cazacilor trecură, acești căpitani și stegari, acești țărani înarmați, din străvechi neamuri cu nume ciudate și neînțelese, unele de o superbă spontaneitate de limbă, se făcură opoziția, totdeauna nemulțumită, adesea îndîrjită, pornită pe răscoală, ridicată în oaste revoluționară împotriva Domnului. Lăpușnenii, Orheienii, Sorocenii, mai tîrziu Codrenii de la Prut se ridicară astfel împotriva celor din urmă Movilești, împotriva lui Gașpar Gratiani, a lui Radu Mihnea și, la capăt, împotriva lui Duca-Vodă sub acei Hîncul care a dat încă un proverb politic, de o deasă întrebuițare, înțelepciunii populare: ***Vodă vra și Hîncul ba.***

Hotinenii păstrează în schimb liniștea. De fapt ei se găseau mai aproape de Suceava, alcătuiind cu acest vechi Scaun de Domnie și cu acel nou al Iașilor un triumphi perfect, în care se cuprind moșile, cumpărate cu preț mare, ale boierilor care aveau nevoie de curtea Măriei Sale, pînă la acei Stroicești care ar fi putut fi domni, pînă la Movileștii care purtară sceptra voievozilor și la așa de bogata lor rudă, Isac Balica, frate după mamă al lui Vodă Ieremia și Vodă Simion, moștenitor al unei părți largi din averea acestei „doamne“ Maria, înrudită cu Alexandru Lăpușeanu. Prin Băcioc a cărui fată Tudosca, luă pe Vornicul Lupu, menit să fie Vasile-Vodă, și această nouă dinastie ajunse a se rezema cu deosebire pe moșii basarabene.

După căderea ei vin alți stăpîni de pămînt, grecii cu bani mulți, începînd cu Cantacuzinii. Încetul cu încetul, și încheind cu averea imobilă uriașă pe care un Costachi Ghica și-o făcu peste Prut, ei distruseră viața țărănească neafirmată, grămădind pe cei din urmă răzeși, totuși mulți, în cei din urmă mari codri: al Chigheciului la apus, al Orheiului la răsărit Neamurile cele vechi, care căpătaseră odată cu pămînt moșnenesc și datinile de luptă ale celor dintîi stăpînitori, emigrară pentru a-și putea întrebuița armele, mai ales împotriva vechiului dușman, tătarul, turcul. Astfel familiile Hăjdău, înrudită prin femei cu Vodă Ștefan Petriceicu, Murguleț, ș. a. trecută în oștile lui Sobieski, ale lui Petru cel Mare (Apostol Chigheciu), mai tîrziu în oștile năvălitoare conduse de generalii împărăteselor „liberatoare“ Ana și Ecaterina. Partidul războinic deschise în fiecare dată porțile rușilor, fiindcă erau creștini și fiindcă nu-și închipuiau că din crucea de binecuvîntare a lui Hristos se poate face o unealtă de sfîșiere și silă.

Hîrțiile răzeșilor din Moldova, ale moșnenilor din Țara Românească se găsesc azi în parte prin arhivele grefelor, și ar fi o datorie pentru Academie să intervie pentru ca ele să fie scoase din aceste depozite întîmplătoare, unde se pot și strica sau distruge și unde, oricum, ele nu pot fi decît excepțional întrebuițate, pentru a le reuni la colecțiile ei. Foarte multe acte sînt păstrate de bieții oameni cu o frică ușor de înțeles cînd se gîndește cineva la numărul așa de mare de încălcări viclene sau brutale la care pămîntul lor de străveche moștenire și de sfînt drept, cîștigat cu sabia și cu plugul, a fost supus pînă astăzi²⁸. Ce poate ieși din cercetarea lor mai întinsă pentru istoria unui ținut o dovedește îndeajuns șirul de lucrări prețioase ale răposatului Ștefulescu asupra Gorjului. În părțile de peste Prut, n-a fost introducerea codurilor franceze care să îngăduie nesfîrșite dezbateri judecătorești asupra pămîntului și, se știe, judecata costă acolo ceva mai scump decît la noi. Sîntem îndreptății a crede că marile sate răzeșesti, pline încă de bogăție și de o mîndră conștiință de sine, acum cîțiva ani un băiețel cu oile, pe care-l întrebam ale cui sînt, îmi răspundea cu un ton de mare siguranță: A' mele!, în căsuțele de cea mai veche datină cu înalte coperișuri de stuh, ochiuri mărunte de fereastră și prispe de sfat și odihnă, se păstrează mii și mii de acte „moldovenești“, care ne-ar ajuta desigur a cunoaște mai bine neamuri bătrîne, schimbări teritoriale cu însemnătate și poate chiar, cuprinse în țesătura vreunei hotărîri de moșie, evenimente istorice.

Adaug, în legătură cu această informație încă ascunsă, că, dintre neamurile boierești care au rămas, la anexare, sub stăpînirea rusească, și între care, pe lîngă răzeșii ridicați în ranguri sau seminții decăzute, se află și în număr destul de însemnat de familii mari, nu toate și-au înstrăinat pămîntul pentru a se pierde în lumea cinovnicilor sau cheltuielilor de bani moșteniți din imensa împărăție într-un frumos roman istoric *Pribegi în țară răpită*, venerabilul domn D. C. Moruzi din Iași zugrăvește, pe temeiul amintirilor sale, ca unul ce și-a petrecut copilăria și o parte din tinerețe în Basarabia, viața la țară, între sătenii de limba lor, a celor dintîi generații despărțite, printr-un hotar ce nu se putea trece ușor, de ai lor rămași în vechea Moldovă „turcească“, pe jertfa căreia s-a clădit România unitară și neafirmată de astăzi. Mai sînt și azi nobili de sînge moldovenesc ca aceia, și de mai multe ori am văzut venind de acolo doamne de o distinsă cultură, cu o cunoștință neașteptată a istoriei românilor, bătrîni care înfățișau o spiță de neam glorioasă, tineri în care părea că începe a se mișca o conștiință a datoriei naționale, pentru a vorbi cu noi, cei de aici, despre timpurile cînd înaintașii noștri și ai lor au trăit împreună, luînd parte la aceleași sfaturi ale Domnilor din Iași, la aceleași afaceri de

pace și război ale vechii Moldove, patrie comună. Știu bine că mulți au colecții frumoase de documente, la care țin și din punctul de vedere, de altfel totdeauna respectabil, ca o formă nobilă de solidaritate omenească, al mândriei de familie. Cît mai curînd trebuie să știm ce se cuprinde în aceste arhive private, și oameni cu știință și tact n-ar putea fi opriți de nimeni în cercetările lor, care folosesc sub toate raporturile și tuturora. Putem nădăjdui chiar că de acolo ne-ar veni arhive de familie complete, ceea ce se află foarte rar aici, doar întrucîtva, pentru Cantacuzini în Muntenia și, în Moldova, prin arhivele, care mi s-au descris ca fiind așa de bogate, de la Stînca, pentru Rusetști.

E încă vremea în care se pot urmări ușor legături de familie cu străinii, care au făcut să treacă moșii moldovenesti în mîna rușilor și altor neamuri conlocuitoare. Dacă s-ar face lucrul acesta mai tîrziu, ar fi poate, în atîtea cazuri, zădarnic.

Acum mulți ani, un membru al Academiei Române, *Gheorghe Sion*, aducea din Basarabia vestea comorii de știri cu privire la Moldova între anii 1806 și 1812 care se află la Chișinău, în așa-numită Arhivă a Senatorilor, după titlul oblăduitorilor civili supremi ai Moldovei în acești ani de ocupație, premergătoare anexării pentru ținuturile ei răsăritene. De atunci un harnic român basarabean, care scrie însă, și pentru că e funcționar, în rusește, a dat știri bogate, regește amănunțite în cea operă a sa, *Lucrări ale comisunii arheologice din Basarabia*, care, după ce făcuse cunoscut așa de interesantele acte ale Chișinăului, s-a oprit, din nenorocire, prea repede. Pe baza acestor lămuriri dl. Radu Rosetti a scos copii și a redactat rezumate, care, publicate în volumul XXXII din „Analele” noastre, aruncă o așa de puternică lumină asupra regimului rusesc în toată Moldova pe o vreme cînd puțini ar fi crezut, după anexarea, formală, a amînduror Principatele, recunoscută și de Napoleon, arbitru general al răpirilor, că va fi cîndva o Românie și un viitor național pentru acest neam.

Ne trebuie însă, nu numai prelucrări și indicații, ci culegeri integrale, care ar fi de cel mai mare folos pentru istoria culturală, ca și pentru studiile de limbă. În arhivele Basarabiei și în partea basarabeană din arhivele imperiului s-ar găsi un imens material, nu numai pentru această vreme, dar și pentru toată epoca următoare, destul de întinsă, în care afară de un guvernator cu curtea lui și de o armată de ocupație plus cîțiva aventurieri, totul rămăsese curat românesc, ca suflet și grai, în ținuturile anexate.

Se știe că, în Bucovina, noi, cei din Regat, n-am lucrat mai nimic, iar frații noștri de acolo au lăsat pe sasul Zieglaer să cerceteze arhivele țării pentru vremea nouă, pe germanul Kaindl să dea istoria ducatului și a capitalei sale Cernăuți, pe ruteanul Kozak, dușman hotărît al nostru, care caută să ne izgonească și din drepturile istorice, să publice inscripțiile de pe mormintele lui Ștefan cel Mare și ale neamului său, ca și ale boierilor și negustorilor din vremuri, fără a mai pomeni dezgroparea ruinelor Sucevei prin Romstorfor și studiarea cîmpiilor de luptă, a monedelor prin ofițerul de jandarmerie Fischer. Nu vom lăsa, cred, azi, cînd avem o școală istorică și cînd averi mari au fost puse la dispoziția Academiei de oameni de bine, nu numai pentru bună păstrare și fructificare printr-o excelentă administrație birocratică, ci și pentru propășirea științifică, ca, după rusificatul Nakko, după emigrații Batiușcov, rus, și Zașciuc, rutean, care au deschis calea pentru ai lor în asemenea cercetări și alți străini să vină pentru a ne spune din trecutul nostru ce-i interesează numai pe dînșii și ce le folosește numai lor.

II. Mai ușoară și mai plină de roade ar fi munca folcloristului, adunător de cîntece, de povești, de zicale, de farmece, de datini, de artă populară în aceste locuri pe care nici un hotar nu le poate despărți de iubirea noastră ca și de interesul nostru, tot mai viu.

Se știe că, afară de cîte un *Constantin Stolnicul Cantacuzino*, căutător în vechile balade ale unor lămuriri istorice precise, care desigur că nu pot să rămînă acolo neatînse, afară de cîte un Văcărescu, a cărui ureche se încînta de ritmul viu sau trist, de melodia săltăreață sau plîngătoare a doinelor și horelor, în care găsea poate asemănări cu acea poezie populară italiană care, după marele liric sicilian dialectal Meli, numai putea fi ignorată, poezia populară românească a fost strînsă întîi de doi străini, sîrbul Vuc Caragici, care-și încredință culegerea lui Asachi, în casa din Iași, unde au ars odată cu casa, fără să fie publicată, și cutare medic ieșean, Laskaris, prieten al cercetătorului vieții sîrbești Possart, prin care ni s-a păstrat știrea. Numai peste cîteva decenii erau să vină la lucru, de dragul țării, dar și de al originalității romantice, gata să forțeze în reproducere și nota dezmierdătoare și nota tragică, Alecu Russo, un basarabean, plin încă de farmecul codrilor și șesurilor de peste Prut, și Vasile Alecsandri.

Măcar ca un semn de mulțumire față de memoria celui dintîi, frumoasă minte, îndemnată de emoții totdeauna sincere și nobile, s-ar fi convenit să întrebăm mai de curînd, mai des și cu mai mult folos pe țărani români din locul lui de naștere. Viața răzeșească, aproape neatînsă pînă azi, cu serbătorile ei tradiționale, cu obiceiurile ei străvechi, trebuie să fi păstrat mai bine decît orice alt strat popular românesc cîntecul național, cu ariile fără de care numai cărturarii, deprinși în abstracții, și-l pot închipui. Nu se poate să fi pierit de acolo lungile bocete tînguitoare, solemnele orații de nuntă, din care reproduceam cutare, foarte frumoasă, după una din trecătoarele foi românești basarabene apărute la începutul erei constituționale, în *Floarea darurilor, I*, vioaiele urări de Crăciun și de Anul Nou, cîntecele de iubire și de dor, istețele chiuituri de horă sigure de lovitura lor. Pe teritoriul codrului, unde se prădau și armele, calul tătarului și oile mocanului în trecere pe șesuri, a înflorit odată acel cîntec de haiducie anonimă, înaintea marilor haiduci cu nume vestite, cîntec pe care-l știe azi, pînă în munte, unde l-a cules învățătorul Vasiliu din Tătărăuși, Moldova toată: acolo tocmai să se fi pierdut el în sărăcie și înstrăinare? Ceva mai jos, unde a răsărit din închipuirea unui popor viteaz icoana epică a lui Gruie biruitorul Hanului, acest ciclu de lupte să se fi dus el cu totul din amintirea poporului? N-o putem crede.

Poezia populară basarabeană n-a putut fi înrîurită, cum a fost a noastră de aici, și tot mai mult, în fond și formă din nenorocire, de limba stricată cu franțuzește a oficialității jandarmului și perceptorului, de cunoștințele, de cele mai multe ori confuze, ale școlii, de legi și forme administrative apusene. Precum Hotinul e și azi, cu țarabele de lemn negru ce se prind sus în cîrliche, cu străzile înguste și murdare, cu strălucita cetate roșie ca de sînge de deasupra marelui Nistru larg, un tîrg din 1812, precum Soroca n-a pierdut o piatră din împrejmuirea ei de piatră, precum în toate colțurile trecutul își răsare întreg, ca o mîngîiere pentru stările de azi, dar și ca o prigonire dureroasă, astfel gînd, simțire, ritm, rimă, arie au rămas în cîntecul basarabean cu totul neschimbate și absolut autentice.

Și acest cîntec s-a îmbogățit prin expresia mișcată a două sentimente: unul e, dacă nu durerea pentru viața politică pierdută, dacă nu rîvnirea după patria moldovenească desființată aici, măcar jalea ruperii de la frații ceilalți, care a făcut

un „rîu blăstămat“, osîndit să sece ca pedeapsă, din cursul prăpăstuit al Prutului. E singurul hotar asupra căruia apasă și pentru popor un blestem. Și, al doilea, pe urma ispitei și silei care a dus mii de săteni români să moară de foame, de frig, de bolile rele ale străinătății, de la „Capcasul înghețat“ pînă la pustiul manciurian al Amurului, s-a ridicat un alt plînset, de o tragică duioșie, de o supremă deznădejde fără pereche în exprimarea durerii unui popor fără noroc.

Această poezie a cules-o în treacăt, pentru observații fonetice, dl Weigand din Leipzig și un român, unul singur, *Gheorghe Madan*, care, pentru a fi în nota cuvenită, s-a făcut censor contra literaturii și cugetării românești la Chișinău.

Ca și trecutul românesc, cîntecul neamului, și alături cu el, tot ce alcătuiește cultura îndătinată a poporului, ne așteaptă peste Prut. Să nu zăbovim! Un popor care se întărește prin cultură de la toate izvoarele lui de viață morală nu poate pieri în veci, și nici pe unul din locurile pe care le-a fructificat munca sa și conștiința sa le-a făcut vii.

ACCIDENTUL VLĂDICĂI CICEAGOV

Serbarea, la Chișinău, a anexării Basarabiei. Zi de rugăciuni și de praznice, de provocări și de beție; zi de imoralitate cinică față de Dumnezeu și de imoralitate cinică față de oameni.

Totul e pus la cale de vrednicul ierarh basarabean, păstorul tuturor sufletelor creștine, care sînt mai toate suflete de „moldoveni“. El știe ce a spus Sfîntul Pavel despre graiul popoarelor, sînt înaintea Domnului, și a citit e aștea ori Evanghelia Pogorîrii Sfîntului Duh asupra Apostolilor care prin voia cea de sus capătă puterea de a vorbi pe înțelesul tuturor neamurilor. El își dă seamă că, dacă, pentru vechiul Israel, limbile naționale erau blestemul trufiei de la turnul Vavilonului, pentru Hristos Mîntuitorul ele sînt îndeplinirea unei porunci din ceruri.

Dar Serafim Ciceagov e un muscal, un nobil muscal, un fost ofițer rus. El e din vechiul Israel, frămîntat din ură, apăsare și intoleranță. Dumnezeu lui e cazon și nu știe decît rusește, poliția și jandarmeria lui de vlădici și preoți n-are altă menire decît de a tunde căzăcește națiile și a le îmbrăca în mondirul împărătesc.

Azi a biruit iarăși. A făcut să se decreteze oficial sărbătoarea urii, a amenințării, a batjocurii. Și el ține să fie acolo în clipele cînd se va proclama, în azul miilor de robi doriți de o pîine și un păhar de rachi, gloria armelor țarului care i-au cîștigat o brazdă de pămînt de la niște bieți creștini care nu s-au luptat, ca la 1812, ori ca la 1878, s-au luptat cu dușmanii țarului.

Și iată-l citind cuvintele binecuvîntării care cuprinde un blestem. Pare că întinerește. E ostașul ce a fost: aurul nu e al odăjdiilor de arhieru, ci al uniformei luptătorului; cîrja-i lucește înaintea ochilor ca o baionetă; din cățuia de argint fumegă sînge, și mirosul de tămîie se preface în greul miros de după luptă: praf de pușcă, sudoare, moarte. Și Vlădica Serafim, cu numele îngeresc, se bucură.

Ziarele au spus că atunci a căzut. Desigur, de căldură... Era în mai și o zi cu soare. Dar, cînd am citit noi aici, în cugetele fiecăruia auzit-am un glas care spunea că nu este încă un Dumnezeu pentru nedreptate și că Dumnezeu cel drept respinge și doboară pe acei care cutează să ridice către dînsul prinosul crimelor vechi ca și al crimelor noi.

„Neamul Românesc“, anul al VII-lea, nr. 64.

NOTE

1. Cronică: bancă populară la Chițcani, biroul de avocatură fără plată al bătrînului Gavriluță, confiscarea numărului 40 din „Basarabia“, prădarea minăstirii Noul-Neamț. Adunarea Basarabiei respinge propunerea de a se da satelor dascăli de *moldovenește* (țărani din adunare arată că n-au înțeles propunerea, boierii Dicescu, Suruceanu, Razu, Leonard și Purcel sînt pentru propunere): la deschiderea tipografiei se cîntă românește Imnul imperial; foaia *Basarabia* deschide o rubrică permanentă despre viața românilor din alte părți *Cronica românească*.

2. S-a început lucrul Psaltirii.

3. Ziaristul basarabean Alexe Nour s-a hotărît a publica în *Adevărul* știri și păreri despre viața românească din Basarabia. Nu de alta, dar pentru că *sentimentele „Adevărului“* pentru sfînta cauză a românismului nu sunt *cunoscute*. Că chiar! Dl Nour nu e totuși mai evreu decît ardeleanul „Adevărului“, dl dr. Dionisie Stoica.

4. La Universitatea din Iași s-au înscris în toamna aceasta mai mulți studenți basarabeni, și anume 6 la drept, 4 la științe și 5 la medicină.

5. La Universitatea din Iași au fost scutiți de taxă cinci studenți români din Basarabia.

6. „Universului“ i se telegrafiază că dl Sergiu Cujbă a fost expulzat din Basarabia, ca pedeapsă că a luat parte la ultimele manifestații românești din Chișinău.

7. Dl Alexe Nour din Chișinău ne asigură că foaia sa „Viața basarabeană“, care va ieși în chirilice pentru românii de peste Prut și în litere latine pentru cei din alte părți, între care, va căuta să strîngă mai mult relațiile, nu va fi iudeofilă și că d-sa a colaborat la *Adevărul* numai pentru că această foaie (adăugăm: ca și contrabandistii evrei) trece Prutul.

Cursul de limbă românească de la seminarul din Chișinău a fost oprit, apoi îngăduit iarăși, după cererea seminaristilor, de ierarhul basarabean.

* Era să fie bătut la Petersburg, de mulțumire, în ziua deschiderii Dumei, antisemitul Crușevan din Chișinău, deputat al Basarabiei. Nu ne-ar fi părut rău: în Basarabia ca și în Bucovina, în Ardeal, în Banat, în Ungaria, străinii ne sînt deopotrivă cînd ei nu înțeleg a face o politică filo-românească. Și armeanul Crușevan, cu idealuri rusești reacționare, sprijinit de nu știu ce *soiuz* de muscali, n-are nici un preț pentru noi, deși pe alocurea țărani noștri vor fi folosind din campania sa economică împotriva evreilor, lepra Basarabiei românești.

* Reprezentații și concerte cu parte românească la Seminarul din Chișinău.

8. Cronică: Boierul basarabean Crupenschi a fost făcut camardiner al Țarului. – Numărul țărănilor români ce pleacă în Asia crește tot mai mult. – Întîia coală din Psaltire se trage cu pompă, cîntîndu-se vechi cîntări „moldovenești“. – Lăutari din București cîntă la restaurantul armeanului Cap-Mare în Chișinău.

9. Prefață la Rușii și românii de D. C. Moruzi, București, „Minerva“, 1906.

10. O scrisoare din Basarabia.

Scumpe domnule Iorga,

A ales biata Basarabie reprezentanții săi la Duma Împărătească. Nu cred că dumneata ești un om naiv, dar în chestia aceasta n-aș fi fost de fel mirat de întrebarea: „cîți români sînt între deputați?“. Cu durere nemărginită și cu rușine, bineînțeles, trebuie să răspund: nici unul.

Între deputații noștri sînt fel de fel de nații, și numai românul, vechiul stăpîn al țării, nu figurează. Sînt aleși:

1. D. P. Crupenschi, fost ofțer de cavalerie în armata rusească. Crupenschiștii sînt de origine polonă, dat actualul deputat este „adevărat rus“.

2. Dl P. Sinadino, medic, grec din Chios, moșu-său a venit în Basarabia fără nici un gologan în buzunar. Nepotul este primarul Chișinăului și om foarte bogat. Acuma e un „adevărat rus“.

3. Dl Demianovici, negustor și mare proprietar, dintre armeni austriaci. A „cules“ avere bună. Om puțin inteligent. „Adevărat rus“.

4. Dl Șmitov, avocat. Într-adevăr „adevărat rus“. Membru al „alianței poporului rusesc“. Vorbește mult. (Acuma tace, fiindcă a murit. – *N.R.*)

5. Dl D. Caravasilii (găsesc scris că el a fost deputat, ba chiar radical, în Camera română). Se înțelege că-i grec. E din sudul Basarabiei, ținutul Ismailului. Mare prieten cu jidanii și om puțin inteligent.

6. Dl V. Purișchevici, vice-președinte al Consiliului general al alianței poporului rusesc. Pururea spune că este un „adevărat rus“, dar poartă un nume cam suspect (începutul numelui moldovenesc: „purice“, iar sfârșitul, leșesc). Orator și poet furios.

7. Fretienco, malorus. Veterinar, din Ismail.

8. Dl Gulichin, om de credință veche rusească (*staro-obreadeț*). Rus și om de nimica. pe Gulichin l-a ales ca deputat țărănimea ținutului Orhei (năprasnicii orheieni!) – centrul Basarabiei. Cite amintiri istorice sînt legate numele ținutului acestui al Orheiului Moldovei...

Gulichin e un mic negustor de porci, de prune etc., din Telinești (Orhei), știe rău românește (slavă Domnului că măcar el știe, deși nu prea bine!), dar nu știe nimic din trecutul țării. N-a sfârșit cursul nici la școala primară. Abia scrie. Este om de tot incult și reprezentantul de formă al țărănimii basarabene.

9. Cel din urmă deputat este părintele Nicolae Ghepețchi, – adevărat rus.

...Și, totuși, în Basarabia avem o mulțime de preoți români, și încă preoți buni și înțelepți. O comedie de alegeri și mai ales rezultatul e curată batjocură! Și să nu gîndești d-ta nici un moment că astfel a vrut Guvernul rusesc... Alegerile noastre erau lipsite de orice influențare din partea Guvernului (în România știu că nu-i așa). Noi, românii, avem drepturi politice egale cu cele ale altor nații. Cînd, întîiași dată, se făcură alegerile în Rusia, poporul românesc din Basarabia a ales pe Siținschi, Ianovschi etc., – și încă pe cîțiva radicali și literatori (nu citi, mă rog, cumva liberali): leși, greci, armeni, care nu știau românește, și nu cunoșteau trebile noastre. Doarme și poporul... Avem numai două partide generale: conservatori(!) și radicali(!), dar partidul românesc pînă acuma nu-l afli. Tristă și umilită privilegiște să vezi pe vechii dușmani ai neamului românesc, ca grecii, leșii etc. în rolul de reprezentanți ai țării!“

X.

11. În iarna anului 1907 se alege și un deputat român, Mihai Șoltuzu.

12. Se întemeiază o secție românească la biblioteca publică din Bălți.

13. Primim cele dintîi două numere din revista basarabeană *Luminătorul*, care se intitulează *jurnal bisericesc și ediția sfatului Frățimii Nașterii lui Hristos din Chișinău*.

Are un bun program, care prevede tipărirea de predici, „voroave“, traduse din rusește, articole privitoare la dogmă, combaterea superstițiilor și „credințelor deșarte“, „răspîndirea în norodul moldovenesc a documentelor (hrisoavelor) atingătoare de istoria vieții obștești creștinești din eparhia Chișinăului“, poezii morale și bisericești, împărtășirea orînduieilor bisericești.

Limba e bună, tiparul cirilic, de toată frumusețea.

Ni se spune că episcopul Vladimir a scris că *împărtășește pe deplin dorința preoțimii de a avea jurnal în limba moldovenească* și că a dăruit 300 de ruble pentru darea la lumină a revistei.

Găsim și versuri frumoase de dl. I. Rădulescu, care știe să amintească de strămoșii „luptători“:

Din Prut și Nipru pîn' la Mare.

Documentele, le așteptăm încă.

Numărul 1 a ieșit în ianuar; al doilea poartă data de septembrie.

14. În toamna anului 1908 trupa de operetă Grigoriu dă reprezentanții la Chișinău.

15. Nou episcop basarabean rusificator, Serafim Ciceagov.

16. *Luminătorul* cîntă „Rusia și „Imperiul falnic, pui de leu“.

17. Socialiștii basarabeni se declară pentru rusificare.

18. *Moldovanul* din Chișinău începe să apară iarăși.

A fost întrerupt de lipsa din țară a redactorului Gll. V. Madan.

Are cuvinte frumoase într-un articol-prim, din care reproducem:

Am zăbovit prea mult prin țări străine. Dar acum sînt iarăși în țara mea, pe pămîntul strămoșesc; aud din nou răsunînd împrerjorul meu dulcea și frumoasa noastră limbă moldovenească.

Din nou mă voi stărui, pe cît este îngăduit și cu puțință, să luminez norodul moldovenesc în graiul părintesc. Voi îndemna, voi povățui, voi îmbărbăta asupra celor de folos sufletului și gospodăriei moldovenilor.

Țin să mărturisesc că noi, iști de la gazeta Moldovanul, vom urma aceeași cale ca și pînă acum. Nu ne vom strădui cu soarta întregii omenimî, căci nu ne vom face de rîs mocoșindu-ne să punem țările la cale, să dăm sfaturi sau să cerem socoteală miniștrilor și împăraților.

Casa noastră va fi tot la margine de sat.

Ne vom căuta de nevoile și năcazurile noastre, pe care numai noi, moldovenii, le îndurăm și pe care mai întâi și mai virtuos noi le putem ușura.

Ne vom sfătui unii cu alții la lumina zilei; vom sta de vorbă în graiul nostru moldovenesc, după care atîta amar de vreme cu jale au oftat părinții noștri. Acest dor al lor și al nostru s-a împlinit; de vom fi vrednici și cuminți, se vor împlini și celelalte.

Dacă vom putea pe lângă gazetă să mai tipărim și niscaiva cărticele plăcute și folositoare moldovenilor, vom face-o bucuros; de nu, ne vom mărșini truda la această gazetă.

Tovărășie cu cei care vor să facă din curmei scară la cer și să culeagă stele, nu vom lega; căci ne cunoaștem puterile și ne știm locul nostru.

Noroadele mari, bogate și puternice pot să-și croiască soarta zi cu zi, ceas cu ceas cum voiesc și le place, căci nimeni nu îndrăznește să le sufle în borș, să le facă împotrivire. Iar noroadele mici, sărmanele, trebuie să aștepte cu zecile și sutele de ani la răspîntia vremurilor momentul prielnic, de obicei de scurtă durere. Dar, dacă au făcliile aprinse, apoi pot zice cu temei și dobîndă: „Acum sau niciodată croiește-ți altă soartă!”

Deci slobozi sînt să ne hămăiască din nou jidanii de aici și să ne ocărăscă românii de peste Prut (? N.I.) Noi tot numai cugetul nostru și al norodului nostru moldovenesc de aici vom avea de judecător al faptelor și purtărilor noastre.

19. Cercetări ulterioare mi-au dovedit că el n-avea interesul și puterea ce ar fi trebuit pentru aceasta. [Demonstrația asupra nevinovăției diplomatului otoman, Dimitrie Moruzi, a fost reluată și Gh. I. Brătianu în lucrarea sa: *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, ed. a II-a, București, 1995, iar de curînd de Paul Cernovodeanu cu studiul său: *BASARABIA. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional 1806-1812*, București, 1993 – n.ed.]

20. La 1867 foaia oficială a eparhiei apăsătoare și în românește în față cu textul rusesc.

21. Din vechea Basarabie românească, pierdută în 1878:

„Cred că-mi fac o datorie a arăta viața fraților răzleți, despre a căror soartă știm atît de puțin, și care de 32 de ani beau veninul suferințelor amare, neștiind ce-i bucuria, pe ale căror frunți durerea a săpat urme adînci și ale căror cugete găsesc dulcea alinare în divina speranță. Sufletele lor atît de chinuite au avut o clipă în care fericirea le-a cuprins, în care entuziasmul le deșteptase o viață trecută, a căror dulce amintire se șterge numai trecînd în noaptea eternă...”

În asprimea vieții lor amare, rareori inima, nobila inimă românească, a tresăltat cu atîta bucurie, ca atunci cînd din coardele scripcii unei orchestre românești din Huși, stabilită la Cahul, curgea în unde duioase doina, frumoasa doină, în a cărei melodie suferința varsă lacrimi de alinare. Liniștea era profundă: părea că Domnul și-a revărsat divina-I mîngiere...

Nu voi uita ușor această scenă, ce a stăpînit un moment sute de suflete, care în acest izvor înneccaseră amarul. Nu trecu mult, și, după cîteva melodii românești cu același farmec aproape, veni rîndul maiestrosului *Deșteaptă-te române*, care căzu ca scînteia unui fulger asupra acelei duioșii; o înflăcărare cuprinse inimile, o aderată beție de entuziasm.

Dacă în mijlocul acestor suflete zbuciumate dorul de patrie ar fi mai puternic sădit, prin o mișcare națională mai vie, nu așa lentă ca pînă în prezent, poate că, într-un viitor mai apropiat sau puțin depărtat, s-ar putea avea o cale deschisă spre o luptă pentru redeșteptarea națională. – P.M.“

22. Să fie adevărat ce spune o foaie de „dincolo” că în Basarabia catehismul se va preda românește copiilor din școala primară?

23. *Luminătorul*, foaie bisericească pe limba noastră, apare regulat și sub noul Mitropolit, despre care s-a dus zvonul că vine cu scopuri de rusificare.

24. Dl Halipa, care a publicat acte românești privitoare la trecutul Basarabiei, e înlocuit, pentru că a făcut încercarea de a introduce limba românească în învățămîntul primar.

25. În mai 1912 directorul administrativ al guberniei, renegeatul Iugan, adună pe fruntașii oficiali basarabeni în vederea unei vizite a țarului, care a lipsit, și a organizării festivității de la 16 mai. Se votează 9 000 de ruble pentru iluminatii.

26. La 14 august, adunare de 22 de renegați (Crupenschi, Cara-Vasile, un grec și un preot): se propune monumentul de la Chișinău al Țarului Anexării (cheltuială asupra țării de 75 000 de ruble) și o școală de agricultură pe dealul Rîșcanului lângă capitală, precum și serbări de două luni în toamna anului 1912.

La 26 august se deschide, pusă la cale tot de Crupenschi, expoziția regională comemorativă din Hotin.

27. În adevăr *deocamdată* atîta s-a strîns.

28. Și în Basarabia un Donici de pe la 1780 lua oamenilor zapisele sub cuvânt de hotărnicie; *Studii și documente*, XVI.

[1] Autorul se referă la războiul ruso-japonez purtat între anii 1904–1905. La 27 ianuarie/9 februarie 1904 flota japoneză a întreprins un atac prin surprindere împotriva fortăreței ruse Port-Arthur, pricinuind grele pierderi flotei rusești ancorată în rada portului. Acest atac a însemnat începutul războiului, terminat printr-o grea înfrângere a rușilor în urma asediului și ocupării, la 20 decembrie/2 ianuarie 1902, de către japonezi a Port-Arthurului.

[2] *Basarabia*, gazetă național-democratică, apare trisăptămînal, la Chișinău, între 24 mai 1906–11 martie 1907, sub redacția lui C. E. Gavrilă. Colaborează poetul Al. Mateevici, I. Gîndu, Fl. Mugureanu, Gh. Stîrcea, Toader Sîrbu, Pantelimon Halippa (care semnează cu pseudonimele: P. Basarabeanu și Pintilie Cubolteanu), I. Cioreșteanu, M. Furtună.

[3] *Viața Basarabiei*, „gazeta moldovenilor din Basarabia culturală și neatîrnată”, apare săptămînal în Chișinău, de la 22 aprilie 1906–25 mai 1907, condusă de Alexis Nour, editor și proprietar. Colaborează Al. Mateevici. Reproduce din operele literare ale scriitorilor români V. Alecsandri, M. Eminescu, G. Coșbuc;

Viața Basarabiei, „gazeta moldovenilor din Basarabia”, apare săptămînal în Chișinău ca „o ediție populară” pe lângă hebdomadarul politic cu același titlu, iar perioada 22 aprilie 1906–13 mai 1907, fiind condusă tot de Alexis Nour.

[4] *Moldovanul*, gazetă național-independentă, săptămînală, apare la Chișinău, de la 14 ianuarie 1907–15 octombrie 1908, redactată și condusă de Gh.V. Madan. Reproduce din operele literare ale scriitorilor români: V. Alecsandri, I. Creangă, G. Coșbuc, N. Bălcescu, Barbu Delavancea, N. Gane, Al. Vlahuță, Dimitre Bolintineanu, I.L. Caragiale, N. Iorga, Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Mihail Sadoveanu, Petre Ispirescu, I. Slavici, Antim Ivireanu, I. Neculce, Bogdan Petriceicu Hașdeu, C. Negruzzi, Radu Rosetti, Al. Donici. traduceri din literatura universală: V. Hugo, Lev Tolstoi, frații Grimm.

[5] Grigore al II-lea Ghica, Domn al Moldovei între anii 1774–1777. În timpul domniei lui, la 7 mai 1775, s-a petrecut raptul austriac săvîrșit împotriva Moldovei, prin care partea de nord a țării, denumită de austriaci *Bucovina* pentru a crea confuzii, a fost trecută sub administrația imperiului austriac.

[6] Previțiunea sumbră a lui N. Iorga s-a adevărit, întrucît statul român nu a fost capabil să răspundă propagandei deșănțate rusești cu publicarea a nici unei singure lucrări științifice care să facă cunoscută opiniei publice internaționale adevărul istoric și drepturile românești dintre Prut și Nistru. Această misiune sacră a fost lăsată pe seama unor inițiative particulare. A.D. Xenopol susține o conferință edictată acestei tragice manifestări, iar N. Iorga publică, în anul 1912, în tipografia sa de la Vălenii de Munte, două lucrări: *Basarabia noastră. Scrisă la a 100 de ani de la răpirea ei de ruși și Pagini despre Basarabia de astăzi*, o culegere de articole și conferințe, lucrare pe care o republicăm în această antologie.

În schimb în Rusia, la Moscova și Sankt-Petersburg sau în Basarabia, la Chișinău, apăreau numeroase lucrări propagandistice rusești care deformau adevărul istoric. Pentru exemplificare, cu scopul de-a înțelege mai bine atît comportamentul bezmedic al propagandei ruse infame, cît și criminala îndolență a statului român, reproducem cîteva pasaje numai dintr-o singură lucrare rusească dintre nenumăratele apărute. „Această carte a fost alcătuită de protoiereul N.V. LEȘKOV, a apărut la Chișinău, în anul 1912, în limbile rusă și română „cu dezlegare spre tipărire de la SERAFIM, episcopul Chișinăului”, în tipografia gubernială a Basarabiei, cu prețul de 10 copeici, sub titlul *O sută de ani de la trecerea Basarabiei către Rusia. 1812–1912*, avînd următorul cuprins: Capitoul I, *Ce legături erau între Rusia și Moldova pînă la trecerea Basarabiei? Locurile, orașele și satele însemnate prin războaiele singeroase sau prin șederea oștirii rusești în vremea luptei de o sută de ani (1709–1810) a Rusiei, care au fost mai înainte de trecere*; Capitoul al II-lea, *Cine din domnitorii Împărați a toată Rusia, domnitoarele Împărăteșe și alte fețe ale Casei Împărătești, cînd și cu ce întîmplare au fericit prin venirea lor Basarabia?*; Capitoul al III-lea, *Despre cele mai însemnate întîmplări ale vieții Basarabiei într-o sută de ani (arătare pe scurt)*:

„Țara, numită acum Basarabia, era cunoscută norodului rusesc din vremile de demult. Printr-însa vechea Rusie a Kievului și a Moscovei, pe uscat, se ducea la greci.

Între veacurile IX și XII, cînd aici trăiau uglicii, tiverții, cumanii, pecenegii, poloviții și alte noroade, care se mutau din loc în loc, slavii Kievului aveau cu dînsese dese ciocniri. Capul oștirii cnezul Igor, Sveneld, în veacul al X-lea, a fost ucis în luptă cu uglicii, în părțile ținutului Orheiului de acum. Tot

în veacul al X-lea cneazul Sviatoslav a trecut prin câmpiile Basarabiei spre Dunăre, a cucerit împărăția bulgărească și cităva vreme a trăit în Beloberejie, lângă gura Dunării, Chilia. Ceva mai târziu, în anul 983, tot pe această cale, în vremea lui Iaroslav Înțeleptul, rușii s-au îndreptat cu război asupra Țarigradului. În veacul al XII-lea (an. 1116), Vladimir Manomahul a trimis pe voievodul său Ivan Voitișici, și el „a așezat posadnicii prin orașele de la Dunăre“.

Puterea poloviților întărindu-se în veacul al XII-lea, îndepărtează pe rușii de la Nistru și Dunăre. În veacul al XIII-lea mongolii, sub ocîrmuirea lui Batîi, au năvălit asupra Rusia de miazăzi și a țării, care mai pe urmă s-a numit Moldova, Valahia și Ungaria. Pustiind toată această întindere, trecînd totul în calea lor prin foc și sabie, mongolii, punînd robie asupra Rusiei, s-au întors înapoi spre malurile Volgăi, unde s-au și așezat. În așa chip pămîntul Basarabiei de azi a rămas slobod de locuitori, pustiu. În această anume vreme au coborît pe aceste văi slobode urmașii daco-romanilor (moldovenii) care multe veacuri au trăit ascunși în munții Carpați, și care au alcătuit, sub ocîrmuirea domnitorului Bogdan (1292–1310), domnia moldovenească. Așezarea în această țară, în vecinătate cu Rusia, a acestui pașnic norod creștinesc, pe multă vreme a scăpat Rusia de ciocniri, și de aceea cronicarii (scriitorii din vechime) nu mai amintesc de aceste locuri. În închipuirea rușilor Moldova se făcuse de acuma țară de aceeași credință, duhovnicește rude, ca și Grecia.

În anul 1453 împărăția bizantină (grecească) a căzut sub jugul turcilor, Moldova, însă, mai o sută de ani (pînă la 1538) și-a păstrat neafîrmarea sa.

Pe vremea subjugării împărăției Bizantine de turci, Rusia a scăpat de două rele care o apăsau: de deseale împărțiri ale moștenirilor între cneji, precum și de jugul tătarilor. Ea începuse a se îmbărbăta și a se întări. Căderea creștinilor de la răsărit în robie a scîrbit foarte mult norodul pravoslavnic rusesc; suferind două veacuri robia mongolilor, rușii, norod blagocestiv, din toată inima împărțeau chinurile și suferințele fraților lor de același sînge și de aceeași credință. Dar depărtarea cea mare de la hotarele Turciei și slăbiciunea Marilor Cneji ai Moscovei, care încă nu se îndreptase, după cum am spus, de urmările jugului tătăresc și ale neînțelegerilor cu împărțirea și luarea pămîntului, și după aceea grija de a se îmbunătăți viața dinlăuntru și de a se întări granițele din afară – toate acestea au împiedicat pe marii Cneji ai Moscovei, iar mai pe urmă și pe împărați, chiar de la început, cu puterea armii să ocrotească slobozenia și viața fraților făcuți robi.

La început le-au ajutat duhovnicește, moral și material – în chip de milostenie, trimițîndu-le bani, îmbrăcăminte și alte lucruri, dintre care și odoare cinstite bisericești. După milostenie veneau în Rusia fel de fel de oameni: și săraci, și bogați, chiar mitropoliții și înșiși patriarhii. Este greu a număra cită mulțime de bani erau trimiși din Rusia creștinilor de la răsărit, mai ales grecilor, în toată această vreme. Încă și acum nenumăratele jertfiri din Rusia nu conținesc a se trimite creștinilor de la răsărit, măcar că nu mai sînt în robie; în fiecare an li se trimite sute de mii de ruble, iar mînistirile și bisericile primesc veșminte și vase bisericești. Împărații ruși dăruiesc celor neîntăriți politicește, dar scăpați de robia turcească, corăbii, puști, praf, hrană, le ușurează împrumuturile de bani și altele.

Gîndul de a slobози pe creștinii de la răsărit cu puterea armii, se înrădăcinase în mîntea norodului rusesc încă de pe vremea marelui cneaz Ivan al III-lea. *Tot atunci s-a făcut Rusiei cunoscută și Moldova care de acuma era neputincioasă în lupta cu turcii.* Între anii 1488–1499 trimișii domnului Moldovei Ștefan cel Mare au fost la Moscova, iar după aceea și trimișii lui Ivan al III-lea, Berseni și Balița, au plecat în Suceava, capitala Moldovei, pentru a se înțelege de unire împotriva Turciei. Cel dintîi care era gata cu arma să apere pe creștinii care pătimeau a fost Ivan al III-lea, pe care-l dorea inima de suferințele lor. Răspunzînd în anul 1486 lui Kazimir, domnitorul polonilor, la propunerea acestuia de a porni cu război împotriva turcilor, Ivan al III-lea scria: „dacă nouă ne-ar fi nu așa departe și ar fi cu puțință, atunci noi am vrea acel lucru să-l facem și să apărăm creștinătatea... Căroră din domnitorii creștini este aproape și se poate acel lucru de făcut, atunci orișicare domnitor creștin este dator să ocrotească acel lucru și să apere creștinătatea.“ Din această vreme a început dorința stăpînirii rusești să se apropie tot mai mult de Dunăre, de granițele împărăției turcești. Marii cneji intră în legături de apropiere cu norodul apăsător: fiul lui Ivan al III-lea se însoară cu Elena, fiica domnului Moldovei Ștefan cel Mare.

A doua apropiere a Moldovei de Moscova a fost în anu 1542, cînd domnul Moldovei Petru Rareș a trimis la Moscova să se cumpere blănuri pentru sultanul turcesc. Țarul Ivan cel Groaznic a căutat de două ori prilejul să se apropie de Moldova, dar a fost împiedicat de Polonia.

În anul 1538 Moldova cade sub stăpînirea turcilor. Trecuse mai mult de o sută de ani. Nenorocitul norod moldovenesc suferise îndeajuns toate strășnicțiile robiei turcești.

Între timp Rusia se apropiase destul de mult de hotarele Moldovei, dinspre Nistru. S-a săvârșit alipirea Malorosiei (1654). Tot mai des domnitorii moldoveni vorbesc despre faptul că Rusia să primească sub ocrotirea și apărarea ei pământurile lor. În anul 1654 hatmanul Bogdan Hmelnițkii, care se înrudise cu domnul Moldovei Vasile Lupu (fiica sa Ruxanda se măritase cu Timotei, fiul lui Hmelnițki) i-a scris lui Alexei Mihailovici, că *domnul Moldovei, precum și cel al Valahiei, vor să fie sub „mîna împărătească”*. După aceea, domnul Moldovei Ștefan Gheorghită singur a scris țarului Moscovei, prin patriarhul Ierusalimului Paisie, iar în anul 1656 l-a trimis la Moscova pe Mitropolitul Moldovei Ghedeon cu propunerea *de a primi Moldova ca supusă Rusiei*.

În anul 1674 *domnul Moldovei Ștefan Petriceicu a izbutit să fie primit împreună cu norodul său ca supus Rusiei*.

În anul 1692, o propunere tot despre aceasta a fost adusă la Moscova *de la domnul Moldovei (și de la cel al Valahiei) de către patriarhul Ierusalimului Dositei*.

În anul 1709 domnul Moldovei Cantemir (și Brîncoveanu al Valahiei) a cerut ajutoare împăratului Petru I, primind asupra sa stăpînirea împăratului. Războiul are caracter religios. Înainte de a pleca la război, în ziua de 21 februarie, anul 1711, în soborul Adormirii din Moscova a fost slujit cu măreție molebnicul; pe steagul oștirii au scris: „În numele Mîntuitorului și al creștinătății”; mai sus, pe steag, era închipuită crucea cu cuvintele: „Cu aceasta vei birui”. Cronicarii români scriau că mare era bucuria norodului Moldovei, care a înfîmpinat pe împăratul: ocîrmuitorii, boierii, oameni de toată starea și vîrsta, în frunte cu mitropolitul Ghedeon și cu preoțimea, au ieșit întru înfîmpinare, departe de orașul Iași, s-au închinat împăratului cu mare bucurie, ca unui împărat ce era creștin, au adus laudă lui Dumnezeu, că a venit vremea de a fi sloboziți de la turci (cronicarul Neculce). După bătălia fără izbîndă de la Prut din anul 1711 (înfiul război pentru slobozenie), însuși Cantemir cu familia sa și cu alte 1000 de familii, în cea mai mare parte boierești, s-au mutat pentru totdeauna în Rusia.

Pe vremea împărătesei Ana Ivanovna Rusia iar a început războiul cu Turcia (al doilea pentru slobozenie). Miniș și Lassi, mai marii oștirilor rusești, au luat Soroca, Movilăul de la Nistru, iar Miniș, după biruința strălucită în lupta de la Stăuceni, a luat Hotinul. În capitala Moldovei, Iași, împărăteasa Rusiei Ana Ivanovna *a fost numită Împărăteasă a Moldovei*.

Pe vremea împărătesei Ecaterina a II-a, în anul 1769, s-a început înfiul război (al treilea pentru slobozenie) cu Turcia. Cneazul Golișin a cucerit Hotinul, Iașii, iar Rumeanțev-Bucureștii. În Moldova oștirile rusești au fost primite de popor cu multă bucurie. *Locuitorii Moldovei au jurat credință împărătesei Ecaterina*. Unei fete din cele mai apropiate, împărăteasa a scris: „noua cneaghine moldoveană se închină domniei voastre... Toată Moldova ne-a jurat credință.” Între anii 1772–1774 rușii au bătut în Iași, din tunuri turcești, monede (bani) de aramă cu stemele Moldovei și a Valahiei. În anul 1770 în Peterburg a fost trimisă de la locuitorii o deputație în capul căreia era episcopul Hușilor Inochentie, pentru a arăta împărătesei simțirile de adevărată supunere. Deputația a fost primită în ziua de 28 martie.

Episcopul Inochentie, în cuvîntarea sa între altele, a spus împărătesei: „numai Tu singură n-ai suferit, după negrăita Ta miloserdie să vezi neamul creștinesc batjocorit de vrăjmașii și disprețuitorii credinței noastre, pe care o urăsc; Tu ne-ai izbăvit de strașnicul jug al robiei, Tu ne-ai primit sub ocrotirea schiptrului Tău împărătesc. Tu, ca mamă milostivă, ai păstrat așezările noastre din vechime și vechile noastre obiceiuri... Faceți, după mila și miloserdia voastră, așa ca noi, să fim izbăviți pînă întru sfîrșit, pentru ca și noi și toți locuitorii țării noastre să fim socotiți în numărul celorlalți supuși și slugi ale Măriei Tale Împărătești”. Deputația a fost primită foarte milostiv.

După pacea de la Kuciuc-Kainargi, (2 iulie 1774), Rusia a căpătat pentru Moldova și Valahia învoiri foarte îndemînatece, următoare, ca de pildă, mărturisirea slobodă a credinței, toate clasele de oameni să se bucure de drepturile lor, locuitorii au fost sloboziți de plata birului de pe doi ani și altele. Dar fiindcă Turcia a călcat învoirile păcii, de aceea s-a început al doilea război împotriva ei. În al doilea război cu turcii (al patrulea pentru slobozenie), Ecaterina cea Mare avea gîndul să facă Moldova și Valahia independente și, sub numele de Dacia, cu drepturile unei împărății neatîrnate, să fie socotită ca parte din împărăția grecească, sub schiptrul nepotului împărătesei, al marelui cneaz Constantin Pavlovici. Rumianțev, Tanin, Potemkin și Suvorov au pricinuit Turciei cele mai puternice înfrîngeri; Larga, Cahulul, Ismailul au acoperit oștirile rusești de o vecinică slavă neștearsă. După învoirile păcii de la Iași, de la 29 decembrie 1791, toate drepturile Moldovei au fost din nou întărite de turci, dar iarăși nu pe multă vreme.

Pe vremea împăratului Alexandru I, în anul 1806, s-a început cel de-al cincilea război pentru slobozenie împotriva Turciei. Împăratul, făcînd cunoscut despre război, a scris în rescript generalului

Mihelson: „*dragostea, pe care locuitorii Moldovei totdeauna au arătat-o și asupra cea-i amenință, îmi slujesc de cheazăie, că luptătorii mei vor fi înfilniți cu arătarea celei mai mari prietenii și cinstite cuvenită, și că la dinții se vor urma ca la slobozitorii lor.* Repede oștirea rusească, sub comanda (ocîrmuirea) lui Mihelson, a intrat în Basarabia, cucerind Iașii. Essen a luat Hotinul, Meiendorf –Benderul, Riselie–Palanca, Akermanul, Chilia și încă în anul 1807 Moldova și Valahia erau cu totul în stăpînirea rușilor. La 27 iunie 1807 mitropolitul Moldovei Veniamin a înmînat împăratului Alexandru I, de la numele boierilor și al norodului, adresă: *Unește, împărate, ocîrmuirea pămîntului acestuia cu păzita de Dumnezeu împărăția ta... Să fie o singură turmă și un singur păstor*, se rugau alcătuitoarii adresei. După hotărîrea de la Slobozia (de la 25 august 1807) de a se conțeni războiul pe o bucată de vreme, mitropolitul Veniamin cu tărie ruga pe generalul Apraxin, ca el să stăruie pe lîngă împărat despre primirea cît mai repede a Moldovei sub stăpînirea rusă. Ciocnirile oștirilor cu dușmanul s-au făcut pînă la anul 1810, cînd graful Kamenschii, numit mai marele oștilor, a curățat într-o singură lună toată întinderea de la Dunăre pînă la Balcani. După moartea grafului Kamenschii, Kutuzov, după un șir de izbînde, a făcut pe sultanul Selim să încheie, la 16 mai 1812, în București pace, prin care o parte a Moldovei, între Prut, Nistru, cu o parte dinspre Dunăre și Marea Neagră, sub numele de Basarabia, este adăosă la pămînturile împărăției rusești. Ratificația (înalta întărire) a învoirilor de pace s-a făcut în ziua de 10 iulie 1812.

În locul lui Kutuzov, care fusese chemat în Peterburg, mai marele oștirii de la Dunăre a fost numit amiralul P.V. Ciceagov (Bunicul preasfințitului Serafim, care acum este episcopul Chișinăului și al Hotinului), care a fost împuternicit să primească de la turci țara adăosă și să se puie în fruntea oștirii, alcătuint așezări, pravile, care să fie potrivite trebuințelor locuitorilor de loc și feliului deosebit al vieții lor. Aceste așezări de ocîrmuire vremelnică, alcătuită de P.V. Ciceagov și întărite de Împărat la 23 iulie 1812, au fost în putere pînă la 1815.

După cum am văzut, războaiele pentru slobozenie, care au fost mai înainte de trecerea Basarabiei, s-au prelungit o sută de ani. Această luptă sîngeroasă pentru frații asuprași, înălțînd tot mai mult și mai mult sufletul norodului rusesc, a acoperit marea Rusie de o slavă neperitoare, ca apărătoarea și păzitoarea noroadelor creștine, acestea au fost războaie narodnie de idei, cu gîndul de a face binele. Ele au făcut nemuritoare numele vitejilor Mihin, Rumianțev, Panin, Suvorov, Kamenschii, Potemkin, Mihelson, Essen, Miloradovici, Kutuzov și a altor mulți. Bolțile cerului Basarabiei au răsunit de cuvintele puternice ale singurstăpînitorilor ruși: Petru I, Alexandru I, Nicolae I, Alexandru al II-lea, ale marilor cnejii, ale glorioșilor, proslăviților viteji... Cu sîngele a sute de mii de acești viteji este adăpat și saturat cu îmbelșugare pămîntul nostru basarabian...

Acum, cînd s-au împlinit o sută de ani de la trecerea Basarabiei către cetățenia și cultura rusească, noi, basarabienii, cu adîncă smerenie să pomenim pe vitejii căzuți și pe toți aceia, care au ajutat și s-au ostenit pentru această faptă. Sufletele lor să se așeze în corturile dreptilor și amintirii lor în neam și neam. Iar, fie, Doamne, ne rugăm, a ajuta robilor Tăi, pentru că cu sîngele lor cel cinstit ne-au răscumpărat pe noi [...] Trecînd la ruși, într-o stare de plîns, norocită și plină de suferinți, pentru că locuitorii fusese muncii, chinuți de asupririle turcilor și ale tătarilor, precum și de birurile nedrepte ale domnitorilor greci-fanarioți, fiind înglodată în sărăcie și întuneric, neluminată, fără școli, spitaturi (bolniți), drumuri, rînduală și fără încredere în ziua de mîne, Basarabia după o sută de ani s-a făcut necunoscută în toate arătările vieții sale cetățenești, obștești, economice, de gospodărie sătească (agricultură) și industrială. Într-acești o sută de ani:

1. Locuitorii Basarabiei s-au înmulțit de 10 ori mai mult, crescînd numărul lor pînă la 2 500 000;
2. Basarabia are mai mult de o mie de vrîste de drum de fier și șosele;
3. are mai mult de o 100 de spitaturi cu 1 500 de paturi și cu o oaste de doctori în număr de 1 100 oameni, mai mult de o 100 spițerii (apteci), chieluind pentru doctori și spitaturi mai mult de 1 500 000 ruble pe an;
4. are 56 școli mijlocii, gimnazii și școli profesionale (de meserii, meșteșuguri) de băieți și fete, cu un număr de 785 de pedagogi (învățători) și cu 11 025 școlari. Pentru toate aceste școli se cheltuiesc pe an mai mult de 4 000 000 de ruble;
5. are vreo 7 000 de fabrici cu 9 000 de lucrători și cu fabricări de 12 milioane ruble;
6. pe an dă în mijlociu mai mult de 100 000 000 puduri de pîne feliurită, iar în anul 1909, după cum s-a scos de mult popușoiul și secara, din toate guberniile și provinciile Rusiei (mai mult de 90), Basarabia a fost cea dintîi, iar după cum dă de mult grîul și alte feluri de pîne, Basarabia este una dintre cele dintîi;

7. după numărul viilor și mulțimea vinului cel dă (vreo 18 000 000 de vedre), iar în vremea din urmă și după cât este de bun vinul, Basarabia are locul de frunte în Rusia, așijderea se poate spune și despre grădinării și livezi.

8. țăranimea în ce privește pământul trăiește mai bine decât cea din cele mai multe gubernii. Pământul bun, prețul lui, roada și foloasele date de el și climatul binefăcător, toate acestea mulțumesc deplin pe locuitori, măcar că pământul nu este lucrat chiar cum se cuvine. De aceea mutările din gubernie ale țăranilor în parte sînt fără izbîndă, pentru că nu găsesc pe aiurea mai bune locuri ca cele basarabene;

9. norodul blagocestiv din Basarabia săvîrșește foarte multe binefaceri pentru cei nevoiași. În fiecare an se adună ca la 2 500 000 ruble. Fondul agricol neatins pentru scopuri de binefaere este de 254 000 deseatine de pămînt.

De altă parte, Rusia are în Basarabia, la granița (hotarul) imperiului:

1. un norod foarte supus domnitorilor ruși, în cele mai grele și neliniștite zile ale vieții împărăției rusești a știut a fi ascultător și supus orînduiei, legilor (zacvanelor) și credincios jurămîntului dat unsului lui Dumnezeu;

2. în neamul tînăr al Basarabenilor are un material foarte bun și sănătos pentru oștire, fiind lăudat de mai marii oștilor;

3. În cei care au învățat în școlile din Basarabia a căpătat pe slujbele cele mai credincioase, împărătești, prin toate locurile Rusiei, care au fel de fel de slujbe ale împărăției și obștești și care au dragoste către domnitor și Rusia cu cuget curat împlinind voia împărătească;

4. primește din Basarabia pentru trebuințele obștești ale împărăției felurite biruri și alte dări, perceperi (adunări de bani, sboruri) în sumă de peste 80 000 000 ruble pe an.

Să blagoslovească Domnul dezvoltarea (creșterea) mai departe a scumpei noastre Basarabii în veacurile viitoare, sub schiptrul domnitorilor rusești. Să trăiască fericită și să înflorească Rusia, să o păzească Domnul pre ea și pre preaiubitul nostru monarh, pre măriia sa împăratul Nicolae al II-lea.

La o sută de ani de la trecerea Basarabiei către Rusia,

de S.S. Orlov

Multe sînt pietrele scumpe,
Ce sclipesc neîncetat
În coroana-mpărătească
A pravoslavnicului împărat!

Și nu cea din urmă între ele ești
O, Basarabie, țară frumoasă,
Țara bielșugului, a bogăției,
A noastră țară foarte mănoasă.

De jugul cel greu, robia turcească,
De Rusia ai fost slobozită,
Și cu ceata cea mare-a noroadelor ei
Nedespărțit fost-ai unită.

Un veac întreg de-acu a trecut
În unirea aceasta frățească
Tu, slobod crescînd fără de grijă,
Făcutu-te-ai comoară rusească.

Fără sfîrșit deci înflorești,
Mulțămînd ceriului neîncetat,
Sub mîna cea puternică foarte
A pravoslavnicului împărat.

Textul acesta falsifică atît de mult adevărul istoric, încît notele și comentariile științifice devin incompatibile. Și cu toate că am fi tentați să credem că ne aflăm în fața unei maxime mistificări peste care nu se mai poate trece, totuși, propaganda rusească ne demonstrează că nu are absolut nici o limită și nici

cel mai mic respect pentru adevărul istoric. Ideologii ruși și servitorii lor de la Chișinău și-au continuat netulburăți săvârșirea sacrilegiilor în templul adevărului istoric încă 75 de ani după 1912. În mod paradoxal, chiar în zilele noastre, când atât Rusia cât și Moldova doresc să adere la comunitatea statelor europene, mai există o astfel de propagandă, fiind întreținută de rusofonii de la Chișinău și ideologii moscoviți simpatizanți ai imperialismului. Pentru a înțelege realitatea basarabeană și, în primul rând, mentalitatea acestor locuitori, este obligatoriu să dezvăluim, întregul mecanism diabolic al falsificării adevărului istoric utilizat de ruși sub toate formele: biserică, manuale școlare, lucrări științifice, tratate academice, expoziții muzeale, monumente de for public, literatură encomiastică, emisiuni de radio și televiziune, presă, simpozioane așa-zis științifice etc.

De asemenea, trebuie tot timpul să ne raportăm la dimensiunile fabuloase ale propagandei, la lipsa oricărui scrupul al ocupantului rus față de condiția umană mutilând conștiințele copiilor de la cea mai fragedă vîrstă, ca și la durata perioadei de ocupație ce numără aproximativ 150 de ani, timp în care zeci de promoții care însumează sute de mii de elevi, de studenți, de profesori au fost intoxicați cu aceste falsuri. Regimul bolșevic ateu nu s-a sfiit să preia întregul arsenal al minciunii țariste, renunțînd numai la componenta religioasă a propagandei și să cuprindă aceste neadevăruri chiar în lucrări apărute sub auspicii academice: Academia de științe a R.S.S. Moldovenești, Institutul de istorie, *Istoria R.S.S. Moldovenești*, Colegiul de redacție: L.V. Cerepnin, Ia. S. Grosul, Iu. G. Ivanov, N.A. Mohov, E. M. Russev, P.V. Sovetov, G.B. Fodorov, D.E. Șemiakov, Editura „Cartea Moldovenească, Chișinău, 1967, vol. I, p. 381–382 „Alipirea Basarabiei la Rusia a avut o însemnătate progresistă pentru populația acestui ținut. Ea a fost un moment de răscruce în viața norodului moldovenesc, care în urma acestui act istoric și-a legat pentru totdeauna viitorul și soarta sa de marele popor rus prieten și în felul acesta a primit posibilitatea să grăbească dezvoltarea economică și culturală a ținutului dintre Prut și Nistru. Populația ținutului a fost smulsă din sistemul Imperiului otoman și eliberată de asuprirea feudală barbară a turcilor, sub care gemuse mai multe secole. Au încetat definitiv desele incursiuni ale tătarilor din Bugeac asupra orașelor și satelor moldovenești. Noua administrație țaristă, introdusă, în Basarabia limita samavolnicia boierilor moldoveni în conducere, în încasarea impozitelor și în justiție. Sub influența statului rus, care pentru popoarele din regiunile periferice era un stat mai dezvoltat din punct de vedere economic, a fost grăbit procesul târăgănat de descompunere a relațiilor feudale și au fost create premisele pentru trecerea la un mod de producție mai progresist. [...] O asemenea dezvoltarea progresistă n-ar fi fost posibilă pentru Moldova sub jugul Turciei feudale extrem de înapoiate.

Un mare rol în viața poporului moldovenesc l-a avut și contactul cultural cu Rusia, difuzarea aici a ideilor social-politice ale păturilor progresiste din societatea rusă. Urmările pozitive ale alipirii Basarabiei la Rusia s-au manifestat în toate domeniile vieții chiar din primele decenii după ce a avut loc acest eveniment. [...] Marea însemnătate pe care o are alipirea Basarabiei la Rusia este determinată tocmai de apropierea poporului moldovenesc (ca și a tuturor popoarelor din Rusia) de poporul rus, de clasa muncitoare a Rusiei. Datorită oamenilor progresiști din Rusia, democraților revoluționari, ruși, prin reprezentanții proletariatului revoluționar în rîndurile oamenilor muncii din Basarabia pătrundeau marile idei marxist-leniniste. Importanța primordială a actului istoric din 1812 este determinată anume de faptul că popoarele din Basarabia au fost antrenate în mișcarea revoluționară din Rusia, condusă de partidul marxist-leninist.“

În mod normal, nu credem că mai poate exista undeva în lume o „Academie de științe“ care să editeze un text atât de rizibil, devenit grotesc astăzi cînd este o evidență pentru întreaga umanitate că cele două sisteme construite de ruși, țarist și comunist, s-au prăbușit ca o consecință firească a propriilor deficiențe catastrofale.

Nu știm ce „democrație“ originală vor construi rușii în viitor, dar românii au datoria să demonstreze Moscovei, în scopul realizării unei relații sincere de bunăvecinătate, că Rusia nu a reușit și nu va reuși niciodată să distrugă poporul român așa cum ne demonstrează lecția de istorie despre ocuparea Basarabiei timp de 150 de ani, cînd au adoptat metode de deznaționalizare abominabile pe care umanitatea nu le va mai accepta niciodată în viitor și, deci, a sosit momentul după o experiență istorică atât de îndelungată, ca Rusia să renunțe la poziția de forță față de România și într-adevăr să se stabilească între cele două state, o vecinătate de încredere reciprocă, de coexistență pașnică.

[7] Scarlat D. Studza, fiul unui vornic moldovean, a fost numit guvernator civil al Basarabiei în perioada 23 iulie 1812 – 17 iulie 1813, fiind singurul român care a deținut această funcție, timp în care Basarabia se afla sub conducerea militară a amiralului P.V. Ciceagov, administrație care a durat între anii 1812–1816.

[8] Cercetări mai recente au demonstrat că Gavriil Bănulescu-Bodoni este ardelean de origine și nu bucovinean și s-a născut în 1746 în orașul Bistrița-Năsăud. A făcut studii la Sibiu și Budapesta, iar din 1771 la Kiev, unde a învățat la Academia Teologică. A murit la 30 martie 1821, fiind înmormîntat la mînăstirea Căpriană, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, în Basarabia.

BASARABIA

Basarabia, Rusia și România la Marea Neagră

Traducere de: LORENȚA POPESCU

PREFAȚĂ

În cartea mea *România Mare* (Greater Roumania) am dedicat un capitol Basarabiei, fiindcă un studiu extins era fără speranță în acel moment. Orice problemă de după război era umbrită de propagandă și o adevărată ceață se lăsase peste aceste câmpii vălurite de la Marea Neagră. Acum a început să se ridice, iar studenții pot avea, în sfârșit acces la documente originale și la câțiva ani de administrație nouă.

Basarabia este una din acele provincii de graniță care s-au rupt de politica rusă și au stabilit guverne separate. Finlanda, Lituania, Estonia, Letonia, Polonia, Galiția, Basarabia constituie acum o mare iredentă rusă. Bolșevicii, care la început susțineau autodeterminarea pentru naționalitățile mai mici, par acum să adopte politica rusă tradițională, mai ales de expansiune spre Constantinopol și de posesiune a strâmtorilor. Basarabia a fost anexată cu un secol înainte ca un pas în această direcție. Dacă la Moscova predomină politica imperialistă, refacerea Basarabiei trebuie să constituie scopul principal al efortului sovietic. E de datoria noastră să ajungem să cunoaștem diferitele elemente ale problemei basarabene dacă trebuie să urmărim cu inteligență cursul evenimentelor din Europa contemporană.

Această carte a apărut din încercările de a culege materialul necesar conferințelor mele asupra condițiilor istorice ale problemelor europene. Nicăieri n-am putut găsi un discurs cuprinzător și suficient de imparțial despre Basarabia. Am scotocit mii de pagini din cărți și broșuri românești și rusești făcând două vizite prelungite în această provincie, cea de-a doua (în 1925) incluzând călătoria cu automobilul pe câteva sute de mile. Materialul acumulat îmi părea de un interes și de o valoare publică. Orice student în istorie va aprecia dificultatea acestei sarcini. Materialul este totuși neîndestulător pentru anumite perioade și aspecte ale problemei, și abundent pentru altele; astfel tratarea e prin natura lucrurilor

inegală. Nici nu e posibil să fim imparțiali. Compașiunea mea e puternică pentru tăcutul țăran basarabean, un reprezentant dîrz al rasei românești în lupta cu birocrăția exploataților ruși sau români; dar eu am încercat să dau o prezentare corectă a tuturor factorilor esențiali implicați.[...]

Trebuie să mulțumesc guvernului român și în special dlui Ion Duca, ministrul de externe de atunci și domnilor enumerați înainte în Bibliografie, împreună cu mulți alții pentru ajutor și tot sprijinul acordat în căutările și cercetărilor mele. În Basarabia am fost deosebit de bine tratat de către gen. Rudeanu, pe atunci activ, și de către gazda mea basarabeană, dr. P. Cazacu, acum la Iași, înainte în *Dieta basarabeană*, care mi-a oferit cîteva cărți și broșuri rare românești și rusești; cartea Domniei-sale s-a dovedit un ghid sigur în sinuozitățile istoriei Basarabiei. Mă simt de asemenea îndatorat prof. Nistor și multor altora. Sunt recunoscător imigrației ruse de la Paris și Londra care m-a ajutat să obțin publicații rusești rare pe care le-am folosit.

Mă îndoiesc de faptul că acești domni, ruși sau români, vor fi de acord cu redactarea și afirmațiile mele; dar sper că Dumnezeu, ca și cititorii mei în general vor găsi dovada unui studiu atent și a unui efort constant de a prezenta ambele fețe ale problemei.

Charles Upson Clark

Massawippi Summer School,
North Hatley, Quebec

Stația de carantină de la Sculari, 24 iulie 1837

CAPITOLUL I

Stepele Basarabiei

Dacă ne imaginăm Nebraska transportată în întregime, cu climat cu tot și așezată la golful Mexic, între Mississippi și Alabama, vom căpăta o imagine relativă asupra aspectului și așezării Basarabiei cu fața spre Marea Neagră, între Dunăre și Nistru. Dacă ne imaginăm în continuare un amestec de naționalități, de limbi și religii diferite, care au migrat și s-au războit pentru acest ținut de la începuturile istoriei, putem, într-o oarecare măsură, să ne închipuim care a fost soarta Basarabiei de-a lungul secolelor. Ea s-a aflat exact în drumul marilor migrații ale sciților, goților, vandalilor, slavilor, hunilor, bulgarilor și tătarilor – pentru a numi doar cele mai importante triburi care au prădat aceste teritorii; foarte rar s-a bucurat de un guvern stabil. Până în zilele noastre ea păstrează un aer de frontieră. Un american originar dintr-unul din statele noastre mănoase din vest care ar călători pe drumurile prăfuite ale stepelor Basarabiei, s-ar simți exact ca acasă, pînă ar da ochii cu un grup pitoresc de mori de vînt, semn al existenței unui sat ascuns într-o vale largă. Dar va afla în curînd cît de străin îi este acest pămînt. Am plecat dintr-un oraș basarabeian, în parte evreiesc, în parte românesc, și peste o oră ascultam un pastor protestant francez care se adresa mulțimii lui de credincioși, descendenți ai unor emigranți suedezi stabiliți aici; după încă o oră apreciam recolta cu niște nemți; după care m-am oprit într-un sat de bulgari și ruși; și în sfîrșit am luat parte la așezarea pietrei de temelie a unei școli într-un sat pur rusec. În alte călătorii am traversat ore în șir ținuturi românești neaoșe; iar la nord am vizitat sate de ucraineni și polonezi. Basarabia, ca orice teritoriu disputat în Europa, este sinteza propriei sale istorii; și nu putem înțelege problemele ei prezente fără să-i studiem istoria.

Basarabia e o întindere de cîmpii vălurite și bogate cu granițe naturale avântoase – Dunărea, Marea Neagră, Nistrul și Prutul. Se întinde pe aprox. 16 000 mile pătrate – mai puțin decît statele Vermont și New Hampshire împreună, dar populația ei e de vreo 2 800 000 de locuitori, adică de vreo 3 ori și jumătate mai mult. Îi lipsesc munții care conturează peisajul din celelalte provincii românești; în nord se întind ultimile dealuri lăaturalnice ale Carpaților, atît de caracteristice Moldovei și Bucovinei. Ele dispar în platoul Podoliei din care o parte aparține Basarabiei și anume aceea de pe cursul șerpuit al Nistrului devenind așa-numitul platou moldovenesc. Acesta coboară spre sud, dealurile lui cu pante dulci și vii întinse dispar încet-încet pînă cînd intră în cîmpia Bugeacului la malul Mării Negre, la fel de întins ca valea lui Red River.

Cîteva din dealurile nordice și centrale ating o înălțime de 1500 picioare: alte cîteva au formă piramidală perfectă, dar majoritatea au forme foarte neregulate și coboară brusc în cursuri de apă. Una din marile surprize ale călătorului prin Basarabia este înfîlnirea cu pantele abrupte pe care automobilul trebuie să le atace la fiecare cîteva mile, într-o țară pe care o vede la început ca pe o întindere unduitoare. Aceste dealuri sînt așezate pe roci sarmatice, calcaroase și argiloase și se întind în general de la nord-vest la sud-est; singura excepție e un șir de dealuri ce pornește din Moldova, la Cheile Bîrladului, se ridică aproape de Iași în muntele Repedea, traversează Prutul în direcția nord-est și atinge înălțimi respectabile pe Măgura, la Codrul Bîcului și în dealurile de la sud de lacurile în care se varsă Răut. În ținutul Bălți și în partea de vest a Orheiului e o depresiune adîncă în platou, în regiunea Prutului mijlociu, în care vegetația de stepă a Bugeacului se întinde departe spre nord.

Sînt doar două cursuri de apă de oarecare importanță în Basarabia, Nistrul, care formează granița de est și Prutul care a separat-o de restul Moldovei pe timpul regimului rusc. Nistrul e navigabil, pe întregul curs în Basarabia, cel puțin pentru barje; în ciuda sesiunilor Comisiilor de graniță mixte ruso-române care s-au ținut la fiecare cîteva săptămîni în ultimii trei ani, nu s-a căzut de acord în privința regulamentului de trafic, iar navigația e încă suspendată – un mare pas înapoi atît pentru Basarabia cît și pentru noua Republică Sovietică Moldovenească. Prutul își recuperează treptat utilitatea; pe vremea stăpînirii rusești o mare cantitate de grîne a coborît pe Prut spre gurile Dunării. De-a lungul țărmlui Mării Negre regăsim aceleași „mlaștini“ și lacuri atît de caracteristice preeriilor noastre din vest; unele sînt complet separate în timp ce altele se leagă de Nistru și de mare; toate fiind bogate în pește, care constituie una din resursele principale ale Basarabiei de sud. Malaria e o plagă a acestei regiuni mlăștinoase. Dar Basarabia nu e în sine o țară nesănătoasă. Tifosul care a fost un flagel în timpul războiului se înfîlnește rar acum; este interesant de știut că un om de știință Dr. N Petrov din Bender (Tighina) a reușit pentru prima oară să izoleze bacilul tifosului după cum reiese din documentele Societății medicale din Iași în 14 nov. 1926.

Partea de nord a Basarabiei s-a despărțit de mare în silurian; depozitele cretacice din partea superioară constau din nisip mai mult dezintegrat sau mai puțin împreună cu băncuri ocazionale de cretă sau marnă cu fosile cum sînt Belemnitela mucronata. Platoul moldav e o formațiune sarmatică cu fosile lamelibranhiate; deasupra sînt formațiuni mioceanice și apoi cele pontice, ultimele cu fosile de elefanți. Peste toate acestea se întinde o pătură de loess, și deoarece ghețarii din cuaternar nu s-au întins mult la sud, iar marea a intrat mult în uscat, găsim depozite de sare la aproximativ 50 de mile de coastă. Loessul la rîndul lui e acoperit de celebrul cernoziom – pămîntul negru (chornaya zemlya) al Ucrainei, un depozit vegetal la fel de bogat ca pe pămînturile negre din Illinois sau Alabama. Acesta devine humus în jurul Hotinului; și dacă mergeți spre sud, acest pămînt negru se subțiază și se schimbă în pămînt roșu caracteristic Bugeacului și foarte asemănător celui din Virginia și Carolina.

Basarabia are două zone climatice, cea de coastă și cea continentală. Avem recorduri de temperatură la Chișinău pe o durată de jumătate de secol; media e aproape exact aceeași ca pentru Viena și Geneva – 9,65°C (= chiar sub 50°F). Decembrie e luna cea mai rece cu temperatura medie de sub 35°F; luna iulie e cea mai fierbinte, cu medii de 71°F, uneori 110°F la umbră. Basarabienii sînt gata să spună că ei au doar două anotimpuri, iarnă și vară; e adevărat că media pentru luna mai este doar cu 12°F mai ridicată decît pentru aprilie. Primul ger năpraznic vine pe la mijlocul lui octombrie. Anul are în medie 102 zile de ger; la Chișinău s-au înregistrat –22°F. Media de zile ploioase e de 96 pe an, lunile mai și iunie avînd fiecare cîte 11, iar în septembrie sînt doar la 5,7, media cea mai scăzută; dar de-abia se poate vorbi de o medie căci anotimpurile variază enorm.

Seceta e frecventă, mai ales în sud; a fost o secetă puternică în 1921, iar în 1922 recolta de porumb a fost parțial pierdută; seceta din 1924 a fost atît de serioasă încît 1 750 000 de acri de grîne au fost compromiși cu o pierdere de peste un miliard de lei, potrivit afirmației Biroului de statistică din Chișinău în 20 iunie 1925. Anul 1925 a început bine și cînd am fost acolo în martie, toți erau plini de speranță, dar s-a instalat apoi o secetă și mai severă încît recolta de grîu a fost un dezastru. Ministerul a votat un credit de 200 000 000 lei pentru cereale ca ajutor pentru Basarabia, în octombrie 1925 s-a acordat un credit adițional de 60 000 000 lei în același scop. Pînă la 13 octombrie, 11 000 de vagoane (de cîte 10 tone) de porumb au fost trimise în Basarabia și vîndute prin cooperative și bănci populare care au primit împuternicire să preia notele de plată ale țăranilor; au fost folosite peste 500 de vagoane pe lună pînă la următoarea recoltă. În 1926, o recoltă abundentă de grîu a fost compromisă de vremea rea de la recoltare; dar porumbul nu a fost afectat și a dat o recoltă record de 13 591 892 de chintale, în medie de aproximativ 17 chintale la hectar (zona de porumb = 805 156 hectare). S-a calculat că România avea 26 767 vagoane disponibile pentru export. Să ne amintim ce dezastre s-au produs în aceleași perioade de secetă în Sudul Rusiei. Aici comparația se menține cu state ca Nebraska și Kansas, unde seceta influențează atît condițiile politice și sociale, cît și pe cele comerciale. Mare parte din neliniștea politică a Basarabiei ar fi dispărut dacă n-ar fi fost seceta din 1924 și cea din 1925. Chișinău are o medie de precipitații sub formă de ploaie de aproximativ 22 in.; adică jumătate din cele din New York sau Seattle; acestea scad la 16 in. în apropierea Mării Negre. De aceea, condițiile nu sînt niciodată atît de favorabile pentru grîu ca în Europa de N–V sau Pennsylvania, iar media pe acru e aproximativ aceeași ca în Nebraska.

Acest randament scăzut se datorează și altor factori în afară de cei climatici. Micile gospodării țărănești datorită fărîmițării marilor moșii nu permit folosirea mașinilor ca în vestul nostru; țăranii sînt săraci și practică o agricultură înapoiată; calitatea grîului s-a deteriorat în ultimii cîțiva ani. Lucrurile s-au complicat odată cu taxele de export ridicate impuse de guvernul României la grîu, după cîțiva ani de menținere a prețului la un nivel mai scăzut decît pe plan mondial.

Întreaga Europă Orientală constituie în prezent un mare laborator pentru studiul politicilor economice greșite. Când guvernul României, în efortul lui de a furniza consumatorului pâine ieftină, a fixat un preț scăzut la grâu, țăranul văzînd că alte cereale nu au prețuri ferme, a încetat să semene grâu și și-a cultivat orz și porumb. Apoi guvernul a abandonat, a liberalizat prețul grâului dar a aplicat repede o taxă prohibitivă la export; căderea prețului la grâu în 1925 a ruinat cîțiva mari comercianți de grâu din România și nu mai departe de anul 1925 guvernul a coborît taxa de export la o cifră apreciabilă permițînd grâului românesc să intre din nou pe piața mondială. Mai trebuie să fim recunoscători că în constituția noastră sînt interzise taxele de export!

CAPITOLUL II

Bogățiile Basarabiei

Pe la 1860 o mare parte a Basarabiei era teren nefolosit sau pășune; numai 1 210 000 desiadini de pămînt (1 desiadin = 2,7 acri) erau cultivate; pe la 1881, acesta a crescut la 1 671 000 iar în 1909 a ajuns la 2 319 700. Aproximativ $\frac{3}{4}$ din întreaga zonă e arabilă, iar $\frac{5}{8}$ e cu cereale. Cifrele pentru anii din urmă sînt date (în hectare, fiecare 2,47 acri și vagoane de 10 tone metrice fiecare):

	Zona cultivată	Cantitatea de cereale în vagoane
1911	2 481 446	256 495
1912	2 594 632	222 480
1913	2 859 854	245 973
1914	3 154 211	207 247
1918	2 218 535	41 465
1919	2 157 653	194 325
1920	2 026 804	177 143
1921	2 326 206	148 240
1922	2 561 661	269 058
1923	2 554 973	255 916
1924	2 655 879	125 274
1925	2 495 628	85 805
1926	2 199 489	271 294 ¹

Porumbul e cultura de bază; terciul de porumb, celebra „mămăligă“ e mîncarea națională a țăranului român, așa cum era și a indianului american și a celor din Noua Anglie la început. Grâul e al doilea după porumb; orzul a fost întotdeauna cultivat extensiv; secara începe să fie cultivată mai mult decît ovăzul în ultimii ani. Se cultivă și puțin tutun; în Republica Moldovenească Basarabeană au fost înființate treisprezece mici manufacturi de tutun. Bumbacul a fost experimentat recent, dar fără mare succes. Floarea soarelui e cultivată mult pentru semințe, dar se cultivă progresiv și lucerna și alte plante furajere. Semințele de rapiță (pentru uleiul de rapiță) constituie o recoltă importantă.

Valoarea principală a Basarabiei în ochii Rusiei constă în viile ei; ea a produs jumătate din cantitatea totală de vin rusec. Viile acoperă 100 000 ha în Basarabia. Strugurii de masă cresc pînă la perfecțiune; în 1919, toamna tîrziu am cumpărat, pe o stradă în Chișinău, un ciorchine care îmi amintea de strugurii din Vale of Eshkol; avea peste un picior lungime. Vinurile basarabene sînt celebre; podgoria Cristi din Românești furniza struguri pentru masa țarului iar acum aparține Domeniului Coroanei românești; ei au cele mai vechi pepiniere de viță basarabene. Sînt în ținutul Orhei; la fel podgoria și pepiniera Bucovăț-Călărași. Lîngă Chișinău se află Costiugeni, cu vinurile ei; sînt două școli de viticultură în Chișinău și în Saharna (Soroca). Alte centre faimoase sînt viile franco-elvețiene de la Saba, lîngă Akkerman (Cetatea Albă); podgoriile Cavallioti din Siliman, Țiganca și Viltosu (Cahul); acelea ale lui M. Efremov de la Leontievo (Bender), ale lui Silos de la Saseni și Păulești, de Trimarkin și M. Capitanopulos de lîngă Chișinău; dl. Terentiev și Purcari (Akkerman), dl. Sinadino de la Văscăuți (Chișinău), dl. Eremeieff de la Akkerman, dl. Mimi de la Bolboca (Bender) și multe altele. Reidel Co. fabrică acid tartric la Chișinău. În 1925 la Chișinău a fost o expoziție excelentă a acestei culturi de viță-de-vie.

Producția anuală medie de vin e de aproximativ cinci milioane de decaltri. Din nefericire cultivatorii au fost greu loviți de seceta din 1924 (producția a fost de numai două milioane) și de cea din 1925; iar dislocarea economică a noilor granițe face presiuni severe asupra lor. Aceste vii depind de piața rusă, acum închisă, și de cea a Poloniei, unde vinurile franțuzești au un tarif preferențial; în timp ce în România concurează cu Tokay și alte vinuri produse în Transilvania. În străinătate e o supraproducție datorită dispariției pieței americane și a altor factori; astfel încît cultivatorul de viță-de-vie basarabean are o perspectivă incertă. În august 1926, totuși s-a încheiat o convenție polonezo-română referitoare la importul de fructe din Basarabia în Polonia în schimbul cumpărării de material de căi ferate din Polonia. Coniacul trebuie să învingă programul guvernamental de prohibiție care își propune să scadă producția cu un sfert la fiecare trei ani astfel că după un număr de ani „tzuica“ pe care fiecare țăran o distilează din prune ar fi singura licoare tare rămasă în România; ar fi ilegal să o vinzi chiar și pe asta. Legislația din august 1926, reglînd perioada de tranziție a ridicat taxa pe băuturi tari și a micșorat numărul de bodegi la 1 pentru 150 de familii; a ușurat deschiderea de restaurante care vînd vin și bere cu mîncare în locul bodegilor. Ca și în provincia Quebec, descurajarea băuturilor tari a crescut vînzarea de vinuri.

Basarabia e o țară cu fructe de cea mai bună calitate, aproximativ 100 000 acri sînt cultivați cu pomi fructiferi. În vremurile vechi, aproximativ 1 400 de vagoane de fructe (de cîte 10 tone fiecare) erau exportate anual la marile centre din Rusia; cantitățile medii din diverse fructe erau: mere aproximativ 2 400 000 lbs, nuci 9 400 000, pere 600 000, piersici 5 300 000, prune 3 100 000, struguri 10 000 000. S-a realizat un oarecare succes în a găsi piețe de desfacere în Austria și Germania; 180 de vagoane de 10t de prune au fost exportate în 1925 la un preț între 95 000 și 122 000 lei pe vagon (485–610 \$) potrivit calității și aproximativ 250 de vagoane de nuci cu 270 000 (1 350 \$). Producția de nuci din 1926 a fost abundentă și a avut un preț ridicat; nucile vîndute la 300 000 lei (1 600 \$) vagonul, iar Călărași (Orhei), centru comercial, a fost un loc suprasolicitat. Cu îmbunătățiri

în transport și cu scăderea barierelor tarifului, cultivatorul de fructe basarabean va avea șansa să prospere căci țara e o adevărată Californie.

Tabel pomicol

Pruni	3 260 248
Meri	556 222
Peri	194 253
Cireși	1 031 765
Piersici și caiși	314 398
Nuci	403 156
Alți pomi fructiferi	189 679
	<u>5 949 721</u>

Ca și statele americane de câmpie, Basarabia a trecut în secolul al 19-lea de la pășunat la agricultură, iar acum are o tendință spre cealaltă direcție. Țăranul basarabean nu folosește boii la fel de mult ca ceilalți români, proporția e de 250 la 1 000 în Basarabia față de 350 în Vechea Românie; dar proporția de cai e mai mare – 165 și respectiv 105 deși Basarabia a avut un standard scăzut printre provinciile rusești în acest sens. Românul a fost mai întâi păstor; în timpul Evului mediu, păstorul era cel care păstra intacte limba și tradițiile; sînt astăzi cu 50% mai multe oi în Basarabia decît în 1914 sub dominația rusă. Aceeași proporție se menține la cai și porci; Dr. Evans vede în asta o consecință a creșterii mari a proprietății țărănești.

Anexez aci totalul animalelor domestice (în mii).

	1893	1919	1922	1925
Cai	345	403	435	388
Vite	792	655	765	663
Porci	380	346	508	445
Oi	1 628	1 594	2 297	2 143

Cifrele din 1925 reflectă seceta de doi ani care i-a forțat pe mulți țărani să vîndă sau să taie vitele din lipsă de furaj.

Pe lângă acestea sînt cîteva mii de bivolițe și cîteva sute de mągari și cafri. Caprele sînt și ele puține. Creșterea păsărilor oferă multe avantaje căci se exportă multe ouă în Germania. În 1910 cifrele oficiale din Rusia indicau peste două milioane de păsări domestice, peste 425 000 de găște, 340 000 de rațe și circa 100 000 de curcani.

La expoziția din Chișinău din 1925, erau expuse minunate exemplare de Black Minorcas, White Wyandottes, Buff Orpingtons, Barred Plymouth Rocks etc. Ceara și mierea basarabeană au fost celebre de secole, iar guvernul promovează cultura mătăsii pe linia urmată în Banat.

Dealurile Basarabiei erau odată pline de păduri, dar exploatarea lor fără judecată sub regim rusesc a lăsat țara fără copaci, iar războiul a completat devastarea căci nu era disponibil alt combustibil. Astăzi numai aprox. 7% din pămîntul Basarabiei e împădurit în cea mai mare parte cu stejari mici. Departamentul român al pădurilor s-a pus pe lucru pentru a îmbunătăți condițiile luînd Transilvania ca model.

Regiunile Chișinău, Orhei și Țolin au circa 20% din suprafață împădurite; Akkerman (Cetatea Albă) numai 2%. Ca rezultat al împușinării lemnului și a taxelor mari pentru cărbune găsesc în corespondența de la Chișinău, din ziarul financiar din București „Argus“, din data de 19 noi. 1926, plîngerea atît de familiară în teritoriile noastre de cîmpie – că lemnul se vinde cu 22 lei (12*d*) pudul (36 lbs) iar porumbul cu 14, deci merită să arzi porumb în loc de lemn.

Rîurile și lacurile din Basarabia și Marea Neagră, de-a lungul coastei sînt pline de pește, mai ales sturion (ale cărui icre, caviarul, sînt la mare cerere) crapul, știuca, heringul etc. Pescuitul e sub supravegherea guvernului și e capabil de o mare dezvoltare.

CAPITOLUL III

Dezvoltarea comerțului

Rușii n-au încurajat niciodată industria în Basarabia, dar se fac eforturi să se înființeze fabrici de lînă și conserve, materia primă pentru ambele abundă în această țară. Cea mai mare industrie, folosind probabil cam 5000 de muncitori, este cea a fabricării pîinii, dar sînt doar cîteva întreprinderi moderne; mai puțin de o sută folosesc puterea aburului, cam 700 au roți hidraulice, 300 sînt trase de cai; sînt aproape 5000 de mori de vînt, grupuri care se adună pe marginile dealurilor aparținînd satelor din preajmă. Monopolul românesc de tutun a construit o mare întreprindere în Chișinău și există doar o fabrică de zahăr, la Zarojani (Țolin) care folosește sfecla din regiune; dacă se cataloghează cele cîteva fabrici de cherestea, de mobilă, tăbăcării, fabrici de săpun, de cărămidă, de bere și distilerii se epuizează realizările industriale ale provinciei moderne; dimensiunile întreprinderilor sînt arătate de cifrele furnizate de ruși din 1910 care puneau pe listă 6941 concerne industriale folosind o medie de 1,2 muncitori pe bucat . În sate sînt încă mulți artizani – olari, țesători, lucrători de covoare, rotari ș.a. – cu opt sau zece școli de comerț pentru nevoile de cursanți.

Dar cea mai gravă moștenire a sistemului rusesc, după uluitorul analfabetism este lipsa mijloacelor de comunicare. Aici Basarabia este exact în starea în care erau statele noastre de c mpie înainte de apariția automobilului. Călătoria mea cu automobilul în Basarabia mi-a amintit de expedițiile de v n toare din Dakota de acum 35 ani; drumuri și poteci murdare se întind în toată țara, uneori arate complet de vreun țaran ambițios și adesea dublate în paralel (ca în Macedonia) pe ambele părți de urme c nd drumul principal e plin de noroi; într-adevăr aș  cum era în Dakota și dacă nu-ți place drumul, intri pe arătură. De fapt, în sezonul noroios țaranul basarabean scoate roțile din spate de la c ruș , o scurtează și lasă oiștea să se t rasc  prin noroi.

Rușii au construit numai patru drumuri pavate în toată Basarabia – 13 mile de la Chișinău la H nești, 50 mile de la Chișinău la Orhei, cu o ramură spre Criuleni, 7 mile de la Chișinău la Vorniceni și Nisporeni, și aproximativ 20 mile de la Sulița Nouă (Cernăuți) la Țolin. În timpul războiului s-au construit bucăți de

șosele legînd Bîrladul, Zorleniul și Basarabeasca și Bălți de Ungheni. Inginerii români lucrează la un proiect de aproximativ 1200 mile de șosea pavată legînd Chișinău de centrele principale, iar pe acestea de punctele cele mai apropiate de pe sistemul de autostrade moldovenesc. Va fi o șosea de la nord la sud, de la Hotin la Ismail prin Chișinău, o alta de-a lungul Nistrului; una traversează de la Iași în Moldova prin Chișinău pînă la Bender; trei vin de la est din centrele moldovenești Dorohoi, Botoșani și Iași; una din Copăceni la Soroca și de la Glodeni prin Bălți la Florești; trei în sud legînd Cahul, Bolgrad, Ismail și Galați, două în nord fac legătura între Bălți și Soroca cu Orhei și astfel cu Chișinău, una în sud pe lîngă lacuri, de la Akkerman (Cetatea Albă) la Bolgrad; una de la Akkerman la Bender, una de-a lungul Prutului și cîteva autostrăzi de legătură, 700 mile sînt considerate „urgente“. Se așteaptă să se termine acest proiect în cinci ani, cu o cheltuială de un milion de lei; acest lucru se bazează pe o cheltuială aproximativă de 400 000–500 000 lei pe kilometru; dar în sud, unde roca dură și pietrișul trebuie aduse de la distanțe mari, mi s-a spus de către autorități competente că se ridică la 1 milion de lei pe kilometru (circa 7500 \$ mila). Pentru șoselele basarabene a fost alocat în 1925 un buget de 150 000 000 lei; dar din cauza pierderii recoltei din 1925, în urma secetei din 1924 munca și programul s-au urgentat, mai ales între Orhei și Bălți, Bolgrad–Ismail, Bolgrad–Reni și Soroca–Bălți. În cîțiva ani, Basarabia va avea șosele ca și provinciile românești.

Rușii au descurajat construirea de poduri cu autostrăzi peste Prut și în 1918 românilor au găsit numai cîteva poduri ineficiente pentru bărci. Inginerii lor de șosele au hotărît imediat construirea a zece poduri la Cuzlău, Lipcani, Șerpenița, Bădragi, Ștefănești–Branîște, Bădărăi–Moara Domnească, Țuțora, Sărata, Bumbăla–Leova, Țîrg–Fălciu și Cahul–Oancea. Dintre acestea patru șosele sînt deja terminate – cele de la Cuzlău, Lipcani, Sărata și Țîrg–Fălciu. România se îndreaptă spre epoca automobilului; deși țara are $\frac{4}{5}$ din dimensiunile statului California, are numai aproximativ 20 000 de automobile, dintre care jumătate sînt în sau în jurul Bucureștilor. Șoselele și podurile, chiar și în Basarabia, vor deschide o eră nouă, nu vor urma dezvoltării rețelei de căi ferate așa cum s-a întîmplat în Vestul nostru cu care România se aseamănă atît de mult.

Situația căilor ferate din Basarabia anului 1918 era destul de grea. În primul rînd, kilometrajul de cale ferată era din păcate insuficient – numai 1060 km (= 657 mile); în al doilea rînd, principalele linii se îndreptau către Rusia și aveau ecartament lat; în final, atît stocul de rulare cît și dreptul de drum erau deteriorate. Erau circa 400 de locomotive, mai puțin de o sută fiind în stare de folosire; 290 de vagoane de călători, plus 33 reparate, iar din 4530 de vagoane de marfă și 187 de vagoane cisternă, numai 1389 și 103 erau folosite. Prima sarcină pe care românii o aveau de îndeplinit era reducerea ecartamentului la normal – 4 pic. 8 $\frac{1}{2}$ in – ca vagoanele să poată parcurge și vestul Europei. Prima mea călătorie în Basarabia, în 1919, s-a întîmplat tocmai în timpul desfășurării acestui proces, vechiul echipament rusesc era încă folosit; atunci s-a adăugat o a treia linie pentru a putea fi folosite și vagoane și locomotive cu ecartament normal; acum peste tot există ecartament standard cu excepția unei linii ferate înguste englezești al cărei statut a fost legat de curtea regală o anumită perioadă. De la Chișinău la Cernăuți și București se puteau folosi vagoane de dormit.

O privire aruncată pe hartă va arăta clar faptul că cele cîteva căi ferate din Basarabia erau destinate să facă legătura provinciei cu centrele rusești și pentru scopuri strategice. Românii lucrează acum la noi linii care leagă centrele Basarabiei

între ele pentru a asigura serviciul de căi ferate orașelor acum izolate, cum este Orheiul, dar și pentru a lega interiorul țării cu marea și cu Moldova. O linie ferată importantă, aceea de la Chișinău sud la Sacaidac (Sahaidac), între Bender (Tighina) și Dunăre e acum terminată; aceasta elimină marele ocol spre Bender, și periculos datorită posibilelor raiduri rusești peste graniță.

Înainte de război, o companie rusească a asigurat transportul pe apă pe Prut, Nistru și Dunăre cu vreo 25 sau 30 bărci cu motor și remorhere și cu multe barje; ele au transportat anual 16 000 vagoane de cereale (mai ales). Comerțul se înviorază din nou pe Prut și Dunăre, dar Nistrul rămîne închis căci trebuie încheiat un aranjament cu Rusia sovietică.

Comerțul în Basarabia e aproape exclusiv în mîinile evreilor; din 242 de manufacturi înregistrate două erau poloneze, trei bulgărești, patru grecești, cincisprezece românești, optsprezece rusești și 197 evreiești. Comerțul cu ridicata și en detail ca și cămătăria sînt în mîinile lor. Cînd Chișinău era încă sub regim rusec, din cînd în cînd aveau loc pogromuri; unul din vechii locuitori ai Iașului mi-a spus că ei știau întotdeauna cînd urma să aibă loc un pogrom după afluența evreilor din Chișinău. De la revoluția rusă a avut loc o imigrație evreiască constantă din Ucraina în Basarabia. În timp ce România nu a împărțit un sistem de cote care să susțină imigrație evreiască, acest aflux a fost foarte greu de îndurat în acești ultimi ani, mai ales în Basarabia, unde condițiile de desfășurare a afacerilor erau proaste; în Bălți, de ex., populația s-a ridicat de la 22 000 în 1922, la peste 50 000 în 1926, creșterea fiind în întregime din partea evreilor. Totuși acești evrei ukraieneni imigranți primeau permise de circulație cu care se puteau deplasa în România ca și autohtonii și puteau obține și pașapoarte pentru străinătate. S-a calculat că un număr de peste 60 000 au intrat în România și acum locuiesc acolo. În 1919, 1921 și 1925 am avut ocazia să admir asistența și munca educativă făcută la Chișinău și în alte centre pentru acei evrei de către organizațiile de ajutor evreiești și de guvernul românesc; am fost impresionat la serviciul religios din 1 martie 1925 din sinagoga mare din Chișinău să aud o alocuțiune patriotică ținută de rabinul șef prin care-și exprima recunoștința la adresa guvernului; întreaga congregație s-a unit cu trup și suflet sub imnul național românesc. Elemente nelegiuite din România, cu mult sprijin din afară, au ațîțat sentimente anti-semitice în ultimii doi ani; asemenea incidente ca cele din Telenesți (iunie 1926) au fost larg popularizate; dar faptul că acest sentiment nu e profund a fost arătat în afirmația făcută de Morris Gest, citată în New York Times în 14 august 1921 „Acolo (adică în Chișinău) nu a găsit discriminarea de dinainte de război împotriva evreilor. Toate naționalitățile se bucură de libertate politică și de egalitate socială. Oamenii sînt cumpătați și muncitori și se luptă cu dezastrul și criza provocate de război“. În același sens, dr. Henry Moskowitz în raportul său asupra reconstrucției evreiești (1926), în timp ce deplînge amploarea luată de anti-semitismul politic și social, se face martorul progresului evident al școlilor comerciale evreiești din Chișinău, Bender (Tighina) și Orhei și al îmbunătățirii dezvoltării agriculturii evreiești; el a raportat decernarea a trei medalii de aur la Expoziția din 1925 de la Chișinău unei organizații de asistență evreiască, numită *Ort*, iar regina Maria le-a mulțumit personal oficialilor. Caracterul românesc e în mod natural tolerant, cum e demonstrat de faptul că România, spre deosebire de Franța, Polonia și Yugoslavia nu au deranjat autoritățile bisericești cunoscute ca fiind neloiale în teritoriile

anexate; iar valul recent de anti-semitism în creștere în Ungaria, pare să scadă în România. A apărut ceea ce e destul de curios, în școlile medicale. În universitățile românești nu există nici o discriminare făcută evreilor, care constituie o mare parte dintre studenți, mai ales la școlile profesionale, care au fost asaltate de la război încoace. Studenții anti-semiți au cerut brusc să li se permită să disece cadavre evreiești, proporțional cu numărul de studenți evrei. Rabinii au interzis o asemenea folosire a cadavrelor evreilor și astfel bătălia a continuat. Acest lucru a condus la excese care au fost exploatate de politicieni vicleni. Cu toate acestea statutul evreului din Basarabia s-a îmbunătățit enorm comparativ cu cel din zilele rusești ale provinciei, trebuie doar să citești cartea lui Cyrus Adler sau câteva anecdote ale prințului Ursoff. Ele prezintă un tablou viu al condiției precare a evreilor basarabeni de acum o generație. Situația bancară în Basarabia, ca și în alte provincii noi, a fost complet răsturnată de schimbarea în guvern; instituțiile bancare importante erau filiale ale marilor bănci rusești și au trecut ani pînă au pornit afaceri. În prezent, Basarabia e asistată de filiale ale majorității celor mai importante instituții de profil din București; întâmplător, vehiculează sume uriașe de bani trimise din SUA.; mulți evrei basarabeni care și-au întemeiat cămine aici trimit mulți bani rudelor; un bancher din Chișinău mi-a spus că acești bani americani reprezentau un factor de salvare în criza comercială generală. Sînt plîngeri, ca peste tot în România, în privința banilor, mai ales în comerț, care e atrăgător în această țară slab dezvoltată; iar ratele ridicate de 3–4% pe lună nu sînt neobișnuite. Autoritățile bancare românești își arată duritatea împotriva inflației și deprecierei monezii curente; poate au greșit cînd au refuzat ajutorul legitim. Dar odată cu restructurarea sistemului economic al României de către N. Titulescu în decembrie 1925, capitalul american va crește cu siguranță și nevoile Basarabiei se vor împlini. Sub regim rusesc în 1912 erau 65 de bănci și alte instituții de credit care aveau afaceri în Basarabia, cu un total de 85 368 963 ruble; existau de asemenea câteva companii de împrumuturi în rate pentru latifundiar, o bancă guvernamentală pentru deținătorii de pămînt nobili, o alta asemănătoare pentru țărani și Cherson Zemstvo-Bank. Există un comentariu asupra caracterului proprietarilor de pămînturi ruși care și-au ipotecat 70% din latifundii; împrumuturi de 111 000 000 de ruble fuseseră cîștigate din 3 190 000 de acri de pămînt, în valoare de circa 186 000 000 de ruble; dar acești bani au fost cheltuiți în mod extravagant și nu pentru îmbunătățiri.

Din 1904 a avut loc o dezvoltare a societăților cooperative din Basarabia împreună cu bănci de economii și consemnațiuni și birouri de împrumuturi în 1911 erau 165 de societăți de împrumuturi, 117 CEC-uri de economii, 43 de CEC-uri și societăți de împrumuturi și 8 birouri Zemstvo; ele aveau aproximativ 10 000 000 de ruble. Erau 89 de CEC-uri ale guvernului cu depozite de 9 000 000 de ruble. Astăzi sînt aproximativ 500 de instituții cooperative; ele sînt împărțite între bănci populare cu capital *paid-in* de șase milioane de lei, un fond de rezervă de peste două zeci milioane de lei și depuneri de 25 000 000 lei. Deprecierea rapidă a leului care acum fluctuează la aproximativ $\frac{1}{2}$ ϵ a fost o mare lovitură dată acestor instituții; iar din nevoia enormă de capital din noua românie – Basarabia a fost desconsiderată. Mie mi-au dat un exemplu de caz tipic – localitatea Mireni (Chișinău), un orașel cu 5000 de locuitori unde cooperativa avea un capital de 300 000 de ruble de aur înainte de război și doar 200 000 lei de hîrtie astăzi.

Există multe dificultăți legate de găsirea unui personal specializat care să lucreze remunerat cu salarii mici. Căci se pare că politica a pătruns și în acest domeniu. Totuși aceste cooperative au un viitor strălucit fiind instalate deja într-o țară unde țăranii sînt acum proprietari de pămînt și sînt gata să se extindă ceea ce a schimbat Vestul nostru complet într-o perioadă de o viață de om. Fără îndoială capitalul american va intra în acest curs prin București sau prin marile bănci din Chișinău cu toate legăturile lor cu cele din New York.

CAPITOLUL IV

Istoria veche

Așadar Basarabia e un ținut plin de terenuri fertile și pășuni; dar trista ei istorie nu se datorează poftelor vecinilor ei de a avea aceste bogății. Basarabia are un avantaj îndoielnic asupra controlului gurilor Dunării, cel mai mare rîu navigabil din Europa Centrală și din Est pe care se desfășoară întregul trafic al Basarabiei, Austriei, Boemiei, Ungariei, Serbiei, României și Bulgariei, iar la Nistru are cîteva porturi: Hotin, Bender (Tighina) și Akkerman (Cetatea Albă) – care sînt cele mai apropiate ieșiri la mare pentru Polonia și (pînă la întemeierea Odesei) pentru Ucraina. De aceea Basarabia a fost întotdeauna un pion în luptele dintre turci, polonezi, unguri, austrieci și ruși pentru avantajele ei strategice.

La începutul erei noastre în acest colț al Europei erau stabiliți dacii; negustorii greci se așezaseră de-a lungul coastei și pătrunseseră în interiorul continentului; iar comercianții și coloniștii romani se infiltrau în zonă; dacii au înfruntat multă vreme imperiul roman; Augustus a fost nevoit să renunțe la visul lui de a-i supune; Traian a reușit în sfîrșit (în 106 e.n.) să-i supună; astfel Basarabia, împreună cu celelalte părți ale Daciei, a cunoscut prima ei guvernare puternică, centralizată. Pârvan, directorul Școlii românești de studii clasice din Roma, a demonstrat recent că limba latină trebuie să fi fost larg răspîdită în Dacia înainte de cucerirea romană; în orice caz nu știm dacă a fost atît de masivă colonizarea romană, dar latina a devenit limba curentă vorbită în țară, ca și în Moesia și Noricum, provinciile care formau legătura cu Italia. Această limbă nu a murit niciodată. Mii de ani nimeni n-a scris în limba latină căci era dialectul disprețuit al păstorilor și țăranilor care a supraviețuit de-a lungul a zeci de stăpîniri diferite, multe din ele mai mult sau mai puțin ostile acestei limbi; dar conservatorismul puternic al daco-romanilor a predominat; propaganda religioasă din zilele Reformei, a impus folosirea ei în scris; și în timpul secolului al XIX-lea, limba română a avut o dezvoltare literară remarcabilă. Poezia română, inspirată din baladele populare e deosebit de melodioasă.

Această conservare a limbii latine, de la Marea Adriatică pînă la Marea Neagră este cu atît mai uimitoare cu cît administrația romană a Daciei a durat numai circa 160 de ani. Aceia au fost fără îndoială ani de aur – perioadă pe care Gibbon și Mommsen au considerat-o poate cea mai fericită pe care umanitatea civilizată a cunoscut-o vreodată. Iar Dacia a fost o provincie strîns legată de acest proces în acele timpuri de pace și dreptate; drumuri excelente legau Transilvania,

Banatul, Bucovina, Moldova (din care Basarabia era jumătatea estică) și Valahia. Acestea formau Dacia, actuala Românie; legătura lor de unire era limba română, forma modernă a latinii dacice. Nu numai că ea constituie limba preponderentă din toată țara, dar e vorbită de încă multe alte sute de mii de oameni din zone foarte depărtate, de la Monte Maggiore din Istria pînă în interiorul Abbaziei, în munții Pindului în Grecia și dincolo de Nistru pe teritoriile Ucrainei care de puțină vreme au fost înglobate de autoritățile ruse în Republica Sovietică Moldovenească. Într-adevăr, români, cunoștințe de-ale mele, mi-au povestit că în timpul războiului au descoperit sate românești în Siberia orientală, iar acum cîțiva ani în Basarabia am întîlnit un proprietar de pămînt rus care, după căderea lui Denikin – el fusese ofițer în armata lui – a străbătut regiunea Caucazului unde a fost uimit să întîlnească sate românești unde țărani, a spus el, vorbesc la fel ca basarabenii. Accentuez importanța limbii² chiar de la început, deoarece a fost factorul cel mai important în luptele pentru unire a diverselor ramuri ale populației românești.

Ar fi interesant de urmărit greutățile Basarabiei după plecarea legiunilor romane; dar vandalii, goții și hunii trebuie să ne rețină puțin. Invaziile slavilor, în secolul al VI-lea au fost mai puțin importante. Daco-romanii și slavii trebuie să fi fost la fel de apropiați timp de secole așa cum sînt țărani ruși și români din Basarabia de azi. Limba a fost influențată mult, adoptînd sute de cuvinte slave și chiar sunete slave, construcții și sintaxă slave care dau o expresie stranie limbii. Cu toate acestea nu trebuie să uităm că în Basarabia, slavii și daco-romanii au trăit în relații strînse și prietenești timp de 1400 de ani.

Ultima dintre marile invazii de la nord-est a fost cea a tătarilor, în sec. al XIII-lea. După trecerea lor apar și se dezvoltă trei principate române – Transilvania, Moldova, Valahia. Unul dintre primii conducători ai Valahiei a fost Mircea cel Bătrîn, dintr-o familie numită Basarab, care într-un document din 1387 e.n., se consideră conducătorul nu numai al Transilvaniei și Banatului, dar și al teritoriilor tătare ca și al celor două maluri ale Dunării pînă la Marea cea mare.[1] Tătarii și turcii au fost atît de impresionați de curajul Basarabilor încît și-au numit țara Basarabia. Acest termen a fost folosit imprecis, uneori se referea la toată România, alteori la Valahia, alteori la Moldova, dar în secolele din urmă desemna mai ales întreaga zonă dintre Dunăre, Prut, Nistru și Marea Neagră (în acest sens îl folosim noi) sau se referă la regiunea sudică a acestei regiuni – Bugeacul.

Cînd puterea principatului moldovenesc s-a întărit s-a simțit nevoia unui port; Hotinul, care stăpînea o trecere foarte folosită peste Nistru, a fost prima achiziție. Într-un document din 1387, găsim mențiunea unui conducător moldovean al Hotinului, la vremea cînd valahii erau stabiliți în sudul Basarabiei, moldovenii dețineau deja cea mai mare parte a nordului teritoriului. Alexandru cel Bun al Moldovei, care a venit la tron în 1400, i-a găsit pe tătari slăbiți în urma mării înfrîngerii din 1380 [2] în fața rușilor și i-a izgonit din Bender (Tighina), care se află pe drumul ce leagă continentul cu portul genovez Caffa(Theodosia) din Crimeea. Genovezii aveau un alt port chiar pe Nistru, Akkerman (Cetatea Albă) pentru care plăteau tribut tătarilor. Alexandru i-a înlăturat și pe tătarii din regiune înainte de 1408, iar genovezii din Akkerman i-au devenit tributari; el le-a confirmat drepturile. Astfel, la începutul secolului al XV-lea, întregul mal al Nistrului a devenit moldovenesc. Dar Alexandru n-a fost mulțumit. El dorea un port direct la Dunăre; și puțin înainte de 1412, el a asigurat Kilia (Chilia) care era

Ținutul Basarabilor în Valahia. Acesta era un alt port genovez de comerț. Principii valahi n-au vrut să piardă tributul și s-au luptat pentru Chilia, dar fără succes. Alexandru și Mircea au încheiat un tratat, prin care Siretul și unul din afluenții săi din amonte au devenit granița dintre Moldova și Valahia. Moldova deținea acum întreaga regiune dintre Carpați, Siret, Dunăre și Nistru – ținut de aprox. 36.000 mile pătrate, din care Basarabia reprezenta aproape jumătate.

CAPITOLUL V

Cotropirile turcești

Micul stat avea la granițe dușmani puternici. La nord, Polonia, preocupată de o ieșire la mare. La răsărit erau cazacii care năvăleau regulat pe teritoriul moldovenesc. Alexandru a întărit bine Hotinul, Chilia și Cetatea Albă. Dar un dușman și mai puternic a atacat din sud. Turcii îi învinseseră deja în 1389 pe sârbi în bătălia de la Kosovo; în 1393 ei au cucerit Bulgaria. Baiazid s-a îndreptat spre nord ca să-l pedepsească pe Mircea pentru îndrăzneala de a-i ajuta pe sârbi, dar Mircea l-a înfrînt la porțile Craiovei (1394) [3]. Baiazid și-a luat revanșa doi ani mai târziu în bătălia de la Nicopole, cînd Mircea a fost nevoit să-i cedeze Silistra și Țarmul Dobrogei. Apoi turcii și-au îndreptat atenția către Moldova și au atacat Cetatea Albă. Alexandru i-a respins; dar pe cînd el își întărea plin de zel orașele de la frontiere, ungurii și polonezii s-au înțeles să împartă Moldova între ei. Polonia urma să ia Basarabia, iar Ungaria Moldova propriu-zisă împreună cu Chilia. Din fericire această împărțire timpurie a Moldovei nu a fost niciodată împlinită. Conform mărturiei unui călător francez, Guillebert de Lannoy, care a venit la Cetatea Albă în 1420 din Polonia, Basarabia avea un sistem polițienesc bun. De Lannoy a fost jefuit pe drum nu departe de Cetatea Albă; în opt ore autoritățile i-au descoperit pe făptași, au obținut bunurile furate și i-au adus legați în fața lui Lannoy pentru execuție.

După moartea lui Alexandru, cîțiva conducători nepricepuți au irosit prostește moștenirea lăsată de el; unul dintre ei, Petru Aron, în 1456, trei ani după căderea Constantinopolului, a început să plătească tribut sultanului în valoare de 2 000 de galbeni pe an. Hotinul fusese cedat polonezilor și Chilia ungurilor. Dar în 1457 a venit la tron cel mai energic dintre toți monarhii moldoveni – Ștefan cel Mare. Prima lui realizare (1459) a fost recuperarea Hotinului de la polonezi. El i-a răsplătit pe vasalii care-l ajutau cu mari terenuri din cîmpile părăsite, dar fertile ale Basarabiei; noi știm de ex. de dania sa către un anumit Bilau, iar comuna cea mai mare de pe acest drum e încă numită Bilava sau Bilăuți. Harta Basarabiei e plină de asemenea toponime cu asemenea terminații cum sînt *-ești* sau *-eni*, care comemorează donații similare de pămînt peste secole. Și în sud-vestul Statelor Unite s-au făcut parcelări după același sistem de către monarhii spanioli.

Ștefan și-a îndreptat apoi atenția către Chilia, care era în mâini valahe și ungurești. Primul său atac din 1462 a fost respins; dar la începutul anului 1465 el a reușit să o cucerească și în cinstea victoriei a pus să se construiască celebra mânăstire Putna din Bucovina care amintește azi de măreția curții moldovenești. Ungurii au încercat să recupereze Chilia, Matei Corvin și-a condus bine armata în Moldova, dar Ștefan l-a împins înapoi, iar arcașii moldoveni l-au nimerit de trei ori pe Matei însuși care a purtat pînă la moarte cicatricele de săgeți primite acolo. Între timp tătarii traversaseră Nistrul (1469) și devastau Basarabia. Ștefan s-a năpustit asupra comandantului lor, fratele hanului; n-au supraviețuit decît cîțiva reîntorcîndu-se în Ucraina. Hotărînd că avea nevoie de alte fortărețe de pe Nistru între Hotin și Cetatea Albă, Ștefan a construit cetatea Orheiului, pe riul Răut aflat la cîteva mile de Nistru; și cum traversarea Sorocăi nu era protejată a fortificat și acest oraș.

În timp ce era astfel ocupat, prințul valah Radu cel Frumos a ridicat armata ca să recucerească Chilia. Ștefan i-a luat-o înainte și printr-un marș rapid, i-a risipit forțele și a intrat triumfător în București, capitală pe atunci, în 1473 așezînd un alt prinț, un Basarab pe tronul valah. Radu a apelat la Poartă și urmarea a fost că o mare armată turcă condusă de Soliman Pașa Eunucul a invadat Moldova. Ștefan l-a împins la marginea mării păduri de la Vaslui; trupele sale au ieșit din pădure și au provocat derută în rîndul turcilor, i-a făcut să se retragă pînă dincolo de Dunăre luînd o mulțime de sclavi dintre ei (10 ian. 1475).

Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, a cerut răzbunare și a trimis o flotă turcească și armata tătară împotriva Chilie și Cetății Albe; fortificațiile Cetății Albe au fost întărite în grabă și chiar pînă în zilele noastre se poate citi inscripția din 1476 comemorînd ridicarea „Mării porți“ pe care erau încrustate marele bour moldovenesc și o stea. Ștefan a căutat ajutor chiar și în Occident; steaua genoveză apusese, comercianții ei fiind deja îndepărtați din Theodosia de către turci; el a făcut apel și la Dogele Veneției, într-o scrisoare în care spune „Sînt sigur că turcii vor veni din nou împotriva mea în această vară să-mi ia cele două orașe Chilia și Cetatea Albă... Aș dori să fiu ajutat azi pentru că timpul e scurt și nu-mi permite să fac pregătiri extinse. Iar Înălțimea voastră poate să considere că aceste două orașe sînt întreaga Moldovă, că aceste fortărețe sînt ziduri de apărare pentru Ungaria și Polonia“. Mohamed însuși a remarcat „Atîta timp cît Moldova stăpînește Chilia și Cetatea Albă și Ungaria Bolgradul, noi nu-l vom putea supune pe pîgîn“.

În primăvara lui 1476 pregătirile făcute de Mohamed erau gata; el a traversat Dunărea pe un pod de bărci și a forțat intrarea în Moldova. Ștefan a folosit aceeași tactică de mai înainte; l-a împins pe dușman pînă la marginea pădurilor; în sfîrșit pe 26 iulie, s-a dat bătălia într-un loc numit Valea Albă sau Războieni. Mohamed a repurtat victoria, a cucerit orașul Suceava, capitala Moldovei și i-a dat foc. Dar în armata lui a izbucnit molima din lipsă de provizii; Hotinul a rezistat, iar aliații au fost respinși peste Nistru; astfel încît sultanul a făcut un compromis cu Ștefan, lăsîndu-l liniștit în posesiunile lui, dar primind tributul asupra căruia se înțelesese cu Petru Aron și pe care Ștefan nu-l plătea. Ștefan a continuat să plătească acest tribut tot timpul domniei lui; dar s-a pus să restaureze fortificațiile imediat; există încă o inscripție la Cetatea Albă comemorînd restaurările făcute de el pe la 1480.

Și acum valahii au încercat din nou să cucerească Chilia în 1481 și în 1483, dar fără succes. În 1483 Mohamed a murit; succesorul său, Baiazid al II-lea și-a

exprimat convingerea că „Orașul Chilia este cheia și poarta întregii Moldove și Valahii în timp ce Cetatea Albă este cheia și poarta întregii Polonii, teritoriilor tătare și a Mării Negre“. Imediat a pus la cale o expediție puternică pe 14 iulie, 1484, Chilia a capitulat după o săptămână de bombardament feroce; Cetatea Albă a căzut pe 4 august și dintr-un oraș comercial înfloritor au rămas numai 400 de familii de pescari. Marea Neagră era acum un lac turcesc; turcii au păstrat aceste două orașe pînă tîrziu în sec. al XVIII-lea cînd ele au revenit în posesiunea Moldovei.

Turcii s-au mulțumit cu o fișie îngustă de teritoriu în jurul acestor orașe Sangiak din Chilia și Sangiak de la Cetatea Albă – așa cum au făcut orașele smulse de la valahi de-a lungul Dunării – Orșova, Severin, Giurgiu, Brăila și Ismail – și cu achizițiile din Moldova, Bender (1538) și Hotin (1713). Altfel ei au interferat puțin cu administrația principatelor române care și-au menținut independența. Într-adevăr, tratatele încheiate cu turcii la acea dată interziceau în mod expres construirea de moschei sau proprietăți private pe teritoriul românesc sau căsătoria cu femei române¹. Nici un pașă turc nu a condus Valahia sau Moldova așa cum a condus Ungaria. Dar au avut o proprietate completă asupra acestor orașe de frontieră pe care le cuceriseră ca și a sanjakiriilor anexe; acestea erau totuși cultivate de țărani români cărora turcii le-au respectat limba și religia lor.

Basarabia n-a fost niciodată parte integrantă a Imperiului turc. În afară de aceste sanjakuri Basarabia a rămas parte a Moldovei, pe care Poarta l-a recunoscut ca stat suveran. Acest punct este atît de important în privința pretențiilor istorice asupra Basarabiei încît trebuie să aruncăm o privire asupra tratatelor la care am făcut referire – amintindu-ne că în timpul acestei perioade, Ungaria era un pașalic turcesc de un secol și jumătate în care guvernau pașale mahomedane, iar turcii aveau orice drept sau privilegiu inclusiv acela de a construi moschei și de a avea propria religie. Dar conform termenilor tratatelor cu principatele române, turcii s-au angajat să respecte mai degrabă independența asociațiilor lor decît pe cea a vasalilor. (Folosesc textul tipărit în „Codul general român“ al lui Hamangiu). Cel mai timpuriu, cel din 1393 dintre Mircea I și sultanul Baiazid Ilderim stipulează: 1. că principatele „vor fi administrate potrivit propriilor lor legi iar Voievodul României va avea puteri depline de a porni război cu vecinii și de a încheia alianțe cu ei, oricînd dorește; și în sfîrșit, că el va fi stăpîn pe viață și pe moarte, peste supușii săi... 4. Principii creștini, vor fi aleși de Mitropolit și boieri (mari proprietari de pămînt)). Nici măcar nu era necesar ca Poarta să sancționeze această alegere – o practică ce luase amploare în secolul al XVIII-lea și ajunsese la numirea de către Poartă, dar întotdeauna a unui creștin.

În tratatul din 1460 între Vlad al V-lea al României și sultanul Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului, par. 1, se arată că „turcii nu se vor amesteca niciodată în afacerile țării, nici nu vor governa, nici nu vor intra în țară cu excepția unui singur Comisar imperial care va pătrunde, dar numai cu permisiunea Principelui. Par. 2 repetă paragraful 1 al Tratatului din 1393. Românii trebuiau să plătească 10 000 de galbeni ca tribut sultanului pentru protecție militară; acest lucru însă nu i-a transformat în supuși turci și nu i-a înglobat în imperiul turc; ani de zile Statele Unite a plătit sume mai mari de bani beiului Basarabiei pentru siguranța împotriva piraților; totuși asta nu i-a transformat în supuși. Par. 6 stipula

că atunci cînd un mahomedan are un proces cu un român se va judeca de Divanul principelui și se va aplica legea judecătorului. Par. 8 interzice turcilor să angajeze servitori români sau să aibă lăcașuri de cult. Tratatul de la 1511 între Bogdan și sultanul Baiazid al II-lea, al cărui portret ne-a rămas de la Gentile Bellini admirabil executat, afirmă *Poarta recunoaște Moldova ca o țară liberă și independentă* și continuă confirmînd drepturile moldovenești în detaliu. Par. 7 spune că *Moldovenii vor putea cumpăra și întreține o casă în Constantinopol ca reședință a ambasadorilor lor, iar în interiorul ei pot construi o biserică. 8. Turcii nu vor putea cumpăra sau deține pămînt în Moldova nici nu se vor așeza în țară, nici nu trebuie să aibă sau să construiască vreo moschee*. Aici românii au drepturi superioare turcilor – iar acest lucru cu doar 15 ani înaintea bătăliei de la Mohacs care a adîncit Ungaria în vasalitate față de turci.

Încă și mai uimitor este Tratatul din 1634 între Vasile Lupu, principe al Moldovei și sultanul Mohamed al IV-lea. În 1634, pașii turci stăpîniseră Ungaria de la Buda timp de peste un secol; pașa de la Temeșvar guverna peste Banat; multe rugăciuni ridicate spre Allah s-au rostit din pusta Ungariei; România a fost aproape în întregime încercuită de imperiul turcesc; și totuși acest tratat începe cu „Poarta recunoaște Moldova ca o țară liberă și independentă. 2. Poporul moldovenesc se va bucura, ca și în trecut, de toate libertățile“. Tratatul interzice în mod clar orice interferență a turcilor în afacerile lor interne, apără „legile, obiceiurile, drepturile și privilegiile acestei țări“, în par. 5 garantează că „frontierele Moldovei vor fi păstrate intacte pe toată extinderea lor 6. Sînt interzise serviciile religioase pe tot teritoriul moldovenesc... 9. Moldova va păstra titlul de țară independentă. Acest titlu va fi reprodus în toate comunicatele adresate de Poarta Otomană Principelui; Aceste stipulări erau încă în vigoare în relațiile româno-turce în 1812 cînd Rusia a acaparat Basarabia de la turci, potrivit lui M. Rakovsky și propriului nostru Departament de stat.

Dar chiar și Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 a recunoscut că Basarabia aparținuse înainte Moldovei. Par. 21 stipulează „Teritoriul cedat de Rusia (adică, cele trei ținuturi din sud ale Basarabiei) vor fi anexate Principatelor Moldovei, sub suzeranitatea Sublimei Porți. Locuitorii acestui teritoriu se vor bucura de drepturi și privilegii asigurate Principatelor... 22. Principatele Valahiei și Moldovei vor continua să se bucure de legile și imunitățile pe care le dețin, sub suzeranitatea Porții și cu garanția Puterilor contractante... Nu va exista nici un drept special de interferență în afacerile lor interne. 23. Sublima Poartă se angajează să mențină pentru principatele sus-menționate o administrație independentă și națională“. Acest lucru însemna, și acest tratat repetă și confirmă ceea ce fusese obișnuit în relațiile turco-moldovenești timp de secole. Mai mult decît atît, Convenția de la Paris din 7 aug. 1858 reafirmă *privilegiile Principatelor* pe baza capitulărilor sultanilor Baiazid I, Mohamed II, Selim I și Soliman II care stabileau autonomia lor, regînd relațiile lor cu Sublima Poartă.

Dar să revenim la povestirea noastră. La început Ștefan avea visuri de recuperare a orașelor basarabene pierdute, ajutat de polonezi și de aceea a acceptat pînă și suzeranitatea poloneză, dar îndată ce a descoperit că regele Cazimir încheia tratate cu turcii în spatele lui, a rupt această nouă alianță și a organizat incursiuni pe teritoriul polonez în Pocuția. Succesorul lui Cazimir, Ioan Albert, a pornit să-l pedepsească aspru pe Ștefan și să anexeze Moldova; dar în loc de asta Ștefan i-a

înfrînt pe polonezi în ultima sa mare bătălie (Dumbrava Roșie, 1497) și a anexat Pocuția la Moldova, cu orașele Kolomea, Sniatin și Halici. Ștefan își dorea de asemenea, să fie în relații bune și cu puterea care se ridica, aceea a Rusiei și astfel și-a dat fiica, pe Ileana prințului coroanei ruse, Demetrius, fiul lui Ivan III.

Ștefan cel Mare a murit în 1504. Deși pierduse Chilia și Akkerman, acum turcești, el făcuse mult pentru Basarabia și un număr de așezăminte datează din timpul domniei lui. Succesorii săi s-au luptat între ei pentru moștenire; iar unul dintre ei, Petru Rareș, avea să înfrunte în 1538 o combinație copleșitoare – polonezii atacau Hotinul, tătarii traversau Nistrul, Soliman Magnificul, cu o sută de tunuri grele traversa Dunărea și urca pe Prut, Petru a fost părăsit de vasalii săi boierii, sultanul a intrat în Suceava și a instaurat un principe rival al Moldovei, în timp ce Petru s-a refugiat în Transilvania. Apoi Soliman și-a trimis ienicerii să captureze Benderul – astăzi Tighina; după cucerirea acestei cetăți, Soliman a construit peste ea o altă cetate pe care a denumit-o Benderul turcesc – Poarta. Apoi Soliman a cucerit și Bugeacul; linia de frontieră a acestui district începe la Sălcuța în Valea Botna, ce curge drept spre vest, tăind Cogalnicul spre Grădiște și ajunge la Jalpug peste Javgur (Jarhur), urmărind Jalpugul în jos pînă la apariția Sangeacului din Chilia.

Turcii reușiseră să-și însușească granița de est a Basarabiei (cu excepția Hotinului) ca și fișia sudică – Chilia și Bugeacul. Dar se părea că au avut prea puțină influență asupra vieții din Basarabia și chiar asupra vieții țăranilor români din sangiakuri. Convertirile la mahomedanism, frecvente în Bosnia, Albania, Bulgaria se pare că au fost rare aici, iar de persecuții religioase aproape că nu s-a auzit. Paul de Alep, scriind despre viața creștinilor din sangiakuri și mai ales despre Ismail, remarcă faptul că „era agreabilă datorită faptului că locuitorii se pot bucura de lege și ordine, dar și datorită taxelor cu excepția haraciului, care sînt ne semnificative.“ Ei aveau chiar propria lor ierarhie creștină separată de cea a Moldovei; iar mitropolitul lor – de Proilavia și Ismail – domnea peste un număr de biserici românești în Ucraina dintre care cele mai importante erau Balta, pînă recent, sediu al Republicii Sovietice Moldovenești. S-a păstrat un număr de documente românești legate de numirea preoților în aceste orașe ucrainene unele publicate în vol. XXXI (1913) al Memoriilor Societății Istorice din Odessa. Beul turc de Bender, scriind starostelui polonez de Rișcorf folosește limba română în 1580.

Pînă acum, am auzit de cetățile de graniță ale Basarabiei. Pînă în 1436 nu am avut dovada documentară a satului Chișinău, azi orașul cel mai important. El a fost fondat de un anume Vlaicu, unchiul lui Ștefan cel Mare, guvernatorul Hotinului, Orheiului și Cetății Albe. În 1576, stră-stră-nepoata lui și-a vîndut drepturile asupra Chișinăului unui anume Dragoș pentru 500 de zloți tătari. Soția lui Dragoș și-a vîndut drepturile asupra Chișinăului în 1617 lui Constantin Roșca pentru 180 de galbeni; și aflăm dintr-un document de la 1641 că Vasile Lupu al Moldovei a acordat călugărilor de la mînăstirile Sf. Vineri din Iași și Balicai din Iași, zeciuiala din întreaga pîine și din legume și din in și cînepă și din veniturile Chișinăului. Anul următor despre Chișinău se vorbește ca despre un stat anexat; iar în 1666 a devenit tîrg-orașel comercial. Dar Dimitrie Cantemir în a sa istorie a Moldovei (1717) se referă la el ca la un orașel comercial de mică importanță cu o populație

de „creștini, armeni și evrei“. Așezarea inițială a fost în jos pe râu; iar într-un document din 1748 comercianții din Chișinău se refereau la focul pus de ruși întregului oraș, în expediția lor împotriva Hotinului și la reconstruirea mai sus a mânăstirii Galata din Iași.

Prin pacea turco-polonă de la Hotin, din 9 octombrie 1621, este confirmată suzeranitatea Porții asupra Moldovei și Hotinul este retrocedat de către polonezi Moldovei.

CAPITOLUL VI

Invazia rusă

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au reprezentat o perioadă de dezintegrare înceată a Moldovei și Turciei și o ridicare rapidă a Austriei și a Rusiei. În timp ce preocuparea conducătorilor de început ai Moldovei, în dorința lor de a păstra Basarabia, era de a se păzi de polonezi, de tătari și de turci, au apărut acum pe scenă noi vecini și mai puternici. Ultimele lupte importante ale turcilor, tătarilor și polonezilor pe pământ moldovenesc au avut loc la începutul secolului al șaptesprezecelea, culminând cu o mare înfrângere a polonezilor. Pacea de la Hotin [n. ed.] a restituit acest oraș Moldovei în 1621. Trei ani mai târziu un alt tratat stipula că tătarii trebuie eliminați din Bugeac, din Basarabia sudică, dar aceștia au rezistat timp de mai mult de zece ani sub conducerea unui talentat comandant, Cantemir Mîrza; iar mai târziu hoardele tătare care au devastat Basarabia au fost atât de sălbatice încît un contemporan, boierul Toader Ianovici afirmă că *între Nistru și Prut nu a mai rămas nici o casă*. Din fericire pentru Basarabia, prințul Vasile Lupu al Moldovei, un om de mare capacitate, a ajuns acum la tron și a arătat un interes deosebit problemelor basarabene. Intrînd în Chilia cu armata lui, în campania împotriva lui Cantemir Mîrza, a fost rugat de moldovenii care locuiau acolo să le construiască o biserică; iar inscripția comemorativă a consacrării bisericii Sf. Nicolae sub **Ioan Vasile voievod, prin grația Domnului conducător al pămîntului Moldovei** mai există încă. Un călător romano-catolic, episcopul Petru Stanislavoff din Nicopole, a fost uimit de porțile de fier și de podurile basculante de la Chilia. El spune că în oraș erau 300 de case de tătari cu patru moschei; în suburbiile extinse, erau 500 de case de tătari, cu cinci moschei, și 400 de case de „schismatici“ de diverse naționalități, cu două biserici ortodoxe, una din ele construite de Vasile Lupu. Vasile Lupu a mai construit probabil biserica Sf. Nicolae din Ismail, despre care Paul de Alep ne spune că avea în 1658, 12 000 de familii de români și bulgari.

Cazacii au luat locul tătarilor în rolul de invadatori peste Nistru. Ei tocmai își cîștigaseră independența de la polonezi și erau atât de reductabili încît Vasile Lupu a făcut o alianță cu hatmanul lor, dîndu-i-o pe fiica sa, Ruxandra, virtualului moștenitor, Timuș. Acest lucru i-a fost de folos cînd un rival, Gheorge Ștefan, cu ajutor unguresc, a reușit să-l scoată din Iași. Timuș și cazacii au făcut incursiuni în Moldova și l-au izgonit pe Gheorge Ștefan în Valahia. Dar atunci cînd cazacii au

plecat, Gheorge Ștefan s-a întors; Vasile Lupu s-a dus la Constantinopol după ajutorul sultanului și a murit acolo. Dar și Gheorge Ștefan căuta ajutor dincolo de Nistru. El a încheiat un tratat [n. ed.] cu Marele duce Alexis Mihailovici din Moscova pentru recăpătarea unor teritorii basarabene ocupate de turci și tătari; rușii s-au angajat în tratat să nu ceară Moldovei tribut pentru acest serviciu. Aceasta este prima legătură formală între Rusia și Moldova; dar ea nu și-a atins finalitatea.

Au izbucnit acum conflicte între cazaci; o parte s-au declarat pentru Rusia, o parte pentru Polonia și în Armistițiul de la Andrusov (1667) Rusia a anexat Ucraina dincolo de Nipru, aceea dintre Nipru și Nistru rămânând poloneză. Nemulțumiți, cazacii au făcut apel la Poartă și între polonezi și turci a izbucnit un război lung purtat în parte pe teritoriu moldovenesc. Un călător polonez, care a reușit cu greu să ajungă la Iași pe vremea aceea, scrie că nici un om nu trecea pe drumul pe care erau înșirate cadavre. Soarta i-a zîmbit lui Mohamed IV care a pătruns adînc în Polonia cu o armată turco-română; la Pacea de la Buczacz (1672), polonezii au predat Ucraina poloneză în mîinile lui Peter Dorosenco, un principe vasal turc și au cedat Podolia cu principala cetate Kamenetz-Podolsk în întregime turcilor, împreună cu promisiunea unui tribut anual și cu o despăgubire de 80 000 de taleri.

Sultanul a fost neplăcut impresionat de independența de care se bucura Moldova și de alianțele lor cu polonii față de vasalitatea sîrbilor, bulgarilor și ungarilor, toți fuseseră sau erau guvernați direct de pașale turcești. Venise timpul să declare Moldova pașalic; dar s-a hotărît să încerce terenul căci știa că mai întîi trebuia să-i cucerească pe marii boieri moldoveni. Marele vizir l-a rugat pe principele Petriceicu al Moldovei să trimită pe unul din marii boieri pentru a avea o discuție; și a fost ales, din fericire, istoricul Miron Costin. De la el ne-a rămas o relatare a conversației lor. „Marele Vizir“ spuse el, „l-a rugat să ia loc în fața lui și apoi l-a întrebat să spună sincer dacă el considera înțelept că Imperiul ocupase Camenița sau nu. Dar Miron îi răspunse că lui îi era teamă să răspundă sincer. Vizirul rîse și îi spuse să vorbească liber fără teamă. Atunci Costin spuse „Noi moldovenii ne bucurăm să știm că Imperiul se lățește; dar nu vrem ca el să cuprindă și țara noastră“. Atunci Vizirul rîse din nou și îi spuse „Ai vorbit deschis“ și apoi îl întrebă „Ce ai spune dacă noi am lăsa în Hotin o armată turcă cu principele Petriceicu care să apere țara și Camenița?“ Miron Costin îi răspunse că o asemenea măsură ar fi nesăbuită căci țara e săracă și fără provizii. Atunci Vizirul a pomenit și părerea unor boieri că armata turcă ar trebui să ierneze în Moldova ca să apere țara de represalii. Miron a obiectat spunînd că polonezii nu vor face nici o incursiune întrucît nu aveau nimic de prădat. Astfel că sultanul renunță pentru moment la ideea reducerii Moldovei la un stat supus; principele continuă să fie independent cu singura obligație să plătească tribut și să asigure lucrurile necesare armatei turcești în trecerea ei prin țară.

Dar cu un pașă turc la Camenița în Polonia și cu o cetate turcească care stăpînea Hotinul, pentru apărarea comunicațiilor, pretențiile turcești au devenit o grea povară. Principele Petriceicu a încercat să ceară ajutor la Moscova în dorința de a scăpa de turci; rușii au făcut promisiuni frumoase, dar cînd moldovenii i-au anunțat că sosise timpul, ei au găsit scuze; și atît Grigore Ghica al Valahiei cît și Ștefan Petriceicu au apelat la polonezi care sufereau încă după pierderea suferită. Renumitul Jan Sobieski era acum comandantul oștilor poloneze; cu ajutor românesc, el a reputat o mare victorie asupra turcilor lîngă Hotin pe 10 nov. 1673

capturînd 66 de stindarde turcești și 120 de tunuri.. Hotinul a primit o garnizoană poloneză, iar un contingent polonez a staționat la Iași. Dar Sobieski și-a îndreptat atenția în altă parte, sultanul a trimis un tatar care-l izgonise pe Petriceicu și ca să forțeze intrarea în Moldova și a fost găsit un principe mai atașat turcilor pe nume Dumitrașco Cantacuzino. Tătarii au găsit ocazia să jefuiască Moldova; și un călător care trecea prin țară la vremea aceea a arătat că două treimi din populație pierise sau o luase încotro vedea cu ochii.

Nici nu apucaseră turcii să încheie pace cu polonezii (1676) că izbucni războiul cu rușii; cu ajutor valah și moldovenesc, rușii au fost înfrînți (1678) deși pacea nu s-a încheiat pînă în 1681. Țarul a recunoscut că toată Ucraina de sud era turcească, de la Nipru pînă la Nistru; aceasta a fost alipită de turci la o provincie autonomă, la Moldova; principele Duca primind titlul de stăpînitor al Moldovei și Ucrainei (25 iunie, 1681). Dar acea alipire a fost de scurtă durată. În 1683, turcii au suferit cea mai mare înfrîngere din partea lui Jan Sobieski, sub zidurile Vienei; Ungaria a aruncat jugul și cazacii din Ucraina și-au afirmat independența. În confuzia iscată, o expediție moldovenească a jefuit Bugeacul tatar, dar a fost respinsă. Însuși Jan Sobieski a coborît în Moldova de două ori cu armate poloneze și a ocupat partea de nord a țării. Cazacii au făcut din nou incursiuni prin regiunea Orheiului. Istoricul moldovean Nicolae Costin ne oferă următorul tablou al stării întregii țări la sfîrșitul secolului al XVII-lea; *Lucrurile au ajuns la o asemenea stare încît pămîntul Moldovei a fost împărțit în trei secțiuni. Fortărețele Neamț și Suceava cu Cîmpulung și ținuturile sale au intrat în posesia polonezilor ca și fortăreața Soroca. La fel Orheiul și Lăpușna care fuseseră ocupate de hanul tatar.* Costin enumeră regiunile pe care le dețineau cazacii sub acest han, și se plînge că prințul Cantemir avea posesiune numai asupra Iașului și a Moldovei de sud. Într-adevăr la Pacea de la Karlowitz (26 ian. 1699) polonezii au făcut mari presiuni asupra Turciei ca să cedeze districtele Cernăuți, Suceava, Neamț, Hotin și Soroca. Turcii au explicat că Moldova nu era a lor deci nu o puteau da fiind un principat independent, iar polonezii s-au mulțumit în final cu recuperarea Podoliei. Astfel încît Moldova de nord s-a unit din nou cu Iașul, iar tătarii au fost forțați să se întoarcă dincolo de Nistru și în sud în Bugeac.

CAPITOLUL VII

Anexarea la Rusia

Petru cel Mare era acum țar al Rusiei. Moldovenii avuseseră experiențe nefericite în eforturile lor de a-i determina pe ruși să-i ajute în vremea lui Ivan III și Alexis Mihailovici, dar Petru se părea că are altă stofă. El a cucerit Azovul și alte orașe de-a lungul Niprului de la turci și a asediat Oceașkov, la cîteva mile de Akkerman, Cetatea Albă. Nenumărați români s-au înscris în armata sa care avea și un escadron de cavalerie român. Speranțele moldovenilor au crescut la gîndul că i-ar putea alunga pe turci de la orașele de graniță cu ajutorul rusesc. În curînd Petru le-a trimis un musafir renumit, dar straniu. Carol al XII-lea al Suediei care, după înfrîngerea din 1709, scăpat din mîinile lui Petru, s-a refugiat în Moldova și a trăit acolo o vreme la Varnița, lîngă Bender. Petru s-a hotărît să pedepsească guvernul

turc pentru că l-a primit pe Carol și în 1710 a venit la Iași împreună cu țarina. Acolo a semnat tratatul de alianță ruso-moldovenesc care stipula dreptul prințului Cantemir la titlul de suveran ereditar care trebuia să poarte numele de *prinț conducător* al pământului moldovenesc, suveran (samoderjețu) și prieten (volegator) al Rusiei și nu un vasal supus. Tratatul stabilea granița la Nistru; Bugeacul cu toate orașele sale trebuia să aparțină Moldovei, cu excepția garnizoanelor ruse care rămâneau acolo pînă cînd se instala administrația moldovenească, după care erau retrase. Țara nu trebuia să plătească nici un cent tribut. Țarul însuși s-a angajat să respecte drepturile suveranului Moldovei sau ale succesorului său. S-a dat un mare banchet în cinstea țarului de către boieri pentru a sărbători tratatul; ei simțeau că în sfîrșit a venit salvatorul Moldovei.

Dar turcii au venit pe la nord de-a lungul Prutului și au înfrînt armata rusă la Stănilești într-o luptă teribilă (iunie 1711); chiar și apelul personal al țarinei la Marele Vizir a însemnat prea puțin pentru a atenua severitatea termenilor impuși lui Petru. El trebuia să părăsească Moldova imediat, să renunțe la suzeranitatea sa asupra cazacilor, să distrugă fortărețele pe care le ridicase de-a lungul frontierei și să restituie Porții Oceakowul. Prințul Dumitrașco și mulți alți boieri s-au refugiat în Rusia. Avem o critică interesantă a condițiilor din Rusia timpului, prin comparație cu cele din Moldova. Ion Neculce unul dintre cei mai buni istorici ai Moldovei, s-a dus în Rusia în acest pelerinaj: după doi ani, s-a întors deoarece, spunea el, e o țară unde oamenii nu se pot duce liber unde doresc și nu există o curte așa de mare ca în Moldova. Există un document mișcător care cuprinde un jurămînt făcut de unul din transfugii moldoveni în Rusia, Gheorge Lupașcu Hajdeu: *Eu, nepot și moștenitor de sînge al prințului Ștefan Petriceicu, stăpîn al pământului moldovenesc, eu, nefericit transfug de pe pămînturile strămoșilor mei, eu, care am fost odată un boier bogat, dar care acum sînt rătăcitor pe un pămînt străin, atît de amărît și lovit de sărăcie încît la bătrînețe nu sînt în stare să las nici ortul pentru popă sau vreo pomană, promit că dacă Domnul ajută Moldova sau Hotinul ca să scape de dușmanii lor turcii, iar fii mei sau nepoții mei sau familia mea își recapătă proprietățile și bunurile, voi construi o biserică la Sf. Gheorghe în Dolineni (Hotin)... Să nu pierdem speranța că Domnul ne va ierta și că scumpa noastră Moldovă nu va rămîne sub călcîi musulman... Fie ca picior de păgîn să nu calce pe mormintele strămoșilor noștri și dacă cenușa mea nu rămîne în pămîntul strămoșesc, măcar urmașii mei să aibă acest noroc.*

Ca rezultat al victoriei lor, turcii, în 1712 au așezat o garnizoană la Hotin, au reconstruit fortăreața sub conducerea inginerilor francezi și au transformat regiunea înconjurătoare într-un sangeac. Moldova era acum închisă de fișii lungi de graniță cu turcii la Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail și Reni. Întăririle și aprovizionarea traversau continuu teritoriul moldovenesc care avea obligația să-i ajute pe cheltuiala moldovenilor. Noul sangeac era cel mai mare de pe teritoriul Moldovei, cuprinzînd o sută de orașe și țîrguri din Lipcani-Briceni și Sulița Nouă. Cum țara pierduse o mare parte din locuitori, imigrările din Polonia și Ucraina erau permanente, mai ales ale țăranilor fără pămînt și ale celor care voiau să scape din servitușile care existau acolo. Acum s-au ridicat sate în ținuturile Hotinului și Chișinăului, complet ucrainene; cei cîțiva moldoveni risipiți au pierdut uzul limbii materne astfel încît azi găsim acolo o groază de familii cu nume românești, dar care nu știu o boabă românește.

Munca pământului era puțină, desigur, în acele secole tulburate. Pămîntul era în cea mai mare parte în mîinile marilor proprietari, boierii. Mulți s-au stabilit în Basarabia aduși de prinți precum Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare; dar

micile lor moșii se subîmpărțeau între numeroșii lor copii care le vindeau, astfel încît marile proprietăți deveneau din ce în ce mai numeroase. Acestea erau parțial lucrate de șerbi, parțial de slobozi (muncitori liberi) – români, unguri, cazaci, ruși, greci, sîrbi, bulgari etc. Mulți dintre aceștia s-au așezat în Basarabia pentru totdeauna, pămîntul bogat atrăgînd mulți imigranți. Boierii, mînăstirile și alți latifundiari le-au dat fișii de pămînt pentru grădini și pentru cultivat fin, porumb sau grîu pentru familiile lor; în schimb ei erau obligați să dea proprietarului zeciuiala și să muncească un număr de zile pe an, împărțite între aratul de toamnă și primăvară, semănatul, culesul, treieratul și transportul în căruțe. La început, fiecare campanie peste graniță aducea sute sau chiar mii de lucrători luați din Polonia și Ucraina. Anumite tratate stipulau că ei trebuia să fie eliberați și trimiși acasă dacă doreau; dar Dimitrie Cantemir ne spune că în vremea sa mulți dintre cei aduși în Moldova se stabileau acolo, uitau limba lor – un fenomen care ne-a dat multe exemple și în zilele noastre printre prizonierii de război, mai ales în Rusia.

Acești agricultori moldoveni aveau dreptul să plece dintr-un loc în altul; dar marii boieri au reușit să-i transforme pe mulți dintre ei în șerbi; iar în Moldova a existat întotdeauna șerbie; țiganii, de pildă, erau legați de pămînt. Unul dintre principii luminați ai Moldovei, Constantin Mavrocordat, scandalizat de abuzurile sistemului, i-a convocat pe boieri în 1749 într-un mare consiliu ținut în biserica Trei Ierarhi din Iași și la insistența lui Constantin, șerbii au fost eliberați – mai devreme decît în cea mai mare parte a Europei Orientale, mai ales în Rusia. Foștii șerbi aveau dreptul să-și părăsească stăpînii și în caz că plăteau proprietarului o taxă pentru cazare, trebuia să-i acorde 12 zile de muncă liberă pe an – și numai 6 zile în zonele de graniță. Zeciuiala era și ea supusă arbitrajului în caz de dispută. Acest lucru a fost confirmat de Grigore Ghica în 1766. În Transilvania, această reformă nu a avut loc pînă în 1784, ca o consecință a revoltei sîngeroase a țărănimii române condusă de Horea împotriva stăpînirii maghiare. Basarabia era acum și mai atrăgătoare pentru săracii polonezi și ruși. Șerbii polonezi trebuiau să lucreze pentru stăpîn 150 de zile pe an, iar cei ruși erau practic sclavi. Astfel a început o imigrare clandestină din Polonia și Ucraina la scară mare, mai ales că Basarabia, în anii bogați, ducea lipsă de mînă de lucru. Majoritatea acestor imigranți au uitat limba maternă și au fost în curînd asimilați; dar lîngă graniță sînt cîteva sate în care se vorbește încă poloneza, ucraineana și rusa.

Acum Basarabia era implicată în visurile Rusiei de a cuceri Constantinopolul, și în ambițiile Austriei de a se întinde pînă la Marea Neagră. Această țară nefericită, după secole de incursiuni făcute de polonezi, tătari, turci și cazaci, devine acum un pion în luptele de amploare internațională, ce urmăreau în final să implice toată Europa. Petru cel Mare începuse marșul spre Țarigrad, orașul de pe Bosfor al împăratului; împărăteasa Ecaterina l-a învățat grecește pe prezumtivul ei moștenitor încă din leagăn ca să fie pregătit pentru tronul Bizanțului. În 1768 a izbucnit un război de 6 ani între Rusia și Turcia. Rușii au luat Hotinul, Benderul și Iașul și au ocupat Moldova pe toată perioada războiului. În 1772, împărțirea Poloniei a adus Austriei Galiția și Lodomeria, iar Volhynia și Podolia Rusiei astfel încît Moldova avea acum graniță directă cu imperiile austriac și rus. Prin pacea de la Kuciuk-Kainardji (1774), Turcia a cedat Rusiei ținutul dintre Nipru și Bug, dar a păstrat fortărețele de la granița Basarabiei și sangeacurile lor. Moldova și-a menținut independența sub suzeranitate turcă, ca și mai înainte; dar Ecaterina și-a rezervat sieși dreptul de a-i proteja pe creștinii din principatele românești.

În același an, Maria Tereza a reușit să ciuntească Moldova luîndu-i extremitatea nordică, Bucovina, cu Cernăuți, orașul ei principal, și Suceava, orașul sfînt

al Moldovei, cu mormintele lui Ștefan cel Mare și a altor conducători. Acest lucru a fost posibil prin negocieri directe cu oficialitățile Porții din Constantinopol în ciuda protestelor delirante, dar neputincioase ale lui Grigore Ghica și ale boierilor săi. Bucovina urma să devină un „coridor“ între provinciile austriace: Transilvania și Galiția. Oficialitățile turce au fost mai târziu dezavuate, dar tranzacția era deja consumată.

În 1787, Rusia și Austria au declarat război Turciei. Împărăteasa Ecaterina visa chiar să-l facă pe prințul ei favorit, Potemkin, prințul Daciei – un stat vasal rus corespunzând fostei Dacii romane, România Mare de azi – făcând astfel un pas uriaș către Țarigrad. Războiul a durat pînă în 1792, cu consecințele lui dezastuoase pentru agricultorii basarabeni; dar prin Pacea de la Iași, Turcia a reușit să țină în continuare Moldova în gheara ei. Rusia a obținut totuși *Ukraina Hanului* și a avansat pînă la Nistru devenind astfel vecinul imediat de la est al Basarabiei. Tătarii erau și ei sub control rus; Rusia a cerut evacuarea lor din Bugeac și prin 1812 nu mai rămăsese nici un tatar acolo. Un martor ocular ne povestește că ei au dispărut pur și simplu emigrînd în masă. *Orașele lor au pierit odată cu ei. La plecare, ei și-au demolat multe din case; cele care au rămas neatînse s-au topit singure fiind făcute din chirpici. După o lună, nu se mai vedea nici o urmă din multitudinea de sate cu care ei acoperiseră Bugeacul în afară de faptul că iarba era mai grasă și mai întunecată în curțile foștilor „auli“ tătari. Tătarii au părăsit toate animalele domestice acum abandonate în fostele lor sate, majoritatea murind de foame. Cînd te apropiai de o casă părăsită, azeai strigătele și gălăgia lor și o mulțime de pisici, pui, curcani, găște și rațe ieșeau să primească ajutor de la om, protectorul lor natural. O bună bucată de timp cazacii și soldații ruși s-au hrănit numai cu păsări de curte.*

Acum intră în scenă Napoleon. În 1806–1807 el l-a încurajat pe țarul Alexandru Pavlovici să pornească un alt război împotriva Turciei. Din nou fortărețele de la granița turcă, începînd cu Hotin au căzut în mîini rusești; trupele rusești au ocupat atît Valahia cît și Moldova. Generalul Kutuzov a fost numit guvernator general al Principatelor române; ele au fost anexate formal Rusiei și au fost transformate în două „gubernii“ – provincii– ale imperiului rus. Consulii străini și agenții diplomatici au fost nevoiți să părăsească Iașii și Bucureștii. Rușii au reinstaurat fosta arhiepiscopie de Akkerman și au numit episcop pe Gavriil Bănulescu-Bodoni, un român transilvan care studiasse la Kiev. A fost pace timp de mai mulți ani în timpul căreia rușii au administrat ambele țări; dar rușii au încălcat-o, i-au învins pe turci printr-un atac surpriză și au intrat în negocieri de pace, la început la Giurgiu, apoi la București. Ei au cerut Principatele române, sangeacurile din Basarabia (toate pe care aveau dreptul să le cedeze). Negocierile au durat săptămîni, turcii trăgînd de timp căci știau că Napoleon era pe punctul de a rupe legăturile cu Rusia. Rușii au început din nou ostilitățile, iar sultanul a capitulat, cedînd (pe 16 mai 1812) întreaga Basarabie, Prutul constituind acum granița între noul teritoriu rusesc și restul Moldovei.

Practic, sultanul nu avea nici un drept să cedeze vreun teritoriu cu excepția fortărețelor de la graniță cu sangeacurile lor, restul Basarabiei era parte integrantă a Moldovei și inalienabilă fără consimțămîntul Prințului și al „divanului“ (consiliului) său. Dar din moment ce nu exista un prinț și Moldova fusese administrată ani de zile de un Guvernator general rus astfel de obiecții erau anulate. Într-adevăr astfel de formalități n-au avut importanță în negocierile tratatelor de pînă acum.

CAPITOLUL VIII

Organizarea rusească a provinciei

Basarabia, ocupată de ruși în 1812, cuprindea ținuturile moldovenești ale Grecenilor, Codrului, Hofnricenilor, Orheiului, Sorocăi și părți din Iași și Cîrligătura, care se aflau pe ambele maluri ale Prutului; sangeacurile turcești (raialele) ale Hotinului, Benderului, Cetății Albe, Chiliei, Ismailului și Renilor și Bugeacul sau Tatarlicul evacuat de tătari. Cuprindea aproximativ 45 630 km² și includea 5 orașe (orașe cu fortărețe), 14 sau 15 târguri, 500–600 de sate cu o populație totală, potrivit cifrelor rusești oficiale din 23 iulie 1812, de 41 160 familii sau aproape 250 000 de persoane; în 1813, rușii aduceau cifra de 55 600 de familii. Prin 1823, populația părea să crească la 550 000, în 1829 scăzuse la 412 429; dar de atunci încoace cifrele arată o creștere constantă; în 1846, 811 734; 1856, 990 274. Nu știu exact ce populație avea Basarabia în ultimii ani de independență; dar știm din multe surse că rușii de-abia apucaseră să acapareze provincia când s-a petrecut un exod masiv al țărănimii peste Prut, în Moldova liberă; majoritatea oamenilor de știință cred că Basarabia a pierdut o treime din populație în primii doi ani de ocupație rusă. Generalul Kisseleff însuși (Kasso, „Rusia pe Dunăre“ p. 211) spunea *Locuitorii au fugit din Basarabia, preferînd regimul turcesc oricît de greu era, regimului nostru*. Avem un raport al episcopului Dimitrie Sulima din Bender (Tighina) și Akkerman (Cetatea Albă) către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, prin care afirma (9 nov. 1812) că întreaga populație a satului Șaba lângă Akkerman (Cetatea Albă) fugise cu excepția a trei sau patru familii. În locul lor rușii au așezat elvețieni francezi ai căror descendenți încă mai ocupă acest sat. Nu e greu de căutat motivul. Arhivele Chișinăului sînt încă pline de plîngeri din partea căpeteniilor satelor, despre cereri exagerate și fărâdelegi făcute de trupele rusești și s-a răspîndit vorba printre țărani că regimul rusesc de șerbie urma să ia locul celui blînd moldovenesc de drept asupra pămîntului. Era atît de mare pericolul depopulării încît Prutul a fost mărginit de garnizoane care îi împiedicau pe moldoveni să-l traverseze; iar guvernarea a răspîndit în toată Basarabia zvonul că în Moldova bîntuia ciuma, ceea ce nu era adevărat. Primul recensămînt rus după anexare (1816) a dezvăluit o provincie aproape în întregime românească – cu o populație de aprox. o jumătate de milion 92 1/2% moldoveni și ucraineni, 1 1/2% lipoveni (heterodoxi ruși), 4 1/2% evrei, 1,6% alte rase. Știm că pe la 1770, 1790 și după 1806 veniseră și cîțiva bulgari; a avut loc o mare imigrare bulgară în primul deceniu al ocupației rusești. Astăzi, bulgarii formează unul din elementele cele mai solide din Basarabia de sud, numărînd (cu găgăuzi, creștini vorbitori de limbă turcă din Dobrogea) aprox. 150 000 de persoane. Colonizarea a permis venirea a numeroși țărani din Marea Rusie iar birocrăția rusească a importat guverne oficiale rusești și profesioniști; potrivit estimărilor românești din 1920 rușii erau cam 75 000 la număr (2,9%) iar lipovenii și cazacii cam 59 000 (2,2%), rușii ucraineni 254 000 (9,6%). Toți aceștia, plus aprox. 10 000 de polonezi, aduc un total de slavi de 545 000 într-o populație de 2 631 000 sau aprox. o cincime, românii erau cam 1 683 000 puțin peste 5/8; evreii erau 1/10 (267 000); dintre alte naționalități nemții erau cei mai numeroși. Ei au primit pămînt și multe privilegii de la țări la începutul secolului al XIX-lea și au făcut din Basarabia de sud o provincie proprie care a progresat imens. Union Pacific Railway i-a tentat pe unii dintre acești germani basarabeni să emigreze în Kansas, unde erau

asigurați că vor găsi pământ pentru cultivarea grâului așa cum aveau aici în Basarabia; și astăzi există descendenți de-ai lor care duc o viață prosperă în cele două ținuturi din Kansas, Hays fiind centrul apropiat cel mai important. În Basarabia sînt aproape 10 000 de țigani. Dintre celelalte naționalități, grecii și ei importanți, sînt aproape 5000 de oameni, toți lucrînd în afaceri sau în probleme bancare la orașe. Sînt de asemenea cîteva mii de armeni și albanezi și colonia de elvețieni francezi la Șaba unde se face un vin excelent. Am avut privilegiul de a asista la serviciul lor religios și de a vizita cîteva din cetățenii lor de frunte; deși colonia are un secol vechime ei au păstrat relații constante cu rudele lor din Elveția, mulți din tinerii membri ai coloniei fiind instruiți acolo. Dar căderea leului și ridicarea francului elvețian au pus capăt acestui proces.

Alarmați de condițiile din Basarabia, rușii au început încet organizarea țării ca provincie rusească (gubernie). Generalul Harting, guvernator general din 1813–1816, încercase să introducă acest sistem imediat, dar nu s-a orientat în alegerea demnitarilor (Capodistria i-a scris succesorului său, Bakmetiev; *Trimite înapoi, afară din Basarabia, toți înalții funcționari ai generalul Harting*) atrăgîndu-și multe proteste din partea boierilor. Fosta guvernare imperială rusă nu a fost niciodată un succes administrativ și cu atît mai puțin în Basarabia. Generalul Kisseleff, exprimîndu-și dezgustul asupra condițiilor impuse de Harting, îi scria lui Alexandru I: „Totul e de vînzare, totul are un preț, iar prefecții sînt obligați să fure mai mult decît ceilalți deoarece ei au plătit douăzeci și treizeci de mii de ruble pentru fiecare numire în post“. Cum condițiile mergeau din rău în mai rău, St. Petersburg a numit în final un vicerege, contele Voronțov (1823–1844), care a rămas acolo pe timpul a șapte guvernări. El a făcut tot ceea ce a fost posibil; dar avem o scrisoare de la generalul Kisseleff din 11 iunie 1833, ca răspuns la o scrisoare de-a lui, în care spune: *Îmi descrii un tablou foarte trist al Basarabiei. Moldovenii se grăbesc să-și vîndă moșiile, în timp ce în Bucovina proprietarii de pământ plătesc 30% taxe, dar laudă regularitatea și onestitatea administrației. Ai fost slujit prost de guvernatorii care se tot schimbă la Chișinău și de acei demnitari care sînt drojdia Rusiei și Moldovei*. Chiar și țarul Alexandru amintește, într-un răspuns la scrisori, de *demnitari nedemni, de ruși nedoriți, adunați în grabă din lipsă de timp*. Un mare blestem a fost favoritismul oficial de la St. Petersburg, prin care se ofereau mari terenuri sau posturi pe cheltuiala Basarabiei, fără să se ia în considerare avantajele basarabenilor. Într-adevăr planul urmărea să înlocuiască nobilimea moldoveană neaoșă. Găsim că, de ex. în ținutul Akkerman, contele Nesselrode a primit 25 000 de acri în 1824 și aceeași suprafață în Bender; în 1825 fiica feldmareșalului Kutuzov, 15 000 și așa mai departe vreo 60 de oferte de terenuri numai în aceste două ținuturi.

Acești favoriți ai conducerii ruse au devenit noua aristocrație a Basarabiei; există unii boieri moldoveni care au rămas netulburați; iar alții care fuseseră deposedați de pămînturi de către turci sau ruși au lăsat descendenți care au format întotdeauna o castă privilegiată în Basarabia „mazilii și razeșii“. Mazilii au păstrat întotdeauna o anumită suprafață de teren și privilegii: ei aveau organizația lor condusă de un căpitan; mulți aveau documente vechi care îi confirmau pe strămoși de-ai lor în aceste drepturi. De fapt, rușii au găsit de cuviință să recunoască mazilii ca o clasă aparte, printr-o lege specială din 10 martie 1847; cînd, după revoluția din 1905, s-au făcut încercări de a-i priva de această poziție privilegiată, mai multe sate de mazili din ținuturile Cornești, Chiscăreni, Telenești s-au ridicat pînă la ultimul, iar guvernul a fost nevoit să folosească dragoni pentru a reduce din numărul lor; conducătorii au fost trimiși în Siberia, dar în final au reușit să-și recupereze drepturile. Reforma agrară a nivelat totul în Basarabia ca și în România; iar mazilii

și răzeșii vor supraviețui numai ca simple distincții sociale. Mazilii au avut întotdeauna conștiința clasei din care făceau parte; ei nu se căsătoreau niciodată cu nou veniți, în special cu ruși. Răzeșii erau descendenți ai gărzilor de frontieră moldovenești care avuseseră pământ dat de prinți moldoveni pentru serviciile lor și care reușiseră să păstreze pământul în posesiunea lor. Ei nu erau o castă aparte ca mazilii, numele de răzeș indică pur și simplu o formă de proprietate de pământ. Practic pământul lor era proprietatea comună a unei corporații, dar în realitate fiecare familie ocupa o anumită poziție, iar statutul legal al acestui pământ era un permanent motiv de dispută între boieri; alți proprietari de pământ și diferiți răzeși erau mîna de lucru agricolă al cărei statut l-am arătat mai sus.

Din nefericire pentru basarabeni, corupția nu a fost doar un fenomen tranzitoriu. Prințul Urusoff, guvernator general în 1903–1904 a scris o carte interesantă bazată pe experiențele lui în care spune *Acum după menționarea ilegalităților comise, ne vom opri un moment asupra acestui subiect. Odată, cu ajutorul unui judecător de district, cunoscător al regiunii, am încercat să stabilesc cu o aproximație cât mai apropiată de adevăr cazurile de luare de mită de către poliție. Am ajuns la peste un milion de ruble pe an. M-am convins personal că în sistemul polițienesc basarabean mita joacă un rol major. Nu e greu să te convingi de asta, văzînd subprefecți călătorind în trenuri de clasa I, cumpărînd case și pămînturi, pierzînd sute și mii de ruble la cărți.*

În general aceasta este starea de lucruri; sînt oameni care nu primesc nimic; un număr mare ia mită, dar în limite considerate de localnici normale și o minoritate care ia toată mita, care se poate lua cu fiecare ocazie și de la oricine, ca niște criminali de drept comun; de aceștia se plîngeau basarabeni, iar din cînd în cînd ei sînt schimbați de guvernatori care îi trimit în alte provincii pentru a primi în loc aceleași caractere. Adică administrația Rusiei Imperiale a manifestat aceleași slăbiciuni în Basarabia pe care de altfel istoricii le vor regăsi și în alte provincii îndepărtate, administrația care uneori s-a mîndrit și cu oameni integri sau chiar nobili, dar care a recăzut cu iușeală în starea cînd Revoluția a devenit inevitabilă.

Basarabia avea o experiență comună cu celelalte țări de graniță rusești unde limbile și tradițiile nu erau rusești. Finlanda, Estonia, Lituania, Letonia, Ucraina, Bielorusia, Polonia, Caucazul, toate au fost supuse mai mult sau mai puțin unui proces de rusificare. Și Basarabia a trecut printr-o procedură similară. Cînd Rusia a ocupat Basarabia în 1812, țara era eminentemente românească în spirit și limbă; iar Guvernul imperial a pornit la lucru ca oriunde în altă parte să impună limba rusă ca limbă națională. E interesant de urmărit această politică legată de administrația politică și religioasă, școlile, literatura și cărțile.

CAPITOLUL IX

Începutul rusificării

Țarul Alexandru era un monarh luminat; el a suferit cînd a aflat rezultatele de început ale ocupației ruse și la 1 aprilie 1816, a trimis un ordin mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni în care spunea *Cu cel mai mare regret m-am convins în mod clar că dorințele mele nu au fost îndeplinite și că tulburările au atins un*

grad înalt astfel încât multe familii nevinovate de țărani inofensivi și-au părăsit casele și caută adăpost dincolo de frontieră. Toate acestea mi-au atras atenția și m-au determinat să adopt diverse măsuri pentru a elimina aceste rele și pentru a oferi locuitorilor Basarabiei o soartă după dorințele lor care sînt și ale mele...

Dorința mea e să le acord o administrație civilă conform tradițiilor lor, a obiceiurilor și a legilor lor. El a emis acest ordin tradus în românește. După numirea lui Bakmetiev, i-a scris pe 29 apr. 1816, că Basarabia are nevoie de o *administrație specială după legile ei ancestrale, după obiceiurile și tradițiile ei.* În 1818 a fost astfel promulgat un act administrativ pentru Basarabia, în limba rusă și română, care a acordat o mai mare autonomie locală. Se prevedea că ambele limbi pot fi folosite în administrație, avînd în vedere legile rusești și reținînd legile locale și tradițiile cu privire la proprietatea privată în timp ce problemele de legi civile și penale erau soluționate în limba română, iar hotărîrile erau pronunțate în conformitate cu legea și uzanțele moldovenești.

Dar în doi ani guvernarea imperială și-a acordat sieși o majoritate de voturi în Consiliul de conducere și i-a asigurat guvernatorului general dreptul de veto; în 1823 prefectii locali, care fuseseră aleși, au devenit funcționari de stat numiți, iar pe 29 febr. 1828 a fost promulgat un act administrativ prin care Basarabia a devenit provincie rusească depinzînd de Ministerul din Sankt Petersburg ca și celelalte. În 1833 limba rusă a fost instituită singura limbă a administrației de stat. Și totuși limba română era și ea folosită ocazional. Pe la 1855, cînd furturile de vite se intensificau guvernul a emis o circulară în românește; în 1868 guvernul imperial a publicat atît în rusește cît și în românește documentele legate de edictul abolirii șerbiei; în 1877, Alexandru al II-lea a declarat război Turciei declarație făcută în românește și în rusește. În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în administrația satelor românești se găsesc documente în ambele limbi „Zemstva“ guvernamentală a emis diverse documente în românește, cum ar fi o broșură descriptivă a filoxerei în 1886 și o broșură despre holeră în 1893.

După revoluția din 1905, un grup de moldoveni – Pan Halippa, Stere, Pelivan și alții – au hotărît publicarea unui ziar în românește; iar pe 27 iunie 1906 a apărut primul număr din *Basarabia* – editor E. Gavrilița. A fost publicat cu caractere slave (chirilice), dar fiecare număr avea și un articol cu scriere latină, în românește. A creat o poziție solidă pentru folosirea oficială a limbii române pe lîngă limba rusă folosită la curte, biserică și în școli; pentru fărîmițarea marilor proprietăți și pentru o rezistență pasivă în fața autorităților în vederea grăbirii reformelor. În mod natural reacționarii au triumfat, *Basarabia* și-a încetat apariția în martie 1907, Gavrilița și Halippa au fost trimiși la închisoare și abia după Revoluția rusă din 1917 autoritățile revoluționare au scos din nou broșuri în limba română, precursori ale noii ere.

Cît privește limba și naționalitatea, cuvintele *moldovenesc* și *românesc* sînt interschimbabile desigur; dar rușii nu au admis acest lucru și i-au învățat pe țărani vorbitori de limbă română din Basarabia că ei erau diferiți ca limbă și rasă de frații lor de dincolo de Prut. Într-adevăr ei foloseau o scriere diferită, așa cum e diferența între sîrbi și croați; ei păstrau scrierea veche cu alfabet chirilic pe care românii din vechiul regat o discreditaseră pentru limba latină cu vreo două generații în urmă; iar la revoluția din 1905, cînd a fost permisă o folosire a limbii române în Basarabia cîțiva patrioți au exclamat că ei voiau cărți și ziare în moldovenește și nu în românește. Senatorul basarabean P. Fala în „Prelegerile“

sale spune o anecdotă amuzantă ilustrând acest lucru. În timpul războiului un țăran basarabean care ducea o sanie încărcată cu pîine pe frontul rusesc din Moldova și care era deja la o oarecare distanță la vest de Prut și-a rupt una din tălpile saniei. Un ofițer de cavalerie român s-a întimplat să treacă pe acolo; țăranul care nu știa rusește, cu căciula în mîini, a făcut o plecăciune și l-a întrebat (în româneasca sa neoașă) „Vă rog, domnule, știți moldovenește?” Ofițerul glumind i-a răspuns: „Nu, bătrîne, nu știu moldovenește, dar tu știi românește” „Nu, domnule” răspunse țăranul. „Eu nu vorbesc românește”. Atunci ofițerul îl întrebă ce dorește; și cînd basarabeanul îi spuse că voia o talpă nouă la sanie, ofițerul îl îndrumă la cel mai apropiat fierar. Astfel, remarca senatorul Fala, ei se înțelegeau „deși unul nu știa moldovenește” iar celălalt nu știa „românește”. Cineva ar putea face o comparație cu engleza americană și franceza canadiană, deși diferențele dintre româna basarabeană și cea din vechiul regat sînt cu mult mai puțin izbitoare, româna basarabeană are o pronunție învechită și multe cuvinte rusești (mai ales legate de guvernare) în limbă. Haneș, remarcă: *În Basarabia n-am auzit niciodată verbul „a cădea” și cînd l-am întîlnit în pasajele din cărțile după care studiază copiii din Chișinău a trebuit să le explic verbul prin „a pica” (curios e cam același contrast ca între „to fall” și „to drop” din engleză).* Toți românii se bucură la auzul unei cuvîntări ținute de un basarabean cultivat; și-mi amintesc cu mare plăcere alocuțiunea unui preot basarabean, Fr. Russul, la binecuvîntarea unei pietre de temelie la o nouă școală dintr-un sat rusesc Țariceanca-de-Sus (Akkerman). N-am auzit în viața mea o limbă vorbită cu mai multă claritate și distincție așa cum de altfel vorbea și rusește, admirabil. Biblia e un model de stil excelent, mai ales în românește, unde traducerea din Biblie joacă și rolul versiunii regelui James și a lui Shakespeare.

Se pare că erau puține școli în Moldova în perioada anexării Basarabiei și erau puține și în majoritatea ținuturilor din Europa orientală în general. Preoții de la mînăstiri și parohii erau obligați să predea; iar la Chișinău era o școală pentru copiii de negustori și boieri. Noul mitropolit, Gavriil Bănulescu-Bodoni, a deschis un seminar teologic în 1813 la Chișinău stipulînd că acolo trebuie învățată în primul rînd și în mod indispensabil limba rusă; apoi româna ca limbă predominantă a țării; apoi latina pentru a o îmbogăți pe cea neoașă. În acest seminar a funcționat și un profesor de limbă română pînă în 1867. Știm din prefața la o gramatică românească tipărită la Chișinău în 1819 că era destinată pentru a fi folosită la seminarul din Chișinău și în alte școli din Basarabia. Astfel de școli de la preparatorii pînă la seminar existau în 1819 la Hotin și Akkerman, iar în următorul deceniu găsim școli parohiale civile și în Chișinău, Bălți și Bender. Într-adevăr, școlile de băieți din Bălți își sărbătoresc centenarul pe 7 mai 1928.

Alexandru I a fost foarte interesat de metoda de predare lancasteriană cu ajutorul hărților de perete; și ca rezultat al vizitei lui în Basarabia în 1818 a emis ordine ca să se introducă acest sistem și acolo. Prima școală lancasteriană a fost deschisă la Chișinău în 1824, și cîteva din hărțile de perete în românește, dintre care sute au fost tipărite, au ajuns și la noi. În 1843 a fost deschis primul liceu districtual unde s-a predat limba română pînă în 1867; în 1866 Consiliul de stat a hotărît că limba română n-ar mai trebui să fie predată la cursuri „deoarece copiii o practică”. Prin 1912, existau în Basarabia 7 licee clasice și 4 licee științifice pentru băieți pregătindu-i pentru stadiul universitar și 13 licee și 4 gimnazii pentru fete. Existau de asemenea o școală norșală de guvernămînt, două școli de artă, o școală

de muzică, una de viticultură, o școală tehnică, trei școli agricole și două școli secundare comerciale – toate cu predare în limba rusă, desigur. Numai 45,5% dintre profesori aveau un grad mai înalt de pregătire; 45,4% aveau la bază liceul și 9% o educație gimnazială.

După dispariția școlilor lancasteriene care nu au funcționat mult timp după dispariția țarului al cărui entuziasm le întemeiase, căci în școlile publice guvernamentale din Chișinău nu se preda în limba română, boierii din 1841 au cerut guvernului să țină cursuri în limba română, și în 1842, limba română a fost admisă ca materie de învățământ în Bălți și Hotin; dar și de aici ea a dispărut în anii șaizeci.

CAPITOLUL X

Supraviețuirea românilor

Școlile rurale din Basarabia au avut o origine ciudată. Moldovenii toleranți acordaseră azil lipovenilor ruși heterodocși; și când Basarabia a devenit rusească, clerul ortodox a simțit că e de datoria lui să ofere o instrucție religioasă adecvată copiilor acestor schismatici. În 1835, clerul de țară din Oloveți a primit ordin să dea o instrucție liberă în propriile case la citire, catehism, rugăciuni... și în 1837, episcopul Demetrius a extins aceste prevederi peste întreaga Basarabie. Dar preoții de țară nu știau rusește; atunci Demetrius a publicat aceste instrucțiuni în 1842 în limba română începând cu faptul că preoții trebuie să ofere *o instruire elementară băieților în limba moldovenească deoarece sătenii moldoveni au nevoie să-i învețe să citească moldovenește și din acest motiv ei își dau copiii să învețe cu profesori laici particulari care nu sînt capabili să dea o instruire tinerilor moldoveni în credința și spiritul creștin*. Demetrius raportează că în 1844 erau 326 de astfel de școli elementare, conduse de preoți; în 1845 erau 346 de instructori și 5177 de copii. Aceste școli voluntare s-au luptat pînă în zilele episcopului Paul (1871) care a dizolvat toate școlile românești. Școlile rurale guvernamentale nu apar decît sporadic după războiul Crimeei; în 1855 la o populație de un milion erau în Basarabia 89 de școli rurale laice cu 2120 de copii. În 1911, la o populație de două milioane și jumătate erau 1522 de școli, cu 72 000 de băieți și 29 000 de fete, o proporție de patru copii în școală la fiecare o sută de locuitori. Anul școlar mediu avea 160 de zile. În țară, $\frac{1}{4}$ din băieți de 7–14 ani mergeau la școală și $\frac{1}{8}$ din fete. Aproximativ $\frac{1}{3}$ din profesorii de țară erau femei și erau mult mai bine pregătite decît bărbații profesori, dintre care 63% avuseseră doar o pregătire gimnazială.

Ca o consecință a războiului din Crimeea, Rusia a fost forțată de Tratatul de la Paris să înapoieze Moldovei (acum parte a României) partea de sud a Basarabiei. Această parte însemna ținuturile Cahul, Bolgrad și Ismail și gurile Dunării acoperind 18 288 km² cu peste 125 000 de locuitori și 94 de biserici ortodoxe. Acest teritoriu se va menține românesc timp de 22 de ani. Populația sa era în mare parte străină – bulgari, găgăuzi, germani. Progresul făcut în acei 22 ani era un indiciu a ceea ce s-ar putea aștepta de la întreaga Basarabie. Ca și în 1918, românii

au fondat puține școli în raport cu populația; dar când Rusia a reanexat această regiune în 1878 la Bolgrad era un liceu clasic, un gimnaziu la Ismail, patru colegii în orașe și 121 de școli de țară, cu 8 000 de elevi în total. Și această influență a crescut. Haneș spune o anecdotă ilustrând acest lucru în *Scritorii basarabeni*. În 1917 el a întâlnit un ofițer rus la Chișinău care vorbea o românească curată contemporană, nu o moldovenească veche curentă în Basarabia, dar când a fost întrebat de unde venea din România, ofițerul a răspuns că era basarabean din Ismail și că acolo toți vorbeau aceeași limbă română. Ca rezultat al acestui sistem, de o sută de ani majoritatea moldovenilor neoași nu aveau școli înalte destinate educației în propria limbă și nici o școală de cincizeci de ani în care să se predea limba română. Cea mai extraordinară e discuția din Duma rusă din 1911 legată de propunerea din articolul 16 al Constituției referitoare la învățământul primar din localitățile unde populația era poloneză, lituaniană, germană, tătară, estoniană, letonă, armeană, georgiană etc. instruirea în limba maternă putând fi gratuită în școlile de stat în caz de cereri oficiale făcute de către comună sau de către un grup de părinți. Un deputat din Partidul Țărănesc Basarabean pe nume Gulikin care nu era moldovean ci rus (unul din lipovenii schismatici) a cerut ca moldovenii să fie incluși în lista celor care să beneficieze de acest privilegiu. Alți deputați basarabeni – preoții Ghepetky, bogatul proprietar de pământ A. Krupensky și Șoltuz – au protestat; iar un altul, antisemitul Puriș Kevitch a strigat: *Dacă primesc moldovenii dreptul de a avea școli în limba maternă trebuie să primească aceleași drepturi și kirghizii, buriații, ostiakii și alte triburi sălbatice și prin voturile lor propunerea a fost respinsă.*

Desigur acest sistem a dus nu atât la folosirea limbii ruse de către moldoveni cât la un analfabetism aproape complet în orice limbă. Potrivit ultimelor statistici rusești pentru alfabetizarea basarabenilor (1897), 82% din populația de sex masculin nu știa să scrie și să citească și 96% dintre femei erau în aceeași situație. În centrele urbane, proporția era de 57% și respectiv 78%. Dintre toate naționalitățile din Basarabia, nemții aveau procentajul cel mai mare de persoane alfabetizate – 63%; urmau apoi polonezii – 55%; evreii cu 50% bărbați și 24% femei; bielușii 42% și 11%; rușii 40% și 21%, bulgarii, 31% și 6%; turcii (găgăuzii) 21% și 2%; ucrainenii, 15% și 3% – moldovenii, jumătate din populația Basarabiei, 10,5% dintre bărbați 1,7% dintre femei! Un secol de administrație școlară rusească cu greu ar fi putut să reprezinte un progres pentru acești moldoveni.

Păstrarea limbii române ca limbă literară în Basarabia se datorează în primul rând bisericii; și acolo stăpînirea imperială a încercat să transforme biserica într-un instrument de rusificare. Acest lucru a fost mult ușurat de faptul că rușii și românii aparțineau Bisericii ortodoxe orientale; acolo unde Rusia a fost nevoită să lupte cu o biserică diferită ca în Polonia, sarcina a fost mult îngreunată. Și totuși în Basarabia eforturile lor în privința bisericii au întâlnit dificultăți similare cu acelea din școli. Politica lor școlară în loc de a-i învăța pe români rusește i-a adâncit într-un analfabetism și mai mare, iar politica religioasă i-a condus spre o înstrăinare a țaranului român de preotul și biserica rusă ceea ce a avut ca rezultat o țărănime fără religie ca peste tot în Rusia – unul din fenomenele cele mai izbitoare aduse la lumină de Revoluția rusă și de guvernul sovietic. Așa cum bine spunea ambasadorul Paléologue (*Revue des Deux Mondes*, 1922, 543) citîndu-l pe Napoleon *Un arhiepiscop este și un prefect de poliție în același timp: clerul rus era un fel de jandarmerie în paralel cu jandarmeria militară*. Despre dorința țaranilor basarabeni de a învăța și despre tipăriturile în propria limbă am avut

ocazia să aflu pe când eram în Basarabia; era încântător să vezi mândria lor în noile clădiri de școală, construite din calcar moale, pline de cochilii fosile de care e plină această țară. Chiar și cu un buget deosebit de mic, guvernul României construiește școli în toată Basarabia; peste tot țăranii contribuie cu muncă, materiale și bani. Tocmai făcuse referire la inaugurarea noii clădiri a școlii din Țariceanca-de-Sus (Akkerman); țăranii ruși din acest sat, de aproximativ 5 000 de oameni, nu avuseseră școală în timpul rușilor, dar foloseau serviciile școlii din localitatea (Țariceanca-de-Jos) care se află la câteva mile depărtare. O mulțime recunoscătoare și radiind de fericire se adunase la școală în timp ce părintele Russul citea scripturi și ținea discursuri, conducea corul de copii, se ruga pentru succesul școlii și binecuvînta piatra de temelie – mai întâi în românește apoi în rusește. Apoi preotul, superintendent al școlilor și al profesorilor i-a invitat pe oaspeți și pe demnitarii satului cam 100 la număr în jurul clădirii folosită ca o școală temporară. S-au întins mese lungi acoperite cu tot ce se cuvenea a mânca în Postul Paștelui; arăta ca o masă bisericească de acasă în plus fiind vinurile și varietățile de țiucă și vodcă. Am început cu caviar și extraordinare feluri de pește, proaspăt, sărat, afumat, marinat, conservat, rece, cu maioneză și cu fasole sau alte legume, cu pîine albă, integrală sau de seară, cu budinci de diverse feluri; după ce adunarea s-a risipit, părintele l-a chemat pe prefect să țină un mic discurs. El a vorbit scurt și la obiect, dar alții s-au afundat în oratoria rusească și românească, toți subliniind totuși că cea mai bună soluție pentru necazurile Basarabiei era școala și educația.

Moisiu, în *Știri din Basarabia de astăzi*, are anecdote caracteristice de acum cincisprezece ani, când țăranimea basarabeană se deștepta. În mai multe biserici basarabene am văzut cum, cu lacrimi în ochi ba unii chiar în genunchi îl rugau pe preot să-i lase să citească numărul din „Luminătorul“ (un periodic religios în rusă și în română care a debutat în ianuarie 1908) din care el citise predica de dimineață. Preotul îl dădea de obicei unuia din conducătorii orașului și făcea o listă cu cei care ar trebui să-l citească în ordine; nimeni nu-l putea ține mai mult de două zile. Și aceste lecturi în moldovenește erau adevărate; mulțimi cu oameni de tot felul umpleau casa cititorului și nu se săturau să asculte „articole în moldoveneasca noastră... Ar fi greu pentru mine să uit bucuria unor țărani basarabeni când le-am dat o copie a revistei „Nașe Obedinenie“ („Unirea noastră“ în limba rusă) din 12 iunie 1911 în care (clandestin, după toate aparențele) printre cele 32 de pagini erau la pp. 16–19 și cinci articole în moldovenește... Ei le-au citit și le-au recitat din când în când. Erau scrise în limba vorbită pe care ei înșiși o foloseau; și cu toții exclamau: *Profesorul de rusă spune că Domnul nu permite limbii moldovenești să fie așternută pe hîrtie și uite cît de frumos sună aici pe hîrtie în limba noastră.*

Haneș spune bine: *Unitatea rasei românești în încercările de demult a fost menținută datorită păstorilor. Trecînd cu turmele lor peste Carpați și Balcani și peste marile cîmpii dunărene, românii, în faza lor pastorală, țineau o legătură strînsă unii cu alții, au răspîndit și păstrat aceeași limbă și aceleași drumuri. Cu timpul, o parte a românilor a devenit agricultori, o parte (după înființarea principatelor române) s-a așezat ca oameni de afaceri și funcționari, dar o parte a rămas ciobani, ducînd același fel de viață ca și antecesorii lor de acum o mie de ani. Chiar și azi acești păstori urmează aceleași cărări de la munte la cîmpie și de la cîmpie la munte și traversează mereu Bărăganul, Dobrogea și Basarabia.*

Peste tot în această a doua provincie când întrebi oamenii dacă au avut cărți în românește în timpul rușilor își răspund că pe lângă cărți bisericești ei au avut ceea ce au adus păstorii transilvani. Arbore, în cartea sa despre Basarabia și Moisiu în a sa, au dat o listă cu ceea ce aduceau păstorii, cărți populare pe care poliția le confisca frecvent. Un tânăr basarabean, prieten de-al meu, obișnuia să-și viziteze în timpul verii bunicii care aveau o proprietate de pământ lângă Cernăuți. Era foarte impresionat de tenacitatea cu care inspectorii ruși de la vamă căutau cărți în românește în bagajele lui. La alte granițe era mai multă libertate, chiar și la Odessa, și un număr de cărți și periodice basarabene pătrundeau în Basarabia chiar și în perioade de represiuni severe.

*La șazeci de ani după ce Basarabia devenise provincie rusă avem această mărturie uimitoare de la Batiușkov: **Pînă în 1871 cînd episcopul Paul a venit la scaunul episcopal, în anumite mînăstiri și biserici serviciul divin era ținut în românește. De îndată ce episcopul Paul a ajuns la tronul eparhial al Chișinăului, a dat indicații ca în acele mînăstiri unde limba română fusese pînă acum folosită la serviciile divine, să înceapă a se folosi și rusa și moldoveneasca și să se deschidă școli în mînăstiri în care tinerii călugări să învețe limba rusă. Cu toate aceste directive, noi avem cunoștință de faptul că în multe mînăstiri serviciul divin a continuat să se desfășoare în moldovenește și că singura parte căutată în rusește era Miserere. Ca o scuză legitimă pentru nesupunere, unii moldoveni au ridicat obiecții spunînd că deoarece oamenii de la țară nu știu deloc rusește ei nu vin la slujba ținută în altă limbă. Aducem mărturie că nu numai în interiorul îndepărtat al Basarabiei, unde sînt moldoveni sadea ci și în Chișinău am întîlnit țărani care nu știau o boabă rusește. Faptul nu poate fi explicat printr-o tendință separatistă ci numai prin incapacitatea țăranului moldovean de a învăța și a progresa ca și prin indiferența sa. Totuși această ignoranță a limbii nu trebuie luată ca o barieră în traducerea limbii ruse în serviciile religioase. Dacă vrem să ferim populația rusă de a fi românoizată, dacă dorim să salvăm Basarabia de a fi obiectul unor ambiții românofile și dacă, pe de altă parte, vrem să formăm o uniune organică cu Rusia, atunci trebuie să ne grăbim să folosim școlile noastre în scopul schimbării (să sperăm) a jumătate din acești țărani moldoveni în ruși.***

CAPITOLUL XI

Rusificarea bisericii

Basarabia, ca și alte părți ale teritoriului românesc, avea multe schituri și mînăstiri importante (13 pentru călugări, 7 pentru maici) cînd a fost luată de ruși. Aceste stabilimente, în cel mai bun caz, nu erau numai centre religioase, dar și centre de activitate de învățămînt, mai ales că aveau mari proprietăți de pământ. Mînăstirile aveau posesiuni mari de pământ la vest de Prut și chiar în afara României. Clerul secular avea și mari privilegii; el era scutit de toate taxele de stat, de la taxa

pentru vii pînă la 50 de vedre de vin (peste 160 de galoane) pentru un arhiereu și 30 pentru un preot; de la taxa pe oi pînă la 25 de oi pentru arhiereu, 15 pentru un preot; și de taxa pe albinărit, mierea fiind un produs basarabeian important. Boierii erau obligați să acorde clerului teren gratuit pentru cultivarea a 11 livre de cereale; 8 fălci de pășune gratuită (aprox. 10 acri) pentru un preot și 6 pentru un diacon; și destulă pășune pentru 16 capete de vite pentru un preot și 12 pentru un diacon. Ele erau scutite de intervențiile boierilor sau ale autorităților civile.

Primul mitropolit al Basarabiei a fost un om remarcabil, Gavriil Bănulescu-Bodoni. El s-a născut în 1745 la Bistrița, în Transilvania. Român prin naștere, a studiat la Kronstadt (Brașov), Buda-Pesta, Kiev, Muntele Athos, Smirna și insula Patmos; a devenit profesor și director la seminar; apoi arhiepiscop de Ecaterinoslav, mitropolit al Kievului și în 1808, mitropolit al Moldovei. El a fost un constructor neobosit; am văzut cum a înființat seminarul teologic din Chișinău; pe lângă cele 750 de biserici existente în Basarabia a adăugat încă 200. El își cunoștea clerul și deși era un servitor zelos al guvernării imperiale și-a dat seama că rusificarea trebuie să fie un proces lung și lent; deci trebuia ca reformele necesare să se realizeze cu ajutorul limbii materne. Astfel că în 1813 Gavriil a înaintat o petiție către Sinod în care cerea permisiunea să deschisă o editură româno-rusă la Chișinău. El a subliniat că de la transferarea sa din Iași la Chișinău descoperise că atât bisericile cît și mînăstirile duceau lipsă nu numai de cărțile spirituale, dar și de cele necesare serviciului divin; singura editură de cărți religioase din Moldova era la Iași care nu putea să întrunească cerințele astfel încît o mare parte din cărțile bisericești folosite în Basarabia proveneau din Transilvania, în vreme ce din Kiev erau greu de adus cărți pentru cele cîteva biserici ruse din Basarabia.

El însuși, așteptînd permisiunea, a tradus în românește o carte de rugăciuni, un catehism și alte două cărți pentru slujbă, desigur, pregătindu-și astfel terenul, căci Sinodul i-a aprobat propunerea pe 4 mai 1814, iar pe 31 mai stabilimentul deja funcționa. Această editură era de cea mai mare importanță pentru țărănimea română analfabetă, pentru păstrarea unei conștiințe naționale și a limbii ei materne. Dar mitropolitul nu a pierdut vremea. În 1815 a editat prima sa carte – un Liturghier de vreo 200 pagini bine tipărit, pe o hîrtie de foarte bună calitate. Au urmat apoi altele la intervale scurte de timp. Scandalizat de numărul mic de Biblii el a purtat corespondență cu nou înființata *Societate biblică rusă* la Sf. Petersburg și la cererea acesteia în vederea tipăririi, le-a trimis copii după două versiuni românești celebre ale Bibliei – cea tipărită în 1688 la București sub Șerban Cantacuzino și cea tipărită la Blaj în Transilvania din 1795 – recomandîndu-le s-o folosească pe a doua. Într-o scrisoare din 16 ian. 1816, prințul Golițin, președintele societății îl informează pe Gavriil că folosește Biblia de la Blaj și că prințul Ypsilanti și Consilierul Matei Krupensky corectează proba de tipar; el dorește totuși ca Gavriil să-i trimită o persoană educată care cunoaște bine limba română să-l ajute, iar Gavriil să corecteze proba. În răspunsul lui, Gavriil recunoaște că nu are pe nimeni în eparhia din Chișinău care să știe gramatica și pronunția moldovenească deși toată lumea folosește aici limba moldovenească vorbită și scrisă. Astfel că, fiind șocat de numeroasele greșeli pe care distinșii corectori nu reușiseră să le corecteze, el însuși s-a angajat să revizuiască greșelile din text; totuși a trimis un arhimandrit pînă la St. Petersburg, în febr. 1817 pe Varlaam Cuza, instruit la mînăstirea Dobrovăț din Moldova care a corectat Vechiul Testament căci Noul Testament era deja tipărit.

În 1819 a fost terminată această mare Biblie; eparhia din Chișinău a oferit câte o copie fiecărui preot la confirmare în timp ce Noul Testament era trimis fiecărui *arhiereu*, cu instrucțiuni ca fiecare preot din ținutul său să cumpere câte una. Gavriil a ținut să insiste la St. Petersburg ca moldovenii să nu fie *luați în derîdere și umiliți* subliniind că *în vremuri grele, cînd francezii erau în inima Rusiei, turcii de-a lungul Dunării și Prutului, cînd emigrarea lor nu putea fi împiedicată prin forța armelor deoarece, prin tratatul cu Poarta, locuitorii aveau libertatea să meargă unde doreau, ei rămîneau totuși pe acest pămînt*. În predicile și cuvîntările sale către țărănime, el le-a promis că ei vor fi fericiți sub dominație rusească; iar țarul le-a promis, în scrisoarea din 1 apr. 1816, că *la început, temporar, ca experiment, el le permitea să-și păstreze legile locale și le trimitea funcționari de încredere care să facă cercetări ca să înlătore răul și abuzurile*.

Astfel, la început, s-a făcut un efort să se mențină cultura românească în rîndul clerului și al enoriașilor făcîndu-se în același timp eforturi și mai puternice de rusificare prin aducerea de preoți ruși și prin înființarea de seminarii rusești pentru studenții moldoveni. Succesorul lui Gavriil, Dimitrie Sulima, lucrase cu el ca vicar din 1811 pînă în 1821, data morții lui Gavriil; și prin ucenicia lui de 23 de ani a menținut această dublă funcție – rusificarea, dar și păstrarea, pînă la un punct, a culturii românești. Irinarch Popov, care i-a succedat (1844–1854), a neglijat editura moldovenească și a încercat prin orice mijloace să aducă studenți la teologie din Rusia, dar fără nici un succes; chiar și în 1858 din cei 24 de arhiepiscopi și 879 de preoți din Basarabia, numai 14 arhiepiscopi și 152 de preoți avuseseră o instruire seminarială; și s-au ținut servicii în Chișinău ațit în românește cît și în rusește. Exista chiar un preot pe nume Muranovici pîngîndu-se la consiliu că țărani din Comrat nu înțelegeau predica în rusește înțelegînd mai bine românește deși erau bulgari (găgăuzi) și vorbeau turcește. De fapt, româna e una din acele limbi care se răspîndesc continuu în rîndul vecinilor; basarabenii au o rimă care ilustrează acest lucru:

Tată rus, mamă rus,
Dar Ivan, moldovan.

Aceasta explică parțial teama rușilor că țărănimea lor din Basarabia ar fi româniată. Româna a fost întotdeauna o *lingua franca* în acea parte a lumii – un mare avantaj pentru noua țară, România Mare, deoarece numai 5% din populație nu vorbește românește și fiecare membru din parlamentul românesc o înțelege – singurul parlament, probabil, dintre cele ale statelor succesoare unde fiecare membru înțelege limba în care au loc procedurile! Într-unul din aceste parlamente, aproximativ o cincime din membrii nu înțelegeau o iotă din cele ce se spuneau în sesiuni!

Aceeași politică tolerantă a continuat mai mult sau mai puțin și în timpul succesorului lui Irinarch, Antonius Socolov (1858–1871); dar cu Paul Lebedev (1871–1882) a început o perioadă de rusificare violentă. În 1874 s-a abolit vechiul privilegiu al basarabenilor de a fi scutiți de serviciu militar în armata rusă; administrația școlilor și cea civilă a înlăturat complet limba română; Lebedev a atacat apoi mînăstirile unde serviciile religioase continuau pașnic în românește. El a instalat școli rusești în mînăstiri, a înlocuit superiorii și preoții moldoveni cu similari ruși, iar în 1872 era gata să se laude că toată evidența bisericilor era ținută numai în limba rusă. Cînd în 1878 Basarabia de jos, care fusese restituită României

după Războiul din Crimeea, a devenit din nou rusească el a stabilit o limită de doi ani în care preoții români să învețe rusește sau să plece. El a fost promovat Exarh de Georgia, unde folosirea aceluiași metode energice de rusificare au dus la o revoltă în care unii dintre protejații săi, rectorul Ciudețki de la Seminarul din Tiflis (fost inspector la Seminarul din Chișinău) a fost omorât; atunci guvernul imperial l-a trimis în Kazan. Închiderea bisericilor moldovenești din Basarabia a avut ca rezultat rămânerea a 340 de biserici basarabene fără conducători spirituali căci nu s-au găsit preoți ruși. Tiparnița bisericească fusese închisă încă din 1882. Dar limba rusă nu și-a făcut loc prin marea masă a poporului basarabean. Copiii care au învățat puțină rusă în școală – și numai puțini au avut șansa de a merge la școală – au uitat-o rapid.

Povestirea favorită care ilustrează acest lucru spune că un preot rutean dintr-un sat moldovenesc a descoperit, după începerea slujbei că-și uitase cartea de rugăciuni. El putea reproduce rugăciunile pe de rost în slavona bisericească, dar nu și Evanghelia. Netulburat a reprodus în schimb o poezie celebră a unui poet rutean Kecenko. „Dumi noi, dumi“ (Gânduri, gândurile mele) spre întreaga satisfacție a ascultătorilor care nu înțelegeau nici o vorbă, nici în slavona bisericească, nici în rusă.

Episcopul Lebedev a făcut un comentariu semnificativ în cursul unui tur de inspecție. *Preotul M, 37 de ani, absolvent al seminarului, a degenerat atât de mult în parohia sa moldovenească încât limba rusă în care se exprimă e atroce. Și în timpul episcopului, Jacob Piatnițki (1898–1904), situația se schimbase atât de puțin încât el scria Sfântului Sinod pe 23 martie, 1900: În multe parohii din Basarabia, populația ortodoxă e compusă în cea mai mare parte, adesea exclusiv din moldoveni care știu moldovenește și nu înțeleg deloc slavona sau rusa bisericească, nici chiar în forme conversaționale. Literatura religioasă rusă din pliante și broșuri e complet inaccesibilă acestor oameni. Dar moldovenii au și o mare dorință de instruire religioasă, de sfat și mângâiere creștinească prin cuvântul tipărit. Nevoia de literatură moldovenească a moldovenilor ortodocși e mare. Este adevărat că există cărți moldovenești tipărite în România. Dar limba acestor ediții diferă întrucîtva de limba vorbită de moldovenii din Basarabia și, în plus, ele sînt scrise cu caractere latine imposibil sau greu de descifrat pentru cititorii de aici.* Avînd în vedere aceste lucruri, Sinodul i-a permis să redeschidă editura pentru o astfel de literatură edificatoare în românește și în rusește sau doar în românește; în 1905, sinodul i-a îngăduit noului episcop, Vladimir Sinkovsky, să tipărească Evanghelia în românește, Psaltirile și celelalte opere de asemenea – bineînțeles cu caractere chirilice, abandonate de mai bine de o generație de România.

Odată cu revoluția rusă din 1905 Basarabia a respirat mai liber; iar la 20 oct. 1906 în prezența guvernatorului general Kharuzin și a doi episcopi ruși a fost inaugurată o nouă editură pentru cărți religioase moldovenești în Chișinău. Dar a urmat un val de reacții după revoluție și noul episcop Serafim Ciceagov, un fost ofițer de armată a început un program de înlăturare a limbii române din slujbele religioase (1908). În 1912, Serafim a întocmit un raport al situației făcînd legătura între folosirea limbii române în biserici și mișcarea politică separatistă pe care el o considera condusă de evreii din Chișinău care doreau unirea cu România. Printre moldoveni, spune el, această mișcare *provine din teama de a-și pierde limba și căutările bisericești și în al doilea rînd din realitatea sesizată de preoți, că poporul nu cunoaște limba rusă deloc; școlile au avut un procent nesemnificativ de absolvenți care puteau citi rusește; marea masă nu înțelegea slavona*

bisericească. De aceea, atunci cînd slujba avea loc în slavonă, moldovenii nu înțelegeau nimic; pe urmă au început să piardă obiceiul de a merge la biserică și apoi nu s-au mai dezvoltat sentimente religioase degenerînd în viciu și superstiții.

Serafim trebuia să combată aceste lucruri în extraordinara mișcare condusă de un călugăr moldovean (Ioan Țurcan, de lângă Soroca) pe nume Inochentie. El era un arhimonah din mînăstirea Balta (pînă de curînd, capitala Republicii Sovietice Moldovenești din Ucraina) și puternicele lui legături religioase cu țărănimea în limba ei era suplimentată de ceea ce el credea a fi o putere miraculoasă de a vindeca boli. Renumele său s-a răspîndit în toată țărănimea românească din Basarabia, Podolia, Cherson, iar Balta a devenit în 1910–1911 un Lourdes moldovenesc, cu adăposturi pentru invalizii aduși pentru vindecare. La început superiorii săi l-au încurajat; apoi guvernul s-a alarmat de enormele mulțimi care s-au adunat în jurul lui. A fost transferat într-o mînăstire din nordul Sf. Petersburgului; dar sute de țărani basarabeni și-au vîndut proprietățile și s-au dus după el. Din nou a fost transferat, de data asta la o mînăstire pe o insulă din Marea Albă, de unde după Revoluție, s-a întors la Balta unde a murit în 1920. Dar mișcarea inochentistă mai persistă încă în Basarabia, acum fiind în mîinile șarlatanilor care sfătuiesc țărănimea să vîndă tot și să se pregătească pentru apropierea sfîrșitului lumii. Un astfel de „pastor“ a fost arestat în aprilie 1926 după inaugurarea unei case de rugăciuni la Budești, lângă Chișinău.

Avem un tablou interesant al acestei mișcări din penița unui binecunoscut specialist neurolog, dr. Iacovenco care descrie condițiile din Cherson, Podolia și Basarabia care au favorizat răspîndirea rapidă a inochentismului (Innokentievșcina). *Abuzul de alcool și hrana proastă pe de-o parte, întunecimea spirituală și nivelul scăzut al dezvoltării intelectuale și morale pe de alta, luate împreună, produc o slăbire a organismului, o iritabilitate exagerată a sistemului nervos și o asemenea instabilitate încît atunci cînd apreciază și alți factori stresanți apare o boală de nervi... Sîntem obligați să subliniem slaba dezvoltare intelectuală a moldovenilor, înclinația lor spre superstiție și lipsa de școli... În marile sate de 10–15 000 de oameni există doar una sau două școli și acelea în limba rusă, în timp ce moldovenii nu se amestecă cu rușii și nu cunosc limba rusă. În ignoranța lor ei sînt foarte creduli și iau drept adevăr tot ceea ce aud și mai ales ce vine de la biserică și în propria lor limbă. Alocuțiunile pasionate ale călugărului moldovean pătrund adînc în spiritul lor; ei vin la chemarea lui ca să-și purifice sufletele prin rugăciuni și post.*

După o asemenea portretizare, cititorul își va imagina cu ce entuziasm a fost redeschis Seminarul teologic din Chișinău pe 8 noiembrie 1926, ca instituție de învățămînt în limba română. A început cu 454 de studenți dintre care 19 erau femei.

CAPITOLUL XII

Zemstva și funcția ei

Această schiță sumară trebuie să fie deajuns ca să aveți o oarecare imagine a eșecului guvernării imperiale ruse în Basarabia în ceea ce privește școala și biserica. În partea materială, un secol de dezvoltare, în cea mai mare parte liniștit, a fost mai

plin de succes. S-au construit câteva sute de mile de drumuri și vreo cinci sute de mile de cale ferată. Dar și aici s-a făcut prea puțin pentru țărănimea moldovenească. Majoritatea boierilor se amestecaseră cu nobilimea rusă și încet-încet își pierduseră zelul inițial pentru limba și instituțiile strămoșilor lor. Interesele lor erau la Odessa și Petersburg și la sfârșitul secolului al XIX-lea ei erau puțin diferiți de marii proprietari de pământ din alte părți ale imperiului. În 1911, erau înscrise pe lista nobililor basarabeni 468 de familii dintre care numai 138 aparțineau vechii aristocrației moldovenești; 198 fuseseră ridicați la ranguri nobiliare din clasa militarilor și a funcționarilor de stat; ceea ce rămânea venea din alte părți ale imperiului, majoritatea fiind polonezi (64) care găsiseră aici o atmosferă mai apropiată de cea din Polonia. Nobilimea basarabeană avea în anii din urmă reprezentanți în Senatul imperial și în Dumă; ei luau rolul de conducători în ceea ce numai instituțiile locale puteau să-și permită sub regim imperial, mai ales în zemstvă, o instituție specific rusească introdusă în Basarabia cu 55 de ani în urmă. În fiecare din cele 7 ținuturi – Akkerman, Bender, Bălți, Chișinău, Orhei, Soroca și Hotin – era o zemstvă districtuală; fiecare alegea cinci deputați pentru o zemstvă provincială. Zemstvele districtuale erau compuse din delegați aleși de trei colegii. Primul colegiu constă din nobili ce dețineau 200 pînă la 500 de acri de pământ sau care plăteau taxe pe proprietate de o valoare egală; al doilea, din proprietari de pământ nu din nobili; al treilea din țărănime, alegînd un delegat pentru fiecare colegiu. În cele șapte zemstve districtuale, erau 127 de delegați din primul colegiu, 36 din al doilea și 64 din al treilea, numărul total de electori fiind restrîns – aprox. 3 500 în total. Delegații erau aleși pe trei ani și se întîlneau o dată pe an timp de zece zile. Ei se ocupau de diverse taxe pe pământ și alte posesiuni; pe drumuri și poduri; pe poștă și telefoane; pe spitale și instituții caritabile și pe organizații de interes reciproc. Ei erau de asemenea consultați de către guvern în legătură cu aprovizionarea guvernamentală în grija guvernului pentru orfani, bolnavi mintali, consumatori de droguri etc; sănătatea publică și boli ale animalelor, învățămînt public și ajutor pentru agricultură, industrie și comerț.

Zemstva forma o corporație cu drept de a cumpăra și vinde proprietăți, de a încheia contracte, de a chema în justiție și de a fi chemat în judecată. Guvernul avea dreptul să revizuiască sau avea drept de veto în deciziile ei, și mai mulți funcționari guvernamentali erau membri ai ei, inclusiv un reprezentant al bisericii. Totul era prezidat de un mareșal al nobilimii districtuale. Fiecare dintre aceste zemstve districtuale alegea cinci membri pentru o zemstvă provincială, ei se întîlneau anual timp de 20 de zile. Această zemstvă includea în plus pe fiecare dintre mareșalii teritoriali ai nobilimii; pe președinții comitetelor executive ale fiecărei zemstve din fiecare district; pe secretarul provincial guvernamental al apiculturii și pe super-intendenții domeniilor imperiale și ai pămînturilor coroanei; pe reprezentanți ai bisericii. Mareșalul nobilimii basarabene prezida tot. Ei alegeau un comitet executiv compus din președinte și cinci membri. Zemstva provincială se ocupa de întreaga provincie și cu aceleași activități generale ca și cele districtuale dar avea în plus dreptul de a emite ordonanțe, de a supraveghea organizațiile de asigurări reciproce, de a sancționa împrumuturile, de a fixa data și locul târgurilor, de a fixa campaniile împotriva animalelor dăunătoare și a altor nenorociri cum erau frecventele invazii de lăcuste; de a fixa daunele în caz de calamitate în proprietatea provincială. Peste zemstvă erau comitetele supervizoare sub auspicii

guvernamentale; iar deciziile zemstvelor cereau în general sancțiuni guvernamentale; guvernatorul avea o mare putere de veto incluzînd chiar hotărîrile zemstvei.

În mare, aceasta era o instituție patriarhală care în decursul cîtorva generații sau secole ar fi devenit un adevărat organ de guvernămînt reprezentativ, dar el a funcționat mai puțin de două generații în Basarabia și nu a avut un succes deosebit decît în spitale, organizații caritabile și organizații de asigurări reciproce care cunoșteau o mare înflorire. Avem în raportul prințului Urusov o descriere a impresiilor lui, ca guvernator general al Basarabiei, acum vreo douăzeci de ani, o critică interesantă a acestui sistem. *Zemstva era reprezentativă doar pentru marii proprietari de pămînt. Țăranii nu aveau importanță. Activitățile ei erau lipsite de perseverență și continuitate. Tendința era ca totul să fie făcut la scară mare, de lux, așa cum s-a întîmplat cu Muzeul și Spitalul din Costingeni. După ce le-au construit au descoperit cît de greu se puteau întreține. În general, se observa lipsa unei gîndiri serioase care era caracteristică basarabenilor. Ei taie, apoi măsoară și după ce măsoară descoperă că au tăiat prea mult.* În altă parte, în aceeași carte, el remarcă referitor la marii proprietari de pămînt: *În căminele lor de pe întinsele proprietăți găsești un mare lux, dar o lipsă de tradiții și de seriozitate. Nici măcar n-am observat un atașament față de casele lor; proprietățile erau doar surse de venituri ce treceau din mîină în mîină. În general, proprietarul de pămînt basarabean păstrează pentru el numai via și o parte din pămînt, arendează restul, mai ales evreilor. Luxul ostentativ, o atracție pentru viața citadină – acestea sînt caracteristicile pe care le observi la proprietarii basarabeni, explicînd lipsa lor de tradiții și fibra morală... În Basarabia, cu abundența ei de bogăție naturală viața e tihnită și lipsită de temeri. Oamenii sînt neinstruiți, înstăriți și blajini, proprietarii de pămînt sînt îngăduitori și iubitori de plăceri; societatea e foarte tolerantă în ceea ce privește slăbiciunile altora, iubește ostentația și încearcă să se înțeleagă bine cu administrația; energia și caracterul sînt slabe, ospitalitatea îmbelșugată, încîntătoare, morala laxă. Asta este, în linii mari, Basarabia.*

Sperăm că cititorul are acum o idee despre condițiile din Basarabia, acum cînd imperiul rus se apropie de decăderea lui. În general, secolul al XIX-lea a fost o perioadă de pace pentru această provincie atît de hărțuită de tătari, turci, polonezi și cazaci. Fără îndoială, războiul a traversat această provincie de trei ori în timpul ocupației ruse. Din 1828 pînă în 1834, Rusia administra Moldova și Valahia, iar bariera Prutului a dispărut timp de vreo șase ani. Războiul Crimeei, din 1853–1856, a avut ca rezultat restituirea către Moldova a districtelor basarabene dunărene: Cahul, Bolgrad și Ismail care au devenit parte a Principatului României din 1859. În 1877, Rusia și Turcia au început din nou război, iar noua armată românească i-a salvat pe ruși de anihilare la Plevna; dar deși țarul promisese solemn principelui Carol al României că în schimbul trecerii trupelor pe teritoriul românesc el va respecta integritatea teritorială a României, diplomații Tratatului de la Berlin au retrocedat aceste ținuturi Rusiei, aparent ca recompensă pentru Dobrogea; astfel ele au fost reincorporate Basarabiei rusești.

CAPITOLUL XIII

Declinul imperiului rus

În acest moment ar fi necesar să descriu pe scurt condițiile generale din Rusia brusc revelate lumii de războiul ruso-japonez și de revoluția rusă din 1905. În Basarabia am întâlnit o țărănime ignorantă, o aristocrație indolentă, un sistem școlar slab, o biserică depărtată de nevoile spirituale ale maselor, un guvern local timid și ineficient și o administrație coruptă și foarte birocratică. Războiul și revoluția au arătat clar unei lumi stupefiate că aceste condiții erau specifice întregii structuri a imperiului rus. Rusia nu era altceva decât o masă nearticulată și agitată de ființe umane – peste nouă zecimi formată din agricultori – exploatată de un grup mic de proprietari de pământ, de birocrati (civili și religioși) și de concesionari. Agitatori vicleni au folosit avantajele condițiilor de după revoluția din 1905 pentru a mări nemulțumirea parțial datorată situației sociale și economice a momentului, parțial deja susținută de revoluționarii anteriori. Viața politică rudimentară cauzată de Duma s-a manifestat în așa-numitele partide, care ar putea găsi un slab sprijin în țărănimea analfabetă care forma masa zdrobitoare a poporului rus. În general, partidele reprezentând diverse nuanțe ale socialismului aveau în spatele lor marea masă a agricultorilor și muncitorilor căci nu erau deloc „pregătite politic” și justificările lor inective împotriva exploatării proletariatului agricol și industrial, au găsit o largă audiență nu numai în rândul maselor înapoiate, dar și în rândul intelectualilor. Toată lumea știa cât de corupt și ineficient era guvernata Rusia și nici armata nu a învățat vreo lecție din războiul cu Japonia. Vizita unei misiuni militare franceze, la scurt timp după primul război mondial a descoperit o lipsă îngrijorătoare de linii ferate și de echipament de căi ferate, de șosele, de linii de telegraf și telefon, de căi etc. care s-a finalizat cu un împrumut militar francez de 100 000 000 \$ pe an, timp de cinci ani. Principala sursă de venituri era taxa pe băuturile alcoolice, mai ales vodcă, care aducea un venit net de 500 000 000 \$ pe an; vodca a transformat poporul rus în poporul cel mai abrutizat de alcool de pe pământ. Îmi amintesc un sat rusesc din Basarabia unde românii erau îngroziiți de această stare de lucruri (cu toată că țăranul român bea mai mult decât ar trebui). Acest sat, de 7000 de oameni are 2000 de bulgari care sînt relativ temperați în consumul de alcool. Avea doar două biserici cînd a fost preluat de români și o școală; dar era plin de „porci orbi” care vindeau licori în mod ilegal, iar în sistemul de tranziție românesc de supraveghere guvernamentală existau 23 de cîrciumi autorizate (și aproximativ 40% de birturi ilegale). Astfel de condiții în satele de la țară par să fie generale în Rusia și constituie astăzi o problemă nouă și alarmantă pentru românii din Basarabia.

Situația a fost complicată peste tot, ca și în Basarabia, de faptul că în acest imperiu uriaș, rușii înșiși erau în minoritate și erau urîți din cauză că încercau să impună popoarelor supuse limba și modul lor de viață. Rușii formau numai 44% din populație; ucrainenii aprox. 17%, polonezii 6%, bielorușii 4 1/2%, evreii 4%, kirghizii 3,2%, tătarii 3% etc.; moldovenii formau aprox. 1%. Conteul Witte în *Memoriile* sale admite că pentru a obține un imperiu omogen, exista numai o singură măsură rezonabilă de urmat: *să fie abandonate provinciile noastre de frontieră căci ele nu se vor acomoda unei politici de rusificare violentă. Dar monarhul nu va lua niciodată în considerare o asemenea măsură. Dimpotrivă,*

nemulțumiți de includerea în granițele noastre a polonezilor, finlandezilor, germanilor, letonilor, georgienilor, armenilor, tătarilor etc. am fost încercați de dorința de a anexa teritoriile locuite de mongoli, chinezi, coreeni.

Dar Balcanii și Constantinopolul erau o țintă mai apropiată. În 1904, războiul cu Germania și Austria pentru acest premiu părea iminent; Witte ne spune că Marele Duce Nicolae a fost de fapt numit ca să conducă armatele împotriva Germaniei, iar Kuropatkin împotriva Austriei. Când a izbucnit Războiul cel mare, țintele războiului purtat de ruși erau bine înțelese de toate cancelariile din Occident. Rusia trebuia să obțină Bucovina, toată Polonia non-rusească, Prusia Orientală, cel puțin o parte din Persia și o parte din Asia Mică inclusiv un port la Alexandretta. În primăvara anului 1915, aliații au permis în mod formal Rusiei Bosforul, Constantinopolul și Dardanelele.

E posibil ca fără război să fi fost capabilă să absoarbă mai mult teritoriu străin; dar cu enorma dislocare socială și economică din 1914–1917, dezintegrarea era inevitabilă și era uimitor că întârziase atât de mult. La începutul războiului succesele germane au blocat virtual Rusia; căile ei ferate s-au dovedit neadecvate nevoilor combinate ale armatei și populației civile; producția agricolă scăzuse sub 10–15%, rezervele de cereale deveniseră insuficiente; deprecierea rublei stîrnise mari nemulțumiri printre funcționarii și muncitorii din fabrici. Prin 1917, numărul de funcționari operativi din St. Petersburg se ridicase de la 200 000, în 1914 la peste 400 000 – mai ales țărani agricultori. Toată lumea era nemulțumită de evoluția dezastruoasă a războiului și de incompetența guvernului. Mai târziu, în iarna anilor 1916–1917 situația ajunsese la limită; mulțimi uriașe umpleau străzile protestînd (25 febr.) și cînd a fost folosit remediul tradițional și trupele au primit ordin să tragă în mulțime, ele au refuzat. Nesupunerea și dezertările deveniseră atât de obișnuite încît conducătorii acestei armate au hotărît să dea o pedeapsă exemplară trupelor, dar cînd s-au anunțat pedepsele, acestea s-au revoltat (27 febr.) și și-au omorît ofițerii. Veștile s-au răspîndit ca focul și fără o pregătire anterioară a izbucnit Revoluția rusă din 1917, izbucnire atât de rapidă încît nici un politician nu a avut timp să folosească această mișcare. Pe 2 și 3 martie, țarul și fratele său au abdicat succesiv, iar imperiul rus a rămas fără împărat sau fără vreun alt conducător. Duma a format un nucleu de guvernare; dar la 27 febr. extremiștii formaseră deja un soviet (consiliu) de muncitori și soldați, iar puterea lui a crescut rapid.

CAPITOLUL XIV

Revoluția în Basarabia

Această neașteptată libertate îi părea poporului rus ca o deșteptare dintr-un lung coșmar. În sfîrșit, el putea lua singur hotărîri în privința problemelor îngrozitoare atât de prost tratate de guvernul imperial. Primul cabinet provizoriu al lui Lvov, deși conservator (Kerenski era singurul socialist moderat), întrunea toate aprecierile, dar lipsa unei puteri adevărate s-a făcut curînd simțită și numai toleranța Comitetului executiv al sovietelor, un grup de oameni capabili și curajoși, l-a împiedicat să cadă. Mai mult decît atât, noul guvern a făcut o greșeală fatală la

început încercînd să continue războiul. Revoluția rusă izbucnise din mijlocul poporului și instinctul lui îi spunea că nu avea nimic de cîștigat ci de pierdut printr-o contiulare a războiului. O fracțiune puternică în Soviet susținea pacea imediată, manifestul organului oficial al Sovietului cerea guvernului o apropiere de proletariatul tuturor țărilor intrate în război, ca să le convingă să se ridice împotriva agresorilor lui și să oprească imediat carnagiul sîngeros. Chiar și în Soviet existau conducători nehotărîți, Lenin și Troțki, pacifiști care au continuat negocierile pentru Tratatul de la Brest-Litovsk, dar cînd au văzut cererile germanilor, lucru pe care acum îl știu din declarația lui Robins și Sadoul, Troțki a făcut un efort să obțină ajutor aliat și american pentru continuarea luptei – ajutor oprit din cauza fatalei convingeri a aliaților că vechiul regim rusesc ar putea fi reinstaurat dacă guvernul sovietic era lăsat în pace.

Pe 2 mai, divergențele dintre soviet și cabinetul burghez deveniseră atît de grave încît s-a format un nou guvern cu Kerenski ca ministru de război. El a vizitat frontul și a fost uimit să descopere că regimentele rusești încheiau o pace separată cu adversarii germani, pace care stipula că nu se vor face anexări și nu se vor da despăgubiri. Totuși el a încercat în mod loial să îndeplinească avansarea îndelung plănuită pe frontul rus (10 iulie). Între timp (3–5 iulie) avuseseră loc lupte de stradă în St. Petersburg unde Lenin și Troțki și-au arătat pentru prima oară puterea. Atacul rus a eșuat. Situația lui Kerenski a devenit din ce în ce mai greu de susținut; el a încercat să se autoproclame comandantul armatei, dar soldații erau acum complet scăpați din mînă; în octombrie Kerenski a renunțat și a fugit. Rusia era acum într-un haos complet din punct de vedere guvernamental, militar, financiar și economic. Doi dintre oamenii cei mai capabili pe care i-a avut omenirea, Lenin și Troțki, au pus mîna pe putere bazîndu-se pe un guvern sovietic proletariat și au reușit în ciuda tuturor obstacolelor să formeze un guvern puternic și nemilos care a reinstaurat ordinea și a întărit moneda refăcînd rezerva de aur, oricît de reprobabile ar putea fi considerate celelalte activități ale lor.

Cam atît despre desfășurarea generală a revoluției ruse. Acum să ne îndreptăm atenția către manifestarea ei în Basarabia, unde a avut ca rezultat ca și în multe alte provincii rusești crearea unui stat nou independent – Republica Basarabeană Moldovenească.

Rusia a mobilizat pentru război douăzeci la sută din populația Basarabiei; cei rămași acasă, printr-un efort suprem, au menținut cultivarea cerealelor. România a rămas neutră pînă în 1916, apoi trupele rusești și românești au luptat alături ca la Plevna. Odată cu ruperea frontului românesc Basarabia a fost invadată de trupe; dar în îndepărtarea ei liniștită de-abia la sosirea unei telegrame oficiale de la St. Petersburg, pe 5 martie 1917, au aflat și basarabienii că guvernul imperial căzuse și că la fel ca și restul Rusiei ei erau liberi. Funcționarii s-au întîlnit la Chișinău și și-au declarat supunerea față de noul guvern provizoriu; dar au apărut imediat pe scenă alți factori. Pe 22 martie s-a format un soviet local al muncitorilor și soldaților în Chișinău, fără elemente din afară (nici un basarabean neaoș printre ei). Sindicatele profesionale locale incluzînd brutari, chelneri etc. au avut întruniri. Formele de guvernămînt și-au menținut continuitatea la început prin zemstve; dar erau depășiți de preponderența proprietarilor de pămînt în alegeri și ranguri. Pe lîngă ei au apărut comitete executive locale în care erau mulți soldați și alte elemente din afară. Soldații și reprezentanții așa-numitelor „organizații democratice” și-au croit și ei drum în zemstve. Poliția orașelor și cea locală a fost înlocuită de o miliție improvizată, închisorile au fost golate printr-o amnistie generală. S-a decretat că soldații trebuie tratați ca egali, ei puteau sau nu

să-și salute ofițerii după cum doreau, puteau să intre în organizații politice. Libertatea era excesivă. Guvernul provizoriu era îngrijorat de situația Basarabiei. Ei știau că bine cunoscuții antisemiți Krușevan și Purișkevici din Chișinău și Krupenski și alți proprietari de pământ bogați și reacționari erau importanți în provincie, în timp ce în moldovenii pe care-i suspectau că simpatizează cu românii nu aveau încredere. Așa încît au trimis agitatori pentru revoluție în toată Basarabia. Kerenski l-a trimis la Chișinău pe unul dintre cei mai de nădejde locotenenți ai săi, Sokolov, care a sosit pe 19 mai, chiar în ziua unui congres al țaranilor basarabeni. Ca o consecință a raportului său la sediul central, au fost trimiși 40 de agitatori de la St. Petersburg, cu ordine ca să lupte împotriva antisemitismului, reacțiunii și separatismului și să facă să triumfe principiile revoluției. Desigur, basarabeni nu erau destul de entuziaști. Această comisie a sosit pe 1 iunie. Nu mult după aceasta memorabilă *Bunică a Revoluției* doamna Breșko-Breșkovskaia a vizitat Chișinăul și a avut parte de o primire extraordinară. Erhan, unul din delegații de la St. Petersburg, în alocuțiunea sa a spus: *Intellectualii sînt adormiți, ei nu fac nimic pentru Revoluție.* „Babușka“ a răspuns „Dar ce fac cei 40 de comisari?“ și Erhan a recunoscut că autoritățile locale nu le asigură transportul și că unii dintre ei au fost arestați la sate. Ea a vizitat *Convenția profesorilor moldoveni* și i-a grăbit să răspîndească principiile revoluției în România, printre țărani. Într-adevăr efortul literar moldovenesc de traducere și adaptare a broșurilor revoluționare și chiar comuniste a cunoscut o înflorire subită.

Biserica a fost cel mai puțin afectată în Basarabia, în special datorită tactului și eforturilor de conciliere ale arhiepiscopului Anastasius. El a deschis o adunare a clerului, a profesorilor și a autorităților sătești pe 19 aprilie, care a fost și prima convenție reprezentativă. Aceasta a favorizat o republică democratică, autodeterminarea popoarelor și o Rusie unită. Ea s-a pronunțat pentru diverse inovații bisericești cum sînt: alegerea preoților ca în Transilvania și o autonomie bisericească reprezentată de un preot mitropolit și de doi episcopi care trebuiau să fie moldoveni. Puțin după aceea, autoritățile bisericii le-au permis preoților să folosească limba pe care o înțelegea auditoriul lor, limba moldovenească, în cîntece, rugăciuni și predici. În sfîrșit, majoritatea basarabenilor au căpătat dreptul de a se ruga în propria limbă.

Pe 28 mai, s-a ținut *Congresul Profesorilor Moldoveni*, în număr de 350, unde s-au folosit în discursuri atît rusa cît și româna. La congres delegatul din St. Petersburg din Sovietul Muncitorilor și Soldaților s-a pronunțat pentru o Rusie unică și indivizibilă. Au luat de asemenea cuvîntul un delegat al armatelor a șaptea și a opta și a celor 300 000 de moldoveni, soldați în armata rusă, delegați reprezentînd armata nouă, moldovenii din marina rusă și soldați din Sovietul Soldaților din Odessa. Moldovenii au fost copleșiți de posibilitatea tipăririi cărților școlare în românește, cu caractere latine și nu chirilice și de stabilirea unui sistem școlar românesc. Nu se punea problema separării de Rusia și numai un membru și-a exprimat teama că autonomia basarabeană moldovenească ar însemna mai devreme sau mai tîrziu unirea cu România.

Între timp armata rusă de pe frontul românesc s-a dezintegrat rapid, iar autoritățile civile basarabene erau complet debusolate. Raportul oficial al Comisariatului guvernamental de la sfîrșitul lui iunie 1917 arată că *Situația din Basarabia e tristă, satele sînt dezorganizate, ici și colo sînt dezordini agrare; aparatul administrativ e distrus, organizațiile existente sînt slabe. Guvernul provizoriu, dîndu-și seama că pentru țărani principala temă a revoluției era problema agrară, a trimis instrucțiuni pentru crearea de comisii agrare care să le returneze pămîntul nefolosit de proprietari.*

În martie, în ținutul Soroca, țărani au luat pământul aparținând mănăstirii Sf. Spiridon din Iași care era arendat unei companii de sfeclă de zahăr. În aprilie au avut loc alte ocupări similare în ținuturile Chișinău, Soroca, Orhei și Bălți; bande de soldați au jefuit pivnițele cu vin provocând dezordine, iar mai târziu crime cum au fost cele înfăptuite împotriva patrioților Murafa, Hodorogea Baltaga, toți binecunoscuți în mișcarea naționalistă moldovenească, au deschis ochii oamenilor asupra stării grave de lucruri. Autoritățile au fost neputincioase. Din fericire, țărani s-au mușumit cu pământ destelenit.

CAPITOLUL XV

Primul congres revoluționar

Congresul țăranilor din 20 mai 1917 din Chișinău, după o separare inițială a rușilor din cauză că moldovenii au insistat în folosirea limbii române alături de limba rusă, și după o separare ulterioară a moldovenilor când candidatul lor la președinție a căzut la alegeri, a trecut în final printr-o serie de rezoluții al căror fond era că pământul, pădurile și subsolul aparțin întregului popor și trebuie împărțit între actualii locuitori fără compensarea proprietarilor temporari. Al doilea congres al țăranimii care a schițat procedura de urmat s-a ținut la Chișinău pe 27 august cu delegați din partea lui Kerensky în persoanele lui Ion Inculeț și Erhan care au schițat procedura de urmat ca revoluționar social: pământul urma să fie sub controlul Adunării Constituționale Ruse și administrat de comisiile locale, supervizate de Comisia pan-rusească pentru pământuri. El a propus de asemenea ca pîinea să se vîndă la vechiul preț – la jumătate din cel fixat recent de către guvern, ai cărui bani s-au depreciat rapid – în timp ce toate produsele industriale trebuiau vîndute la jumătate de preț. A vorbit orator după orator, atît rușii cît și românii fiind capabili să vorbească la infinit, dar congresul nu putea ajunge la niște decizii clare cu excepția alegerii delegaților în Sovietul soldaților, muncitorilor și țăranilor. Printre ei găsim numele lui Inculeț, Erhan și Halippa (închis la Moscova pentru apartenență la Partidul Social-Revoluționar).

Printre diversele partide organizate în 1917 în Basarabia, Partidul Național Moldovenesc a avut un rol conducător. El s-a format la 3 aprilie, în programul său fiind incluse obiective ca: o fundamentare fermă a libertăților civice și naționale cîștigate de revoluție; o nouă constituție pentru Rusia care să garanteze aceste libertăți naționale; autonomia cea mai largă cu putință pentru Basarabia în probleme administrative, juridice, religioase, educaționale și economice; o dietă de provincie (Sfatul Țării; în engl. Council of the Country; sfat derivă din vechiul cuvînt slav suvețu, sfat) care să întocmească legi pentru nevoile locale cu reprezentare în Parlamentul rus; toată administrația locală și procedurile curții să se desfășoare în limba localității, rusa va fi folosită doar în comunicarea cu sediul central de guvernămînt; școlile să aibă cursuri în limba locală, cu limba rusă ca una din materiile de studiu; prezența la școală să fie obligatorie; biserica să fie autonomă și limba moldovenească să fie folosită în serviciile religioase; soldații basarabeni să servească numai Basarabia, iar limba rusă să fie numai pentru înaltul comandament; să fie oprită introducerea de coloniști străini ca în trecut de către

Guvernul Imperial rus, iar pământul să fie dat țăranilor locali care nu au deloc sau au insuficient; veniturile basarabene să fie folosite pentru scopuri locale; iar moldovenii de dincolo de Nistru (din Podolia și Cherson) să aibă niște drepturi și privilegii. Astfel de declarații de reglementări locale se găseau în toate provinciile de graniță în perioada aceea. Comitetul de partid consta din V. Stroescu, președinte de onoare, *Marele bătrîn* al moldovenilor, care și-a dedicat averea promovării culturii române, mai ales în Transilvania; P. Gore, președinte; P. Halippa, secretar; V. Herța, vice-președinte; Generalul Donici, Părintele Gurie; P. Grosu, T. Ioncu, Minciună, V. Bogos, V. Cazacliu, Corobcean, Gh. Buruiană, S. Murafa, A. Botezat, Gropa, I. Pelivan (avusese un exil în Siberia pentru opiniile sale), I. Codreanu, Gafencu și Părintele Partenie. Partidul și-a răspândit rapid programul prin toată Basarabia și au avut loc mitinguri de simpatie în Odessa și în alte părți. Soldații moldoveni din Odessa s-au organizat sub căpitanul E. Cateli și au făcut paradă prin Odessa în marea manifestație de la 1 mai. Organizații similare ale soldaților moldoveni au fost formate imediat pe frontul românesc, pe frontul de vest, în Sevastopol, Nicolaev, Cherson, Ecaterinoslav, Chișinău și Bender. Deoarece acești soldați erau țărani în majoritate, ei au atacat imediat problema agrară și deoarece aceasta era trăsătura cea mai importantă a Revoluției ruse trebuie să ne întrerupem narațiunea pentru a rezuma situația pământului în Basarabia.

Am văzut că Guvernul rus a oferit mari bucați de teren favoriților lui și alte terenuri coloniștilor mai ales nemți și bulgari. Alte mari zone au fost ținute de însuși domeniul de coroană, de sate și mai ales de biserică și mânăstiri. În 1868, guvernul oferea într-o manieră generoasă pământuri țăranimii care pare să fi fost destul de satisfăcătoare pentru nevoile timpului. Dar aceste pământuri erau constant subdivizate și vândute, astfel încît în secolul al XX-lea era din nou în Basarabia o masă mare de țărani fără pământ. Ultimele statistici rusești antebelice arată că 3 834 824 desiatini de pământ arabil (o desiatină are 2,7 acri) în ținuturile Orhei, Soroca, Bălți, Hotin și Chișinău, 54,3% din pământ era în posesiunea unor mari proprietari; în Akkerman, Ismail și Bender, 33%. Coloniștii străini se aflau mai ales în ultimele trei ținuturi în timp ce primele cinci erau destul de solid moldovenești. Și pământurile țăranilor moldoveni erau mai mici în Orhei și Hotin, peste 93% din pământurile țărănești erau de sub 5 desiatini; în Soroca, 87,6%, Chișinău 80%, Bălți 41%, Bender 14% și Akkerman numai 0,4%. Din 1902–1911, țăranii au muncit peste 55% din pământ pe an, marii proprietari 45%, țăranii cultivau 83% din pământurile lor, marii proprietari 60%; măsurile intensive posibile pe marile domenii au dat un randament cu 10% mai mare. Erau exportate anual aproximativ 100 000 de vagoane de produse agricole, mai ales cereale. După cum am văzut porumbul ocupa 30% din pământul de cultivat: orzul 23%, grîul de iarnă 18%, grîul de primăvară 15,5%, secara 9%, ovăzul 3% și cartofii 0,6%. Erau 20 000 de desiatini de livezi și 100 000 de desiatini de vii, din care peste jumătate se află în județul Akkerman, producția medie de vin a fost de 12 500 000 de vedre, jumătate din întreaga producție a Imperiului rus. S-a cultivat tutun deși pe o scară descendentă; creșterea vitelor, lîna și pescăriile erau toate importante. Industriile casnice nu au importanța pe care o au în România, deoarece țăranii au pierdut costumele lor pitorești sub jugul rusesc. Cîndva acoperită cu păduri dese, Basarabia a fost aproape complet defrișată; 1917 a fost un an dezastruos datorită nevoii de lemn local pentru combustibil și probabil nu sînt mai mult de 150 000 acri de pământ împădurit lăsat în Basarabia de azi.

Un număr mare de țărani era fără pământ în Basarabia și o uriașă întindere de pământ arabil nu era cultivată. Naționalizarea pământurilor și distribuirea lor liberă la țărani a fost cheia revoluției ruse. Această hotărâre aprobată de soldații și ofițerii moldoveni pe frontul românesc, care s-au întâlnit în Iași, oct. 10–12, 1917, e caracteristică acestei situații. *Tot pământul Basarabiei devine proprietatea oamenilor și trece fără compensare în mâinile celor care o muncesc individual. Proprietatea privată asupra pământului e abolită pentru totdeauna. Decizia finală în problema agrară e de domeniul Convenției constituționale. Colonizarea cu elemente străine va fi inadmisibilă în viitor deoarece nu există destul pământ bun în Basarabia pentru nevoile populației ei. Până la întrunirea convenției constituționale, problema agrară se va rezolva potrivit deciziilor Congresului pan-rusesc al țăranilor din 25 mai și al Congresului Țăranilor Basarabeni din 20 august ale căror decizii se vor aplica de către comisiile locale agrare.*

CAPITOLUL XVI

Pretențiile Ucrainei

În timp ce basarabienii își asigurau autonomia, ucrainenii organizau guvernul lor independent sub conducerea expertă a lui Grușevski, un fost supus austriac. Guvernul provizoriu rus era prea slab ca să li se opună; Ucraina a devenit un stat autonom cu Rada (Congresul) și cu administrația sa. A căutat imediat să pună mâna pe Basarabia și s-o încorporeze în Ucraina. Basarabienii au protestat și au luat parte la un congres al poporului rus chemați de autoritățile de la Kiev, sept. 8–14, 1917. Erau reprezentanți ai bielorușilor, rușilor, ucrainenilor, estonienilor, letonilor, lituanienilor, polonezilor, evreilor, georgienilor, românilor, cazacilor, tătarilor și turcmenilor. Delegații români (sic) au fost prof. St. Holban din Sovietul moldovenesc din Odessa; cu Dascăl, marinar din Sovietul moldovenesc; prof. T. Iancu din Partidul Moldovenesc Național; V. Cazacliu din Organizația Studenților Moldoveni; I. Codreanu, din Sovietul țăranesc, căp. V. Crijevschi din Sovietul Soldaților și Ofițerilor Moldoveni. Congresul, după lungi discuții, a decis unanim că Rusia trebuie să fie o republică democratică federativă; orice naționalitate separată trebuie să aibă autonomie; fiecare popor trebuie să aibă dreptul de folosire a limbii lui în administrația locală, în școli etc. și toate limbile trebuie să fie la paritate; limba rusă trebuie să fie un limbaj comun, limba locală trebuie folosită în biserici, școli și tribunale; trebuie proclamată Republica Democratică Federativă Rusă, iar armata trebuie naționalizată prin liderii organizațiilor revoluționare democratice; trebuie să existe un consiliu național în departamentul de afaceri străine, reprezentând toate naționalitățile din republică și reprezentanți similari trebuie să compună o delegație rusă la Conferința de pace. În discursul său, prof. Iancu a amintit publicului că Basarabia se bucurase de o autonomie virtuală din 1818 pînă în 1828, sub Alexandru I și că își relua această autonomie.

Între timp, situația din Basarabia ca și cea din Rusia, în general, se apropia de un haos complet. Armata se topea în bucăți; Basarabia a fost traversată și devastată de mii de dezertori. Eforturile de a trimite regimente pe front s-au terminat cu episoade ca acela ce urmează și pe care-l rezumăm din mărturii

oficiale nu în fața unei curți marțiale, căci acestea au fost abolite, ci a unei „comisii extraordinare de informare“ compusă din membrii Comitetului executiv moldovenesc din Odessa, doi ofițeri din *Consiliul soldaților și ofițerilor* din Odessa și de pe frontul românesc, președintele Consiliului Executiv Basarabean al Sovietului Țăranilor, Soldaților și Muncitorilor, președintele Radei militare ucrainene și tovarășul Adamovski, consilier juridic. Cercetările lor au stabilit că pe 6 și 7 iunie, douăsprezece companii de aprox. 3 000 de soldați mergând se pare pe frontul din Odessa, au coborât la Soldănești (Orhei); acolo s-au îmbătat și au început să spargă geamuri și să fure din magazine. Pornind spre Orhei, ei au jefuit și au băut pe drum; la Sîrcova au bătut un sergent care a protestat și au început să atace femei, una din ele, o fetiță de paisprezece ani din Trifești, a murit două zile mai târziu după ce a fost maltrată de zece soldați. S-au împrăștiat în Orhei, pe care l-au terorizat timp de câteva zile, președintele Sovietului local nepermițând miliției locale să poarte cartușe de teama unui război civil; pe 9 iunie, numărul lor a crescut prin adăugarea altor soldați ce mergeau spre frontul din Chișinău. Acolo și-au unit forțele cu ei, și au jefuit în special pivnițele cu vinuri, așa încît Orheiul era plin de soldați ruși care zăceau beți pe străzi. Cum președintele Sovietului nu lua nici o măsură, adjunctul comisariatului districtual, pe propria răspundere, a trimis la Chișinău o companie de cazaci cu o mitralieră care a reinstaurat ordinea.

Acesta e doar un exemplu din ceea ce se petrecea în Basarabia și în restul Rusiei, lîngă port. În „România Mare“, dau exemple de lupte între soldații ruși care dezertau și trupele române chiar în România. Chiar și țărani, pentru a nu fi depășiți în exploatarea privilegiilor libertății, au smuls proprietăți individuale și de la mînăstiri la îndemnul dezertorilor ruși. Ei le-au explicat că revoluția a făcut să dispară orice proprietate privată și că toate proprietățile erau împărțite între ei și țărani. La mînăstirea Hirjanca, de exemplu, o mulțime de soldați și țărani au venit la ușă cu puști; mai întîi au cerut cheile de la pivnița cu vinuri, au băut și au cărat tot ceea ce au găsit acolo; apoi au împărțit caii, vacile și oile mînăstirii. După ce au prădat proprietăți private, au ars case și grajduri. *Congresul Soldaților Basarabeni* din oct. 1917 a organizat o *armată basarabeană*, dar acest lucru a fost subminat imediat de activitatea iscusită a unui bolșevic, Cătărău, tocmai eliberat din închisoare, pe care nu se putea bizui nimeni. Comanda supremă rusă din Iași a autorizat formarea a paisprezece unități de miliție și un fel de jandarmerie, dar nu a fost din păcate lucrul cel mai potrivit.

Fricțiunea cu Ucraina continua; și unul din conducătorii moldoveni, V.G. Cristi, a reușit să-și croiască drum la St. Petersburg și să ia interviu mai multor persoane din minister, inclusiv lui Kerenski însuși, tocmai la timp pentru a împiedica recunoașterea Basarabiei inclusă în Ucraina. El le-a spus că vocea lui era prima care se ridica împotriva acestei măsuri; iar ministrul Ucrainei, Vinicenکو a remarcat că el venise aducînd în valiză zece provincii, dar că se întorcea numai cu nouă. Acest nou stat al Ucrainei, recunoscut de Guvernul provizoriu rus în vara lui 1917, separa acum Basarabia de administrația centrală rusă și o lasă izolată. Totuși, Basarabia era plină de emisarii bolșevicilor a căror putere era în continuă creștere; ei se luptau disperat cu moldovenii, acuzîndu-i că erau contra-revoluționari și separatiști (adică în favoarea unirii cu România). E adevărat că unii din cei mai remarcabili membri ai Partidului Național Moldovenesc erau oameni cu dare de mînă și probabil majoritatea credea în proprietatea privată, deși era în favoarea cel puțin a unei distribuiri a pămîntului nefolosit la țărani; o anumită proporție, mai ales de studenți, susținea anexarea la România. Izolarea subită a Basarabiei și anarhia crescîndă a mărit puterea acestor facțiuni. Bolșevicii, dîndu-și seama de acest lucru, au început o campanie de terorism, iar în seara de 20 aug., vreo 200 de

soldați ruși, cu lideri bolșevici, au prins și asasinat doi dintre cei mai proeminenți lideri moldoveni, A. Hodorogea și S. Murafa, chiar în Chișinău. Alte atacuri au avut loc în orașe mai mici și au continuat toamna și iarna; unul dintre cele mai groaznice a fost cel în care liderul moldovean P. Fala a fost omorât, iar casa lui de lângă Bălți complet distrusă, în ianuarie 1918.

CAPITOLUL XVII

Organizarea Dietei

În această atmosferă demoralizantă au avut loc pregătirile pentru alegerile programate pentru Convenția Constituțională rusă în care 12 delegați trebuiau să reprezinte Basarabia. Vechile partide politice rusești ale adevăraților ruși (anti-semite al căror reprezentant șef din Chișinău fusese Krușevan, un ziarist inteligent) și centrul țarist dispăruseră. Cadeții compuși mai ales din proprietari de pământuri își pierduseră și ei influența. Social-Revoluționarii și Social-Democrații aveau puțini aderenți, iar Asociația evreiască și sioniștii se retrăgeau din rîndurile lor. S-au avansat cinci bilete: Constituțional-Democrații conduși de prințul Urusov, fost guvernator, cu o listă de proprietari de pământ și profesioniști și funcționari oficiali; Social-Democrații, mai ales evrei; cooperativele moldovenești (ca oriunde în Rusia, societățile cooperative deveniseră foarte puternice, printre candidați V. Chiorescu, T. Iancu, I. Pelivan, G. Buruiană, P. Fala, I. Codreanu și M. Minciună); și Partidul Țărănesc a cărui listă include pe Inculeț și Erhan care veniseră de la St. Petersburg, P. Halippa, S. Arman, Gh. Pinteș și J. Berlinsky. Alegerile urmau să aibă loc pe 12-14 noiembrie, dar ele au fost amânate cu două săptămîni, iar în haosul care se instalase, cu mii de soldați ruși lăsați la vatră care votau ca și băștinașii, ele s-au ținut doar parțial, iar rezultatele n-au fost nicicînd trecute în statistici.

Între timp, pe 20 oct., a avut loc la Chișinău un *Congres al Soldaților Moldoveni* din toată Rusia, reprezentînd 250 000 de soldați. Deliberările lor au rezultat într-o trecere a unei serii de rezoluții după cum urmează: Rusia va fi o republică democratică federativă; Basarabia urma să aibă autonomie teritorială politică și propria ei armată, cu o organizație temporară imediată din 100 de cohorte mobile care combăteau anarhia dominantă; o dietă provincială (Sfatul Țării) urma să fie și ea organizată; tot pămîntul aparținînd bisericii, mînăstirilor, statului, coroanei sau indivizilor, urma să fie preluat fără compensație și să fie împărțit țărănimii; nu se mai admitea vreo colonizare în Basarabia; învățămîntul în limba locală să fie liber și obligatoriu; și să se mențină contactul cu moldovenii de la est de Nistru, care vor avea zece locuri în Dieta provincială. Dieta urma să aibă 120 de deputați împărțiți după cum urmează: 84 (70%) moldovenilor, 36 minorităților, 44 urmau să fie aleși de către Congres, 30 de către țărani, 10 de organizațiile moldovenești, 36 de către minorități. Acest număr a fost mărit la 135 și apoi 150. Aceste cifre se bazau pe estimări ale populației Basarabiei constînd din 70 % moldoveni, 14% ucraineni, 12% evrei, 6% ruși, 3% bulgari, 3% germani, 2% găgăuzi (turci de religie creștină) și 1% greci și armeni. Acest lucru pare a fi destul de precis; cifrele oficiale ruse pe care moldovenii le considerau ca imprecise și

umflate, așezau proporția moldovenească mult mai jos, cam la o jumătate. Asemenea cifre sînt greșite în toate țările europene de naționalități mixte, deoarece recensămîntul era efectuat de persoane care aveau instrucțiuni de a-i include pe toți cei ce înțelegeau limba statului ca fiind de acea naționalitate, indiferent care era limba pe care o foloseau zilnic.

Congresul a numit de asemenea un comitet care să organizeze Dieta cu V. Țanțu, președinte, și vreo 20 de membri. Numărul total de membri ai Dietei era acum de 150, 105 fiind moldoveni. Cei 135 au fost împărțiți în 28 de grupe; reprezentanții soldaților (38); marinarilor moldoveni la Odessa (3); ai soldaților moldoveni din Novo-Gheorghievsk (1); ai soldaților de pe frontul românesc (3); ai Sovietului Țăranilor (28); ai Comitetului Central al Partidului Național (6); ai Societății Culturale române din Basarabia (1); ai Asociației Profesionale Moldovenești (2); ai preoților moldoveni (2); ai Uniunii Cooperativelor (3); ai Ligii culturale a femeilor moldovene (1); ai studenților moldoveni (3); ai bulgarilor și găgăuzilor (4); ai grecilor și armenilor (2); ai zemstvei din Chișinău (2); ai presei (4); ai zemstvei din Soroca (1); ai guvernării orașenești din Chișinău (3); ai Orheiului (1); ai căilor ferate (3); ai Bundului israelian (6, o femeie); ai socialiștilor-populari (1); ai social-democraților (1); ai judiciarului (1); ai baroului (1). În schimbarea celor 150 de membri s-au mai adăugat cîțiva din zemstve și din orașele diverselor județe și din serviciul guvernamental de poștă, telegrafe și telefoane. Diversele organizații și-au ales reprezentanții oriunde a fost posibil; dar Dieta era în principal numită și nu era considerată un organism reprezentativ tern în vremuri normale în orice țară occidentală. Trebuie să ne amintim că Basarabia era deja într-o stare de anarhie, complicată prin căderea lui Kerensky, care a părăsit Rusia lăsînd-o fără nici un guvern responsabil în acel moment. El a fost urmat de bolșevici, numeric vorbind o minoritate infimitezimală a poporului rus la vremea respectivă și nerecunoscută de basarabeni ca lideri legitimi. Dieta era un substitut binevenit pentru un guvern constituțional și s-a considerat de la început un organ de tranziție, preliminar unui regim definit. Desfășurarea rapidă a evenimentelor, combinată cu capacitatea și hotărîrea multora dintre membrii săi, au transformat-o într-un veritabil organ de guvernare.

Pe 21 nov., 1917, Dieta basarabeană și-a deschis formal sesiunile cu 95 de membri prezenți. La serviciul divin din catedrală, episcopul rus Gabriel a surprins plăcut adunarea ținînd acest serviciu în românește și a ținut o scurtă alocuțiune în românește cînd s-a deschis sesiunea într-una din clădirile colegiului. Dieta l-a ales pe Ion C. Inuleț președinte. Inuleț care era unul din cei din Comisia română ce vizita Statele Unite în 1926, provenea dintr-o familie de țărani din satul Rezeni, lângă Chișinău. El era doctor docent-privat în fizică la Universitatea din St. Petersburg cînd Kerensky l-a ales emisar în Basarabia ca să intensifice munca în privința revoluției în acea provincie înapoiată și reacționară așa cum o considera guvernul provizoriu. El colaborase cu Partidul Național Moldovenesc în vederea tendințelor pro-românești ale cîtorva lideri; dar noutățile despre căderea lui Kerensky tocmai sosiseră astfel încît el se simțea liber să conlucreze cu ei, dar pentru o republică basarabeană independentă. În discursul său de deschidere, el a reamintit delegaților că Rusia era pradă anarhiei, singura scăpare constînd în organizarea imediată a fiecărei provincii rusești. Anarhia progresa și în Basarabia; Dieta trebuie să o păzească de ea și să asigure o întrunire a Convenției Constituționale pentru Basarabia. Trebuia împărțit pămîntul țăranilor; trebuiau luate măsuri pentru a asigura aprovizionarea căci din ianuarie pîine nu mai era, iar numărul crescînd de

soldași demobilizați ar jefui țara. Din punct de vedere politic Dieta trebuia să fie aliată cu Republica Democrată Rusă. *E absolut evident a spus el că zvonurile despre o așa-numită orientare românească sînt greșite și fără nici o fundamentare de fapt... Separatism nu există în Basarabia, mai ales separatism față de România. Aici există doar o mîna de oameni care se uită peste Prut. Cărările Basarabiei se împletesc cu cele ale Rusiei, căci Rusia e o țară mult mai liberă decît România.* Merită să notăm că Dieta, în ciuda unei manevre neregulate de adunare, a primit note bune de recunoaștere publică – binecuvîntarea dată de episcop; saluturi din partea președintelui Băncii sau Baroului; prezența a patru subcomisari ai provinciei; a lui Erhan și Inculeț, reprezentanți oficiali ai Sovietului din St. Petersburg și ai Guvernului Provizoriu Rus, neînlocuit în mod formal; a maiorului A.C. Schmidt din Chișinău și P. Sinadino, fost deputat în Duma.

E evident, în ciuda afirmațiilor făcute de Inculeț că diverși moldoveni și-au exprimat de la început o speranță pentru unire națională cu țara mamă, România. Pe de altă parte, prezența membrilor militanți ai partidelor revoluționare ruse, a căror greutate în discursuri era cooperarea basarabeană în salvarea Rusiei, a salvat o discuție întreagă asupra oricărei maniere posibile în care Basarabia ar putea continua ca membră a politicii ruse. Aceia care acuză această Dietă că e neconstituțională înfruntă neconstituționalitatea tuturor celorlalte organe legislative din Rusia vremii. Nici o convenție constituțională nu înlocuise încă dorința țarului pînă atunci sursa legală a întregii puteri; și dacă exceptăm Finlanda, toate celelalte provincii de graniță erau conduse de organisme neoficiale similare – în Estonia, *Consiliul provincial* din 1917, care s-a autodeclarat *Consiliu Național*, singura autoritate suverană din Estonia, pe 28 noiembrie; *Tariba* în Lituania a proclamat independența Lituaniei; *Rada ukraineană* din aprilie 1917 care a declarat independența Ucrainei și a făcut pace separată cu puterile centrale; *Rada* similară din Bielorusia, de la Minsk; și *Consiliile Naționale* din Armenia, Caucazia și Georgia care și-au anunțat independența față de Rusia.

Adaug o listă a membrilor Dietei, în timpul votului final de unire cu România, în strictă ordine alfabetică potrivit votului lor. Ea se bazează pe listele lui Pelivan și Cazacu. Am marcat cu un asterisc numele celor care erau în Dietă de la început și au dat despre ei asemenea date (vîrstă, profesie, ținut) atît cît am putut culege eu, astfel încît să poată fi judecat caracterul adunării; n.d. indică faptul că nu am informații. Conform listei de semnături a protestului din 20 noiembrie 1918.

Au votat pentru unire pe 27 martie 1918 (stil vechi)

1. * Alecsandri, Neculae: 60, ziarist, Hotin; 2. * Alistar-Bălan, Elena: 42, doctor, Akkerman; 3. * Buzdugan, Ion: 30, profesor, Bălți; 4. * Buiuk, Ilarion: 27, agricultor, Orhei; 5. Bivol, Neculae: 33, agricultor, Chișinău; 6. * Budiștean, Ignatie: 30, agricultor, Bălți; 7. Bîrca, Teodor: 24, profesor, Soroca; 8. * Bosie-Codreanu, Neculae: 32, inginer, Hotin; 9. * Botnarciuk, Ștefan: 43, agricultor, Bălți, ukrainean; 10. * Buruiiană, Gheorghe: 33, funcționar cooperatist, Chișinău; 11. Bîrca Teodosie: 33, agricultor, Chișinău; 12. Bogos, Vlad: 24, student, Chișinău; 13. Bodescu, Vlad: 50, avocat, Chișinău; 14. * Băltagă, Alexandru: 55, preot, Orhei; 15. * Văluță, Ion: 24, student, Bălți; 16. * Grosu, Neculae: 27, student, Chișinău; 17. * Gafencu, Vasile: 30, agricultor, Bălți 18. Galițki, Simion:

n.d.; 19. Ghenzul, Vasile: 35, serviciul civil, Chișinău (?); 20. Găină, Andrei: 33, agricultor; 21. * Gropa, Alexandru: 38, funcț. coop., Bălți; 22. * Dragomir, Dumitru: 28, agricultor, Akkerman; 23. Dutkiewici, Felix: n.d., polonez; 24. Dron, Dimitrie: 25, student, Bălți; 25. * Epuri, Boris: 36, serviciul civil, Bălți; 26. * Erhan, Pantelimon: 34, profesor, Bender; 27. * Zubac, Vitalie: 23, ofițer de armată, Ismail; 28. * Ignatiuc, Ion: 25, agricultor, Chișinău (?); 29. * Inculeț, Ion: 35, profesor, Chișinău; 30. * Iancu, Teofil: 32, serviciul civil, Orhei; 31. * Crihan, Anton: 25, student, Bălți; 32. * Creangă, Ion: 24, profesor, Bender; 33. * Chiriac, Afanasie: 27, agricultor, Bender; 34. * Cărăuș, Dumitru: 25, student, Soroca; 35. * Codreanu, Ion: 39, agricultor, Soroca; 36. * Cazacliu, Grigorie: 26, student, Soroca; 37. * Caraiman, Anton: 38, agricultor, Orhei; 38. * Cocîrlă, Pavel: 24, artizan, Orhei; 39. * Costin, Ion: 35, avocat, Chișinău; 40. * Chiorescu, Vlad: 30, funcț. coop., Chișinău; 41. * Cazacliu, Ion: 48, serviciul civil, Soroca; 42. Cazacliu Vlad: 29, student, Soroca; 43. Lașcu, Vasile: 60, ziarist, Chișinău; 44. Mămăligă, Neculae: 38, grădinar, Chișinău; 45. Minciună, Mihail: 32, agricultor, Orhei; 46. * Morariu, Anatolie: 23, agricultor, Hotin; 47. * Morariu, Alexandru: 37, agricultor, Hotin; 48. * Mîrza, Dimitrie: 23, profesor, Hotin; 49. * Mare, Gheorghe: 36, profesor, Akkerman; 50. Măculețcu, Mihail: 56, agricultor, Orhei; 51. Mărchitan, Dimitrie: 32, agricultor, Bălți; 52. * Neaga, Teodor: 37, profesor, Chișinău; 53. * Năstasă, Gheorghe: 22, profesor, Soroca; 54. * Osoian, Constantin: 32, agricultor, Bălți; 55. * Pîntea, Gherman: 24, profesor, Bălți; 56. Măndrescu, Vasile: 29, agricultor, Orhei; 57. * Pelivan, Ion: 40, avocat, Bălți; 58. * Pali, Eftimie: 37, grădinar, Soroca; 59. * Păscăluță, Ion: 25, soldat, Bălți; 60. * Picior-Mare, Petru: 30, serviciul civil, Bălți; 61. * Sinicliu, Elefterie: 22, agricultor, Orhei; 62. * Suruceanu, Neculae: 28, ofițer în armată, Chișinău; 63. * Silistraru, Tim: 23, ofițer în armată, Bender; 64. * Zbierea, Kiril: 27, supraveghetor, Cahul; 65. * Săcară, Nicolae: 24, profesor, Chișinău; 66. * Scobioală, Andrei: 32, profesor, Bălți; 67. * Spinei, Kiril: 34, agricultor, Soroca; 68. Stavriu, Gheorghe: 35, agricultor, Cahul; 69. * Suruceanu, Teodor: 52, agricultor, Chișinău; 70. * Tudor, Gheorghe: 33, profesor, Bălți; 71. * Tudos, Ion: 33, agricultor, Bălți; 72. * Turcuman, Grigore: 26, agricultor, Soroca; 73. * Uncu, Teodor: 34, serviciul civil, Orhei; 74. * Halippa, Pantelimon: 34, ziarist, Soroca; 75. Herța, Teodor: n.d.; 76. * Țurcan, Leonid: 23, serviciul civil, Chișinău; 77. * Țanțu, Vasile: 35, profesor, Chișinău; 78. * Cernăușan, Neculae: 26, soldat, Hotin; 79. * Ciornei, Neculae: 25, agricultor, Cahul; 80. * Cijevski, Vasile: 37, ofițer în armată, Bender; 81. * Ciorăscu, Vasile: 31, agricultor, Chișinău; 82. Cernof, Nicolae: n.d.; 83. Șoltuz, Nicolae: 60, agricultor, Soroca; 84. Stere, Constantin: 54, profesor, Soroca; 85. * Munteanu, Zamfir: n.d.; 86. Sucevan, Iacov: n.d.

Au votat împotriva Unirii

1. Balamez, Ștefan: 35, serviciul civil, Chișinău, bulgar; 2. Osmolovsky, Arcadie: n.d., ucrainean; 3. Starenki, Mihail: n.d., ucrainean;

S-au abținut de la vot

1. * Almendingher, Filip: 50, agricultor german, Akkerman; 2. * Bacsan, Zaharia: 49, agricultor, Bălți; 3. Buciușcan, Gavril: 29, profesor, Orhei; 4. * Budnicenko, Nikița: 36, agricultor, Bălți ucrainean; 5. * Brinici, Gheorghe: 30, agricultor, Bălți, ucrainean; 6. Vizitiu, Eftimie: 37, agricultor, Soroca; 7. * Gherman, Isac: 60, avocat: Chișinău, evreu; 8. Garbuz (Harbuz), Ioan: 31, serviciul

civil, Chișinău; 9. * Grubski, Andrei: Chișinău, ucrainean; 10. Diaconovici, Dragomir: n.d.; 11. * Dumitrașcu, Ion: 28, agricultor, Orhei; 12. Donico-Iordăchescu, Serghie: Chișinău; 13. Carali (Coval?), Vasile: n.d.; ucrainean; 14. * Curdinovsky, Vasile: 46, profesor univ., Orhei; 15. Krivorukoff, Ivan: 42, muncitor, Bender, rus; 16. * Kenigsșaf, Eugen: 58, avocat, Chișinău, evreu; 17. Cuncev, Petre: 47, agricultor, bulgar; 18. Culava, Alexe: 43, agricultor, Ismail; 19. Kiriloff, Teodor: 37, avocat, Ismail, bulgar; 20. Lichtmann, Samuel: 60, serviciul civil, evreu; 21. von Loesch, Alexander: n.d., german; 22. Luneff, Vladimir: 39, profesor. univ, rus; 23. Moldovan, Teodor: n.d.; 24. * Misircoff, Cristo: 43, prof. univ., Bolgrad, bulgar; 25. * Nagorneac, Iacov: 39, agricultor, Hotin, ucrainean; 26. * Nikitiuk, Teodor: 35, supraveghetor, Cahul; 27. Popa, Ion: 28, agricultor, Bălți; 28. Ponomareff, Gheorghe: n.d.; 29. * Poliatfinciuk, Petre: 36, serviciul civil, Podolia; ucrainean; 30. Sluțki, Moise: 62, doctor Chișinău (?) evreu; 31. Savenko, Mihail: n.d; ucrainean; 32. Țiganko, Vladimir: 30, inginer, rus; 33. Iurcu, Constantin: 34, agricultor, Hotin; 34. Manișin, Petre: 35, profesor, rus; 35. Mildov (Măldoc?) Dimitrie: n.d., bulgar; 36. Greculoff, Alexandru: n.d., rus;

Absenți de la sesiune

1. Bajbeuk, Melicoff: 45, supraveghetor, Orhei, armean; 2. Gherța (Herța), Ioan: 34, agricultor, Chișinău; 3. * Carabcean, Teodor: 37, funct. coop., Soroca; 4. Landau, Gutman: 40, serviciul civil, evreu; 5. Novacoff, Anton: n.d., bulgar; 6. Rugina, Anton: n.d.; 7. Sîrbu, Gheorghe: n.d. 8. Savciuc, Kalistrat: n.d., ucrainean; 9. * Stanevici, Teodor: 51, judecător, Chișinău, rus; 10. Țurcan, Alexandru: 32, agricultor, Soroca; 11. Ceornega, Ion: 40, agricultor, Ismail; 12. Steinberg (Schönberg?), Mendel: n.d. evreu; 13. Tapciu (?), Gheorghe: n.d.;

CAPITOLUL XVIII

Crearea Republicii Basarabia

Prima sarcină a Dietei era să facă o declarație de principiu, votată pe 2 decembrie 1917 cu următorul efect:

Moldoveni și naționalități frățești din Basarabia!

Republica Rusia e în mare pericol. Absența unei autorități centrale și dezordinea din toată țara, care e epuizată de lupte cu inamicul străin, aduce întreaga republică la ruină.

În această situație disperată, singura cale de salvare pentru Republica Democrată Rusă e ca poporul ei să se unească și să-și ia în mâini propria soartă, stabilind guvernele lor naționale în cadrul frontierelor țărilor în care locuiesc. În virtutea acestui principiu fundamental și avînd în vedere stabilirea ordinii publice și confirmarea drepturilor asigurate de Revoluție, Basarabia, pe baza trecutului ei istoric, se proclamă, din această zi, **Republica Democrată Moldovenească**, intrînd în structura Republicii Federative Democratice Ruse, ca partener cu drepturi egale. Pînă la chemarea adunării populare a Republicii Moldovenești, care se alege de toți oamenii prin vot direct, egal și secret, după sistemul unei reprezentări

proporționale, cea mai înaltă autoritate a Republicii Democratice Moldovenești e **Dieta Națională (Sfatul Țării)** constituit din reprezentanții tuturor organizațiilor democratice revoluționare de diverse naționalități și ale administrației zemstvelor și orășenești. Puterea executivă din Republica Democrată Moldovenească se află în **Consiliul Directorilor** generali, răspunzători numai în fața Dietei naționale. În vederea îndeplinirii dorințelor celor ce locuiesc pe teritoriul Republicii Moldovenești, Dieta Națională își propune:

1. convocarea în cel mai scurt timp posibil a Adunării populare a Republicii Moldova aleasă prin vot universal, direct, egal și secret potrivit sistemului de reprezentare proporțională.

2. distribuirea către populație a întregului pământ, fără plată, pe baza unei utilizări echitabile.

În așteptarea promulgării unei legi care să reglementeze transferul de pământ către clasa muncitoare și ca să nu mai existe dezordine și nici pierderi din bogățiile solului, tot pământul nelucrat de către proprietar în persoană, împreună cu animalele și uneltele moșiei, vor trece în sarcina comitetelor agrare, nou alese pe o bază democratică. Dieta Națională va promulga ordonanțe detaliate privind modul în care pământul va trece în sarcina comitetelor și cum vor regla lucrul pământului.

Pădurile, apele, bogățiile subsolului, stațiunile experimentale, creșele, terenurile cultivate cu sfeclă de zahăr ca și viile și pășunile aparținând boierilor (mari proprietari de pământ), mănăstirilor, Bisericii și domeniile Coroanei, și în sfârșit toate reședințele boierilor, fiind proprietatea întregului popor vor trece în sarcina Comitetului General Agrar al Republicii Moldovenești.

3. organizarea aprovizionării poporului cu alimente și alte mărfuri de primă necesitate, reglementând munca muncitorilor ridicând salariile lor și stabilind în toate întreprinderile un program de opt ore zilnic și instituind un control național al manufacturilor și a veniturilor pe tot teritoriul republicii.

Dieta Națională își propune înființarea unui sistem de măsuri privind demobilizarea armatelor și a fabricilor de război.

4. stabilirea unor alegeri directe în instituțiile locale autoguvernamentale, nealese încă, pe baza unui vot universal, direct, egal și secret cu reprezentare proporțională și garantând complet desfășurarea normală a acestor instituții.

5. apărarea tuturor libertăților câștigate de Revoluție, libertatea de vorbire, a presei, a credinței, de gândire, de unire, de adunare și de grevă și garantarea inviolabilității individului și a căminului său și asigurarea unei judecăți imediate pentru orice om.

6. abolirea pentru totdeauna a pedepsei cu moartea pe teritoriul Republicii Moldova.⁴

7. asigurarea drepturilor depline pentru fiecare naționalitate ce trăiește pe pământul Republicii Moldova, oferindu-le o autonomie personală, națională și culturală.

8. începerea eforturilor de educare a tuturor popoarelor Republicii Moldova pe bază de autonomie și naționalitate.

9. formarea imediată a regimentelor naționale, a soldaților născuți pe pământ basarabean pentru apărarea resurselor naționale de jaf în perioada de demobilizare și salvarea țării de anarhia teribilă în care se află.

10. adaptarea de măsuri pentru încheierea păcii fără anexări de teritorii străine și fără indemnizații de război, fiecare avînd dreptul să hotărască propria soartă; pacea trebuia încheiată printr-o înțelegere cu aliații și cu toate popoarele Republicii Federative Democratice Ruse.

Moldoveni și popoare frățești ale Republicii Moldova!

În acest teribil moment, cînd stăm pe marginea prăpastiei, a anarhiei, a vărsării de sînge frățesc, a sărăciei, foamei și frigului, Înalțul Consiliu al țării vă cheamă ca să exercitați toate puterile pentru lupta decisivă împreună cu toate popoarele Republicii Moldova, să îl sprijine cu tot efortul și să protejeze Adunarea Rusă Constituțională. Consiliul face apel la moldoveni și la toate popoarele afiliate Basarabiei să muncească cu curaj pentru fericirea comună stabilind o nouă viață pe baza libertății, echității și fraternității. Numai așa vom scoate țara la lumină și vom scăpa de la picire marea Republică Democratică Rusă.

Astfel s-a născut, pe 2 dec. 1917, într-un moment dintre cele mai descurajante ale Primului Război Mondial și în mijlocul unei anarhii administrative generale, Republica Democratică Moldovenească destinată de conducători să formeze o unitate autogovernantă în cadrul noii Republici Federative Democratice Ruse. Federația a fost proclamată de fapt și de Ucraina și de republicile similare de pe Don, iar în Crimeea s-a făcut un efort ca să se țină o întrunire la Kiev pentru întocmirea unei constituții federale. Dar guvernul bolșevic de la Petrograd nu era favorabil sperînd într-o comunizare completă a noilor state; evenimentele se derulau cu rapiditate și în Basarabia. Într-adevăr exista acum un minister, cu Erhan ca președinte, Ciobanu – ministru al învățămîntului, Pelivan – ministru al afacerilor externe etc.; exista o miliție, care luă parte cu pompă la parada din 6 dec. și la Crăciun. Era salutat Secretariatul General al Ucrainei și al armatei poloneze. Dar mesajele soseau din toate părțile din Cahul ca și din Hotin, rugînd trupele să reprime jaful care se făcea pretutindeni, și odată cu încheierea armistițiului pe frontul rusesc, pe 4 dec., trupele au început să fie demobilizate și să se întoarcă acasă, *Nu poți opri niște bande înarmate ținîndu-le discursuri*, a reamintit președintele cu tristețe consiliului pe 13 dec. Aceste trupe nu au mai recunoscut autoritatea Comandantului Șef al Armatei ruse pe acel front, gen. Șcerbacef, și au plecat să trăiască la țară; regimente hoinare au traversat Basarabia pe toate drumurile, mergînd leneș spre casă și comițînd tot felul de excese. Oratoria tuna în Consiliu, dar era nevoie de soldați, alimente și bani, iar Consiliul nu avea nici una din ele. Nu era nici o scăpare dintr-un apel pentru ajutor temporar de la armata română pentru a reinstaura ordinea.

CAPITOLUL XIX

Anarhia din Basarabia

De acum încolo, istoricul care încearcă să descopere și să prezinte cursul real al evenimentelor trebuie să ridice mîinile cu disperare. Vor trece probabil generații înainte ca publicarea de arhive, acum secrete, să clarifice resorturile interioare ale acțiunii pline în evenimente care s-au succedat atît de rapid. Astăzi ne bazăm pe afirmații, cărți și articole care sînt evident tendențioase, e aproape imposibil să

menții calea de mijloc. Atît rușii cît și românii au publicat multă propagandă, iar aceasta conține uneori documente originale și afirmații adevărate, dar și o exagerare sălbatică, după cum urmează, la pp. 88–89 din *Ocupația românească a Basarabiei: Documente*, una din publicații (în engleză) scoasă de așa-numita Delegație basarabeană la Conferința de Pace. *Nivelul intelectual al românilor de abia îl depășește pe acela al locuitorilor din insulele Sandwich... România e o țară atît de înapoiată, cu o civilizație atît de joasă și o mentalitate atît de primitivă încît e uimitor că un asemenea popor a ajuns în pragul secolului douăzeci rămînînd ceea ce este.* Și totuși acest volum conține cîteva documente folositoare. Cele mai bune pe care le-am găsit din punct de vedere rusesc, sînt articolele lui Mark Slonim, un revoluționar social rus basarabean și ale lui Ryabinin-Sklyarovsky din articolele românești *La răsîntie: Moldova de la Nistru în anii 1917–1918*, de D. Bogos, tînărul șef de stat major în nefericita armată a Republicii Moldova și *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1918* de dr. P. Cazacu o lucrare admirabil documentată și bine scrisă.

Ele sînt de acord asupra unui punct, adică în respingerea unui anume Ilie Cătărău, pe care rușii îl caracterizează ca agent român plătit, iar românii ca pe un agitator bolșevic. El era comandantul Regimentului întîi moldovenesc și astfel responsabil de forțele armate ale noii Republici Moldovenești. Punctul lui de vedere e amplu expus în răspunsul său, din 27 noiembrie 1917, la cererea autorității militare locale din Soroca pentru opt cohorte ale regimentului său cu care să reprime trupele jefuitoare – o cerere transformată într-o comandă de către Comisariatul Militar General; Cătărău răspunde că după discutarea problemei de către comitetul regimental s-a hotărît să nu trimită cohortele deoarece *Democrația moldovenească, în numele soldaților regimentului moldovenesc, înțelege că modul de oprire a anarhiei care a survenit în probleme agrare nu e cel de a folosi forța militară și de a se da o lege clară și laconică (sic) care să înlătore toate cauzele care duc la foc și devastare.* Retorică chiar și în serviciul militar al Republicii! În timpul războiului am fost pe frontul macedonean nu mult timp după ce regimentele ruse își lăsaseră ofițerii și formaseră soviete dezbătînd fiecare ordin venit de la comandamentul central ca și cum ar fi fost o simplă propunere. Francezii și britanicii nu agreau acest procedeu, i-au înconjurat și i-au dezarmat pe ruși și le-au dat șansa de a alege între a lucra la drumuri ca prizonierii de război sau de a se alătura unităților de luptă. Evident, Basarabia era acum confruntată cu o dezorganizare similară, iar cazul necesita o decizie imediată.

Se adăugau complicații de ordin formal din partea Radei ucraineene pentru o demobilizare completă a tuturor trupelor, în vederea apropierii păcii cu Puterile centrale. Republica Basarabia era invitată să trimită reprezentanți. Următoarele instrucțiuni au fost date delegaților basarabeni la Conferința de pace de la Brest-Litovsk. Le traduc din rusa originală prin facsimilul care însoțește publicațiile vitriolice, *Doi miniștri ai cabinetului român*, una din Delegațiile basarabene Krupensky (Paris, 15 ian. 1920):

1. Toate părțile contractante îi vor recunoaște pe delegați ca reprezentanți ai Republicii Populare Moldovenești cu drepturi egale la Conferință.

2. Delegația trebuie să insiste asupra includerii în proiectul de pace preliminară a unei autonomii complete garante compacte a Republicii Moldova, în granițele fostei provincii Basarabia, în vigoare pînă la numirea Adunării Populare a Republicii Moldova care trebuie să hotărască ce curs istoric va avea în continuare țara.

3. Teritoriile Republicii Moldova în granițele fostei provincii Basarabia sînt indivizibile neputînd fi înstrăinată vreo parte din Republica Moldova în beneficiul altui guvern.

4. Pînă la întrunirea Adunării Populare, reprezentanții Republicii Moldova susțin platforma adoptată în Declarația Sfatului Țării din 2 dec., 1917.

5. Delegația recunoaște Sovietul Comisarilor Poporului numai ca guvern al Marii Rusii și toate înțelegerile cu Sovietul Comisarilor Poporului vor fi privite din acest punct de vedere.

6. Delegația trebuie să insiste asupra instalării unei legături directe între Brest și Chișinău și după fiecare sesiune a Conferinței trebuie să prezinte reciproc starea de lucru Consiliului Directorilor Generali.

7. Toate punctele din aceste instrucțiuni au un caracter imperativ (categoric) și nu pot fi modificate fără acordul Consiliului Directorilor.

Semnat. Președintele Consiliului Directorilor Generali P. Erhan.

Președinte al Delegației J. Inculeț

Director General pentru Afaceri Internaționale Pelivan.

Acum exista și un soviet bolșevic în Chișinău; în noiembrie, cunoscutul dr. Roșali, președinte al Republicii Kronstadt a vizitat ca inspector Chișinău și a intensificat sentimentul ruso-bolșevic împotriva moldovenilor. Cel de-al doilea a hotărît trimiterea la Iași după anumite trupe transilvănene ca să mențină ordinea, dar simpatizanții bolșevici au prevenit fiecare mesager. În final, trupele transilvane au sosit din Kiev în noaptea de 6 ianuarie, dar au fost atacate și dezarmate de către simpatizanți bolșevici. Comitetele bolșevice locale s-au ridicat acum în toată Basarabia, neținînd cont de Dietă, a cărei lipsă de fonduri și suport armat au făcut-o și mai neputincioasă.

Rada ukraineană, avînd în vedere această anarhie generală a considerat momentul ca fiind propice anexării de porțiuni tentante din Basarabia. Premierul ei, Golubóvici a anunțat Înalțul Comandament German că atît nordul cît și sudul Basarabiei erau populate mai ales de ukrainei și erau dependente din punct de vedere comercial de Odessa; ukraineii i-au anunțat pe austriaci că vor începe ocuparea liniei Ocnîța – Bălți – Rîbnița. Inculeț a trimis o telegramă generalului Șerbacef, comandant șef rus la Iași, cerînd trupe pentru protecție. Șerbacef, neavînd trupe rusești disponibile, a transmis cererea aliaților români care primiseră cereri asemănătoare de la directorii Codreanu, Pelivan și Secara. Scriitorii ruși îl condamnă pe Șerbacef de pierderea Basarabiei. *Știm* spune Slonim, în articolul din Volya Rossiya, 15 apr. 1924, p. 68, *cine a dat românilor ideea de a învâluia ocuparea țării în vîlul apărării graniței de bolșevism*. Acesta a fost comandantul șef al armatelor ruse pe frontul românesc, gen. Șerbacef. Nutrind speranța naivă și necugetată a rolului salutar al intervenției românești, gen. Șerbacef i-a ajutat pe români să pună mîna pe Basarabia... El i-a ajutat pe gen. Prezan și Broșteanu, viitorul șef militar al Basarabiei, să mobilizeze o divizie pentru ocuparea provinciei rusești, nutrind speranța iluzorie a folosirii Chișinăului ca bază militară pentru o campanie împotriva germanilor, dar actuala mobilizare a fost realizată cu permisiunea germanilor. *Statul major din Ludendorff*, remarcă gen. Denikin..., *deja în dec. 1917, a propus pentru acea ocupație dreptul de a păstra anumite divizii pe*

picior de război. Desigur, acesta nu era un gând nou pentru români, așa cum voia să insinueze Slonim; reincorporarea Basarabiei în România fusese o speranță de la început, înainte de intrarea României în război. Italia făcuse eforturi la St. Petersburg pentru a asigura garanția din partea Rusiei a returnării cel puțin a Bugeacului. Desigur, germanii au încurajat această ambiție de data asta ca mijloc de a-și întări propria poziție în sud-estul Europei și de a-și asigura o aprovizionare mult dorită de grâne pentru Puterile Centrale, dar ar fi o greșeală să acordăm o așa de mare importanță politicii germane în această problemă așa cum fac rușii. Ryabinin-Sklearovski depun mărturie, prin notele fiului generalului Șcerbarcef, despre caracterul inevitabil al intervenției armate românești și despre convingerea generală, chiar și în minți rusești, că odată puși în posesie, românii vor ocupa Basarabia permanent. S-a recunoscut unanim că a fost o fatalitate istorică inevitabilă.

Veștile că trupele românești fuseseră chemate au stîrnit un mare resentiment printre cei care încă se agață de speranța unui stat basarabean în cadrul Republicii Federative Ruse. Președintele Inculeț din Dietă, și președintele Erhan din Consiliul de Directori Generali, au telegrafiat, la data de 6 ian. 1918, *Iași, Guvernului României. Protestăm împotriva introducerii armatelor românești pe teritoriul Republicii Moldova. Vă cerem categoric încetarea imediată a trimiterii trupelor și rechemarea imediată a trupelor deja plecate peste graniță. Intrarea trupelor românești în Basarabia ne amenință cu ororile războiului civil care a și început. Trupele rusești trebuie lăsate să treacă liber fără vreun impediment*. Sovietul bolșevic de la Chișinău în indignarea lui la chemarea trupelor românești a pus un preț pe capul directorilor moldoveni – Cristi, Pelivan și Codreanu – pe care-i considera responsabili pentru această acțiune și a încercat să depoziteze Dieta de orice putere. Dezordinea a crescut; patru pro-bolșevici ai Dietei au fost asasinați. Pantîr, Prakhnițky, Ciumacenko și Grinfeld. Dar cînd au sosit știrile că trupele românești se apropie cu rapiditate, comuniștii au cedat și după eforturi de a face oricît rău posibil, majoritatea a fugit și a traversat Nistrul.

CAPITOLUL XX

Implicarea armatei române

În seara de 13 ianuarie 1918, armata română a intrat în Chișinău. Generalul Broșteanu și ofițerii săi au sosit la prînz pe data de 14. Pe 15 ianuarie s-a dat o recepție oficială de către Dietă în onoarea lui. Președintele Inculeț, prezentîndu-l, le-a amintit deputaților prin ce criză treceau și a subliniat asigurarea pe care o primise că trupele românești se aflau în Basarabia doar pentru păstrarea ordinii și pentru pазirea comunicațiilor ferate și a munițiilor și aprovizionării armate. Gen. Broșteanu, în cuvîntul său, i-a rugat pe ascultători să nu aibă temeri că ar putea pierde libertățile lor nou cîștigate. *Sînt forțat să declar, a spus el, că și România e într-o situație mult prea dificilă ca să aibă gînduri de conflict sau cucerire. Singurul nostru scop, a spus el, e să păzim munițiile, comunicațiile și căile ferate, dar noi v-am adus siguranța. Prin orice oraș prin care am trecut mi s-a spus:*

sosirea armatei voastre ne-a adus primul somn liniștit de luni întregi. Noi, cei din armata română, sperăm că sub protecția noastră veți dezvolta Republica așa cum credeți de cuviință. Noi nu vrem să ne amestecăm.

Odată cu sosirea armatei române și cu asigurarea ordinii, toate clasele din Basarabia cu excepția revoluționarilor ruși, au răsuflat ușurate. Crimele comise asupra figurilor proeminente de basarabeni cu câteva săptămîni înainte – în ținutul Orhei, M.M. Cveatkovski, Ducantoni, Mihalaș, Marabute, Zenin-Creascov în Soroca, M. Butmi de Cațman, în Bălți, M. M. Bantaș, Roset, Anuș în Bender, M. Baluțel, în Chișinău, M. Mihai Razu, ca să numim doar persoane bine cunoscute din provincie – uniseră țărani și proprietarii de pămînt, oamenii de afaceri și funcționarii, în dorința de a risca anexarea de dragul securității. Acest lucru a fost pus în evidență de Congresul Țăranilor, programat pe 18 ianuarie, anunțat de ruși pentru a fi siguri că dezorganizează munca Dietei. Din cei 384 de delegați, numai 118 s-au adunat; liderii lor au protestat împotriva ocupației române dar au descoperit că aveau doar un sprijin călduț și Congresul s-a dizolvat.

Acum Dieta a mai făcut un pas; pe 23 ianuarie 1918 ea a proclamat independența Republicii Moldova; Inculeț și Erhan au evidențiat faptul că situația din Basarabia și Ucraina cereau această acțiune. Ciugureanu, noul președinte al Consiliului de Directori, își exprimase deja sentimentele în numele multor colegi în dezbaterile din 16 ianuarie: *Din momentul cînd am început pentru prima oară să am și să-mi formeze convingeri politice, am aparținut Partidului Social Revoluționar și am privit problemele naționale din acel punct de vedere pe care-l consider a fi acela al autonomiei federale largi. Am trăit toată viața în Rusia, mi-am făcut studiile în Rusia, nu am rupt relațiile cu Rusia. Toți am crescut citind clasicii ruși și îi venerăm, în consecință avem doar un punct de vedere rusesc. Dar cum putem vorbi azi doar de un punct de vedere rus? E dureros s-o spunem, dar e un fapt, Rusia nu mai există, Rusia se dezmembrează, iar procesul se accentuează. Singurul punct de vedere posibil în ziua de azi mi se pare cel moldoveano-basarabeian. Trebuie să ne gîndim la noi și cum să ne ajutăm pe noi înșine... Ieri a sosit armata română; ea a adus pace și ordine, dar va sta aici doar cît interesele ei îi dictează să stea; de îndată ce aceste interese sînt satisfăcute și ea pleacă, anarhia va reîncepe. În vederea acestui lucru noi trebuie să ne reorganizăm propria armată*, Ciugureanu a arătat și criza economică ce face ca școli și spitale să se închidă, dificultatea de a pune taxe complicată de demagogie și de imposibilitatea de a solicita un împrumut străin. Nici îngrijorarea sa nu s-a spulberat în privința posibilei plecări a armatei române deoarece, prin scrisoarea ministrului francez pentru România, domnul de St. Aulaire, către Consulul francez din Chișinău, domnul Sarret, din data de 15 ianuarie 1918 se spune: *Toți colegii mei, miniștri ai Puterilor aliate și cu mine, sîntem autorizați să declarăm oficial că intrarea trupelor românești în Basarabia e o măsură pur militară, avînd ca scop salvagardarea mersului normal în spatele frontului ruso-român, conform regulamentului stabilit pentru toate statele beligerante. Astfel intrarea trupelor românești în Basarabia n-ar putea avea vreo pondere în actuala situație politică a Basarabiei și nici în soarta viitoare a țării.*

Cu o asemenea panoramă a evenimentelor ne putem da seama că armata română nu putea rămîne acolo. Basarabia era izolată, Ucraina independentă, Moscova în mîini bolșevice, Wrangel și Denikin încă nu apăreau, hoardele jefuitoare ale soldaților ruși demobilizați își făceau de cap prin țară. La apus, înfrîn-

gerea Armatei a 5-a britanice era iminentă, iar victoria germană amenința mai mult ca niciodată. Chiar și pentru cei izolați în Basarabia nimic nu era mai disponibil în afară de acele trupe. Republica Moldova a făcut un mare efort ca să facă față situației. Timp de 62 de zile ea a turnat oratorie peste apele tulburi în timp ce trupele române s-au răspândit prin provincie întâmpinând rezistență doar numai pe Nistru, lângă Bender. Aici noul Soviet al Soldaților – Rumcerod, din Odessa – folosind Tiraspolul ca bază, conducea operațiuni riguroase, mai ales că trupele române se aflau pretutindeni de la Siret, pînă jos la Dunăre, reprimînd revoltele sporadice ale dezertorilor ruși în Moldova. Dar și bolșevicii aveau dificultățile lor – respingînd pe Iudenici și Kornilov ca și atacurile finlandezilor, letonilor, estonienilor, ucrainenilor antantofili, cehoslovacilor și cazacilor de pe Don. Rakovski venise la Odessa să formeze un Înalt Comisariat care să lupte împotriva contrarevoluției române și ucrainene, aceasta a făcut să se mărească numărul de soldați și muncitori pe lângă cei din Soviet Rumcerod – care reprezentau autoritatea principală chiar și atunci în Odessa; înțelegerile lor cu românii asupra evenimentelor din Basarabia au produs confuzie în Ucraina. S-a încheiat un armistițiu pînă pe 3 febr. Între timp, Înaltul Comisariat creat de Rakovski și Rumcerodul au cerut părăsirea Basarabiei de către români, predarea tuturor proviziilor militare rusești, extrădarea gen. Șcerbacef, comandantul șef rus și a altor persoane etc. S-au purtat negocieri cu reprezentanții puterilor aliate în Odessa conduse de consulul italian Fasciotti și cu Rumcerod. Dar brusc situația s-a schimbat; Ucraina a semnat o pace separată la Brest-Litovsk la sfîrșitul lui ianuarie (9 febr – stil nou) și trei săptămîni mai tîrziu trupele germane au intrat în Kiev, Nistrul a fost fixat ca frontieră, iar bolșevicii au dispărut.

CAPITOLUL XXI

Cariera românească a lui Rakovski

Rakovski, diplomatul sovietic, a fost atît de strîns legat de relațiile recente ruso-române încît merită să-i schițăm viața cu cîteva detalii, mai ales că aruncă lumină asupra istoriei recente a socialismului din România. Creștin (așa cum se numește singur, în bulgărește a fost botezat Krustyu, Cristo = cruce) Stancioff Rakovski s-a născut la 1 august (stil vechi), 1873, în satul Gradeț, lângă Kotel, sus în Balcani, în Bulgaria de sud. Avea un unchi remarcabil, George Sava Rakovski, a cărui influență asupra ambițiilor sale tinerești a fost foarte mare. Sava Rakovski, după studii făcute la Atena, s-a stabilit în Constantinople în calitate de comerciant; dar el era născut revoluționar și și-a închinat întreaga viață eliberării Peninsulei Balcanice de turci. Cînd a izbucnit revolta sîrbilor din 1866–1867, el a format o legiune bulgară ca să le vină în ajutor; a devenit astfel primul ziarist de distincție, care a scris un poem celebru *Gorski Putnik* (Călătorul din munți) și chiar a compus tratate filologice.

Educația creștină timpurie a primit-o în Bulgaria în ciuda mutării părinților săi, în 1880, la Gherencic, nu departe de Constanța în Dobrogea românească. A fost

dat-afară din gimnaziul Gobrovo în 1890 pentru propagandă socialistă. Și-a continuat studiile la Geneva, unde și-a început cariera de editor socialist, scoțind câteva numere de reviste bulgărești, „social-democratul“, apoi a studiat la Berlin (fiind expulzat din Prusia în 1894), Zürich, Nancy și Montpellier unde și-a luat licența în medicină în 1897 cu o teză asupra cauzelor ciumei și degenerescentei, tradusă apoi în rusă și bulgară. A tradus în bulgară *Evoluția Capitalului* a lui Gabriel Deville, a lucrat la diverse ziare bulgărești și fost corespondent pentru Berlin, „Vorwärts“. În 1898, a publicat la Varna un studiu asupra *Rusiei în Orient* în care a criticat Rusia pentru acapararea Basarabiei; pe 15 septembrie a devenit doctor de regiment pentru Cavaleria română a 9-a din Constanța, dar a continuat să scrie, publicând broșuri despre afacerea Dreyfus, împotriva spiritualismului și despre *Franța contemporană* (publicată la St. Petersburg).

În 1900, Rakovski a plecat în Rusia dar a fost expulzat după două săptămâni; el a reușit totuși să se întoarcă acolo în 1901, soția sa fiind rusoaică; dar s-a lansat imediat în munca politică și literară rusă, publicând trei povești pentru copii ca și articole socialiste, și ajutând la întemeierea *Iscrei*, organul Partidului democrat-social rus; în 1907, la Congresul de la Stuttgart membrii Delegației democrat-sociale ruse i-au mulțumit oficial pentru serviciile aduse cauzei de către Revoluția rusă și a cauzei proletariatului împotriva țarismului. Printre semnatari găsim nume ca Plehanov, Martov și Troțki. Între timp se dusese la Paris, în 1902, să studieze dreptul, scriind pentru *Mișcarea socialistă* și *Revista socialistă*, a cerut naturalizarea franceză, dar guvernul francez nu i-a acordat-o. În 1904, moartea tatălui l-a adus înapoi în Dobrogea unde moștenise o proprietate de vreo 40 000 \$. În vara lui 1904 și 1905, a ținut cuvântări în Bulgaria despre socialism; în 1905, a început să studieze dreptul la Constanța.

Socialismul românesc era într-o criză la vremea aceea. Mulți dintre conducători merseseră la Partidul liberal, iar săptămînalul său *România muncitoare* – murise de inaniție. Personalitatea cea mai remarcabilă era Constantin Dobrogeanu-Gherea, un evreu rus, la origine numindu-se Solomon Solomonovici Katz, a cărui viață fusese o veritabilă odisee; el călătorise chiar cu un pașaport american sub numele Robert Jenckes. Ultima oară am auzit de el în Consiliul Republicii Sovietice Moldovenești. Rakovski a reînviat *România Muncitoare* pe 5 martie, 1905. Acuzat de a fi mai mult bulgar decît român în sentimente, a scris în numărul din 10 aprilie, 1905, că nu recunoaște *nici o țară în afară de cea a proletariatului internațional* și în prima sa alocuțiune publică, pe 1 mai, se scuză pentru româneasca sa greșită apelînd la cunoștințele publicului despre acea *limbă democrat-socială internațională*. Apoi, acuzat de lipsă de patriotism, scrie în 22 mai că, dacă patriotism înseamnă *prejudecată de rasă, război civil și internațional, tiranie politică și dominație plutocratică*, el nu e un patriot. Cînd a izbucnit răscoala țărănească din 1907, a făcut apel la soldați să tragă în aer și cum mai târziu a publicat un articol în *Humanité*, acuzînd armata română de atrocități în reprimarea acestei revolte, guvernul a decis să-l disciplineze, deoarece el era locotenent în Corpul de rezervă medicală. S-a emis un decret de expulzare, el l-a contestat, pretinzînd că e cetățean român deoarece tatăl său fusese domiciliat în Dobrogea la 11 aprilie 1877 și deci avea cetățenie română prin Tratatul de la Berlin, odată cu trecerea aceluia teritoriu la România. Această pretenție a fost totuși negată de către Înalta Curte de Casație (Apeluri) care a considerat că tatăl

său nu era un cetățean român deși se stabilise inițial permanent în Dobrogea în 1880 menționând că înșuși Rakovski folosise un pașaport bulgăresc de intrare în România de două ori, și că se considerase cetățean bulgar când studiase la Berlin.

O bucată de vreme Rakovski a trebuit să stea departe de România; el aștepta *România Muncitoare*, iar în iulie 1909 a publicat la Paris o broșură despre *Persecuțiile politice în România*. Cîteva luni mai tîrziu el a încercat să intre în România cu un pașaport franțuzesc, iar în februarie 1911 chiar a reușit, apărînd pe neașteptate în București și scriindu-i Procurorului: **Pot să vă asigur cu concursul prietenilor și asociaților mei politici, că voi respecta legile și ordinea, că singura noastră dorință e una, ca în pace și liniște, cazul meu să-și găsească soluția potrivită conform legii.** Guvernul i-a permis o ședere scurtă, timp în care a candidat în Parlament pe 20 febr., 1911, la Galați, primind 320 din 4094 voturi; la o alegere specială în aprilie, în Mehedinți, a primit 27 voturi. Reexpulzat din România a fondat un cotidian socialist, *Napred*, la Sofia, în care lupta pentru o Federație balcanică, dar în ianuarie 1912 eforturile sale au fost în sfîrșit, încoronate de succes și el s-a întors în România. Unul din primele sale acte publice a fost să ia parte la ceremonia din 16 mai de comemorare a centenarului acaparării Basarabiei de către Rusia și să protesteze în numele proletariatului împotriva continuării guvernului țarist acolo și chiar a prezis eliberarea Basarabiei de către Revoluția rusă.

Cînd au început războaiele balcanice, Rakovski a condus o campanie pacifistă riguroasă – la început internațională, apoi îndreptată mai ales împotriva achiziționării de teritorii bulgărești de către România. Chemat la muncă de către guvern, el a scris în *România Muncitoare* pe 3 febr., 1913: *Dacă ar fi vorba doar de a apăra teritoriul românesc, în forma sa prezentă, împotriva indiferent cui, noi, socialiștii, am fi primii care am merge la război. Într-adevăr, putem afirma cu siguranță că dacă ar fi fost un Partid socialist în România în 1879, nu ar fi rămas pasiv în fața unei anexări a Basarabiei așa cum au făcut partidele guvernamentale și dacă nu ar fi putut preveni această crimă prin protestele și eforturile lor, ar fi semănat speranțe pentru viitor în spiritele românilor basarabeni.* Pe 31 oct.1913, ziarul său publica acest apel către noii recruți: *Voi primiți o armă cu care ucideți oameni. Luați această armă. Acelea sînt armele noastre, ele au fost adesea îndreptate spre inimile noastre. Fiecare soldat trebuie să-și dea seama că dacă prin forță este un apărător al unei țări mincinoase, el e prin munca lui, un apărător al clasei din care face parte, lumea celor amăgiți și a celor privați de drepturi care într-o zi vor conduce un război amar împotriva unui inamic nemilos pe care clasele muncitoare îl pot avea – clasa conducătoare, a celor avuți. Pentru acest război și numai pentru el trebuie să ne pregătim și să învățăm fiecare stratagemă.*

Dar această propagandă nu și-a croit drum. În aprilie și mai, *România Muncitoare* a scos strigăte de ajutor, lista de subscripții fiind de 2000, și Rakovski, în ciuda unei campanii constante pentru Parlamentul românesc, a primit voturi din ce în ce mai puține. Odată cu războiul mondial, eforturile pacifiste s-au dublat; el a schimbat numele ziarului în *Jos războiul* și apoi în *Lupta Zilnică*. E interesant de notat tonul anti-rusesc din articolele sale, din cotidianul democrat social rus *Golos*, din Paris, în ianuarie 1915 (reprodus în *Lupta Zilnică* din 22 ian.): *Prietenii noștri francezi ne asigură că aliații, inclusiv Rusia, se luptă pentru principiul naționalității. Noi, care trăiam în Europa de Est în imediata apropiere a*

Imperiului moscovit, cerem libertatea ca să ne îndoim de asta... Admitem politica imperialistă a Austriei în Balcani, dar cine poate nega faptul că există un pericol similar dinspre Rusia spre România și Bulgaria, care sînt așezate pe drumul spre strîmtori! El a protestat împotriva intrării Italiei în război, dar nu a avut nici un cuvînt de spus cînd Bulgaria a atacat Serbia. În ianuarie 1916, a cîștigat numai 109 voturi la Covurlui, mai puțin de jumătate din cîte avusese în alegerile din 1911, 1912 și (două) în 1914.

Cînd România a intrat în război, Rakovski a fost pus sub strictă supraveghere din care a fost scos în mai 1917 de către soldații ruși care s-au revoltat în Iași, și lunga sa experiență și marile sale talente i-au adus o rapidă avansare în timpul bolșevicilor. Pe 5 sept. a înființat la Odessa un ziar cu următorul motto *Pace fără anexări sau indemnizații*; iarna tîrziu, a devenit guvernator de Odessa și a profitat de poziția lui ca să-și ia revanșa față de refugiații burghezi români în acel oraș. A confiscat toate depozitele guvernului român din Odessa și o mare parte din toate depozitele private, a închis toate figurile proeminente de români și le-a dat drumul contra unor sume mari de bani. Recenta sa polemică împotriva României în ceea ce privește problema Basarabiei e rezumată în broșura vie și atrăgătoare *România și Basarabia* (Paris, Librairie du Travail, 1925). E amuzant să ne întoarcem la *Rusia și Orientul* (Varna, 1898) și să citim atacurile sale violente asupra Rusiei (pentru ocuparea Basarabiei românești).

CAPITOLUL XXII

Colapsul Republicii Basarabia

Astfel, noua Republică Moldovenească a avut o scurtă ocazie de a încerca să-și croiască drum sub tutela românească. S-a dovedit incapabilă să ridice taxele, să creeze miliția, să împrumute bani sau să forțeze decrete. Legislația sa agrară îi înstrăinase pe toți proprietarii de pămînt și toate interesele provinciei, aceștia au sperat că trupele române (pe care propaganda rusă o reprezentase ca simpli agenți ai boierilor și ai cămătarilor internaționali) ar desființa legislația confiscatorie a Sfatului Țării; dar și acolo ei au fost dezamăgiți. Astfel Dieta a descoperit că nu era populară de nici o parte; oamenii specializați ai vechiului regim rus au fost discreditati sau fugiseră, noile elemente erau fără experiență politică, nu era buget, dificultatea de a pune taxe a crescut printr-o depreciere rapidă a rublei, deficitul creștea în salturi. Mai mult, centralizarea vechii administrații ruse își dovedise propria neputință. Țăranii basarabeni fuseseră ținuți în ignoranță și izolare, orice mic guvern local admis era de dată recentă, și nu prinsese rădăcini în populația băștinașă; cînd a căzut guvernul central în Rusia, această provincie îndepărtată a fost lăsată la dispoziția demagogilor populiști.

Rumcerod din Odessa a dobîndit o promisiune inutilă din partea românilor că vor evacua Basarabia în două luni, așa cum indicau toate asigurările lor, evenimintele erau prea puternice pentru ei și arătau că administrația rusă imperială din Basarabia fusese sterilă timp de un secol; nici noul regim democratic din Rusia – dacă-l putem numi democratic chiar și pentru un scurt moment nu putea găsi

elemente în Basarabia cu care să lucreze. Dacă ar fi fost o burghezie rusă în Basarabia indiferent de politica ei, sau chiar o țărănime rusă, Basarabia ar fi fost azi la fel de rusească cum e Podolia sau Chersonul; ocupația militară românească ar fi fost doar un episod de câteva săptămîni sau luni. Dar analfabeții țărani basarabeni care constituie covârșitoarea majoritate a claselor de negustori au găsit în ei, salvatorii de pogromuri care se dezlănțuiseră în Ucraina; boierii nu aveau de ales, în Rusia propriu-zisă ei și-ar fi pierdut viețile la fel ca și pămînturile, și în curînd au descoperit că în România boierii trebuiau să se supună aceleiași exproprieri inexorabile. Astfel evenimentele au mers rapid și inevitabil către anexare.

Noua Republică Basarabeană a fost invitată să trimită delegați să semneze Pacea de la București între România și Puterile centrale. Inculeț, Halippa și Ciugureanu s-au dus în România pe 26 febr., 1918, fiind primiți cu o onoare deosebită. Ei au aflat de la gen. Averescu, pe atunci prim-ministru și basarabean prin naștere, că el susținuse independența Republicii, împotriva propunerii Austriei de a diviza Basarabia între Austria și România, într-adevăr forțele austriace au ocupat nordul Basarabiei pînă tîrziu în 1918. Românii au primit un document foarte semnificativ prezentat de o comisie de foști demnitari basarabeni: P. Sinadino, fost membru al Dumei imperiale și primar al Chișinăului, V. Anghel, fost președinte al zemstvei Orhei, M. Glavce, fost-președinte al zemstvei Chișinău, D. Semogradov, fost președinte al zemstvei provinciale și multe alte persoane distinse din provincie. Această cronică afirmă: *Am considerat că ar fi bine să avem un rezumat exact susținut cu date, să facem cunoscută situația reală politică și agrară din Basarabia, numai în acest fel se poate vedea ce bine fondată e vederea acestora care, în virtutea situației lor intelectuale, culturale, morale și materiale au dreptul și datoria de a apăra Basarabia împotriva atacurilor acelorora care sînt dornici să aibă avantaje dintr-o situație dezorganizată și încearcă să-și asigure avantaje personale în detrimentul prezentei și viitoarei bunăstări a țării. Cum se va vedea, prezenta administrație și așa-numita Dietă provincială sînt creații întîmplătoare ale unor politicieni și aventurieri întîmplători care profitînd de revolta bolșevică (căci Pantelimon Erhan și Inculeț au venit de la Petrograd la Chișinău ca delegați bolșevici) au proclamat o republică independentă și au preluat controlul situației promițînd maselor confiscarea de moșii și proprietăți redistribuite fără nici o compensație, distrugerea burgheziei și oferta unei libertăți anarhice fără a se respecta legile, drepturile și viețile concetățenilor.*

Armata română, alarmată de această revoluție, creată de politicieni în circumstanțele de mai sus, a intervenit și calmat dezordinile care fuseseră stîrnite. Administrația care la început se opusese armatei române, văzînd că acest lucru era imposibil, și-a schimbat atitudinea și a încercat să pară că primește totul cu plăcere; dar în secret continua să conducă o campanie revoluționară și a încercat chiar să se creadă că armata română părea să nu-și fiină promisiunile, a se vedea distribuirea proprietăților boierilor fără compensație, către țărani.

Aceste mașinații pregătesc totuși viitoarea dezordine și constituie un pericol nu numai pentru Basarabia ci și pentru armata română, expusă acestui mediu descompus. Prezenta administrație nu face nimic, ci trăiește de azi pe mîine fără să aibă vreo organizare. Această stare de lucruri nu poate dura mult. Ea pune în pericol atît viitorul Basarabiei cît și tendința spre unirea cu România. E imposibil pentru o administrație să dureze dacă are ca scop dezordinea, ilegalitatea și arbitrariul.

De aceea vă rugăm să observați pe baza a ceea ce vă vom arăta mai târziu, că protestul nostru poate părea justificat și că România (fară cu care noi, fără vreo rezervă, dorim să ne unim) ne-ar putea da un sprijin rapid, sfaturi și asistență morală și materială ca să elimine statutul revoluționar organizat de o administrație falsă și de o Dietă falsă.

Această petiție, din care noi am tradus paragrafele de deschidere, arată gândirea multora dintre proprietarii de pământ, importanți multor foști demnitari. Au venit și alte petiții: pe 3 martie, zemstva de Bălți a votat în favoarea unirii cu România, iar pe 13 martie, aceeași acțiune a fost ținută de o convenție din Soroca, compusă din reprezentanți ai zemstvei, guvernul orașenesc, clerul, proprietarii de pământ, corpul profesoral etc.

Dieta a fost afectată nefavorabil de aceste acțiuni și de altele similare, iar membrii grupului agrar rusofil au luptat și mai aprig contra reprezentanților moldovenii care se îndreptau treptat spre unire. Această mișcare a fost susținută puternic de noile activități ale Ucrainei, prim-ministrul, Golubovici, a trimis delegați la Berlin care să pretindă o parte a Basarabiei. Pe 16 martie această problemă a fost pusă în Dietă; Ciugureanu a citit memoriul prezentat la Berlin de către ucrainieni și în final s-a hotărât în unanimitate să se trimită un protest la Berlin, în lipsă de forțe armate cu care să fie respinse trupele ucrainiene, în cazul în care ele vin peste graniță.

Nici situația din România nu a întârziat să aibă efect. Pe 20 martie, Inculeț și Ciugureanu au vizitat Iașiul și au descoperit că noul ministru român, sub Marghiloman, a fost hotărât să semneze o pace cu Puterile Centrale imediat, și au simțit că anexarea la România era singura cale de a salva Basarabia de la dezmembrare – Marghiloman i-a informat că era gata să accepte petițiile din Bălți și Soroca și manifestul semnat de Sinadino și de asociații lui, dar că el speră ca Dieta să aibă o acțiune similară. Ciugureanu era cu totul în favoarea acestui curs; Inculeț a fost convins de înțelepciunea lui numai după consultarea cu ambasadorul francez și cu alți demnitari la Iași. Pe 23 martie, Constantin Stere, editorul basarăbean al ziarului pro-german *Lumina* din București, s-a alăturat lui Ciugureanu și Inculeț la întoarcerea lor la Chișinău pentru a pune problema în fața Dietei; și pe 26 martie, prim-ministrul Marghiloman însuși a sosit.

27 martie 1918, a fost ziua discursului de despărțire a *Republicii Democratice Basarabene Moldovenești Independente*. Marghiloman a deschis sesiunea cu o cuvântare elocventă evidențind necesitatea unirii din punct de vedere internațional. Apoi el și alți români s-au retras și au lăsat Dieta la dezbaterile ei. Stere, care (deși el putea fi detestat pentru drumul lui din timpul războiului) unul dintre cei mai mari oratori români, a ținut atunci o cuvântare pasionantă și mișcătoare pe care o reproducem în întregime: *În viața unui om și în istoria unui popor nu sînt multe momente ca acestea. Sînt mîndru și fericit că mi-ați oferit ocazia să susțin lupta pentru drepturi și libertate a Basarabiei, al cărui fiu sînt. (aplauze) Închis în închisorile siberiene de un tiran, mă întorc azi pe pămîntul natal sub lumina strălucitoare a libertății pe care ați cîștigat-o cu sîngele vostru. Azi sîntem chemați să luăm o decizie istorică, pentru care avem nevoie de o minte clară și de o conștiință limpede. Voința de fier a istoriei a pus răspunderea pe umerii noștri și nu o putem pune deoparte. Nimeni în afară de voi nu poate vorbi și nu*

are dreptul să vorbească în numele Basarabiei. (aplauze.) Sîntem chemați aici în acel proces elementar care pulverizează Bastiliile și creează noi vieți. Revoluția ne-a adus aici. (aplauze tumultuoase.) Ați aprins aici o torță care a ars toate pergamentele feudale, care a anihilat toate privilegiile de castă și rămîneți ai unui popor ale cărui fundații nu se sprijină pe nimic în afară de agricultură și de muncă intelectuală. (aplauze.) Trebuie să purtați această torță și acolo, să ardeți lemnul și in justiția, să apărați întregul popor român în acest cel mai critic moment al istoriei lui. (aplauze.) Azi proclamăm drepturile Revoluției pentru români. (aplauze.) Vă mulțumesc pentru onoarea pe care mi-ați acordat-o. E o sarcină grea pentru mine, dar deși am atins cel de-al șazecilea an al vieții mele, sînt încă dornic să intru în luptă cu aceeași energie și credință ca în tinerețea mea, cînd porțile închisorii s-au deschis înaintea mea. (ovații.)

După ce a vorbit astfel în românește, Stere s-a întors către membrii ruși și în rusă, a încercat să le liniștească temerile în privința dominației românești. Într-adevăr, el a reexprimat speranța că radicalismul basarabeian ar afecta România, însăși. Făcînd aluzie la afirmația unuia din deputații ruși că dacă Basarabia s-ar uni cu România, intelectualitatea rusă ar părăsi Basarabia, a remarcat: *Ce slabă trebuie să fie legătura ce-l unește pe un asemenea om cu această țară! El nu e ca un basarabeian român, născut și crescut aici... Sîntem de aici, nu avem unde să mergem și nimeni nu are dreptul să ne izgonească!*

Secretarul Dietei a citit atunci următoarea rezoluție:

Republica Moldovenească Democratică a Basarabiei, în granițele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și fosta frontieră austriacă, ruptă de Rusia acum mai mult de 160 de ani din trupul vechii Moldove, în virtutea unui drept istoric și a drepturilor naționalităților și bazîndu-se pe principiul că fiecare popor trebuie să-și hotărască soarta de azi înainte și pentru totdeauna să se unească cu țara mamă, România.

Această unire are loc în următoarele condiții:

1. Prezenta Dietă continuă să existe pentru determinarea și punerea în practică a reformei agrare potrivit nevoilor și cererilor oamenilor; aceste decizii vor fi recunoscute de guvernul român.

2. Basarabia își păstrează autonomia sa de provincie cu o Dietă, care în viitor va fi aleasă prin vot egal, universal, direct și secret cu o organizare executivă și cu propria administrație.

3. Dieta va avea jurisdicție: a) asupra votării bugetelor locale; b) controlului organelor executive ale zemstvelor și ale administrațiilor municipale; c) numirilor tuturor organizațiilor administrative locale prin propria organizație executivă în timp ce înalții demnitari sînt confirmați de guven.

4. Recrutarea armatei se face în principiu pe bază teritorială;

5. Legile și organizațiile curente (de zemstvă și municipale) rămîn la putere și pot fi schimbate numai de Parlamentul românesc și numai în urma participării reprezentanților basarabeni la discuții.

6. Respect pentru drepturile minorităților.

7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în Consiliul de miniștri român; ei vor fi numiți de către actuala Dietă, dar în viitor vor fi aleși dintre reprezentanții basarabeni din Parlamentul român.

8. Basarabia va trimite Parlamentului român un număr de reprezentanți proporțional cu populația ei aleși pe bază de vot secret, direct, egal și universal.

9. Toate alegerile din Basarabia pentru sate, comune, orașe, zemtsve și parlament se vor face pe bază de vot secret, direct, egal, universal.

10. Libertatea personală, libertatea presei, a cuvîntului, a credinței, a adunării și toate libertățile comune vor fi garantate de Constituție.

11. Toate actele ilegale săvîrșite din motive politice în timpul recentelor tulburări sînt iertate.

În ceea ce privește unirea Basarabiei cu România, ca fiică și mamă, Parlamentul României va decide convocarea imediată a Convenției Constituționale la care va lua parte un număr proporțional de reprezentanți basarabeni aleși prin vot universal, egal, direct și secret, pentru a hotărî împreună cu ceilalți înscrierea în Constituție a principiilor și garanțiilor menționate mai sus.

Cînd a fost adusă în fața Dietei, această rezoluție a fost imediat acceptată de liderul Blocului moldovean. Țiganco, reprezentantul Sovietului Țărănesc, a declarat că grupul său se va abține de la vot deoarece ei au considerat că această problemă ține de Convenția Constituțională și mai mult decît atît simțea că singurii termeni admisibili pentru unirea cu România ar fi formarea unei federații. Von Loesch, reprezentantul german, a afirmat că și grupul său se va abține de la vot deoarece nu avea nici o autorizație să ia o astfel de decizie; ei vor convoca un congres al germanilor basarabeni în fața cărora vor prezenta această problemă. De fapt, acest congres a fost ținut în curînd sub președinția Părintelui D. Haase, mai tîrziu reprezentant în Parlamentul românesc, iar unirea cu România a fost aprobată. Reprezentantul bulgar, Misircoff, a afirmat că el se va abține de la vot deoarece și el simțea că e o problemă ce ține de Convenția constituțională; iar aceeași declarație era făcută în numele membrilor ucraineni. Liderul polonez, Dudkevici a spus (în rusește) „E foarte greu pentru mine, domnilor, în această mare zi, o ocazie fără pereche, e foarte greu pentru mine să vorbesc în limba poporului care pentru atît de mulți ani a oprimat spiritul poporului român al Basarabiei așa cum i-a oprimat și pe polonezi. Aș vrea să vorbesc în propria mea limbă, în poloneză, dar dumneavoastră, domnilor, nu ați înțelege; aș dori să vorbesc în limba dumneavoastră în românește, dar nu o cunosc. În numele naționalității poloneze susțin proiectul de unire așa cum propun moldovenii“. Liderul rus, Greculoff, a simțit ca și cel bulgar, că trebuie ținută mai întîi o Convenție constituțională. Această dorință pentru o convenție era în parte adevărată, în parte era o mișcare în scopul unei întîrzieri, pentru a păstra independența sau pentru a aduce unirea cu Rusia sovietică.

După o pauză scurtă, reprezentanții sovietului țaranilor anunță că după consultații s-au decis să sprijine proiectul de unire din rezoluție. Președintele cere un vot; toți membrii Dietei au fost prezenți în afară de 13. Rezoluția e adoptată printr-un vot de 86 pentru, 3 împotrivă, 36 prezenți, dar care s-au abținut de la vot din motivele amintite mai sus; vezi pp. 151–157 pentru listă. Basarabia, prin votul singurei sale autorități constituite, oricît de falsă, constituie acum o parte a României.

CAPITOLUL XXIII

Tulburări sub noul regim

Timp de o zi sau două, Chișinăul a fost în sărbătoare; apoi Dieta și-a reluat lucrările. Stere a fost ales președinte; Inculeț și Ciugureanu au fost numiți miniștri fără portofolii pentru Basarabia în Cabinetul român; s-a ales apoi un Consiliu al Directorilor Generali de către Dietă pentru administrarea provinciei, sub președinția dr. P. Cazacu, a cărui istorie bine documentată și sobră a Basarabiei a fost sursa mea cea mai sigură, cum trebuie să fie pentru oricine tratează acest subiect. Consiliul său a adoptat un program lung evidențiind nevoia unui buget, a unui venit, o economie în administrație, o forțare a legii, o adoptare a unui sistem de școli liberale, o reformă agrară etc. Deoarece studiile preliminare pentru reforma agrară au avut nevoie de timp, Consiliul a hotărât că țaranii ar putea închiria pământ în sezonul 1918-1919; tot pământul aparținând statului ca și instituțiile au fost aruncate spre arendare; proprietarii de pământuri de la 100 la 600 desiatini ar putea păstra $\frac{1}{3}$ pentru ei înșiși; acele teritorii de la 600 în sus, $\frac{1}{4}$. Dar Consiliul s-a confruntat cu dificultăți mai mari în alte probleme. Funcționarii și demnitarii ruși de toate felurile, nu au acceptat să servească sub noul guvern, prevăzându-i o viață scurtă și temându-se de revolte mai târziu. Nimeni nu putea înțelege că Imperiul rus dispăruse cu adevărat și era o speranță în mințile multor ruși la fel ca și cu ungurii în Transilvania, că la *Conferința de Pace* se va refuza recunoașterea tutelei românești.

Confuzia care a urmat a fost neînchipuită. Consiliul a făcut propuneri avocaților și judecătorilor ruși pentru a continua într-un regim de tranziție și pentru a ordona evidențele; dar majoritatea a traversat Nistrul și a așteptat cu răbdare reinstaurarea legii rusești, astfel încât Consiliul trebuia să stabilească un nou judiciar dintr-un material destul de neadecvat. Jandarmii și poliția trebuiau să fie improvizate din Basarabia însăși și din Vechiul Regat, subprefecți care au încercat să-i aleagă din cartiere „non-partizane“, dar care nu erau „de carieră“ cum majoritatea celor din Basarabia de azi se laudă că sînt. Mai mult chiar, controlul acestor probleme a fost luat din mâinile Consiliului prin termenii Tratatului de la București, care a oferit Basarabia sub rechiziție pentru Puterile Centrale; aceasta a avut nevoie de un control militar, o lege marțială, cenzură etc., sub generalul român Văitoianu, mai târziu prim-ministru care a fost însărcinat să realizeze aceste rechiziții greoaie. Cum se întâmplă de obicei într-o criză basarabeană, a fost și secetă; ca pretutindeni oamenii au făcut comparații nefavorabile cu bunele zile de altădată sub regimul ruș, neînțelegînd că și vremurile erau ieșite din normal.

Nu a fost de mirare că s-a răspîndit nemulțumirea și toată vina pentru timpurile grele a căzut pe liderii moldoveni din Dietă și pe români. Primarul din Chișinău, A. C. Schmidt, a condus nemulțumirile; el a fost înlocuit, așa cum a fost și Consiliul Comunal, ales în zilele sălbatice ale lui 1917, cînd toți soldații ruși care se aflau întîmplător în Chișinău au avut dreptul să voteze. Consiliul de Directori Generali a abolit zemstva provincială, ca un anacronism în noua structură guvernamentală și a introdus sistemul judiciar românesc. Aceasta a fost evoluția inevitabilă a situației, care i-a clătinat pe basarabenii conservatori și care n-au luat niciodată Dieta în serios. Ei nici nu visaseră că Basarabia ar fi putut păși pe o cărare care duce departe de Rusia. Un număr de suporterii onești ai autonomiei s-

au unit cu rușii de diverse credințe politice în proteste împotriva uneia sau alteia dintre acțiunile românilor; aceste date se vor găsi în broșura intitulată *Ocupația română în Basarabia*; Documente ale Publicațiilor Delegației prezentate la Conferința de pace din Paris în 1919 de M. M. Krupenski și Schmidt. Cele mai importante dintre aceste documente sînt: minutele întîlnirii judecătorilor de pace din Chișinău ținute la 21 oct. 1918 care protestau împotriva promulgării prin decret regal a cîtorva schimbării fundamentale în procedura judiciară din Basarabia; acestea includeau înlocuirea românilor cu ruși în tribunale, abolirea poziției rușilor de judecători de pace și înlocuirea lor cu o nouă clasă de judecători supleanți; numirea și nu alegerea de judecători de către Coroană, puterea Coroanei de a înlocui judecătorii; insistența la depunerea jurămîntului de supunere față de România ca o condiție de reținere în barou a judecătorilor prezenți, cea de-a doua fiind probabil stipularea cea mai respingătoare pentru majoritatea dintre ei. Același fenomen a fost observat în Transilvania unde episcopul și profesorii unguri au insistat să-și primească salariile de la statul român, dar nu au vrut să jure credință față de el și a apărut același rezultat, ca și în Transilvania: statul român a dorit să folosească serviciile noilor supuși unguri sau ruși și a tuturor celor care doreau să continue ca cetățeni români loiali care erau bineveniți și sînt încă în birouri în cea mai mare parte. Majoritatea semnatarilor acestor proteste (și a celor de mai jos), dacă ar locui în Basarabia și ar deveni cetățeni români ar fi acum persoane remarcabile în viața provinciei.

Rezoluții similare ale protestului împotriva introducerii procedurii române au trecut pe 12 oct. prin mîna Judecătorilor de la Curtea rusă de apel, pe 14 oct. prin cei patruzeci de membri ai Baroului din Chișinău, și pe 8 și 11 oct. prin demnitarii zemstvei provinciale basarabene; și se poate ușor înțelege atitudinea lor. E adevărat că un decret român egal nu e mai extraconstituțional decît un ukaz al țarului, sau o rezoluție a sovietelor, dar impegații de birouri din Basarabia, mulți dintre ei veniți din alte părți ale Rusiei, crezuseră că vor fi protejați în atribuțiile lor într-o mare măsură de autonomie acordată provinciei și nu anticipaseră că Basarabia ar fi administrată în timpul legii marțiale ca parte integrantă a României. Același lucru s-a petrecut în Transilvania și poate că dezamăgirea în privința centralizării a fost mai mare printre românii din noile provincii decît printre membrii minorităților. Primul impuls al oricui e să-i condamne pe români că guvernează noile teritorii de la București în loc să acorde o mare autonomie provincială așa cum se așteptau ei, dar noi am făcut ceva similar în Porto Rico (ai cărui cetățeni nu au fost făcuți cetățeni americani timp de vreo 15 ani) și în Filipine, iar dificultățile politice și constituționale de incorporare a acestor provincii în România pe baza unei independențe parțiale pot fi apreciate dacă ne vizualizăm într-o situație similară – să zicem că anexăm provincia Quebec și că abolim tarifele și alte bariere încercînd să menținem în vigoare Legea băuturilor spirtoase din Quebec, școlile religioase și alte ciudățenii ale organizației provinciale. Totuși dezamăgirea basarabenilor a fost foarte mare; românii n-au avut noroc cu primii numiți; și acest sentiment a fost exprimat într-un memoriu înmînat de patruzeci de deputați basarabeni guvernului român, la 20 noiembrie 1918; folosesc facsimilul (în rusă căci n-am văzut nici o copie a textului românesc) dat în „documentele“ menționate mai sus, dar am tradus singur dintr-o limbă rusă destul de formală și prețioasă mai puțin îndrăzneată, dar (sper) mai precisă decît a lor: *Cunoscînd condițiile de viață extrem de dificile din Basarabia noastră*

natală, creată pe de-o parte de războiul prelungit, chinuitor și ruinant, iar pe altă parte de conducerea ignorantă a afacerilor de către Consiliul de Directori format în acest moment istoric grav prin care trece țara noastră, noi, subsemnații deputați, considerăm că este o datorie și o obligație sacră de a reliefa în fața Guvernului României consecințele devastatoare ale politicii administrative care au fost puse în practică cu fiecare ocazie.

În cumplita criză economică a țării, în Basarabia înfometată și sărăcită, înainte atât de înfloritoare, fiecare element de vigoare socială și de control public e eliminat, toate libertățile civice sînt sugrumate, inviolabilitatea cetățenilor și reprezentanților poporului e încălcată, cruzimea arbitrară e manifestată față de populația rurală de către diverși agenți guvernamentali care i-au înlocuit pe foștii reprezentanți, cetățeni născuți în Basarabia, și în sfîrșit, drepturile minorităților naționale sînt călcate în picioare și apar diferențe rasiale ca și inamicității între oameni care au crescut împreună prietenește și frățește. Această situație ne obligă să facem o afirmație gravă și să ne exprimăm scopul ferm în fața Guvernului.

Pentru garantarea păcii publice, pentru diminuarea stării de nervozitate și iritabilitate dintre clasele din Basarabia, în mijlocul protestelor neplăcute din țară, totuși țara a reușit să iasă cu bine dintr-o oribilă perioadă de anarhie și cu o dorință puternică și sinceră de a evita orice încleștare guvernamentală, aducem în fața Guvernului român următoarele cereri:

1. Reinstaurarea prin ordin guvernamental a libertății cuvîntului și a dreptului de adunare și unire și abolirea cenzurii.

2. Inviolabilitatea personală a deputaților și în general a tuturor cetățenilor basarabeni.

3. (Sic) Notă = Nici unul din deputații Dietei nu va fi privat de libertatea lui fără hotărîrea Dietei, nici un cetățean basarabean fără o garanție judiciară.

4. Repunerea în drepturi a deputaților care au fost excluși din Dietă, repunere pînă la care Dieta nu ia în considerare nici o reclamație.

5. Abolirea legii marțiale și a restricțiilor individuale și reinstaurarea garanțiilor constituționale.

6. Noi alegeri pentru ofițerii Dietei și pentru directori.

7. Toată puterea în Basarabia să aparțină Consiliului de Directori, aleși de Dietă, iar Comisia generală să fie abolită.

8. Cazarea obligatorie a jandarmilor în barăci și retragerea lor din sate în orașe, desemnată de Directorul Afacerilor Interne în noul Directorat și subordonarea lor autorității civile.

9. Convocarea organelor suprimate ale autonomiei provinciale și municipale, și reinstaurarea drepturilor lor abolite în conformitate cu legile Guvernului interimar.

10. Reinstaurarea în serviciu a tuturor impiegaților de birou basarabeni mutați și a funcționarilor guvernamentali din toate instituțiile.

11. Reinstaurarea în fosta lor entitate a tuturor instituțiilor juridice.

12. Reinstaurarea drepturilor naționale ale tuturor minorităților naționale.

13. Trecerea imediată a unei măsuri pentru alegerile din Dietă, cu desemnarea de către Dietă a unei date pentru noi alegeri.

14. Crearea unei comisii speciale în cadrul Dietei pentru investigarea tuturor încălcărilor de legi comise de autoritățile civile și militare din Basarabia.

Toate cererile de mai sus, bazate pe Actul din 27 martie, 1918 trebuie îndeplinite, în caz contrar, subsemnații deputați își declină răspunderea morală pentru consecințe, iar respingerea acestor cereri e invalidată. Actul din 27 martie, 1918, e invalidat.

Vă rugăm să dați un răspuns prezentului memoriu la sfârșitul Dietei sau pînă pe 5 dec. 1918. (stil vechi).

Prezentul document a fost întocmit pentru semnătură în două copii:

Semnături⁵

1. Fost vice-președinte al Blocului Moldovean Ioan Păscăluță; 2. Președintele Congresului Militar V. Cijevschi; 3. Președintele Ligii Poporului N. Alecsandri; 4. Vice-președintele Zemstvei provinciale T. Suruceanu; 5. Secretarul Dietei B. Epuri; 6. Fostul Vice-director al Industriei și Comerțului V. Ghenzul; 7. Deputat în Dieta Blocul Moldovean T. Corobcean; 8. Președintele Comitetului Țărănesc Basarabean Gavril Buciușcan; 9. Președintele Partidului Țărănesc Vladimir Țiganco; 10. Fost vice-președinte al Afacerilor interne Donico-Iordăchescu; 11. Secretarul Comitetului Țărănesc și Grupul F (T?) Moldovanu; 12. Președintele Comitetului de coaliție a Reprezentanților Uniunilor Profesionale ale Funcționarilor – Ștefan Balamez; 13. Fostul Manager Departamental al Departamentului de Manufacturi și Comerț M. Russu; 14. Reprezentantul Zemstvei Ținutului Bender – Alexandru Rotcu; 15. Membru al Comitetului regional al Grupului Partidului Țărănesc în Dietă – Feodor Nichitiuc; 16. George Brinici; 17. Fost vice-președinte al Comitetului Țărănesc Basarabean – Nichița Budnicenko; 18. Peter Cuncev; 19. Membru al Comitetului Executiv al Partidului Țărănesc Mihail Minciună; 20. Ion Popa; 21. Vasile Ciorăscu; 22. Reprezentantul Uniunilor Profesionale a Funcționarilor și Deputatul din Dietă Teodor Pojoga; 23. Do..., do..., Mihail Machedon; 24. Consilierul orașelor – V. Lunev; 25. Reprezentantul Funcționarilor poștali basarabeni – Teodor Uncu; 26. Ion Garbuz; 27. Fost președinte al Comitetului executiv al zemstvei Orhei, reprezentantul din Dietă al armenilor basarabeni Bajbeuk, Melicov; 28. Nicanor Ciocan; 29. Filip Almendinger; 30. Petre Picior-Mare; 31. Vice-președinte al Comitetului de organizare a Dietei V. Zubac; 32. Președintele Zemstvei ținutului Chișinău, Teodor Neagul (Neaga); 33. E. Vizitiu; 34. Fostul ministru de interne pentru Republica Moldova, Deputat al Partidului Țărănesc și fostul comisar al Guvernului provizoriu Vladimir Kristy; 35. Zaharia Bacsan; 36. Președintele Comitetului Cantonal Dancu. Deputat Calis Savciuc; 37. Reprezentantul bulgarilor și găgăuzilor. Deputat în Dietă A. Novacoff; 38. Deputatul Grupului Țărănesc A. P. Culava; 39. Deputatul Demetrius Mărchitan; 40. Deputatul zemstvei Ismail I. Kirilov;

Acestea pot fi cuvinte curajoase care impun revenirea la practicile din timp de pace, renumirea la posturile lor a funcționarilor ruși (care au refuzat jurământul de credințe față de România, desigur), retragerea oficialilor și poliției și în general o întoarcere la condiții similare cu cele dinainte de război.

E ușor de imaginat cât de entuziaste au fost autoritățile române la primirea acestui document care s-au simțit deconcertate în fața pericolelor care se întrezăreau la Est din partea bolșevicilor încercînd să satisfacă pretențiile stăpînilor germani și austrieci. Nu putem decît să aplaudăm scopurile admirabile ale celor 40 de deputați în majoritatea cererilor lor, dar în același timp ne mirăm de naivitatea lor; ei nu au prevăzut turbulența constantă la frontiera de est care îi impresiona chiar și atunci pe români și care a menținut legea marțială și cenzura permanentă în Basarabia pînă în zilele noastre într-o formă sau alta.

CAPITOLUL XXIV

Degradarea sentimentelor rusofile

Nu, zilele ruse ale Basarabiei erau pe sfârșite, iar rușii n-aveau decît să-și mulțumească lor înșile pentru asta așa cum se arăta într-un articol interesant semnat de L. Sotov. *Scrisori din Basarabia*, în „Sovremenia Zapiski“, nr. 5, 1921, pp. 263–270 (Folosesc copia din „Istoricheskaia Pravda po Basarabskamu Voprosu“, pp. 31–34), există o traducere românească parțială făcută de Cazacu: *Cu cît ținutul cel mai lung sau oricare altul rămîne în puterea noului guvern, cu atît noile obiceiuri și noile forme de viață socială se răspîndesc în mase. E normal să vorbim de inflexibilitatea și invariabilitatea legăturilor și canalelor economice, punînd la loc inevitabil membrul rănît la vechiul trunchi. Dar în realitate, dacă situația politică blochează vechile canale, treptat și imperceptibil se conturează cele noi. Viața se dezvoltă singură și timpul e de partea ei. Canalele de comerț și industriale se schimbă iar aceasta nu e o chestiune de lege ci de fapte. (Notă: În ceea ce privește legăturile economice, materiale și naturale între Rusia și Basarabia, ele nu au existat niciodată; toate produsele basarabene, fie că aparțin fermelor, fie satului au fost trimise dincolo de graniță prin Odessa și mai departe pe Dunăre.) Toate importurile în Basarabia veneau fie prin Polonia fie peste graniță. Dar ce sentimente aveau basarabenii față de Rusia? Dacă se va deschide o cale spre unire prin voința poporului care sînt perspectivele pentru manifestarea ei?*

Putem răspunde calm la această întrebare: previziunile sînt nefavorabile. În politica de românizare a țării, guvernul României a găsit un teren fertil în nivelul cultural extraordinar de scăzut al populației. Fiind pînă la Revoluție în mîinile boierilor (Black Hundred) această provincie cu elementele ei rasiale multilaterale era pe un plan foarte scăzut al dezvoltării culturale. Politica stupidă de rusificare și de antisemitism, a guvernării autocrate a condus la o situație în care marea masă a populației moldovenești și evreiești a stat departe de școlile rusești, de cărțile rusești și în general de toate elementele culturii ruse. Între intelectualitatea rusă și mase, nu numai a populației moldovene și a celei evreiești, dar și celei pur ruse, se deschisese o prăpastie.

Populația moldovenească era complet străină nu numai de spiritualitatea rusă ci și de administrația civică rusă. Vai, rusificatorii au ajuns într-un punct unde țaranul care a venit la oraș s-a simțit ca și cum ar fi fost într-o pădure întunecată și misterioasă! Zemstva a fost în mîinile discipolilor lui Crușevan (antisemitul), în timp ce în Duma de stat rusă, Basarabia avea membri remarcabili din partea boierilor. Tribunalele, școlile, bisericile, birourile guvernamentale, toate erau pentru el instituții în limbi străine și de atunci și peste toate acestea, domnea un arbitraru sălbatic, deci era lesne de înțeles în ce măsură masele de moldoveni rămîneau străine față de Rusia, străine de valorile ei culturale, istorice și politice adevărate.

Approape de cultura rusă stătea și elementul evreiesc, deoarece era parțial concentrat în orașe. Dar în sate, la tîrguri și piețe, se putea vedea cum locuitori

evrei, mici negustori și artizani de-abia se puteau face înțeleși în rusă sau nu înțelegeau deloc această limbă în timp ce în română se exprimau admirabil.

Românii au găsit astfel un teren complet pregătit pentru ei. Ei au venit într-un mediu care-i înțelegea și unde erau înțeleși. Venise și o administrație nouă care vorbea într-o limbă accesibilă poporului. Deodată, în toate instituțiile guvernamentale a început să se vorbească românește.

Mult mai serioasă în procesul de romanizare a țării era politica general naționalistă a românilor. Principiul fundamental era acesta – protecția tuturor culturilor naționale. Doriți o școală în idiș, în ebraica veche, în ukraineană, în poloneză, în greacă? Înființați oricâte doriți. S-a mers atât de departe încât cultura națională de diverse sorginși, care fusese reprimată printr-o violență autocrată, să cunoască o explozie în libertatea adusă de români.

Populația a folosit aceste daruri și depărtându-se de cultura rusă a intrat într-o viață intelectuală de provincie (ce se desfășoară rapid și fără dureri), imperceptibil în cazul maselor populare care fuseseră străine culturii ruse și fără interes în păstrarea și dezvoltarea ei. (Acest proces continuă fără opreliști. Intelectualitatea locală rusă și rusificată ajută acest proces printr-o politică de boicotare pe care a adoptat-o de la venirea românilor. Dintr-un factor activ care lupta protestînd și care implica un sacrificiu, ei s-au retras într-o stare de disoluție pasivă). Ca forță socială originală, intelectualitatea rusă de azi din Basarabia nu există. Subiectiv e în opoziție față de guvernul României. Dar această opoziție rămîne îngropată, nepunînd pe nimeni pe foc și nestîrnînd sentimentul rusofil adormit.

Sentimentul patriotic rus e sănătos numai la intelectualitatea rusă (dar acolo nu e activ) și printre foștii boieri ruși; dar opoziția lor se datorează pur și simplu deposedărilor de moșii.

Timpul trece și împreună cu el, Rusia iese din Basarabia. Acest lucru trebuie spus clar; nu trebuie să ne facem iluzii.

În legătură cu acest lucru să fixăm episodul elocvent din Cazacu, *O sută de ani de Robie, scrisă în 1912: Rușii sărbătoresc un secol de posesiune materială a Basarabiei. Dar ei nu-i stăpînesc spiritul și nici nu-l vor stăpîni niciodată. În sărbătoarea rușilor, moldovenii nu au nici o participare, cu excepția unei liniști adînci și dureroase. Întreg poporul român simte această durere și nu pierde speranța că Basarabia și împreună cu ea poporul român, va avea vreo șansă să sărbătorească la rîndul ei ziua salvării. Ea va veni. Istoria se repetă atît de des și maxima istorică rămîne. Babilonul a fost, Imperiul lui Alexandru Macedon a fost, imperiul roman a fost, imperiul bizantin a fost, și va veni timpul să spunem că și alte imperii au fost. Nu cu mult timp înainte în 1855 a fost Crimeea și nu mult în urmă a fost Port Arthur și Tsushima și – Mare e Domnul Dumnezeu! Oștirilor Cerești; el va veni din nou, sigur va veni!*

Propria mea observație mă convinge că aceste afirmații sînt justificate. Chișinău în 1919 părea ca orice oraș de provincie rus; elementul românesc se simțea, deși la țară, ca la el acasă. Dar în 1925, Chișinău era clar o capitală provincială românească cu un oarecare iz rusc. Mi-am amintit de New Orleans al generației noastre; acum treizeci de ani folosirea limbii franceze pe străzi era la fel de neobservată ca în Montreal. Acum, dacă auzi vorbindu-se franțuzește în New Orleans, observi imediat. În același fel, acum opt ani te așteptai să auzi rusește pe străzile Chișinăuului; acum te aștepti să auzi românește – deși cel mai adesea ceea ce

auzi e idiș. Româna are marele avantaj și acest lucru e adevărat și în Transilvania, că e o lingua franca – limba doicilor și servitorilor, a meseriașilor, a zarzavagiilor care vin cu legume; copiii o învață, împreună cu limba rusă sau maghiară a părinților lor; acest lucru explică de ce, singura dintre statele succesoare, România nu are nici un singur Membru al Parlamentului, printre numeroși maghiari, germani, bulgari, ruși, ucrainieni etc., care să nu înțeleagă limba oficială a țării. Limba rusa nu va muri în Basarabia, mai ales că limba va fi foarte valoroasă atunci când relațiile comerciale cu Rusia vor învia din nou; dar limba română a fost cea mai larg difuzată limbă din provincie și e mișcător să vezi dorința cu care părinții își trimit copiii la școală; 46% din toți copiii de vîrstă școlară erau în școală în 1924, spre deosebire de 34% în 1921 – ambele procente sînt mult mai ridicate decît cele atinse în timpul ocupației ruse și remarcabile gîndindu-ne la dificultățile de transport și de a găsi profesori potriviți; românii încă folosesc multe foste cadre didactice basarabene a căror cunoaștere a limbii e destul de elementară, dar nu există altele disponibile.

CAPITOLUL XXV

Incorporarea în România

Să ne întoarcem la povestea noastră: Basarabia era acum într-o situație de calm relativ (în ciuda criticilor din documentul citat mai sus), chiar dacă liniștea provine din epuizare. Dieta a muncit mult la problema agrară, chiar audiind un Comitet de mari proprietari de pămînt; Consiliul de Directori a petrecut luni de zile ocupîndu-se cu problema Provinciei; Comitetul de constituire a adunat material pentru un studiu comparativ al constituțiilor din care trebuie să apară cea mai bună constituție pentru Basarabia. Comerțul și tranzacțiile bancare erau dezorganizate; schimbările administrative și grevele pasive din partea impiegaților de birouri ruși au deranjat toate afacerile publice; banii păstrați s-au depreciat și seceta a răsturnat toate previziunile unei recolte excelente.

Totuși s-a creat un *modus vivendi* pe linia indicată mai înainte, întreaga structură externă a României schimbîndu-se caledoscopic; germanii victorioși au fost umiliți și nevoiți să ceară pace. În România, ministrul pro-german Marghiloman a cărui mare pretenție la recunoștință era reîncorporarea Basarabiei în corpul politic românesc, a căzut de la putere. Noua administrație trebuie să triumfe în unirea Transilvaniei, Banatului, Bucovinei cu România, iar pe 27 noiembrie a fost convocată Dieta Basarabiei pentru a aproba legislația agrară. Am văzut deja că afirmația originală din 2 dec. 1917, a fost foarte radicală și a inclus aceeași confiscare totală a proprietății fără compensare care avusese loc în Rusia. Constituția dădea dreptul la 250 de acri din moșie fiecărui boier, împreună cu casa, via și livezile; iar pentru ceea ce depășea 250 acri erau plătiți; într-adevăr în cazul unor proprietari străini s-a plătit în aur, ceea ce a provocat o mare insatisfacție printre basarabeni care trebuiau să primească plata în moneda de hîrtie depreciată și în rate, revenind astfel mai puțin de un dolar la hectar (2,47 acri).

România Mare de acum era o entitate complet diferită de țara cu care Basarabia își unise destinele acum câteva luni. Era chiar mai mică decât vechea Românie din 1914 de când frontiera transilvană fusese împinsă de austro-ungari, iar Dobrogea fusese detașată, pentru a fi administrată de Puterile centrale la un loc. Problema relațiilor noilor provincii anexate – Transilvania, Banatul, Bucovina, Dobrogea mărită, Basarabia – una cu cealaltă și cu Vechiul Regat, a constituit neîndoielnic o problemă pentru *Convenția Constituțională* a României Mari a cărei iminență a fost anunțată. În funcție de asta trebuie ales Parlamentul României Mari, împreună cu toate provinciile. De aceea nu erau nevoi suplimentare de convenții constituționale separate în provinciile individuale, nici de legislaturi separate. Astfel, noaptea târziu, pe 26–27 noiembrie 1918 Dieta Basarabiei a votat în ovații unirea necondiționată cu România.

Membrii ruși ai Dietei mențin ideea că nu era întrunit quorumul; sînt asigurat de unul dintre membrii moldoveni prezenți că era întrunit. Problema are acum un interes academic; la vremea respectivă marca transferul eforturilor prorusse la Odessa, Moscova și Paris, de la Chișinău, care acum devenise un oraș românesc provincial, al doilea ca mărime după București; într-adevăr acum are aproape 300 000 de locuitori. Basarabia intrase într-o viață politică nouă iar politicienii români erau răspîndiți în provincie în prima campanie de vot universal pentru Parlamentul pe care basarabeni i-au avut vreodată. Fără îndoială, unul din motivele principale pentru care românii au avut dificultăți atît de mici în Basarabia, în ciuda tuturor problemelor economice postbelice, a fost această nouă viață politică necunoscută care a adus mulți basarabeni remarcabili într-o arenă pe care nu o știau înainte. Basarabia a participat acum la șase alegeri pentru Parlament și în general și-a dat votul pentru candidații din opoziție. La o alegere specială (bye-election) ținută la Chișinău în iunie 1925, 12 000 din 16 000 de voturi au fost culese de candidatul din opoziție, venerabilul Alexandri, unul din semnatarii petiției protestului din 20 noiembrie 1918. De fapt, politica a fost vie în Basarabia de la anexare încoace; alegerea din 3-5 noiembrie 1919, pentru Convenția Constituțională a avut o participare de 78,9% din votanți (un procent mult mai mare decât atingem noi în USA); 78 români, 4 bulgari, 3 germani, 2 ucrainieni, un rus, un grec și un evreu au fost aleși din Basarabia. Întregerile în campaniile electorale cu tot ceea ce era mai bun în materie, calomnii și abuzuri, rușii folosind ca documente de propagandă împotriva administrației române din Basarabia, articole din ziarele românești de opoziție abuzînd de partidul la putere ca responsabil al stării de lucruri din provincie. Rusia, Polonia, Italia, Spania și Grecia au discreditat sistemul parlamentar; în România el este încă în expansiune. Acest lucru face și mai remarcabilă afirmația lui Steplen Graham *Linia care împarte Europa* (Dividing Line of Europe), 1925 p. 167; *Nu sînt alegeri, majoritatea crede că basarabeni sînt că sînt prea multe.*

Între timp, guvernul român negociase cu ceilalți aliați legitimitatea ocupării Basarabiei. Anglia și Franța au făcut cu ocazia asta niște negocieri; pentru a-l cita pe Titulescu (Memorandum asupra rolului Ligii Națiunilor asupra Comisiei de Despăgubiri și asupra Statelor Occidentale în reintegrarea Europei de Est, ca de exemplu România, p. 34). În schimbul recunoașterii unirii Basarabiei cu România, Marea Britanie și Franța au cerut plata către compatrioții lor a prețului expropriării impuse de reformă agrară în alte condiții decât cele fixate pentru alți

proprietari din Basarabia. Această obligație care a fost îndeplinită de România în forma livrării de garanții, datorii, bonuri de împrumuturi de consolidare, care în 1922 se ridică la:

		Lei	£
Pentru Marea Britanie	6 990 615,25	277 184	
Pentru Franța	31 900 401,80	638 087	
Total	38 895 017,55	915 269	

Dobândă 1 ianuarie 1919

Oct. 1922	<u>171 610</u>
	1 086 879

Dacă luăm în considerare rata medie de schimb pentru lei, și anume 900 la o liră (și desigur leul a scăzut după aceea) rezultatul e că 978 191 200 lei sînt plătibili în loc de 22 086 40 lei (totalul primei evaluări a comisiei stabilite legal) adică, un exces de aprox. 950 milioane de lei.

Tratatul basarabean a fost semnat în final pe 28 oct. 1920. Prevederile lui erau: *Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, principalele Puteri Aliate și România.*

Considerînd că în interesul păcii europene generale e important să se asigure de acum încolo Basarabiei o suveranitate corespunzătoare aspirațiilor locuitorilor ei și garantînd minorităților rasiale, religioase și lingvistice protecția de care aveau nevoie;

Considerînd că, din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic, unirea Basarabiei cu România e complet justificată;

Considerînd că locuitorii Basarabiei și-au manifestat dorința să vadă Basarabia unită cu România;

Considerînd, în sfîrșit că România are din propria voință dorința să dea asigurări de libertate și dreptate, fără deosebire de rasă, religie sau limbă în conformitate cu Tratatul semnat la Paris la 9 dec, 1919, locuitorilor fostului regat al României ca și aceloră din teritoriile nou transferate;

Am încheiat prezentul tratat

Art. 1. *Partidele Înalt Contractante declară că ele recunosc suveranitatea României peste teritoriul Basarabiei, cuprins în frontierele românești prezente, Marea Neagră, cursul Nistrului de la izvor pînă la punctul unde e trasată fosta linie dintre Bucovina și Basarabia.*

Art. 2. *Se va constitui o comisie compusă din trei membri, unul din ei va fi numit de principalele Puteri Aliate, unul de România și unul de Consiliul Societății Națiunilor în contul Rusiei, va fi constituită în decurs de două săptămîni după punerea în practică a prezentului Tratat ca să fixeze imediat noua linie de frontieră a României.*

Art. 3. *România se obligă să respecte și să fie respectate riguros pe teritoriul Basarabiei indicat în art. 1., stipulațiile Tratatului semnat la Paris, 9 dec. 1919, de principalele Puteri Aliate și de Puterile Asociate și de România și mai ales să fie asigurați locuitorii fără deosebire de rasă, limbă sau religie, de aceleași garanții de libertate și dreptate ca și alți locuitori din alte teritorii formînd regatul României.*

Art. 4. *Cetățenia română cu drepturi depline va fi acordată, excluzându-le pe toate celelalte, supușilor fostului Imperiu rus stabiliți pe teritoriul Basarabiei cum se indică în art. 1.*

Art. 5. *În termen de doi ani după aplicarea prezentului Tratat, supușii fostului Imperiu rus care au împlinit vârsta de 18 ani, stabiliți pe teritoriul Basarabiei cum se indică în art. 1, vor avea dreptul de a alege orice altă cetățenie care li se poate oferi.*

Alegerea soțului o va implica și pe soție, iar alegerea părinților îi vor angaja și pe copiii sub 18 ani. Astfel de persoane, după ce au exercitat dreptul de a alege, își vor schimba domiciliul în timp de douăsprezece luni în statul în favoarea căruia s-au pronunțat. Ei vor avea libertatea să păstreze moșia pe care o posedă pe pământul românesc. Ei pot să poarte cu ei toată proprietatea personală de orice natură. Nu li se va impune o taxă de export.

Art. 6. *România îi recunoaște ca supuși români, cu drepturi depline și fără nici o formalitate pe supușii fostului Imperiu rus care s-au născut pe teritoriu basarabean cum se indică în art. 1, din părinți domiciliași acolo, chiar dacă la data când prezentul tratat intră în vigoare ei nu mai domiciliază acolo. Totuși în cei doi ani care urmează punerii în practică a prezentului tratat, aceste persoane ar putea declara în fața autorităților românești din țara de reședință că ei renunță la cetățenia română și atunci nu vor mai fi priviți ca supuși români. În acest sens declarația soțului va fi considerată validă pentru soție, iar declarația părinților va fi considerată valabilă pentru copiii sub 18 ani.*

Art. 7. *Partidele Înalt Contractante recunosc că gura Dunării cunoscută sub numele de canalul Chilia trebuie să treacă sub jurisdicția Comisiei Europene a Dunării.*

În vederea încheierii unei convenții generale pentru reglementarea internațională a cursurilor de apă, România se angajează să se ocupe de sistemul râului Nistru care are porțiuni ce pot fi incluse în frontierele ei, reglementări aduse în primul paragraf a art. 332 și în art. 333-338 ale Tratatului de Pace cu Germania din 28 iunie, 1919.

Art. 8. *România își va asuma responsabilitatea unei părți proporționale care-i revine Basarabiei din Datoria Publică rusă și din toate celelalte angajamente financiare ale Statului rus cum se va hotărî printr-o convenție specială între principalele Puteri Aliate și Asociate, pe de o parte și România, pe de alta. Această convenție va fi pregătită de o comisie desemnată de puterile numite mai sus. În cazul în care comisia nu ajunge la nici un acord în termen de doi ani, punctele în chestiune vor fi imediat supuse arbitrajului Societății Națiunilor.*

Art. 9. *Partidele Înalt Contractate vor invita Rusia să semneze prezentul tratat de îndată ce va exista un guvern rus recunoscut de ei. Ei își rezervă dreptul de a supune arbitrariului Consiliului Societății Națiunilor toate problemele care pot fi ridicate de către Guvernul rus în ceea ce privește detaliile acestui tratat...*

Suveranitatea României peste teritoriile cuprinse aici nu va intra în discuție. Toate dificultățile care s-ar putea ivi după aplicarea tratatului vor fi rezolvate în aceeași manieră.

Prezentul tratat va fi ratificat de puterile semnatare. El nu va intra în aplicare după depunerea acestor ratificări și după intrarea în aplicare a tratatului semnat de principalele Puteri Aliate și Asociate și România pe 9 dec. 1919. Depunerea ratificărilor va fi realizată la Paris.

Puterile cu sediul guvernului în afara Europei vor avea dreptul să se rezume la înștiințarea Guvernului Republicii Franceze prin reprezentantul lor diplomatic la Paris, că a fost dată ratificarea și în acest caz ele vor trebui să transmită instrumentul cât se poate de repede. Se va întocmi o declarație atestată a depunerii ratificării. Guvernul francez va remite tuturor Puterilor semnatare o copie certificată în conformitate cu afirmația atestată a depunerii ratificării.

*Întocmită la Paris, pe 28 oct. 1920, într-o singură copie, ea va rămâne în arhivele Guvernului Republicii Franceze și din care se vor remite copii autentificate fiecăreia dintre Puterile Tratatului. Statele Unite, în conformitate cu politica lor originală de a nu recunoaște statele mai mici create în afara granițelor Rusiei, nu admite valabilitatea acestui tratat și el nu a fost încă ratificat nici de Japonia sau Italia⁶. De fapt, afirmația oficială din *Tribuna* de la Roma, 2 aprilie 1926, anunță că Guvernul Italian nu avea intenția de a se îndepărta de atitudinea sa, mai ales considerând relațiile apropiate pe care le avea acum cu Sovietele. Era totuși un zvon de circumstanță prin 1926 și anume că Italia încerca să apropie România de Soviete pe această temă și proiecta o cale ferată între Spalato și Odessa, via Belgrad, Transilvania și Basarabia care ar aduce Marea Neagră aproape de Adriatică. (vezi p. 275). Comitetele ruse din Odessa și Paris au reluat imediat lupta de reafirmare a supremației ruse în Basarabia, iar Guvernul Sovietic de continuare a ei.*

Punctul de vedere rusesc e cel mai bine afirmat de Slonim, fost membru al Dietei provinciale și oponent al bolșevicilor. Traduc din articolul din „*Volya Rossiyi*“, III, 1924, p. 79 unde spune: *Protocolul a fost ratificat mai întâi de Anglia, apoi pe 11 martie, 1924, de Franța. Nu ne vom opri să întrebăm de ce Franța trebuia să ratifice Protocolul tocmai atunci, sau ce condiții a găsit necesare să adauge darurilor românești. Serios vorbind trebuia să considerăm aceste acte ca neavînd nici o impunere din partea Rusiei. Basarabia nu a fost nici măcar cucerită de români și de aceea putea să nu le fie dată în urma controversării ei la sfîrșitul Celui de-al Doilea Război Mondial. În cursul războiului Basarabia a fost scoasă din trupul Rusiei printr-un proces de rupere forțată și în plus, ruptura a făcut-o nu unul din inamicii Rusiei, ci un aliat în război și a fost sancționată de alți aliați. Rusia nu recunoaște Basarabia ca o parte inalienabilă a Regatului României. Rusia și fiecare rus, continua să privească Basarabia ca parte a teritoriului statului rus. Din faptul că o parte din teritoriul rus a fost ocupat de armate străine, nu rezultă un drept asupra Basarabiei din partea României și nici o renunțare la Basarabia din partea Rusiei.*

Basarabia e o parte a Rusiei; mai devreme sau mai târziu trebuie să se producă o reunire cu Statul Rus. Pe ce criterii trebuie să aibă loc? În hotărîrea asupra problemei basarabene, erau trei părți interesate: România, Rusia și locuitorii țării. Cu această ocazie hotărîrile au fost exclusiv unilaterale. Ele erau provocate de nereprezentativitatea, prin intimidare, a locuitorilor și fără participarea Rusiei. Nici o administrație rusă, dacă nu dorește să fie un guvern de trădare națională, n-ar consimți recunoașterea acelor acte internaționale care,

în contradicție cu Tratatul de la Berlin din 1878, ignorînd una dintre cele mai importante puteri care l-au semnat – Rusia – ar stabili o nouă suveranitate asupra Basarabiei. „Frontul unic“ pe probleme de graniță chiar și pentru bolșevici ținut chiar de emigranții ruși în problema Basarabiei, trebuie să-i forțeze pe acei diplomați, să-i pondereze pe cei care-și făceau iluzii, ca și cum problemele Rusiei ar putea fi hotărîte la Londra și Paris, în sesiuni închise de reprezentanți ai Franței, Italiei, Angliei și Japoniei.

Destinul Basarabiei poate fi hotărît prin acordul între cele două părți interesate: Rusia și România. Dar toate conferințele sovieto-române au arătat că e imposibil să se ajungă la un astfel de acord. Rezultatul ultimei Conferințe de la Viena, întărește pur și simplu pesimismul legitim în acest sens. Ruptura s-a datorat mai ales Basarabiei căci Guvernul român a declarat că n-ar admite luarea în discuție a nici unei probleme privind statutul Basarabiei.

Ar părea cel mai normal lucru ca locuitorii Basarabiei înșiși să fie întrebați: doresc să rămînă cu Rusia sau să se unească cu România? Un plebiscit, organizat de Liga Națiunilor, cu garanții de libertate de vot, prin stipularea mutării trupelor românești și o administrație temporară a țării pînă la terminarea plebiscitului, printr-o Comisie Internațională, cu reprezentarea Americii și a statelor neutre – e singura metodă care poate elucida problema. Democrația rusă nu o propune nu pentru că are dubii asupra dreptului Rusiei asupra Basarabiei, sau a relațiilor locuitorilor cu românii ci pentru că, fără un plebiscit, nu există mijloace pașnice de a aborda chestiunea Basarabiei. Directorii actuali ai vieții europene internaționale trebuie să asimileze acest fapt. Dacă nu se organizează un referendum în Basarabia, va apărea o amenințare pozitivă cu următorul efect: problema Basarabiei va fi rezolvată prin mijloace foarte crude și îngrozitoare – prin forța armelor. Și atîta timp cît Puterile Aliate nu înclină să reexamineze relațiile lor cu Basarabia și continuă să cedeze cererii Rusiei de a se face un plebiscit de-a lungul Nistrului, acesta va rămîne un punct de revoltă și conflict armat care amenință toată Europa cu convulsii dezastruoase.

Atitudinea românească față de această soluție propusă a fost că nu era necesară, deoarece Dieta provincială reprezintă de fapt dorințele țării și nici nu e de recomandat, deoarece ar scoate în evidență doar unul din statele de la frontiera rusă, printr-un plebiscit, neglijîndu-le pe celelalte. Dar cu trecerea anilor, asta a devenit o problemă academică și se pare că nu se prea discută nici în cercurile ruse. În general se înțelege că negocierile continuă între România și Soviete, incidental referindu-se și la Basarabia care constituie un punct diplomatic valoros pentru români datorită faptului că e în posesia lor, iar pentru ruși că ei sînt o permanentă amenințare de reocupare a ei. Sovietele se pare că au cheltuit toți banii guvernului român și toate hîrțile de valoare depozitate la Moscova în timpul invaziei României și au pierdut această avere cu care i-au tentat pe români în negocierile lor inițiale, dar încă posedă arhivele guvernului român și probabil n-au vîndut manuscrisele, operele de artă etc, care au fost aduse la Moscova de la Iași odată cu tezaurul.

CAPITOLUL XXVI

Mașinații comuniste

Dorim acum să facem o descriere a manevrelor bolșevice din Basarabia, așa cum au fost ele relevate de procesul Tatar-Bunar și de o carte interesantă a unui inspector-general al Siguranței României (Serviciul Secret): *Mișcarea subversivă în Basarabia*, Z.I. Husărescu, Chișinău, Editura de stat, 1925.

Politica bolșevică a fost aceea de a ațîța revolta proletariatului și de a distruge clasa proprietarilor de pământ și a capitaliștilor mai ales în țările alăturate. Propaganda lor era extrem de ușoară în Basarabia unde granița nu exista cu excepția unui rîu, iarna înghețat; nu era o diferență marcată între țărani de-o parte și de alta a rîului; și multe mii de refugiați ruși printre care emisarii lor n-ar fi recunoscuți. Țăranii basarabeni, în ciuda împărțirii averilor, au simțit efectele economice ale războiului și ale noilor frontiere. Rublele lor s-au depreciat enorm, deci nu apreciau Guvernul român că le-a cumpărat pe lei la o valoare mai mare decît aveau ele în sine; munca agricolă era puțină și scumpă, comunicațiile proaste, taxele de transport pe cale ferată scumpe, iar serviciile proaste, marfa era greu de găsit și scumpă; dincolo de Nistru, țăranii luaseră pământul fără să-l plătească în timp ce ei trebuiau să se mulțumească cu numai o parte din moșiile boierești, trebuiau să plătească ceva pentru asta și să plătească arendă pînă cînd toate formalitățile erau îndeplinite; apăruseră noi legi, reguli și funcționari, adesea lipsiți de tact sau chiar cinste (deși am văzut că nu era nimic nou în Basarabia); prima recoltă după unire a fost dezamăgitoare, speculațiile în care politicienii aveau amestecul lor erau în creștere pretutindeni. Astfel că dezamăgirea era larg răspîndită în perioada crucială de după anexare. Bolșevicii au profitat. Ei se organizaseră la Chișinău în timpul formării Dietei; iar în aprilie 1918, l-au ales președinte pe Ivan Krivorukov din Bender care e acum membru al comitetului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Autonome, de peste Nistru. Organizarea lor era atît de completă încît în curînd aveau o forță de 2 000 de oameni bine înarmați din ținutul Chișinăului, gata să pună mîna pe arme la apelul sovietelor. Într-o singură gardă la Chișinău aveau 150 de oameni, cu două mitraliere, 20 de puști și 40 de revolve; în alta 50 de oameni, cu 30 de puști și 20 de revolve. Potrivit instrucțiunilor din Rusia, aceste forțe trebuiau să fie folosite pentru atacuri surpriză, pentru asasinarea ofițerilor superiori, pentru acapararea de hrană și muniție cînd izbucnea revoluția. S-a făcut mereu uz de proclamații și manifeste parțial tipărite în Rusia (în rusă, ucraineană și română), dar mai ales în edituri locale secrete. Înainte de revolta de la Hotin, de ex. ei au distribuit manifeste care începeau așa: *Muncitori și țărani, din rănile de sînge ale lumii vechi și din ruinele războiului imperialist crește un nou corp socialist. Noi, muncitorii și țăranii din Basarabia începem lupta pentru stabilirea puterii sovietelor ca numai ele să aibă putere asupra pămîntului și fabricilor. Frontul extern s-a schimbat într-un front intern al războiului civil, dar soldatul român nu va ridica baioneta pentru momentul revoluționar.* Țăranii moldoveni nu s-au lăsat impresionați. Acest conservatorism al țaranului român, material prost pentru bolșevism, e cu atît mai remarcabil cînd ne amintim de receptivitatea țaranului bulgar.

Astfel, aceste manifeste și organizații n-au avut succes la început. S-a încercat o revoltă în ținutul Ismail în noiembrie 1918, dar nu a avut urmări. Atunci bolșevicii s-au decis să facă o campanie mai serioasă în ținutul ucrainean al Hotinului, care să aibă loc în primăvara lui 1919. Și aceasta a fost compromisă dintr-o supra-organizare. Nu erau numai comitete bolșevice, Comitetul Basarabean Central din Chișinău, Comitetul Odessa, dar și Comitetul Revoluționar Basarabean din Moghilev, din Podolia care s-a numit *Directoratul Basarabean*. Această ultimă organizație a acționat precipitat și fără a avertiza Comitetul Central; după distribuirea manifestelor în ianuarie 1919, au fost trimise bande armate din Podolia, la miezul nopții din 10 ian. (pe stil vechi) și s-a dus o luptă de zece zile soldată cu moartea generalului Stan Poetaș înainte ca invadatorii să fie respinși și revolta locală a bolșevicilor să fie înăbușită. Totuși a fost făcută atât de bine încât capul secției basarabene din *Comitetul Central Bolșevic* din Kiev a raportat Comitetului Central din Chișinău că *Însuși Rakovski e înclinat să lase Basarabia să rămână românească*, iar Comitetul Provincial din Chișinău a trimis un delegat la Kiev să nu se mai facă nici o încercare, pentru moment, de rebeliune armată, ci tot efortul să fie concentrat pe propagandă ca să pregătească terenul pentru o revoluție fără sânge. Acest lucru s-a potrivit cu programul bolșevicilor ruși conducători ale căror idei au fost exprimate de un articol din *Izvestia* arătând că Basarabia ar deveni bolșevică în momentul când toată Rusia ar deveni și ea bolșevică; ei s-au bazat și pe iredentismul ucrainean și într-adevăr, Petliura a făcut tot ce a putut în regiunea Hotin ca să unească Basarabia cu Ucraina.

Dar în martie 1919, caleidoscopul rus s-a schimbat din nou. Forțele aliate au abandonat Rusia definitiv în mâinile bolșevicilor; Petliura a fost izgonit din Ucraina și ofițerii lui elegant îmbrăcați au devenit niște prezențe familiare în cafenelele românești; comuniștii germani, francezi și italieni au câștigat victorii neașteptate; Bulgaria a căzut odată cu acest curent și Bela Kun a transformat Ungaria într-un paradis comunist. Comuniștii ruși aveau capetele ameițite. Ei prevedeau că Polonia și România vor fi absorbite de un mare stat bolșevic care trebuie să se extindă spre vest în Germania, Italia și Bulgaria. Astfel că din nou ei au turnat oameni și bani în Basarabia. Pe 22 aprilie 1919, a avut loc la Chișinău un congres al bolșevicilor, a cărui delegație urma să se ducă la Kiev pentru bani, pentru armament și care a scos un manifest, distribuit în toată Basarabia în care se spunea: *Se apropie sfârșitul autorităților despotice române dominatoare și a claselor burgheze. Soldații sovietelor l-au înfrînt pe hatmanul Ucrainei și au ajuns la granițele Basarabiei. Nu e greu să vezi sfârșitul luptei. Imitînd Rusia, revoluția a izbucnit în Germania, Austria, Ungaria și Bulgaria și va suna curînd și ceasul revoluției române. Situația internațională ne obligă să facem orice sacrificiu ca să stabilim autoritatea sovietică în Basarabia. În consecință, Partidul bolșevic îi cheamă pe muncitorii și țăranii basarabeni la o luptă organizată împotriva autorităților claselor dominante și pentru succesul luptei ordonă: 1. stare de război în fiecare ținut. 2. comitetele să formeze crearea de delegați ai muncitorilor și țăranilor pentru a lua în posesie instituțiile și administrația publică din localitățile respective. 3. Comitetul Militar Revoluționar să ia legătura cu armatele ucrainene de peste Nistru ca să coordoneze operațiunile. 4. răscoala să izbucnească numai la ordinele comitetului revoluționar local; să nu se dea crezare ordinelor rău intenționate ale autorităților române. 5. Comitetul revoluționar să arunce în aer comunicațiile, ca să împiedice retragerea și încărcarea averilor de către români. 6. să fie făcută o agitație constantă printre soldații inamici ca să-i demoralizeze.*

Revolta urma să înceapă în mai, 1919; câteva regimente basarabene au fost formate în Ucraina și toți foștii soldați și ofițeri (pînă la 50 de ani) au fost mobilizați de-a lungul frontierei, cu sediul central la Tiraspol, opus ținutului Bender. Au fost multe dezertări și alte dificultăți care au determinat Comitetul să ceară o amîinare pînă în iulie a Comitetului Militar din Odessa. Acest lucru a fost acordat repede căci coincidea cu *atacul comunist al lui Bela Kun asupra României dinspre vest pentru care strînsese trupe și tunuri de cînd avusese loc evenimentul cu ceho-slovacii. Prin influența propagandei ungurești, am fost învățați să privim această campanie de-a lungul Tisei ca o coborîre neprovocată a românilor peste un inamic fără apărare – o pervertire amuzantă în mod special a adevărului deoarece ea implica suportul bolșevismului.* În ciuda pregătirilor atente, capetele înfierbîntate au precipitat din nou lucrurile, și a avut loc un atac asupra Benderului (Tighinei) pornit din Tiraspol, cu trupe și mitraliere în noaptea de 26 mai 1919; postul de frontieră francez a fost respins, dar un regiment românesc care a fost constituit în grabă a reușit să-i respingă pe invadatori. Rakovski a luat un control mai direct și cu pregătiri militare a numit o întregă administrație basarabeană care să fie instalată imediat după Revoluție. Acesta a fost totuși un pas greșit. Comitetul de Provincie din Chișinău care avea ochii ațintiți asupra birourilor, a protestat imediat, caracterizînd administrația propusă ca rezultat al *votării în zonele înșesate* și cîțiva din membrii lui ca fiind *fără caracter sau imparțialitate, sau nepotrivii pentru înaltele oficii ce li s-au desemnat.* Într-adevăr, comitetul a făcut ceea ce a considerat potrivit și l-a numit *Centrul Basarabean Revoluționar.*

În iulie, venise momentul. Bela Kun masase cele șase divizii de-a lungul Tisei, în partea opusă celor două divizii române staționate acolo; Ucraina era în mîini bolșevice; socialiștii români plănuiau o grevă generală; Basarabia se spunea că e nemulțumită. Lovitura a fost dată. Într-o notă scurtă, sovietele cereau guvernului român: 1. evacuarea imediată a armatei și demnitarilor români din întreaga Basarabie; 2. ca toți liderii basarabeni să fie trimiși în judecată într-un tribunal al poporului; 3. ca toată proprietatea Rusiei și Ucrainei să le fie returnată Guvernele Socialiste ale Muncitorilor din Ucraina și Rusia trebuie să aștepte 48 de ore un răspuns clar și precis privind acceptarea condițiilor; în caz contrar, ele își rezervă o libertate deplină de acțiune în ceea ce privește România.

Teleşenko, Comisarul Poporului Rus pentru Afaceri Externe.

Rakovski, Președinte al Comisarilor Poporului Republicii Ucrainene Socialiste“

Niciodată n-a existat un fiasco mai desăvîrșit decît Revoluția Basarabiei. Serviciul Secret român a arestat imediat Președintele și Secretarul Comitetului Provincial Comunist; Președintele Comitetului Provincial Revoluționar Militar; Președinții a trei mari organizații de gardă din Chișinău; Comandantul Batalionului Evreiesc; editorul Comitetului Provincial; și pe membrii tuturor comitetelor județene. Legătura cu Ucraina a fost pierdută înainte de a fi stabilită. Comitetul din Odessa a oscilat timp de șase sau șapte săptămîni și apoi s-a hotărît să trimită un număr din cei mai buni propagandiști cu documente false la Chișinău. Ei au urmat trei rute diferite, s-au întîlnit la Chișinău, au făcut o slabă reorganizare și au fost angajați să încerce să-și scoată tovarășii din închisoare cu mită, cînd Serviciul Secret românesc a pus mîinile pe ei. Acesta a fost sfîrșitul Revoluției Basarabiei!

CAPITOLUL XXVII

Reorganizarea comunistă

Acest eșec colosal a confirmat ceea ce susțineau bolșevicii ruși și anume că era necesară o propagandă de pregătire pe o perioadă lungă. Astfel s-a efectuat o nouă organizație cu sediul central la Chișinău; s-a creat un sistem complet cu un secretariat, un birou de informare (spionaj) și un serviciu de propagandă și agitație. Organizația avea propria ei Cruce Roșie (cum aveau să afle bulgarii, spre supărarea lor) mai târziu numită M.O.P.R. (Mezhdunarodnoye Obșcestvo Pomosci Revoluționeram, Societatea Internațională pentru Ajutorarea Revoluționarilor). M.O.P.R. a avut succes în mituirea unui paznic de închisoare din Chișinău ca să-i lase să scape pe prizonierii comuniști; eșuând într-o încercare similară la Iași, s-au angajat patru comuniști români ca să captureze un judecător de poliție și să-l forțeze să dea instrucțiuni scrise sau telefonice pentru eliberarea conspiratorului șef local recent închis. A fost mai greu în alegerea curierilor a căror slujbă era să ducă ordine, arme și muniție din Rusia în Basarabia și se foloseau tot felul de dispozitive ingenioase ca să-i protejeze. Comuniștii din Asociația Evreiască din Chișinău de exemplu, aveau certificate false de membri ai unor școli, care erau folosite și drept pașaport în mâinile curierilor tineri în uniformă de școală și erau schimbate în străinătate cu certificate autentice de membri ai unui organism studențesc, ai unei școli sau universități de afaceri externe. Cîteva din documentele folosite de acești curieri sînt de cel mai înalt interes, o scrisoare lungă, găsită în ianuarie 1922, rulată într-un baston gol folosit de un student comunist din Universitatea de la Cernăuți care a fost curier între Comsomolul (Asociația Tinerilor Comuniști) din Cernăuți și acela din Ismail, grăbește folosirea tuturor eforturilor, în armonie cu comunismul sau nu, împotriva românilor; trebuiau să se folosească chiar și de manifestările naționaliste, iredentiste ale ucrainenilor deși prin natura lor, ei aleargă contra programului nostru, fiind îndreptate împotriva românilor – de exemplu, împotriva jandarmilor, colectorilor de taxe, ai serviciului secret.

S-a pus un accent special pe terorism. La Odessa a fost creată o școală teroristă ai cărei absolvenți au fost trimiși în trio în Basarabia, primul trio începînd lucrul în mai 1921. Fiecare trio a operat independent. Ajungînd în localitatea desemnată, ei au investigat unde se putea face rău mai ușor și au încercat să se asocieze cu elemente responsabile din oraș în așa fel încît să le implice în dificultăți după aceea; apoi, după o pregătire potrivită, au aruncat în aer barăcile jandarmeriei, primăria orașului, lucrările electrice, podul de cale ferată, potrivit circumstanțelor, știind că autoritățile fac arestări mari după investigații și bazîndu-se viclean pe aceasta pentru a înrăutăți relațiile dintre autoritățile române și orășeni; ingeniozitatea acestei psihologii pervertite era bine cunoscută în cazul Tatar-Bunar. Desigur, ei au operat mai ales în acele districte ale Basarabiei care erau cel mai puțin românești și unde noua birocrație și poliție românească ar fi cel mai puțin populară.

Studiul documentelor și episoadelor legate de această campanie comunistă din Basarabia e cel mai evocator. Iată cîteva exemple care vor arăta situația cu care românii se confruntau. În 17 aprilie 1923, trenul nr. 337 de la Chișinău la Tighina (Bender) a fost atacat de o bandă armată rusească cu puști și mitraliere lîngă gara din Bolboca; patru persoane au fost omorîte și 7 rănite. Pe 19 aprilie

banda înarmată a atacat postul de jandarmi de la Sărățica-Nouă (un oraș de 3 500, locuitori, situat la vreo 20 mile de gara din Schinoasa) omorându-l pe unul din jandarmii de serviciu și dezarmându-l pe celălalt; alți jandarmi s-au adunat, i-au învins pe ruși, din care trei au fost omorâți și doi capturați cu prețul pierderii fatale a unui jandarm. În noaptea de 25, o bandă înarmată mascată a atacat satul Varticăuți (cam la 15 mile de Hotin) și după jefuirea diferitelor case au aruncat grenade de mână în barăcile jandarmilor; au fost alungați în final, cu pierderea a doi jandarmi. Pe 14 iulie, jandarmii din Volontirovca, un oraș de 12 000 de locuitori, la 40 mile de Akkerman, au capturat doi teroriști ruși, C. Boșnak și Emil Popov, în casa unui comunist local, după o luptă care a dus la moartea unui soldat român. Pe 18 octombrie patru teroriști înarmați cu puști și grenade de mână, și-au croit drum în spitalul din Soroca și l-au salvat pe un terorist notoriu, Isaiah Sudacovce care zăcea acolo bolnav, înainte de proces pentru o crimă recentă. În 1924, pe 9 febr., satul Vanez a suferit un atac asupra postului de jandarmi, în care un jandarm a fost rănit. Pe 6 mai o bandă de 16 ruși înarmați cu mitraliere și grenade de mână au atacat satul Ciuciulea, la 25 de mile de Bălți, iar în lupta care a urmat, cinci ruși și trei jandarmi au fost omorâți. Pe 23 iunie, o luptă similară a avut loc lângă Cepeleuți, cam la 40 de mile de Hotin, cu pierderea a trei ruși și doi jandarmi. În noaptea de 4 august, a fost atacat un post de frontieră, al 13-lea Infanterie (Ținutul Hotin), de către o bandă în uniforme rusești cu grenade de mână și mitraliere; dar rușii au fost izgoniți fără pierderi în rîndul românilor. Pe 9 august, a fost atacată o patrulă de graniță în partea opusă localității Vadul-lui-Vodă de către doisprezece ruși, au fost omorâte două gărzi de frontieră. Trei seri mai târziu, o altă bandă a traversat Nistrul aproape în același loc, a jefuit o localitate de țară omorînd-o pe soția unui proprietar și pe alte două femei și s-au întors în Rusia cu prada lor. În noaptea următoare (13 aug.) o bandă de 150 de călăreți înarmați au traversat Nistrul, la 25 de mile de Hotin și au jefuit satul Ianouți; la întoarcere, o patrulă de cavalerie i-a ajuns din urmă și în luptă doi români au fost răniți. În seara de 16, în pădurea Zelena, la 15 mile de Hotin, doi jandarmi români care duceau la Lipcani doi teroriști tocmai arestați au fost atacați de un grup de ruși care au omorât un jandarm iar grupul rus a fugit cu teroriștii. Incidente similare au loc chiar și acum, constituind un risc din partea serviciului armatei basarabene de lângă graniță. Generalul Rudeanu mi-a spus în primăvara anului 1925, că el încă primea rapoarte de pe Nistru de cîte trei ori pe noapte și grăbindu-se spre graniță după o alarmă de noapte puțin înainte, mașina sa a căzut într-un șanț și a fost răniți. *O alarmă însă s-a dovedit mai puțin serioasă. Se aflase că trupele sovietice se adunau pe un pod rupt peste Nistru; apoi s-a aflat prin telefon faptul uimitor că o parte dintre soldați purtau uniforme românești. Dar în curînd misterul a fost elucidat. Camerele de luat vederi și un regizor de film au apărut punînd în scenă un „atac românesc“ respins, ca să apară apoi pe ecrane în toată Rusia Sovietică ca model de vigilență patriotică a Gărzii de Frontieră Sovietică!*

În timp ce brațul militar era angajat în prevenirea și respingerea raidurilor, serviciul secret era ocupat cu oprirea mașinațiilor conspiratorilor bolșevici. Aceștia au stabilit nuclee în orașe și sate basarabene; emisarii comuniști din Rusia au format grupuri de propagandiști și teroriști cu multe arme și explozivi ca și cu documente – toate organizate cu grijă și conduse prin ordine de dincolo de Nistru – a fost răspunsul uniform dat poliției de către detectivi cînd au fost întrebați de motivele acțiunilor lor. În Mișcarea Subversivă a lui Husărescu, există un rezumat al principalelor descoperiri, cu fotografiile ale

conspiratorilor, cu documente și arme. Unul din episoadele cele mai interesante este cel din oct. 1925 care merită văzut în detaliu. S-a primit un mesaj la căpitanul Buznea, a 14-a infanterie, din Bălți și la ofițerul serviciilor secrete speciale care era de serviciu, că Teodor Gherman, șeful unei bande comuniste notorii, se ascundea într-o colibă în satul Leucăuți, la 20 de mile de Hotin. Li s-au dat zece jandarmi sub comanda locotenentului Pîrvulescu, care s-a distins în captura faimoșilor bandiți Tomescu și Munteanu, ale căror abuzuri au umplut hîrțile românești din vara lui 1925. Ei au reușit să-l aresteze pe Gherman care i-a îndreptat spre un stup de albine în care au găsit documentele, manifestele etc., și spre un coteț de pui care adăpostea o pușcă rusească, un revolver și două grenade de mîină. El a implicat un concetățean Ivan Hulca, în ale cărui case au fost găsite o mitralieră ușoară Lewis cu muniție abundantă, cu grenade de mîină și alți explozivi. Urma ducea în satul Chirilovca, acolo au arestat un terorist numit Basil Vlasov; Gherman l-a convins că jocul s-a sfîrșit, iar el i-a îndreptat pe români spre un colț al hambarului unde au găsit douăzeci de arme rusești, o altă mitralieră, cincisprezece grenade de mîină franceze, cantități de muniție, atît de puști cît și de mitraliere și un cuțit de tăiat sîrmă ghimpată. De la Vlasov, ei au aflat că spiritul conducător al teroriștilor locali a fost un anume Alexis Șandranovici, fost locotenent în armata rusă. Căpitanul Buznea s-a îmbrăcat în refugiat rus și l-a căutat pe Șandranovici în satul Polmedicăuți, el s-a prezentat ca inspector sovietic dînd parola pe care o știa de la Vlasov. Șandranovici a raportat că totul mergea bine și că reușise să ascundă o sută de puști în Văscăuți în casa lui Glovaski. La care locot. Pîrvulescu împreună cu șeful său, maiorul Herța, au pornit imediat acasă la Glovaski, dar au descoperit că el fusese deja înștiințat și fugise peste Nistru. Tatăl său susținea că el era învinuit degeaba și după o percheziție a casei, fără speranță, de patru ore, ofițerii erau înclinați să fie de acord cu el; dar investigînd un cuptor vechi de cărămidă au descoperit că podeaua suna a gol. Înălăturînd cîteva cărămizi au descoperit dedesubt un depozit din care au scos treizeci de puști rusești, șaiszeci de grenade de mîină, patru puști, bombe mari, zece bombe mici, patru cutii cu dinamită și mulți alți explozivi și muniție.

În același timp, s-au făcut descoperiri interesante chiar în Chișinău. Pe 31 august 1925, orașul a fost acoperit cu postere rusești îndemnînd la revoluție și la salvarea victimelor persecuției românești de la Tatar-Bunar. Autorităților le-a trebuit o lună ca să-l oprească pe instigator. Pe 20 sept. ei au arestat un tînăr tipograf evreu numit Abraham Finchel, care, deși n-avea decît 20 de ani era președinte al Consomolului local și fusese condamnat în 1924 la cinci ani pentru a fi distribuit circulare așîțătoare de 1 Mai, dar scăpase. Căutînd în camera lui nu s-a descoperit nimic suspect pînă cînd investigația unei comode a descoperit un fund fals cu hîrtii de cea mai mare importanță. Prin folosirea ingenioasă a informației adunată din ele, autoritățile au reușit să găsească la tînărul Finchel o listă de membri ai Consomolului și informația că el era răspunzător de fostul director regional comunist, Ignatov, care era acum stabilit la Balta în calitate de Comisar al Republicii Sovietice Moldovenești și care a ghidat de acolo lucrarea din Basarabia. Fiecare județ basarabean a fost împărțit în patru districte și fiecare din ele în alte patru secțiuni fiecare avînd un conducător. Ignatov (care a fost capturat și condamnat mai tîrziu pe 12 noiembrie 1926 la cinci ani de închisoare) lăsase ca succesori un tînăr student, Iurie Ganef din Ismail; ajutoarele sale principale erau Eleonora Vilderman, fiica unei familii evreiești bogate și un anume Reinerman în a cărui casă s-au găsit două cufere pline cu manifeste revoluționare. Nici unul din cei 23 de membri ai Consomolului care au fost arestați nu aveau peste 25 de ani,

iar unii aveau numai 19 ani. *Sediul central comunist pentru România, după Finchel, era la Tîrgu-Mureș, în Transilvania, iar liderul era unul „Vericaș“ un ungar, fost asociat al lui Bela Kun.* Autoritățile au percheziționat imediat casa acestuia și au avut succes găsind o listă completă a organizației comuniste, după care au urmat arestări în toată Basarabia la începutul lui octombrie, 1925. Deosebit de interesantă era dovada că M.O.P.R. avea rolul de a furniza fonduri pentru apărarea comuniștilor basarabeni, parțial printr-o vânzare de timbre care ilustrau o mîină însîngerată care ieșea printre bare. Neabătuți, comuniștii au stabilit alt sediu central în Tîrgu-Mureș, descoperit și controlat în martie 1926.

În aprilie 1926, un anume Ilie Samsonov a fost prins intrînd în Bender, din Ucraina, după o luptă în care s-a tras cu revolvere, avînd documente ce dovedeau legătura lui cu o organizație comunistă din Bender. În aceeași lună, după o sesiune de zece săptămîni, tribunalul militar al celui de-al treilea corp al armatei a dat verdictul în cazul celor 63 de comuniști, mai ales din Chișinău – cazul Finkel, descris mai sus. Cinci comuniști: Abraham Finkel, Bernard Zuckermann, Willy Gesler, Giuseppe Sbraț și Michael Iosif – au fost condamnați la cinci ani de închisoare și alții la termene mai scurte; 22 au fost achitați. În august 1926, cîțiva studenți din Chișinău studiind la Universitatea de la Praga au fost descoperiți ca fiind delegați ai Centrului sovietic de spionaj din Viena și încercînd să formeze o nouă organizație sovietică în Basarabia. La jumătatea lui decembrie 1926, a avut loc o ciocnire lîngă Bender; o barcă încărcată cu arme și muniție a fost capturată de români de la bolșevicii care încercau s-o scoată prin contrabandă și care s-au apărat cu mitraliere cînd au fost surprinși. Astfel efortul comunist continuă. Cititorul nu trebuie indus în eroare, totuși, gîndindu-se că de-a lungul Nistrului există ceva apropiat de o stare de război. Am fost impresionat în călătoria mea de mile de-a lungul graniței în primăvara din 1925, de liniștea perfectă care domnea nu numai acolo ci în toată țara; relațiile generale păreau nu numai corecte, ci și cordiale între pichetele opuse. Patrula de graniță de călărași și infanterie sovietică ne făcea cu mîna prietenește peste rîu. Observ exact același lucru în raportul din *Universul* din București din 23 aprilie 1926, despre excursia domnului R.B. Hinckley de la Legația noastră, de-a lungul rîului: *Diplomatul american înainte de a întreprinde excursia prin Basarabia avea impresia că frontiera cu sovieticii era un front de luptă în care erau mereu incidente; și a fost foarte surprins și chiar afectat să vadă că santinelele noastre ca și cele sovietice se plimbau liniștite față în față și chiar schimbau saluturi. Și ministrul Culbertson, în ziarul parizian Temps, mărturisește aceeași pace și liniște în iulie 1926.*

CAPITOLUL XXVIII

Episodul Tatar-Bunar

Sper că ultimul capitolul a clarificat evenimentele care au condus la *Rebeliunea de la Tatar-Bunar* și atmosfera în care a avut loc. Am văzut că Basarabia era plină de organizații revoluționare finanțate și conduse de Rusia Sovietică. Acestea au exploatat dificultățile economice și politice ale țării, greșelile noului regim, toate formele de nemulțumire intensificate de stagnarea financiară și

de secetă, iar demnitarii și ofițerii români indiscreți și corupți le-au făcut jocul. Basarabia a fost sub legea marțială încă de la anexare, cu cenzură și cu toate celelalte forme de interferență guvernamentală în viața normală. Cred că nici un cititor care a parcurs ultimul capitol nu va respinge necesitatea acestor măsuri; dar administratorii superzeleși și incompetenți, atât militar cât și civil, au complicat mult această sarcină. Trebuie doar să ne gândim la episodul din Vinerea Mare 1925, când, la Zgurița, la 20 de mile de Soroca, **deputatul Pan Halippa din Soroca, fost președinte în Dietă și ministru român, a fost lovit de un locotenent de jandarmi pentru cuvinte așa-numite nepatriotice**; în depoziția la procesul din noiembrie – decembrie 1925, a locotenentului Morărescu s-a observat că există multă aroganță și arbitrarie în armata Basarabiei, la acțiunea comandantului de jandarmi din Soroca din 11 aprilie 1926, în îndepărtarea de oraș a lui Pan Halippa și Cazacliu, ambii foști deputați de Soroca și la arestarea și transferul la Iași a fostului deputat Ion Codreanu din iunie 1926. Acestea și alte incidente similare au fost folosite de propagandiști sovietici din Basarabia și adesea în forme foarte exagerate în exterior. Am fost amuzat să citesc o corespondență trimisă de la Viena pe 6 dec. 1925, ziarului *New York Times*, o povestire despre un comandant român din orașul basarabean Edinița (Hotin) care-și ridică șapca într-un stîlp și obliga pe toată lumea s-o salute – o poveste luată după Kupensky și Schmidt: **Rezumatul evenimentelor din Basarabia**, prezentată la Conferința de pace din 1919! Episodul Tatar-Bunar a oferit autorităților sovietice un pretext formidabil pentru a invada lumea cu literatură anti-românească, plină de succes în convingerea multor reformatori sociali onești că s-a făcut o mare nedreptate țăranilor români de către un guvern arbitrar, crud, reacționar. De fapt în noiembrie 1925, un grup de liberali francezi în frunte cu *Romain Rolland* a trimis o telegramă la București în timpul procesului, grăbind achitarea a aproximativ cinci sute de apărători nevinovați; iar titlul **Masacrarea românilor** a apărut într-unul din marile cotidiane londoneze. **România a avut întotdeauna o presă proastă și cu atât mai proastă în cazul Tatar-Bunar.**

Am primit un raport de situații asupra atacului de la un funcționar român dintr-un județ limitrof care s-a dus la Tatar-Bunar imediat după tragedie, pentru a lua parte la investigațiile preliminare. Am confruntat acest raport cu rezumatul oficial și cu corespondența din ziarele de opoziție din București. Trebuie să admit că pentru un proces militar – împotriva căruia, ca american demodat cu prejudecăți puternice – apărarea a beneficiat de multă libertate și că distinși avocați din București domnii Costa Foru și Eliad-românul pledau la fel de curajos și eficient ca și în tribunalele civile. Pledoaria lui Costa Foru și un atac acid la adresa Serviciului Secret au apărut în presă în 1926, atât în românește (**Abuzurile și crimele Siguranței generale a Statului**) cât și în limba germană (la Viena – Aus den Falterkammern Rumäniens, Dokumente und Enthüllungen über die Verbrechen der Rumänischen „Siguranța“ von G.G. Costa-Foru, Generalise Kutär der Rumänischen Liga für Menschenrechte). Această broșură și depoziția de la proces indică faptul că jandarmii au aplicat regimul de gradul trei, iar în alte cazuri s-au comis nedreptăți flagrante izvorâte din haosul și panica din zilele ce au urmat revoltei. În orice caz, un observator obiectiv ar fi impresionat de demonstrația de forță a guvernului și ar recunoaște că rebeliunea Tatar-Bunar a fost cel mai evident exemplu al unui raid comunist și nu o revoluție locală împotriva condițiilor intolerabile datorate opresiunii românești așa cum a fost prezentată peste tot în presa socialistă.

Tatar-Bunar e un centru comunal de aproximativ 10 000 de oameni într-un ținut deluros la vreo patruzeci de mile la sud-vest de Akkerman. Aici era un sat de tătari pînă la 1769; orașul modern a fost întemeiat în 1816, cu coloniști ruși și bulgari care și-au construit casele mai mult din piatra dintr-un castel ruinat din împrejurimi; fiind în centrul unei țări agricole, a devenit treptat un oraș negustoresc important deși se afla la o distanță de douăsprezece mile de calea ferată. *Indexul geografic român* din 1923 îl menționează ca dispunînd de opt școli primare, una superioară și un gimnaziu, cu o biserică ortodoxă, o biserică lipovenească, una protestantă, două sinagogi, 32 de cîrciumi, un dispensar și o farmacie. Amplasarea centrală și amestecul de populație mixtă ruso-evreiască a făcut din el un punct de comandă ideal pentru campania comunistă din Basarabia de sud. Această acțiune a fost încredințată de către Biroul central din Odessa unui organizator talentat numit *Andrei Kulșnikov*, cunoscut sub numele de *Nenin* și lui Nicolae Sișman, ambii revoluționari din 1918. Nenin a făcut multe drumuri la Odessa în 1924 înfiinșînd 30 de celule comuniste cu sediul central la Tatar-Bunar inclusiv orașele Cahul și Ismail. Au fost create și alte centre în sate rusești mai mici fiecare avînd un comitet comunist și un „batalion de asalt“ de 30 de oameni alimentate cu armament, muniție din Rusia. În vara lui 1924, Nenin a raportat la Odessa că totul era pregătit în vederea începerii operațiilor militare. Comitetul Central a numit un comandant militar în Basarabia de sud, și anume pe Osip Poliakov (cunoscut sub numele de Platov), un pescar basarabean rus din Vilcov, localitate pe Dunărea de jos, om înzestrat și hotărît. El a emis un ordin (se pare în iulie sau august 1924, căci nu se poate citi data pe facsimilul publicat în *Basarabia și Moscova* a lui Tătărăscu), care afirma că toate pregătirile fuseseră făcute în anumite sectoare și că Nenin organiza altele; de asemenea, că toți tovarășii trebuiau să fie gata de un atac concertat; și că el trimite o medalie a lui Lenin fiecărui tovarăș; că întregul program pînă la atac le va fi comunicat fie prin Nenin fie prin el, ei primindu-le direct de la centru (adică de la Odessa). Armele și muniția au fost aduse pe apă și distribuite șefilor conspiratori sau depozitate pe plute ascunse în lacurile cu stufăriș atît de numeroase în sud, pentru a fi scoase în timpul răscoalei. Asupra cadavrului lui Nenin s-a găsit o scrisoare de la Platov (publicată de Tătărăscu într-un facsimil lizibil și într-o traducere corectă în franceză) care dă o idee excelentă despre pregătirile făcute: *Tovarășe Nenin! Trimit cîteva puști pentru a fi distribuite în zonele joase din Ismail, Bolgrad și Cahul. Cred că 300 de bombe ajung pentru aprovizionarea a trei subsecții iar la nevoie vom aproviziona și alte puncte. Trimite armele la aceeași destinație. Îți trimit 3 puduri de exploziv și accesorii. Distribuie-le persoanelor potrivite din Reni, Bolgrad, Plașticova, veți distribui foarfecele celor trei subsecții, iar cheile oamenilor din Reni, Bolgrad și Plașticova. Tovarășe Nenin! Am primit vorbă că la Ismail sînt 5000 de soldați români. Cerusem ca fiecare oraș și sat să aibă propriul ofițer de informații. Dacă ei n-au fost numiți încă, cer să fie numiți urgent și fără greș și cu instrucțiuni să aducă informații precise pentru a ne informa în conformitate cu ordinul meu din 12 august 1924. Vă rog să-mi trimiteți vorbă despre amplasamentul trupelor române. Cerusem să vii cu tovarășul Stanțenco ca să întocmim planuri și să aduceți informația necesară fără de care e greu să încercăm să realizăm ceva. Vă aștept duminică seara. Dacă mă puteți întîlni, anunțați-mă la vreme. Vă cer doar să nu mă țineți aici fără rost. Am obținut puștile și sînt gata pentru a fi transportate însă acest plan mai trebuie lucrat și de aceea vă rog să vă grăbiți, să aduceți orice informație fără a uita instrucțiunile mele la data de 19 august, 1924. Comandantul Militar al Basarabiei de Sud, I. Platov.*

Pe la începutul lunii septembrie 1924, comuniștii s-au simțit destul de pregătiți ca să încerce o incursiune de mică amploare să testeze popularitatea acțiunii lor în rîndul maselor și să asigure proviziile în special de îmbrăcăminte și hrană, pentru luptătorii care se ascundeau în mlaștinile din Vilcov și Jibrieni, în mare parte dezertori români de origine rusă. Pentru aceasta a fost ales sătucul Nikolaievca aflat la 45 de mile de Ismail. Pe 11 sept., o bandă înarmată de vreo douăzeci de oameni comandată de cunoscutul comunist, Ivan Bejan (alias Pugaciov sau Kolțov) și compusă în parte din dezertori, au pus mîna pe sat pe care l-au izolat tăind firele de telegraf și telefon prădîndu-l apoi. L-au omorît pe primar în primărie, glonțul trecînd prin el omorînd și un țaran din spatele lui; dînd foc clădirii s-au dus la el acasă și au omorît-o și pe soția lui; înfilnind o patrulă de jandarmi i-au împușcat și pe aceștia; luînd căruțele de la țărani, în drum spre piață le-au umplut cu diverse lucruri jefuite; Pugaciov i-a înștiințat pe țirgoveți că el fusese trimis ca să inaugureze Revoluția.

Între timp, Nenia solicitase întrunirea unui consiliu la Tatar-Bunar, fapt care s-a realizat pe 14 sept.; aici Nenin a informat că Rusia era pregătită de război și că invazia Basarabiei putea începe. În noaptea următoare, s-a ținut un alt consiliu, s-au distribuit arme și s-au dat ultimele ordine, s-au format patru grupe, una din ele conduse de comunistul Grigore Cernenko a atacat postul de jandarmi, omorîndu-l pe comandant și pe doi cetățeni; altul s-a deplasat spre primărie și a omorît-o pe secretară. S-au tăiat toate legăturile telegrafice și s-au plasat santinele care să izoleze complet orașul; apoi s-au tras clopotele, pentru a aduna populația. Nenin a rechiziționat cai și căruțe și a emis ordine de mobilizare a contingentelor din 1920, 1921 și 1922; stînd la o masă luată din primărie, el i-a informat pe oameni că se proclamase în Basarabia, Republica Sovietică Moldovenească și că două regimente de cavalerie rusă vor sosi la prînz, unul din Bender și celălalt din Akkerman. A hotărît să se pună drapele roșii pe toate clădirile; toată suma lichidă găsită la casierie și la poșta a fost confiscată; fondurile din oficiul poștal (128 000 lei) au fost împărțite între angajații poștei după sistem sovietic, cu plata pe luna septembrie – 5 000 pentru diriginte și 25 000 fiecărui subordonat.

Nenin a organizat acțiuni în sprijinul rebeliunii din Tatar-Bunar. Un grup s-a îndreptat către nord, spre Acmanghit, un oraș de 5 000 de oameni, la vreo cinci mile depărtare; comandantul postului român de jandarmi s-a deplasat într-un sat german vecin, Sărata, mobilizînd patruzeci de germani, care au deschis în dimineața zilei de 16 sept. focul asupra comuniștilor pînă cînd aceștia s-au retras la Tatar-Bunar în urma veștii că sosesc trupele române. Companii române ale garnizoanei Akkerman mobilizînd și țărani voluntari, pe podul dintre Tatar-Bunar și Acmanghit l-au prins și executat pe agentul comunist Kolțov care îndeplinea funcția de comandant adjunct. Între timp, Nenin se afla la Cișmeaua Rusă, sat de ruteni de 4 000 de locuitori, unde Andrei Stanțenco, unul din șefii organizatori, depozitase armament. Acesta se afla deja sub tirul trupelor române sosite din vest; în dimineața de 17 sept., Nenin a hotărît retragerea la Tatar-Bunar. Pe parcursul întregii zile de 17 sept. s-au dat lupte grele în împrejurul localității Tatar-Bunar. În cursul nopții, Nenin a dat ordin trupelor sale, reduse acum la aproximativ 200 de oameni să se retragă la sud de orașul Nerusai unde ajutorul său Leonte Țurcan inițiasse o rebeliune dispunînd de un bogat armament.

Dar de-abia se crăpase de ziuă (18 sept.) că s-a auzit sunetul greu al tunului și Nenin a renunțat la luptă. El a ordonat oamenilor lui să se retragă la Galilești și să încerce să ajungă la Marea Neagră în punctul numit Volcioc. Pe drum, o patrulă românească de frontieră de 20 de oameni a avut curajul să-i atace și au tras pînă

cînd muniția s-a terminat, cînd au fost prinși și dezarmați; dar un detașament mai mare de ostași români i-a ajuns din urmă pe comuniști și au capturat 120 dintre ei. Nenin și ajutorul lui, Justin Batișcev, au scăpat fugind cu un automobil, dar dincolo de Galilești ei au abandonat mașina și s-au ascuns într-un lan de porumb. În timp ce Nenin dormea, Batișcev a furat 200 000 lei și a fugit la Tatar-Bunar; cînd s-a trezit, Nenin a luat-o spre mlaștinile sărate și pe 19 sept. l-a împușcat, rănindu-l fatal un jandarm.

Rebeliunea de la Tatar-Bunar s-a sfîrșit, iar guvernul român și-a asumat responsabilitatea și de a împărți dreptatea – de a-i separa pe vinovați de victime – o sarcină mult ușurată de hîrțile găsite asupra lui Nenin și asupra altor conspiratori ca și de documentele serviciului secret, sarcină care a fost îndeplinită într-o perioadă de aproape un an. Procesul a fost deschis la Chișinău pe 24 aug. 1925 și a durat pînă pe 2 dec; dosarul guvernului conținea 70 000 de pagini, iar verdictul final avea 180 de pagini. La început au fost arestate și examinate peste 500 de persoane din care 279 au fost reținute pentru proces. Guvernul sovietic a respins orice legătură cu afacerea, a căpătat apoi un mare interes pentru ea și în 16 iunie, 1925, M. Costa-Foru, avocat al apărării, a primit următoarea telegramă de la Moscova *Moscova nr. 116 188, 15/6, 15:30 România, București, Costa-Foru, Aleea Patriarhiei, nr. 3. Președintele Biroului Juridic Internațional în numele avocaților diverselor țări își exprimă sentimentul de recunoștință pentru apărarea curajoasă a muncitorilor militanți din România. Sîntem convinși că în acest caz organizat de Serviciul Secret împotriva celor 500 de țărani de la Tatar-Bunar, veți lua măsurile necesare de apărare, de salvare a vieților acelor victime ale terorismului administrativ fără precedent din Basarabia. Președintele Biroului Juridic Internațional salută călduros, în persoana dumneavoastră, pe toți reprezentanții curajoși și onorabili ai intelectualității române. Cu salutări fraterne Președintele Biroului Juridic Internațional.* Acest lucru reprezintă atitudinea rusă oficială care s-a răspîndit peste tot prin serviciul de publicitate; Partidele Muncii din toată lumea s-au unit în proteste, iar românii au fost urîți ca și în timpul invaziei lui Bela Kun în Transilvania.

Verdictul final din iulie 1926, a fost condamnarea a 85 de oameni cu pedepse între 6 luni și 6 ani; doi erau condamnați la 15 ani de muncă silnică, iar Justin Batișcev, ajutorul lui Nenin care nu i-a fost nici lui loial, la muncă silnică pe viață. Nici unul nu era român.

Ar putea părea ciudat că la vremea cînd toate relațiile dintre Rusia și România sînt rupte și se petrec asemenea incidente care zdrobesc sentimentele, au loc întruniri ale comisiei de graniță ruso-române care se desfășoară liniștit. Comisia a fost instituită cu scop limitat, acela de a încerca să elimine incidentele de frontieră de-a lungul Nistrului și a căpătat în timp o importanță mare ca singurul for unit al rușilor și românilor într-un contact oficial constant. Pe 20 noiembrie 1923 a fost organizat la Tiraspol acest organ pentru care au semnat la înființare atît sovietele cît și Guvernul român. Ordinul începea astfel: *Delegațiile Alianței Republicilor Sovietice (SSSR) și ale României, consideră că pînă la restabilirea relațiilor de înțelegere între cele două țări, cele mai bune mijloace de prevenire și împiedicare a incidentelor de graniță de-a lungul Nistrului ar fi consfințirea unei norme pe baza căreia de azi înainte fiecare incident trebuie șupus unei investigații imediate de către autoritățile competente ale fiecărei țări etc.* Potrivit ordinului Comisia se va ocupa de: 1. orice eventual foc deschis de pe un mal pe celălalt și de atacuri asupra santinelor, posturilor și indivizilor 2. traversarea neautorizată a Nistrului și cazuri de contrabandă 3. probleme de returnare, compensare a

proprietății luată cu forța 4. neînțelegeri ce decurg în legătură cu traversarea autorizată sau importul și exportul de-a lungul Nistrului. Comisia are sediul central rus la Odessa, cel român la Chișinău și are o întrunire anuală la Kamenet-Podolsk, ultima fiind cea din 15 nov. 1926, care a discutat mai ales despre pescăriile de pe Nistru. Există șase sub-comisii care țin întruniri odată la câteva săptămîni în Hotin – Zvaneț, Atache – Moghilev, Rezina – Rîbnița, Soroca – Iampol, Bender (Tighina) – Tiraspol și Akkerman (Cetatea Albă) – Ovidiopol. Gen. Iovanovici era comandantul român pînă la promovarea sa la Ministerul de Război în 1926; a fost înlocuit de gen. Petrescu. Inspectorul-general Husărescu a cărui carte am citat-o adesea, e membru al acestei comisii.

La primele întîlniri, aproape fiecare subiect trebuia discutat la sediul central, dar în 1925 și 1926 problemele puse erau improvizate din cauza a doi bandiți ruși, căutați de autorități, care odată fuseseră prinși de români în Basarabia, dar între timp un bandit basarabean binecunoscut fusese luat de ruși în Republica Sovietică Moldovenească; acești criminali trebuiau să fie extrădați ca să poată fi judecați de autoritățile de acasă. S-au studiat mult problemele mari de navigație de-a lungul Nistrului, de schimb de refugiați și de călători între cele două țări în general, sub strictă supraveghere; iar comisiile au dat o asemenea dovadă de efort cordial și onest de a îmbunătăți relațiile încît putem spera să vedem o hotărîre clară în toate aceste probleme în acest an sau în anul următor.

În cercurile diplomatice europene e bine cunoscut faptul că Italia a muncit luni de zile ca să reconcilieze Rusia și România. S-a anticipat că pactul urgentat de italieni ar aduce un acord de neagresiune de 20 de ani; comerțul și relațiile reciproce incluzînd folosirea Nistrului de către vasele românești și a Dunării de către vase rusești; organizarea, sub auspicii italiene, a unui sistem de cale ferată de la Triest la Odessa (vezi p. 234).

Între timp Italia și România au semnat un tratat în toamna lui 1926 – care aparent n-a făcut o mențiune specială în ceea ce privește Basarabia – fapt de care opoziția a profitat mult, dar care a pavat drumul pentru negocieri suplimentare. În cursul acestora, gen. Badoglio, șeful Statului Major Italian a vizitat Basarabia și a exprimat sentimente pro-române la un banchet în Chișinău în noiembrie 1926, atît de puternice încît Cicerin a fost atras într-un interviu violent anti-italian. Astfel Basarabia intră în cercul cel mai întîrziat al luptei de echilibru pentru putere din Europa de Est.

CAPITOLUL XXIX

Republica Sovietică Socialistă

S-a menționat frecvent Republica Sovietică Moldovenească deși în general nu e cunoscut faptul că Nistrul de jos e aproape în întregime românesc. Satele de pe malul lui stîng de la Movilău pînă la Ovidiopol față în față cu Akkerman, sînt la fel de moldovenești ca și cele de pe malul basarabean. Și această țărănime moldovenească ocupă estul pînă la Bug, dincolo de Elisavetgrad, și în jos pînă la Odessa. Acest lucru se datorează unei imigrări timpurii a păstorilor români și a comercianților de-a lungul rîurilor din zona cu cernoziom de la est de Nistru – încît găsim toponime

românești pe harta Reichersdorf de la 1541. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea a avut loc o colonizare extensivă, prinții polonezi de Podolia i-au încurajat pe boierii moldoveni să creeze mari moșii; iar în sec. al XVIII-lea generalii ruși au luat cu ei din campaniile împotriva turcilor, un număr enorm de țărani români. În 1739, gen. Münnich a adus înapoi 100 000 de țărani români, potrivit memoriilor lui Trenck, însoțitorul său; în 1792 s-a petrecut o mare imigrare. Rezultatul ei se pare că sînt cei o jumătate de milion de țărani români din Rusia de la est de Nistru.

La început, guvernul sovietic le-a acordat românilor o recunoaștere la fel de slabă ca și regimul imperial în timpul căruia în 1897, 92% din românii din provincia Cherson erau analfabeți ca și 95% din cei din Podolia. Speranțele lor au crescut mult la Revoluția din 1917. Un ofițer român, care asista la un serviciu divin pentru soldații și refugiații români într-o biserică din Cherson, a observat cîtiva țărani în genunchi, cu lacrimi cîzîndu-le pe obraz. Cînd au fost întrebați care era motivul unuia din ei a răspuns în românește: *Cum să nu plîngem cînd vedem ce nu ne-am imaginat sau n-am crezut niciodată, cînd auzim slujba în limba moldovenească?* Cum am văzut, delegații de dincolo de Nistru au venit la diverse congrese ținute la Chișinău în 1917; iar cîtiva transnistreni tineri au urmat cursurile de limba și literatura română oferite de profesori universitari români din Chișinău în verile din 1917 și 1918. În primele zile de independență ale Ucrainei, rugăciunile se spuneau pe ascuns; doi reprezentanți moldoveni au fost aleși în Rada ukraineană și li s-a promis o mare autonomie. Dar lovitura de stat a lui Skoropadski, din aprilie 1918, i-a aruncat pe amîndoi în închisoare; Guvernul sovietic a preluat Ucraina și nu s-a mai auzit nimic de acești moldoveni pînă în 1923. Refugiații ruși din Basarabia au organizat un Comitet Revoluționar al Basarabiei împreună cu delegația basarabeană Krupensky-Schmidt și a arătat în fața sovietelor avantajul tactic pe care le-ar oferi înființarea unei Republici Moldovene opuse Basarabiei. Sovietele au ezitat pînă la începerea negocierelor tratatului rus-român de la Viena în primăvara lui 1924; dar în 26 iunie, s-a organizat la Odessa, la Departamentul Învățămîntului, secția școli primare de stat (poate cea mai lăudabilă realizare a guvernului sovietic), un departament moldovenesc, însărcinat cu promovarea culturii moldovene în și în afara școlii, prin săli de lectură, cluburi culturale, biblioteci, trupe de teatru. S-au acordat burse pentru tinerii moldoveni la Moscova; iar săptămînalul *Plugarul Roșu* a început să apară pe 1 iulie 1924. În numărul 7 (21 aug.), el a adresat un apel către toți moldovenii din noua republică să ajute guvernul în munca de educație și a anunțat că noul Departament Moldovenesc de Învățămînt luase hotărîrea deschiderii de școli normale și preparatorii ca și școli de afaceri și agricole și începuse chiar să publice manuale școlare în limba română. Acestea erau un *Abecedar* și o *Aritmetică*; „Cine era Lenin?“, „Lenin despre cooperare“, „Problema Naționalităților Mici în Uniunea Sovietică“, *Legile Pămîntului*“ și „Povestiri moldovene de Ion Creangă“. S-a anunțat de asemenea că *de vreme ce dialectul moldovean (adică a acestor țărani din Rusia) e foarte sărac în vocabular, motiv pentru care progresul cultural e mult împiedicat s-a hotărît că în școlile moldovenești, în săli de lectură și instituții de educație, se va folosi limba română cu vocabularul ei mai bogat*. Cărțile pentru începători sînt tipărite cu alfabet latin folosit în România, acelea pentru moldovenii educați cu caractere chirilice încă folosite în Rusia.

Acest program admirabil a avut rezultate politice imediate. Tîrziu, în august *Plugarul Roșu* nota că în 21 de sate din Odessa, limba moldovenească devenise singura limbă oficială și că judecătorii, profesorii, preoții și demnitarii din orașe fuseseră obligați să înceapă să studieze această limbă dacă nu o cunoșteau. S-au

ținut întruniri în care se cerea o constituție politică în acea vară; iar în septembrie 1924, președintele Ciubar din Consiliul Kharkov de Comisari ai Poporului afirma că se înființa în curînd Republica Moldovenească cu o populație între 300 și 400 000 de locuitori.

Pe 3 oct. 1924, Consiliul a autorizat crearea în miezul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainiene a unei Republici Socialiste Moldovenești Autonome ale cărei granițe vor fi nord-vest, linia de graniță a satului Grușki și Ocnîța în Velico-Koșnița, județul Tulcin, provincia Podolia; apoi de-a lungul graniței sectorului Kamenca, ținutul Tulcin, provincia Podolia, avînd de-o parte satul Bolgan și tîrgul Zagnidkov, continuînd prin satele Pîsarevca și Petrovca, sectorul Crut, ținutul Balta, provincia Odesa, apoi trecînd prin stația Borști, satele Ghiderim, Poșitel și Osipova. La est, de-a lungul graniței, satul Mikhalovca, prin orașul Ananiev, Valea-Guțului, Antonovca, Elenovca, Novo-Alexandrovca, Sloboda Ploscoe, Gradinița, orașul Tiraspol, Hutori Slobozia apoi de-a lungul lacului Cuciurgan dincolo de Ploscoie în satul Troița. De la sud și sud-vest, granița e cea a Federației Republicilor Sovietice Socialiste. Deoarece aceste teritorii includeau mulți ucrainieni și ruși, aceste limbi au fost decretate limbi de stat împreună cu moldoveneasca; iar marea majoritate a Consiliului de guvernare a fost de alte naționalități decît români. Primul președinte a fost Grigore Ivanievici Borisov (numit Starîi-Moșneagul), un fost muncitor în atelierele de cale ferată de la Bender și comunist declarat pînă în 1901. Asistentul său principal era avocatul bulgar, A. I. Stroyev; singurii moldoveni din comitetul central erau Buciușcan, fost membru al Dietei Basarabiei și domnișoara Caterina Arbore, fiica unui bine cunoscut autor basarabean Zamfir Arbore, și un muncitor comunist de frunte, expulzat din România în 1924. Prima sesiune a Comitetului Central a avut loc la Bîrzula pe 9 noiembrie 1924. Președintele Starîi (Borisov) vorbind românește, a încheiat amintind că ei nu-i vor uita pe frații lor care gem sub jugul boierilor și a închinat în final pentru Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM), leagănul României Sovietice. Desigur, autoritățile sovietice au contat mult pe influența tulburătoare asupra Basarabiei a acestei republici românești independente de dincolo de Nistru; ei au nutrit speranța că basarabenii nemulțumiți ar putea intra în ea; în același timp erau bucuroși să diminueze ceva din importanța Ucrainei care nu a fost întotdeauna un membru binevoitor al familiei sovietice. Nici românilor nu le plăcea să vadă că rușii subliniază caracterul predominant românesc al acestei regiuni de peste Nistru, văzînd că rușii negaseră faptul că Basarabia ar putea fi considerată românească, dar acum o admit à fortiori.

Noua republică nu naviga ușor. Afacerile nu înfloreau în acea parte a Nistrului, iar seceta din ultimii cîțiva ani a afectat-o la fel de grav ca și pe Basarabia. Aceasta era urmarea investigațiilor mele repetate cînd am fost pe Nistru în primăvara lui 1925 și e mereu confirmată. Într-adevăr, citesc dintr-un memoriu prezentat executivului sovietului ucrainean în martie 1926, care afirmă că nouă zecimi dintre țărani din Republica Moldovenească au fost grav afectați de rezultatele secetei, că mortalitatea infantilă ajunsese la 70% și că era nevoie de aprovizionare cu grîu și bani în regim de urgență – o situație similară celei din Basarabia care mai tîrziu a fost totuși ușurată prin măsuri urgente luate de guvernul român care distribuia multe mii de vagoane de grîu în Basarabia. Acesta a fost vîndut țărănilor la un preț mic, iar băncilor și cooperativelor locale le erau destinate sume mari de bani (peste 500 000 000 lei) de la București pentru a fi împrumutate de țărani. Evident Moscova și Odessa nu au fost la fel de generoase cu Republica Sovietică Moldovenească.

CAPITOLUL XXX

Condițiile economice și financiare actuale ale Basarabiei

Am văzut că Basarabia e o regiune aproape pur agricolă cu o dezvoltare comercială și industrială rudimentară; că atunci când românii au preluat Basarabia de la ruși, ei au găsit-o aproape fără mijloace de comunicare și cu o țărănime analfabetă și înapoiată. De atunci, ei au trebuit să se lupte cu câțiva ani de secetă, devenită acută în 1924 și 1925 și cu o dislocare completă a piețelor obișnuite ale Basarabiei; s-a sperat că Polonia ar lua locul Rusiei, principalul cumpărător de fructe și vinuri din Basarabia, Polonia (pînă de curînd) a pus vama mare pe ele căci românii puseseră vămii mari pe cărbunile poloneze. Contrabanda constituie fără îndoială un mare rău; două milioane de țigarete de contrabandă și peste șapte tone de tutun au fost acaparate în prima jumătate a lui 1926. Banii erau puțini și foarte slabi ca putere, de altfel ca oriunde în Europa centrală și de est, și mai mult decît în orice altă provincie a României; s-a calculat că în timp ce în 1914 erau împrumutate 100 000 000 de ruble – 5 000 000 \$ – împrumuturile actuale se ridică la numai un milion și jumătate de lei (8 000 000 \$); rata exproprierii marilor moșii era mai mică, sub 700 lei un hectar, în timp ce media în Vechiul Regat era de 2 000 lei; și în timpul perioadei cînd se schimbă ruble contra lei (la o rată de schimb foarte favorabilă, situație similară cu cea din Transilvania), țaranii nu aveau încredere în noul regim, și cel puțin un milion de ruble au fost ascunse și astfel complet pierdute. Vama la export pentru cereale, acum mult redusă din fericire, interfera cu vînzarea puținului grîu disponibil. Taxele, împrumuturile și prețurile de primă necesitate continuau să se ridice; guvernul a trebuit să amîne colectarea de taxe comerciale apăsătoare, căci negustorii au găsit că această colectă e foarte dăunătoare. Adăugînd la aceasta deprecierea progresivă a monedei, influența sovietică constantă, impunerile fiscale excesive ale speculanților care-i împrumutau pe țărani în sezonul de recoltare, intensitatea și violența politicii locale sînt de ajuns ca să ne mirăm că Basarabia a rămas atît de loială; nu era nici un singur român printre cei găsiți vinovați în procesul Tatar-Bunar. Statisticile din 1925 au arătat că o cădere în plantarea de cereale de iarnă – 561 967 de hectare comparativ cu 650 432 din toamna lui 1925; 471 923 de hectare erau cu grîu, 78 749 cu secară; 9 828 cu orz și 2 825 cu semințe de rapiță; dar iarna lui 1925–1926 a avut zăpadă multă. Primăvara s-a plantat porumb și grîu care au adus o recoltă bogată, din nefericire parțial ruinată de o toamnă foarte ploioasă (vezi p. 11).

Am uitat să menționez o trăsătură a situației basarabene care ar putea părea nesemnificativă, dar care a stîrnit mai multe emoții, poate, decît orice alt act al guvernului român; mă refer la încercarea de a renunța la calendarul pe stil vechi. Biserica ortodoxă a folosit calendarul iulian pînă la război; iar observația a ceea ce se petrece în Basarabia îl va ajuta pe student să vizualizeze luptele de acum 175 de ani din coloniile engleze și americane cînd s-a introdus calendarul gregorian la noi. Chiar și în România și în Rusia sovietică (și nereligioasă) calendarul folosit e cel gregorian; dar țaranul basarabeu ortodox nu avea simpatie față de aceste națiuni de modă nouă și era șocat de ideea de schimbare a datei Paștelui și a altor sărbători religioase. Respectarea hobotnică a sărbătorilor religioase este și acum o caracteristică basarabeană generală. Un recent ministru de finanțe român mi-a spus această anecdotă: a propus o lege care punea o taxă uniformă de moștenire în

regat; un grup de opt senatori basarabeni l-au chemat imediat ca să protesteze – o astfel de taxă samavolnică nu fusese pusă niciodată de Rusia, au spus ei; și unul din ei, sub impulsul momentului a amintit de blestemele văduvelor și orfanilor basarabeni la adresa nefericitului ministru. El le-a explicat că taxa e practic universală și că ea a fost percepută deja în patru direcții diferite în diverse părți ale României și li s-a părut mică transilvănenilor care trebuiau să plătească taxe mai mari pe vremea imperiului austro-ungar și că era ușoară pentru rudele apropiate. Senatorii au fost în final cîștigați și l-au informat pios pe ministru că se vor duce la biserică după serviciu ca să aprindă fiecare o lumînare să înlătore blestemul pe care-l invocaseră la adresa lui!

La întrunirea Sinodului Bisericii Ortodoxe din București în decembrie 1925 arhiepiscopul Gurie, capul clerului din Basarabia, a subliniat eforturile făcute, prin scrisori pastoraie, prin discursuri ale preoților la adresa congregațiilor lor, prin epistole canonice, prin predici etc., pentru a-i determina pe credincioși să adopte noul stil – eforturi făcute aproape în întregime fără rezultat. Sinodul a votat un calendar reformat aplicat Basarabiei, dar într-o adresă către Ministerul Instrucțiunii Publice prin care se cerea tuturor autorităților școlare din Basarabia să ajute la lămurirea oamenilor în privința aceasta, Sinodul notează că *acest subiect a luat aspectul unei chestiuni politico-sociale, ca o consecință a pătrunderii și a propagandei făcută de diverse agenții ostile unității poporului român sau a politicienilor lipsiți de scrupule*. Nu e un secret că fostul arhiepiscop rus al Basarabiei, Anastasius, conduce această companie de la sediul central din Ierusalim, cu ajutorul diverselor elemente anti-românești.

Pe 4 februarie, 1926, la întrunirea Congresului Național Bisericesc, s-a citit un memoriu în numele delegațiilor arhiepiscopiei din Chișinău, arhiepiscopiei din Ismail și a celei din Bălți, reamintind cererea lor de a introduce noul calendar în mod treptat ca să nu fie lezat puternicul sentiment conservator al membrilor Bisericii Ortodoxe Basarabene – o cerere pe care Sinodul nu a considerat că ar trebui s-o analizeze. Vestea schimbării apropiate a datei Paștelui, se spune în continuare, a fost o lovitură atât de serioasă încît s-a exprimat rugămintea de a se prelungi vechiul sistem cu încă un an. De fapt, problema a mers mai departe. S-a stabilit că anumiți preoți i-au încurajat pe enoriași să continue să păstreze vechiul stil, iar în aprilie 1926 înainte de căderea liberalilor, au fost arestați și aduși în fața tribunalelor militare mai mulți astfel de preoți. Judecînd după experiența strămoșilor noștri, Scoției i-au trebuit 50 de ani să urmeze exemplul Angliei în adoptarea noului stil – aceasta va fi o problemă actuală și în Basarabia pentru un timp decum înainte. Noul ministru Averescu, în aprilie 1926, a permis tuturor să sărbătorească Paștele așa cum își dorea, după vechiul sau după noul stil, depinzînd de un Consiliu ecumenic, care se va ține mai tîrziu în acel an; principalii beneficiari erau școlarii care aveau două seturi de vacanțe de Paște. Au ieșit din nou ordine (în oct. 1926) pentru respectarea uniformă a noului stil în Basarabia în 1927.

O altă dificultate neașteptată pe care au avut-o românii în orașele basarabene a apărut din efortul lor de a introduce o nouă lege care permitea ore de odihnă pentru funcționarii din tot regatul. Ea prevedea că magazinele trebuie să se deschidă la ora 8 și să se închidă între orele 12 și 1. O furtună de proteste a izbucnit în toată Basarabia. În Rusia magazinele se deschid tîrziu ca și la spanioli; nu e un lucru obișnuit ca magazinele să se deschidă înainte de ora 9 la Chișinău și cele mai bune ore de cumpărături sînt de la 12 la 3, ora de masă între 3,30 și 5; apoi se redeschid seara.

Biserica basarabeană a avut alte necazuri de la Unire încoace. Ea încă posedă proprietăți valoroase în Basarabia; și de frica unei posibile secularizări, a transferat aceste proprietăți unei corporații particulare, Uniunea Clerului Ortodox al Basarabiei. Dar noua Constituție română asigură Bisericii o autonomie completă și sub presiunea guvernului, Biserica și-a reluat în final proprietatea și responsabilitatea după o controversă de câțiva ani.

Biserica, ca orice alt proprietar de pământ, avusese propriile averi suplimentare expropriate. Legea agrară aprobată de Dieta de Provincie stipula să dea fiecărei familii un minimum de 6 hectare (15 acri); dar media a ieșit mult mai mică. Potrivit broșurii recente a dr. Agricola Cardaș, Director General în Ministerul Agriculturii, *Aspecte ale Reformei Agrare Basarabene* (1926) au fost expropriate 4 480 de moșii dintr-o zonă de 1 844 539 de hectare; dintre acestea 1 098 045 hectare au fost luate de 357 016 agricultori, care trăiau în 1 739 de sate. Media e de 3 hectare deci 7 1/2 acri. La sfârșitul anului 1926 suprafața totală e amenințată ca să cuprindă 419 020 hectare; media rămîne scăzută. E considerată prea mică și desigur, din păcate, nepotrivită pe timpul secetei din ultimii ani; s-a emigrat mult în special spre Brazilia, dar industrializarea țării care va avea loc în curînd, va aduce un remediu. România e acum așa cum era Italia cu 40 sau 50 de ani în urmă, gata de o dezvoltare industrială intensă; are o abundență de materie primă, de voință și de muncă serioasă; acum și-a plătit datoria față de americani, se poate aștepta la un ajutor străin. Basarabia va profita odată cu celelalte provincii.

E o plăcere să trecem de la acest tablou destul de întunecat de condiții economice și financiare, la o îmbunătățire enormă a învățămîntului de la anexare. Am văzut ce răspîndire avea analfabetismul sub regimul imperiului rus mai ales printre românii, pentru care, atunci cînd a izbucnit războiul, nu exista nici o școală în Basarabia, deși ei formau majoritatea populației. Se presupunea că profesorii din școlile basarabene, în special ruși, au o școală normală de patru ani, totuși, mulți dintre ei absolviseră școli intermediare (între primară și liceu) și urmaseră cursuri pedagogice timp de 2–3 ani. Cînd românii au preluat provincia mulți dintre acești profesori au plecat înapoi acasă în Rusia; iar românii, care nu aveau profesori nici în Vechiul Regat și nici în Transilvania, au angajat deodată tot ceea ce era disponibil, salarizîndu-i în funcție de ceea ce făceau, ca în România. Au angajat profesori fără pregătire completă, din biserici, sate și școli particulare și nici n-au insistat să depună jurămînt; mulți nu știau românește și au trecut ani pînă cînd li s-a cerut să dea examene la româna elementară, ca și în Transilvania. Primul recensămînt școlar din 1920–1921, a arătat un total de 1747 de școli dintre care 1233 erau române, 200 ucrainiene, 120 ruse, 78 bulgare, 73 germane, 38 evreiești, 3 poloneze; din cei 2746 de profesori, 854 aparțineau minorității. Numărul de copii între 7 și 13 ani era de 398 695 dintre care 136 172 (34,2%) erau la școală. Prin 1923–1924, numărul de școli crescuse la 2041 cu 3927 de profesori și 203 627 de copii dintr-un total de 441 958 (46%) erau școlari. ***Românii arată aceeași toleranță indolentă față de limbile minorităților din Basarabia care ne-a surprins de atâtea ori în Transilvania, unde astăzi sînt mai multe școli publice ungurești de cînd conduc românii decît erau cînd țara era sub coroana Sf. Ștefan.*** Într-adevăr pe 12 noiembrie 1926, *Consiliul orășenesc* Satu Mare (Szatmar) a votat să se refolosească limba maghiară pentru deliberări! În 1925 am cumpărat în Chișinău de la librărie copii ale unei geografii ruse și o carte de citire în rusă folosită de școlile ruse și menținută în folosință de români, găsesc în ziarele bucureștene din 1926 plîngeri repetate că limba rusă e încă folosită în domeniul serviciilor în Basarabia chiar în Chișinău. În Larga, de ex., un oraș de 5 000 de români de lîngă

Lipcani (Hotin) se făcuse o plîngere oficială în august 1926 că preotul local încă folosește limba rusă, deși enoriașii nu-l înțeleg; și un corespondent special al ziarului bucureștean *Universul* în aceeași lună, notează că la Tighina (Bender) nici hamalul nici vizitiul, nici polițistul, cărora le-a cerut o informație nu vorbeau românește. Călătorul prin Transilvania observă aceeași răbdare; într-adevăr opoziția acuză faptul că peste 300 de angajați în guvernul român din Transilvania (foști unguri) nu numai că nu înțeleg românește, dar nici măcar n-au depus jurământ de credință. Telegramele rusești se trimit dacă sînt scrise cu litere latine; iar în februarie 1926 s-a hotărît oficial de către Curtea română de Apel că documentele comerciale în limba rusă erau perfect legale. Dintre celelalte naționalități, germanii și bulgarii sînt în mod special loiali noului regim.

Alături de școli funcționează și alte agenții de învățămînt. Peste tot se află *case de cultură*; în satul Volontirovca mi s-a arătat casa de cultură locală cu mica ei *bibliotecă și muzeu*; iar în orașele mai mari sînt organizații mai pretențioase – *Universități Libere sau Populare* (adică: Prelungire a universității) „case culturale” și altele asemenea. În Sorooca, *Ateneul popular* are program muzical și educațional în fiecare duminică și s-a deschis o *bibliotecă publică* ca și în asemenea alte orașe. Un *ateneu* și o *bibliotecă* similară funcționează în Orhei. Se extinde ajutorul dat de societățile de învățămînt din alte provincii iar guvernul încurajează excursii ale profesorilor și studenților din Vechiul Regat și din Transilvania în Basarabia. În aprilie 1926, de ex. reprezentanții organizației studențești din București *Curentul studențesc la Sate* condus de prof. Ștefănescu de la Universitatea din Cluj (Klausenburg) au vizitat orașul Comrat, un centru cu 17 000 de oameni, în mare parte bulgari, de la aprox. 50 de mile de Chișinău fiind primiți de studenții locali; acum cîțiva ani, această organizație înființase două *biblioteci publice* în Comrat; pînă acum s-au înființat în România 724 de astfel de *biblioteci* cu 146 745 de volume. E mișcător să vezi devotamentul și entuziasmul cu care o astfel de muncă se desfășoară în Basarabia – muncă ce ne face să sperăm că împrumutul cultural pe care România încearcă să-l obțină de la Liga Națiunilor ar putea fi acordat; și dacă, în mijlocul nefericirii economice și financiare și a dezgustului politic, Basarabia e totuși loială României, motivul trebuie găsit mai ales în bucuria țaranului basarabean în fața noilor privilegii de educație pentru el și copiii lui.

Poate că nimic nu poate ilustra schimbarea din Basarabia mai clar decît testamentul lui Vasile Stroescu, patriotul moldovean, președintele Dietei basarabene care a murit în primăvara lui 1926. Acest testament, un document holografic în limba rusă cu semnăturile a doi martori ruși a fost datat Paris, martie 1918. Începe astfel: *În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, Amin. Eu, nobilul, Vasile Vasilievici Stroescu, din provincia Basarabia, născut etc., în toate facultățile mintale am făcut următorul testament etc. Apoi enumeră diversele sale proprietăți din Trinca, Bădragi, Zabriceni, Druța, Sfîngăceni și altele în țara Hotinului și Bălți cu o suprafață totală de aproximativ 8 000 de hectare (20 000 acri) – acum toate expropriate desigur cu excepția cîtorva acri. Apoi urmează lista conturilor la bancă, principala sumă fiind de 850 000 de franci francezi dintr-o bancă din Paris și 150 000 de ruble în Odessa – a doua desigur complet ștearsă, iar prima fiind doar o umbră a valorii ei inițiale. Toată această proprietate a fost lăsată de Stroescu zemeștvei provinciale a Basarabiei (acum inexistentă) pentru înființarea de școli la sate cu instrucție obligatorie în română (acum susținută de stat). În cazul în care zemeștva nu putea face asta, toată averea sa urma să fie donată statului român. Am menționat generozitatea lui anterioară față de școlile românești din Transilvania. Mai mult decît atît, atît*

zemstva cât și statul român trebuiau să plătească anumite sume anuale din aceste fonduri surorii lui și anumitor persoane dependente; iar executorul, Ioan C. Pelivan, trebuia să asigure din fondurile rusești sume pentru două biserici din satele Trînca și Zabriceni. Un asemenea document de numai zece ani e un pod peste un abis. El respiră atmosfera patriarhală confortabilă a vechilor ruși, a aristocrației proprietarilor de pământuri, a drepturilor și privilegiilor mai înalte decât ale oamenilor de rînd. Executarea lor cade într-o perioadă de egalizare militantă, la fel de radicală și aproape la fel de neconfortabilă ca și Revoluția franceză. Natura a ales să facă această perioadă deosebit de grea pentru Basarabia; nici perversitatea și incompetența omului nu au încetat să complice lucrurile. Cum remarcă observatorul veteran Stephen Graham în 1924: *Aș putea spune sincer că nici Anglia n-ar putea governa o țară cum e Basarabia*. Și totuși Stroescu a trăit să vadă triumfător principiul pentru care luptase toată viața – *școli pentru popor în Basarabia și în Transilvania, în limba română și aceasta e principala dorință a Basarabiei pentru viitor*.

NOTE

1. Grîu 51 590; seară 8 779; orz 63 392; ovăz 11 614; porumb (incomplet) 135 919.
2. Vezi „Greater Roumania“ (România Mare) cap. XXIV
3. Pentru detalii vezi articolul meu asupra Basarabiei în memoria Reginei Maria (1926) pp. 49–51, citate mai jos.

4. Regatul României a interzis întotdeauna pedeapsa cu moartea.

5. Majoritatea acestora sînt pe listă la p.151–7.

6. Italia a ratificat tratatul pe 8 martie, 1927.

7. A fost adoptat de Ucraina în 1926.

[1] Titlul lui Mircea cel Bătrîn, Domn al Țării Românești în perioada 23 septembrie 1386 – 31 ianuarie 1418, exprima o realitate glorioasă: *Singur stăpînitorul Io Mircea, mare Voievod și Domn, cu mila lui Dumnezeu stăpînind toată țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și herțeg (duce) al Almașului și Făgărașului și Domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia (de lângă Dunăre), încă pînă la Marea cea Mare (Marea Neagră) și singur stăpînitor al cetății Dîrstor*.

[2] Autorul se referă la Bătălia de la Kulikovo din 8 septembrie 1380, unde cneazul rus Dimitri Donskio a obținut o importantă victorie asupra tătarilor conduși de Mamai.

[3] În primăvara anului 1394, trupele muntene trec Dunărea și străbat Munții Balcani prin pasul Calikavak (azi Karnabat), obținînd un remarcabil succes împotriva akingiilor turci. Drept pedeapsă, sultanul Baiazid I Îldîrîm (1389–1402) pătrunde în Țara Românească cu o puternică oaste ce număra 40 000 de oșteni, fiind însoțit și de corpurile armate ale vasalilor sud-dunăreni Ștefan Lazarevici, Marko Cralevici și Constantin Dragașevici, circa 8 000 de oameni. Cu armată inferioară numeric, circa 10 000 de oșteni, Mircea cel Bătrîn a obținut o strălucită victorie la 10 octombrie 1394, în bătălia de la Rovine, localitate aflată probabil pe riul Jiu, lângă Craiova.

WILLIAM HOWELL REED

BASARABIA*

A. GEOGRAFIE GENERALĂ

Provincia sau „gubernia“ Basarabia este situată în colțul de sud-vest al Imperiului rus. Are o suprafață de circa 17 619 mile pătrate (45 632 km) și este mărginită la nord și nord-est de Nistru, care o separă de guberniile Podolia și Kherson, la sud-est de Marea Neagră, la sud și sud-vest de Dunăre și Prut, care formează, împreună, granița României, iar la nord-est de provincia austriacă a Bucovinei.

B. ISTORIE

Basarabia de astăzi nu a fost o unitate geografică pînă în 1812, cînd a fost cedată Rusiei de Turcia, conform termenilor Tratatului de la București.

Numele era purtat înainte doar de partea de sud a acestei regiuni, cunoscută, de asemenea, ca Bujok sau Bugeac (care înseamnă, în limba turcă, „colț îndepărtat“). În folosirea denumirii s-a produs și mai multă confuzie datorită faptului că aceasta este uneori folosită pentru a indica numai acea porțiune din provincie care a fost anexată de Principatul Moldovei în 1856 și retrocedată Rusiei în 1878.

Înainte de 1812, Basarabia se compunea din două regiuni distincte: pe de o parte cea de sud, Bugeac, cu stepele sale aride și lipsite de copaci, lagunele sărate, coloniile turcești și tătărești și punctele comerciale, iar pe de altă parte regiunea de nord, muntoasă, fertilă, bine împădurită și slab populată, care a fost considerată multe secole ca făcînd parte din Moldova.

Mergînd spre vest, dinspre Tighina spre Nistru, se află valul roman străvechi, construit de Împăratul Traian, care a inclus regiunea Bugeac în provincia Dacia, anexată de către el în 106 d. Ch. Acest val poate fi privit ca delimitînd o linie de demarcație între cele două părți ale Basarabiei, o linie politică din trecut și, într-o oarecare măsură, chiar și de astăzi, o graniță etnografică din provincia unită.

Valea Dunării a fost centrul de atracție al năvălirilor barbare, care au măturat Europa de sud-est în primele secole după Christos. Basarabia de sud se afla chiar în calea acestor năvăliri, iar istoria ei, de la sfîrșitul ocupației romane din 270, pînă la anexarea sa definitivă de către Turcia, în 1503, poate fi descrisă pe scurt prin enumerarea hoardelor invadatoare.

Retragerea din țara de la nord de Dunăre, din timpul împăratului Aurelian, în 270, a fost impusă de goți.

În secolul al IV-lea au venit hunii care, după moartea lui Attila, s-au întors în Asia.

În secolele al V-lea și al VI-lea și-au croit drum către vest, în regiunea Daciei, avarii și bulgarii[1], triburi mongole din Asia. În aceeași perioadă, slavii au venit spre sud, din țara lor de dincolo de Carpați. Nu s-a mai auzit de avari după înfrângerea lor de către Împăratul Heraclius, în 626, dar bulgarii au rămas, s-au creștinat, au adoptat limba slavă a vecinilor lor și au luat, temporar, în stăpânire părți din Dacia.

Și coloniștii romani, care erau strămoșii actualilor români, deși tenace în privința limbii lor, au adoptat în vocabular un număr mare de cuvinte slave.

În secolul al VII-lea au sosit besii, despre care s-au păstrat puține însemnări, dar despre care se crede că au dat numele lor Basarabiei.

Ugrii, strămoșii maghiarilor așezați în spațiul din prezent în secolul al IX-lea, au luat în stăpânire părți din Dacia. Totuși, în limba și obiceiurile românilor pot fi detectate doar influențe foarte mici ale acestora.

Primul Imperiu Bulgar (893-1018) pare să fi inclus o parte din România modernă. A urmat o perioadă de mare confuzie, marcată de ascensiunea gradată a turcilor pînă la apogeul puterii lor în Orientul Mijlociu.

Secolul al X-lea a adus pecenegii, iar cel de-al XI-lea cumanii, ambele de origine mongolă. Cumanii au rămas un timp la conducerea Daciei, au îmbrățișat credința creștină și se presupune că au contribuit la geneza românilor.

Secolul al XII-lea a însemnat crearea „Imperiului Valaho-Bulgar“ și, de asemenea, așezarea temporară a negustorilor venețieni și a Ordinului Cavalerilor Teutoni.

În secolul al XIII-lea a existat o perioadă de dominație a mongolului Batu Han, nepot al lui Gengis Han. În acest secol s-a construit, de asemenea, un punct comercial genovez, Mauro Castro, în zona Akkerman[2]; acesta și-a răspîndit influența, într-o oarecare măsură, pînă dincolo de Nistru.

Puțin după anul 1300 putem identifica începuturile naționalității române, prin crearea Principatelor Valahia (sau Muntenia) și Moldova de către nobili români sosiți din Ungaria. După o mie de ani de obscuritate, descendenții coloniștilor romani ai lui Traian apar încă o dată în analele istoriei. Semnificativă este tenacitatea lor, faptul că și-au păstrat fondul latin al limbii în timpul tuturor valurilor de migrație care le-au măturat casa dacă. Teoria că ei s-au retras la adăpostul Carpaților în aceste secole furtunoase pare să fie sprijinită de multe mărturii, deși este combătută cu putere de istoricii maghiari.

Perioada dintre 1389-1411 a însemnat subjugarea treptată a principatelor române de către suzeranitatea turcească. Cîteva încercări curajoase de eliberare de sub jugul sultanului, în special cea a Domnului Moldovei, Ștefan cel Mare (1457-1504), au fost urmate de o perioadă de slăbiciune și decadență a poporului.

Regiunea cunoscută acum ca Basarabia a fost pretinsă de Ștefan cel Mare ca parte a stăpînirii sale. Dar, înainte de moartea sa, turcii ocupaseră deja posturi la Cetatea Albă și Chilia, iar în 1538 regiunea fusese anexată, formal, Turciei. Colonizarea zonei Bugac de tătarii Nogai a fost încurajată de Poartă și, timp de două secole, țara a fost parte integrantă a Imperiului Otoman.

La începutul secolului al XVIII-lea însă, putem vedea, pe țărmurile Mării Negre, ridicarea Rusiei ca rival formidabil al stăpînirii turcești, Între 1711 și 1812, cetățile Akkerman și Ismail, din sud, și Hotin, din nord, au fost cucerite în mod repetat de forțele Țarului. În sfîrșit, în 1812, regiunea a fost cedată Rusiei, prin Tratatul de la București, iar Basarabia modernă apare pentru prima dată ca entitate geografică.

A fost încurajată colonizarea sudului de către refugiați germani și bulgari. Rușii au venit în număr mare, atît în nord, cît și în sud, în timp ce în regiunea centrală s-a menținut populația „moldovenească”, așa cum i s-a spus întotdeauna în Rusia.

În 1829, ca rezultat al războiului victorios cu Turcia, Rusia a adăugat Basarabiei Delta Dunării. Din punct de vedere agricol, aceasta nu avea nici o valoare, dar era importantă pentru navigație, deoarece principalul braț al râului, Sulina, este cu mult superior celui de nord, Chilia, ca drum naval.

În 1856, la sfîrșitul Războiului Crimeii, Rusia a fost forțată, prin prevederile Tratatului de la Paris, să cedeze Principatului Moldovei, care se afla încă sub suzeranitate turcească, o fișie îngustă din Basarabia de sud-vest.

În 1878, Tratatul de la Berlin a redat Rusiei această fișie, fără a include Delta, care i-a fost dată Romîniei, ca parte din Dobrogea.

„Furtul Basarabiei” a dus la un resentiment profund împotriva Rusiei din partea romînilor, sentiment accentuat de impunerea unor restricții severe împotriva populației vorbitoare de limbă română ce trăia sub dominație rusă. Nu se permitea folosirea limbii române în biserici sau școli. S-a permis, pentru scurt timp, în 1905, apariția unor ziare „moldovenești”, tipărite în alfabetul chirilic, apoi suprimate. Aceste nedreptăți au provocat o mare amărăciune în România, datorită independenței sale nou dobîndite (recunoscută de Tratatul de la Berlin din 1878), datorită înființării regatului unit în 1881 și, poate, în primul rînd, datorită mîndriei și sentimentului din ce în ce mai pronunțat de superioritate, ca unul dintre popoarele latine.

Acest resentiment din partea Romîniei era, de fapt, atît de mare, încît ea a devenit aproape aliat al Germaniei în războiul de acum.[3] Este bine cunoscut că Puterile centrale au oferit Basarabia Romîniei dacă aceasta li s-ar alătura. „România Irredenta”, însă, nu includea numai provincia rusească, ci și o zonă mult mai mare din Transilvania, unde romînii trăiau, de asemenea, sub stăpînirea opresorilor maghiari. Și Bucovina are o populație românească mare. Aceste fapte, împreună cu o simpatie naturală pentru țările democratice din Europa de vest, în special pentru Franța, cu care relațiile acesteia[4] au fost deosebit de cordiale, au făcut ca România, în august 1916, să se alăture aliaților Antantei.

Izbucnirea Revoluției Ruse în martie 1917 a adus în față elementul rusesc din Basarabia. S-a format un *Comitet Național Moldovenesc*, care cerea autonomia provinciei și folosirea liberă a limbii „moldovenești”. Altor naționalități li s-au promis drepturi reciproce, în schimb pentru drepturile similare garantate „moldovenilor” ce locuiau în alte provincii rusești.

Rada ucraineană a privit cu neîncredere această afirmație a principiului „autodeterminării” din partea „moldovenilor” din Basarabia. La începutul lui august 1917, ea a proclamat provincia ca parte din statul autonom Ucraina. Protestele conducătorilor basarabeni au dus, însă, la o modificare a acestui edict și, pe 8 august, Rada a votat excluderea Basarabiei de sub conducerea sa.

Au fost făcute planuri de către Comitetul Moldovenesc pentru înființarea școlilor românești în Basarabia și a catedrelor de limba română în Universitățile din Kiev și Odessa. Pe 21 noiembrie s-a format un parlament provizoriu, sub președinția profesorului Inuleț din Petrograd, un „moldovean”. La începutul lui decembrie, s-a proclamat **Republica Moldovenească**, stat independent, în așteptarea formării unei republici federale ruse. Platforma parlamentului cerea vot egal, egalitatea raselor [5], libertatea de conștiință, abolirea pedepsei capitale, pacea fără anexare sau despăgubiri, conform principiului autodeterminării, și, în ultimul rând, transferul tuturor pământurilor către țărani, fără compensație pentru proprietari. Armatei române, care au intrat în Chișinău, li s-a urat bun venit.

Bolșevicii din Petrograd nu s-au declarat, însă, mulțumiți de gradul de radicalism arătat de parlamentul basarabean și l-au etichetat ca „burghez” și ca unelță a capitalismului. În același timp, ei au declarat război regelui României, în numele social-democrației ruse. Faptul că în România de astăzi [6] exista doar un interes scăzut pentru doctrina marxistă, nu conta pentru Lenin, Troțki și urmașii lor, iar ei nu păreau conștienți de faptul că acum românii se opun cu amărăciune Rusiei și tuturor celor rusești.

Regruparea din România a luat forma întemnițării soldaților ruși, despre care s-a spus că au comis jafuri. Aceasta a dus, de asemenea, la trimiterea armatei românești în Basarabia, pentru a apăra conaționalii împotriva bolșevismului.

Pe 6 martie 1918, România a fost forțată să semneze un tratat de pace preliminar cu Puterile Centrale, cedând Dobrogea pînă la Dunăre și promișind să ajute la transportul trupelor teutone [7] prin Moldova și Basarabia.

Cele mai recente știri (New York Times de duminică, 10 martie 1918) arată că s-a încheiat pacea între România și guvernul bolșevic al Rusiei. Se menționează evacuarea provinciei de către ruși, dar se arată că termenii sînt atît de contradictorii, încît este imposibil de tras concluzii despre natura exactă a înțelegerii.

Pagină suplimentară la Basarabia (de W.H.Reed) [8]

Ziarul New York Times din 13 aprilie 1918 conținea o depeșă de la Copenhaga, care arăta că Dieta basarabeană a votat cu 86 de voturi pentru și 5 contra în favoarea unirii Basarabiei cu România.

C. GUVERN

Administrația Basarabiei în timpul Imperiului Rus a fost similară celei a celorlalte „gubernii”, împărțită și subîmpărțită după cum urmează:

1. Un guvernator civil și o adunare legislativă pentru întreaga provincie.
2. O adunare conducătoare (Zemstvo) pentru fiecare dintre cele opt regiuni, Akkerman, Bender, Bălți, Ismail, Hotin, Chișinău, Ogreneni și Soroca, aleasă de trei categorii de votanți, proprietari, orășeni și locuitori ai comunelor rurale care au 25 de ani și posedă o anumită proprietate, sau care sînt angajați în afaceri cu o anumită importanță.
3. Administrația municipalităților se compune dintr-un primar și o adunare a Dumei.

4. Cea mai mică unitate administrativă este comuna, cu anumiți funcționari aleși de adunarea comunală - Mir, similară cu adunarea orășenească din Noua Anglie. Mai multe comune formează un canton sau Volost, care are o adunare cantonală și o judecătorie proprie formată din judecători aleși de adunare.

D. RESURSE ECONOMICE

După cum s-a menționat deja, Basarabia se compune din două tipuri foarte diferite de regiuni, împărțite, aproximativ, de Zidul lui Traian; 1. Bugeac, plat, din care mai mult de jumătate sînt stepe aride, fără copaci; 2. Țara de nord, moderat deluroasă, care este, în general, bine irigată și bine împădurită și care posedă zone largi de pămînt negru, fertil. Singurele stepe în această din urmă zonă sînt în zona Bălți.

Clima Basarabiei este supusă căldurii extreme, vara și frigului extrem, iarna. Temperatura medie anuală la Chișinău este de 50°F [9]; media pentru ianuarie este de 27°F [10], iar pentru iulie 72°F [11], temperaturile extreme pe cîmpiile dezgolate din sud sînt mult mai mari decît în zona adăpostită deluroasă și împădurită.

Majoritatea terenului deschis este folosit pentru creșterea cailor, vitelor, porcilor, oilor, caprelor și zimbrilor, iar exportul de vite, lînă și grăsime este important din punct de vedere comercial și facilitat în mare măsură de cele două râuri care formează granița provinciei.

Următoarea în ordinea importanței este viticultura, în care este angajată o proporție considerabilă a populației rurale.

Există, de asemenea, culturi de grîu, orz, in, cînepă, mei și tutun.

Zona de păduri, compusă din fag, mesteacăn, frasin și stejar, se află în centrul zonei Chișinău.

Resursele minerale se compun cel mai mult din sare, care este extrasă din lagunele zonei Akkerman, salpetru în regiunea Soroca, marmură și calcar.

Industria este, încă, embrionară. Ea include tăbăcării și fabrici de coniac, săpun, seu, fier și textile.

E. POPOARE

Conform recensămîntului din 1897, populația Basarabiei era de 1 935 412 locuitori, cu o densitate de 109 locuitori/mila pătrată [12]. Populația este estimată, în 1915, la 2 686 600 locuitori, cu o densitate de 152 locuitori/mila pătrată [13], dar mișcarea refugiaților români din zonele ocupate spre nord și est s-a adăugat, fără îndoială, la creșterea normală din timpul anului trecut [14].

Studiul hărții și al cifrelor din Anexă va arăta următoarele fapte, cu privire la proporția și distribuția diferitelor naționalități:

1. Românii sau „moldovenii“ compun aproximativ o jumătate din întreaga populație a Basarabiei. Procentajul din 1897 (47,5%) poate fi socotit drept un minimum, chiar și în acel timp; astăzi este, neîndoielnic, mai mare.

2. Elementul românesc este, în principiu, o populație țărănească, ce compune majoritatea locuitorilor rurali ai celor cinci județe centrale, ajungînd în trei dintre ele la 70, 80 și, respectiv, 90 procente. În nici un oraș, chiar și în județele românești puternice, ei nu formează o majoritate.

3. Rușii formează circa un sfert din populație; aproximativ două treimi dintre aceștia sînt clasificați ca „mici români“. Ei se află în număr mare în orașele din Bugeac și din județul nordic Hotin, unde ei constituie majoritatea populației rurale.

4. Evreii însumează puțin peste o zecime din populație. Ei se află în număr mare în orașe, fiind majoritari în Bălți, OGREJENI și Soroca și formează o minoritate numeroasă în Hotin și Chișinău.

5. În Bugeac se găsesc colonii, puternic implantate, de bulgari, germani și turci (între aceștia pot fi incluși și tătarii), toate, cu excepția orașului bulgăresc Bolgrad, fiind clasificate drept rurale.

F. ÎNVĂȚĂMANTUL

Învățămîntul, ca pretutindeni în Rusia, a fost restrîns la clasele privilegiate. Cifrele de mai jos pentru 1879, 1894 și 1900 vor arăta pe scurt evoluția gradată a instituțiilor de învățămînt.

	1879	1894	1900
Populație	1 319 000	1 921 364	2 041 000
Școli elementare	350	1 355	1 576
Numărul elevilor	19 261	61 434	80 156
băieți	14 893	49 505	61 014
fete	4 368	11 929	19 142
Deținători de diplome (%)	0,9	3,8	5,0
Fără diplome, care cunosc scrisul și cititul (%)	14	16	19
Analfabeți (%)	95,1	80,1	75,1

Planul „Comitetului Moldovenesc“ de a înființa școli românești a fost, deja, menționat. Dacă acesta poate fi dus la îndeplinire, el va micșora rapid procentajul analfabetismului, ceea ce va învinge de la sine scopul nou înființatei Republici Basarabene*.

G. RELIGIE

Religiile erau reprezentate de următoarele procente, în recensămîntul din 1897:

Orotodocși	82,7
Evrei	11,8
Protestanți	2,8
Ortodocși de rit vechi	8
Catolici de toate tipurile	1,1
Mahomedani	0,03
Alții	0,01

H.CRITICA PROBLEMEI

Faptul principal în problema Basarabiei este, fără îndoială, legătura strânsă, rasială și lingvistică a unei părți mari și bine definite a provinciei cu România. Județele Bender, Bălți, Chișinău, Oğrejeni și Soroca, precum și partea de vest a Ismailului sînt, clar, o parte din „România Irredenta“. Hotinul de nord este rusesc și aparține, rasial, guvernului Podoliei, mai degrabă decît Basarabiei. Partea de est a Ismailului și mare parte din Akkerman sînt compuse dintr-un mozaic de enclave, majoritatea ne-românești, dar fără predominanța vreunei naționalități, cu excepții locale.

Pretenția României asupra Basarabiei pare să fie sprijinită de evenimentele imediat următoare Revoluției din martie. Elementul „moldovenesc“ este cel care a ieșit atunci la lumină și care a schițat un plan constructiv pentru guvernarea provinciei. Comitetul format atunci nu pare să fi întîmpinat o opoziție serioasă din partea altor elemente din provincie, *cu excepția bolșevicilor, care sînt fundamental ostili tuturor mișcărilor naționaliste. Numai un internaționalist fanatic ar putea găsi vreo greșală în programul idealist al Parlamentului Moldovenesc* din 1917, ca fiind prea conservator.

Realizată cu un succes relativ mare, forma de guvernămînt propusă ar părea cel puțin o ofertă de largă toleranță pentru minoritățile aflate sub jurisdicția sa.

Nistrul formează o graniță excelentă. Singura unitate rasială larg răspîndită, în afara românilor, pe țărmul său drept poate fi găsită în partea rusească puternică a Hotinului, unde s-ar putea face o rectificare a frontierei, dacă oamenii ar dori ca această parte să fie anexată Ucrainei. Pentru rest, dacă românii din Basarabia doresc unirea cu „țara mamă“ și dacă minoritățile radicale din Bugeac ar putea primi de la București asigurări în numele spiritului generos de toleranță care a fost manifest în Parlamentul provizoriu al Basarabiei, ar părea că o asemenea uniune ar fi în conformitate cu principiul „autodeterminării“.

POPULAȚIA BASARABIEI PE NAȚIONALITĂȚI ȘI JUDEȚE

	Total	Ruși	Bulgari	Români	Germani	Evrei	Turci
POPULAȚIE TOTALĂ	1.935.412	537.943	103.225	920.819	60.206	228.168	55.190
Urbană	293.332	118.177	11.571	41.449	2.100	109.063	342
Rurală	1.642.080	419.766	91.654	879.370	58.106	119.103	55.448
Regiunea Akkerman	265.247	96.458	56.541	43.441	43.369	12.280	10.381
Oraș Akkerman	28.858	20.966	288	221	218	5.573	48
Populație rurală	236.989	75.492	56.253	43.220	43.171	6.707	10.333
Regiunea Bender	194.915	39.670	14.833	87.984	5.613	16.643	27.516
Oraș Bender	31.797	17.124	112	2.338	306	10.632	4
Populație rurală	163.118	22.546	14.721	85.646	5.307	6.011	27.512
Regiunea Bălți	211.448	38.345	31	140.201	2.145	27.252	11
Oraș Bălți	18.478	4.220	7	3.157	103	10.323	3
Populație rurală	192.970	34.125	24	137.044	2.042	16.929	8

	Total	Ruși	Bulgari	Români	Germani	Evrei	Turci
Regiunea Ismail	244.274	78.373	30.587	95.495	4.781	11.715	11.723
Oraș Ismail	22.295	16.127	936	1.589	63	2.736	21
Oraș Bolgrad	12.300	1.698	8.478	612	15	1.199	117
Oraș Chilia	11.618	6.755	87	2.495	18	2.144	5
Oraș Cahul	7.077	2.926	79	2.786	23	809	2
Oraș Reni	6.941	2.568	650	2.612	29	730	103
Populație rurală	184.093	48.299	20.357	85.401	4.633	4.097	11.475
Regiunea Hotin	307.532	183.169	10	73.303	670	47.950	22
Oraș Hotin	18.398	8.651	2	47	23	9.210	1
Populație rurală	298.134	174.458	8	73.256	647	38.740	21
Regiunea Chișinău	279.657	38.621	1.095	175.926	2.532	54.486	69
Orașul Chișinău	108.483	32.722	925	19.081	1.270	49.829	38
Populație rurală	171.174	5.899	170	156.645	1.082	4.657	31
Regiunea Oğrejeni	213.478	17.595	98	116.118	218	26.680	8
Oraș Oğrejeni	12.336	1.423	5	3.305	10	7.135	0
Populație rurală	201.142	16.172	93	162.813	208	19.545	8
Regiunea Soroca	218.261	45.772	30	138.350	1.038	31.162	0
Orașul Soroca	15.531	2.997	2	3.206	22	8.745	0
Populație rurală	203.510	42.775	28	135.145	1.016	22.417	0

Procentajul naționalităților din Basarabia pe regiuni

	Ruși	Bulgari	Români	Germani	Evrei	Turci
POPULAȚIE TOTALĂ	27,8	5,3	47,5	3,1	11,7	2,8
Populație urbană	40,2	3,9	14,1	0,7	37,1	*
Populație rurală	25,5	5,5	53,5	3,5	7,2	3,3
Regiunea Akkerman	56,6	21,0	16,3	16,3	4,6	3,1
Oraș Akkerman	74,0	1,0	0,7	0,7	19,0	0,1
Populație rurală	31,8	23,7	18,8	18,2	2,8	4,3
Regiunea Bender	20,3	7,6	45,1	2,8	8,5	14,1
Oraș Bender	53,8	0,3	7,3	0,9	33,4	*
Populație rurală	13,8	9,0	52,5	3,2	3,6	16,9
Regiunea Bălți	15,1	*	66,3	1,0	12,8	*
Oraș Bălți	22,8	*	17,0	0,5	55,8	*
Populație rurală	17,6	*	70,2	1,5	8,7	*
Regiunea Ismail	32,1	12,5	39,0	1,9	4,3	7,2
Oraș Ismail	72,3	4,1	7,1	0,2	12,2	*
Oraș Bolgrad	13,8	68,9	4,9	0,1	9,0	1,5
Oraș Chilia	58,1	0,7	21,4	0,1	18,5	*
Oraș Cahul	41,3	1,1	39,3	0,5	11,4	*
Oraș Reni	36,9	9,3	37,6	0,4	10,5	1,4
Populație rurală	26,2	11,0	46,4	2,5	2,2	9,4
Regiunea Hotin	59,5	*	23,8	0,2	15,5	0
Oraș Hotin	47,0	*	0,2	0,1	44,6	0
Populație rurală	60,3	*	25,3	0,2	13,3	0
Regiunea Chișinău	13,8	0,3	62,9	0,8	19,5	*
Oraș Chișinău	10,1	0,5	17,6	1,1	45,9	*
Populație rurală	3,4	*	91,6	0,6	2,7	*
Regiunea Oğrejeni	8,2	*	77,8	0,1	12,4	*
Oraș Oğrejeni	11,5	*	26,7	*	57,8	0
Populație rurală	8,0	*	80,9	0,1	9,7	*
Regiunea Soroca	20,9	*	63,2	0,1	14,2	0
Oraș Soroca	19,5	*	20,8	0,1	56,9	0
Populație rurală	21,0	*	66,4	0,4	11,0	0

* Mai puțin de 1%

NOTE

Studiul „Basarabia“ a fost redactat de istoricul american William Howell Reed la 11 martie 1918, adică cu 15 zile înainte de hotărârea istorică a Sfatului Țării de la Chișinău, de Unire a Basarabiei cu România.

Autorul redă o imagine de ansamblu a Basarabiei, subliniind caracterul românesc al acestui teritoriu și faptul că pînă în 1812 a făcut parte integrantă din Principatul Moldovei.

Importanța deosebită a acestei lucrări constă în faptul că este bine documentată, prezintă în mod științific evoluția istorică a Basarabiei și caracterul ei românesc. Totodată, autorul delimitează, în conformitate cu adevărul istoric, granițele acestui teritoriu cedat de turci în 1812 Imperiului țarist, precizînd ca limită sudică a Basarabiei – țărmul Mării Negre.

Studiul prevede și argumentează evoluția teritoriului dintre Prut și Nistru spre unirea cu patria mamă română, concluzia autorului fiind că *unirea Basarabiei cu România este în concordanță cu principiul autodeterminării*.

Documentul original se află în Arhivele Naționale din Washington, S.U.A.

[1] Cetatea Albă, ridicată pe locul vechiului Mauro Castro. Astăzi, denumită de ucraineni Belgorod–Dnestrovski.

[2] Avarii au migrat în secolul al VI-lea, iar bulgarii în secolul al VII-lea, migrația slavilor i-a precedat și a continuat pînă în secolul al VII-lea.

[3] Primul război mondial.

[4] Ale României.

[5] Autorul se referă, pe parcursul lucrării, la „rase“ cu înțelesul de naționalități. (n.t.)

[6] 1918.

[7] Este vorba de trupele germane și austro-ungare.

[8] Adăugată după închiderea ediției.

[9] 9,5°C.

[10] -2,5°C.

[11] 21°C.

[12] 42,6 locuitori/km².

[13] 59,4 locuitori/km².

[14] 1917.

BASARABIA

Ianuarie 1918 – iunie 1919

Lui Nicolae Iorga

Închin: nu aceste pagini de smerită și sfoasă alcătuire, ce nu pot avea asupra lui decât impresiunea pe care o slabă adiere, fără nici un răsunset, o are pe granitul unei stînci ce domină și înfruntă marile furtuni; dar îi închin tot sufletul și gîndul care m-a călăuzit în acele timpuri pe care le reamintesc și cari înscriu o filă în istoria neamului nostru.

Este omagiul tuturilor frumoaselor simțiri românești, adus celui care le sintetizează în gradul cel mai înalt și neatins încă de nimeni.

Ianuarie 1938, București.

SCUMPĂ BASARABIE...

Fosta-i un veac: o taină...
Și într-un somn letargic,
eu acuma te-am găsit... visînd.

Taina, tălmăcitu-mi-o au
Ciobănașii și plugarii,
desvăluind: sufletu-ți mare,
inima-ți caldă, trupu-ți plăpînd.

Te-am trezit
și cînd tu ochii ai deschis,
surîsul buzelor tale,
fost-a roua primăverei,
pe florile car-au împodobit:
lanul nădejzii neamului trudit...

Bălți, 3 Martie 1918.

Acei care, trăind anii glorioși ai domniei Regelui Ferdinand I, am avut fericirea să luăm parte în sfera noastră de acțiune, la marile evenimente din primii șase ani ai domniei sale, avem îndatorirea de a împărtăși tinerei generațiuni de azi amintirile noastre, oricât de palidă ni s-ar părea lumina lor, în strălucitoarea apoteoză a înfăptuirilor săvârșite.

Aniversarea Unirii de la 24 Ianuarie și împlinirea a 20 de ani de la ocuparea Basarabiei, este un privilegiu, ca fiecare din noi să scormonească din amintirile trecutului, tot ceea ce poate sluji la închegarea ceaslovului istoric al neamului românesc.

Pentru ca un period din epoca istorică pe care am trăit-o, să fie privit de posteritate în culorile lui vii și reale așa cum omul le-a zugrăvit și trăit, documentele oficiale nu sînt suficiente. Narațiunea lor este lipsită de adevăratele emoțiuni, pe care nu le cunoaște fiindcă nu le-a simțit; deși numai ele sînt în stare să dea faptelor, viața lor reală.

Memoriile, relațiunile și corespondențele sînt adausurile indispensabile, pentru alcătuirea scrisă a adevărului, în cartea istoriei.

Ce ne propunem astăzi de a supune atențiunei cititorului, nu este narațiunea istorică a evenimentelor care au adus Basarabia la matca ei, ci numai de a scoate din amintirile personale, impresiunile și observațiunile proprii, care pot să dea evenimentelor cunoscute, acel colorit specific, pe care numai imagina momentelor trăite poate să-l imprime și pe care-l considerăm că este cel mai frumos omagiu, ce se poate aduce populațiunii basarabene.

„IANUARIE 1918“

La 21 Ianuarie 1918, am trecut Prutul cu divizia I-a cavalerie pentru a ocupa Bălți și regiunea nordică a Basarabiei și pentru prima oară în viața mea, pășeam pe țărnul stîng al Prutului. Totul, pămînt și oameni, îmi era necunoscut.

După ce la capul podului de la Tuțora am primit defilarea regimentelor diviziei care treceau în Basarabia, fiecare spre obiectivul său, am pornit pe jos, încet și visător, pe această felie de pămînt, ce fusese timp de veacuri jumătatea de răsărit a Moldovei lui Ștefan cel Mare.

Eram stăpînit de acel vălmășag de simțiri, care sbuciumau atunci sufletele noastre și de bătăile inimii, în care svîcneau impulsurile a două poluri opuse: credința neclintită în izbînda finală și durerea înăbușită a capitulațiunei momentană.

Pe fețele și în ochii trupei citisem încrederea ce poporul nostru are în destinele lui, pe care i-o întărește puterea credinței ce i-a rămas din strămoși, în dreptatea cauzei sale. În privirea, atitudinea și ținuta trupei și ofițerilor, nu se vedea nici o urmă din sentimentele ce ar fi putut să se nască în ei, prin situația ce se crease țării și armatei. Parcă aveau cu toții intuițiunea că Bălți, localitate ce aveam ordin să ocupăm imediat pentru a împiedica jaful și distrugerile bolșevicilor, nu era decît o primă etapă în marșul lor triumfal, care va continua spre Hotin, Cernăuți, Maramureș, Tisa și Budapesta¹.

În fața noastră se așterneau cîmpiile ce păreau nesfîrșite, ale acestei țări, nouă pentru ochii noștri tineri pe acel pămînt, îmbătrînit de glasul durerilor și nădejdlor neamului românesc.

O succesiune de valuri line, rotunjite și deopotrivă de ridicate, care ascund văi cu pîraie mlăștinoase și cu localități destul de departe una de alta, dădea Basarabiei, privită în perspectivă, aspectul unui pustiu de pămînt fertil, lipsit de verdeață și de oameni. Singura manifestație în opera de circulație a vieții omenești, erau atunci acele șiraguri de stîlpi de telegraf ce se prelungeau de-a lungul șleahurilor pînă în zare. Era o iarnă temperată și uscată cu cerul cenușiu, care dădea priveliștei o impresiune posomorîtă, tăcută și îngrijorătoare.

Cu sosirea primăverei, acea fertilitate a solului Basarabiei de o îmbelșugare neobișnuită schimbă aspectul de ieri, într-o priveliște surîzătoare și plină de speranțe. Opera naturii înflorită transformă monotonia într-o desfătătoare variațiune de lumină și culori. Sînt unele apusuri de soare în Basarabia, care prin coloritul lor și imensitatea efectului ce se desfășoară în fața ochilor îți lasă o impresiune vie, care te face să nu uiți acest tablou, totuși lipsit de viață.

Această impresionantă monotonie a centrului Basarabiei, își schimbă caracterul cînd mergi spre cele două direcțiuni opuse. Spre sud, terenul se transformă tot mai mult și încet în cîmpie, pînă ce se sfîrșește într-o mare de nisip, care în regiunea Cetatea Albă ia caracterul de adevărate dune. Spre nord, undulațiunile terenului se mențin aceleași pînă aproape de Nistru unde devin rîpoase; copacii apar din ce în ce mai deși, pînă în județul Hotin, unde se vede ici colo cîte o pădure și unde întinse livezi de pomi

roditori, dau acestui județ o înfățișare plăcută, de dealuri surfzătoare, cu o înflorire încântătoare în lunile aprilie și mai. Partea de vest a județului Hotin are cu totul caracterul Bucovinei cu care se confundă, făcând parte din această grădină.

Prima ființă ce am întâlnit în Basarabia la vreo doi km. de Prut, a fost un copil andru ce păzea câteva oi și pe care întrebându-l dacă vorbește românește mi-a răspuns deschis și foarte expresiv:

- Nu știi!
- Dar ce limbă vorbești? zisei eu.
- Moldovinește!
- Tu nu ești român? l-am mai întrebat.
- Nu, 's moldovan!!

Mergînd înainte-mi ziceam; ce naivi sîntem noi, că punem asemenea întrebări acestui copil și ce frumoasă lecție de istorie ne-a dat din primul ceas acest vlăstar, strănepot de al plăieșilor lui Ștefan cel Mare. Porțiunea dintre Prut și Nistru a fost dezlipită de trupul Moldovei la 1812, cînd România nu existase în mintea lor. Basarabeni de azi sînt nepoții și fiii moldovenilor de la 1812; aci se oprește pentru ei noțiunea originii lor și eu rușinat de sfîngăcia mea, pentru modul cum am pus întrebarea copilului, mi-am acordat singur o scuză prin faptul că și eu m-am născut în anul al 2-lea al domniei Principelui Carol I al României, neputînd avea ca și copil andrul basarabean, noțiunea trăită a Voivodatului Moldovei.

Sufletul și inima unui popor, nu se poate cunoaște bine, decît de aceia care au fost față la toate manifestațiunile sale individuale și colective.

De multe ori masa, mai bine zis „mulțimea“ cu toate stările ei emotive, ce uneori trec aproape instantaneu de la un extrem la altul, ne dă adevărata măsură cu care putem cîntări sufletul și inima lui.

Este natural, ca șefii care au condus trupele în primii ani ai ocupațiunei noastre în Basarabia, să fie cei mari indicați pentru a fi ascultați. Am trăit mai mult de un an în mijlocul basarabenilor; deși mă socot între camarazii mei, cel mai slab înzestrat cu calitățile cerute unui șef observator-psiholog, totuși mă simt îndreptățit să-mi dau părerea, cu deplină convingere de a nu greși; deoarece prezint faptele cu care susțin părerile mele, așa cum s-au perindat și cum le-am trăit, avînd alții puțința de a trage dacă vor, alte concluziuni.

Țăranul moldovan-basarabean, sub masca unei inteligențe puțin vioae și nu prea ascuțită, cu un pronunțat sentiment de neîncredere în tot ce este șef, funcționar și boier, lipsit de avîntul expresiv al simțirilor sale, ascunde în el un suflet înalt și o inimă largă și generoasă.

Afară de împrejurările de natură variată, pe care le voi descrie mai jos, în care mi-a fost dat să-l cunosc în Basarabia, am avut prilejul să-l observ și ca recrut în anul 1921 la Divizia 7-a Infanterie. În primele luni de încorporare, am constatat în el o natură blîndă, docilă și demnă, dobîndind cunoștințele ce i se cer, fără grabă, însă complet și cu o perfectă intuiție rațională.

Nu este nevoie să mai reamintesc, că primele manifestațiuni ale sentimentelor de unire la Patria Mumă, s-au produs în mod spontan în primele zile din februarie, în masa țărănimii basarabene, din Bălți și Soroca, cu scene mișcătoare pornite dintr-un sentiment de patriotism național, adînc și perfect conștient.

Deosebit de aceste înfățișări, care pot fi socotite ca o emanațiune a curentului care firăște colectivitățile vii, mi-a fost dat să pipăi inima și sufletul țăranului basarabean într-o împrejurare, care puteam să o plătesc cu viața.

După toate informațiunile și svonurile, adesea cu proporții nemăsurate, se credea de unii că ne găsim într-o țară răzvrătită contra noastră.

Providența însă, care-și dezvăluie uneori intențiunile sale secrete în mod foarte ciudat, după ce în prima zi ne-a dat prilejul ca din gura unui copil să învățăm că basarabeanul pînă azi nu a putut fi încă român, ci numai moldovean; m-a pus chiar a doua zi în situația de a cunoaște fondul inimei și sufletului său, precum și situația reală a mișcărilor puse la cale de bolșevici, ceea ce m-a îndrumat de la început pe calea ce mai justă a măsurilor ce trebuiau luate.

Această împrejurare este strîns legată de conștiința însăși a individului, care s-a manifestat în mod atît de plastic în fața mea, încît pentru cîntea lui, cred util să o expun.

În ziua de 22 ianuarie, am ajuns la Fălești. Aci compania de cicliști a schimbat focuri de armă cu un grup de bolșevici călări, care descălecase la liziera de sud a satului și după ce au tras fără efect asupra trupelor noastre au fugit. După ce am intrat cu cartierul diviziei în localitate, am chemat la telefon pe primarul din Bălți, pentru a-i comunica ordinul ce aveam de a instala a doua zi cartierul la Bălți; cu misiunea de a menține ordinea și a împiedica jaful în regiunea de nord a Basarabiei și cum fusesem primiți cu focuri de armă în tîrgul Fălești, îl rugăm să mijloacească pe lîngă detașamentul de bolșevici, ce eram informați că se pregătise la Bălți pentru a primi trupele noastre cu focuri, ca să renunțe la intențiunile lor agresive contra noastră, spre a ne scuti pe noi, de dureroasa neplăcere de a ataca orașul. Răspunsul primarului clar și precis mi-a caracterizat imediat situația:

„Vă rugăm să veniți imediat fiindcă viața și avutul nostru este în primejdie; nu pot interveni în sensul cerut, că m-ar omorî; vă previn că au așezat tunuri la marginea orașului pentru a trage în trupele române“.

Nu mai aveam nevoie de nici o explicație și am închis telefonul; eram complet edificat.

Știind că la ora 1 p.m. brigada Mircescu trebuia să sosească la Obreja, un sat la sud-vest de Bălți și dorind ai comunica verbal dispozițiunile pentru a doua zi, m-am hotărît să plec la Obreja. Mi se părea riscat, în împrejurările locale constatate, să trimit un curier călare sau ciclist cu un ordin scris, care ar fi putut să nu sosească în timp util, sau chiar niciodată. După o mică gustare la amează, m-am suit cu adjutantul locotenent Romalo, în automobil și am plecat la Obreja.

Ajuns pe creasta ultimului deal ce domină satul Obreja în vale, am observat că nu era în localitate nici o mișcare, ce putea să indice sosirea brigăzii și în mintea mea prinsese ideea de a mă opri la o distanță de circa 1½ km de sat; dar neîmpărtășind adjutantului meu reflecțiunile ce mi le făceam mie însumi, am lăsat mașina inconștientă să-și continue mersul tot mai accelerat, pînă ce intrată în sat, văd la circa 100 m. în fața noastră o mișcare a unui grup de oameni armați, care nu erau însă de ai noștri. Erau vreo 25 de bolșevici, tăindu-ne drumul cu armele întinse spre noi. Spunînd șoferului să oprească, ne-am dat jos și ne-am pomenit înconjurați de acești indivizi, ale căror intențiuni nu păreau de loc a fi din cele mai binevoitoare; în tot cazul erau lipsite cu totul de eleganță și foarte puțin curtenitoare. În jurul lor cu încetul s-a adunat tot satul. Cel care era mai aproape și în fața mea mi-a pus arma în piept! Trebuie să mărturisesc că nici un moment nu m-am simțit pierdut, din contră, parcă o voce secretă-mi spunea că nu ni se va întîmpla nimic, deși vociferările începuse să se ridice la un diapason destul de urcat, cu expresiuni de ură contra noastră, strigînd că am venit să repunem pe boieri în privilegiile lor și să supunem din nou pe țaran la regimul agrar de la noi, unde țaranul este obligat să lucreze degeaba la boier 5 zile pe săptămîină și că nu este lăsat decît 1 zi să muncească pentru el.

Aceste reminiscențe lăsate de bunicii lor, sînt explicabile fiindcă așa era regimul agrar în Moldova pînă la venirea lui Cuza Vodă, a cărui Domnie ei nu au cunoscut-o cu împrôpietărirea de la 1864. Așadar, era ușor să se refacă această atmosferă contra noastră, de către cei care aveau interes să răscoale satele împotriva armatei române.

Noroc că unul dintre ei, punînd mîna pe brațul celui care tindea arma, îi zise: „Stai măi! nu așa, să-i ducem la comitet ca să-i judecăm!...”

Această hotărîre a fost suficientă ca să transforme îndoiala ce mai puteam avea asupra soartei noastre într-o quasicertitudine că nu ni se va mai întîmpla nimic. Calmul și sîngele rece care mă stăpînise pînă atunci, se transformase într-un sentiment de curiozitate a tot ceea ce putea să frămînte cugetul acestei mulțimi.

Trec peste dialogul și conversația ce a urmat în tot timpul mersului și conducerii noastre la Comitet, aflat în localul școlii și desigur că nu l-aș putea reproduce întocmai. Se formase o impunătoare procesiune în capul căreia mergeau cei armați.

Ceea ce interesează și doresc să semnalez în acest episod, la început cu un decor destul de tragic, este faptul că la fiecare răspuns și explicațiune ce le dădeam în chestiunile privitoare motivelor trecerei armatei române în Basarabia și a stărei reale agrare din Vechiul Regat, vedeam cum privirea și expansiunile celor care la început era cruntă și agresivă, se transforma din ce în ce într-o atențiune mai apropiată; întrebările deveneau mai calme și lipsite de răutatea preconceptută. Privirea acestor ființe, cu tip curat moldovenesc, începuse să devie mai afectuoasă și cu un început de respect.

Un psiholog-artist, ar fi putu să descrie această metamorfoză a mulțimei, într-un stil care să zugrăvească culorile afită de vii, așa cum am văzut și simțit noi că se desfășoară procesul de transformare a unei colectivități de indivizi brutali și plini de ură, într-un interval de mai puțin de jumătate oră, în oameni blînzi, apropiați și politicoși.

Așa ni s-a înfățișat din prima zi cînd am luat contact cu el, țăranul basarabean.

După ce în localul școlii unde venisem cu toții, scribii detașamentului de bolșevici încheiasă procesul-verbal cu care o delegațiune din ei trebuia să ne conducă cu automobilul Diviziei Bălți pentru a ne preda căpitanului Popa, care era comandantul și sufletul rezistenței contra armatei române, o mișcare surdă se produce în mulțimea asistentă și încep unul cîte unul să părăsească sala, iar noi rămînem aproape singuri, cu 2-3 săteni, foarte prietenoși, dintre care unul îmi aduse și o bucată de pîine crezînd că mi-e foame...

Se ridicase cortina actului al doilea al acestui episod. Aparițiunea pe deal a patrulelor noastre de călăreți, au făcut pe șefii bolșevci, ce erau străini de sat, să fugă; iar localnicii venind să ne restituie: geantă, hărți și revolvere ziceau: „acea sînt nenorocirea noastră, ei ne așîță, ne răscoală și cînd se văd în primejdie, dispar“.

În toate fazele acestui incident tragico-comic, am constatat pe de o parte: inima și sufletul ales și mărinimos al țăranului basarabean, impresia ce nu mi-a fost niciodată dezmințită și pe de altă parte: că toată mișcarea de rezistență armată contra noastră, era condusă de indivizi străini de Basarabia.

Am avut apoi ocazia timp de un an și jumătate să constat în diferite împrejurări că țăranul moldovean din Basarabia a fost influențat și de misticismul slav oriental. La aceasta a contribuit mult biserica cu preoții ruși, aleși intenționat dintre cei mai de seamă pentru satele de români, pentru a-i izola cît mai mult de restul lumii și mai ales a-i feri de orice contact cu populația de pe dreapta Prutului.

În satul Creștinești, cînd pentru prima oară a intrat un ofițer în casa lui Hajdeu, a găsit un bătrîn servitor care îi spunea că așteaptă încă pe stăpînul său D-rul Hajdeu... care murise cu mulți ani înainte.

Județul în care elementul străin este mai numeros, este județul Hotin unde sînt localități în care populațiunea vorbește mai mult rusește și rutenește.

Nu trebuie însă judecată originea și naționalitatea locuitorilor unui sat, numai după limba care o vorbesc.

Am fost întîmpinat odată la Hotin de un țăran, cu o reclamațiune contra unui consătean al său. L-am întrebat dacă satul său este moldovenesc sau rutenesc și

mi-a răspuns că sînt numai moldoveni. I-am indicat ziua și ora cînd să mă aștepte la Primărie, că voi veni eu însumi să cercetez cazul.

Ajuns la locul de întîlnire indicat, găsesc pe prietenul meu împreună cu primarul și încă vreo 15–20 locuitori din sat. Care mi-a fost însă mirarea să constat, că nimeni altul, nu vorbea moldovenește decît el.

Nedumerirea mea era și mai mare, fiindcă pe fețele lor, se vedeau trăsăturile tipului curat moldovenesc, ceea ce nu era impresia ce o aveam cînd intram în sate rutenești.

Nici că-mi venea să cred, din cele constatate, că în tot satul de cîteva sute de locuitori, nu vorbea limba noastră decît omul meu și o femeie bătrînă, Catinca.

Întreb dacă poate să vie Catinca și pe dată un băiat aleargă să o cheme.

După cîteva minute, văd venind pe drum, o femeie de statură mijlocie, slăbuț și vioaie, reamintindu-mi în mersul ei portul româncilor noastre. În limba cea mai curată moldovenească și cu acea volubilitate de româncă isteată mi-a răspuns la toate întrebările mele și cînd i-am spus: dar cum de numai D-ta vorbești moldovenește, mi-a răspuns imediat: „dacă-s proști și au uitat! acum 50 de ani toți vorbeau limba noastră“!

Am rămas gînditor și-mi ziceam: dacă Germania nu ar fi dezlănțuit războiul mondial la 1914 și pacea ar fi ținut încă 50 de ani cu Basarabia sub dominația țărilor Rusiei, nu s-ar mai fi auzit pe sînga Prutului o vorbă românească deși populația era pur moldovenească.

Societatea feministă, înainte de a căuta să înlătore femeia de la adevăratele căi ale destinului ei în lume, trebuie să nu uite că femeia a fost în istoria neamului nostru: păstrătoare a limbei, credinței și virtuților strămoșești. De ce femeia în fruntea căreia stă scris: caritate, iubire și bunătate să o scoborim din menirea ei de înger creator, în vultoarea josnică a patimelor și viciilor luptelor politice? Nu ne ajunge că am tîrît pe preoți și învățători în această mocirlă, lipsind poporul, de singura pîrghie ce putea să găsească în truda sa pe cărările spinoase ale vieții? Cu ce drept s-a răpit poporul acest afit de necesar sufletului său, pe care-l găsea în apostolii credinței și culturii? Astăzi nu-l mai are decît în mică măsură și dacă continuăm, îl va pierde cu totul...

... Vrem oare să-l piarză și în femei?...

Am observat această caracteristică a sexului slab și în școlile de adulți înființate de îndată ce am sosit în Basarabia, cu ajutorul ofițerilor de rezervă învățători. În satele unde în primele zile nimeni nu vorbea românește, după 2 săptămîni corurile de copii de toate vîrstele cîntau imnul regal și recitau mici versuri în perfecție și totdeauna fetele erau acelea care învățau imediat și pronunțau în limba română în modul cel mai corect. Se pare că coardele vocale, deși înăbușite, ale copiilor erau acordate pe arpegiul limbei românești, care nu așteptau decît arcușul violonistului român pentru ca să vibreze.

Noi am intrat în Basarabia în plină revoltă agrară.

Fost-a revolta agrară, o mișcare spontană sau una premeditată și pregătită de populațiunea băștinașă țărănească contra proprietarilor?

Credeam că putem afirma: procesul revoluțiunii agrare din Basarabia nu a fost intentat în interior, mișcarea nu a plecat de pe loc, ci a venit de afară.

Rusia se găsea de un an în plină revoluție. Armatele rusești de pe frontul oriental ruso-român, părăseau în debandadă lupta și fiecare pleca acasă. Basarabia se găsea între amîndouă și-și continuă viața ei obișnuită privind cu oarecare nedumerire și îngrijorare, tranzitul dezordonat ce se succeda pe teritoriul ei. Raporturile normale dintre cele trei clase: țărani, proprietari și negustori (evrei) păreau a nu fi cîtuși de puțin tulburate.

Conducătorii mișcării revoluționare de la Petrograd, surprinși de liniștea și viața de pasivitate din acest colț al vechi Rusii care părea un loc binecuvântat de Dumnezeu, și-au zis: „Asta nu se poate!“ și atunci au plecat echipe revoluționare de bolșevici, ducând peste Nistru, cuvîntul de ordine: „țărani! pămîntul și avutul proprietarilor este al vostru! luați-!“...

S-a întîmplat ceea ce trebuia să se întîmple, dar nu desfășurarea acestor elemente intră în cadrul acestor pagini.

Noi am găsit prin urmare o clasă de proprietari devastați și deposedați. O situație de fapt ce nu avem nici căderea, nici dorința de a o schimba.

Ce impresie ne-a făcut această clasă de vechi proprietari?

Care este locul pe care-l ocupă ei, alături de clasa țărănească în marea problemă a naționalității române și care a fost rolul lor în actul unirii?

Iată punctul pe care vreau să-l ating și care socotesc că interesează subiectul ce ne-am propus a înfățișa cititorului.

Pentru respectul adevărului și pentru a prezenta imaginea exactă a realității, trebuie să împărțim clasa proprietarilor în două categorii:

1. Cei care au păstrat sentimentele curat românești și cărora aș vrea să le aduc bine meritatul omagiu de a-i numi, dar nu o fac, deoarece neputîndu-mi reaminti pe toți, aș jigni pe mulți omițîndu-i involuntar și

2. Cei care, fie prin situațiile înalte ce au ocupat sub Imperiul Țarist, fie prin legăturile de rudenie încinse cu nobilimea rusească, s-au depărtat și înstreinat de neamul strămoșesc al pămîntului Moldovei.

Cei de la punctul 1, s-au identificat din prima zi cu noua situație și fără a manifesta nici un gest potrivnic sau chiar lipsit de simpatie pentru viitorul act al unirii, care plutea în atmosferă și făcea obiectul celor mai entuziaste simțămînte în masa populației, erau totuși în rezervă față de accețiunea juridică a exproprierei violente ce se înfăptuise. O greșeală pe care cred că o făceau ei, este aceea de a fi refuzat să participe la lucrările Sfatului Țării, la care au fost invitați. Am încercat pe lîngă unii din ei, în mod discret și prietenesc să-i conving, atît din punct de vedere național cît și al interesului clasei lor, să nu se menție în atitudinea pasivă ce au adoptat-o față de Sfatul Țării, la care au fost invitați. Am încercat pe lîngă unii din ei, în mod discret și prietenesc să-i conving, atît din punct de vedere național cît și al interesului clasei lor, să nu se menție în atitudinea pasivă ce au adoptat-o față de Sfatul Țării din Chișinău, care avea misiunea să desăvîrșească revoluția și să netezească terenul pentru Unire. Ei nu au înțeles că, chiar pe minoritatea scaunelor ce se oferise proprietarilor în adunarea națională, sortită să realizeze fapte mari, politice și sociale, prezența era mai glorioasă clasei lor decît lipsirea.

Această atitudine însă, nu trebuie pusă decît pe seama sfîielei și necunoscutei, pe care spectrul revoluționar îl făcuse să se nască în ei cu perspectivele nesigure ale viitorului. Ei au participat totuși cu tot sufletul la actele Unirii, dar fiind benevol absenți din Sfatul Țării, au fost neștiuți de guvern, lăsînd toată libertatea de acțiune pleiadei de tineri înfocați basarabeni și devotați cauzei naționale, să ia parte prin cei mai de seamă ai lor reprezentanți, în guvernul M. S. Regelui Ferdinand I, la conducerea Statului.

Cei de la punctul 2, foarte puțini la număr, chiar din prima zi, „volens nolens“, prin forța timpului și imperativului evenimentelor din Rusia au fost siliți să înăbușe în sufletul lor, acea pornire ce-i atrăgea către un Astru ce nu-l credeau apus și să se alătore în tăcere, poate cu regret, noilor stări de fapt.

Influența ce o dominațiune seculară streină, poate să aibă asupra spiritului și concepțiunii unor urmași ai vechilor familii băștinașe moldovene, cu ramificațiuni de strînse rudenii în vechiul regat, este atîta de puternică încît ajunge să confunde noțiunea însăși de „Patrie“ și noi rămînem nedumeriți, în fața argumentelor ce cred

ei că pot să aducă, pentru a explica atitudinea lor rezervată. Păstrez această dovadă vie, într-o scrisoare de scuze ce am primit de la unul din ei, că nu poate lua parte la o serbare a aniversării Unirii, la care îl invitasesm²:

„... retras complet din viața oficială, regret a fi silit să renunț a mă folosi de invitație, mai ales că mi-ar fi întristător să iau parte la o serbare, care subliniază decadența sârmanei mele patrii, hărăzită grozăviilor teroarei și unei revoluții permanente..... sentimente dictate exclusiv de motive patriotice“.

Răspunsul ce am dat, în aceeași formă curtenitoare și în aceeași limbă este mult prea lung pentru a-l reproduce aici și nici nu și-ar găsi locul.

Cred însă că oricine va citi cele ce purced, va fi ca și mine surprins și nedumerit.

Cum este posibil ca un fiu al unei vechi familii moldovenești să tălmăcească actul unirii, care nu este decît dreptate divină ce repară uzurpațiunea de la 1812, ca o decadență a patriei sale?

Patria pentru ei, nu era solul pe care s-a născut și care acoperă osemintele părinților și strămoșilor lor. Patria pentru ei, era un sceptru, o coroană imperială care le dădeau năluca unei străluciri orbitoare, bucuria ce le-o dădea privilegiul acordat de o putere supremă, care părea că stă alături de zei.

Aceasta era mirajul care licărea în fața ochilor vechii aristocrații moldovenești din Basarabia, născută și crescută pe acest pămînt care, prin toți porii săi, prin toate manifestațiile vieții sale, prin frumusețea tipului locuitorilor ce hrănește și prin accentele, chiar slave ce rostesc copiii, nu făcea decît să răsune la urechile noastre, tonurile cadențate și puternice ale clopotului naționalității românești.

Ei erau totuși încă împinși de avîntul unei efemere simpatii, către crepusculul unui orizont îndepărtat ce apusese, și a cărui auroră adăstată nu mai putea avea coloritul pe care ei îl nădăjduiau și-l așteptau încă.

Țăranul moldovean basarabean înțelesese însă, că în cartea Basarabiei, istoria a întors pagina unui trecut întunecat și că pe foaia albă începe ea cea dintîi, să înscrie cu primele ei slove de aur, trupurile „României întregite“.

NOTE

1. Cu cîteva zile înainte, ne găseam cu cartierul diviziei la Murgeni și eram la masa de seară cînd am primit ordinul Marelui Cartier General de a pleca cu divizia la Bălți.

Primul gest instinctiv pe care l-am făcut după citirea ordinului, a fost acela de a pune mîna pe brațul colonelului (atunci) Mircescu, ce se găsea lîngă mine și spunîndu-i: „facem rămășag Mircescule, că de la Bălți mergem la Hotin și de aci la Cernăuți, apoi trecem Carpații spre Tisa și la Budapesta?“

2. Textul în limba franceză.

BĂLȚI-SOROCA

La 23 ianuarie 1918, am intrat cu divizia 1-a cavalerie în orașul Bălți.

Două momente, în ziua aceea, au impresionat amintirile mele, avînd fiecare un caracter deosebit. Sînt clipe din viața omului care deși nu sînt scrise, rămîn însemnate în memoria lui cu litere ce nu se șterg.

Primul moment, a fost acela al bubuirilor unui tun de calibru mare, cu care bolșevicii au ținut să salute aparițiunea noastră la cîțiva km. de oraș. Acest tun, era unul din numeroasele piese de artilerie grea englezești, cu totul noi ce am găsit în căzărnilor de la marginea orașului. Erau acele tunuri de calibru mare destinate frontului român, dar care nu au ajuns niciodată la destinație. Ironia soartei a vrut să fie trase în contra trupelor pe care erau sortite să le servească de apărare.

Din fericire echipa bolșevicilor însărcinați cu tragerea, nu era dibace, deoarece loviturile cădeau la întîmplare, dovedind că nu știau să găsească ținta. Un singur obuz a explodat aproape de movila pe care mă găseam cu statul major al diviziei, omorînd calul comandantului divizionului de artilerie călăreață, care avusese bună inspirație să descălece și se găsea aproape de mine. La primele obuze ale artileriei noastre, intenționat scurte pentru a nu atinge marginea orașului, iluștrii artileriști bolșevici au părăsit valoroasa lor gură de foc, ce ar fi putut să ne pricinuiască pierderi mari și au căutat să se salveze. Focurile de carabină pe care roșiorii noștri le-au schimbat cu detașamentul bolșevicilor, ce pretindeau să ne interzică intrarea în Bălți, au încheiat prin fuga acestora, primul moment al ocupației noastre.

Al doilea moment, mai solemn decît cel dintîi, fiindcă el înscrie o clipă istorică în Cartea neamului românesc, este impresia ce am simțit, cînd ne-am regăsit în mijlocul populațiunii orașului Bălți. Oraș și popor necunoscut nouă pînă atunci, mi se înfățișa ca o pînză pe al cărei fond viu și strălucit, se zugrăvise o învălmășeală, de figuri în culori variate și cu diferite fizionomii.

Cînd, după terminarea halaiului și al recepției oficiale de la Primărie m-am găsit singur în camera ce mi se destinase, mă întrebam nedumerit: oare fondul ce strălucește atîta de viu înaintea mea, nu era mai mult o iluzie a sufletului meu propriu, neputînd să-mi dau încă seama, care din culorile ce impresionase vederea mea în timpul zilei era mai vie, bucuria, indiferența, entuziasmul sau răceala?

Bălți, ca și toate orașele din Basarabia la 1918, era un centru lipsit cu totul de mișcare culturală și intelectuală. Nu era decît un tîrg mai mare de desfacere și aprovizionare situat în centrul unei regiuni agricole.

Bălți, era centrul comercial cel mai important din jumătatea de nord a Basarabiei, fiind legat prin C. F. cu Austria la Noua Suliță și cu Rusia la Atache și Ribnița. Populațiunea în marea ei majoritate compusă din negustori, prin urmare evrei, iar restul funcționari și proprietari foști latifundiari, care au părăsit conacele devastate, căutînd siguranța în refugiul la oraș.

Apropo toată lumea vorbea rusește și românește: limba rusă impusă de stăpînire și limba moldovenească cerută de exercițiul și dezvoltarea comerțului cu populația de la sate, care era sufletul ce dădea viață mișcărilor negustorești, agricole și industriale.

Sentimentele reale, ale acestor populațiuni de țîrgoveți, nu se puteau manifesta cu sinceritate. Ei nu puteau nici să ascundă grija ce le-o inspira necunoscutul, ce evenimentele interne avea să aștearnă în calea deschisă fiecăruia. Negustorul de religie mozaică preocupat numai de comerțul său, deși în aparență supus oricărui regim care nu-i atinge punga, era totuși indiferent față de ceea ce s-ar putea întâmpla. El avea conștiința că fiind posesorul nervului material și psihologic, care pune în mișcare raporturile dintre indivizi și colectivități, oricine va sorti să prezideze la buna rînduială a așezămintelor politice, administrative și comunale, îi va asigura, ipso facto, liberul exercițiu moral al profesiei sale. „Ubi bene, ibi patria“. De la ei se obține și astăzi ca totdeauna, foarte ușor: supunere și declarațiune de devotament cu jurăminte solemne, însă fără entuziasm și gata de a le repeta mâine altui stăpîn vrăjmaș nouă.

Clasa negusturilor ne-a primit cu manifestațiuni corecte de simpatie și devotament, dar în privirea lor se oglindea perfect de bine, schimbarea la față ce ar putea mâine să meargă pînă la trădare, dacă ceva din socotelile lor nu ar corespunde bilanțului prea activ, care constituie în viață singurul lor ideal.

În clasa funcționarilor se distingeau două categorii: cei de origine locală moldovenească și rușii aduși de dincolo de Nistru sub guvernul de la Petrograd. Aceștia, cu greu s-au putut despărți de șapca rusească cu emblema imperială în frunte. Instinctul de conservare însă, împingea și pe alții, ca pînă ce se vor cristaliza noile stări sortite de evenimentele în curs, să-și rezerve posibilitățile de trai sub orice nouă ocîrmuire.

O reală și sinceră simpatie însă, am simțit venindu-ne de la elementul moldovenesc autohton din toate categoriile de cetățeni și care a contribuit foarte mult, ca numai după cîteva zile, armata să se simtă în țara ei.

Proprietarii formau singura clasă ce suferise consecințele revoluției, așa că pentru ei, prezența armatei române era o cheazășie de înlăturare a pericolului ce putea să-i mai amenințe. Cei cu sentimente curat românești, vedeau cu simpatie eventualitățile unirei. Unii din ei însă, sperau într-o viitoare restituire a bunurilor rurale pierdute; ceea ce mai tîrziu le-a lăsat în suflet o slabă urmă de dezamăgire.

Acei dintre proprietari, care aveau simpatii dincolo de Nistru și așteptau o restaurare, aveau totuși tactul să nu manifeste adevăratele sentimente și neputînd să nu aprecieze siguranța ce le-a procurat ocupația noastră și avantajele reale de care beneficiau, au fost siliți în scurt timp să uite perspectivele plăcute ale nălucilor.

Aceasta a fost din punctul de vedere național, atmosfera ce am respirat din prima zi după ce am ocupat Bălții: entuziasm rezervat și interminant cu calde porniri spontane întrerupte de curenți de răceală, era caracteristica țîrgului-oraș.

După puține zile ne-a fost dat să auzim vocea satelor.

Țăranul basarabean a luat din primele zile contact cu trupele noastre de soldați români (moldoveni, munteni și olteni). Pentru el, care fusese ținut în întunericul impus de politica dîrză de rusificare metodică, cunoștiința ce a făcut cu conașionalii săi din celelalte ținuturi românești, a fost o adevărată uimire, o neașteptată destăinuire, o redeșteptare națională.

Cum se perinda de veacuri la hotarele lui, un popor de un neam, de o limbă și de o credință cu el și de care el nu a știut nimic pînă azi, că acest popor frate cu el, trăiește mai liber și poate să își exprime în voie cugetul și închinările lui sufletești în limba strămoșilor lui? Iată ce poporul basarabean nu a știut și ce a învățat din primul contact pe care l-a avut cu armata română.

Procesul de plămădire a ingredientelor despărțite într-un aluat de compoziție unitară nu a cerut nici o meșteșugire pentru a înlesni creșterea și coacerea lui. Operația s-a făcut în mod cu totul natural, prin curentul tainic și căruia nu te poți

împotrivi, al afinității neamului cu existență multimilenară între Nistru și Tisa, încheată cu suspinul aceleiași dureri și înviorată de aceiași credință.

În primele duminici care au urmat așezarea trupelor noastre în cantonamentele lor, în toate satele s-au încins horele și jocurile naționale de soldați, flăcăi și fetele din sat, sub ochii umeziți ai bătrânilor.

Parcă și Cerul se întovărășise la bucuria sufletească a tuturor, căci o iarnă atât de caldă și luminoasă nu trăisem încă. Natura a vrut și ea să contribuie la înviorarea inimilor ce băteau cu un ritm nesimțit pînă atunci și în acord cu sunetele melodioase ale muzicanților improvizați.

Acele zile din februarie 1918, trăite în Basarabia, au fost primele preludii ale „Cîntărei Neamului“, în „Hora Unirii“ ale cărei sunete îndepărtate se auzeau suflînd în zările orizontului nostru.

Nedumerirea și teama, inspirată și impusă de bolșevici ce cuprinsese în prima zi a sosirii armatei române, pe țăranul basarabean, s-a transformat imediat într-o afectuoasă încredere reciprocă și în scurt timp, Basarabia îmbrăcase haine de sărbătoare.

Ofițerii și subofițeri, învățători printre care și mulți ardeleni au deschis cursuri școlare în sate, reînviind sunetele limbii românești. Se deznodase primul fir al vieții culturale a poporului, țesînd cu el prima pînză pe care s-a scris graiul moldovenesc¹ și tot cu el s-au legat, în toiul petrecerilor, încrederea și iubirea.

Vremea, atât de timpuriu prielnică muncilor agricole, îmbia cîmpul rodnic al țării să cheme plugarii să-l rodească și cum țăranul după revoluție era încă nedumerit de ce trebuia să facă, armata l-a povățuit să-și brăzdeze ogoarele asigurîndu-l că rodul este exclusiv, ca și proprietatea pămîntului, al lui.

Povețele noastre au fost ascultate cu însuflețire și plină încredere. Apelul nostru a fost auzit și s-a văzut, cum unul cite unul ieșea cu plugul la cîmp, trăgînd brazda neagră pe negrul pămînt al Basarabiei. Începuse să se respire o atmosferă de liniște și să se vadă lucid raze de nădejde.

Afară de cîteva accidente și tulburări scurte provocate de organizațiunile bolșevice de peste Nistru, cu unele ramificațiuni interioare în lumea tîrgoveților, care au dat loc la ciocniri sîngeroase și de care voi vorbi și le voi descrie în alte capitole; viața agricolă, comercială și industrială, luase în nordul Basarabiei un curs ce părea că se apropie de normal. Fiecare-și vedea în liniște de treaba lui, cînd era lăsat în pace.

Caracatița politică, nu începuse încă să-și înfigă tentaculele în viața pacinică a țărănimii basarabene. Agenți, care cutreierînd satele făgăduiesc munți de miere și o propășire, pe care zic ei, numai patronii lor o pot hărăzi țării, nu se constituiseră încă în grupări mesianice. Ipocrizia și minciuna nu se cristalizase încă în profesarea formulilor pompoase ale dogmelor politice.

Se croise în Basarabia, un început de viață cetățenească, care putea să inspire reflecțiuni serioase spiritelor dornice să așeze mersul gospodăriei unui popor, pe un drum sănătos, presărat de jaloanele și farurile luminoase ale bunului simț; lășînd pe om să-și dezvolte însușirile sale proprii de muncă în iubire, de tovarășie în dreptate și de credință în Dumnezeu, plutind mai sigur pe luciul lin al vieții care nu cere decît un vînt în pînză și o stea în cer.

Nu pot uita niciodată, impresia adîncă ce a întipărit în mintea mea, starea aceea de lucruri din Basarabia, cînd viața fără zbcium părea să-și reia un curs normal. Profan poate în chestiunile politice, mă întrebam atunci dacă nu cumva savanții politici, nu au distrus știința politică și astăzi după 20 de ani, mă cred îndreptățit, privind starea politică din lumea întreagă, să o socot ca cel mai elocvent răspuns afirmativ.

Basarabia de atunci a făcut să se nască în mine părerea că cel mai fericit popor este acela care nu simte că are guvern. Acesta este rezultatul reflecțiilor mele din timpul cînt am trăit în mijlocul poporului basarabean. Cînd a început să se simtă că țara are un guvern, mașina omului a început să scîrție și mecanismul s-a stricat, fiindcă unsoarea angrenajelor și lagărilor nu mai era de ulei natural ci plină de zgrunzuri și spirturi denaturate. În luna februarie 1918, o adiere de înfrățire începuse să sufle în regiunile Bălți și Soroca. Cînd mi s-a cerut de autoritățile locale, permisiunea de a se convoca ca de obicei, primele zile din martie adunările generale ale zemstvelor, deși ne găseam în stare de asediu și ordinele superioare erau contrare, totuși ținînd seama de pulsul ce simțeam că bate în inima poporului basarabean, mi-am luat răspunderea de a autoriza întrunirea acestor adunări regionale, care aveau să producă la Bălți și Soroca, o mare aglomerațiune de delegațiuni din județ.

Am socotit atunci, că față de dovezile de încredere ce populațiunile rurale și orășenești aveau în autoritatea militară, se cuvenea ca și noi să răspundem cu același sentiment solicitărilor lor, care se refereau în mod normal atribuțiunilor de resort administrativ și economic.

Din sînul acestor adunări, întrunite în primele zile de martie, împinsă de instinctul și simțul propriu al populațiunii basarabene, a pornit o mișcare ce pentru mine era neașteptată.

La 3 martie 1918, în adunarea generală a zemstvei din jud. Bălți, s-a votat în unanimitate și în mod spontan o moțiune, de unire cu Patria Mămă, adresînd și celorlalte zemstve din Basarabia, o adresă de adeziune la moțiunea lor.

Nu pot uita, dar nu pot nici exprima, simțurile care au zguduit inima și sufletul meu, cînd am fost anunțat că o procesiune impunătoare a zemstvei cu președintele dl Leanca în frunte, precedată de o fanfară locală, se îndreaptă spre reședința Comandamentului spre a-mi înmîna moțiunea de unire, cu rugămintea de a transmite M. S. Regelui.

Acest gest, în simplitatea lui și sinceritatea sufletului de la care a pornit, deși contrar protocolului textual al Constituției, rămîne totuși un act istoric, care simbolizează izvorul limpede și curat de unde a pornit, din pătura țărănească a moldovenilor băștinași basarabeni, șivoiul apelor Unirei.

Ceea ce a simțit în acele zile țărănimea basarabeană, se găsește exprimat în înțelesul limbii sale, de către un țăran dl Ciobanu, în cuvîntarea ce a ținut-o în ziua de 5 martie 1918, la masa festivă ce s-a dat la Bălți. Socotesc că această cuvîntare rostită de un țăran și isvorită din sufletul și cugetul curat moldovenesc, constituie cel mai frumos și gîngăș document istoric pe care am avut fericirea să-l ascult, din toată desfășurarea pompoasă a Unirei, care a urmat după trei săptămîni la Chișinău și pe care o descriu mai jos.

Din toate cuvîntările ce s-au ținut în ziua de 5 martie 1918 la Bălți aceea a dlui Ciobanu merită să fie citită de toată lumea, și să rămîie săpată pe piatra monumentală a Unirii. Este o voce care trebuie auzită nu numai în țară, dar și peste hotare, căci este vocea plebiscită a Basarabiei. De aceea o reproduc aci în întregimea ei. Este un document sufletesc și istoric al unui neam.

„Am ajuns noi ziua de azi în care ne-am adunat noi la masa Domnului General și eu, un țăran, care alaltăieri am plecat în orașul acesta din țară de la coarnele plugului și acuma văd aicea cum se săvîrșește o nespusă de frumoasă faptă, care afară de toate frumusețile ei, încă și se asemănează foarte tare și cu istoria religiei, anume: cînd ciobanul din o sută oi ale sale au perdut una și au lăsat pe celelalte 99 în pustiile cîmpului singure și-au plecat cu mare ferbințeală să caute pe supusa-i oaie pierdută. Ca cum văd eu azi că bătrîna noastră mamă România a venit cu gîndul ciobanului părăsindu-și cea mai mare parte din

români și au plecat să caute picătura cea de fii din Basarabia, care 106 ani de când este ea deslipită de sânul mamei ei, cu puterea puștei rusului. Iar eu, dle General, văd că azi în spusele tuturor vorbitorilor, care a vorbit aci, apoi și noi toată adunarea vedem cât este de fierbinte bucuria acestei adunări de faptul de azi, dar nu mie încă o leacă îmi este inima rece, ca în petrecerea acestei nespuse de mari bucurii. Măria dv. încă n-au auzit glasul țărănimei-plugari și secerătoritaipa țarei, iar eu D-zeu nu sunt. Sfânt tot nu sînt. Dar sînt un plouat țaran plugar și îndrăznesc a spune într-acest moment propunerea și fierbinte dorință a țărănimei, ca să știe Măria dv. că fiii din Basarabia, văzînd abia brațele mamei sale deschise, ferbinte s-au aruncat și au căzut cu capul la pieptul mamei sale.

Măcar că din adunarea această mare în orașul acesta, dar nici în tot județul Bălți, nu se află nici un fiu care n-ar fi gustat dulceața mamei sale părăsită de 106 ani, cu toate că mama puțin s-a îngrijit de noi însă. Iei așa de bine s-au priceput că mare trebuie să fie dulceața mamei.

Apoi te rog, dle General, să ai în vedere și să ne crezi că noi singuri vom fi înaintea vrednici să gospodărim și să muncim pămîntul pînă la cea de pe urmă picătură de putere, dar mama noastră România să aibă grijă să ne deie lumina și căldura că noi vrem cu toată ferbințeala sufletului să ne lichim de dînsa și să facem fapte încă și mai mari decît acest de azi fără de nici un îndemn pentru țară România Mare mama noastră“.

Poate fi o expunere mai simplă, mai sinceră și mai inimoasă a frămîntărilor ce mijeau în fundul sufletului țărănimii basarabene? Se mai poate pune întrebarea, cine a vrut și cine a făcut unirea? Plebiscitul, fără să-l ceară și să-l împue nimeni, s-a manifestat singur. A fost un torent, care la auzul graiului moldovenesc, a fișnit din baierile pămîntului strămoșesc și s-a revărsat în valuri de puhoi de la nord spre sud, căroro nimeni nu se mai putea împotrivi.

Pe la mijlocul lunii martie, un freamăt de neliniște pasivă, suflă în regiune. În atitudinea și dispozițiile populației se simte ceva schimbat. Parcă lumea nu mai respira aceeași atmosferă.

De unde ogoarele erau împănate de sute de plugari ce lucrau pămîntul, aflăm într-o zi că nici un țaran nu mai ieșea cu plugul din ograda lui.

Ițele politice începuseră să țeară pînza pe care trebuia să umble păienjeni, care să sugă vлага omului lăsîndu-i în schimb virusul îndoielii, nesiguranței și a tulburării.

Căutînd a afla în taină de unde pornește acest nou curent nu am putut auzi de cît șoptindu-se ici-colo că....Stere, sosise la Chișinău.

Omul... Luminei..... fusese trimis de guvernul Marghiloman, să prepare în Sfatul Țării, terenul pentru Unirea Oficială a Basarabiei cu Vechiul Regat.

S-au găsit unele persoane, chiar în sânul Sfatului Țării, care au crezut că fac act de mare inteligență, făcînd reflecțiuni ironice asupra mișcărilor cu totul spontane ale zemstvelor din Bălți și Soroca. Aceasta dovedește cât de puțin cunoșteau ei sentimentul intim și profund al poporului basarabean.

Ei nu-și dădeau seama de măreția momentului și nici nu au înțeles că mișcarea populară care a precedat actul unirei ce erau chemați să desăvîrșească, venea să împlumenească față de Marile Puteri europene, și mai mult votul lor, cu voința unanimă a poporului.

Unirea Basarabiei cu Patria Mămă, nu trebuia să fie pentru congresul păcii, numai votul discutat a celor 100 ce compuneau Sfatul Țării la Chișinău, ci voința unanimă a poporului ceea ce de fapt, a fost.

Au fost în Sfatul Țării, oameni mari la suflet, care au simțit imperativul timpului și completînd revoluția au desăvîrșit unirea. Dar alături de aceștia s-au

găsit și alții, care deși mici de tot la suflet, erau mari în pretențiuni și aspirațiuni, la care interesul personal, covârșea menirea firească pe care destinele Basarabiei i-o hărăzise în istoria neamului românesc.

Noi care simțisem deaproape vibrațiunile inimei și sufletului țaranului basarabean, care auzeam glasul său în cuvîntarea afit de frumoasă a lui Ciobanu, la 5 martie, nu puteam uita impresiunea dureroasă ce ne-a rămas din ceremonia oficială a Unirii în ziua de 27 martie la Chișinău.

Întrunirea Sfatului Țării era hotărîtă pentru o oră înainte de amiază și votarea Unirii urmă să se facă la 1 p.m. cînd șeful guvernului era să fie anunțat, pentru ca cortegiul să pornească de la Comandamentul Corpului de armată la Sfatul Țării.

Aici urma ca președintele Consiliului de Miniștri să fie primit în ședință solemnă, pentru a răspunde în numele M. S. Regelui de acceptarea actului Unirii.

La ora 2 p.m. nu sosise încă avizul că cortegiul este așteptat.

Avioanele zburau rotindu-se deasupra comandamentului, pregătindu-se să însoțească în văzduh ȋrumul cortegiului pînă la Sfatul Țării; spectacol ce nu s-a putut produce, fiindcă piloții și-au pierdut răbdarea. Poți să aștepți pe un scaun ce stă pe pămînt, dar nu în carlinga unui avion ce zboară.

Oră după oră, cadranul continuă rotațiunea acelor, însemnînd mersul timpului ce nu știe să poposească. Neliniște și enervare cuprinde asistența și pe șeful guvernului, care este înștiințat să aibă încă răbdare și că discuția, în jurul unor condițiuni fără rost, este foarte aprinsă în Forul ce era chemat să ratifice voința unui popor.

Soarele care strălucește tot timpul unei frumoase zi de primăvară, începe să apuie și cînd întinericul vrea să învăluie ultimele culori ale crepusculului, sosește în fine după 7 ore de așteptare, știrea că șeful guvernului este invitat să poștească la Sfatul Țării.

Cu sufletul puțin amărît am ajuns în fine la Sfatul Țării, și suind treptele marelui local, vedeam așteptînd pe șeful guvernului, singur în capul scării... pe cine?... pe Stere!, care cade în brațele lui Alexandru Marghiloman!... Și după ce s-au îmbrățișat aveau amîndoi ochii umezi și înroșiți...

O, Doamne! multe ai legat și deslegat pe pămînt, care în ceruri nu pot fi nici legate, nici dezlegate! Iartă-mă, Doamne, dacă păcătuiesc Ție, dar Tu numai ești martor, că în clipa aceea mi-am îndreptat privirea spre Tine, nedumerit și rugător, să ștergi cît mai curînd din memoria tuturor celor de față, această îmbrățișare lugubră, pentru a nu se pîngări primul act solemn și plin de nădejdi viitoare ce ai poruncit să se înscrie în cartea deschisă a Neamului Românesc.

Da! Șapte ore de anticameră, pe care șeful guvernului împreună cu noi, le-a petrecut în localul Corpului de armată, l-au stigmatizat pentru totdeauna ca guvern de mascaradă, așa cum a fost de la începutul pînă la sfîrșitul regimului său.

Toată desfășurarea ceremonialului, care a avut loc pentru sărbătorirea Unirii, stă scrisă în Monitorul Oficial al timpului; dar ceea ce nu este scris nicăieri, este dureroasă impresiune ce am resimțit la auzul cuvîntelor rostite de Președintele Consiliului de Miniștri, cînd în cursul discursului său, ținut la marele banchet al Unirii, a spus:

..., *Unirea Basarabiei s-a făcut la București*“...

Afîta lipsă de tact și de eleganță, față de tot Sfatul Țării în corpore și alte sute de comeseni locali într-un discurs totuși măsurat și elegant în forma sa oratorică, este cu totul inexplicabilă.

Nici unul din noi, reprezentanți ai armatei alături de guvernul Regelui Ferdinand I, nu au înțeles cum șeful guvernului a putut săvîrși o asemenea neleguire, la adresa poporului basarabean și a Sfatului Țării, din mîinile căruia primise cu cîteva ore înainte, proclamația votului de Unire.

Dacă însă toți participanții de la mesele acestui banchet au simțit poate ca și mine, cum paharul de șampanie se clătina în mâinile tremurânde, era unul și numai unul singur, care se simțea satisfăcut. Era ființa aceea mefistofelică, a cărei prezență nu putea să fie decît nefastă. Era acela care apăruse ca un spectru în capul scării Sfatului Țării și care rămîne pururea simbolul trădării de țară și Rege. El însă nu a cutezat să se așeze la masă, a Stat pe un scaun în spatele nostru. Trădătorul nu se simțea în locul său alături de șefii armatei.

Unirea Basarabiei nu s-a făcut la București.

Unirea Basarabiei s-a făcut în sate de întreaga țărănime moldovenească și torentul a pornit de la nord, cu atîta putere și entuziasm în jos, încît chiar dacă Sfatul Țării ar mai fi întîrziat votarea, ar fi fost copleșit și tîrît de curentul poporului moldovenesc.

Este un adevăr istoric, pe care cei cari l-am trăit, avem datoria să-l strigăm pentru gloria însăși a moldovenilor basarabeni.

Țăranul basarabean, a avut cel dintîi intuițiunea momentului istoric al Unirii. Țăranul basarabean a simțit clocotind în vinele lui, sîngele Patriei Sale.

Sînt cuvinte memorabile ale lui Ciobanu, țăran: „Să știți Dv. că fiii din Basarabia văzînd abia brațele mamei sale deschise, ferbinte s-au aruncat și au căzut cu capul la pieptul mamei sale....”, pe care avem datoria să nu le uităm să le reamintim, să le spunem și să le repetăm cu tărie, ca să fie auzite nu numai în țară pentru cinstirea țăranului basarabean, dar și departe peste hotare, pentru afirmarea necontestată a dreptului nostru istoric.

NOTE

1. Sub auspiciile Diviziei 1-a cavalerie, a apărut în primele zile din Martie 1918 la Bălți foaia bisăptămînală „Glasul Moldovenesc”.

HOTINUL

Cînd la martie 1918, toată Basarabia sărbătorea Unirea, cel mai frumos colț al ei era despărțit de noi și vocea Hotinului nu se putea auzi.

Vîrful triumphiului încovoiat dintre Prut și Nistru, numit de unii „Cornul belșugului“, intrase vremelnic sub o stăpînire străină, alta decît Rusia.

Cînd unitățile noastre de cavalerie au atîns calea ferată ce leagă Cernăuți de Moghilău pe Nistru, au întîlnit lîngă gara Ocnîța patrulare de cavalerie austriacă. A fost un moment de nedumerire și șovăială, fiindcă ne găseam în armistițiu și în tratative de pace.

Raportînd cazul ce pentru noi era cu totul neprevăzut M.C.G. ordonă ca în fața lor să ne retragem lăsîndu-le liberă calea ferată pentru transporturile militare austro-germane spre Ucraina.

Această izolare a hotinenilor, nu i-a împiedicat însă de a trimite o delegațiune a lor la Bălți, cerînd și ei în numele județului și orașului Hotin: „Unirea cu România“.

Nu li s-a putut răspunde altceva, decît să aibă răbdare, că în curînd vom avea fericirea să-i îmbrățișăm și pe ei.

Ocupația Hotinului s-a înfăptuit tot de divizia 1-a cavalerie, însă după 9 luni cînd în urma armistițiului de la 11 noiembrie, atmosfera se schimbăse cu totul.

Nu poate fi nici o îndoială că, dacă Puterile Centrale ar fi rămas învingătoare, județul Hotin trecea sub stăpînirea monarhiei austro-ungare, ca o prelungire a Bucovinei și chiar cu velleități de a se întinde mai la sud.

Austriecii au avut tendința încă din primele zile ale ocupației noastre de a se folosi și de linia ferată care de la Ocnîța, duce prin Bălți la Ribnița în Rusia. Această pretenție însă neîntîrînd în clauzele convențiunii ce se încheiase cu guvernul nostru, nu le-a fost admisă. Era primul pretendent serios ce se prezentase la masa succesorală a Basarabiei. Afară de acest vecin, foarte puțin plăcut pe care l-am găsit mișcîndu-se în nordul Basarabiei, am văzut instalat la Bălți un alt pretendent ce se împodobise cu vestimente diplomatice, desfășurînd drapelul ucrainean pe localul consulatului și dînd în vileag, în mod sgomotos: pretențiunile sale asupra părții de nord a Basarabiei inclusiv Bălți.

Era natural ca din pricina haosului pe care bolșevicii îl lăsau în urma lor, ispita mirajurilor înșelătoare să facă în strălucirea ei să licărească jucînd profitorii ambițioși.

Făcînd cunoscut dlui Consul al așa-zisului „Stat Ucrainean“ ce nu se născuse încă, cum că în Basarabia nu dăinuiește „altă autoritate decît cea civilă a „Sfatului Țării“ și cea militară a armatei române, îl rugăm să-și coboare drapelul ce nu avea nici un rost.

Văzînd că după cîteva zile, invitația ce făcusem rămîne fără rezultat, am fost nevoit să o repet într-o formă mai accentuată, lăsînd să se înțeleagă care ar fi urmările în caz de neexecutare și că este de dorit să-și caute alt loc pentru îndeletnicirile politice pe care vroia să le exercite.

După cum se vede, la 1918 Basarabia era rîvnită de mulți care își ziceau: de ce nu le-ar fi permis și lor să repete după 106 ani, cel puțin o frîntură din gestul cavaleresc al Țarului de la 1812.

În special județul Hotin prin structura lui etnică, care era rezultatul politicii de rusificare condusă cu tenacitate de guvernul moscovit, era obiectul unor insistențe foarte active pentru a fi dezlipit de soarta Basarabiei, ce trebuia redată la vechea ei matcă.

Se știe chiar, că sub domnia unui Voievod moldovean Duca, au fost mutate colonii întregi de români din județul Hotin pe stînga Nistrului pînă dincolo de Odessa și în locul lor s-au infiltrat ruteni și evrei în mare număr, fugiți din Polonia și Rusia. Aceasta lămurește caracterul etnic străin al multor localități din județul Hotin, cum și din Bucovina.

După înfrîngerea Puterilor Centrale, urmată imediat de ocuparea Hotinului de către trupele noastre, atît polonii cît și ucrainenii nu au încetat via lor propagandă pe lîngă Marile Puteri, pentru a valorifica și unii și alții, drepturi închipuite asupra acestor regiuni. Evenimentele din prima jumătate a anului 1918, creaseră o situație atît de tulbure, nesigură și îndoielnică asupra celor ce puteau să urmeze, încît orice curente găseau crezare și aveau putința de a fi canalizate.

În populația negustorească și în special în lumea evreilor, circulau neîncetat știri și zvonuri, cu totul contrare realităților și mersului firesc al evenimentelor.

Ceea ce este și mai ciudat, este că din tabăra poftitorilor la dulcea miere a Basarabiei, am avut și propuneri de alianțe. Gigantul moscovit cu chipul său de bolșevic, amenința pe toată lumea și nici un stat, nici o putere, nici chiar grupări de oameni liniștiți, nu se simțeau în pace cu el.

Îndată ce am ajuns la Bălți, un general polonez, în capul unui detașament de cavalerie, al cărui efectiv și calitate nu am avut ocazie să-l cunosc, s-a oferit să coopereze cu noi contra bolșevicilor. El spunea că are o divizie lîngă Soroca, dar aceasta mai mult pentru a obține de la noi cantități cît mai mari de proviziuni, de care duceau mare lipsă. Acest ajutor era privit cu simpatie, fiindcă atunci aliații căutau să adune în Rusia orice sîmbure din care putea să încolțească o forță, așa că și M.C.G. român, era dispus a înlesni înjgheburile acestor formațiuni.

Relațiunile noastre însă nu au fost de lungă durată. După ce am dat polonezilor făină și subsistențele de care aveau nevoie, primind asigurarea că vor coopera cu noi în contra unui eventual atac al bolșevicilor la Nistru, ce din informațiuni se prepara pe malul opus, aflu într-o bună dimineață că prietenul meu polonez împreună cu trupa sa ce nu avsesem nici timpul să o vizitez, a dispărut de lîngă Soroca unde se găsea și a trecut în Rusia.

Dar ceea ce a fost și mai surprinzător, este faptul că după puține zile noi am fost atacați de bolșevici la Ribnița.

Fost-au polonezii informați mai precis ca noi, de executarea acestui atac? Nu pot ști, dar melancolia de care am fost stăpînit atunci și care o simt și azi tot atîta de vie cînd mă gîndesc la acest episod, mi-a lădat o neștearsă urmă de amărăciune. Polonezii s-a crezut atunci a fi în mai plăcută siguranță pe stînga Nistrului decît pe dreapta, unde cuvîntul dat le impunea să fie.

Am mai avut și la Hotin, după un an, în primăvara anului 1919, plăcutul prilej de a gusta farmecul prieteniei de o oră. Primim o propunere de la un general de al lui Petliura, care se găsea dincolo de Nistru, ca să coopereze cu noi contra bolșevicilor, exprimîndu-și dorința de a se întîlni cu mine pentru a ne înțelege și adăugînd că întîlnirea să fie învăluită de cel mai strict secret pentru a nu fi observată.

Această întîlnire ar fi putut să aibă un caracter pitoresc căci mi se propusese ca locul de consfătuire să fie în barcă pe mijlocul Nistrului, ceea ce mi s-a părut mult prea caraghios. Cum nu țineam de loc să mă fac ridicol, am fixat întîlnirea invitîndu-l la un dejun într-o casă părăsită și izolată pe malul drept al Nistrului. Întrevederea noastră a fost foarte amicală și convorbirea s-a făcut în limba germană pe care o

cunoștea în perfecție. Părea a fi om al vechiului regim și avea credința, pe care de altfel o avea toată lumea atunci, că regimul bolșevic nu mai are viață lungă.

Rezultatul colaborării noastre însă, a fost tot atât de negativ, cum a fost cu polonezul de la Soroca, deoarece nu l-am mai văzut și nu am mai auzit nimic despre el. Pe câți de aceștia nu i-o fi înghițit pământul, nelăsând urmă că au trăit odată.

Fără să se slăbească cît de puțin în amintirile mele, impresiunea vie și plăcută ce mi-au lăsat întipărite în suflet, lunile din 1918 petrecute la Bălți, Hotinul învăluie perioada operațiunilor diviziei 1-a cavalerie de la decembrie 1918 pînă la iunie 1919, într-o atmosferă cu totul deosebită.

Cele șase luni din 1918 trăite la Bălți, influențate de situația generală nesigură erau apăsate de negura întunecoasă și posomorită a operațiunilor militare de pe frontul occidental, cînd în cele din urmă germanii pătrunseseră a doua oară la sud de Marna. Dar se vede că Marna a trebuit să rămîie și la terminarea războiului, simbolul victoriei pentru Franța și aliații ei. Marna la 1914 a fost sfîrșitul începutului și tot Marna la 1918 a fost începutul sfîrșitului.

Trecerea noastră în județul Hotin, după retragerea pripită a trupelor austro-germane și semnarea armistițiului, a fost însoțită de o strălucire orbitoare, care ne-a făcut să nesocotim multe neajunsuri provocate de bolșevicii din afară și dinăuntru.

În timpul ocupației austriace în județul Hotin, se înfăptuia pe calea ferată Noua Suliță-Lipcani-Ațachi un continuu exod spre răsărit și un schimb neîncetat de prizonieri ce treceau din Rusia în Austria și vice-versa. Natural ca după fuga nemților aceste șivoaie încetînd cursul lor normal și îndrumat, ele au depus în calea lor elemente ce nu-și găseau rostul în alte părți, tulburînd apele stătătoare.

Bolșevicii s-au folosit de situația specială a Hotinului, rămas văduv de orice autoritate, pentru a întinde antenele lor.

Afară de sate, armata a fost ținta principală a propagandei și atacurilor lor, avînd puncte serioase de sprijin în unele localități unde populațiunea nu era moldovenească.

Bolșevicii au știut să se folosească și de lipsurile foarte mari de care suferea trupa în iarna din 1918-1919. Echipamentul soldatului era într-o stare mizerabilă și putea în mod firesc să fie apăsător pentru moralul trupei, înfățișînd astfel un teren rodnic pentru încolțirea semințelor pe care bolșevicii au încercat să le arunce pe acest ogor.

Dar ei s-au izbit de o forță morală neînchipuit de mare, care zace în inima, sufletul și bunul simț românesc. Pilda pe care a dat-o soldatul nostru în acele împrejurări numai cei care au trăit cu el atunci în nordul Basarabiei, își pot da seama de măreția ei și socot că avem datorita să o spunem și să o repetăm de cîte ori se prezintă prilejul, ca să se știe și să nu se uite.

Soldatul țăran-român, este nu numai cumpătat și îndurător, dar și *intelligent*, înțelept și cu un bun simț specific care îl face să judece împrejurările și actele ome-nești cu mintea omului de înaltă cultură. S-ar putea scrie un volum cu nenumărate fapte și reflecțiuni care zugrăvesc calitățile lui. Mă voi mărgini să descriu aci numai una, care arată și mediul în care trăia soldatul român în vremea aceea în nordul Basarabiei:

Mă găseam cu cartierul diviziei la Lipcani, cînd primesc de la Comisariatul guvernului din Chișinău, un ordin extrem de sever contra unui sergent care a bătut un mecanic rus de la C. F., cerînd să se ia cele mai aspre măsuri contra lui și să se raporteze pedeapsa ce i s-a dat. Deși mă surprinsese în mod simțitor tonul care caracteriza ordinul Comisariatului guvernului, totuși eram nerăbdător să aflu cum și ce fel se întîmplase această extraordinară catastrofă, ce mi se părea destul de regretabilă.

Ce se întîmplase?

Pe calea ferată Cernăuți–Noua Suliță–Lipcani–Ațachi–Moghilău, circulau mulți prizonieri și negustori evrei din Austria spre Rusia și fiindcă în bagajele lor se găsisese odată o lădiță cu explozive, era ordin ca în anume stațiuni să fie percheziționați. Pentru acest serviciu se organizase patrulă comandate de gradați.

La una din stații între Lipcani și Ocnița, un sergent șef de patrulă se suie într-un vagon în care toate băncile erau ocupate de călători.

Sergentul de roșiori, deși sergent era literalmente zdrențaros, pantaloni ce nu mai primeau petice, coate rupte și cîrpite cu postav vechi de altă culoare și cisme rupte; galonul pe umăr nu mai avea nici fir de lînă galbenă necum de aur.

Vagonul era plin de ruși și negustori evrei din Bălți, care la suirea sergentului au început să rîdă în mod sgomotos de ținuta sergentului; dar sergentul foarte liniștit fără să dea nici o atenție atitudinii destul de provocatoare a rușilor din vagon, se îndreaptă spre unul din ei care avea o lădiță la picioare zicîndu-i: „deschide lada“.

Rusul continuă a rîde cu vecinii săi de bancă arătînd cizmele sergentului. Acesta, cu aceeași liniște netulburată repetă a doua oară: „deschide lada“

Rusul nesupunîndu-se și continuînd a rîde, sergentul repetă pentru a treia oară aceeași somație, dar de data aceasta cuvintele au fost însoțite de o pereche de palme zdravene care l-au apropiat pe rus cu nasul de ladă și pe care cam amețit se grăbește să o deschidă.

Sergentul, după ce a percheziționat bagajul, liniștit ca un englez, la tăcerea deodată a călătorilor, se scoboară din vagon și face semn șefului de tren că poate să plece.

Această scenă a impresionat pe unii călători, care ajunși la Bălți, au istorisit cazul admirînd purtarea sergentului. Dar rusul, mecanic la C. F. împreună cu tovarășii săi de concert, sosiți la Chișinău au trîmbițat barbaria armatei române, făcînd să sune toate coardele ce puteau să asurzescă urechile dlui comisar al guvernului, în jurul căruia se formase un sindicat ce își luase însărcinarea, puțin laudabilă, dar foarte remuneratoare de a ponegri armata română.

Cît privește sancțiunile luate contra sergentului, ele s-au manifestat printr-un ordin de zi pe Divizie, prin care a fost dat ca pildă pentru demnitatea și energia cu care și-a îndeplinit serviciul.

Cît de ușor este să pornești de la centru cu fulgerile severității spre periferia îndepărtată unde mai adesea, în celulele de jos zac suflete mult mai înalte decît în celulele de sus.

Dacă ne oprim o clipă și ne mutăm cu gîndul în mijlocul aceluia vagon, nu putem să nu fim cuprinși de un sentiment de respectuoasă admirațiune, închinîndu-ne în fața acestui tablou: ostașul român singur, zdrențaros, dar conștient și mîndru de simbolul ordinii și credinței pe care o reprezintă; stînd senin, liniștit, dar energic, în fața mulțimei sgomotoasă și sălbatecă a dezordinii și nelegiuirii. Așa va fi pururea soldatul român prețuit de posteritate.

Județul Hotin are particularități care îl deosebesc de trupul Basarabiei și este interesant de semnalat cum condițiunile geografice ale unei regiuni, pot din prima zi să aibă o puternică înfrîurire asupra spiritului militar, al celui chemat să trăiască și să se miște în marginile ei.

Hotinul prin situația lui geografică și chiar prin natura terenului său, se leagă mai mult de Bucovina decît de Basarabia. Se obișnuiește chiar de unii a se numi Bucovina basarabeană și de alții Basarabia bucovineană.

Acest imperativ al mediului geografic, l-am resimțit prin înfrîurirea ce a avut asupra relațiilor mele cu Comandamentul Superior de la Chișinău, cu care legăturile erau mult mai anevoioase decît spre Cernăuți și cum în luna ianuarie 1919

atacul bolșevicilor luase un caracter mai serios, cooperarea se impunea a fi mai strînsă cu cei care priveau același front în direcția nordului avînd și legături directe cu ei.

Cine stă în județul Hotin respiră fără să-și dea seama ozonul dimineții aceleiași atmosfere a Bucovinei basarabene. Eram atît de frămîntat de această situație care mi se părea lipsită de armonie cu imperativul geografic în care mă găseam cu trupele mele, încît am fost nevoit a supune șefilor părerile mele și M.C.G. a ordonat trecerea sectorului de nord al Basarabiei de la Comandamentul din Chișinău la cel de la Cernăuți.

Am pipăit nevoile locale de naturi diferite, geografice, etnice și economice; trăind momente ce sînt hotărîtoare în asemenea împrejurări, exprimîndu-mi părerea că o bună parte a Hotinului trebuie și din punct de vedere administrativ să fie alipit Bucovinei.

Aceasta explică și tendința Austriei, care îndată ce a avut putința, a dovedit că dorește să ia în stăpînirea ei nordul Basarabiei, ca o prelungire geografică naturală a Bucovinei.

După înfrîngerea Puterilor Centrale și după ce noi am ocupat județul Hotin, au început tentativele ucrainenilor urmărind același scop: a îngloba în hotarele lor partea Bucovinei la nord de Prut și județul Hotin, ca făcînd un trup geografic și etnic.

Dar și din punctul de vedere economic noi am asistat la procesul normal al dezvoltării lui. Am văzut cum de la actul unirii cu Bucovina, încetul cu încetul tranzacțiile comerciale s-au deplasat spre Cernăuți, care a devenit centrul economic al produselor județului Hotin.

Din punctul de vedere militar, nu trebuie să uităm că Hotinul în toate veacurile a fost pentru Moldova sulița îndreptată spre miazănoapte în coasta puternicilor vecini de dincolo de Nistru. Aceasta ne-o dovedește Cetatea Hotinului care stă și astăzi atît de falnică pe malul drept al Nistrului.

Aceste lespezi mute, cînd stai și le privești în tăcerea nopții, parcă vor să-ți cînte glasul vitejiilor străbune. Ele stau de strajă și rostesc de veacuri omenirii că aci a fost și pururea va fi paloșul Moldovei îndreptat spre cei ce ar vrea să o încalce.

Hotinul este unul din acele puncte strategice, care în istoria militară a popoarelor sînt sortite să joace un rol covîrșitor.

În situația geografică a României de azi, cu traseul frontierei sale, care de la Dunăre la apus și de la Mare la răsărit, se ridică spre nord ca două arcuri ale unei bolți ce se închide la Hotin, Hotinul formează cheia de boltă a apărării teritoriului nostru dinspre miazănoapte.

Cu Plevna la 1877, cu Metz la 1870, cu Liège la 1914, cu Verdun la 1916, cu Oituz și Mărășești la 1917, istoria militară ne dovedește că pe fronturile întinse pe care se pot desfășura operațiunile militare, există puncte geografice pe care apărarea trebuie să le menție cu orice preț și atacul trebuie să le cucerească pentru a înclina de partea sa balanța sorților de izbîndă. Hotinul la frontiera noastră de nord-nord est, este unul din acelea.

ARMATA

Prima școală culturală în Basarabia

După trecerea noastră în Basarabia la ianuarie 1918, am simțit nevoia ca pe lângă liniștea și siguranța adusă oropsitului popor moldovean, să-i cultivăm sufletul și să ne alipim de inima lui.

Pot afirma cu mândrie că Divizia 1-a Cavalerie ce comandam, nu a lipsit de la această datorie.

Activitatea noastră culturală a fost rodnică. În primul rînd am căutat să stabilim armonia socială, atît de sdruncinată de revoluție. Cu încetul locuitorii și în special țărani au început să aibă încredere numai în armată, astfel că am fost adesea siliți să dăm deslegări multor chestiuni ce nu erau de resortul nostru.

S-a arătat țaranului basarabean, starea reală de lucruri de micul regat, cu totul alta decît aceea zugrăvită lor de propagandiști și instigatori bolșevici. Din această apropiere s-a născut avîntul ce cu atîta forță a străbătut toate colțurile Republicii Moldovene dintre Prut și Nistru, creînd acea atmosferă națională românească care a întărit voința de unire și care în mod spontan a fost proclamată în primele zile din martie de către zemstvele județelor Bălți, Soroca și Orhei.

Pentru a arăta populației și gradul înalt la care a ajuns arta muzicală la noi, m-am folosit de prezența la Iași a marelui nostru artist George Enescu, rugîndu-l să vie să dea un concert la Bălți.

La început lumea cu pretenții de mare competență muzicală, era foarte sceptică și rezervată față de „lăutarul Enescu“ care le era necunoscut, ei neputîndu-și închipui că România putea să aibă și ea un mare artist. Prima nedumerire pentru public a fost aceea cînd a văzut pe comandantul diviziei, suindu-se pe scenă pentru a-i prezenta pe „George Enescu“ și a-i aduce la cunoștință că pentru cinstirea acestei zile, se va înființa la Bălți „Societatea de Binefacere George Enescu“.

În timpul concertului se simțea cum treptat aplauzele deveneau mai entuziaste pînă ce s-au încheiat cu lacrimi de admirație.

La plecarea noastră din Bălți am trecut Diviziei a 9-a Infanterie care ne-a înlocuit, statutele societății organizată cu un capital de peste 60 000 lei.

Scrisul românesc cu caractere latine era necunoscut moldovenilor din Bălți. Am scos „Glasul Moldovenesc“, o gazetă tipărită la început pe două coloane, cu caractere cirilice și latine, avînd la fiecare număr și un alfabet explicativ. Această gazetă se împărțea gratuit în comune prin organele militare. După cinci luni, literele cirilice au fost suprimate și înlocuite cu litere latine pe care ajunsese să le înțeleagă majoritatea din populația cititoare.

Ofițerii activi și de rezervă, împreună cu învățătorii ardeleni atașați pe lângă divizie, au început din primele zile să ție cursuri de adulți în sate.

Pentru a încuraja pe plugari la munca cîmpului, armata le-a dat ajutoare cu cai și soldați pentru aratul ogoarelor, la cei ce nu aveau mijloace.

La mulți săteni nevoiași, care întorși din război și-au găsit gospodăriile ruinate, li s-au dat din depozitele rusești hamuri, căruțe și diverse alte materiale ce puteau să le fie de prim folos.

Mai ales în județul Hotin, unde divizia a intrat în luna noiembrie 1918, s-a simțit nevoia ca pe tărîmul cultural activitatea noastră să fie și mai intensă, întrucît acest colț de pămînt românesc a fost cel mai rusificat.

Prin jocurile de duminici și serbări organizate în diferite sate, soldatul nostru a cîștigat dragostea și admirația populației care la început îl privea cu neîncredere.

Merită a fi semnalată școala de adulți înființată în ianuarie 1919 la Lipcani și condusă de preotul Șerboianu, unde după 4 luni, 72 de bărbați și femei între 18 și 60 ani, au învățat să scrie și să vorbească limba română. Li s-au dat noțiuni de istoria românilor, de granițele României întregite și de bogățiile ei.

Tot la Lipcani din inițiativa diviziei s-a înființat un cerc cultural înzestrat cu o mică bibliotecă și prin îngrijirea prof. Șerboianu s-a înființat o secție a Ligii Culturale care s-a pus în legătură cu centrala din București.

În urma unei încercări reușite a bolșevicilor de peste Nistru contra orașului Hotin, care a silit pe generalul Davidoglu să părăsească orașul cu cartierul brigăzei sale, pentru a reda liniștea populației și a șterge impresiunea de îngrijorare ce se citea pe fețele tuturor, am cerut și M.C.G. după o repetată insistență a mea, a încuviințat ca să mă mut cu cartierul diviziei de la Lipcani la Hotin.

Independent de măsurile ce s-au luat pentru ca o nouă surpriză să nu se mai repete, s-a început o mai intensă activitate culturală prin înființare de cercuri culturale pentru șezători literare, școli de adulți, serbări cîmpenești, concursuri hipice, serate dansante și un cinematograf.

Pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor de război lipsiți de mijloace, divizia a înființat o cantină unde luau masa gratuit 250 de văduve și orfani.

Comandamentul a luat măsuri de s-au înființat cu medici militari, infirmierii și spitale improvizate unde bolnavii găseau îngrijire și hrană bună.

În regiunile devastate, soldații noștri au dat ajutor la refacerea clădirilor întrebunțînd lemnărie gratuită din pădurile statului.

Comandamentul diviziei a dat o atenție continuă la repararea drumurilor. Șoseaua dintre Hotin și Noua Suliță a fost complet renovată de soldații Diviziei 1-a cavalerie. În tîrgul Lipcani s-a făcut o șosea pietruită care nu era înainte decît un drum ce se prefăcea în mocirle după ploaie.

Cînd am început să strîngem material pentru pietruirea șoselelor, locuitorii nu prea erau bucuroși zicînd că aceasta îi va sili să-și potcovească caii care pe pămîntul negru al Basarabiei, umblau ca pe covor.

Stăpînirea rusească pentru a-i izola complet de românii de dincolo de hotare, lăsase Basarabia lipsită de orice comunicații lesnicioase.

Toate aceste înfăptuiri au slujit mult la respectul ce populația a început să manifeste pentru ostașul român.

CERCETĂRI ISTORICE

Activitatea Diviziei 1-a cavalerie nu s-a numai aci. Ea a făcut și cercetări istorice prin căutarea documentelor de către ofițeri numiți de divizie. S-au adunat 73 documente din trecutul românesc, care au fost trimise Academiei Române la București. Inventarul acestor documente l-am adăugat ca anexă aci pentru ca cititorul pe care l-ar interesa să poată avea cunoștință de ele. (Anexă pag. 20).

În cursul acestor cercetări s-a constatat că multe icoane cu inscripții vechi în limba română au fost acoperite cu un strat de vopsea peste care inscripția a fost scrisă în limba rusă spre a șterge orice urmă românească. În unele biserici multe documente românești au fost arse. S-au găsit hrisoave de pe timpul lui Ștefan cel Mare și cărți bisericești tipărite la Blaj.

În satul Creștinești, în casa lui Bogdan Petriceicu Hajdeu s-a găsit „pecetea familiei Hajdeu“ și alte două peceți ale Domniei Moldovene ce au aparținut Domnului Bogdan Petriceicu.

Din mărturisirile scrise ce s-au găsit, se poate deduce calvarul îndurat de populația basarabeană și mijloacele întrebuințate de ruși pentru a o rusifica.

Cu toate încercările însă de distrugere și jaf, tot ne-au rămas destule mărturii, mai ales în județul Hotin, care să poată vorbi lumii nu numai despre continuitatea neamului românesc în această parte a țării, dar și despre lupta ce s-a dat între conștiința neclintită a unui neam care vrea să trăiască și o stăpânire samavolnică și cotropitoare.

Depozitul sacru, care a păstrat prețioasele mărturii ale conștiinței noastre naționale a fost și aci tot biserica. În „Metricile“ și „Vedenus“-urile bisericii, inima necăjită a preotului moldovean și-a vărsat focul însemnând zi de zi în cuvinte românești cu slove cirilice: înființarea satului și a bisericii, nevoile de care suferea biserica, întâmplările mai de seamă din sat, cum sînt: botezurile, cununile și înmormîntările. Pe toate acestea preotul a cusut diferite ucazuri împărătești, enciclice mitropolitane sau sinodale, ordine și ordonanțe de ale Nameastnicului. Istoria Basarabiei de la 1812 încoace se poate bine reconstitui din aceste „Metrici“ și din dosarele pîrcălbiei Hotinului.

Din consultarea acestor scripte se constată cum s-a întins și înăsprit politica de rusificare a populației basarabene. Cărțile bisericești tipărite în limba românească la Mitropolia din Iași, București, Rîmnicu-Vîlcea și Făgăraș, au fost folosite în biserici cît timp s-a aflat pe scaunul mitropolitan, Gavril fost Episcop al Hușilor. El era născut în Basarabia la Stăuceni și înălțat pe scaunul de Mitropolit al Chișinăului la 1812.

Mai tîrziu tot sub Împăratul Alexandru I se interzice aducerea cărților bisericești din România și Ardeal. Se înființează o tipografie bisericească la Chișinău care tipărește cărțile bisericești în rusește.

Din scriptele acestea bisericești se mai deduce și firul rustificării numelor vechi românești și se vede cum preoții își mai făceau la 1845 socotelile în lei și parale deși circulația monedei românești fusese interzisă prin ucaz încă din anul 1827.

Județul Hotin pare a fi fost un cuib al vechilor familii boierești moldovenești, căci aproape din toate numele cunoscute, se găsesc urme aci. Parte din ei s-au rusificat, alții au emigrat. Multe documente privitoare la familiile moldovenești au fost distruse de bolșevici în 1918 când au prădat și incendiat conace.

Un contract de aprovizionare a armatei semnat de Regele Gustav Adolf

În ianuarie 1919 eram la Lipscani și cartierul diviziei era așezat în castelul proprietății baronului Ditmar.

Un ofițer din Statul Major al diviziei, îmi aduce într-o zi un teanc de acte și scrisori, ce găsisse într-un sertar de la unul din birourile care erau în podul casei, plin cu mobile.

Din scrisorile și corespondența familiei, reieșea că Ditmar își avea originea din vechea familie „Von Rosen“, atât de bine cunoscută în istorie încă din secolul al XVI-lea. Se mai vedea că familia lor se înrudise prin alianță cu Roznovanu din Moldova, devenind proprietarii unui domeniu pe dreapta Prutului în județul Dorohoi.

Dar punctul culminant al interesului acestor acte și care mi-a produs o adevărată emoție de bucurie, erau două contracte de cumpărare și predare, încheiate între regele Gustav Adolf și baronul von Rosen, prin care acesta se însărcina să aprovizioneze armata regelui Suediei cu furaje și subzistențe.

Citind acest document semnat cu propria mână de Gustav Adolf și pipăind sigiliul regal bine conservat, mă bucuram gândindu-mă la plăcerea ce au să o simtă istorici noștri de la Academia Română când îl vor primi.

Sînt aproape 20 de ani de atunci și mă revolt încă astăzi contra mea însumi, că l-am scăpat din mână și iată și cum:

Era așteptat peste cîteva zile să sosească proprietarul care aflînd că armata română ocupase județul Hotin, știa bine că va fi în siguranță. Am rugat pe ofițerul care îmi adusese actele să le puie la un loc de unde le luase, zicîndu-i că este mai elegant să rugăm pe dl Ditmar, după ce își va alege corespondența familiei pe care ar dori să și-o păstreze, să doneze el direct Academiei pe celelalte.

La ora 1 noaptea am fost sculat din somn că s-a aprins podul casei și că este total cuprins de flăcări; focul se comunicase în pod de la un hodgeag defect...

Dacă atunci am putut crede un moment că am fost stăpînit de scrupul de corectitudine, astăzi însă îmi zic: am făcut o prostie.

ÎNTÎMPLĂRI ȘI CONSTATĂRI DE ORDIN MILITAR

Operațiunile de ordin militar, la care au fost chemate să ia parte trupele Diviziei 1-a cavalerie în Basarabia, nu pot să fie privite din punctul de vedere tactic și strategic decît cu interes limitat.

Armata a trecut în Basarabia fără a întîmpina o rezistență militară serioasă, decît ici-colo tentative de contraofensivă mărginită la cîteva puncte de hotar, cu caracter mai mult de surprindere care să impresioneze populația, făcînd-o să creadă că reîntoarcerea bolșevicilor în Basarabia ar mai fi posibilă și că nu va întîrzia.

După instalarea noastră la Bălți, examinînd topografia terenului în imediata apropiere a podului de la Ribnița și rezemat pe informațiunile noastre, că un atac al bolșevicilor la Ribnița este probabil, ajunsesem la concluzia că cu efectivele reduse de care dispuneam, apărarea apropiată a podului era dificilă și ușor expusă unei surprinderi.

Aceste considerațiuni m-au făcut să cer autorizația de a distruge podul de pe Nistru sau a trece rîul pentru a instala un cap de pod pe sînga lui.

M.C.G., bineînțeles din motive de ordin politic care nu ne incumbă să le judecăm, nu a aprobat nici una, nici alta din aceste propuneri.

Dar ceea ce admisesem ca posibil, s-a întîmplat peste scurt timp.

Folosindu-se de un tren blindat, bolșevicii au trecut noaptea pe pod și atacul prin surprindere s-a executat, lipsind puțin ca comandantul brigăzii, colonel Gaicu, să fie surprins în cantonamentul său.

Natural că a doua zi, prin măsurile luate situația s-a restabilit și M.C.G., a aprobat distrugerea podului care s-a făcut prin scufundarea unei culee.

A doua încercare de atac și care a avut o urmare destul de supărătoare, a fost aceea de la ianuarie 1919 contra orașului Hotin unde se găsea cartierul brigăzii general Davidoglu și care surprins noaptea, a părăsit orașul împreună cu prefectul județului, de-abia numit și sosit la post, retrăgîndu-se spre Noua Suliță. La acest atac au luat parte și cîțiva locuitori din satul de la sud de Hotin înregimentați în celulele bolșevismului.

După ce lucrurile au fost repuse la locul lor, pentru a reda liniștea și încrederea populației, puțin demoralizată de acest mic succes al bolșevicilor, am hotărît mutarea cartierului general al diviziei de la Lipcani la Hotin. La început M.C.G., nu voia să aprobe găsiînd locul prea excentric pentru cartierul diviziei. Însă după o nouă insistență a mea, bazată pe considerațiuni de ordin politic, social și național s-a dat ordinul de mutare.

Primirea entuziastă pe care ne-a făcut-o populația orașului Hotin, a dovedit cît era de oportună această măsură.

Peste cîteva zile, bolșevicii crezînd să ne tulbure întrunirile culturale, serbările și distracțiunile organizate de comandament, ne-au trimis cîteva obuze de la o baterie ce era bine ascunsă dincolo de Nistru.

Un obuz căzînd în curtea unui cantonament a omorît un soldat. Alt obuz a căzut în poartă, în curtea casei particulare unde locuiam eu. Spărtura de obuz o păstrez încă și foarte des servește ca mic vas de flori.

Artileria noastră reușind să descopere bateria bolșevică care începuse să ne supere, a adus-o la tăcere.

Afară de aceste două incursiuni mai serioase, celelalte mici atacuri nu au avut altă însemnătate decît aceea de a întreține mai vie atențiunea ofițerilor de-a lungul Nistrului.

Cît privește impresiunea ce o aveam atunci, asupra posibilităților Rusiei de a întreprinde operațiuni militare serioase contra noastră, nu aș putea să expun mai bine, felul cum am judecat atunci situația cu tot reflexul ce a exercitat asupra mea decît reproducînd aci în întregime răspunsurile ce am dat într-un memoriu, la întrebările ce mi-au fost puse de comandamentul corpului 4 armată la începutul anului 1921 cînd comandam Divizia 7-a infanterie.

Aceste răspunsuri sînt imaginea vie a modului cum am cugetat situația militară a Rusiei din acele vremuri, născută numai din stările de fapt pe care le-am trăit.

Nu redau aici decît răspunsurile mele la primele patru întrebări, care se referă la Rusia și armata ei. Celelalte întrebări și răspunsuri din memoriu, ating chestiuni proprii apărării noastre și a măsurilor militare ce ar trebui să luăm noi și care intră în domeniul tehnico-militar ce nu-și are locul în aceste amintiri.

Prima întrebare: Are Rusia motive de a ataca România și care pot fi acele motive?

Actualul regim politic al Rusiei (1921), bazat numai pe teroare, nu este un stat cu formă bine definită și nu are caracter permanent care să-i permită a avea un program hotărît de politică externă rezemat pe tradițiuni și năzuinți politice izvorîte din sentimentul de conservare și propășire al poporului rus. Singura tendință ce se desprinde din toate acțiunile actualului guvern sovietic, care poate fi numit „Sindicatul Lenin-Trotsky”, este aceea a propagandei externe, ce nu este acționată de impulsul vreunui sentiment de umanitate, care să radieze în lume fericirea, așa cum Christos a propovăduit dogmele religiei creștine. Propaganda externă pentru el este trebuincioasă vieții însăși a acestui organism, care dacă ar fi menținut în status-quo, al său pentru a trăi numai din forța lui proprie, moare lipsindu-i nervul vieții și al progresului care este: „libertatea individuală, libertatea cugetului”.

Iată de ce Rusia actuală, sub îndreptățirea mărturisită de dezrobire a Basarabiei care nu este însă decît o mască ce ascunde scopul adevărat, poate să justifice un atac contra României. Alimentînd această mișcare în spiritul maselor de dincolo și dincoace de Nistru, ea speră să-și prelungească existența, dar de fapt își prelungește agonia.

Un alt motiv, de ordin mai puțin idealist este acela al procurării subsistențelor trebuitoare vieții și care sub regimul guvernării sovietice se împuținează din ce în ce, pînă ce poporul întreg complet istovit, pierde de foame.

Așa că ocuparea Basarabiei, țară bogată plină de subsistențe muncite și produse de alții, este o pradă demnă de guvernul sovietic și de cei care rîvnesc să vază răsărind la orizont: „Republica lui Racovski”.

De aceea cred că putem fi atacați, nu însă de armata unei națiuni conștientă în aspirațiunile ei, ci de bande de fițhari pe care trebuie să-i tratăm ca atare.

A doua întrebare: De ce forțe militare dispune Rusia și cîte din ele poate trimite contra României?

Cred că este aproape imposibil să se fixeze forțele militare ale Rusiei de astăzi. Singurul izvor cu temei pe care îl avem și acela chiar prea puțin sigur, este buletinul M. S. Major. Ne lipsesc însă date care să ne indice exact reforma ce s-a adus în organizarea forțelor militare sovietice și mai ales de dezlocările ce le-au fost impuse atît de dezordinile interne cît și de starea de foamete din Rusia răsăriteană.

Ținînd seama că o pace aparentă există cu polonii la nord și cu mahomedanii și persanii la sud, s-ar putea deduce că toate forțele lor sînt disponibile contra noastră; din care bineînțeles că cel puțin 50% vor fi păstrate pentru menținerea ordinii interne a regimului.

Socotesc dar că în nici un caz forțele ce s-ar putea trimite la Nistru contra noastră, nu ar fi mai mari ca cele indicate de buletinul M.S.M.!

Părerea mea este că în realitate ele sînt mult inferioare fiindcă nu toate forțele militare din circumscripția Kievului, pot fi dislocate și întrebuițate contra României.

După cum în programul politic și social, bolșevici întrebuițează amăgeala pentru a înfățișa într-o imagine de mare fericire, ceea ce nu este decît tiranie, teroare, și mizerie; tot astfel în vederea operațiunilor lor militare caută să imprime temere, dînd efectivelor și mișcărilor de trupe dimensiuni exagerate pe care în realitate nu le au.

Ce poate fi mai caracteristic, pentru a zugrăvi mai bine realitatea, decît informația din ultimile buletine care arată măsura ce au luat de a chema sub arme contingentele pînă la 1926 pentru instrucție adică și tineri de 15 ani?

Trebuie să fi perit atîta omenire conștientă de iadul în care conducătorii au prăbușit Rusia, sau să fi fugit cine știe unde, pentru a sili pe șefii acestei oligarhii roșii să recurgă la tineri liceieni și la copii rămași în sate fără părinți, pentru a crea o armată de care au mai multă nevoie în interior decît afară.

Admițînd chiar că din circumscripția Kievului ar putea să trimită contra noastră o armată compusă din 50 000 infanteriști, 8 – 10 mii călăreți și 4 – 500 de tunuri, am totuși convingerea că acest atac nu se va produce, înainte ca propaganda revoluționară în Basarabia să răscoale satele.

Atacurile sporadice de bande la Nistru nu sînt altceva decît sonde destinate a pipăi dacă poama lor veninoasă a cărei sămînță au aruncat-o, este coaptă și dacă a sosit momentul să culeagă fructul.

O altă formă ce ar putea eventual să ia invazia celor de dincolo de Nistru spre pămîntul nostru, este prohodul înfometajilor, năvala deznădăjduită a muritorilor de foame.

Bineînțeles că acest pericol ce nu este exclus, are un caracter ce nu intră în domeniul operațiunilor militare, și privește simțul umanitar, care cere să se înlocuiască gloanțele cu pîine. Totuși și sub masca acestui apel al umanității se pot ascunde și alte intențiuni, afară de perspectivele flagelului aduse de germenii tuturor epidemiilor ce poartă în ei.

A treia întrebare: Care ar fi obiectivele geografice mai probabile, pe care armata rusă le va urmări în acțiunea ei contra României?

Un obiectiv geografic propriu-zis, nu cred că se poate atribui Rusiei de astăzi, deoarece ținta pe care o urmăresc ei este mai întîi de natură economică și se poate traduce prin cuvîntul „pradă” și regiunea pe care o rîvnesc în primul rînd din acest punct de vedere este Basarabia.

După ce vor sta la masă și vor gusta bucatele lanurilor mănoase dintre Nistru și Prut, pofta li se va ascuți întinzîndu-și privirile asupra Moldovei, Munteniei și așa mai departe.

O altă considerațiune care ne-ar îndruma la găsirea obiectivului geografic pe care l-ar avea Rusia sovietică, este aceea a legăturilor ce ar exista între ei și altă țară vecină nouă, cu care ar intenționa să-și dea mîna pentru a-și reuni forțele.

Frontiera care ne desparte de ei, are o lungime de aproape 500 km. și pe această întindere dacă ei ar intenționa să-și dea mîna cu comuniștii unguri, obiectivul ar fi prin nordul Basarabiei linia Hotin-Cernăuți-Sighet-Debrețin. Intențiunea

unei cooperări cu bulgarii la sud este acum puțin probabilă. Trecerea în jos de Tighina este mai anevoioasă și cere pentru un corp de trupă mai însemnat, mijloace însemnate ce nu pot fi pregătite repede și atunci se pierd foloasele surprizei. Acest mod de a opera nu intră în tactica adoptată și întrebuițată de bolșevici.

Cum ei nu se pot depărta de calea ferată, centrele mai apropiate de Nistru, unde trebuie să se concentreze în vederea unui atac mai serios sînt: Smerinka, Birzula și Rasdielnaha. Fiecare din aceste localități fac față celor trei treceri de cale ferată pe Nistru: Atake, Ribnița și Tighina.

Ocuparea punctelor Atake și Tighina, ar da rezultate mai însemnate. Cel dintîi permite ocuparea liniei ferate de la nord, ce prin Ocnița-Nouă Suliță duce la Cernăuți și prin Ocnița-Bălți la Iași. Înaintarea spre Noua-Suliță face să cadă Hotinul, puțindu-se în urmă întrebuița și calea ferată Proscurod-Kamenetz-Podolsk. Ocuparea celui de al doilea punct Tighina ar avea un rezultat politic însemnat: ocuparea Chișinăului și înaintarea spre Iași și Galați.

Trecerea la Ribnița, fără a deschide perspectivele celorlalte două, ar avea totuși ca rezultat ocuparea centrului Basarabiei, regiune fertilă, și a orașului Bălți legat prin cale ferată cu Iași. Odată ocupat centrul Basarabiei poate face legătura între cele două corpuri mai importante de la nord la sud.

Sectoarele dintre: Hotin-Atake, Atake-Ribnița, Ribnița-Tighina și Tighina-Cetatea Albă, nu pot fi folosite decît pentru operații secundare și în special pentru razii de bande care vor să înspăimînte populația, ușurînd propaganda, care desigur pentru bolșevicii este și va fi totdeauna prima fază a oricărei încercări serioase de operații militare, dînd rezultate politico-sociale imediate în regiunea ocupată.

A patra întrebare: Care ar fi dispozitivul de concentrare și de operațiune, ce ar trebui adoptat de armata rusă pentru atingerea obiectivelor ei în România?

Dispozitivul de concentrare și de operație ce ar trebui adoptat de armata rusă în vederea atingerii obiectivelor ei în România, depinde de cele două puncte de vedere în care trebuie să ne punem înainte de a ne pronunța:

1. Rusia sovietică de astăzi, sau
2. Rusia viitoare, constituită ca Stat cu caracter permanent.

Rusia sovietică de astăzi, după cum am arătat în capitolele precedente, avînd obiective cu caracter special ce ies din domeniul științei militare, întrebuițează și mijloace de luptă speciale. Rusia sovietică nu s-ar fi încumetat la o luptă cu caracter de bătălie decisivă în care pierde totul dacă este învinsă și nici nu are să o facă; este simțul de conservare care îi impune această prudență.

Astfel fiind, dispozitivul lor de concentrare și de operație nu poate fi altul decît următorul:

a) instigatori și propagandiști, care cu bani falși sau furați și cu mijloace de persuasiune a maselor, pregătesc terenul prin adepți, răscoale și revoluții.

b) înapoia lor, bande armate care au însărcinarea de a ridica moralul elementelor trimise înainte și de a pune stăpînire dacă pot, pe puncte de trecere prin care să se scurgă: fie organe mai numeroase și bine constituite de propagandiști, pentru a întări pe cei dintîi întrebuițînd ca armă principală teroarea, fie chiar unități militare constituite și compuse din cele trei arme.

c) în urma acestora și pe arterele de comunicație principale ar înainta unități mai mari, cu misiunea de a ocupa terenul pas cu pas, fără alt scop decît acela de a strînge toate proviziunile și de a atrage sau sili populația să intre în mrejele bolșevismului.

Dacă însă ne așezăm în punctul de vedere al Rusiei viitoare ca Stat consolidat ce ar căuta să obțină printr-o mare bătălie, rezultate strategice care să-i permită apoi a pune stăpînire pe o întinsă porțiune a teritoriului nostru, dispozitivul de

concentrare ar trebui să fie altul, în raport cu scopul ce se urmărește și acest dispozitiv ar fi următorul:

Un corp demonstrativ de-a lungul frontierei de la Moghilău pînă la gurile Nistrului și grupul principal de atac concentrat în fața sectorului Hotin-Atake, pentru a opera în direcțiunea Noua-Suliță-Dorohoi-Paşcani și scoborînd valea Siretului să întoarcă apărarea Nistrului și eventual și a Prutului.

Cu aceste ultime considerațiuni care privesc modul cum am judecat atunci situația militară a Rusiei lui Lenin, se sfîrșesc amintirile, atît de scumpe mie, a zilelor trăite în Basarabia și care au corespuns cu epoca cea mai însemnată din istoria neamului românesc, presărată de clipe de amărăciune și dureri, de bucurie și fericire.

ÎNCHEIERE

Nu pot încheia aceste pagini fără să adaug cu o vie emoție că acela care a trecut în Basarabia la ianuarie 1918 vremuri grele, tulburi și pline de amărăciune pentru țară și popor i-a fost dat la iunie 1920 să aibă nemărginita cinste și fericire de a însoți pe M.M.L.L. Regele și Regina în călătoria Lor, în adevăr triumfală prin Basarabia de la Noua Suliță-Hotin la Cetatea Albă-Reni.

Primul Rege al tuturor Românilor, înainte de a vizita vechile ținuturi ale Moldovei, a îngenuncheat la mormântul Marelui Voievod Ștefan cel Mare, inspirat de un înalt simț patriotic cu un gest a cărei măreție poate că nu a fost înțeles de toți românii de astăzi, dar va fi cinstit și ascultat de românii de mâine, care vor ști să lege cu fire de aur sub aceeași cunună fericită, coroanele Voievozilor Mihai și Ștefan cu aceea a Regelui Ferdinand I.

Aș ascunde una din simțirile cele mai vii, care au mișcat bătăile inimi mele, dacă aș trece sub tăcere și nu aș reaminti clipa aceea neuitată, când Regele Ferdinand I la banchetul ce s-a dat la Bălți în timpul Serbărilor Regale, după ce a ciocnit paharul cu șeful guvernului l-a ridicat și îndreptat spre mine zicînd: „Schina, știu tot ce ai făcut aci“ și, ciocnind paharul ținut de mîna generoasă și loială a Suveranului Întemeietor, am gustat momentul apoteozei Domniei Sale Glorioase și răsunetul mîndriei mele, că mi-am îndeplinit datoria și că misiunea mea în Basarabia era terminată.

ANEXĂ

Lista documentelor adunate de Divizia I-a cavalerie din ținutul Hotinului și trimise la Academia Română.

Nr. 1. – Un act de vânzare a morii din comuna Răchitna, jud. Hotin, scris în românește cu litere chirilice, în 1809 martie 16, găsit la locuitorul Ion Hrab din acea comună.

Nr. 2. – Act de căsătorie în românește cu litere chirilice din 1810 februarie 5, găsit în arhiva bisericii din comuna Coteleu, județul Hotin.

Nr. 3. – Un dosar conținând 132 file conținând trei acte din 1808, 4 acte din 1810 și altele din 1813 – 1822, în românește cu litere chirilice.

Nr. 4. – Condică de veniturile banilor bisericii Sf. Arhanghel Mihail și Gavril din comuna Revcăuți, începând în 1809 scris în românește cu litere chirilice, găsită în biserica din Revcăuți.

Nr. 5. – Metrica bisericii Adormirea Maicei Domnului din satul Bereștea (jud. Hotin) scrisă în românește cu litere chirilice din anul 1808, găsită în biserica din Bereștea.

Nr. 6. – Condică de veniturile bisericii cu hramul Sfântului Erarh Nicolae din comuna Cernila, anul 1809, cu pecetea consistoriului Mitropoliei Moldovei găsită la biserica din Cernila.

Nr. 7. – Liturghie tipărită în românește cu litere chirilice în 1794 pe timpul domniei lui Mihail Sutz, domnul Moldovei. Găsită în biserica din comuna Rîngaci, județul Hotin.

Nr. 8. – Metrica bisericii Sf. Dumitru din comuna Dinăuți din anul 1808, găsite în com. Dinăuți, județul Hotin.

Nr. 9. – O carte bisericească (Antologhiu) tipărit în românește pe timpul domniei Ion Mihail Racoviță, domnul Moldovei. Găsită în biserica comunei Bereșteam, județul Hotin.

Nr. 10. – Act de cununie scris în românește cu litere chirilice din februarie 1810. Găsit în biserica din com. Coteleu, județul Hotin.

Nr. 11. – Carte de liturghie tipărită cu litere chirilice în românește în timpul domniei lui Alexandru Ipsilante în 1797 găsită în biserica din comuna Bereștea, județul Hotin.

Nr. 12. – Condică de veniturile bisericii Sf. Prooroc Ilie, scrisă în românește cu litere chirilice și pecetea consistoriului Mitropoliei Moldovei în anul 1808, găsită în satul Serbești.

Nr. 13. – Pecetea în relief a Domniei Moldovei de metal cu mîner de lemn, pentru pus pe acte pe amîndouă părțile. Găsită în casa părintească a lui Bogdan Petriceicu Hajdeu, din com. Creștinești, județul Hotin, al cărui strămoș a fost domnitor al Moldovei.

Nr. 14. – Pecetea de metal cu mîner de lemn a Domniei Moldovei pentru ceară, găsită tot în casa lui Bogdan Petriceicu Hajdeu la Creștinești, jud. Hotin.

- Nr. 15.** – Pecetea de metal fără mîner al familiei Hajdeu din anul 1676, găsită în casa lui Bogdan Petriceicu Hajdeu la Creștinești, jud. Hotin.
- Nr. 16.** – Tablou în culori lipit pe pînză reprezentînd întîlnirea între domnul Moldovei Bogdan, cu Lupașcu Hajdeu al Munteniei, găsit în casa lui Bogdan Petriceicu Hajdeu la Creștinești, județul Hotin.
- Nr. 17.** – Tablou în culori lipit pe pînză reprezentînd un domn moldovean luînd parte la parastas pentru odihna eroilor morți pentru țară, găsit în casa lui Bogdan Petriceicu Hajdeu, la Creștinești, județul Hotin.
- Nr. 18.** – Tablou reprezentînd probabil intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, găsit în casa lui Bogdan Petriceicu Hajdeu la Creștinești, județul Hotin.
- Nr. 19.** – Icoană mare pe pînză reprezentînd pe Domnul Isus Christos înconjurat de Maica Domnului și Sf. Ion Botezătorul, iar în partea inferioară trei imagini reprezentînd una pe Isus învîșînd în biserică, alta Cina cea de Taină și a treia intrarea lui Isus în Ierusalim. Cartea ținută de Isus Hristos are o inscripție pe românește cu litere chirilice, găsită în biserica părăsită din Creștinești, județul Hotin.
- Nr. 20.** – Un ucuz al Împăratului Alexandru I din anul 1816 către basarabeni și două înștiințări date de stăpînire către locuitorii basarabeni, toate scrise pe o parte rusește, iar alături românește cu litere chirilice. Toate acestea sînt găsite în orașul Hotin.
- Nr. 21.** – Un act (formă numit) bisericesc, scris în românește cu litere chirilice în anul 1815, găsit în biserica din Forostna.
- Nr. 22.** – Un tablou de veniturile și cheltuiala bisericii din Sîngerul, scris românește cu litere chirilice de tipar, găsit în biserica din Sîngerul.
- Nr. 23.** – Scriere găsită pe coperta unui triodiu bisericesc, scris în românește cu litere chirilice, în ianuarie 1816, găsit în biserica din comuna Veneicăuți, județul Hotin.
- Nr. 24.** – Un dosar conținînd diferite ucazuri și ordonanțe, date în rusește și românește cu litere chirilice, începînd din anul 1814 pînă la 1835, găsit în comuna Bielăuți, județul Hotin.
- Nr. 25.** – Tabel de venitul și cheltuielile bisericii tipărit românește, găsit în biserica din Forostna, județul Hotin.
- Nr. 26.** – Două acte de cununii scrise românește în anul 1815 și 1822 cu intitularea „Protopopia Hotinului“ cel din 1815 și cu intitularea „Ținutul Hotinului“ cel din 1822, însă cu pecetea rusească.
- Nr. 27.** – Un dosar cu diferite acte găsit în orașul Hotin scrise românește și rusește, între anii 1812 – 1824.
- Nr. 28.** – Un dosar cu diferite acte scrise în românește și rusește între anii 1813 – 1824, găsit în orașul Hotin (dosarele Pîrcălăbiei Hotin).
- Nr. 29.** – Un dosar cu diferite acte juridice și agricole precum și bisericești, între anii 1816 – 1821, găsite în orașul Hotin.
- Nr. 30.** – O carte bisericească tipărită în românește cu litere cirilice, pe timpul Împăratului Alexandru I, în care se prevede pomenirea la slujbă a familiei imperiale ruse.
- Nr. 31.** – Una fotografie, arătînd portul național român în județul Hotin (comuna Revcăuți).
- Nr. 32.** – Acte (două) scrise românește cu iscălitura și pecetea boierului român Sandu Luca din 1822, găsite în orașul Hotin.
- Nr. 33.** – Una condică de matrice din anul 1863 scrisă în rusește cu intitulările tipărite cu litere chirilice în românește, găsită în biserica Sf. Constantin și Elena din Hotin.

- Nr. 34.** – Un dosar cu diferite acte de cereri de cumpărări de pământ în județul Hotin, din anul 1815, găsit în orașul Hotin scris în românește și rusește.
- Nr. 35.** – Un dosar cu diferite acte și ucaze scrise în românește și rusește în anul 1821, găsite în orașul Hotin.
- Nr. 36.** – Un dosar cu acte referitoare la diferite chestiuni juridice scrisă în românește în anul 1820, găsit în orașul Hotin.
- Nr. 37.** – Un dosar de mișcarea populației județului Hotin scris în românește în anul 1821, găsit în orașul Hotin.
- Nr. 38.** – Un dosar, conținând diferite acte scrise românește și rusește ale pîrcălăbiei Hotinului, anul 1818, găsit în orașul Hotin.
- Nr. 39.** – Un dosar cu diferite acte scrise românește și rusește începînd din anul 1819 pînă la 1820, ale pîrcălăbiei Hotinului găsit în orașul Hotin.
- Nr. 40.** – Un dosar legat cu diferite acte scrise în românește și rusește, cu începere din anul 1820, găsit în orașul Hotin.
- Nr. 41.** – Un dosar legat cu diferite acte scrise românește și rusește cu începere din anul 1820, găsit în orașul Hotin.
- Nr. 42.** – Una condică cu veniturile bisericii din Serbești începînd cu anul 1814 scrisă în românește cu litere chirilice și ștampilă moldovenească, găsit în biserica din com. Serbești, județul Hotin.
- Nr. 43.** – Una cutie conținînd 6 clișee fotografice: unul al bisericii Sf. Constantin și Elena din Hotin, altul al bisericii Sf. Nicolae din Hotin, iar celelalte 4, diferitele părți ale cetății Hotinului precum și 12 fotografii: 9 ale cetății Hotinului, una a bisericii Sf. Constantin și Elena și una a bisericii Sf. Nicolae din Hotin.
- Nr. 44.** – Dosar cu diferite acte scrise în românește cu litere chirilice și în rusește începînd din anul 1820, găsite în orașul Hotin.
- Nr. 45.** – Cazanie în timpul domniei lui Mihail Constantin Sutz cu cheltuiala Mitropolitului Munteniei, Filaret la sînta Episcopie a Rîmnicului la 1792, găsite în biserica Sf. Nicolae din Drepcăuți, județul Hotin.
- Nr. 46.** – Cazanie și un apostol tipărite în timpul lui Mihail Constantin Sutz la 1792; un antologhion adică floarea cuvintelor tipărite în timpul lui Mihail Răcoviță la Sf. Mitropolie din Iași la 1726. Toate găsite la biserica din Șendreni, județul Hotin.
- Nr. 47.** – Condică inventar de podoabele bisericii Șendreni „Nașterea Domnului“ de la anul 1809 – 1870, găsite la biserica din Șendreni, județul Hotin.
- Nr. 48.** – Condice de veniturile bisericii din Șendreni de la 1809 – 1839, găsite la biserica din Șendreni, județul Hotin.
- Nr. 49.** – Metrice de la biserica „Nașterea Domnului“ din Șendreni la 1808 – 1840, scrise în românește cu litere chirilice, găsite în biserica din Șendreni, județul Hotin.
- Nr. 50.** – Acatistier tipărit la 1797 în românește în litere chirilice, găsite în biserica din Kisla Salijevo, jud. Hotin.
- Nr. 51.** – Metrice scrise la 1808 în limba românească cu litere chirilice, găsite în biserica Kisla Salieva, jud. Hotin.
- Nr. 52.** – Condițe cu acte din care reiese că biserica din Kisla Salieva este făcută la 1809, găsite în biserica din Kisla Salieva, județul Hotin.
- Nr. 53.** – Condică de stare civilă pentru nașteri, cununii și morți de la 1808 – 1836, găsite la biserica din Bălăhăuți, jud. Hotin.
- Nr. 54.** – Metrică scrisă în românește cu litere chirilice din 1808 și un vedemus din 1831, găsite la biserica din Ghizdeva, județul Hotin.

Nr. 55. – Vedemus de la biserica din Stăniliești din 1830, trodion tipărit în timpul lui Gheorghe Stangeru Voievod la tipografia Sf. Mitropolii din București la 1798, găsite la biserica din Stăniliești, județul Hotin.

Nr. 56. – Metrică scrisă în românește cu litere chirilice din 1808 – 1831, găsite la biserica din Cebrăieni, județul Hotin.

Nr. 57. – Vedenostii tipărit în românește cu litere chirilice, găsit la biserica din Cebrăieni, județul Hotin.

Nr. 58. – Dedemostie scrisă în românește cu litere chirilice făcut la biserica din Cebrăieni, județul Hotin.

Nr. 59. – a) Sf. Evanghelie tipărită supt domnia lui Scarlat Grigore Ghica, tipărit la Mitropolia din București la 1760.

b) Octoih tipărit în timpul lui Iosef II în Blaj la 1783.

c) Strusnic (slujba sfințelor patimi) tipărit în timpul Mariei Tereza la 1773, găsit la biserica din satul Costieni, județul Hotin.

Nr. 60. – Condică cu podoabe bisericesti din 1809, găsită în biserica din comuna Costieni, județul Hotin.

Nr. 61. – Vedemus în care se vorbește de punerea temeliei bisericii din comuna Costieni la anul 1858, găsit la biserica din Costiceni, județul Hotin.

Nr. 61 bis. – Dosar conținând un apostol tipărit în timpul lui Constantin Mihail Racoviță la Mitropolia din Iași la 1756; un octoih tipărit în timpul lui Francisc, preotul Ardealului, tipărit la Blaj în tipografia seminarului la 1792; Triodion tipărit la 1800 la Mitropolia din Blaj în zilele Împăratului și Prinț al Ardealului Francisc al III-lea. Toate sînt găsite la biserica din Nezvoja, județul Hotin.

Nr. 62. – Icoană veche găsită în biserica veche din Stălinești, județul Hotin reprezentînd pe Domnul Isus Hristos cu o inscripție ștearsă în românește.

Nr. 63. – Icoană veche reprezentînd un sfînt găsit în biserica din Cotelea, județul Hotin.

Nr. 64. – Icoana Maicei Domnului din 1773, găsită în biserica din Șendreni, județul Hotin.

Nr. 65. – Cămașă țărănească din comuna Stălinești, județul Hotin, de la femeie de 75 de ani.

Nr. 66. – Cruce veche găsită în biserica din Coteala.

Nr. 67. – Linguriță pentru împărtășanie din 1834, găsită la biserica din Ghijdeva, județul Hotin.

Nr. 68. – Brîu al unui om de 70 de ani; în țesătură românească din biserica din comuna Stăniliești, județul Hotin.

Nr. 69. – Brîu al unui om de 80 de ani (țesătură românească din biserica din comuna Stăniliești, județul Hotin).

Nr. 70. – Icoana Sf. Apostol Matei, găsită în podul bisericii din comuna Șendrei, județul Hotin.

Nr. 71. – Icoana Apostolului Luca, găsită în podul bisericii din comuna Șendreni, județul Hotin.

Nr. 72. – Album cu diferite fotografii, pentru a proba originea românească a Basarabiei.

Nr. 73. – Act scris în rusește și românește cu litere chirilice de la 1860, găsit la Grusovitz, județul Hotin.

DE LA BASARABIA RUSEASCĂ LA BASARABIA ROMÂNEASCĂ

Închin această carte

Luptătorilor basarabeni de la 1917–1918, care, deșteptați din ideologia internațională, s-au ridicat peste vălmășagul Revoluției rusești, la ideea națională, punând astfel Basarabia pe calea fireștei ei dezvoltări în cadrul Românismlui și al Latinității.

AUTORUL*

PREFAȚĂ

Nici o rătăcire nu poate fi folositoare, precum nici un adevăr nu poate fi vătămător.

De Maistre, *Soirées*
St. Petersburg, t. I, p. 491

Încerc în publicația de față să explic lungul și complicatul proces istoric, care de veacuri întregi are loc la marginea răsăriteană a pământului locuit de neamul nostru și care, în ultimul deceniu, a intrat într-o fază a cărei grabnică încheiere nu mai poate fi privită astăzi ca o simplă necesitate de ordin pur românesc, ci ca o chestiune de politică internațională.

Ca unul, care de mai bine de douăzeci de ani urmăresc cu atenție și cu interes problema românismului de peste Prut, ca pe o problemă nu numai a românismului integral, ci și a latinității, și mai ales ca unul, care în anii decisivi 1917–1918, din grația Providenței am avut fericirea să fiu printre martorii oculari cei mai apropiați ai ultimului act din istoria acestei ramuri a neamului nostru, am socotit că modesta mea contribuție la lămurirea și la rezolvarea definitivă a chestiunii basarabene nu va fi nici de astădată fără folos.

Problema Basarabiei, după cum rezultă din paginile acestei publicații, nu este o pură chestiune de litigiu româno-rus, asemănătoare celei alsaciene-lorene, nici numai o parte importantă a chestiunii naționale general-românești, ci ea constituie un capitol organic din străduințele bimilenare ale gintei latine de a se menține și afirma ca factor de cultură vest-europeană la porțile Orientului zbuciumat de o mentalitate aparte. În

evoluția ei istorică, problema Basarabiei a împărțit pe deplin soarta ramurei orientale a latinității strivite aproape cu totul de angrenajul marilor forțe politice ale slavismului, ale germanismului și ale turanismului. Dar, când după un examen de aproape două mii de ani, această ramură răzlețită de la trunchiul ei, a dovedit lumii nu numai că merită să trăiască, dar că în interesul chiar al păcii Europei, trebuie să trăiască, uzînd de întreaga libertate a desfășurării forțelor ei, grava problemă a Basarabiei a intrat, prin însăși firea lucrurilor, în faza ei de definitivă rezolvare.

Cei aproape zece ani de la izbucnirea revoluției rusești, care a accelerat procesul istoric firesc, sînt suficienți pentru a da tuturor perspectiva istorică necesară unei depline înțelegeri a evenimentelor atît din istoria României, cît și din aceea a Rusiei, în legătură cu problema basarabeană. Ei ne-au verificat îndeajuns valoarea ideilor sociale și politice, care stau la baza dezvoltării acestor țări, punînd în deplină evidență, pe deoparte, forța internaționalismului revoluționar, valorificat pînă azi aproape exclusiv ca factor distructiv, pe de alta, pe a naționalismului creator, ca bază a conviețuirii pașnice a umanității.

Din analiza obiectivă, neinfluențată de un naționalism ieftin, care adeseori mai mult strică unei cauze patriotice, procesul revenirii Basarabiei la patriotismul național integral, în ciuda tuturor antecedentelor care ar putea să facă pe cineva să sprijine teza contrară nu se înfățișează ca un oarecare accident datorat revoluției rusești, nici ca o simplă lovitură militară, respectiv ca o abilă manevră diplomatică, ci ca un proces natural necesar, asemănător aceluia, care se petrece primăvara, când după o iarnă lungă și geroasă, se ivește soarele cald și luminos, care face să învie tot ce are în sine germenii vieții. Revoluția rusească are, în întreagă faza din urmă a istoriei Basarabiei, singurul merit de a-i fi dat acesteia posibilitatea ca, profitînd de un concurs de împrejurări pe cît de firești, pe atît de prielnice, să se dezmeticească din buimăceala grozavă în care o ținuse, mai mult de un veac, mirajul imensei împărății și identitatea de religie cu aceasta, din zăpăceala ideologiei internaționale, din exclusivismul unui „moldovenism“ mumificat și al unui regionalism basarabean strîmt, și să se ridice la conștiința naționalității sale adevărate și la aceea a menirii sale în lume.

Actul petrecut la 1917–1918 înseamnă încetarea unui proces artificial și îndrumarea lui în singura direcție firească; el marchează emanciparea „norodului moldovenesc“ de sub apăsarea ignoranței seculare, în care l-a ținut un regim reacționar, și de sub influența lozincilor revoluționare noi, nepotrivite cu sufletul lui, și intrarea lui în curentul de viață al românismului integral și, prin acesta, în curentul de viață și de cultură al latinității și al umanității.

Ce e drept, conviețuirea îndelungată cu rușii a lăsat adînc întipărite, dacă nu în sufletul poporului basarabean, dar în acela al multor conducători ai lui, idei și metode, care au împiedicat consolidarea Basarabiei în cadrul noii patrii unitare. Din studiul de față, aceste idei și metode ies la lumină, dînd cititorului putința să reflecteze asupra lor.

Volumul prezent tratează procesul trecerii de la Basarabia rusească la cea românească în întreagă evoluția lui mai mult decît seculară; al doilea volum [1] va înfățișa aportul românismului de dincoace de Prut la dezrobirea Basarabiei, iar al treilea va cuprinde istoria amănunțită a forțelor politice care, în anii 1917–1918, au îndreptat viața Basarabiei de la ideologia socialist-revoluționară spre concepția națională.

Anexele volumului de față constituie un prețios material istoric documentar, menit a deveni nu numai contribuția spontană a zeci de basarabeni la noua îndrumare a țării lor și a întregului neam, ci și judecata sănătoasă a poporului de peste Prut în ce privește marea chestiune a vieții naționale.

Nădăjduiesc că această publicație, datorată unui om care nu este legat prin nici un fel de interes personal sau material de Basarabia, ci este determinat exclusiv de motive de adevăr și de dreptate, va avea norocul să contribuie într-o măsură oarecare nu numai la mai buna cunoaștere a chestiunii basarabene, ci și la cât mai apropiata ei rezolvare definitivă, atât din punctul de vedere al politicii interne, cât și din al celei externe.

Cluj, 27 Martie 1926, ziua aniversară a
Unirii Basarabiei cu România.

O. Ghibu.

INTRODUCERE

I. Istoria unui popor stă într-o strânsă legătură cu așezarea lui geografică.

Așezați în partea aceasta a lumii, în care locuim de la zămislirea noastră, căci noi n-am venit aici din alte continente sau țări, ca popor de năvălitori, sau de coloniști, cum au venit unгурii, rușii, germanii, evreii, etc. – noi nu putem avea altă istorie, decât aceea pe care am avut-o. Înconjurați din toate părțile de popoare mari și puternice, de rase deosebite de a noastră, era firesc să avem un lung trecut de zbcium pentru menținerea noastră și pentru afirmarea noastră. Este aproape o minune că în astfel de împrejurări extraordinare ne-am putut menține, câtă vreme o mulțime de popoare, ca goții, gepizii, avarii, cumanii ș.a. au pierit de pe aceste plaiuri pentru totdeauna. Persistența noastră se explică exclusiv prin tenacitatea noastră de rasă, care a învins și cele mai puternice obstacole, asigurând continuitatea vieții noastre, pînă la posibilitatea deplinei ei afirmări.

Dar cîte suferințe ne-au fost scrise!

În adevăr, istoria noastră a fost vrednică să fie privită de un *Michelet* ca o epopée sublimă prin tragicul ei, și poate că ea își așteaptă încă de aici înainte pe maestrul genial, care s-o cînte după vrednicie...

Noi nu vom încerca nici măcar să schișăm această istorie, ci ne vom opri numai la o mică parte a ei, urmărind soarta românismului din partea răsăriteană a teritoriului locuit de el, întrucît aceasta a fost în legătură cu uriașa putere de odinioară a Împărăției rusești.

D. N. Iorga a analizat pe larg, în carte d-sale scrisă în 1917 și publicată la Iași sub titlul: *Histoire des relations russo-roumaines*, legăturile pe care poporul românesc de pretutindeni le-a avut în cursul timpului cu poporul rusesc; noi nu ne vom ocupa aici decât de legăturile mai noi pe care ramura de răsărit a poporului nostru le-a avut cu Rusia pînă la terminarea războiului mondial, stăruind în special asupra procesului istoric al emancipării acelei ramuri de sub îndelungata influență rusească.

II. Dezvoltarea nefirească a poporului român, rupt de fatalitatea istorică în mai multe formațiuni de stat, a expus poporul nostru la situații critice, care l-au costat nespun de mult și l-au împiedicat veacuri de-a rândul în dezvoltarea lui națională, politică, economică și culturală. Departe de leagănul originii sale și de popoarele de un sânge cu el, în același timp sfișiat în atâtea părți, el a fost osîndit adeseori să trăiască din mila vecinilor lui, care l-au tratat totdeauna potrivit intereselor lor. Deosebirea de limbă și de religie față de stăpînii săi din vechea Ungarie l-au ținut pînă la mijlocul veacului trecut într-o situație mai mult decît precară, iar antagonismul dintre cele două puteri, Rusia și Turcia, care au luptat sute de ani peste trupul vechilor Principate române, le-a impus acestora o viață agitată și incapabilă de o consolidare deplină. Trebuind să aleagă pe de o parte între „păgînii“ de la Mizăzi, pe de alta între „creștini“ de la Apus și între cei de la Răsărit, de o lege cu ei, vechile Principate au trebuit să oscileze clipă de clipă între două și mai multe politici de oportunitate, care, ambele, le-au fost fatale în anumite clipe hotărîtoare. Totuși, în cursul timpului, sufletul popular, chinuit de vitregitatea vremurilor cumplite și mîngîiat numai de adierea învățăturilor creștine, care îi dădeau puterea de a rezista și nădejdea de a crede într-o izbăvire, în marea agitată a vieții, a început să se îndrepte cu încrederea sa spre cel mai mare și mai puternic dintre vecinii săi, spre care-l atrăgea și mirajul puterii și strălucirii lui, și identitatea de credință religioasă.

În adevăr, românii din toate provinciile s-au îndreptat încă din sec. XVII cu speranțele lor spre Rusia, ca spre țara adevăraților creștini, de la care așteptau nu numai mîngîierea, ci și mîntuirea. Rusia Împăratului pravoslavnic exercita asupra sufletului nostru popular o influență incomparabil mai mare decît Curtea împărătească din Viena, decît Țarigradul patriarhului, decît Roma originii noastre sau decît Locurile Sfinte, unde a trăit și pătimit Mîntuitorul [2]. Marele Mitropolit al Moldovei, *Varlaam*, scria către Țarul *Mihail Teodorovic*: „Prin lucrarea atotputernicului Dumnezeu și prin bunătatea lui nespunșă, Vi s-a dăruit mai aleasă decît altora înțelepciune și în Hristos cucernicie, care se aude în toată lumea“... „Că nu numai pe noi ne-ai atras spre casa iubirii și binefacerii Maiestății Împărăției Tale, ci mai ales harul lui Dumnezeu a așezat împărăția Maiestății Tale între împărați și cneji, spre a fi în cele din urmă ocrotitorul și apărătorul bunei credinți, răscumpărătorul robilor mîngîitorul celor ce sufăr în mizerie și ziditorul bunei credinți, mărirea și lauda pravoslavnicilor, ochiul luminat al Bisericii răsăritene, milostenia necesară a celor ce cer“. La 1700, Mitropolitul *Teodosie* de la București ruga pe țar să nu uite de neamul ortodox, „nici să-l respingă, nici să-l lase pînă la sfîrșit în acele năpraznice suferinți și necazuri ale lui, ci să-l ridice ca pe un căzut, căci nemăsurata bunătate și neajunsa înțelepciune a lui Dumnezeu l-a ales și l-a așezat de cel mai mare și mai puternic Țar și Monarh al acelei mari și întinse împărății, de căpetenia și corifeul cel mai înalt a tot neamului drept-măritor, spre care privesc toți ochii și după Dumnezeu, caută la el, Marele Domn; nădăjduiesc în el și de la el așteaptă toți mîntuire și mîngîiere“¹.

Concepția aceasta o găsim în sec. XVII și la mitropoliții din Ardeal, iar în sec. XVIII, pe vremea luptelor în contra unirii cu romano-catolicii, o găsim pînă și la poporul de jos, la țărani, care se adresează cu petiții la Țarina *Elisaveta Petrovna* și care se duc în persoană la Viena, pentru a trata cu ministrul plenipotențiar al Rusiei, și chiar și la Moscova. Aceștia i se adresează Țarinei ca oblăduitoare nu numai a toată Rusia, ci „și a tot creștinescului norod“, ca „fiica cea adevărată și

aleasă a bisericii, îndreptătoarea cea laudată a politiciii, slava cea luminată a pravoslavnicilor, și luminată sprijineală a creștinătății“, ca „Maică milostivă“, al cărei ajutor îl cer „ca să poată tot pravoslavnicul norod viaa, sub luminata-ți aripă a Împărăției Tale“². Vrajit de puterea împărătesei rusești, poporul român din Ardeal cere cu stăruință ca aceasta să se milostivească a porunci ca, de aci încolo, preoții pravoslavnici din Ardeal să fie hirotoniți și să atirne de Sfintul Sinod al Bisericii rusești³, care să le desemneze și pe episcopi⁴.

Pînă în ziua de astăzi, vestește credința în puterea Rusiei inscripția latinescă de deasupra intrării bisericii Sfintului Nicolae din Brașov: *Pia liberalitate Elisabetae Petrovnae Imperatricis totius Rusiae Monocraticis invictae hic sacer locus est renovatus anno 1751*⁵.

III. Desele ocupații rusești ale Principatelor române (șase în timp de 115 ani: la 1739, 1769–1774, 1788–1792, 1806–1812, 1828–1834 și 1853–1854), oricît de grele ar fi fost ele pentru acestea din punct de vedere politic și economic, au lăsat în sufletul poporului, și mai cu seamă la cler și la o parte a boierimii, urme destul de adînci și au făcut să se trezească în ei convingerea că numai Rusia pravoslavnică mai poate mîntui Principatele de grozava apăsare turco-fanariotă, care mistuia toate forțele țării.

Cărțile tipărite, la București și la Iași, în cei cinci ani ai celei de a doua ocupații, sînt pline de cuvinte de admirație față de *Ecaterina*, „Imperatrița noastră“, ale cărei arme „purtătoare de cruce“ au „cutremurat inimile vrăjmașilor, întorcînd taberele lor spre fugă“ și care și-a luat asupra-și „apărarea neamului creștinesc de către vrăjmășeasca călcare și cumprire“. „Fericite noroade acele preste care vor să împărătească aceste Pravile“ – zice mitropolitul *Gavriil* în prefața cărții *Învățătură a Însuși stăpînitorei Măririi Ecaterinei a II-a cătră orînduita epitropie preste alcătuirea arătării a unii noao Legiuitoare Condică*, apărută în 1773 la Iași. Iar în *Octoihul* tipărit la 1774 în București, sub mitropolitul *Grigorie*, se da expresie într-un acrostih dorinței ca „singura stăpînitorea Doamna noastră Imperatriță Ecaterina Alexievna să împărătească și să domnească milos spre noi și spre toate“.

Nu este de mirare, astfel, apariția la 1789, cu binecuvîntarea episcopilor *Antonie* al Romanului și *Iacov* al Hușilor, ambii vicari ai mitropoliei moldovenești, a unui *Îndreptar de cîntări și rugăciuni împărătești, pentru a se sluji neapărat în slujbele bisericesti*, rugăciuni și cîntări pentru pomenirea țarului și a familiei împărătești. Această carte fu impusă să se citească în vechea și sfînta limbă slavonă de către toți preoții Moldovei. În anul următor, se tipărea tot la Iași, cu blagoslovenia arhiepiscopului *Ambrozie* „al Ecaterinoslavii, a Tavricescului Cherson și Țiitor de loc al Exarhieii Moldovlahii“, o *Învățătură creștinească*, în românește și rusește. Aceasta era de fapt *Catehismul* arhiepiscopului *Platon* de la Moscova. „Folosul acestei creștinești învățături – se zice în Prefață – și neapărata datorie ce o are creștinul a ști credința și legea sa, au fost îndestulată pricină a se da poruncă să se talmăcească și să se tipărească împreună și în limba moldovenească acest pravoslavnic Catehism, în vremea cînd pravoslavnicul nostru Prințipat se află supt apărarea armelor acei prea puternice și pravoslavnice împărății“. Același *Ambrozie* tipărește în 1790, în Iași, o cuvîntare în limba slavonească, ținută la Mănăstirea Neamțului, apoi o *Psaltire* și un *Apostol*. La 1791 el introduce în viața bisericească a Moldovei instituția rusească a blagocinilor. „Drept aceea – zice el în prefața

ediției române-ruse a *Cărticicii pentru datoria și stăpînirea Blagocinilor și a Protopopilor* – s-au socotit a fi de folos ca să se așeze aici în păstoria Mitropoliei Moldovlahii blagocini, adică priveghetori preste buna orînduială, a cărora în ce stă datoria și puterea, arată cărticica aceasta“⁶.

La 1792 *Ambrozie* tipărește un *Catavasier* românesc; tot atunci apare și un *Ciaslov*, precum și niște cărți pentru învățarea mai ușoară a limbii rusești.

În timpul celei de a patra ocupații rusești (1806–1812), care s-a terminat apoi cu anexarea Basarabiei, întîlnim la 1807 pe mitropolitul *Veniamin Costachi* [3] publicînd o ediție românească a *Molebnicului*, „care cuprinde rînduiala rugăciunilor pentru Împăratul și a Paraclisurilor împărătești la nașterea lui, la suirea în scaunul împărătesc a toată Rusia, și la încoronare și în vreme de biruință“. Rugăciunile pentru Țar și pentru familia lui aveau să se facă „în fieștecare lună și zi. Așa tot clirosul bisericesc să aibă a urma negreșit“.

Tot în acel an se începe la Mînăstirea Neamț activitatea religioasă literară extraordinar de bogată a călugărului rus *Paisie Velicovschi*, [4] care și-a făcut numele nemuritor în anele vieții religioase a Moldovei. Prin osteneala lui și a unui considerabil număr de ucenici ai lui, se începe acolo publicarea unui mare număr de cărți bisericești, parte în slavonește, parte în românește. Mînăstirea Neamț a devenit, grație lui *Paisie*, un focar de lumină, fără precedent în istoria românilor. Spirit luminat și plin de virtute, bun și devotat lui Dumnezeu și oamenilor, *Paisie* a cîștigat dragostea contemporanilor într-un mod miraculos și persoana lui a contribuit mult la creșterea stimei moldovenilor pentru pravoslavia curată rusească și pentru apropierea cît mai tare de ea și, prin ea, de Împărăția rusească.

Cea dintîi publicație apărută la Mînăstirea Neamț în acest spirit, a fost *Viețile sfinților* în 12 volume mari, tradusă din limba slavonă cu blagoslovenia mitropolitului *Veniamin*, „în zilele prea înălțatului și prea blagocestivului și de Christos iubitorului, singurului stăpînitorului marelui Împărat Alexandru Pavlovici a toată Rusia.“ În onoarea acestuia se publică, pe versoul titlului, stema împărătească rusească, cu stemele țărilor românești, de proporții mici de tot, la picioarele acesteia, urmate de aceste versuri caracteristice:

Gripsorul⁷, corbul⁸ și bourul⁹ împreună,
Schiptrul cu spata spre laudă s-adună.
Acestea, Împărate-ți împletesc stema înfrumusețată,
În loc de părinți blagocestia și pravoslavia ți se arată,
Luminător că te-ai născut al neamului Moldo-Valahiei
Prea vrednic stăpînitor al țărilor și al politiei.
Corbul, carele au hrănit pe flămîndul Ilie,
Ți-aduce Împărate cu crucea putere și tărie.
Întinde-te ca sgripsorul, pre toate stăpînește,
Cu schiptrul și cu spata pre vrăjmași îi muncește.
Pre cei văzuți și nevăzuți cu mare biruință,
Precum rugăm pe Dumnezeu cu multă umilință,
Să te întărească minunat întru împărăție slăvită,
Cu pace, cu liniște, cu viață bine norocită
Și-ntr-al său dumnezeesc lăcaș și fericire,
Să-ți dea Cerescul Împărat parte și moștenire.

Interesant este că această mare publicație introduce pe lângă sfinții greci, singurii cinstiți pînă aci în biserica românească, și pe sfinții slavi. „Lîngă acesta – zice *Veniamin* în Prefața la vol. I – încă sînt adăugați și viețile sfinților sloveni, care de nu s-ar fi tălmăcit [cartea] de pe slovenie, rămînea acelea netălmăcite și rămîind, se împutîna folosul, minunate fiind și acelea și întocmai folositoare“¹⁰.

Așadar, în ortodoxia tradițională a Moldovei au intrat, rînd pe rînd, alături de cultul Țarului și acela al sfinților slavi, apoi teologia rusească (*Platon*) și elemente de organizație bisericească rusească (instituția blagocinilor).

IV. Epoca despre care vorbim este bogată în tipărituri provenite din Rusia: o nouă ediție a *Datoriei blagocinilor*, (1808), alta a *Instituțiunii creștinești* a lui *Platon*, (în același an), o a treia ediție a *Cărții de rugăciuni pentru cererea de biruință și a Paraclisului pentru familia împărătească* (1809), o *Orînduială pentru sfințirea bisericii* (1809), *De suflet folositoare carte* (1813) ș.a.

Caracteristice sînt, pentru zugrăvirea stării sufletești din Moldova acestui timp, următoarele versuri din acrostihul dedicat *Împăratului Alexandru Pavlovici* în prefața volumului de pe octombrie al *Vieților sfinților*, apărut la 1809:

Gripsorul cu a stemelor împodobire,
arată întinderea împărăției la multă lățire.
Luminata cruce, ce stă pe Coroană sus,
un cinstit schiptru în dreapta i-au pus
Prea Blagocestivului Alexandru Împărat,
și ținerea a toate dîndu-i-o cel prea înalt.
Cu adevărat și-n vremea viitoare așa este a fi
pîn ce soarele și luna vor străluci.
Iar cea a Boului fire prea plecată
descopere a Moldovenilor supunerea toată,
Că se supune înălțimei sale cu bună voire,
de unde așteaptă și multă miluire.
Iar corbul, prin semnul său cel de biruință,
vestește a Valahilor întemeiare în credință;
Încă și mărimii sale îi aduce
puterea și tăria prin cinstita Cruce,
Și Bisericii spor și împodobire
întru a înălțimei sale bună ocrotire.
Că în luminați anii săi s-au început
tipărirea acestor cărți ce-au zăcut,
Multă vreme fiind netălmăcite,
din care și două acuma-s tipărite,
Din limba slovenească adecă s-au scos
spre a neamului românesc folos.
Doriți sîntem de a lor săvîrșire
a o vedea întru ale lui luminate zile.
Dumnezeu să-i dea Cereasca sa împărăție,
Ca după ce aicea puțin, acolo să fie în vecie¹¹.

Versurile acestea exprimă credința în atotputernicia și veșnicia împărăției rusești și conștiința nimicniciei neamului românesc, menit să fie totdeauna supus de bună voie Împărăției rusești.

Aceasta e Moldova din epoca fanarioților, [5] întreruptă de repetate ori de ocupațiile rusești, singurele aproape, care făceau să mai licărească înaintea poporului nădejdea unor zile mai bune.

V. Întregă cultura națională a Moldovei în aceste vremuri era de caracter religios. Activitatea Academiei grecești de la Iași se resimțea foarte puțin în cultura poporului, ea se revarsă doar asupra curtenilor și asupra unei mici părți a boierimii. Nici în școală, nici în biserică, nici la curtea domnească, ideea națională românească nu există decât într-o formă cu totul vagă și teoretică; ea nu era cristalizată ca conștiință activă, luptătoare, ci doar ca un sentiment platonice ocazional. Punctul de gravitație al întregii culturi era religia.

Astfel, nu ne poate surprinde că, într-o vreme când Transilvania înregistrează o adevărată renaștere a sufletului național, prin istorie, prin limbă, prin conștiința originii române a poporului român, a continuității lui în Dacia și a drepturilor lui imprescriptibile pe plaiurile acesteia, într-o epocă în care apar pe orizontul vieții ardeleni o pleiadă întreagă de luptători pentru naționalitate, ca *Samuil Clain, George Șincai, Petru Maior, Ion Molnar-Piuaru, Mih. Martinovici Roșu, Paul Iorgovici, Dim. Eustatievici, Radu Tempea, Ion Barac, D. Obradovici, Vasile Aaron, G. Haines, D. Țichindeal, George Lazăr, C. Diaconovici Loga* și o mulțime de alții mai mărunți care atacă în preocupările lor toate domeniile vieții și ale științei, punându-le în slujba ridicării întregului neam românesc, în Moldova totul se reduce la cultura religioasă cu orientări tot mai întinse spre Rusia. Nu ne putem mira deci, că în această epocă, cea mai mare faptă națională a putut fi socotită acolo tipărirea *Vieților Sfinților* și apariția călugărului rus *Paisie*, ca cel mai mare îndrumător al vieții Moldovei. Iată, în adevăr, cuvintele din prefața ultimului volum al acestei publicații monumentale:

„Nici o vreme, de când neamul acesta Românescul, de la Roma, de unde și numele își trage, pre locurile acestea s-au mutat, au căzut din patrie, s-au dezgolit de vrednicie, s-au înstrăinat de limba sa, s-au lipsit de cărțile sale cele latinești și de slovele lor, și au luat slove străine, împreună cu care și frumusețea limbii sale cei părintești și-au pierdut. Deci nici o vreme zic, de atuncea și pînă în vremile acestea, nu este nici mai vestită, nici mai vrednică de laudă și de evlavie, nici mai de nevoie de istorisire, decât aceasta întru care s-au tălmăcit *Viețile Sfinților* de peste tot anul, întru care și în tipar s-au dat și dinsele limba Românească cea săracă de aceste Istории de suflet folositoare s-au îmbogățit și neamul nostru s-au luminat. Cît vremea aceasta poate să se potrivească și să se asemeneze cu vremea Elinilor, întru care s-au tălmăcit Sfînta Scriptură din limba evreească în cea elinească. Pentru aceasta de nevoie s-au socotit a se face, aici, la sfîrșit, un mic și prea scurt cuvîntel de mulțumire și de laudă către făcătorii de bine și ajutorii locurilor acestuia marelui și de laudă vrednicului, și către patrioții, și înștiințarea către iubitorii de Dumnezeu cetitori.

Dumnezeu cea ce pre toate făpturile sale de a sa pornire și milostivire le împărtășește și spre folosul neamului omenesc le economisește și voiește ca tot omul să se mărturisească și la cunoștința adevărului să vie, văzînd pre neamul românesc blagocestiv, adecă cu credință, dară lipsit de uneltele prin care se întărește și se crește credința; iubitor de Dumnezeu și de fapte bune, dar pustiu de armele luminii, cu care ne sfătuieste sfîntul Pavel să ne îmbrăcăm; fierbinte cu osînda, dar fără

povățuitor cătră lucrarea faptelor bune; bogat în evlavie cătră cele dumnezeiești, dară sărac de un Luminător care să-i arate calea cea cătră acela. Deci așa de îndemînatec cătră faptele bune văzînd, zic, Dumnezeu pre neamul moldovenesc, au binevoit a se milostivi spre dînsul și a-i trimite pre un om ca acesta, carele putea să-i arate calea, și să-i dea pilde de fapte bune. Acesta ieste starețul *Paisie*, carele prin iconomie Dumnezeiască și descoperire din Sfîntul Munte al Athonului, venind în Moldova, au deschis prăvălie de fapte bune, care de cînd este Moldova se crede că poate nu s-au deschis.

Apoi, vrînd Dumnezeu să proslăvească pre sfinții săi și în limba Românească, precum mai întîi în cea elinească, și mai pe urmă în cea slovenească și să nu lese lipsit de un folos sufletesc mare ca acesta și pre neamul românesc, au făcut diadoh al rîvnei cei Dumnezeiești, ai starețului *Paisie* pre prea o sfințitul *Kyrio Kyr Veniamin*“.

Din cele expuse pînă aici vedem cum întreg românismul, strîmtorat de neamurile străine între care a fost așezat de soartă, și mai cu seamă Moldova glorioasă de odinioară, apăsată de nefastul regim fanariot, a ajuns la o stare vrednică de plîns, în care singura mîngiere părea că o mai poate găsi în Rusia marilor și bunilor împărați pravoslavnici.

CAPITOLUL I.

Basarabia anexată de ruși

1. În astfel de împrejurări s-a produs, la 1812, anexarea de către Rusia, a părții de dincolo de Prut a Moldovei.

În întreaga literatură a timpului nu găsim nici un cuvînt de protestare în contra acestui act, a cărui nedreptate poporul românesc avea s-o înfierceze mai tîrziu și să o repare în conformitate cu dreptul său indiscutabil la întreg teritoriul său național.

Nici în Moldova rămasă trunchiată, nici în Basarabia „rusească“ de aci înainte, nu s-au manifestat nemulțumiri împotriva actului, stigmatizat mai în urmă cu denumirea de „răpire“. Și lucrul era foarte natural, dat fiind că Moldova de un veac și mai bine trăia în împrejurări mai mult decît critice, pe urma atîtor războaie între ruși și turci, care toate o expuneau la pagube și la suferinți fără sfîrșit. Populația basarabeană nu putea simți noua situație, creată prin anexare, ca o înrăutățire față de cea anterioară, care și ea era atît de puțin liberă, dimpotrivă, avem suficiente motive să afirmăm că în împrejurările date, toate clasele sociale se simțeau mai bine sub oblăduirea împăratului pravoslavnic, decît în nesiguranța devenită cronică a Moldovei înhăitate veșnic din toate părțile. Aceasta cu atît mai vîrtos că în Moldova rămasă după 1812 tot sub domnia fanariotă, viața era în toate privințele mai precară decît în Basarabia.

O paralelă între dezvoltarea Moldovei și între aceea a Basarabiei, ne va arăta mai bine decît orice îndrumarea firească a acesteia spre formele pe care, cu puține excepții, le-a păstrat neschimbate pînă în pragul vremurilor mai noi, dar care totuși mai tîrziu, cînd în celelalte provincii românești conștiința națională s-a cristalizat în forme și organizații moderne, nu mai puteau fi socotite ca corespunzătoare, ci trebuiau neapărat să fie aduse în consonanță cu noile nevoi ale timpului.

2. La Iași mitropolitul *Veniamin*, sesizat de Domnul țării, deschisese în anul 1806 un seminar, la Socola, pentru pregătirea de preoți. Dar această școală, chemată, după cum zicea *G. Asachi*, „a pune temeiul unei învățături începătoare naționale, din lipsa direcției competente, în curs îndelungat n-au putut răspunde cătră scopul propus”¹². Ce atmosferă se putea găsi în noua școală, aceasta o putem deduce din discursul ținut la 1815 de către unul din profesori, în fața Domnitorului *Scarlat Callimachi*, discurs „în care se dovedește identitatea de interes între greci și români”¹³. „Dar cu cât scăpătase mai mult această națională seminarie – zice *Foiaia pentru minte, inimă și literatură*, No. 30 din 1840 – cu atât mai tare s-a încuibat școala grecească, care se afla în politică, însuși una și singura mistuind toate veniturile școalelor naționale”.

În adevăr, după retragerea oștilor rusești peste Prut, în Moldova nu ia avânt un curent național românesc, ci înflorește din nou cultura grecească. Îndată, la 1813, se înființează „din nou” o „tipografie grecească” la Iași, unde se tipăresc an de an o mulțime de cărți în limba Domnitorului țării: *O sinopsă mare a slujbei* (1813), *O Igienă a stomahului* (1814), *Imnuri și rugăciuni*, (1814), *Imnuri și ode* (1814), *Chiriadromionul* (1816, în două volume mari), *Codicele civil al Principatului Moldovei* (1816, în trei volume).

În schimb, într-o vreme în care la Iași seminarul românesc tînjește în mod deplorabil, iar cultura grecească se bucură de o nouă înflorire, la Chișinău mitropolitul, ardelean de origine, *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, deschide în anul 1813, în condiții incomparabil superioare, un seminar, care în timp de 6 ani de zile ajunge la o organizare deplină, prin înființarea succesivă a claselor: pregătitoare, gramatică, sintaxă, poezia, retorica, infima, filosofia și teologia¹⁴. Limba de predare în această școală era limba latină. Cărțile necesare s-au adus de la Blaj, dintre cele făcute de *G. Șincai*¹⁵.

Seminarul de la Socola abia pe la 1820 începe să se organizeze mai bine, grație celor patru profesori aduși de *G. Asachi* din Ardeal, dar, din cauza tulburărilor politice ivite la 1821, care fac și pe trei dintre profesorii ardeleni să părăsească Iașul, iarăși recade, pentru ca apoi să se refacă din nou, grație concursului permanent al unei noi serii de profesori ardeleni.

3. Paralel cu seminarul din Chișinău, o activitate remarcabilă începe *Tipografia exarhicească* întemeiată de mitropolitul *Gavriil*. Aci apare la 1815 o carte de *Liturghii*, tradusă din slavonește și editată în condiții foarte bune. Pe lângă îndreptarea a o mulțime de greșeli care se găseau în edițiile de pînă aci ale acestei cărți, făcute după originalele grecești, ediția în chestiune are, ca o notă nouă, adoptarea sfinților ruși, care pînă aci se găseau numai în *Viețile Sfinților*.

În prefața *Liturghiei*, mitropolitul *Gavriil* zice referitor la noii sfinți:

„În synaxarul tipărit întru această sfîntă carte am pus, după datorie și pe sfinții care s-au proslăvit de la cel Prea Înalt, în pravoslavnică Biserică a cei de Dumnezeu păzite împărății a Rosii, precum și minunile ce s-au făcut întrînsa la multe locuri prin sfințele Icoane a Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei. Căci datori sîntem acuma, cînd prea bunul Dumnezeu au binevoit prin milostivirea Prea Blagocestivului Împărat a toată Rosiia, *Alexandru I* a ne izbăvi de jugul Agarenilor și a ne împreuna spre celelalte părți a cei de Dumnezeu păzite împărății a Rosii, datori, zic, sîntem împreună cu ceilalți Pravoslavnici creștini din Rosiia, a cinsti și a păzui pe acești lui Dumnezeu Plăcuți sfinți, care s-au sfințit în Rossia și pe care Dumnezeu pentru cea Pravoslavnică credință, ce au păzit-o pînă la sfîrșitul vieții lor, pentru cea fierbîne cătră dînsul dragoste și viață îngerească, cu care au luminat și au întărit în pravoslavie pe credincioși, i-au vestit și i-au proslăvit pe cei mai mulți cu neputrejunea Moaștelor și cu multe faceri de minuni.

Aceștia, cu cele bune plăcute a lor rugăciuni către Dumnezeu, au apărat Biserica Rossii de toate năvălirile și meșteșugurile vrășmașilor și o păzesc pînă acum de focul ispitelor, ca pe rugul cel ce arde nears. Aceștia cu minune înaintea ochilor Noștri și a toată lumea, au apărat Patria sa cea de pe pămînt, adică pe Pravoslavnică Împărăție a Rossiei de cumplita răutate și groaznică năvălire a celor străini de fel. Pe aceștia dar, după datorie îi vom cinsti și îi vom prăznui, știind și aceasta că acești sfinți sînt luminata podoabă a Bisericii lui Dumnezeu, care este Biserica Răsăritului și cum că această Biserică, iară nu alta, este cea pravoslavnică Biserică pe care Mirele Histros au ales lui și Mireasă curată. Pe aceștia dar, cinstindu-i îi vom ruga cu dinadinsul ca să fie userdnici [sîrguincios] mijlocitori către stăpînul Hristos totdeauna pentru apărarea și bunăstarea Pravoslavniciei Biserici, pentru prea Blagocestivul singur stăpînitorul *Împăratul nostru Alexandru Pavlovici* a toată Rossia... ca povățuit fiind cu cerească înțelepciune, și îmbărbătat cu putere de sus, nouă norocită stare și petrecere, iară fraților noștri pravoslavnicilor creștini, izbăvire de jugul celor străini de fel, să dăruiască, ca împreună mîngîindu-ne să zicem: Izbăvire au trimis Dumnezeu norodului său, cel ce a dat tărie Împăratului nostru și au înălțat Cornul unsului său“.

Aceste rînduri nu cuprind nimic nou față de ceea ce am cunoscut din cărțile anterioare apărute la Iași, decît doar accentuarea dorinței ca Dumnezeu să poarte de grijă, ca și ceilalți frați pravoslavnici rămași sub străini, adică cei din cele două Principate române, să ajungă la norocita stare și petrecere, sub oblăduirea țarului blagocestiv al Rusiei.

Biserica basarabeană continuă în mod firesc tradiția moldovenească în toată vremea arhipăstoriei ardeleanului *Gavriil Bănulescu*, precum și în a urmașului acestuia, *Dumitru Sulima*, care, deși rus de origine, a învățat bine limba moldovenească, fiind un promotor al ei nu numai în biserică, ci și în școală. Ar rămîne doar să adăugăm că, în cursul timpului, începutul făcut cu adoptarea sfinților ruși a mers neconținut înainte, introducîndu-se rînd pe rînd în conștiința publică moldovenească cultul *Cneaghinei Olga* (la 1825) apoi al părinților noștri și întocmai cu *Apostolii Methodie și Chiril*, care „cu tălmăcirea scripturilor neamului slavonesc din maslin străin întru aducător de bune roduri l-au schimbat“, s.a.m.d.

4. În vreme ce pe teren bisericesc avem de înregistrat această evoluție în Basarabia ajunsă sub stăpînire rusească, în Moldova curentul favorabil rușilor merge și el înainte. La 1816, protoiereul *Lazăr Asachi*, tatăl lui *Gheorghe Asachi*, tălmăcește „pe limba românească cu oarecare adăogite cuvinte, spre podoaba limbii și a bunei înțelegeri“, vestita carte: *Jucăria norocului sau istoria pentru Prinșipul Menșnicov, carele pe vremea lui Petru cel Mare au fost slăvită în toată Europa*.

La 1828 mitropolitul *Veniamin* publică un nou *Molebnic* cu rugăciuni pentru *Împăratul a toată Rossia Nicolae Pavlovici*, „prea blagocestivul Domnul nostru singur stăpînitor“. La 1832, *Georghe Asachi* traduce, în două volume *Istoria Rosiei*, pe care o dedică generalului Kiseleff, „presidentul împuternicit Divanurilor Moldovei și Țării Românești“, cu următoarele cuvinte:

„Ecselenția Voastră! Strălucită este soarta Iroului subjugător unei nații, însă lîngă Trofeul său lăcrămează maicile fiilor de a căror sînge este încruntat. Dar a înturna vechile pronomii unui popor, prin înțeleaptă legiuire a-i siguriipsi driturile cele sfințite, a-i însufleși agricultura și negoțul, și prin asemine măsuri a-i statornici fericirea și ființa națională, sînt fapte care adună asupra ursitoriului mulțămirea și binecuvîntarea viețuitoarelor și a urmașilor cunoștință.

Înțelept și credincios împlinitor tractatului de Adrianopoli, Ecs. Voastră ați priveghiât a se înființa aceste în pămîntul Moldo-Românilor și nobila Voastră

filantropică cugetare este întipărită în toate lucrările mărite, care siguripsind fericea acestor gemine popoare, V-au cîștigat a lor dragoste și stau ca niște trainice monumenturi a nemuririi Voastre.

Asemenea și întemeierea civilizației naționale, fiind una din îngrijirile Ecseleții Voastre, și cuvinindu-vi-se pârğa rodului născut dintr-o înțeleaptă protecție, cu adîncă supunere cutez a Vă hărăzi traducerea Istoriei Imperiei Rosiene, care între a sale mărite fapte va însemna și urzirea fericii Moldovei, al căria Anuscris odinioară se va împodobi cu numele Ecseleții Voastre, precum se înfrumusețează cu celui întîi a Patriei legiuitor Domn, *Alexandru cel Bun*.”

Iată și cîteva rînduri din prefața acestei traducerii, în care marele dascăl al Moldovei înalță pe împăratul *Petru cel Mare* mai presus de întemeietorul Romei:

„Dacă iroicele fapte a lui Tezeus și a lui Romulus, întemeietorii Atiniei și Romii, ce au stat cele mai strălucite politii a vechimii, chiar îmbrobodite fiind cu istorisiri mitologice, dișteaptă în noi simțiri de mirare, apoi cu cît mai minunate se cuvine a ni se părea făptuirile cele adevărate ale marelui *Petru*, de care însuși strămoșii noștri au fost martori și a căror urme într-atîta au înrîurit asupra stării politice a Evropii! Pe lîngă acestea, istoria Rosii înfășoșează Moldo-Românilor încă un alt interes particular. După căderea Împărăției Romane, coloniile sale, rămase în Dachia, sau în Mizia, adeseori se afla amestecate cu neamuri Ruso-slavone, au supuse, au împreună domnitoare, precum aceste au urmat în epoha *Asanilor*, Împărății Românilor. Iar în veacul din urmă, cînd din apropierea Imperiilor Rosii și Turcii, s-au născut lupta cea rivală, pămînturile Moldo-Românilor au fost teatrul marilor întîmplări, încît spre a putea urma șirul istoriei noastre, adeseori trebuie să vorobim despre faptele Rosienilor, care au pricinuit o totală reformă în a noastră ființă politică și în deprinderile naționale“.

Să nu uităm că la anul 1832, cînd *Asachi* dădea în românește Istoria Rusiei, o istorie a Moldovei sau a românilor încă nu văzuse lumina tiparului în Moldova. Puținii patrioți care se îndeletniceau cu citirea de cărți privitoare la viața neamului, se hrăneau sau din *Istoria pentru începutul Românilor*, tipărită de *Petru Maior* la Buda, sau din vechile *Letopisețe*, care circulau în manuscrise.

5. La 1837 apare în Tipografia Mînăstirei Neamț, prin osîrdia lui *Mardarie*, arhimandritul și starețul acelei mănăstiri, *Hronograf-ul*, *adecă Numărare de ani*, dedicată mitropolitului *Veniamin*. Această carte mare de 428 pagini format 2° cuprinde la sfîrșit pe 54 pagini deosebite o *Adunare pre în scurt din Synopsisul slovenesc*, care este o istorie a Rusiei scrisă pentru români în spirit rusesc. *Hronograful* însuși, opera lui *Dimitrie Rostoveanul*, este tîlmăcit din limba „slovenească“, și are ca țintă încetățenirea acestui sfînt în viața neamului nostru.

Cartea dă chipul sfîntului *Dimitrie* „mitropolitul Rostovului, făcătorul de minuni“, însoțit de aceste stihuri:

„Sfîntul Dimitrie, cel numit Rostovian

Pe toți îi veselește, ca cu un ceresc organ,

Titlul de al doilea Gură de aur i s-au dat

Că aceluiași cu învățătură și cu viață s-au asemănat.“

Idea fundamentală care se degajează din *Hronograf* este aceea generală creștinească de iubire de oameni și, mai mult chiar, de împrietenire cu străinii. În acest sens găsim următoarele rînduri, în care culminează ideea, și care explică în mod atît de limpede nu numai scopul cărții, ci și atmosfera vieții sufletești a Moldovei din prima jumătate a sec. al XIX-lea, cînd ea era încă cu rădăcinile adînci

înfipte în tradiționalismul primitiv oriental: „Înfiul chip al iubirii de străini au fost dreptul Avraam și cât iaste de bine plăcută lui Dumnezeu cea faptă bună, înfrînsul s-au arătat, cînd singur Dumnezeu ca nemernicînd, la cortul lui au venit. Deci să se știe, că cel ce primește pe străini și-i odihnește pe ei, primește pe Îngeri și pe Dumnezeu, precum și Avraam i-au primit. Primește pe îngeri după apostolescul cuvînt: «iubirea de străin să nu o uitați, că printr-aceea neștiind unii, au primit oaspeți pe îngeri»“ (p. 248).

6. La toate acestea trebuie să adăugăm impresia deosebit de bună pe care a lăsat-o prin personalitatea sa și prin activitatea sa devotată și pricepută, generalul *Kiseleff*, în amîndouă Principatele române, pentru a căror înălțare, civilizare și moralizare a lucrat în adevăr într-un mod pentru care și generația de astăzi îi datorează recunoștință. În prefața la *Codica țivilă sau politicească a principatului Moldovei*, (Iași, 1833), scrisă de marele logofăt al dreptății, *cavalerul Constantin Sturza* pomenește cu drept cuvînt pe „Ecselenția șa... generalul *Kiseleff*, carele cu adîncă înțelepciune și deosebită îngrijire plinînd lucrul cel măreț al regenerației Moldo-Românilor și prin care a statornicit între noi memoria sa nemuritoare“. La 1843 adunarea generală a Țării Românești a votat o lege în baza căreia avea să i se ridice o statuie „Ecselenției sale contelui *Pavel Kiseleff* pe locul hanului Filaret, spre vecnica pomenire a facerilor de bine ce acest bărbat a revărsat asupra Țării Românești“. *Kiseleff* fusese socotit de adunarea națională ca un „cetățean, adecă naturalizat și românit“¹⁶.

Despre cum era apreciat de contemporani *Kiseleff* și, deodată cu el, întreaga influență a Rusiei în afacerile Principatelor Române, ne oferă o dovadă mai sigură decît oricine, înțeleptul bărbat de stat și neaș naționalist, *Mihail Kogălniceanu*, în celebrul său *Cuvînt introductiv la cursul de Istorie națională ținut la Academia Mihăileană din Iași*, la 1843. După ce amintește „figura cea mai măreață din toate, a lui *Petru cel Mare*“, trecînd la vremurile mai noi, zice: „Curtea (rusească) protectoare... simțește o îngrijire deosebită pentru soarta noastră... *Kiseleff*, un nume pe care românii nu trebuie să-l rostească decît cu recunoștință și dragoste, este însărcinat cu regenerația Patriei, cu punerea în lucrare a pravilelor menite să ne facă o nație, pînă la cea mai temeinică închizășluire a naționalității noastre, adecă numirea de Domni pămînteni“¹⁷.

În același an, *Kogălniceanu* scrie, în Prefața la *Poesiile lui A. Hrisoverghi*: „Armiile rusești, care cuprindeau destui bărbați mari, suiți așa de sus din așa de jos, viînd în Moldova rupseră vîlul prejudecăților care ne ascundea civilizația Europei și ne puseră în contact cu ideile drepte și liberale ale Apusului“. Aceeași idee o exprimă cu 12 ani mai tîrziu *Kogălniceanu* în revista *România Literară*, (Iași, 1855, pg. 53), vorbind în articolul său *Jurnalismul românesc*, despre *Curierul românesc*, al lui *Eliade Rădulescu* și despre *Albina românească*, a lui *G. Asachi*: „Aceste jurnale – zice *Kogălniceanu* – ieșite în timpul ocupațiunii Rossiene și sub cenzura impusă, fură o adevărată revoluție între români. Ele deschideau o lume nouă, punîndu-i în contact cu celelalte popoare mai civilizate.

Amvon mai înalt decît toate amvoanele... glasul lor străbătu în palaturile bogăților și în căsuțele răzeșilor și a posesorașilor... Clase întregi fură prin ele deșteptate, luminate și chemate la viața publică“.

Cît de mare era încrederea moldovenilor în Rusia aceasta o putem vedea poate că și mai bine decît în cuvintele de pînă aici, din cartea lui *Kogălniceanu* apărută în 1837 la Berlin sub titlul: *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des*

Valaques transdanubiens, în care numește pe *Țarul Nicolae*, „Îngerul ocrotitor“ al principatelor române și în care, vorbind despre proiectul ministrului francez *Martignac*, privitor la reînființarea „regatului Daciei“, el, *Kogălniceanu*, se grăbește să adauge că, odată ce este Rusia, românii pot să nu mai poarte grija viitorului lor, căci „intențiile curate și prielnice ale Imperiului rusesc sînt o cheazășie sigură a fericirii și neațîrnării Principatelor“¹⁸.

Același mare patriot spunea la 1848: „La încheierea păcii (de la Adrianopol, 1829), entuziasmul și recunoștința noastră era fără de margini și după numele lui Dumnezeu, numele împăratului *Nicolae* era cel mai adorat între români. Reforma abuzurilor veacului trecut, vindecarea urmelor războiului săvîrșit, organizarea prin urmare, regenerația Principatelor, fură încredințate *Contelui Kiseleff* care și-a lăsat o neașteptată aducere aminte în inimile românilor. La apelul făcut de acest nobil bărbat, toți alergară spre a contribui la renașterea patriei. Toți jertfiră interesul particular, privilegiurile și drepturile moștenite. Răii se făcură buni, și, în binefăcătoarele sale planuri, prezidentul plenipotent nu întilni pretutindenea, de la stările cele mai înalte pînă la cele mai înjosite, decît abnegație și rîvnă. Societatea dar în curînd se reorganiză. Românii nu fură ingrați, și încă astăzi fac un apel la suvenirile generalului *Kiseleff*, aducă-și inima sa aminte de viile păreri de rău care i-au întovărășit purcederea sa din Principate la anul 1834. Recunoștința cătră monarhul Rusiei era atuncea asemenea generală în Țară“¹⁹.

Din cele expuse pînă aci, vedem că în epoca ce a premers Unirii Principatelor române, filorusismul nu era un fenomen izolat, pe care să-l fi întilnit numai la românii ajunși sub stăpînirea directă a rușilor, ci el era un fenomen aproape general românesc.

CAPITOLUL II.

Diferențierea orientării Basarabiei de a celorlalte țări românești

1. Pînă către anii 1840 ai secolului trecut, dezvoltarea elementului românesc din cele două părți ale vechii Moldove din dreapta și din stînga Prutului a mers în general într-un oarecare paralelism. Dar încetul cu încetul acest paralelism începe a dispărea și, de-o parte și de alta a popularului rîu, viața începe să se desfășoare în forme tot mai deosebite. Principatul Moldovei ajunge, grație unui întreg complex de împrejurări, într-o altă constelație de viață politică, culturală și economică. Dinspre Orientul, de care fusese legată pînă aci prin toate interesele ei, ea se îndreaptă acum spre Occident. În locul limbii grecești și a celei rusești pătrunde în clasa de sus limba franceză, cultura franceză, moda franceză. O năvală de idei noi, „progresiste“, are loc peste vechea viață patriarhală a țării. Tinerii, trimiși la studii în Apus, se întorc acasă cu vederi înaintate și se apucă să le introducă în grabă în viața țării. Instituții vechi și puternice își pierd pe zi ce merge importanța și o viață nouă se pregătește, după rețete aduse din străinătate. În timp de cîteva decenii, Moldova este inundată de o literatură profană, tradusă mai ales din franțuzește și cuprinzînd preocupări cu totul deosebite de acelea, care se obișnuiseră înainte în țară. Se încep reprezentații de teatru, se înjghebează societăți filantropice, se

abandonează vechiul alfabet cirilic, înlocuindu-se mai întâi cu unul civil, de tranziție, pe urmă cu cel latin. Apoi încep o serie de profunde reforme politice și sociale: la 1859 Moldova încetează de a mai exista ca țară deosebită; ea devine o parte a României. Vechea ei capitală, Iași, devine oraș de-a doua mână, ceea ce aduce cu sine gravitatea elementelor ei cele mai de seamă spre București. Tendința centralizatoare a Bucureștilor face ca viața Moldovei să scadă neconținut în vigoare și orașele ei să se înstrăineze an de an tot mai mult. La câțiva ani după Unire, legea pentru secularizarea averilor mânăstirești, urmată de alte dispoziții în același spirit, creează Bisericii o situație cu totul nouă. Vechea instituție atât de binemeritată pentru neam în unele privințe, începe a-și pierde din zi în zi importanța. [6] Conducătorii ei ajung într-o penibilă dependență față de puterea laică a statului și, în afară de unele excepții, se îndepărtează și de la vechea tradiție și de la datoria lor apostolică, lăsând seminariile într-o dureroasă părăsire, iar pe preoți într-o înspăimântătoare ignoranță, sărăcie și dispreț. Mânăstirile, care odinioară fuseseră lăcașuri de pietate, muncă și lumină, au ajuns simple pepiniere de trândăvie brevetată de stat. Biserica a ajuns să fie considerată de către oamenii cu cultură nouă ca o instituție de obscurantism, iar de către slijitorii ei înșiși ca un fel de pedeapsă de la Dumnezeu. Conflicte peste conflicte se ivesc între stat și biserică, între arhierii și preoți, între preoțime și popor și ele țin încordarea permanentă, împiedicând și progresul bisericii și pe al statului. În același timp, dinastia străină, adusă în țară la 1866 de către patrioții care nu găseau în altceva puțința de liniștire a patimilor, era și ea un element nou în viața țării și ca atare avea să fie înțeleasă în diferite feluri de către românii din singuraticile țări.

2. În timp ce aveau loc toate aceste profunde prefaceri în Moldova în dreapta Prutului și în întregul românism, care se adapta din ce în ce mai conștient la viața vest-europeană, în Moldova din stînga Prutului lucrurile mergeau cu totul altfel. Boierimea, care a simțit că e în interesul ei să rămână sub ocrotirea Rusiei, simțea tot mai puțin necesitatea de a păstra legături cu capitala Moldovei, cu Iași, care decenii de-a rîndul, pînă după 1834, neputîndu-le oferi ceva de preț, mai mult la cheremul rușilor. Pentru boierimea, de acum „basarabeană“, se desenau centre noi, de o atracție puternică: Odesa, Kievul, Moscova, Petrogradul. Gravitatea ei spre acestea era, în împrejurările date, un proces cu totul firesc²⁰. Pe de altă parte, țărănimea n-avea nici un motiv să fie nemulțumită de regimul nou, sub care intrase, căci el nu era, în primele decenii, mai rău decît cel din Moldova. Preoțimea, la rîndul ei, se găsea într-o situație mai bună, decît în Moldova: pe seama fiilor ei s-a deschis la Chișinău un seminar mai bine organizat decît cel de la Iași, partea materială a vieții ei era pe deplin și din belșug garantate, silințele căpeteniilor ei erau îmbrățișate sus de blagoceștivul Împărat cu o solitudine necunoscută pînă aci, munificența împărătească se cobora asupra vlădicăi și asupra întregului norod pravoslavnic în forme mai mult decît ademenitoare. Nici un conflict între biserică și stat, ci tocmai dimpotrivă, nici o inovație bătătoare la ochi în viața bisericii și a țării, totul lăsat să-și meargă mersul său firesc, patriarhal: Biserica își vedea de slujbele sale în aceeași limbă a poporului, țărănimea își lucra mai departe pămînturile sale, fără a fi măcar obligată decenii de-a rîndul, să facă serviciul militar, iar boierimea, atrasă spre înalta societate rusească, și chiar spre Curtea împărătească, prin fel de fel de atenții și răsplătiri, mergea în mod fatal spre contopirea cu aristocrația țării, proces care s-a petrecut la fel aproape în toate timpurile și în toate țările din lume.

3. Ideea națională, în sens politic și cultural, idee care în 1812, când Basarabia s-a despărțit de Moldova, încă nu există, decît doar în colțul sufletului vreunui visător singuratic, dar care idee se cristalizează în țările române an de an tot mai limpede și mai puternic, în Basarabia nu putea nici să răsără, nici să crească, în împrejurările date. Cîtă vreme toate clasele care constituiau poporul nostru socoteau că Rusia garantează mai bine viața și fericirea lor, o organizare pe baze naționale, politice, culturale și religioase a moldovenilor din Basarabia, era o imposibilitate și în consecință ea nici n-a avut loc. Dimpotrivă, dezvoltarea Moldovei le părea acestora, în măsura în care aveau posibilitatea de a lua cunoștință de ea, de-a dreptul catastrofală. Cultura profană adusă din Apus li se părea și ridicolă și primejdioasă, căci era împotriva legilor apucate din bătrîni și chiar împotriva canoanelor și a pravilei; alfabetul latin li se părea o profanare și o cădere de la pravoslavia cea adevărată; înnoirea limbii moldovenești, devenită „românească“, o socoteau drept o înstrăinare; dinastia străină o considerau ca ultima treaptă, care duce la pierderea moldovenilor, prințul, și mai tîrziu „corolul“ [*regele*, de rusecul *coroli*] fiind și „neamț“ și „catolic“. O profundă milă se așternea în sufletul basarabenilor, an de an, față de biata Moldovă, care și-a trădat și tradiții și limbă și suflet și viitor, din pricina boierilor înstrăinați și a corolului străin și de neam și de lege. Mulțimea dezertorilor din armată, care treceau Prutul și se așezau definitiv în Basarabia, făcea ca acest sentiment să nu se șteargă nicidecum din sufletul fraților noștri, care socoteau a fi singuri pe calea cea dreaptă.

4. Decenii de-a rîndul această cale a urmat-o suflătește Basarabia. Sistemul politic autocrat al Rusiei ea nu l-a simțit ca o povară prea mare, căci știa din Scriptură că stăpînirile sînt de la Dumnezeu și că, pe cine-l iubeste Dumnezeu, pe acela îl și ceartă. Nimeni nu a încercat vreodată, pînă înainte cu 20 de ani, să convingă că adevărul ar fi altfel, de cum îl știa ea. Căci boierii s-au dat cu boierii ruși și fără să se rusifice totdeauna cu totul, renegîndu-și originea nu se simțeau niciodată îndemnați să facă cauză comună nici cu țărani, și cu atît mai puțin cu nenorocitul de popor din minuscula țară de cealaltă parte a Prutului. Pe de altă parte, preoșimea, crescută în cultul imensei împărății chemate de Dumnezeu să apere creștinătatea de păgîni și să regenereze însăși omenirea demoralizată de o cultură fără de Dumnezeu, precum și în acela al Împăratului prea puternic și prea bun care este însuși chipul lui Dumnezeu pe pămînt, preoșimea, care simțea la fiecare pas binefacerile părintești ale Împăratului, în formă de pămînturi întinse și bogate, de salarii mai mult decît suficient, de biserică și odăjdii pomenoase și de autoritate impunătoare pe care i-o împrumuta, preoșimea aceasta n-avea nici un motiv să dorească o stare mai bună decît cea pe care o avea. Dacă mai adăugăm la acestea și locurile Sfinte ale rușilor, cu pelerinajele la Kiev și Moscova, apoi mulți sfinți ruși, care erau înfățișați ca modele de viață și de virtuți, în vreme ce românii n-aveau nici un singur sfînt al lor, și dacă mai amintim și situația materială înfloritoare și impunătoare a mănăstirilor basarabene, putem înțelege de ce moldovenilor de sub oblăduirea rusească nici prin gînd nu le-ar fi putut trece că în alte țări le-ar putea fi mai bine.

Că n-aveau școli, și cîte erau, de la o vreme împărtășeau învățătura tot mai mult numai în rusește, aceasta nu-i supăra, din simplul motiv că școala la ei nu avusese nici o tradiție. Și-apoi, școlile pe care le cunoscuseră ei în vechea Moldovă fuseseră tot școli străine, grecești. Iar împotriva limbii rusești nu puteau avea nimic de zis, căci ea era o limbă pravoslavnică, era limba Împăratului și a celei mai mari

împărății din lume. A învăța o astfel de limbă este o adevărată fericire pentru moldovan. Limba proprie nu trebuie s-o mai învețe în școală, căci o știe de-acasă.

5. Cu o astfel de ideologie nu este de mirare că decenii de-a rândul aproape nici un basarabean nu s-a simțit îndemnat să vină dincoace de Prut, fie la studii – Universitatea din Iași a fost socotită totdeauna inferioară celor rusești, de asemenea seminariile din România, care pînă în ziua de astăzi sînt inferioare celui din Chișinău – fie pentru alte motive. Nici un țăran basarabean n-a venit în timp de o sută de ani să se așeze în România, nici măcar temporar, pentru nici un motiv. În vreme ce plugarii ardeleni ajunși la sapă de lemn din cauza sistemului de oprinare politică și economică, treceau cu zecile de mii la diferite servicii „în țară”, moldovenii, în setea lor după pămînt, se duceau mai bucuroși în Siberia, decît să treacă dincoace, Prutul, la frații pe care îi știau într-o mizerie înfiorătoare.

6. Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că, în vreme ce dincolo de Prut domnea această mentalitate, dincoace de Prut nimeni nu s-a sinchisit de ea. Împrejurările din noua Românie nu le permiteau celor de la conducerea țării să se ocupe de românii din afară de hotare. Nici chiar pușinii moldoveni veniți și așezați în țară n-au încercat să schimbe, pe oarecare căi, acea mentalitate. Un *B. P. Hașdeu*, care-i ura din suflet pe ruși, mai ales din cauza sistemului politic care domnea în țara lor, n-a pus niciodată în discuție chestiunea românismului de peste Prut în forme concrete. Se pare că marele om de știință și înflăcăratul patriot nu era nemulțumit de stările din Basarabia, în măsura în care să le vadă alarmante. De asemenea, mitropolitul *Iosif Naniescu*, născut și el în Basarabia – a stat un sfert de veac în scaunul de mitropolit al Moldovei, fără să fi făcut nimic pentru țara lui de origine, de care totuși nu-l despărțeau decît cîțiva zeci de kilometri. Tot astfel filozoful *V. Conta*, n-a lucrat nici el nimic pentru țara lui naturală. Abia în timpul mai nou, de la 1896 încoace întîlnim cîțiva basarabeni, care pun în discuție problema basarabeană, dar aproape numai din latura ei de politică antirusească și nu de viață integrală românească: *Z. Arbore*, *D. Moruzzi*²¹, *C. Stere*, *Dr. P. Cazacu*, *Ax. Frunză și Alexis Nour*. Ce-au făcut aceștia în cursul petrecerii lor în România, este extrem de caracteristic nu numai pentru ei, ci și pentru mediul din care au venit și pentru acela în care au trăit. Unul din ei, profesorul *A. Frunză* de la Iași mărturisea la 1916 în *Viața Românească*²² următoarele, vorbind despre intelectualii basarabeni așezați în România: „Cei vreo 5–6, maximum 10, cîți se găseau în țară, se simțeau prea străini de spiritul societății, în care îi aduseseră alte nevoi, decît dorul praznicului și carierei, și credeau absolut inutil, aproape un sacrilegiu la adresa țării lor, de a mai vorbi despre nevoile acestei țări, unei societăți unde goana după franc sau o clipă de plăcere e unicul scop al vieții, unde cultul minciunii și pălmuirea zilnică a adevărului constituia o dogmă morală, unde fraza umflată și lipsită de conținut era aproape singura hrană intelectuală și estetică a elitei culte“.

7. Aceste cuvinte explică îndeajuns, pentru ce n-a existat dincolo de Prut o „problemă basarabeană” și pentru ce o astfel de problemă n-a existat și n-a putut să existe nici dincolo de Prut. Moldovenii din Basarabia trăiau în convingerea că starea lor este foarte bună și că România este o țară rătăcită și slabă, a cărei mîntuire de boieri, de nemți și de catolici n-o poate aduce decît tot Rusia. Basarabeni emigrați în România pentru motive revoluționare, care îi făcuseră imposibili în Rusia țaristă, socoteau România atît de decăzută, încît n-o credeau capabilă să înțeleagă problema națională a românismului întreg și să se expue pentru ea, iar conducătorii politici ai României, ocupați peste măsură de alte probleme, n-au ajuns niciodată să vadă și problema românilor din afară de hotare

ca o problemă națională permanentă și să lucreze pentru rezolvarea ei așa cum lucrau, dacă nu francezii, germanii și italienii pentru frații lor în diaspora, cel puțin cât făceau sîrbii, bulgarii și grecii pentru ai lor.

Cercetările noastre au arătat paralelismul între dezvoltarea moldovenilor de pe ambele maluri ale Prutului, pînă în preajma Unirii Principatelor române într-o singură țară, România, unire care însemnează un moment deosebit în istoria întregului românism.

Acest fapt făcu să tresară sufletul întregului popor român de pretutindenea, de mîndrie și de speranță. Un fior tainic străbătu întreaga ființă a neamului, cu privirea la destinele viitoare ale lui. Literatura românească din toate provinciile se resimte de acest fior. Nu face excepție nici Basarabia, unde ideea general-românească, izvorită din istorie și filologie, o găsim exprimată în forme bine cristalizate încă la 1848 în *Crestomația românească* a lui *Jacob Hânculov*, tipărită la St. Petersburg. În cărțile lui *Ioan Doncev* apărute în anii 1865 și 1866 la Chișinău, ideea unității naționale românești o găsim exprimată cu aceeași tărie și cu aceleași mijloace ca și în provinciile de dincolo de Prut: Doncev a evoluat de la moldovenism la românism. Cărțile lui se intitulează: *Curs primitiv de limba română* și *Abecedă română* (în loc de *Bucoavnă moldovenească*); ele se tipăresc cu alfabetul din România, adică parte cu cel civil și în cea mai mare parte cu cel latinesc, care se impunea încetul cu încetul ca singurul alfabet românesc. Dar, ce este mai caracteristic, cuprinsul cărților este de la un capăt la altul curat românesc și vest-european, ca și în cărțile de dincoace de Prut. Astfel, găsim aci istorie românească, literatură românească curentă și orientări românești generale. Printre multe alte lucrări de această natură întîlnim bucăți patriotice românești ca: *Imn închinat Domnului Moldovei Grigore Ghica*, *Adio Moldovei de V. Alecsandri*, *Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul de D. Bolintineanu* și chiar *Imnul român în cinstea lui Alexandru I. Cuza*, de *G. Tăutu*.

Dar, cu toate acestea nu trebuie să ascundem adevărul că manifestațiile de românism, ca cele din cărțile lui *Hânculov* și *Doncev*, devin tot mai rare. Orientarea boierimii și preoțimii basarabene mergea din zi în zi tot mai pronunțat spre Rusia. Centrele universitare ale acesteia atrăgeau cu o putere tot mai mare pe fiii Moldovei anexate. Scriitori ca *C. Stamati*, *Al. Donici* și *A. Nacco* se inspirau în producțiile lor românești aproape exclusiv din literatura rusească, iar acesta din urmă, deși scriitor destul de bogat, se depărtă așa de mult de concepția românească, încît în cartea sa de *Istorie a Basarabiei*, tipărită în limba rusă la 1873–1876, afirma că poporul român este o amestecătură de sînge în care elementul principal este elementul slav, că rușii au pus stăpînire pe Basarabia încă din timpurile formării statului rus, și că la 1812 ea era o țară pustie etc²³.

În astfel de împrejurări, cînd boierimea, în dorința ei de a se face simpatică puternicilor zilei și de a-și menține și spori privilegiile personale și de tagmă, renunță însăși la drepturile sfinte ale poporului din care se coboară, e ușor de înțeles că conștiința românească nu se putea cristaliza în Basarabia la fel ca în celelalte provincii românești, libere sau sub stăpîniri străine încă. Nu poate fi, astfel, nici o mirare că alfabetul latin, acest primordial mijloc de cultură românească, deși introdus în Basarabia, și sprijinit chiar și de ruși, n-a putut rămîne în întrebuintare și că, din această cauză, s-a rupt deodată legătura între noua cultură românească de dincolo de Prut, care se servea de la 1863 înapoi exclusiv de acest alfabet, și între Basarabia, care de la vechiul alfabet cirilic românesc a evoluat spre alfabetul rusesc, și prin el spre limba și cultura rusească.

Pornită pe această cale, Basarabia ajunge, încetul cu încetul, ca o parte a elementelor ei, ridicate prin cultură deasupra nivelului maselor, să se îndrepte tot mai mult spre ideologia rusească a timpului, ideologie care, în urma marilor zguduri interne provocate mai ales de înșuşele Rusiei în războiul crimeic (1853–1856) și în cel ruso-turc (1877–1878), lua un caracter din ce în ce mai extremist, năzuid spre anarhism și nihilism. La 1879 avem deja un număr oarecare de reprezentanți basarabeni, de diferite nații, ai acestor curente sociale radicale. Urmăriți de organele statului rus, acești „socialiști-revoluționari“ din școala lui *Karl Marx*, se refugiază din Basarabia, trecînd Prutul și așezîndu-se în România, unde încercară pe diferite căi să-și dureze o organizație în vederea realizării ideilor lor.

La Iași ei încercară să publice, sub numele atrăgător de *Basarabia*, un organ de răspîndire a ideilor lor, ceea ce în prima jumătate a lunii noiembrie le și reuși. Gazeta afișă de la început idei radicale în contra religiei, a statului, a societății și a familiei, plutind exclusiv în atmosfera de idei a noii Rusii, și neglijînd cu desăvîrșire problema vieții reale a Basarabiei românești.

După cîteva săptămîni de apariție, la 14 decembrie 1879, „din cauze cu totul independente de ea“, gazeta încetă din viață, [7] fapt care a fost probabil provocat de autoritățile de stat române ²⁴.*

De aici încolo, social-revoluționarismul rusec, cu caracter internațional, ajunge să fie decenii de-a rîndul aproape singura idee dominantă a elementelor culte basarabene, fie că ele au rămas în Basarabia, ceea ce s-a întîmplat în prea puține cazuri, fie că s-au exilat, de silă, sau de bună voie, în diferite gubernii ale Rusiei, fie că s-au așezat în România.

8. Aceste momente, iar nu sistemul de asuprire al Rusiei țariste, au dus Basarabia spre o tot mai pronunțată înstrăinare de românism. Afirmația că, pînă la revoluția din 1905, n-a fost posibilă o cultură românească în Basarabia, trebuie primită, astfel, cu rezerva cuvenită. Adevărul este că în Basarabia trupele teatrale românești puteau trece mai liber decît în Transilvania și că ele puteau juca fără nici o împiedicare la Chișinău. De asemenea, cu toată cenzura rusească, literatura română putea trece Prutul, fără piedici mai mari decît acelea, pe care le resimțea la Carpați, Transilvania ²⁵

Că cultura românească a fost lăsată în destulă libertate și înainte de 1905, despre aceasta am putea aduce o mulțime de dovezi. Ne restrîngem însă numai la următoarele:

La 1884 guvernul rus a permis să se tipărească la Chișinău o gazetă în limba română. Despre această gazetă, pe care n-am izbutit să o vedem ²⁶, avem oarecari știri din gazete contemporane românești. Astfel, găsim în ziarul *Românul* din București, (15 ianuarie 1884) următoarea informație: „Ni se scrie din Chișinău, că guvernul rus a dat permisiunea d-lui *Drumașcu* de a edita un nou ziar: *Mesagerul Basarabiei*. [8] Această permisiune excepțională însă e legată de următoarele două condiții: a) redactorul ziarului va fi numit de guvern și b) foaia în chestiune va fi cenzurată la Odesa. D.A.P. *Drumașcu* a consimțit și guvernul notificînd permisiunea guvernatorului, a numit redactor pe d. *Riabcic*, fostul arhivar la poliția locală“.

În numărul său de la 18 ianuarie, ziarul *Românul* și publică vreo cîteva știri din *Mesagerul Basarabiei*, de la Chișinău.

Un alt caz. La 1866 oficialitatea rusească tipărește la Odesa, cu litere latine o carte românească despre *Filoxeră*.

La 1895 un cititor din ținutul Sorociei, trimite unui librar din Iași o scrisoare, în care, printre altele îi scrie: „Stimaților Domnilor Șaraga,

Cărțile cerute de mine, care d-voastră mi le-ați expediat recomandat, eu le-am primit; aveți a ști, că cărțile au fost trecute prin cenzura imperialistă, care se află la Odesa, semnul cenzurei acesta-i: permis de cenzură (L.S)... acuma puteți ști că cărțile didactice și literatura română intră-n Rusia; cum se vede acuma-s mai puține dificultăți“.

În continuarea scrisorii, se cer o mulțime de cărți, care desigur că au fost trimise și că au ajuns la destinație²⁷.

Un alt document, de la anul 1900, este scrisoarea d-lui *Ion N. Halippa* directorul comisiei Arhivelor Statului din Chișinău, scrisoare în care se face apel la românii din România să trimită la Chișinău cărți și manuscrise românești.

Iată partea din urmă a acestei scrisori, adresată de *I. Halippa*, compozitorului *Gavril Muzicescu* din Iași, originar și el din Basarabia:

„Comisiunea vă roagă să-i veniți în ajutor cu feluri de susținere (în formă de sacrificiu de cărți, manuscrise), care va fi mai lesne. Credem că d-voastră nu ni-ți lăsa fără atențiune acest sincer rugămînt. (**Ion Nicolai Halippa**. Directorul al afacerilor Comisiei).“

La aceste rînduri, *Muzicescu* adăugă:

„Dacă toată societatea cultă a moldovenilor din Basarabia știu tot așa de bine a cugeta și a scrie românește, ca *d. Halippa*, cestiunea românismului e salvată în Basarabia, căci de poporul de la țară nu trebuie să ne îngrijim, el își păstrează limba în casă, ca cel mai scump odor. Țăranii basarabeni nici pînă azi, de la 1812, n-au învățat rusește, din contra, a silit adeseori pe preotul rus să învețe moldovenește, înlesnindu-l și cu cărți bisericești aduse din Moldova.

Acum însă, cînd ni se prezintă ocaziunea așa de favorabilă de a înlesni învățarea – în mod indirect – a limbii române, prin formarea bibliotecii societății basarabene *Arhiva*, cred că serviciul cel mai real îl putem face trimițînd donațiuni de cărți cu conținut istoric și literar acestei instituțiuni, căci altfel cu greu vor răzbate cărțile noastre în Basarabia, unde toți românii vor avea ocaziune să se adape din izvorul binefăcător al limbei moderne“²⁸.

Apelul de la Chișinău se pare că n-a găsit ecoul cuvenit nici la Iași, unde pe scaunul mitropolitan stătea pe atunci basarabeanul *Iosif Naniescu*, nici la București, unde găseau, ca și la Iași, de altfel, o mîină de intelectual basarabeni, refugiați din Rusia, din cauza sistemului politic. Nici basarabeni așezați în țară, nici românii de acolo nu se simțiră mișcați de chemarea venită de peste Prut.

Și în sfîrșit, încă o dovadă: la 1902 s-a înființat la Chișinău o societate preotească: *Frățimea nașterii lui Christos*, care a tipărit și răspîndit în mii de exemplare „filișoare“ de cuprins religios, fără ca cineva să-i fi pus vreo piedică.

9. Această nouă mișcare moldovenească pe care o putem privi ca un început de renaștere basarabeană, este extrem de interesantă și de caracteristică. Ea coincide, în timp, cu ivirea mișcării literare din jurul revistei *Semănătorul* de la București, cu aceea a *Luceafărului* [9] de la Budapesta, cu a *Luminei* [10] românilor macedoneni din Bitolia (1903) și cu a *Junimei literare* [11] din Cernăuți (1904). Dar, în vreme ce românismul din celelalte provincii se manifestă prin aceste reviste ale lui, ca un organism sufletesc unitar, legat nu numai prin identitatea originii și a

limbii, ci și prin aceea a conștiinței unității ei naționale, a scopurilor pe care le urmărește și a mijloacelor de care se folosește, românismul din Basarabia se manifesta sub un singur aspect, el căuta cu lăcomie în val-vîrtejul lumii acesteia, răspuns la întrebările eterne: ce este viața și cum ne putem mîntui de poverile mari? Chinuit de întrebările acestea, pe care singura instituție de cultură pe care o avuse de veacuri, Biserica, i le punea zilnic înainte, moldovanul nu-și bătea capul cu nici o altă problemă, nici națională, nici politică, nici culturală. Părăsit cu totul de boierimea lui, care a trecut în tabăra nobilimii țării, „norodul“ a rămas în spiritul vechii tradiții simpliste de morală severă și de preocupări religioase, pe care le alimentau mai ales mănăstirile, cu marea lor influență asupra sufletelor. În adevăr, mănăstirile basarabene rămaseră pentru moldoveni aproape singurele lăcașuri de mîngiere, de lumină, de îndrumare. „Părinții“ din cuprinsul lor erau și preoții, și dascălii, și doftorii și gospodarii de model pentru țărănimea rămasă cu mentalitatea tradițională, pe care nu o putea clinti din loc nici puțina cultură venită de peste Prut, nici marea cultură rusească venită de peste Nistru.

Ceea ce făceau socialiștii revoluționari basarabeni, de origine foarte variată (evrei, greci și moldoveni), ceea ce aceștia scriau și organizau mîna-n mîna cu revoluționarii ruși din restul Imperiului fie la Iași, fie la București, fie în diferite centre ale Occidentului, nu răsăreau din sufletul și din nevoile Basarabiei, și nu găseau în sufletul moldoveanului nici un fel de răsunset.

10. În vreme ce românismul din celelalte provincii stătea, între anii 1902–1905, sub influența ideii unității românești bazată pe cultura națională, în Basarabia ideea națională era inexistentă în toate straturile poporului, țărănime, preoțime și boierime; ea pîlpăia doar, în chip sfios, abia în cîte o inimă de tînar student de pe la universitățile rusești.

„Moldovenii“ din Basarabia se pare că, în adevăr, nu mai fac parte efectivă din neamul românesc; ei nu simt nici o afecțiune față de acesta și nu caută pe nici o cale să se identifice cu el. Pare că am avea a face cu acel fenomen, pe care vremurile mai noi l-au produs într-o provincie cu o situație analogă, din Apusul Europei, în Alsacia-Lorena, unde s-a plămădit, în afară de națiunea franceză și de cea germană, o „națiune alsaciană“, cu „sînge alsacian“. În Basarabia avem tot mai mult a face cu un „norod moldovenesc“ aparte, cu o noțiune națională „basarabeană“. Evoluția deosebită a românismului de dincoace de Prut, pe de o parte, pe de alta gravitatea tot mai pronunțată a boierimii și a preoțimii spre centrele rusești, la care se mai adaugă sporirea căsătoriilor mixte la cei ieșiți odată din țărănime – toate acestea au făcut ca, în adevăr, la un moment dat Basarabia să poată fi socotită de către mulți, ca ceva ieșit definitiv din patrimoniul național românesc.

Faptul acesta nu trebuie să ne mire de loc, căci el a avut loc și la un popor mult mai mare și mai puternic decît noi. Exemplul din Alsacia și Lorena ne va face să înțelegem în adevărata lui esență fenomenul din Basarabia.

În adevăr, francezii din Alsacia-Lorena, anexată la 1871 de către Germania, au ajuns în cursul abia al cîtorva decenii la o stare sufletească specială, foarte deosebită de a conaționalilor lor din țara-mamă. *Florent-Matter*, care a publicat la 1908 o carte amănunțită despre stările din provinciile anexate de nemți, scrie în acest punct următoarele lucruri, care prin analogie, ne permit să înțelegem starea sufletească specială din Basarabia:

„Anexații, uniți odinioară, cînd credeau că pot conta pe Franța, s-au dezbinat, de cînd certele noastre lăuntrice și religioase au slăbit în Franța sentimentul

național și vanitatea aspirațiilor spre un ideal comun care după căderea de la 1870–71, îi unea pe toți francezii. O seamă de compatrioți de-ai noștri de ieri, întristați și descurajați prin spectacolul pe care îl oferă discordiile și veșnica anarhie, care ne stăpânește, au renunțat la luptă. Tînăra generație nu cunoaște Franța decît sub raportul dezordinii interioare și a slăbirii exterioare. Ea suferă știindu-se și crezîndu-ne slabi, iar dezorganizarea forțelor noastre naționale, anume prezentată și distilată de către organele învingătorului, o neliniștește dureros și-i spulberă toată încrederea în valoarea noastră militară“²⁹.

Și, mai departe:

„El, lotaringianul, recunoaște și admiră calitățile solide ale rasei germane, laudă ordinea germană față de dezordinea franceză, exagerată încă de ziarele noastre. El se știe guvernat și asta-i place. Ceea ce, totuși, nu-i place, e felul de a fi guvernat“³⁰.

Același autor însemnează mai departe:

„Legea despre separarea bisericii de stat (în Franța), încă a fost în măsură de a înstrăina față de noi pe alsacieni, mai mult decît toate eforturile de germanizare, puse în practică de Germania de 35 de ani încoace“³¹... „Germania protestantă ne respectă religia, legea și credințele noastre, în vreme ce Franța catolică persecută pe preoți și le închide școlile... Noi sîntem sub jug german și într-un imperiu protestant și avem cu toate astea o deplină libertate religioasă; noi ne avem preoții noștri, călugărițele noastre, misionarii noștri și chiar și școlile noastre franceze“ – așa își spunea un „lotaringian“ autorului cărții din care am citat mai sus. [12]

11. Dacă în Alsacia-Lorena a fost cu puțință o astfel de schimbare în abia trei decenii și jumătate de dominație germană, dacă acolo s-a putut forma în cursul timpului o „națiune alsaciană“ cum se exprimă în prefață, academicianul *M. Barrès*, cu atît mai ușor putem înțelege mentalitatea specială a basarabenilor, mai ales dacă ne gîndim nu numai la marea deosebire dintre forța pe care o reprezenta mica Românie față de imensa împărăție rusească, ci mai ales la identitatea de religie, care a jucat în întreg procesul sufletesc al Basarabiei, un rol deosebit de important. Analizînd acest factor, d. *Ștefan Ciobanu* avea dreptate cînd, drept concluzie, spunea următoarele cuvinte: „A fost o mare nenorocire pentru basarabeni că ei au fost de aceeași credință ca și rușii, ceea ce a adus poate la oarecare apropiere a intelectualilor cu rușii, la indiferențismul acestor intelectuali față de problemele naționale. În chestia deznaționalizării, rușii au reușit mai mult la popoarele de credință cu ei; polonezii, de exemplu, popor slav, înrudit cu acel rus, și-au păstrat naționalitatea și cultura mulțumită și faptului că ei au fost catolici. Cultura românească în Basarabia a avut părțile ei slabe; ea s-a abătut de la matca ei naturală; ea și-a rupt, grație regimului rusesc, legăturile aproape cu desăvîrșire, cu țările românești...“³².

12. Cu toată dreptatea pe care o cuprind cuvintele d-lui *Șt. Ciobanu*, nu este mai puțin adevărat că stările din Rusia erau privite ca priincioase dincoace de Prut, care și ei se uitau cu uimire și cu admirație la „Sfînta Rusie“. Nu ne extindem asupra acestei chestiuni, ci ne restrîngem la un singur document, pe care ni-l oferă profesorul de Istoria Românilor de la Universitatea din Cluj, d. *dr. Ioan Lupaș*, membru al Academiei Române, care într-un articol intitulat: *Sfînta Rusie* și tipărit la 1914 în ziarul *Românul* din Arad, fixa următoarele două adevăruri, pe care experiențele noastre de pînă acum ni le-au confirmat adeseori și ni le confirmă aproape zilnic: „Întîi, nu cunoaștem altă împărăție, în care biserica și religia creștină să fie ocrotită și sprijinită în toate orînduirile sale atît de mult, ca în Rusia. Viața religioasă înfloarește acolo în toate straturile populațiunii, de la coliba umilă a

mojicului pînă la cei ce se desfătează pe treptele cele mai înalte ale societății omenești. Pe cînd la noi și în alte țări, orășenii sînt înecați de-a binelea în valurile pestilențiale ale indiferentismului religios sau chiar ale necredinței, în Rusia domnește, la orașe ca și la state, un respect sincer și adînc față de tot ce privește religia și biserica. De cînd au început roiuri de țărani români a părăsi, din cauza mizeriei, satele noastre, atît cei duși în America, precum și cei așezați în Țara Românească, am putea spune că s-au stricat și destrăbălat sub raportul vieții religioase. Iar cei ce au petrecut timpuri îndelungate în vreo parte a Rusiei, se întorc acasă mai întăriți în credință și cu mai multă disciplină sufletească, decît cei întorși din America sau din România. Motivul poate să fie numai unul și anume: practica religioasă, care este adevărată și singura temelie a vieții creștine, e cu mult mai dezvoltată și mai îndeobște respectată în Rusia, decît în alte țări.

Iar al doilea adevăr e că stăpînirea rusească face tot ce-i stă în putință pentru a ușura traiul oamenilor năcăjiți, îndeosebi al țăranilor. Parcă ar urma intenționat vechea rețetă romană: Cruță pe cel umilit și doboară pe cel îndărătnic.

Țăranii întorși din Rusia spun, cu adîncă convingere, că lor le-a mers foarte bine pe acolo, că n-au fost șicanați sau năpăstuiți în felul cum sînt vexați zi de zi din partea solgăbirărilor din patrie... Un om de mare influență³³ și autoritate, un bun cunoscător al relațiilor din Basarabia susține că, din punct de vedere administrativ și economic, țărănimea română nicăieri nu are o soartă mai bună decît în Basarabia, sub stăpînirea rusească. Adevărat că, în schimbul acestei ocrotiri economice și cuviințe administrative, poporul a fost lipsit de posibilitatea unei vieți proprii naționale.

Vorbeam mai anul trecut cu un țăran, care a stat timp mai îndelungat în Rusia, unde și-a agonisit avere însemnată și, pe baza articolelor scrise de d. C. Stere în *Viața românească*, cercam să-i arăt ce primejdii ar putea să urmeze pentru întreg neamul românesc dintr-o stăpînire rusească. Nu s-a arătat susceptibil față de nici unul din argumentele aduse, ci susținea că omului din popor îi merge mai bine în Rusia, decît în alte țări. Față de argumentul privitor la deznaționalizare, neputînd să aducă alt contra-argument a răspuns simplu: „Dacă o fi voia lui Dumnezeu să ne pierdem noi ca nație și ca limbă, mai bine să ne cotopească Rusia, că știi vorba ceea: mai bine să te arzi cu o zamă grasă, decît cu zamă de cute“³⁴.

Astfel se prezintă situația din Basarabia în preajma anului 1905 cînd, după un sfert de veac de frămîntări profunde, mai ales în marile centre ale Împărăției, izbucnește prima revoluție rusească.

CAPITOLUL III.

Prima Revoluție rusească (1905) și Basarabia

1. Marea mișcare revoluționară, care a izbucnit în 1905 la Petrograd, a fost de natură social-politică; ea urmărea înlăturarea absolutismului și întronarea constituționalismului. Pentru marile mase ale muncitorimii ea urmărea dreptul de vot și repartizarea dreaptă a pămîntului, care trebuia luat din mîinile stăpînitorilor de pînă aci, și dat „norodului care-l lucrează“.

Era firesc ca revoluția aceasta, care cerca să occidentalizeze viața Rusiei, să găsească răsunset și în Basarabia. Contrarul nici nu s-ar fi putut închipui.

Dar cine să facă în Basarabia revoluție? Boierimea, care era amenințată să-și piardă și privilegiile și pământul? Preoțimea, care era credincioasă pînă în ultimul grad Împăratului? Țărănimia, care niciodată nu luptase pentru „drepturi“ de care nici idee n-avea și a căror nevoie n-o simțea?

Desigur că din aceste părți nu putea veni nici o mișcare.

2. Mișcarea veni din altă parte, și anume de la vechii și de la noii revoluționari basarabeni, care adăpați prin universitățile rusești de ideile nobile ale unei dreptăți sociale, care trebuia să înlocuiască radical organizația de stat rusească, luptaseră și suferiseră decenii de-a rîndul alături de revoluționarii ruși, în țară și în străinătate și care, acum, folosindu-se de momentul oportun, intraseră cu curaj și cu însuflețire în marea luptă de dezrobire a Rusiei.

Cei dintii pași revoluționari pentru Basarabia s-au făcut alături de revoluționarii ruși, pe pământul clasic al toleranței și al libertății, în Elveția. Acolo apărură la 1905, ca produs al „liberei prese rusești“, cea dintii gazetă basarabeană, avînd program revoluționar. Gazeta se chema *Basarabia* și se considera ca „organ al Partidului Național Român“. Tipărită întregă cu litere latine, ea era redactată de doi revoluționari basarabeni, trecuți de multă vreme în România: *Zamfir Arbure* și *dr. Petru Cazacu*³⁵. De la Geneva, gazeta se trimitea în plicuri, pe diferite adrese, afit în România, cît și mai ales în Basarabia. Ea lupta pentru aceleași revendicări ca și întreaga presă liberă rusească, adaptîndu-le, întru-cîtva, la nevoile din Basarabia. Astfel, pe lîngă dreptul de vot, și pe lîngă pămînt, Partidul Național Român cerea dreptul nestingerit la cultura moldovenească, prin școli, societăți, etc.

În ce privește raportul moldovenilor față de România, el era fixat astfel:

„Ar părea că fiind moldoveni, adecă români, noi am dori să ne unim cu frații noștri de peste Prut. N-ar fi nimic straniu, în această dorință a noastră: sîntem de același neam, avem aceeași limbă, aceeași lege și obiceiuri. Dar pe lîngă că această unire nu se poate face, nici nu ne vine la socoteală, nouă, moldovenilor din Basarabia. Ce am cîștiga noi? E adevărat, că am sta împreună ca într-o casă, dar dacă casa e rece și n-are pîine, dacă în acea casă noi țărani din Basarabia am sta tot așa de rău, cum stau și țărani din România, de ce folos le-am fi și noi lor și ei nouă? Adecă, dacă ne-am uni cu România n-am plăti biruri mai mari și mai grele și mai nedrepte, decît plătim acum?

Adecă, am scăpat noi de oștire? Nu, căci țărani din România fac și ei oștire. Am avea noi libertatea cuvîntului? Nu, căci țărani din România au libertatea cuvîntului numai pe lege, pe hîrtie, iar cînd e vorba la adică, nu o au. Am avea noi libertatea adunării? Nu, căci țărani din România, cînd se adună, stăpînirea lor, boierii lor spun că se răscoală și îi împușcă. Am scăpa noi de posesorii și boierii de la sate, care ne iau cîte șapte piei? Nu, căci și frații noștri din România tot de posesor și boieri sufăr și nimeni nu sare să-i scape. Unindu-ne cu țărani din România liberă, am scăpa noi de dregătorii necinstiți, răi și răpitori? Nu, căci și țărani din Țara Românească tot așa fel de dregători și judecători au puși de boierimea de acolo, ca să-i fure și să-i înșele. Am avea noi dreptul, fiecare țăran, să alegem de-a dreptul și deopotrivă cu lucrătorii, meșteșugarii, neguțătorii și boierii din tîrguri pe aleșii noștri, care să ne facă nouă, țăranilor, legi bune? Nu, căci și țărani și lucrătorii din Țara Românească n-au acest drept, acolo numai bogătașii și boierii au dreptul să aleagă și aleg deputați, care fac legi nu pentru binele țăranului, ci pentru folosul tîrgoveților și boierimii de toate neamurile și felurile. Dovada cea mai bună, că țărani din România liberă n-au nici un drept este că ei sînt mai săraci

decît noi, boierii lor i-au jupuit mai dihai ca pe noi. Iar dovadă că oștirea lor e grea, sînt acei soldați care fug de la ei și vin la noi și ne povestesc cum îl bate pe țăranul soldat ofițerul sălbatic, boier, ca un rus.

Iată de ce, noi țărani moldoveni din Basarabia, dorind fraților noștri țărani români și țărănilor de toate neamurile izbîndă în lupta cu vrășmașii lor, dorind și primind cu bucurie ajutorul lor, și la nevoie, gata a-i ajuta, unindu-se cu ei în gînduri și luptă pentru scăparea de sub jugurile care ne apasă, nu ne putem uni cu ei politicește.

Mi se sfișie inima de durere scriind cele de mai sus, dar, *amicus Plato, sed magis amica veritas*, și nici nu se cuvine în lupta dreaptă pentru țărănimea moldovenească din Basarabia să ne apucăm de la început chiar, cu cuvinte de sentimente și politețe, să ascundem adevărurile crude și realitatea...

Noi, țărani moldoveni din Basarabia nu sîntem cum se zice în limba învățaților, iredentști, noi voim să luptăm pentru dezrobirea noastră ca moldoveni și cetățeni țărani ai statului rus³⁶.

Încercarea făcută din Geneva se dovedi în curînd fără rezultat. Gazeta *Basarabia* nu avu nici un răspuns nici printre „moldoveni“ și nici printre românii din celelalte provincii.

3. Nu peste mult, o altă încercare veni, tot din cercurile revoluționarilor basarabeni așezați în țară, și anume din partea d-lui *Constantin Stere*, profesor la Universitatea din Iași. Vechi revoluționar rus, care pătimise pentru ideile sale timp de zece ani în Siberia, d. *Stere* trecu, la 1905, în persoană, la Chișinău, unde luă contact mai întîi cu cîțiva boieri moldoveni în vederea începerii unei acțiuni menite a crea elementului românesc de peste Prut o situație socială, politică și culturală cît mai favorabilă. Încercarea nu găsi, la început, sprijinul așteptat, dar după cîtăva vreme ea izbuti să adune la un loc, în jurul bătrînului boier *E. Gavrilică*, o mîna de tineri revoluționari și naționaliști moldoveni, cu care înființă o gazetă național-democratică sub titlu *Basarabia*. [13]

Noua gazetă se resimțea, pînă la un loc, de suflul vieții românești de pretutindenea. Pe prima pagină a ei înfîlnim, sub un articol al d-lui *Al. Nour*, versurile tînărului dar vigurosului poet ardelean, *O. Goga*, care la 1905 fuseseră citate, aproape simultan, ca un nou program al întregului românism, atît în Parlamentul din București, cît și în cel din Budapesta:

*Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții,
De dragul lui ne-au răposat
Și moșii și părinții.*

Cu toate acestea, programul de luptă al noii gazete era mai mult social-politic, decît național. Pentru statul român, gazeta avea aceleași sentimente pe care le-am remarcat la gazeta cu același nume de la Geneva, în schimb și ea manifesta un interes pentru revendicările de ordin cultural, cerînd cu stăruință respectarea limbii și introducerea ei în școală.

Totuși nici noua gazetă nu se putu menține. Ea nu izbuti să închege o organizație politică națională și, după ce formulele ei de un democratism extrem nu putură încălzi nici pe boieri și nici pe preoți și nu fură în stare a cîștiga efectiv nici masele de jos, care nu erau pregătire prin nimic pentru o acțiune de democratizare a țării, după 52 numere a încetat să mai apară.

Deodată cu prăbușirea gazetei se prăbuși și întreaga acțiune de politică națională și elementele moldovenești sfârșiră prin confundarea lor în organizațiile politice rusești, revoluționare sau reacționare, respectiv prin retragerea lor de pe un teren de luptă, pentru care n-aveau pregătirea necesară.

În urma acțiunii *Basarabiei* n-a rămas decât o amintire frumoasă, dar și un sentiment de decepție și o conștiință a neputinței valorificării moldovenilor în viața politică, încăpută din nou pe mîna elementelor conducătoare de pînă aci. Puțini moldoveni, care și după prăbușirea acțiunii naționale s-au simțit îndemnați a mai lucra pentru binele public, s-au atașat, într-o formă sau alta, la grupările rusești, ajungînd cu timpul la aceleași rezultate.

Acțiunea de la 1905–1906 nu putea să se termine altfel, din simplul motiv că-i lipseau toate condițiile prealabile pentru izbîndă. Inițiatorii ei nu și-au dat seama că o revoluție nu se poate înscena de pe o zi pe alta la un popor; ea trebuie îndelung pregătită printr-o operă de cultură, care trebuie să străbată adînc în suflete. Apoi, ei n-au înțeles rostul adînc al naționalismului, ca factor hotărîtor în evoluția unui popor, ci s-au însuflețit mai mult pentru formulele socialismului internațional. Cu tot coloritul ei quasi-național, pe care, mai tîrziu, au încercat unii să i-l atribuie, revoluția din Basarabia de fapt n-a fost națională: ea n-a răsărit din sufletul și din frămîntările națiunii, nu se hrănea din ideile și nevoile acesteia și nu se întemeia pe puterile ei, ci era aproape numai un ecou al unor teorii frumoase, venite de departe, care însă n-aveau răsunset în sufletul poporului. În afară de cîțiva tineri luptători, nimeni nu înțelegea sufletul norodului, în care se frămîntau cu totul alte idei. Acest suflet nu era un suflet revoluționar, ci un suflet mistic, învăluit de îndoieli, de bunătate, de dorința unei vieți precum o zugrăvește *Evanghelia lui Christos* cel blînd, iar nu cea a lui *Karl Marx*.

4. Dar, dacă în politică acțiunea începută n-a dus decât la haos, ea n-a fost mai fericită nici în domeniul culturii, unde s-ar fi putut face foarte mult și unde s-ar fi putut găsi mijloace pentru a pregăti, cel puțin pentru viitor, poporul spre o viață nouă.

Dar oamenii de la 1905 n-au fost în stare să înțeleagă rostul culturii pentru un popor asuprit și rămas în urmă.

O mare scădere a „revoluției“ basarabene a fost desigur și caracterul ei antiromânesc. În întreg decursul celor doi ani nu s-a încercat nici o singură mișcare iredentistă românească nici de către basarabeni așezați în țară, și cu atît mai puțin de către cei rămași în Basarabia. Ceea ce la 1884, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la revoluția lui *Horia*, s-a putut face la București de către cîțiva ardeleni înflăcărați, care au lansat manifeste incendiare în contra Ungariei și pentru unirea Ardealului cu România, la 1905–1906 n-a încercat nici un basarabean așezat în țară. Dimpotrivă, aceștia sau ignorau cu desăvîrșire România, din cauza unor stări nemulțumitoare de ordin social, sau o descriau în culorile cele mai negre, căutînd și ei, întocmai ca și rușii, să înstrăineze pe basarabeni de ideea românească și să-i înflăcăreze exclusiv pentru revoluția socială, în cadrul Rusiei.

Dovadă elocventă despre aceasta ne-o dă *Societatea moldovenească pentru cooperarea instrucțiunii populare și studierea țării basarabene*, înființată la 1905, cu vreo 500 de membri, „aproape exclusiv proprietari mari“³⁷. Această societate, cu toată mulțimea de membri fondatori pe care i-a avut³⁸, n-a desfășurat nici cea mai mică activitate. Ea n-a fost în stare să înființeze nici o singură școală românească într-o țară, în care existau școli nemțești, bulgărești, grecești, etc.; n-a fost în stare

să publice măcar o broșură cu cîntece românești, ba, ce e mai caracteristic, n-a fost în stare nici măcar să administreze și să păstreze tipografia românească cu litere latine, pe care prietenii ei de la Iași i-o dăduseră, și pe care ea a părăsit-o, dimpreună cu alfabet cu tot, așa că nici urmă nu i s-a mai putut găsi mai târziu. La 1907, *Alexis Nour* un tînăr basarabean, care s-a zbătut mulți ani de-a rîndul pentru problema patriei sale, publicînd necontentit și în presa locală și în cea de la Iași și de la București, cu un adevărat fanatism căruia-i lipsea însă, într-un mod simțitor, consecvența, scria în *Viața Românească* următoarele rînduri vrednice de remarcat: „Avem o instituție națională în Basarabia: *Societatea moldovenească pentru cooperarea instrucțiunii populare și studierea țării basarabene*, înființată acum un an, cu un statut confirmat de guvern și foarte viu, dar se vede că-i condamnat să rămînă literă moartă. Cei înscriși în societatea aceasta sînt mai toți străini de o vie idee națională, căci altfel nici nu e de înțeles, cum o societate cu 300 de membri, aproape exclusiv proprietari mari, să zacă un an întreg inactivă. Cum se poate ca un lucru nou și sfînt, așteptat o sută de ani, să nu se dezvolte? Și iată, în Basarabia este totul posibil... Îmi pare că societății aceleia i se impune oarecare însuflețire nouă. Mai întîi, să se apropie de popor, să umple în sfîrșit această prăpastie adîncă, care desparte amîndouă păturile românești din Basarabia, sau mai bine, trei pături: boierimea, burghezia și țărănimea. Contrariu afirmărilor obișnuite, îmi permit a spune că toate aceste categorii sociale se pot uni sub umbra strălucită a ideii naționale, a renașterii poporului basarabean.

Activitatea strict culturală pe care o poate desfășura o asemenea societate ar putea învinge toate piedicile și neîncrederea în sferele oficiale și atitudinea cam vrășmașă a elementelor conservatoare moldovenești. Din punctul de vedere al vulgarei minți sănătoase – să între numai în societatea asta toți moldovenii din Basarabia – lucrul va reuși, căci punctele de divergență nu exclud puțința de colaborare frățească, care *singura*³⁹ poate garanta societății o forță morală pentru păstrarea și dezvoltarea limbii și naționalității. Numai începînd a păși pe o asemenea cale, fruntașii noștri (cîți sînt?) vor obține ceva“. „Dar, continuă *A. Nour*, nu e într-înșii nici unul, care în fața scopurilor sfînte să renunțe la natura de cameleon politic: azi sînt pentru proceduri hotărîtoare, mîne sînt contra, și așa sînt veșnic nehotărîți, întîrziati. E o boală de care suferim cam de multă vreme și nu știu, zău, dacă ne vom lecu cîndva: dacă vom găsi vreodată, în mijlocul sărăciei de oameni pe care o simte țara aceasta, oameni cu energie, autoritate și simțul răspunderii reclamate de necesitățile istorice“⁴⁰.

5. În astfel de împrejurări, cu o boierime care, după afirmația d-lui *C. Stere*⁴¹, „din interes îngust de clasă, s-a coalizat cu toți dușmanii poporului român din Basarabia“ și pe care *d. Stere* n-a fost în stare s-o readucă la sentimentul ei de datorie nici măcar pe teren cultural, cu o preoțime care n-a participat nicicum la marile frămîntări sociale pe care ar fi avut datoria să le canalizeze într-o direcție națională, și cu o țărănime complet inconștientă n-a fost mirare că reacțiunea care a urmat în Basarabia a fost pentru aceasta un adevărat dezastru. Alegerile care s-au făcut pentru Duma orășenească, pentru județ și pentru Duma împărătească au fost o dovadă grăitoare a absolutei neputințe a moldovenilor, și dușmanii acestora erau acuma siguri că n-au de ce să se mai teamă în atitudinile lor. *Crușevanii*, *Pureșchievicii* și *Crupenschii* puteau rămînea deplini stăpîni ai situației din Basarabia, remorcată la interesele partidelor rusești de la Petrograd și exploatată fără nici un scrupul pentru propriile lor interese. În toate aceste alegeri nu reuși nici

un singur moldovan, ci exclusiv „adevărații ruși“ – de diferite origini: *P. Crupenschi, P. Sinadino, D. Demianovici, K. Schmidt, D. Caravasili, V. Purișchievici, D. Fretiaccenco, D. Gulichin și Nic. Ghepețchi*. „Tristă și umilită priveliște, scrie cineva în *Neamul Românesc* din București (1907, p. 889), să vezi pe vechii dușmani ai neamului românesc ca grecii, leșii, armenii etc. în rolul de reprezentanți ai țării... Și să nu gîndești d-ta, nici un moment, adăugă corespondentul basarabean⁴², că așa a vrut guvernul rusesc. Alegerile noastre au fost lipsite de orice influențare din partea guvernului (în România știu că nu e așa). Noi, românii, avem drepturi politice egale cu ale altor naționalități. Cînd, întîiașdată se făcură alegerile în Rusia, poporul românesc din Basarabia a ales pe *Sitinschi, Ianovschi*, etc. și încă pe cîțiva radicali și literatori (nu citi, mă rog, cumva: liberali!): leși, greci, armeni, care nu știau românește și nu cunoșteau trebile noastre. Doarme și poporul...“ Însuși *d. Stere* scria, după alegerile din 1907, cînd au biruit pe toată linia reprezentanții *Alianței adevăraților ruși*, în frunte cu *P. Crușevan*: „Simțul de dreptate ne face să recunoaștem că acest trist rezultat se datorește în mare parte și lipsei de organizare și energie a elementelor progresiste și naționaliste în Basarabia“, cărora le recomandă ca „înainte de toate să se înțeleagă între ei“!⁴³

6. Dar înțelegerea între ei n-a urmat. Stăpîni pe situația politică au rămas tot străinii, și absolut numai ei. Din întreaga mișcare de la 1906 n-au rămas decît niște urme foarte modeste: cîteva încercări de a scoate cîte o gazetă moldovenească, încercări care toate au fost de durată efemeră, nici o gazetă nereușind să se mențină, apoi cîțiva tineri studenți care s-au îndreptat la studii spre Universitatea din Iași, încolo nimic, pe nici un teren. Din partea României aproape nici un interes. Afară de două cărți scrise de inimosul basarabean *D.C. Moruzzi*, [14] așezat de multă vreme la București, și lansate în cuvinte bine simțite de *d. N. Iorga*, și afară de stăruințele permanente ale acestuia din urmă, susținute în *Neamul Românesc* și a presei românești din Transilvania, care avea în permanență un caracter panromânesc, opinia publică prea puțin s-a interesat de problema basarabeană, deși în împrejurările date s-ar fi putut face mult pentru ea. Împrejurările din Basarabia erau de așa natură, încît ar fi permis o activitate culturală foarte largă, dacă ea ar fi fost făcută în mod înțelept și precaut. Dovada o avem în faptul că la Chișinău a putut să se așeze, ca profesor de limba „moldovenească“, un român de la Iași, *d. Gr. Constantinescu*, care a putut scoate timp de un an și jumătate chiar și o „gazetă națională și nepărtinitoare“ (*Glasul Basarabiei*), lucru care ar fi fost cu desăvîrșire imposibil în Transilvania sau în Bucovina.

Dacă în anii care au urmat după 1906 a fost totuși posibilă și o oarecare viață culturală moldovenească, organizată, apoi, trebuie s-o recunoaștem că meritul nu este nici al moldovenilor organizați în efemerul partid național, progresist sau democrat, sau în societatea culturală, născută și rămasă moartă, ci este al unui alt factor, mult perhorescat [refuzat] dincoace de Prut, dar nici pe departe atît de defavorabil precum e zăgrăvit. O anumită renaștere națională moldovenească a venit din Biserică, din acea Biserică care a păstrat decenii de-a rîndul nu numai limba moldovenească, ci și obiceiurile moldovenești și vechiul suflet popular moldovenesc, de care poporul nu s-a depărtat niciodată și de care nici preoțimea, cu toată cultura ei rusească, nu s-a înstrăinat vreodată. Este adevărat că această Biserică a avut uneori printre conducătorii ei și de aceia care n-au fost favorabili curentului național, care au stingherit chiar limba românească în drepturile ei firești; nu este însă mai puțin adevărat că atîția dintre ierarhii ruși au fost de-a

dreptul promotori ai limbii poporului, pe care ei înșiși chiar căutau s-o învețe și s-o întrebuințeze. Pentru mine a fost o adevrată revelație când, în ziua de Sf. Nicolae a anului 1916, asistând la serviciul divin în Catedrala din Chișinău, am auzit pe episcopul rus *Gavriil* rostind câteva ectenii în românește și când, la câteva zile, în sala eparhială, la un concert religios, dat de corul soborului, am putut asculta câteva cântări bisericești românești magistral executate.

Trebuie să recunoaștem adevărul că, niciodată în Basarabia, limba românească n-a fost persecutată de ruși, în felul în care ea a fost, de exemplu, persecutată în Transilvania de unguri, în Valea Timocului de sîrbi, în Macedonia de greci, etc. Dacă ea a fost, încetul cu încetul, dată la o parte din biserică, din școală, din viața publică, aceasta s-a făcut mai mult din cauza moldovenilor, care au privit nemișcați cum le scapă terenul de sub picioare. Niciodată nu s-a pomenit vreun protest demn și energic al acestora împotriva încălcării limbii lor, niciodată n-au purtat lupte împotriva „asupriților“ lor. În Transilvania s-a dus pentru limbă un război de peste o sută de ani contra ungarilor, zeci și sute de luptători au înfundat temnițele; în Basarabia moldovenii singuri și-au abandonat limba și alfabetul și dacă, după 1906, s-a putut înfiripa o oarecare mișcare culturală, meritul este într-o bună parte chiar al căpeteniilor bisericești și civile, care nu numai că nu s-au opus curentului național-cultural dar l-au sprijinit chiar.

D.P.N. Halippa nu se sfiește să recunoască pe față acest adevăr și să biciuiască fără milă și pe boierii moldoveni și pe preoți pentru lipsa de orice grijă față de cultura și interesele mai înalte ale poporului.

„Cu toată politica nedreaptă și asupritoare a guvernelor rusești din trecut, zice *d. Halippa*, au existat totuși conducători cu bunăvoință față de moldoveni. Astfel, poate fi amintit *Împăratul Alexandru I*, care, prin școli lancasteriene [15] moldovenești voia să lumineze mintea copiilor boierilor și tîrgoveților din Basarabia, apoi arhiepiscopul *Dimitrie Sulima*, care cu atîta stăruință îi îndemna pe preoți să deschidă, pe lîngă biserici, școli parohiale moldovenești, apoi *I.D. Nelidov*, director școlar în Basarabia (1838–1857), care relua din nou școlile lancasteriene moldovenești, părăsite un timp, și pe timpul căruia numărul școlărilor se ridicase de la 3100 la 11040, afară de copiii care învățau la școli parohiale, apoi guvernatorul *Haruzin*, care nu s-a opus la înființarea unei societăți moldovenești, care își pusese în statutele sale ca punct principal redeșteptarea moldovenilor din Basarabia prin școli naționale moldovenești, și episcopul *Vladimir*, sub care s-a introdus studiul limbii românești în seminarul spiritual din Chișinău, s-a înființat tipografia moldovenească pentru tipărirea cărților bisericești în moldovenește, și care îndemna pe preoți să slujească în biserici pe cît se poate mai mult moldovenește“.

Și un alt corespondent al *Vieții Românești*, *Pr. Onofrei*, recunoaște aceasta: „În cercurile guvernamentale – zice el – cu tact și cu prudență, chestiunea limbii moldovenești nu găsește o opunere principială. Dovadă sînt importante declarații făcute de *d. Haruzin*, guvernatorul Basarabiei, și de *P. S. episcop Vladimir* al Chișinăului, la inaugurarea Tipografiei eparhiale moldovenești“ (1906, II. 439).

În fața acestor fapte, *d. Halippa* se întreabă: „Prin ce au răspuns nobilii și preoții la aceste îndemnuri, la aceste chemări? Prin nepăsarea rece, dictată de egoismul tagmelor din care făceau parte. Pe cei dinții îi răpea mai mult sclipirea „stelelor“ rusești, pe cei de-ai doilea rubla ignoranței țaranului moldovean“⁴ „Ei bine – urmează *d. Halippa* cu alt prilej – toate acestea (rusificarea), s-au făcut în atmosfera stupidă a nepăsării moldovenilor, fără semn de protestare din partea

noastră, încît partea cea mai mare a vinei trebuie să cadă pe capul nostru și nu pe al guvernelor birocrate din Petrograd“⁴⁵. Și în vreme ce același luptător își arată convingerea că „în Basarabia s-ar putea face ceva pentru renașterea culturală a maselor, dacă ar fi oameni cu tragere de inimă printre moldovenii din straturile de sus“, el constată în același timp: „Firește că ne lipsesc oamenii pregătiți bine pentru a susține o luptă pentru idealurile culturale, economice și etnice ale națiunii noastre de sub oblăduirea rusească; cred însă că acești oameni ar apărea unul cite unul din toate colțurile țării, dacă s-ar face apel de la centru (Chișinău) pentru o lucrare comună. Te cuprinde o groază, cînd te gîndești că atîtea sînt de făcut și cu toate acestea moldovenii cei conștienți de naționalitatea lor rămîn neactivi, pare că ar aștepta ca alții să le facă datoriile lor față de neam“⁴⁶.

Dar astfel de constatări tipărite în cea mai mare revistă românească ce apărea înainte de război în Regat, n-au avut nici un fel de răsunset practic, nici în inimile moldovenilor culți din Basarabia, nici în acelea ale basarabenilor așezați în țară și nici în ale conducătorilor oficiali ai destinelor României libere. Soarta elementului românesc de peste Prut era lăsată de toți în grija stăpînirii rusești, civile și bisericești.

În astfel de împrejurări nu ne pot mira cuvintele elogioase pe care le aduce arhierilor ruși însuși preotul *Al. Mateevici*, cunoscutul scriitor și cîntăreț al limbii noastre. *Mateevici* aduce mari laude arhierilor Basarabiei, care ei au înviat cultul limbii moldovenești: „luminatul Iacov“, din îndemnul căruia avem în Chișinău, de la 1902 (deci încă dinainte de prima revoluție!) *Frățimea nașterii lui Christos*⁴⁷, ce de atunci ne dăruiește *Filișoarele* sale cu învățătura legii creștinești în limba părintească. Ieșirea lor a fost noul răsărit al cuvîntului și bunul vlădică *Vladimir...* a fost să fie deșteptătorul lucrului nostru tipăresc, făcîndu-se prin aceasta vrednicul moștenitor al vechilor mitropoliți moldoveni ocrotitori ai tiparului“. „În ziua de astăzi“⁴⁸, sub oblăduirea dreaptă și înțeleaptă a *I.P. Serafim...* tiparnița noastră își urmează lucrul său luminător în toată pacea și liniștea... În vremea de astăzi ea (Tiparnița eparhială din Chișinău), ca și mama ei, tiparnița exarhului *Gavriil*, înființată cu o sută de ani înapoi, numai singură este dreaptă moștenitoare a vechilor tiparniți moldovenești, dînd în scrisul lor strămoșesc cărți de îngrijire sufletească și de slăvire a Celui Atotputernic“⁴⁹.

Cuvintele părintelui *Mateevici* ne spun, printre rînduri, că renașterea limbii moldovenești în Basarabia ne-a venit prin ierarhii ruși, care sînt continuatorii vechilor mitropoliți ai Moldovei și care sînt singurii păstrători ai adevăratului grai moldovenesc, pe care „cei de peste brazdă“ (adică cei din Regatul român) l-au stricat prin amestecul cu graiuri străine din Apus.

În adevăr, după eșecul acțiunii politice și culturale de la 1905–1906, aproape singura manifestare moldovenească fu cea susținută de preoțime, care încă la 1902 începuse să publice prin societatea *Frățimea nașterii lui Christos* foi volante moldovenești de cuprins religios. În nr. 53 al ziarului *Basarabia* din 1906, un distins preot basarabean, pînă *I. Friptul*⁵⁰ se arăta nemulțumit că această societate tipărește numai predici. „Ea ar trebui să facă mult mai mult. Spre pildă, ar putea scoate la lumină pentru moldoveni abecedare, dicționare și alte cărți de învățătură, carte de științe, din istoria Bisericii, din istoria cetățenească, din istoria culturii, vreun jurnal poporan, ar putea organiza coruri moldovenești, lecții (conferințe) în limba moldovenească, și, la urmă, ca un lucru de cea mai mare însemnătate, școli cu

învățătura în limba națională. Lucrători s-ar afla, numai să nu se facă lucrurile de doi, trei preoți orășeni, ci să fie atrasă toată preoțimea eparhială“.

Aceste cuvinte dovedesc că o activitate culturală vastă era posibilă, fără să fie împiedicată de oficialitate. De aceea imobilitatea boierilor de la Societatea culturală nu poate fi destul de aspru înfierată.

În curînd, ceea ce nu cutezară să facă boierii, făcură în adevăr, și încă relativ foarte bine, preoții. În nou înființata *Tipografie eparhială* ei încep a tipări o mulțime de cărți bisericești, apoi broșuri de propagandă morală și, ceea ce constituie o adevărată glorie a lor, buna și frumoasa revistă lunară *Luminătorul*, [16] care în toată vremea, sub stăpînirea rusească, a apărut exclusiv în limba „moldovenească“ spre deosebire de *Candela* [17] de la Cernăuți⁵¹. Adresîndu-se preoțimii, tineretului din seminarii, cîntăreților bisericești și țărănimii, această revistă aducea, cu o nedezmințită regularitate, în fiecare număr, cîte 80 pagini de literatură creștinească, ușoară: predici, explicări, poezii, maxime, cronică, în partea cea mai mare „prefăcute“ după bogata literatură religioasă rusească. Cu viața religioasă a românilor revista nu avea nici un contact, lucru care se explică prin ideea defavorabilă pe care preoțimea din Basarabia o avea despre Biserica românească. Aceasta era, după părerea preoțimii, așa de impilată, de săracă și de înstrăinată, încît n-aveai ce învăța de la ea. Atenția *Luminătorului* era îndrumată, într-o oarecare măsură, spre tradiția veche moldovenească, cu limba ei arhaică, dar mai ales spre marile centre religioase rusești: Kievul și Moscova, cu locurile lor de pelerinaj, cu icoanele și cu sfinții lor făcători de minuni, și spre Petrogradul bunului și marelui Împărat, ocrotitor al pravoslaviei nebiruite. În colecțiile ei, revista cuprinde un material religios nespuse de interesant, care ar merita studiat cu atenție nu numai de către teologii noștri, ci și de către filozofii, sociologii și filologii noștri. Aceștia ar găsi aci numeroase bucăți de literatură religioasă populară, cum nu se întîlnesc în întreaga noastră literatură din ultima jumătate de secol, ar întîlni o filozofie religioasă extrem de interesantă și unică la noi în ultimul veac și ar întîlni o concepție religioasă care tinde, în plin veac al XX-lea, să stăpînească întreaga viață modernă, cu aceleași mijloace, cu care Biserica a stăpînit spiritele în evul mediu.

Materialul acestei reviste face cu puțință să înțelegem mai bine decît din alte documente mentalitatea basarabeană aparte, care s-a forma exclusiv din vechea tradiție, din viața bisericească și din ocupația de toate zilele a țaranului, departe de orice frămîntări moderne care au agitat viața românismului de dincoace de Prut în ultimul secol.

7. Lumea sufletească a întregii Basarabii moldovenești, minus cele cîteva sute de boieri și de intelectuali, rusificați sau nu, o reoglindește exact următoarea poezie a lui *Al. Mateevici*, pe care istoria literată românească mai nouă îl prezintă ca pe un precursor al unirii Basarabiei, dar care, totuși, n-a fost altceva decît un reprezentant tipic al concepției pur „moldovenești“ (nu românești). Această poezie, inspirată de o poezie a lui *O. Goga*, ne arată ce deosebire mare era în preajma războiului mondial, între sufletul Basarabiei, așa cum l-au format împrejurările din secolul din urmă, și între sufletul ardelenesc și general românesc, călit la lumina libertății și a naționalismului integral. Lăsăm să urmeze paralel poeziile celor doi scriitori ai celor două provincii românești robite, care aveau totuși, să-și dea, nu peste mult, mîna pentru totdeauna:

Cîntarea slavei⁵²

de Alecu Mateevici

Voi, munți, singurateci, moșnegi
cununați,
Cu stele, în ceruri albastre,
În leagănul vostru de codri păstrați
În taină cîntările voastre.
Căci păsări sălbatice, cu ochii arzînd,
Din tainica voastră dumberavă
Se'nalță cu fală în sus, proslăvind
Nespusă a Domnului slavă.
În voi își deșteaptă plînsorile lor
Pădurile-n toamna tîrzie,
De cînd le apucă al luptei fior
Și-a vîntului groază, mînie,
Și mare vi-i jalea, cînd vînturi străbat
Prin tainica voastră dumberavă,
Dar vifor, furtună și chiar frunze ce
cad
Vă cîntă a Domnului slavă.

La voi m-a adus în cărările ei
A zilelor soartă săracă,
Pădurea cei mîndră din ani mititei
Mi-a fost și iubită și dragă;
Cîntarea frumoasă din codrii bătrîni
Dă strunelor mele viață
Și mîndre povești din strămoșii
creștini
Truditul meu suflet învață,
Povești de pe cînd oameni sfinți
lăcuiau
Prin tainica voastră dumberavă,
Povești, de pe cînd neîncetat proslăvia
Nespusă a Domnului slavă

Din zilele voastre, în largul cuprins
Privirea mea zboară departe,
Și-n mintea mirată răsare aprins
Fiorul măririlor moarte:
Un cîntec de jale eu parcă aud,
Ce moare în zvonuri de ape,
El plînge frumoasele vremi ce au
trecut
A sfintei iubiri de aproape,
Vremi de pe cînd lumea multă vinea
Prin tainica voastră dumberavă

În munți

de Octavian Goga

Voi munților mîndri, moșnegi
cununați
Cu stelele bolții albastre,
În leagănul vostru de codri și
stînci
Dorm toate poveștile noastre.
Alături de șoimii cu ochii aprinși,
Din tainica voastră dumberavă,
Se-nalță-ndrăznețe-n lumine din
cer ..
Și visele noastre de slavă.

În voi își deșteaptă plînsorile ei
Frumoasa mea țară săracă,
Cu brațe lipsite de-al luptei fior
Și buze ursite să tacă.
La voi vine jalea-î, cînd vifor
păgîn
Purcede strigarea să-i frîngă,
În cîntec o schimbă pădurea de
brazî
Și-n lume-o trimite să plîngă.
La voi mă îndrumă-n cărările ei
Și biata mea soartă pribeagă,
Pădurea cea veșnic lipsită de
somm
Mi-e sfîntă și-atîta de dragă –
Cîntarea măiastră din codrii
cărunți
Dă strunelor mele povață,
Și-o mîndră poveste lipsită de
vremi
Truditul meu suflet învață.

Din culmea pleșuvă cu creștetul
alb
Privirea mea zboară departe
Și-n mintea supusă tresare aprins
Fiorul măririlor moarte,
Un vaer amarnic se zbate-n amurg
Și moare în zvonuri de ape,
Al munților vaer mă zbuciumă-n
piept

Și scîrbele lumii cei sfinți mîngîia,
Spre mare a Domnului slavă.

Nu mai vezi pustnici prin dese păduri,
Prin tainici dumbrăvi și poene:
Vremi grele de patimi și uri,
Venit-au amarnic, viclene...
Dar știu eu, schimbase-vor iar,
Căci toate în lume se schimbă;
Așa-și povestește bătrînul stejar
Cu-a frunzelor tainică limbă;
Iar slava Preasfîntului este în veac
Lucește în toată schimbarea,
Și răul, și binele într-un șireag
Ni-urmează în veci îndrumarea.
Amarele vremi de păcate și uri,
Cum au venit se vor duce
Și iarăși în pacea umbroasei păduri
Luci-va a sfîntului Cruce,
Pătrunde-vor cîntece sfînte, cu foc,
Prin tainica voastră dumbravă,
Copacul și fiară cei ră la un loc
Cînta-vor a Domnului slavă.

Adeseori vara, cînd soarele-n dungi
Verdeața bogată vă-nvie,
Porniți, credincioși Prea-înaltei
porunci,
Năpraznica voastră mînie
Din urletul vostru supt cerul nestins
Din ploaie cu trăsnete grele,
Se naște atunci, ca un fulger aprins
Cîntare cîntărilor mele.
Cînd vîjiie vîntul, urlînd mînios,
Prin tainica voastră dumbravă,
Atunci prin strune-mi răsună frumos
Nespusă a Domnului slavă.

Voi, munți singurateci, moșnegi
cununați
Cu stele în ceruri albastre,
În leagănul vostru de codri păstrați
În taină cîntările voastre,
Căci păsări sălbatece, cu ochii arzînd,
Din tainica voastră dumbravă
Se-nnalță cu fală în sus, proslăvind
Nespusă a Domnului fală.

Și-mi tremură plînsu-n pleoape
O vitregă soartă cu patima ei
Pe-ntinsele culmi și poiene,
În vremuri pitice, iubirii de frați
Ziditu-i-a graniți viclene...
A pus viezuine și stavil-a pus
Rupîndu-vă creștetu-n două,
Cînd Domnu stăpîn pe pămînt și
pe cer
Pe voi v-a dat, munților, nouă!

Vă arde rușinea din creștet – ades'
Voi aspră porniți vijelie –
Și sufletu-mi lacom vă soarbe
atunci
Năpraznica voastră mînie!
Din urletul vostru sub cerul
aprins,
Din ploaia de trăsnete grele
S-a naște odată, plutind peste
vremi,
Cîntarea cîntărilor mele!

Poezia lui *Mateevici*, evident influențată de a lui *Goga*, pe care acesta a scris-o la 1906, cu prilejul Expoziției generale de la București, ni-l prezintă pe basarabean stăpînit exclusiv de o ideologie contemplativă religioasă, filozofică, spre deosebire de ardeleanul dîrz, luptător nu numai împotriva împilărilor și nedreptăților, ci și împotriva soartei însăși.

Activitatea preoțimii basarabene, oricît de frumoasă și lăudabilă ar fi fost, a avut marele cusur de a fi fost unilaterală. Prezentînd religia ca unicul factor al vieții sufletești a poporului, ținîndu-l pe acesta zăvorît în lanțurile alfabetului rusesc și a celui cirilic, într-o vreme cînd s-ar fi putut introduce alfabetul latin, prin care s-ar fi deschis poporului calea firească spre hrana sufletească a întregului românism, preoțimea a continuat să ție norodul moldovenesc într-o mentalitate îngustă, din care niciodată nu i-ar fi putut veni mîntuirea deplină.

8. Pe lîngă toate neajunsurile moldovenilor, pe care revoluția rusească le-a scos în evidență, nu se poate nega că această formidabilă mișcare a turnat o oarecare viață în Basarabia. Încercările, deși neizbutite, de organizare politică și culturală au servit ca un stimulent nou, îndeosebi pentru tineretul intelectual basarabean, care începea tot mai mult să se aproprie de Basarabia și de norodul ei, a cărui grozavă înapoiere îl mișca. Nemulțumirii născute pe această cale trebuie să-i atribuim apariția în timp de cîțiva ani a cîtorva noi publicații periodice ca: *Viața Basarabiei* [18] (1907), redactată de *Alexis Nour*, *Moldovanul* [19](1907), redactat de *Gheorghe Madan*, *Basarabia reînnoită*, [20] redactată de *Vasile Brăescu* (1907); și *Făclia țării*, redactată de *Gheorghe Tudor* (1912). Toate aceste gazete încercară și soluții practice în domeniul politicii, fără a reuși însă să înjghebeze o organizație politică moldovenească. Basarabia a rămas, și pe mai departe, la discreția vechilor ei stăpîni...

9. Nici una din noile gazete n-a nimerit drumul la inima marilor mase ale norodului de jos, în sînul cărora totuși se începuse o revoluție puternică, fără precedent în istoria întregului popor românesc, și anume o revoluție religioasă, datorită călugărului *Inochentie* de la Balta.

Izvorîtă din adîncurile sufletului plin de misticism al moldoveanului și ajutată de întreaga atmosferă religioasă susținută timp de un veac de către ruși, mișcarea aceasta, îndreptată spre mîntuirea sufletului din apăsarea lumii, a zguduit timp de cîțiva ani, în forme aproape violente, viața sufletească, socială și națională a basarabenilor, ne mai lăsîndu-le timp și dispoziție pentru preocupări de ale lumii acesteia.

Această mișcare, care în curînd a deraiat de la calea unei sănătoase dezvoltări, a arătat tuturora cît de pușin au cunoscut „conducătorii“ nevoile reale ale poporului și cît de zadarnică este o operă de „luminare“ a lui cu elemente de-a dreptul contrare întregii lui naturi. Întreaga „politică“ basarabeană apare ca ceva fundamental greșit. Poporului nu-i trebuiau formule de lupte violente pentru lucruri trecătoare; el căuta pacea, liniștea, virtutea, perfecțiunea morală. Chiar și „pămîntul“, pentru care revoluționarii dădeau aștepta lupte, pentru el era un lucru secundar. De asemenea, orice considerații de ordin național, politic sau cultural ca limbă, drepturi naționale, unitate politică...

10. Nu credem că greșim cînd afirmăm că noua îndrumare a moldovenilor, care începe la 1913, prin apariția revistei și apoi, la 1914, a gazetei *Cuvînt moldovenesc*, nu se datorește revoluției rusești din 1905, ci, pe de o parte puternicii mișcări inaugurate de *Inochentie*, pe de alta, direcției contrare celei care fusese la

baza revoluției din 1905, adică ideii naționale. Ideea socială se dovedise complet ineficace în Basarabia; aceasta au înțeles-o la 1913 cîțiva tineri de la Chișinău, care, trăgînd de aci concluzia necesară, au căutat să-și acomodeze mijloacele de acțiune potrivit necesităților reale ale poporului. Sfătuiți, îndrumați și ajutați de înțeleptul patriot *Vasile Stroescu*, care desfășurase în anii 1910–1914 o bogată și binefăcătoare activitate de îndrumare și de ajutorare la românii din Transilvania, tinerii basarabeni, în frunte cu *Pantelimon N. Halippa*, au inaugurat o activitate cu totul deosebită de cea anterioară. Pornind de la convingerea că viața și puterea unui popor stă în raport direct, nu cu libertățile de care se bucură, ci cu cultura sufletească și cu bunăstarea materială de care dispune, revista *Cuvînt moldovenesc*, care a început să apară în mai 1913, și-a propus să dea mai întîi conducătorilor poporului cunoștințe din domeniul moralei, al literaturii, al istoriei și al economiei. În caietele lui lunare, de cîte 4–6 coale, tipărite frumos și împodobite și cu ilustrații din viața românilor de pretutindeni, această revistă deschidea înaintea moldovenilor minunata „ladă cu comori“ a geniului românesc de pretutindeni, dîndu-le posibilitatea de a se hrăni cu tot ceea ce un veac de-a rîndul fuseseră lipsiți și de a-și lărgi orizontul cu idei și probleme, care dau vieții un înțeles și un farmec nou.

După cîteva luni de experiențe, care îi convinseseră pe noii ostenitori de calea norocoasă pe care au apucat, la începutul lui ianuarie, ei își lărgesc baza terenului lor de operație, adăugînd la revistă, o gazetă bisăptămînală cu același nume, destinată poporului de la țară.

Ceasul în care a apărut noua gazetă, a fost un ceas cu noroc. În adevăr, *Cuvîntul moldovenesc*, în noua lui înfățișare, izbuti să-și fixeze un program de activitate nespus de cuminte și de potrivit cu nevoile moldovenilor. El avea să fie o școală sănătoasă de îndrumare și de întremare, cum de decenii întregi n-a mai fost alta nicăeri la români.

Iată ce spunea în primul număr noua gazetă:

„Moldovenii, în mersul vieții lor, au ajuns în zilele noastre la o cotitură a drumului, care îi îndatorește să se întrebă: încotro merg și unde vor ajunge, dacă vor urma și mai departe traiul lor de azi? Și presupunînd că chiar cei mai puțin pricepuți din moldoveni își pun aceste întrebări, gazeta *Cuvînt moldovenesc* crede că-i datorită ei să le vie întru ajutor și să le ușureze măcar întrucîtva căile, care duc la adevăr, adică la priceperea vieții și la îndreptarea relelor, de care suferim cu toții.

Toți își dau seama că viața s-a înrăutățit că drumurile vieții sînt pline de gropi și cărările de spini. Dar nu toți înțeleg de unde vine răul. Unii, și mai ales sătenii, cred că greutățile vieții se înmulțesc din pricina strîmtorării și chiar lipsei pămîntului; alții dau vina pe seama ocîrmuirii, ai treilea pe boieri și străini, și așa mai departe.

Noi însă credem că, dacă un sîmbure de adevăr se găsește și în părerile acestora, apoi cea mai mare parte de adevăr se află în faptul că oamenii s-au cam prostii și nu pot sau nu vreau să priceapă adevăratul rost al vieții și apoi nu știu să se folosească cum se cade de darurile acelea, pe care ni le-a dat Dumnezeu, spre binele și fericirea noastră.

Astfel, Dumnezeu ne-a înzestrat pe noi, pe moldoveni, cu o minte destul de aspră, dacă am îmbogăți-o cu cunoștințe frumoase și folositoare am fi în stare să pricepem orișice lucruri în viață. Moldovenii însă, în loc să-și ascuță mintea cu astfel de cunoștințe, își umplu capul cu fel de fel de credințe deșarte⁵³, sau își tocesc creierii și mintea cu rachiu, cu tutun și alte deprinderi rele.

Dumnezeu ne-a lăsat un pământ roditor și aducător de bogății, precum rar alte noroade au pe fața pământului. Iar noi, moldovenii așa de prost știm a lucra acest pământ și așa de rău știm să ne folosim de bunătățile țării în care trăim, încît îndestularea noastră din an în an se micșorează, și noi rămînem săraci, flămînzi și goi într-o țară bogată și plină de bunătăți! Mai mult decît atîta. Mulți moldoveni de-ai noștri, în loc să-și cheltuiască puterile, munca și sudorile lor aici, pe pământul bogat al Basarabiei, pământ sfințit de sîngele și oasele străbunilor, părăsesc țara și se duc prin străini, la dracu'n dinți, crezînd să găsească pe acolo locuri mai bune și mai slobode de trai. Și, firește, că nu găsesc nimica, afară doar de sărăcie, de nevoi și de traista de calic.

Așadar noi, cei care ne-am adunat în jurul *Cuvîntului moldovenesc*, credem că răul și greutățile în viața moldovenilor vin de la aceea, că ei nu știu să se folosească de darurile lui Dumnezeu pe care le au. În această credință, gazeta *Cuvînt Moldovenesc* își va pune silințele și-și va cheltui puterile spre a alunga măcar cît de cît întunericul din viața moldovenilor și spre a-i face să priceapă că răul se poate înlătura numai printr-o muncă harnică și chibzuită, îndreptată spre deșteptarea și înălțarea sufletului, pe de o parte, și îmbunătățirea stării materiale, pe de altă parte.

Deci, prin gazeta de față vom îndemna pe cei care vor dori să ție seamă de cuvîntul nostru, la deșteptare și muncă. Alte îndemnuri n-avem pentru cititorii noștri, fiind încredințați că omul deștept printr-o muncă harnică și chibzuită totdeauna va ști să-și croiască o cale vrednică în viață și va fi în stare să-și îndeplinească îndatoririle sale față de Dumnezeu, față de oameni și față de sine însuși.“

Oricît de puțin pompos ar părea acest program de activitate pentru o gazetă populară, trebuie să mărturisim că nicicînd nu s-au spus în Basarabia vorbe atît de cumînți și de reale, ca cele de mai sus și nicicînd o operă pentru binele obștesc n-a pornit mai sincer și mai cuminte ca prin acest program. *P. Halippa*, autorul acestor rînduri, tînăr revoluționar de la 1906, umblat prin temnițele rusești, tovarăș de idei al d-lui *C. Stere* la *Basarabia* din Chișinău și apoi la *Viața Românească* din Iași, în care a publicat articole de critică și de revoltă, s-a întors, prin *Cuvînt moldovenesc* la misiunea simplă de dascăl și de apostol, chemat să clădească ceva pozitiv, în vreme ce alții distrug sau vor să distrugă răul presupus.

Și iată că oile cunosc glasul păstorului. Țăranii moldoveni, batjocoriți ca ființele cele mai primitive și ignorante, se apropie de gazeta pe care o simt cu adevărat a lor, o cumpără, o citesc și o îndrăgesc din adîncul inimii lor.

Dar o operă ca cea a modestei publicații din capitala Basarabiei năpădite de străini, oricît ar fi fost de bună, avea nevoie de un timp îndelungat, pentru ca să poată produce printre moldoveni o mișcare culturală și națională propriu-zisă, dacă, peste tot, o astfel de mișcare se poate concepe fără colaborarea tuturor claselor care alcătuiesc un popor. De aceea, apărut abia cu 6 luni înainte de izbucnirea războiului mondial, *Cuvînt moldovenesc* n-a ajuns să poată mișca în vreun sens masele; el fu ca ploaia de vară, care răcorește cîmpiile și le face să nu pătinească prea mult de pe urma secetei îndelungate, dar nu e în stare să pătrundă în paturile adîncii ale pământului, pentru a-i alimenta rezervoarele de apă, din care să se hrănească îndelungat și omul și vegetația și vietățile lumii toate...

CAPITOLUL IV.

Basarabia și războiul mondial

1. Între aceea, în vara anului 1914 a izbucnit pe neașteptate războiul european, care a pus în mișcare întregul colos rusesc, de la Vladivostok pînă la Ungheni.

Acest eveniment, care în Transilvania putuse interesa în cea mai mare măsură întreg românismul, de la Vlădică pînă la opincă, făcîndu-l să se întrebe nu ce se va alege de monarhia austro-ungară, ci: ce va face România și ce se va alege de Transilvania? – în Basarabia se repercută cu totul altfel în sufletul elementului moldovenesc. Singura preocupare a boierimii, a preoțimii și a țărănimii era apărarea Sfintei Rusii și a „Împăratului nostru“. Că ce va face România, întrebarea aceasta nu și-o punea nimeni, decît în sensul în care se punea întrebarea: ce va face Turcia, Bulgaria, Italia, America? Aceasta era o chestiune rusească, nu moldovenească sau românească.

Că, undeva, se vor fi găsit și 2–3 moldoveni visători, care să se fi gîndit că momentul ar fi potrivit ca România să intre în război și să ia de la ruși Basarabia, aceasta se poate crede, dar de la un vis de o clipă pînă la o realitate politică, distanța e prea mare, încît astfel de visuri să poată intra cumva în socoteală. Fapt e că nici unul din acei visători n-a trecut Prutul, în România, pentru a-și spune gîndul poporului liber, nici un țaran moldovan n-a venit dincoace, pentru a aștepta clipa în care România să-și puie în cumpănă sabia pentru liberarea Basarabiei⁵⁴, cum s-a întîmplat cu ardelenii, care au trecut cu miile în țara liberă, luptînd, cu cuvîntul și cu condeii pentru intrarea României în război în contra Austro-Ungariei, și care pe frontul rusesc se predau în masă în mîinile „inamicului“, alături de care sperau să poată lupta în curînd în contra propriei lor patrii vitrege, în vederea creerii unei patrii proprii libere.

2. De unde să fi venit în România astfel de solii basarabene, cînd în urma a tot ce s-a petrecut în sufletul moldovenilor, mulți dintre aceștia, mai ales în urma propagandei rusești din vara anului 1914, credeau – după cum ne mărturisea, chiar în acel an, d. *Al. Nour* – că „românii de peste Prut și austrieicii sînt același neam urît – lucru asupra căruia mai ales stăruiau autoritățile locale rusești“⁵⁵ – și cînd de decenii întregi ei fuseseră învățați să creadă că Rusia are în lume o menire exclusivă, fiindu-i rezervat rolul de a-i spune acesteia cuvîntul suprem de mesianism⁵⁶.

3. Ce se petrecea în Basarabia și în sufletul sutelor de mii de „moscali“ moldoveni – despre aceasta ne putem da seama de aproape din paginile revistei *Luminătorul*, care reoglindește și starea de lucruri și starea de spirit, de acasă și de pe front.

De la 1914 și pînă la revoluția din 1917, *Luminătorul* a reprezentat cu asiduitate politica oficială, la care preoțimea basarabeană adera cu toată puterea convingerii ei. În fiecare număr revista publica apeluri, articole și informații în legătură cu războiul, străbătute de cel mai autentic punct de vedere general rusesc. Astfel, în numărul de pe octombrie, primul articol, tălmăcit din rusește de pînă. *Mitrofan Ignatiev*, și purtînd titlul: „*Rossia s-au ridicat – cutremură-te vrăjmașule*, începe astfel:

„Săltați slovenilor! Îmbrățișați-vă toți cei ce ați căzut cu duhul! Rossia cea puternică s-au rădicat, Rossia merge împotriva vrăjmașului!... S-au sculat Rossia!...

Rossia cu taina în credința sa, în predaniile sale, cele adânci și vechi; Rossia nepricepută în tăria sa cea veche, strașnică în puterea sa ce se ascunde în adîncul sufletului norodului; s-au sculat Rossia după chemarea cea dintîi a părintelui – Împăratului său și s-au urnit!“.

În numărul de pe decembrie, pâr. *Constantin Popovici*, actualul rector al Seminarului teologic din Chișinău, scriind despre *Războiul cu Turția*, spune, printre altele, următoarele: „Rossia de mult se trage înspre Țargrad, de multe ori au fost în război cu turcii, dorind ca să sloboadă noroadele creștinești din robia Turcilor și ca să încununeze cu Sf. Cruce biserica ce veche și minunat de frumoasă a lui Iustinian (Sf. Sofia), pe care lucește acuma semnul turcimii (jumătate de lună). La războiul cu turcii cel de pe urmă, la 1877–78, Rossia ajunsese pînă la păreții Țaregradului și împlinirea dorinței vechi de a pune pe Sf. Sofia Sf. Cruce era aproape. Însă împărățiile Europei, în cap cu nemții, au stat împotriva și nu au lăsat pe Rossia să intre în Țaregrad. Acum, împreună cu Rossia s-au sculat asupra turcimii Anglia și Franția. Să poate că acum, dacă va fi voia lui Dumnezeu, dorința cea vechi a Rossiei a să întări în Țaregrad să va împlini. Să poate că Palestina cu toate locurile cele sfinte va trece de la turci în stăpînirea creștinilor“... În acest scop „ne vom pune nădejdea în Dumnezeu și ne vom ruga din toată inima, ca să dea armei noastre putere, ca să întărească oștile noastre și ca să încununeze truda lor cu biruința deplină asupra vrăjmașilor spre bucuria Împăratului nostru și a toți lăcuiților rossienești“.

Într-un alt articol din același număr, articol despre „Războiul cel mare“, tradus de regretatul preot și poet *Alec Mateevici*, se vorbește în termenii cei mai însuflețiți de „mama noastră Rossia“ și se zice: „să ținem minte că acest război hotărăște soarta Rossiei: să fie ori să nu fie ea sub nemți, va trăi ori nu va trăi numele și slava rusească“. Și, amintind cuvintele Împăratului *Nicolae*, că nu va încheia pacea „pînă ce cel din urmă ostaș dușman nu se va duce de pe pămîntul nostru“, pâr. M. adaugă: „Așa simte, așa crede fiecare supus al Lui, pentru care-i scumpă Rossia... Căci – încheie el – mare este fericirea a lupta pentru norod, de a apăra țara“ etc.

Un alt articol: *Sălbătăciile nemților*, talmăcit tot de *Mateevici*, se termină cu cuvintele: „Toate sălbătăciile nemților le vor cădea pe capul lor. Căci Dumnezeu au zis: A mea este răzbunarea, și eu voi răzbuna!“⁵⁷.

În numărul de pe ianuarie 1915, învățătorul (uciteli) *I. Viscovschi* publică *Cînticu Moldovenilor*, care începe astfel:

*Frați rossieni
Scumpi sloveni,
Inima noastră bocește:
Neamțu nu ne dă pace
El patime ne face,
Tot ci mai scump zdrobește!*

„Cînticu“, făcut „na molitvu: *bratia slaveane*“*, se termină astfel:

*Scumpă patrie,
Sfîntă Rossie,
Înalță-te și ti preface:
Mîna Dumnezeiască
Să te păzească
Ca toți să trăim noi în pace.*

Părintele *Ioan Poclitar* publică o poezie tălmăcită din rusește: *Soborul sfintei Sofii*, în care, după ce povestește cum au luat și au stăpînit turcii biserica din Țarigrad, ajunge la războiul cel mare, cînd turcii, bătuți, fug alungați de „ostașii noștri“:

*Plesnește capul turcului
De stratul puștii rusului.*

„Sfînta Sofia“, zice poetul, va ajunge în timpul cel mai scurt în mîna norodului:

*Și noi, slovenii vom sălta
De o credință pravoslavnică,
Pe Domnul noi vom lăuda
Că am bătut rău varvari strașnici.*

*A noastră va fi moștenire
Constantinopoli și Bosfor
Al Rossiei mare mărire
Al nostru mult dorit odor!*

*Rossia a Slovenilor
Maică jalnică și tare
Opri-va iară vrajba lor
Aducii-va la dișeptare.*

*Și toate locurile sfînte:
Mormîntul Domnului Hristos,
Ierusalimul, Sfîntul Munte,
Și Vitleemul cel frumos,*

*Și Palestina în acest an
Noi cu crucea în mînă
Lua-vom Scumpul Iordan,
Împrăștie-vom a lor stîină*

*Și depărtatul Răsărit
Rossiei se va închina...*

Așadar, totul se învîrtea în jurul misiunii înaltei creștinești a Rusiei împotriva păgînilor, a ocrotirii popoarelor asuprite, a slavei Impăratului, a „Rossiei“ și a „norodului“. De alte lucruri nici pomenire nu se făcea; de libertăți cetățenești și naționale, de autonomie, de Basarabia nu se vorbea nici măcar prin aluzii îndepărtate.

Întreagă preoțimea credea nezguduit în acele formule și țărănimea întreagă li se supunea ca unor porunci dumnezeiești, asupra cărora nu mai poate încăpea nici cea mai mică discuție.

Mirajul Rusiei infinite, ineputabile, eterne, era atât de mare, încât copleșea orice alt gând; convingerea în biruința finală a Rusiei era o dogmă sfântă. În fața acestui moment de proporții colosale, totul dispărea.

4. Caracteristică este colaborarea la *Luminătorul* în cei doi ani dinții ai războiului, a învățătorului *Iorgu Tudor*, editorul revistei incendiare *Făclia țării* de la 1912⁵⁸. Inimosul învățător moldovan, care fusese mobilizat pe front, de unde-și trimetea scrisul la Chișinău, publică în numărul de pe ianurie 1915 o poezie: „Anul nou“, în care nu cere de la Dumnezeu altceva decât:

*Cu anul nou dorit di noi
Dă, Doamne – un capăt de război
O înțelegere în năroade,
O potolire de bătaii.*

Nici un alt dor, poetul nu are.

Într-o altă poezie, *In Galiția*, găsim iarăși, numai dorința plămădită pe urma chinurilor grozave ale războiului:

*Trimată Domnu, cuget sfînt
Un chip, să se-nșealeagă
Noroadele de pe pămînt,
O pace să s-aleagă...*

*Am vrea a țării muncitori
Să se-ntoarcă pe la sate,
Pe la copii, pe la surori,
Pe la nevestele lăsate,
Să'nceapă traiu recurmat
Și-o viață dinainte
Cîntările ce s-au uitat
Din nou să se mai cînte.*

De încheiere, poetul zice deznădăjduit:

*Îmi pare, frate, c-om muri
Și n-om mai ști de pace,
Cum am trăit, nu vom trăi
Ce-o fost nu s-a mai face⁵⁹.*

Mai întîlnim și alte lucrări ale acestui zbuciumat, care în cumplitele vremuri de război se frămînta în dorința după pace, căutînd-o în maximele *Evangheliei* creștine. Dăm aici titlul celorlalte scrieri ale lui I. Tudor, cuprinse în *Luminătorul*: *Nică. Din viața țărănească basarabeană* (noiembrie 1914). – *Cuvînt bun. Din rusec (!)* (dec. 1914); *Ce înseamnă cuvîntul Anatema.* (febr. 1915); *Părintele Gheorghii. Din bătălia (războiul) european; Pe cîmpul războiului (poezie)* (ib.). *Din bătălia de azi (Întîlnire)*, [ib.]; *La Golgota*, (poezie) [martie 1915]; *În ziua de Paști* (ib.); *Blagoslovenia părintească la bătălie*⁶⁰.

5. Să vedem acum cum se reflectă situația României în mintea basarabenilor, în cursul celor doi ani de neutralitate românească.

Cînd a început războiul, gazetele rusești au trebuit să aducă, în mod firesc, vorba adeseori și despre România, a cărei atitudine politică interesa toate Puterile beligerante. Gazetele moldovenești din Basarabia priveau chestiunea intrării României în război în același sens în care o privea și presa rusească. Ele prezentau Rusia ca protectoarea popoarelor din Balcani față de turcii păgîni.

„Rossia – zicea în septembrie 1914 *Luminătorul* – din vechime au fost purtătoare de grijă pentru noroadele Balcanului și mult sînge au vărsat, ca să le apere de tirania turcilor, și cu a ei stăruință crăiile Balcanului au ajuns la starea cea înfloritoare de astăzi. Chiar și acum, războiul s-au început pentru aceea, că Rossia n-au lăsat pe Austria să o înghită pe Serbia. De va fi zdrobit Austria pe Serbia, apoi de grabă vine rîndul și la Bulgaria și la România⁶¹. Credem că România drept își înțelege interesele sale și de nu va lucra în vremea cea grozavă de acum împreună cu Rossia, apoi măcar va ține neitralitet“.[neutralitate]

La cîteva luni după aceea, *Luminătorul* pune astfel în discuție interesele României în Ardeal și în Bucovina, în legătură cu războiul.

„România... pe la luna lui martie... asemenea se va amesteca în război și va apuca țara Austriei Transilvania, care este sălășuită de români... România bine își înțelege interesele sale. Acu adevărat au sosit vremea, cînd Transilvania, da poate și Bănatu vor fi alăturate către România și atuncia România mai că îndoit se va lăși și se va întări“.⁶² În februarie 1916 *Luminătorul* scrie din nou: „România și pînă acum nu și-au arătat planurile sale. Nemții foarte se silesc să o aducă la învoială cu sîne și cum se aude, îi făgăduiesc între altele și Basarabia noastră. Noi nădăjduim dar, că România de s-a scula la război, apoi nu asupra noastră, da împreună cu noi, mai ales că lucrurile lămuresc că nemții mai la urmă vor fi biruiți“.⁶³ După intrarea României în război alături de Puterile aliate, *Luminătorul* își arată mulțumirea sa pentru purtarea delicată a românilor, care n-au răsplătit bunătatea Rusiei cu nerecunoștință: „De acum bulgarii ca niște vînzători vor fi pe totdeauna zvîrliți din inima Rossiei și locul lor va fi prins de români. Mare bucurie au adus toate Rossiei alăturarea cătră noi a românilor, dar încă mai mare bucurie au adus basarabenilor, care cu nerăbdare aștepta ceasul alăturării României către noi și iată ceasul acesta a sosit. Noi am ajuns la ceasul cel de bucurie, cînd România au dat mîna Rossiei și au dorit să meargă pe un drum cu ea“⁶⁴.

Ar fi o profundă greșeală dacă am crede că aceste cuvinte au fost scrise din considerații de tact sau diplomație; nu, ele sînt cea mai adevărată expresie a credinței moldovenilor. După ce o sută de ani ei au privit cum frații lor de peste Prut s-au înstrăinat tot mai mult de credința lor, de limba lor, de alfabetul lor, de legea lor, de țara lor, în timp ce ei, moldovenii, au rămas credincioși tuturor comorilor pe care le-au moștenit din vechime și care au fost atît de bine ocrotite de pravoslavnică împărăție sfîntă, venirea fratelui rătăcit la calea cea adevărată nu putea fi socotită altfel, decît ca un semn de definitivă îndreptare. Dacă România va asculta de Împăratul, dacă ea se va pocăi de pe urma păcatelor ei fericită sub ocrotirea împăratului creștin și pravoslavnic precum este și ea, Basarabia.

6. În timp ce în sufletul basarabenilor se petrecea acest proces interesant, în România toate straturile societății erau cuprinse de un permanent interes față de chestiunea națională. Ideea unei neutralități *usque ad finem*, deși exprimată la un moment dat de unii bărbați de stat, era cu totul nepopulară în masele largi ale

poporului. România, care avea atâtea revendicări juste față de toți vecinii săi, nu putea să rămână nesimțitoare și față de propriile ei interese sfinte și față de așteptările juste ale fraților ei. Sufletul popular desemnase din primele zile ale războiului drumul pe care țara trebuia să-l ia: peste Carpați, spre Alba-Iulia, spre Turda, pînă la Tisa, spre țara de unde veneau de veacuri întregi chemările înăbușite ale unui neam conștient și vrednic de o soartă mai bună. De decenii întregi, în școală și la oaste, plăpînzii copilași și soldații sprinteni învățau că, în curînd, va trebui să bată ceasul dezrobirii celor mai numeroși și mai tenaci frați, care vor aduce o regenerare puternică a întregului neam. Ideea unui război în contra Rusiei, pentru dezrobirea Basarabiei – indiferent de considerațiile de politică înaltă și de diplomatie – era aproape cu totul nepopulară. În păturile largi ale poporului mai trăia încă amintirea „ocrotirii” de odinioară a Rusiei, vraja puternicei împărății pravoslavnice nu dispăruse încă cu totul⁶⁴, iar gemetele Basarabiei, nefiind auzite aproape niciodată, nu puteau fi puse în aceeași cumpănă cu ale Transilvaniei și Bucovinei. În afară de 3–4 basarabeni stabiliți de mai multă vreme în țară, alături de care nu se găsea nici un „refugiat” din fața urgiei rusești și nici măcar vreun dezertor din armia împărătească – și în afară de cîțiva bărbați politici români fără nici un răsunset în opinia publică a țării – toată lumea nu vedea decît o soluție, aceea a dezrobirii Ardealului. Basarabia nu era uitată, dar ceasul ei părea cu atît mai îndepărtat, cu cît ea însăși nu era cîtuși de puțin pregătită pentru el, ba exista teama că în cazul unei „invazii” românești în Basarabia, aceasta s-ar opune din toate puterile, nefiind în stare să aprecieze momentul din punct de vedere național temîndu-se că România ar aduce-o la robie.

7. Trebuie să însemnăm aici că atitudinea micului grup de basarabeni din jurul revistei *Viața Românească*, de la Iași, și mai ales a bărbaților politici de același gînd cu ei (*P.P. Carp, Al. Marghiloman*), era determinată într-o mai mare măsură de ura față de sistemul social-politic din Rusia, de pe urmă căruia suferiseră personal, și de simpatia acestora față de Germania, decît de grija pe care o purtau Basarabiei, cu care ei înșiși trebuiau s-o recunoască în sufletul lor, dacă cunoșteau stările sufletești de acolo, că România n-are ce face și, prin „dezrobirea ei” împotriva dorinței populației ei, și-ar lua numai o problemă imposibilă pe cap. Poate că la aceste motive trebuie să mai adăugăm și pe acela care deriva din caracterul politicii de partid românești, care, nici în cele mai grele împrejurări de viață a țării, nu se știa ridica pe de-a-ntregul peste interesul și ambițiile de partid și de persoană pînă la înțelegerea interesului general. Între reprezentanții politicii filogermane erau atîția care, din motive de ambiție personală, țineau să se afișeze „în contra rușilor”, prea puțin păsîndu-le de transilvăneni, ca și de basarabeni.

Cît privește pe d. C. Stere, care doi ani de-a rîndul a luptat pentru a determina opinia publică a țării pentru un război contra Rusiei, nu-i vom putea contesta desigur, dragostea față de Basarabia, nici îndreptățirea resentimentului față de sistemul țarist din Rusia, dar atitudinea d-sale – de altfel plină de inconsecvențe, după cum vom vedea – nu se poate explica, fără a admite și o mare doză de ambiție personală, care-i impunea atitudini cu totul riscante. Venit în țară prin anii '90 ai secolului trecut, după o îndelungată deportare în Siberia, d. Stere, cu toate că se adaptase la împrejurările vieții politice și naționale ale Regatului și chiar ale românismului întreg, într-o măsură mai mare decît ceilalți basarabeni așezați în țară, cu excepția lui *B. P. Hasdeu*, el rămase nu numai în fundul sufletului său, ci și în viața de toate zilele, tot un socialist revoluționar, mascat numai de mantia

„poporanismului“. Pînă la 1905, nu știm să fi ridicat în vreo formă chestiunea Basarabiei în publicitate. Despre amestecul d-sale în acel an în mișcarea de la Chișinău, am vorbit la alt loc, unde am văzut și lipsa ei de orice rezultat.

Ceea ce a făcut d-sa mai tîrziu pentru mișcarea basarabeană, în coloanele revistei sale de la Iași, confirma aceleași metode, de care s-a folosit și în timpul primei revoluții. D-sa, care la 1905–1906 n-a știut să grupeze toate tagmele moldovenești într-o tabără și nici n-a înțeles ca, în urma eșecului politic, să inaugureze o sistematică mișcare culturală, sau cel puțin s-o sprijine pe cea inițiată de preoți, și de unii învățători, ca harnicul popularizator *C. Popescu*, s-a mulțumit să stăruie prin oamenii susținuți de dînsul, tot numai pe coarda pur politică, înhămînd elementul moldovenesc la carul unor personalități destul de odioase, ca aceea a lui *Crupenscii*. Totodată în pornirea pătimașă pe care o avea față de unele stări sociale nu numai din Rusia țaristă, ci și din România, d-sa adăpostea în revista d-sale scrisorile unor basarabeni, în care România era prezentată în mod consecvent, în culorile cele mai defavorabile. Astfel, pe timpul tristelor evenimente, care au avut loc în primăvara anului 1907 în România, corespondentul de la Chișinău al *Vieții Românești*, d. A. Nour scria:

„Se vorbea mai dăunăzi, pînă în martie a.c., (1907), că proprietarii noștri, pe care îi amenința chestia agrară din Rusia, își îndreptau privirile spre România și că ar fi fost mulțumiți chiar în cazul alipirii Basarabiei la România. Nu știu ce spun ei acuma, după răscoalele țărănești de acolo, dar mulți dintre intelectualii noștri găsesc că basarabeni nu pot, după cele ce se petrec în România, să se adape acolo la izvoarele iubirii și mîndriei de neam“.

Și pentru aceasta, ei aduc următoarele argumente hotărîtoare: „Starea țaranului român, temelia statului și a neamului, ne descurajează, deoarece e partea cea mai puțin recomandabilă a vieții naționale. Fără pămînt, fără lumină, în sălbătăcie și vecinică foamete, țărănimea română se găsește la dispoziția arendașilor de tot soiul, la cheremul slujbașilor de toate treptele. Afară de aceasta, tocmai România a rămas cea din urmă dintre statele civilizate în ce privește dreptul de alegere, deci nicăieri nu sînt excluși de la viața politică atîția cetățeni ca în „Patria-Mamă“. Sîntem cu toții convinși că întreaga clasă de oameni de treabă din România deplînge această stare de lucruri, dar pînă cînd compătimirea aceasta nu se va realiza într-un șir de reforme, statul român va rămîne tot aceeași instituțiune de jaf, o instituțiune pentru sălbătăcirea poporului“⁶⁶

Același corespondent scria, la 1914, înainte de izbucnirea războiului, că singura mîntuire a Basarabiei este în inhămarea ei la partidul Crupenschilor. În adevăr el zicea: „Ajung astfel la cutezarea de a afirma că anume cu ajutorul «partidului Crupenștilor» și nu cu vorbele dulci ale boierilor noștri, vom face în viitorul apropiat primii noștri pași reali spre cultura noastră națională, fiindcă nu mai vedem în Basarabia contemporană, afară de gruparea Crupenștilor, nici o altă forță solidă politică, care să facă pentru noi ceva bun și de fapt“. „De la boierii noștri nu putem aștepta decît ostilitate față cu democratismul adînc al maselor; sînt prea deprinși cu binele rusesc, cu privilegiile lor... Însă gruparea Crupenștilor va rămîne aici cu rădăcinile ei seculare în pămînt, legată cu țara, prin tradiție, gospodărie, naștere, educație.

Numai cu ea ne vom socoti, paralel cu ea vom lucra ca viitorul partid național românesc“.

8. Astfel de împrejurări erau în viața politică a Basarabiei la 1914, când a izbucnit războiul mondial.

La Iași, d. Stere a luat, din primele zile, o atitudine categorică, pe care a expus-o mai întâi într-o serie de articole din ziarul *Universul* de la București, apoi prin mai multe articole din revista sa de la Iași. D-sa arăta că singura cale pe care o poate apuca România este aceea de a merge în contra Rusiei și de a contribui, alături de Puterile Centrale, la înfrângerea puterii aceleia, care de veacuri năzuiește spre Constantinopol și Strîmtori, amenințînd, prin biruința ei, puțința de viață a României și a românismului. În cadrul acestei idei de politică românească și de politică internațională își are colțisorul ei și chestiunea anexării Basarabiei, care astfel devine un simplu accident al marelui război.

Punctul de vedere al d-lui Stere era susținut cu o mulțime de argumente care judecate după cum le prezenta d-sa, puteau să convingă pe cei care atunci ar fi căutat să se documenteze asupra liniei de conduită a poporului nostru față de evenimentele grozave care se dezlănțuiseră. Atitudinea d-lui Stere era atât de categorică, încît lăsa impresia că este izvorită dintr-o gândire de o consecvență mai presus de orice discuție. Cu toate acestea ea era o atitudine de caracter în parte improvizat. Căci nu totdeauna d. Stere a fost așa de favorabil Puterilor Centrale. Abia cu cîțiva ani în urmă, la 1906, când un gânditor politic ardelean, A. C. Popovici puse într-un vast studiu al său tipărit în limba germană, problema transformării monarhiei austro-ungare într-o federație de state sub numirea de *Statele-Unite ale Mării Austriei*, d. C. Stere vedea problema fundamental opus, decum o punea în discuție acum, la 1914. În adevăr, la 1906, scriind despre Statele Unite ale Austriei Mari de A. C. Popovici, d. Stere zicea:

„Și ca o ramură desprinsă dintre neamurile Apusului, am dorit totdeauna, dorim și astăzi, cu toată puterea unui popor conștient de misiunea lui la «Porțile Orientului» ca *Marea Austrie* să ne servească de călăuză în calea noastră istorică și să cimenteze viața noastră politică, cu viața de stat a Apusului european.

Dar astăzi aceasta nu mai e *conditio sine qua non* a propășirii noastre de neam și de stat.

Dacă în Austro-Ungaria vom vedea aceeași perseverență în nesocotirea aspirațiilor noastre legitime, vom ști să le realizăm cu fără sau chiar în contra acestei împărății.

Dacă nu putem rămîne singuri, în viitorul apropiat alegerea noastră nu va fi limitată, vom ști, cînd va sosi momentul, unde să căutăm legăturile și ajutoarele necesare pentru aducerea la îndeplinire a idealului nostru“ (Viața Rom. 1906, I. 325).

9. Ei bine, de la 1906 și pînă la 1914, d. Stere a avut posibilitatea să vadă că Austro-Ungaria nu s-a sinchisit cîtuși de puțin nici de cartea lui A. C. Popovici, și nici de soarta Românilor ardeleni, ci tocmai dimpotrivă, prin întregul sistem de legi votate de Parlamentul unguresc, începînd cu legea școlară a lui *Apponyi* și pînă la pâlmuirea poporului român de către *contele Tisza* cu prilejul „tratativelor de împăcare“ din iarna anului 1913-14, viața românismului ardelean era împinsă spre un adevărat dezastru. Cu toată lupta eroică disperată a românilor ardeleni, ei pierdeau zilnic terenul de sub picioare. În timp de trei ani de zile li s-au închis 500 de școli primare, ridicate și susținute de ei, iar în cele rămase în ființă s-a introdus nu numai limba ungurească, ci și spiritul unguresc, repudiat de români.

În același timp, s-a creat episcopia ungurească greco-catolică de Hajdu-Dorog, scoțîndu-se din zeci de biserici limba românească și introducîndu-se în locul ei cea ungurească, în vreme ce zeci de preoți români au fost puși în lanțuri și aruncați în temniță.

În timp ce se petreceau în Transilvania aceste fapte, care ar fi trebuit să îndirjească și mai mult pe d. Stere în punctul său de vedere că în interesul românismului trebuiesc căutate alte legături care să asigure cu orice preț salvarea celei mai vînjoase, dar și celei mai periclitate ramuri ale lui, în Basarabia a fost posibilă o activitate națională aproape nestingherită de putere de stat, mai mult chiar: s-a deschis, cu aprobarea și cu ajutorul oficialităților, o tipografie de cărți bisericești românești, în care moldovenii ar fi putut tipări ce-ar fi vrut; s-a reintrodus limba moldovenească în seminarul din Chișinău, avînd pentru ea un profesor venit din România liberă; în catedrala de la Chișinău înșiși ierarhii ruși spuneau la slujbe ectenii în limba poporului; apăreau gazete peste gazete și, dacă nu s-ar fi opus, în Duma imperială de la Petrograd și în Adunarea Zemstvei guberniale din Chișinău, deputații basarabeni și chiar țărani moldoveni, s-ar fi putut deschide în întreg cuprinsul țării sute de școli românești.

În realitate, epoca de la 1906-1914 a fost pentru Ardeal o epocă de cumplită robie sufletească, în schimb pentru Basarabia ea a fost o epocă de libertate, în care s-ar fi putut face totul, dacă ar fi avut cine să se miște, cu tact, cu înțelepciune și cu adevărată dragoste de neam și dacă n-ar fi căzut partea cea mai mare a mișcării în absurd, din cauza nepriceperii, a ambiției și chiar a relei credințe a unora dintre cei ce s-au girat în conducători ai poporului.

10. Am spus mai sus că d. Stere n-a găsit răsunset nicăieri în opinia publică a românismului cu teza d-sale antirusească, nici chiar în Basarabia. Cum ar fi și putut să găsească răsunset o astfel de teză, care, pe lângă că era lipsită de o tradiție profund simțită, mai era susținută de cei din jurul d-lui Stere în forme atît de provocatoare, încît jigneau de-a dreptul însuși sentimentul național, făcînd pe mulți patrioți să nu-și poată înăbuși chiar ura față de Basarabia? Căci, era cel puțin o lipsă de cuviință să încerci a introduce în sufletul românismului dragostea față de Basarabia, prin cuvinte ca acestea, pe care le scria la 1916 d. A. Nour, în revista d-lui Stere:

„Domnilor, cînd veți intra în Basarabia, să nu intrați cu gîndul că sînteți meniți a introduce acolo formule moderne de viață sau cînst: aceste lucruri există în Basarabia în grad mult mai mare decît aci în Regat. Să știți a lua în seamă multe și multe din cele ce sînt bune și foarte bune în viața basarabenilor, deoarece nepriceperea și ignoranța voastră, fantazarea asupra «sălbătăciei» de acolo, vă va face să stricați inconștient o cultură destul de fragedă.

Trebuie să facem odată pentru totdeauna o distincție serioasă: Rusia și Basarabia sînt înapoiate în comparație cu Europa apuseană, dar nu cu Regatul român. Ceea ce există mai bun în România față de starea lucrurilor din Basarabia, e numai din domeniul pur politic: 1) cuvîntul absolut liber, 2) dreptul public scris și, întrucîtva, și aplicat, 3) și ceea ce e mai important – independența națională, integritatea, dezvoltarea, complexul de trai independent, izvorit din însăși națiunea românească... O, pentru aceste bunuri supreme aș fi dat eu, basarabean, în schimb, poate toate bunurile vieții intelectuale și social-economice, pe care le avem în Rusia atît de dezvoltate; aș fi dat toată arta și literatura rusească! Fiindcă, dacă domniile voastre nu știți pe baza libertății naționale să clădiți palate și comori moderne pentru duhul și trupul românesc, apoi noi basarabeni, trecînd deja școala crudă social economică și intelectuală, am ști în tot cazul să ne folosim de privilegiile, de care vă bucurați gratis. Am avea numai libertatea și cultura națională, restul nu ne interesează: vom ști să combatem lumea bucureșteană de samsari și ignoranți“⁶⁷.

Un alt basarabean filogerman, profesorul A. Frunză, de la Iași, mergea în patriotismul său pînă la aceste cuvinte pe care le așternea pe hîrtie în cartea publicată la editura *Ligii pentru libertatea Basarabiei*, sub titlul *România Mare* (București 1915): „Cred într-un Dumnezeu, ale cărui căi sînt într-adevăr întunecoase, dar care curînd, curînd se vor lumina, cum s-au mai luminat de altfel... Dar numele acelui Dumnezeu... nu-l aștepta nici la *Iehova*, nici la *Savaot*, acest Dumnezeu nu-i așa departe și se numește *Hindenburg*. El ne va salva în curînd și de alianța cu sînta Rusie, el ne va reda, dacă o vom voi, și sărmana noastră Basarabie“ (p. 4).

„Două brațe zdravene vin azi să salveze poporul românesc, și-l vor salva. Unul din acele brațe e *Hindenburg*, care țintește spre Petrograd. Celălalt braț, generalul *Linsingen*, de care fug de asemenea „amicii“ ruși, mîncînd pămîntul“ (118). Sau, în sfîrșit: „Dar poate tot nu vom pieri încă nici noi, căci nu ne lasă să pierim doi buni români, *gen. Hindenburg și von Linsingen*“ (p. 121).

De altfel, trebuie să mai însemnăm aici și faptul simptomatic că basarabenii așezați în țară mergeau așa de departe în ura lor față de țarism, încît făceau à *tout prix* cauză comună cu anteluptătorii Ucrainei, care voiau să înghită ei jumătate din Basarabia. Astfel, în loc ca *Liga pentru liberarea Basarabiei* să caute a lucra de acord cu *Liga culturală românească*, care pînă în decembrie 1914, cît a durat prezidenția d-lui *Virgil Arion*, era încă antirusească⁶⁸, ea lucra mîna în mîna cu *Uniunea pentru liberarea Ucrainei*, care avea o secție chiar în România. În editura acestei Uniuni, a apărut, la 1914, în București, broșura: *Rusia țaristă, asupraitoare a popoarelor*, a cărei introducere e scrisă de d. *Zamfir C. Arbore*, și care are anexată o hartă a Ucrainei cuprinzînd între hotarele ei și un sfert din Basarabia (întreg litoralul Mării Negre cu o fișie de 100 km. în lățime, apoi nord-estul județelor Orhei și Soroca și județul Hotin). O astfel de hartă găsim anexată și la broșura publicată la Viena, de *Consiliul național ucrain* sub titlul *Ucraina și poporul ucrainean* și avînd ca autor pe dr. *Ștefan Rudnyckyj*, docent de geografie la Universitatea din Lemberg, broșură tipărită în românește și răspîndită gratuit în țară de *Liga pentru liberarea Basarabiei*, din care făcea parte și d. *Stere*.

Dar d. *Stere* era destul de inteligent ca să-și dea seama că, în împrejurările date, punctul d-sale de vedere nu va putea învinge, de aceea, la sfîrșitul unuia din multele articole publicate în revista d-sale, zicea:

„N-am urmărit scopuri polemice. Am ținut să-mi fac ultima (!) datorie de conștiință, cum îmi voi face deplin datoria cetățenească atunci cînd va suna ceasul, și cînd pentru toți fiii acestui popor va înceta dreptul de apreciere personală“⁶⁹.

Ceea ce, după cum se știe, d. *Stere* totuși n-a făcut, căci în toamna anului 1916, după intrarea României în război și după dezastrul militar, pe care lumea îl credea trecător, dar d. *Stere* îl socotea definitiv și inapelabil, cînd armata și conducătorii țării s-au retras în Moldova, d-sa a rămas la București, sub ocupația germană, pînă la 1918. În acest răstimp de cumplite suferințe morale pentru românism, d. *Stere* a scos, în capitala ocupată de inamic, un ziar, în care si-a pus din nou în circulație ideile sale, ca singure salvatoare a întregului românism.

Istoria s-a pronunțat definitiv asupra acțiunii publicistice din acest timp a d-lui *Stere*, care nu mai era pusă, de fapt, în serviciul românismului, ci exclusiv în acela al ambiției personale, de-a dreptul îngrijorătoare a urzitorului ei.

A doua Revoluție rusească (1917) și Basarabia

Între acea, la începutul lui martie 1917, la Petrograd a izbucnit a doua revoluție, care de astădată izbuti în scurt timp să răstoarne întreaga ordine socială existentă. Ce răsunet și ce repercursiune puteau să aibă evenimentele din capitala Rusiei revoluționare, în Basarabia? Să vedem, ce era în momentul din chestiune, Basarabia? Căci ar fi o greșeală să credem că, din punct de vedere politic, ea era echivalentă cu „poporul moldovenesc“. Fără o organizație politică, fără organizație culturală, fără un grup de oameni legați printr-o idee, fără presă⁷⁰, fără bani, numărul de aproape 2 milioane de țărani analfabeți era o simplă cifră, fără să reprezinte nici cea mai mică forță. Această cu atât mai puțin, cu cât războiul luase de pe la casele lor toate contingentele de bărbați, pe care s-ar fi putut conta, eventual, și-i duse pe cele mai îndepărtate locuri ale frontului.

Ce era Basarabia în chiar luna când a izbucnit revoluția, aceasta se vede foarte bine dintr-un memoriu înaintat de un ofițer din misiunea franceză în Rusia, șefului său, la Petrograd, memoriu care mi s-a pus la dispoziție în ianuarie 1918, de către agentul consular al Franței la Chișinău, d. R. Sarret și pe care-l posed în copie.

2. „În regiunea sud-estică a Rusiei (Basarabia și Rusia Nouă) – zicea memoriul în chestiune – opinia publică este făcută de marea presă evrească. Din nefericire, elementul etnic cel mai activ, cel mai viabil și cel mai apt pentru viața statelor europene apusene, este elementul evreesc. El e esențialmente – nu vreau să zic „germanofil“, dar „defaitist“. Evreii sînt orbiți de ură contra Rusiei. Nenorocirea n-ar fi așa de mare, dacă ei n-ar deține forța economică și morală a Sud-Estului, care dimpreună cu Caucazul și Crimeea, este cel mai bogat teritoriu al Rusiei. Finanța, comerțul, industria, însăși agricultura, toate sînt în mîinile lor. Marii proprietari ruși își dau moșiile în arendă evreilor, care le secătuiesc printr-o exploatare fără considerare la exigențele unei culturi raționale.

Două mari jurnale, unul de la Odesa, *Odesskie Novosti*, celălalt de la Kiev, *Kievskaja Misli* au o puternică influență asupra acestei regiuni, fiind foarte citite printre evreii și rușii instruiți (jurnalele locale din Chișinău sînt redactate aproape exclusiv cu foarfeca, după zările amintite). Nu se tipărește în aceste părți nici un jurnal animat de un suflet național și care să se bucure de vreo autoritate. Aici ne lovim de eternul contrast caracteristic pentru ruși, care dovedește reaua organizare a țării: care n-au aproape nimic înlăuntrul lor.

În vreme ce aceste două ziare, singurele care se pot citi de către oamenii de carte, manifestă tendințe socialiste internaționale destul de pronunțate, alte mici gazete, mizerabil redactate, trăiesc mai mult rău decît bine, grație sprijinului oficial al guvernămîntului oficial sau ocult (camarila Curții), afișînd idei ultra-reacționare, cerînd adesea cruciade contra Dumei și aștînd în popor ura de rasă. Mai trebuie oare să spun, că patriotismul acestor foi, poate că sincer, este cu ușurință anihilat de către presa evrească și că nu se bucură de nici o autoritate? E o mare nenorocire pentru aceste părți de țară, că nu au nici un singur jurnal cu caracter specific rusesc, redactat de ruși culți și animat de un patriotism sănătos și luminat.

Cele două jurnale sînt stăpînite de punctul de vedere al majorității socialiste rusești: revoluția prin înfrîngere. Evident că, în timp de război, cu o cenzură dublă (permanentă și militară), aceasta nu se face pe față. Se aleg cărări cu ocol: aluziile,

insinuările, subînțelesurile sînt exploatare în mod abil iar intelectualii ruși n-au obiceiul să citească printre rînduri, de cînd există o presă rusească, care n-a cunoscut nicicînd libertatea. Un francez, care pentru întîia oară s-ar găsi în părțile acestea, ar rămîne înmărmurit, citind aceste gazete, în care ar constata dacă nu lipsa de patriotism, dar cel puțin aceea de demnitate națională. El n-ar găsi în ele decît incriminări, ieremiade fără sfîrșit, un pesimism exagerat, dar nimic, absolut nimic ce ar putea insufla țării curaj și încredere în sine, punîndu-i sub ochi exemplul Aliaților, pentru a-i susține moralul în momentele acestea deosebit de grele ale istoriei sale. Numeroasele organizații pe care le-a creat mobilizarea industrială și economică a țării, o întreagă armată civilă mobilizată la spatele frontului, n-au fost privite nicicînd, decît din unicul punct de vedere al propagandei revoluționare și al formării de cadre revoluționare. În toate acestea, apărarea națională nu servește decît ca pretext. Această stare de spirit există deja de mult, cu mult înainte de ce liberalismul rus s-ar fi alarmat cu drept cuvînt, de «influențele oculte, pernicioase și iresponsabile» (*Rasputin*), cînd guvernul se bucura încă de încrederea Aliaților...

Presa evrească deține, am putea zice, un fel de monopol moral și intelectual. Pentru crearea lui, ea stimulează în toate chipurile posibile aplecarea firească a intelectualilor ruși spre cosmopolitism. Vai de aceia, care ar vorbi de interese naționale, de politică națională, de apărare națională. Ei sînt puși degrabă la index și declarați reacționari.

Trebuie să constat însă că autoritatea se servește foarte adeseori de aceste cuvinte pentru a-și masca persecuțiile față de alogeni și politica sa naționalistă este suspectată, chiar și cînd e sinceră, uneori. Cu un cuvînt, patriotismul și politica națională sînt lucruri care în Rusia trebuiesc create de acum încolo...

Aceasta ar putea explica cum evreii, elementul cel mai mobil și cel mai activ, au ajuns să monopolizeze aici liberalismul rusesc, imprimîndu-i un tipar special. Ei sînt aici marii furnizori de patente de liberalism. Fără ștampila lor nu poate să fie nimeni liberal. Intoleranța lor se manifesta mai cu seamă față de progresiștii, care nu împărtășesc ideile lor. Acest fanatism, acest exclusivism, a sfîrșit prin a cuceri pe rușii din părțile sud-estice, fără distincție de partid. Cunosce o mulțime de progresiști sinceri, care au conștiința primejdiei pe care o creează monopolul intelectual germano-evreesc, dar care nu ar avea niciodată curajul să mărturisească pe față, de teamă să nu fie tratați ca «progromcici» îmbibați de reacțiune. Ah, cît s-a mai cîntat de la 1905 încoace, pe coarda aceasta! Sînt 12 ani, de cînd evreii exploatează această pucilanimitate a intelectualilor ruși din Chișinău.

Evreii sînt veniți aici din Germania, în tendința lor permanentă de a găsi centre de minimă rezistență. Ei vorbesc un jargon apropiat de cel german. Ei sînt în relații de afaceri aproape numai cu Germania de vreo jumătate de veac încoace și burghezia lor nu cercetează vara decît stațiuni balneare germane. Toate acestea au făcut ca între ei și germani să se stabilească legături morale și intelectuale. Iată pentru ce e nevoie ca elementul băstinaș să cîștige preponderența politică. Cu un cuvînt, putem zice că evreii au fost vehiculul influenței germane și al cuceririi economice a țării de către germani.

Încolo, ei se pricep cum să se insinue, să fie ipocriți, să se tragă înapoi cînd se simt slabi, și să devie asupritori, cînd ei dețin puterea.

Celelalte naționalități pe care le întîlnim în Chișinău nu prezintă nici un interes. Ele sînt în ce privește războiul, de un indiferentism care frizează inconștiența. Moldovenii, rușii, germanii, armenii duc o existență de chiralide. Ei

se simt foarte stingheriți văzându-se dereanjați în obișnuita lor moliciune. Chișinăul s-a distins întotdeauna printr-o absență a vieții intelectuale. Locuitorii lui băștinași își dau toată silința să trăiască, cum erau obișnuiți înainte de război.

În general, niște biete ființe fără voință și fără disciplină⁷¹.

3. Aceasta era situația Basarabiei în momentul când a izbucnit revoluția rusească. În balanța ei, elementul moldovenesc nu conta așa dară, cîtuși de puțin, în schimb cel evreesc era stăpîn al situației. Completînd tabloul pe care ni-l dă ofițerul francez cu ceea ce știm noi din cele precedente despre valoarea politică a elementului moldovenesc, așa cum s-a evidențiat el de la 1905 pînă la 1917, se puneau de la sine în mod stringent o serie de întrebări: va putea Basarabia să iasă din uriașul învîlmășag mai bine decît la 1905–1906?; va putea ea participa efectiv la mișcarea revoluționară și în ce chip?; va lupta ea pentru lozincile sociale generale de la Petrograd, în vederea refacerii Rusiei, pe baze noi, sau se va mărgini la o luptă determinată de interese locale?; și, cine va stabili care sînt acele interese locale?; politicienii de pînă acum ai Basarabiei, burghezia străină a orașelor sau „norodul” moldovenesc afit de pasiv pînă aci, lipsit de conducători și chiar și bărbați țărani?; și care va fi instrumentul politic cu care se va lucra, fie pentru fericirea Rusiei întregi, fie numai pentru a Basarabiei?; și, în sfîrșit, pe ce sprijin putea conta la un moment dat, mișcarea din Basarabia, oricare ar fi fost ea?

Iată o serie de întrebări care, singure, ne spun în ce situație ciudată se găsea Basarabia în clipa cînd vijelia năprasnică s-a năpustit asupra imensei împărății rusești rămase fără cîrmă, în schimb angajată în același timp și în marele război mondial.

4. De o mișcare iredentistă, în împrejurările date, nici vorbă nu putea fi. Ideea românească trecea în acele vremuri prin cea mai completă criză. România fusese înfrîntă militar în război și redusă la o singură bucată din Moldova, care și aceea stătea sub o quasi-ocupație rusească. Cea mai formidabilă mizerie morală și materială stăpînea în acel mic petec de Moldovă, încă neocupată de inamic: lipsa de alimente, de haine, de medicamente, de locuințe, de lemne, de muniții ș.a., prefăcuse viața într-un iad, din care toți care mai aveau încă posibilitatea căutau să scape, emigrînd în Rusia, în Franța, în America ș. a. m. d. De vreun ajutor, fie moral, fie material, pe care România oficială sau neoficială să i-l fi putut da Basarabiei în astfel de împrejurări – nici nu se putea vorbi. La așa ceva nu se gîndea nici România, care-i avea în coastă pe ruși – și nu se gîndea nici Basarabia, care n-a așteptat nimic de la România, nici cînd aceasta era în împrejurări înfloritoare.

Nici un singur român n-a trecut, în primele luni ale Revoluției, Prutul, pentru a se interesa de situația din Basarabia⁷² și nici un singur basarabeian nu s-a dus la Iași, pentru a lua contact cu conducătorii României în vreo chestiune care privea stările din Basarabia.

Și, oricît ar părea de neînțeles, nici chiar basarabenii stabiliți în Regat și aflători în Moldova nu s-au simțit îndemnați să alerge, din prima zi, în ajutorul țării lor natale, ci au lăsat-o în grija Domnului. C. Stere, în acele vremuri, se găsea la București, și poate că Provedința însăși s-a îngrijit ca omul, care la 1905–1906 n-a fost în stare să fie de un folos real țării lui natale, să nu mai poată avea și acum un amestec în treburile ei; d. A. Nour ducea o existență misterioasă în Moldova, fără să dea nici măcar cel mai mic semn de viață pînă în 1918; d. Ax. Frunză stătea

nemișcat la Iași și nici cînd a fost cu stăruință chemat să meargă la Chișinău, n-a consimțit să facă un astfel de pas, dr. *P. Cazacu* a vizitat Chișinăul doar în sărbătorile Paștilor, interesîndu-se în trecut de ce se petrecea acolo, și întorcîndu-se repede la Iași, pentru ca abia în noiembrie să se așeze apoi în Chișinău.

5. Cum și de unde putea să pornească în astfel de împrejurări o mișcare care să ducă Basarabia la acea soluție, care ar fi corespuns marilor interese ale populației autohtone și majoritare a ei, păzind-o de a cădea din nou în mrejele celor care de atîta vreme o exploatau numai pentru interesele lor?

Unde era „omul“ care, în aceste clipe, în care îngerul Domnului s-a pogorît din nou și a tulburat apa, să ia de mîină pe slăbănog și să-i zică: ia-ți patul tău și umblă? Unde era patriotul care, inspirîndu-se din trecutul de veacuri al întregului său neam și din aspirațiile lui drepte, să se știe ridica mai presus de curente sociale ale unei revoluții internaționale, și, punîndu-și pieptul stavilă la Nistru, să oprească năvala ideilor rusești și a agenților lor și să organizeze forțele naționale, punîndu-le în stare să hotărască ele soarta țării?

6. Din garda de la 1906 nu mai rămăsese în Chișinău decît un singur om: *P. N. Halippa*, care scotea buna gazetă pentru popor, înființată după indicațiile și cu sprijinul admirabilului patriot *Vasile Stroescu*.

Halippa era revoluționar din școala d-lui Stere și un înfocat aderent al acestuia. Insuccesele acțiunii din anii care au urmat primei revoluții îl decepționară profund. În scrisorile publicate sub pseudonimul *P. Cubolteanu* în *Viața Românească*, el nici nu-și ascundea aceste deziluzii atît în ce privește stările din Basarabia, cît și concursul la care ar fi obligată România. La 1910 făcînd o analiză a stărilor din Basarabia, *Halippa* scria: „Puținii oameni de bine sînt neuniți, fiecare torcîndu-și visul în singurătate, fără credința chiar de a-și vedea cîndva visurile realizate. Țăranii, lăsați la voia întîmplării, se ticăloșesc“⁷³... „Intelctuali de naționalitate românească tot se vor mai găsi vreo 20–30. Dar ce poate însemna un număr atît de restrîns? Și apoi, face oare să mai vorbesc despre dîșii, cînd ei înșiși, nu dau aproape nici un semn de viață?“⁷⁴. Iar, la 1912, după serbările aniversare de 100 de ani de la anexarea Basarabiei, *Halippa* scria în legătură cu lipsa de interes a României față de frații de peste Prut: „Această lipsă de interes pentru Basarabia ne pune pe gînduri și ne face să bănuim că românii se înflăcărează și ne întind brațele numai la zile mari, ca să ne potolească și să ne uite în viața obișnuită de toate zilele... Și dacă lucrul e așa, apoi degeaba ne mai înșelăm cu iluzii și visuri mărețe“⁷⁵.

Putea, în astfel de împrejurări, d. *Halippa* să ia asupra sa enorma sarcină și răspundere a unei mișcări, care nu putea conta pe sprijinul aproape al nimănui? Căci d. *Halippa* era singur, absolut singur în Chișinău, neavînd pe lîngă sine decît pe d. *N.N. Alexandri*, un tolstoian pe care convingerile îl opreau să facă orice fel de politică, și doi elevi ai seminarului local, care îi ajutau la redactarea și la administrarea gazetei. În schimb, d-se găsea într-o situație critică și prin faptul că fusese scutit de război, în calitate de cîntăreț la biserica protoiereului *Vasile Gobsilă* și ca atare nu putea risca să se amestece în politică, deoarece așa ceva ar fi putut atrage după sine imediat chemarea la oaste a sa și încetarea apariției unicei gazete moldovenești.

Alte personalități, care aveau să joace mai tîrziu un rol în viața basarabeană, erau departe de Chișinău. D. *I. Pelivan*, singurul naționalist basarabean, care lucrase încă dinainte de 1905 pentru cauza moldovenească, era mobilizat și se găsea la Bolgrad, d. dr. *D. Ciugureanu* era doctor la țară, în Hăncești, regretatul *S. Murafa*

era pe frontul românesc, *I. Buzdugan*, mobilizat la armata rusească din Iași, *St. Ciobanu* era profesor la liceul bulgăresc din Bolgrad, d. *I. Inculeț* era de multă vreme la Petrograd, dimpreună cu *P. Erhan*, *Vasile Stroescu* era suferind la Odesa. Partea cea mai mare a tinerimii studioase era și ea pe front, numai o mică parte se găsea la Odesa și la Kiev, unde își urma studiile.

7. În astfel de împrejurări, nu e de mirare că în primele zece zile ale Revoluției, în capitala Basarabiei, elementul moldovenesc nu dădu nici un semn de viață și că gazeta locală moldovenească nu făcea altceva decât să înregistreze, cu discrete nuanțe de simpatie, întâmplările revoluționare din cuprinsul împărăției în flăcări. Primele semne de viață nouă le oferă, la Chișinău, manifestația soldaților și a cetățenilor de la 10 martie, într-o atmosferă pe care *Cuvînt moldovenesc* o redă prin următoarele cuvinte: „Oștile s-au adunat, ținînd sus steagurile, pe medianul dinspre Buiucani. După paradă s-au rostit cuvîntări în care oratorii arătau ostașilor că de acum înainte sînt și ei cetățeni, ca și alții, și se bucură de drepturile cetățenești. Muzica ostășească a cîntat neconținut imnul revoluționar *Marsilieza*. Pe urmă manifestațiile s-au pornit cu steagurile roșii pe ulița Alecsandrovskai și în rînduială s-au dus ostașii la stație, iar locuitorii pe la casele lor”⁷⁶. Revoluția de la Chișinău astfel nu era altceva decât o simplă prelungire a celei de la Petrograd, cu aceleași steaguri roșii, cu aceeași *Marsilieză*, cu aceleași năzuințe internaționale de „cetățenie” etc. De nicăieri nici un strigăt de *Deșteaptă-te Române*, nici un steag roș-galben-vînat, nici o chemare spre o viață nouă a poporului băștinaș. Abia la 13 martie, în urma invitației personale a d-lui P. N. *Halippa*, se adunară zece moldoveni la sfat în localul redacției gazetei.

Aci ei au aflat de bine să hotărască reînființarea adormitei *Societăți culturale* de la 1905, în scopul de a se ocupa de problema tipăririi de broșuri cu povești, poezii, sfaturi, și a organizării de șezători culturale moldovenești etc. De o organizare politică nu s-a făcut nici cea mai mică pomenire. Dimpotrivă, cînd un refugiat ardelean, care era și el de față, a amintit celor adunați la sfat că acuma cea mai urgentă necesitate este ca moldovenii să se organizeze într-un partid politic, toți cei prezenți au rămas consternați și l-au rugat pe fratele lor, venit abia de cîteva zile între ei, să nu mai ridice o astfel de chestiune primejdioasă, care-i poate duce pe localnici la „ostrov” sau la „Sibir”...

8. În vreme ce la Chișinău mișcarea națională vrea să înceapă printr-o simplă modificare a statutelor rusești ale *Societății Culturale Moldovenești* de la 1905, la Odesa studenții moldoveni se avîntă spre marea vieții politice revoluționare. Însuflețiți de mișcarea studențească, ei traduc în moldovenește și răspîdesc printre soldații basarabeni, aflători în mare număr la Odesa, manifestul lansat de *Comitetul Central a studențimii din Odesa*⁷⁷ către „Cetățenii pămînteni” pe care îi cheamă la noua viață și rînduială pe care le-o pregătește tuturor revoluția.

9. Cu totul altfel de atitudine ia tineretul basarabean de la universitatea din Kiev, atitudine care ar părea de-a dreptul nenaturală, dacă ea nu s-ar explica prin intrarea în scenă a unui element, pe cît de firesc, pe atît de neprevăzut, care rămîne apoi pentru întreaga desfășurare a evenimentelor din Basarabia, motorul principal și hotărîtor al acestora.

Și la Kiev, în primele momente ale Revoluției, tinerimea basarabeană a fost entuziasmată de mirajul vremurilor noi, care se anunțau pentru Rusia prin căderea sistemului țarist, apoi ea repede s-a recules din visurile revoluționare și s-a îndrumat spre o concepție națională direct și integral românească. Această nouă îndreptare

se datorește contactului pe care tinerii basarabeni l-au putut avea, printr-o capricioasă voință a soartei, cu ofițerii ardeleni, care se găseau acolo adunați de prin întreaga Rusie, unde ajunseseră ca prizonieri de război austro-ungari.

„În contactul zilnic ce-l aveau (studenții basarabeni) cu ardelenii, al căror naționalism era școala cea mai bună pentru studențimea moldovenească – zice d. *Dimitrie Bogos* în cartea sa *La răspîntie* (pag. 22) – tinerimea entuziasmată (de ideile revoluționare, N. A.) s-a deșteptat la o viață nouă. Cu concursul ardelenilor și bucovinenilor, studențimea moldovenească se organizează încetul cu încetul. Curentul național străbate adînc în sufletul lor⁷⁸.

Iar studentul *Vladimir Bogos* își însemna la Kiev, în ziarul său:

„Transilvănenii ne ajută foarte mult. Iată în adevăr, oameni care se pot cu drept cuvînt numi luptători. Îmi plac foarte mult. Numai pe chestia evreească nu mă împac cu ei. Mai mulți sînt antisemiți. Astfel, însă, cum descriu ei lucrurile, poate că au dreptate⁷⁹. Și, încheind, d. *D. Bogos* ține să repete în cartea sa: „Focul sacru al naționalismului ardelean a încălzit sufletul tinerilor basarabeni la Kiev și le-a dat avîntul cel mare spre calea adevărată a întregirii neamului. Acolo, la Kiev, în inima Ucrainei, scot voluntarii ardeleni, cu abnegații personale, ziarul lor *România Mare*. La Odesa, Chișinău, Iași, ardelenii și bucovinenii, ca primii creștini, poartă făclia Unirii neamului cu sfințenei și c-un devotament, fiind oricînd gata la sacrificii pînă a-și pune și viața⁸⁰.

Sentimentele pe care studenții basarabeni le nutreau în acele momente mari față de dascălii lor de naționalism, sînt evidente din scrisoarea pe care ei le-o trimit de sărbătorile Paștilor, deodată cu urările lor și cu un frumos buchet de flori, scrisoare în care, printre altele spun:

„Voi sînteți aceia, care ați întins brațul vostru peste Carpați și Prut sorei noastre Basarabia, arătîndu-ne calea mîntuirii. Voi sînteți aceia, care ați sădit în sufletele noastre sîmînța idealului național și tot pe voi vă asigurăm că ea va fi udată de sudoarea muncii noastre spre biruința din care va crește și înflori cea mai frumoasă floare românească: România mare și puternică⁸¹.“

În adevăr, în urma contactului cu ardelenii, tinerii basarabeni au ajuns să preconizeze un program care cuprindea ca punct de plecare unirea Basarabiei cu toate provinciile românești. Hotărîrea aceasta se explică foarte ușor pe cale psihologică. În împrejurările date, tineretul celor două provincii, vrăjit de idealul național, de dragul căruia ardelenii renunțaseră la situația, oarecum comodă, de prizonieri, și încinseră sabia pentru a intra de bună voie în foc, nici nu putea hotărî altfel. Voluntarii ardeleni nu cunoșteau nici starea de spirit, nici starea de lucruri din Basarabia și nu știau nici situația mai mult decît precară a României istovite și năpădite de ruși, ei știau numai una: unire sau moarte și nu le puteau spune altceva nici frașilor lor basarabeni, liberi acum de a-și hotărî soarta, cum vor voi. Așina convingere și hotărîrea lor nestrămutată de a învinge sau de a muri cu această lozincă, impresionează atît de profund pe basarabeni încît ei simțiră ființa lor străbătută de fiorul iubirii de neam, în aceeași măsură ca și frașii lor ardeleni. Lucrul era atît de mare, atît de frumos și atît de natural încît ar fi fost de mirare ca el să nu se cristalizeze astfel în sufletul generos și entuziast al unei tinerimi culte.

Dar, era oare această atît de frumoasă și de înălțătoare hotărîre, plauzibilă și din punct de vedere al organizației politice?

Din tot ce am văzut în paginile precedente, rezultă răspunsul categoric că nu! O lansare în public a acestei lozinci ar fi adus cu sine, din primul moment, o

compromitere nu numai a ideii pe care voia s-o servească, ci a întregii acțiuni politice. În totala lipsă de pregătire a Basarabiei pentru o astfel de idee, ea ar fi produs o zăpăceală generală, de pe urma căreia ar fi câștigat tot numai vechii profitori.

10. Dar puterea aceea, care s-a îngrijit ca, în clipa cea mare, sufletul tineretului de la Kiev să se deschidă cu acea forță elementară spre idealul național integral, s-a îngrijit ca aceasta să poată fi și temperată, potrivit împrejurărilor reale.

În adevăr, din prima zi a începerii mișcării în capitala Basarabiei, se găseau și acolo ardeleni, căliți la același foc al naționalismului românesc, ca și cei de la Kiev, dar care mai aveau în plus încă o însușire: cunoșteau de aproape și situația României din acele momente și situația reală din Basarabia, puțin astfel să judece mai real decât tovarășii lor din capitala Ucrainei, metodele de luptă care trebuiesc aplicate în Basarabia pentru emanciparea acesteia.

Astfel se făcu, că acțiunea culturală începută de basarabeni în ziua de 13 martie 1917, fu canalizată în curs de câteva zile de către ardeleni, în albia politicii naționale. În ziua de 20 martie se înființă în adevăr, prin stăruința necurmată a pribegilor ardeleni, *Partidul Național Moldovenesc*, care își puse ca obiectiv principal autonomia Basarabiei pe baze naționale, lăsând pe planul al doilea toate lozincile sociale ale Revoluției de la Petrograd și îngăduind ideii general-românești să se dezvolte, încetul cu încetul, pe calea ei firească.

11. Înjghebarea și organizarea acestui partid a fost o problemă enorm de grea, din cauză că moldovenii nu aveau nici o înțelegere pentru politică peste tot și mai ales pentru o politică națională, care în vremuri ca acestea, de profunde revendicări sociale, le părea reacționară și impopulară. Moldovenii democrați se temeau că un partid național va încăpea ușor pe mâna boierilor, care îl vor da peste cap, ca la 1906, sau pe mâna preoților, care vor să-l folosească împotriva democrației. Ei stăruiau mai mult pentru un partid moldovenesc socialist-revoluționar sau țărănesc. Unii boieri erau pentru un „partid basarabean” internațional sau pentru un partid autonomist, iar alți democrați pentru un partid țărănesc internațional. În același timp, din partea rușilor și a rusificaților, criticile vehemente la adresa moldovenilor „reacționari” curgeau gîrlă. În noua gazetă *Svobodnaia Bessarabia*, înființată și condusă de *Al. K. Schmidt* și *Vladimir Cristi*, se aduceau critici în contra caracterului național al partidului moldovenesc chiar de către un aderent al d-lui *C. Stere* de la 1906, d. *N. A. Popovschi*.

În ciuda tuturor greutăților enorme, care veneau din toate taberele, *Partidul Național Moldovenesc* se înjgheabă, grație perseverenței neînfrînte a ardelenilor, și el luă în mînă întreaga problemă de viață a Basarabiei, impunându-și părerile și programul tuturor organizațiilor: cooperativelor, învățătorilor, preoților și într-o anumită formă și țaranilor. Cum aceștia din urmă se găseau pe front sau prin garnizoane, delegații *Partidului Național* au luat contact cu reprezentanții lor la Odesa, le-au dat posibilitatea să ia cunoștință de țintele și de mijloacele lui și să îmbrățișeze și ei programul. La 1 mai 1917, zece mii de soldați moldoveni și-au făcut intrarea în *Partidul Național*, și cu aceasta soarta Basarabiei și-a găsit îndrumarea ei, chiar dacă în urmărirea programului s-au mai ivit și după aceea multe dificultăți, uneori de-a dreptul penibile.

Este adevărat că din cauza lipsei oricărei experiențe politice a basarabenilor și disciplinei laxă pe care a inaugurat-o revoluția, *Partidul Național* n-a izbutit să-și creeze toate cadrele obișnuite în viața unui partid, dar nu este mai puțin adevărat

că întreaga activitate politică a Basarabiei, pînă la deschiderea Sfatului Țării, s-a desfășurat, dacă nu exact în cadrele partidului, dar aproape în totalitatea cazurilor, în spiritul programului lui, care era programul firesc al însuși poporului moldovenesc.

12. Nu vom insista aici mai amănunțit asupra originii și asupra organizării și activității *Partidului Național Moldovenesc*, aceasta se va face în volumul al III-lea al lucrării noastre, nici nu vom expune amănunțit contribuția pe care au adus-o zi de zi pe terenul politicii și al culturii naționale, refugiații ardeleni și, ceva mai tîrziu, profesorii chemați de către aceștia, din Bucovina și din celelalte provincii românești, aceasta se va face în volumul al doilea [n. ed. 12]. Ceea ce trebuie însă totuși să spunem aici în cîteva cuvinte este că ardelenii n-au conceput politica națională numai în sensul pur politic al ei, ci, dîndu-și seama de situația specială a moldovenilor rămași în urmă ca cultură și conștiință națională, ei au îmbrățișat, cu o egală sollicitudine, și partea culturală a vieții naționale. În consecință, ei au îmbrățișat în toată amploarea ei problema școlară, în sensul naționalizării tuturor gradelor de învățămînt și au pus totodată problema naționalizării depline a Bisericii. Credincioși acestui punct de vedere, ei au căutat mai întîi contactul cu puținii învățători și profesori, care nu se rușinau să se mărturisească moldoveni și i-au determinat să intre în *Partidul Național*. Apoi i-au făcut să înființeze o *Asociație a învățătorilor moldoveni*, deosebită de cea rusească, să ceară convocarea unui congres al învățătorilor moldoveni, organizarea de cursuri pentru învățarea alfabetului latin, a gramaticii, literaturii, istoriei, geografiei și cîntării românești, înființarea unei reviste școlare moldovenești și să adopte alfabetul latin. Toate aceste lucruri s-au realizat în timp de cîteva luni de zile, în condiții dintre cele mai bune posibile. În cursul verii anului 1917, s-a adus de către ardeleni o tipografie românească, s-au adus apoi, de la Iași și de la Suceava, vreo 20 000 de diferite cărți, care s-au împrăștiat printre sutele de învățători; s-a început tipărirea revistei *Școala moldovenească* și a *Abecedarului moldovenesc*, care a apărut în 10 000 exemplare și care la 1 noiembrie era plasat în peste 800 de școli moldovenești, deschise atunci cu ajutorul a 800 învățători pregătiți la două serii de cursuri, ținute la Chișinău, Bălți și Soroca. În octombrie 1917 s-a introdus prin ardeleni și bucovineni limba, literatura, și istoria „moldovenească” în școlile secundare din Chișinău, Soroca și Bălți, iar la 1 octombrie a apărut la Chișinău gazeta politică *Ardealul*, destinată, la început, pentru ardelenii aflători în Rusia ca refugiați sau ca prizonieri, dar prefăcută după cîteva săptămîni în gazetă basarabeană cu tendințe generale românești.

Această activitate culturală de o intensitate pe care nu știm s-o fi avut vreodată în trecutul nostru vreo altă activitate similară, a dat roade de-a dreptul minunate: adresîndu-se în chip firesc sufletului moldovenilor, limba, literatura, istoria, cîntarea românească au găsit un răsunset neașteptat. Ele au prefăcut sufletește în cîteva luni aproape întreaga intelectualitate a Basarabiei, dîndu-i în același timp și un entuziasm sfînt pentru întreaga cauză națională. Învățătorii, preoții ș.a. s-au trezit, ca dintr-un somn lung, la o viață nouă; ei au văzut în ardeleni și bucovineni frați dulci de-ai lor, de care s-au apropiat cu toată dragostea și încrederea; ei au găsit în limba și în literatura noastră frumuseți pe care nici nu le-au bănuțit vreodată și, fără de veste, au simțit cum inima lor începe să bată la fel cu a fraților lor.

Această operă culturală a intensificat la rîndul ei acțiunea politică a *Partidului Național*; între amîndouă acestea s-a stabilit o armonie deplină, ceea ce permite ca viața națională să se limpezească din ce în ce, să se adîncească și să se întărească pînă la deplina ei desăvîrșire, care se realiza etapă de etapă, văzînd cu ochii.

13. Cu toate aceste minunate progrese, pe care conștiința națională le făcuse la moldoveni în timp atît de scurt, biruința definitivă nu se putea încă întrevădea. Ignoranța și imobilitatea norodului erau atît de mari, neînțelegerile între conducători atît de firești, mai ales că aveau și o tradiție veche, abilitatea elementelor nemoldovenești și mai ales a emisarilor revoluționari veniți de la Petrograd era atît de mare, încît fiecare zi amenința cu naufragiu barca plină de nădejdi, dar abia înjghebată, a tînărului *Partid Național* lipsit de conducători localnici cu experiență și cu energie de fier.

Cît de critică era, în momente aproape hotărîtoare, situația mișcării naționale, aceasta ne-o învederează foarte bine *Congresul țărănilor din Basarabia*, ținut în zilele de 21–24 mai la Chișinău, în urma invitației guvernului provizoriu de la Petrograd și a *Sfatului deputaților, soldaților și ofițerilor*, în scopul de a determina votul țărănimii în conformitate cu ideile revoluționare din Capitală.

Iată cum a decurs acest congres, în baza broșurii: *Cea dintîi adunare a deputaților țărani din Basarabia, 21–24 mai anul 1917*, (tipărită în Tipografia Drug a lui V. V. Jacobovici, Chișinău, 22 pag.).

Această broșură ne spune că țărani moldoveni, deșteptați de intelectualii din jurul *Cuvîntului moldovenesc* și de la conducerea *Partidului Național*, au ieșit, încă de la începutul primei ședințe, pe față cu revendicările lor naționale. Mai întîi ei au cerut să poată vorbi în congres în limba lor, apoi au stăruit cu toată puterea pentru ideea autonomiei Basarabiei. Atmosfera aceasta fățiș națională a fost alimentată de studenții moldoveni, care își ținuseră cu o zi înainte congresul lor; ea a dus la un conflict acut cu rușii și cu celelalte naționalități, obișnuite pînă aici să trateze pe moldoveni ca pe o cantitate neglijabilă. În urma acestui conflict, s-ar putea zice că aceasta a fost cea dintîi revoluție națională românească în Basarabia. Moldovenii, intelectuali și țărani, s-au retras de la congres și s-au dus în sala de ședințe a Zemstvei guberniale, unde s-au constituit într-un congres deosebit, pur moldovenesc. Rușii rămași singuri, văzîndu-se puși în imposibilitatea de a lucra, au trimis o delegație la congresul moldovenesc, cu însărcinarea de a găsi modalitatea de împăcare a neînțelegerii și de revenire la un congres comun.

În ședința congresului moldovenesc s-a insistat asupra „necinstirii și nesuferirii de către ruși, bulgari și alte popoare a limbii moldovenești și a neamului moldovenesc” în ședința comună și a jignirii moldovenilor „fiindcă ei prea tare cereau autonomie”. Tot cu acest prilej s-a dat citire poruncii prin care *Comitetul împlinitor al soldaților moldoveni din Odesa* însărcina pe delegatul său la congres să lupte pentru „școală națională, autonomie, pămînt și voie”.

Din desfășurarea mai departe a lucrurilor, îl vedem venind la ședința moldovenească pe d. I. D. Socolov, reprezentantul *Sfatului deputaților muncitori și soldați* din Petrograd, sosit la Chișinău anume în vederea congresului. Abilul revoluționar își arată mai întîi de toate părerea de rău că nu știe moldovenește, apoi recunosc dreptul băsarabenilor de a hotărî ca Basarabia să fie autonomă (T. Ioncu întrerupse strigînd: «Trăiască Basarabia autonomă; ura!»).

Cu aceste vorbe i-a domolit pe moldovenii revoluționari și i-a atras la congresul „țărănesc internațional“, prezidat de *I. I. Pițov*, redactorul gazetei Sfatului deputaților soldați și muncitori din Petrograd.

La început moldovenii păreau a se ținea bine în ideile lor, dar apoi, încetul cu încetul, ei au fost dați pe brazdă de dibacii emisari de la Petrograd, tocmai cum voiau aceștia. Congresul hotărî chestiunile nu în sensul în care le preconizase *Partidul Național Moldovenesc* și în care se pronunțaseră pînă aci congresele cooperabilor, preoților și învățătorilor basarabeni, ci în sensul ideilor de la Petrograd. El desființa, pentru întreaga „Republică rusească“, dreptul de stăpînire a pămîntului (proprietatea privată), declarînd tot pămîntul, cu pădurile, cu apele și bogățiile din sînul lui drept „moștenire a întregului norod“, iar dreptul de a împărți pămîntul fu asigurat „mai presus de toate, *Comitetului Central al întregii Rusii*“ (pag. 9). Mai departe, congresul hotărî că „dorința întregului popor revoluționar“ e ca Rusia să fie „republică federativă parlamentară, fiecărui popor dîndu-i-se cea mai largă autonomie“, așa dară, nu în sensul că poporul moldovenesc va declara el autonomia Basarabiei, ci că *Adunarea întemeietoare* de la Petrograd va da ea fiecărui popor autonomie largă, cum, bunăoară li s-a dat, la 1924, fraților noștri de peste Nistru, faimoasa „Republică Moldovenească“.

Congresul mai hotărî ca „satele să primească cît mai multe cărți și gazete“ și „porunci comitetului împlinitor gubernial al Sfatului deputaților soldați, muncitori și țărani precum și partidelor socialiste să dobîndească prin toate chipurile, care le îngăduie legea, dreptul de a tipări fără plată gazete și cărți în tipografia gubernială“. În sensul necesității scoaterii unei gazete pentru „țărani“, se ceru telegrafic concursul guvernului provizoriu de la Petrograd. Ceea ce însemna, cu alte cuvinte, că locul *Cuvîntului moldovenesc*, care făcea politică națională, avea să fie luat de o altă gazetă populară, cu tendințe socialiste internaționale.

Drept încheiere, redactorul *Cuvîntului moldovenesc*, care era în același timp și secretarul general al *Partidului Național Moldovenesc*, (*d. P. N. Halippa*), fu ales din partea congresului membru în *Adunarea de muncitori, soldați și țărani din întreaga Rusie*, cu sediul la Petrograd, unde, peste puțină vreme și plecă.

Astfel congresul țărănesc, început sub auspiciile ideii naționale moldovenești, se termină în atmosfera ideologiei ruse, aduse de la Petrograd de către reprezentanții cei mai autentici ai revoluției sociale.

Dacă în Basarabia n-ar fi acționat, în aceste vremuri extrem de critice, și alți factori decît cei basarabeni, întreaga mișcare națională de pînă aci ar fi rămas o simplă aventură naivă.

Căci, hotărîrile privitoare la propagandă, aduse de congres, aveau să se puie degrabă în lucrare. În adevăr, nu peste mult, o întreagă literatură politică de broșuri traduse din rusește în moldovenește, fu răspîdită gratis de Zemstva gubernială țărănimii rămase la vatră, cît și celei mobilizate prin diferite garnizoane sau pe front.

14. În cursul lunilor iunie și iulie 1917 s-au editat astfel, parte de Sfatul muncitorilor, parte de Zemstvă, mai multe broșuri:

În editura secției literare a *Sfatului muncitorilor și soldaților deputați* din Chișinău, care luase în arendă tipografia *Svoboda* din strada Armenească 78, s-au tipărit alături de 9 broșuri rusești, următoarele broșuri moldovenești:

V. G. Korolenco: Căderea domniei împărătești (Cuvîntarea către norod despre schimbările din Rusia). Traducerea din limba rusă în limba moldovenească de studenta *Mărioara Gheorghiu* (39 pag.)

Broșura aceasta e scrisă într-un mod captivant purtînd înaintea cititorilor mirajul libertății neîmurmurate. „Destui stăpîni înșelători – zice *Korolenco*. Sîntem în stare să ne croim noi soarta, singuri!” (pag. 5). „Împărații, de cînd, acum 300 de ani, au pus mîna pe putere, n-au mai avut alt gînd decît să exploateze «norodul»; țara a fost o moșie a lor, iar ei moșierii. Mult a mai crezut norodul în împărații săi, foarte mult și în zadar a nădăjduit... Acum, puterea iarăși a trecut în mîna norodului“. Drept aceea, autorul încheie: „Trăiască norodul ocîrmuitor! Trăiască republica democratică“ (pag. 39).

P. N. Calafinovic: Despre slobozenii. (Ce ne-a dat nouă schimbările din Rusia) și N. Cojan: Adunarea Întemeietoare (Ucireditelinoe Sobranie) și alegerea în ea. Traducerea din limba rusă în limba moldovenească de Ileana Peliniță (Chișinău, tip. Svoboda, 1917, 16 pag.

În partea întîia a broșurii se înșiră slobozeniile pe care le-a adus revoluția și anume:

1. „Slobozenia cuvîntului și a tiparului (adică, a vorbi fiecare și a scrie în gazete și în cărți ce dorește, ce poate).

2. Slobozenia sovestii [conștiinței] (trăiește după sovesti și după înțelegere, dar nu cum îți poruncesc)

3. Slobozenia adunărilor și a zavastovcilor⁸².

4. Neatîrnarea omului, adică omul îi stăpîn pe sine, pe bogăția lui sufletească și n-are voie nimeni să facă rîs de el.

5. Apărarea slobozeniilor“.

Urmează explicarea singuratecelor puncte.

De drepturi naționale, de autonomie și chiar de „pămînt și voie“, nici un cuvînt.

Despre chestia agrară se vorbește în partea a doua a broșurii, unde se tratează despre Adunarea Întemeietoare (Constituantă). Se pune aci în vedere că se va lua tot pămîntul și se va da țăranilor, fără plată, apoi pentru muncitori se va reduce timpul de lucru la 8 ore pe zi, iar soldaților li se va ușura slujba. „Trebuie de schimbat rînduielele așa ca soldatul să se simtă mai întîii om, cetățean. De-acu s-a făcut ceva în acest fel. Soldatului nu-i mai strigă mai mult «tu», că și el e om ca noi, pe urmă, soldatul afară de servicii (slujbă) îi slobod, nu-i îndatorit să dea hojma [mereu] cinste. Soldatul cînd e slobod, are voie să se ducă unde va voi“ (16).

Mai harnică a fost în publicarea și răspîndirea de broșuri Zemstva gubernială a Basarabiei. Cu ajutorul *Comisiei pentru activitatea extra-școlară*, emisă de *Comisia școlară moldovenească*, Zemstva a pus în scurt timp nu mai puțin de 15 broșuri de propagandă în circulație, cele mai multe traduse din rusește, după exemplare aduse de la Petrograd.

Cea dintîi dintre acestea a fost:

Boris Frommet: Zemstva nouă, preluată de *V. Harea* (Chișinău, tip. Ocîrmuirii guberniale, 9 p.)

Traducătorul acestei broșuri era, ca și traducătoarele broșurilor analizate mai sus, student, și, pe lîngă aceasta, colaborator intern la *Cuvînt moldovenesc*.

Broșura pune în vedere sătenilor reforma la care au fost supuse Zemstvele de către guvernul provizoriu: s-au creat zemstve în fiecare voloste (plasă), în afară de cele ținutale și guberniale, precum și o uniune a acestora din toată împărăția. De acum, în aceste zemstve nu vor mai intra boierii și bogătașii, ci țăranii.

A două broșură este *S. Sack (Zac): Poporului muncitor despre Adunarea Întemeietoare*, traducerea lui *V. Harea*, (10 pag.), în care se arată ce este Constituanta.

În broșura lui *Costromscoi: Adunarea Întemeietoare*, traducere de *P. Stihii* (12 pag.), se arată pe cine trebuie să trimită poporul ca deputați, trăgându-se concluzia că în *Adunarea Întemeietoare* „e mai bine de ales socialiști. Ei nu ne vor vinde, nici nu ne vor înșela și vor putea sprijini interesele norodului“ (pag. 12).

Și o a treia broșură despre același subiect: *V. Danicovschii: Ce este Adunarea Întemeietoare?* traducere de *T. Roman* (7 pag.).

De același autor s-au mai publicat alte trei broșuri: *Cum și-a dobândit Rusia slobozeniile?* traducerea de *T. Roman* (8 pag.), *Ce este monarhia și republica?* traducere de *P. Stihii* (7 pag.), și *Despre rînduială veche și cea nouă*, traducerea de *T. Roman* (7 pag.) Cea dintîi cuprinde o expunere a antecedentelor și a decursului revoluției, în cea de a doua se arată că „pentru viața norodului, pentru slobozenia și fericirea lui e neapărat lucru, ca ocîrmuirea țării să fie în mîinile norodului, deci țara să fie republică“, iar în cea de-a treia se scot în relief marile deosebiri pe care le prezintă noile rînduieli față de cele vechi (zemstvele vor fi pe mîna norodului, judecățile vor fi mai drepte; pedeapsa cu moarte se desființează, de asemenea cătușele; se vor ușura dăjdiile, cu un cuvînt „rînduiala nouă va da voie fiecăruia să-și întocmească viața sa după plac“ (7).

O altă broșură este cea a lui *Const. Ponomarev. Țăranii și pămîntul*, traducere de *G. Racoviță* (11 pag.) „Pămîntul – se zice aci – care-i de la Dumnezeu, trebuie să fie ca aerul și ca soarele, el nu trebuie nici să se vîndă, nici să se răscumpere, dar să fie slobod, pentru a se putea folosi de el toți, acei muncitori, care vreau să-l lucreze cu mîinile lor și n-are nimeni dreptul să se folosească cu pămîntul, dacă singur nu-l lucrează“ (6). Numai *Adunarea Întemeietoare* va avea dreptul de a împărți pămîntul, nimeni altcineva. Cine se apucă să ia el însuși pămîntul săvîrșește o nelegiuire. Trebuie de așteptat legea, pe care o va face *Adunarea Întemeietoare*, care se va strînge în curînd.

VI. Voitinschi: Țăranul, muncitorul și soldatul. traducere de *P. Stihii*, (17 pag.). Autorul arată că revoluția de la 1905, oricît de necesară și de justificată ar fi fost ea, n-a reușit din cauza că nu era unire între factorii interesați: „cînd se începeau tulburările muncitorimii în orașe, țăranii nu-i sprijineau, pentru că n-aveau în ei încredere, cînd țăranii, în lupta pentru pămînt, dau foc curților boierești, muncitorii nu luau parte la mișcările lor; cînd soldații și marinarii s-apucau de armă, ca să-și apere drepturile lor, muncitorii și țăranii nu le veneau lor în ajutor“.

Neunirea aceasta a încetat și revoluția cea nouă a adunat „într-o unire frățească puterile muncitorilor, țăranilor și soldaților“. Această unire a pregătit-o războiul. Pe front, soldații își ziceau: „vom birui pe vrăjmașul din afară și atunci vom merge asupra vrăjmașului din lăuntru. Lasă numai să se sfîrșească războiul cu Vilghelm (sic!), și vom merge asupra lui Neculai“ (13).

Unirea trebuie să rămîie pînă la sfîrșit, pentru că ea garantează împlinirea tuturor dorințelor drepte ale întregului norod.

E. Pimenova: Oastea statornică și miliția norodului, traducere de *T. Roman*, (19 pag.) O broșură care a contribuit într-o enormă măsură la desființarea disciplinei din armata rusească. Autorul pune teza în sensul că oastea, pînă la revoluție, a încetat de a mai fi „oastea norodului“ prin faptul că soldații erau legați

cu jurământ față de crai „să nu se împotrivescă, ci să i se supuie“. „Măcar că totdeauna această oaste era îngrijită cu banii norodului, totuși ea se supunea nu norodului, ci craiului“.

În alte țări luminate lucrul nu stă așa. În Anglia și America nu există oaste statornică, ci numai năimiți.

„Soldații în America își aleg singuri ofițerii și căpitaniii lor, iar ștabul ofițeresc se alege de către ofițeri... Soldații americani sînt hrăniți bine, au locuințe bune, și niciodată nu poartă pe dinșii greutăți. Aflîndu-se în slujbă, soldatul american are aceleași drepturi ca și cetățeanul slobod, niciodată nu are supunere de rob pentru năcealnicii săi, și nici unui comandir american nu-i va veni în cap să ceară supunere de la soldații săi.

... Soldatul american s-ar fi supărat tare, dacă i-ar fi spus cineva că el nu trebuie să se împotrivescă, că să se supuie orbește la orice poruncă... El merge de bună voie la bătălie, cînd socoate că aceasta e nevoie pentru binele, cinstea și folosul țării, dar pe dînsul nu-l poți pune cu de-a sila să apere lucrurile de care îl va mustra cugetul și nici un jurământ nu i-ar lega slobozenia“...

Autorul stăruiește pentru desființarea oastei statornice și pentru înființarea miliției, care este oastea norodului, iar nu a craiului.

P. Stihii: Felurile de ocîrmuire (prelucrare din rusește, după?, 15 pag.) Vrea să lămurească pe sătenii care vor trimite deputați în Constituantă, unde se va pune o temelie nouă Rusiei, asupra diferitelor feluri de forme de stat: monarhie absolută și constituțională pe de o parte, și republica, pe de alta. Concluzia broșurii e că:

„Cel mai bun fel de ocîrmuire pentru Rusia este republica federativă, pentru că Rusia e foarte mare (mai mare decît Statele Unite) și e locuită de o mulțime de noroade (peste o sută) care toate își au istoria și cultura lor și locuiesc pe marginile Rusiei, departe de centru, încît stăpînirea nici nu le știe viața și nevoile lor (așa rușii din Moscova și Petrograd pînă mai deunăzi credeau, dar poate și acuma cred, că noi moldovenii sîntem un neam de țigani și nu vroiau nicidecum să creadă, că noi sîntem de neamul românesc)... Pentru asta e neapărat lucru ca fiecare parte a Rusiei, locuită de norod străin, norod nerusesc, după cum sîntem noi moldovenii, ucrainenii, leșii, lituanii, estonii, finlandezii, gruzinii, tătarii și multe altele, să-și aibă ocîrmuirea ei locală, singură stătătoare, adică să-și aibă zacoanele, biserica, școlile, așezămintele și altele, după nevoile lor, rămînînd legate cu Rusia“....

Ultimul avertisment pe care autorul îl face moldovenilor este:

„Să țineți bine minte, că numai republica democratică federativă... va fi în stare să aducă neamul nostru la o viață fericită“ (p. 15).

*V. Suslencanu*⁸³: *Cum să se unească țărani*⁸⁴ (11 pag.). Tînărul colaborator intern al *Cuvîntului moldovenesc*, din redacția căruia a pornit organizarea *Partidului Național Moldovenesc*, îndeamnă pe țărani moldoveni să se organizeze în conformitaite cu principiile puse în acțiune de Revoluție. El arată că în întreaga Rusie țărani se organizează în sfaturi țărănești de voloste, de ținut, de gubernie și în sfîrșit, *Sfatul țărănesc din Rusia întregă*“ (pag. 7). „Sfaturile țărănești pretutindeni vor trebui să fie în strînse legături cu sfaturile deputaților soldați și muncitori. Asemenea și sfatul țărănesc din Petrograd va lucra în unire cu sfatul deputaților muncitori și soldați din Petrograd“ (p. 10)... Și, ca ultimă concluzie: „Credem că țărani cu dragoste vor îmbrățișa gîndul de a se uni în soiuzul lor țărănesc, care în Rusia va fi cel mai puternic, și de a lua astfel singuri parte la croirea noii soarte a lor și a țării întregi“ (11).

Apariția acestei literaturi politico-sociale este un fenomen foarte curios, căci el a avut loc într-un timp în care elementele conducătoare ale vieții moldovenești din Basarabia înjghebaseră, alături de mișcarea socială revoluționară din Rusia, o mișcare politică națională, care-și avea organul ei propriu în *Partidul Național Moldovenesc*. Acest partid își avea tribuna sa în coloanele modeste ale gazetei *Cuvînt moldovenesc* ai cărui colaboratori interni însă erau, în același timp, și redactorii, prelucrătorii sau traducătorii broșurilor de mai sus, cu mentalitatea rusească și numai cu limbă „moldovenească”. Astfel, *V. Harea, P. Stihii, G. Racoviță și T. Roman* făceau toți parte activă din redacția și administrația *Cuvîntului moldovenesc*, slujind în același timp cu scrisul lor două direcții politice și sociale opuse. În astfel de împrejurări este de mirare că mișcarea moldovenească de la 1917 n-a dus la același rezultat, ca și cea de la 1905, adică la o contopire deplină cu cea rusească.

15. O broșură deosebit de interesantă este aceea publicată de *Obștea Basarabenilor*⁸⁵ din Petrograd: „*Către toți moldovenii din Basarabia*, apărută tot în ediția *Zemstvei* guberniale, și scrisă de d. *I. Inculeț*⁸⁶.

Obștea Basarabenilor aflători la Petrograd, în dorința ei de a vedea porniți și pe moldoveni pe calea unei bune organizări în conformitate cu principiile revoluției, a delegat pe *I. Inculeț, Pant. Erhan* și pe încă vreo câțiva basarabeni să vie în provincia natală, pe care de mult o părăsiseră, și ca revoluționari cu experiență să ia în mîină în mod efectiv organizarea Basarabiei. Dar, cînd delegații de la Petrograd au sosit prin iulie sau august 1917, la Chișinău, ei au găsit organizația moldovenească creată deja de *Partidul Național*, așa că s-au văzut nevoiți să procedeze cu alte mijloace, decît cu care erau pregătiți. Nefavorabili sau neîncrezători într-o acțiune politică națională, ei căutară o cale mijlocie, capabilă să salveze și interesele moldovenilor, dar mai ales pe ale Revoluției. Mijlocul acesta îl găsim exprimat în broșura de față, care, deși se adresează tuturor moldovenilor, îi consideră totuși ca basarabeni în prima linie, și face apel la deplina lor unire cu ceilalți basarabeni, iar nu la lupta pentru emanciparea națională.

„În Basarabia – zice d. *Inculeț* – trăiesc moldoveni, ruși, ovrei, bulgari, armeni, greci și găgăuzi. Să nu ne sfădim cu dinșii! Să ne sprijinim unul pe altul. Să ținem bine minte, că numai în unire este putere și numai în unire noi vom dobîndi toate drepturile și tot pămîntul pentru norod“ (pag. 4).

Și ca unul care-și dădea seama că țărănimea moldovenească n-are o conștiință națională politică și deci nici revendicări naționale, cu toate că *Partidul Național* deja de 3-4 luni de zile afișase ca punct principal din program autonomia Basarabiei și toate drepturile naționale, d. *Inculeț* ține să accentueze că „cel mai întîi și cel mai însemnat pentru noi lucru este acuma pămîntul“ (p. 4). Vremurile noi cer acum ca norodul să-și spuie cuvîntul și să-și trimită oameni care să lucreze pentru el. „Pregătiți-vă și alegeți în zemstvă oameni cinștiți și cu credință“ (p. 13). „Moldovenilor, supuneți-vă stăpînirii vremelnice; ea poartă grija de interesele norodului. Noi trebuie să-i dăm ei tot sprijinul“.

Pe această idee fundamentală, a unirii tuturor și a supunerii față de stăpînirea vremelnică, se întemeiază acțiunea inițiată de broșura din chestiune. Este adevărat că între capitolele „Republică“ și „Sfatul deputaților țărănești din Rusia întreagă“, găsim intercalat și un capitol despre „autonomia Basarabiei“, dar acest capitol este pus fără legătură strînsă cu întreaga structură a broșurii, și numai în urma presiunii exercitate de *Partidul Național*. În legătură cu aceasta, d. *Inculeț* zice: „Noi vrem ca

ocîrmuirea în Basarabia și în ținuturi și în voloste și în state să fie alcătuită din oameni aleși de noi, pe care noi îi știm bine”⁸⁷ și „Noi vrem ca în Basarabia să avem sfatul nostru al Țării, care va face zacoanele pentru Basarabia și va avea grijă de țara noastră”, dar, în același timp: „Noi vrem să rămînem în Rusia și vom îndeplini toate ce va hotărî *Adunarea Întemeietoare* și stăpînirea”.

Și pentru a nu lăsa vreo umbră de îndoială asupra acestui punct:

„Mai spunem încă odată: noi nici în gînd n-avem ca să ne dezlipim de Rusia. Pentru că acum unde mai este vreo țară așa de slobodă ca Rusia? Noi vrem numai ca să ne purtăm singuri trebile noastre locale. Noi vrem să fim stăpîni în țara noastră”.

Despre românii de peste Nistru broșura nu pomenește nimic, cu toate că programul *Partidului Național* prevedea pentru ei aceleași drepturi, pe care le reclamă în Basarabia minoritățile. Ca încheiere, broșura prevedea că țăraniile să organizeze „prin sate, sfaturi de 5–10 oameni, satele vor alege sfat de voloste, volostele, sfat ținutal, ținuturile, sfat gubernial. Lucrînd astfel, toți țăraniile vor alcătui un sfat voinic și puternic, care va purta grijă de toți țăraniile” (p. 24).

„În Petrograd, de-acuma, ființează *Comitetul împlinitor al Sfatului deputaților țărănești din întreaga Rusie*. Organizați-vă, frați moldoveni, fiți în unire și veți căpăta o viață fericită” (p. 24).

Întreaga orientare era deci și în această broșură, ca și în cele traduse din rusește, spre Petrograd.

Această literatură politică atît de bogată, cu care revoluționarii de la Petrograd voiau să fericească Basarabia, și care se tipărea sub îngrijirea d-lui *N. A. Popovschi*, ar fi putut deveni fatală, dacă, la un moment dat, ardelenii, care erau membri în *Comisia școlară moldovenească a Zemstvei guberniale*, n-ar fi protestat cu energie împotriva ei și n-ar fi pretins categoric ca ea să nu mai fie nici continuată, nici răspîndită. Numai grație protestului acestora s-a oprit pe loc tipărirea acestei literaturi, pe care moldovenii n-o doreau, dar care avea să producă, la un moment dat o zăpăceală fatală.

16. Toate broșurile analizate mai sus au la temelie ideea revoluționară rusească și internațională, totodată; nici una nu pornește de la punctul de vedere al poporului românesc, fie întreg, fie cel puțin al ramurii lui din Basarabia și de peste Nistru. O astfel de orientare nu putea veni decît din rîndurile *Partidului Național*, și ea veni și se reliecă în cîteva broșuri dintre care cea dintîi fu *Adunarea Întemeietoare de Ioniță Pelivan* (16 pag.). Scrisă în stil popular, potrivit cu mentalitatea și cu nevoile țărănimii, broșura aceasta are ca idee fundamentală nu ceea ce exprimă în titlul ei, ci ceea ce era în sufletul autorului și al tuturor prietenilor lui: autonomia Basarabiei, și anume o autonomie pe baze naționale moldovenești.

Această autonomie este punctul de plecare al d-lui *Pelivan* și ea înseamnă că „norodul în țara lui, prin aleșii săi, își face el însuși legile trebuincioase; își are biserica, școala, administrația și judecătoria sa națională”. Numai după acestea d. Pelivan pune treaba pămîntului (chestia agrară), a cărei rezolvare dînsul n-o lasă în sarcina *Adunării Întemeietoare*, ci o reclamă pentru factorii de la conducerea Basarabiei autonome. „Noi, prin aleșii noștri, mai lesne și mai cu dreptate ne vom împărți pămîntul nostru. Iar aceasta va fi cu puțință numai atunci cînd noi vom căpăta de la *Adunarea Întemeietoare* din Petrograd autonomie pentru Basarabia noastră” (p. 15), autonomie, care, însă, nu se poate dobîndi decît prin luptă. În acest

scop, d. *Pelivan* nu recomandă unirea cu celelalte nații basarabene, bogate, culte și bine organizate, nici cu țărănimea din toată Rusia, ci zice că, pentru dobândirea autonomiei „trebuie să ne unim cu Partidul nostru moldovenesc, (Comitetul se află în Chișinău, Jukovskaia 15), care luptă din toată inima pentru acest lucru mare și sfânt și care știe foarte bine cine sînt dușmanii noștri; cine poate să fie ales și trimis la *Adunarea Întemeietoare*, și cine nu“ (p. 16).

17. Și mai avansat decît punctul de vedere al d-lui *I. Pelivan* este cel reprezentat în broșura d-lui *Teofil Gh. Ioncu: Autonomia Basarabiei și Republica democratică federativă rusească* (Chișinău, Tip. *Bessarabscoe Cnigoizdatelstvo*, 16 pag.).

În această broșură, d. *Teofil Ioncu*, care în urma multelor vicisitudini cărora a fost expus în cursul verii anului 1917 *Partidul național*, ajunsese președinte al acestuia, îmbrățișează problema basarabeană într-un sens mult mai înaintat decît cum cutezase pînă aci să-l îmbrățișeze cei ce luptaseră pentru autonomia Basarabiei și pentru drepturile ei naționale. Mai întîi, d. *Ioncu* prevede o autonomie națională teritorială a tuturor românilor din Rusia, cuprinzînd adică nu numai pe basarabeni, ci și pe transnistreni.

„Moldovenii de peste Nistru, zice d. *Ioncu*, la pag. 7 a broșurii, unde ei sînt mai mulți decît rușii și care sînt în legătură cu teritoriul Basarabiei, ei, după învoiala cu Ucraina, vor intra în hotarele Basarabiei autonome și vor fi supuși rînduielilor, care vor fi așezate în Basarabia. Iar unde moldovenii de peste Nistru vor fi mai puțini decît rușii, vor fi supuși rînduielilor din Ucraina, care are să fie și ea autonomă, ca și Basarabia“. În ce privește organizarea Basarabiei, „toată constituția ei va fi întemeiată de *Adunarea Întemeietoare* a Basarabiei, printr-un statut“ – ea nu afirmă, așa dară de hotărîrea de la Petrograd. „Cine poate să lupte pentru aceste lucruri mai bine! – se întrebă d. *Ioncu* – decît deputații moldoveni?“. Deci, nici un amestec cu celelate nații! Ceea ce surprinde, cu adevărat, în această broșură, e declarația deschisă de românism și de latinitate, pe care o face. În adevăr, broșura se încheie cu cuvintele. „Trăiască Basarabia autonomă, Trăiască neamul românesc!“ iar la pag. 10 ea cuprinde următoarele rînduri: „Români am fost, român ne este sîngele ce ne curge în vinele noastre, români sîntem cu trup și suflet și ca români voim să trăim pe vecie. Dacă așa este, apoi mai întîi trebuie să trezim simțirile neamului nostru și să ne cunoaștem neamul nostru românesc. Trebuie să luăm toate măsurile, ca să învățăm în școlile din Basarabia limba românească, scrisoarea românească și cultura românească cea veche latină, din care s-au adăpat toate popoarele culte de astăzi: francezii, italienii, care și ei se trag de la Roma și sînt rudele noastre mai departe, apoi englezii, nemții și alte popoare culte“.

Aceste cuvinte, din partea d-lui *Teofil Ioncu*, care în septembrie 1917 reprezentase *Partidul Național* la *Congresul naționalităților din Rusia*, nu ne surprind, căci în adevăr, d-sa a ridicat acolo în mod atît de demn și de categoric cauza Basarabiei încît a făcut o deosebită impresie asupra reprezentanților multelor naționalități din Rusia, care nici idee nu avuseseră pînă atunci de ce va să zică nația moldovenească. Iată, în adevăr, ce spunea la Kiev d. *Ioncu*: „Salut congresul națiunilor în numele românilor din Basarabia!“

Mulți ați auzit de «moldoveni», dar puțini cred că știți că națiunea moldovenească nu există. Există o națiune română. Numele *Moldova*, moldoveni, este numai teritorial, dar nu național, iară dacă noi numim «moldovenești» comitetele și organizațiile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvîntul «român» sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de

care avem foarte mulți ca și d-voastră și el le servește de a ne acuza pe noi de separatism. D-voastră știți în ce condiții a fost împinsă România în războiul mondial, d-voastră știți că România are interese tot așa de mari în Transilvania, ca și în Basarabia. Cum se va hotărî chestiunea aceasta la Congresul de pace, noi nu știm, putem însă presupune că, dacă această chestiune nu se va rezolva în toată întin-derea ei, conform principiului recunoscut al drepturilor popoarelor, atunci Basarabia poate să devie în viitor o nouă Alsacie-Lorenă.

Dacă în aspirațiile noastre politice ne vom lovi mereu de deziluzii, atunci, urmînd necesității, care nu cunoaște cruțare, din prieteni ai democrației rusești, ne vom face separatiști“.

18. Cum se explică această atitudine categorică a d-lui *Ioncu*? La întrebarea aceasta, răspunsul ni-l dă gazeta *România Mare*, care apărea în 1917 la Kiev, ca organ al *Corpului voluntarilor ardeleni și bucovineni*. Din această gazetă, în care găsim publicată cuvîntarea d-lui *Ioncu*, aflăm că delegații Basarabiei la Kiev au fost în permanent contact cu ofițerii ardeleni, voluntari în armata română. Gazeta din chestiune ne istorisește în următoarele cuvinte, mișcătoarea întîlnire la Kiev a delegaților Basarabiei cu conducătorii ofițerilor ardeleni:

„Am avut fericirea să reunim ieri la modesta noastră masă redacțională, pe cei șase reprezentanți ai Basarabiei, din congresul de naționalități din Kiev⁸⁸. Ceasurile petrecute cu ei ne rămîn neuitate. Cît de limpede și frumos vorbeau în limba lor, săracă în neologisme, dar mai dulce și mai mlădioasă parcă, în forma ei veche, originală, arhaică. I-am ascultat cu o plăcere, pe care ei nici nu ne-o bănuiau. Și ce simplu curgea vorba lor. Darul povestirii pare a fi o calitate specifică a moldovenilor. Între dînșii se afla și un țaran, un veritabil reprezentant al țărănimii. Nu-l vom uita niciodată. Un povestitor strălucit. L-ai fi ascultat cu ceasurile. Era parcă *Ion Creangă* în carne și în oase în fața noastră.

Conversația a atins diferite subiecte, totuși ea nu a prea ieșit din sfera teritorială a Basarabiei. Un lucru care îi caracteriză pe basarabeni și în congres. Înțelegere redusă, aproape neînsemnată, pentru chestiunile generale ale Confederației, ceea ce le atrăsese acuzația de înguști, separatiști și o pasiune îndîrjită, geloasă, pentru cel mai mic lucru ce privea țara lor. Firește, ei nu-și dădeau seama că în acest sacru egoism, în acest sentiment autohton, al dragostei de glie, se manifesta naționalismul lor însuși, lungile serii de străbuni, și, Doamne ferește, însăși firea lor conservatoare. Nu le-am spus-o nici noi. Cuvintele i-ar fi speriat. Și subiectul ne era deopotrivă de scump și nouă. Cînd am început însă, la urmă, să vorbim noi și să le aducem aminte de trecutul lor, de trecutul nostru, de jertfa mare a țării pentru noi, de visurile noastre de viitor, ei ne ascultau înfrigați. Ne-am despărțit înduioșați, mișcați. Cînd ne-am strîns mîna, unul ne zise, cu ochii umezi: La revedere, în Alba-Iulia!“⁸⁹.

Iată explicația și a cuvîntării de la Kiev a *d-lui Ioncu* și a broșurii lui, tipărite mai tîrziu la Chișinău. Ambele au izvorît din concepția națională integrală căpătată prin contactul cu luptătorii oțeliți ai Ardealului, care, la Kiev, la Odesa, la Chișinău și pretutindenea, și-au împlinit fără preget datoria lor de dascăli de patriotism. „*România Mare*“, scriind despre această minune neprevăzută de mîntea omenească, zice:

„Cît mister, dar în aceeași vreme și cîtă rațiune nu a pus Providența în această întîlnire a ardelenilor cu basarabeni. Ea fu hotărîtoare pentru viața românească din Basarabia. Niciodată românii liberi, nesubjuțați, nu puteau împlini acest rol. El fu

munca unor fanatici, care prin idealismul lor fără margini, prin marea lor sinceritate, nimereau drumul tainic la inimile basarabenilor. Ofițerii ardeleni fură adevărați semănători de idei și de sentimente românești pentru universitarii basarabeni. O legătură se făcu între lagărul de prizonieri din Darnița și studenții basarabeni și luă naștere, pe urma ei, prima societate universitară românească, în Kiev. Dar nu mai puțin important fu și rolul soldaților noștri. Prin uliți, piețe, gări, ei găseau contactul cu soldații și țărani basarabeni, răspîndind pretutindeni contagiunea ideilor și sentimentelor naționale.

Bietul suflet basarabean! În ce pradă cumplită de îndoieli și lupte cu sine însuși se află el acum. Cu o ureche el ascultă glasul de sirenă al făgăduielilor mari și amăgitoare ale revoluției ruse. Cu cealtă el aude pe *Deșteaptă-te, Române* ardelenesc, pe *Pe al nostru steag*, pe *La arme*. Melodia e primejdios de ademenitoare. Ea deșteaptă în inima lui armonii profunde, ce vin parcă dintr-un ecou prelung și îndepărtat. I se pare că le-a auzit odată, undeva. Ele îl zguduie, îl farmecă, îl înving. Ar vrea să plece, să le urmeze. Dar îl recheamă iar și-l țintuesc locului valurile de dizarmonii, zgomotoase și lărmuitoare, ale himerelor revoluției. Ele îl mai încurcă o clipă, îl zăpăcesc... Nu mai e însă primejdie. Simțul ritmului e restabilit, el începe să distingă sunetele curate, de cele false.

Ei își dau încă titlurile noi și pompoase de „socialiști-democrați“, și „socialiști-revoluționari“, „radical-democrați“, dar ce importanță mai au acestea din momentul ce ei au devenit „români“?

19. Din aceeași officină de la Kiev, din care au ieșit lucrările d-lui *Ioncu*, a ieșit, în același timp, tipărită la Odesa, o broșurică intitulată: *Trăiască Basarabia autonomă! Trăiască Rusia, Republică federativă democratică* – Tipografia *E. I. Fesenco*, 1917, 20 pag. Ediția *Comitetului moldovenesc din Odesa*).

Această broșură lansată de *Comitetul ostașilor moldoveni din Odesa*, fu alcătuită de studentul în medicină *Vladimir Bogos*, președintele cercului studențesc din Kiev, înființat cu concursul ardelenilor. Broșura cuprinde, în afară de un cuvînt introductiv adresat „cetățenilor“, un număr de 11 poezii naționale și revoluționare. (*Pe-al nostru steag*, de *A. Bîrseanu*, 2 poezii patriotice de *I. Nenițescu*, apoi *Norocul* de *P. Halippa*, *La Unire* de *G. Crețeanu*, *Noi vrem pămînt*, de *Coșbuc* *Deșteaptă-te Române*, de *A. Murășan*, *Propășire* de *T. Român*, *Înainte* de *I. Nenițescu*, *Țăranul* de *P. Arhirii* și *La drum* de *P. Halippa*).

În cuvîntul adresat „cetățenilor“, se amintește de toate relele „regimului vechi“, care a trecut și despre trebuința ca de acum înainte „să ne facem noi singuri, cu capul nostru și cu mîinile noastre soarta țării, frumoasa Basarabie“. În acest scop se face apel: „Țineți frate cu frate, dați mîna cu mîna, uniți-vă, că numa în unire e puterea cea mare. De bună samă, că numai în unire e puterea cea mare. De bună samă că numai atunci îți căpăta și-ți împărți pămîntul pe dreptate, care pînă acum era în mîinile acelor, care singuri nu-l lucrau, dar se foloseau cu sudoarea altora. Afară de pămînt și alte drepturi materiale, noi avem prilejul a învia la o viață națională și trebuie să ne păstrăm neamul moldovenesc, care este nu numai în Basarabia, dar și în Bucovina, Transilvania, România, într-o parte a Serbiei, Bulgariei, chiar și în Macedonia. Acum a venit vremea, cînd putem să facem ce ne este scris și de la Dumnezeu, care ne binecuvîntează la luptă pentru binele nostru național“.

20. Am analizat în cele de pînă aci întreaga literatură politică tipărită în „moldovenește“ în primele luni ale Revoluției, punînd în lumină ideile lansate pentru angajarea „norodului moldovenesc“ la marea acțiune inițiată de Revoluție.

Dacă la această literatură mai adăugăm propaganda gazetelor rusești, care toate erau potrivnice punctului de vedere moldovenesc, precum și aceea a mulțimii de propagandiști ruși, civili și militari, ne putem face o idee destul de apropiată despre primejdiile, care amenințau plâpînda activitate națională a celor cîțiva oameni grupați în jurul *Partidului Național*.

Dar primejdia care amenința Basarabia nu era numai din partea socialismului, tot mai mult bolșevist, de la Petrograd; la un anumit moment au început să se ridice nori grei și din partea Ucrainei, care în tendințele ei spre autonomie, se gîndea să-și fixeze hotarul în sufletul populației basarabene, care neobișnuită cu lupta pentru drepturi, nu-și putea închipui așa de ușor o stare de lucruri al cărei magistru să fie în adevăr ea, ci se împăca cu gîndul că, de-acum, dacă n-o mai fi împărat peste împărăție, va trebui să fie o stăpînire la „Chiu“ (Kiev), aceasta o putem vedea din ce se petrecea prin școlile secundare și în seminarul teologic din Chișinău. Introducerea limbii moldovenești în toate aceste școli fiind hotărîită de Congresul învățătorilor din mai 1917, reprezentanții claselor elevilor de seminar au cerut și introducerea în cursurile de studii a limbilor „în care se vorbește în Basarabia“ și „dat fiind că limba moldovenească e cea mai vorbită, ea să fie introdusă în seminar ca obiect obligatoriu pentru toți elevii“. Dar, în același timp, a fost propusă și introducerea limbii ucrainene. Actualul rector al seminarului, p. C. Popovici, scriind despre acele vremuri, înseamnă că „curente revoluționare erau așa, că aproape toți elevii tindeau spre studiarea limbii ucrainene și cu curaj susțineau chiar și cei cu numele «Mămăligă» că sînt ucraineni“⁹⁰.

Totuși cîrmacii cei buni ai destinelor naționale moldovenești au izbutit să strecoare corabia Basarabiei nevătămată printre Scylla și Carybda rusească și ucraineană, ducînd-o la liman bun.

21. În adevăr, dacă unii moldoveni naivi mai puteau crede că soarta Basarabiei poate fi decisă printr-o luptă umăr la umăr, a tuturor revoluționarilor de toate naționalitățile, un fapt produs la începutul lui septembrie 1917, la Chișinău, avea să le deschidă definitiv ochii. Partidul socialist-revoluționar, în baza raportului d-rului *Sapsovici*, a hotărît „să nu se acorde Basarabiei autonomie, fiindcă o mare parte a populației basarabene fiind însuflețită de tendințe separatiste, dorește alipirea la România, ceea ce ar fi primejdios pentru existența statului rusesc“⁹¹.

De fapt, socialiștii-revoluționari, în grija lor permanentă de a nu lăsa moldovenilor posibilitatea să dispună ei înșiși de soarta lor, nu se dădeau îndărăt de la nici un mijloc, din cîte puteau iscodi. Astfel, îi vedem recurgînd la serviciile socialist-revoluționarilor moldoveni. Unul din ei, cunoscut în lumea românească din Regat și din Transilvania, prin atentatul pus la cale în anul 1914 în contra conducătorilor episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdu-Dorog și, prin acela, în contra statuii lui Arpad de la Brașov, vestitul *Ilie Cătărău* se oferă să facă revoluționarilor ruși servicii deosebit de importante nu numai în Basarabia, ci și în România. *Cătărău* înființează un „partid naționalist-revoluționar“, cu programul de a întinde hotarele României pînă la Tisa, dar și cu acela de completă răsturnare a ordinii sociale, de detronare a Regelui și de proclamare a Republicii. Partidul acesta, care fixase chiar și ziua detronării (24 aprilie 1917), a făcut stăruitoare încercări de a pătrunde în Basarabia, unde a dus un uriaș stoc de manifestări tipărite la Iași, dar acestea fiind surprinse de refugiații ardeleni au fost aruncate în foc înainte de ce s-ar fi putut răspîndi în pături mai largi.

Trebuie să mărturisim că în haosul de gândire al moldovenilor, ideea lui *Cătărău* de a detrona pe „corolu rumînesc” și de a face și în România o „scobodă” ca în Rusia, nu era rău privită în Basarabia. Pe la sfîrșitul lui iunie, însuși regretatul *S. Murafa* a intrat în legături cu *Cătărău*, de către care s-a lăsat convins că singura mîntuire pentru România este în partidul naționalist-revoluționar și a trebuit o oarecare osteneală pentru ca bunul naționalist *Murafa* să fie readus la adevăratele idei politice naționale.

22. În împrejurări ca acestea, anarhia în armatele rusești lua, din zi în zi, proporții tot mai îngrijorătoare și ea atingea, cum nici nu s-ar fi putut altfel, și pe soldații moldoveni.

Acești „moscali” proști, care nu-și bătuseră niciodată capul cu gânduri revoluționare, fură de altfel cei din urmă revoluționari din întreaga Rusie. În primele momente ale prăbușirii, veștile despre noile întîmplări îi uluseră cu desăvîrșire. În cele dintîi zile ale ei, aceștia rămăseseră cei din urmă apărători credincioși ai Țarului, dat jos din scaun, dar apoi au început a-și da și ei încetul cu încetul seama ce mare binefacere le aduce și lor revoluția, care le va da „pămînt” și „svobodă” [libertate] deplină.

Ce e drept, *Partidul Național Moldovenesc* se grăbi să scoată pe soldații moldoveni de sub lozincele sociale și să-l cîștige pentru programul integral al revendicărilor naționale și el reuși, mai presus de orice așteptare. Congresul celor peste zece mii de ostași, ținut la 18 aprilie (1 mai) 1917, la Odesa, cu toate pretențiile lui extremiste în chestia agrară, izbuti să ție la locul întîii problema autonomiei și a tuturor drepturilor naționale moldovenești. Nu peste mult soldații moldoveni se organizaseră în unități separate, ca „cohorțe” moldovenești în vederea asigurării liniștii Basarabiei.

Dar avalanșa ideilor anarhice care năpădiseră întreaga armată rusească, nu-i cruță. Dacă n-ar fi fost lupta de fiecare clipă a tinerilor ofițeri moldoveni, în partea cea mai mare studenți și învățători, care se găseau în contact destul de strîns cu *Partidul Național* și care făceau tot posibilul ca întreaga energie a moldovenilor să fie canalizată în cadrele luptelor naționale, probabil că aceștia ar fi fost înghițiți cu totul de valul puternic al anarhiei și al bolșevismului. Dar nici așa, extremele n-au putut fi evitate și, deși soldații moldoveni veniți ocazional de pe front, fie la Chișinău, fie la Soroca, au contribuit în diferite rînduri la progresul ideii naționale prin intervenția energică a lor (d. e. la votarea alfabetului latin, la introducerea limbii moldovenești în școli, la declararea autonomiei, la deschiderea Sfatului Țării, etc.), ei n-au putut ajunge, în frămîntările lor, la o concepție clară și definitivă a situației, ci au balansat de la o zi la alta între cele mai contradictorii lozinci, începînd de la cea națională, pînă la cea socialist-revoluționară cu program maximalist, mai mult practic decît teoretic.

Pentru a întrevede cîteva etape ale acestui proces, redăm aici apelul lansat de Comitetul soldaților moldoveni din orașul Roman (Moldova), apel scris de prapargicul *Gherman Pîntea*.

„Frați moldoveni,

S-au făcut mari răscoală în scumpa țară noastră. Norodul muncit, obijduit, alungat n-o mai putut răbda rîsul și nacazurile, care să făce de împăratu și miniștrii lui cei tirani, blăstămați și cumpărați. Împăratu și miniștrii s-o dat afară. Scumpa noastră țară o prins a trăi cu o viață nouă. Viața asta este mare, scumpă și frumoasă

și noi cu toată inima trebui să ne stăruim să apărăm viața nouă, adevărată, fără năcaz și nevoi. Vremea așa s-o schimbat, că și disciplina n-o putut să rămîie aceea, care o fost înainti, cu împăratu, adică: n-are voie nîmi să și bată, să facă rîs de tine. S-o făcut disciplină înțeleaptă, ominească. Fiind slobozi de șemag [ciomag] și de sudelmi, soldații o uitat că ei sînt la slujbă și o prins a să purta rău: nu ascultă năcialnicii, fug acasă, fac huit, [scandal] ascultă pe cei cumpărați și fac celi mai mari mișelii. Frați moldoveni! ajutați-vă unu pe altu, învățați-vă unu pe altu, ascultați nacialnicii, apărați disciplina, fiți soldați nu numa cu nume da și cu inima, cu simțiri. Dacă ni-ți asculta pe noi, ca pe niști frați adumolovostri [ai dumneavoastră] mai mari, apoi om apăra și țara noastră și limba și toate drepturile noastre, da dacă nu ni-ți asculta pi noi, apoi vom prăpădi tot ce am primit după slobozenii. Frați! Fiți cu inimă curată, cu inimă moldovenească, puneți gînd la Dumnezeu și apărați sfințenia ceia, de care noi am fost lipsiți 105 de ani.

Să fie afurisiți trădătorii și blăstămații: n-au loc ei în țara noastră!

Comitetul moldovenilor din armata a noua.

Orașul Roman, 12 iulie anul 1917.

Ce rețetă naivă pentru vremuri atît de hotărîtoare!

23. Mai evidentă este mentalitatea ostașilor basarabeni din gazeta lor, care a început să se tipărească la Chișinău în ziua de 5 septembrie, ca organ al „Comitetului central împlinitor moldovenesc al Sfatului deputaților ofițeri și soldați moldoveni basarabeni”, sub titlul: *Soldatul moldovan*. Gazeta aceasta pornea la drum cu un steag pe care era scris: „Organizarea și deșteptarea moldovenilor, apărarea drepturilor lor și a toatelor națiuni, care locuiesc în Basarabia”. Lozinca ei era: „Să trăiască Măria Sa Republica Rusască federativă democratică și Fiica ei Basarabia autonomă”⁹². Gazeta „mai întîi de toate are în vedere a face cunoscut fraților noștri de pe front și de acasă despre aceea ce se petrece în Rusia, ce se lucrează în folosul muncitorilor și țăranilor, și în sfîrșit, ce se lucrează în Comitet”⁹³.

Ce idei confuze domneau în mințile bieților țărani, îmbibați, peste sănătosul lor fond de bun simț tradițional, de toate ideile cele mai bizare, aceasta o putem vedea clar din următoarele rînduri: „Soldatul moldovan, adevărat fiu al Basarabiei, drept credincios, supus al scumpei țării nostre Rusiei, este totdeauna deosebit, cu laudă și cinste însemnat între alți soldați-frați pe cîmpul bătăliei. Niciodată soldatul basarabean n-a fi rușinat ca un trădător al neamului. Din veac în veac se pomenește slava soldaților-moldoveni, viteji feciorii adevărați acelu vestit domn al țării Moldovii, apărător și al Basarabiei, Ștefan Voievod cel Mare; pe steagul lui era scris: vitejia, luptă pîn la moarte cu vrășmașii neamului moldovenesc, credință dreaptă, cinste și apărarea scumpei patrie, țării Basarabiei.

Tot acelea scumpe cuvinte-porunci sînt scrise pe steagul soldaților moldoveni și acum, vor fi și în veci! Așa, fraților soldați-moldoveni, scumpi fii ai Basarabiei, țineți totdeauna în minte și în inimă acestea sîntele cuvinte-povață, bărbăția, vitejia, unirea, dragostea frățescă, unul cătră altul, supunerea credincioasă Patriei noastre Rusiei”⁹⁴.

Așa dară, oștenii viteji ai lui Ștefan cel Mare – adevărații apărători ai patriei rusești! Aceasta ne reamintește cuvintele regretatului *Al. Mateevici*, că arhieriei ruși de la Chișinău sînt adevărații continuatori ai operei marilor Mitropoliți moldoveni din veacurile trecute.

Încotro mergeau gândurile ostașilor, ne-o mai spun și următoarele versuri, publicate în nr. 2 al gazetei, de însăși redactorul *Iorgu Tudor*, autorul versurilor de la paginile 335, 348, 415, 426, 433, 466 și 479 din volumul prezent. Poezia, al cărei început semnificativ îl reproducem aici, se cheamă *La luptă*, și ea sună astfel:

*La luptă, frați! Cu domnul sfânt,
Pentru dreptate și pământ.
Pentru noroc, pentru lumină...
Pe steagul ce-l purtați în mână
Scriți: Biruință ori mormânt!
Veniți, împreunați de-un dor
De-a deștepta din somn o țară
Pentru o viață-n viitor
Fără suferință și fără povoaă.*

*Veniți cei goi și'tunecați,
Cei doborâți de răul vieții,
Și în lucirea dimineții
Cu innuri, laude dreptății,
Ce e de luat, tăieți și luați!*

*Luați tot... Că mult ați suferit
Înfrînți de jugul boierimii.....*

24. Și cu tot acest spirit, evident anarhic, care stăpînea pe soldații moldoveni, într-o vreme cînd Basarabia se înfățișa ca un crîmpei de Apocalips, ostașii moldoveni nu și-au pierdut cu totul capul, ci au fost în stare ca, la un moment dat, să facă gestul suprem de salvare a țării lor, proclamînd-o autonomă și luînd asupra lor sarcina și răspunderea de a o feri de pieire.

Proclamarea autonomiei Basarabiei, care a avut loc la 23 octombrie 1917, este în adevăr o faptă nespus de mare, care n-a fost încă apreciată pînă astăzi în întreaga ei valoare. Ea este o dovadă de așa minunate calități ale poporului nostru, încît poate servi pentru toate vremurile ca un izvor de încredere și de profundă inspirație.

Proclamarea autonomiei Basarabiei fu fapta exclusivă a soldaților moldoveni, în frunte cu ofițerii lor, căliți la focul conștiinței naționale. Nici o altă tagmă și nici o altă naționalitate n-a luat parte la cest mare act, care a fost votat în mijlocul unei sfinte însuflețiri vrednice de a fi eternizate în istorie.

Ceea ce caracterizează acest moment istoric din viața Basarabiei noi este că atmosfera în care el s-a desfășurat a fost străbătută de un puternic fior integral românesc. La una din ședințele congresului, care a proclamat autonomia, s-au prezentat și învățătorii moldoveni, care erau tocmai la cursurile organizate de ardeleni și de bucovineni. Unul dintre ei a ținut un discurs de felicitare la adresa congresului, terminînd cu urarea *Lumineze-se Basarabia autonomă*, apoi, Corul de învățători și învățătoare moldovence pentru întîia oară a cîntat în tabăra moldovenilor *Deșteaptă-te, Române*.

„Ceea ce a simțit fiecare moldovan în clipa aceasta, poate să spuie numai cel care a fost acolo. Corul fiind rugat de adunare, a trebuit să cînte mai de multe ori

această și alte cîntări românești înălțătoare, care mulțimea le asculta stînd ca la rugăciune. Iar cînd înceta cîntarea, lumea își arăta simțirile sale prin tot felul de semne de bucurie.

Dar această mare bucurie a moldovenilor își ajunge culmea, cînd în Adunare intră trimișii unei cete de români ardeleni, care fiind slobozi din prinoarea rusească, treceau acum pe la Chișinău, spre frontul românesc, la război cu dușmanii noștri.

Cîtva timp după intrarea lor nu se mai auzea nimic, totul era un strigăt și o fericire.

Apoi Corul învățătorilor cîntă iarăși *Deșteaptă-te Române*, după ce unul dintre frații ardeleni, ține adunării o cuvîntare, la care răspunde ofițerul moldovan *A. Crihan*, spunînd printre altele, următoarele cuvinte:

«Hotărîrea voastră, fraților, de a vă uni să mergeți cu toții la lupte crîncene, în schimb de viață oricum tihnită, și sigură de plen⁹⁵, pentru neam și țară, e strașnică pentru vrăjmășii voștri, dar măreață pentru noi, și ea, totdeauna ne-a fi ca pildă nouă în apărarea drepturilor noastre»...

„Apoi au urmat – zice cronicarul de la gazeta *Soldatul Moldovan* – îmbrățișări frățești, cîntări și lacrimi de bucurie, după ce moldovenii i-au petrecut pe ardeleni la gară“⁹⁶.

Ideea națională și conștiința unității tuturor românilor, împrumută, astfel, și în clipele celei mai desmățate anarhii rusești, nu numai un farmec nespus manifestărilor basarabene, ci și tăria necesară pentru a putea învinge soarta, atît de vitregă pînă aci.

25. În aceeași atmosferă aproape, se petrecu și al doilea moment mare din viața politică a Basarabiei, adică deschiderea *Sfatului Țării* la 21 noiembrie 1917. Ce e drept, acest Sfat nu mai era numai moldovenesc, cum fusese congresul de la 23 octombrie, el n-avu norocul să se poată constitui pe baze pur naționale, cum la un an după aceea s-a constituit un *Mare Sfat național* curat românesc, la Alba Iulia și aceasta din cauza amestecului revoluționarilor „basarabeni“ veniți de la Petrograd sub conducerea d-lui *I. Inculeț*. Dar, cu toate cuvîntările revoluționare ale tuturor naționalităților, partidelor, societăților, fracțiunilor, blocurilor, bundurilor [uniuni] și nuanțelor, atmosfera generală fu și de astădată totuși cea națională și încă nu numai moldovenească, ci și românească. În adevăr, organizatorii ședinței de deschidere, la propunerea d-lui *T. Ioncu*, au aflat de bine să invite și pe reprezentanții ardelenilor să ia cuvîntul cu prilejul acelei mari sărbători a tuturor. Iată cum descrie cronicarul *Cuvîntului moldovenesc* momentul acesta:

„O clipă neuitată va fi aceea, cînd moldovenii au spus sus și tare că ei sînt frați cu românii de peste brăzdă. Redactorul gazetei *Ardealul* a rostit o cuvîntare, în care a arătat suferințele Transilvaniei. Felicitînd pe românii din Basarabia că au ajuns stăpîni pe țara lor, el și-a arătat nădejdea, că și românii din Transilvania vor ajunge stăpîni pe moșia lor, care este leagănul întregului neam românesc, din care ne tragem și noi. Aceste cuvinte au fost primite cu bătăi strașnice de palme și strigăte de: Trăiască frații români, trăiască Transilvania slobodă“⁹⁷.

Despre același discurs scria regretatul profesor bucovinean, *George Tofan*, care era de față: „Un moment însemnat al serbării (deschiderii *Sfatului Țării*) îl formează „cuvîntul reprezentantului ziarului *Ardealul*. Primit cu puternice aplauze, d-sa, într-o orațiune plină de avînt, străbătut din cînd în cînd de accentele amintirilor dureroase, arată pe scurt lupta milenară a neamului românesc din *Ardeal* și *Ungaria* cu ungurii asupritori. Momentul cînd și-a spus credința în

biruința dreptății și că prevede clipa cînd și la Alba-Iulia va flutura tricolorul, e înălțător; sala e cuprinsă de un entuziasm de nedescris. Se fac zgomotoase manifestații pentru Ardeal și provinciile subjugate. Din toate colțurile sălii se ridică strigăte de «Trăiască Ardealul slobod!»⁹⁸.

Drept ecou al cuvîntării redactorului *Ardealului*, deputatul *I. Buzdugan*, secretarul *Sfatului Țării*, s-a simțit îndemnat să spună în cuvîntarea lui:

„Fraților noștri de peste Nistru și celor de peste Carpați, să le ajute Dumnezeu să-și vadă și ei visul izbîndit și autonomia îndeplinită, cum ni-o vedem noi astăzi pe a noastră”⁹⁹, iar la banchetul care a avut loc după ședința de deschidere a Sfatului Țării, un alt deputat – soldat, după cum istorisește gazeta *Ardealul*, „în cuvinte îndoșătoare a spus că moldovenii, care de acum sînt slobozi nu vor uita niciodată că leagănul lor e Ardealul și că ei au datoria să se intereseze de el și să-l ajute. Și pînă acum ei l-au ajutat. În marile lupte de la Mărășești au luptat umăr la umăr moldoveni, bucovineni, ardeleni, munteni și macedoneni. Moldovenii nu se vor da îndărăt nici de aici încolo de la lupta pentru frații lor”¹⁰⁰.

26. Totuși Sfatul Țării, răzimat numai pe înțelepciunea conducătorilor lui și pe sprijinul armatei moldovenești, nu putu asigura nici viitorul Basarabiei autonome în cadrul Rusiei federative. Aceasta din cauză că Rusia însăși mergea din zi în zi spre o tot mai deplină anarhie, și această anarhie pîndea și Basarabia. La cîteva zile după înălțătoarea serbare a deschiderii Sfatului Țării, în oastea moldovenească se încuibase, prin „naționalistul-revoluționar” *I. Cătărău*, un duh de anarhie atît de îngrijorător, încît oamenii de inimă dintre deputații Sfatului Țării s-au văzut nevoiți ca, în mod discret, să ceară ajutorul României. În ziua de 27 noiembrie, doi deputați, însoțiți de un ardelean, plecară la Iași, spre a cere guvernului român arme și muniții cu care, la un moment dat, patrioții basarabeni să se poată apăra de însăși armata basarabeană.

La Iași, guvernul român, înțelegîndu-se cu guvernele țărilor aliate, află necesar a trimite cît mai curînd la Chișinău o comisie interaliată, care să pună în vedere *Sfatului directorilor* că Puterile aliate vor trimite în curînd în Basarabia armată pentru a asigura liniștea și, în special, aprovizionarea frontului român, care se făcea prin Basarabia. Comisia sosi la Chișinău în ziua de 6 decembrie și puse în vedere Președintelui *Sfatului Țării* și Președintelui *Sfatului directorilor* hotărîrile de la Iași. Aceștia le acceptară, dar cu rezerva ca armata care va merge în Basarabia să nu fie românească, nici ardelenască (din voluntarii aflători în Rusia).

Între aceea, evenimentele mînară Basarabia spre forma republicană; la 2 decembrie *Sfatul Țării* declară republica, iar la 6 decembrie făcu și declarația solemnă în acest sens. Acest moment nou stătea în legătură cu procesul ivirii altor republici rusești, a căror soartă Basarabia trebuia s-o urmeze chiar și dacă n-ar fi voit. Dar nici pe această cale mîntuirea ei nu era asigurată. Rusia mergea în mod irevocabil spre anarhie completă; bolșevismul erupsese în forme violente și amenința totul cu distrugerea. În astfel de împrejurări, se întîmplă că, la un moment dat, în fruntea armatei moldovenești din Chișinău, în care bîntuiau, pe lîngă atîtea porniri nobile, și tendințe bolșeviste, care în practică nu mai puteau fi zăgăzuite, a ajuns aventurierul *Ilie Cătărău*, care, din simplu soldat, a fost avansat deodată la rangul de colonel, și încredințat cu comanda garnizoanei Chișinău. Acest aventurier, vîzîndu-se stăpîn pe situație, a căutat să dea o lovitură de moarte țării sale, pe care a încercat s-o lege de Rusia bolșevizată, îndepărtînd-o astfel pentru totdeauna de putința împlinirii destinului sale istorice.

Iată manifestul lansat de *Cătărău* către ruși, în ultimele zile ale anului 1917, când la Chișinău oamenii cu simț de răspundere pentru situația țării au înțeles că trebuie să pună capăt anarhiei, printr-o adevărată oaste, care să garanteze ceea ce nici armata rusească, nici cea moldovenească nu mai erau în stare să garanteze.

„Comitetul regimentului 1 moldovenesc al aerobateriei 129 moldovenești și înfățișătorii companiei de marinari din Sevastopol, fiind ei cei care spun adevărata voință și gând al tuturor locuitorilor muncitori din Basarabia, precum și a păturilor celor mai conștiente de inteligență muncitoare, judecând starea într-adevăr grea, chiar tragică de astăzi a scumpei noastre țări, Basarabia, spre care se uită cu ochi lacomi imperialiștii din alte țări, cu care sînt într-o unire și moșierii noștri mari și capitaliștii din Basarabia, vroidnd să despărțească Basarabia de Rusia, care și-a dobîndit slobozenie pentru toate statele ei; se întoarce către toată democrația înțeleaptă a Republicii Rusești cu strigăt din adîncul sufletului ei, că Basarabia nu vrea nicidecum să se despartă de Rusia și nu recunoaște nici românizarea nici ucrainizarea, ci vrea numai să trăiască o viață slobodă de sine stătătoare, făcînd parte numai din familia *Republicii Mari Nedespărțite Federative Rusești*, plecînd numai de la marele principiu al auto-repartizării neamurilor. Fraților ruși-mari și ucrainieni! Dați-ne sprijinul vostru și nu vă uitați la noi, care sîntem intrați în cuprinsul Rusiei de mai bine de o sută de ani, ca la niște copii ai ei de altă mamă, și nu ne lăsați să se facă o călcare de lege prin robia norodului de către asupritorii din orice parte, căci acest norod mai bine viața își va pune pentru slobozenie, decît să-și plece iar grumazul sub jug. *Trăiască Republica Mare Federativă Democratică Rusească și toate statele ei*¹⁰¹.

Comitetul central suplinitor moldovenesc.“

Iată deci pe revoluționarul basarabeian vîndut rușilor și gata să împingă țărișoara lui, care pînă aci scăpase trafără din ghearele anarhiei, în abisul pieirii rusești!

27. Dar, în fața acestei nenorociri, toată lumea basarabeiană cu simț de răspundere și-a dat seama că după ce încercarea de a salva Basarabia printr-o oaste locală, a eșuat, și după ce marea armată rusească de odinioară, s-a destrămat cu desăvîrșire, prefăcîndu-se în hoarde de pradă, nu mai rămîne altă mîntuire, decît chemarea în ajutor a singurei oștiri disciplinate, care mai există în apropierea fostelor graniți ale Rusiei, și anume a oastei României.

Reprezentanții Basarabiei au chemat astfel, în ajutor, armata romînă spre a aduce pace și liniște.

Înainte de a urmări mai departe desfășurarea evenimentelor istorice trebuie să ne oprim un moment pentru a fixa în cîteva cuvinte rolul pe care, alături de factorii eminamente revoluționari, care au fost soldații și tinerii intelectuali (inclusiv studenții), l-au jucat în istoria noilor frămîntări ale Basarabiei cele două tagme istorice: boierimea și preoșimea, pe care, în cursul primei revoluții de la 1905–1906 le-am văzut în roluri lipsite aproape cu totul de orice importanță.

În cursul celei de a doua revoluții, puținii boieri moldoveni cu sentimente naționale s-au așteptat la mișcarea pornită de *Partidul Național*. Mai mult chiar, unii dintre ei au patronat-o. Astfel d. Vasile Stroescu, președintele partidului, nu numai că a ajutat materialicește mișcarea, dar pătruns de însemnătatea istorică a vremurilor, în cuvinte care vor rămîne pentru totdeauna o dovadă a nobleței caracterului lui, a declarat, într-o scrisoare adresată la 24 martie 1917 din Odesa, luptătorilor de la Chișinău: „Eu îs cu totul la dispoziția țării mele, cu mintea cîtă mi-a dat Dumnezeu, cu toată inima mea și cu toată averea mea“¹⁰².

Ce e drept, starea sănătății nu i-a îngăduit bunului patriot să vie la Chișinău și să ia parte la luptă, dar nu este mai puțin adevărat că exemplul desăvârșitului său devotament pentru cauza națională, a însuflețit luni de-a rîndul pe toți luptătorii basarabeni.

Afară de Stroescu, în primele luni ale revoluției au mai participat la mișcarea națională alți doi boieri, care au fost aleși vicepreședinți ai Partidului, și anume d. *Pavel G. Gore* și regretatul *Vladimir de Herța*, care au îmbrățișat cu solicitudine și opera culturală începută în Basarabia.

Dar, cînd deasupra Partidului s-au îngrămădit nori negri, cînd acesta începea să se clatine în fața loviturilor multiple venite din toate părțile, acești boieri s-au retras din Partid și n-au mai participat în nici un chip la viața națională, care ar fi avut nevoie de contribuția lor. Nici chiar pe teren cultural n-au mai desfășurat nici un fel de activitate. *Societatea culturală* de la 1917, condusă de ei, avu aceeași soartă ca și cea de la 1905, ea a adormit pentru totdeauna, a doua zi după înființare.

În ce privește preoțimea basarabeană, știm că ea n-a fost niciodată o preoțime națională, în sensul celei din Ardeal. Ea n-a fost „cu crucea în frunte“ în lupta pentru drepturile împilate ale poporului. Credincioasă căpeteniilor ei și Împăratului, ea și-a împlinit datoria prescrisă de canoane și de legile țării și a păstorit poporul în conformitate cu tradiția veche, fără să se amestece în politica țării. De aceea, în timpul mișcării de la 1905–1906, n-o vedem participînd alături de celelalte tagme și clase sociale moldovenești, la o acțiune „națională“ politică, în schimb, o întîlnim tipărind în limba poporului „filișoare“ de conținut moral, cărți de slujbă și de rugăciuni și, mai tîrziu, chiar o bogată revistă de cuprins moral-religios.

S-a zis de către mulți că preoțimea basarabeană a fost rusificată. Acuzația aceasta este neîntemeiată. Abstracție făcînd de cazuri singuraticе, se poate spune doar atît, că preoțimea era țarificată, dar „țarificat“ era și întreg norodul moldovenesc....

Cînd, în primele zile după revoluția de la 1917, s-a pus chestiunea organizării politice a moldovenilor, unii erau de părerea că nu trebuie să se facă apel nici la preoți, nici la boieri, parte din motiv că ambele categorii sînt rusificate, parte din acela că concursul lor ar putea da mișcării un caracter burghez. Se preconiza mai mult un partid socialist-revoluționar, respectiv țărănesc. Stăruințele refugiaților ardeleni i-au convins pe cei interesați, că mîntuirea Basarabiei n-o poate garanta decît un partid național al tuturor moldovenilor cu simț pentru neam, din toate tagmele. Astfel, încă din prima zi în care s-au pus bazele *Partidului Național*, alături de democrați și de boieri, a luat loc și preoțimea, în frunte cu arhimandritul *Gurie*, cu *igumenul Dionisie* de la Suruceni, cu preoții *C. Parfeniev*, *A. Murafa*, *V. Gobșila* ș.a. Revista *Luminătorul* deveni un fel de organ neoficial al *Partidului Național*, publicînd, aproape lună de lună, știrile despre conferințe, ținute pe timpul congresului preoțesc din aprilie 1917. Întreaga preoțime prezentă s-a înscris nominal, cu o bucurie ce nu se poate spune, în rîndurile *Partidului național*. Și, în vreme ce boierimea basarabeană, după cîteva luni de activitate în cadrele Partidului, s-a retras în mod irevocabil din politică, preoțimea a rămas pînă la sfîrșit alături de cei ce au creat Basarabia de azi; ea a avut reprezentanți nu numai în *Sfatul Țării*, de unde boierimea a absentat în permanență, ci și în guvernul tinerei republici, unde arhimandritul *Gurie* a fost „tovarăș al ministrului de justiție“.

De asemenea, în activitatea de propagandă națională prin scris, la care nu s-a împărtășit nici un singur boier, întîlnim o serie întregă de preoți (în afară de cei amintiți: *C. Popovici*, *Ion Andronic*, *T. Bogos*, *I. Friptul*, *P. Gheorghian*, *St. Haritonov*, *Al Mateevici*, *N. Stadnicov* ș.a.).

Colaborarea preoțimii moldovene la opera națională, într-o vreme cînd ea era încă sub ascultarea arhierilor ruși, este o faptă de mare însemnătate. Ea a contribuit într-o măsură nespusă la încheierea solidarității moldovenești, care niciodată pînă aci n-a fost cu puțință de realizat.

CAPPITOLUL VI.

Dezlipirea Basarabiei de Rusia

1. Trebuie să mărturisim că evenimentele, care s-au precipitat mai mult din voința Provedinței, decît în urma prevederii conducătorilor basarabeni sau români, inspirau o mare grijă basarabenilor. În afară de un număr restrîns de deputați moldoveni, de fapt nimeni nu se gîndea să dezlipească provincia lor de Rusia și s-o alipească la România, care pe lîngă reputația rea pe care i-o creaseră în cursul timpului rușii, se mai găsea acum și în mizeria grozavă adusă de război. De aceea, chiar intrarea armatei române a fost socotită de mulți ca o nenorocire. În ziua de 14 ianuarie, cînd și-a făcut intrarea oficială în Chișinău comandantul acelei armate, generalul *E. Broșteanu*, la defilarea care a avut loc în fața Băncii orașului, el n-a fost înconjurat de nici un singur basarabean; la dreapta și la stînga lui stăteau doi refugiați, unul din Ardeal [n. ed. 12], celălalt din Macedonia. Iar în ședința Sfatului Țării, ținută în noaptea dintre 13–14 ianuarie, cîțiva deputați moldoveni au protestat în contra armatei române, în vreme ce unul din cei mai de seamă conducători ai vieții politice [n. ed. 13] trăgea la răspundere pe redactorul gazetei *Ardealul* pentru cuvintele de mulțumire pe care acesta le adusese Regelui României, pentru că a salvat Basarabia.

Cele mai neașteptate complicații se puteau ivi într-o astfel de stare de spirit, care se înfilnea chiar între moldoveni, pentru că de cea a celorlalte naționalități nici să nu mai vorbim.

2. Și, cu toate acestea, grație aceluiași factor, care a vegheat la leagănul tuturor evenimentelor mari din istoria mai nouă a Basarabiei, complicațiile nu s-au ivit, ci tocmai dimpotrivă, lucrurile s-au îndrumat de la sine în direcția cea mai firească.

Și în clipele aceștea grele și mari, ca și în toate cele care le-au precedat, geniul neamului a întocmit lucrurile astfel că s-a putut găsi formula cea mai nimerită și mai practică pentru rezolvarea unei idei, care era mai practică în subconștientul poporului din Basarabia, dar care nu-și aflase pînă aci expresia potrivită.

Dacă ideea unirii Basarabiei cu România era nu numai străină, dar de-a dreptul antipatică, evenimentele se îngrijiră să așeze acea idee în cadre nu numai acceptabile, dar de-a dreptul mărețe. În adevăr, pribegii ardeleni și bucovineni din jurul gazetei *Ardealul*, fericiți de a se vedea în Basarabia sub scutul armatei române, prefăcură gazeta lor într-un mare jurnal cotidian intitulat *România Nouă*, pe steagul căreia scriseră: *Lupta pentru unirea tuturor Românilor*. La această luptă, în care ei intraseră încă din toamna anului 1914, ei chemară acum și pe basarabeni. Aceștia avură, încă din primăvara anului 1917, prilejul să cunoască de aproape, să prețuiască și să iubească pe acești frați îndepărtați, pe care îi văzură osteninind pentru

binele lor, și în mod firesc se simțiră acum atrași spre steagul, care avea o deviză atît de măreață. Formula magică a unirii tuturor românilor îi făcu pe basarabeni să-și dea seamă că republica lor, împestrită de atîția străini venetici, nu poate fi nicidecum ultima etapă a dezvoltării Basarabiei și că viitorul acesteia nu poate fi decît într-o Românie mare și democratică a tuturor românilor.

Astfel se petrecu minunea, că, în timp de zece zile, grație înțelepciunii și patriotismului armatei române, pe de o parte, iar pe de alta unirii sfinte plămădite în jurul *României Nouă*, sufletul Basarabiei, în loc să meargă spre revoltă și îndîrjire, s-a îndreptat spre marea idee mîntuitoare. În primul număr al ziarului pomenit, gruparea din jurul lui, constătătoare din 9 ardeleni, 5 bucovineni, 4 basarabeni, 4 români din Regat, 2 macedoneni și un român din Serbia, lansă un manifest în care se declară deschis pentru o luptă comună în vederea întemeierii unei țări noi a tuturor românilor.

Iată cîteva pasaje din acest manifest, care formează piatra din capul unghiului a întregii îndrumări noi a Basarabiei:

„Refugiații români adunați în jurul gazetei *Ardealul*, dîndu-și mîna cu tinerimea din Basarabia, au socotit că a sosit vremea ca să intre acum în lupta deschisă pentru înfăptuirea unirii tuturor românilor într-un singur stat. Împrejurarea că viteaza armată română, astăzi, este stăpînă peste întreaga Basarabie, ne dă oarecum puțința unei desfășurări slobode a acestei lupte sfinte și drepte. Noi socotim această armată, în care pe lîngă ostași din România, sînt și zeci de mii de români din Transilvania, Bucovina și Macedonia, ca o armată a întregului neam românesc, menită să lupte nu pentru alipirea la România a țărilor care se află încă sub stăpîniri străine, ci pentru crearea unei Românie noi, a întregului neam. Această Românie va fi făcută de noi toți și va fi a noastră, a tuturor. În marginile ei, fiecare țărișoară își va putea avea autonomia sa, atît de necesară pentru îndrumarea și ocrotirea nevoilor locale. Ea va fi atît de bună, pe cît de destoinici vom fi noi în a o așeza pe temelii trainice și pe cît de serioși ne vom ști dovedi în fața Alianților. Fiind toți români la un loc, și fiind animați de un singur ideal puternic, e de la sine înțeles că această Românie va fi mai bună decît România de pînă acum, de care atîția basarabeni se tem, și mai bună decît oricare altă țară românească, înțelegînd aici și Basarabia.

Începînd cu ziua de astăzi... noi, cei mai jos iscăliți, potrivit punctului nostru de plecare, nu ne mai socotim ca pînă acum: ardeleni, basarabeni, bucovineni ș.a.m.d., și nu ne mai socotim nici numai ca fiii aceluiși popor, ci ca cetățenii aceluiși stat unitar românesc, ca cetățenii ai României nouă a tuturor românilor, cu aceleași datorii față de fiecare parte a ei și cu aceleași drepturi. De astăzi înainte noi vom fi totodată ostași ai acestei Românie, pentru făurirea căreia voim să luptăm, cu orice armă va trebui...”

În același număr al *României Nouă*, *Comitetul central al studenților basarabeni* publică un manifest deosebit, din care reținem următoarele cuvinte: „Nu ne trebuie o Rusie federativă, căci Rusia nu ne-a dat, în curs de 100 de ani, decît întunecime și sărăcie, iar în vremurile de slobozenie de acum nu ne-a dat decît anarhie. Noi vrem o Românie a tuturor românilor...”

Să știe toți dușmanii neamului nostru, fie ei străini, fie din mijlocul nostru, că noi tinerimea română din Basarabia nu ne vom da îndărăt de la nici o piedică, ce va sta în calea îndeplinirii sfintei cauze a unirii tuturor românilor“.

Efectele acțiunii, acestei grupări s-au resimțit cu o iușeală fulgerătoare în opinia publică a conducătorilor destinelor Basarabiei. În aceeași zi de 24 ianuarie, la recepția care a avut loc cu prilejul aniversării Unirii Principatelor române, câteva personalități marcante ale vieții moldovenești au declarat pe față, înaintea aceleiași general, pe care cu zece zile în urmă nici nu voiau să-l recunoască, că vor lupta pentru unirea politică a tuturor românilor.

Pusă odată în cadrele ei firești, marea idee prindea acum rădăcini tot mai adânci zi de zi, spre marea uimire a minorităților etnice, pe care această neașteptată întorsătură le găsi nepregătite. La 2 februarie, învățătorimea din ținutul Chișinăului făcu declarație publică despre adeziunea ei la Unirea tuturor românilor¹⁰³, apoi, rînd pe rînd, o mulțime de patrioți își arătară aceleași sentimente, în articole și apeluri publicate în coloanele ziarului *România Nouă*¹⁰⁴.

Cît de minunat lucrează natura în viața popoarelor! A fost de ajuns ca basarabienii să trăiască cîteva luni la un loc cu frații lor de pretutindeni, pentru ca să simtă că sînt sortiți să se desfacă pentru totdeauna de străini și să se alipească definitiv la cei de-un sînge și de-o mamă.

Mai bine cu frații noștri pietre de moară pe spinare purtăm, decît cu străinii vin să bem, cu aceste cuvinte plastice se dădu expresie noii stări de spirit, care s-a înstăpînit în Basarabia¹⁰⁵.

3. În vreme ce sufletul Basarabiei evolua în mod firesc în această unică direcție posibilă, anumiți conducători ai ei, îmbibați mai mult, unii chiar exclusiv, de o mentalitate socialistă revoluționară, se zbăteau în haosul a fel de fel de soluții, care de care mai bizare. În vreme ce unii credeau în mod serios că Basarabia va fi în stare să-și refacă oastea și finanțele și, pe baza lor, să-și mențină independența, contractînd apoi alianțe cu statele vecine, alții, ca d. e. d. *P.N. Halippa*, credeau că viitorul Basarabiei poate fi asigurat în cadrele *Federației balcanice*, preconizată de partidele socialist-revoluționare, în frunte cu dr. *Racovschi*. „În această federație – zice la 8 februarie 1918 d. *Halippa*, într-un interviu acordat ziarului *Bessarabscaia Jisni* – va intra, poate, și România, iar dacă va intra ea, apoi va intra și Basarabia, ca parte de sine stătătoare“. *D. Halippa* mai admitea și o uniune federativă a Basarabiei cu România, dacă aceasta din urmă va începe înfăptuirea reformelor democratice. „Uniunea între Basarabia republicană și între România monarhistă e posibilă, precum a fost posibilă și uniunea Rusiei țariste cu Franța republicană“! Dar în același timp, d. *Halippa* își exprimă teama că „vechile deprinderi pot să aibă o înrîurire hotărîtoare asupra viitoarei orientări a Republicii Moldovenești și aceasta ne va duce la faptul, ca ea să-și lege iarăși soarta de Rusia“¹⁰⁶.

Oscilația aceasta între Rusia și România se menține la d. *Halippa* nu numai în primele săptămîni ale independenței Republicii, ci și mult mai tîrziu. Astfel, în ultimele zile ale lui martie, d-sa scria într-o revistă din Iași următoarele cuvinte, vrednice de a fi reținute ca document sufletesc al timpului:

„Dacă Basarabia ar putea fi silită de vreun factor oarecare să se întoarcă din nou la Rusia și să facă parte din ea, eu nu văd nici o putere aiurea, dușmană de moarte nouă, ci mă gîndesc numai la greutatea de acasă. Basarabia n-a luat parte activă la revoluția rusească și mai ales împoriva regimului vechi. Ocîrmuirea țaristă din Petrograd era prea departe și prea puternică pentru Basarabia, ca ea să nască din sine o revoluție de răsturnare a stăpînirii nedrepte.

Cu totul altceva se va întîmpla cu o cîrmuire mai slabă – și mai aproape, fie că va fi sau la Chișinău sau la București. Dacă această ocîrmuire va fi anti-

democratică, aspră, puțin întreprinzătoare, leneșă, indolentă, cu fumuri prostești și chefuri nenumărate, atunci Basarabia noastră se va revolta numaidecît și această revoltă ar putea arunca țara din nou în brațele Rusiei.

Să nu uităm anul 1907, cînd țaranii răsculați din Moldova de dincoace de Prut așteptau mîntuirea lor și pămînt de la Împăratul Rusiei!¹⁰⁷.

4. Mult mai interesant este punctul de vedere al unuia din cei mai neobosiți luptători basarabeni, care zece ani de-arîndul a stat alături de d. C. Stere, la *Viața Românească*, și anume al d-lui *Al. Nour*.

În anii de vijelie 1917-1918, cînd țara lui de naștere, pentru liberarea căreia a dat o luptă vrednică de laudă, și-a rupt singură lanțurile de pe mîini, d. *Nour* își petrecea în liniște zilele la Iași inundați de ruși, dînd lecții de limba rusă ofițerilor români și boierilor care se pregăteau de pribegie, și redactînd revista *Răsăritul*, în care publica traduceri din literatura rusească, căutînd să îndrepte opinia publică spre acel Orient, cu a cărui barbarie speriasă ani de-arîndul lumea românească. La un moment dat, după ce armatele române cuprinseseră întreaga Basarabie, d. *Nour* publica în revista *Chemarea* de la Iași, următoarele enormități, care reoglindesc, mai fidel decît orice mentalitatea cel puțin bizară a revoluționarilor de marcă rusească. Vorbînd despre anarhia care bîntuia în Rusia, spre care totuși ne îndrepta prin *Răsăritul*, d. *Al. Nour* scria:

„Chiar și Basarabia, cu toate forțele ei militare în regenerare, s-a și infectat de veninul acesta (al anarhiei). Armatele neamului, pornite acolo, să fie asigurate contra molimei... Poporul și oșteanul român să nu calce mult timp pe loc în țara dintre Prut și Nistru, crescută 100 de ani într-o mentalitate și cultură cu totul altele... educată, prin anul expirat, de apucături străine nouă. Ah! ce farsă joacă istoria, cu țara mea natală! independența iluzorie, republica fără stat, exproprierea moșilor, nimicind agricultura, directoriatul-minister improvizat, pogromuri, distrugere, introducere de trupe „străine“, perspectiva furiei maximaliste... și ce mizerii catastrofale s-au mai abătut pe capul mutei și necunoscutei Transnistrii!

În fine, să nu călcăm mult pe loc în Basarabia!...

Peste Nistru se întinde cîmpul viitoare, apropiatei acțiuni pentru noi... Ba și mai departe... Să întindem spre Nipru, dincolo de care ne întinde mîna Donul și elementele sănătoase ale Rusiei Centrale... Ar fi o expediție, marșuri pline de avînt. Spre ieșire. Spre unire cu *Răsăritul* neamului, pînă la Bugul cel Albastru“.

Așa dară, armata română să plece cît mai curînd din Basarabia „crescută 100 de ani într-o mentalitate și cultură cu totul altele“, s-o lase în brațele Rusiei bîntuite de anarhie și să meargă spre Nipru... spre Don!

5. Deosebit de interesantă este atitudinea căpeteniei revoluționarilor basarabeni, a d-lui *C. Stere*, care, contrar cuvîntului dat, că în momentul cînd factorii răspunzători ai țării își vor spune cuvîntul lor, el va face abstracție de la părerile lui personale și-și va îndeplini întreaga datorie față de țară, a rămas la București sub ocupația germană, și a scos gazeta politică *Lumina*, despre care am vorbit și la alt loc. În gazeta d-sale, d. *C. Stere* vorbea cu predilecție despre stările din Rusia revoluționară și, în mod firesc, se oprea adeseori și la chestiunea basarabeană, pe care o judeca acum cu o patimă și mai oarbă, decît înainte de intrarea României în război, fără să se gîndească cîtuși de puțin că s-ar fi putut ca lucrurile în realitate să fie și altfel, de cum se răsfrîng în mintea d-sale.

Convins în mod absolut – căci așa se explică fanatismul revoluționarilor – că Basarabia trebuia să se dezvolte de la începutul revoluției rusești, după prevederile d-sale de la 1906 și că, lipsită acum de concursul d-sale, ea și-a

compromis întreg viitorul, din cauza României care s-a înhămat la interesele Rusiei, d. *Stere* scria, la 20 ianuarie 1918,[22] cu patru zile înainte de declararea independenței totale și definitive a Basarabiei: „De altfel Basarabia nici nu poate rămînea rătăcită. Prin forța lucrurilor, nu numai că nu poate îndrăzni guvernul din Iași să rîvnească la Basarabia, da armata românească va fi desigur (!) blăstămată să-și verse sîngele pentru ca Basarabia, «independentă fără voie» (!) să intre cu de-a sila în federația ucraineană sau căzăcească“ (!)¹⁰⁸.

Și, drept concluzie, sentențios și infailibil:

„Din generație în generație, cîtă vreme va mai fi un suflet românesc pe pămînt, și cîtă vreme în secole (!) un alt prilej mai fericit nu va mai avea neamul acesta, noi ceștia, «frunțașii» și «conducătorii» din ceasul de hotărîre, va trebui să ne purtăm blăstămul“.

La cîteva zile după intrarea armatei române în Chișinău, d. *Stere* scria, în gazeta sa de la București, aceste rînduri: „De fapt, armata românească a trecut Prutul și s-a îndreptat spre Chișinău, nu pentru realizarea revendicărilor naționale românești, ci numai ca un factor al războiului civil din Rusia“ (!)... „Campania românească din Basarabia nu are, în fond¹⁰⁹, caracterul unei acțiuni de stat, ci se înfățișează ca o participare a trupelor române la luptele dintre diferitele partide revoluționare din Rusia“. Și ca încheiere: „Dacă, la vreme, nu se vor găsi alții care să întărească drapelul românesc pe zidurile Chișinăului, întreg episodul nu va rămîne decît o dureroasă amintire a încă unei posibilități pierdute“.[23]

Cine erau acei „alții“, o spune autorul la pag. 393 a cărții sale: erau Puterile Centrale, pe care d. *A. Frunză* le identificase cu Dumnezeuul românilor.

6. În realitate nu era nici o nevoie de Puterile Centrale pentru ca marea cauză a Basarabiei să se apropie de dezlegarea ei firească. Basarabienii înșiși, deșteptați odată prin cultură, apoi prin ajutorul armatei române și fraților lor de pretutindenea, și-au găsit singuri cărarea. Anexele acestei cărți dovedesc mai bine decît orice că moldovenii, lepădînd ideile socialist-revoluționare rusești și îmbrățișînd ideea națională românească, și-au găsit calea cea bună, de la care nimeni nu-i mai putea întoarce.

În luna martie, adunările generale ale Zemstvelor din ținutul Bălților și al Orheiului ajunseseră așa departe, încît, fără să mai aștepte cuvîntul Sfatului Țării, au hotărît cu unanimitate și cu însuflețire, unirea cu România liberă.

Începutul acesta avea să fie dus de la sine înainte, pînă la deplina înfăptuire a unirii de bună voie a întregii Basarabii.

Dar, în evoluția firească a procesului, la un moment dat, a intervenit un moment neașteptat.

7. Cînd, la 5 martie 1918, Regele Ferdinand, în fața situației grele a României, s-a văzut nevoit să demită din fruntea acesteia guvernul *Averescu* și să dea cîrma unei persoane agreate de inamicul care ne ținea sub călcîi trei sferturi din pămîntul țării, d. *C. Stere* a aflat momentul potrivit pentru a ruga Puterile Centrale să se milostivească a întări ele drapelul românesc pe zidurile Chișinăului. După demersurile d-sale, făcute de comun acord cu guvernul Marghiloman, Puterile din chestiune au aprobat ca d. *Stere* să poată merge în Basarabia și, în schimbul Ardealului, a Bucovinei, a Banatului, a Dobrogei și a unei părți din pămîntul României vechi, pe care apropiata „pace de la București“ avea să le ia „pentru totdeauna“, să poată anexa, sub o formă convenabilă și localnicilor, Basarabia la România slăbită și îngenunchiată.

Sosit la Chișinău în ziua de 24 martie, cu trei zile înainte de declararea Unirii, d. *Stere*, care nici idee n-avea despre adevărata stare sufletească a Basarabiei, stare, care, de altfel, nici nu-l interesa, deoarece d-sa își avea ideile sale gata, de ani și de decenii întregi, în afară de orice influență a cuiva, s-a simțit din prima clipă nu în rolul unui înțelept îndrumător al sufletelor fraților săi moldoveni, ci în acela de revoluționar, venit să „distrugă Bastiliile“ și să proclame, el, cel dintîi, „drepturile omului“. La banchetul pe care i l-a oferit *Sfatul Țării* încă în seara de 24 martie, d. *Stere* a accentuat în repetate rînduri calitatea d-sale de revoluționar, și numai aceasta, zicînd privitor la Basarabia: „Acum Basarabia e liberă! Prin ostenele, prin puterile tuturor, ea trebuie să-și refacă viața. Basarabia pogromurilor trebuie să fie moartă pentru noi. Pentru regenerarea Basarabiei este o singură cale: conlucrarea cu toate naționalitățile“¹¹⁰.

Cîtă depărtare de la realitatea nouă, pe care Basarabia și-o crease prin conlucrarea cu românismul de pretutindeni pe teren cultural și politic pînă la lozinca revoluționarului sosit proaspăt de la Bucureștii nemțești pentru a da Basarabia nu moldovenilor, ci tuturor basarabenilor aduși de vînturi!

Un deputat basarabeian, d. *R. Cijevschi*, care fusese predestinat de soartă să prezideze, în octombrie 1917, congresul soldaților moldoveni în care s-a votat autonomia Basarabiei, și-a luat îndrăzneala să spună în fața marelui revoluționar un discurs, care pleca de la noua stare sufletească a intelectualității basarabene, creată în anul din urmă. Redăm acest discurs întocmai precum îl găsim în gazeta *Sfatul Țării*: „Revoluția rusească m-a încredințat că viața de stat trebuie clădită pe simțămîntul național și nu pe ideea de stat rusească. Numai prin cultura națională, numai prin viața națională putem atinge cele mai înalte idealuri ale omenirii. Cînd noi vom primi bunuri din izvoarele adevărate ale culturii noastre de peste Prut, nimenea nu trebuie să se teamă de șovinismul nostru“¹¹¹.

D. C. Stere, răspunzînd d-lui *Cijevschi*, zice că: „nu este cultură internațională. Cultura franceză, engleză și germană sînt naționale – sînt internaționale întrucît comorile acestor culturi slujesc lumii întregi. Dar ideea culturii internaționale este o idee abstractă. Republica rusească nu s-a aprins ca să nu producă nimic. Mai sînt faze, mai sînt suferințe. Nu s-a isprăvit. Ca o faptă de adevărat revoluționar este și chemarea d-lui *Cijevschi* la înfrățire, la dragoste între neamurile Basarabiei“¹¹².

Așadar, d. *Stere* nu vrea să ia act de direcția naționalistă a intelectualității basarabene, care vrea să ne hrănească din izvoarele adevărate ale culturii noastre de peste Prut, ci-i atrage atenția tînărului naționalist asupra Republicii rusești, care nu s-a aprins ca să nu producă nimic, și de la care va trebui, probabil, să ne mai inspirăm, cel puțin!

8. După astfel de antecedente și cu anumite „argumente“, d. *Stere* îi convinge pe moldoveni – și numai pe ei – că trebuie să facă Unirea cu România, altfel îi anexează Ucraina. Dar argumentul cu Ucraina fu pur și simplu inventat, pentru scopuri ad-hoc, căci, după cum reiese din știrea pe care o dăm mai jos după „Frankfurter Zeitung“, n-avea nici o intenție serioasă de o astfel de natură.

Iată în adevăr știrea dată de numitul ziar:

„Din partea guvernului ucrainean nu s-a primit la Berlin nici o protestare oficială împotriva alipirii Basarabiei la România. Reprezentanții ucraineni au împărtășit acest punct de vedere, declarînd chiar în cursul tratativelor de la Brest-Litovsc, că Basarabia nu face parte din teritoriul Ucrainei.

Guvernul ucrainean încă s-a interesat la ambasadorul german din Kiev de chestiunea alipirii Basarabiei la România. Baronul *Schwarzenstein* a răspuns că

această chestiune privește numai Basarabia sau România, nu și pe Germania. Delegații Puterilor Centrale au făcut cunoscut României, la București, că nu se împotrivesc unei alipiri a Basarabiei la România, dar nici n-au contribuit cu nimic la unire¹¹³.

Motivul invocat de d. *Stere* cu tendința de expansiune pînă la Prut a Ucrainei, mai fusese pus în circulație în câteva rînduri, dar totdeauna Basarabia a fost în stare să-l înlătore, grație împrejurării fericite, că dincolo de Nistru avem și noi un număr aproximativ de o jumătate de milion de moldoveni, a căror anexare n-a fost cerută, tocmai pentru a nu da Ucrainei motiv de a dori și ea să anexeze vreo parte a Basarabiei, eventual chiar întreagă provincia. Dacă Basarabia a fost în stare să respingă tendințele de anexare ale Ucrainei, într-o vreme cînd ea era încă la discreția armatei rusești, oare acum, cînd ea era păzită de armata română, mai putea fi vorba, în mod serios de o primejdie de peste Nistru, care să explice necesitatea forțării actului unirii Basarabiei? Parcă, dacă Ucraina ar fi vrut cu orice preț să se întindă pînă la Prut, s-ar fi simțit împiedicată de un act al *Sfatului Țării*?

Răzimat pe acest argument și ajutat de marea putere de persuasiune pe care o posedă, d. *Stere* izbuti în timp de două zile să determine pe deputații moldoveni ai *Sfatului Țării* să voteze Unirea, care de altfel avea destule rădăcini în sufletul lor. Astfel, ziua de 27 martie (9 aprilie) 1918, deveni o zi de sărbătoare pentru provincia de peste Prut, care se declară unită pe veci cu „mama” ei, România – menținîndu-și însă un fel de autonomie locală.

9. Totuși, sufletul popular al Basarabiei nu voi să interpreteze marele act ca o simplă unire cu o parte a românismului; el ținea să-l privească ca o parte din marea epopee a reîntregirii neamului românesc de pretutindeni, și în ciuda revoluționarului cu brăveț de la nemți, el se manifestă prin gura cîtorva deputați, ale căror cuvinte este bine să fie reamintite.

În ședința *Sfatului Țării*, în care s-a votat Unirea, secretarul aceluia Sfat, deputatul *Ion Buzdugan* spunea:

„Noi trebuie să arătăm lumii întregi că vrem să fim nu numai cu mama noastră România, ci și cu frații noștri de peste Carpați, din Transilvania și Bucovina... noi trebuie să strigăm în lumea întreagă, că vrem unirea cu frații noștri de pretutindeni¹¹⁴.”

Tot astfel spunea și arhimandritul *Gurie*, arhiepiscopul de astăzi:

„Dea Dumnezeu ca unirea votată de noi să aducă în curînd și unirea sorei noastre Transilvania, să întemeiem cu toți o Românie mare și frumoasă¹¹⁵.”

10. Totuși d. *Stere* prezintă actul Unirii ca o simplă faptă de milă a Puterilor Centrale. În gazetele filogermane de la București, d-sa, dimpreună cu colaboratorii d-sale, prezentau astfel marele act: „Nu s-a repetat îndeajuns adevărul, care va fi mîine în probele evidente ale Istoriei: Basarabia a revenit sub steagul liber al României mulțumită tratatelor de la București. Votul de la Chișinău al *Sfatului Țării* a avut să consacre ceea ce făcuse cu puțință prin acțiunea diplomatică a oamenilor, care primiră puterea în ora cînd totul era pierdut¹¹⁶.”

Unirea Basarabiei devenea astfel dintr-o mare chestiune națională, un titlu de glorie pentru oamenii, pe care opinia publică a țării îi condamnase, și care au îmbrățișat și de astădată Basarabia exclusiv din ambiția personală de a putea spune că politica lor, ci nu a poporului român, a fost cea adevărată.

11. Dar, ceea ce este tot atît de interesant de știut, d. *Stere* nu venise la Chișinău numai ca un revoluționar basarabean, de factură rusească, și, precum se

pare, ca și d. *Nour*, al său, încă și acum de o orientare rusească, ci el venise și ca un pontifex maximus al revoluției generale românești. Ce gîndea d. *Stere*, care la București scria în gazeta sa aceleași lucruri, ca și „naționalist-revoluționarul“ *I. Cătărău*, cerînd adică detronarea Regelui Ferdinand, aceasta o putem deduce, în parte, din discursul pe care d-sa l-a ținut la 27 martie în ședința *Sfatului Țării* cu prilejul votării Unirii. Discursul acesta, atît de răspicat revoluționar, încît însăși cenzura instituită de *Al. Marghiloman*, s-a văzut obligată să-l mutilizeze, a fost publicat la timpul său, după notele directorului și ale prim redactorului gazetei *România Nouă*, în numărul de la 28 martie al acesteia. Discursul îl prezintă pe d. *Stere* în astfel de culori, încît nici cei mai intimi prieteni ai dînsului n-au avut curajul să-l redea mai tîrziu, în forma lui autentică. Astfel, d. dr. *P. Cazacu* – autorul cărții *Moldova dintre Prut și Nistru*, scrisă cu tendința de a atribui Unirea, ca un merit personal, d-lui *Stere*¹⁷, redă întreg discursul acestuia, după gazeta amintită (pe care totuși n-o citează niciodată), dar într-o formă pe care nu vrem s-o caracterizăm, ci o lăsăm la aprecierea cititorului obiectiv. Iată discursul d-lui *Stere*, mai întîi cum îl redă d. dr. *Cazacu* (pag. 318) și, paralel, așa cum l-a rostit autorul lui și cum se găsește publicat în *România Nouă*:

Discursul d-lui C. Stere, redat de dr. P. Cazacu, după România Nouă

„Sîntem chemați astăzi să luăm o hotărîre istorică, pentru care ne trebuie cuget și conștiință curată. În viața oamenilor, ca și a popoarelor, nu sînt multe clipe ca acestea. Voința de fier a istoriei a pus pe umerii D-voastră o răspundere, pe care n-o puteți înlătura. Nimeni altul decît D-voastră nu poate și n-are dreptul de a vorbi în numele Basarabiei.

Sîntem chemați la aceasta de acel proces elementar, care sfărîmă Bastiliile și crează o viață nouă.

Ați aprins aici o făclie, care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicit toate privilegiile de castă, rămînînd un popor, care se întemeiază numai pe ogor și pe munca intelectuală.

Astăzi noi decretăm drepturile poporului suveran.“

Același discurs, în originalul din România Nouă

Sîntem chemați să luăm astăzi hotărîre istorică, pentru care ne trebuie cuget și conștiință curată.

Voința de fier a istoriei a pus pe umerii D-voastră o răspundere, pe care n-o puteți înlătura. Nimeni altul, decît D-voastră poate și are dreptul de a vorbi în numele Basarabiei.

Noi sîntem chemați aici, în acel proces elementar, care sfarmă Bastiliile și formează o viață nouă.

Revoluția ne-a adus aici și tot noi vom face revoluția pentru interesele neamului românesc [.]¹¹⁸.

Ați aprins aici o făclie care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicit toate privilegiile de castă, rămînînd un popor, care se întemeiază numai pe ogor și pe munca intelectuală.

Dumneavoastră trebuie să duceți făclia și dincolo, pentru dărmarea [. . .]¹¹⁹ și a nedreptăților, ca să fiți apărătorii întregului neam românesc în cea mai grea clipă a istoriei sale.

Astăzi noi decretăm drepturile poporului suveran, drepturile revoluției pentru [. . .]¹²⁰ românii.

12. Ce păcat neiertat, că mărețul act al unirii Basarabiei, act drept și sfânt, a trebuit să aibă la baza lui și o astfel de contribuție, ca cea evidențiată în ultimele pagini ale acestei cărți, și care contrastează în mod dureros cu toate actele mari petrecute pînă aci în istoria recentă a provinciei de peste Prut. În adevăr, caracterul ofensiv-revoluționar imprimat de d. *Stere* acestui mare act e în contradicție cu tot ce l-a precedat, începînd de la proclamarea autonomiei și pînă la aceea a independenței. Toate acele acte, care au avut loc în împrejurări mult mai grele decît Unirea, s-au desfășurat într-o atmosferă de desăvîrșită frățietate și naționalism curat și toate au fost pecetluite de unanimitatea participanților, fără presiuni și fără frecări. De fiecare dată, hotărîrile s-au luat prin prisma comunității sufletești cu restul românismului și în special cu Ardealul, spre care simpatia basarabenilor s-a îndreptat cu toată puterea și duioșia, din momentul în care au aflat că el este însuși leagănul lor. Și totdeauna acele acte au avut și asentimentul unanim al celorlalte naționalități conlocuitoare, care, prin aceasta, dădeau dovadă că recunosc superioritatea elementului autohton și vor să trăiască cu el în pace și bună înțelegere.

Ce ar fi putut fi, după antecedentele lui, marele act al Unirii, dacă el s-ar fi făcut de la sine, la timpul său, neinfluențat de ambițiile unor oameni mînați exclusiv de orgoliile personale?

13. Dar, să cercetăm: ce a adus acest act, astfel îndeplinit, pe seama Basarabiei și a românismului?

A adus el o nouă și sănătoasă îndrumare a provinciei unite sau a țării întregi, a strîns el mai tare legăturile de dragoste între părțile unite, a adus el mai multă încredere reciprocă în suflete, a adus el o consolidare internă a Basarabiei, pe teren cultural și economic, sau a adus relații mai normale cu vecinii de peste Nistru?

Cercetarea obiectivă a lucrurilor ne dovedește că unirea Basarabiei a avut ca primă urmare slăbirea admirabilei uniri sufletești, care se înghebase în cursul ultimului an, între basarabeni și între românii din celelalte provincii. Prin actul de la 27 martie, Basarabia se văzu deodată aruncată de la ideea unirii tuturor românilor, idee care le devenise atît de scumpă moldovenilor, la ideea unirii cu Regatul român, pe care rușii și revoluționarii basarabeni se îngrijiră, printr-o propagandă de decenii întregi, să li-l facă urgisit.

Cele dintîi măsuri pe care le luă, după declararea Unirii, d. *C. Stere*, devenit președintele Sfatului Țării, fură acelea privitoare la destrămarea organizației unioniștilor de la *România Nouă*. În scurtă vreme, tinerii basarabeni care reprezentau în comitetul de conducere a gazetei studențimea, fură siliți să se retragă din rîndurile tovarășilor lor de idei. În același timp, începu opera de adevărată persecuție a ardelenilor aflători în situații importante în Chișinău. Cu prilejul retragerii lor de la conducerea *României Nouă*, tinerii basarabeni, într-o scrisoare adresată directorului acesteia, spun răspicat că „toate semnele arată că se face o propagandă contra ardelenilor”¹²¹, că ei vor fi prigoșiți și boicotați, pe motiv că „nu știu împrejurările de aici, așa cum le știu cei din Regat”. Tinerii adăugau convingerea lor că „mai degrabă pot ei (ardelenii) să ne înțeleagă, decît cei din

Regat“, și-și ridicau glasul, spunînd: „Se poate face orice politică în România veche, dar politicianismul acesta nu trebuie să pătrundă în Basarabia și nu vom permite să pătrundă... Așa vorbește toată lumea de aici, care știe cine sînt ardelenii și cine politicienii români, precum le știe prețul și al unora și al altora“.

„Unirea“ a adus deci, în loc de sporirea dragostei între frați, politicianismul sectar al vechiului Regat, de care, cu drept cuvînt, aveau să se teamă basarabenii. Importul acestui articol nedorit a produs o profundă tulburare în sufletul basarabean, ceea ce se poate vedea din nenumărate pagini ale anexelor cărții prezente¹².

14. Cu totul altfel ar fi evoluat lucrurile în Basarabia, dacă Unirea nu ar fi fost forțată, și dacă ea s-ar fi făcut de la sine, în toamna anului 1918, deodată cu aceea a Ardealului și a Bucovinei, într-o atmosferă de românism integral biruitor. Avînd scutul armatei române, Basarabia, îndrumată prin cultura națională și prin ideea unirii tuturor românilor, ajutată de oameni pătrunși de simțămîntul sfînt al dragostei de neam, în timpul celor opt luni (martie-noiembrie 1918) dezvoltare favorabilă, ca cea de pînă aci, s-ar fi înzdrăvenit așa de bine, încît n-ar mai fi putut cădea jertfă nici ambițiile unora, nici otrăvurile altora.

În adevăr, cu câteva zile abia înainte de Unire, Basarabiei i se deschideau, în acest sens, niște perspective de-a dreptul miraculoase: peste o mie de intelectuali ardeleni și bucovineni se oferiseră să intre în serviciul ei, în vederea întemeierii solide a vieții ei de stat. Erau foștii ofițeri în regimentele de voluntari, care veniseră din Rusia pe frontul românesc, spre a lupta pentru liberarea țărilor lor, și care, după desființarea regimentelor lor prin guvernul *Marghiloman*, ajunseseră fără nici o ocupație. Între aceștia erau zeci de preoți, profesori, avocați, ingineri, medici, studenți, învățători, negustori etc., care toți erau dornici să-și dedice timpul și energia lor pentru consolidarea românismului în Basarabia, dacă în alt loc nu le-o mai îngăduia, pentru moment, soarta.

Iată cum prezintă acest caz *România Nouă*:

„*Delegația ardelenilor și bucovinenilor la primul-ministru al Basarabiei*. – Ieri, miercuri, s-a prezentat la primul ministru al Basarabiei, o delegație de patru ardeleni și bucovineni (poetul *Octavian Goga*, căpitanul *Octavian Tăslăuanu*, *Onisifor Ghibu*, directorul *României Nouă*, și dr. *Ioncu Nistor*, profesor la Universitatea din Odesa) pentru a aduce la cunoștința guvernului Republicii că un număr mare, de vreo mie de intelectuali ardeleni și bucovineni, care nu se mai pot întoarce deocamdată în țara lor pînă după pacea generală, ar dori să se așeze în Basarabia, pentru a sluji aici marile interese ale culturii naționale.

Delegația a fost primită cu multă dragoste de d. prim-ministru, care și-a arătat bucuria că ținăra țară moldovenească dintre Prut și Nistru poate fi ajutată în aceste împrejurări grele de frații din Transilvania și Bucovina. D-sa a pus totodată în vedere delegației că despre chestiunea aceasta va raporta Sfatului miniștrilor, care va lua toate măsurile cu putință“¹²³.

Evenimentele s-au precipitat cu ațita iuțea, căci, la șase zile după aceasta, a sosit la Chișinău d. *Stere*, încît guvernul Republicii Moldovenești n-a mai avut posibilitatea să rezolve această chestiune, care ar fi putut aduce ațita folos tinerei Basarabii lipsite de lucrători pricepuți în diferitele ramuri ale vieții publice naționale. D. *Stere* s-a opus categoric ca ardelenii, care nu erau „revoluționari“ ca d-sa, să fie primiți în Basarabia, și astfel aceasta a rămas pe mîna cinovnicilor [funcționari] de odinioară și a agreaților noilor puternici ai zilei.

Apreciind acest moment în legătură cu întreaga situație a Basarabiei, d. C. Argetoianu scria următoarele cuvinte în gazeta *Îndreptarea* de la Iași:

„O unire, fie ea și o reîntregire, nu se face printr-un simplu decret și printr-o proclamație. Pe lângă partea materială mai e și partea morală, și fără o închegare sufletească nu poate fi adevărată unire. Latura sentimentală a problemei merită o băgare de seamă cu atât mai mare, cu cât Unirea nu rupea pentru Basarabia lanțurile apăsătorului regim țarist, ci urma brusc năzuințele mulțimii către Canaanul făgăduințelor revoluției rusești. Bolșevismul, care începuse să pătrundă de-a binele prin țărănimea basarabeiană și izbutise să-i întunece întru-cîtva conștiința legăturilor de neam, nu putea fi înlocuit decît printr-un naționalism luminat, pentru care trebuiau găsiți imediat propovăduitori pricepuți.

Îi aveam la îndemînă: erau ardelenii rămași printre noi în așteptarea îndeplinirii zilei de mîine, erau toți românii de peste munți, veniți cu miile din Rusia la noi, vara trecută, să ne ajute în ceasurile de grea cumpănă. Plini de vlagă și de iubire de neam, cunoscînd rostul traiului țărănesc dincolo de Prut, ce admirabili agenți de legătură sufletească ar fi putut fi ei, împrăștiati prin tote unghiurile Basarabiei. Printre dînșii erau mai bine de 800 învățători, preoți și intelectuali hîrșiți la școala luptelor naționale din Ardeal, admirabili îndrumători pentru popor și singurii semănători posibili de idei și de simțiri pe un teren atât de puțin preparat. Întrebuițarea ardelenilor peste Prut era nu numai indispensabilă pentru unirea noastră cu Basarabia, mai era încă pentru noi o datorie națională să nu uităm nici un moment, că toți acești oameni n-au venit la noi să întindă mîna ca cerșetori.

Păcatul cel mare care s-a săvîrși, e că, în locul lor, s-a trimis un fel de proconsul posomorît și boreal (d. C. Stere), care trebuia să schimbe totul printr-o lovitură de baghetă și să deștepte, ca în poveste, Domnița adormită. Pronconsulul posomorît și boreal nu numai că n-a chemat pe ardeleni să-și îndeplinească misiunea pentru care parcă dinadins îi mînase Dumnezeu înspre noi, dar încă a izgonit ca pe niște farisei din templu, pe cei cîtiva cărturari ardeleni, care din propria lor inițiativă lucrau cu succes printre frații noștri rătăciți¹²⁴.

15. În vreme ce d. Stere se comporta astfel față de ardelenii care aduseră în viața politică a Basarabiei revoluționare, ideea națională integral-românească, d-sa făcea toate eforturile pentru a altoi în viața aceleia ideile favorabile Puterilor Centrale și pentru a asigura aci toate interesele acestora. Astfel, în vreme ce pe moldoveni îi abătea tot mai mult dinspre ideea națională, spre țărănismul internațional, d-sa se ocupa cu o adevărată sollicitudine de interesele naționale ale coloniștilor germani în sudul provinciei. Iată ce citim, în această ordine de idei, în *România Nouă* din 23 iunie 1918: „În *Reichstagul* din Berlin se discută un proiect relativ la coloniile de nemți din Basarabia, prin care li se dă autonomie. Deoarece ei sînt risipiți în mai multe județe, e vorba să se facă exproprieri între moldoveni, ca nemții să fie grupați laolaltă, formînd un tritoriu național. Coloniștii autonomi vor fi puși sub protectoratul Germaniei *Kühlmann* a declarat în Parlament că acest proiect a întîmpinat cea mai bună primire din partea lui *Marghiloman*. Aflăm că în satele acestor coloniști a și venit oaste nemțească. Același proiect pentru nemții din Ucraina, a fost respins de guvernul german, de teama reacției ucrainenilor¹²⁵.

Episodul acesta explică mai limpede decît orice altceva mobilul adevărat al stăruințelor d-lui Stere pentru unirea Basarabiei...

16. Paralel cu aceste măsuri, d. Stere se îngrijea ca Basarabia să fie inundată de presa filogermană de la București și Iași: *Lumina*, *Steagul*, *Gazeta Bucureștilor*,

Momentul și Iașul. Această hrană i se oferea intelectualului basarabean, obișnuit cu marea presă rusească serioasă și cu presa românească pe care pribegi din toate țările o întemeiaseră la Chișinău. Noua presă trezi în cititori un tot mai pronunțat resentiment față de vechiul Regat și față de românism. Scriitorul *Nichifor Crainic*, care a vizitat în vara anului 1918 Chișinăul, reproducea în *Neamul Românesc* din Iași o convorbire avută cu intelectualii basarabeni despre presa românească. Acești intelectuali i-au spus d-lui *Crainic* că „gazetele românești i-au dezamăgit“. Aici cenșura de la Iași a șters câteva rânduri, după care urmează: „Această imundă spumegare (ei) o socotesc ca produsul unui spirit venal, fără nici o convingere. Le-ar plăcea ziaristul-conștiință, ziaristul-luptă, ziaristul-jertfă, la picioarele unei idei mîntuitoare. Pentru respectul sănătății lor sufletești, ziarele noastre ușuratece, ca niște femei pierdute, ar trebui interzise în Basarabia. Acestea sînt păreri autentice, culese de pe buzele lor. Dar influența noastră nefastă e variată, pătrunderea noastră peste Prut a tîrît după sine, din partea unor oameni incapabili de simțul interesului național, sumedenii de păcate ce se întind pretutindeni și speculează o situație nestatornică“¹²⁶.

17. Dar, ceea ce a fost fatal pentru întreaga dezvoltare ulterioară a Basarabei, a fost concepția politică pe care a adus-o acolo d. C. *Stere* și pe care, mai mult sau mai puțin, a menținut-o pînă astăzi. Vechiul revoluționar nu și-a dezmințit metodele sale rusești din tinerețe; el a redus întreaga activitate publică la o permanentă agitație pe chestiuni sociale, uitînd cu totul de punctele de vedere naționale, culturale și economice. În loc să fi căutat, cu vreme și fără vreme, să adune la un loc toată suflarea moldovenească din toate straturile societății, organizînd-o în vederea unei opere comune, patriotice, culturale, economice și filantropice, în loc să fi susținut o metodică operă de luminare a poporului, de emancipare economică și culturală a lui, în loc să se fi îngrijit de înființarea unor societăți cu ramificații în toate părțile țării, în loc să fi făcut cît mai strînse legăturile sufletești între basarabeni și între românii din celelalte provincii, în loc să-i fi învățat să-și iubească noua patrie, „făuritorul Unirii“ de la 1918 fu preocupat de un singur gînd: să facă din Basarabia o supapă a nemărginitei lui ambiții.

Astăzi, Basarabia n-are presă românească, nici populară, nici pentru publicul orășenesc, ea nici nu suportă în acest punct o comparație cu anii 1917-1918, aproape întreaga presă e rusească și evreiască, și cîtă presă românească se mai întîlnește, e de o violență de-a dreptul revoluționară sau lipsită de orice valoare și morală și socială și științifică.

Dar ceea ce-i lipsește, azi mai cu seamă, Basarabiei este dragostea pe care la 1917-1918 o avea pentru românism și pe care spiritul revoluționar rusesc susținut de d. C. *Stere*, nu numai în o mîină de tineri fanatici, pe care îi stăpînește, ci și în masele mari ale poporului, a făcut-o să amortească de-a binele.

18. Cele opt luni din viața Basarabiei autonome în cadrele României (27 martie – 27 noiembrie 1918, de la Unirea cu condiții, pînă la Unirea fără condiții), în care se putea face uz de serviciile celor peste o mie de intelectuali ardeleni și bucovineni, n-au fost întrebuintate în prima linie, după cum am văzut mai sus, pentru consolidarea situației noii provincii.

Greșelile inaugurate după prima Unire au fost continuate și după a doua, ceea ce a făcut pe dușmanii neamului nostru să afirme că România nu e în stare să asigure fericirea Basarabiei și că aceasta nu este bucuroasă de pasul făcut la 1918.

Oricât de mari și de regretabile ar fi însă greșelile care s-au făcut în Basarabia și a căror vină o poartă în prima linie fiii ei cu mentalitatea rusească, chestiunea unirii Basarabiei este cu mult mai dreaptă, încît ca astfel de greșeli să o poată clinti din loc. Greșelile vor trece, dară dreptul nostru la pămîntul strămoșesc, drept recunoscut și de marele areopag mondial, nu va putea fi înfrînt niciodată.

ÎNCHEIERE

1. Indiferent de aprecierile care pot însoți rolul persoanelor amestecate în evenimentele ce au avut loc în istoria Basarabiei, un fapt este mai presus de discuție: grație voinței exprimate liber de înșiși reprezentanții fiilor ei, Basarabia face parte, de opt ani încoace, din statul român.

Mulți nu s-au împăcat încă definitiv cu această situație, pe care o cred provizorie. Va trebui, poate, să mai treacă un timp oarecare, pînă cînd atît vecinii noștri de la Răsărit, cît și cei de un gînd cu ei, trăitori fie în Basarabia, fie aiurea, să se convingă de dreptatea punctului de vedere românesc și să recunoască definitiv starea de fapt de astăzi, și ca stare de drept indiscutabilă.

Și acest timp nu va putea fi departe. Căci nu numai noi avem nevoie ca în Basarabia să se sălășluiască liniștea și mulțumirea, ci și restul Europei. Dacă, după aproape două mii de ani, ramura răsăriteană a latinității a fost găsită vrednică de areopagul mondial să i se încredințeze aici la porțile Orientului, între două lumi, o misiune civilizatorie, interesul internațional însuși cere ca acestei ramuri să i se asigure, pe lîngă dreptul la existență, și posibilitatea de a trăi și de a lupta pentru a-și putea împlini acea misiune. Mai ales, după dovezile pe care de nouă ani încoace le oferă imensa Republică a Sovietelor, pentru orice observator obiectiv este evident că România, punîndu-și pieptul stavilă la Nistru în fața năvalei anarhiei distrugătoare, îndeplinește un rol de apărător al civilizației europene, și că, prin urmare, rezolvarea definitivă a chestiunii Basarabiei este o supremă cerință și din punct de vedere al politicii internaționale.

2. In ce privește atitudinea Rusiei sovietice în chestiunea Basarabiei, ea este lipsită de orice temeii, de orice consecvență și chiar de orice sinceritate.

Este lipsită de temeii, întrucît se știe că Basarabia a fost pînă în 1812 parte integrantă a unei țări românești; că la acel an ea a fost anexată de ruși în baza aceluiași „drept“, cu care marile Puteri de odinioară au împărțit între ele Regatul polon, și că, cu toate încercările rusești de a o deznaționaliza prin colonizări și printr-o serie întregă de alte mijloace, ea a rămas pînă la 1918 românească, ca limbă și ca suflet. Speranța rușilor de a asimila complet această provincie era cu totul problematică. Savantul geograf francez, *Emmanuel de Martonne*, remarcă în acest punct, cu tot dreptul: „Nu este absolut singur că evoluția (rusificării) ar fi putut realiza o asimilare completă; că Basarabia, țară de limbă românească, ar fi

fost destinată să devie o țară de suflet rusec, cum a devenit Alsacia dintr-o țară de limbă germanică, o țară franceză. Franța s-a purtat altfel în Alsacia: ea n-a ținut poporul în ignoranță, ci i-a dat cu mână largă toate libertățile¹²⁷.

Atitudinea sovietelor este neconsecventă, întrucât printr-un lozincile Revoluției de la 1917 era și aceea care preconiza dreptul popoarelor de a-și determina singure soarta lor (*samoopredleniie*). Basarabia, care avea de partea ei și dreptul istoric și dreptul etnic, a făcut uz și de acest drept al *samoopredleniei*, afișat de Revoluția rusească, drept de care s-au folosit și Finlanda, Estonia și Letonia.

A inventa ulterior motive pentru un nou plebiscit, după ce voința Basarabiei a fost exprimată liber de patru ori: la 21 octombrie și la 2, respectiv la 6 decembrie 1917, apoi la 24 ianuarie și la 27 martie (9 aprilie) 1918, este un nonsens politic, pe care nimenea nu-l poate lua în serios. Oare, la 1812, Basarabia a fost luată de ruși în baza vreunui plebiscit al locuitorilor? Oare soarta Basarabiei românești trebuie s-o hotărască populația străină, colonizată de ruși, în veacul din urmă, și nu poporul românesc însuși, care de veacuri constituie nu numai majoritatea populației acestor plaiuri, ci și populația cea mai veche, aborigenă? Căci, în adevăr, după cum, cu drept cuvânt, observă d. *Em. de Martonne*: „În Basarabia, popularea stepii, în loc să se facă cu încetul, prin descălecarea românilor din munți și coline, a fost întreprinsă de guvernul rus ca o colonizare oficială. Au fost așezați germani din Polonia și din Rusia, bulgari aduși din câmpiile balcanice și chiar ucraineni. Sudul Basarabiei a devenit astfel cel mai curios mozaic de rase. În special, au fost favorizați germanii. Li s-au dat, scutite de impozite, cote de câte 20–50 hectare... Un alt element introdus de asemenea de către ruși, au fost evreii. Ei locuiesc la orașe, unde formează adeseori majoritatea populației, ca d. e. la Chișinău, Orhei, Bălți ș. a.”¹²⁸.

Pe ce bază morală pot pretinde sovietele ca viitorul Basarabiei să fie hotărât prin aceste populațiuni venetice, și nu prin populația băștinașă moldovenească, al cărei cuvânt a fost spus de atâtea ori?

Dacă se poate vorbi despre plebiscit în legătură cu elementul moldovenesc din vechea Rusie, apoi aceasta nu poate avea loc decât cu privire la cei peste o jumătate de milion de moldoveni de dincolo de Nistru. Cît de indiscutabil drept au acești fii ai neamului românesc la teritoriul locuit de ei, aceasta se vede din însăși atitudinea sovietelor, care s-au simțit îndemnate să creeze acolo cunoscuta *Republică Moldovenească*.

Acolo, în această republică, să fie consultată în mod liber voința poporului prin plebiscit, dacă bolșevicii operează în mod cinstit cu acest principiu.

Din parte-ne credem că o astfel de încercare ar duce și de astădată la aceeași manifestare a voinței moldovenilor, care a avut loc la 17 decembrie 1917, în congresul de la Tiraspol, cînd țărănimea de peste Nistru a cerut stăruitor „*soindinirea* (unirea) cu Moldova“ (România). „Să ne soindinim cu frații noștri din Moldova“ – spuneau țărani prezenți la acel congres. „Oamenii de la țară sînt trimiși cu aiastă vorbă, să fim cu D-voastră împreună. Cu aiasta ne așteptă pe la noi la sate“!¹²⁹.

Atitudinea Rusiei sovietice în chestia Basarabiei e lipsită – precum am spus – și de sinceritate. Altfel n-ar fi explicabile nesfîrșitele încercări de a înscena „*revoluții*“ pe pămîntul Basarabiei și de a menține aci o stare de permanentă tensiune a spiritului.

După ce timp de o sută de ani rușii n-au făcut altceva față de Basarabia, decât s-o exploateze și s-o ție în ignoranță, astăzi ei continuă prin toate mijloacele posibile să mențină înlăuntrul ei o stare de nesiguranță, pe care la un moment dat s-o poată

exploata în vederea unei eventuale noi anexări, care ar preface în adevăr problema basarabeană într-o nouă problemă alsaciano-lorenă.

Față de astfel de tendințe agresive, întreaga opinie publică mondială este datoare să se puie în gardă, pentru a termina definitiv cu o chestiune pe cât de gravă, pe atât de simplă, de dreaptă și de firească.

3. Dacă, din punctul de vedere al politicii externe, chestiunea Basarabiei se prezintă în aceste condițiuni destul de grave, nu este mai puțin adevărat că ea comportă o anumită gravitate și din punctul de vedere al politicii interne, gravitate care, departe de a fi cauzată numai de evenimentele petrecute de la 1918 încoace, este un produs firesc al întregii dezvoltări a Basarabiei în cursul veacului din urmă...

Îndelungata viețuire a Basarabiei sub ruși, fără legătură cu restul românismului, a creat acolo anumite stări sufletești și sociale deosebite, a căror cunoaștere adevărată reclamă o adâncă pătrundere și a căror îndrumare cere, pe lângă un tact deosebit de fin, și o perseverență neclintită. Analiza îndelungatului proces istoric de peste o sută de ani și a trecerii de la regimul rusesc la cel românesc, analiză făcută în paginile precedente, a căutat să pună în mod documentat în evidență acele stări, pentru ca atât cîrmuitorii țării, cât și singuraticii cetățeni ai ei, văzîndu-le, să înțeleagă mai bine nu numai trecutul, ci și datoria pentru viitor.

Rămas, după 1812, fără conducători proprii, căci și boierimea și preoțimea „moldovenească“ își fixaseră ca obiectiv Petrogradul¹³⁰, poporul „moldovenesc“ din Basarabia a fost avizat timp de peste un secol, aproape exclusiv la sine însuși, la tradiția sa simplistă și la voia Domnului înfățișată prin strămoșescul așezămînt al Bisericii. Grație acestei izolări de restul neamului, moldovenii, în mod fatal, au avut în cursul întregului secol de despărțire o dezvoltare din ce în ce mai diferențiată de a românilor din celelalte provincii, pînă ce, în deceniile din urmă, au ajuns să nu se mai simtă ca parte organică a românismului. În acest proces de transformare, a jucat un rol deosebit religia, care, cu toată identitatea ei dogmatică cu cea a poporului român de pretutindeni, prezintă profunde deosebiri față de aceasta. Pravoslavia rusească, nespus de bogată în formele ei de manifestare, începînd de la bisericile pompoase, de la slujbele fastuoase, de la icoanele făcătoare de minuni, de la pelerinaje, de la mulțimea sfinților ruși și pînă la „Împăratul“, protectorul și capul văzut al Bisericii, această pravoslavie a avut o influență incomparabil mai hotărîtoare asupra vieții fraților de peste Prut, decît ortodoxia grecească sau românească asupra românilor din celelalte provincii.

În lipsa unei păтури conducătoare naționale, conștiente de chemarea ei de diriguitoare a destinului poporului „moldovenesc“, aproape singurul factor, care a determinat viața acestuia a fost, așa dară, religia, în vreme ce în Vechiul Regat, în Transilvania și în Bucovina, în ultimele trei sferturi de veac, viața a fost determinată în partea cea mai mare de ideea națională, culturală, politică și economică. În vreme ce românii din celelalte țări și-au cheltuit în epoca aceasta de adînci prefaceri aproape întreaga lor energie în lupte pentru o bună organizare a țării, pentru mărirea acesteia, pentru înaintarea ei pe toate terenurile, basarabenii au fost preocupați exclusiv de grijile momentului, de mîntuirea sufletului, de dobîndirea păcii creștinești. În locul unui creștinism militant, pus în slujba intereselor de viață din această lume, moldovenii au fost stăpîniți de un creștinism competitiv, resemnat, plutind într-o vagă atmosferă de frăție generală și de transcendentalism, fără înțelegere pentru marile probleme ale vieții moderne.

Această mentalitate specială explică și „ignoranța“ și „imobilitatea“, și „rusificarea“ moldovenilor, de care s-au poticnit necontenit atît încercările revoluționarilor ruși, cît și a acelor basarabeni așezați în țară, precum și toate silințele guvernanților de la 1918 încoace.

Fără a deveni „români“, ceea ce presupunea străbaterea lor de conștiința unității de neam și de aceea a unei misiuni înalte în lumea aceasta, precum și participarea lor efectivă la viața națională, culturală și economică, și fără a se fi rusificat, moldovenii au rămas, pînă în pragul vremurilor noi, ceva intermediar între români și ruși, socotindu-se și fiind socotiți pur și simplu moldoveni sau basarabeni.

Situația aceasta însă trebuia lichidată odată. Trebuia să vină un moment, în care basarabeni să hotărască definitiv dacă vor să fie români sau vor să se contopească cu totul în marea rusească. Momentul acesta îl îmbie revoluția de la 1917. Ea oferi moldovenilor ocazia de a-și da seama de situația lor și de datoria lor. Desmeticindu-se ca prin minune din ideologia revoluționară rusească și ajutați de împrejurările prielnice, pe care nimeni nu le putuse prevedea, ei simțiră deodată, în chip tainic, porunca inimii și a sîngelui lor și se aruncară cu toată încrederea și dragostea în brațele fraților lor români, hotărîți să trăiască de aci încolo aceeași viață cu ei.

4. Dar un trecut de o sută de ani, străbătut atît de adînc de influențe străine, nu se putea lichida de la un moment la altul.

„Unirea în cugete și în simțiri“ avea nevoie de mai mult timp, decît actul pur politic al proclamării ei.

Și aici trebuie să recunoaștem marea greșeală pe care toată lumea a făcut-o față de unirea Basarabiei: nimeni nu și-a bătut în mod serios capul cu studierea bazelor și a metodelor celor mai indicate pentru realizarea firească a ei. Dimpotrivă, atît conducătorii localnici, cît și cei de la centru, au procedat față de Basarabia fără nici o luare în seamă a sufletului ei, a nevoilor ei, a dorințelor ei, ceea ce au îndepărtat-o sufletește de ceea ce ea, în momentele ei mari, dorise atît de fierbinte.

Oricît de dureroasă ar fi această constatare, ea nu trebuie să ne umple de o îngrijorare peste măsură. Fenomenul acesta nu s-a produs numai în Basarabia, el este aproape identic și în Alsacia-Lorena, unde marea națiune franceză n-a izbutit nici ea să creeze o stare normală de lucruri.

Cineva spunea, nu de mult, că puternica împărăție a Țarilor n-a izbutit să rusifice Basarabia în curs de un secol, în schimb România a izbutit în cîțiva ani de zile.

Oricît de exagerată ar fi această vorbă, pe care o dezmente realitatea la fiecare pas – căci, în afară de marile reforme sociale, ca cea agrară și cea electorală, Basarabia a fost împărțită de o serie de binefaceri de ordin cultural, ca școli de toate gradele, în limba poporului, naționalizarea Bisericii, bibliotecii la orașe și la sate, societăți ș.a. – ea este într-un anumit sens adevărată. De fapt rușii n-au reușit să introducă în masele largi ale Basarabiei spiritul revoluționar destructiv pe care-l întîlnim în Basarabia de la unirea ei încoace cu România, sarcina aceasta a rămas să fie îndeplinită, ce e drept, tot de revoluționarii ruși, sub stăpînirea românească.

În acest sens, procesul [trecerii] de la Basarabia rusească la Basarabia românească nu numai că nu s-a terminat prin Unirea de la 1918, dar el de abia de aici încolo trebuie să înceapă.

Unirea Basarabiei cu România, compromisă printr-o serie de acte dictate de ambiții megalomane, trebuie făcut abia de azi înainte.

5. Ceea ce-i trebuie mai întâi de toate Basarabiei pentru a putea asigura fericirea fiilor ei și a țării din care face parte, este un examen de conștiință al conducătorilor ei. Acest examen, făcut în deplină sinceritate, le va spune că drumul bătătorit de opt ani încoace a fost greșit, și că, în consecință, trebuie să-l abandoneze. Din acest examen vor trebui să iasă noile directive, care trebuie să determine opera de refacere a Basarabiei.

Noile directive vor trebui să se bazeze pe următoarele cinci idei:

1. Ideologia orientală, moștenită de la ruși, trebuie înlocuită cu ideologia constructivă a Apusului, care stăpânește lumea fără întreruperi de mai bine de două milenii și jumătate, cu alte cuvinte, Basarabia trebuie să facă astăzi ceea ce vechile Principate Române au făcut cu o sută de ani în urmă: să-și schimbe definitiv orientarea dinspre Răsărit spre Apus.

Dacă veacuri de-a rândul a existat în sînul poporului român de pretutindeni și, în secolul din urmă, în special la Români basarabeni, o simpatie și o admirație chiar, față de împărăția rusească, aceasta se explică în mare parte prin situația noastră națională precară. Împrăștiati sub mai multe stăpîniri străine și slăbiți, prin aceasta, în putința noastră de afirmare și de consolidare, despărțiți cu totul de popoarele apusene de aceeași rasă cu noi, fără a putea beneficia de influența culturii lor și de sprijinul lor, era firesc să căutăm un sprijin la marea Împărăție vecină, care ne fascina, printre altele și prin identitatea religiei.

Dar, cu vremea ce înainta, noi am ajuns la vîrsta de majorat: grație luptelor pentru unitate și progres, astăzi formăm un corp național unitar și indivizibil, străbătut de o puternică conștiință a ființei și a misiunii noastre, fiind în același timp în legături strînse nu numai cu frații noștri latini din Apus, ci cu întreaga lume de acolo, din ideile căreia trăim, în partea cea mai mare.

În același timp, Rusia, prin evenimentele de la 1917 încoace, s-a dovedit potrivnică unei vieți pe care s-o putem lua ca pildă de urmat; ea a ajuns să fie confinată de aproape întreaga lume, ceea ce, cu toată identitatea de religie, face ca orientarea noastră spre ea să fie pentru totdeauna imposibilă.

2. Ideea socială, pe care o mîină de conducători cu educație și cu mentalitate rusească o agită de la Unire încoace, adeseori în forme violente, trebuie să fie înlocuită cu ideea națională integrală; în cadrele acesteia să se realizeze revendicărilor sociale juste.

„Patriotismul și politica națională sînt lucruri care în Rusia trebuiesc create de acum încolo“, scria în februarie 1917 ofițerul francez al cărui memoriu informativ l-am reprodus la pag. 89 ș.u. Aceste cuvinte – mutatis mutandis – trebuie să le reînprospătăm în memoria tuturor basarabenilor, indiferent de naționalitate. Veșnicele cîrtiri în contra noii patrii, care i-a ferit de soarta nenorocită a celor de peste Nistru, trebuie să înceteze și locul lor trebuie să-l ia patriotismul adevărat, fără de care nu se poate dura o viață fericită pe seama popoarelor.

3. Realitățile sufletești și sociale ale Basarabiei trebuiesc temeinic cunoscute, în vederea păstrării și generalizării a ceea ce este bun în ele.

4. Stările din Basarabia trebuiesc adaptate cu tact și cu înțelegere la nevoile generale ale țării, fără zguduiri, fără uzura zadarnică de timp și de energie de pînă acum.

5. Chestiunea Basarabiei trebuie așezată, peste tot, din nou în cadrele integrale românești din anii 1917–1918, din care a scos-o politicianismul care a remorcat-o exclusiv la interesele lui egoiste.

6. In cadrele acestor idei credem că toate problemele basarabene își vor găsi justa lor rezolvare, spre mulțumirea atât a basarabenilor, cât și a întregii țări.

Cu o bună îndrumare în acest sens, sîntem încredințați că elementul „moldovenesc“ din Basarabia, înzestrat de la natură cu daruri mai bogate decît românii de prin alte regiuni, nu numai că-și va reveni în fire, dar va ajunge cel mai sănătos și cel mai prețios component al vieții naționale integrale.

Și astfel se va plini Scriptura, care zice: Piatra pe care a nesocotit-o Ziditorul, a ajuns piatra din capul unghiului.

ANEXE

Cîteva cuvinte despre ANEXELE acestui volum

În paginile ce urmează se publică 186 bucăți, în versuri și proză, datorate celor 64 de scriitori basarabeni, care în anii 1917–1918, s-au simțit îndemnați să-și aștearnă pe hîrtie simțămintele și gîndurile lor în legătură cu marile vremuri de prefacere. 162 din ele au văzut lumina tiparului în gazetele *Ardealul* și *România Nouă* din Chișinău, conduse de scriitorul acestor rînduri: restul de 24 se publică acum pentru înția oară, după manuscrisele originale, rămase în păstrarea lui.

Valoarea acestor scrieri este destul de mare nu numai din punct de vedere istoric și politic, ci și din acela literar și cultural.

Ele ne dau dovadă că sufletul poporului basarabean, care a stat o sută de ani înnăbușit de ruși, și care de la Unire încoace se zbuțumă neconținut, fără a-și găsi un punct de sprijin, este un suflet plin de simțiri nobile, de duioșie, de entuziasm, de judecată, că el este deosebit de bine dotat și aplecat și spre cele mai grele chestiuni din orice domeniu al vieții.

Dacă am face, în baza acestor documente, un studiu comparativ între aptitudinile basarabenilor și între acelea ale românilor din oricare altă provincie, sîntem încredințați că rezultatul n-ar fi în defavoarea basarabenilor. Dimpotrivă; nu credem ca vreo provincie românească să fi fost în stare a arăta zeci de mînuitori ai condeului, în materiile cele mai diferite, într-o epocă atît de scurtă, la începutul renașterii ei naționale, după o evoluție atît de primitivă și după un somn atît de îndelungat. De asemenea, nu se va putea găsi în istoria poporului nostru din celelalte provincii un caz analog de evoluție atît de rapidă a ideii naționale și de adaptare la o viață politică atît de complexă ca aceea pe care și-au creat-o basarabenii.

Ei oferă în același timp și cea mai admirabilă dovadă de adaptare culturală: în mai puțin de un an de zile ei au învățat alfabetul latin, care în celelalte provincii a reclamat decenii întregi de frămîntări, ei și-au însușit cea mai avansată ortografie și au evoluat pe deoparte de la „limba proastă moldovenească“, la limba literară românească, pe de alta de la concepția pur religioasă a vieții, la o concepție aproape de-a-ntregul modernă, în sens apusean. Și, ceea ce este fără precedent în istoria poporului nostru, ei s-au ridicat pînă la marea concepție a mesianismului românesc, politic și cultural.

Anexele noastre mai au, pe lîngă toate acestea și o valoare politică: ele dovedesc că unirea Basarabiei n-a fost făcută sub presiunea baionetelor românești, cum afirmă rușii, nici grație înțelepciunii politice a 2–3 indivizi, ci ea a pornit în mod firesc din sufletul poporului și a crescut, cum crește o plantă așezată în pămînt bun, avînd lumina, căldura și umezeala necesară. Tocmai de aceea, cu toate greșelile care s-au făcut neconținut pe contul Basarabiei, unirea ei va rămîne definitivă.

*

Păcat că începutul făcut la 1917–1918 de către mulțimea de mînuitori ai condeului și de devotații lucrători în ogorul național, n-a fost continuat în aceeași direcție. Păcat că, din cauza întinderii politicianismului sterp în Basarabia, aceasta a încetat de a mai avea o presă sănătoasă, susținută cu obolul lor sufletesc de către mulțimea scriitorilor, și, peste tot, o viață națională străbătută de toate acele idei superioare, care asigură progresul unui popor.

Să nădăjduim că amintirea vremurilor de la 1917–1918 va trezi iarăși la viață forțele adormite și le va pune la lucru, adăugînd la cele vechi, și forțe noi, spre gloria Basarabiei, a românismului și a latinității.

*

Lăsăm să urmeze mai jos lista celor 64 scriitori, cu arătarea numărului de bucăți scrise de fiecare¹³¹: 1. *N. N. Alexandri* (2); 2. *Elena Alistar* (4); 3. *Ion Andronic* (2); 4. *V. I. Apostolachi*(1); 5. *I. Arhip* (1); 6. *P. Archirie* (1); 7. *C. I. Bălan* (1); 8. *T. Bârca* (1); 9. *Șt. Bărcariu* (1); 10. *Vi. Bodi* (1); 11. *A. Bocescu* (1); 12. *Dim. Bogos* (14); 13. *Vlad Bogos* (2); 14. *Teodor Bogos* (1); 15. *Ștefan Bulat*¹³² (1); 16. *Ion Buzdugan* (5); 17. *Grigore Cazacliu* (4); 18. *Vlad Cazacliu* (6); 19. *Vlad Chirilov* (2); 20. *Ana Ciaicovschi* (1); 21. *Ștefan Ciobanu* (2); 22. *D. Cireș* (1); 23. *T. Ciubara* (1); 24. *Anastasia Cosciug* (3); 25. *G. Culiac* (1); 26. *Igumenul Dionisie* (4); 27. *Elena Dobroșinschi* (16); 28. *Iustin Frățiman* (12); 29. *Iulian Friptul* (1); 30. *C. Gîdeiu* (1); 31. *G. Golescu* (1); 32. *P. Gheorghian* (2); 33. *Arhimandritul Gurie* (6); 34. *V. Harea* (15); 35. *St. Haritonov* (1); 36. *T. Jireghie* (21); 37. *T. Ioncu* (1); 38. *V. Loghinescu* (2); 39. *G. Mare* (1); 40. † *Al. Mateevici* (1); 41. *G. Mițul* (1); 42. *M. Minciună* (2); 43. *V. V. Movileanu* (1); 44. *A. Murafa* (7); 45. *G. Năstase* (1); 46. *Vera Nicolaeva* (1); 47. *Un ofițer moldovan* (2); 48. *T. Pădurariu* (1); 49. *V. Parpalac* (1); 50. *I. Podlesnâi* (1); 51. *Tudos Roman* (1); 52. *I. Poziumschi* (1); 53. *Ioanichie Roșca* (1); 54. *Ana Tonu* (1); 55. *Const. Popescu* (9); 56. *Georghe Tudor* (8); 57. *F. Rotariu* (3); 58. *N. Stadnicov* (1); 59. *N. Țânțar* (1); 60. *Sana Vana* (1); 61. *I. Zagaevschi* (1); 62. *Elena Zaharov* (1); 63. *C. Zaharcu* (1); 64. *M. Zavatu* (1);

1. ÎN ZILELE NEGRE;

Preotul P. Gheorghian, 1905¹³³

De ce nu pot striga c-o voce uriașă,
Că traiul nostru e-o jale, o robie?
De ce-și bat joc dușmanii de-un popor
Ce o să aibă traiu-n vecinicie?

Noi toți zăcem-n adîncă disperare,
Lipsiți de fericirea sufletească,
Dar vai, dușmanilor, că nici în asuprire
Nu se doboară limba românească.

Și țara noastră scumpă, bogată și frumoasă,
De-i năvălită azi de litfele păgîne,
Nu e tîrziu, și-i mare Dumnezeu,
Și cine știe ce ne-așteaptă mîine?

Suna-va ceasul desrobirei, mîine,
Și lanțul va cădea în praf însîngerat
Și vei cunoaște-atunci, tu bietule Române,
C-atît amar de vreme ai stat îngenunchiat.

2. DE CE?,

Preotul P. Gheorghian, 1907

De ce prin curtea noastră largă
N-aud eu graiul nostru, mamă?
De ce copiii nu mă chiamă
La joc cu dînșii?
Mă simt străin... Cu bună seamă
Prin sate-n țară toți vorbesc
În graiul nostru românesc?
De ce atunci nu ne mutăm
La țară?
Am fost eu astăzi la Nicuță
Și el n-a vrut la noi să vie,
Mi-a spus că l-a oprit tătuța
Mai mult cu mini să se-nîlnească,
În graiul meu să mai vorbească.
Mi-a spus că umblă el la școală,
Și limba noastră românească

E pentru lingură și oală,
Și numai limba cea rusească
Vorbește lumea în oraș...
Dar cum vorbesc în școli la țară?
Eu cred că numai românește.
Ții minte, a fost astă vară
Bunica mea de la Zgărdești
Și ea spunea că casa lor
Nu se mai vede dintre pomi
Și că lui Ghiță-i este dor
Ca să mă vadă... că la toamnă,
Cînd s-a culege poama-n vii
Noi ne vom duce pe la ei.
Așa dar e, cu bună seamă?
Stai singur zile-ntregi de vară
Și mi urît mie-n oraș...
Cînd vom pleca la țară?
– Taci dragul mamei copilaș,
Că peste două săptămîni
Te duc la țară.
De ți-a plăcea, rămîi cu Ghiță,
Cu dînsul te-i juca la vie,
Îi strînge poamă, nuci și prune.

– Dar cum vorbește Ghiță, mamă?
– Mai rabdă, mama tot ți-a spune.
Vorbește Ghiță românește,
Și toți copiii-n cap ca dînsul,
Și au ce vrei... că biata țară
Aduce toate la oraș,
Și toți muncesc în cîmp și-n vii
Purtînd a muncii grea povară.
Aci-n oraș vorbesc rusește,
C-așa e moda... dar în țară
Nici un copil nu se găsește
Străină limbă să vorbească.
Îi crește mare, – și vei ști
Că noi sîntem cu toți Români,
Că soarta crudă din trecut
Ne-a dat în mîină la păgîni
Și-a pus cordoane pe la Prut...
Dar țara noastră, țara mamă,
E largă, mare și bogată,
Și cei care Români se chiamă
Cu toți eram o țar-odată.

Păgînii dar ne-au despărțit
Și brazdă nouă ni-au făcut,
La blestematul cel de Prut.
Seca-va Prutul dar odată...
Îi crește mare și-i vedea
Tu țara noastră-ntreagă, toată...
Taci, nu te plînge-i crește mare
Și-i ști că nu mai ești străin,
Că cii străini viind în țară
Ne-a-mplut viața de venin.
Dar pîn-ce ești copil, te joacă
Și singur... Mama o să-ți facă
Un cărucean. Ți-a cumpăra
Din tîrg un cal; l-ei înhăma,
Te-i duce-n piață și-i lua
Tu o cutie de bomboane,
Și cînd ne-om duce la Zgărdești
La cei copii numai vom da
Care se spun că-s românești.

3. LIBERTATEA,

Elena Dobroșinski, în „Ardealul“, nr. 6/5 noiembrie 1917, p. 2

Norodului moldovenesc

Vînturi line-au aburit,
Norii suri s-au lămurit,
Mîndru soare-a răsărit,
Peste neamul pedepsit.

O noroade oropsit,
Chinuit și obosit,
Scoală, ceasul ți-a venit,
Visul azi ți s-a-mplinit.

Iată, Viața trecătoare
Azi la tine-a căutat,
Și o floare mîndrișoară,
Pe-a ta soart-a aruncat.

Înțelegi acum, noroade,
Că această floare sfîntă
„**Libertate**“ e numită –
Domnul bine o cuvîntă.

4. MOLDOVENILOR!

Pant. Archirie, ucenic la școala de vierit din Chișinău, în „Ardealul“, nr. 7, 12 noiembrie 1917, p. 3

Într-a noastră scumpă țară
Crește-un pom cu dulce poamă,
Să hrănească Moldovenii,
Orășenii și sătenii.

Dar n-avem noi o unire,
Să trăim toți cu iubire,
Să culegem cele poame
După care ducem foame.

Limba noastră, limba mamă
S-o păzim cu mare samă,
Ea ca roza să-nflorească
Domnul sfânt s-o întărească.

5. DESCHIDERA ȘCOALEI MOLDOVENEȘTI DIN SATUL SURUCENI

în „Ardealul“, nr. 8, 19 noiembrie 1917, p. 4

În ziua de 9 Noiembrie 1917, fiind de față comitetul din satul Suruceni, ținutul Chișinău, preotul *Vasilie Cernitu* și părintele igumen *Dionisie*, starețul mănăstirii Suruceni, învățătoarea *Ana Tonu*, mai înainte de a începe învățătura copiilor în limba moldovenească, a spus copiilor următoarea cuvîntare:

Dragi copii!

Fericită este soarta voastră, că voi sînteți cei dintîi copii pe cari, după ce în leagăn mama v-a dezmiertat și drăgostit în limba noastră românească sau moldovenească, acum cu mila lui Dumnezeu voi veți începe a vă lumina în aceeași limbă moldovenească, și veți fi începători ai unui șir de oameni deștepți și luminați în toate științele. ce școala nouă vi le dă. Voi întîi, dragilor copii, veți primi și veți căpăta cele mai scumpe simțiri pe care vi le-a descoperi vouă istoria frumoasă a neamului nostru. Cred că dacă părinții voștri și frații noștri moldoveni pînă acum se rușinau de numele ce-l purtau ca niște Moldoveni, voi nu numai nu vă veți rușina, dar cu mare fală și mîndrie veți povesti tuturor, că sînteți Români – ramuri din slăvita rădăcină romană.

Dragi copii! Mă simt foarte fericită, că am ajuns la acea vreme, de care mult dorea luptătorii pentru fericirea neamului nostru, și că la deșteptarea și luminarea lui sînt chemată și eu, ca să lucrez după puterea mea. Dragi copii! După cum vedeți,

eu sînt tînărară; numai ce am sîrșit gimnaziu, și din școală m-am abătut drept la voi în școală, și am mare dorință ca științele căpătate de mine în școală, să le împart cu voi. Eu sînt moldovancă și voi sînteți moldoveni, de un neam sîntem și de un sînge. Eu vă poftesc, dacă voi adevărat voiți știință și învățatură, să fiți liniștiți, să nu faceți larmă, da să luați aminte toți la cuvintele mele, pentru ca să nu zic eu de multe ori pe un loc. Dacă îiți fi cuminți, eu vă voi avea pe toți cei mai de aproape prieteni, și am să vă iubesc așa cum m-a iubit și pe mine acei ce m-au învățat. Copiilor! Să ne rugăm lui Dumnezeu să ne ajute, ca învățatura ce o începem să ne fie cu sporii și de folos!

Dumnezeu să ne ajute!

6. STEAUA MEA

în „Ardealul, nr. 8, 19 noiembrie 1917, p. 2

Stele multe sus pe cer,
Foarte mîndru strălucesc,
Multe chinuri și dureri,
Ele-n lumea grea privesc.

Numai peste calea mea
Nu lucește a mea stea...
Cînd suspin, ea se ascunde,
Cînd o strig, ea nu răspunde...

7. LA DESCHIDERA UNEI ȘCOALE

Învățătorul T. Ciubară, în „Ardealul“, nr. 12, 17 decembrie 1917, p. 4

Cuvîntarea învățătorului T. Ciubară, rostită în ziua de 27 noiembrie 1917, la deschiderea școlii din Sărata-Nouă (ținutul Bălți).

Oameni buni și dragi copii!

După ce a răsărit soarele slobozeniei în Rusia, toate națiunile s-au liberat de a se lumina și de a învăța în limba strămoșească. Eu, care am avut noroc de a primi loc în satul domniilor voastre, sînt moldovan din talpă, și mă bucur acuma, că am ajuns ziua aceasta, să fiu de folos neamului din care mă trag și eu. Încă pe banca școlii eu așteptam această sîntă zi. Și acolo în școală eu gîndiam de copiii moldoveni, pe care trebuia să-i înveți în limbă streină, să-i depărtezi de lucrurile acelea pe care le știau ei. Și acolo în școală eu găseam spioni pe profesori, pentru că ne rupea de la o haină frumoasă, ca să ne pue petic la o rufă. Nici nu-mi ajung cuvinte, ca să vă spun de toate acelea pe care le-am pătimit eu în vremea de apoi. Cu ce bucurie, cu ce silință, am plecat eu la Chișinău, cînd am auzit de o făclie care se aprinde pentru Moldoveni. Mulți Moldoveni deocamdată stă la gînduri, și ne

punea bețe în roată, numindu-i pe sărmanii Moldoveni separatiști, provocatori etc. Mi-aduc aminte de vremea aceea, când sărmanii Moldoveni erau șuierați și chinuți pentru dreptate. Stam cu inima cernită, când vedeam că se scoală un Moldovan ticălos și vorbea multe de toate. Eu însumi ziceam: „O ticălosule, blăstămatule, și nemințitul, la ce te-a adus împrejurările cele vechi!“

Dar Domnul, care în toată vremea și tot ceasul nu lasă pe Moldoveni să se prăpădească cu totul, ci le arată o făclie licărind și puțin luminând. Așa făclie a fost gazeta „Cuvîntul Moldovenesc“ și cu lucrătorii ei; de acolo a zburat înfruntarea scîntee pentru luminarea poporului moldovenesc, care de o sută și cinci ani stă în întuneric, așteptînd o cît de mică scînteie. Vrăjmașii stau între noi; noi singuri rămînem flămînzi, le îngrășem gîtlejul, hrănindu-i. Dar vrăjmașii au uitat bunătatea noastră și se ațin cu toții ca să ne stingă scînteia. Scînteia a picat în o scirtă cu paie și s-a făcut un mare foc, de la care a trebuit să înapoeze dușmanii renașterii poporului nostru.

La această văpaie au alergat Moldovenii, ca să încălzească trupurile și sufletele răcite de atîta vreme. Cu toții au adăugat cîte un vreasc, ca focul să ardă și să nu se mai stingă în veci. Cîte o scînteie de la acel foc am luat și noi învățătorii și ne-am împrăștiat prin toate unghiurile Basarabiei ca să vă încălzim pe toți Moldovenii. Așa scîntee este școala, și pentru aceasta nu stați la îndoială să veniți și vă veți încălzi.

Voi, dragi copii, fiți atenți și cu tragere de inimă luați această scîntee, că ea vă va lumina pe voi, pe toată viața. De acum înainte voi nu veți fi ruși de la scumpele cuvinte „mamă“, „tată“, „apă“, „papă“, cu care s-a deschis gura voastră. Voi sînteți pietrele unei case frumoase pe care noi Moldovenii dorim să o facem. Cu ajutorul vostru noi vom răsădi o grădină cu fel de fel de flori, care va înflori întotdeauna și niciodată nu a veșteji.

Să ne rugăm lui Dumnezeu și cu „Doamne ajută“ să mergem înainte.

8. CRĂCIUNUL

Arhimandritul Gurie, în „Ardealul“, nr. 13, 24 decembrie 1917, p. 1

Hristos este pacea
noastră (Efes. 2, 14).

1917 ani înapoi, o noapte întunecoasă acoperea tot pămîntul. Vitleemul cu împrejurimile lui era adîncit în somnul nopții. Numai niște păstori se luptau cu somnul, în apropierea lui, păzind turmele lor. Nimenea nu se gîndia la ceva deosebit, n-aștepta nimic neobicinuit. Cînd iată că un fulger de lumină a tăiat întunericul nopții și păstorii au stat uimiți, cuprinși fiind de frică. „Și a stătut înaintea lor îngerul Domnului și le-a zis lor: Nu vă temeți, că iată vă vestesc vouă bucurie mare, care va fi la tot norodul. Că s-a născut nouă astăzi, în cetatea lui David, Mîntuitor, carele este Hristos Domnul“ (Luca 2, 12). Tremurînd ascultau păstorii pe vestitorii cerului și nu se puteau dumeri – ce anume trebuie să se săvîrșească... Deci îndată s-au arătat o mulțime de îngeri și în tăcerea nopții a răsunit cîntarea lor minunată: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voie“, care a tîlcuit păstorilor însemnătatea nașterii lui

Hristos. Sunetele acestei cântări minunate a îngerilor au umplut de bucurie inimile păstorilor. Ei cu inimile lor simple au înțeles că nașterea Pruncului prevestită de înger este o faptă măreață, că ea arată mărirea lui Dumnezeu și va aduce pace pe pământ, bunăvoință între oameni. Din noaptea aceea și pînă azi această cîntare îngerească trezește în inimile tuturor credincioșilor simț de bucurie...

Se bucură inima omului pentru că simte că mărirea lui Dumnezeu se arată în milostivirea Lui, în nemărginita iubire a Lui către oameni, după care „așa a iubit Dumnezeu lumea, că și pe Fiul său Unul născut l-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară ci să aibă viață veșnică“. El a trimis pe Fiul său pe pământ, ca „să ispășească pe cel de supt lege“, ca să slobozească pe om din robia păcatului. Sunetele cîntărei îngerești rădică în sufletul omului simțire de bucurie, pentru că el de acu nu mai e „rob, ci fiu; și dacă e fiu, apoi și moștenitor al lui Dumnezeu prin Isus Hristos“ (Gal. 4, 7). Grea și dureroasă este robia păcatului, cînd voința omului este legată, cînd omul face nu ceea ce voește, ce cere cugetul, binele, ci ceea ce nu voește și cer poftete, adecă răul. „Mărire întru cei de sus Lui Dumnezeu“ că prin nașterea Fiului Lui Dumnezeu cerul s-a unit cu pământul, omul s-a împăcat cu Dumnezeu, s-a făcut iarăși fiul dragostei Lui Dumnezeu, pentru că „Dumnezeu a trimis în inimile noastre pe Duhul Sfînt, carele strigă: „Ava, Părinte“ (Gal. 4, 6). Au căzut lanțurile grele ale păcatului! S-a arătat scumpa și mult așteptata slobozenie! Hristos a luat asupra Sa păcatele a toată lumea și le-a pironit pe cruce. Noi sîntem slobozi de păcat și simțim că Dumnezeu este Părintele nostru, – nimic nu ne desparte pe noi de Dînsul. Hristos este pacea noastră.

Se bucură inima oamenilor că venirea Mîntuitorului va aduce pace și bunăvoință între oameni. Slobozania de păcat, biruința asupra egoismului, mîndriei, zavistiei și urei, întărind în inimă liniștea sufletească, va introduce și în viața obștească pace și liniște. Oamenii și noroadele nu vor mai fi unii pentru alții lupi, setoși de sînge, ei vor părăsi toate simțirile cele de fiară sălbatică și va sosi vremea păcii de obște, prevestită de prooroci, cînd noroadele vor face săbiile lor fiare de plug și suliițele lor seceri, și nu va rădica neam împotriva altui neam sabie și nu se vor mai învăța a se bate (Isaia 2, 4).

Aceasta se va face, cînd va pieri din lume păcatul, cînd toate noroadele se vor lepăda de gîndul de a robi pe alte noroade, de a le ținea în robia economică sau politică. Acuma însă noi vedem, cu scîrbă, noroadele culte și mari cari vor să ție în robie noroadele inculte și mici, ca să se îmbogățească pe seama lor. Aceste noroade culte zecimi de ani se găteau pentru războiul de azi, își ascuțeau săbiile, ca să nu lase pe noroadele mici să iasă de sub jugul lor, să se facă stăpîni deplini pe munca lor, și au început războiul din anul 1914, care a umplut lumea de copii fără părinți, de văduve fără bărbați și copii, de orașe și sate pustiiute. Aceste noroade, pline de iubire de stăpînire, de iubire de avere, conștient se împotrivesc venirii păcii de obște pe pământ. Noroadele s-au săturat de nevoile războiului, de omorurile de oameni, de stricăciunile și pustiirile orașelor, de scumpete și de foametea ce ne așteaptă... Ei strigă la Hristos, se roagă de pace... Însă pacea lungă, temeinică nu poate să fie pînă cînd unele noroade se prefac în robii altora. Aceste noroade iubitoare de stăpînire, noroade nesătule, trebuie să fie aduse la cunoștința păcatului lor... Hristos a prevăzut că nu toți se vor pătrunde de învățătura Lui și a zis că acești răi vor aduce în lume în loc de pace sabie... război.

Însă creștinul bun nădăjduiește, că păcatul din lume va pieri și va veni pacea a toată lumea, după care se și roagă.

9. ROMÂNII DE PESTE NISTRU

Iustin Ștefan Frățiman, în „Ardealul“ nr. 1, 1 ianuarie 1917, p. 3; nr. 6, 18 ianuarie 1918, p. 3; „România Nouă“ nr. 14, 6 februarie 1918; nr. 15, 7 februarie 1918, p. 2

I. Istoria acestor români

În Rusia, afară de Basarabia, sînt o mulțime de români, cari în genere se numesc și pe cari îi numesc și alții „Moldoveni“. Se întreabă: ce moldoveni sau români sînt dînșii? sînt ei ruși, sau alte lifte romanizate sau chiar români din Moldova, Muntenia și alte țări române?...

Această întrebare poate fi deslegată, dacă vom lua seama la relațiunile românilor în genere cu popoarele locuitoare în Rusia.

Este lucru natural, dacă popoarele trăitoare la graniță se înțeleg unul pe altul în limbă. Popoarele trăitoare la graniță deprind unele de la altele limba, ba împrumută ceva chiar din obiceiuri și cultură. Așa de exemplu n-ar fi nimica ciudat dacă la granița între ruși și chinezi s-ar înțelege, pe partea rusească limba chinezească și pe partea chinezească limba rusească.

Din contra, n-ar fi natural, ba chiar cu totul ar fi ciudat dacă la aceeași graniță pe partea rusească n-ar înțelege chinezește și pe partea chinezească n-ar înțelege rusește.

Relațiunile moldovenilor cu rușii (Velicosienii) s-au început foarte de demult, încă pe vremea lui *Alexandru cel Bun* († 1432). Nemuritorul viteaz al moldovenilor *Ștefan cel Mare*, Sfînt și Bun, măritase pe fiică-sa după *Ivan Ivanovici duce Tvierscoi* cel tânăr*, fiul lui *Ivan III* și prin soț a rugat pe cuscru-său *Ivan III*, să între în alianță cu Puterile europene contra turcilor. Dar marele duce moscovitean *Ivan III* a răspuns, că regatul său este departe de regatul turcesc și nu vede nici un pericol pentru regatul său din partea turcilor. Cu aceasta s-au sfîrșit relațiile politice între viteazul moldovan *Ștefan cel Mare* și fricosul mare duce moscovit *Ivan III*.

Cu Polonia relațiunile moldovenilor politice și diplomatice au fost strîns legate încă pe la începutul țării Moldovei. Știm că mulți domni moldoveni au căpătat tronul Moldovei numai prin ajutorul polonilor.

Să ne aducem aminte de Domnii cei dintîiu ai Moldovei.

Să luăm seama că *familia Moghileștilor* numai prin ajutorul polonilor a cîștigat tronul Moldovei și pe scurt timp chiar și al Munteniei.

Relațiunile diplomatice și politice se schimbă în relațiuni comerciale, culturale și altele. Știm că pe la 1615–1625, la Kiev, românul *Pamva Berendeiu* a compus chiar și un dicționar ruso-român, care acuma este în colecțiunea lui *Tolstoi* la Moscova. Imediat după aceasta vedem la Chiev pe mitropolitul *Petru Moghilă*, care a fondat colegiul Chievo-Moghilean. Știm că între cazacii zaporojeni erau și români.

Tot pe atuncia, în secolul XVII, găsim în Moscova pe mitropolitul *Proilavan Meletie*, probabil *Sirios*, vestitul teolog, care a luat parte la conciliul convocat la Iași de *Vasile Lupul* și ținut aicea sub președinția mitropolitului *Varlaam*. La acest conciliu, afară de solii patriarhului constantinopolitan, au asistat și teologii de la Chiev, în frunte cu mitropolitul *Petru Moghilă*. Acest *Meletie* vizitînd țara moscovită la 1644, în vremea lui *Mihail Teodorovici*, în plîngerea sa către țarul

moscovit, între altele spune: „și noi, preoții și clericii, cei mai bătrâni și cei mai tineri, din țările Brăilei, Izmailului, Chiliei și a Cetății Albe, ne închinăm Sfințelor D-voastră picioare, pentru că tu ești stîlpul credinței ortodocșilor, dar noi robii tăi trăim aicea în mîinile bosormanilor și n-avem, sărmanii, unde să pribegim și să ațipim capul nostru de necazul, care îl suferim în fiecare zi cu dăjdiile din partea oamenilor turcești. Să fie știut sfintei D-voastre împărății, că aicea, în Brăila, în vremea lui *Mihai Vodă*, s-a ars biserica Sfîntului Nicolai și mica mitropolie, care am avut-o pentru credința poporului creștinesc; pentru aceasta noi, nemernicii robii tăi, n-avem ce face ca să înnoim această biserică; cădem la iubirea de oameni și la milostenia împărăției D-voastre, plecăm capetele noastre către picioarele tale, ca să ne faci nouă această bunătate, robilor tăi, ca să înnoim această biserică de la cucernicia și pacinica împărăția voastră, care este stîlpul și întărirea creștinilor, pentru că mare nădejde avem în neamul nostru către tine“. La 1655–1656, tot la Moscova, mitropolitul Moldovei, *Ghedeon II*, cu patriarhul de Antiohia, *Macarie*, și mitropolitul sîrbesc *Gavriil*, a dat răspuns la întrebarea patriarhului Nicon pentru împreunarea degetelor la facerea crucii. Pe atunci și vedem la Moscova pe vestitul poliglot moldovan *Neculai Milescu-Spătarul*, care și Cîrnul se chema. Acest *Neculai Milescu* avea mare influență la Curtea țarului *Alexii Mihailovici* și a fost trimis ca sol în țara chinezească, unde a încheiat o legătură de comerț între ruși și chinezi.

În timpul lui *Teodor*, *Petru* și *Ioan Alexievici* vedem, tot la Moscova, solul gospodarului Moldovei *Io, Duca Vodă*, pe *Ioan Bealevici* și solul gospodarului *Io, Șerban Cantacuzino*, arhimandritul *Isaia*. Tot pe atunci se începe corespondența între patriarhul Moscovei, *Ioachim* și mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Dositeiu*, despre care a scris mai larg d-l *St. Ciobanu*. Și corespondența lui *Ioachim* cu mitropolitul Ungro-Vlachiei, *Teodosie*, de care la mine sînt vreo cîteva documente inedite pînă acuma. În timpul țarului *Petru I*, între țarul rus și gospodarul Moldovei *Dimitrie Cantemir* și al Munteniei, *Constantin Brâncoveanu*, se face o alianță contra turcilor. Dară succesele nenorocitei expedițiuni a aliaților sînt știute. *Brâncoveanu* a fost ucis la Constantinopol, iar *Cantemir* cu boierii și mulți moldoveni a fugit în Rusia, unde căpătînd moșii prin guberniile Charcov, Tula, Oriol și altele, s-au așezat pe acolo. La 1740 s-a mutat în Rusia mitropolitul Moldovei *Antonie* și a căpătat eparhia Oboianului și a Curscului. Războaiele ținute între Rusia și Turcia la 1739, 1768–74, 1789–91 și altele se sfîrșiau cu aceea, că mulți boieri și țărani moldoveni și munteni se mutau în Rusia. De la 1769 avem un ucaz* de la *Caterina II*, țarina rusă, către *Voieicoff*, general-gubernator al Chievului și Novorosiei, pentru refugiații „volohi“. Tot de pe atunci avem un alt ucaz pentru emigrațiunea poporului valah ortodox în Sîrbia Nouă. După războiul dela 1789–91 iarăși mulți boeri și țărani s-au mutat în Rusia, între care a fost și familia *Catargiu*, care s-a domiciliat în gubernia Chersonului și aicea a fondat satul *Catargievca*.

Toate acestea ne fac lucrul natural că în Rusia găsim destule locuri și pronume, care ne spun de originea românească a purtătoarelor de acești pronumi. De exemplu, în apropiere de Varșovia, găsim o localitate ce se cheamă „Vlohi“; în gubernia Ecaterinoslav găsim altă localitate cu numele „Volochi“. Așijderea găsim Balta, Golta, Moghilev și altele: găsim pronume Rota, Scrobhoff, Furca, Cheltueala, Munteanoff și altele. Și aceste pronume le găsim prin guberniile Arhanghelsc,

Oloneț, Moscova, Cazan, și altele. Într-un cântec ucrainian vechiu cetim: „ta priști do nas volohi, ta uvi soni horosi“ adică: „au venit la noi Volohi și ei sînt buni (adecă frumoși și bravi).“

Vorbind în scurt: găsim sate întregi de moldoveni prin guberniile rusești Cameneț-Podolsc, Cherson, Ecaterinoslav, Caucaz, Orenburg, la Cazacii de la Don, în Turgaisaia oblasti și altele. După aceasta nu e nimic de mirat dacă găsim în limba rusă cuvinte românești de exemplu încă în *Ruschii pravdit* [Enciclopedie]: sfada, veveriță; în traducerea slovonă a Psaltirei: troscot și altele. În graiul viu al rușilor – poratisea (a se porăi) [a se codi], țarina, cahla și altele.

II. De cine se țineau bisericește

Nu e nimica de mirat dacă găsim și o eparhie formată pentru acești români în aceste locuri. Această eparhie este Mitropolia Proilavona sau a Brăilei, începutul căreia izvoarele lui Axentie Stadnițchii o pun pe la jumătatea secolului XVI și cel întâiu document îl au de la 2 Iunie 1641. Dară la Ghedeon se menționează un document mult mai înainte decît documentul de la 1641, în care se spune că oarecare patriarh constantinopolitan a restabilit mitropolia Proilavona, ruinată în timpuri mai vechi. La 1715 s-a iscat o ceartă între mitropolitul proilavon *Ioanichie* și episcopul de Huși, *Iorest*, pentru orașul Dubăsari și Sultan-Chișlasi cu Musait-Chișlasi. Locuitorii dintre aceste localități se trăgeau mai mult la jurisdicțiunea episcopului de Huși. La 1716 a venit în Iași mitropolitul proilavon *Ioanichie* cu jalba asupra lui *Iorest*, episcopul Hușilor. Gospodarul Moldovei *Neculai Mavrocordat* a dat jalba lui *Ioanichie* spre judecată la *Samuil*, patriarhul Alexandriei, care a convocat Divanul sau Sfatul țării și a judecat, ca Dubăsarii să rămîie sub jurisdicțiunea mitropolitului proilavon, iar Sultan-Chișlasi și Musait-Chișlasi sub jurisdicțiunea episcopului de Huși. Pe la 1745 Dubăsarii iarăș s-au pus sub jurisdicțiunea episcopului de Huși. Cel puțin de la acest an în archiva episcopiei Hușilor găsim o copie de pe judecata și hotărîrea patriarhului *Samuil*, care copie se spune că este întocmai cu originalul și este confirmată de *Grigorie Boino*, arhiepiscop de Ohrida, de *Neofit*, mitropolitul Ungro-Vlahiei, și de *Metodie*, episcopul Buzăului. Se vede că mitropolitul Proilavonei, dorind să arate dreptul său asupra Dubăsarilor contra episcopului de Huși, a trimis această copie și va să zică Dubăsarii pe atuncea iarăș se supusese jurisdicției episcopului de Huși.

Pe la 1754, sub privegherea mitropolitului proilavon din eparhia sa, s-a format o eparhie pentru Lipoveni și episcop lipovenesc a fost numit *Antim*, care trăia în satul Vetreanca și se numea „episcopul raielui Hotinului“. Dar se vede că această rezolvare a chestiei lipovenești n-a fost pe placul Lipovenilor și *Antim* în grabă a fost înecat de cazacii așa numiți Necrasoviți, în Nistru, la Ciubărca, sau cum zic rușii, Ciobuci. După *Antim*, a fost episcop de Hotin un grec, *Neofit*. Al 3-lea episcop de Hotin îl găsim pe vestitul *Amfilohie*, care la 19 Ianuarie anul 1768 scrie arhimandritului din lavra Chivias, *Zosima*, o scrisoare în limba românească, ce ne dovedește că și *Zosima* a fost român. Într-această scrisoare, tipărită de noi în întregime, în lucrarea *Meletie, Episcopul Hușilor, Amfilohie* între altele scrie: „m-au învrednicit Dumnezeu și m-au cinstit cu darul arhieresc, cu voia și cu știrea prea înălțatului și prea luminatului și prea sfîntului patriarh al Țarigradului și a toată

lumea; prin minile a trei sfinți arhieriei, adecă prea sfințitul mitropolit al Săvăstiei: chyrio chyr *Ananie* și prea sfințitului mitropolit al Drîstorului, chyrio chyr Partenie; dimpreună și al Brăilei, chyrio chyr *Daniil*, stăpînul meu și mi-a încredințat această puțină eparhie de păstorie a roabii cetății a Hotinului, întru care petrece dimpreună cu lupul și încă fiind eparhia și datoare cu cinci mii de lei din trecutele vremi pentru birul stăpînitorilor..., am năzuit la mila și ajutorul Sfinției tale“.

Pe la 1789, pe *Amfilohie* îl găsim la mănăstirea Zagavia, în Moldova, unde dînsul iscălește ca martor niște documente ale călugărilor din această mănăstire. La 1795 îl găsim pe *Amfilohie* în Iași, tipărind aici *Aritmetica*, *Geografia* lui *Buffier* și *Teologia dogmatică* a lui *Platon*. Pe la 1792 găsim alt episcop cu numele de Hotin, pe *Chiril*, rămas după războiul de la 1789–91 în Rusia și care dorea să ocupe tronul mitropolitan la Iași și va să zică era rivalul lui *Gavriil Bănulescu-Bodoni*.

La 1791 s-a format episcopia Cetății Albe și a Nistrului și episcop a fost ipopsifiat *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, de origine român din Transilvania.

Conform proiectului mitropolitului *Gavriil Bănulescu-Bodoni* de la 1812, au fost anexate de eparhia Chișinăului și a Hotinului vreo sută de biserici din stepul Ociacovului, între Bug și Nistru, care step pînă la 1791 se numea tot Basarabia, ca și ținutul Bugeacului, Achermanului și al Ismailului. Într-acest step erau orașele guberniei Ecaterinoslav: Tiraspol, cu ținutul Dubăsarii, Ovidiopolul și Odesa, și din gubernia Chersonului orașul Oceacov cu niște sate din ținuturile Chersonului și a Ovidiopolului. Mitropolitul *Gavriil* adauge că această anexare nu numai ar perfecționa această eparhie (a Chișinăului și a Hotinului), dar și pentru popoarele ce locuiesc acolo ar fi mult mai de bucurie, pentru că în stepul Ociacovului, ca și în Basarabia, locuiesc volohi, greci, bulgari și emigranți de variate națiuni¹³⁴, dar ruși sînt foarte puțini.

III. Cum trăiesc Românii de peste Nistru

Cum s-a simțit și cum se simțesc acum acești români din Transnistria? La preasfințitul *Melchisedec*, episcopul Romanului, în apendicele de la lucrarea sa savantă „Cronica Hușilor“ și a episcopiei cu aceeași numire, publicată în București, la 1869, se aduce un cîntec românesc vechiu, auzit de preasfințitul autor în Transnistria, în care se spune că țăranul român de peste Nistru

Și-ar face-o casă pe mal,
Să ducă dorul de-amar,
De Moldova și Craiova, –
Țară bună și blajină,
De păgîni n-are hodină.

Ce este aici, dacă nu o strigare din sufletul moldovanului, care, ca Odiseu, dorește măcar de departe să vadă fumul din hogașurile patriei sale și apoi să moară!! Să luăm sama, că românii din Transnistria după cîntec sînt din Moldova și Craiova, adecă din Moldova și Muntenia.

Românii din Transnistria se simțesc români cu toate sentimentele românești către cultura lor națională veche, adică către limbă, cîntarea națională și altele.

Iată o scrisoare a unui țaran din Transnistria de la 8 Mai 1917:

Bunule domnule,

Neînchipuit m-am bucurat de cuvintele d-voastră cele mîngîietoare, din toată inima mea bătrînă doresc spor și îndeplinirea propunerii de a căpăta aceleași drepturi și noi rătăciții din gubernia Chersonului. Satul nostru este mare și de mult la noi sînt doi preoți, iară acum și două biserici. Într-o vreme s-au întîmplat la noi al doilea preot de tot rus, și el zicea: cînd a sluji el, să nu cetească nimenea moldovenește nici să cînte; da eu am îndrăznit și l-am întrebat: cînd s-au pogorît Duhul Sfînt preste apostoli, în cîte limbi vorbea apostolii măririle lui Dumnezeu? Și cu acestea au stat de a opri cetirea și cîntarea moldovenească. Că la noi sînt niște bucheri, din care și eu unul și toți cetim moldovenește toate celea: ceasurile, psaltirea, canoanele, numai unu nu ne ajunge: cîntarea moldovenească îi ca cîrpele, din bucăți, de colo-colo cîte ceva și nu mai este dreaptă... da de nevoie oamenii îs mai mulțumiți cu cea moldovenească. D-apoi cînd ne-ar da Dumnezeu preot moldovenesc din baștină și vreun psalt moldovan: atuncea ne-ar părea că s-au mai adaos un Paște... Of, Doamne, oare voiu mai ajunge și eu să văd așa bucurie?... Că numai îmi închipuiesc așa fel și parcă mă îndulcesc... d'apoi cînd aș vedea chiar în lucru... Preotul care îl avem la biserica noastră tare îi bun și blînd: dacă îi curat rus și se muncește să învețe moldovenește, dară greu se întoarce limba... Și el simte că nouă ne trebuie moldovan și mai nu-i prea mulțumit cu aceasta... și așa încă vă rog să vă fie jale și de noi depărtații și să ne dați îndreptare ce să facem: ca să nu fim lipsiți de aceleași drepturi care vor avea basarabienii.

Filimon Marian,
Anul 1917, Mai 8 zile.

În *Cuvînt Moldovenesc* de la 3 Mai 1917, No. 35 (235) este tipărită scrisoarea aceluiaș Filimon Marian, care ad litteram glăsuște:

Domnule Halippa,

Am de acuma 76 de ani; ca mîine voiu muri, da tot nu mă îndur să se stîngă moldoveneasca. De aceea foarte mă rog și vă poftesc să nu-i uitați nici pe moldovenii de pe malul Nistrului cel din stînga, din gubernia Chersonului. Că toate satele pe malul Nistrului sînt moldovenești, da preoți mai mult ruși. Și tare ni-i întuneric cu așa slujire. Foarte ni-i sete de preoți moldoveni, și nu-i avem; tot rusește cetesc. Mă rog să mă bucurați cu vreun răspuns bun la cererea mea.

Filimon Marian

La congresul ostașilor moldoveni, ținut în Chișinău în luna Octomvrie 1917, ostașul *Toma Jalbă* de peste Nistru, în cuvîntarea sa mișcătoare a spus între altele: „Dar pe noi, fraților, cari sîntem deslipiți de Basarabia, cui ne lăsați? Dacă ne veți lăsa, noi vom muta apa Nistrului, ca să nu mai fie zid despărțitor între noi“!

IV. Cu ce se nutreau sufletește românii din Transnistriana?

Pe la începutul secolului al XV-lea, în Rusia, la Chiev și Moscova, vedem doi mitropoliți români, pe *Grigorie Țamblac* la Chiev și *Chiprian* la Moscova. În vremea Țarului *Alexie Mihailovici*, găsim la Moscova pe spătarul *Neculai Milescu* și în Polonia pe *Dositeiu*, mitropolitul Moldovei. Înainte de *Dositeiu* găsim, tot la Moscova, pe Mitropolitul Moldovei, *Ghedeon II*. În vremea lui *Petru I*, țarul rus, găsim la Moscova pe *Dimitrie Cantemir*, apoi pe *Antioh Cantemir* și pe *Herescu*; tot oameni mari, cari aveau mare influență la curtea Țarului.

Noi am mai văzut, că pe la 1715 și 1745 românii din Dubăsari se supuseseră jurisdicțiunii episcopului de Huși. La 1740, găsim înlocuit la eparhia Oboianului și Cursului pe mitropolitul Moldovei, *Antonie*. La 12 Aprilie 1781, preotul de la Elisavetgrad, *Smolodovici*, face știut preasfințitului *Nichifor Teotochi* de arhiereul „voloch“, care spune pentru sine că dînsul este fratele gospodarului „voloch“ celui decapitat de Turci și că acest arhiereu, trăind în tîrgușorul (meastecico) Moghilău, pe Nistru, ipopsifiază preoți. Am văzut că la 1791 s-a format o eparhie a Cetății-Albe și a Nistrului (Bealgorodscaia i Podneastrevscaia) la care a fost ipopsifiat ca arhiereu *Gavriil Bănulescu-Bodoni*.

V. O tipografie românească

Apoi, la 1792, vedem în Dubăsari o tipografie a protoiereului Moldovei Valahiei și Basarabiei, *Mihail Strealbițchi*. Această tipografie nu este alta decît tipografia din Iași, expropriată după încheierea păcii la 1791, între ruși și otomani. Cel puțin în anele mitropoliei Moldovei găsim că, la retragerea oștilor rusești, a fost dusă cu ele și tipografia mitropoliei din Iași. Fiindcă tipografia mitropoliei a fost devastată și expropriată de *Mihail Strealbițchi*, mitropolitul *Iacov al II-lea Stamati* a fost nevoit din nou să facă tipografia mitropoliei. Amintiri pentru aceasta găsim în numirile unor cărți tipărite pe atunci. Așa în cartea *Critil și Andronius*, tipărită la 1794, așijderea și în *Psaltirea proorocului David*, tipărită tot la 1794, găsim că aceste cărți „s-au dat în tipar în tipografia preasfinției sale cea din nou făcută în sfînta Mitropolie în Iași.“

Mai găsim mărturii că și tipografia din mitropolia Munteniei, cu ocazia retragerii oștilor rusești, iarăși a fost devastată și ruinată și poate chiar și expropriată. Cel puțin mitropolitul Munteniei, *Filaret II*, în anaforaua sa către gospodarul Munteniei, *Alexandru Constantin Moruzi* de la 26 Martie, anul 1793, între celelalte scrie: „După ce din mila lui Dumnezeu am primit păstoria sfîntei Mitropolii, văzînd eparhia lipsită de cele mai multe trebuincioase cărți (fiind risipite și jăfuite în vremea trecutului război), iarăși am îmbrățișat treaba cu toată silința, făcînd toată gătirea ca din început (de vreme ce și tipografia tot din pricina războiului s-a fost perdut toată ființa ei)“.

Aceste tipografii ale mitropoliilor Moldovei, și poate și ale Munteniei, după mărturia episcopului *Melehisedec*, arhiepiscopul *Amvrosie Serebranicoff* la retragerea oștilor rusești, a luat cu sine și tipografia Moldovei. Această tipografie, cum am zis, a rămas cu noul său proprietar, „protoiereul Moldovei, Valahiei și al Basarabiei“, *Mihail Strealbițchi*, în Dubăsari, unde la 1792, *Mihail Strealbițchi* a primit o subsidie de 2000 ruble și o pensiune de 2000 ruble anuală de la țarina rusă

Catarina II, ca dînsul să tipărească cărți în limba rusă, slavonă, greacă și română. Și drept că în Dubăsari a apărut un *Abeceदार* slavon, „editat de protoiereul moldovenesc, muntenesc și basarabean *Mihail Strealbițchi*, în însuși a sa tipografie în Dubăsari, la 1794“. Tot în anul 1794, *Mihail Strealbițchi* a tipărit la Dubăsari un *Ciaslov* mare, care, fără nici o sfială, după mărturia profesorului *N. Iorga*, a fost primit de românii de acolo cu mare plăcere.

La 1796, pe același *Mihail Strealbițchi* îl găsim la Moghilău „între hotarul Rusiei și al Moldovei“, unde tot atunci tipărește în limba românească *Istoria lui Alexandru cel Mare din Macedonia și Psaltirea*, care cărți fără nici o sfială au fost primite de românii din Transnistria cu aceeași plăcere, cu care a fost primit de ei și *Ciaslovul* mare, tipărit în Dubăsari, la 1794. *Mihail Strealbițchi* a murit pe la 1803 sau 1804. Cel puțin avem știință exactă că la 16 Ianuarie 1805 a venit în Iași vărul protoiereului *Mihail Strealbițchi*, după înștiințarea făcută lui de consulul general al Rusiei din Iași. A mai tipărit ceva după 1796, protoiereul *Strealbițchi* sau ba, nu se știe. Cel puțin după 1796 cărți tipărite de *Mihail Strealbițchi* nu găsim nici în Rusia, nici în România¹³⁵.

VI. Românii de peste Nistru și Basarabia

Afară de cărțile pe cari românii din Transnistria le căpătau din tipografia lui *Mihail Strealbițchi*, ei se mai folosiau cu cărți ce se tipăreau în Moldova și Muntenia. Aceste cărți pînă în ziua de astăzi se găsesc în Transnistria, pe la biserici și pe la românii știutori de carte, adecă cei cari știu a citi ceva și a scrie. Apoi, după răpirea Basarabiei de ruși și după înființarea în Chișinău a tipografiei exarhicești, unde se tipăreau cărți românești, transnistrienii se foloseau și cu cărțile ce se tipăreau aici, în Chișinău. Dară, din nenorocire, tipografia exarhicească a durat numai pînă pe vremea arhiereului *Pavel Lebedeff*, care a desființat-o și a dat ordin ca la biserici serviciul divin să fie făcut numai în limba slavonă și cu raport a făcut știut la autoritățile din Petersburg că, prin activitatea sa și a guvernatorului de atunci, românii au dispărut cu desăvîrșire din Basarabia și s-au rusificat cu toții. Dar înalt preasfințitul *Pavel Lebedeff* s-a înșelat; de la blagocini (protoierei) a primit rapoarte, prin care se făcea știut că populația basarabeană încetează, văzînd cu ochii, a umbla la biserică. După aceasta, românii în Basarabia nu existau de jure, ci numai de facto. Tipografia s-a înființat din nou în Chișinău numai pe vremea arhiereului *Vladimir*, prin stăruința unor iubitori de neam. În această tipografie, din nou înființată, au început a se tipări cărți: *Psaltirea*, *Evangelia* și altele, apoi și o revistă, sub numele *Luminătorul*, care apare pînă în ziua de astăzi.

Cu aceste cărți se folosiau și Transnistrienii pînă pe timpul arhiereului *Serafim Ciciagoff*, care a fost cel mai mare dușman al neamului românesc din Rusia. Dînsul a exilat din Basarabia pe toți românii cei culți, a început a prigoni pe toți românii ce au ajuns la ideea de națiune și, din contra, a început a proteja pe toți provocatorii și vînzătorii neamului. După *Serafim Ciciagoff* a venit *Anastasiu Gribanovschi*, care a desființat două mănăstiri românești – Japca și Călărășauca, și le-a înlocuit cu călugărițe aduse din Rusia, a „șarafinizat“¹³⁶ orfanotrofiul [orfelinat] românesc din Chișinău și a pus creștinismul să lucreze în chestiuni politice. Va să zică, *Anastasiu*, în comparație cu *Serafim Ciciagoff*, nu e mai bun pentru neamul românesc din Rusia.

Din acestea cunoaștem că hrana culturală a românilor transnistrieni din partea Basarabiei a fost de tot puțină. Din altă parte, ochii transnistrienilor totdeauna se uitau la Basarabia și vedeau în ea muma lor. Basarabia e numită de ei „Moldova“. Pe la 1906 am înființat un grup de români podolieni din satele Vorîncău, Colbasna, Slobozia și altele. Dînșii vorbeau de Basarabeni cu așa mare duioșie, umilință și sinceritate, pe care vorba omului nu le poate exprima. Mă întrebau pe mine dînșii: cum trăiesc moldovenii în Basarabia, aud ei limba moldovenească în biserică? – și altele.

Această întîlnire mișcătoare nu o pot uita de loc.

Afară de cărți, limba, cîntecele, poveștile, colindele și alte poezii poporane au fost unicul nutriment sufletec pentru românii transnistrieni.

Pe la 1912, a început a se tipări în Chișinău *Cuvînt Moldovenesc*, gazeta și revista. Aceasta, în timpul ultim, a fost unica hrană sufletească pentru transnistrieni.

În anul curent, cînd în Chișinău s-a creat *Partidul Național*, în programul partidului s-a pus și articolul pentru transnistrieni, că dînșii să se folosească tot de aceleași drepturi, pe care le vor dobîndi basarabeni pentru sine.

Din cele spuse pînă aicea înțelegem că transnistrienii totdeauna gîndiau și simțiau curat românește. În timpul exilării mele în Turgaischii Oblasti, am găsit un sat întreg românesc sub numele: Berdianskii-posioloc. [îrugușor] La întrebarea mea, dacă ei s-or întoarce înapoi în Basarabia, am primit răspuns: „cum nu, ne-am întoarce, dacă n-am fi legați? Dacă ne vom întoarce, apoi sîntem datori a reîntoarce toate cheltuielile care s-au făcut cu noi. Apoi în Basarabia n-avem pămînt. Dară putea adăugi că acești români din Turgaischi-posioloc vorbeau românește foarte bine.

Întimplător am înștiințat că unii din soldații din Berdianschi-posioloc sînt traducători de limba română pe frontul românesc.

VII. Români de peste Nistru și Revoluția rusească din 1917

La Congresul din Odesa, ținut de la 29 Maiu–2 iunie 1917, eu, în înțelegere cu d. I. Buzdugan, am propus următoarele puncte pentru biserică și școala din satele românești din Transnistria:

1. În toate școlile din satele moldovenești din Transnistria, învățămîntul este obligator în limba moldovenească din cărți pentru cetire, abecedare și alte manuale, care acuma se tipăresc de Zemstva gubernială din Basarabia; învățătorii într-aceste școli și instructorii vor fi numai români (moldoveni).

2. Pentru pregătirea profesorilor la școlile secundare se va deschide la Universitățile din Odesa și Chiev, fondată de băștinașul moldovan *Petru Moghilă*, o secție de limba românească (moldovenească).

3. În toate satele moldovenești (românești) transnistriene, preoții, dascăli și în genere tot clerul bisericesc vor fi români (moldoveni); serviciul divin și trebuințele religioase se vor face numai decît în limba românească (moldovenească).

4. Școlile din Transnistria vor avea un guvernămînt deosebit în Odesa, în care guvernămînt toți funcționarii vor fi numai decît români (moldoveni).

5. Pentru instrucțiunea afacerilor bisericești din satele românești (moldovenești) din Transnistria în Consistorul spiritual din Odesa sau în

institutul care va fi în locul Consistorului, se va crea o secțiune pentru administrarea bisericilor moldovenești, în care funcționarii vor fi numai decît moldoveni (români).

6. Cei care vor dori să ducă în școli învățămîntul în limba românească (moldovenească), în anul școlar viitor, sînt poftiți să binevoiască să vie la cursurile românești, ce se vor face de Zemstva Gubernială din Chișinău, de la 15 Iunie pînă la 15 August a.c.

7. Pentru concentrarea, centralizarea și sprijinul românilor (moldovenilor) transnistrieni este de dorit ca să fie deschisă o catedră de episcop românesc (moldovenesc) într-un oraș din Transnistria, cu preferință în Tiraspol sau în Dubăsari.

Pînă ce ne vom lua „Ziua bună“ de la românii transnistrieni, în concluzia articolelor noastre, eu găsesc de cuviință ca să propun autorităților noastre basarabene să ia măsuri pentru aducerea românilor transnistrieni în Basarabia, în timpul curent, cînd moșiile cele mari boierești sînt distruse, expropriate și date pe mîna țaranilor și din altă parte colonizarea națiunilor străine este oprită pentru viitor. Dacă se vor retrage înapoi în Basarabia, dînșii nu vor simți lipsă de pămînt.

10. ÎNȚELEPCIUNEA ȘI-A ZIDIT CASĂ ȘI ȘI-A ÎNTĂRIT TURN

Soldatul Teodor Jireghie, în „Ardealul“, nr. 7, 21 ianuarie 1918, p. 2

Mare și nespusă bucurie și lumină ni-a adus nouă, moldovenilor, sora noastră România cu falnica sa oaste. Ziua zilei a sosit și crinul nostru a-nflorit. Tot moldovanu înțelept astăzi poate răsufla ușor, văzînd că s-apropie lumina sa și visul i se-mplinește ce-l visa întru întuneric. Și noi moldovenii basarabeni și nistrieni ne tragem vița din neam mare și cultural, din neamul cel mai fericit și mai vestit în lume, din neamul latin, dar străinii cu țarismul rusesc ni-au adus la orbiciuni ca să nu ne cunoaștem singuri pe sine, cine sîntem și de unde ne tragem, – cine ni-i dușman și pe cine îl doare inima de noi. Astăzi e o dovadă mare, cînd lupii Izrailului cel rătăcit viclenește ne rup și ne dăramă. Sora noastră România cu toiagul dreptății ne-a apărut. Cine poate să spuie și să povestească nespusa bucurie a noastră, că măcar cu o leacă de suflet am scăpat!?

Astăzi ceriul și pentru noi se luminează și steaua ne răsări cu venirea României.

Veniți frați, veniți surori,
Veniți rude doritori
Veniți francezi, italieni,
Veniți frați portugaleni,
Mai ales ne rugăm ție,
Sora noastră Românie,
Veniți prieteni cu toții
Și ne scăpați de ceasul morții.
Neamul nostru să-nflorească
Și dușmanii să nu sporească!

Cojușna, anul 1918, Ianuarie 15 zile.

11. BINE-AȚI VENIT!

în „România Nouă“, nr. 8, 24 ianuarie 1918, p. 1

Oștirea românești

Bine-ați venit, români și frați iubiți de-un sînge,
Binea-ți venit în Țară, oștiri liberatoare!
De dor și bucurie azi inima mea plînge,
Și sufletu-mi în pieptu-mi de dragoste tresare.

Binea-ți venit, viteji mîntuitori ai Țării,
Frați iubitori de neam și luptători statornici!
De-un veac rîvnit-am noi spre ziua reînălțării,
De-un veac v-am așteptat – orfani, de mamă dornici.

Azi jugul a căzut și lanțurile-s rupte,
Și zid despărțitor nu ne mai este Prutul,
Români viteji, cu suflet oțelit în lupte,
Sus steagul tricolor, căci el ne este scutul!

Răsună goarna... Oastea rușinea azi ne spală,
Trecînd triumfător, ca-n vremuri pîrcălabii:
E oastea românească sosită-n Capitală,
Pe vechiul nost' pămînt al scumpei Basarabii.

Azi între frații mei nu mai domnesc hotare,
Iar fiica s-a lipit cu drag la sînul mamii...
Veniți! veniți cu toții, la sînta sărbătoare,
români din patru unghiuri răzlețe ale lumii!

În revărsarea nouă a zorilor vieții,
Din somnu-i se deșteaptă și neamul meu sub soare,
E sărbătoare sîntă pe cîmpul libertății,
Și-a răzbunării drepte – măreață sărbătoare...
Sus inimile, frați! Sus frunțile, spre soare!
Și gîndurile voastre spre cer croiască-și zborul:
Spre raza luminoasă de nopți mîntuitoare,
Acolo unde astăzi se-nchiagă viitorul!

Dar înc-o rugăminte, copii cu inimi drepte,
Am cătră voi, viteji feciori ai României,
Al vostru zbor de vulturi spre-Apus să se îndrepte,
Spre țara, care geme în ghiarele robiei...

Acolo, unde neamul și-a înălțat altarul,
În țara ce de-o mie de ani e-ncătușată,
Spre-Ardeal țintiți voi zborul, să sfărîmați hotarul.
Și stavila cu ură de dușmani ridicată.

În zbor de vulturi ageri spre cuibul, unde-s frații,
Să săgetați ca roiuri de fulgere albastre;
Căci nu sînt tari hotare, nici-nalți nu sînt Carpații,
Cum sînt de tari și 'nalte azi sufletele voastre!

'Nainte dar, 'nainte! spre Nistrul cel hotarnic,
Mult binecuvîntate, oștiri cu brațul tare:
Să-i faceți zid de-aramă străinului hrăparnic,
Din Nistru pîn' la Tisa, din munți și pîn' la Mare!

12. CUVÎNTUL TINERIMII DIN BASARABIA

Comitetul central al studenților din Basarabia, în „România Nouă“,
nr. 8, 24 ianuarie, p. 2

Basarabia noastră este țară românească, întocmai ca și celelalte țări de peste Prut, locuite de frații noștri. De 106 ani ea a fost ruptă de la sînul mamei noastre, Moldova, și dată pe mîna străinilor care ne-au asuprit și ne-au batjocorit cum au vrut, luîndu-ne ori ce drept la viață națională și omenească. Noi, sub stăpînirea rusească, n-am avut școală, n-am avut biserică, n-am avut limbă, n-am avut nimic din ce îi trebuie unui popor pentru ca să poată înainta. Pămînturile ni s-au luat de străinii colonizați aici, drepturile avute în vechea Moldovă ni-au fost răpitate rînd pe rînd de veneticii așezați printre noi. Din poporul băștinaș ce am fost, am ajuns „cap de bou“, luați în rîs de toți, chiar în casa și în țara noastră. Așa de bine au știut străinii să ne dezguste de noi înșine și de frații noștri, încît mulți moldoveni s-au lepădat de neam și au ajuns să-i socotească dușmani pe înșiși frații noștri români. Întîmplarea de la 6 Ianuarie 1918, cînd moldovenii, povățuiți de străini, și-au bătut joc de voluntarii transilvăneni, este o dovadă de starea în care ne-au adus acești străini, tot astfel și purtarea neprietenească a multor moldoveni față de oastea românească venită să ne scape de peire. Am ajuns să nu ne mai cunoaștem frații și să ne punem nădejdea în străini!

Noi, studenții români din Basarabia, dîndu-ne seama de starea dureroasă de lucruri de la noi și voind să lucrăm pentru îndreptarea ei, ne-am hotărît să pornim la luptă împotriva a tot ce a fost și este rău în viața noastră națională. Noi socotim că mîntuirea neamului nostru este numai în unirea tuturor fiilor noștri într-o singură țară. Noi de la străini nu mai așteptăm nimic; toată nădejdea ne-o punem în viața la un loc cu toți frații noștri români. Nu ne trebuie Rusie federativă, căci Rusia nu ne-a dat în curs de 100 de ani decît întunecime și sărăcie, iar în vremurile de slobozenie de acum nu ne-a dat decît anarhie; noi vrem o Românie a tuturor românilor!

Suntem fericiți că, pentru ajungerea aceluiași scop, putem da mîna cu frații noștri din Transilvania, Bucovina, România, Serbia și Macedonia, adunați în jurul gazetei *România Nouă* și putem lucra umăr la umăr pentru așezarea unei țări a noastre a tuturor.

La lupta sfântă pe care o începem noi acum, chemăm pe toți frații noștri basarabeni. Veniți, fraților, cu toții să facem o țară nouă și mare a tuturor celor de un sânge cu noi! Nicăiri nu ne va fi mai bine ca în acea țară!

Blestemat să fie cel care ne va împiedeca în lupta noastră, decît care nu poate fi alta mai sfântă.

Să știe toți dușmanii neamului nostru, fie ei străini, fie din mijlocul nostru, că noi, tinerimea română din Basarabia, nu ne vom da îndărăt de la nici o piedecă, care va sta în calea îndeplinirii sfintei cauze a unirii tuturor românilor.

Nu ne vom uita la spusele mincinoase ale acestor răuvoitori pentru neamul nostru, cum că nu sîntem „democrați” și „progresiști”. Din programul care îl urmărim noi și care va fi adus la cunoștința cetitorilor noștri cît de curînd, se va vedea lămurit, dacă sîntem reacționari noi, sau sînt acei ce ne dau vina de reacționari.

Studentîimea tuturor popoarelor totdeauna a fost avangardă în înaintarea lor. Nu facem deosebire nici noi, studenții români din Basarabia. Gîndurile ne sînt curate ca și sufletele noastre tinere, pline de iubire de neam și de dorințele cele mai bune de a-i aduce fericire.

Să ne ajute deci Dumnezeu, după gîndul nostru cel bun!

13. CE SIMT MOLDOVENII CEI BUNI

Teodor Jireghie, în „România Nouă”, nr. 8, 24 ianuarie 1918, p. 2

La 17 Ianuarie a fost în sala Zemstvei guberniale o serată, care pe mulți ani va rămînea întipărită în inima patriotică, căci a avut norocirea să fie la o adunare în care s-au adunat români din patru unghiuri. Seara aceasta a fost o adevărată hrană a sufletului. În afară de români și românce din Basarabia, au fost adunați mulți ardeleni, bucovineni, munteni, olteni și dobrogeni. Pieptul nu-mi putu să nu suspine de bucurie și lăcrămile umilinții mă umpleau, văzînd dragostea fraților români cînd se cunosc căs toți de-o mamă. Fericite vă sînt mamele cari v-au născut, fii ai luminii, căci nu este în inimile voastre vrajba întunecului; fericit este prin voi neamul românesc, că măcar în vremile cele mai de pe urmă adună pe fiii săi împrejurul mesei sale, bucurîndu-se de ei și văzîndu-i strîngînd stîlpări de fapte bune.

Dar și tu, Moldovan din Basarabia, luminează-te!

Ia pildă de la frații tăi; te deșteaptă, te ridică din morți și te va lumina Hristos. Căci, ce este mai frumos și mai plăcut, fără numai a lăcui frații împreună?

14. SĂ NE BUCURĂM ȘI NOI!

VI. Cazacliu, în „România Nouă”, nr. 8, 24 ianuarie 1918, p. 2

24 Ianuarie este o zi sfântă pentru neamul românesc din toate provinciile. În ziua aceasta s-a pus cea dintîi piatră pentru zidirea unei case mari și frumoase, în care fiecare fiu al neamului nostru s-ar simți slobod, mîndru și fericit.

Această zi au s-o serbeze și oștile române, aflate acuma în mijlocul nostru ca să ne îndrepte viața pe-o cale adevărată și sănătoasă.

Noi, moldovenii, cari sîntem tot români, și trăim pe pămîntul Moldovei vechi, nu trebuie să stăm nepăsători în ziua aceasta, cînd Dumnezeu a binecuvîntat unirea neamului nostru.

Din nefericire, noi românii basarabeni, trăind toată vremea sub jugul străinilor: al turcilor și al rușilor, n-am putut răsădi în sufletele noastre iubirea de neam și de frăție, ci numai simțiri dobitocești.

Revoluția rusească a dat drumul slobod acestor simțiri. moldovenii, în loc să-și alcătuiască viața din nou, împreună cu oamenii cari i-ar fi pus pe dînșii stăpîni în țara lor, ei au ascultat de toți tîlharii și potlogarii, care îi îndemnau să se lepede de neamul lor și să seucidă unul pe altul. Dacă lucrurile ar fi mers mai departe așa, noi am fi fost perduți de pe fața pămîntului și în locul nostru ar fi ajuns domni străinii.

Acum cînd mama noastră România, făcîndu-și sînta sa datorie față de noi, a pus mîna sa sănătoasă și vitează pe pămîntul nostru, ca să ne mai cumîntîm și să ne lepădăm de toate gîndurile și faptele rele, noi românii basarabeni, pe care Revoluția și anarhia rusească nu ne-a stricat, trebuie să ne bucurăm și să aducem laudă și mulțumire Domnului în ziua de 24 Ianuarie.

Să ne lepădăm de gîndurile proaste și netrebnice, că numai trăind cu Rusia vom putea fi slobози și fericiți. Așa nu poate să gîndească nici un om cu mîntea sănătoasă și cu înțelegerea vieții, ci numai un om cu mîntea și cu simțurile dobitocești, care nu poate înțelegere decît ce apucă cu mîna și ce vede cu ochii în jurul său. Trebuie să pricepem, că mai mult cu Rusia nu putem trăi, și că Basarabia noastră nu poate trăi singură.

Așa dar, noi trebuie să alegem drumul cel mai larg, mai drept și mai luminat. Acest drum ne-a duce la unirea cu mama noastră adevărată, România.

Ea ne știe toate durerile și nevoile; ea ne va ridica din somnul dobitocesc; ne va spăla ochii ca să vedem soarele adevărat; ne va tămădui rănilile și ne va face fericiți.

Dacă în ziua aceasta mare, de 24 Ianuarie, noi nu vom fi încă cu totul uniți cu mama noastră România, trebuie să fim toți românii uniți cu inimile și în simțurile noastre. Dumnezeu însuși ne chiamă la unire și trebuie să îndeplinim dorința Lui și datoria noastră.

Să știm că unde-i unirea, acolo-i și puterea, dreptatea și fericirea! În ziua aceasta sîntă și noi moldovenii din Basarabia să strigăm din toată inima curată:
Trăiască România nouă!

15. STRIGĂT DE BUCURIE

Teodor Jireghie, în „România Nouă“ nr. 9, 27 ianuarie 1918, p. 2

Minunate sînt lucrurile Tale, Doamne, și sufletul meu le cunoaște foarte!

Cu un an de zile în urmă oare cugetat-a vreun moldovan de întorsurile ce le petrecem noi azi? Oare putut-a, cu un an de zile în urmă, să caște gura vreun moldovan și să zică, că și eu sînt viță mai ceva decît slavii? Nu, gura noastră de o

sută de ani ni-i astupată și ochii noștri îs ochelăriți cu ochelari negri, ca să ne pierdem nu numai drumul, ba și cărarea. Petersburgul ne-a avut pe noi, moldovenii, ca pe vaci și ca pe boi – ca pe vaci să ne mulgă, ca pe boi ca să ne-njuge. Hiara cea cu două capete, cu cunjile ei înveninate, ni s-a pus în capul nostru și rupea nădejdea noastră. Războiul lumii de la ea se trage. Dar lăcrămile fierbinți ale văduvelor au oprit-o și vecinicul Dumnezeu a rupt-o, a răsturnat-o și a înnebunit-o.

Fiii ei astăzi ca turbații, cu cunjii însingurate, văzîndu-și peirea, se rup unul de altul. Așa-i cel neînțelept: își pierde pomenirea sa, cu sunet. Iară nouă moldovenilor, cornul nostru s-a înălțat puternic, și boul cel blînd este la toți drag.

16. TREBUIE SĂ FIM MULȚUMIȚI

Un român din Basarabia (Dim. Bogos), în „România Nouă“,
nr. 9, 27 ianuarie 1918, p. 1

Aproape toți locuitorii Chișinăului și a locurilor cuprinse de români sînt foarte mulțumiți de rînduiala care au așezat-o oștile române. Dar sînt unele grupe de cetățeni cari arată și nemulțumire. Și nu vorbim de-acum de provocatorii, cari la congresul țărănesc înadins stîrniau fel de fel de minciuni. Toți aceștia spun că românii n-au drept să așeze aici rînduelile lor, că ei trebuie numai să păzească depozitele (scladurile) de pîne și căile ferate.

Dar toți aceștia n-au nici o dreptate. Iată ce spune în privința aceasta un părtaş al misiunii franceze din Chișinău, *colonelul Albiat*.

„Cînd Englezii au făcut orașul Havre, cu învoirea autorităților franceze, ca bază a frontului lor din Franța, toată stăpînirea asupra Havre-lui și a teritoriului ocupat de Englezi, a trecut în seama comandamentului englez.

Locuitorii francezi în toate s-au supus autorităților lor militare engleze, cari au înlocuit chiar și poliția franceză prin cea engleză.

Oști franceze pe-acolo nu se află de loc, și dacă se întîmplă cîte odată un soldat francez, apoi este cineva în permisiune la părinți sau la rude.

Această rînduială e păstrată de Aliați la purtarea războiului și pe teritoriul tuturor țărilor aliate. Același lucru îl vedem și pe teritoriul Italiei, unde acum se află și oști franceze. De-aici iese necesitatea naturală de a se supune tuturor ordinelor legiuite, ale autorităților militare“.

Așa privește chestiunea colonelul francez, aducînd și pilde din războiul de astăzi. De pildă, în războiul de la 1806–12, rușii intrînd în Principatele dunărene, Moldova și Țara Românească, nu numai că au așezat legile lor militare, dar mereu s-au amestecat în trebile din lăuntru.

Pe cuvînt că ei vor să apere țara de jaful boierilor și cetelor de hoți, rușii au pus în Divanul unit al Principatelor oamenii lor, cari dealtfel nu au apărat Puterile țării și a poporului obijduit, ci singuri, împreună cu boierii venetici din Fanar, au stors biata țară, întrucît ea mulți ani a trebuit să-și tîmăduiască ranele.

Noi însă avem o stăpînire militară, care nu se amestecă în trebile noastre și mai ales este o stăpînire cinstită, de care trebuie să fim mulțumiți.

17. ÎN LOC DE PÎNE ȘI SARE, – FOC ȘI PLUMB...¹

Preotul Andrei Murafa, în „România Nouă“ nr. 10, 30 ianuarie 1918, p. 2

Trenul merge tocăind și, cînd și cînd, șuerînd, – merge lăsînd în urma sa fum și scînteii. Unul după altul saltă vagoanele, abia urcînd grelimia.

Ele merg, pîrînd un lanț fără sfîrșit, merg pline de oameni. Prin ferestrele lor se văd fețe mai mult smolite, dar toate voioase. Din lăuntru răsună cîntece ostășești, mîndre, melodioase. Trenul duce voluntari transilvăneni de la Chiev spre România. Vitejii voluntari se duc să-și dea viața pentru dezrobirea neamului moldovenesc și alcătuirea României mari. Fără ca să-i mîie baioneta din urmă, merg de bună voie, plini de conștiința și iubirea de neam, merg cîntînd spre jertfa sîngeroasă.

Trecînd Nistrul, ei se văd în Basarabia, unde locuiesc frații lor, moldovenii. Iacă și capitala Chișinău. Trenul se apropie de gară și stă. Îndată el e înconjurat însă de soldățime armată, care așteaptă la gară. Oaspeții sînt bătuți pînă la sînge, ba unii și ucși. Apoi sînt luați „în plen“ și duși pe străzile orașului, desbrăcați și sîngerăți, printre glumele și rîsul dușmănesc.

Așa soldații moldoveni, puși la cale de dușmani, i-au primit pe frații lor, cu moarte. În loc de salut cu pîne și cu sare – foc și plumb!

Grozavă este puterea întunericului moldovenesc din Basarabia, dar și grozavă a fost politica dușmanului stăpîn din veacul trecut.

Eu cred că frații transilvăneni, cari cunosc istoria nenorocitei Basarabii, ni-or da crezare.

Sărmană Basarabie!

Stînd în răs_pîntie, cine n-a călcat-o, n-a zdrobit-o și n-a robit-o? Ea a văzut și turci, și tătari, și cazaci și muscali, – tot lifte barbare, care lăsau în urma lor, în loc de cultură, pîrjol și scrum. Stăpînii cei de pe urmă un veac întreg au luptat în contra neamului moldovenesc din Basarabia, făcînd toate pentru desnaționalizarea lui. Dacă frații noștri din Transilvania și din alte locuri, viețuind între neamuri culte, prin luptă au fost vrednici să-și apere drepturile, moldovenii din Basarabia, fiind sub stăpînirea unui neam necult, n-au avut nici un chip să-și apere drepturile.

Basarabia răpîită a fost o piatră scumpă în coroana stăpînului dușman și foarte plăcută de el. Mănoasă și zlotoasă, cu un neam blajin, plecat și iubitor de muncă grea, Basarabia a fost un aluat în mîinile dușmanilor stăpîni, pe care au lucrat-o cum i-a ajuns pe ei mintea lor necultă.

Îmbătați de panslavism, rușii au vrut să ne slavizeze, dar Slavi nu ne-au făcut, numai ne-au adus la așa stare de desnaționalizare, că azi îi primim pe frații noștri în loc de pîne și sare – cu foc și cu plumb.

Într- așa stare ne-a găsit ziua mîntuirii pe noi, moldovenii din Basarabia.

18. ÎNVĂȚĂTORII ȘI UNIREA ROMÂNILOR

– O declarație a învățătorilor din ținutul Chișinăului –

p. președinte, Podlesnii secretar, Popescu, în „România Nouă“, nr. 12, 2 februarie 1918, p. 2

Învățătorii din ținutul Chișinăului declarăm, că deși n-am fi putut fi de față la înălțătoarea serbare românească ținută în 24 Ianuarie a.c, fiind răslețiți prin sate, am primit cu mare bucurie vestea despre măreția ei și sîntem de credință

nestrămutată, că la acea zi sfântă, cînd se va serba Unirea tuturor românilor, vom fi și noi printre fericiții, cari vom putea vedea înfăptuirea unui ideal visat de sute de ani.

Ne simțim de datoria noastră a mai declara că noi, învățătorii, sîntem aproape toți născuții Basarabiei, aici am făcut studiile, aici am fost și sîntem în slujbă și chiar și aceia, cari nu sîntem de origine români, avem rude printre români și totdeauna am avut deplină cunoștință despre aceea, că munca noastră de pînă acum a fost o crimă a guvernului rusesc, pe care pentru multele lui păcate l-a răsturnat Revoluția.

În inima noastră arde un mare dor: de a spăla toate păcatele trecutului și vom face tot ce ne stă în putință ca să scoatem norodul din întunec, numai una ne este nădejdea, că Ocîrmuirea românească, de-o-dată cu Unirea, va întocmi soarta poporului muncitor, care e talpa țării, astfel, încît să fie pe deplin mulțumit. Aceasta va fi și cheazăia muncii noastre culturale, care numai atunci va da roade binecuvîntate, și, peste tot, norodul numai atunci se va simți fericit și la serbarea Unirii întregului neam românesc vom putea striga cu cea mai mare însuflețire: Trăiască România, mama tuturor românilor!

Ocîrmuirea Uniunii Învățătorilor din ținutul Chișinău

19. NEATÎRNAREA REPUBLICII ȘI DUȘMANII

Teodor Jireghie, în „România Nouă“ nr. 12, 2 februarie 1918, p. 1

În gazeta rusească din Chișinău *Svobodnaia Bessarabia* un „tovarăș“ nu-și poate da seama, cum a îndrăznit Sfatul Țării să declare neatîrnată „Republica Moldovenească“, cînd ea n-are de apărare nici oaste, nici tunuri, ba chiar nici miliție de nădejde, și multe de toate. Scrie tovarășul, că *Sfatul Țării* nu-i ales de toate popoarele Basarabiei și a îndrăznit să facă așa pas răspunzător.

Eu măcar că-s țăran, dar aș voi să răspund prin gazeta *România Nouă* la un tovarăș ca acela într-așa fel:

Domnule tovarăș, noi țărănimea moldovenească nu putem a ne da samă altminteala, numai de cîte ceva ce ne-a învățat pe limba-mamă Scriptura. Măcar că preoțimea mai toată ne-a părăsit, da pe cuvintele cele bune măcar cîte de la oareșcare auzindu-le, în inimă ni s-au pironit, pe ele în inimă le ținem și cu ele seama ne dăm. Scriptura ne învață zicînd:

Pescarii n-au fost oameni învățați – și eu socot că mult mai proști decît miniștrii Republicii Moldovenești, – dar lumea au vînat. Căci nu în puterea calului va voi Domnul, nici în pulpele bărbatului bine îi va plăcea. Bine va voi Domnul între cei ce cunosc pre ale sale și se cunosc de ale sale. Sufletele noastre să fie curate și păzite de toată înșelăciunea, că sprijineală avem de la cine lua.

Mama noastră Italia, măcar c-a îmbătrînit, dar măcar cîte cu un cuvînt ne-a mîngăia. Vestita soră Franța, din darurile sale cele bogate, ni-a face și nouă parte, dar mai ales sora România, întotdeauna la nevoi nu ne lasă pe noi, cu mîna sa cea dreaptă atingîndu-se de toți dușmanii, ne-a păzi.

Dar bolșevismul, cu fiii Țarului, să lipsească de la noi peste nouă țări și nouă hotare, ca noi să rămînem curați și luminați ca argintul cel curat, ca aurul cel luminat, ca maica ce ne-a făcut, ca Dumnezeu ce ne-a lăsat.

20. MOLDOVENE, ÎNVAȚĂ-TE A TE PREȚUI

Arhimandritul Gurie, în „România Nouă“, nr. 13, 4 februarie 1918, p. 2;
nr. 14, 6 februarie 1918, p. 1; nr. 15, 7 februarie 1918, p. 2

I.

Fiecărui om îi este însușit să-și iubească nația sa, poporul său. Iubirea de neam este o simțire tot atât de firească, ca și iubirea cătră familia sa, cătră tatăl și mama sa. După dreptate deci, cel ce-și pierde dragostea cătră norodul său, se dăngălează cu numele rușinos de „trădător“ și „renegat“. Pe un asemenea om îl numesc cu un nume înjositor de om fără ținare de minte de neamul și originea sa.

Și într-adevăr, este un lucru înjositor și de rușine, cînd un om se leapădă de națiunea sa, își ascunde ațîrnarea cătră norodul său rodnic. Pornirea de a ascunde, de a nu se arăta membru al norodului său tot așa-i de rușinoasă, cît și lepădarea de tată și mamă. De obicei oamenii se leapădă de a cunoaște pe anumită păreche de părinții lor, cînd aceștia sînt săraci, neștiuți, iar cei ce se leapădă au ajuns la o putere cunoscută și însemnată în obște. Dînșii se tem, că prin sărăcia și prostia părinților să nu prăpădească acea influențare, acea cinste, pe care ei au răușit a le dobîndi. Aici lucrează iubirea de slavă deșartă, una din cele mai urîte și mai grețose patimi. Se întîmplă și așa, că oarecare bogătaș se leapădă de a cunoaște pe părinți, pe tatăl și mama lui ce sînt sărmani, pentru ca să nu-i susție la bătrînețe, ca să nu cheltuiască pentru susținerea lor, ca să nu îngrijească de dînșii și să nu le ajute. Aici lucrează sgîrcia și iubirea de avuție, niște patimi, care mult înjosesc vrednicia omului. Dorința de a cîștiga cinste și punere în obște, tendința de a-și îngriji cariera lumească, ba chiar de a se îmbogăți cu mijloace materiale, au loc și atunci cînd vreun om își ascunde naționalitatea sa, se leapădă de dînsa, nu îndrăznește a o mărturisi, a o apăra descoperit.

Lumea, după cum se știe, zace întru răutate. Una din aceste răutăți este mîndria și iubirea de stăpînire precum a fețelor deosebite, asemenea și a națiilor întregi. Popoarele puternice duhovnicește, dar uneori numai trupește, pătrunzîndu-se de iubire de stăpînire și de avuție, robesc loru-și pe noroadele cele slabe trupește și puțin culte, se arată oblăduitori ai lumii, au poftă de-a stăpîni anumite pămînturi străine. Apucînd în mîinile lor puterea sau stăpînirea, aceste noroade se referă cu dispreț către naționalitățile mici, le lipsesc de drepturi și, scoțînd înainte însușirile lor, cîte o dată neadevărtate, bazate numai pe puterea fizică, nu dau națiilor mici să-și arăte puterile lor, calitățile lor, să-și cultive limba lor națională, să scrie și să împrăștie cărți, să-și arate geniul său național. Ei pun pe noroadele mici într-asa împrejurări ca reprezentanții lor să simtă că rămîind credincioși limbii lor și obiceiurilor, apărînd individualitatea lor națională, ei nimic nu pot să cîștige, că naționalitatea lor este neajunsul lor, este cel întăiu vrăjmaș pe calea spre propășire, spre lumină și cultură și spre punere bună în lume.

Într-asa împrejurări se ivește un nou motiv spre lepădarea de naționalitatea sa, neprețuirea deosebirilor naționale, care sînt pricina lipsei de drepturi, pricina multor nenorociri.

Omul începe a se mîndri nu cu deosebirile sale naționale, nu cu știința limbei sale rodnice, dar cu deprinderea limbii și a obiceiurilor nației domnitoare. Limba sa începe a se socoti de limbă moartă, care nu poate să slujească ca mijloc și izvor al culturii și al progresului, dar se arată a fi numai limba poporului de jos, încît numele nației, ajunge a fi numire de om neînvățat, înapoiat.

La asemena stare au ajuns moldovenii din Basarabia.

moldovenii învățați, boierii, preoții, învățătorii, au încetat a se simți moldoveni; în familiile lor vorbesc numai rusește, limba rodnică au uitat-o. De moldoveni ei socot numai pe norodul de jos, pe țărani „mojici“, uitând că și ei sînt tot moldoveni, numai învățați rusește, culți. Mulți din inteligența moldovenească se rușinează a se cunoaște pe sine de moldoveni, înțelegînd sub numele de „moldovan“ numai pe țărani uitat, – iară ei înșiși nu mai sînt țărani, ci inteligenți și drept aceea nu mai sînt nici moldoveni. Aceasta cu atît e mai rău, că acest gînd la mulți a devenit o simțire inconștientă. Moldovanul inteligent din Basarabia sau chiar și cel numai ieșit din sat, care a deprins obiceiurile orășene, își socoate de deosebită fală inteligența, deprinderea limbei străine, a limbei celei rusești sau nemțești. Așa fel, moldovenii învățați au încetat a-și prețui osebirile lor naționale, a se respecta pe sine ca pe moldoveni. Unii au ajuns la așa stare, că se numeau pe sine nu moldoveni, ci Basarabeni sau ruși.

II.

Cunoscut lucru este că dacă cineva nu se respectă însuși pe sine, pe unul ca acela și altul încetează a-l respecta. Dacă cineva voește să-l respecteze alții, acela dator este mai întii însuși pe sine să se respecte. Acest adevăr e înțeles: omul care se respectă pe sine nu-și va permite a face fapte care înjosesc demnitatea lui de om. Omul, care se respectează pe sine, e totdeauna gata să se apere de scîrbiri și prin asta face pe alții să se poarte cu dînsul cu pază și delicat.

A apăra demnitatea sa de scîrbirile oamenilor ne învață pe noi și Hristos.

Cînd pe Hristos l-a judecat înaintea Arhiereului Anah, un ostaș l-a lovit peste obraz. El s-a apărat, zicîndu-i: „De am zis ceva rău, arată-mi ce e rău, iară de nu, pentru ce mă bați?“ (Ioan 18, 23). Prin aceste cuvinte Domnul aducea la cunoștință pe obijduitor și-și apăra demnitatea de om. Astfel și fieștecine se respectă, nu trebuie să lase pe batjocoritor fără învățătură și dator este să-și apere demnitatea sa. Vrednicia de om e foarte mare. Cu nebăgare de seamă, cu înjosire nu se cuvine a ne purta nici cu unul din oameni. „Luați seamă“, a zis Hristos, „să nu urgisiți nici pe unul dintre acești mai mici, că zic vouă, că îngerii lor în ceruri pururea văd fața Tatălui Mieu Celui din ceriuri“ (Mateiu 18, 10).

Iată cită-i de înaltă demnitatea feței omenești! Pentru aceasta a o urgisi și înjosi, a o batjocori este semn de cădere morală. Însă oamenii, mai ales cei ce stau sus și au putere, de multe ori uită de aceasta. Folosindu-se de aceea, că faptele lor rămîn fără pedeapsă și cei mici sînt fără ajutor, ei pricinuesc rane adînci iubirei de sine naționale. Se spune despre un arhiereu rus că el nu numea altfel pe ascultătorul său moldovan decît „Boule“: „Boule, vino încoace! Boule, cum te chiamă?“ – Ascultătorul tăcea... pentru că simțul de demnitate națională la el lipsea. De ar fi fost altul cu simțul de respect către demnitatea de persoană dezvoltat, el ar fi zis numai: „Prea Sf. Stăpîne, eu am nume. Vă rog să mă strigați pe nume!“ Prin asemenea vorbă arhiereul, care uitase cine-i el, ar fi fost adus la cunoștință și ascultătorul și-ar fi apărat vrednicia sa națională.

Cînd însă simțul de respectare către sine lipsește și scîrbirea rămîne fără protestare, atunci cei ce batjocoresc, tot mai tare se încredințează că moldovenii sînt oameni zmeriți, blînzi, pe dînsii se poate de batjocorit, de scîrbit. Acest lucru strică pe fețele puse ca nacialnici asupra moldovenilor.

Moldovene, învață-te deci a te respecta pe tine, dacă voești ca alții să te prețuiască și să te bage în seamă.

Ca să poți să-ți iubești nația, se cere ca ea să aibă însușiri bune. Într-o națiune se poate de iubit numai calitățile cele bune, ideale. Deci care sînt însușirile pozitive ale națiunii moldovenești? Cu ce poate să se mîndrească moldovanul?

Întîiu și întîiu marea demnitate a moldovanului este că el mărturisește credința pravoslavnică, că această credință el vîrtos a ținut-o și neschimbat a păstrat-o, necăutînd la toate vremurile grele ale vieții lui istorice. Nici nomazii sălbatici din vremile strămutărei noroadelor, nici năvălirile tătarilor, nici strîmtorările turcilor, nici năzuințele propagandei calvinilor și a papistașilor n-au putut să-l abată pe moldovan de la credința pravoslavnică.

Unii istorici într-adevăr văd în faptul că moldovenii sînt de credință pravoslavnică nenorocirea lor națională. Mulțămită faptului că moldovenii sînt pravoslavnici, zic ei, ei au fost lipsiți de școli și de slujbă bisericească pe limba lor precum din partea grecilor fanarioți în veacul al 18-lea, așa și din partea rușilor în veacul al 19-lea. Ceea ce regimul vechiu nu-și permitea a face cu leșii catolici, cu nemții luterani, aceea ușor o făcea cu moldovenii pravoslavnici. Cei dintîi vrăjmași ai națiunii moldovenești au fost puterile cele duhovnicești din greci și mai ales din ruși, și îndeosebi unii din arhieriei ruși.

Ceea ce nu-și luau voie să facă rușii prin așezămintele de învățatură cele mirenești, laice, aceea se făcea ușor prin școlile duhovnicești. În anul 1874–75 direcțiunea Seminarului duhovnicesc a scos o hotărîre să se oprească elevilor de a vorbi moldovenește, cu amenințarea că vor fi dați afară din școală. Inspecția seminarului pe baza acestei hotărîri, întărite de arhiepiscopul *Pavel*, a început a lua de la elevi iscălitură, că ei nu vor mai vorbi moldovenește. Elevii de prin clasele mici au iscălit această îndatorire. Iar cînd lista a fost adusă în clasa a treia, elevii din această clasă, sub influențarea tovarășului lor, *Bragă*, n-au vrut să iscălească asemenea cerere fără de minte... și direcțiunea seminarului a trebuit să se lepede de dînsa. Dacă toate încercările spre asuprirea naționalității ar fi întîlnit împotrivire energică, atunci moldovanul n-ar fi ajuns la acea stare jalnică, în care se află...

Moldovanul poate să se mîndrească cu obîrșia sa și cu neamul său. moldovenii sînt strănepoții vechilor rîmleni, cuceritori a toată lumea, de la care a primit început și temeieri cultura europeană de acum. moldovenii se nemuesc cu așa popoare ca: francezii, italienii, portughezii și spaniolii. Aceste rude de rasă latină au ajuns la înalt grad al culturai mulțumită însușirilor și împrejurărilor istorice mai bune, decît la moldoveni. Dacă moldovenii au rămas în urmă, apoi de vină sînt numai împrejurările grele ale vieții lor istorice. Iar priceperea moldovenilor pentru cultură se dovedește prin faptul, că ei și pînă acum au dat Rusiei mulți lucrători învățați.

Din lucrătorii istorici pe care i-a dat Rusiei norodul moldovenesc și cu care el după dreptate poate să se mîndrească, destul este să arătăm pe mitropolitul *Petru Movilă*, întemeietorul Academiei Moveilane din Chiev, pe *Antioh Cantemir*, pe *Herescu*, scriitor de poeme. Cîți moldoveni învățați au adus folos Rusiei pe ogorul bisericesc și politic în veacul al 19-lea!

Românii basarabeni au dat vreo câțiva scriitori și nației lor româno-moldovene. Acești scriitori ar putea face cinste la orice nație. Din Basarabia erau așa scriitori ca: *Stamati, Donici, Sârbu, Hasdeu, Russo, D. Moruzzi ș.a.*

Mai ales moldovanul poate să se mîndrească cu limba sa. Limba moldovenească e de rădăcină latină, se nemerește cu limba italiană, franceză, spaniolă și portugheză. Ea se deosebește prin limpezia, puterea și îndeosebi prin armonia sa. Altă limbă, care ar putea să se asemene cu armonia limbei noastre, Moldovanul nu află.

Moldovenii pot să se mîndrească și cu simțul de respect către legile Statului, cu dragostea către buna rînduială, cu ascultarea și supunerea față de stăpîniri.

Și așa moldovene, tu ai ce prețui în tine! Pătrunde-te deci de respect către tine, către naționalitatea ta. Învață-te, moldovene, a te respecta!

Respectarea persoanei omenеști nu stă în contradicție cu smerenia creștinească. Smerenia creștinească este cunoștința păcătoșiei sale înaintea lui Dumnezeu – cunoștința că noi departe stăm de idealul persoanei desăvîrșite, arătate nouă în fața lui Hristos. Smerenia nici de cum nu e plăcere oamenilor. „De aș plăcea încă oamenilor“, zice Sf. Apostol Pavel, „n-aș fi slugă lui Hristos“ (Gal. I, 10).

Smerenia cea de prisos înaintea oamenilor cu putere se preface în plăcerea oamenilor, în lingușire. Înaintea oamenilor nu trebuie să fie smerenie, înjosire de rob, ci numai cinstită, arătare de cinste, chiar și mai multă, decît nouă înșine, dar fără înjosirea demnității ideale. Smerenia creștinească nu cere ca noi să jertfim demnitatea noastră, să arătăm înjosire de rob, ci numai să nu ne înălțăm asupra altora, să dăm fiecărui om, fiecărei nații, cuvenitul respect. Cum vrei să se poarte alții cu naționalitatea ta, tot așa te poartă și tu cu naționalitatea altuia. Iubește pe altul ca pe tine însuși, nici mai mult, nici mai puțin.

Dragostea către nația sa nu numai că nu se osîndește de învățatura creștinească, ci foarte se aprobă. Însuș Hristos își iubea națiunea sa, îi dorea mai întîiu să se mîntuie, să intre întru împărăția lui Dumnezeu, pentru alcătuirea căreia s-a pogorît El pe pămînt. „Eu sînt trimis“, zicea El, „numai către oile cele pierdute ale casei lui Israil“ (Mat. 15, 24) – „Duceți-vă mai vîrtos la oile cele pierdute ale casei lui Israil“ (Mat. 20, 6).

Sfîntul Apostol Pavel, care propovăduia Evanghelia lui Hristos tuturor noroadelor, atît de tare doria mîntuirea norodului său evreesc, atît îl iubea, că ar fi poftit el însuși a fi despărțit de Hristos pentru frații lui, rudele lui după trup, care sînt israilitenii (Romani, 9, 3).

El laudă pe Moisi, între altele, pentru că Moisi, ajungînd om de vîrstă, n-a voit a se numi fiul fetei lui Faraon, adecă să se lepede de națiunea sa, „și mai bine a ales a pătimi cu norodul lui Dumnezeu, decît a avea dulceața păcatului cea trecătoare“ (Evrei 11, 24–25).

Iată cum trebuie moldovanul să-și iubească nația sa cea obijduită, lipsită de lumină, oropsită! El trebuie să aleagă mai bine să sufere înjosire, să pătimească împreună cu norodul său, decît să aibă o stare strălucită în lume prin lepădare de nație.

Și așa, moldovene, respectînd pe alții, învață-te mai întîiu a te respecta pe tine, națiunea ta, adecă iubește-ți limba ta, credința ta pravoslavnică, obiceiurile tale naționale. Atunci, toate noroadele care se află în jurul tău te vor băga în samă, te vor socoti și nu vor mai îndrăzni să te calce.

21. TEAMĂ FĂRĂ TEMEI

VI. Cazacliu, în „România Nouă“ nr. 13, 4 februarie 1918, p. 2

Nu vorbesc despre țărani care cu totul sînt lipsiți de sufletul național, dar despre cei mai mulți inteligenți, la care, cînd le pui întrebarea: „ești naționalist adevărat?“ răspund: „da, dar vreau ca Basarabia să rămîie independentă“.

Și cînd îl întrebi: „pentru ce?“ răspund cu niște fraze-șlaboane, care nici de cum nu se deosebesc de răspunsul țaranului.

Țăranul răspunde: „mi-or lua pămîntul“, inteligentul zice: „mi-or lua libertățile căpătate de Revoluția rusească“.

Și cînd faci o comparație între aceste răspunsuri, te cuprinde o mare scîrbă și jele de sărăcia sufletului și minții poporului român din Basarabia.

Trăind sute de ani sub robia străinilor, fără nici o lumină românească, poporul nostru n-a fost în stare să ridice din sînul său oameni cu sufletul bogat și frățesc, cu mintea sănătoasă și largă, care ar putea cuprinde tot pămîntul românesc cu nevoile și idealul său, ci numai oameni săraci de suflet și de minte, oameni egoiști, cari mai mult decît interesul personal nu vreau să știe, oameni care nu sînt la chemarea vremii și a interesului neamului.

Oare ce deosebire este între răspunsul țaranului și al inteligentului?

Nici o deosebire!

Pentru dînșii interesul neamului este interesul lor: bine că cel dintîi a apucat pămînt, iar al doilea libertate!

Dar nici unul nu-și face datoria față de țară: țăranul nu plătește birul, inteligentul, îmbătat de „libertate“, și-a uitat datoriile față de neam.

Trebue să știm că fiecare popor, cît de liber să fie el, are datorii, și cu atît mai multe, cu cît este mai liber, și numai astfel poate el să-și cheazășluiască o viață culturală temeinică, liberă și fericită.

La noi însă, dimpotrivă, din zi în zi tot mai mult ne scaldăm în apele libertății destrăbălate, dar temeul vieței și țării noastre pierе mereu.

Rusia de acum a murit! Și acum îi vine rîndul Basarabiei „independente“, – dacă nu ne-om trezi ca să cunoaștem adevărul!

Că din punct de vedere economic Basarabia nu poate fi independentă – nici nu-i de vorbă, și noi îndegrabă o vom arăta, dar, mai mult, ea nu poate fi independentă fără oameni sănătoși la minte și curați la suflet, care ar putea povățui bine acest popor pe o cale adevărată.

Noi n-avem astfel de oameni; noi sîntem bolnavi! Trebuie să ne uităm verde la starea lucrurilor în ochi și să cunoaștem că o țară, bolnavă pînă la măduva oaselor de „libertate“ și anarhie, are nevoie de doctor, căci altmintelea noi, din culmea „libertății“, vom pica iarăși în jugul străinilor, și acest jug va fi mult mai greu decît țarismul rusesc.

Se știe bine că un copac frumos poate trăi atunci cînd el are rădăcini sănătoase; așa și libertatea: ea e folositoare atunci cînd în țară are rădăcini de rînduială bună. La noi însă toate așezămintele sînt bolnave, căci ele sînt rămășițe ale trecutului plin de toate păcatele față de noi.

Așa dar, de la ceva bolnav nu poți aștepta ceva sănătos. Trebuie de făcut operație și de asvîrlit tot răul din țara noastră.

Acest chirurg sănătos poate fi numai România!

Ce e drept, în România încă de la turci și greci rămăsese multă neghină, care mereu se răspîndea pe ogorul necultivat. Dar de la o seamă de vreme, cultivarea ogorului vieții românești a prins a da mereu grîu tot mai curat și mai curat. Războiul lumii a înlăturat neghina din Țara Românească și grîul curat a dat roade bune, care s-au înfăptuit prin reforme temeinice și sănătoase, pline de rînduală, libertate adevărată și de viață pentru întregul neam românesc. Toată lumea a cunoscut acest cuib sănătos și-i dă tot sprijinul ca ea să-și îndeplinească visul ei strămoșesc.

Așadar, noi vedem cum frații noștri virtos pășesc la viață de iubire și libertate adevărată, iar noi la ură și moarte.

Și dacă nu vrem să perim cu totul, trebuie să întindem mîna de ajutor nu peste Nistru, la o țară jumătate moartă, ci cu brațele deschise să cuprindem pe mama România, plină de iubire și viață, ca să ne scape de moarte.

Așadar, toți românii basarabeni să mergem la Prutul blăstămat, care 105 ani ne-a despărțit, să-l secăm „dintr’o sorbire“ și să nu mai fie piedici între noi, ci un pămînt, o inimă și o viață.

22. LUPTA CU „BÎRZOII“

Căpitan D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 13, 4 februarie 1918, p. 1

Basarabeni au ajuns la stare „minunată“ și dînșii – grație „fraților“ ruși, – rătăciseră drumul și cărarea. Toată viața românească c-un trecut istoric frumos, cu multe înzestrări naționale – se pierdea la dînșii în lupta c-un dușman închipuit, născocit de marea revoluție rusească. Poporul, molipsit de boala rusească, îl numește „burjui“ „burzac“ și „bîrzoii“ etc.

Dar cine-i „bîrzoii“ inventat de ruși? Ofițerii, proprietarii, studenții, învățătorii, preoții, juriștii, funcționarii etc., – toți cari au carte și cultură.

Vedeți, lucrul stă așa: totul atîrnă de la „vînători“. Pentru soldați și lucrători „bîrzoii“ vor fi ofițerii, studenții și toți cei mai curăței de la oraș, pentru țărani învățătorii, proprietarii și preoții.

Carnea de „bîrzoii“ e foarte ieftină în Rusia „pravoslavnică“. Gazetele ne-aduc felurite știri îngrozitoare: tot pămîntul Rusiei se adapă îmbelșugat cu sînge de „bîrzoii“. Ceea ce se întîmplă azi în Rusia se va chema în istorie – boală rusească.

Nația asta totdeauna a vroit să facă lucruri mari. A format o împărăție uriașă, a trăit sute de ani în întuneric nemaipomenit etc. Și azi a căzut într-o boală nemărginită.

Molima rusească a început a se răspîndi și la noi în țară și ni-a adus multă nenorocire. „Tovarășii“ ajutau din răputeri; ce le păsa lor de-o țară străină și mai ales cînd o priveau totdeauna cu batjocură.

Eram și noi pe calea anarhiei rusești și la noi pretutindeni se răspîndise lupta cu „bîrzoii“.

Din fericire, Dumnezeu ni-a trimes armata română. De mult, cei mai buni români basarabeni numai în dînsa vedeau scăpare, dar dușmanii nu dormeau și cu toate mijloacele răspîndeau ură contra armatei românești și puneau la cale lumea ca să ceară de la guvernul basarabean ca, Doamne ferește, să nu fie chemată armata românească.

Mulți din bunii basarabeni s-au aflat în primejdii și chiar le amenința viața mulțimea condusă de dușmanii românilor. Dar Dumnezeu n-a vrut dezastrul neamului nostru. Mi-aduc aminte de ziua sosirii trupelor române. Toată lumea umbla fericită ca în ziua de Paști. Chiar unii la alții spuneau: „Christos a înviat“! Lăcrimile curgeau de bucurie fericită. Da poporul basarabean trebuie să fie mulțămitor oștilor românești, nespun, căci ele l-au adus iar la o viață normală și l-au scos din molima rusească.

Acum toți basarabeni avem chip a lucra în liniște, a alcătui viața poporului după placul tuturor. Și mai ales, avem puțința cu jale să vedem ceea ce se întâmplă în nenorocitul neam rusesc, să vedem cu spaimă anarhia îngrozitoare de la miez-noapte și să simțim că noi sîntem în afară de dînsa.

Ați cugetat oare, fraților, de curînd c-om ajunge așa zile mari și sfinte?

Știu că nu. Da acum, folosiți-vă de timpul de azi și lucrați toți. Nimic nu lăsați pe mîine; treziți simțiri naționale în voi și în toți cari sînt în jurul vostru. Mai ales pe voi vă privește, intelectuali, din orice clasă!

Să înceteze lupta nesocotită cu „burjac“ „burjui“, „bîrzo!“! Cu toții la lumină și la cultură națională, ca poporul nostru să ajungă fericit!

23. MINUTE DULCI ȘI NEUITATE

T. Bogos, în „România Nouă“, nr. 13, 4 februarie 1918, p. 1

Scăpăm și noi cîte odată de robia deșertăciunilor zilnice, ce ne împresoară din toate părțile viața c-o negură otrăvitoare și cu un fum înduioșător.

Această izbîndă am căpătat-o la *Șezătoarea literară* ce a avut loc în Casino Blagorodnoie Sobranie [Acțiune de binefacere], la 25 ianuarie. Acolo am avut noroc de a vedea și a asculta pe d. *Mihail Sadoveanu*, scriitor vestit în România toată.

El ni-a cetit două bucăți din amintirile lui *I. Creangă* și o nuvelă a sa: *Lacrimile*. Prin cetirea lui frumoasă, noi cu toții am crezut cu tot dinadinsul că d. *Sadoveanu*, cu adevărat este un maestru de mare talent, „din mila lui Dumnezeu“.

Noi, basarabeni, nu sîntem dezmerdați și alintați cu literatură bună, teatru și alte mijloace culturale. Din pricina aceasta și de la șezătoare nu așteptam ceva deosebit, însă acolo, fără veste, am primit o bucurie mare, mare. Ne-am pornit la șezătoare și am nimerit la sărbătoare.

Oaspetele nostru ni-a dăruit nouă niște minute dulci și neuitate. Cetirea lui a pătruns sufletele noastre, a atins strunele inimilor și s-a răsunit un acord plin de înțelegere, de unire intimă, care a topit ghiața amorțitoare. Nici un ton falsiv [fals], nici un gest de prisos, fără afecție, abia cunoscută o gamă de sentimente adînci. În adevăr, am primit un dar frumos, dumnezeesc; am avut plăcere mare estetică, ce ni se dă nouă așa de rar.

Duhul nostru s-a mutat peste Prut și-am văzut că acolo trăiesc frații noștri moldoveni, tocmai ca și aceștia din Basarabia, tot cu așa tradiție, credință, nădejde, obiceiuri. Da, noi am căpătat o dovadă covîrșitoare că acolo tot îi aproape de sufletul nostru, scump, simpatic.

D-apoi încă și limba lui *Creangă* și-a lui *Sadoveanu*! Această limbă de fel nu se pătează cu cuvinte de la străini, lipsită de barbarizme, ce numai întunecă înțelesul limbei. Noi ne-am îndulcit cu o limbă curat poporală, minunată, cu mișcări adânci din inimă, cu scînteie de umor, de haz, de glumă.

Salutîndu-l din adîncul sufletului, prin aceasta exprimăm d-lui *Sadoveanu* o mulțămire nemărginită pentru dragostea lui și buna voință că ni-a îmbogățit viața noastră, ni-a înfrumusețat traiul cu ospățul lui neuitat.

Fierbinte dorim ca, cît s-ar putea mai des, să vie la noi cu farmecele lui divine.

24. RĂUTATEA ÎNTUNERICULUI

Teodor Jireghie, în „România Noua“, nr. 13, 4 februarie 1918, p. 1

Plîng și ca Rahil mă tînguesc, cînd mi-aduc aminte de cele două eșaloane de ostași transilvăneni, cari au căzut jertfă la batjocura bolșevicilor din Republica moldovenească la 6 Ianuarie a.c. Fiori mă apucă numai cînd mă gîndesc la ei. Vai mie, cum aceasta s-a întîmplat? Deloc nu mă dumiresc. De la Chiev și pînă la Chișinău nimic nu li s-a întîmplat, dar pe pămîntul fraților lor, în loc ca să-i întîmpine cu tricolorul patriei, ca pe frații pe cari întîia oară i-au văzut, pe aceștia i-au întîmpinat gloanțele și moartea năpraznică. Unde ți-e capul, bolșevice, unde ți-e mintea, ticălosule? Tu, cela ce ne măninci pînea și sarea patriei noastre, ne ucizi frații și ne pierzi munca. Tu, cela ce ți-ai ales povățuitori pe cei ce au răstignit pe Hristos, cari nu s-a rușinat nici în *Sfatul Țării* a-și vărsa otrava, ai lepădat frontul, locul cel sfînt și ai venit, că te-a chemat Iuda să ne ucizi frații cei nevinovați. Ticăloase! nici crăpăturile pămîntului nu te ascund, pînă nu-i bea paharul care l-ai umplut.

Îmi venea să fug din țară,
Și să lapăd patria,
Să mă duc în depărtare,
Nici s-aud deloc de ea.
Îmi venea să plîng cu-amar,
Cînd gîndeam peste hotar
Că n-am frați, că n-am surori,
N-am eu rude doritori.
Dar de cînd s-a făcut iară
Țara mea română țară,
Ceru-mi pare mai senin,
Viața-mi pare făr-de chin.
Marea Neagră se-nălbește,
Saltul ei se îmblînzește,
Ș-ași dori, ca-n veci să fie
De la Nistru pîn-la Tisa
Numai tot o Românie.

25. DIN CARE NEAM SÎNTEM?

Căpitan D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 14, 6 februarie 1918, p. 1

Cine se uită la titlul articolului meu va spune: autorul nu-i în toate mințile. Parcă noi nu știm din care neam sîntem? Poate unii mai luminați știu, dar mulțimea noastră basarabeană a uitat. Țăranul nostru cînd vrea să dea la cineva din frații lui în obraz, spune: parcă ești român! – Tot naționalismul mulțimei noastre se exprimă numai în vorba asta înveninată. Dar și pe ea mulțimea o privește cam ușor, mai mult în mod „mistic“. Vorba sună foarte frumos și mîndru... „parcă ești român!“. Și aș vrea ca țăranul nostru s-o înțeleagă cum trebuie. Da, noi toți, care vorbim o limbă românească – sîntem români. Și neamul nostru este mare și cu o istorie mîndră. Luați harta și vedeți: de la Nistru pînă la Tisa tot pămîntul e al românului! Aici vezi Basarabia scumpă, România – mamă, Bucovina – mîndră, Ardealul – glorios și Banatul – frumos. Suntem bogați, dar prin întunerecul pe care l-au răspîndit între noi străinii, noi am uitat de bogăția noastră, ni s-au sărăcit sufletele. Vroiați să fiți bogați, să trăiți în belșug nemărginit, uniți tot pămîntul vostru, adunați-vă cu tot neamul vostru! V-asigur că mai mîndri și mai fericiți decît noi nu vor fi alții pe fața pămîntului. Închipuți-vă ce sînteți azi și ce ați fost ieri. Erați mai odinioară robii rusului, care venia la voi în țară, în sate cu „coroabca“ în spinare și rîcnea: „marfă, marfă, marfă!“. Nu zăreați că rusul se-mbogăția. Și voi luați cușma înaintea lui: dînsul la voi în țară se făcu stăpîn, dar voi, gospodari, rămîneți robii lui. Pentru ce a fost așa? Se explică ușor: rusul cucerise țara noastră și o privea ca o moșie a lui, făcea într-însa ce voia sufletul lui, dar pe voi nu vrea să vă recunoască de gospodari și vă socotea totdeauna „moldovan berbec, moldovan cap de bou, moldovan de-a 13-a lege“ și multe de toate. Voi le răbdați și numai între voi vă mîndreați cu cuvintele: „parcă ești român!“ Acum vă chem la conștiință națională: aduceți-vă aminte că sînteți români! Uniți-vă cu tot neamul vostru; faceți o familie mare; îmbogățiți-vă și trăiți în fericire, ca să vă privească lumea întregă ca pe o nație puternică. Basarabeanule! eu știu că-ți place cinstea! Atuncea – trezește-te, parcă ești român, dă mîna cu frații tăi de pe pămîntul românesc pentru unire și fericire! Numai tu, basarabeanule, te-ai lăsat tare în urmă de la tradițiile tale strămoșești. Nu te cunosc; parcă tu erai odinioară mîndria lui Ștefan cel Mare! Unde sînteți voi în ziua de azi, mazili-basarabeni, cei mai voinici călărași ai neamului nostru? Toți la iveală, toți la unire cu neamul nostru, căci numai unirea ne va scăpa de robia dușmanului.

26. CREDINȚA NOASTRĂ

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 14, 6 februarie 1918, p. 1

Crezut-am, pentru aceia am și grăit, și nu voiu tăcea pînă cînd sîngele de român în vinele mele fierbe, că glasul trîmbiții inimii mele mă chiamă la luptă, la luptă pentru neam și pentru țară.

Cine-acuma n-a lupta,
N-aibă pîne-n casa sa!
< Nici nădejde-n viitor
Și viață bună la feciori. >

Că dacă acuma noi, moldovenii, n-om lupta să ne cunoaștem neamul și drepturile noastre și dacă acuma n-om aprinde făclia înaintea noastră și s-o ținem cu amîndouă mîinile, să ne lumineze calea pe care am purces, apoi vom cădea în blăstămul nepoșilor și strănepoșilor.

Ne-or blăstăma țărîna mormintelor și iadul va arde inimile noastre. Dacă acuma, cînd frații noștri își pun viața pentru noi, n-om pricepe, apoi amar nouă, mii de ani vor trece și prilej ca acesta n-om avea.

Mai bine cu frații noștri pietrii de moară pe spinare să purtăm, decît cu străinii vin să bem. Că străinul ți-i frate pînă ce are ce sughe de la tine, apoi ori te robește, ori se duce; dar al fratelui sînge apă nu se face. Acuma pildă minunată este în ochii noștri, cînd dușmanii ne robeau și *Sfatul Țării* ne risipeau, cine ne-a apărat, cui i-a fost milă de noi, la dureri și la nevoi? Numai fratelui! Sora Romînia, uitînd de durerea rănilor sale, a trimis pe fiii săi să ne scoată din nevoi și să ne ajute a pune piatra temeliei noastre pe pămînt sănătos. Și oare cine nu cunoaște aceasta, că sîngele apă nu se face? Noi am cunoscut și cunoaștem, și pentru aceea am grăit.

*Măi române, măi muntene,
Măi frațior moldovene,
Vin la Nistru, nu te teme.
Nistru, Nistru apă rece
Tot ai zis că nu te-om trece,
Te-am trecut pe jumătate,
Maica ne plîngea de moarte,
Cînd te-am trecut peste tot,
Maica mă plîngea de mort.
Taci măicuță, c-al tău fiu
Iacă, pîn-acuma-i viu,
Și în rînduri de Romani
El se luptă cu dușmani.
Dușmani Perper, Levenzon,
Duh păgîn și nu de om.
Stați, păgîni întunecați,
Dușmani răi și blestemați,
Că nu-i ce voi căutați,
Ca să fiți stăpîni pe noi,
Să ne-aruncați în nevoi.
Calul, murgul să-mi trăiască,
Arma 'n mîină strălucască,
Să v'alung în depărtare
Peste-a noastre vechi hotare,
Că-s român din străbunei
Și viteaz ca frații mei.*

27. DATORIA INTELLECTUALILOR ROMÂNI DIN BASARABIA

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 15, 7 februarie 1918, p. 1

Mișcarea națională din Basarabia, începută acum vreo zece ani și mai bine de un grup de intelectuali, în timpul revoluției rusești, a avut rezultate frumoase. Totuși, nu se poate zice că a dat cele mai frumoase roade, deoarece această mișcare a fost îndrumată greșit. Aceasta mai cu seamă o putem spune pentru timpul revoluției rusești. În loc ca în tot poporul să se trezească o idee pentru a se uni cu toți ceilalți frați de peste brazdă, acest popor a fost mereu îndreptat de către povătuitorii săi cu totul în altă parte, a fost ținut în alt cerc de idei.

Acuma, când viața obștească este asigurată, când avem cheazășie deplină că spunându-ne deschis părerea nu vom fi asasinați de gloata provocată de „revoluționarii“ de ieri, de-alaltăieri, o seamă de intelectuali, mai mult din studențimea română din Basarabia, și-a spus crezul, care este: întregirea neamului românesc din toate părțile! Această idee de acuma tot mai mult este îmbrățișată de românii intelectuali din Basarabia. Cea mai frumoasă dovadă este declarația învățătorilor din ținutul Chișinăului și credeam că în curînd toți românii intelectuali vor îmbrățișa cu dragoste această idee și se vor mira numai, cum de au putut să rămîie în rătăcire pînă acuma, căci într-adevăr, toate dovezile celor de orientare rusească n-au nici o bază serioasă.

Totuși, dacă ne vom adînci mai mult în căutarea pricinilor, cari au avut ca urmare că mișcarea națională altă dată a fost rău îndrumată și că chiar și acuma dovezile celor de orientare rusă au un teren priincios în sufletul țaranului moldovan, apoi vom găsi multe pricini destul de serioase.

Pentru noi, unirea Basarabiei cu celelalte părți românești este mai înfii de toate o chestie de existență a poporului nostru. Apoi în al doilea rînd vine și chestia de dreptate. Trebuie să se șteargă fărădelegea făcută în anul 1812 de țarul rusesc *Alexandru I.* Poporul, crescut în împrejurări istorice, geografice și economice cu totul străine Rusiei, a fost cu toate acestea alipit la ea și silit de biciul rusesc să ducă aceeași viață cu Rusia, dacă nu de fapt, apoi cel puțin de ochii lumii. În limba oficială rusească nu există pentru lumea europeană o Basarobie moldovenească, ci o gubernie rusească, cu un popor rusesc, ca și cel din tot colosul rusesc.

Acum Basarabia va trebui să se reîntoarcă la formele vieții, potrivit cu istoria ei, cu caracterul poporului, creat de istorie și de împrejurările geografice, economice etc. Aceasta, firește, că va fi chezășluită numai atunci, când Basarabia va fi unită cu celelalte părți românești, păstrîndu-și autonomia. Căci, cu toate că cei peste o sută de ani trăiți cu Rusia, au fost un somn de moarte, o rătăcire, la urma urmei nouăle împrejurări și forme de viață au creiat întrucîtva și un cuprins nou pentru această viață. Și stăpînirea rusească doar nu degeaba a stăruit atîta pentru a-i da norodului o viață rusească.

Dar în propovăduirea noastră pentru reunirea Basarabiei cu celelalte părți românești, avem să întîmpinăm piedici mari, peste cari vom trece numai după o luptă grea. Cea mai mare parte a intelectualilor din Basarabia e stăpînită îndeobște de idei foarte frumoase și mărețe, dar neaplicabile în viață și care, de fapt, au un izvor cu totul nesănătos. Ideile de cosmopolitism, azi numit internaționalism, dacă ne vom aduce aminte de mișcările intelectuale rusești, sînt născute și au primit forma definitivă de la urmașii slavofililor. Știm bine că această mișcare nu voia alta, decît o Rusie de la Marea Înghețată pînă la Adriatica, cu Constantinopolul și Dardanelele, o Rusie, în care toți să fie ruși, cu o viață bazată pe trei temelii:

pravoslavia, samoderjavia și samobîtnosti, adecă ortodoxia, absolutismul barbar țarist și desineexistența poporului, firește cu caracter rusesc și numai rusesc.

Aceste idei au fost propagate sub felurite forme și în chipul cel mai stăruitor, încît fiecare intelectual rus, mărturisindu-le, se crede că este și el unul din cei mai înaintați în idei, nebănuind că este stăpînit de reacționarismul cel mai primejdios. Aceste idei au spurcat întrucîtva și inteligența moldovenească, rusificată în acești o sută și mai bine de ani cu cea mai mare meșteșugire.

Apoi, stăpînirea rusească, temîndu-se să nu mai piardă Basarabia, cel mai scump diamant din coroana țarului, a căutat să mai bage în mintea intelectualilor și alte idei greșite. De pildă, se spunea că, din punct de vedere economic iarăși, e mult mai bine pentru Basarabia de a fi cu Rusia, iar nu cu România. Rusia este o țară mai mare, mai bogată și deci și Basarabia mai ușor poate să ajungă la o stare de înflorire. Nu vom căuta să polemizăm aici cu aceste dovezi rusești. Altădată, firește că va trebui să discutăm și chestiile economice în lumina adevărată. Dar le aducem aminte cetitorilor că ele au loc și că noi trebuie să le combatem.

În sfîrșit, pentru țărani, cel mai numeros și cel mai bun element românesc din Basarabia, se spune că în România țărani o duc mai greu decît în Basarabia, că în România domnesc încă formele feudalismului, cu iobăgia cea mai grea și așa mai departe.

Și intelectualii români cu simțirile adevărate românești trebuie să se ocupe cu aceste lucruri, trebuie să lămurească lumea de aici în ce privește ideile ei greșite despre România. Și mai ales, trebuie să propovăduim ideia noastră pentru unirea tuturor țărilor române într-o singură țară, fiecare parte păstrîndu-și autonomia. Ne așteaptă o muncă grea. Trebuie să studiem chestiile și problemele politice și economice mai aproape, în chip științific, lăsînd la o parte toate prejudecățile politice, economice, naționale etc. De aceea chemăm pe toți, cari și-au manifestat aspirațiile și convingerile adevărat românești, să se puie pe muncă și să răspîndească ideile noastre. În primul rînd, aceasta trebuie s-o facă mai ales învățătorii și preoții, cari s-au alăturat la programul nostru. Trebuie ca cuvintele lor să nu mai rămînă cuvinte, ci să se prefacă în fapte. Numai atunci credem că vor fi scoase din mintea poporului toate ideile greșite cu cari l-au întunecat dușmanii.

28. DE CE SĂ NE APUCĂM?

Căpitanul D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 15, 7 februarie 1918, p. 2

Împrejurările s-au schimbat în folosul nostru.

Mai dăunăzi toți dușmanii neamului nostru aveau chip să ne împiedice cu vorba, că noi tragem la România. Ce însemna dovada asta? Foarte mult! Poporul basarabean, de la începutul revoluției rusești, a fost amăgit că în România nu-i libertate și alte scornituri. „Iubitorii“ s-au stăruit foarte și din răspuțeri a pregăti poporul pentru sosirea „bolșevismului“. Și au izbutit mult. Patrioții basarabeni n-aveau chip să vorbească despre unirea neamului nostru. Noi sîntem martori de două jertfe în lupta asta oarbă. Cu toată libertatea rusească, au fost omorîți în toamna trecută doi buni români: *Andrei Murafa* și inginerul *Simeon Hodorogea*.

Români din patru unghiuri, – știți cum se chemau patrioții români în Basarabia? – Separatiști!

Cred, că de azi înainte desbinarea nu va mai avea loc, și n-or mai fi nici „separatiști“, nici „tîmpii“. Cu toții trebuie să recunoaștem, că scăparea Basarabiei este numai în cultura națională. Dar dacă-i așa – atunci unirea trebuie să se facă!

După vorba poporului: vrei nu vrei – bea Grigore aghiazmă! Da, trebuie să ne sfințim, să ne mîntuim, de zilele spurcate. Cel mai întîiu ce trebuie să facă fiecare patriot – este cultivarea limbei. Mulți se sperie luînd gazeta ori revista în mînă, că mai nimic nu înțeleg, că multe cuvinte nu le pricep. Vă cred, fraților, și trebuie fiecare să vă luați răgaz pe o lună la muncă cu dicționarul în mînă. După o sută de ani, în cursul cărora numai ați uitat limba, vă trebuie pentru reînviere numai o lună. Asemănați și închipuiți-vă cît de puțin ați uitat limba. Tot numai mulțumită firei românești. Acuma cetiți în fiecare zi gazeta românească și vorbiți numai românește! Suta de ani trecută ne-a silit să uităm limba, dar ea ne-a silit să ne schimbăm și obiceiurile și toată înfățișarea. De-o pildă, luați orașul Chișinău, capitala Republicei. Ce-a rămas într-însul românesc? Numai numele.

Acuma, numaidecît trebuie să-i schimbăm și fața. Pentru noi tot e străin în capitala noastră, tot e scris în limba străină. Să fie schimbate numaidecît străzile, firmele la prăvălii etc. Dar mai ales ne gîndim noi la monumentul din mijlocul orașului, batjocura neamului nostru.

Vă pricepeți, că vorba merge despre rusoaica grosolană, ce stă la picioarele statuei țarului rusesc, Alexandru I, și cuprinde, ca pe-o orfană, chipul Basarabiei. Jos batjocura, jos toate amintirile de robie! Noi cerem să fie înlocuită rusoaica, împreună cu statuia lui Alexandru I, prin monumentele lui Ștefan cel Mare. Orfana poate să rămîie, dar în culoare de bucurie.

Ne mai gîndim și la alta. O sută de ani țarul rusesc copleșea Basarabia cu funcționari ruși. Și vedeți, aceștia erau cea mai tare unealtă pentru răspîndirea rusismului în țara noastră. Sute de ori, singur am auzit cum rușii, funcționari – fie la poștă, fie la căi ferate, fie la tribunal, fie la administrație, în școli etc. – batjocureau și înjurau pe moldoveni și tot neamul moldovenesc. Cele mai triste amintiri le avem noi de la raporturile funcționarilor ruși. De aceea, strig în gura mare: pentru dreptate, pentru onoare, să fie toți dușmanii neamului nostru schimbați! Să se alcătuiască în cel mai scurt timp corpuri de funcționari români! Această-i privește pe domnii miniștri ai Republicei noastre. Am dori să vedem tipărite concursuri și cea mai mare întrecere între domnii miniștri. Credem că deslegarea chestiei cu alcătuirea corpurilor de funcționari are cea mai mare însemnătate la crearea culturii naționale și la întărirea stăpînirii noastre în această țară călcată de străini.

Cu munca și iubirea către neam – totul se poate face!

Nădăjduim că miniștrii noștri își vor înțelege marea datorie națională și vor lucra cu toată dragostea la învierea vieții românești a Basarabiei noastre.

29. STAREA ȘCOLILOR DIN ȚINUTUL CHIȘINĂULUI¹³⁷

Căpitanul D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 15, 7 februarie 1918, p. 2

Învățătura pe la școli merge greu. Învățătorii nu au destulă iubire de patrie națională.

Ei nu se interesează cu de-a dinsul de literatura românească; nimica nu citesc; au știință puțină de pedagogie; nu tâlmăcesc lecțiile și cuvintele; nu scot din lecții ideia și morala. Temele și religia se predau și se învață tot în limba rusească.

Nu se învață regulile aritmeticei. Scrisoarea stă foarte prost. Caetele sînt fără liniuțe, fieștecare scrie cum vrea el.

Mai în toate școalele merge limba rusească și moldovenească. Prin alte sate oamenii nu lasă să se predea limba moldovenească.

Nu sînt cărți moldovenești de religie, de aritmetică și de cetire pentru grupa IV. Iară cu adulții nimica nu se face.

Umblînd cu revizia pe la școli, am făcut și adunare de adulți; s-a făcut jertfă pentru biblioteca sătească.

La Țipla s-au strîns 30 ruble, la Vadul lui Vodă 10 r., la Mal 15 r., la Chimișeni 30 r., la Miereni 423 r. Fiindcă la noi nu sînt cărți populare moldovenești, trebuie cît mai degrabă de adus cărți din România.

moldovenii iubitori de patrie, alergați în țară la popor și-l deșteptați, pentru că sînt mulți rusificatori!

Mulți inteligenți sînt cu mare ură asupra *Sfatului Țării*. Asta nu e bine. Pe Sfatul Țării era să-l taie; îl învinovăța că el a adus pe români. Acum îl învinovățesc, după părerile lor, că deputații sînt țariști. Dacă noi moldovenii nu ne-om uni, ci ne-om certa, va fi vai de capul nostru.

30. CUVINTE CĂTRE ȚĂRANII ȘI SOLDAȚII MOLDOVENI DIN BASARABIA

Învățătorul C. I. B., în „România Nouă“, nr. 16. 8 februarie 1918, p. 1

În vremea din urmă, am luat seamă că moldovenii noștri mult vorbesc despre bunătățile partidelor socialiste și cred în aceste bunătăți. Avînd în vedere că din discuții se naște adevărul, voesc să spun un cuvînt despre aceste partide. Partide socialiste în Rusia sînt multe, căci socialiștii, strigînd mult de unire, n-au unire între dînșii și fiecare partid se despărțește după credința lui. Cele mai mari din ele sînt: partidul socialiștilor-revoluționari, socialiștilor-democrați și socialiștilor-poporali (narodnîe socialiști). În toate partidele acestea sînt multe idei bune pentru norod, numai în ele sînt și răutăți, cari pot să aducă, și chiar au adus, multe nenorociri. Granița nenorocirilor se începe acolo, unde socialiștii nu au în vedere cultura (deșteptarea) norodului și legile (zacoanele) naturii, care la scrierea zacoanelor trebuie să aibă cel mai întîi loc. Aceasta o știu foarte bine cei mai deștepți și mai luminați oameni din lume și de aceia pînă în timpul nostru nu-i nici o țară, unde oamenii ar trăi după legile socialismului. Acuma Rusia face o încercare a trăi în legile socialismului, numai cred că din încercarea aceasta vom avea multe nenorociri și puține bunătăți, căci legile socialiștilor nu-s trainice în timpul nostru. Încercări de a trăi după legile socialismului au fost multe pe lume și chiar în Rusia au fost vreo cîteva colonii (obștii), unde se adunau numai aceia, cari aveau credința că viața după legile socialismului este cea mai bună pe lume. Din coloniile acestea nu a eșit nimic, căci unirea în ele nu era, și socialiștii au plecat pe la casele lor. Socialiștii ruși, făcînd acum o încercare în toată Rusia, spun că noi vom învăța lumea cum trebuie de trăit, dar uită că țara rusească se numește foarte întunecată, de care scrie prin cărți, că ea a dat lumii numai biciul și samovarul. Cred că nici nu a fost, nici nu a mai fi o vreme, cînd cel întunecat a învăța pe cel deștept.

Să vedem acuma: ce bunătăți avem noi de la socialiști. Cum știți d-voastră, începutul revoluției făcută de cei mai deștepți, cinstiți și luminați oameni din Duma a patra, a fost foarte bun. Toți se bucurau și credeau că noi începem o viață nouă,

care ne-o aduce la o stare mult mai norocită. Numai Duma, care adevărat era mintea poporului, a fost degrabă alungată. Au alungat-o socialiștii, din cari mulți (fruntea lor) au venit din Germania. Apucînd brazdele cîrmuirii poporului în mîinile lor, ei au început a face încercări a trăi în legile lor. Ce a eșit din încercările acestea? Pînă acum, din cele mai scumpe cuvinte pentru oamenii deștepți, cari se scriu pe steaguri, cum îi: libertatea (svoboda), egalitatea (ravenstvo), și fraternitatea, a eșit o mizerie. Din libertate au eșit pogromuri, cari strică toată bogăția poporului, – din egalitate a eșit că omul deștept, care a primit învățatură specială, cum îi comandantul regimentului (polcului), se pune vzvod[plutonier], la vzvodnii[pluton], la comenduirea regimentului; din fraternitate a eșit, că fratele să meargă cu baioneta (știc) la frate. Iar din distrugerea zaconului pedepsei cu moartea a eșit că în loc să moară vr-o cîțiva hoți, au murit și mor mii de oameni cinstiți, pe cari îiucid hoții acum, și ziua și noaptea. Din unire, cînd toți trebuie să meargă înainte pentru binele și cultura norodului, a eșit că unul trage înainte, altul înapoi, unul în dreapta și altul în stînga. Din socializarea pămîntului, după care pămîntul nu-i al omului, da al obștei, cred că nu are să iasă nimic și noi tot vom ajunge la zacoanele cari sînt acum în Franța, America, Germania și alte țări. Cea mai mare răutate în socializarea pămîntului este împărțirea lui. Împărțirea trebuie să fie mai în tot anul, că în tot anul se face căsătorie la 20–25 de flăcăi, la cari obștia trebuie să le dea pămînt. Deosebit de acesta, obștia îi datorează să dea pămînt la toți, cîți ar voi să-l lucreze cu mîinile lor. Împărțirea pămîntului ușor nu se va face, că la cei cari vor primi pămîntul din nou, nu se poate de dat la fiecare cîte o bucatică, ci trebuie de împărțit pămîntul din nou.

Mare răutate mai iese încă din aceea, că dacă știi că pămîntul nu-i al tău, nici n-ai să-l lucrezi cum se cade; nu poți să-ți pui o vie, ori vreo livadă, cari aduc mult mai mare cîștig decît pămîntul curat. De aceia răzeșul, pe o bucată de pămînt tot așa de mare ca și la nadelnicul, trăiește mai bine decît nadelnicul. [țărani ruși, împrorietăriți prin decretul țarului]

Despre legile socialismului voi mai spune că ele nu vor fi trainice din pricina, că femeile noastre, care acum au toate drepturile ca și bărbații, după învățătura luminătorilor noștri, sînt un element, care după natura lor, merg împotriva socialismului. Cine nu știe că femeia este o cloșcă, care-și apără cuibul ei și la care puii îi sînt cei mai buni pe lume? Femeia întotdeauna va merge împotriva obștei, pentru binele copiilor ei.

Socialiștii, cu puține științe la așa greu lucru cum este cîrmuirea poporului, strică acum în Rusia și acele organizări socialiste, cari acum mi-au adus multe bunătăți. Ei seamănă cu țiganul care tăia cranga pe care ședea. Așa se întîmplă în lume, cînd la gospodărie se pune un vâtaf care nici n-a văzut cum ară țaranul.

Și așa, zacoanele socialismului, avînd multe bunătăți, au și multe răutăți și de aceea programa lui deplină nu este bună pentru norod. Avînd în vedere cultura noastră și zacoanele naturii, voi spune că tot ce este bun în socialism, intră în partidul *Slobozenia norodului*. În partidul acesta intră cei mai deștepți oameni din Rusia, cum sînt profesorii de la universitate, învățătorii de la gimnazii, ofițerii, doctorii, cinovnicii de prin toate organizațiile poporului, mai la urmă toată mîntea poporului, care se numește la noi „inteligenta“. Cum știți dv., mai toată inteligența trăiește numai din leafa pe care o primește de la Stat. Leafa aceasta se face din birul plătit de d-voastră. De aceea, binele inteligenței se trage de la binele țaranilor și unde trăesc bine țaranii, acolo trăește bine și inteligența. Mult a lucrat inteligența pentru binele norodului și mult are să mai lucreze înainte. În timpul țarismului numai ea înțelegea ce răutăți se fac în țară și pentru binele norodului a alungat pe țarul de la cîrmuirea poporului. Acum iar s-a început pedeapsa inteligenței și prin

gazete scriu că la Petrograd sînt pline toate închisorile. Pedepsesc acum inteligența spionii din Germania, cărora nu le vine la socoteală să fie la noi rîndueli bune. Spionii aceștia amăgesc pe săracii întunecați, pe soldații noștri și îi asmuță asupra inteligenței noastre pentru binele Neamțului.

Acum, cînd Basarabia e neatîrnată și începe o viață nouă, eu ca un învățător de sat, care întotdeauna am trăit cu țărani, mă simt dator să spun norodului meu cuvîntul acesta. Dacă soldații și țărani nu înțeleg bine cuvîntul meu, să se adreseze la comitetul partidului *Slobozenia norodului*. Cred că comitetul cu mare bucurie va discuta crederea lui în viață cinstită și norocită. Cred că, după toate discuțiile și tulburările, vom ajunge tot la legile partidului acestuia, că numai ele sînt trainice în timpul nostru. Partidul acesta voește să puie zacoane, cari sînt în cele mai deștepte, bogate, luminate și slobode țări în lume, cum îi America, Franța, Svițera și altele. Cred că nu poporul rusec va învăța aceste țări la traiul bun, ci rușii s-or învăța de la dînșii.

La urmă, voi mai spune că, pentru binele norodului nostru, pentru binele copiilor și femeilor noastre, pentru ca să nu părăsim nădejdea la o viață mai bună decît am avut pîn-acum: nu credeți, oameni buni, la cei robi în învățătură, că ei vă vor duce la groapă; nu credeți prădătorilor, cari lucrează în folosul Neamțului, îndemnînd soldații noștri asupra inteligenței, care întotdeauna a lucrat și are să lucreze pentru binele norodului, că binele i se trage de la binele d-voastră. Credeți numai în știință, că în ea e toată puterea. Știință trebuie la toate gospodăriile mici, da mai deosebit la gospodăria poporului. Țineți minte că puterea acum e în mîinile noastre: dacă vom fi vrednici și cuminți, va fi bună înaintea și viața noastră; dacă vom fi blăstămați, va fi blăstămată și viața noastră.¹³⁸

31. CUM PRIVIM CHESTIA NAȚIONALĂ

VI. Bogos, în „România Nouă“, nr. 17, 9 februarie 1918, p. 1

Mulți, și mai ales dușmanii noștri, cu prilejul sosirii armatei române în Basarabia, răspîdiseră zvonul că România a ocupat cu hăpca Basarabia pentru a o alipi la trupul României vechi, fără a ținea seamă de legile și obiceiurile noastre.

Eu îmi iau sarcina să arăt aici cum privim noi basarabeni idealul nostru național. Îndeplinirea idealului nostru este mult mai grea, decît să o putem privi ca o simplă cucerire sau împreunare mecanică a tuturor provinciilor românești.

Ca să înțelegem această chestiune, trebuie să ne dăm seama ce a fost România de ieri pînă la răsboiu și prin ce schimbări mari a trecut în timpul răsboiului. Pe urmă trebuie să vedem ce stări au fost în Basarabia pînă la răsboiu și ce schimbări s-au făcut în ea pînă azi.

Dacă în România de ieri se credea că România Mare se poate forma numai prin o simplă alipire a provinciilor românești, neținînd seama de locuitorii lor, acum, în urma învățămîntelor răsboiului, părerile acestea au trebuit să se schimbe cu desăvîrșire și la aceia cari nu-și băteau capul cu puterile sufletești ale poporului românesc.

Conducătorii României au văzut cu toții ce înseamnă puterea soldatului țaran român. Ca dovadă, vedem reformele cari s-au făcut în România, începînd de la votul universal pînă la reforma agrară, după inițiativa claselor conducătoare. Și noi vedem cu ce succes și fără nici o picătură de sînge s-au făcut aceste schimbări, cari

nu s-au înfăptuit încă într-o țară și nici istoria nu știe așa rege și așa guvern care să fie la înălțimea momentului, să îndestuleze țara. România, din autocrată, a devenit democrată.

În ce ne privește pe noi, basarabeni, noi cu totul altfel am ajuns aproape la aceleași rezultate. Noi am ajuns prin revoluția rusească, care pentru noi, basarabeni, și alte națiuni a fost cel mai mare noroc.

Vechea stăpânire rusească n-a priceput situația.

Asta a adus la o descompunere completă a Rusiei în părți, după granițe etnografice. În special noi, basarabeni, punem toată stăruința să ne dezbărăm de Rusia și să aducem la fericire populația română, introducând în viață tot ce ni s-a răpit. Ținându-ne de principiile democratice, noi ne silim să ridicăm țăranul la o stare mai înaltă economică, culturală și națională. Am dus multă luptă pînă cînd am căpătat dreptul de autonomie și am început a ne apropia de făclia conducătoare: Unirea tuturor românilor.

Sub apărarea oștilor românești cari ni-ău venit în ajutor, noi continuăm mișcarea națională deslipindu-ne cu totul de Rusia și de toată anarhia ei.

Avînd liniște în țară, noi introducem drepturile tuturor cetățenilor, pe temeiuri democratice.

Și poporul ajunge la deșteptarea națională, avînd asigurare de păstrarea obiceiurilor, legilor, principiilor democratice trecute prin *Sfatul Țării*, cu reforma agrară de mult așteptată, care poate nu cu mult se va deosebi de aceea din Regat. Basarabia va ajunge la o unire firească, avînd aceeași bază democratică cu cea din Regat, rămînînd încă mai mult sau mai puțin autonomă. Această unire se face de poporul însuși, care a înțeles cine e mama sau fratele lui și se întoarce de bună voie la sînul mamei sale, România, cu care dimpreună va fi o Românie Nouă.

România Nouă nu se cucerește, ci se formează după o lege istorică (desvoltarea naționalismului) de noi toți românii democrați, primind acest botez în actualul războiu.

Noi cu toții trebuie să fim la înălțimea acestui moment culminant al istoriei noastre și al omenirii întregi și să ne facem deplin datoria către neam. Așa privim noi basarabeni crearea României Mari și cred că așa o privesc toți naționaliștii români din toate unghiurile.

32. LIMBA OFICIALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVENEASCĂ

V. Harea, în „România Nouă”, nr. 17, 9 februarie, 1918, p. 1

Din inițiativa minorităților naționale, a fost pus la dezbatere în *Sfatul Țării* un proiect despre limba oficială în Republica Moldovenească. Hotărîrea acestei chestiuni s-a amînat, proiectul dîndu-se pentru a fi lucrat din nou într-o comisiune.

Dar e interesant, cum au vrut minoritățile din Basarabia să-și cheazăși drepturile limbii lor. E lucru firesc să caute ei ca nu cumva nația predominantă să încerce a călca drepturile naționale ale minorităților îndeobște și drepturile limbilor în parte. Însă proiectul despre limba oficială, prezentat în *Sfatul Țării* de minorități, este cam curios. În Republica moldovenească, unde majoritatea sînt românii, după cari vin ucrainenii, ovreii, nemții, bulgarii cu găgăuzii, și-apoi pe urma acestora,

rușii, se propune ca să fie două limbi oficiale: cea rusească și cea moldovenească. Când ar fi naționalitatea rusă din Basarabia aproape tot așa de numeroasă ca și cea moldovenească, încă și atunci, avînd în vedere istoria țării, am stat la îndoială, dacă chestiunea să se hotărască, cum au hotărît-o reprezentanții naționalităților mici din Basarabia.

Să facem o mică excursie în istoria luptelor politice din Ungaria, unde așa numitele minorități sînt de fapt chiar mai numeroase ca ungurii. Vom vedea că acolo oamenii politici, reprezentanți ai minorităților, cam altfel priveau chestiunea, deși erau mult mai încercați și mai erudiți în chestiunile politice.

În anul 1870 a fost prezentat Camerei din Ungaria un proiect pentru regularea și asigurarea naționalităților și limbilor de țară în Ungaria, lucrat de „clubul deputaților naționaliști” (reprezentanții minorităților) în înțelegere cu „partidul democrat-maghiar”. În acest proiect se spune că „în Ungaria se recunosc de naționalități egal îndreptățite de țară, următoarele poporațiuni istorice din țară: maghiarii, românii, sîrbii, slovacii, rutenii și nemții, pentru cari prin lege fundamentală se asigură îndreptățirea egală politică de naționalitate și limbă, între marginile Integrității teritoriale și unității politice a Statului. În documente oficiale naționalitățile locuitoare laolaltă se vor numi „poporul Ungariei” și din folosirea numelui „unguresc” nu se poate deduce preferință nici superioritate pentru naționalitatea maghiară (§1). (Vezi: *Chestiunea română în Transilvania și Ungaria* de Eugen Brote, pag. 81). În memoriul conferinței naționale din Sibiu, ținute la 5-6 mai 1872, în articolele XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX și L, se critică legea de naționalități de la 1868 și se cere pentru părțile locuite de români, și mai ales pentru Transilvania, ca limba română să fie alături de limba maghiară.

Același lucru îl cere și memoriul de la Blaj, din 3 Iulie 1872. Punctul A, articolul I, zice că românii din Ardeal vor ca să fie trecută în legea fundamentală de Stat „recunoașterea limbii române de limbă oficială, alături de limba maghiară, în toate afacerile interne ale Transilvaniei, de orice natură ar fi acelea...” Și, mai departe, „în partea cea mai mare a Transilvaniei funcționarii au trebuință numai de 2 limbi, adică de cea maghiară și cea română”.

Vra să zică, românii din Ungaria, ca o nație de minorități totdeauna au cerut ca în părțile locuite de ei să fie recunoscută ca limbă oficială alături de cea oficială și limba română, iar funcționarii să știe limba statului (maghiar) și limba poporului (limba română).

S-ar părea că același lucru să-l ceară și minoritățile din Basarabia, și anume ca alături de limba moldovenească să fie recunoscută în părțile locuite de ucraini, nemți, bulgari etc. și limbile respective.

Motivul arătat de minorități pentru limba rusească, cum că funcționarii sînt deprinși cu ea, nu are nici un temei. Funcționarii pot să deprindă și limba moldovenească. Și numai pe un timp oarecare, cît funcționarii vor trebui să deprindă limba moldovenească, se admite și întrebuițarea limbii rusești. Acest timp trebuie însă să fie de foarte scurtă durată. Căci nu se poate admite, ca într-o țară românească, care sperăm cît de curînd să se unească cu celelalte țări românești, să fie întrebuițată, ca oficială, o limbă care nu-i vorbită nici măcar de a cincea parte din locuitorii Basarabiei și nu putem apoi pune funcționarului sarcina de a ști ambele limbi oficiale și, pe lîngă ele, și limba populațiunii în mijlocul căreia locuiește. Destul să știe și două.

Nu se poate ca într-o țară, care și prin numele ei și-a arătat caracterul național *moldovenesc*, limba moldovenească să nu aibă caracterul stăpînitor, am zice chiar singur-stăpînitor, ca limbă oficială. Nici un motiv care are în vedere viitorul țării noastre, nu vorbește pentru limba rusească, cu care noi nu mai avem nimic, – totul vorbește pentru limba română, ca limbă oficială.

Nădăjduim că *Sfatul Țării* numai așa va și deslega această întrebare veșnică pentru viața țării și neamului nostru.

33. CĂTRE MOLDOVENII DIN BASARABIA

Dr. Elena Alistar, în, „România Nouă“, nr. 17, 9 februarie 1918, p. 2

Vouă, tuturor, mă adresez cu această scrisoare, pornită din adîncul inimei mele, ce bate în folosul neamului.

Cu venirea armatei române aci s-a creat pentru cei ce doresc a lucra în folosul neamului, împrejurări foarte priincioase. Pînă acum ne împedecau mulți, în deosebi dușmanii neamului nostru, acum însă avem puțința de a lucra fățiș, deschis și prin urmare cît de mult. Să lucrăm deci, să nu ne înșelăm că e făcut tot. – Nu... Să știți, că acum sînt și mai multe de făcut, decît înainte. Acum să ne unim toți cei cu dragoste către neam, să lucrăm cît mai energic, ca să putem da acum, avînd puterea în mîni, roade cît mai bogate și mai frumoase. Să ne ferim însă, dragii mei, de greșala de a judeca oamenii după culoarea lor politică și de a-i urmări pe chestii personale. Acest păcat e mai greu decît chiar nepăsarea față de neam, pe care o au mulți dintre noi.

Știți bine, că în Basarabia sînt mulți moldoveni rusificați; mulți sînt democrați în suflet și în viață, dar nu sînt pătrunși de conștiință națională suficientă; mulți n-au nici o culoare politică, mulți străini și chiar și moldoveni sînt contra românilor, dar toți la fel doresc pacea, ordinea, liniștea și siguranța vieței. Toate acestea le pot da acum ostașii noștri români și prin asta ei vor cîștiga simpatia tuturor.

Printr-o lucrare înțeleaptă în momentele atît de priincioase de acum, putem să-i cîștigăm pe toți cei amintiți ca prieteni ai neamului nostru. Cu o altă purtare, neînțeleaptă, de a da chestiilor noastre personale culoarea politică, noi compromitem chestia națională, noi îi putem perde și pe cei puțini prieteni, ce-i avem, făcîndu-i să creadă că ordinea ne vine cu prea multe victime. Luați bine seama, căci frații noștri nu cunosc lumea pe aci și noi sîntem datori a le lămuri lucrurile, a le aduce la cunoștință faptele, care-i pot lămuri să nu facă pași greșiți.

Mulți or fi făcînd astfel de lucruri chiar poate cu scop de provocații, fiind chiar dușmanii noștri. Pe aceștia trebuie la timp să-i descoperim. Toate acestea se pot face numai și numai prin o muncă înțeleaptă și condusă numai și numai de interese sociale naționale, ce sînt la ordinea zilei, dar nu de chestii personale. Acum, cînd popoarele își creează soarta pe veacuri, nu înseamnă nimic o persoană.

Să nu uităm că mulți din noi sîntem azi naționaliști fiindcă am avut condiții priincioase pentru a ne forma acest crez, și mulți din frații noștri au fost lipsiți de aceste condiții. Să fim dar mai indulgenți, căci cu blîndețe și înțelepciune, vom căpăta multe oițe, din cele rătăcite. La lucru, cu înțelepciune!

34. „ACUM, ORI NICIODATĂ...!”

Dr. Elena Alistar, deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă”, nr. 19, 11 februarie 1918, p. 2

Orice român cu evlavie își amintește ziua de 24 Ianuarie, și îndeosebi ziua de 24 Ianuarie a anului curent.

La banchetul care s-a ținut cu acel prilej în Chișinău, eu am îndrăznit a spune că mulți din țărani moldoveni și democrații din Republica noastră, dacă azi nu sînt încă pentru unirea grăbnică cu România, pricina este că România încă nu e democratizată și, îndeosebi, că treaba pămîntului nu e deslegată. Atunci am spus ceea ce cred că simțeau mulți țărani și mulți democrați din Republica noastră.

De atunci încoace tot timpul am cugetat asupra întrebării. N-am luat parte activă de atunci încoace nici la serbări, nici la ședințele *Sfatului Țării*; parcă nu mai avem nici serviciu, nici datorie de deputat. Simțeam că în mine se petrece o frământare de gînduri ce sînt în legătură cu întrebarea aceasta. În sfîrșit, acum recunosc că m-am schimbat; eu am rezolvit chestiunea ce mă preocupa așa de mult și nu voiu greși dacă voiu spune, că după cum am spus atunci pe față ce simțeau mulți moldoveni, acum voiu spune tot aceea, ce simt cei mai mulți din aceiași moldoveni.

Azi eu strig în gura mare: „Acum, ori niciodată, noi trebuie să ne unim...!” Orice Moldovan, fie el cît de democrat, trebuie să înțeleagă aceasta și să facă tot ce poate, să aducă orice jertfă, pentru a înfăptui această Unire.

Noi nu putem trăi neatîrnați, sîntem siliți a ne uni cu vreun stat vecin. Rusia e moartă, și de va învia, apoi numai sub o cîrmuire monarhică va mai putea trăi. Atunci e mai bine în Monarhie, împreună cu frații, decît cu străinii!

Noi, moldovenii, am văzut cîte piedici ni-au pus chiar revoluționarii din Basarabia, cînd luptam pentru autonomie. În declararea republicei noastre am întîmpinat și mai multe piedici, iar declararea neatîrării noastre i-a adus pe mulți la o stare de adevărată tulburare.

Acest act ei l-au privit ca înainte-mergătorul Unirii, și pe urmă să nu uităm că majoritatea din ei sînt centraliști, prin urmare vedeau bine că pierd una din cele mai blînde și mai grase oițe, din cele ce se găteau ei să le mulgă în viitor. Dacă n-au răușit, pricina e numai slăbiciunea lor, altfel nu mai vedeam noi nici autonomie, nici, îndeosebi, neatîrnare, cu toate că acestea sînt prevăzute în programul lor pentru toate națiunile.

Azi e timpul cînd popoarele, îndeosebi acelea din Rusia, își creează soarta lor pe veacuri. Să ne dăm seama: ce-ar fi de noi, românii din Basarabia, dacă, Doamne ferește, am fi rămas cu Rusia, fie chiar și ca Republică?

Unii din țărani vor zice: „vom avea pămînt fără plată”. Dar numai bieții țărani mai pot încă crede acestor cuvinte – „pămînt fără plată”, căci chiar socialiștii ruși acum își dau bine seamă că aceasta nu poate fi decît numai prin revoluție... Aceste cuvinte: „pămînt și voie” au fost cuvintele care au scos din inima țaranului dragostea către împărat și a răușit revoluția. Dar pămînt cu puțină plată va avea țaranul și în România, după cum spune d. prof. *G. Murgoci* în această gazetă.

Să ne dăm seama ce perdem noi în unirea noastră cu Rusia. Într-o nouă Rusie noi niciodată nu vom putea avea cultură națională, singura pe care orice popor e în stare a o pricepe.

Noi am văzut cât de mult ne-au împedecat chiar unii socialiști în naționalizarea școlilor, cu toate că în programul lor intră acest punct. Noi vedem că chiar și acum, când ne-am declarat independenți, ei vreau să ne dea cu de-a sila școli rusești. Sub cuvînt că mulți nu cunosc limba română, cer ca limbă oficială limba rusă, acum, când oastea română e aci! Apoi, închipuiți-vă ce va fi când noi ne vom alipi de Rusia, fie ea chiar și ca Republică!

Dacă noi însă ne vom uni cu România, ne vom avea cultura noastră națională, ne vom lumina împreună cu frații noștri și vom lucra și spre îmbunătățirea stării țărănimii, care e temelia fiecărui stat.

Și democratizarea României va veni cât mai curînd, precum vedem și din deslegarea trebii pămîntului.

De altfel, trebuie să recunoaștem că aproape toți moldovenii din Basarabia, afară de puțini oameni, nu doresc socializarea pămîntului.

Țăranul nostru e bucuros să aibă mai puțin pămînt, dar să fie el stăpîn pe pămînt, nu statul sau obștea.

Luînd acest lucru în vedere, noi vedem că treaba pămîntului, cum se desleagă în România, e mult mai potrivită cu firea Moldovanului din Basarabia.

Astfel țăranul cîștigă prin unirea cu România. Nici intelectualii noștri nu pierd, ci dimpotrivă. Vor pierde numai străinii. Aceștia trebuie să se dea după cei mai mulți, căci oricum ar schimba ei statisticele, orice statistici ar mai face din nou, tot moldovenii rămîn băștinașii Basarabiei și nicidecum cei aduși de Țari în locul atîtor moldoveni, care au fost trimiși la Siberia, Manciuria, Caucaz, etc.

Astfel, putem spune, că fiecare Moldovan trebuie să dorească acum unirea cu România și astfel să formăm cu toții o Românie nouă, care să fie nouă din toate punctele de vedere.

Spre aceasta trebuie să meargă atît naționaliștii cît și socialiștii moldoveni, fiindcă orice socialist își dă seamă că numai ridicînd cultura fiecărui popor se pot înfăptui marile gînduri ale omenirii.

Revoluția din Rusia și, îndeosebi, urmările ei ni-au arătat că ideile socialiste nu pot fi pricepute de un popor fără carte și atunci se ivește anarhia, care, după cum vedem, bîntuie în întreaga Rusie.

Dacă nu ne-om uni acum cu frații noștri, apoi nu se știe de va mai veni în viitor timp atît de potrivit și în veci vom fi blăstămați de urmașii noștri, care, cetînd istoria, vor vedea că am putut făptui actul de unire și nu l-am făptuit. Eu mă tem de acest blăstăm și strig în gura mare:

Să ne unim!

35. POLITICA ÎN SFATUL ȚĂRII

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 19, 11 februarie, 1918, p.

Politica în *Sfatul Țării* pînă azi se plămădește cu tăriță, că nu-s de ajuns grăunțe, și românii basarabeni pot încă să dea crezare și să mai aibă răbdare, că în răbdarea ta îți vei dobîndi plata ta. Dar eu nimic nu mai pot răbda și parcă aș mai tăcea, dar mi teamă că de la domnii deputați s-or mîntui toate grăunțele, ș-apoi n-or avea de loc cu ce plămădi. Politica *Sfatului Țării* încă pînă azi e tot niște

îngăimări și încă iarăși putem să le dăm crezare, de vreme ce nici n-au fost chipuri să răușească în zilele bolșevismului. Fiecare știe lupta lor și acuma poate s-ar găsi mulți să prindă locurile lor, zicînd că și ei au luptat. Vezi, istoria spune că după războiu mulți viteji s-arată. Toată lumea știe luptele și halurile deputaților pentru cel mai scump organ al Republicii moldovenești, *Sfatul Țării*, și l-au păzit atîta că nici un geam nu s-a stricat. Au scos la lumină și o gazetă *Sfatul Țării*, numai mie mi se pare că au făcut o greșală în gazeta aceasta într- așa fel: cînd *Sfatul Țării* a prins a tipări gazeta, din început au fost români luminători și ei au pus numele românesc, dar pe loc s-au făcut ruși, și au început a scrie rusește.

Mă minunez și nu pot pricepe: ce poate să fie aceasta? Încă de cînd trăiesc n-am văzut una ca aceasta, ca vreo gazetă în lume să se numească pe o limbă și să scrie pe alta. Doresc ca cineva din cetitorii care-s mai iscusiți în politică, să-mi răspundă la aceasta. Oare nu ne face pe noi *Sfatul Țării* de ris în lume, oare nu atuncea va porni românește, cînd o fi ca lupul cu osu-n gît, apoi pe urmă dacă cocorul i l-a scos, s-o dea iarăși pe rusește? Dacă li-au fost gîndul să scrie rusește, apoi să fi pus și numele gazetei – nu românește, dar rusește.

În loc de *Sfatul Țării* să-i fi zis *Sovet Strani*, ori *Sovet parlamenta moldavscoi republica*, ori altmintrelea, cum ar fi fost mai plăcut priceperii lor. Dar, dacă numaidecît a fost nevoie ca gazeta să se numească românește, să se și scrie în ea.

Oare ce binevoitor ne este nouă românilor basarabeni *Sfatul Țării*, dacă pe limba noastră nu ne scoate nici o gazetă? Oare *Sfatul Țării* nu-i sfatul necredincioșilor, sau mai e acolo vreun frate de-al nostru, care nu șade pe scaunul pierzătorilor? Oare își va aduce cineva aminte să șteargă pata asta de rușine de pe obrazul țării noastre?

Eu singur m-am topit de rușine, cînd am văzut că niște poloni au cumpărat un număr din gazeta *Sfatul Țării*, citeau și rîdeau, zicînd că moldovenii singuri își batjocoresc țara lor, scriînd în limbă străină.

Dacă *Sfatul Țării* cunoaște greșala asta, s-o îndrepte curînd, iară dacă domnii deputați sînt iubitori de ruși și vreau să scrie rusește, apoi numaidecît să șteargă cuvîntul „*Sfatul Țării*” și să-l scrie tălmăcit pe rusește, ca să știm odată și noi ce cîrmuitori avem.

E destul că polonii au început a ne rîde și dacă sunetul s-o duce în depărtare, apoi ne-or socoti copii neiscusiți și tîmpiți și ne-or numi nevrednici de-a ne avea țara noastră.

Ori pe luptătorii cei neiscusiți, care pînă acuma au luptat amar, i-or pofți să deie ușa dincoace. Eu unul n-aș dori ca-n zilele mele să văd una ca asta, ci doresc ca păzitorii cei buni să-și puie truda și osteneala lor pentru oi și nu pentru capre.

Acuma-i vremea luminării,
Să fim cu toții-n privighere!
La luptă cu tot dinadinsul
Să nu sporească iarăș Rusul,
Că-i destul cît ne-a robit.
Pe scumpul nostru pămînt
Pentru noi să nu mai fie
A lui limbă și-mpărăție.

36. SÎNTEM PREA BLAJINI

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 20, 13 februarie 1918, p. 2

Străinii totdeauna au avut mare trecere înaintea noastră. Oare de ce?

Suntem blajini. Destul ca cineva să ne vorbească cu cuvinte dulci, s-arate că-i om jignit de viață, – și îndată, românul nostru este gata să-l puie mai sus decît pe sine. Uitați-vă și-n ziua de azi! Chiar în mijlocul capitalei noastre, la Chișinău, s-a stîrnit o organizare de voluntari ruși, sub conducerea unui rus, *Astașev*, care n-ascunde, că el jeleşte amintirea Rusiei mari și are de gînd să-și înfăptuiască acest ideal cu voluntarii săi. Și ce-am făcut noi? Ce-a făcut guvernul nostru? Cum se știe, s-a vorbit cu d. *Astașev* delicat și s-a hotărît moale – că „oare nu s-ar putea să părăsească generalul capitala noastră?“ Vedeți că guvernul nostru chiar i-a și spus rusului să înceteze cu lucrurile lui spurcate. Dar ce s-a întîmplat? rusul este și astăzi în Chișinău și își continuă lucrul lui mișel. Deunăzi el a fost într-un spital și a ținut o cuvîntare către ofițeri, că trebuie să organizeze lucrurile cît mai curînd, ca s-alunge de pe „pămîntul rusesc“ pe toți străinii, ca moldovenii care, fără voia poporului rus, „pe pămîntul lui“ au înființat niște republici.

Zău, nu-i șagă!

Și oare de ce-i așa?

Noi sîntem prea blajini. Aduceți-vă aminte de zilele ticăloase de pe vremea puterii bolșevicilor în Chișinău, cu *Perper* și *Levenson*. Oare putea să-și arate nasul măcar pe stradă unul ca *Astașev* în acele vremuri? Desigur, că nu! Iată însă că pe timpul liberei Republici *Moldovenești* se organizează voluntari ruși, care folosindu-se de liniștea noastră, se vor întări zi de zi!

Toți binevoitorii ruși din întreaga Rusie vor intra apoi poate în legătură și vor începe un război cu toți dușmanii rusismului, începînd poate, cucerirea Ucrainei, Basarabiei ș.a.m.d. Atunci, evident că va fi adus de la Tobolsk țarul rusesc, *Nicolai*, sau poate fiul lui, *Alexei*. Frumoasă perspectivă are d. general *Astașev* și aliații lui. Dar pînă cînd vom răbda noi, moldovenii, pe veneticii, pe toți dușmanii țării noastre? Dintr-o parte ne amenință rușii bolșevici, din alta ne amenință rușii nebolșevici!

Cînd se va sfîrși odată blajinia noastră?... Mi se pare că aceasta e un semn de slăbiciune! Ca să isprăvim odată cu rușii, trebuie să le spunem în ochi că ei sînt dușmanii noștri. *Astașev* și aliații lui au declarat război și încearcă să alunge *Sfatul Țării* Basarabiei și să răstoarne guvernul acesteia. Sfatul nostru e în pericol! De bolșevicii lui *Troțchi*, care au declarat război mamei noastre România, ne apără frații noștri români. Așteptăm noi ca și de *Astașev* tot ei să ne apere? Ce trîntori pretențioși sîntem! Păcat, că ne cheamă români! Destulă răbdare! Să se însenineze odată orizontul țării noastre! Astăzi frații noștri români sînt în război oficial cu bolșevicii (*Troțchi*), iar noi stăm ca niște privitori. Să ne închipuim că bolșevicii propun României pacea cu o singură condiție – ca să părăsească Basarabia și că România, împinsă de împrejurări grele, primește această condiție? Ce vom face atunci noi, basarabenii? Năvala sălbatecă a bolșevicilor în țara noastră ar urma numaidecît. Numai o singură scăpare este pentru noi: Republica noastră, ca Stat independent trebuie imediat să se înțeleagă cu România și să declare război bolșevicilor și tuturor aceluia, care ne amenință independența noastră.

Destul am fost robi! Destul am fost blajini!

37. REGIM VECHI ÎN ȚARA NOUĂ

Preotul Andrei Murafa, în „România Nouă”, nr. 21, 14 februarie, 1918, p. 2

Fiecare neam are două puteri, prin care crește și înflorește. Puterile acestea sînt: Biserica și Școala. Puterea Bisericii, cu autoritatea ei prea înaltă, dumnezeiască, pentru un neam ca moldovenii din Basarabia, e foarte mare.

Dar moldovenii, luptînd pentru liberarea și naționalizarea neamului lor, au scăpat din vedere puterea cea mare a Bisericii.

Dacă școala, curățată de stîlpii țarismului, azi e liberă și lucrează fără piedici, Biserica stă încă tot sub regimul vechiu, avînd o cîrmă țarist-slavă. Aș dori să văd cum ar lucra școala azi, dacă ar avea la cîrma ei pe domnii *Siromiatnicov* și *Serebreanschi*, foștii inspectori ai școlilor din Basarabia sub regimul țarist. Oare e cu putință ca ocîrmuitorii Bisericii din Basarabia, care sînt ruși-naționaliști, să ne naționalizeze Biserica noastră moldovenească? Cred că nu, și ei nici nu-s datori să facă una ca aceasta.

Bine, dar preoțimea și călugăria moldovenească?

Acestea încă stau legate sub puterea cîrmii duhovnicești – absolutistice, legate cu fel de fel de noduri. Nici o disciplină militară n-a fost așa de aspră și de absolutistă, precum a fost disciplina duhovnicească în Rusia. Clericii, în mîna episcopului, au fost, și mai sînt și astăzi, adevărați robi, fără voie, fără glas.

Regimul de azi, suferințele și terorizarea din urmă și grozava deznaționalizare, pe care a petrecut-o fiecare persoană duhovnicească, acestea sînt cauzele tăcerii din trecut și de acum a preoțimii.

Naționalizarea Bisericii trebuie să se înceapă nu de jos, dar de la cap.

Episcopii, mai înainte de toate, se cuvine să fie adevărați moldoveni, naționaliști iubitori de neamul lor. Astfel de episcopi, fiind de un sînge și de un grai cu turma lor, vor putea aduce Biserica lui Christos, moldovenească, la un viitor luminat.

Un exemplu: voios sună clopotele satului N. Poporul întîlnește pe stăpînul său preasfințit moldovan. Intrînd în lăcașul Domnului și stînd pe catedra (amvon) preasfințitul cuvîntează:

„Bindecuvîntarea Domnului să fie spre voi! Bine v-am găsit dragii mei fii!”, – și așa mai departe.

Un cuvînt cunoscut și înțeles dezmiardă auzul poporului și lacrimi de bucurie nespuse curg pe fețele pîrlite și muncite. Apoi un sfat viu și cercetări între preasfințitul păstor și între turma lui Christos: din partea credinții, din partea școlii și ori și de ce altele ca acestea.

Atunci turma, cunoscînd glasul păstorilor săi, va merge după ei pe calea mîntuirii, dar nu prin pârloage după lupi răpitori, ca *Inochentie*.

Dacă pînă acum satele moldovenești s-au rusificat prin Biserică, apoi și de naționalizat ele tot prin Biserică se vor naționaliza.

Să începem deci serios naționalizarea Bisericii – de sus, pentru ca degrabă să o putem naționaliza pe de-a întregul.

Cu Dumnezeu înainte spre un regim bisericesc nou în țară nouă!

38. GAZETA SFATUL ȚĂRII

Deputat I. Tudor, în „România Nouă“, nr. 21, 14 februarie 1918

În numărul 19 al gazetei *România Nouă*, d. T. Jireghie se întreabă cu mirare, de ce gazeta oficială a *Sfatului Țării* se tipărește în limba rusească, avînd în românește numai titlul?

Eu, ca deputat al *Sfatului Țării* și ca membru al Blocului moldovenesc, mă simt dator a da o mică lămurire în privința aceasta.

Încă în noiembrie 1917 Comisia redacțională a *Sfatului Țării* a hotărît să scoată o gazetă oficială în rusește și în românește. Gazeta rusească, cum știți, iese regulat, însă cea moldovenească n-o vedem nici azi. Ce e pricina? Ce a făcut pînă acum Comisia? Voi răspunde. Comisia l-a însărcinat cu treaba aceasta pe d. dr. *Cazacu* și și-a luat grija, iar d. *Cazacu* s-a apucat de gazetă nu prea cu grăbeală, ținînd minte că „încetul cu încetu, se face oțetu“. Nu demult am aflat de la d. N. *Alexandri*, că d. *Cazacu* încă nu s-a lăsat de gîndul bun, că gazeta oficială *Sfatul Țării* nu-i iese din vedere. Credem.

Totuși, în ședința Blocului moldovenesc s-a vorbit despre aceasta. S-a ales o nouă Comisie, care, nădăjduim, nu se va lăsa pe tînjală, și va pune cît mai degrabă temelia *Sfatului Țării* în românește.

Garanție ne este numele deputaților, care au intrat în Comisia aceasta: Dr. E. *Alistar*, M. *Minciună*, G. *Tudor*, *Cijevski* și alții. Nădăjduim.

Pentru că, poate și țaranul român are tot dreptul de-a avea o gazetă oficială în limba lui – mamă.

39. NISTRUL

Deputatul I. Tudor, în „România Nouă“, nr. 21, 14 februarie, 1918, p. 2

Frunzuliță de negară,
Nistrule – apă vioară,
Dare-ar bunul Dumnezeu
Să fie pe gîndul meu:
Să-ți trimită cerul zloată,
Să te faci o mare lată,
Să reverși piste hotară,
Toți dușmanii răi să piară.

Nistrule, apă adîncă,
Face-te-ai un zid de stîncă
Să fii hoardelor barbare
Tu zăgaz la trecătoare;
Face-te-ai un zid de fier
Din pămînt și pîn-la cer;
Să fii stavilă aici –
Pentru corbii venetici.
Dar mai am o rugăminte,

Nistrule, bătrîn părinte:
Tu de frați nu mă disparte,
Pîn'la ei, în ceia parte,
Să mă lași să-mi fac o punte
Peste apa ta de munte,
Să-mi văd, ca și zorile,
Frații cu surorile.

Nistrule, bătrînule,
Ian sînge-ți suspinele,
Și-auzi frații mei cum plîng
De pe malul tău cel sîng,
Sub jugul străinului –
Domnia păgînului.
Plinu-i dealul de blesteme
Și de chinuri valea geme...

De-ar fi voia Domnului
După gîndul omului:
Nistrul și-ar muta cărarea
Mai la răsărit e marea,
Iar pe frați, surori duioasă
Ni le-ar da-napoi acasă,
Că sînt rupți din coasta noastră,
Nistrule, apă albastră...

40. PRIN CINE SE FACE UNIREA?

V. Cazaciu, în „România Nouă“, nr. 22, 15 februarie 1918, p. 1

Cînd noi, românii basarabeni, ne pregătim pentru zilele cele mai fericite și mai însemnate în viața poporului nostru, cînd noi sîntem gata să pășim pragul sfîntului lăcaș ca să ne închinăm celui mai mare gînd al nostru, Unirea, și cînd pe cerul nostru se arată și nouri negri, care se gătesc să batjocorească sărbătoarea noastră, eu nu pot să nu strig: Fraților de peste Prut! Dați-ne ajutor! Înțelegeți-ne viața și nevoile noastre!

Acuma, cînd se croiește soarta românului basarabean, ocîrmuirea română trebuie să fie la culmea vremii, ca să priceapă toate căile adevărate pe care să-și îndrepte lucrul său, potrivit cu nevoile și cerințele momentului, ca să puie o temelie sănătoasă pentru o viață nouă și fericită a întregului neam românesc.

Dacă teritoriul se ocupă cu arme, sufletul și inima poporului se cucerește cu minte sănătoasă, cu sufletul curat, cu inima plină de iubire și căldură.

Cultura adevărată, cu tot bunul și frumusețea sa, e mult mai puternică și mai cuceritoare, decît baioneta sau sabia. Pe cînd arma se frînge, cultura zdrobește orișice tărie, schimbă nu numai albia rîurilor, dar și viața poporului, în tot cuprinsul ei.

Și de aceea, România, după baionetele și tunurile sale, trebuie să-și trimeată la noi și arma sa cea mai puternică, pe care noi toți de mult cu mare dragoste și cu nerăbdare o așteptăm și în care noi credem. **Numele acestei arme e – Cultura.**

Istoria ne dovedește că toate țările, care își alcătuiău viața bazându-se pe arme, nu numai că nu fericeau popoarele, dar le înjugau în robie și întuneric și ca rezultat era – în loc de iubire – ură și blăstăm, în loc de bogăție materială și sufltească, sărăcie și sălbătăcia vieții, în loc de viață temeinică și vecinică – putregai și moarte rușinoasă.

Pilda o vedem cu ochii.

Multe greșeli și păcate a făcut și poporul român în viața sa, dar acuma însuși ceriul ne binecuvintează viața, ne arată calea și menirea. Să înțelegem deci toți că a alcătui o viață nouă, e lucru mare și sfânt.

Acest lucru nu poate să-l împlinească numai cultura adevărată, cu apostolii săi vrednici.

Lucrul mare și sfânt se face de oameni mari și curați.

Oameni cu sufletele și simțirile scirnave și cu mințile sărace n-au loc la zidirea acestui așezămint.

Numai oamenii care simțesc viața noastră în tot cuprinsul ei, care cunosc rădăcina și ramurile ca și frumusețile și uscăturile noastre, care zac și plîng de aceeași durere, de aceeași nevoie, care au luptat din răputeri, zdrobind toate piedicile ca să ajungă la momentul fericit cînd cu suflul plin de bucurie, puternic, să îmbrățișeze și să sărute Icoana Unirii, de care se va bucura toată suflarea românească, numai acești oameni sînt vrednici și împrăstie adîncul și puternicul întuneric, numai ei sînt vrednici a cuceri suflul, inima și viața poporului nostru.

Numai ei sînt vrednici a risipi temelie falsă a vieții neamului românesc și a clădi o temelie nouă, temeinică, pe veci, chezășluind dreptate, iubire și fericire pentru toți fiii neamului.

Acești oameni trebuie să treacă Prutul cît mai curînd; acești oameni să fie în țara noastră ca rîndunelele de primăvară, care aduc bucurie în viața naturii.

Pe acești oameni noi îi așteptăm.

La acești oameni, care sînt simbolul nostru, noi ne închinăm.

Oamenii născuți ca să privească și să înțeleagă viața ca o destrăbălată petrecere, care simt fericirea vieții în lenea dobitocească, care socot că destoinicia este în mîndria deșartă, care n-au plîns de greutatea și nevoia poporului, care nu s-au închinat și nu iubesc idealul nostru, să rămîie pe loc și să nu treacă Prutul, că destul glod și rîs este și pe pămîntul nostru, ca moștenire de la ruși.

Eu rog, în numele binelui, pe toți care mai au rămășiță de conștiință și simțire, să șadă pe loc, iar noi cu frații noștri vrednici vom liniști și vom lumina poporul nostru, cu care vom și zidi Casa noastră sfîntă, în care, după pocăință, îi vom primi și pe cei răi.

Pe această cale trebuie să meargă politica și lucrul românesc, ca viața în România Nouă să fie iubită și dorită de toți.

Astfel se surpă visurile noastre sfinte.

41. DATORIA CELOR CHEMAȚI

Căpitan D. în „România Nouă“, nr. 22, 15 februarie 1918, p. 1

În zilele de azi se vorbește mult despre soarta Basarabiei. Mai toți sînt de părere că numai o singură cale istorică s-a deschis pentru dînsa – anume calea unirii. Se află și îndoielnici, care se tem să nu se'ntoarcă timpurile legăturii cu Rusia. De

altă parte se găsesc și oameni, care chiar azi vreau să ne legăm cu Rusia. Cu totul deosebit stau dușmanii noștri, care și acum visează că Basarabia va ajunge iarăși în jugul Rusiei-Mari. Fericiți sînt cei dintîi, care mai bucurosi vreau moartea, decît întoarcerea la Rusia.

Cei de al doilea încă nu sînt pe deplin luminați; sufletul lor e molipsit...

Dar cei de al treilea, ca niște păcătoși, încă sînt rătăciți, blestămați și tot mai cred că libertatea li-a dat-o Rusia.

Mai rămîn dușmanii. Oare de ce nu ne vreau ei fericirea noastră?

Toată lumea știe că noi vrem numai să încheem hotarele noastre și de fel nu ne băgăm, ca rușii, în gospodărie străină. Trebuie să primim pe dușmanii noștri ca pe niște păcătoși și ticăloși, să ne căutăm de lucrul nostru sfînt și să ne întovărim cu cei care ne vor ajuta.

Dar să nu creadă dușmanii că noi nu-i știm și nu le vedem lucrul lor spurcat! Feriți-vă, d-lor, de urgia neamului nostru, holbați ochii și veniți-vă în fire!

Noi știm că fruntașii vieții noastre politice, care sînt însărcinați să ne aducă la fericire, țin sus steagul pe care este scris – unirea! Credem că ei își vor împlini datoria lor sfîntă pentru luminarea poporului nostru.

Fraților conducători, voi sînteți datori a întări credința celor îndoielnici și a deschide ochii celor rătăciți. Spuneți următorilor că nu Rusia li-a dat libertatea, ci războiul cel mare al lumii, care pentru regimul rusesc a fost totdeauna ca o primejdie istorică și mare nenorocire. Credeți voi c-ați vedea libertatea, dacă Rusia ar fi învingătoare? Aveți în vedere că poporul care a căpătat o deprindere rea să asuprească alte popoare și să trăiască din truda altora, se va lepăda ușor de păcatul acesta, oricît de mult ar vorbi de socialism? Ca exemplu aveți pe marxiștii ruși, care de fapt nici decum nu recunosc independența popoarelor?

Amintesc faptele mai proaspete, cînd fostul *Cherenschi* nu ne da voie să organizăm armata noastră națională.

Dovada lui era: voi sînteți separatiști, voi trageți la România! – Și iată – de la *Nicolae II* și pînă la socialistul *Cherenschi* – rușii ne scoteau ochii cu vorba, că noi românii din Basarabia vrem cultură din altă țară și nu din Rusia.

Oare de ce le era frică?

Repet: rușii, deprinși să trăiască ca trîntorii, din spinarea altor națiuni, nu îngăduiau să ajungă națiunile la lumină, căci prin aceasta dînșii le perdeau cu totul. Rătăciții spun că noi, românii din Basarabia, putem să ne folosim și de cultura rusească. Trebuie să le răspundem: „Fraților, nu fiți orbi și-n ziua de azi, vedeți ce cultură a dat nația rusească! Azi rușii își pun ca scop să ruineze toată lumea. Citiți ziarul rusesc de la Odesa și veți înțelege c-au turbat nu numai cei mai întunecați dintre ruși, dar și cei de frunte. Cred că colonelul *Muraviev* nu poate fi asemănat c-un muncitor de rînd de la fabrică. Dumnealui este astăzi conducătorul armatei rusești, care a pornit la război contra României.

Și iată de ce s-a sălbăticit nația rusească: în centrul ei era o mare contradicție, erau puțini oameni luminați, iar pe de altă parte, mulțimea zăcea în întuneric nemaipomenit cu credința în „Țarul“ de pe timpurile lui *Ludovic al XIV-lea*.

Mulțimea rusească avea un idol și era lipsită de libertate, era oarbă.

Fără voia poporului a venit o putere din afară și a furat idolul din față. Firește, s-a întîmplat o nenorocire mare, poporul a turbat.

Întîi și întîi, el s-a aruncat la acei care erau mai luminați decît el și s-a început vărsarea de sînge.

În ziua de azi, rușii amenință lumea întregă c-un prăpăd peste toată fața pământului.

Colonelul *Muraviev* a sfătuit pe *Lenin* să cucerească lumea toată, să scalde în sânge Europa întregă, în luptă cu „contra-revoluționarii“, care ar fi burghejii, ori spun țărani noștri, „bîrzoii“.

Cei chemați la putere sînt datori să strige că, în numele libertății și al dreptății, poporul nostru cere cultură, spre a-și arăta vrednicia și dreptul la viață, și că această cultură, care nu poate fi decît națională, n-o poate dobîndi altfel, decît prin unirea neamului românesc din toate unghiurile.

42. UN RĂSPUNS DIRECTORILOR DE LA ȘCOALELE SECUNDARE DIN CHIȘINĂU

Iustin Frățiman, profesor secundar, în „România Nouă“,
nr. 22, 15 februarie 1918, p. 2

În ziarul *Sfatul Țării* No. 25 din 2 Faur a.c., s-a publicat o dare de seamă despre învățămîntul secundar din Chișinău.

Acest articol mi-a sîngerat inima de durere și, neputîndu-mi stăpîni revolta, am prins condeiul în mînă și încerc să mă răcoresc măcar cu următoarele observațiuni, ieșite din adîncul inimii și dragostei mele de neam.

Iată ce zice, între altele, pomenita dare de seamă: „Directorii care au luat parte la ședința comisiunii directorilor școalelor secundare, ce s-a ținut sub presiunea d-lui *N.A. Hrișcov* în prezența și cu concursul ministrului de instrucție publică, în localul gimnaziului II de băieți, au luat cu unanimitate hotărîrea că e necesară predarea limbii moldovenești în toate școalele (secundare), dar fiind de întîmpinat multe greutăți tehnice din cauza lipsei unui corp didactic bine pregătit, așisderea din lipsa manualelor suficiente, introducerea limbii moldovenești în toate școalele (secundare) se va face obligatorie abia de la începutul anului viitor (școlar), cînd vor fi înlăturate toate greutățile tehnice. Hotărîrile s-au aprobat de ministrul *P. V. Erhan*“.

Eu aș vrea să știu cine sînt acești directori, în frunte cu d. *Hrișcov*? Aș vrea să știu, dacă acești domni, răspunzători înaintea patriei și neamului, cunosc Basarabia și dacă sînt oameni cu niște sentimente binevoitoare pentru scumpa noastră patrie?

La aceste întrebări eu răspund: nu, și iară nu! Dînșii nu cunosc Basarabia de loc, dînșii nu știu că în Basarabia sînt oameni care și-au făcut studiile în școli superioare chiar în România; dînșii nu știu că aicea la noi sînt oameni literați, cu o pregătire bună, care simțesc și cunosc limba românească destul de bine.

Dar noi mai avem la dispozițiunea noastră o mulțime de profesori români din Bucovina, Transilvania, România și alte țări locuite de români. Oare acești frați ai noștri nu ni-ar da mînă de ajutor pentru introducerea imediată a limbii române în învățămîntul școalelor secundare? Domnii directori zic că nu, ei zic că aceștia nu sînt destul de capabili pentru posturile de profesori, dar, peste un an, d-nii directori vor avea profesori mai mulți și mai buni... Dar întrebăm: „De unde? Din care fabrică?“ Probabil că din școlile rusești vor ieși niște genii...

După cum vedem, aici este ceva la mijloc. Acești domni directori gîndesc și așteaptă chiar să se schimbe timpurile și să se întoarcă țarismul cu acțiunea lui rusificatoare de mai înainte.

Dar să mergem înainte cu examinarea temeiurilor. Alt temei, zic domnii directori, este că: „Se simte lipsă de manuale“.

Dar îl întrebăm noi: „Interesatu-s-au dinșii de manuale? Căutat-au ei cărți, sau ba?“ Răspund: „nu, și iară nu!“

Așa că temeiurile d-lor directori sînt cu totul neîntemeiate și ele sînt îndreptate împotriva intereselor neamului nostru.

De aceea, cerem, cu toată energia, ca să se treacă peste ele și să începem în timpul cel mai scurt învățămîntul secundar românesc obligatoriu, în toată Basarabia.

43. BISERICA DIN BASARABIA

Protoiereul Ioan Andronic, în „România Nouă“, nr. 24, 17 februarie 1918, p. 2

În No. 16, de la 8 februarie, al gazetei *România Nouă*, domnul *I. Mateiu* așa vorbește de starea bisericii din Basarabia:

„Cu multă durere trebuie să mărturisim că, în lupta de înviere națională a Basarabiei, biserica n-a luat nici o parte..., biserica stă nemișcată, învăluită într-o tăcere de mormînt“. Ca să potolesc durerea cea mare a d-lui *Mateiu*, să-l întreb: dar, oare cine în Basarabia-purta grijă pentru moldoveni vreo zece ani înapoi? Unde s-au făcut vorbe sau lucrări de luminarea norodului în limba lui? În ce fel de organizații, de zemstve, ori ministere și școli, în ce adunări și așezări, afară de Biserică?

După dorințele preoțimii, la anul 1907 s-a descoperit tipografia eparhială în Chișinău, care lucrează pînă astăzi.

În această tipografie pentru deșteptarea moldovenilor s-au tipărit pe limba moldovenească următoarele cărți: jurnalul *Luminătorul*, în număr de o mie de exemplare pe lună, iar în curgerea de zece ani: 120 de mii de cărți. Ca un adaos la acest jurnal, la sfîrșitul anului se trimite o carte mare *Viețile sfinților* la toată biserica, ce în timpul trecut au dat la zece mii de cărți în așa fel. Afară de acestea, s-au împrăștiat la norod și la biserici mulțime de mii de cărțile de rugăciuni, Acatiste, Psaltiri, cărți de predarea Legii Dumnezeiești în școli. *Frăția Nașterii lui Christos* din Chișinău a tipărit la 300 de mii de filioșoare pe an, iar pînă acum vreo cîteva milioane, care s-au împrăștiat prin toată Basarabia. De la anul 1910 s-a început predarea limbii moldovenești în clasa dascălilor, în Seminarul duhovnicesc și în școala eparhială de fete, asemenea și cîntări moldovenești. De mulți ani în urmă s-a așezat că în satele moldovenești preoții și dascălii să fie numai moldoveni.

Iar ce se poate de vorbit de timpul cel mai de demult, de vreo 30–40 de ani în urmă? Nici o suflare, care era în dregătorie; nu vorbea cu norodul în limba lui, nici „ureadnicii“ cu „pristavii“, nici judecătorii cu profesorii din școli, nici alți „cinovnici“ – numaidecît preoții. Eu am preoțit 20 de ani la popor, unde în biserică nu-i nici o carte rusească, iar înainte de mine a fost acolo un preot moldovan, care nici nu știa rusește, în curgerea de 48 de ani; și știu multe biserici unde nu sînt cărți

rusești, ci numai moldovenești. Ce înseamnă aceasta? Oare nu aceea, că numai în biserică s-a păstrat limba moldovenească și mai mult prin mijlocirea bisericii norodul nostru nu și-a pierdut de fel simțirile cele naționale? Eu nu mă pricep: cu ce fel de dovezi ar putea d. *Mateiu* să întemeieze vorba sa de „amorțirea“ bisericii?

Eu aș fi dorit ca el spre dovadă să aducă pilde și exemple, că alții cineva au făcut mai mult decât biserica în Basarabia pentru deșteptarea norodului în limba lui, dar știu bine că așa exemple el nu poate să găsească. Și aceea se cuvine de luat în samă, că în 1911–1912, preoțimea din Basarabia s-a socotit de stăpînirea cea înaltă rusească că este cuprinsă cu duh, cu mișcări de „separatism“. Lămurit lucru, că pe vremea aceea, cînd nici nu visa nimenea de revoluție, mai înainte de prăbușirea țarismului, preoțimea din Basarabia făcea lucrul său încet, fără de frică, nici ascunzîndu-se, nici silindu-se a trîmbița la toate căile de faptele sale.

44. GLAS DE SUFERINȚĂ

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 25, 18 februarie 1918, p. 2

– Pentru d-l Ministru al Instrucției Publice –

Locuitorii mahalalei Chișinăului din raionul drumului spre Baicioi, s-au îndreptat cu o scrisoare în gazeta *Sfatul Țării*, în care se simte în fiecare frază o durere nespusă a unor oameni, care trăiesc aproape de oraș, de capitală, plătesc lui toate dăjdiile și cu toate acestea sînt uitați aproape cu totul.

Iată această scrisoare:

„La începutul lunii decembrie 1917, locuitorii mahalalei din raionul drumului spre Baicioi au strîns între ei o mie de ruble spre a deschide o școală pentru copiii locuitorilor din acel raion, care sînt aproape la 10 mii.

Această sumă de bani a fost depusă la casa Upravei orășene, odată cu aceasta dîndu-se și o petiție ca să se deschidă școala și să fie însemnat învățător.

Am găsit și locuință pentru școală, ce-i drept nu chiar confortabilă, am adus și lemne, dar cu toate că a trecut mai mult de două luni și că de vreo zece ori am rugat personal pe membrul Upravei, d-na *Cveatcovscaia*, școala pînă acuma nu-i deschisă, și nici învățător nu e însemnat.

Așa îngrijește de locuitori Uprava înnoită, democratică, membrii căreia au trecut prin izvodul 7 (socialist), care pînă la alegeri a strigat că își va pune toate silințele pentru a îmbunătăți soarta locuitorilor Chișinăului și a-i lumina. Ce ironie!

Unde ți-i grija de populație, dacă în raionul drumului spre Baicioi locuiesc la 10 mii de oameni, exclusiv moldoveni, o sută de ani plătind dăjdiile, îndeplinind toate datoriile către stat și oraș, adunînd bani pentru deschiderea școalei, și în loc neprimind de la Upravă absolut nimic: nici școală, nici șosea, nici apă, nici ajutorare sanitare, nici pază, nici lumină. Numai mulțumită că s-a găsit un om bun, d. *Celac*, s-a făcut o biserică.

Toți au dat vina pe vechiul regim, dar atunci era măcar o școală bisericească, iar acum a fost închisă și aceasta“.

Spunînd mai departe despre alte neorînduiele, oamenii aduc aminte Upravei că, dacă ei îşi îndeplinesc datoriile faţă de ea, apoi şi ea nu trebuie să uite de datoriile sale faţă de ei.

Sunt iscăliţi: Luca Balan, Dionisie Surlean, Isidor Ceban, Vasile Papuc, Vasilie Leviţchi şi alţii.

Această scrisoare, şi mai ales tonul ei, vorbesc mai bine ca orice şi nu mai este nevoie de comentarii.

Noi numai atragem luarea de seamă asupra acestui fapt al Comisiei şcolare moldoveneşti de pe lângă ministerului învăţămîntului obştesc. În proiectul organizării administrative a şcolii din Basarabia, lucrat, încă astă vară de sfatul secretarilor de la comisiile naţionale şi întărit de adunările învăţătorilor care s-au ţinut, între altele se spune, că acolo unde vreo naţionalitate se află în minoritate, ca ea să nu fie obijduită, trebile şcolare ale acestei naţionalităţi să fie supuse nu desineocîrmuirii locale, ci aşezămîntului administrativ şcolar central al naţiunii interesate.

Deci, avînd în vedere că moldovenii în Chişinău sînt în minoritate şi că – după cum am văzut de altfel mai de multe ori, şi ca ilustraţie este scrisoarea de mai sus – interesele moldovenilor mereu sînt ignorate, mai ales în alcătuirea şcolilor lor, ar trebui ca Comisia şcolară moldovenească să ia asupra sa controlarea Upravei orăşene în această privinţă.

Căci pînă cînd moldovenii să mai sufere îndrăzneala străinilor? Pînă cînd ei să aştepte mila de la o „Cveatcovscaia“ sau alţii de felul ei?

45. DREPTUL DE AUZUL DE RĂU NU SE TEME

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 26, 20 februarie 1918, p. 2

Multe nedreptăţi se grăiesc de duşmani asupra neamului românesc: Mai ales se grăiesc vrăjbi de acelea, care ne mîncă pînea şi sarea ţării noastre. Nu li destul veneticilor cît ne-au nimicît şi ne-au supt mana ţării noastre, care ni-a dat-o nouă bunul Dumnezeu. S-au folosit duşmanii de bunătatea noastră şi ne-au înconjurat din toate părţile ca tăunii la supt sînge, dar noi am răbdat şi răbdăm, şi răbdarea noastră nu are margini. Să rupem dar legăturile lor şi să lepădăm jugul lor.

Dumnezeu a făcut ceriul şi pămîntul; ceriul l-a dat îngerilor şi pămîntul limbilor, şi i-a aşezat pe fiecare la locurile lor şi a zis: creşteţi şi vă înmulţiţi şi-l stăpîniţi pre el; fiecare limbă care se vîră peste alta, este lucrul Celui necurat.

Limba, ori cum se zice, naţia noastră este curată de păcatul acesta. Pe noi ne-au jefuit streinii şi au sămănat amărăciuni în inimile noastre; sufletele noastre strigă ca David cătră cer: pînă cînd Doamne ne vei uita pe noi, pînă cînd întorci faţa de la noi?

Iară ceriul ne răspunde prin cela ce zice: deşteaptă-te cela ce dormi şi te scoală din morţi şi te va lumina Hristos. Să ne aprindem dar candelile noastre luminos şi cu pavăza credinţii să apucăm în mîna noastră sabia ascuţită de mănunchiul dreptăţii ca să ne curăţim ţara de spini şi să ne îndreptăm hotarele care ni le-au însămnat ceriul.

În România Nouă nu-s cazaci, prusaci ori turci, să năzuim a stăpîni țări străine; noi să luptăm numai pentru drepturile noastre, să ne curățim sufletele de venin și țara de spini, și noi om birui, că dreptul al nostru este.

De vom vrea și vom asculta de glasul dreptății, bunătățile pămîntului vom mînca, că mana pămîntului nostru se cuvine nouă; povățuim și lumină să cerem de la oamenii cei adăpați cu apă vie și de la acei care își pun sufletul pentru noi.

Grămădește-ți dar fiii, Românie Nouă, și arată lumii steaua cît lucește!

46. DATORIA MOLDOVENILOR

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 26, 20 februarie 1918, p. 2

Odinioară, luînd în mînă cartea de cetire rusească, eu mă chinuiam, mă simțeam jignit și ofensat: – Oare de-a cui plac trebuie să-mi schimb sufletul meu, limba mea?

Mă tăia prin minte o cugetare.

Țara era în întuneric. În aer plutea singur Satana, cu haina lui neagră. Pe suprafața nenorocitei Basarabii umbla o mînă străină, o mînă de călău care și-a pus gînd să sugrume tot ce era românesc; limba noastră, cugetul nostru, nația noastră – erau condamnate la moarte. Grație naivității copilărești a poporului basarabean, – călăul ajutat de Satană, întinde repede cămașa de moarte pe corpul nefericitei Basarabii.

Pretutindeni domnea întunericul. Numai un cîntec s-a păstrat în pustietatea largă, din cînd în cînd se auzea „doina“ din fluierul ciobanului. Doina aceasta era ca un plîns nemărginit. Și cu adevăr, nu există în Basarabia vreun român care n-ar fi plîns auzind doina ciobanului. Dînsa una pe toți, mic și mare, săraci și bogăți. Călăul rîdea și nu înțelegea de ce oare varsă lacrimi poporul ăsta ticălos, numai pentru un vers, cînd în degrabă îl aștepta noaptea? Multe batjocuri am suferit noi din partea străinilor. Și oare de ce? Învățați limba lui, intrai în voia lui, schimbai tot, pînă la cămașă – și tot el îți zicea: „moldovan berbec!...“ Noi, românii din Basarabia, eram meniți la moarte și în chibzuirea călăului eram ca berbecii, că de fel nu ne împotriveam, ci mergeam tăcuți spre Moarte. Sfînta dreptate era răstignită la... Moscova.

Atunci, prin toate unghiurile orașului Chișinău era scris numai în limba străină. Și iată, într-o seară de toamnă, din strada principală a lui Alexandru – colț cu Mihailovscaia – firmă românească! Modest, mai pe ascuns, la sînga, alături de ușa, unei clădiri, era scris: „Creditorul agricol!“ – Ce bucurie a izbucnit în inima mea! Eram c-un camarad și chiar ne-am sărutat. Atunci am spus: „Să dea Dumnezeu! Să se mărească firma asta și s-acopere tot orașul ăsta blăstămat!“

Au trecut peste șapte ani.

A sosit mult așteptata ultimă oară. S-au înfăptuit visurile binecuvîntate ale celor mai culți din neam. De acum înainte eu îmi hotăresc: nici un rînd în limba rusească, nici o literă în limba asta străină!

Și aș vrea s-aud în ziua de azi de la toți cei care sînt la cîrma Republicei tinere o singură strigare: „nici un cuvînt în limbă străină!...“ Cine iubește neamul său, cine

s-a rădăcat, s-a dezvoltat pînă la conștiința omului de Stat, acela știe ce înseamnă așa fel de strigare. Două lucruri sînt posibile: ori menținem ideea de Stat, ori o tăgăduim. Ambele baze provoacă cu desăvîrșire deosebite situații. Într-un caz se naște anarhia, dar în alt caz – viața temeinică și armonioasă.

Se înțelege că noi sîntem pentru menținerea ideii de Stat. Dar ce-nseamnă un Stat? Mii de teorii, mii de păreri. Dar noi gîndim că tot acela va spune drept, care presupune, că statul se alcătuiește de-un popor de-o limbă și de o origine. Datinile, obiceiurile, drepturile numai atunci au însemnătate, cînd sînt create de-o nație, de-un neam, de-un popor.

Altmintrelea se-ntîmplă tot aceea, ce-a fost la turma Babilonului. Azi, noi românii din Basarabia trebuie să spunem: Mai mult nici un cuvînt în limba străină! Altfel, noi singuri refuzăm dreptul dobîndit și amînăm ultima oră către viața noastră de Stat. Și noi vrem un stat alcătuit de tot neamul nostru – de la Nistru pîn-la Tisa.

47. FRANȚA ȘI CHESTIUNEA BASARABIEI

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 28, 22 februarie, 1918, p. 1

Am tipărit cu plăcere în numărul 22 al gazetei noastre răspunsul consulului francez, *d-l Sarrét*, la articolul nostru. Suntem acuma siguri, că, dacă Basarabia, condusă de intelectualii deștepți, se va manifesta pentru unirea cu România, nici una din Puterile europene mari nu-i va sta în cale, fiindcă „marele principiu, care domină această luptă de moarte între puterea libertăților și puterea forței, pentru care noi ne luptăm, este ca popoarele liber întrebate să poată avea dreptul să decidă singure de soarta lor și să urmeze drumul spre care le împinge inima și interesele lor“, după cum spune d. Consul.

Nerecunoașterea independenței basarabene de către Franța pe noi nu ne supără tocmai atît, căci Basarabia neatîrnată nu se potrivește cu părerile și aspirațiile noastre politice. Această stare a ei este o stare trecătoare, o cotitură în drumul ei, spre o altă direcție, și anume spre Apus.

Dar trebuie să ne oprim asupra următoarelor cuvinte ale d-lui *Sarrét*:

„Avem indicii sigure cum că poporul rusesc, întreat în mod liber, va dori din contră să formeze un mare Stat rus sub formă federativă, care să dea fiecărei provincii o largă autonomie și dreptul de a organiza viața sa în conformitate cu condițiile naturale și cu idealul neamului. Nu cred că Rusia a murit. Într-adevăr, ea este bolnavă, rău bolnavă. Ea însă este tare de constituție, va reveni la sănătate și atunci își va relua complectă energie fizică și toată puterea morală“.

Cuvintele acestea pe noi nu ne-au umilit, căci frații noștri din Apusul Europei cunosc foarte puțin Rusia și nici n-au avut chip s-o cunoască. Ei cunosc poate Rusia oficială, dar Rusia adevărată, puține prilejuri au avut s-o cunoască.

Chestiunea aceasta, Rusia oficială și cea adevărată, este o chestiune deosebită și doritorii de a o cunoaște mai de aproape ar putea să găsească multe lucruri interesante în lucrarea basarabeanului *D. Moruzi: Rușii și Românii*, tipărită la București în anul 1906.

Vom căuta numai să spunem câteva cuvinte cu privire la cuvintele citate mai sus, întru-cît ele ne privesc și pe noi. Poporul român din Basarabia nu este un popor ca acel rusesc. Deci, Basarabia nu poate, nici într-un caz, să fie privită ca o provincie rusească, deși autonomă. Întrebat liber, poporul basarabean firește că va răspunde că vrea unirea cu România. E o greșeală să se creadă că, dacă acest popor acuma adesea se pronunță pentru unirea cu Rusia, el se manifestă liber.

El și acuma este stăpînit de ideile băgate în mintea lui de ideologii Rusiei țariste. Și dacă lumea întregă nu recunoaște această ideologie ca bună, dacă se știe că Basarabia a fost răpită fără voia poporului ei, atunci lumea întregă trebuie să recunoască că acuma un fel de plebiscit în Basarabia n-ar arăta voința adevărată a norodului, că acest norod nu s-a manifestat liber, avînd în vedere toate motivele, ci fiind împins numai de unele motive și de loc necunoscînd pe altele.

Deci, dacă Franța, sora noastră mai mare, așteaptă manifestarea voinței poporului basarabean, apoi trebuie să recunoască, că, pentru ca această să fie o adevărată expresie a voinții poporului, poporul trebuie să fie mai întîi deșteptat printr-o propagandă cinstită, care pînă în timpul din urmă nu s-a putut face din motive pe care orice cunoscător al vieții noastre le poate cunoaște ușor.

Dar chiar și în cazul că, după o propagandă oarecare, plebiscitul ar da alte rezultate decît cele care ar fi firești, datoria Franței, ca a unui străjer al libertății popoarelor, este să nu recunoască rezultatele acelu plebiscit.

Dacă un plebiscit în Alsacia-Lorena ar avea ca rezultat dorința populației de a rămînea mai departe la Germania, Franța desigur că nu l-ar recunoaște, deoarece ar fi evident că cei care s-au pronunțat astfel au fost cu vederea întunecată. Tot astfel stă lucrul și cu noi, basarabenii, care am fost întunecați de ruși.

48. ROMÂNII DIN SIBERIA

Justin Frățiman, în „România Nouă“, nr. 28, 22 februarie 1918, p. 2

În articolele mele, *Românii de peste Nistru* publicate în *Ardealul și România Nouă*, am arătat: cum, de unde au plecat și pînă unde au ajuns românii de peste Nistru. N-am dat și o statistică a românilor de peste Nistru și n-am adăogit o hartă etnografică a lor, deoarece îmi lipseau pentru moment. O hartă etnografică se gătește chiar acuma la Iași, iar pentru statistică am adunat acum materiale pe care le voi da la iveală cît mai de grabă.

În articolele mele, pomenite mai sus, n-am vorbit însă despre românii din Siberia și Turchestan, Cauza a fost că în așa depărtate locuri eu n-am umblat. Drept, că Rusia europeană am cutreerat-o de la sud și pînă la nord și de la est pînă la vest, ba am fost chiar cu serviciul meu și la lacul Onega, în orașul Petruzavoțc.

În exilul meu din Turgaischii oblast, am găsit acolo români împrăștiați prin mai multe sate sau *posiolcuri*, pe care însă numai după nume îi mai poți cunoaște că îți sînt frați. Așa în *posioloc* Abjarschii am găsit pronumele *Șeptechiță*. Nimene din *posioloc* nu știa că purtătorii acestui nume sînt români, pînă cînd nu m-am dus eu acolo și am început a vorbi cu ei românește.

Am mai descoperit în Turgaischii oblast încă un posioloc întreg românesc cu numele Berdeanschi. Interesîndu-mă pentru ce acest posioloc poartă acest nume, am aflat că majoritatea locuitorilor din posioloc Berdeanschii sînt coloniști din ținutul Berdeanschii, gubernia Simferopol din Crîm. Apoi am aflat că, în ținutul Berdeanschii (Crîm), sînt mai multe sate românești cu români basarabeni.

rușii au schimbat numele curat românești ale satelor din ținutul Berdeanschii în numiri rusești. Așa de pildă numele Cucioaca este schimbat în „Cuțaiia”, ceea ce înseamnă „fără coadă”.

Dar coloniștii dintr-acest sat au dorit, spre amintirea satului basarabean din care sînt colonizați, să fie numit „Cucioaca”, sat din ținutul Orheiului.

Această notiță am împrumutat-o de la d. *I. N. Halippa*, inspector la școalele primare din ținutul Berdeanschii. Mai sînt și alte sate întregi românești dar, din nenorocire, dînsul n-a putut să-mi spue și numele lor.

Această notiță mi-a fost confirmată pe urmă și de doi elevi de-ai mei, d-nii *Macrinici* și *Ciubotar*, care în cursul războiului actual au fost prin acele locuri și au văzut satele românești de acolo. Despre românii din Siberia depărtată, pe la Amur și Camceatca, este în măsură să ne dea anumite știri d. *N. Mateiu*, din ținutul Ismailului, care fiind nevoit de autoritățile basarabene să fugă în Siberia și avînd ocazie și mijloace să facă mai multe cercetări, după ce a trăit la Camceatca și Amur mai mulți ani, a cunoscut mai de aproape viața românilor de acolo.

D. Matei va da luni, 26 februarie, la spectacolul care se va ține în Casinoul din Chișinău (Clubul nobilimii din Basarabia), cîteva tablouri din viața acestor depărtați și nenorociți frați ai noștri.

Politica blăstămată a țarismului i-a dus pe frații noștri pînă la marginile pămîntului. Crud a mai fost acest sistem de desnaționalizare!

Dar să sperăm că acum, după zdrobirea țarismului, autoritățile noastre basarabene vor lua imediat cele mai necesare măsuri pentru aducerea îndărăt în țară a acestor nenorociți.

Aceasta ar trebui să se facă acum, cînd, prin reforma agrară, pămîntul țării se va da țăranilor. Dacă acești frați ai noștri, de pe la Amur și Camceatca, se vor reîntoarce în Basarabia, nu vor mai simți lipsă de pămînt.

49. O SCUMPĂ ȘI IUBITĂ ȚARĂ

Basarabeanul F. Rotariu, în „România Nouă”, nr. 29, 23 februarie, 1918, p. 1

O scumpă și iubită țară,
Viața cuibului român,
Ce ură sfișie-n hotară,
Asupra ta grozav urlînd?

Privește-n jur: în cîte locuri
Dușmanii samănă război?
Și zgîndără în lume focuri,
De ne tăiem noi în de noi.

În cîte locuri rîs și pradă
De om sălbatic și pribeag,
Colo în foc orașu-noată...
Colo copiii plîng în prag...

...Tu pentru toți ai fost prea bună,
Pe toți la piept i-ai suferit.
Ori lumea asta nu-i nebună?
Ori stă un timp nenorocit?

Destul cu gluma, o păgîne!
Răbdarea nu-i fără hotar,
Că răul lor chiar margini n-are,
Astîmpără-i pe arjatori!

Împrăștiați prin lumea toată,
Feciorii strînge-ți în popor,
Ca în unire toți, grămadă,
Să apere pămîntul lor.

Și stai în rînd, mîndră, voioasă,
Cu sora ta de peste Prut,
Că ea-i vitează și frumoasă,
Pe tine soră te-a avut.
Că, să te vezi cu ea-mpreună,
Ți-ai împlinit străvechiul dor,
Atunci slăvit-ai fi, o mumă,
Chiar de dușmani ce moartea-ți vor.

Și de la Nistru pîn-la Tisa
Să fie neamul tău stăpîn,
Unire sfîntă-n toată vița,
Noroc poporului român.

50. BISERICA DIN BASARABIA

Preotul St. H. (St. Haritonov), în „România Nouă“, nr. 29, 23, februarie, 1918, p. 2

În rîndurile ziarului *România Nouă*, de cîteva dăți se ridică vorba de biserica Basarabiei și de preoțime. La unii le pare, că biserica aceasta cu greu se naționalizește, alții – că preoțimea puțin se vede în adunări; nu se arată în public, cum și la teatru ș. a. m. d. Adevărul cere a spune, că așa se arată oamenilor care judecă pe vedere, dar nu iau sama la adîncul lucrurilor.

Cu bună samă, toată lumea va mărturisi, că după o sută de ani de rusificație, în Basarabia, de-o mai fi rămas ceva la moldovenii noștri de ale Moldovei, sau în vorbă, sau în portul lor, sau în viața lor – aceasta este din grija, supărarea și

îndeletnicirea numai a preoțimei. Cărțile cele moldovenești prin bisericile noastre, ba și pe la școale sînt căutate și aduse numai de preoți. Învățătura și toată vorba pe limba moldovenească o ține totuși numai preoțimea. De-au fost și alții goniți în Rusia, apoi ei n-au fost pentru neam, ci din alte pricini, pentru alte interese. Dar și strîmtorile, necazurile ba și pedeapsa pentru iubirea neamului a fost și este tot numai partea preoțimii, cu cît mai mult, că preoțimea suferă din două părți: și de la ocîrmuire și de la cei ce nu-și înțeleg folosul lor. Dar aceea, că la lucrarea preoțimii nu se fac zvonuri, și poate nu fiecare vede adevărul lucrurilor, se trage din urmarea cuvintelor Mîntuitorului, care a zis că la facerea de bine să nu știe stînga, ce face dreapta, și cînd veți împlini toate cele poruncite vouă, ziceți: „robi netrebniei sîntem“...

Și în vremurile cele mai grele de pe urmă, și cu grija cea mai periculoasă, la care muncă, la ce luptă, în care organizație nu se află din cei duhovnicești să ducă tot greul lucrului celui de folos, mai ales pentru sufletul omului?

Și așa mi se pare nu vom greși dacă vom întări, că cea mai mare parte a binelui, ce mai este în țara noastră, se sprijinește și se mai urcă cu silința, puterea și mai ales cu autoritatea preoțimii, care este vrednică a fi luată în samă și onorată după adevăr.

51. MONUMENTELE NOASTRE ISTORICE

Justin Frățiman, în „România Nouă“, nr. 30, 24 februarie, 1918, p. 1

O parte ni le-au luat rușii – alta ne-au prădat-o bolșevicii.

În țările române și în special în Basarabia monumentele istorice sînt mai puține la număr decît în alte țări. Aceasta din cauza, că țările românești, începînd de la siți și sfîrșind cu zilele noastre, au fost teatrul celor mai crîncene lupte între feluritele popoare.

Starea aceasta tristă în ce privește monumentele istorice ne face să prețuim și să păstrăm măcar puținele monumente pe care le mai găsim, pe urma vechilor nenorociri și pe urma jafurilor, care au avut loc în timpul din urmă prin bolșevicii ruși. Aceștia au prădat și au stricat, cu o sălbăticiune nemaipomenită, tot ce-au întîlnit în cale. Cu cărțile prețioase din biblioteca d-lui *V. Stroescu*, de pildă, acești vandali moderni au făcut trei zile de-a rîndul foc în sobe.

Totuș, ne place a crede că nu s-a pierdut totul și că, dacă vom căuta, vom mai găsi, pe ici pe colo, monumente și documente istorice, pe care va trebui să le adunăm și să le studiem.

La nobilimea noastră basarabeană se păstrau prețioase monumente istorice, dintre care multe erau scrise chiar pe pergament.

Sperăm că măcar vreunii dintre boierii noștri au scăpat de jaful cumplit.

Bisericile și mînăstirile noastre, în care s-au păstrat unele documente istorice, îmi pare că au scăpat în cea mai mare parte de jaf. Dar cele mai multe documente istorice privitoare la Basarabia și îndeobște la neamul românesc nici nu se găseau în vremea de pe urmă la noi în țară. Încă de multă vreme ni le-au luat rușii și le-au dus la ei, departe, prin-felurite muzee și arhive.

Așa, de pildă, în lavra lui *Alexandru Nevski* din Petersburg se găsește un epitrafhir, pe care e cusută icoana lui *Alexandru cel Bun*, voevodul Moldovei (1432).

În *Diaconicul Mănăstirii Peciorschy* din gubernia Pskov este un felon de la 1657, care a fost prețuit cu 30.000 ruble.

În *Ermitajul* din Petersburg sînt de asemenea foarte multe monumente privitoare la istoria neamului nostru.

Dar cele mai multe monumente se găsesc în Rusia de Sud. Așa în Chiev, în lavra *Pecerschii*, se găsește icoana lui *Irimia Moghilă*; în muzeul Academiei spirituale din Chiev se găsesc multe obiecte din Basarabia, dintre care o *Alexandrie* cu ilustrații făcute în Chișinău prin secolul al XVIII-lea. În biserică dintr-un sat din gubernia *Volinschii* se găsesc niște icoane moldovenești cu inscripțiune românească de prin secolul XV sau XVI.. În tîrgușorul *Rogani* din gubernia *Charcov* se găsește o icoană a Maicii Domnului, cu o inscripțiune românească, care spune că această icoană este o „copie exactă a icoanei făcătoare de minuni a Prea Sfintei Maicii Domnului, ce se păstrează în Sfînta mînăstire așa numită *Neamțu* din țara Moldovei și au fost trimisă de evlaviosul împărat *Andronic Paleolog*, *Voievodului Alexandru*, gospodarului țării Moldovei în anul 6907 (1399)“.

În biblioteca Academiei spirituale din Moscova se păstrează o colecție întreagă culeasă de colegul meu *Teofil Ghepețchi* înainte cu vreo 20 de ani și adusă de d-sa ca dar la această acadmie, pe cînd era rector rudenia sa, *Arsenie Stadnițchi*, de origine basarabean, acuma mitropolit de *Novgorod*. Sărmanul coleg, care n-a găsit un loc mai sigur pentru păstrarea colecțiunii, decît în mijlocul Rusiei!

Dar cîte antichități și monumente istorice se găsesc în muzeul *Societății de istorie și antichități* din Odesa!

Aici se păstrează toate monumentele găsite în Cetatea Albă (*Akerman*). Tot într-acest muzeu se păstrează hrisoavele și uricile scrise pe pergament și colecționate de membrul actual al societății, d. *Murzachevici*.

În ce privește arhivele rusești, mai bogată este a generalului-gubernator de Chiev, *Cameneț-Podolsk*, și al Basarabiei, care arhivă se găsește în Odesa, str. *Nejanschy* No. 3.

În Moscova, în arhiva ministerului afacerilor streine, se găsește o secțiune pentru trebile moldovenești (*Moldavschi deala*)*.

Ceva se poate de găsit, și eu chiar am găsit în arhivele din Petersburg: *Arhiva Sf. Sinod*, arhiva *Îndreptătorului Senat*, a Academiei științifice și altele.

Apoi mai găsim arhive chiar și în Basarabia.

Voiu arăta aici: *Arhiva consistoriului duhovnicesc* din Chișinău, a Direcțiunei centrale (gubernscoie pravlenie) a Dregătoriei mînăstirilor închinăte, tot din Chișinău.

Sperăm că autoritățile noastre basarabene, și în special d. ministru de instrucțiune publică, curînd va lua măsuri pentru concentrarea la Chișinău a acestor monumente istorice rășchirate prin toată Rusia

Aceasta, în timpul de acum mi se pare că va fi foarte ușor de făcut, fiindcă revoluția a declarat ca principiu desineocîrmuirea pentru toate popoarele. Iar cetățenii basarabeni, ca niște iubitori de neam, sperăm că vor aduce tot ce au la sine privitor la istoria neamului, în Muzeul național, care se va crea în capitala noastră.

52. COMISIUNEA PENTRU CONVOCAREA SOBORULUI

Prof. Ioan Andronic, în „România Nouă“, nr. 30, 24 februarie 1918, p. 2

La știrile cele ce s-au tipărit în No. 26 al gazetei *România Nouă* pentru începerea lucrărilor pregătitoare pentru soborul bisericesc din Basarabia, mai adăugăm și aceste cuvinte: Părintele prot. *I. Andronic* în cuvîntul său, care l-au vorbit rusește la slujba episcopului *Gavriil* în Catedrală, au zis: „Norodul rusesc s-au abătut în lături de la idealul evanghelicesc. Pînă cînd acest norod au împrăștiat lumina creștinătății în mijlocul noroadelor necreștinești și singur au păstrat în viața sa legea dumnezească, pînă atunci și Dumnezeu i-au ajutat lui și au înălțat tot poporul, iar de cînd idealul evanghelicesc s-au schimbat cu cel politicesc, cînd rușii au început a gîndi că ei sînt însărcinați de Pronie pentru politică să-i facă ruși pe toți nerușii, atunci Dumnezeu descoperit au arătat că lucrul acesta este mare greșală – mare păcat. Subt jugul politicei rusești și biserica basarabeană s-au abătut în lătura de la idealul evanghelicesc, și au trecut cu vederea interesele norodului său atît, cît el au rămas foarte întunecat și din partea religioasă atît de flămînd, că și-a făcut lui și Dumnezeu deosebit în fața lui *Inochentie*. Fruntașii norodului nostru din dvoreni, de la zemstve și o parte din preoțime nu pot a zice că sînt curați de acest păcat istoricesc. Eu amintesc cuvintele arhiepiscopului *Serafim*, care luîndu-și ziua bună din Basarabia, au vorbit în acest lăcaș: „Eu bine am cunoscut, că în Basarabia pe moldoveni nimenea nu-i iubește; deci ei sînt vrednici de o stare și soartă mai bună, sînt vrednici, ca cineva să-și aducă aminte de dînșii“.

Și iată cînd de biserică se pomenște întoarcerea acasă a fiului celui rătăcit, și membrii Comisiunei pentru convocarea soborului așază o temelie nouă pentru viața bisericească, însemnînd cu fapta sa „că a sosit vremea să ne aducem aminte de casa părintească, că nu se poate de trăit așa cum pînă acum ci ridicîndu-ne cu grabire să plecăm spre casa noastră.“

După sfîrșitul slujbei în Catedrală, membrii s-au adunat în casa arhiepiscopului *Anastasiu*, unde ședința au descoperit-o episcopul *Gavriil* cu o cuvîntare foarte frumoasă și însemnătoare. Preasfinția Sa, vorbind de primejdiile fioroase în care au căzut Rusia, au zis că noi sîntem foarte nenorociți, avînd mijloace în bună pace a ține adunarea de astăzi în scopul cel frumos pentru așezarea vieții bisericești pe o temelie nouă, și starea aceasta bună ni-au adus-o frații noștri de un sînge și de o credință cu noi – românii, pe care noi sîntem datornici să-i mulțămim, și rugăm pe d. ministru de culte să adevereze de la adunarea noastră armatei românești, în fața generalului *Broșteanu*, cea mai adîncă și călduroasă mulțumire că ne-au scăpat de cele grozăvii, carele fac bolșevicii la Odesa. Toată adunarea s-au ridicat și cu plecaciune au rugat pe d. ministru *Savenco* să înfăptuiască dorința noastră de care au vorbit Preasfinția Sa. Și au mai zis episcopul că lumina Duhului sfînt, care au strălucit în cămara Sionului, împrăștie razele sale peste toate veacurile și ajunge și pînă la noi. Acea lumină au sfințit drepturile fiecărui popor a primi cuvîntul Evangheliei în auzul limbei sale. Amintind de soboarele bisericești, Preasfinția Sa au dorit să nu între patimile omenești în lucrurile comisiunei de Sobor, care lucruri se fac cu sporiu numai subt umbra păcii și a liniștii.

Frumoasă cuvîntare au vorbit părintele arhimandrit *Gurie* cu acea însemnare, că alegerea lui ca tovarăș de ministru al cultelor este un lucru care se leagă cu

cinstea neamului românesc, în istoria căruia este așa exemplu, că un episcop au fost ministru de instrucție și care neam așa este lipit cu sufletul de legea dumnezească, cât și după cîntarea națională dorește să fie „preoții cu crucea în frunte“.

Tot în ziua aceasta, seara la 6 ceasuri, s-au făcut ședința comisiunii în Casa eparhială, unde s-au ales președinte și tot presidiul. Președinte de toată adunarea cu votare s-au ales părintele *Ioan Știuca*; în presidium au intrat patru fețe, ca tovarăși președintelui: protoiereul *I. Andronic*, preoții: *S. Bejan* și *I. Zlatov* și d. *Vladimir Gafenco*, ca secretari preoții: *O. Dumbravă*, *A. Gromadschii* și d-nii *P. Pădurar*, *A. Ciucov*, *Effodiev*. moldovenii în presidium au cuprins 7 locuri, iar minoritatea – rușii, bulgari și ucrainieni – 3 locuri.

53. ÎN ȚARA MEA

Traducere de C. Popescu, în „România Nouă“, nr. 31, 25 februarie 1918, p. 1

În țara mea și cerul e pătat de sînge
De sînge scurs din rana unui soare
Ce-abia-și deschide ochii-n zări și moare,
Ca cei mușcați de-o gură-nveninată...

În țara mea, pe cîmpul frămîntat de-armată,
În aiurări de tulburare mare
Nu vezi ciobani cîntînd în zare
Pe urma turmelor de oi, ca altă dată...

În țara mea nu-s flori ca-n altă țară,
Și cîntece de dragoste nu sînt –
În țara mea, tăcuți, ca-ntr-un mormînt,

Cei vii-și-așteaptă rîndul ca să moară,
Pe cîtă vreme morții... cine știe?
– Aștept-o zi, ca-n alte țări să-nvie!...

54. S-A ISPRĂVIT...

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 32, 27 februarie 1918, p. 2

În articolul de fond din *Svobodnaia Bessarabia* de la 24 februarie cetim cuvintele: „S-a isprăvit“.

Cineva a hotărît soarta Rusiei, a vîndut-o cu bucata și cu totul. „Absurdul geografic nu mai este, spre bucuria geografilor politicieni și politico-geografi, și în schimbul geografiei a venit zoologia, ca principiul alcătuirii unei vieți nouă, fără avînturi și cîntări sentimentale, dar cu o poftă de ură și de minunată mistuire“. Mai

departe se pune vina pe țarism, apoi în culori negre se zugrăvește starea de azi a sufletelor și, la sfârșit, se pune întrebarea, dacă cu bună seamă nu se poate trăi în înțelegere și frăție?

Înțelegem că domniile conducători ai gazetei pomenite numesc mișcarea „zoologică” mișcarea naționalistă din Rusia. Ce-i drept, poate că sînt în ea și elemente extreme. Dar de vină pentru acestea nu e atît „zoologia” și nu numai „țarismul”. Da, țarismul a educat poporul rusesc în ideea de superioritate chiar și „zoologică” față de popoarele cucerite. Poporul e ușor să-l îndrepti încotro vrei, mai ales cînd ai la îndemîină toate mijloacele, cum le-a avut țarismul rusesc. Și noi nu învinuim atît poporul rusesc întunecat, cît pe conducătorii lui. Cînd spunem chiar că ne-au trădat rușii, și atunci înțelegem păturile conducătoare – pînă la revoluție cele din jurul țarului, după revoluție cele din jurul lui *Miliucov*, pe de-o parte, și cele din Soviete, pe de altă.

Căci nici unele, nici altele nu și-au dat seama și nici n-au vrut să-și dea seama că popoarele vor să trăiască nu numai în libertate politică și dreptate socială, dar mai vreau și libertatea și dreptatea națională.

Conducătorii mișcărilor intelectuale rusești, acești oameni anumiți și cunoscuți de toată lumea, nici ei n-au ținut seama de acestea.

Pușchin de pildă se strică cu *Adam Mișchevici*, cînd acesta arată durerea sa pentru starea poporului leșesc, sub *Nicolae I*. Pilde de acestea avem multe. Ele, și nu altceva, au sfîrșit în sufletele tuturor luptătorilor pentru idealul național ura în contra rușilor și simțimîntul de răsbunare.

Căci, cînd te asuprea țarul, știi că nu o face aceasta poporul rusesc, iar cînd pe țar îl sprijinea *Pușchin* și alți conducători ai gîndirii rusești, atunci vedeai că și poporul este vinovat față de tine.

Aceasta a fost istoria naționalităților îngenunchiate prin război, sau chiar de bună voie, ca Georgiani.

Și acuma, noroadele Rusiei își caută dreptatea. Să nu se prea tînguie d. *Faresov*, căci și intelectualii ruși sînt vinovați cu ceva față de popoarele slabe. Se culege acuma aceia ce s-a semănat.

55. BISERICA NOASTRĂ

Teodor Jireghie, în „România Nouă”, nr. 32, 27 februarie 1918, p. 2

Biserica noastră moldovenească e oarbă și mută; cuvîntul adevărului din ea lipsește, pentru că capul nu-i după adevăr. Hrana sufletului nostru se cuvine în biserică să fie, dar ea lipsește, pentru că streinii ni-o răpesc. Dumnezeu au dat limbile și pentru ele au împărțit apostolii. Unde-s apostolii noștri? Ei lipsesc din biserică noastră și cei puțini și azi pătinesc surgunii.

Prea sfințitul *Gavriil* cu sosirea sa la noi ne-au folosit, că au prins a ne învăța limba; el o învață, dar pe acei care o știau fi depărta.

Multă amărăciune sufletească am tras noi moldovenii de la ruși, nu numai de la rușii mireni, ba chiar și de la duhovnici. Pentru noi moldovenii, bisericile au fost numai ca o steluță, iar sufletul bine-credinciosului își plînge amărăciunea în mînăstiri.

Prin mînăstiri se află cîte-un duhovnic iubitor de neam, de popor; acolo poporul aleargă ca fluturii spre lumină și ca cerbii spre izvoarele apelor.

Cine din moldovenii basarabeni n-a auzit, sau nu-l știe pe părintele *Suruceanu*, sau pe părintele *Teofan Braghici*, ziditorii mînăstirilor Condrîța și a Izmailului? Dar cine nu le știe și patima acestor cuvioși, care au pățimit-o prin surgunii?

Măcar ca fariseii cei fățarnici și tăunii țării noastre tăgăduesc, dar pietrile vor striga către cer, ca ziditorul tuturor să-și verse paharul mîniei sale asupra acelora care l-au umplut.

Ce nație în lume a fost așa de nimicită, precum am fost noi, moldovenii, de stăpînirea rusească? Biserica ni-au luat-o, graiul ni l-au tăiat, limba ne-au legat-o, gurile ni le-au astupat, încît încă n-au fost la noi și nu este viață creștinească; norodul nostru ca puhoiul se spărgea într-acolo unde se zărea cîte un suflet părintesc.

Știe norodul de mucenicii mai sus pomeniți, știe și de acel care au luminat la Balta, și vor trece ani și sute de ani și pomenirea dreptilor în veci va fi. Arhieriei ruși, care și-au bătut joc de moldoveni, să-și cunoască greșeala și păcatul și să grăbească mai curînd spre Nistru, că veacul al douăzecilea este în care limbile trebuie să-și îndrepte viața spre razele soarelui celui luminos, ca lumina lui Hristos cu adevărat să lumineze și moldovenilor în limba strămoșească.

56. CUVÂNTAREA

**ajutorului de ministru de culte, pâr. Arhimandrit Gurie,
la deschiderea Comisiunii pregătitoare pentru convocarea
Soborului Bisericii Ortodoxe din Basarabia.**

în „România Nouă“, nr. 33, 28 februarie 1918, p. 1

Cinstită Adunare!

După ce d. ministru de culte a hiritisit deschiderea Comisiei în numele guvernului, mie nu mi-ar rămînea loc să mai spun ceva. Dar eu sînt și membru al biroului de organizare pentru alcătuirea comisiunii. Și ca atare îmi exprim adîncă bucurie cu deschiderea comisiunii și hiritisesc din adîncul inimei această deschidere.

Ca un membru al guvernului, eu am avut vorbă cu mulți din miniștrii noștri și pot să spun comisiunii cuvinte de încurajare. Guvernul nostru își dă foarte bine sama de marea însemnătate, care o are biserica pentru viața omenească și pentru Stat. El cunoaște că Biserica este așezămînt duhovnicesc, care susține partea morală în viața obștească și garantează buna rînduială și liniște, că Statul fără Biserică nu poate exista și pentru aceasta nu se gîndește la despărțirea Bisericii de Stat. El vede că cei care au declarat despărțirea Bisericii de Stat au stricat Statul lor și pentru aceasta guvernul nostru ne făgăduiește sprijinul său material, avînd mare nevoie de sprijinul moral al Bisericii.

Însă guvernul dorește ca Biserica ortodoxă din Basarabia să fie reorganizată așa fel, ca ea să devie un izvor de cultură națională, moldovenească, ca ea să fie

reformată pe temeiurile proclamate de Revoluție, anume desine-hotărîri a naționalităților, libertății, autonomiei și democrației. Preoțimea trebuie să se apropie mai mult de norod, să vorbească aceeaș limbă care o vorbește norodul, ca să nu fie ce-a fost pînă acum, că capul Bisericei avea o altă floare decît trupul.

Norodul nostru este vrednic de această apropiere. El totdeauna a cinstit, a respectat fețele sale duhovnicești. Istoria norodului românesc arată, că el își punea la cîrma politică fețe duhovnicești, precum a fost episcopul *Melhisedec*, care în vremea lui *Alexandru Cuza* a fost ministru de construcție. Chiar și în imnul său național din vremea revoluției de la 1848, norodul nostru cere ca preoții cu crucea să fie în fruntea lui, văzînd în preot pe cel mai bun apărător al naționalității. Ceea ce ne crede norodul că sîntem, aceea trebuie și să fim.

Rog pe bunul Dumnezeu, ca pe bazele arătate, Comisiunea deschisă de Preasfințitul *Gavriil*, să aibă spor în lucrările ei și să alcătuiască viața bisericească cît se poate mai bine pentru binele și propășirea neamului nostru românesc.

57. BASARABENILOR

Al. Mateevici, în „România Nouă“, nr. 34, 1 martie 1918, p. 1

Să știți: de nu veți ridica
Din sînul vostru un Prooroc,
În voi viața va seca.
Căci scoși veți fi atunci din joc,
Și-ți rămînea făr-de noroc.

Din chiag de lacrimi și dureri,
Din trăsnet de mînie sfîntă
Și din nădejdi și zbuciumări,
Din năzuinți și frămîntări
El trebui facla să-și aprindă
Și-n el pe toți să vă cuprindă.

Și-n țara voastră va purcede,
Sub crucea lui de chinuire,
Cu gloata celor care ar crede,
Cu-a țării sarcină în spete,
Și duh aprins de înnoire,
Va duce-n propovăduire.

El jalea vechilor cîmpii
Numa-ntr-o lacrimă va strînge;
Din spic, din strugurul de vii,
Din spic – sudori, din viță – sînge,
În stropi va scurge ape vii;
Le va sorbi, și nu-ți mai plînge.

Și-atunci sorbiții stropi vor arde
Din țara toată vrăjmășia,
Clevetitori, dușmani de moarte,
Și cei cu limbi în două sparte,
Atunci vor căuta frăția
Și lepăda-vor viclenia...
Și toți veți fi un gând și-un nume
Și, înfrățiți, veți făuri
Un viitor măreț în lume, –
Iar El va ști să vă îndrume
Acolo, unde va zări,
C-a voastră stea va răsări.

Dar știți: de nu veți ridica
De printre voi acest Proroc,
În voi viața va seca,
Zădarnic soarta * veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămînea fără noroc.

* ediția originală: Zadornic viața-n-ed.

Mărășești, 10 Iulie 1917

58. POLITICA GERMANĂ DIN RĂSĂRIT ȘI BASARABIA

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 35, 2 martie 1918, p. 1

S-a observat că Germania duce o politică în Răsărit, dacă nu tocmai cinstită, apoi în tot cazul folosindu-se cu pricepere de starea rămasă pe urma isprăvilor bolșeviste. Pe deoparte, ea parcă merge întru întîmpinarea năzuințelor noroadelor neruse, de a-și alcătui state independente, dar pe de altă parte ea le și anulează cu totul prin tratatele de pace cu condiții economice foarte grele.

Germania recunoaște bucuros aceste State de independente, știind foarte bine, că ele pentru dînsa nu vor înfățișa nici o putere, ci vor fi puse sub influența sa economică și prin urmare și politică.

Și are tot dreptul Franța, cînd nu recunoaște Statele independente, născute pe ruinele foastei Rusii. Recunoașterea lor ar fi o biruință a șovinismului german, deschide porțile largi pentru acțiunea pangermanismului și acesta este poate chiar mult mai periculos ca panslavismul sau panrusismul țarist al fostei Rusii.

Statele nouă, alcătuite pe ruinele fostei Rusii, vor avea mari greutăți în lupta lor economică cu Germania.

În ce privește Basarabia, apoi aci chestiunea e foarte senină. Chiar mersul evenimentelor ne dă îndrumare pentru lupta în contra politicei germane.

Noi n-am putut încheia pace cu Germania, odată și alături de Ucraina. În cazul acela am fi fost poate recunoscuți ca independenți. Convențiile respective ar fi fixat această „independență“ pe mulți ani, și singuri am fi fost storși de Germani, ca cel de pe urmă sclav.

Acuma mergem cu România. Ce-i drept, condițiile de pace propuse de Germani probabil că sînt și acuma grele, poate foarte grele. Dar uniți cu România, mai ușor se vor apăra interesele noastre. Și mai este și altă parte bună. Noi nu ne-am grăbit a încheia pacea cu Puterile Centrale, ca de pildă Ucraina. De aceea avem speranța că această pace este provizorie. La pacea generală, această pace va fi discutată din nou și atunci chestiunea română va fi pusă în întregimea ei.

Dar și atunci, după încheierea păcii generale, noi va trebui să luptăm cu Germanii, ca să nu cădem sub înfrîurirea lor economică. Aceasta se va putea face numai prin unirea Basarabiei cu România. Ca stat independent, Basarabia nu poate exista din multe puncte de vedere. Să fie în federația rusească? Dar care mai poate fi o astfel de federație, care să consolideze interesele Finlandezilor și moldovenilor, Polonezilor și tătarilor, Estonilor și Cerchezilor? O astfel de federație nici nu-i de închipuit. Rămîne deci singura cale spre Apus, unirea cu România și prin ea cu Apusul cult, cu surorile latine: Franța și Italia.

Aceasta și numai aceasta poate fi o soluție dreaptă din problema atinsă.

Scăparea Basarabiei din ghiarele germane e numai în unirea cu România. Aceasta s-o aibă în vedere conducătorii politici ai Basarabiei. Să nu se măgulească ei cu gîndul, că Basarabia poate trăi independentă. Printr-o astfel de politică ei singuri trag cărbunii la oala germană. Singuri merg în contra principiilor declarate de toate revoluțiile și ai căror adepți s-au manifestat totdeauna. Aceasta ei să n-o uite. Să nu fie ei tîrîți de evenimente, ci trebuie ei singuri să creeze evenimente, făcînd pași reali pentru unire. Aceasta e cea mai sfîntă datorie a lor.

59. AVEM NEVOIE

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 36, 3 martie 1918, p. 2

Începînd orișice lucru, te gîndești la aceea de ce ai nevoie. De exemplu, făcînd o casă, ai nevoie întîiu de bani, mai încolo de un arhitect bun, de material și de alte mijloace. Dar ce nevoie trebuie să aibă niște oameni, care s-au hotărît să alcătuiască un Stat? E cam greu de închipuit. Afacerea va fi mai anevoioasă. Și bani și arhitecți și mii de mii de mijloace se întrebuițează. Ochind republica noastră tînăra din zborul păsării, vezi că ea s-a alcătuit în pripă și are mii de nevoi. Într-adevăr lipsește arhitectul în afacerea aceasta sublimă. Juriștii pot să-mi spuie că „arhitectul“ într’asa treabă este însuși poporul. Numai asta ne și trebuie. Acuma și eu voi spune, domnilor juriști: D-voastră ați dat republicei următorul nume: *Republica Moldovenească*. Cred că ați făcut asta după numele poporului ce locuște între Nistru și Prut. Bine... Dar atunci cum se chiamă țara dintre Prut și Carpați? Parcă și acolo toată suprafața pămîntului a fost descălecată de moldoveni. Da, domnilor juriști, ați rătăcit cărarea, încă n’ați adunat tot poporul moldovenesc ca să aveți un „arhitect“ pentru crearea unui stat. Și așa, întîiu și întîiu avem nevoie de „arhitect“, trebuie să facem un lucru sfînt, ce poartă un nume renumit și glorios – unirea! Aici cu lacrimi trebuie să constatăm, că noi basarabenii avem mare nevoie de niște oameni cu putere, care ne-ar înfrîuri pe calea adevărată. Iată, mai mult de o lună de cînd ne-am proclamat noi independenți și mai mult de trei luni de cînd

Basarabia a început să rupă legăturile cu „sfința Rusie“ – dar noi tot ne frământăm pe calea internaționalismului. Până azi noi încă n-am hotărît ce limbă oficială trebuie să fie în țară. Ar fi de cuviință să crezi, că nu poate fi altă limbă decât cea românească. Dar ne înșelăm! Unii au cutezat să spună că s-ar cuveni să fie două limbi oficiale – românească și rusească. Vedeți d-lor, pe ce cale sîntem noi, internaționalismul ne aduce la sinucidere. Nu-i de mirare, cînd deputatul *Sfatului Țării, Țăganco*, dă comanda ca deputații din fracția țărănească, get-beget moldoveni, să-și chinuiască limba și să vorbească rusește. Că domnul *Țăganco* este „internaționalist“!

Dar e de mirare de acei moldoveni, care se învoiesc să-și bată joc de dînșii niște străini și să pună pe rîs lumea, cercînd a vorbi rusește? Se vede că avem nevoie a curma legătura cu „internaționalismul“ și a călca numaidecît pe calea naționalismului curat și sfînt, care unul numai e vrednic să ne aducă la o stare mai sănătoasă și mai îmbucurătoare. Oare mult ne-om mai frămînta noi în rătăcire? Poate nu mă înțeleg domnii ca de-al d. deputat al Sfatului Țării – *Țăganco*? Dar nici eu nu înțeleg de ce oare ar încurca ei lumea în lucrul nostru sfînt de reînviere a poporului moldovenesc. Plînge inima în mine, cînd mă gîndesc că neamul meu chinuit de zecimi de ani, pus la masa robilor, trebuie și azi să se îndreptățească, ca și cînd se află pe banca criminalului. Strig în gura mare, că noi avem nevoie a rupe toate legăturile cu viața pe care am dus-o pînă mai deunăzi și a stabili cît mai curînd temeiul vieții noastre pe calea libertății, să reînvie și în Românul basarabean sufletul mîndru moștenit de la voinicii Daci și glorioșii Romani. Numai un stat să creieze românul, – de la Nistru pînă la Tisa; numai o limbă cunoaște Basarabeanul, – cea română; numai o bucurie așteaptă el – curățirea țării de năzuințele străinilor!

60. STAREA OȘTIRII MOLDOVENEȘTI

Un ofițer moldovean, în „România Nouă“, nr. 37, 4 martie 1918, p. 2

Plînge inima de durere și jale, cînd privești lucrurile, care merg rău de tot în Chișinău.

Te plimbi pe străzi, intri în autoritățile orașului, ruși și Jidani, limbă rusească, ofițeri ruși, „tavarăși“ disbleguiți ș. a. lucruri scîrnave.

Dar cea mai mare durere mă cuprinde cînd văd soldații din regimentele moldovenești; numai drapelul lor e român, cum românesc este și sufletul lor, acest suflet bun și cinstit de moldovan viteaz; comanda lor, cîntecele sînt încă streine, rusești.

Dacă acum soldații moldoveni sînt parcă disciplinați, apoi e o greșală, – cred că nu-i de bună voie: în armata moldovenească mai bine de jumătate ofițerii sînt ruși sau bulgari, „bratișki“, care nu știu o boabă românească, care insultă armata română și Republica Moldovenească și spun că Basarabia și azi este tot gubernie rusească și românii au să fugă îndărăt peste Prut.

La noi în regimentul, comandantii batalionului și companiilor sînt ruși și bulgari, ucraineni, armeni, polonezi.

Sunt și doi doftori jidani, mai ales prin cancelarii.

Lecțiile pe limba românească sînt oprite; comanda, raporturile, cărțile pe rusește.

Ofițerii moldoveni fiind oameni mai blajini, parcă nu se văd.

Tot așa merg lucrurile și în celelalte regimente moldovenești, unde este comandantul regimentului care nu știe o boabă românească.

Nimeni nu va putea uita că nenorocirea de astăzi a României și a întregului neam românesc vine de la ruși și de la „bratișki“.

Ei ne-au înșelat, ei ne-au vîndut, ei ne-au jertfit, și astăzi să dăm voie să fie la noi, în țara noastră conducători și „învățători“, să fie ofițeri în armata noastră moldovenească, ruși, și bulgari, care își bat joc de bieții soldați și pe unele locuri și de ofițerii moldoveni?...

Și acuma noi încă trebuie să purtăm jugul rusesc? O sută și mai bine de ani ne-am săturat de ruși: destul pentru noi „socialismul“ rusesc și „civilizația bulgărească“!

Nu, noi nu vom muri fără ruși, fără „prieteni“ străini!

Numai prezenței oștilor române se datorește pacea și rînduiala la noi astăzi în Basarabia; în armata română se vor găsi ofițeri, care ca iubitori de neam ar putea așeza disciplină adevărată și dragostea de neamul românesc în sufletele ofițerilor și soldaților moldoveni, ca frați de-un sînge și de-o lege.

Mîntuirea Basarabiei e numai în unirea cu mama noastră România.

Acum ori niciodată noi trebuie să ne unim!

Afară din țara noastră cea scumpă, peste Nistru, pe toți dușmanii și străinii: pe ruși, Bulgari și Jidani!...

Trebuie imediat de alungat pe toți vecinicii dușmani ai neamului românesc, care beau și mîncă din sudoarea Moldoveanului, care și-au făcut de rîs și și-au bătut totdeauna joc de România și de Basarabia!...

Afară, fără nici o milă, din țară, lipitoarele și ploșnițele, care ne-au supt sîngele din noi și care de multe ori ne-au adus la groaznice stări: rîuri de sînge sfînt al vitejilor români a curs în zadar!...

Nici în autorități, nici în școale, nici în biserici, nici în armată să nu mai fie de astăzi înainte, cărți, vorbă, cîntece, comandă decît numai românește!

Nădăjdum că cu ajutorul frățesc al României, care ne-a mîntuit de bolșevici, autoritățile competente vor lua măsuri grabnice pentru a pune capăt acestei rușinoase stări de lucruri.

Înșiși noi trebuie să fim stăpîni în țara noastră cea iubită și scumpă.

61. O MARE NEÎNȚELEGERE

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 37, 4 martie 1918, p. 2

Dacă cineva gîndește că în *Sfatul Țării* lucrurile merg neted, acela foarte se-nșală.

Eram și eu de aceeaș părere, ca toată lumea, dar am aflat o minune și a trebuit să-mi schimb părerea. Între deputații *Sfatului Țării*, fără voia lor se găsește un lucru dăunător intereselor noastre naționale: moldovenii s-au despărțit în două grupuri, unul se chiamă: bloc moldovenesc, altul: fracție țărănească. Lumea, care nu cunoaște toate amănuntele, poate să zică că avem lucru firesc: de pildă, dacă avem o fracție țărănească, atunci în blocul moldovenesc s-a strîns boierimea și

proprietarii mari. Aici se și află minunea: și în bloc, ca și în fracția țărănească se găesc tot numai țărani. Vedeți, d-lor, cum țărani moldoveni, fără să vrea, s-au despărțit în două grupuri? Poate ne veți spune, că și la sate, la țară, tot așa se face: se-ntîmplă că doi buni vecini nu se potrivesc la păreri și hojma se tot ceartă. Bine, dar aceea e la sat, la ogor, unde fiecare își apără interesele lui personale, dar nu într-o instituție ca parlamentul, unde fiecare apără interesele acelora, care l-au trimis! Astfel, cu descoperirea superficială eu nu m'am îndestulat și am început a studia lucrul mai din scurt. Umblînd încolo'ncoace prin Sfatul Țării, aud niște vorbe între deputați: „Grupa lui Țiganco“ și iar „grupa lui Țiganco“. Întreb: ce însemnează grupa asta a lui Țiganco? Îmi răspund că este tot aceea ce se chiamă – țărănească.

Atunci, gîndesc eu: dar „grupa țărănească“, are două nume, – dintr-o parte „fracția țărănească“, din altă parte „grupa lui Țiganco“. Mă interesez mai serios și întreb, cine-i Țiganco? Mi se spune că-i Rus din partidul rusesc, socialist-revoluționar. Stau în nedumerire, că oare cum s-a cuibărit Rusul în fruntea moldovenilor? Bine, odinioară se putea întîmpla ceva într- așa fel, dar în ziua de azi, cînd noi sîntem liberi? E de mirare, domnilor, și mai ales, că Rusul acesta nu vorbește moldovenește, dar țărani noștri îl ascultă, ca și cînd ar înțelege ce spune el. Mai deunăzi, cînd am raportat în *Sfatul Țării* despre chestia militărească, ieșise să-mi răspundă un deputat din „fracția țărănească“ și începuse vorba moldovenește.

Cu bucurie am început a asculta. Dar, iată deputatul se îneacă, ca și cînd ar fi înghițit ceva. Tot atunci aud de pe băncile deputaților glasul d-lui Țiganco: „*Govorite po ruschi!*“* Deputatul continuă vorba, de acu nu moldovenește, ci rusește. Și să vă spun adevărat, – urît îi mai sta. Vreo cîteva minute m-am simțit înjosit. Mă gîndeam: Oare cum nu-i vine-n cap deputatului, că poate pe banca de din dos șede vreun moș Vasile de la țară și acum nu poate înțelege ce bîiguiește el de pe tribună? M-a luat și ciuda pe d-nul ăsta Țiganco; cred că nu i se cuvine să dirigeze în ce limbă să vorbească deputații. Dacă poartă el treburile așa și-n grupa la care stă în frunte, atunci se-nțelege de ce avem noi desbinare între moldoveni, în *Sfatul Țării*. Și oare ce stăruiește d-l Țiganco așa pentru limba rusă? Bine-nțeleș, că pămîntul pe care-l chemăm noi moldovenesc și gîndim că trebuie să fie numai al moldovenilor, d-nealui ar vrea să-l împărțească și la ruși.

Noi credem că moldovenii din *Sfatul Țării* își vor înțelege greșelile și nu se vor mai da la amăgeală de oameni cu scopuri dăunătoare intereselor noastre naționale.

62. ASCULTAȚI DE FRAȚII VOȘTRI – GLASURI DE LA SATE

Dascălul V. V. Movileanu, în „România Nouă“, nr. 37, 4 martie 1918, p. 2

Mare este bucuria noastră, a acelor români basarabeni, care am luptat ani de zile și care luptăm și în timpul de față cu hoții de bolșevici și nu ne este atîta rău de la foștii ruși, cît de la ai noștri frați întunecați cu fel de fel de momente rusești. Mulți avem printre noi îmbrăcați în piele de oae, dar în lăuntru sînt lupi, pentru bietul Basarabean, pe cînd nici acuma nu se lasă de vorbele lor viclene, spre a înșela pe moldovenii noștri. Basarabia n-are de loc legătură cu Rusia și acești vicleni oameni nu se lasă de-a rusifica pe bietul Moldovean, nici acuma. Mare este bucuria noastră,

a acelor moldoveni pe care nu ne-a otrăvit rusificarea, dar mare este scîrba acelor care pînă acuma cu fel de fel de momele l-au ținut pe loc pe bietul Moldovan în bezna întunerecului.

Mulți păstori avem, care iubesc întregirea neamului nostru, dar mai mulți ne duc pe o cale cu totul periculoasă pentru basarabeni.

Fraților basarabeni! Nu ascultați pe vrășmașii noștri, că mulți avem care nu pot nici cu un chip să vadă pe Moldovan avînd școala lui națională, pentru că ei știu prea bine că numai prin școală națională poți să fii om în rînd cu toți oamenii din lume. Luați pildă chiar de la Evreu, de ce el întîiaș dată învață în limba lui pe copil?

Așa trebuie să facem și noi. Dar dușmanii vreau să ne împiedice.

Ei spun că noi trebuie să ne alipim iarăși de Rusia, căci numai așa ne vom putea păstra libertățile pe care astăzi le primejduiesc românii. Dar ostașii români n'au venit să ne ia ceea ce am cîștigat, ci au venit să ne ajute la ceea ce am cîpătat prin revoluție, pentru că celelalte neamuri care s-au încuibat printre noi nu puteau suferi ca Moldovanul nostru să ajungă în rînd cu lumea civilizată și azi să fie el stăpînul țării. Și iacă unde-i buba, de umblă să pună la cale pe toate drumurile pe Moldovan, ca să se apuce de jefuit și de stricat economiile boierești, ba și școalele și pădurile, ca la urmă urmei să arate lumii, că iacă cine-i Moldovanul, cînd au ajuns și el stăpîn pe țară.

Nu vă lăsați amăgiți, fraților! Căci numai ostașul român poate să ne ajute și să ne dea îndrumare bună. Niciodată nu va fi mai bine pentru noi, decît atunci cînd vom fi toți românii de peste toate locurile, care avem aceiaș limbă, aceleași obiceiuri, într-o singură țară. Atuncea vom cunoaște că și noi, moldovenii din Basarabia, sîntem oameni și nimeni nu va rîde de noi sau să ne poriclească „cap de bou“, ca pîn-acuma, sau să ne fie rușine a spune că sîntem moldoveni.

63. MOȘTENIREA DE LA RĂPOSATA

Constantin Popescu, în „România Nouă“, nr. 38, 6 martie 1918

Cetind articolul d-lui *G. I. Savin, Rușii*, publicat în *România Nouă*, îmi amintesc multe fapte josnice făcute de „tovarăși“, la care trebuia să fiu martor, cît timp am stat ca soldat în România. Te durea inima și te revoltai din tot sufletul, cînd vedeai asemenea lucruri. Pădurea era aproape, dar ei ardeau mai întîi gardurile, apoi venea rîndul șoproanelor și în urmă, în mijlocul bocetelor sărmanelor românce, luau șindrila de pe case și aprindeau focul cu ea, fără urmă, de milă. Din toate blăstămățiile și tîlhăriile văzute, m-am convins că Nemții, Ungurii, turcii și Bulgarii, în calitatea lor de dușmani, nu i-ar fi întrecut pe acești nemernici, care în lipsa lor de bun simț, fără urmă de disciplină, fără organizație, numai numirea de „întovărășiți“ nu o meritau.

Isprăvi de acestea au făcut ei în război și, drept moștenire, s-au silit a le descărca și asupra noastră, a basarabenilor. Că mulți dintre noi le-au primit cu brațele deschise, o știm bine, dar că nici pînă azi nu ne-am lepădat de ele, nu o știu toți. Să ne dăm numai bine seama, ce s-ar petrece la noi în Basarabia, dacă, de pildă, azi s-ar retrage armata română? Ce zile negre ar veni pe capul nostru! Și mai au

îndrăzneală unii a cere independența Basarabiei!... Îi felicit, frumoasă independență ar mai fi aceea! Dar ce se va face, când se vor termina toate resturile de credite și ajutoarele, pe care tot armata română ni le-a scăpat de nimicirea finală a bolșevicilor? Ce vom face cu grozavele sarcini, care se vor repartiza asupra părților sfărîmate din Rusia în urma războiului? ce vom face cu uriașul credit francez, care s-a dat Rusiei înainte de război și în cursul acestuia, și din care împotriva gândurilor naive de care se găsesc chiar și pe la *Sfatul Țării*, va trebui să-și ia și Basarabia partea cuvenită? Pe lângă toate acestea: cum vom face față cheltuielilor neînchipuite ale unei organizații de stat separat, de unde vom lua experiența și știința la aceste mari întrebări? Cine ne va da sprijinul nefățărît, dacă nu adevărații noștri frați?

Oare moștenirea de la Rusia, așa să ne fi întunecat de mult, încît să nu putem deosebi fratele de dușmanul veșnic? Tare mi-e teamă să nu ne cufundăm cu totul în prăpastia, care ni-a deschis-o bolșevismul, de unde n-ar mai fi înviere pentru noi!

Cu cea mai curată inimă vă strig: fraților basarabeni, lepădați-vă de moștenirea de la răposata Rusie; pregătiți-vă sufletele pentru sfînta unire cu frații noștri, că acolo ne este locul nostru, lângă ei și sub ocrotirea lor.

64. GAZETELE RUSEȘTI ȘI CAUZA NOASTRĂ

V. Harea, în „România Nouă”, nr. 39, 7 martie 1918

Gazetele rusești polemizează cu presa română, care învinuiește pe ruși că din pricina lor neamul românesc se află într-o stare nemaipomenit de grea. Polemizează și cu spusele noastre, că inteligența rusă totuș tînjește încă după Rusia Mare.

Aici nu vreau să polemizez din nou. Voiu arăta numai cum gazetele rusești fac polemică.

Într-un articol al meu *S-a isprăvit*, scrisesem: „Cînd pe țar îl sprijinea *Pușchin* și alți conducători ai gîndirii rusești, atunci vedeai că și poporul este vinovat față de sine”. *Svobodnaia Bessarabia*, traducînd aceste cuvinte în rusește, adaogă: „cei mai buni conducători”, și apoi începe polemizarea, fără să ia seamă, că dam vina pe cei care într-adevăr au făcut istoria rusească, și nu pe acea inteligență visătoare și înaintată, pe care o laudă *Herțen*, și care de fapt n-a făcut și nici n-a avut putință să facă ceva real, nici pentru poporul rusesc, nici pentru celelalte popoare-subjugate.

Această inteligență o respectăm, dar nu o confundăm cu toată masa intelectuală.

Trebuie să deosebim și una și alta. Gazetele rusești mai spun, că noi ne ținem de istoria rusească. Îndrăznesc a spune că istoria mișcărilor intelectuale rusești am studiat-o, folosindu-mă de cele mai bune izvoare rusești și cînd spun ceva, totdeauna mă bazez numai pe ea. Dar se poate vorbi despre orice și fără patimă și cu patimă, cum de altfel pare că face și *Svobodnaia Bessarabia*, ceea ce se vede din citațiile ei din articolul meu. O astfel de polemică eu nu o pot înțelege. De altfel, poate domniile de la *Svobodnaia Bessarabia* nu știu bine românește și nu m-au înțeles? În tot cazul, nici atunci nu se poate să se scrie în pripă și cu astfel de greșeli față de originalul citat.

Gazeta rusească din Iași *Respublicaneț* retipărește o parte din articolul pomenit al *Svobodnaia Bessarabia* și întreabă, dacă cu tot dinadinsul socotim inteligența rusă drept inteligență care vrea să fie poporul rus stăpînitor, sau numai din neînțelegere?

Ș-apoi spune că la această întrebare nimeni nu dă răspuns, ci numai urmează a fi înjurată această inteligență în tot chipul.

Trebuie să le spunem gazetarilor ruși, că noi nu înjurăm inteligența, ci arătăm numai greșelile ei. Și nu se poate spune că n-ar avea nici o vină.

Nu se poate spune de dînsa numai bine, cum face *Svobodnaia Bessarabia*. Are și multe vine și cea mai principală chiar față de poporul rus este că în revoluția actuală n-a ținut contact cu el, nu l-a condus cum se cade. Iar în ce privește ținuta ei față de alte naționalități – cîteva greșeli ale ei le-am arătat și vom mai arăta și alte păcate ale masei intelectuale rusești și chiar a unora din adevărata inteligență rusească.

65. PROTESTUL MOȘIERILOR

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 39, 7 martie 1918, p. 2

O delegație a moșierilor basarabeni a plecat la Iași pentru a protesta în contra instrucției agrare, primate de *Sfatul Țării*.

Să vedem în ce constă protestarea lor.

Avem în mîini procesul verbal al *Ședinței Consiliului Alianței centrale a Proprietarilor din Basarabia* de la 28 Februarie 1918. (Neiscălit de nimeni; numai cu semnătura: În conformitate cu originalul). La această ședință s-a discutat „chestiunea însemnătății acestei Instrucții“ (a *Sfatului Țării*), în fond, în privința mînării înainte a gospodăriilor agricole din Basarabia“. Moșierii declară că prin protestarea lor au în vedere progresul gospodăriilor și nu al intereselor lor personale, dar din discuția lor aceasta nu se vede. Mai întîi, moșierii atacă *Sfatul Țării* pentru declarația de la 2 Decembrie, în care se zice că tot pămîntul va trece în mîna țăranilor fără plată (nu „fără nici o plată“, cum spun boierii). Moșierii spun că acest lucru nu-l poate îndeplini *Sfatul Țării*.

Dar în declarația de la 2 Decembrie nu se spune că pămîntul va trece în mîna muncitorilor fără plată și din partea lor și din partea *Sfatului Țării*, așa că mai rămîne loc pentru discuție.

Mai departe moșierii spun că, prin instrucția agrară, „*Sfatul Țării* deja a recunoscut vremelnicele principii socializării pămîntului“.

Dacă moșierii ar fi cetit cu luare aminte programele partidelor socialiste, ar fi putut vedea că instrucția poate să dea impresia că *Sfatul Țării* a recunoscut principiul „naționalizării pămîntului“ și nu pe acela al „socializării“.

Dar, după o cercetare mai amănunțită a instrucției, nici aceasta nu se vede. Se spune clar, că în vederea momentului de față și foametei care amenință țara, guvernul Republicii ia în seama să pămînturile pentru a regula organizarea lucrului

cîmpului. În această privință, *Sfatul Țării* urmează pilda Germaniei, care a făcut acelaș lucru. Și nimeni nu spune că în Germania se fac pași pentru naționalizarea pămîntului.

Moșierii spun mai departe că *Sfatul Țării*, prin instrucția, sa a „înlăturat definitiv dreptul inalienabil de proprietate, recunoscut în toată lumea, luîndu-le dreptul la stăpînii acestor proprietăți de a administra, a exploata și a vinde averile lor“.

Dar moșierii trebuie să știe, că dreptul la proprietate nu e „inalienabil“ în înțelesul absolut al cuvîntului și nu e „recunoscut în toată lumea“. Este creștinismul și mai este socialismul, care acest drept nu-l recunosc. Instrucția nu ia dreptul boierilor de a „administra, a exploata și a vinde averile lor“, le oprește numai orice cumpărări, dări în arendă și vinderi de moșii cu scopuri de speculație. Deci, ea recunoaște că acestea toate se pot face numai cu alte scopuri.

Instrucția recunoaște așa dar dreptul la proprietate, și prin urmare și dreptul de a se bucura cu foloasele proprietăților, adică dreptul de a exploata averile.

Ea îi mărginește pe moșieri numai în ceea ce privește administrarea moșiilor, dar firește că întii, avînd în vedere împrejurările de azi, și apoi și faptul că moșierii să nu-l mai stoarcă pe țaran.

Dacă *Sfatul Țării* ar fi lăsat ca trebile agrare să revie la starea de înaintea revoluției, sîntem încredințați că moșierii s-ar fi răsbunat asupra țaranilor în chip revoltător.

Trecem mai departe.

Vorbînd despre comitetele pămîntului, boierii spun că „în cele mai multe cazuri, devastările moșiilor au fost conduse de acest element“, ceea ce nu e adevărat. Se știe ce personal „democratic“ au avut aceste comitete, care adesea n-au avut nici un inteligent, necum vreun specialist. Acuma, în aceste comitete din 8–9 membri ai comitetului de plasă, vor fi: 1 agronom, 1 judecător de pace (adesea boieri) și un împuternicit al Ministerului de agricultură. Apoi să sperăm, că și din cei 5 membri din partea zemstvei de voloste vor fi și oameni inteligenți, așa că nu putem să ne jăluim dinainte în contra personalului comitetelor agrare.

În firul mai departe al discuțiilor se vede că nu dorința de a ajuta organizarea muncii cîmpului îi mîină pe ei, ci faptul că le sînt atinse întrucîtva interesele lor proprii, care ar voi să le rămîie neștirbite. Oare se poate aceasta, după ce s-a vărsat atîta sînge?... Motivele lor aici sînt: că se trece principiul „beati possidentes“, adecă fericiți sînt cei ce au (țaranii), parcă ei, sărmanii, n-au de acuma nimica. Apoi mai spun că „are să mărească dezordinele pe la sate, mărînd peste măsură lăcomia țaranilor pentru hrăpirea de pămînt“. Pe urmă spun ceva mai deschis: „Este greu de înțeles: pentruce țaranii trebuie să se îmbogățească în paguba proprietarilor?“. Ah, domnilor proprietari! Este greu de priceput: pentru ce dumneavoastră v-ați îmbogățit în paguba țaranilor?

Prin aceasta proprietarii vor, firește, să sperie lumea cu fel de fel de nevoi, ce trebuie să vie din partea țaranilor. Aceste vorbe ajung la culme, cînd ei afirmă că art. X al instrucției „reprezintă de la sine deplinul reflex al aspirațiunilor programului maximalist“. Vra să zică și guvernul german, guvernul „iuncărilor“ introduce în viață programul maximalist, cînd mobilizează tot inventarul, pentru a lucra cît mai mult pămînt?

Moșierii se plîng că banii de pe arendă vor fi depuși în depozitul Consiliului de miniștri și se poate că nu vor fi întorși, prin ce li se dă încă o lovitură. Încă nu se știe dacă această lovitură se dă sau nu. Chestiunea trebuie să se ridice în *Sfatul Țării*. Deși s-or întoarce poate banii, ei totuși trebuiesc depuși în depozitul Consiliului de miniștri, ca să servească ca un împrumut, căci boierii noștri de obicei nu sînt prea dispuși a ajuta prin împrumuturi interne. Mai ales că acuma, cu pacea, se deschid locurile de vilegiatură (curortele) din Germania, și banii pot apuca într-acolo...

Ca o dovadă că guvernul nu va putea organiza sămănarea ogoarelor și adunarea recoltei, boierii arată că, chiar în timpul de pace, țăraniii lucrau numai 55,45% din tot pămîntul arabil, și proprietarii – 44,55%. Și cum acuma, guvernul Republicei crede că țăraniii, după atîta anarhie, după nevoile războiului, vor lucra nu 55,45%, ci poate și pînă la 90 la sută, care li se vor da?

Dar cu cine au lucrat proprietarii pămînturilor lor? Nu cu țăraniii? Și acuma guvernul tocmai de aceea le și restrînge dreptul de a administra moșiile, ca mai cu dreptate să se facă lucrul pe care îl făceau ei pînă la război. Deci această dovadă n-are nici un temei.

La sfîrșit, moșierii sperie din nou lumea, că instrucția va duce țara la „lipsa generală de pîine și sărăcie“. Noi nu credem că se va întîmpla aceasta. Dar și dacă s-ar întîmpla, apoi nu din pricina guvernului Republicei, ci din alte pricini, care nu pot fi prevăzute.

În tot cazul, prin „Instrucție“ țăranul nostru – de altfel prea puțin vinovat, căci deși a prădat și el în unele cazuri, a făcut-o aceasta inconștient – scapă de răzbunarea conștientă a boierilor.

66. ISTORIA SE REPETĂ

G. Năstase, în „România Nouă“, nr. 39, 7 martie 1918, p. 2

Cînd domniile vechei Moldove luau vreo măsură, ori făceau vreo lege, care nu le prea venea la socoteală boierilor, atunci aceștia își îndreptau privirile spre vecini, cerînd de la dînșii ajutor împotriva Domnului, care îndrăznea a le știrbi vreunul din multele drepturi, de care ei, boierii, se bucurau de atîta amar de vreme, dar de care le era cam greu a se lipsi. De zeci de ori s-au îndreptat boierii noștri și către Unguri, și către Polonezi și chiar către tătari. Iară cînd Țara a căzut sub călcîiul Turcului, șiruri întregi de solii boierești au început a curge la Constantinopol, care cu jalbe asupra Domnilor, care cu „rugăciuni prea plecate“ – să li se mai dee din cele drepturi. De cîtă lingușire josnică și urcicioasă erau pătrunse aceste „rugăciuni“ – „magzaruri“, pe care boierii noștri de pe vremuri le îndreptau către „Înalta Poartă“! Ascultați magzarul boierilor moldoveni din 1805:

„Noi, prea plecați și supuși, Mitropolitul, episcopii și toți boierii Moldovei, care din început, ca o scumpă moștenire, credință de la moșii și strămoșii noștri, către hrănitoarea prea puternică Împărăție o am păzit și sub umbrirea și sub acoperămîntul slavei sale întru buna viețuire și liniște am petrecut, ale sale nedeșertate daruri și mile pururea noi le-am dobîndit, cutezînd și acum către neamul Împărăteștii Măririi a ne înfățișa cu acest al nostru prea plecat Magzar, care

cu genunchii plecați aducem la prea strălucitul prag al Împărăteștei Măririi și cu glasuri umilite ne rugăm să fie ascultată această a noastră prea plecată rugăciune și cerere ce o facem asupra împuținării slujbei ce avem de la locuitorii ce șed pe moșiile noastre“.

Mai departe boierii cer „cu umilință, ca îndurarea hrănitoare Împărății să-i umbrească“ și pe ei, să le încuviințeze a lua de la țărani o zeciuială a zilelor de muncă, adică din zece zile una, pentru ei, în locul acelor 12 zile, care le lucrau țărani boierilor pînă atunci.

Vrednicii urmași ai boierilor din 1805, boierii noștri de astăzi, răsfoind vechile hrisoave domnești și magzaruri, „prea plecați“ și-au amintit de căraușa bătută de strămoșii lor. Un nou „magzar“ s-a izvodit (în limba strămoșească, pe care au uitat-o, ba chiar au urît-o și o urăsc încă urmașii vechilor boieri și parveniții luați din drum), și o nouă solie boierească a pornit spre a căuta „dreptate“... Dar a rătăcit biata solie: cărarea veche nu i-a mai dus în capitala sultanului, ci în inima vechii Moldove...

Credem și nădăjduim, că acolo solia boierească nu va găsi ceea ce dorește.

67. SFATUL ȚĂRII

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 39, 7 martie 1918, p. 2

Ce se numește *Sfatul Țării* în Republica Moldovenească?

Priceput lucru este că *Sfatul Țării* la moldoveni este organul dreptății și izvorul înțelepciunii, izvorul din care Moldovanul poate să soarbă apa, după care de o sută de ani înșetoșează. Luptătorii dreptăților moldovenești l-au înființat, și cu înființarea Sfatului Țării s-au ridicat întunerecul de pizmașii asupra neamului românesc, s-au turburat iadul și s-au cutremurat și avezuha și nu-și poate da sama nici azi cum un norod înmormîntat, un norod întunecat și de lume uitat – se ridică puternic. Au trimis avezuha puterea sa, să surpe tot ce este sfînt al norodului celui blînd, au ridicat nori și fulgere cu trăsnete înfricoșate, și puțin-puțin și eram călcați, poate și pe veci, de nu ne-ar fi scos de supt canga și aripa hiarii, frații noștri cei adevărați, frații de peste Prut. Iată, s-au miluit și ne-au scos cu sîngele fiilor săi, care din destul s-au vărsat, ca noi să înviem, ca noi să trăim, ca noi să ne luminăm și să cunoaștem lumina zilei. Iată, noi astăzi facem ochi, dar ochii noștri de urdori încă-s bolnavi și nu putem încă a ne uita la lumină fără de ochelari negri. Și ni se pare, că încă multă vreme durere avem să tragem, pînă cînd vom da peste doctorul, care știe lecu. Dar totuși, Republica Moldovenească, mulțumită României, lucrează în *Sfatul Țării*, și parcă ai crede că-i Parlament, ca și-n alte țări, numai se deosebește că-i pe toată lățimea platformei democratice și mai presus, prin alte țări, Parlamentul e lumina țării. La noi însă nu e tocmai așa, căci astăzi în *Sfatul Țării* se face un fel de politică internațională.

Acuma însă e veacul în care toate neamurile să-și caute cuibul, și *Sfatul Țării* trebuie să priceapă țința sa. Caute leacul și să ridice parlamentul Republicei moldovenești la treapta cea cuviincioasă, ca măcar ceva-ceva să se învrednicească a se numi Parlament.

Parlamentul nu-i sinagogă, ori bulevard, da-i scaunul înțelepciunii lui Solomon și țării lui Samson; în el trebuie să se grăiască cu limba cea de la Duhul sfânt, dar nu cu acea născocită de ruși. Că tot ceea ce este de la om pierе, dar ceea ce este de la Dumnezeu în veci va fi.

68. BASARABIA ȘI ROMÂNIA

M. Minciună, în „România Nouă“, nr. 40, 8 martie 1918, p. 1

– De vorbă cu ministrul-președinte al Republicii noastre –

Cu prilejul întoarcerii delegaților Republicii Moldovenești din călătoria făcută la Iași, am fost primit de d. *Dr. Gh. Ciuhureanu*, președintele Consiliului de miniștri, într-o audiență mai lungă, al cărei rezultat interesant și prețios îl dau cele ce urmează.

Care este pricina întoarcerii delegației însărcinate să meargă la București? – am întrebat pe d. ministru – președinte.

Nu mă voi opri pe larg asupra acestei călătorii – a răspuns Domnia sa – căci din multe puncte de vedere aceasta n-o pot face acum, dar voi spune, că cea mai mare pricină care ne-a oprit pe noi deocamdată pe loc, este criza ministeriului de azi din România.

Noi putem să luăm parte la încheierea păcii numai alături de România și numai cu prilejul sfârșirii războiului, și deci, n-am putut merge singuri. Iar de altă parte, tratativele de pace de la București, din pricina crizei ministeriale românești, sînt chiar întrerupte. Iată de ce ne-am întors înapoi. Vom aștepta pînă se vor lămuri trebile.

Care este opinia publică și a cercurilor politice în România față de independența Basarabiei și cum privesc acolo Republica noastră?

La aceasta d. ministru a răspuns că, precum generalul *Averescu*, așa și întreaga Stăpînire românească sînt pentru neafîrnarea Republicii noastre. România e fericită, că un neam de acelaș sînge și-a dobîndit în sfîrșit libertatea și va putea păși neîmpiedicat de nime pe calea dezvoltării sale. Din partea lor, frații români sînt gata să ne deе tot sprijinul frățesc, atît moral cît și material.

Nu putem trece cu vederea nici părerile Germaniei față de noi.

Generalul *Averescu*, în temeiul cuvintelor lui *Kühlmann*, a spus că Germania n-are nimic împotriva independenței noastre, și deci viitorul țării noastre e aproape chezășluit și din astă parte.

Care sînt părerile acelor cercuri obștești, cu care Dumneavoastră ați venit în legătură?

Pretutindeni, în toate cuvîntările cu care pe noi ne-au înfîmpinat, a răspuns ministrul, noi am văzut și am simțit numai bucurie pentru neamul frățesc neafîrnat, care după un veac de robie și prigonire a căpătat dreptul de a fi liber.

Vroesc să subliniez încă un fapt și anume primirea care ni s-a făcut nouă de către *Regele Ferdinand și Principele Carol*.

A doua zi după sosirea noastră la Iași, noi am fost primiți de Rege și într-o lungă convorbire, I-am spus de toate nevoile și dorințele neamului nostru. Maiestatea Sa hotărât a spus că recunoaște dreptul nostru de a ne ocîrmi singuri și a ne face acele reforme sociale, de care avem nevoie.

Regele pe deplin împărtășește principiile noastre în privința dreptului țaranului de a căpăta pămîntul pe care-l muncește, dar firește nu împărtășește acele păreri sociale extreme, care își fac loc în frămîntările noastre. Regele socoate că pămîntul în țara noastră moldovenească, după obiceiurile și datinile noastre vechi, trebuie să treacă în mîna țăranilor ca proprietate. Regele a amintit mai departe, că chiar și România e în ajunul unei mari reforme agrare, principiile căreia sînt de-acum votate de Constituantă.

Se știe că însuș Maiestatea Sa Regele a dat tot pămîntul țăranilor. De vorbă cu Regele am mai atins și chestia financiară, atrăgînd luarea aminte a Suveranului asupra stării noastre grele, din care nevoie poate va trebui să ne scoată tot România. La aceasta Regele a răspuns că, deși însăși România, în clipa de față, e într-o stare destul de grea, ajutorul frățesc, de care avem nevoie, întotdeauna ne va fi dat.

În Iași noi am fost frumos primiți cu însuflețire de *Academia Română*, unde ne-a înfîmpinat cu o cuvîntare înflăcărată prezidentul *Academiei*, d. profesor *Poni*. Călduros ne-a primit și *Școala Normală Vasile Lupu* și *Școala Militară*, unde în cinstea noastră s-a făcut o serbare. Răspunzînd oratorilor, în cuvîntările noastre noi cu deosebire am arătat rolul țăranimei noastre în istoria neamului. Noi am arătat că viața noastră ca neam o datorim țaranului, care numai el a păstrat și limba și toate datinele strămoșești.

La întrebarea, ce știe d-l ministru despre călătoria unor boieri la Iași, mi-a răspuns: chiar în ziua cînd plecam din Iași, mi s-a spus, că acolo a sosit o nouă delegație din Basarabia, în frunte cu proprietarii: *Semigradov, Ermolinschi, Glavce* și alții.

Doi miniștri, care ne-au petrecut pînă la gară, s-au interesat mai de aproape de scopul venirii acestei a doua delegații și noi i-am spus tot ce-am știut despre ea, avînd ca bază mai mult zvonurile din public și purtările lor.

Miniștrii ne-au încredințat, că ei nu vor izbîndi, fiindcă în România bine știu, cine sînt reprezentanții poporului și cine nu. Cînd noi eram încă la Iași, acolo a sosit pe cîteva ceasuri, conducătorul partidului conservator, *Al. Marghiloman*, care a fost primit de Rege și apoi a plecat înapoi. În legătură cu aceasta, în Iași multe se vorbea, că d-lui *Marghiloman* i se va porunci, poate, să formeze guvernul. Dar cît va fi aceasta de adevărat, se va vedea în cel mai apropiat viitor. În Iași ni s-a arătat chiar și o listă a viitorului minister al lui *Marghiloman* și ei toți sînt conservatori.

Despre d. *Marghiloman* pot să vă spun că el întotdeauna a fost contra intrării în război împotriva Germaniei, lupfînd ca România să intre în război contra Rusiei.

Ce se va întîmpla cu venirea la putere a guvernului *Marghiloman*, hotărît nu pot să vă spun, dar avînd în vedere că în România, deși luptă două partidé, unul liberal și altul conservator, cuceririle celui liberal, cînd cel conservator vine la putere, nu le strică. Astfel, putem să credem și de astă dată, că reforma agrară și cea electorală (votul obștesc), nu sînt în nici o primejdie.

69. DIN INIMĂ

Const. popescu, în „România Nouă“, nr. 41, 9 martie 1918, p. 1

Vino, mama mea iubită,
Vin-la noi cu Dumnezeu,
Și cu arma ta sfințită,
Adu-ne la sînul tău!

.....

Însă, mama noastră sfîntă,
Ca să nu mai fim răpiți,
Iară tu să fii slăvită
De toți fiii fericiți,

Să îmbraci o nouă haină
Ca să vadă Dumnezeu
Din locașul Lui de taină,
Ocrotit poporul Său.

Căci chemarea ta e sfîntă
Și dreptatea este-a ta,
Iară noi spre-aceiași țintă
Cu mîndrie vom lupta.

Însă vede El și știe,
Că păcate grele ai,
Ce-au ținut în sărăcie
Pe copiii care-i ai.

.....

Dacă Dumnezeu te cheamă
Azi, la sfînta datorie,
Noi dorim să n-avem teamă
De-a doua Lui mînie...

70. PÂNĂ CÂND?

Un ofițer moldovean¹⁴⁰, în „România Nouă“, nr. 41, 9 martie 1918, p. 2

Iată o întrebare a tuturor moldovenilor, care simt românește și care nu mai pot răbda spoiala, care îi izbește zilnic și la fiecare pas.

O mare răspundere în această prefacere o au nu numai conducătorii tinerei Republici Moldovenești, și nici nu trebuie să pretindem aceasta numai de la ei, ci și cei conduși au datoria a arăta la timp orice neregulă, pentru ca să se poată lua măsuri de cei în drept și a îndrepta răul. Numai prin colaborarea tuturor se pot îndrepta lucrurile, astfel ca toate să meargă bine și în armonie.

Prea e multă îngăduință și prea se trec cu vederea uneltirile și bătaia de joc a rușilor, care 106 ani ne-au umilit și ne-au întunecat, ca să nu putem pricepe gândurile și faptele lor mîrșave, pentru ca să ne facă să perdem pînă și ceea ce aveam mai scump: limba și sentimentul de naționalitate.

Astăzi, aceia care odinioară luau în bătaie de joc pe cei cî vorbeau sau citeau moldovenește, sub masca tricolorului românesc ce-l poartă, numai pentru a-i ajunge scopurile, nu din convingere, sînt lăsați în voie să-și spuie ideile lor veninoase, pe care dacă nu le simțim acum, le vom simți mai în urmă, și mă tem să nu fie atunci prea tîrzie deșteptarea noastră, după ce otrava ne va fi copleșit.

Sunt atîția moldoveni care umblă fără a găsi vreun serviciu pentru a sluji treaba obștească din toată inima și a lupta în țara lor pentru idealul lor, și nu pot găsi, fiindcă rușii care ne-au supt atîta timp, vor ca și de acum înainte să rămînă în pămîntul unde curge lapte și miere, căci ei știu că în Rusia nu vor fi mai bine hrăniți și lăsați în pace, ca aci. Ba mai mult, unii ruși sînt puși în slujbe așa de sus, că se uită la moldoveni cu ochianul și tot nu-i zăresc, așa de mici și neînsemnați îi văd. Ei chiar cred că așa este, și nu se gîndesc că numai îngăduința și nepăsarea noastră i-a cocoțat așa de sus, și li-a dat nas la purtare.

Îți vine să crezi că ei sînt conducătorii, și în toate împrejurările își arată arama, fiindcă „lupul păru-și schimbă, dar năravul ba“.

Dăunăzi un ofițer rus, un porucic *, într-o dregătorie sus pusă, cu o îndrăzneală nemaipomenită muștră pe un ofițer moldovan, că de ce nu are galoane la umăr, că s-a dat ordonanță în privința aceasta.

Ofițerul moldovan, care se afla în spital, n-a avut cunoștință de aceasta și i-a răspuns că el n-a văzut și n-a citit nicăiri această ordonanță în gazetele pe care le citea, – căci ofițerul citea numai gazete românești.

– „S-a scris în gazetele rusești și trebuie să le citești“ răspunse cu un ton poruncitor Rusul îngîmfat.

Poftim o pildă de îndrăzneală rusească!

Pînă cînd vom mai răbda noi, moldovenii, să fim batjocuriți în țara noastră?

71. ROMÂNIA

Preotul A. Murafa, în „România Nouă“, nr. 42, 10 martie 1918, p. 1

Între Nistru și Tisa, din vechime adîncă stai Tu, Românie, țară eroică.

Istoria Ta, scrisă cu litere de sînge, îmi adeverează că Tu, Românie, ai fost o țară de jertfă.

Stînd la răs_pîntie, Tu ai fost în trecut straja Apusului.

În Tine, Românie se opriau toate liftele fioroase, care năvăliau spre Apus.

Luptînd cu ele necontenit, Tu pluteai în sînge, dar sabia din mînă n-o slăbeai. Fără număr, fără nici o jale te jăfuiam năvălitorii, lăsînd în urma lor pîrjol și scrum. Mai după fiecare năvală Tu începeai traiul din nou, și nu apucaai a te întări, că da peste Tine iarăși altă năvală, de lifte, mai aspră, mai cruntă. Numai prin sîngele Tău și prin ale tale aspre suferinți, neamurile din Apus au rămas neatînse și au ajuns la nume mare, la cultură înaltă și la bogății nenumărate.

Datoria neamurilor apusene către Tine, Românie, e atât de mare, că ele mai nu sînt vrednice să se plătească cu ea.

Privind trecutul Tău, prin istoria Ta, Românie, eu nu mă mir de aceea, că Tu azi ești mică în număr și săracă. Eu mă mir de alta: cum Tu, nenorocito, vărsînd atîta sînge și răbdînd atîtea suferinți, n-ai părăsit cu totul acest pămînt, dar trăiești pe el pînă azi?!

Trăiești mică, dar c-un nume eroic, glorios, cunoscut de toată lumea. Trăiești, așteptînd viitorul tău măreț.

Eu cred, Românie chinuită, în viitorul Tău luminat, glorios și plin de fericire.

Tu și azi, fiind trădată de „prieteni“ și izbită între dușmani prea puternici, stai sîngerată, dar cu credință tare în suflet.

Doamne, sfînte!

Doar dreptatea nu e cu Tine?

Doar nu ale Tale părți au fost și sînt încă răpîte? Doar nu ai tăi fii plîng pînă azi, fiind subjugați altor neamuri, fără nici un drept?

Dreptatea e cu Tine și Dumnezeu e cu Tine!

Iar dacă Domnul e cu Tine, El, preaputernicul, nu e vrednic să conducă diplomația omenească spre calea dreptății?

Ce înseamnă pentru Făcătorul, preainălțările uriașe, cu toată puterea lor militară și cu toată diplomația lor prea șireată?

Unde-i Rusia cea uriașă, care-ți răpise fiica cea mică?

Au nu ea s-a ruinat, pierind de sine, ca spuma, cu toată puterea ei militară?

S-a dus, trădîndu-te pe Tine, și izbindu-te în mijlocul dușmanilor Tăi!

Iar Tu, Românie, cu toată nenorocirea Ta de azi, care ne cutremură, stai încă, trăiești. Trăiești prin sufletul fiilor Tăi, Români, plini de credință și de iubire către Maică-sa.

Trăiești, cunoscută ca o țară eroică, nu numai de prieteni, dar și de dușmani. Și vei trăi în veac, pentru că viitorul Tău, Românie, e răscumpărat c-o plată scumpă: cu sîngele și suferința de veacuri a poporului românesc.

72. TREBILE MILITARE ALE REPUBLICEI MOLDOVENEȘTI

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 43, 11 martie 1918, p. 2

Un redactor al gazetei noastre, stînd de vorbă cu un bun Român basarabean, cunoscător al trebilor militare din Republica Moldovenească, credea că va auzi vorbe însuflețite. A rămas însă foarte mirat, cînd a auzit cu totul altceva.

Iată pe scurt cuprinsul acestei convorbiri.

Treble militare nu stau bine de loc. Sunt disperat în această privință și numai sosirea unei comisii militare române, invitate de Consiliul miniștrilor și cu aprobarea ministrului de războiu, pentru organizarea Ministeriului și a oastei, numai ea ne mai dă nădejde că trebile vor fi, poate, puse la cale mai bine.

Pentru a organiza o oaste bună trebuie mai întîi să avem un organ bun, care ar pregăti această oaste. Ce se face în Ministeriul nostru? Îți pare că toate merg bine. Ministeriul are mai multe secții. Toate lucrează, dar rezultatele nu se văd de loc.

Se lucrează fără plan, fără sistem, și aceasta mai mult din pricina că ministeriul e plin de ruși, care trec de la front acasă și se opresc aici, neavînd deocamdată chipuri să-și găsească altă ocupație. Aproape trei sferturi din tot personalul Ministeriului e rus. Înstrăinarea Ministeriului te pune pe grijă. Și oamenii aceștia lucrează fără suflet, bine știind că aci nu vor sta mult. Persoana cu care a avut convorbire redactorul nostru se miră cît de naiv este d. *Brăiescu*, care crede că acești oameni vor sta aci și atunci, cînd în Rusia se va restabili ordinea și ei vor căpăta puțința să se reîntoarcă acasă.

Îndeobște, ori ce dispoziție, orice început bun al Ministeriului întîmpină adesea piedici mari din partea unor oameni nemilitari, dar care se amestecă în treburile militare, și ce-i mai rău, cu toate că Republica noastră încă-i tînără, „nepotismul“ și-a făcut un cuib bun. Așa, la încercarea de a schimba pe ruși prin moldoveni, au intervenit și femeile. Și foarte des intervin ele, cînd e vorba de un loc nou, care de obicei se dă unui protejat, iar nu unui om vrednic.

În ce privește armata, aici lucrurile nu sînt de loc frumoasă. Nu e vorba de tehnica alcătuirii armatei, cu toate că și ea lasă mult de dorit, dar e vorba de psihologia soldaților, care după sfîrșitul slujbei lor încă tot sînt însuflețiți de ideile bolșevismului și nici nu s-a putut altfel, căci nu se pot schimba ideile într-un timp așa de scurt, mai ales, cînd nu se prea gîndesc la luminarea soldaților. Ofițerii vorbesc tot rusește și nu sînt înțeleși de soldați, nu s-au apropiat de viața lor, ca să le poată vorbi pe înțeles și la inimă. Și poate că are dreptate d. *Cijevski*, care spune că mai bine ar fi să se sloboadă oastea moldovenească pe-acasă cu totul, sau să fie amestecată cu oastea română.

Și numai sosirea comisiunei române, a sfîrșit convorbitorul, care e compusă din ofițerii de stat major: *Lc. colonel Linteș* și maiorii *Boierescu* și *Dediu*, numai ea ne ridică speranța, că se va face ceva. Așa spune unul din cei ce stau aproape de trebile noastre militare. Așa spun și aceia, care stau aproape și de alte trebi interne ale noastre și te apucă groaza: oare, cu bună seamă, noi nu putem pune singuri trebile la cale și pretutindenî tragem nădejde la români? Ce rost mai are atunci „independența“ noastră? De ce n-o spunem cu toții, că n-avem puteri destule și de ce nu ne unim cu România, ca sub aripa ei să ne putem mîntui de conducerea străinilor?

73. IARĂȘ SFATUL ȚĂRII

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 43, 11 martie 1918, p. 1

Deschiderea *Sfatului Țării* și declararea Republicei Moldovenești – o știe toată lumea, că-i glasul norodului moldovenesc celui muncitor și ostenitor, iar glasul norodului, glasul lui Dumnezeu este. Spre glasul sudorilor și a picăturilor de sînge, ochiul cel a toate văzător, de o sută de ani și mai bine privește, și s-a miluit, și cu mîna sa cea dreaptă atingîndu-se, toată înșelăciunea a descoperit. A văzut norodul, că cei ce-i mănîncă pîinea, îi bea și sîngele, s-a desnădăjduit de toți proorocii mincinoși și s-a ridicat întruna, să-și îndrepte soarta sa singur, pe vorba celui ce a zis: în sudoarea frunții tale îți vei dobîndi pîinea ta. A declarat norodul în *Sfatul* său, cu glas puternic: destul de nedreptățiți, destul de obijduiți sîntem; în

veacul al douăzecilea trăim, la muncă deci cu toții! Dumnezeu, când a trimis pe om pe pământ, a zis: Creșteți și vă înmulțiți și-l stăpîniți pe el; să-l stăpînească toți, care cu sudoarea lor îl udă: Cel ce se folosește de sudoarea altuia, fur este, și furii se pedepesc.

Nu este în țara noastră dvorian, nici proprietar, dar toți sîntem cetățeni și domni, cu obiceiuri nouă, într-o Românie Nouă. *Sfatul Țării* pe proprietari și pe exploatare îi înfierează pe frunte.

Toți aceia, cărora nu le este pe plac voia norodului celui iubitor de osteneală, și declarația *Sfatului Țării*, să-și ia drumul spre țara lui *Rasputin* și trăiască cum le place!

Pentru noi, declarația *Sfatului Țării* evanghelie este, și pe ea censură nu poate să fie; pentru ea ne-am răstignit, pentru ea am pățimit și de ne-a mai ispiti ceva, știm a ne scoate drepturile. Războiul lumii ne-a călit și sîntem dedați ca țiganul cu scînteia. Ne-am deprins a trece și prin apă și prin foc.

74. NAȚIONALIZAREA INSTITUȚIILOR ȘI ȘEFII LOR

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 43, 11 martie 1918, p. 2

Revoluția rusească a trezit simțirile naționale în inimile tuturor moldovenilor inteligenți. Neștiind a vorbi bine românește, fruntașii români din Basarabia, împrăștiați adeseori prin largul oceanului rusesc, s-au adunat în Chișinău pentru a lupta pentru idealul național. Și iată că sforțările lor biruiesc. O oftare adîncă de bucurie a ieșit din pieptul tuturor, cînd s-au văzut sloboziți de sub jugul rusesc. La putere au ajuns aceia, care au luptat și s-au străduit pentru dreptatea națională și socială, care au luptat cinstit, nefolosindu-se de mijloace scîrnave.

S-a început apoi naționalizarea și democratizarea instituțiilor. Tinerii naționaliști, ajunși stăpîni pe situație, lucrează din răspuțeri, își pun tot sufletul pentru realizarea ideilor, un tînăr economist, agronom, etc., deși lucrează din greu, totuș dovedesc a învăța și limba lor strămoșească, și cu bucurie spun prietenilor că degrabă vor putea și ei vorbi în limba părinților.

Dar s-au strecurat printre dînșii și lupi în piele de oaie. Un boier de ieri-alaltăieri, primit cu brațe deschise în cercurile aristocrației rusești, cu educația și duhul rusesc, a ajuns și el, între alții, la putere. Și nu numai că singur nu se interesează de naționalizarea și democratizarea instituțiilor, dar pune toate piedecile și lucrează din răspuțeri pentru „Marea Rusie“. În instituție, unde e șef, nepotismul e cea mai mare înflorire. Instituțiunea e plină de străini, ori neamuri, ori cunoscuți cu soția sa. El singur nu știe nici o vorbă moldovenește, deși poate e Moldovan de naștere; nicăiri n-a rostit nici un cuvînt în graiul nostru.

Așa stau trebile la noi. Și sînt mulți de aceștia. Și-i știm chiar după nume. Opinia publică și mai ales membrii *Sfatului Țării* trebuie să ia seama la lucrurile acestea. Putregaiul moștenit de la birocratismul rusesc încearcă să ne copleșească tînăra republică, pîn-ce ea n-a crescut.

Treziți-vă și luați măsuri de apărare, căci altfel mucegaiul vă va acoperi trupul statului nou și atunci se vor duce toate libertățile. Mucegaiul vă va duce tot acolo, unde s-aruncă și alte lucruri mucegăite!

75. COSTICĂ FUGARIU

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 43, 11 martie 1918, p. 2

Vorba merge despre un basarabean tânăr, care nu se întimplase în țară la proclamarea Republicei, *Costică Fugariu*. Cunoscutul nostru părăsise țara de pe timpurile bine știute, când tot ce era românesc era persecutat și insultat. Dumnealui avea „ambiții“. Cu prilejul revoluției rusești, domnia sa n-are răbdare, isbucnește și într-însul un sentiment național. După o luptă politică cu... soția, că, vedeți, dumneaei era rusoaică, el reușește și pleacă spre țara uitată.

Iată și capitala Republicei.

Nici nu-l poți cunoaște pe *Costică Fugariu*; – se schimbă îndată, primește o vedere de republican moldovan. Trenul se oprește drept în gară. Costică iese voios din vagon, după dînsul se întinde și soția. Vine la birjar: „Să mă scuzați d-le, eu demult nu-s în țară și nu știu ce schimbări s-au întîmplat. Dar aș vrea să mă duceți acolo, unde înainte a fost Alexandrovscaia ulița“. Birjarul răspunde brusc pe rusește: „Alexandrovscaia rămas tot Alexandrovscaia“.

– „Trist“, se gîndește Costică.

A doua zi după sosirea sa în capitală, eroul nostru face cunoștință cu ziarul oficial *Sfatul Țării* și descoperă că el se scrie tot în limba rusă. Aici el face încă o descoperire: că mai toți foștii lui camarazi acum sînt oameni mari, deputați și miniștri. Cum să nu le facă o vizită? Fără îndoială! Se pregătește și pleacă prima oară la *Ionel Cobzariul*.

O întîlnire neașteptată, mii de săruturi și felicitări.

„Cum, frate, mai lucrați? Poate vorbiți românește? – întreabă el.

– Nicidecum, răspunde Ionel: tot rusește, fiindcă minoritățile nu înțeleg limba română, dar după legea ce am moștenit-o de la marea revoluție rusească, pe care trebuie s-o păstrăm, toate națiunile au acum desineorînduirea. Mai ales, avînd în vedere că mai toți oamenii noștri de frunte sînt căsătoriți cu rusoalice.“

Eroul nostru termină vizitele la camarazi, și, pentru deplină cunoștință, rămăsese să viziteze încă *Sfatul Țării*.

Iaca și asta, într'o seară. Venise exact la timpul anunțat.

Dar nu se știe din ce cauză, a trebuit să aștepte pînă la deschidere vreo patru ore.

Iată se face și mult așteptata deschidere. Dar și aici rar cine vorbește românește, o dau tot mai mult pe rusește.

– Cu totul puține schimbări în Republica noastră, se gîndește *Costică Fugariu*.

Da, d-le Costică, puține schimbări. Îți vine să crezi că sîntem încă tot o gubernie rusească.

76. UNIRE SAU ANEXIUNE?

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 44, 13 martie 1918, p. 2

Împrejurările politice prin care trece azi neamul românesc sînt nemai-pomenit de grele. Marele ideal național al românilor e călcat în picioare de militarizmul german. Nația, care a fost îmbucăjită atîtea veacuri, astăzi este supusă din nou la sfișieri dureroase.

Românii din Ardeal și Bucovina gem sub apăsarea dușmanului. România oftează adînc de durere, din Dobrogea pătrund suspine de despărțire...

S-ar părea că numai pentru cei din Basarabia au sosit zile mai senine. Dar și aceștia sînt cam mîhniți.

Românii intelectuali din Basarabia totdeauna și-au îndreptat privirea de rugăminte spre România, ca să vie și să o scape de sub stăpînirea străină. Revoluția rusească însă li-a adus puțința ca ei singuri chiar să încerce a ieși de sub „ocrotirea“ rusească. Însă n-am avut noi puteri fizice, căci orice s-ar șpune despre revoluția rusească, orice lozince i-ar fi însuflețit pe revoluționarii ruși, la urma urmelor tot numai puterea fizică a putut să ne scape de ei. Această putere fizică a venit tot din partea României.

Am căpătat puțința să ne cunoaștem mai de aproape cu frații noștri, s-a început o apropiere frățească. Massa intelectuală din Basarabia a văzut că românii din țară nu-s așa de răi, cum erau arătați de „educatorii“ noștri. Cu ajutorul armatei române, care sprijină ordinea, am putut să ne gîndim la Constituanta noastră, care desigur că s-ar fi rostit pentru unirea cu România. Căci, sub paza rînduiei de către oastea română, care firește ar fi luat o poziție neutră în afacerile noastre, s-ar fi început propaganda ideilor noastre, precum firește și a adversarilor noștri, pentru a le realiza în Constituantă. Și în această propagandă sîntem încredințați că am fi biruit, căci poporul basarabean e de sînge românesc, și se știe că „sîngele apă nu se face“.

Astfel declarîndu-se Constituanta basarabeană pentru unirea cu România, s-ar fi început dezbaterile condițiilor unirii. S-ar fi pus temelia realizării și ideii noastre despre o Românie federativă, cu autonomia locală a tuturor părților ei.

Guvernul *Averescu* în această privință a lucrat foarte bine, recunoscînd neatîrnarea noastră.

Dar nu știm ce atitudine are față de noi guvernul *Marghiloman*. În tot cazul, nu ni-i dată nici o cheazășie că acest guvern nu va duce altă politică.

Cu România ne vom uni, dar pe calea arătată mai sus. Numai ea poate să dea un imbold poporului unit spre o viață frățească și rodnică în urma muncii comune. Pe cînd anexarea, adică alipirea Basarabiei la România, fără nici o condiție, ne-ar pune măcar poate și vremelnice, sub regim centralist, păgubitor atît intereselor noastre, cît și interesului general.

Nu ne temem pînă la atît nici de aceasta. Odată cu trezirea popoarelor și cu chemarea lor la viața politică, grupurile mici care cîrmuiesc acum, fie ele oligarhice, birocratice ori altfel, vor trebui să cedeze în fața acestei puteri nouă. Dar totuș, n-am vrea ca poporul basarabean să îndure aceleași rele, de care au suferit frații lui de peste Prut. Și dacă s-ar încerca o anexare cu urmările arătate, noi, care dorim din toată inima unirea cu România, nu ne vom putea împăca nicidecum cu faptul că vom fi supuși unui centru, care să ne dicteze, fără a ști viața noastră și neajunsurile ei.

Așa dar, vrem unire și nu anexare!

77. GLASURI DIN OȘTIRE

Un ofițer moldovean, în „România Nouă“, nr. 46, 15 martie 1918, p. 2

Gazeta *România Nouă* din 4 Martie No. 37 am cetit-o cu multă bucurie și dragoste.

Ce-i tipărit în dînsa este scris foarte drept, și cu bună seamă, noi moldovenii așteptăm din partea povățuitorilor noștri mai multă stăruință și hotărîre, prin care Basarabia să poată lupta cu dușmanii cei văzuți și nevăzuți.

Toate slujbele cele mari și cele mici în țara noastră sînt ocupate de dușmanii noștri, care ca niște lipitori sug sîngele nostru.

Tare mulți ani pe noi moldovenii ne-o pedepsit, și ne-o călcat cu picioarele cum a vrut.

Frații mei moldoveni, eu mă adresez către voi și vă spun: că dacă noi nu vom lua seamă unde ne duc pe noi dușmanii, apoi noi sîntem prăpădiți.

Noi, moldovenii, trebuie să dăm mîină cu mîină și să facem cu frații noștri români o țară mare. Numai ca românii putem noi să ne mîntuim de dușmani. Acum este ceasul în care toți românii trebuie să ne unim.

Iară dușmanii neamului românesc, care mînîncă din sudoarea Moldovanului și uneltesc împotriva țării noastre, să se ducă în Rusia.

Noi și fără ei vom pune lucrurile și treburile noastre la calea cea dreaptă, cu îngăduială și cu unire frățească.

78. CARPAȚII BLESTEMAȚI

N. Romanaș [pseudonim al lui I. Buzdugan-n. ed], în „România Nouă“, nr. 47, 16 martie 1918, p. 1

Ardeal, Ardeal, ce zaci în vale,
Cînd va sosi al tău soroc?
Din vremi noi te chemăm cu jale,
O, țară fără de noroc!

Blestemul nostru sînt Carpații,
De care vecinic noi vom plînge;
Stropitu-i-au în lupte frații,
Din nou cu lacrimi și cu sînge...

Și totuș, munții ne-ndurați,
Ne stau dușmani spre voi în cale...
O, fie pururi blestemați,
Și veșnic osîndiți cu jale!

Ca-n noi, în zilele de-osîndă,
Urgia vremilor să bată,
Și uraganelor dobîndă,
Să fie-n goana lor turbată,

Lovească-i fulgerele-albastre
Cumplit în nopți de vijelie,
Și sape-i lacrimile noastre,
Din creștet pînă-n temelie!

Cînd brațul lor spre cer s-ar-ntinde,
Trosnească-i fulgerul și tune
Și-n ei, ca fiarele flămînde,
Să scurme negrele furtune.

Spre ei oștiri de uragane
Să se adune, să-i învingă,
Iar flăcări uriașe-n goane,
Cu lăcomie să-i încingă!

Să se dărîme ei, ca fumul,
Să se topească, ca tămîia
Și numai spuza lor și scrumul,
Din munții falnici să rămîie.

Și-atuncea, groaznica furtună,
Pe negre aripe de vînturi,
Puterile să și le-adune,
Din patru colțuri de pămînturi.

Cenușa muntelui hotarnic
S-o spulbere în lumea mare...
Iar noi uniți, sub cerul darnic,
Cînta-vom binecuvîntare!...

79. LUMEA ÎNTRU CEL RĂU ZACE

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 47, 16 martie 1918, p. 2

– Mângâiere pentru ceasurile grele de astăzi –

Marea vieții omenești de viforul ispitelor se înalță și viaspa lumii cea
bîntuitoare, încunjură pămîntul, înfigînd vrăjbi în inimile omenești.
Pentru că – lumea întru Cel rău zace.

Pomenirea veacului trecut e încă proaspătă în inimile omenești și puțini își
pot da seama de întorsăturile pe care Ceriul le aduce omenirii.
Pentru – lumea întru Cel rău zace.

Ceea ce petrecem, nu este de la om, dar se face de om. Ceea ce se face, prin
adevăr se va întări, dar zidirea nedreptății se va risipi și sunetul răsipirii întristează
omenirea.

Pentru că lumea întru Cel rău zace.

Toată lumea de supt soare se luptă cu marea bîntuitoare. Se cutremură pămîntul, că s-a umplut de vrajbă și sămănătorii ei gătesc juguri omenirii.

Aducă-ți aminte toți învrăjbitorii ciopliți și neciopliți, că întorsăturile Ceriului nu-s pe planul nedreptății. Veacul al douăzecilea e amintit de Proroci că în el va înflori dreptatea.

Primăvara a sosit și razele soarelui încălzesc sufletele neamurilor, ce zăceau sub ghiarele deznădăjduirii.

Numai cînt, luptă și trudă mare se cere.

Căci lumea întru Cel rău zace.

Fericit cel ce cunoaște omenirea și nu și-a înnegrit Crucea sa cu vopseala dușmanului omenirii.

Azi lumea e răstignită pe cruce de fiii lui Atila.

Atila strigă,

Atila vinde,

Atila cumpără,

Atila făgăduiește stăpîniri străine. Numai să i te închini lui.

Dumnezeu din nimic a făcut lumea. Puternic este, ca și planurile lui Atila întru nimic să le prefacă. Și încă puțin-puțin numai, și nu va fi, și nici locul lui nu se va găsi.

Iară nouă, românilor de la Nistru pîn'la Tisa, bine este a ne îmbrățișa creștinește și frățește, cu iubire și dragoste românească, pentru ca binecuvîntarea Ceriului să ne vie ca o mană, să ne hrănească sufletele, să ne îndrepte trupurile gîrbovite de juguri străine...

Dar pentru ca ținta noastră să izbîndească, trudă și luptă mare se cere.

Căci lumea întru Cel rău zace...

80. 14 MARTIE 1918 ÎN CHIȘINĂU¹⁴¹

în „România Nouă“, nr. 47, 16 martie 1918, p. 1

– Cuvîntarea arhimandritului Gurie –

Domnilor Generali,

Domnilor ofițeri,

Și toți fraților Români!

Noi, cetățenii Republicii Moldovenești, sîntem fericiți că Vă vedem pe D-voastră în mijlocul nostru. D-voastră sînteți izbăvitorii, mîntuitorii noștri. D-voastră v-ați pus viața, ca să ne scăpați pe noi de moartea care ne amenința. Mulțumită Domniilor Voastre, noi acum ducem viața în liniște și fără primejdie, avînd asigurarea neatingerei de persoană, viață și avere, și vă exprimăm recunoștința noastră.

Noi, românii din Republică, petrecem acum zile de bucurie sufletească, de fericire națională. Această Catedrală este înfrumusețată, după cum vedeți, de evlavia românilor basarabeni. Însă pînă mai deunăzi, sufletului românesc nu-i era îngăduit a se arăta aici; nici un vozglas nu era permis să se zică în limba noastră strămoșească. Sufletul românesc era înăbușit.

Acum noi putem liber să ridicăm cereri și mulțumiri către Dumnezeu în limba noastră bine înțeleasă și dulce. Din inimile noastre fericite se ridică un imn de mulțumire către Dumnezeu, care Unul privighează asupra neamului nostru, mult suferitor și nu-l lasă să se prăbușească.

D-voastră pînă acum puțin știați de durerile noastre. Între noi și D-voastră era ridicat de silnicia omenească și sta la mijloc un părete, care nu-l puteai străbate. Acest părete acum, cu mila lui Dumnezeu, a căzut, și noi, care am fost despărțiți, acum sîntem la un loc și în unire, cu o gură și cu o inimă, putem mulțumi prea Bunului Dumnezeu, Ocrotitorul nostru Atotputernic.

Nici noi pînă acum nu știam nimic despre bucuriile d-voastră, despre zilele însemnate ale neamului nostru.

Astăzi e o zi de bucurie pentru românii din Regat. 37 ani înapoi, la 14 Martie, România a fost înălțată la treapta de Regat, după ce s-a arătat vrednică de acest rang, biruind pe vrăjmași, împreună cu aliații în războiul din 1877-78. La această treaptă de putere și înflorire, România a ajuns sub înțeleapta conducere a regelui Carol I, numele căruia rămîne nemuritor în inimile românilor.

Deci, unind bucuria noastră cu bucuria Domniilor Voastre, să mulțumim Prea Bunului Dumnezeu pentru toate binefacerile, care le-a revărsat El, Milostivul, asupra neamului nostru, în trecut, și Să-l rugăm ca el și înainte să ne ajute nouă în lucrarea noastră pentru libertatea, întregirea și înflorirea neamului nostru. Mult încă trebuie de luptat împotriva păcatului, în care zace lumea, care este lăcomia și nesațiul noroadelor.

Unindu-ne în cuget, unindu-ne în simțuri, cu rugăciune urăm: Trăiască neamul românesc! Trăiască Regatul Român! Trăiască Majestatea Sa Regele Ferdinand și soția lui Regina Maria și bine-credinciosul fiul lor, principele Carol și toată augusta lor familie!

81. MITROPOLIA MOLDOVEI,

Igumenul Dionisie, în „România Nouă“, nr. 48-49, 17-18 martie 1918, p. 1

Sinodul rusesc și Moldovenii Republicii moldovenești și de peste Nistru

În desbaterile Comisiunii pentru pregătirea Soborului Bisericii moldovenești din Republica Moldova s-au ivit multe chestii, care vor trebui lămurite, precum în Comisie, așa și în Soborul bisericii moldovenești

Cea dintîi chestie este a discuta drepturile Sinodului bisericii rusești asupra bisericii noastre, asemenea și drepturile Mitropoliei Moldovei. A doua de aceiaș însemnătate: drepturile Bisericii moldovenești asupra românilor de peste Nistru.

Dezbatînd chestia dintîi, noi vom pune întrebarea acelor preacinstiți părinți, care s-au adunat la 11 Decemvrie anul trecut, care în protocolul al 3-lea, pct. 4,

susțin, că Soborul bisericii Moldovei trebuie să fie chemat cu binecuvântarea patriarhului a toată Rusia și a Soborului: se poate găsi vreun articol sau lege, care ar putea dovedi că răpirea care a fost făcută politiceste de Rusia a unei jumătăți din Mitropolia Moldovei, ar fi putut da dreptul Sinodului rusesc să anexeze duhovnicește pe cea răpită politiceste?

Și de este vreo lucrare a preasfântului Sinod rusesc, care ar putea dovedi că anexarea a avut loc și este întemeiată pe hotărârile sfintelor canoane și a obiceiurilor vechi ale bisericii ortodoxe?

Dacă sînt, atunci rugăm pe preacinstiții părinți ca, spre limpezirea chestiei, să arăte lămurit drepturile preasfântului Sinod asupra acestei părți anexate duhovnicește din trupul bisericii autonome a Moldovei.

Mai înainte de a asculta aceste lămuriri, noi trebuie să ne întoarcem și să vedem, ce a hotărît preasfântul al III-lea Sinod întru a sa a 8-a pravilă împotriva siluirilor, pe care patriarhul Antiohiei le-a întrebuițat față de biserica Ciprului. Se știe, că în al V-lea veac, Siria, fiind sub stăpînire grecească, era ocîrmuită de un duce, sub a cărei ocîrmuire intra și ostrovul Ciprului. Vrînd a se folosi patriarhul cu starea politică a ostrovului, sub care se afla Ciprul, a hirotonisit pe episcopii săi și i-a trimes la Cipru, pe care firește, că Ciprioții nu i-au primit și despre lucrările anticanonice ale patriarhului au făcut cunoscut preasfântului al III-lea Sinod, care atunci se ținea în Efes.

Preasfântul Sinod, ascultînd plîngerea Ciprioților, a hotărît că: „pronomiile și drepturile, care dintru început și din vechime au dobîndit fieștecare eparhie, să rămîie curate și nesiluite și fieștecare mitropolit să aibă voie a lua întocmai copie de pe acest canon spre întărirea și adevierirea pronomiilor mitropoliei sale. Iară de ar arăta cineva formă sau lege politicescă și împărătească potrivnică acestui canon, au socotit de cuviință tot Soborul acesta ca politicasca lege aceasta să rămîie fără tărie și nelucrătoare“. (Soborul al III-lea din Efes, prav. 8-a).

Din acest canon și hotărîre a sfinților părinți adunați la acest sobor, care numai binele și slava sfintei biserici căutau, s-ar părea lămurit, că anexîndu-se politiceste o jumătate din sfînta mitropolie a Moldovei și Sucevei, n-au putut să-i deie dreptul preasfântului Sinod al Rusiei ca să facă și o anexare duhovnicească a acestei părți, la care mi se pare că nu au luat ei nici o canonicescă deslegare sau unire a sfintei biserici ortodoxe, pe care le înfățișează preasfinții patriarhi și mitropoliți ai sfintelor biserici autocefale. Anexarea a fost săvîrșită întocmai precum a fost și cea a bisericii Iveriților.

Pentru adunarea Soborului mai cu dreptul ar fi și mai canoniceste a lua binecuvîntare de la Preasfinția Sa, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, din a cărui hotare de am și fost rupți 100 de ani, politiceste și duhovnicește, dar după temeiul canonului mai sus pomenit, noi nu am fost deslipiți. Dar, de este vreo hotărîre canonicescă, care ar putea dovedi că anexarea are temei canonic, noi am dori ca ea să fie publicată.

II.

Ce privește al doilea punct despre drepturile bisericii Moldovei asupra tuturor moldovenilor, noi lepădînd toată politica, de care sfînta biserică trebuie să fie totdeauna străină, ne vom întoarce la acea, ce ne-au lăsat nouă sfinții părinți spre povățuirea și ocîrmuirea sfintei biserici, fiindcă toate lucrările lor sînt străine de politică și au scopul numai binele credincioșilor și mîntuirea sufletelor lor.

Dacă cetim canonul al 34-lea al sfinților apostoli, noi aflăm că fiește care nație trebuie să aibă episcop sau mitropolit anume pentru neamul său: „Episcopii fieștecărui neam (nație) se cuvine să știe și să cunoască pe cel întâi între dînșii și a-l socoti pe el de cap și nimic altceva de prisos a face“.

Urmează din aceasta, că neamul moldovenesc (românesc), ori unde s-ar întâmpla, trebuie să fie ocîrmuit de Mitropolitul Moldovei, necăuțind la granițele sau hotarele care ne despart pe noi politicește.

De vom lua lucrările preasfîntului Sinod rusesc, care deși nouă moldovenilor nu ne slobozia să avem un mitropolit sau episcop moldovan, dar ei din ei, pentru rușii care trăiau în America și Japonia, își țineau și trimiteau episcopi supuși canoniceste lor, deși erau în țări politicește străine de ei și guvernele cărora îi suferea și-i primea cu multă răbdare, înlesnindu-le în tot chipul lucrările spre folosul sufletesc al fraților lor ruși. Tot în acest fel ar fi socotit că Ucraina, în care locuiesc mai mult de jumătate de milion de moldoveni, care pînă acuma sînt în robie duhovnicească, nimica nu va avea, dacă ei în cele duhovnicești nu vor fi povățuiti spre vecinica mîntuire a sufletelor lor de mitropolitul, capul tuturor moldovenilor.

Dacă noi ne vom întoarce ochii și vom străbate mai adînc cheștiile care au urmat și care s-au pus în lucrare în chestia greco-bulgară, găsim că episcopii rîvnitori bulgari, vrînd a trage la lumină pe frații lor, au lucrat cu multă înfocare pentru luminarea poporului, care după cum se vede din istorie, era foarte întunecat, din pricină că clerul bisericii Constantinopolei mai mult se ocupa cu elenizarea, decît cu luminarea poporului, după cum vedem, că a fost lucrarea lor și în Moldova și după cum a lucrat și în Basarabia, la noi, biserica preasfîntului Sinod. Acolo elenizare, aci rusificare, ce în biserică nu ar fi trebuit să aibă loc niciodată.

Episcopul bulgar, deși și-a căpătat numele de schizmatic și a fost despărțit de biserica bizantină, dar de vom urmări purtările preasfîntului Sinod în chestia lor cu Bizanțul, vom vedea că la ei se uitau nu ca la niște schizmatici, dar ca la niște luptători pentru luminarea și deșteptarea poporului bulgar, cu care legăturile duhovnicești nu le rupeau, ci din contră, se foloseau de multă facere de bine morală și materială în împrejurările lor grele, spre a-și împlini și ajunge ținta, pentru care ei se luptau. Și exarhatul, care a fost înființat de episcopii bulgari, era totdeauna sprijinit cînd de guvernul rus, atît mai mult de preasfîntul Sinod.

Acel exarhat își întindea drepturile sale nu numai în patriarhațul bizantin, ce era sub împărțirea turcească, dar și asupra tuturor Bulgarilor care se aflau în noul Regat bulgar. Tot într-acest fel și biserica Moldovei ar avea dreptul, bazîndu-se pe Canonul acela al 34-lea al sfinților apostoli, să-și întindă drepturile nu numai peste Nistru, dar și în America și în tot locul, unde numai s-ar afla fii rătăciți ai neamului nostru.

Preasfîntul Patriarh al Constantinopolei avea și are turma sa, nu numai în hotarele Turciei, dar după cum vedem, și în Rusia, în America și în alte părți ale lumii. Chiar la noi în Chișinău, deși este eparhie străină și s-ar socoti că nu este cu drept să-și aibă biserică supusă Preasfîntiei Sale, dar totuși este biserică grecească, cu preot trimes anume de Preasfîntia Sa, ai cărui poporeni sînt colonie greacă din loc. Asemenea biserici sînt în Odesa și în alte locuri. Tot așa s-ar putea ca și Mitropolia Moldovei să urmeze.

În acest articol eu am arătat, după a mea pușină știință, precum așeză-mînturile ce sînt în sfintele canoane, asemenea și cele dobîndite prin luarea aminte asupra politicei bisericești în vremile de pe urmă, și părerile mele în cheștiunile ce

vremea ni le-a pus acum înainte. Aceasta din motiv că noi stăm acum la o întorsătură istorică, care nu adese se ivește și pe care noi trebuie, cu mare sîrguință și luare aminte, să o folosim spre binele și luminarea iubiților noștri frați moldoveni.

Misiunea Comisiunii precum și a Soborului este de mare însemnătate, precum pentru sfînta biserică a noastră, asemenea și pentru neamul nostru, și lucrătorii trebuie să-și pună precum știința și energia, asemenea și dragostea de a lucra pentru luminarea întunecaților noștri frați, asupra cărora numai acum s-au ivit razele cele mai mult așteptate a acelei slobozenii, pe care ni-a lăsat-o nouă Mîntuitorul Christos.

Chestiunea cea mai de culme trebuie să fie iubirea de neam, de care dragoste a fost pătruns și Mîntuitorul Christos și următorul Lui, marele apostol al limbilor, Pavel, în cuvintele sale cele către Romani: „Aș fi poftit eu însumi a fi anaftemă de Christos pentru frații mei, rudele mele după trup, care sînt Izraelitenii, – Că și cu Izraelitenii sînt“ (Rom. c. 9. 3 și c. 11 st. 1).

82. BASARABIA NEMULȚUMITĂ

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 51, 21 martie 1918, p. 2

În mijlocul Capitalei, la un loc important, în fața Catedralei, stă o statuie. Pe-o parte de statuie se află o inscripție pe rusește: „Basarabia mulțumitoare“.

O mică întrebare: Cui?

Desigur, că rușilor, de subjugarea de o sută de ani!

Oare și azi a rămas Basarabia mulțumitoare asupraitorilor de odinioară?

Aș vrea să-mi răspundă oamenii cei de la putere, pe care-i privește mai ales chestia.

Dacă nu, atunci de ce nu clădiți alături și o altă statuie, cu o inscripție întoarsă: „Basarabia nemulțumită“ și atunci veți avea dreptate.

Dar n-ar fi mai bine, domnilor, să luați din drum batjocura aceasta, ce amintește timpurile de jale ale moldovenilor și să nu mai cheltuiți banii Republicii pe altă statuie?

Dați zor domnilor de la putere, pe care vă privește această întrebare de însemnătate națională!

83. CRONICA BISERICESCĂ

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 51, 21 martie 1918, p. 2

Amintim Comisiei bisericești pentru adunarea soborului a părinților bisericii moldovenești următoarele:

Au venit vremea și acuma este ca biserica moldovenească să fie cu adevărat biserică creștinească, sobornicească și apostolească. De la Hristos și pînă azi biserica se luptă cu fariseii, care o răstignesc, și dacă nu s-ar lupta, norodul

creștinesc n-ar avea mîngîietori, ugri de aur, mucenici și cuvioși. Prin ei se mîngîie sufletele noroadelor celor asuprite de ori și ce fel de osîndiri și nedreptăți; prin ei glasul Domnului peste ape sună: gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările lui!

Pentru noi, moldovenii, biserica cînd propovăduiește cu cuvîntul Domnului pe limba noastră înțeleasă, ni se pune ca o mană cerească pe inimile noastre și îndulcește sufletele amărîte. Cuvîntul Domnului cînd se propovăduiește de cuvioși pe înțelesul nostru ni-i ca un balsam pe rănilile noastre sufletești.

Cînd norodul nostru aude de vreo adevărată slugă a lui Hristos, aleargă ca cerbii însetați spre izvoarele apelor. Dar de cînd vrăjmașul adevărului, cu slugile sale cele pierzătoare, au prins a pune piedici și a ne izgoni pe părinții cei adevărați, norodul a deznădăjduit, zicînd: nu este cel ce face bine, nu este pînă la unu; toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut. Norodul nostru crede că toată înțelepciunea lumii aceștia, înaintea lui Dumnezeu nebunie este; el crede părintelui, care-î spune adevărul că: deșărtăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune, și viața noastră e umbră și vis. Norodului foarte-i sînt plăcuți părinții care dau pildă cu credința și cu fapte, dar urgisește toată urîciunea pustiirei, care se lăfăește în rasa de mătase și jube de taftă groasă cu metanii de bumbac.

Acum norodul zace sufletește căzut în desnădăjduire, uitîndu-se în pămînt, din care au ieșit, fără de nici o mîngîiere sufletească. Toată truda de a ridica pe norod din deznădăjduire, cade pe Comisia bisericească. Comisia mai întîi de toate să aibă în vedere pe cei izgoniți pentru dreptate, că la ei ochii norodului țintesc și glasul lor pătrunde cu umilință sufletele moldovenești.

Unii ca aceștia se află încă în viață: părintele *Teodosie Suruceanu* de naștere din satul Viprova, ținutul Orheiului, și părintele *Teofan Braghîș*, născut în Ulmu, ținutul Chișinăului.

Comisia bisericească neapărat să aibă grije ca părinții aceștia să fie părtași la cina cea de taină.

84. AM ÎNȚELES

Constantin Popescu, în „România Nouă”, nr. 52, 2 martie 1918, p. 2

O simplă ocazie m-a făcut zilele trecute să înțeleg un lucru pe care nu-l înțelegeam pînă acum: pentru ce românii de peste Prut își iubesc familia regală, pe cînd basarabienii nu și-l pot închipui pe țar altfel, decît ca dușman al poporului și această închipuire e afît de înrădăcinată în noi, că și numele altor domnitori democrați ne face impresia de tiran.

Cumpărînd niște cărți la librăria „România Nouă”, am zărit pe raft și un Calendar cu titlul: *Calendarul Regina Maria, 1918*, pe care vînzătorul mi-l recomandă ca să-l cumpăr. Îl iau în mîină, întreb prețul și-l pun la cărțile alese.

Se vede că omul din librărie a priceput impresia mea și privind serios la mine a mai adăugat:

– Nu, d-le, e foarte bun calendar, să-l citești.

– Da, am să-l citesc numaidecît, am răspuns eu, dar în gîndu-mi se învîrteau alte cuvinte: „las-că cunoaștem noi Calendarele împărătești“...

Acasă, soția mea, găsind printre cărți calendarul pe care l-am cumpărat, l-a luat să-l citească și după ce l-a citit, îmi spune:

– Să citești numaidecît măcar ultima schiță.

Răsfoind calendarul, ajung la titlul: *Lacrimi*, și începînd să citesc, n-am putut să-mi iau ochii din carte pînă la sfîrșit, recitînd unele părți de cîteva ori, așa că unele cuvinte mi s-au întipărit în minte: „Cel mai întunecat ceas este ceasul dinaintea răsăritului“. Iar cuvintele de la sfîrșit m-au făcut să înțeleg ceea ce nu înțelegeam: „Da, uneori plîng, dar lacrimile mele nu sînt lacrimile celui slab, care-și mărturisește înfrîngerea și își pleacă fruntea, ci sînt lacrimile unei mame care plînge pentru copiii ei, pe care uneori nu-i în stare să-i ajute; sînt lacrimi, care picură în tăcerea dimineților, în ceasul cînd îți aduci aminte de cei căzuți în cale, de cei care nu mai pot privi înainte spre răsărit, pe care îl nădăjduim dincolo de nori“.

Cuvintele acestea mi-au amintit chipul Ei, fețele românilor, pe care le-am văzut uitîndu-se la Ea, cînd încă nu-mi venea a crede că aceste priviri sînt sincere... cum era la noi frica lingușirii, fățării și robiei... Îmi amintesc destul de senin chipul Ei, pe care l-am văzut prima dată în gara Roman, unde stam oficial ca interpret la comandantul (rus) gării, iar de fapt îndeplineam funcțiile comandantului, fiindcă dînsul, ca toți rușii, se ocupa numai cu petreceri, așa încît comandantul român mă numia în glumă: *Gospodin năcealnic stanții**. Cînd a sosit trenul la peron, șeful gărei vine la mine cu fața plină de bucurie, pe care atunci nu o înțelegeam, și mă întreabă:

– „D-le P. dorești să vezi pe Regina noastră?“

– Dacă se poate, fără mari greutăți, sînt bucuros – am răspuns eu. Mai vine pe urmă și comandantul român, care îmi spune cu și mai mare bucurie:

– „Hai d-le P. să vezi pe Regina!“ Eu stau rece la cuvintele lor pline de sentiment și mă gîndeam:

– „De ce să nu o văd?“

– „Hai că vin numaidecît, – am spus și am ieșit pe peron. Aici șeful gării nu știa cum să mă așeze ca s-o văd mai bine pe „Regina lor“, crezînd că eu sînt în aceiași bucurie ca și dînsul. Dar eu am stat între jandarmi, care uitîndu-se la dînsa, nici nu vedeau că printre ei se află și un „rus“. Nu sînt pictor, ca să zugrăvesc aici impresia, care mi-a făcut-o, dar după ce a plecat, la întrebarea șefului și comandantului de gară le-am răspuns: – „Ar fi un păcat să nu fie Regină!... A doua oară am văzut-o la Iași, mergînd pe trotuarul străzii Lăpușneanu, și poate nu o aș fi cunoscut-o, dacă n-ar fi văzut-o înaintea mea un ofițer român, salutînd-o. Și iar m-am mirat, mai ales că pe împărăteasa Rusiei n-am putut-o vedea niciodată. Pe urmă am văzut-o, tot prin Iași, vizitînd spitalele de răniți și totuș nu înțelegeam aceea, ce am înțeles în urmă din *Lacrimile Reginei Maria*, pe care de azi înainte o voi cinsti ca pe o Doamnă a fraților mei, ca pe o Regină, care a cunoscut toate suferințele și nevoile poporului, cînd el se afla în cea mai primejdioasă clipă a nenorocirilor sale.

85. SOCIETATEA ȘTIINȚIFICĂ BASARABEANĂ

Iustin Ștefan Frățiman, în „România Nouă“, nr. 52, 22 martie 1918, p. 2

În cîteva articole ale mele, tipărite în ziarele *Sfatul Țării* și *România Nouă*, am arătat cît de puține monumente istorice ale neamului nostru avem păstrate pînă acum; tot acolo am arătat că monumentele pe care le mai avem, sînt rășchirate prin mai multe părți ale fostei Rusii. Am mai spus, că ar fi bine ca autoritățile noastre basarabene să ieie toate măsurile spre concentrarea și păstrarea acestor

monumente în Capitala Republicii noastre moldovenești. În sfârșit, am mai atras atențiunea autorităților noastre, și mai ales a *Sfatului Țării*, să ia inițiativa acestui măreț lucru.

Dar pînă acuma nu s-a făcut nimica. Sînd astfel lucrurile, oarecare iubitori de neam au găsit de cuviință să ia ei inițiativa concentrării și culegerii acestor prețioase documente. Cu acest scop s-a fondat chiar și o societate științifică, care se va îngriji de această treabă. Societatea va întemeia, în Chișinău, un Muzeu Național, în care se vor păstra toate monumentele istorice. Apoi Societatea aceasta se va îngriji să descopere și acele monumente, care sînt îngropate în pămînt. Pe urmă, tot această societate se va îngriji cu adunarea materialului folkloristic. Se știe că folklorul basarabean stă în strînsă legătură cu poezia clasică, apoi conține niște piese literare, care în folklorul popoarelor străine nu se găsesc.

În sfârșit, în poeziile poporane găsim cristalizate toate nevoile, suferințele, toată nădejdea și idealurile lui și pînă cînd nu vom aduna aceste comori, nu ne putem lăuda că noi cunoaștem poporul nostru.

Muzeul, care va fi fondat de societate în aducerea aminte despre pasul măreț al neamului cu prilejul înființării cohortelor naționale, este propus să se numească *Muzeul cohortelor moldovenești*. Regulamentul societății va fi degrabă tipărit.

Societatea înseamnă ședința întîia pe Duminică 25 Martie, la ceasurile 3 după amiază, în Căminul societății *Făclia*, odaia 12, și cheamă pe toți doritorii să ia parte, aducînd ce vor avea adunat, precum și ceva mijloace materiale. Atunci se va face înscrierea în societate, alegîndu-se conducătorii acestei societăți.

86. CE VREA UCRAINA?

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 53, 23 martie 1918, p. 1

Eu nu credeam că Ucraina vrea să anexeze o bună parte din Basarabia. Ce rost ar avea așa o fărădelege? Oare poate un stat nou, care singur are încă lipsă de recunoașterea tuturor, care singur are o lipsă nemărginită a-și așeza viața internă pe o bază temeinică, să se apuce de gîlceavă cu alte state și mai ales cu vecinii? Cred că așa o politică externă nu poate fi lăudată și considerată ca sănătoasă. Ea ar avea rost, dacă din orișice cauză – noi basarabenii am începe a pretinde acele județe ce le avem peste Nistru, cu o populație de vreo 800.000 oameni, și mai ales că avem și dovezi că Transnistrienii doresc cu tot prețul să fie împreună cu noi. Amintim pe soldatul *Toma Jalbă* de la Congresul ostășesc din Octomvrie 1917, care cu lacrimi spunea că Transnistrienii sînt gata să sape matca Nistrului și să o mute dincolo de dinșii ca să fie laolaltă cu noi. Cu toate astea, noi basarabenii ne-am împăcat cu gîndul, că Transnistriana va rămîne la Ucraina, fiindcă noi credem că statul ucrainean nu va pune piedici fraților noștri de dincolo de Nistru în viața lor internă și le va da aceleași drepturi naționale, de care se folosesc la noi Ucrainenii, care sînt în țara noastră. Dar astăzi avem altfel de dovezi: Ucraina pretinde jumătate din țara noastră.

Nu credem că opera asta să fie de origină ucraineană. Nu credem, fiindcă nu de mult Ucraina spunea că ne dorește mult bine pentru dezvoltarea noastră și s-a bucurat cînd ne-a văzut un stat alcătuit. Noi ne amintim asigurările Ucrainei, unde ea zicea că Ucraina și Basarabia au căpătat drepturile de a-și alcătui independent soarta lor și vor fi statornic vecine binevoitoare una față de alta. Ca și cum ar fi viu,

Îl văd înaintea mea pe d-rul ucrainean *Luțenco*, care a vorbit în *Sfatul Țării* la proclamarea Republicei. A vorbit atunci acest domn doctor în limba ucraineană, totuși eu am înțeles din toate numai una, că el, ca reprezentant al Ucrainei, este trimis a ne felicita cu ocazia renașterii țării noastre. A vorbit d. doctor cu mare însuflețire și despre aceea, că el crede că Ucraina nouă și Basarabia nouă, ieșite din jugul țarismului, vor prețui mult libertatea și vor trăi în relațiile cele mai bune și se vor ajuta totdeauna una pe alta. De loc nu înțeleg împrejurările actuale; oare Ucrainenii vreau să ne ajute, anexînd o bună jumătate din țara noastră? Amintim încă ceva: că Ucraina, ca și noi, a reînviat grație slăbiciunii rusești și proclamării principiului de libertate a tuturor popoarelor, pentru care se luptă încă azi aliații apuseni. Nu cred să uite Ucraina baza sa de renaștere, nu cred să uite de acuma poporul ucrainean botezul său și să nutrească niște intenții păcătoase față de noi.

Dar adăugăm, că noi basarabienii mai bine pierim cu toții, decît să ne lăsăm la această nouă fărădelege, prin care să ni se calce drepturile de străini și să ni se căsăpească țara.

87. ÎNCĂ CEVA DESRE DREPTURILE BISERICII MOLDOVEI

Îgumenul Dionisie, în „România Nouă“, nr. 54, 24 martie 1918, p. 2

Am vorbit într-un alt articol despre aceea, că biserica să fie mai presus de orice politică, urmînd practicei sf. apostoli și așezămînturilor vecinice ale sf. Biserici, pe care ni le-au lăsat sf. apostoli și sf. părinți, întru ale lor vecinice așezăminte și scrieri.

Dacă ne întoarcem înapoi și cu luare aminte vom căuta, cum a întărit și întemeiat Christos sf. Biserică, noi aflăm că, mai înainte de a trimete pe sf. apostoli la propoveduire, i-a învățat pe ei limbile popoarelor unde aveau să meargă ei, ca să samene cuvintele vieții vecinice. Nu au învățat pe popoare limba cea evreească a apostolilor, dar, din contra, i-a învățat pe apostoli, pentru ca să poată ei înțelege limba gloatelor la care erau trimiși, să le lumineze.

Tot așa au urmat și sfinții apostoli, care întemeind creștinismul în toate unghiurile lumii știute întru acea vreme, ei nu trimeteau în Judea după candidați la scaunele bisericilor pe care ei le întemeiau, ci se sîrguiau ca să afle fețe vrednice din oamenii din loc. După cum vom lua aminte bine la istoria sfintei biserici, noi vom afla că întemeind biserica în Afina, apostolul a pus episcop pe *Jeroftei*, asemenea și în Crit pe *Timotei*; apostolul *Ioan*, propovăduind în Asia Mică, a rînduit episcopi în Smirna pe *Policarp*, iară *Petru*, întemeind scaunul în Antiohia, a pus pe *Ivod* și în Roma pe *Lin* și *Clement*.

Firește, că toate aceste fețe nu erau de origine evreească, dar din contră, erau dintr-acele limbi, care locuiau în acea lature, unde sfinții apostoli propovăduiau cuvîntul și întemeiau biserici pentru popoarele acelea.

Sămănînd cuvîntul adevărului, ei nu erau totodată și răspînditorii ideilor politicești ale patriei lor.

Tot de aceea s-ar fi convenit a se ținea și sfintele lui Dumnezeu biserici din timpurile de pe urmă, lăsînd politica în afară de ograda bisericii; să caute numai la

„fîntă“, neocupîndu-se cu prozelitismul politic, dînd popoarelor mai mici dreptul de a-și avea în fruntea lor păstori și mijlocitori între popor și Dumnezeu din neamul lor, după cum, din vechime, urmează unele din biserici. Așa de exemplu, vedem că nația armeană, de la început și pînă acum, ține frumosul așezămînt apostolesc de a cunoaște pe un episcop, cap al bisericii și nației lor, căci după cum vedem și astăzi, catolicosul armeano-gregorian din Acimiadzin păstorește tot poporul armean din toate unghiurile lumii, lucru, care la noi, în biserica ortodoxă-orientală, nu s-a păzit de loc, după cum în biserica bizantină, unde domnia pelenismul și în biserica preasfîntului Sinod, unde domnia slovenismul, căci în cea dintîi se ocupa cu elenizarea popoarelor ce locuiau în patriarhat, iar în cea de a doua cu rusificarea.

Cea dintîi a avut urmări grele pentru patriarhat: schizma greco-bulgară, iar aici, în a doua: despărțirea Iveriților (Gruzinilor) și a moldovenilor.

Precum schizma Bulgarilor față de patriarhat nu a fost anticanonică, căci ea era bazată pe canonul al 34-lea al sfinților apostoli, care canon nu și-a pierdut și nu-și pierde tăria niciodată, nici poate fi schimbat, tot într-acest fel și biserica Moldovei, avînd temeii și îndreptate în canoanele însemnate în articolul de dinainte, trebuie să-și orînduiască soarta în viitor după cererile vremurilor sosite acum, restabilind și din nou întemeind „drepturile“ și „pronomiile“ vechi ale sfîntei biserici a Moldovei, care au fost siluite în veacul trecut.

Lucrătorii Comisiunii și ai Soborului trebuie deci să aibă cea mai mare silință spre a aduce la viață toate drepturile, ce erau uitate și lăpădate, care pentru noi moldovenii sînt de cea mai cardinală însemnătate. moldoveni, neamul nostru trebuie să-și cunoască pe cel întîi al lor de cap al sfîntei biserici naționale, pentru ca să poată fi înțeles glasul lui de cătră turma, care cu dor așteaptă pe arhiereul său moldovan.

88. BASARABIA

Elena Dobroșinschi, în „România Nouă“, nr. 54, 24 martie 1918, p. 1

Moldovă iubită, Moldovă frumoasă!
Cum fiii tăi tineri azi pleacă, te lasă!...
O!... inima blîndă pătrunde amarul,
Cînd florile scumpe le rupe barbarul...

O, țară frumoasă, Moldovă slăvită,
De ce tu de tineri azi nu ești iubită?
Cînd lacrimi de sînge tu verși, amărită,
Cînd patria sfîntă de foc e zdrobită?

O, inimi aprinse și minți luminate,
Uniți-vă-n cuget și faceți dreptate!...
Iubiți Basarabia noastră cea sfîntă,
Și mergeți la luptă cu voia ne-nfrîntă!...

89. NU CU LAUDĂ SĂ FACEM ROMÂNIA NOUĂ, CI PRIN CRITICĂ

Vladimir Bogoș, în „România Nouă“, nr. 54, 24 martie 1918, p. 1

S-a vorbit despre România Nouă politică, socială etc. Eu vreau să vorbesc și despre România Nouă intelectuală, care trebuie să se formeze la noi în viitor. Se spunea că noi românii de pretutindeni sîntem de mult uniți în cuget și simțiri. Adevărat că este așa, altmintrelea n-am lucra spre unirea politică, pe care o dorim cu toții.

Însă se întîmplă un lucru straniu și anume:

Din ce ne apropiem mai mult de unirea politică, cu atît se ridică și o graniță, tocmai acolo unde s-a făcut de mult unirea, anume între sufletele intelectualilor noștri și a celor din alte părți locuite de români.

Am cugetat și am simțit la fel, cînd eram în depărtare. Acuma cînd dăm mîna, parcă o disperare apucă inimile intelectualilor noștri basarabeni.

Eu socot că noi simțim și cugetăm și acuma tot așa.

Sunt însă alte chestiuni, care îi fac pe unii din noi să nu se unească. Anume aceia, în ce privește dorințele din viitor. Se pare că ar fi o oarecare deosebire cu privire la aceste dorințe.

Se vorbește că noi nu dorim România Nouă, pentru a putea exploata și în viitor poporul nostru.

Noi nu dorim România Nouă, pentru ca să se facă în ea francofilism, germanofilism sau rusofilism, care să admire orbește cultura unora, puterea practică a altora și vorbele în pustiu ale celor de al treilea. Trebuie să recunoaștem meritele altora, dar atîta și nimic mai mult. Să nu fim niște gramofone, care imită totul numai de la străini, uitînd că sîntem un neam deosebit și, mai ales, cînd imitația se face superficial, cînd se ia numai cea mai bună pudră, moda, corsetul, monoculul, petrecerea, vorbăria etc.

Noi dorim o Românie Nouă, nu ca să fie lux pentru intelectuali, și sărăcie pentru țaran, care să continue a fi înecat în tot soiul de boale contagioase. Noi nu dorim România Nouă, pentru ca între țărăniime și intelectuali să mai fie și pe viitor o prăpastie atît de adîncă, cum a fost pînă aci. Nu pentru asta noi dorim Unirea.

Noi dorim o Românie Mare, însă mare prin suflet, prin puteri intelectuale, frumoase, ieșite din sînul poporului, puteri crescute și educate pe temeuri sănătoase și în spirit național. Noi dorim România Nouă pentru că ne trebuie puteri creatoare care să ne ridice la nivelul culturii europene și poate chiar și ceva mai mult.

Noi dorim România Nouă, ca neamul nostru să-și ridice masa sănătoasă de la țară, în cultură, ca să descopere toate izvoarele enorme și originale ale lui, care neîncetat vor curge în marea cultură omenească și vor tipări pe veci slava neamului nostru. Noi dorim România Nouă ca să arătăm, că într-adevăr sîntem urmașii Romanilor și nu numai prin cuvinte goale și laude proprii, ori prin scara altora, ci prin fapte.

Noi dorim România Nouă, nu pentru ca să facem șovinism și demagogie națională îngustă, căci noi facem naționalism pentru că ne iubim din adîncul sufletului neamul.

Noi dorim România Nouă, nu pentru ca să fim considerați numai ca un inventar găsit pe teritoriul Basarabiei, despre care să crede că este în general lipsită de cultură, fiindcă se confundă cultura omenească cu cea națională despre care, e adevărat, noi nu prea mult cunoaștem.

*

Eu am crezut că a fost datoria mea să scriu de aceia ce se vede și se vorbește, mai ales că dacă s-ar ști, în viitor nu s-a mai face.

Trebuie să ne ferim de tot ce împiedecă unirea deplină a neamului nostru, căci altfel ni-ar aduce prea multe suferințe.

90. POPORUL RUSESC ȘI ROMÂNIA

T. Țințar, în „România Nouă“, nr. 54, 24 martie 1918, p. 1

În ziarul *România Nouă* apar, adeseori, articole destinate Rusiei și în articolele acestea totdeauna e scris, că rușii (poporul rusesc) au batjocorit România, au rusificat Basarabia și au umilit neamul nostru. Acum, zice ziarul D-voastre, „Rusia mare și sfântă e moartă; și acum e momentul renașterii neamului românesc din Basarabia“.

E adevărat că moldovenii noștri n-au avut conștiință națională și deocamdată n-au nici acuma, însă trebuie să facem o deosebire între politica țarismului rusesc și cultura rusească, între rusificarea și răspîndirea culturii rusești. Trebuie să recunoaștem că cultura rusescă n-are nici o vină față de poporul moldovenesc, fiindcă fruntașii ei totdeauna, neconțenit și pretutindeni au luptat pentru libertatea diferitelor națiuni mici, care populează teritoriul imens al Rusiei.

Relativ la poporul rusesc, sîntem obligați să spunem, că nu e de vină nici el, pentru că singur a fost asuprit și niciodată, începînd de la secolul XVIII, n-a putut avea nici o influență politică.

Catastrofa de astăzi a dovedit cît de putrede erau temeliile țarismului și ocîrmuirii vechi rusești, încît însuș poporul rusesc a pus mîna la distrugerea țării sale și a jefuit comoara națională, a prădat fără știință binele său propriu. Spun și eu, că acum a venit ceasul renașterii naționale a Basarabiei și „moartea Rusiei“. Și în sufletul meu nu e nici o umbră de ură împotriva poporului rusesc, ci numai mulțumirea pentru cultura care o are și care n-a putut să rămînă fără influență asupra poporului moldovenesc în suta de ani trăită împreună în Basarabia. Desvoltarea culturală a poporului moldovenesc în suta de ani n-a încetat, însă a treptat * înainte, și deci acuma se începe o epocă nouă în viața ei, o epocă care va aduce roadă colosală din sămînța lăsată aci de ruși, dar o roadă special moldovenească, națională, care se va deosebi și de cultura rusească, și de cea românească, căci va fi moldovenească.

Și acum, cînd legătura între Basarabia și România va fi restabilită, cînd va fi format un singur stat românesc și un singur popor român, menirea Basarabiei în viața României va fi îndeplinită numai atunci cînd elementele culturii basarabene

(adecă elementele rusești) vor fi răspândite în România și prefăcute în mod național. Trebuie să amintim că acum Basarabia e o țară adevărat democratică, are vot obștesc, toate egalitățile și libertățile, că ocîrmuirea Basarabiei e stabilită pe principiile autonomiei, așa că singur poporul își caută de nevoile și trebuințele sale în „Zemsteve“, că comisarii (prefecții) n-au nici o putere activă în administrație și pot numai să protesteze împotriva Zemstevelor, luînd ordine din judecătoriile administrative. Asemenea rînduială, care o găsim și în cele mai înaintate țări, trebuie să fie luată ca pildă pentru celelalte părți ale României Nouă și Mare, de la Nistru și pînă la Tisa.

Eu înțeleg foarte bine, că *România Nouă* ca „organ de propagandă pentru unire“ e dator să lupte împotriva dușmanilor unirii. Însă nu văd cu ce scop lupta pentru unirea neamului nostru se preface în luptă împotriva poporului rusesc? Orișicum, în Basarabia locuiește o mîină de ruși; dacă România va fi pentru acești oameni o mamă vitregă, dar nu mamă bună, noi vom face din ei revoluționari și dușmani ai țării noastre viitoare, și deja în clădirea statului nostru vom asemăna cu țarismul rusesc, care înăbușea toată libertatea națiunilor, încît le oprea pînă și rugăciunea către Dumnezeu în limba maternă.

Noi trăim în veacul democrației și un bun naționalist e obligat să lupte pentru națiunea lui cu alte mijloace și să respecte individualitatea și națiunea altuia, pentru a fi respectat și el.

91. BASARABIA ȘI SLUJBAȘII EI.

Un ofițer moldovean, în „România Nouă“, nr. 54, 24 martie 1918, p. 2

Șezînd în tranșee am primit vestea, că Basarabia s-a declarat republică moldovenească și că de aici înainte nu mai are nimic cu Rusia.

Eu am crezut și n-am crezut. Cînd am sosit acasă și am cunoscut declarația *Sfatului Țării*, am înțeles că popoarele Basarabiei cu bună seamă sînt dezlegate și libere.

Deosebit de aceasta, am înțeles că în republica noastră este hotărît și îndatorit să fie limba oficială numai moldovenească, și toți slujbașii, de la cel mare pînă la cel mic, trebuie să fie moldoveni sau să știe moldovenește.

Însă tare nu-i bine, cînd pe hîrtie să declară una, dar de fapt se face alta.

Toate cancelariile și slujbele cele mari și cele mici din Baarabia sînt ocupate și astăzi de oameni străini, care pe noi n-au să ne înțeleagă.

În slujbele acestea sînt fel de fel de limbi și numai limba moldovenească „oficială“ e căzută, și ea tare rar se mai aude, parcă nici nu-i țară moldovenească.

Eu întreb: „Ce republică mai este țara noastră moldovenească, cu limbile ei străine?”

Cum se vede, noi sîntem atît de naivi, că străinii își bat încă și acum joc de noi.

În ziua de azi mulți moldoveni inteligenți de la bătălie au sosit acasă, și ei cu mare plăcere și dragoste vor purta funcțiunile pe care le poartă străinii.

Ei, sărmanii, caută posturi și pe unde n-au umblat și pe cine n-au poftit, dar toți într-un glas răspund: posturi de funcționari pentru voi nu-s.“ Cum așa, nu-s posturi de funcționari? Pentru frații noștri moldoveni toate ușile trebuie să fe deschise și pe dînșii trebuie de pus în locurile ocupate de străini!

A trecut vremea aceea, cînd pe noi, moldovenii, ne țineau cu ceasurile la ușa, cu căciula în mîină și n-aveam dreptate a spune un cuvînt.

Azi, noi, moldovenii, sîntem stăpîni pe țara noastră și noi singuri vom putea pune la cale toae lucrurile care ne trebuie, fără străini, care în tot momentul ne sapă groapă de moarte.

Acum, mult atîrnă de la povățuitorii noștri cei din Parlament și ei sînt datori să dezlege nodul cît mai degrabă.

Din parte-mi găsesc de cuviință ca povățuitorii noștri să facă prin țara noastră o cercetare, ca să vadă ce fel de persoane ocupă slujbele în țară? După ce se va fi făcut cercetarea., să fie poftiți toți slujbașii la Chișinău cu pașapoartele lor și aici să deie examen de limba moldovenească, și dacă din dînșii se vor găsi persoane străine, care nu știu ori nu vreau să învețe limba noastră, să se ia măsuri pentru înlăturarea lor.

Numai în acest fel se pot pune la cale bună, lucrurile noastre.

92. AMINTIRI DE PODOABA DRAGOSTII SUFLETEȘTI

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 54, 24 martie 1918, p. 2

Ce este dragostea la om pe pămînt? Dragostea la om e un duh de lumină, o podoabă și o floare a raiului în piept.

Cine de dragoste se stăpînește, pe acela raza luminii îl povățuiește și întunericul dinaintea lui pierе. De pornește cineva vreun lucru și dacă se pornește cu dragoste, cu bucurie se și isprăvește. Pentru dragoste nu este nici o greutate în lume, ca să nu fie biruită. Unde este îngerul dragostii, acolo și duhul unirii și al înțelepciunii se alipește și se încheagă o lumină cu o putere nemaipomenită. La om, dacă este dragoste, toată greutatea e ușoară.

Dar este vreun om în lume, care n-ar voi să petreacă într-așa lumină cu dragostea? Fiecare iubește dragostea, dar nu fiecare se folosește cu ea. Dragostea e înaintea ochilor fiecăruia, dar ca un soare ferbinte și n-o poți apuca cu mîna; că numai de suflet se lipește. Voința și înțelepciunea omului, se vroește mult s-o aibă, trebuie să se înțeleptească; prin înțelepciune se fearmăcă și se lipește de suflet și omul se preface în lumină.

Dragostea e cea mai scumpă peatră în lume, o peatră din cea mai potrivită în capul unghiului, dar ea e uitată chiar și de filosofii lumii; numai unde și unde s-atinge cîte unul de ea; s-atinge și tresare și iar o lasă în uiare.

Dragostea e o comoară neprețuită și s-au folosit de ea pînă acuma numai mucenicii, puindu-și sufletul pentru dragoste, dar s-o samene n-au cutezat nimenea, mai ales în vremile de pe urmă. Numai Scriptura puțin ne amintește, zicînd: de aș avea credință să mut și munții, dară dragoste nu am, nimica nu sînt.

Văzut-ai, frate române, ce se chiamă dragostea? Să ne-apucăm dar s-o descoperim, ca să vază toată lumea, cum e dragostea la noi. Omul fără dragoste nu-i om, ci viermele deșertăciunii, ocara lumii și defăimarea norodului.

Scumpă-i dragostea la om, și mult doresc ca românii s-o cunoască mai de aproape, dar ea lipsește nu numai la români, dar mai la toată omenirea.

O, dragoste scumpă, descopere-te la noi acuma, vino la neamul românesc osîndit, vino cît mai degrabă, căci numai tu poți să ne scoți în lume cu iubitul nostru nume. Lasă toată lumea să vadă că, după multă urgisire, ne-a luminat fericita dragoste de neam și de țară.

Dragostea-i cerească hrană,
Ce pe muritori hrănește,
Și-n cumplitele-i năcazuri,
Mîngîind îl sprijinește.

O, dragoste, cu scump nume,
De noi ce te depărtezi?
Pentru ce amarul nostru
Tu nu ni-l mai alinezi?

Vin, dragoste, mai aproape,
Și cu sfînta ta dreptate,
Tu ne-arată cin-ni-i frate.
Și-n cine inima bate?

Tu ai fost odată-n lume
În multe inimi române,
Dar de cînd te-ai depărtat,
Străinii ne-au înjugat.

Am dorit a noastră țară,
O dorim și astăzi iară.
Cumplit una ne muncește:
Dragostea ce ne lipsește.

Vino înc-odată-n lume,
Înger dulce, te iubim!
Vino, dar, căci fără tine
Noi nu putem să trăim.

93. STELUȚA STRĂLUCITĂ

Elena Dobroșinski, în „România Nouă“, nr. 55, 25 martie 1918, p. 1

Bate vînt de primăvară,
Și-mi aduce dor și pară,
După luna fericită,
După steaua strălucită.

Tu steluță strălucită,
Nu te-ascunde amărită,
Cînd vezi cîmpii dărămînd,
Și-auzi codri suspinînd.

Nu te-ascunde amărită,
Cînd vezi mintea obosită,
Cînd vezi inimi de Români,
Strînse-n pietre de păgîni.

Tu steluță strălucită,
Nu te-ascunde amărită,
Cînd plîng micii copilași,
Bieșilor români ostași.

Nu te duce-n lumea mare,
Cînd țara în chinuri moare,
Și ne spune că pierim,
Fără steaua ce-o dorim.

Vino, lună fericită,
Peste țara nimicită,
De mai vars-o rază caldă,
Cînd în sînge ea se scaldă.

Bate vînt de primăvară
Și-mi aduce dor și pară
După steaua strălucită,
După luna fericită.

94. UNIREA BASARABIEI

N. N. Alexandri, în „România Nouă“, nr. 59, 30 martie 1918, p. 2

Noi am înfăptuit cel mai mare eveniment, ale cărui consecințe sînt fără de număr: sîntem uniți cu țara mamă.

La 1859, pe orizontul politic al Europei s-a ivit deodată un om nou, care a cerut ca să fie recunoscut. Acest om era România.

În timp de 60 de ani, țara aceasta, unită din două principate slabe, s-a întărit și s-a impus respectului Europei. Acum ea caută să adune la sînul ei și celelalte țări locuite de fiii neamului nostru. Cea dintîi asupra căreia a căzut norocul, este Basarabia, care astăzi se unește cu România.

Binecuvîntat fie ceasul în care în mințile noastre s-a născut ideea de Unire! Urmările ei vor fi din cele mai binefăcătoare. Istoria va scrie acest act solemn cu litere de aur în paginile ei.

Să dea Dumnezeu ca acest act istoric să fie ca un sunet de alarmă pentru unirea tuturor provinciilor românești răslețite.

Cu Dumnezeu, și într-un ceas bun!

95. UN GLAS NOBIL

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 59, 30 martie 1918, p. 2

– Impresii –

E o zi de primăvară; soarele dezmiardă cu razele sale fețele cetățenilor pline de bucurie.

E o zi istorică, căci în *Sfatul Țării* se votează unirea cu țara-mamă, România.

Pe tribună se urcă unul după altul reprezentanții secțiilor și grupărilor parlamentare. moldovenii, mai cu seamă, vorbesc înfocat și cu tremur în glas, știind că scriu o nouă pagină în istoria neamului.

Și numai cei care eri au fost stăpîni, sau mai bine zis unealtă oarbă în mîna adevăraților stăpîni, a țărilor rusești, numai aceia nu s-au lepădat încă de ideile ce i-au stăpînit și i-au condus pînă la revoluție.

Și cu dînșii țin și aceia care odată cu noi au fost robi, care numai ieri, poate, au ajuns la viață de stat și vreau de-acuma să înghită pe alții, Bulgarii și Ucrainenii. Nemții chiar s-au ținut mai corect decît ceilalți, încăpățînați în ideile ce-au dominat pînă ieri.

Dar iată, se urcă la tribună reprezentantul națiunii nenorocite de veacuri, ca și noi, al națiunii poloneze. E domnul *Dudchievici*, care la deschiderea *Sfatului Țării*, în 21 Noemvrie, a dat o lecție frumoasă tinerilor români basarabeni. „Trăiască poporul moldovenesc domnitor, căci nu înțeleg ca poporul care a trăit, a stăpînit și acuma stăpînește aici, să nu fie domnitor; trăiască dar poporul moldovenesc!“. Aceste cuvinte au fost rostite de el atunci.

Acuma ține aciaș direcție: „Sunt fericit, a zis d. *Dudchievici* în ședința Unirii, să vă salut pentru pasul istoric ce-l faceți și prin care realizați dreptul popoarelor de a-și hotărî soarta, realipindu-vă la sînul maicei, de la care ați fost rupți prin silă o sută și mai bine de ani“.

Vifor de aplauzè acopere cuvintele calde, rostite de un suflet nobil, de un reprezentant al nației de cavaleri, atît de nenorocite, dar atît de vrednică de o soartă mai bună.

„Vivat Polonia!“ – strigă în ropote de aplauze, valul de moldoveni însufleșiți.

În pauză, deputații din bloc se grăbesc să-i strîngă mîna și să-i mulțamească pentru cuvintele sfînte. D. *Dudchievici* e mișcat, dar nu atît de mulțumirile ce i se fac, ci de bucuria, că azi se realizează măcar în parte, ideia veșnică pentru care a luptat cu atîta curaj, cu atîta eroism nația lui.

*

Și mă gîndeam: oare cînd va sosi ziua, cînd și reprezentantul națiunii române să spuie acestui popor: „Sunt fericit să vă salut, pentru că ați putut realiza visul vostru național?“

96. ROMÂNIA ȘI „CULTURA“ RUSEASCĂ

Constantin Popescu, în „România Nouă“, nr. 59, 30 martie 1918, p. 1

În numărul trecut al gazetei *România Nouă* s-a publicat un articol *Poporul rusesc și România* la care îi dăm următorul răspuns.

Mai întâi adevărim și noi „că moldovenii noștri n-au deocamdată conștiință națională“, ceea ce e firesc în urma unei educații de o sută de ani în sînul culturii poporului rusesc, care încă și azi își exprimă sentimentele naționale către țara lui prin devastări și omoruri.

Însă aceea ce scrie autorul despre „frunțașii ei“, pare că nu e tocmai așa. Credem că, sub numele de „frunțași“, autorul tîmîiază „marii scriitori ruși“, printre care noi, cu durere constatăm, că nu știm nici unul care ar fi luptat cîndva, cîtva sau cumva pentru libertatea moldovenilor.

Noi nu vorbim despre „politica țaristă“ față de neamul nostru, căci pentru aceasta ne-ar trebui să răscolim istoria mai veche, pe care d-l *Țânțar* trebuie s-o cunoască bine, pe cînd noi de loc nu putem înțelege articolul d-sale, influențat de umbra culturii „poporului rusesc“ față de armata românească, care ne-a mîntuit din pericolul acestei culturi.

Nimeni n-ar fi contra adăpărei noastre din cultura oricărui popor, fiindcă chiar de la un Țigan, cîteodată înveți ceva, dar cînd după o încercare să introducem la noi ceva din cultura poporului rusesc, am fost nevoiți să strigăm: „Săriți fraților, că ne prăpădim!“ – tocmai această lecție, dată de amatorii culturii rusești, trebuie să ne învețe, ca să nu o mai repetăm încă o dată, mai ales cînd vedem că cultura României cîtuși de puțin a stat mai sus, mai cinstit și mai frumos decît cultura „poporului rusesc“, și pe cîtă vreme am avea posibilitatea de a ne adresa direct către acelea popoare, cu care rușii s-au purtat așa de omenește, că încă este o întrebare de a mai sta careva popor civilizată cîndva de vorbă cu ei.

Deosebirea ființei noastre ar fi putut-o vedea și d. *Țânțar* de-atîtea ori. Dacă nu altădată, cel puțin atunci cînd zeci de ani de voluntari ardeleni se aruncau în focul luptei de bună voie pentru desrobirea fraților lor, pe cînd regimente întregi de ruși fugeau de la front, lăsîndu-și țara pradă dușmanului, iar ei mergeau să o prade în altă parte.

Sărmana Rusie, ni jele și nouă de ea, dar nu o plîngeam, pe cum nu vom plînge niciodată după un copac care face roade rele. Ne vom sili însă din toată puterea a ne scutura sulfletul și praful acestei culturi, care este atît de străină caracterului nostru românesc.

În opera noastră de renaștere nu vom asupra micile națiuni conlocuitoare, pentru că românul iubitor de drepturile lui știe cînti în acelaș timp și pe ale altora. De vrea cineva să se convingă despre aceasta, poftescă a întreba pe turcii din Dobrogea, care trăiesc mai bine ca cei din Turcia, țara lor. Nu ne sfiim însă să o spunem, că vom duce cea mai aprigă luptă cu toți aceia, care se vor dovedi potrivnici intereselor și drepturilor noastre naționale.

Sînd astfel lucrurile, vom merge cu fruntea înălțată spre ținta noastră și nu ne vom mai speria de revoluționarii d-lui *Țânțar*, care vor trebui să ție minte că aici toată palma de pămînt e sfințită de sîngele voievozilor, al strămoșilor noștri, și că prin urmare avem tot dreptul a ne socoti stăpîinii lui legiuîți.

97. DATORIA NOASTRĂ

VI. Cazacliu, în „România Nouă“, nr. 60, 31 martie 1918, p. 2

S-a împlinit visul strămoșilor și dorința noastră:

S-A FĂCUT UNIREA!

Viața este un șir de cetății, pe care trebui să le capeți cu forța și să-ți așterni drum spre dreptate. Și ca să biruiești cetățile, trebuie să fie un plan bine chibzuit, ca să știi cum să dai lupta și să fie izbîndă. Dacă s-a îndreptat luptă după un plan greșit, aproape totdeauna ești biruit, dacă nu pe toată vremea, apoi pe o lungă durată, pentru că încordarea sufletului tot slăbește mereu și rezultatul frumos și mult dorit se depărtează.

Dimpotrivă, lupta dusă pe un drum drept și încoronată cu izbîndă încordă sufletele și mai tare, pentru a birui toate greutățile.

Revoluția rusească a trebuit să biruiască cele mai grele probleme – naționale și sociale. Va să zică, democrația rusească avea să dea două puternice și crîncene asalturi. Ca aceste asalturi să aducă folos și izbîndă, trebuiau făcute pe o bază puternică: minte, sinceritate, putere și bună chibzuială.

Dară, în trecut, despre naționalism prea puțin s-a scris, pentru că firea Rusului mai nici nu vrea să cunoască nevoile naționalităților. Din nefericire, sau fericire, chiar la începutul revoluției, între conducătorii ei s-au strecurat oameni cu puțină sinceritate, cu minte și cinste – sub semnul întrebării. Acest element a apucat cîrma revoluției în mîinile sale și a îndreptat-o pe drumuri rele.

S-a apucat de chestia națională și nu a hotărît-o, n-a sfîrșit una și-a apucat să dea un grozav asalt asupra chestiei sociale. Dară rîndurile puterilor erau slabe, pentru că au rămas nemulțămite cu hotărîrea națională. Naționalitățile s-au apucat singure să-și clădească casa lor, iar rușii, rămași singuri, au apucat drumul prăpăstiei.

Noi moldovenii, fiind subjuțați, demult am simțit drumul nostru, pentru că părinții noștri ne spuneau neconținut despre acest drum. Și la începutul revoluției noi îndată l-am cunoscut, și cu credință în dreptate ne-am pornit pe drumul acesta, mînați de glasul neamului și de nevoile poporului nostru. Noi am simțit și am cunoscut că, numai biruind cetatea din cale, poți ataca cetatea mai îndepărtată.

Dară, tot glasul poporului strigă că vrea pămînt și pîne, tot glasul poporului ne spune că îl înădușă sărăcia și nevoia. Poporul hotărît ne spune că el vrea să fie adevăratul stăpîn pe acest pămînt românesc și sfînt; poporul spune, că el vrea să taie brazdele ogorului, că roada muncii să fie a lui și fiecare să trăiască după dreptate.

Deci sufletele și simțirile noastre nu trebuie să slăbească, puterile noastre nu trebuie să se împutineze.

Dimpotrivă, noi trebuie să știm și să ținem minte că avem de biruit încă o puternică cetate, pe care sfărîmînd-o am da pămîntul în mîinile plugarului, care este soarele țării de la care se încălzește toată suflarea. De aceea, simțirile și sufletele să le încordăm mai tare; puterile noastre, care s-au înmulțit, să le organizăm bine și să croim un plan de luptă bine chibzuit, după care într-un ceas bun să ne repezim cu o lovitură puternică, ca să fărîmăm lanțul care va slobozi pămîntul aceluia, căruia i se cuvîne.

Deci la muncă chibzuită, și la luptă încordată, pentru țară și neam.

98. RAZELE DE LUMINĂ ÎN SAT

Învățătorul I. Arhip, Ciuciuleni, țin. Chișinăului, în „România Nouă“, nr. 60, 31 martie 1918, p. 2

Învățătorii din satul Ciuciuleni, copiii școlari și mulți săteni au prăznuit o mare serbare: vreo zece zile în satul nostru au stat trei învățători de peste Prut: d-nii *Țoni*, *Apostolescu* și *Ștefănescu*. Bine cunoscînd timpul istoriei de astăzi și avînd cea mai mare și frumoasă iubire de neam, ei lucrară ziua, lucrară seara. Ziua dete lecțiuni prin școli, vorbeau cu sătenii, seara se adunau învățătorii și învățătoarele și se făceau citiri din literatura națională. Truda lor n-a rămas în zadar. Cu ce dragoste, cu ce bucurie ascultau copiii lecțiile de istorie ținute de ei; ce haz făceau, auzind poveștile din *Creangă*, și cît de triști au rămas, cînd în clasă a sunat: „Rămîneți cu bine, – acuma plecăm în țară!“.

Au simțit și învățătorii o nouă și frumoasă clipă în monotonica viață zilnică. Adunările ne dădeau chip a cunoaște mai de aproape nemuritoarele lucrări ale poeților moldoveni, a cunoaște starea școlilor de peste Prut.

I-au cunoscut pe dînșii și sătenii. La 18 Martie, într-o școală împreună cu sătenii și copiii școlari, s-a petrecut o serbare. Corul, organizat de d. *Apostolescu*, a împlinit cîntece naționale, copii au rostit poezii, iar d. *Țoni* a vorbit despre istoria neamului. Mirarea oamenilor n-avea hotare; ei stau neclintiți, căci în casa lor așteptau să asculte ceva tot rusește...

Numai un om bătrîn, lăcrămînd, a zis: „A dat Dumnezeu și nu mai este rușine a vorbi pe limba noastră!“.

Așa dar, strălucitoare și sfinte scînteii ați asvîrlit voi, frați învățători, în inimile tuturor. Voi v-ați dus de la noi, dar credeți, că cuvintele voastre au răsbătut în toate unghiurile sufletului. În ceasurile cele mai grele noi vom ști, că pe dealul sămănăturii de lumină, noi nu sîntem singuri, că mîna de ajutor e spre noi cu putere și dragoste întinsă.

99. PROBLEME NOUĂ

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 61, 1 aprilie 1918, p. 1

Clipele prin care trece azi neamul românesc sînt extraordinar de însemnate. Fără îndoială, ne aflăm în fața unei pagini nouă din istoria noastră, încă deschisă, dar care degrabă va fi scrisă. Fi-va o pagină glorioasă, ori nu ne va spune nimic nou?

Aceasta depinde de noi înșine.

Într-adevăr, situația politică și frămîntările de azi ale întreg neamului românesc, sînt foarte potrivite pentru realizarea idealului național. Ea s-a început mai curînd decît s-a așteptat și dintr-acolo, de unde niciodată nu s-a crezut să se înceapă: de la Basarabia.

Și avem nestrămütata credință că se va termina numai cu Basarabia. Chestiunea națională s-a pus în discuțiile lumii întregi și cere să fie hotărîtă.

Pînă ce ea nu va fi hotărîtă odată, nu vor înceta războaiele. Și credem că lumea va ajunge la înțelegere, că nu se mai poate vărsa sînge în zadar, pentru ceea ce se poate determina prin discuții, care să se bazeze pe principiul mare al dreptului popoarelor de a dispune de soarta lor.

Așa dar, avem nestrămutată credință, că idealul nostru național se va realiza pe de-a-ntregul și în curînd.

Și tocmai după realizarea acestui ideal vom fi puși în fața unei ere, a cărei istorie va fi făcută de noi. De aceea și spun, că va depinde de noi ca pagina nouă de istorie să fie o pagină glorioasă. Glorioasă nu prin lupte strălucite, nu prin revoluții mari, ori prin altceva, glorioasă prin opera culturală pacinică, care va trebui să se desfășoare și la care va trebui să fie chemat întreg poporul românesc.

Însă, ca să poată ajunge la aceasta, ca toți românii să producă cît de mult cu putință, e nevoie să-i punem pe toți în împrejurări favorabile pentru muncă rodnică. Și aceasta se va putea face numai prin alcătuirea politică a țării pe cele mai democratice și în aceeași vreme prudente principii, pe de-o parte, și prin spiritul sănătos care ar pătrunde știința, literatura, arta, în scurt, toată cultura românească, pe de altă parte.

Pentru a se putea înfăptui cea dintîi parte a problemei, trebuie ca democrația română din toate părțile să se unească înfii într-un singur partid politic. Trebuie ca alcătuirea politică a României viitoare să fie pătrunsă de o singură idee; în alcătuirea așezămintelor să se vadă aceleași principii; trebuie să fie potrivită cu împrejurările locale.

Centralismul trebuie să dispară și să fie înlocuit prin descentralizare, care singură se potrivește cu ideile democratice.

Pentru îndeplinirea părții a doua a problemei noastre, va trebui ca toate instituțiunile științifice și culturale să-și unească munca în direcția pomenită. Căci nu e destul să avem o Academie științifică, care ar sta în rînd cu academiile altor popoare. Trebuie ca să popularizăm știința, trebuie să creștem masele poporului nostru, dîndu-le o cultură națională sănătoasă.

Opera aceasta s-a făcut cu mai multă stăruință și izbîndă în Ardeal și Bucovina. Iar în Regat și la noi în Basarabia s-a făcut în această privință foarte puțin. În Basarabia, de altfel, împrejurările nu îngăduiau. Dar în Regat, după părerea noastră a basarabenilor, dacă nu s-a făcut o crimă cu poporul românesc, apoi cel puțin s-au făcut greșeli neiertate, care trebuiesc ispășite.

Ridicarea culturii va avea o influență deosebită și asupra stării economice a țării, și aceasta la rîndul ei va ajuta mult la propășirea culturală. Și toți care doresc fericire și slavă poporului nostru, vor trebui să lucreze din răspuțeri pe terenul arătat.

Așadar, unirea puterilor democratice ale poporului românesc pentru înfăptuirea netedă a reformelor politice, și unirea tuturor puterilor culturale și economice pentru alcătuirea unui traiu bun al întregului neam. Iată problemele ce așteaptă deslegare.

100. SCRISOAREA UNUI ȘCOLAR DE LA ȚARĂ ¹⁴²

Elevul Gheorghe Cuciac școala Cocorozeni, țin. Orheiului, în „România Nouă“, nr. 61, 1 aprilie 1918, p. 2

Bunii moldoveni cred că trebuie să fim alăturați de România, că românii ne sînt frați nouă și noi lor, că noi sîntem dintr-un sînge cu românii și nouă foarte ne place și învățatura care o învățăm, pentru că-i limba cea care o grăim acasă cu părinții noștri. Și noi înțelegem toate cele ce învățăm la școală și toate ce ne spune buna Domnișoara noastră Învățătoare. Și noi trebuie să ne sîlim și să ne tragă inima să-nvățăm, că noi credem c-am fost întunecați de ruși, dar acuma credem că vor să ne lumineze. Vor să ne ducă de la rele la un falnic viitor.

101. GLASUL PREOTULUI

Preotul Nicolae Stadnicov, comuna Țințăreni, în „România Nouă”, nr. 61, 1 aprilie 1918, p. 2

Ziua de 26 Februarie 1917, ziua cînd s-a dat libertatea pentru toți locuitorii din țara rusească, toată preoția o numea „Sărbătoarea Sărbătorilor“, fiindcă în ziua aceea s-a făcut desrobirea bisericii din jugul țarismului și sinodului[Bisericii Ortodoxe Ruse].

Preoțimii i s-a dat libertatea a lumina poporul fără nici o frică, cum a-i aduce cunoștință ce se făcea în țara noastră, cu ce hoți (*Rasputin* și alții) se cîrmuia biserica etc... etc... În timpul țarismului poporul era întunecat și astfel nu putea să fie, pentru că cine își punea viața pentru luminarea țării, trebuia să se ducă acolo „unde Macaree nici vite nu alungă“, – cum zice o vorbă rusească.

Biserica și preoțimea trăgea multă și mare nădejde, că poporul liber va fi ascultător și doritor de povața oamenilor luminați.

Am avut cu toții mare părere de bine, că acum preoții au puterea de a lucra și a deștepta pe lângă biserică pe toți poporenii.

Bolșevismul însă ne-a spulberat nădejtile și numai oștirea României ne-a putut scăpa de el.

Biserica și preoțimea este acum în stare să-și îndeplinească chemarea.

Acum este momentul pe care l-am așteptat de atîta vreme, ca să se îndrepte fărădelegea, care s-a făcut la 1812, cînd s-a despărțit Basarabia de mama ei, România. Mulți vor spune că poporul a fost luminat de noi foarte bine în timp de 106 ani.

Dar eu gîndesc că asemenea luminare să nu deie Dumnezeu la dușmanii mei! moldovenii au fost siliți a învăța limba rusească. moldovenii nu au avut noroc a asculta limba mamei în școală și în biserică. Trupul lor a fost la Rusia, dar sufletul la mama România.

Aceasta o mărturisesc eu, ca fost învățător în sate moldovenești.

Basarabia acum are nevoie de oameni inteligenți, de oameni luminați, de oameni plini de energie. Asemeni oameni sînt, dar nu știu de ce tac în momentul acesta?

Ce face preoțimea, lumina satelor? Lumina lor în loc să lumineze pe toți, în loc să aducă la cunoștința adevărului pe cei rătăciți, arde sub masă, nimeni n-o vede pe ea.

Lacrămile strămoșilor, sîngele lor, și sudorile lor, stoarse de cînd s-au răzlețit de mama România, nu mă lasă să tac.

Și nimeni din Basarabia, care trăiesc cu munca și sudoarea moldovenilor, care trăiesc pe pămînt udat cu sînge și lacrimi, n-are dreptul să tacă.

Acum este timpul să ne învățăm a trăi românește și a uita timpurile țarismului.

Noi știm că rusificația în Basarabia s-a făcut prin școli și biserici, și acum naționalizarea trebuie să se facă asemenea tot prin școală și biserică.

Dacă avem să lucrăm împreună cu conducătorii din România, Ardeal și Bucovina, toți inteligenții cu toată energia pe care o avem, dacă vom sfărîma toate pietrele ce le întîlnim pe drum, atunci și poporul întunecat va deschide ochii și va înțelege că omul luminat poate să facă mai mult, decît cel întunecat.

Dacă dorim să fim socotiți de adevărați luminători ai poporului, noi trebuie să ne apucăm de lucru cît mai repede, căci pe urmă va fi tîrziu și greu.

102. TRĂIASCĂ UNIREA!

M. Minciună, deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă“, nr. 66, 7 aprilie 1918, p. 1

Ceasul atît de mult așteptat, astăzi a sosit. S-a împlinit visul, de jalea căruia, după cum zice poetul, ni-au răposat și moșii și părinții.

Și noi uimiți de această clipă măreață, am pierdut acum cuvîntul.

Lanțul a căzut, s-a risipit întunerecul robiei și Prutul de lacrimi și suspine s-a prefăcut astăzi în rîul bucuriei, căci aici după atîtea zbuciumări și răzlețire, noi ne-am îmbrățișat frații.

De astăzi înainte între noi nu mai sînt munți, nu mai sînt ape, nu mai este nici o putere pămîntească care ar putea să ne despartă. Un suflet sîntem și o viață.

O, cine ne va spune fericirea noastră?

Și, dacă pînă acuma chiar în mijlocul nostru s-au mai găsit de acei nenorociți, care în întunerecul nopții de veacuri nu puteau afla calea adevărată, apoi astăzi, la lumina a-tot-cuprinzătoare a soarelui care ni-a răsărit, ei vor înțelege rătăcirea lor și cu lacrimi de pocăință vor alerga la picioarele Maicii noastre.

N-avem alt gînd, n-avem altă simțire, n-avem alt cuvînt, decît: Trăiască România Mare! Trăiască unirea între toți românii de pe fața pămîntului!

103. NOUĂ CUMNAȚI ȘI DOI FRAȚI

George Mare, Deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă“, nr. 68,
10 aprilie 1918, p. 2

– Legendă pentru zilele noastre –

Din vechime se spune, că într-o țară mare și bogată trăia un om cu femeia sa, îndestulați de toate avuțiile pe pămînt. Și erau și fericiți, căci aveau și copii moștenitori: 9 fete frumoșele. Cînd a venit vremea, aceste fete se mărită. Părinții sînt veseli că au măritat fetele și de-acum înainte au să se puie pe muncă toți împreună a mări averea și bogăția, așa se și părea că va fi!

Frumoase zile petreceau bătrînii părinți și cu cei 9 gineri.

Gospodăriile și averile lor creșteau. În petreceri și veselii, în dragoste și bucurie trecea vremea acestor oameni.

Vecinii se uitau cu rîvnă la ei.

Se întîmplă odată că acești 9 cumnați să plece cu nevestele și copiii lor la un drum, spre o mare afacere. Au ajuns, a răușit afacerea și s-au pus pe petreceri. Dar nu știi de unde s-au arătat doi lupi, pornind spre ei. Cei 9 cumnați, deși se iubeau unul pe altul și trăiau bine între sine, în loc să se ajute unul pe altul a alunga lupii, au început a fugi care încotro a putut, numai să scape el cu zile. Și ce s-a întîmplat cu dînșii?! Doi lupi i-au rupt pe toți.

Această familie a fost sfîșiată și au risipit toate bogățiile și averile. Între acești oameni era trai bun, dragoste, dar toate astea erau numai deasupra.

Tot atunci și tot pe locurile acelea trăiau doi frați. Din oarecare motive ei s-au certat și de mult timp nu vorbeau. Părinții lor erau întristați că doi feciori au și aceia trăiesc în sfadă, în neunire.

Vine vremea că acești doi frați, care nu-și dădeau nici „bună ziua“, să se întâlnească la o răspîntie prin păduri, unde au fost înconjurați de 9 lupi flămînzi, gata să-i mănînce.

Sîngele de frate, la o așa mare primejdie, s-a trezit în ei. Cei doi frați s-au pus spate la spate și s-au apărat de cei 9 lupi, ieșind biruitori.

*

Ce mult adevăr din această legendă s-a petrecut în viața poporului nostru zilele din urmă!

Ziua de 27 Martie 1918 este însemnată pe veci în istoria neamului nostru ca o zi sfințită și măreață, în care s-a dovedit că sufletul de frate nu a putut fi amorțit, și la întrebarea *Sfatului Țării*: „Unire cu România sau moarte“? – deputații, aproape toți, de un sînge și suflet, s-au pus spate la spate și au votat pentru „Unire“.

Cînd d. Președinte al *Sfatului Țării*, în ultimul moment a pus întrebarea fiecărui deputat, mulți frați din fracția țărănilor au votat ca adevărații frați – pentru Unire, și așa au biruit pe toți lupii flămînzi.

Unde-i unul nu-i putere,
La nevoi și la durere.
Unde-s doi, puterea crește,
Și dușmanul nu sporește...

Rusia uriașă, compusă din 9 cumnați, – cînd s-a arătat dușmanul, fiecare neam a apucat-o pe alt drum și Rusia s-a risipit.

Deci, fraților români! Cu unire și frăție, la lucru, ca și în viitor să biruim orice greutate ne va sta înaintea noastră! Numai prin unire și muncă ne vom mări puterea și averea neamului nostru.

104. SOCIETATEA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ DIN CHIȘINĂU

Justin Ștefan Frățiman, în „România Nouă“, nr. 69, 11 aprilie 1918, p. 2

În ziua de 1 Aprilie a.c., conform înștiințării făcute prin gazete, s-a ținut a doua ședință a societății istorice și literare din Chișinău.

La această ședință au luat parte, pe lîngă mai multe persoane locale, pentru înfiia dată și un număr de harnici învățători de peste Prut.

D. prof. *Frățiman*, președintele, a făcut cunoscut pricinile neapărate a înjghebării acestei Societăți și anume:

Trebuința ca monumentele istorice să fie păstrate pentru viitorime, împreună cu toate dovezile, ca: documente, odoare din biserici, scrieri vechi românești etc., care chiar și acum în prezent se înstrăinează din țară de către dușmanii neamului nostru. Cum, de exemplu, cazul cu *Evangelia* dăruită mănăstirei Căpriană de gospodarul Moldovei, *Petru Rareș* la 1642, scrisă pe pergament și acum dusă în Rostov, cum ni se spune; pentru mai asigurata ei păstrare!...

Apoi necesitatea de a face săpături prin corgane și măguri, în care se păstrează urme de obiecte și vase, foarte prețioase prin vechimea lor. S-a citat corganul din satul Măgura (ținutul Bălți), în care cu toată probabilitatea se păstrează chiar poate și vase antice, ce neapărat trebuiesc strînse într-un muzeu, unde să se vadă urmele istoriei trecute.

S-a emis părerea că corganul din Măgura poate să ne descopere urmele Sciților sau altor neamuri, ce au viețuit în țara noastră și acest corgan poate să fie identic cu corganul Culi-Oba din vechiul Penticapeu (astăzi Kerciu), lângă Marea Azov.

Apoi s-a atras atențiunea că nu ne putem lăuda că cunoaștem poporul nostru, pînă cînd nu vom ști producțiunile geniului său și pînă cînd materialul folkloristic, în care s-au cristalizat toată suferința, toată speranța și idealurile poporului român nu va fi adunat, sistematizat și studiat.

Pentru toate acestea, Societatea se va îngriji de organizarea unui muzeu regional în Chișinău, unde se vor păstra toate obiectele privitoare la istorie, artă și literatură.

Societatea își ia obligațiunea a pune descoperirile făcute la cunoștința doritorilor, publicînd un *Anuar*, a cărui apariție va fi în fascicule lunare sau trimestriale, după însemnătatea și bogăția materialului.

Apoi, d. prof. *I. Nistor* a dat citire Statutului alcătuit în acest scop de o comisiune ad-hoc, și care, cu puține modificări, în urma discuțiunilor urmate, a fost votat în unanimitate.

Așteptăm ca bunii români și alți iubitori de știință să se grăbească a se înscrie în societate și a contribui din toate puterile la ajungerea scopului urmărit de ea.

105. PENTRU ZILELE DE ACUM

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 70, 12 aprilie 1918, p. 2

Marea vieții omenеști de viforul ispitelor se înalță și corabia lumii se zguduie în valurile urgiei negre și nu poate da de liman, ca să se-ndrepte, să se dreagă.
Durere mare pătimește dreptul și nu are cui să se plîngă.
Căci lumea întru Cel rău zace...

*

Au fost urgii și iar urgii; au fost nedreptăți și iar nedreptăți, căci un întunecat mai mult poate strica decît o sută de înțelepți a tocmi și a îndrepta. Și cine poate să-l deshoalbe pe cel neînțelept, cînd lumea întru Cel rău zace?!

Lumea stă într-ale lumii și puțini de-ai lumii pricep, că Ceriul dă lumină. Vrajba lumii ridică nouri negri și astupă raza ce lucește în țara noastră.

Vai de acela care ațîță focul în vremuri viforoase, că va fi mistuit, cu tot neamul lui.

*

Să fie de acum lumină în România Nouă. Destul a fost noapte, în care numai lupii dobîndeau vînat. Noapte a fost în țară, noapte în jurul ei. În groapă și prăpăstii românul cădea. Doar o steluță sfîntă a prins a ne lumina, dar ciuful cel de noapte iarăș vrea să ni-o ia.

Ardealul cel ispitit în vreme de ispită mult ne-a ajutat, cu cuvîntul și cu cărți, cu gazete, cu dreptate. Cine-a pune pedici organului și gazetei *România Nouă*, acela nu-i vrednic de nume românesc...

Lumea zace în boală grea și în păcate de moarte. Cuțitul stă la gît; sîngele e ca roua pe pămînt. Frații se mănîncă între olaltă. Pieri dragostea de țară. Dușmanii își ascut dinții să ne rupă ce avem mai sfînt, să ne-ngroape în pămînt. Cine însă în vremuri de nevoi are să steie neotrăvit? Ardeleanul ispitit, stîlp de frate neclintit! Cine, întîi în vremea fierberii cei grozave, în Sala eparhială, în luna maiu, cu glas mare și puternic a cîntat Imnul național? Cine întîi pildă în fapte au arătat, cînd cîntam: Hai să dăm mîna cu mîna!

Noi pricepem toate și știm unde-i dragostea de frate. Am trecut prin mari ispite. Ispite stau înaintea noastră. Răstigniți am fost pe cruce. Rana nu s-a vindecat. Balsam nu-i. Doctori n-avem; geme țara înădușită. Aici vrajbe și nevoi. Nouri negri tot ne vin, cu amar și cu nevoi. Vînturi seci usucă lumea. Praful întunecă seninul. Ispititorul își face cheful și noi frații ne mîncăm. Pătîmește omenirea. Patimi grele și la noi.

Țînta noastră una fie: să scoatem frații din nevoi! Numai cît pentru aceasta, luptă și trudă mare se cere. Căci lumea întru Cel rău zace.

106. SĂ ÎNTĂRIM UNIREA

Preotul A. Murafa, în „România Nouă“, nr. 71, 13 aprilie 1918, p. 1

S-a împlinit mîndrul vis: România și Basarabia, răzlețite de dușmani, s-au întîlnit din nou, împreunîndu-se pe vecie.

Fie binecuvîntat acest moment sfînt! Actul de la 27 Martie e o trecătoare zidită peste prăpastia neagră spre îmbrățișarea țărilor de acelaș sînge.

Mă simt prea fericit, și sincer sârbez acest moment în sufletul meu.

Dînd laudă Ziditorului prea înalt, mă întorc cătră El c-o rugăminte: Doamne sfînte, Doamne sfînte, lungește-mi viața, să pun și eu a mea pietricică în clădirea nouă și să privesc cu ai mei ochi înfăptuirea mîndrului vis...

Prea mare fericire ni-a trimis Stăpînul lumii, nouă românilor de aici. Dar și grea sarcină a căzut pe umerii noștri și o răspundere mare cătră istoria viitoare.

Noi, românii de azi, clădim România Nouă. Noi începem istoria viitorului. Și vai de noi, de vom fi dușmanii României Nouă! Blăstămul vecinic va fi pe capul nostru.

Conducătorii clădirii sînt datori să ia seama bine și după sine și după cei mai mici muncitori, căci ei țin în mîinile lor soarta României Nouă.

Ei sînt datori să treacă pe toți lucrătorii clădirii prin sîtă cît mai deasă, ca fețe șirete și mîni necurate să nu s-atingă de zidurile sfînte.

Mie nu mi teamă de dușmanii străini, care de mult stau la răs_pîntie și le cunoaștem gîndul. Dar mi teamă de dușmanii casnici, de frații stricați la suflet, care totdeauna sînt primejديوși în vremile de prefaceri.

Cu adevărat, clipa de azi, cînd surorile trebuie să se cunoască spre a-și întocmi casa cea nouă de împreună viețuire, este însemnată foarte.

De felul cum se poartă unii față de alții frați care s-au întîlnit, de vorbele și faptele pe care le săvîrșesc înaintea norodului de la sate, atîrnă închegarea pe veci a Unirii. Și iarăș, nimic nu strică mai de grabă lucrul bun care s-a săvîrșit, decît nesocotința prostească a unor oameni ușurateci, lipsiți de simțire și de evlavie pentru faptele mari.

Fericirea și norocul nostru este astăzi în noi înșine. Acum nu ne mai putem căina asupra străinilor, cum am făcut-o vreme îndelungată. Stăpînirea lor vrăjmașă s-a risipit și în locul ei s-a așezat dreptul nostru de-a ne orîndui viața.

Orice suferință sau nedreptate se va ivi de aici încolo în casa noastră, ea nu mai trebuie căutată aiurea, decît în vinovăția noastră. După cum spune și la fabulă, că cele mai multe rele nu ne vin de la străini, ci ni le facem noi înșine, cu moravurile cele păcătoase și stricătoare de rînduială înțeleaptă.

Precum se strică pînea, cînd o cuprinde mucegaiul, așa se întîmplă și cu frații, cînd între ei pătrunde duhul răutății.

Prin vina nemernicilor se aruncă sămînța îndoielii prin purtările lor sumețe și nedrepte, sufletele neapropiate încă se depărtează unele de altele și se sapă prăpastia întunecată, care surpă legătura cea sfîntă.

De aceea, înfăptuirea adevărată și statornică a unirii noastre, cere multă înțelepciune, pe care n-o pot avea decît românii însuflețiți de iubire cătră patria lor.

Această înțelepciune se cade s-o aibă întîi sora cea mare, căci ea trebuie să povățuească pe calea dreptății pașii surorii mai mici. De la ea se așteaptă jertfa cea curată.

Și ea este datoare să curețe putregaiul, ce se cuibărește în casa cea nouă.

Destulă stricăciune a făcut acolo, în lăcașul vechiu, aducînd nenorocire și plîngere amară în cuprinsul țării.

Răii și stricații n-au loc la masa curată a praznicului nostru. Ei trebuie gonîți cu sunet din ograda sufletului nostru, ca să n-o spurce cu întinăciunea vieții lor otrăvitoare.

Căci aceștia sînt otrăvitorii maicei noastre sfinte.

Să piară dintre noi, precum piere fumul.

Sora cea mică, Basarabia, încă are crezare, căci ea e crudă și slabă. Nevoile ei sînt multe și puterile puține. Dar are sufletul curat, sufletul strămoșesc moștenit de la Ștefan Vodă cel Sfînt și nebiruit...

Pentru această pricină, el nu trebuie întinat cu păcatele unor netrebnici, pripășiți cu vîlvă printre norodul nostru blînd, ci să fie încălzit la flacăra virtuților curate aducătoare de lumină și coborîtoare de dreptate.

Numai așa se va întări Unirea.

Altfel, se năruie altarul înălțat cu atîtea lacrimi și nădejdi sfinte.

107. MĂNĂSTIRILE BASARABIEI

Justin Ștefan Frățiman, în „România Nouă“, nr. 71, 13 aprilie 1918, p. 2

– Au fost rustificate. Ele trebuie să devină din nou naționalizate –

Încăpută pe mîini străine, Biserica Basarabiei a fost întrebuințată ca o unealtă pentru rusificare. Mănăstirile românești, înființate de Domni evlavioși și de credincioși cu dragoste creștinească, au fost luate în stăpînire de ruși. Chiar în anii din urmă, arhiepiscopul de acum, *Anastasiu*, a desființat două mînăstiri românești: Japca și Călărășanca, aducînd întrînsele călugărițe rusoaiice de peste Nistru (eparhia Hotinului).

Îmi aduc aminte, cum bătrînul egumen de la mănăstirea Japca, marele iubitor de neam, părintele *Porfirie*, după ce i s-a sfințit biserica nouă, lucrată de el în Japca,

după ce a ascultat rezoluția și hotărîrea Vlădicăi, ca călugării să părăsească mănăstirea, a plîns cu lacrimi, ca un copil, și nu se mai poate ogoi.

Și ceilalți călugări, care au lucrat la acea mănăstire și care așteptau ca tot acolo să împlinească și cea de pe urmă datorie omenească, au plîns cu părintele *Porfirie* împreună, cînd blagocinul mănăstirilor din Basarabia, părintele *Teognost*, a venit în mănăstire cu călugărițele din eparhia Hotinului și-a azvîrlit din chiliile călugărilor, bulendrele lor. Au gîndit dînșii să protesteze, dar cui și cum? N-au găsit nici un mijloc, pentru protestare și supuindu-se hotărîrei înaltului Vlădică au început a umbla din mănăstire în mănăstire, cerșind ca să fie primiți în ele, fiindcă mai în toate mănăstirile stareții sînt ruși. Așa, în mănăstirea Dobrușa, stareț este *Antim*, un Rus adus din Siberia, de episcopul *Isachie*. În mînăstirea Hîrjauca, stareț este *Nicolae* de naștere Bulgar. În Mitropolia Chișinăului, iconomul este Rus, *Ghenadie Robeja*, din satul Sancalenca, gubernia Cameneț-Podolsk. În Mănăstirea Căpriana, stareți sînt niște ruși, *Iacob* și *Pitirim*.

Acești stareți au vîndut la ruși: 6 cruci de argint aurite, din care una era cu lemn sfînt, două Evanghelii mari, îmbrăcate în argint aurit, între care una scrisă pe pergament și donată mînăstirei de gospodarul Moldovei *Petru Rareș*, două potire mari aurite și racla de argint cu sfințele moaște ale sfinților mucenici: *Kiric*, *Iulita* și *Gheorghe*.

Așîderea, din averea mișcătoare a mănăstirii s-au vîndut: 40 vase mari cu vin, 3000 puduri de pîine, 50 porci mari, 100 porci mai mici, 8 boi, 70 care cu fin, doage de gospodărie în valoare de 4000 ruble, varză tot de aceeași valoare.

După părerea noastră, este necesar imediat să se ia măsuri ca aceste lucrări istorice, care sînt de glorie nu numai pentru noi, dar pentru tot neamul românesc, să fie aduse înapoi. Stareții *Iacob* și *Pitirim* să fie dați la pedeapsă și obiectele cele vechi, care se păstrează prin mănăstiri, să fie adunate în muzeul național din Chișinău.

Iar pentru naționalizarea mănăstirilor din Basarabia să se ia cele mai urgente măsuri.

108. PATRIEI-MAMĂ

Elena Dobroșinschi, în „România Nouă”, nr. 72, 14 aprilie 1918, p. 1

Mamă scumpă și bătrînă,
Mult ți-am fost ca o străină,
Mult am plîns, cu lacrimi mute,
Prin păgîni și prin redute.

Căutam cu ochii tulburi
Spre a țarei-mame fluturi,
Și rugam pe rîndunele,
Să nu-mi cînte tot de jele.
Căutam în multe oare
Spre a țarei-mame soare,

Și-așteptam de la Apus
Să ne scoată de la Rus.

Acum... slabă, obosită
Din cenușă răsărită,
Și cu inima tresar,
Cînd mă scapi de-atît amar.

...Și te pleci și mă primești
Și la sîn mă încălzești,
Ca să simt că mi s-a stins,
Chinul veacului întins...

109. LITERATURA RUSEASCĂ ȘI FILOLOGIA ROMÂNĂ

V. Harea, în „România Nouă“, nr. 73, 15 aprilie 1918, p. 1

Într-un număr trecut al gazetei *Sfatul Țării* a fost tipărită o notiță, care spune, că întâia gramatică basarabeană a fost tipărită la 1840, de *Ghinculov*. Această notiță e greșită, fiindcă gramatică românească, scrisă în limba rusă, a fost tipărită de *Ștef. Margella*, la 1827.

Îndeobște, literatura rusească cu privire la chestiile de filologie românească nu e cunoscută. Dar această literatură este.

Legăturile de veacuri între Principatele românești la țara moscovită, prefăcută mai târziu în imperiu rusesc, au făcut ca să rămîie o mulțime de material pentru istorie. Interesîndu-se de aceasta, a trebuit ca învățații români să se ocupe mai de aproape cu această moștenire a veacurilor. De aceea s-a văzut nevoia, ca pe lîngă universitățile din Iași și București, să se înființeze secțiile de slavistică, care să lucreze tot acest material, precum și cel rămas pe urma legăturilor, ce le-au avut românii cu celelalte popoare slave.

Istoricii ruși, deși nu s-au interesat pînă acum așa de mult de chestiile pomenite, totuș au făcut ceva. Aici dăm un extras dintr-o scriere a vestitului slavist și românoved rus, *A. Iașimirski*, intitulată *Însemnătatea filologiei române*, în care arată ce lucrări sînt în rusește, în chestia pomenită, și tipărită în revista Ministerului de Instrucție.

„Literatura științifică rusească în chestiile pomenite (filologia română) e foarte săracă, și încheind scrierea, vom aminti măcar ceea ce e mai însemnat din ce a apărut despre români în rusește.

După alipirea Basarabiei către Rusia, în 1812, administratorul provinciei nouă, *Ivan Nicolaevici Inzov*, a avut și grijă pentru predarea limbei române în Seminarul teologic din Chișinău (1823), dar nu cunoaștem rezultatele reale de pe urma acestei predări, decît doar dacă vom socoti ca atare *Gramatica ruso-română* (Rossiisco-rumînscaia gramatica) compusă de *Ștefan Margella* și editată de Departamentul instrucțiunii publice. (S. Petersburg, 1827). Primele rezultate s-au arătat numai în deceniul al treilea, cînd dragomanul departamentului asiatic, *Iacov*

Danilovici Ghinculov, a ținut pe lângă universitatea din Petersburg curs de limba română (despre înființarea catedrei caută Jurn. Minist. Instrucț. publ. p. XXIII, p. 15) și a alcătuit o gramatică, care pînă acum nu și-a pierdut însemnătatea, precum și o chrestomație destul de bună. (*Însemnarea regulilor gramaticii vlaho-moldovenești și Adunarea operelor și traducerilor în proză și versuri pentru exerciții în limba vlaho-moldovenească*, în rusește: *Nacertanie pravil valaho-moldavscoi grammatichi și Sobranie socinenili i perevodov v proze i stilah dlea uprajnenia v valaho-moldavscom iazâche*. S. Pl. 1840).

Darea de seamă despre cea dintîi (gramatica de Șf. *Margella*) a fost făcută de arhiepiscopul Chișinăului, *Dimitrie (Sulima)* și tipărită în darea de seamă despre a zecea dare de premii în numele lui *Demidov* (S. Pl. 1841). În 1847 a apărut *Conchideri din gramatica vlaho-moldovenească* (Vîvodă iz valaho-moldavscoi grammatichi), – iscălită cu inițialele Gh. (*Ghinculov*). În 1858, catedra limbei române în universitatea de la Petersburg a fost desființată. Cunoscutul istoric slavist *Jurie Venelin*, român de origine, a scris de cîteva ori în treacăt despre români, iar după porunca Academiei rusești a adunat documente pentru Hrisoavele vlaho-bulgare sau daco-slave – un album de fotografii (S. Pl. 1840), – operă, care a fost editată după moartea lui, și în însemnările adăogite la acest album, odată cu greșelile și ideile, care au îndreptare după timpurile cele, a comunicat un rînd de date arheologice, lingvistice și de *janr*, foarte prețioase. *Însemnările obștei odesite de istorie și arheologie*, care apar în Odesa de la 1840 încoace, făceau cunoscut filologilor ruși monumente deosebite ale literaturii vechi slovenești care a fost la români, și în această privință ocupă un loc de cinste numele lui *Nadejdiu, Muzzachevici, Cociubinschi* și altora.

Ceva a adunat în această ramură în timpul călătoriei sale *V.I. Grigorovici*, profesorul de la Universitățile din Cazan și Odesa. El a aplicat cunoștințele sale de limba română în cercetările slavistice, și prima ediție științifică în Rusia a operilor literaturii vechi românești a fost textul cronicei vlaho din veacul al XVII-lea, care nu e decît o traducere, (tipărită de el în suplimentul discursului *Despre Serbia, în legăturile ei cu țările vecine* – și așa mai departe). (Cazan, 1858).

În deceniile al 5-lea și al 6-lea din veacul trecut, limba „moldovenească“ se preda încă în gimnaziul și seminarul teologic din Chișinău, precum și în școlile urbane, pentru care a fost alcătuită în 1865, de *Doncev*, o gramatică specială, cu chrestomație și dicționar (*Cursul elementar de limba română pentru școlile primare și pro-gimnazii* etc. Chișinău, tipărită cu șriftul[alfabet] latino-slavon). Predarea s-a curmat în 1870, odată cu închiderea tipografiei guberniale, care tipărea cărțile românești și mai cu seamă acele bisericești și o parte din articolele din *Vestitorul Eparhial din Chișinău*.

În puterea rusificării românilor din Basarabia, importul cărților de peste graniță, chiar și a celor bisericești tipărite cu cirile, a fost interzis pînă în ultimul timp, și în bisericile cu parohiile românești astfel de cărți sînt ca o raritate, deoarece toate edițiile românești nouă sînt tipărite cu șriftul latin și chiar textul e tare latinizat. În cea de pe urmă-vreme treaba tipăririi cărților, broșurilor și gazetelor românești ceva s-a înviorat, și pentru aceasta se folosesc, de șriftul rusesc civil, dar fără orișice semne diacritice, și cu totul incomod pentru aceste scopuri. În sfîrșit, din 1906, după dorința preoțimii locale și cu dezlegarea Sinodului s-a introdus predarea limbei „moldovenești“ în clasele V și VI din seminarul teologic din Chișinău, și e propus să se introducă în curînd cîntarea „moldovenească“ bisericească (după

notele grecești). Mult a contribuit la tratarea științifică a câtorva monumente din folklorul românesc, academicianul *A.N. Voselovski*. El a cunoscut limba română. Pînă în ultimul timp s-a interesat de noutățile științei românești și a analizat în câteva capitole speciale din *Cercetări din stilul duhovnicesc rusesc* cele mai vechi producții din folklorul românesc. S-a atins de chestiunile românești în multe cercetări și articole și privat-docentul de la universitatea din Petrograd, *P. A. Sîrcu*, dar astfel de excursii ale lui au purtat un caracter întâmplător, cum au fost întâmplătoare și lecțiile sale pentru cercetarea limbii române, începute în 12 Ianuarie 1884. Le-a citit el cu întreruperi în cursul câtorva ani, dar nici un curs n-a fost dus pînă la sfîrșit. Lecțiile n-au fost editate, și n-a rămas nici un rezultat real.

Din faptele aduse e vădit că, în vreme ce învățarea și cercetarea limbii, a istoriei, literaturii, etnografiei, culturii și a altor discipline filologice e începută de romaniști de mult, și în timpul de față există cîteva catedre de românovedenie [filologie română], pentru a aplica datele românești în cercetarea filologiei romane, treaba cu cercetarea românovedeniei, ca a unei discipline ajutătoare a slavisticii, stă cu totul altfel.

Pe temeiul lucrărilor învățaților români, se poate afirma că, precum filologia română n-are rost fără slavistică, așa și pentru slavistică e necesară știința filologiei românești. În ambele universități românești (din București și Iași) sînt catedre de slavistică, și sînt înființate, cu toate că românii privesc cu dușmănie tot ce e slav“.

*

Această părere a slavistului *Iațimirischi* a făcut ca, în Rusia, în timpul de pe urmă să se intereseze mai mult de disciplina română. Însuș d. *Iațimirischi* are foarte multe lucrări, despre care vom mai vorbi altă dată. În sfîrșit, trebuie să mai amintim și lucrările profesorului basarabean *St. Ciobanu*, care a scris biografia mitropolitului *Dosoftei* și cîteva lucrări mai mici.

110. GRĂDINARUL ȘI LEGUMA

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 73, 16 aprilie 1918, p. 2

– Fabulă –

Trăia – ca-n toată lumea
La noi în țară,
Un grădinar, ce-și însușise
Știința cea agrară.
Vestitul absolvise
Școala la străini.
Înființă și el acasă,
Vreo două-trei grădini.
Dar se întâmplase
Ceva nepomenit:

Cît al nostru cunoscut
Nu s-a stăruit
L-a udat și la plivit, –
Leguma n-a crescut.

Atunci, sărmanul,
Amintind datina,
Căutînd, cu mîna
Se opri în ceafă...
Și iată că-l trezește
Din visul adîncit
Un piper de-acu înnebunit,
Ce îi rostește,
Ca învălmășit:
– „Tu vestite grădinar,
Cînd pliveai neghină,
Rupeai la crăngi și vîrfuri
Uitînd de rădăcină“.

*

Așa păși un om vestit,
A cărui inimă a rătăcit.

111. DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!

C. Popescu, în „România Nouă“, nr. 75, 18 aprilie 1918, p. 1

Acuma, după ce ni-a sosit oarecare liniște, ar trebui să privim adînc în jurul nostru, ca să cunoaștem bine împrejurările, în care ne-a aruncat Istoria și cum „să ne croim o altă soartă“, astfel ca să nu ne mai poată arunca viitorul în altă parte, poate chiar afară din istorie

Nu ne putem amăgi și mîngîia cu „doar“ și „poate“, ci să ne uităm drept în fața stărei grele în care ne aflăm după războil uriaș și anarhia nemaipomenită, căci numai cunoscînd boala, vom afla remediul mîntuitor.

Se știe că omul, dacă se deprinde cu nevoia, apoi uneori crede că altfel nici nu se mai poate trăi, iar cînd scapă de ea apoi uită toate suferințele îndurate altă dată.

Tocmai așa poate să se întîmple cu noi, fiindcă – așa-i românul.

Înainte de război, cînd grăul nostru se vindea cu cîte 70 cop. pudul, nimenea n-ar fi crezut că azi nu vom putea cumpăra pîinea nici cu 70 cop. funtul! Dar ce ne mai facem cu îmbrăcămîntea, lumina, locuința și alte obiecte de prima necesitate?

Am aruncat aici numai cîteva din chestiile care stau la ordinea zilei, care ne arată cît de departe am ajuns și cît de mare pas trebuie să facem pînă la viață mai bună decît aceea, care am dus-o pînă la război.

Dar, care-i calea adevărată pe care trebuie să pornim și cine ar fi vrednic să pună temelia acelei vieți nouă, a viitorului neamului nostru, pe care toți dorim să-l închipuim fericit?

La aceste grele întrebări nu poate și nici n-are dreptul azi nimenea să dea un răspuns hotărâtor, ci numai aleșii poporului au dreptul să ne arate calea adevărată, pe care trebuie să mergem, chiar nefiind ea pe placul tuturor.

De aceea credem că, pînă atuncea, nimenea nu va pune legile fundamentale pentru viața viitoare și nu va realiza reformele, de la care afirmă viitorul neamului, ci fiecare român e dator să se gîndească la nevoile vieții de azi și să-și înscrie în cuget numele aceluia pe care-i crede vrednici pentru organizarea unei vieți nouă.

Acești aleși ai Basarabiei, împreună cu aleșii fraților noștri de peste Prut, vor așeza temelia vieții de mîine, cînd se vor aduna la un loc și vor putea cunoaște cu toții nevoile țării.

112. DIN VIAȚA BISERICII BASARABENE

T. N. Pădurariu, membru în Sfatul Țării, în „România Nouă“, nr. 75,
18 aprilie 1918, p. 2

Comisiunea pentru convocarea Soborului bisericesc la 6 Aprilie a. c. a delegat o comisie la I. P. S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *Pimen*, și la prim-ministrul, d. *Marghiloman*, ca să înștiințeze: cum va fi starea bisericii basarabene în viitor? Delegația a prezentat I. P. S. Mitropolit următoarea adresă:

„S-a săvîrșit aceea ce cu multă înfocare și răbdare am așteptat noi toți, moldovenii Basarabiei, în curs de 100 de ani și mai bine. În ziua de 27 Martie 1918, România a primit la sînul ei pe acea fiică, care înainte de 100 de ani i-a fost răpită cu puterea. De atunci și pînă acum, ochii triști ai mamei iubite au urmărit cu bună vedere viața acestei fiice. Credem și nădăjduim, că îndeplinita unire politică va aduce binele și fericirea nu numai fraților de sînge, moldovenilor, ci și tuturor care cu voia Providenței se găsesc locuitori ai patriei Basarabia, iar astăzi cetățeni ai României. Noi toți, locuitori ortodocși ai Basarabiei, moldovenii și minoritățile, nu stăm la îndoială nici un moment, că cimentul cel mai bun, care ar întări definitiv legătura noastră cu România, poate să fie o înțelegere și unire deplină în privința bisericii; cu afit mai mult că noi toți, care astăzi politicește facem o Românie, cu aceleași cuvinte și cu aceiași inimă mărim pe unul adevăratul Dumnezeu. Dar, fiind încredințați de aceasta, noi toți împreună vedem bine cum că unirea politică n-a adus cu sine și nici n-a putut aduce mecanic și unirea bisericii. Păstrînd cu neclintire temeiurile canonice, pe care este zidită toată viața a unicei biserici ortodoxe și nedorind pe deoparte să fim socotiți ca schismatici, iar pe de altă parte îngrijindu-ne ca toți locuitorii ortodocși ai Basarabiei, care alcătuiesc biserica Basarabiei, să trăiască în înțelegere și strînsă unire, noi nădăjduim și sîntem convinși că apropierea noastră bisericească și via comunitate reciprocă se va înfăptui în pace, dragoste și bună înțelegere între biserica rusă, cu care canoniceste, în momentul de față noi încă sîntem legați, și cea română, cu care noi în credință și dragoste am fost uniți totdeauna.

Din dragoste către adevărata mamă, Biserica ortodoxă basarabeană, noi reprezentanții clerului și ai mirenilor, aleși de către toate dregătoriile și organizațiile bisericești și lumești, precum de către toate cercurile județene bisericești, îngrijindu-ne de binele bisericii noastre, ne-am adunat cu toții, încă mult înainte de 27 Martie, și deschizând, cu binecuvântarea Arhipăstorului nostru, ședințele Comisiunii pentru convocarea Soborului, am început a lucra pe bază canonică acele așezăminturi, care, după ce vor fi sancționate de viitorul Sobor al bisericii basarabene, vor trebui puse ca bază a vieții organizării și a conducerii Bisericii.

Prin delegații trimiși, noi membrii Comisiunii pentru convocarea Soborului, avem onoare a aduce la cunoștința I. P. S. V. că, înaripați cu cele mai bune idei și speranțe, cu toții vom continua lucrările noastre cât de inofensiv.

Noi nu putem spune dinainte, cu punctualitate, care va fi hotărârea Soborului bisericii basarabene, dar credem cu tărie și sperăm, că libertatea internă de a dispune singură de sine, realizată deja în unirea Basarabiei cu România, și recunoașcută de România, autonomia acordată Basarabiei va fi pusă ca temelie și în organizarea bisericii basarabene, cu atât mai mult, că noi de bunurile libertății în viața bisericească ne-am folosit și ne folosim.

Noi sîntem încredințați că nu numai nu vom pierde nimic din aceea ce am avut și avem în timpul de față în relațiile juridice și materiale, dar vom dobîndi de la frații noștri de sînge deplină putință de a organiza viața lăuntrică a Bisericii noastre, fără vreun amestec din afară, pentru ca ea trăind pe principii canonice, să-și ajungă în deplin scopul, ducînd pe fiii săi pe calea dezvoltării și desăvîrșirii morale, spre a crește prin aceasta, creștini și cetățeni buni și folositori Statului, iar noi reprezentanții Bisericii, să ne simțim ca adevărați servitori și urmași ai lui Hristos și să putem spune fără șovăire celor pe care îi păstorum: „noi toți n-am pierdut nimic, ci am cîștigat“.

*

Stînd la vorbă cu I. P. S. Mitropolit *Pimen* și cu prim-ministru, d-l *Marghiloman*, am înțeles că avem voie a ne organiza viața bisericească cum putem și cum voim mai bine. De la lucrările Comisiunii pentru convocarea Soborului – spre organizarea vieții bisericești ortodoxe basarabene, se așteaptă și reînvierea Bisericii române care e mult încurcată cu politica. Tagma duhovnicească în România atîrnă prea mult de fețele politice, ceea ce o împiedecă să-și îndeplinească datoria ei înaltă. În capul Bisericii ruse, pe vremile țarizmului sta un „surtucar“, ober-procuror, care în chestiile bisericești era un profan. De sub jugul acestor „surtucare“ Biserica noastră a scăpat, și trebuie ca și înainte să ne păzim de unii ca aceștia. În fruntea bisericii noastre trebuie să fie un Mitropolit al Basarabiei și al românilor de peste Nistru, cu un sinod din preoți și mireni pe lîngă el, cum a fost în anii 1812–1837, pe vremea Mitropolitului nostru *Gavriil Bănulescu*. Soborul bisericii ortodoxe trebuie să fie convocat negreșit pe la 20 Mai a. c., și anume sobor local, pentru a dezbate niște chestii dogmatice despre Inochentieni. La sobor trebuie să fie vreo cîțiva ierarhi. Zic că să fie sobor, și nu congres, cum gîndesc unii, care ar voi ca biserica lui Hristos să nu-și poată spune glasul său, și ca ea să slujească altor scopuri străine. Biserica autonomă ortodoxă basarabeană să-și păstreze toate drepturile ei cîșigate, ce e bun să se adauge, ce e rău să se arunce, și să fie cât mai aproape de ideile și învățăturile Mîntuitorului și cât mai departe de politică.

113. UN CUIB DE DUȘMANI

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 75, 18 aprilie 1918, p. 2

– Mănăstirea Căpriană –

Mănăstirea Căpriană a fost odinioară scaun de credință românească, de care se cutremurau liftele din prejurul țării românești. Numai când auziau de numele Căprianii se cutremurau, știind că acolo se află *Ștefan*, domnitorul român.

Multe duioase amintiri sînt în lăcașul lui *Ștefan cel Mare și Sfânt* pînă în ziua de azi, pentru neamul românesc, dar lăcașul a fost nenorocit, ca și țara românească. În vremile acelea, părinții români care locuiau și stăpîneau acolo, cu bunătatea lor cea sfîntă și fără de nici o răutate, au prins a primi în mănăstire Bulgari, care viclenește au apucat stăpînirea și în loc să trăiască ca frații cu românii, au prins a-i strîmtora.

Mult au pătimit românii și de la acest neam, care neîncetat sapă gropi.

Iată, a început și războil lumii și acei care veniră goi ca degetul, au plecat din Căpriană cu pungile bătute și cu multă visterie mănăstirească, dobîndită din sudoare românească. Au plecat cruzii și în locul lor, tot la stăpînire, au venit alți cruzi, fii de-ai lui *Rasputin*, care stau azi într-o societate de propagandă contra neamului românesc, trîmit agenți pe la sate și samănă vrajbă cu uneltiri viclene.

Cînd oastea vitează de la Mărășești încă n-apucase a intra în satul Căpriană și încă nu zăria lăcașul lui *Ștefan cel Mare*, părinții aceștia cu duh necurat au turburat satul și au ridicat frați spre frați.

N-apucase a intra nici un ostaș în mănăstire, cînd starețul cu ai săi a trimis soli la Chișinău, cerînd bolșevicilor ajutor și spunînd că românii pradă și jăfuesc.

De atunci neîncetat fac propagandă vrăjmașă *Sfatului Țării* și oștirii românești; fac zapise și adună iscălituri contra Unirii și stăpînirii.

Acum se cade ca Stăpînirea românească să ia grabnice măsuri împotriva lor; altminteri sminteală mare este...

114. SOLIA UNIRII

Elena Dobroșinșchi, în „România Nouă“, nr. 76, 19 aprilie 1918, p. 2

Dimineața, în ziua de 1 Aprilie, eu mă porneam la biserică, cînd vine un elev și-mi aduce o hîrtie, în care citesc minunata veste despre Unirea Basarabiei cu patria-mamă, și-n care d. comisar pofteste să le spun la locuitori despre acest însemnat act.

Soarele îndată mi s-a părut mai luminat și am simțit că parcă s-a vărsat în sufletul meu ceva, ce l-a umplut de ușurință, de energie, de dorinți nemărginite, după ideale înalte...

Am zburat la biserică și cu nerăbdare am așteptat pînă am spus la locuitori, că-i poftesc la școală să le spun ceva despre Unirea Basarabiei cu patria-mamă.

Repede s-au grămădit sătenii în ograda școlii și eu m-am mirat de fețele lor triste și privirile lor mîhnite. I-am cunoscut și pe aceia, care nu prea de mult vrusc să mă alunge de la postul meu, pentru limba română. Pînă acuma eu nu vorbisem nici un cuvînt la atîta mulțime de oameni, și toți mai bătrîni decît mine.

Cînd am ieșit eu, veselă, în ușă, ei îndată s-au strîns împrejurul meu și s-au liniștit ca să asculte mai bine cuvintele mele, care răsunau nu prea tare... De-odată, eu nu știam cum să încep, dar peste o clipă le vorbesc:

– Vă salut, frații mei români, cu desrobirea Basarabiei! Mai mult de-o sută de ani noi am fost ruși de la frații noștri români de peste Prut, de la patria-mamă și am fost lipiți la Rusia, am fost robii ei. Am fost robi, pentru că nu puteam face nici un pas înainte și am șezut o sută de ani pe loc.

Țarismul numai se folosea cu bogatele venituri din Basarabia, dar de bieții moldoveni nu mai avea nici o grijă; moldovenii nu mai aveau nici o cinste, nici o dreptate. Unde se arată bietul Basarabean, era făcut de rîs și poreclit ca cel mai prost în lume.

Mult umbla bietul Moldovan pe la ușile zemstvelor, cu cușmă în mînă, cu lacrimi pe ochi, mai sărutînd scările, ca să capete vreo picătură de dreptate. Dar domnii povățuitori ai Basarabiei nu știau moldovenește și țaranul prost de la țară nu-și putea spune durerea. Ruga pe unul, pe altul și la urmă, tot fără nimic venea acasă...

Școlile pînă acuma erau deasemenea numai un chin pentru moldoveni: ei învățau și nu știau ce citeau și nu înțelegeau nimic.

Dar, ce chinuri trăgeau soldații, nu trebuie să mai spun eu, că mulți din ei sînt de față și lacrimile lor yă spun mai adevărat, decît cuvintele mele.

Iată, fraților, pe scurt cum am trăit noi pînă acum.

Dar astăzi noi sîntem fericiți, pentru că am văzut soarele luminat, am văzut norii păgînilor goniți de vijeliile din inimile noastre, am auzit clopotele dreptății sunînd și adunîndu-ne într-un adevăr fericit și minunat...

Visurile strămoșilor s-au împlinit și Basarabia, sub steagul României, are să înflorească, ca o floare foarte mîndră, care abia acum răsare și pe care noi cu toții, cei ce ne-am născut și am crescut aci, trebuie să o iubim din toată inima noastră.

Noi am scăpat din robia țaristă și azi avem drepturile să ne stăruim a dobîndi idealurile înalte... De asta dar nimeni nu trebuie să cadă cu duhul într-așa fericit timp, ci trebuie să punem toată puterea și stăruința, și fizică și duhovnicească, și să arătăm dușmanilor că și noi sîntem oameni, care înțelegem ce e lumina și adevărul... Mai departe vă doresc liniște sufletească și sănătate.

*

Cu multe întrebări s-au întors ei către mine și eu le răspundeam cum puteam și-i împăcam. Și la urmă mi-a fost foarte bucurie, cînd am văzut ochii lor blînzi și fețele înseninate.

Mulți iubitori de țară au vorbit atunci aceleași vorbe, în chipuri frumoase și adevărate, dar eu sînt foarte fericită, că am fost vrednică a-mi aduce și eu partea mea cea neînsemnată pe altarul mîndru al patriei...

115. BUCURIA ȘI DESGUSTUL

D. Bogos, în „România Nouă“, nr. 77, 20 aprilie 1918, p. 2

– Fabulă –

După un șir de ani de-o sută șese,
Într-o dimincioară se trezise
Bucuria și Desgustul, –
Dînsa blîndă, dînsul brusc.
Cuvîntu-l ține Bucuria:

– Am fost eu la Chilia,
La Ismail și la Tighina,
Și am văzut lumea numai petrecînd.

– Ba nu, zise Desgustul!
Te înșeli, drăguțul meu.
Pe acolo am fost și eu,
Și te urmam mereu.
Precum la Ismail,
Așa și la Tighina,
Sunt toți mîhniți,
Toți în mine îndrăgiți.

– Destul, răspunde Bucuria;
Totdeauna eram pentru dreptate,
Dar tu, pe de-altă parte,
Ai călcat cu mișelia,

O sută de ani de-a rîndul,
O țară scumpă sfișiind-o
Dar unde-s eu, nu ai tu loc,
Se isprăvește al tău joc
Urît, murdar și vitreg, –
Primejdia pămîntului întreg!
Mai sînt copii de-ai tăi mîhniți,
La cap și inimă smintiți,
Cari cred că eu în șagă
Te-am scos de-aici din țară,
O, ticălos Desgust!
Tu înțelegi, că nu se poate,
Să răpești fără dreptate
Tot ce-ți vine după gust?

La Norodul tău de-acum ți-e locul,
Și -necetul, te vei liniști...
Schimbându-ți și uritul joc,
Ar fi un negrăit noroc.

*

Spună lumea: cine-i justul?
Bucuria sau Desgustul?

116. „ROMÂNIA NOUĂ“ ȘI STUDENȚII BASARABENI

(ss) V. Harea, (ss) Vlad Cazacliu, în „România Nouă“, nr. 77, 20 aprilie 1918, p. 1

*Domnule Director*¹⁴³,

Începînd cu ziua de 12 Aprilie, noi care am reprezentat studențimea basarabeană în comitetul de redacție al *României Nouă*, ne retragem din acest comitet. Retragerea noastră nu se datorește pricinilor de deosebiri în convingerile politice. Idealul nostru politic rămîne același, care ne-a călăuzit pe noi din clipa cînd ne-am pătruns de naționalism.

Dar noi nu uităm că sîntem studenți. Pînă n-a fost realizată acea parte a idealului nostru, care era realizabilă după împrejurările politice de azi, și pînă nu era cine să lupte, noi am lucrat și am luptat. Iar acum ne întoarcem la studiile noastre de mai înainte. Și învățătura nu permite, ca să faci în același timp și politică.

Părăsind activitatea politică, noi am vrea să ne pronunțăm cea de pe urmă dată asupra unei chestiuni.

E vorba de frații noștri ardeleni, care sînt atît de nenorociți. Toate semnele arată, că se face o propagandă contra lor. Ce-i drept, poate de multe ori au greșit din punct de vedere tactic, mai ales în politică. Însă aceasta nu face ca ei să fie, dacă nu prizoniși, apoi cel puțin boicotați. Avem știrea chiar, că ei nu vor fi lăsați să se plaseze în Basarabia, sub cuvînt că nu știu împrejurările de aicea, așa cum le știu acei din Regat.

Noi avem curaj că spunem, că dimpotrivă, mai de grabă pot ei să ne înțeleagă, decît acei din Regat. Firește, nu e vorba de excepții și dintr-o parte și din alta. Și noi sîntem, pentru ca toți intelectualii ardeleni să poată contribui la lucrarea ce se desfășoară acum în Basarabia.

Nemulțumirea cu Ardelenii, pornită din unele cercuri politice, nu trebuie să ducă la înlăturarea completă a elementelor atît de folositoare. Se poate face orice politică în România veche dar politicismul acesta nu trebuie să pătrundă în Basarabia și nu vom permite să pătrundă.

Așa dar, cuvîntul nostru este: să ni se dea acum ce cerem; să nu fie înlăturați de la lucrul de aici frații ardeleni. Așa vorbește toată lumea democratică de aici, care știe cine sînt Ardelenii și cine politicienii români, precum le știe prețul și al unora și al altora.

În numele studențimii basarabene:

117. JALEA ȚĂRII

N. Romanăș (I. Buzdugan), în „România Nouă“, nr. 78, 26 aprilie 1918, p. 1

Cîmpurile-s goale, dealurile-s mute,
Dorul nu mai cîntă, jalea nu mai plînge,
Doinele-s uitate, turmele-s perdute...
Ca tăciunii-n vatră viața mea se stînge.

Nu răsună-n codru chiote de clopot,
Cîntece de fete n-auzi prin poiene,
Și din munți izvoare, nu țîșnesc cu ropot,
Plîng șiroae-ascunse printre buruiene.

Apele din rîuri nu se zbat în valuri,
Nu spumează-n volburi, nu vuesc în vale,
Curg alene-alene, picurînd prin maluri,
Nici de dor nu cîntă, nici nu plîng de jale.

Grînele pe lanuri nu se mai frămîntă,
Nici vîntu nu-nclină iarba pe irugă,
Părcă tot, sub bolta cerurilor sfîntă,
Își șoptește-n taină o ferbinte rugă.

Holdele-s călcate, viața e strivită,
De neagra năval'a hoardelor barbare.
Apele-s spurcate, pînea-i otrăvită,
Pîngărite-s toate sfintele altare...

Astăzi la biserici toaca nu mai toacă,
Adunînd norodul la sfînta vecerne,
Sărbătoarea, vesel, hora n-o mai joacă,
Peste totul pacea de mormînt s-așterne...

Văi de neguri dese îmbroboade zarea,
Cerul nu mai rîde, omul nu mai plînge,
Nu-nverzește pomul, nu-nflorește floarea,
Căci e Țara-n jale și-necată-n sînge...

Puhoiuri păgîne pe unde trecură,
Planta nu răsare, iarba nu mai crește...
Focul prefăcut-a totu-n scrum și zgură,
Ca un țintirim azi țara mea-negrește...

Numai, cîinii urlă, – urlă zi și noapte,
Și chiamă stăpînii înapoi la vatră,
Vai de țara noastră, vai de cîmp și sate,
C-a rămas din ele numai scrum și piatră!

Și orfani copiii plîng printre ruine.
Unde li-a fost casa, a rămas cenușă...
Li-au căzut și tații, mamele-s cadîne,
Goi, flămînzi, copiii bat cerșind la ușă...

Dar, copii de-osîndă, orfane-ale Țării,
Ce-ați hrănit cu jale inimile voastre,
Cînd s-or lumina iar largurile zării,
Vor zîmbi și vouă cerurile – albastre!

După cum în timpul neguros, cînd plouă,
Soarele din nouri lucitor răsare,
Așa raza-i caldă va da vicia nouă,
Și putere-n suflet revindecătoare!

Vor pieri popoare, ca frunza din ramuri,
Altele vor crește, ca-n codru copacii,
Iară voi, românii, pururi, neam de neamuri,
Veți trăi-n vecie, fii ai vechei Dacii!

Cînd vor înflori iar peste țară pomii,
Veți lăți Hotarul, Neamul și Cuvîntul,...
Căci voi sînteți viță din vlăstarul Romii
Și chemați azi sînteți să domniți Pămîntul!

118. CHRISTOS A ÎNVIAT!

Elena Dobroșinski, în „România Nouă“, nr. 78, 26 aprilie 1918, p. 2

Azi Christos a înviat,
Pe creștini i-a luminat,
De păcate i-a scăpat,
Și la cer i-a înălțat.

Azi și noi am înviat,
De păgîni ne-am scuturat,
Și: *Unire*, toți strigăm,
Raze libere – așteptăm.

119. DIN SATELE BASARABIEI

Învățătorul M. Zavatu, în „România Nouă“, nr. 80, 28 aprilie 1918, p. 2

– Serbarea din Chietriș –

Și în satul nostru, Chietriș, din ținutul Bălților, a fost o mare și scumpă sărbătoare pentru toți locuitorii satului.

Domnii Generali *Mărgineanu* și *Alexiu*, comandanții vitezelor oști române, au vroit să facă o mare cinste satului nostru cu venirea Domniilor lor la noi, ca să primească masa împreună cu ofițerii regimentului 15 obuziere, care stau acuma de o vreme la noi în sat.

Scumpii musafiri au avut plăcerea să asculte sfânta slujbă în biserica noastră. Norodul, avînd dorință ca să-i vadă, s-a stăruiat cît mai de dimineață să vie la biserică, să-și prinză locul. Așa mare adunare de norod, așijderea și ostașii regimentului, se înțelege că nu au putut să aibă loc toți într-o biserică mică de la țară; mai mulți ședeau afară, așa că și toată ograda era plină. Cei ce au intrat înăuntru, au avut noroc să asculte o minunată cîntare moldovenească. A cîntat un cor de D-nii ofițeri și alți cîntăreți din regiment. Împreună cu preotul satului a slujit și preotul ostășesc al Brigăzii a 3-a artilerie. O slujbă așa împodobită cu mare frumuseți de cîntări, biserica noastră nu a mai auzit niciodată.

După slujbă a urmat o paradă mare, după rînduială și apoi a fost masă, care s-a dat în locul școlii, pentru toți cei de față. Cu stăruința vrednicului domn Colonel al nostru, *N. N. Bujoreanu*, școala a fost măiestru îmbrăcată, împodobită cu steaguri naționale și cu tablourile regale.

Venise mult norod și din satul megieș, Viișoara. Și avea ce privi! O muzică militară, de vreo 30 de ostași, cînta niște cîntări naționale de care nu a mai auzit niciodată satul nostru.

În vremea mesei, domnul general *Mărgineanu* a rostit o cuvîntare despre M. S. Regele și Regina, care, iubindu-și țara, în toată vremea au fost cu ostașii țării.

A ridicat paharul pentru sănătatea scumpilor cîrmuitori ai țării. Uralele au fost acoperite de Imnul regal, cîntat de muzică.

Ca răspuns d-lui General, a vorbit comandantul regimentului, d. Colonel *Bujoreanu*, despre vrednicia și iscusința pe care au arătat-o domnii Generali *Mărgineanu* și *Alexiu* ca comandanții de oștiri în războiul trecut. Paharul ridicat pentru sănătatea d-lor Generali a fost însoțit de multe urale.

O vorbire scurtă a spus preotul de sat *F. Moșneagu*. A vorbit despre marea cinste care ni-au făcut-o nouă, la toți locuitorii satului domnii Generali, cu venirea lor la noi. La urmă a cerut cuvîntul învățătorul de sat, *M. Zavatu*.

El a vorbit despre școlile rusești în Basarabia. A arătat în ce stare se găseau școlile de la țară, cu vreo 30 de ani în urmă, pînă la deschiderea școlilor bisericești și ale Zemstvei, cînd era o școală la 5–6 sate. Cu ce mare greutate și mai înainte și în timpurile din urmă învățătorii, avînd după cap jugul apăsător al țarismului rusesc, conduceau școlile în sate cu locuitorii moldoveni, cu învățătorii lor mai adese ori fără învățătură specială și cu leafa de 30–40 lei (15 ruble) pe lună.

Cu ce greu din partea norodului s-a pornit anul învățaturii în școli, în timpul trecerii pe limba moldovenească, cum au fost învățătorii strîmtorați de norodul cel

prost și întunecat de neștiință, neînțelegînd folosul din școală pe limba sa. Cum răufăcătorii și soldații ruși, vrînd să strice buna pornire prin școli, umblau prin sate, căutau pe la școli cărți românești, le rupeau, le dau foc, făceau prin casele învățătorilor și preoților mare batjocură. Apoi a încheiat așa:

„Dar a răsărit și al nostru soare. Binevoitorii noștri, iubiții frați români, nu au lăsat să se piardă țara noastră cu totul, au venit cu ajutor la noi, și îndată toți făcătorii de rău s-au împrăștiat.

O pace priincioasă degrabă s-a așezat în țară, învățătura iară s-a pornit pe limba românească. Pășim înainte cu o mare nădejde: că în timpul viitor, școlile noastre în Basarabia vor sta mult mai bine, decît în ce stare s-au găsît pînă acuma!...

Să trăiască toți frații noștri români – la mulți ani!!”

PĂRERI PRIVITOARE LA ADRESA COMISIUNII BISERICEȘTI CĂTRE ÎNALT PSS MITROPOLIT AL MOLDOVEI

120. Drepturile și pronomiile Mitropoliei Moldovei

Igumenul Dionisie, în „România Nouă“, nr. 81, 29 aprilie 1918, p. 2

Cetind într-un număr al ziarului *România Nouă* adresa Comisiei către Înalt P.S.S. Mitropolitul Moldovei, în care autorii acesteia amintesc despre legăturile Bisericii noastre cu Sinodul bisericii preasfîntului Sinod rusesc, asemenea și de teama domnilor autori de a-și căpăta numele de schismatici, eu am rămas, personal, foarte nemulțămît. Pomenind, adecă, de drepturile canonice ale preasfîntului Sinod rusesc asupra bisericii noastre, nu au arătat, anume, canonul care ar putea dovedi acel drept, ci numai verbal pomenesc de canon. Tot așa nu arată nici acel canon, care ar putea da dreptul aceluiaș preasfînt Sinod să ne dea nouă un așa nume frumos, adecă „schismatic“...

Drepturile preasfîntului Sinod asupra bisericii noastre sînt contestate de canonul al 8-lea al Soborului III și de al 34-lea al s. s. Apostoli, pe care îi rog pe d-nii autori, ca mai cu luare aminte să le citească, folosindu-se cu lămuririle lui *Balsamon* și *Zonara*, și atunci sînt încredințat, că toată teama le va pieri și se vor convinge, că drepturile Mitropoliei Moldovei asupra Basarabiei sînt nestrămutate și nu pot să fie contestate de orice canon.

Eu, din parte-mi, aș pune întrebarea, că canonicește au fost rînduiți ocîrmuitori ai bisericii Moldovei, mitropolitul *Ambrozie*, la 1789 și *Gavriil Bănulescu Bodoni*, la 1808–1812 și, pe urmă, pînă la 1821?

Aceasta din motiv că eu, bazîndu-mă pe vechile obiceiuri ale sf. Biserici și pe învățăturile s. s. Părinți, aflu următoarele: Episcopul însămîndu-se pentru o sfîntă biserică, el este pentru acea biserică ca un logodnic și mire al acelei sfinte biserici și el acea legătură duhovnicească cu sfînta Biserică trebuie să o țină necurmată, în toate zilele vieții sale. Se știe, că în biserica veche, episcopii viețuiau în eparhiile lor, nestrămutați; nu știau de schimbările acestea din vremile de pe urmă, dar își țineau legătura sfîntă nestrămutată între sine și biserica încredințată lor de Duhul sfînt. (În

Biserica catolică, pînă în ziua de astăzi, episcopii, ca semn al legăturii lor cu sfînta biserică la care sînt sfințiți, poartă inel în deget).

Aceasta, în biserica ortodoxă a preasfîntului Sinod, nu s-a păzit de loc, pentru că vederile politice mai mult conduceau sfînta biserică și biserica era o armă oarbă în mîinile politicianilor, după cum vedem din lucrările acestor politicieni în veacul al 18-lea, în nenorocita Mitropolie a Moldovei.

Ocupînd oștile rusești Principatele, ele totodată cu așăzarea unei stări politicești în țară, au așezat și mitropolit rus pe arhiepiscopul *Ambrozie*, supus preasfîntului Sinod, iară după mutarea aceluia, la anul 1792, a fost însemnat ca mitropolit, de guvernul Rusiei, *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, împotriva cărei însemnări – după cum cetim în trimiterea preasfîntitului mitropolit al Moldovei, *Iacob* – a protestat patriarhul Constantinopolei, caterisindu-l pe el și înlăturîndu-l și de la mitropolie.

Tot acest mitropolit *Gavriil*, după înlăturarea, la anul 1808, a vestitului mitropolit *Veniamin Costachi*, a fost însemnat de guvernul rus ca mitropolit al Moldovei, în supunere preasfîntului Sinod, care a ținut scaunul pînă la 1812, iar de la 1812 a rămas ca mitropolit peste partea cea ruptă din Mitropolia Moldovei, adecă peste Basarabia.

Canonească a fost episcopia acestor doi arhieriei și dacă da, sau nu, apoi canonească a fost ocîrmuirea și a urmașilor lor?

Eu nu voesc să judec pe nimenea, fiind singur un om, carele este plecat cinstitor al Bisericei lui Christos și slujitorilor ei, dar las judecata membrilor Comisiunii, să o judece ei. Numai totodată, eu voiu pomeni o întîmplare din viața unui mare luminător al bisericei – și cu aceea va fi sfîrșit acest articol al meu.

Sf. Ioan Gură-de Aur, din neînțelegerile ce le avea cu împărăteasa *Eudoxia*, prin ajutorul episcopilor celor de un gînd cu împărăteasa, a fost de două ori izgonit de la patriarhie. Izgoniți au fost și episcopii care țineau partea lui și cătră unii dintre ei sf. Gură-de-Aur și-a adresat una din scrierile sale, mîngăindu-i pe ei în grelele împrejurări ale surgunii. În acea scrisoare, între altele, el scrie așa: „Frate *Chiriarhe!* Am auzit de birfitorul acela *Arsachie*, pe care l-a pus împărăteasa patriarh în scaunul meu, lupul acela – zic – în chip de oaie, ce are numai schimă de episcop, iar după adevăr este preacurvar, că precum femeea, ce-i trăește bărbatul și merge după altul, se cheamă preacurvă, așa și acesta preacurvar este, nu trupește, ci suflețește că fiind eu viu, mi-a răpît scaunul“.

Cuvîntul e cam aspru, dar a eșit din gura sfîntului bărbat și eu numai aceea am făcut, că l-am reproduș, spre limpezimea chestiei noastre.

Asămănarea acestui fapt a avut loc la 1808. Fiind mitropolitul *Veniamin Costachi* viu, a fost silit să-și deie scaunul mitropolitului *Gavriil*, însemnat de guvernul rus, iar la 1812, restabilindu-se în scaun mitropolitul *Veniamin*, a fost ruptă o jumătate din mitropolie pentru acelaș mitropolit *Gavriil*.

După a mea părere, între fapta dintîi și aceasta de pe urmă, nu este nici o deosebire.

Nu o numesc, dar o las la judecata Domniilor voastre, ca singuri să judecați: de a fost canonească ocîrmuirea acestor două fețe însemnate de guvernul Rusiei în Moldova și pe urmă în Basarabia, atunci și urmașii lor sînt canonici, sau nu? Judecați! Unde se începe răpirea și unde se săvîrșește schizma? Dacă întîi, la 1808 a avut loc răpirea, apoi poate să aibă loc, la 1918, schizma, de care așa tare vi-e teamă?

121. POVESTEA UNIRII

Elena Dobroșinschi, în „România Nouă“, nr. 85, 11 mai 1918, p. 2

Mergea printr-o pădure deasă frumoasă zîna Unirea. Pe părul ei galben ca năsipul mării, strălucia o cunună de stele. Ochii ei, albaștri ca ceriul, parcă răvărsau raze pline de iubire, ca soarele fierbinte. De la hainele ei albe ca zăpada străbătea lumina în fiecare ungheraș al desigurului.

Mergea ea ușor, ca un abur de vînt. Stejarii veșnici, teii fuduli, alunari înalți și toți copacii, și bătrîni și tineri, cînd Unirea trecea, plecau crengile lor verzi și o binecuvîntau. Florile, și ale pămîntului și ale Raiului, vărsau mireazma în calea mîndrei Uniri.

Șopîrlele și șerpii cei otrăviți, întîlnindu-se în cale cu ea, uitau răutatea lor și blînd îi sărutau marginea hainei. Epurii sperioși alergau s-o vadă; jivinele sălbatice îi zimbiau blînd; paserile, în viersuri dulci și fermecătoare în jurul ei, cîntau idealurile frumoasei Uniri...

– „Unde mergi?“ o întrebă stejarul bătrîn, pe creanga căruia se așezase ea ușoară ca un abur, să se hodinească.

– „Unde merg?“ – răspunde Unirea. „Merg la români: în Basarabia, în Ardeal și... în toate țările românești, că de mult mă chiamă“.

– „La români?“ – răspunse mîhnit stejarul. „Ah, drăguță Unire, tu ești tînără și nu știi că românii sînt cotropiți și prefăcuți: unii în ruși, alții în unguri și în alte neamuri; tu nu știi că, bătîndu-se adesea cu dușmanii, unii s-au învățat să fie răi, să meargă numai împotriva... Tu gîndești că te chiamă toți și toți te vor iubi și te vor înțelege?! Nu, nu toți! Unii din ei au uitat că sînt români și te vor goni și vor rîde de tine; alții, prăpădind personala liniște și nenorocire la sosirea ta, vor vrea să le răsplătească la acei care te-au chemat; alții, neînțelegîndu-te pe tine cu numele tău, vor vărsa mult sînge... și vei vedea tu pîraie de sînge nevinovat și de lacrimi amare, te vei îngrozi de sărăcia românească și de nedreptatea păgînilor ce împărățește în țările românești... Unde te duci, drăguță, Unire?... Nu te duce!... Rămîi cu noi!“

*

În toată puterea s-a făcut o liniște, o tăcere, că, de-ar fi zburat o muscă, s-ar fi auzit. Unirea, cu privirile întunecate de gînduri adînci, se uita în depărtare... Stejarul, mîhnit, făcea o gălăgie cu nenumăratele lui frunzișoare.

– „Ba mă duc la români!“ – a zis Unirea, cu îndrăzneală – „pentru că aceia care mă chiamă și mă iubesc, mă vor sluji cu dreptate, cu îndrăzneală vor întîmpina orișice lupte împreună cu mine; pentru norocirea românilor... Aceste lupte sfînte i-or aduce pe români la un scop înalt și minunat: înfrățirea, înțelegerea și iubirea... Ei nu sînt răi, nu sînt proști, ei sînt un neam de oameni cu mintea luminată, cu inima blajină, cu simțuri bune în suflet, care Ziditorul lumii li-a dat vie și libere... În cine doarme simțul, se va trezi; în cine nu arde, se va aprinde; în cine arde încet, îl va cuprinde văpaia. Și atunci va veni și a românilor norocire, vor înceta suspinurile, se vor usca lacrimile... Așa trebuie să fie și așa are să fie, pentru că a venit timpul să înflorească și ale lor idealuri...“

Stejarul a început să facă vesel gălăgie cu crenguțele sale; păsările și toată suflarea vie au pornit a lor veselie...

– „Du-te repede în țările românești!“ – a zis stejarul.

Unirea a sărutat crenguța verde, care atârna de-asupra ei, și, ușoară ca un abur de vânt, s-a dus veselă în țările românești...

122. ȚĂRII MELE

Elena Dobroșinschi, în „România Nouă“, nr. 87, 6 iunie 1918, p. 1

Pe cerul trist, prin negrii nori
Mîhniți și veșnic călători,
Eu văd o blîndă luminiță,
Eu văd o singură steluță.

Cînd codrul plînge-n fapt de seară
Că ziua trece, vrea să moară,
Atunci ea, sfîntă și măreață,
Aruncă-n suflele viață.

Și cînd mîngîie-al nostru dor,
Visăm de-o pace, de onor,
Un steag măreț plin de mîndrie,
Visăm o mare Românie...

.....

Ca steaua mîndră, triumfală,
Din nor mîhnit și călător,
Eu azi privesc și cînt cu fală,
Un dor de țară iubitor.

Și ca un vînt ce-aduce ploaie
Pe plaiuri sfinte strămoșești,
Așa el azi trezește lacrimi
Din inimi drepte românești.

Ah... cum privesc măreața stea
Ce dă viață și sperare,
Așa aș vrea și țara mea,
S-o văd măcar din depărtare...

123. JALEA LUPULUI

Preotul A. Murafa, în „România Nouă“, nr. 88, 7 iunie 1918, p. 2

De mic copil trăind, de lume tot aud vorbind, că oaia de la lup crezare n-are, că lupul jale n-are.

Dar azi, privind cum lupii plîng, mai cred, nevrînd, că crezul lunei e-nșelare, că lupul jale are.

Dar lumea stă surdă și n-ascultă cel urlet mare, ce e azi în țară.

Cum, fără hodină dihăniile suspină, să dea oițelor o nouă soartă, sincere lacrimi varsă.

În piele de oaie îmbrăcați, printre oițe împrăstiați, lupii pe ei îi bocesc și jalnic le șoptesc:

„Vai, dragi oițe, s-a dus trecutul fericit și zile grele au venit!

Că românii vă vor înjuga și hrana vă vor lua, și voi veți peri de foame în cea robie mare.

Că «separatiștii» v-au trădat și românilor v-au dat, la cea mare sărăcie, la vecinică robie.

Cît v-am fost noi ciobani, în cea sută de ani, voi ați trăit ca-n raiu.

Căci noi ne strîmtoam și pe voi vă îndestulam, ca să fiți sătule și voioase, supt labelle noastre miloase.

Ce mîncăm noi, știți voi, oițelor. Ceva lăptișor, și untișor, puțină cărniceică și pîinică, ca și o nimică.

Că stomacul nostru lupesc nu suferă mîncare de sec, că așa ne e dat de la Cel Prealuminat.

Unii bănuiesc că fructul vi-l luam și numai secul vi-l lăsam... Dar ei se înșeală...

Căci secul e mai folositor de mii de ori, că el, una stomacului priește, alta, credința împlinește.

Din mare ură dușmanii ne mai înjură, că noi în trecut spitaluri n-am avut.

E drept că în trecut noi în spitaluri n-am crezut, unde în chip de mijloace se dau tot «proșoace*»,

Că mult mai ușor te îndreptai buruiene de puneai, sau cînd bunica te descînta, ori ulcica ți-o pune.

Ales de beai și un rachiu, din mort te făceai viu. Îndată scăpai de durere și-în dată prindeai la putere.

Știți că în veacul trecut destule cîrciume ați avut, care și sănătate vă da și viața v-o mîngăia.

Ferice timp mai era, cînd mic și mare chefulia și habar n-avea.

Tot din ură, dușmanii ne înjură, că în veacul trecut, fără lumină v-am ținut. Dar învățătura înaltă micșorează credința sfîntă.

Așa că învățătura mare e tocmai o-nșelare.

Dar școli au fost multe cu limba noastră dulce, care auzul vă dezmeardă și vă deșteaptă.

În ele două luni pe an se învăța, spre lumină mereu vă îndemna, ba adesea se-ntîmpla, că și urechile vă-ntindea.

Sau, cum pe atunci se vorbea, minte vi se da... Dar ce avea aface, cu niște dobitoace?

Sau serviciul muscălesc? Și azi îl pomenesc... Cine l-a făcut și pe «diadiaca **» l-a cunoscut.

Că mari bătăi primea, cei ce limba n-o știea, limba noastră armonioasă, din toate limbile aleasă.

Dar pe atunci două mîncări strica, iar două bătăi pria, pare-mi-se că așa între bărbați se credea?

Și așa, cînd ne dăm seama, vedem că nu e a noastră vina, de-ați rămas fără lumină.

Voi, din prostia voastră, vă fereți de limba noastră; la școli nu umblați și lumină nu luați.

Dar, să facem pace. Bine că a fost ce paște, că voi și fără lumină bine dați de lînă.

Dar urdă și brînzică, cîrnicică și pielică?

Tot din ură dușmanii ne înjură, că nu am avut căi ferate și șosele late.

Dar puține drumuri ați avut? Dar n-ați mers pe unde ați vrut? Și prin ogorul și prin pîinea străinului?

Căi ferate, șosele late, ce bunătate?! Ia o scumpătate!

Dar noi din an în an tot adunam ban la ban.

Și noi tot ce adunam, îndată trimeteam la viziunea noastră centrală, ca să n-aveți teamă.

Că banii-s lăcomoși și hoții-s primejdioși; ei fără jale omor, ori și pe cine vor.

Deci noi ne însărcinăm, grija banilor v-o purtăm, și vă lăsăm «curate și sărace», ca să dormiți în pace...

Așa noi, în trecut, numai binele v-am vrut. Tot de voi ne îngrijeam și mereu vă jeleam.

Și v-am adus la o stare, că azi se miră lumea mare, cum v-ați lăsat moralul strămoșesc și l-ați deprins pe cel lupesc.

Cum voi din oi blînde v-ați făcut acum crude?

124. PARTIDUL NOSTRU

C. Popescu, în „România Nouă“, nr. 93, 16 iunie, p. 1

Gazeta *România Nouă* în No. 90 din 9–IV a.c. a publicat un articol sub titlul următor: *Partidul Național Moldovenesc*, în care scrie cum ar trebui să ne prezentăm noi, basarabenii, ca să nu fim biruiți de străini.

Aceasta e chestia poate cea mai importantă, cu care ar trebui să se ocupe fiecare român din Basarabia, și pentru mișcarea ei mai departe ne luăm sarcina să spunem aici cîteva cuvinte, ca să ajungem mai curînd la o înțelegere practică.

Mai întîi de toate, trebuie să recunoaștem cu toții că cuvîntul „naționalism s-a înstrăinat la noi în timp de o sută de ani întru ațita, că poate nu numai țăranul nu-l mai cunoaște azi, ci chiar noi, intelectualii basarabeni îl întrebuițăm mai mult pentru frumuseța cu care îl pronunță adevărații naționaliști și ne servim cu el mai mult ca cu o perdea, cînd trebuie să răspundem la unele întrebări, pe care nu le putem discuta.

Prima dată am auzit acest cuvînt în anul 1905, dar nu l-am înțeles. Și s-au dus cu el, unii la *Bessarabscaia Jizni*, alții la *Adevărații ruși*, iar pe aceia, care am rămas în nedumerire, lesne ne-a numărat Stăpînirea, fiindcă numai aceștia erau socotiți ca dușmani ai Statului, și ne-a astupat gura.

A doua oară am auzit acest cuvînt în anul trecut, cînd lumea era aruncată în războiu și nu se mai putea gîndi la altceva.

De atunci auzim acest cuvînt mai în fiecare zi, dar mai serios s-au ocupat cu naționalismul nostru tot străinii, care ne puneau curse la fiecare pas și noi ne înșelam cu vorbele frumoase și ne-am trezit în anarhie.

Azi împrejurările s-au schimbat, cu toate că străinii încă tot mai cearcă să vîneze, dar noi ne vedem totuș înstrăinați și de aceasta ne trebuie o forță nouă, care să ne desvolte treptat sentimentul național sănătos.

Această forță ne vine fără s-o chemăm, și nu ne vine din afară, fiindcă noi stăm pe dînsa. Ea este cultura noastră națională, de la care nu ne putem depărta un moment și nici n-o putem ocoli. O dovadă vie la aceasta am la ultima adunare a Zemstvei jud. Chișinău, cînd s-a vorbit despre măsurile care trebuie luate pentru aprovizionarea populației. Au vorbit unii deputați despre măsurile, care s-au luat în privința aceasta în Germania, sau aiurea, ci trebuie să facem aicea ce se poate la noi.

Și se poate face la noi altceva, numai trebuie să ne apropiem de viața poporului și s-o cunoaștem mai bine și numai atuncea vom putea fi conducătorii și nu încurcătorii ei.

Vra să zică, un partid al nostru poate să fie sănătos și primit de toți, cînd el s-a bazat pe cultura poporului și dacă ne vom înțelege între noi și vom avea destulă putere, ca să ne putem lupta cu oricare străin sau venetic, care ar îndrăzni să ne calce drepturile noastre.

125. CUVINTE CĂTRE ÎNVĂȚĂTORII MOLDOVENI

Învățătorul Vladimir Chirilov, în „România Nouă“, nr. 100, 23 iunie 1918, p. 2

D. învățător V. *Chirilov* ne trimite spre publicare alăturatul cuvînt, pe care a avut de gînd să-l fie Dumineca trecută la congresul învățătorilor din ținutul Chișinăului, dar pe care din pricina duhului rusesc care a stăpînit acel congres, nu l-a putut ținea.

Domnilor și Doamnelor,

Trăim în niște vremuri grele, grele de tot, însă în acelaș timp și foarte însemnate.

Calea pe care acu noi mergem este foarte zdrențuroasă, viitorul nu-l cunoaștem și datoria noastră a tuturor care sîntem aici, care ne numim învățători moldoveni, și care învățăm limba mamei noastre, zic datoria noastră este: a lua sama cu judecata sănătoasă să nu aplecăm urechea la toți ce ne șoptesc taine.

Aceștia sînt dușmanii noștri, cei care au interesul să ne vadă subjugați la dușmani.

Noi, învățătorii moldoveni, pentru a căpăta oarecare puteri, încă din anul trecut am cerut ajutorul Maicei noastre româniei, și aceasta, foarte binevoitoare, ni-a trimis la noi oameni luminați, oameni înțelepți care au ținut cursurile de vară.

Anul acesta lucrurile s-au schimbat mult; și acum când sîntem un trup cu maica noastră România, datori sîntem să dăm cea mai mare ascultare iubiților noștri Profesori, iar tot ceea ce învățăm de la d-ilor, să punem în practică. Când vom merge în satele noastre la școlile noastre, să luptăm din toate puterile ca să luminăm poporul. Să luptăm, să-i aducem pe toți la calea adevărului. Să luptăm să apărăm lumina vie, lumina curată, și să dispară tot întunericul, să dispară neîncrederea în frații noștri moldoveni. Și care caută numai să rătăcească mintea poporului răspîndind fel de fel de vorbe, de zvonuri, care de care mai neadevărate.

Dacă anul acesta o s-o ducem mai greu, că nu ne plouă, apoi nu se cuvine a ne despera cu totul.

Dacă Mama noastră România nu ni-ar fi întins mîna de ajutor, dacă nu ne-ar fi apărat, – ce am fi putut face noi singuri, o mîna de oameni?

Nimic!...

Ne-am fi prăpădit cu totul.

Fiecare din cei care ar fi voit, ar fi pus mîna pe Basarabia noastră, și noi atunci ca niște oameni fără sprijineală, datori eram să ascultăm toate poruncile și ordinele unor străini de lege și de neam, care ar fi făcut din noi ce ar fi vrut.

Atunci ce ne-am fi făcut noi?

Pentru ce atunci am fi luptat noi?

Pentru ce ne-am străduit noi să păstrăm limba noastră națională?

Părinții și frații noștri atunci ar fi putut ei deschide gura?

Copiii noștri ar fi putut ei învăța în limba națională?

Nu!...

De aceea zic: Doamnelor și Domnilor! să luăm seama, să nu aplecăm urechea la toți, care ne întîlnesc și ne vorbesc vorbe goale și deșarte și Dumnezeu să fie cu noi! Dușmanii sînt mulți, prietenii puțini.

Să luptăm, să dispară dușmanii și să fie numai prietenii!

126. LEAC CONTRA AGITAȚILOR ȘI TULBURĂRILOR

Gr. Cazacliu, Deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă“, nr. 100,

23 iunie 1918, p. 2

– O vorbă către d. general Văitoianu –

Basarabia a devenit o țară, unde se poate face orice propagandă și agitație... Și ea se face, dar dușmănoasă pentru neamul nostru românesc. Din nenorocire, sămînța rea, aruncată de neamuri străine, cade pe un teren lucrat bine de unii oamenii de peste Prut, care prin purtarea lor nu-și dau seama la ce sfîrșit poate să ajungă starea lucrurilor, ci din contra, ei din zi în zi toarnă tot mereu gaz pe foc.

Aceste lucruri trebuie să le spuie și să le scoată la iveală toți, care simt românește și-și iubesc neamul, căci dacă le vom ascunde – mai rău va fi și lumea va gîndi că noi toți sîntem numai niște mișei... Dar atuncea m-or întrebă: ce e de făcut

ca să lecuim această boală? Leac este și leacul acesta trebuie să-l cunoască fiecare român de peste Prut, care vine aici în vreun post de administrație. Leacul acesta se găsește scris în limba franceză în bibliotecile de peste Prut și în bibliotecile noastre în limba rusă; e vorba de scrierile guvernatorului rus al Basarabiei – *Urusov*, pe care mulți intelectuali români din Iași cred că îl cunosc. În cărticica aceasta îți vei găsi leacul, îți găsi cine e țăranul român (moldovan) basarabean și cum trebuie să te porți cu dînsul. Acești țărani sînt strănepoții acelor români, care din vechime au știut să-și iubească pe Domnul lor, neamul lor și drepturile lor și pentru dînsul ei se răsculau cu arma în mîină contra ciocoimei putrede, care totdeauna a fost trădătoarea neamului nostru și se gîndea numai la buzunarele sale. Îți găsi cum acest nobil om – *Urusov* – se căește, că odată a ascultat de poliție și de ciocoi, să liniștească țăranii cu forța și cum, la urma urmelor, i-a liniștit numai după ce le-a făcut dreptate, iar forța n-a întrebuițat-o niciodată. Și pentru aceasta, numele acestui vrednic și nobil om a rămas o amintire plăcută la mulți intelectuali români basarabeni...

Acum în Basarabia e numit ca comisar al guvernatorului central generalul *Văitoianu*. Numele acestui general e cunoscut de multe cercuri românești și cu toții recunosc că e demn de postul ocupat de domnia sa și de aceia noi, românii basarabeni îi zicem: „Bine-ai venit!“

Credem că, în scurt timp, domnul general va pune frîu la mulți domni, mai ales de pe la sate, care prea tare și-au lărgit poftele sale..., va face vreo ordine cu rechizițiile și, mai cu seamă, va da un ordin prin toată Basarabia, că nimeni n-are voie să ia trăsura și caii țăranului, fără plată și fără voia lui, căci armata are destui cai pentru serviciul ei.

Credem încă, că aceste ordine se vor împlini și n-or rămînea numai ca o ficție pe hîrtie... Așîderea și Directorul de comerț, împreună cu Directorul de interne, se vor stărui, dar n-or pune piedici ca pînă acuma, ca țăranii noștri să aibă de unde cumpăra gaz, chibrituri, sare și altele cu prețuri potrivite, căci astăzi el plătește pe un kilogram de gaz banii primiți de pe două puduri de grîu rechiziționat.

Dacă se va întrebuița acest leac, apoi vă asigur că nici o agitație dușmănoasă n-ar prinde rădăcină și bietul țăran nu va mai asculta pe fiecare om mișel și, în scurt timp, acest colț de pămînt, vechiul grînar al Moldovei, cu țărani muncitori și gospodăroși, va deveni iară o grădină frumoasă și liniștită.

127. UNIRII

I. Tudor, în „România Nouă“, nr. 101, 25 iunie 1918, p. 1

Unire sfîntă, eu ți-aduc
Cîntarea mea întîrziată.
Mulți ani noi te visam, cîrezînd,
Uitînd de soarta blestemată.
Și visul sfînt s-a împlinit!

Cu a eroilor voință,
S-a-ntruchipat, s-a-nfăptuit
Ce-n taină așteptau părinții.
Răsună graiul strămoșesc

Prin văi și lunci, ducînd de veste,
Că a căzut jugul rusesc,
Că brazdă Prutul nu mai este.

Un neam înmormîntat de viu,
Curmînd tăcerea de mormînturi
Din somnul morții a-nviat,
Pentru un trai și pentru cînturi.

Unire sfîntă, eu ți-aduc,
Cîntarea mea întîrziată,
Mulți ani te-am așteptat cu dor,
Ducînd povara-mi blestemată.

128. AUTONOMIE?

Teodor Jireghie, în „România Nouă“, nr. 101, 25 iunie 1918, p. 1

Robia Sinodului Tu o ai scos din Vavilon ci pe mine din patimi mă ridică și mă luminează.

Robiți am fost și dușmanii și astăzi crișcă și samănă ciulini pe calea mîntuirii noastre, iar neajunsurile deșteptării ce ne întunecă mintea ne fac să plîngem, cum plînge copilul care cere de la mama sa cuțitul, ca să se joace cu el. Dar mama nu i-l dă; îl lasă să plîngă, nu de aceea că nu-l iubește, dar știind că încă-i prunc și că îi stă în coastă ispita; îi dă peste mîină, că singur se-njunghie și piere, răpindu-i moștenirea.

Atunci în zadar îi va fi mamei bocetul și lacrimile amărăciunii, cînd și-a vedea pe fiul ei întins pe masa de operație.

Tot astfel, astăzi mulți basarabeni plîng, cerînd să se joace cu cuțitul autonomiei, ca să ieie parte și *Perper*¹⁴⁴ la ocîrmuire.

Dar ce autonomie ne trebuie nouă, Moldovenilor, cînd ne simțim români, desăvîrșit adăpați la sînul mamei și zîmbind în fața ei?

Știe mama ce ne trebuie, știe ce ne e de folos. Nu cuțit de jucat, dar pămînt de lucrat și tunuri de apărat, să ne simțim răzeși români și stăpîni pe munca noastră.

Ne știm și noi, luptătorii, ținta: să înnoim pe Mama noastră cu haină nouă de porfiră și cu veșminte de vison.

Să ajungem și acelea zile să cîntăm cîntarea dulce:

De la Nistru pîn-la Tisă

Tot românul bucură-se.

129. MOLDOVA

F. Rotaariu, în „România Nouă“, nr. 103, 28 iunie 1918, p. 2

Rîuri vioae, lunci înflorite,
Vii pe costișuri, poame vestite,
Lanuri de pîne, dealuri mănoase...
Dragă Moldovă, țară frumoasă.

Turme de vite pasc în pohoară,
Cîrduri de păsări zbor, se coboară,
Vin cocostîrcii, stau pe la casă...
Dragă Moldovă, țară mănoasă!

Codrul se leagănă, păsărea cîntă,
Omul se bucură, vita s-alintă,
Fluturii zboară, lumea-i voioasă...
Dragă Moldovă, țară duioasă.

130. POVESTEA UNEI CORĂBII

Elena Dobroșinski, în „România Nouă“, nr. 104, 29 iunie 1918, p. 2

În timpurile de mult trecute, pe cînd oamenii erau cu sufletele curate, senine, cu fețele mai blonde, fiindcă nu prea-i pîrlise soarele, care nu era tocmai așa de mult așezat în aerul liber, pe cînd suflările vii trăiau într-o iubire simplă, nevinovată, cînd aerul se despica numai pe piepturile păsărilor și valurile apelor numai de luntre și corăbii, atunci pe oceanul nemărginit plutea o corabie cu numele „România“.

Unire și iubire împărațeau pe mîndra „Românie“ și triumfală părea, cînd valurile albastre o legănau lin.

Căpitanul ei înalt, cu părul ca pana corbului, cu ochii ca mura cîmpului, cu fața luminată, cu un glas răsunător, plin de iubire, din cînd în cînd da porunci la matrojii săi vrednici și plini de vieață. Pe „România“ era îndestulare de toate produsele și comanda se simțea într-o stare foarte veselă.

Aerul însă stătea potrivit. Soarele strălucitor, triumfal, revărsa razele sale mîngîioase peste corăbii. Cerul și apa, potrivit-se la culoarea lor albăstrie, parcă să împreunase la un loc și cu valurile sale blajine lin legăna corabia. Sgomotul lor ca o muzică fermecătoare mîngîie sufletele „României“... Și multe zile și nopți nenumărate a plutit „România“ pe oglinda oceanului nemărginit, în liniște și fericire.

Dar iată, într-o bună zi cerul s-a acoperit cu nouri negri, care grozav își purtau povara pe deasupra apelor vecinice.

Vîntul ca un dușman bătea din tuspătru părți ale lumii. Valurile, rădicîndu-se grozav de sus, fără milă aruncau „România“ de pe val pe val. Comanda ei, pătrunsă de frica morții, sta vrednică să-și apere corabia...

Mult au luptat bravii matroji, dar n-au putut sta împotriva stihilor sălbatice...

Cînd s-a făcut iarăși liniște pe ocean, căpitanul cu mare groază a văzut că din iubita lui „Românie“ au rămas numai pînzele și vreo două, trei scînduri... Celelalte părți ale corăbiei le-a rupt vîntul și valurile le-au dus în locuri depărtate... străine... Din comanda lui bravă au rămas numai vreo cîțiva matroji. Unii din ei s-au înecat în valurile oceanului, alții zbătîndu-se de moarte pe scîndurile rupte din corăbii, au fost duși cu valurile...

În inima căpitanului s-a aprins un dor, ca un foc nestîns, după adunarea părților de corăbii și-a bravilor matroji... Ochii lui plini de sperare, de agerime nemărginită, au început să privească în toate părțile lumii ca să-și vadă iubita comandă. Și s-a pornit el cu rămășițele sale ca un vînt, ca o furie neînfrîntă după părțile corăbiei, să le adune și să ridice din nou corabia, să ridice o „Românie Nouă“...

Veacuri au trecut, pînă cînd căpitanul, iute, ca săgeata fulgerului, rînd pe rînd a-nceput să-și adune părțile „României“ cu matrojii doriți...

Dar jalea i-a pătruns inima, cînd matrojii, îmbrăcați în haine străine, supuși comandelor barbare, și-au pierdut speranța, care este făclia vieții... De suspinuri amare – au amorțit și și-au pierdut graiul, de lacrimi sărate – și-au pierdut vederile, de strigătul comandai străine – și auzul li-a slăbit... Și nu și-au cunoscut, sărmanii matroji, pe căpitanul lor mult dorit, iubit și mai mult așteptat...

Atunci căpitanul, cu lacrimile lui i-a spălat și ei au văzut cum iubirea și focul din inima lui i-a însuflețit și ei s-au deșteptat și atunci... și-au cunoscut idealul dorit...

Tîrziu, dar totuș se împlinesc dorințele curate sufletești...

I-a mai rămas căpitanului să-și ridice iarăși iubita „Românie“ din nou, așa ca să n-o mai poată sfărîma valurile stihiiilor libere...

*

Fraților, oare nu facem și noi parte din acești matroji? Oare nu ne-am cunoscut idealurile înalte în deșteptarea noastră sufletească? Care simțește că da, să se grăbească să ia parte la rădicarea corăbiei, să aducă cu dragoste ale sale părțile la rădicarea mîndriei „României Nouă“.

131. UN APOSTOL NECUNOSCUȚ AL BASARABIEI: MOȘ DUMITRU Ghibu

Arhimandritul Dionisie, în „România Nouă“, nr. 105, 30 iunie 1918, p. 2

Multă lume din poporul cel de rînd moldovenesc din Basarabia cunoștea pe un bătrîn mocan, – după cum îi ziceau Moldovenii – cu o față simpatică, serioasă și totdeauna într-un port românesc, care colinda toate unghiurile Basarabiei, răspîndind, pe neștiute, lumina științei prin cărțile ce le vindea la hramurile mănăstirilor, la ziele de iarmaroc prin tîrguri. Dar nu mulți îi cunoșteau mai de aproape. – Știau numai *pe moș Dumitru mocanul*, dar de unde este acest „mocan“, care își împlinea rolul său apostolic prin întunerecul grozav ce domnea în țara noastră, mi se pare, că prea puțini știau.

Eu cu bătrînul eram cunoscut cam de pe la anul 1885, cînd întîiaș dată am făcut cunoștință cu el în Chișinău, unde bătrînul avea o mică prăvălie, în care vindea

felurite lucruri de fer pentru diferitele trebuințe casnice. Acestea le vindea descoperit, pe o măsuță ce era întinsă în vederea tuturor, iar sub acea măsuță ținea ascunse acelea duhovnicești comori, pe care le vindea cunoscuților săi: felurite cărți duhovnicești, precum *Evangheliu*, *Apostol*, *Pentecostariu*, *Ceaslov* și altele; apoi *Calendare* și *gazete* pe care le primea pe numele său. Toate acestea aduse pe acelea neștiute căi, care le știa unul Dumnezeu și el.

Dintru acea vreme am avut cu dînsul cea mai mare și de aproape cunoștință și prietenie, asemenea și cu familia lui: fiul și ginerele, și am ținut-o cea pînă la moartea lui, care a urmat, după cum mi se pare, în vremea Revoluției rusești din 1905.

El era, cu neamul, din Ardeal, din Săliște, de care adeseori cu multă dragoste și plăcere îmi povestea. În timpurile cele dintîi el aducea cărțile în trăsură: deasupra marfa, iar dedesupt aducea diferite cărți, pe care le răspîndea printre cunoscuți și pe la mănăstiri.

În timpurile de pe urmă trecerea cărților era foarte grea, așa că bătrînul nu le mai putea aduce așa slobod ca înainte și pe ascuns, ci acum era silit tot ce avea a trece în Basarabia, să trimeată la censură, la Odessa, și numai după aceea putea ca să-și vîndă cărțile, ce el, ca o albină iubitoare de osteneală, le aducea de prin toate unghiurile României și Transilvaniei, pentru care nu rămîne nici o mănăstire din acele țări necercetată.

*

Simțindu-mă pre mine însumi mult dator acestui necunoscut de lume apostol, acum, în ziua învierii neamului nostru, am socotit de cuviință a pune la arătare faptele mărețe ale lui, ca a unui luptător pentru a răspîndi lumina printre frații săi întru acea vreme, cînd nimenea printre cei mai de căpetenie și cu știință nu putea să dea mîna de ajutor fraților noștri moldoveni, ce zăceau în cel mai mare întunec din cauza împrejurărilor grele, ce domneau pe acele timpuri.

Mică i-a fost știința, dar mărețe i-au fost faptele, pentru care trebuie să fim recunoscători și mulțămitori, rugînd pe Dumnezeu ca să-i răsplătească faptele lui cele înălțate în ziua răsplătirii. Iar acum: fie-i țărîna ușoară!

132. ZILE FERICITE

Învățător S. Holban, în „România Nouă“, nr. 105, 30 iunie 1918, p. 2

Cu toate nevoile și neajunsurile vieții de astăzi, noi Moldovenii basarabeni petrecem multe zile fericite. După sosirea comisarului Basarabiei, domnul general *Văitoianu*, aflăm că între alte măsuri bune și folositoare s-a hotărît ca toate publicațiile, afișele, programele ș.a. de astăzi înainte să fie scrise în limba noastră românească. Cu mare bucurie am întîlnit ordonanța aceasta. Credem că în scurtă vreme se vor lua măsuri în felul acesta și mai departe. Am vrea cît mai degrabă să vedem toate însemnările pe străzi, prin dregătorii și așa mai departe, schimbate în limba românească: că t-a-a-a-re ne-am mai săturat de afîta rusească! Pe lîngă aceea, că vrem să vedem toate scrise în limba noastră, (că doar trăim acum în țara noastră, nu la străini!), însemnările românești fac orașului o față europeană, mai plăcută.

Străinii ne șoptesc neconținut că nu e vorba, trebuie naționalizate toate, dar cu încetu, cu îngăduială, că nu se pot răsturna așa, deodată, toate zidurile rusești, căci atunci va suferi mult viața locuitorilor.

Aceasta-i părerea lor. Dar noi Moldovenii zicem, strigăm, rugăm: fraților, să scoatem lucrurile deodată și numaidecât, cu rădăcină cu tot; să dărîmăm zidirea străină din viața noastră deodată, și fără milă, căci ea e așezată pe o temelie de nisip și nimeni nu va suferi prin rostogolirea ei, și să așezăm o zidire a noastră adevărată, pe o temelie de oțel, de care în vecii vecilor se vor sfărîma toate zădărniciile străine! Doar nu vom târăgăni îndreptarea vieții noastre stricate încă 106 ani, ca să le împlinim gustul străinilor, care zic că ce s-a făcut într-o 106 ani, tot într-acelaș timp trebuie schimbat. Destulă filosofie cu dușmanii: toți la lucru!

*

Sosirea P.S.S. *Nicodem*, cu un scop sfînt și mare ne mîngîie și ne bucură foarte mult. Aici vorbă multă iar nu trebuie. E destul numai să-ți închîpui fața blajină a țaranului moldovan, plină de bucurie, cu ochii înlăcrimați, cînd a înțeles că de astăzi înaintea el n-a mai sta înaintea sfîntei slujbe dumnezeiești, ca o matahală, neînțelegînd nimic din bolboroseala preoților în limba străină și neînțeleasă, ci tot cuvîntul îi va mîngîia sufletul și i-a bucura inima.

*

Trebuie încă sus să prețuim și să ne introducem în viață un sfat frățesc al d-lui ministru de culte și instrucție publică, *S. Mehedinți*, dat învățătorilor de la cursurile pedagogice din Chișinău, și care trebuie ținut în seamă de toate tagmele moldovenești.

Sfatul d-lui *Mehedinți* e acesta: trebuie numaidecât să ne păstrăm costumul național, care, la drept vorbind, mai cu totul e scos din viața noastră, și să ne stăruim din răspuțeri ca să ne păstrăm limba poporană, curată, dreaptă, ca să fim totdeauna înțeleși de țărani și să nu ni-o stricăm cu cuvinte străine, moderne etc. Noi, fiii neamului moldovenesc basarabean, primim cu mare bucurie toate sfaturile și măsurile fraților noștri mai mari în dreptate, spre renașterea națională, le răspîndim și le sprijinim prin toate ungerile vieții, din răspuțeri.

133. PE MALUL NISTRULUI

Iorgu Tudor, în „România Nouă“, nr. 109, 4 iulie 1918, p. 1

Pe malul Nistrului, pe-atunci,
În cînturi de amor trezite,
Eu îți cîntam venirea ta,
Și zarea vieții fericite.

Înfiul ți-am adus buchet,
Din crinii primăverii mele...
Cîntam norocu-ți nesfîrșit
Și taina spuselor de stele.

Și te cîntam, frumoasa mea,
Pe tine însuși... Și mă iartă...
Nu cunoșteam că rătăceam,
Străin de neam, de graiu și artă.

Și ani trecură... Dumnezeu
Trezitu-m-a din somn de moarte,
Zicînd: „Destul! Jos ce-i străin,
Și jos credințele deșarte!

– E oropsit norodul tău,
Conducătorii stau departe;
Odăjdiile strămoșești
Tiranul la străini le-mparte.

Ridică-te! Și sufletul
Și jocul cîntecelor tale,
Du-l la altarul părăsit,
Du-l celor rătăciți, în vale.

– Tot ce-ați păstrat în piept mai bun,
Cu ce v-a înzestrat natura,
Ați da străinului, în schimb,
Primind dispreț, robie, ura...

Destul“! – Și ce?... M-am deșteptat...
De-atunci un cuget sfînt mă poartă,
Să duc la frații asupriți,
Lumina cea adevărată.

Să le rostesc cu vocea mea
Cea de pe urmă: răsbunarea!
Să le închin ce-a mai rămas
Nesmul de-asupritori: cîntarea,

Și să le dau nădejdea mea
Nestinsă, îmbucurătoare,
În soarele cel românesc,
Ce mîndru și frumos răsare.

134. UN BUN ROMÂN BASARABEAN

Ștefan Ciobanu, directorul învățămîntului din Basarabia, în „România Nouă“, nr. 110, 5 iulie 1918, p. 2; nr. 111, 7 iulie 1918, p. 2

Din trecutul nostru

I.

A venit la mine. Bătrîna, scundă, încovoiată sub povara anilor mulți și grei, cu părul înălbit, cu obrajii veșteji, cu ochii vioi și bîlnzi, ca bunica lui *Delavrancea*, ea părea că-i o nălucă din trecut, un letopiseț viu al trecutului neamului nostru din Basarabia, al mișcării culturii românești sub jugul străin.

A venit, căci a simțit în liniștea apusului vieții ei, că munca pe care a dus-o soțul său o viață întreagă, că visul lui de a vedea limba română în școlile din Basarabia, se îndeplinește.

E soția lui *Ioan Doncev*, fostul profesor de limba română la liceul No. 1 din Chișinău și autorul manualelor de limba română în școlile din Basarabia.

Cine a fost el de origine?

Pronumele lui sună bulgărește; poate că a fost bulgar, poate că a fost din vreo familie românească, dar neapărat a fost un bun român, un român care cunoștea bine limba și literatura noastră, care în sufletul său păstra o iubire nemărginită către neamul nostru, către trecutul și poezia noastră.

În prefața („precuvîntarea“) cărții lui *Cursulu primitivu de limba rumână*, care a apărut în Chișinău la anul 1865, prefață scrisă în rusește, el se plînge că în școala medie (județeană) din Hotin se propune să se închidă cursul de limba română.

„Oricum ar fi“, scrie el, „dar e foarte trist! Nouă ni se pare că tineretul local din multe puncte de vedere, mai mult ar avea folos să învețe limba țării, decît limba franceză sau germană“.

Mai departe, tot pe acele pagini spune despre limba română cu atîta evlavie și dragoste pătrunzătoare aceste cuvinte:

„Ar fi foarte de laudă și de folos, ca și fetele românce să învețe limba lor maternă, care cuprinde în ea atîta frumusețe, atîta duioșie și în care ele, probabil, mult simt; pentru că, după firea omenească, cea mai bună parte a sentimentului nostru, a duioșiei – e limba noastră maternă. Cum copilul este apropiat de pieptul mamei, tot așa-i aproape sufletului nostru tot ce se cugetă, ce se vorbește și ce se cîntă în limba lui maternă. Legile naturii neexplicabile și admirabil de exacte, sînt foarte greu de schimbat“.

Doncev a fost cel dintîi, care a introdus alfabetul latin în Basarabia.

Cărțile lui – *Cursul de limbă* (253 pag.), cu două suplimente, *Gramatica* (130 pag.) și *Vocabulariu* (66 pag.), precum și *Abecedă* (163 pag.) tipărită tot la anul 1865, au apărut parte cu alfabetul transilvan bine cunoscut în România (litere cirilice și latine) parte cu alfabetul latin, obișnuit în timpurile acelea, care a fost introdus cîtiva ani mai înainte în țară.

A mai scris cu ocazia războiului 1877 încă o carte – *Convorbiri ruso-române* (136 pag.) tipărită cu litere cirilice.

Din viața lui am aflat, că el a terminat liceul No. 1 de băeți din Chișinău la anul 1839. La 2 Martie 1853 a fost numit profesor de limba „moldo-vlahică“ la același liceu, în care a predat limba pînă la 1868, cînd a fost demisionat din cauza

interzicerii predării limbei române în Basarabia. Restul vieții a fost secretar la epitropia azilelor de orfani. A murit la 1 Aprilie 1885.

Din ce tagmă a ieșit *Doncev*, n-am putut afla nici de la soția lui, în memoria căreia vremea a șters ceea ce era mai scump pentru noi. Din documentele lui de serviciu am aflat că la anul 1877 el a fost ridicat la rangul de nobil personal (licinii dvoreanin), ceea ce arată că el n-a fost din nobilimea Basarabiei, ci din clasa țărănească sau duhovnicească.

Soția lui spune că era român, că iubea mult limba și literatura noastră, român dintr-aceia, care „cu mândrie pot să zică: Noi sîntem români!“ (*Cursul primitiv de limbă*, pag. 77), „care vorbind în general despre toată nația sa, se numesc Rumîni, iar de vorbesc despre un cetățean rumîn îndeosebi, atunci zic Moldovan, Muntean, Bănățean, etc.“ (ibid. pag. 78).

Un român cu o conștiință atît de dezvoltată că ar putea servi ca pildă pentru mulți, chiar astăzi.

II.

Cine a fost *Doncev*, n-am putut afla. Dar noi, cei prigonîți, cei setoși de adevăr, de limba și literatura noastră îl cunoaștem foarte bine. În vremurile nenorocite ale neamului nostru din Basarabia, cînd nici o cărticică românească nu trecea zidul Prutului blăstămat, cînd în Basarabia pe ici pe colea licărea numai cîte-o lumină, cîte-o „epistolie“, „zodie“, sau cîte un „Vis al Maicii Domnului“, aduse de mocanii, care alinau durerile sufletului nostru necăjit, deschideam pe furiș cărțile lui *Doncev* și din paginile îngălbenite de vreme, se desfăcea povestea neamului nostru, trezind în sufletele amorțite un vis frumos.

Pe lîngă bucăți de cetire din botanică, zoologie, pe lîngă anecdote, cimilituri și proverbe, găseam cele mai bune bucăți din poezia română pînă la 1865. Din cărțile lui *Doncev* am cunoscut *Adio Moldovei* a lui *Alecsandri*, *Limba românească* a lui *Sion*, din ele înțelegeam fabulele lui *A. Donici*, plîngerile lui *Alexandrescu*, poeziile lui *Crețeanu*, *Zamfirescu* și *Tăutu*, sau elegiile lui *Bolintineanu*...

Cînd citeam din nu prea iscusita poezie a lui *Tăutu* cuvintele:

„Rumîni de șesuri, Rumîni de munte,
La Milcov astăzi vă adunați“,

simțeam că sîntem români, eram gata:

„Să ne combatem cu tot străinul“.

Nu numai o inimă basarabeană se sguđuia, cînd citea în „*La renturnarea lui Grigorie Ghica*“ a lui *Gusti* aceste versuri:

Dulce patrie! Azi saltă,
Căci furtuna a trecut,
Și pe sfera cea înaltă,
Noi luceferi am văzut...

O tu, Moldovă, țară iubită,
Strînge la sînu-ți pre Domnitor!
Patrei scumpă! Fii fericită,
Cu-al tău părinte, cu-l tău popor“!

Poate că acest intelectual al Basarabiei a prevăzut, a presimțit sosirea „noului luceafăr“ al neamului românesc din Basarabia, – poate că el, cu cărțile lui, a fost un luceafăr în întunericul ce ne împresura.

*

Resfirate prin toate ungherele Basarabiei, cărțile lui *Doncev* se păstrau de iubitorii de limbă, ca ceva sfânt.

Mi-aduc aminte, cum, pe când eram student, cutreerînd Basarabia, m-am trezit într-un sătucean din județul Soroca. Am fost uimit, când vizitiul cu care mergeam spre sat, a început să cînte doine, culese de *Alecsandri: Sora și Hoțul – Sus în deal, la mănăstire*.

L-am întrebat, unde le-a auzit? Mi-a răspuns că cineva le-a scris dintr-o carte a poetului, că el le-a învățat de la cel din urmă.

Am făcut cunoștință cu preotul, un bătrîn cu înfățișarea unui patriarh biblic, un preot, cum nu se mai găsesc astăzi prin Basarabia. Într-adevăr, pe o măsută de sub icoane, împreună cu *sf. Evanghelie*, legată cu o scoarță de catifea, se păstra *Cursul de limbă* al lui *Doncev*.

Și în amurgul serii, preotul mi-a vorbit într-o limpede și curată românească despre frumusețile poeziei noastre, despre baladele, doinele și cîntecele, care se găseau în cartea lui *Doncev*, carte care era minunat de bine alcătuită pentru vremurile de atunci.

O seamă din pușinii noștri intelectuali învățau limba și literatura românească din cărțile lui *Doncev*, care pînă în ultimile timpuri să puteau cumpăra pe furiș la anticarei din Chișinău..

Acest om a fost unul dintre aceia, care a lucrat pentru continuarea spiritului românesc în Basarabia, el este cea mai însemnată verigă în lanțul intelectualilor români, care nu s-au vîndut Rusiei, ci trăiau cu visul unei vieți nouă, care în vremurile cele mai negre ale neamului nostru din Basarabia, a avut curajul să alcătuiască niște cărți așa de bune și patriotice.

De aceea, numele lui *Ioan Doncev* ne este scump tuturor, și el va trăi vecinic mai ales în amintirea acelor, care astăzi sînt chemați ca învățători și profesori să poarte steagul culturii naționale în direcțiunea arătată de el.

135. O CHEMARE CĂTRE ÎNVĂȚĂTORI

C. G. [Constantin Gîdei-n. ed], în „România Nouă“, nr. 111, 7 iulie 1918, p. 2

Un învățător din județul Cahul ne trimite această sinceră chemare patriotică, pe care o publicăm întocmai, păstrînd ortografia autorului. Din ea se vede și silința învățătorimii moldovene pentru învățarea limbii românești.

Frați Moldoveni, colegi învățători!

La voi care simțiți durerea zilnică a libertății noastre, cu sincera speranță m-adresez.

Suntem chemați să ne-ascuțim uneltele; semința cea mai bună s-o luăm din vechiul coșerul limbei strămoșești, cu care fi-vom noi datori să cultivăm poporul nostru. El mult, săracul, au răbdat în întuneric și străin. Acum e vremea să-l trezim; să-i spunem că el îi stăpîn în pajiștea străbunilor.

Noi mult răbdăm pe calea noastră la care acum sîntem chemați. Mulți nu primesc nici ajutorul care au fost făgăduit și cei mai mulți chiar leafa dreaptă de cînd n-o văd au și uitat.

Dar ce-s acestea pentru noi, cînd știm că-s stăruinți străine. Ei trag nădejde că doar noi vom părăsi preasfînta cale mult suferind lipse și nevoi.

Și-atuncea ei s-or bucura. Pe noi din nou ni-or înjura.

Dar nu mai fie aceasta, frați. Noi vom răbda, că prin răbdare se dobîndește firea tare.

Ar fi bine încă un cîas pe zi să mai jertfim pentru popor ca să învățăm noi a cînta lui Dumnezeu în limba noastră, că aceasta mult folos ne-a dat în viitorul ce ne așteaptă.

Destul o sută șase ani am ascultat streinul glas.

Acuma necesar ne trebuie un cor la strana catedrală, să ne rugăm în liniște: căci tu te duci cu umilință în casa Domnului să rogi putere fraților săi dreți, dar după binecuvîntări frumoase auzi cîntarea-n limba celui,.. care atît ne-a apăsas, că nu putem noi, pîn-acuma să ne vindem cu totu-n fire.

Și-atuncea nu te-i mai ruga, ce de nevoie ai crișca. Tu stai uimit te uiți la frați și 'ntrebi din inimă: ce este?

Ori nu trăim noi ca-n poveste; ori poate noi dormim? Prin somn?...

Nu! E aidoma române.

Și pentru aceasta trebui noi,

Cînd mița miaună s-o dăm afară,

Afară tot ce e rusesc,

De pe pămîntul românesc,

Să n-aibă loc nimic străin.

P-al maicii noastre scumpe sîn,

Din rădăcină smulgiți tot,

Să nu rămîie amintiri,

De-al noastre triste suferiri.

136. DIN CĂLĂTORIA MEA LA ODESSA

Teodosie Bîrcă, deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă“, nr. 112, 8 iulie 1918, p. 2

Zilele trecute am avut nevoie să fac o mică călătorie la Odessa.

În rîndurile acestea eu n-am în vedere ca să scriu ce se petrece și ce am văzut în Basarabia și în Ucraina.

Mă opresc numai la vreo cîteva lucruri.

Socot că fiecare cetățean e dator să arate ce vede că nu se face cu cale și să atragă atenția autorităților cuvenite, ca faptul necuvenit să fie schimbat și pus la calea lui.

Mai vîrtos trebuie să facem aceasta, cînd dușmanii se folosesc de nepăsarea noastră și ne fac ca să fim de ocară.

Ceea ce am să spun eu, mai întîi, privesc gările noastre, începînd de la Chișinău și pînă la Bender.

Doamne, ce mizerie și necurătenie e prin ele!

Omul cu o leacă de simț estetic fuge de ele.

N-ai nici unde să șezi, nici unde să te odihnești, nici să mănânci!

Camerele de toaletă bărbătească, dar mai ales femeiască (aceasta din urmă numaidecât trebuie într-o țară civilizată) lipsesc cu totul.

De la Bender, camera de toaletă pentru femei a apucat-o (pînă unde ajunge rechiziția) un bărbier, care face în ea comerț, iar damele se spală afară la fîntînă.

Al doilea, tot de gări: nu s-a știut de ce pînă acuma nu s-a îngrijit nimenea, ca să schimbe tablele cu numele rusești, înlocuindu-le cu acele românești. Aceasta s-a făcut numai la Chișinău.

Alta, tot așa de puțin bine, se petrece la Bender, la frontieră, unde „pasagerii“ trebuie să stea în „oceredi„ (rînd) 3-4 ceasuri, pînă li s-or viza pașapoartele și permisurile.

Trenul ajunge la Bender la 11, pînă la 11 jum. dimineață

Pînă ce pasagerii ajung la pod, unde li se vizează documentele, este 12 și mai bine.

Destul un ceas de lucru cum se cade, și pasagerii pot să plece înainte.

Dar nu ! La ora unu funcționarii se duc la masă și mesesc pînă aproape de trei. Și apoi, cu ajutorul lui Dumnezeu, se apucă de lucru, lucrează încetișor, la voie.

Dar pasagerii stau în „oceredi“, în soare, colb și ploaie. Cu ei stau și birjarii, ținînd caii flămînzi.

Nu-ți mai trebuie Siberie.

Cu mare greutate trecem Nistrul și ajungem la Odessa. Acolo fiecare cetățean român e dator să-și vizeze documentele la consulatul românesc.

Ce se face la consulat, nu sînt în stare să zugrăvesc. Norod iarăș mult: plină curtea. Consulatul primește dimineața de la 11 la 1, și seara de la 6 la 7.

Publicul vine cu 2-3 ceasuri înainte, să apuce „oceredea“. Primesc pe două uși... Adecă sînt două uși, dar care e ușa adevărată și care nu, nu știe nimenea.

Publicul umblă de la o ușă la alta, se sfădește, se brîncește...

Eu am umblat la consulat două zile dupăolaltă, dar n-am reușit.

Am plecat de la Odessa, neîmplinind datoria mea de cetățean...

Și nu-i bine așa!

Am fi foarte mulțumiți, dacă autoritățile ar preface lucrurile și le-ar așeza pe calea lor cuvenită.

Noi însă, scriind aceasta, vrem numai ca la noi să fie bine, ca și la lume, ba chiar și mai bine.

137. LUMINĂTORII POPORULUI

Vasile Loghinescu, în „România Nouă“, nr. 115, 11 iulie 1918, p. 2

La un festival din Sala Eparhială am avut întîmplător o discuție cu un preot, „înfocat“ moldovan

Ședeam pe un scaun, așteptînd. Părintele se uita cu mare jale la perețele, unde în vremurile „vechi și bune“ se afla icoana „Preasfînțitului“ *Serafim*, apoi s-a întors spre mine. Vorba ceia: „jălui-m-aș și n-am cui“. Dar părintele „politicos“, a început cu totul altceva. A întreat: cine are să cînte, cine citește și despre ce? Pe urmă zice:

Nu-mi plac românii, cu toate că eu sînt Moldovan „înfocat“ și nici înainte n-ascundeam că sînt Moldovan. Chiar și în biserică, citeam cîte odată moldovenește (?).

De ce nu-ți plac românii, părinte? îl întreb eu.

De aceea, că românii fac tot cu sila. Vor să facă românești și biserica și școala, sau cum se mai zice: să le naționalizeze. Nu ne lasă pe noi să facem noi din voia noastră. rușii după ce au cucerit Basarabia (au furat-o părinte, zic eu), au lăsat vreo 30–40 ani și preoții și învățătorii românești. românii se grăbesc. Mai bine să ne lase pe noi – preoții, la voie. Da la urmă nu se știe – dacă n-am fi ai Rusiei. Eu slujesc Rusiei. Rusia îmi „plătește“. De la români eu n-am nimic. Și nici nu aștept. românii îs săraci. Eu slujesc celuiia, care îmi plătește...

Iacă părerile unuia din preoții luminatori ai poporului. Plîng, sărmanii după Rusia mare „pravoslavnică“.

Am asistat de vreo 4–5 ori la Comisiunea, care lucrează pentru chemarea Soborului bisericesc.

N-am observat nici o mișcare spre îmbunătățirea vieții poporului. N-am observat o mișcare națională.

Preoții sînt de acele păreri, de care dînșii au fost la 1907, cînd au înființat cu alți „binefăcători“ ai poporului, „soiuz ruseago naroda“ [Uniunea poporului rus].

Preoți moldoveni! Deșteptați-vă! Luminați poporul care vă hrănește. Destul cît l-ai ținut în întunecime!

Luminați-l pe limba lui.

Moldovenii se duceau pe la *Inochentie*, care li cetea în limba lor bine cunoscută. Uitați vremurile „Preasfințitului“ *Serafim*. Să dăm laudă Domnului c-au trecut.

Dumneavoastră locuiți între popor. Mulți din Dumneavoastră sînteți chiar din sînul poporului. Știți durerile, neajunsurile – știți viața și sufletul poporului moldovenesc. așa că-l puteți povățui și îndrepta pe calea adevărului.

Pentru aceasta poporul vă va mulțumi, îmbrățișîndu-vă cu iubirea care face minuni.

138. GLAS DE PESTE NISTRU

Ștefan Bulat, învățător de peste Nistru, în „România Nouă“, nr. 121,
18 iulie 1918, p. 1

Sărit-am Nistrul, pe malul stîng...
Eu, o viță a neamului român,
Demult suspin și jalnic plîng,
Că nu-s pe sine eu stăpîn.

Numai Nistru știe a mea străinătate,
Și a mea viață, amară, grea;
Numai el mă vede zi și noapte,
Cercînd din malul stîng,
Să fug în ceea parte.

· Când mă uit la zare, spre asfințit,
Și văd cum păduri întunecoase
Acoperă munți și văi:
Văd câmpii îmbrăcați cu flori frumoase,
Și capre, oi zburdînd prin ei,
Atunci se-ncheie a inimii durere,
Și ca să zic ceva nu am putere.

139. SEMĂNĂTORI DE URĂ

Gr. Cazacliu, deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă“, nr. 122, 19 iulie 1918, p. 1

Noi, românii basarabeni, care sîntem deprinși cu o presă bogată și serioasă, după ce citim vreo gazetă de peste Prut și mai cu seamă apărută în anul acesta, stăm și ne gîndim cu o mare părere de rău la neamul nostru atît de nenorocit, care nu e vrednic să aibă măcar o presă sănătoasă și cinstită¹⁴⁵...

Ce educație, pentru tineretul basarabean poate să fie de exemplu gazeta *Iașul*, care nu e altceva, decît numai un organ sămănător de ură...

Îmi pare rău că în fruntea acestui organ stă un profesor universitar, care permite să se publice în gazetă un articol ca *Deșteptarea Basarabiei* de la 15 Iulie, în care de la început și pînă la sfîrșit sînt numai neadevăruri.

Țin să spun de la început, că nu doresc să fac polemică, dar adevărul ne îndatorește pe mine, ca pe un basarabean, să arăt cu ce glod și cu ce mare nedreptate aruncă domnul de la gazeta *Iașul* în frații Ardeleni și Bucovineni (noi, basarabeni, scriem cuvîntul frații fără ghilimele, căci el pentru noi e sînt...) Mai întîiu, d-l de la *Iașul*, care n-are bărbăția să iscălească, n-are dreptate cînd spune că: „actele patriotice săvîrșite de basarabeni de la izbucnirea revoluției rusești și pînă astăzi, dovedesc pînă la evidență că în Basarabia era conștiința națională, mult mai trează decît chiar în sufletul d-lui *Argentoianu*“. Nu știu dacă e așa, dar dacă ar fi chiar așa, apoi aceasta se datorește în mare parte Ardelenilor și Bucovinenilor. Chiar ciobanii ardeleni au lucrat pe terenul național, poate inconștient, dar mai mult decît mulți jurnaliști și colaboratori din țară...

Dar, ce e mai important și ce trebuie recunoscut e că tineretul basarabean (studenții, ofițerii și o parte de învățători), care au luat o mare parte la actul unirii Basarabiei, a fost însuflețit și încurajat de Ardeleni și Bucovineni. Cu ofițerii ardeleni și bucovineni tineretul nostru se întîlnea încă în anul 1914 și atuncea se vorbea despre „România Mare“.

Pentru noi, basarabeni, n-a fost mai frumos și mai nobil exemplu decît „miile de ardeleni și bucovineni“ care se duceau să-și puie viața, nu pentru că erau „aliați cu Rusia“, dar pentru „Idealul sfînt, pe care ei cu toții îl împărtășesc, de la simplu soldat pînă la colonel. Nu știu pe ce date se bazează d-l de la *Iașul* cînd scrie: „D-sa vrea să deștepte pe cei care nu dorm, cu ajutorul acelor care au făcut totul spre a-i adormi pe veci“. Ce anume concepție curioasă, d-le necunoscut. Dar mă gîndesc că, dacă măcar vreodată ai fost la Chiev, în Universitate sau pe Jitomirscaia, unde studenții basarabeni făceau adunări, atuncea ți-ar fi rușine de rîndurile acestea. Pe

vremea aceea, în Chiev, se găseau mulți ofițeri și intelectuali de peste Prut, care petreceau foarte vesel, timpul, dar de adunările basarabenilor nici capul nu-i durea, pe cînd ofițerii ardeleni și bucovineni veneau cu zecile, și ce însuflețire morală aduceau ei în mijlocul basarabenilor!

Cine oare a plecat la Odessa, ca să citească studenților basarabeni istoria neamului nostru, dacă nu un Bucovinean? Și s-a arătat măcar vreun individ în comitetul ostășesc sub presidenția actualului director de agricultură, din acea mulțime de români din țară, care era la Odessa – și care vesel petrecea la „Faneoni”¹. Cine a venit și umblat, de dimineață pînă seara, la diferite congrese și adunări, dacă nu profesorii ardeleni și bucovineni, și numai la un congres al învățătorilor am văzut pe un singur profesor din țară.

Îmi aduc aminte, cum m-au întîlnit profesorii și învățătorii bucovineni la Suceava, unde eu plecasem ca să cumpăr cărți și cum ei ne-au dat tot concursul lor. Eu, totodată, nu pot uita și pe acei vreo cîțiva profesori din țară, pe care astăzi la fel îi insultați și mai cu seamă pe un învățat uriaș – numele căruia nu voesc să-l arăt, căci prea mare stimă am față de el și nu doresc să-l pângiresc cu ditirambe, care a ajutat pe o bună parte din basarabeni în mișcarea lor, cu influența sa morală...

Și așa, d-le necunoscut de la *Iașul* – nu somn – ci viață au adus Ardelenii și Bucovinenii în mijlocul nostru și tot ei s-au apropiat sufletește foarte mult de noi, pentru că profesorii ardeleni și bucovineni au dovedit că sînt oameni capabili și muncitori, pentru că ofițerii ardeleni și bucovineni (nu poartă monocluri, nu se pudrează și nu vorbesc între dînșii franțuzește sau nemțește, cum o fac alții pe străzile Chișinăului)¹⁴⁶.

Prin cugetul lor sănătos au dovedit, mai în scurt, că sînt oameni, dar nu niște intriganți. Dacă „nepoftiți” au venit Ardeleni și Bucovinenii la noi în Basarabia, apoi astăzi noi nu dorim ca ei să plece de la noi.

E o insultă pentru Ardeleni și Bucovineni, cînd scrii că ei au lucrat pentru interesele lor proprii, știu foarte bine cît e plătit profesorul la noi și mulți domni din țară, care vin și fac felurite speculațiuni, cîștigă într-o zi mai mult decît acești muncitori într-o lună de zile.

Și iară, n-ai dreptate, cînd scrii că Ardelenii și Bucovinenii „au luptat din toate puterile ca Basarabia să nu se unească cu România, ci să rămînă independentă”.

La aceste rînduri eu voiu răspunde numai următoarele: Cel dintîi comitet pentru unirea Basarabiei cu România s-a organizat în Chiev, unde luară o mare parte Ardelenii și Bucovinenii; al doilea la Chișinău, unde iară în frunte stăteau Ardelenii. Mai departe, noi nu ne temeam că ei vor face din Basarabia un alt Ardeal; noi ne temeam de politicianismul din cafenele, ne temem de destrăbălare... ne temem de sistemul de protecții, cu soacre și cu dame, ne temem de biurocratism, ne temem de multe și de multe alte păcate.

Noi am dori ca țăranul nostru (măcar că el e mai deștept decît acela de peste Prut) să fie tot așa de deștept și muncitor și iubitor de neam, cum e cel din Ardeal. Pe cei 31 (?) de profesori dați-ne voie să-i judecăm noi, basarabeni.

Nu știu despre ce greutăți povestiți D-voastră că fac ei Statului și basarabenilor (?). Poate cuiva de peste Prut da, dar Statul (în adevăratul înțeles a acestui cuvînt) și mai cu seamă, nouă, basarabenilor, nici o greutate, ci numai ajutor. Nu știu despre care domni din țară scrii că vin să-și jertfească toate puterile, nu pentru bucata de pîne, dar pentru a da o mîină de ajutor...

Dacă scrii acestea serios, apoi te sfătuiesc să vii în vreun orașel sau sat al Basarabiei, și te vei încredința că n-ai nici cea mai mică doză de dreptate, și țăranul nostru și chiar mulți intelectuali pot să-ți povestească lucruri, pe care d-ta nu le cunoști de loc...

Prin urmare, Domnilor de la Iași, vă poftim să nu mai sămănați ură printre frații români, ori de unde ar fi ei, ci să aduceți, dacă puteți, iubire pe pământul Basarabiei noastre.

140. SCRISOAREA UNEI ÎNVĂȚĂTOARE MOLDOVENCE CĂTRE FOȘTII PRIETENI DIN RUSIA

Vera Nicolaeva, în „România Nouă“, nr. 128, 28 iulie 1918

„Scumpă țară și frumoasă,
„O, Moldovo, draga mea,
„Cine pleacă și te lasă,
„E pătruns de jale grea...

Dragii mei prieteni
și Iubitele mele colege,

Din scumpa mea Basarabie vă salut, și întind brațele mele către voi, dacă încă nu m-ați uitat pe mine, „Moldovanca“ voastră.

Cinci luni au trecut de cînd, în urma împrejurărilor, ne-am despărțit. Acum, cu durerea în inimă vă înștiințez, că n-am să mă mai întorc în gloata voastră călduroasă. Din fericitele zile ale învățaturii și ale prieteniei noastre fierbinți, nădejtile senine și jurămintele sfinte de a lupta pentru dreptate, libertate și înfățișare, nu le voi uita pînă la amurgitul vieții. Totdeauna îmi aduc aminte de ziua cea neuitată, cînd am fost grămădiți la un loc din toate unghiurile Rusiei, ca să primim lumina învățaturii. Acuma, cînd m-am încredințat că nu vă voi putea însoți pe calea vieții, cînd steaua care îmi arăta atunci viitorul meu s-a stins, pe orizontul vieții mele s-a aprins altă lumină divină. Razele ei luminoase îmi arată un drum mîndru, sfînt, să slujească nu numai pentru orice popor obijduit, ci, în locul întîiu, pentru neamul nostru, pentru națiunea din care și eu fac parte. Niște glasuri tainice îmi pătrund inima și-mi șoptesc:

„Deșteaptă-te Române!...

„Acum ori nici odată, croește-ți altă soartă!...

Ceea ce în ziua de astăzi îmi îndulcește traiul, îmi luminează sufletul și despre ceea ce vreau să vă spun, nu va fi nou: înfăptuirea dorințelor și realizarea visurilor ce s-au aprins și au fost legănate în inima mea încă acolo, departe, în fundul Rusiei. Minunate și străine vă păreau atunci cuvintele mele, cînd vă spuneam de Neam, de Țară, de obiceiurile noastre și mare v-a fost mirarea, cînd eu, vesela, voioasa, înfocata fiică a Sudului, cum m-ați numit voi, m-am făcut ca umbra peste cîteva luni de zile, neauzind pe acolo nici un cuvînt moldovenesc.

Dar trebuie să jucăm sănătos. Fiecare lucru mai mult se prețuiește atunci, cînd nu-l avem și mai bine îl cuprindem, cînd ne uităm mai departe. Dacă vreți să

cunoașteți frumusețile și farmecul limbii strămoșești, duceți-vă în altă țară, căci acolo în străinătate, vi se va înfățișa mai bine strălucirea și frumusețea ei.

Omul e legat de limbă ca copacul de pământ, căci limba e potrivită după firea omului.

Acum, noi toți învățătorii sîntem chemați la cursurile românești ca să ne împărtășim de cultura noastră vie și adevărată, care pînă acum a fost ascunsă și acoperită cu un acoperămînt tainic. Despre ce n-am învățat noi? România e raiu pe pământ, țara eroilor...

„Priviți mărețe umbre,
Mihai, Ștefan, Corvine!“

Știm și multe cîntece. Cel mai frumos cîntec e: *Tricolorul*. El este ca un simbol al duhului național. La toamnă, în toate școlile se va învăța românește. Noi toți ne vom duce să luminăm poporul în limba lui.

Vă îmbrățișez, scumpii mei colegi și vă urez zile fericite.

Cărările noastre sînt despărțite, dar tot ne vor duce la un drum înflorit, glorios. Și noi, înarmați cu idei sfinte, vom aduce: suflet, inimă și minte!

141. AMINTIRI DIN VIAȚA MEA DE ÎNVĂȚĂTOARE

Sana Vana; în „România Nouă“, nr. 127, 27 iulie 1918, p. 2;

nr. 128, 28 iulie 1918, p. 2

Nici nu știu cu care să încep și cu care să mîntui, aflîtea aș putea scrie pe tema aceasta... Dar am să o iau de la început.

Școala în care am primit eu loc de învățătoare pentru prima dată, era într-un sătucean din județul Bălților.

Pînă atunci, în satul acela nu fusese școală. Casa pentru școală fusese prefăcută în grabă dintr-o crîșmă veche de la răspîntia drumurilor. Și fiindcă oamenii doreau ca școala din sat să se deschidă cît mai degrabă, au făcut la casa aceea numai ceea ce crezură ei că e de neapărată nevoie: i-a ridicat părății, ca să fie mai înaltă, au acoperit-o cu șindrila nouă și au podit-o pe jos, atîta tot, încolo nici n-au văruiț-o, nici n-au îngrădit-o măcar cu nimic. Dar casa, care înainte era minunat de bună pentru crîșmă, nu se potrivea de loc ca local de școală.

Cînd ne trebuia nouă cea mai mare liniște, atunci se începea duruitul căruțelor care treceau mereu și pe o parte și de alta a școalei, ducîndu-se care la cîmp, care la oraș, care înapoi. Și școala aceasta a trebuit să o deschid eu, eu care abia împlinisem 16 ani, care nu de mult părăsisem băncile școalei. Oamenii n-aveau nici o înțelegere pentru școală, copiii nu erau disciplinați de loc.

Trebuia să mă lupt și în dreapta și în stînga cu toți și cu toate... Mai întîi de toate, am rugat oamenii că, dacă nu pot face ogradă la școală, măcar să închidă drumul ce mergea pe dinaintea școlii, apoi să facă și o sobă în clasă. Soba încă a fost atît de bine potrivită de un meșter din sat, încît da mai mult fum, decît căldură. Părății cei nevăruiți țineau întunec și fiind în grabă făcuți, nu erau chiar bine uscați, așa că după ce se făcea focul în sobă, se încălziau și sloboziau abur. Aburul acesta era foarte folositor pentru orzul, care a fost amestecat cu pleavă în lutul întrebuițat la lipitul părăților, el a început a încolți și iată că, într-o bună zi de iarnă, ne trezirăm cu verdeață împrejurul tavanului, parcă ar fi fost pe la Duminică

Mare... Noroc că nu eram nevoită să stau zile întregi în frumusețea aceea, fiindcă stam la gazdă la un moș al meu, care locuia în acelaș sat.

Așa era la început partea exterioară a școlii, dar să nu gîndiți cumva că organizația învățămîntului, partea lăuntrică, era mai bună. Copiii veniau la înscriere pe rînd, motivîndu-și întîrzierea: care cu lipsa de încălțăminte, care cu cea de îmbrăcăminte, etc.

La observația mea, că ar trebui terminată înscrierea elevilor, ca să începem învățătura, preotul îmi spuse, că trebuie înscriși toți, oricît de tîrziu ar veni, fiindcă altfel descurajăm oamenii și apoi nu-și vor da copiii la școală. Așa s-a pierdut vremea de la 15 Octomvrie pînă la 1 Decemvrie, cînd eu, fără voia preotului, am întreprins înscrierea și am început învățătura.

Atunci m-am isbit eu cu capul de piatră!... Toate îndrumările metodice, pe care le cîștigasem în școală, s-au risipit. Ele-mi erau recomandate ca cele mai bune pentru copiii ruși, dar nu se potriveau de fel pentru copiii moldoveni. Lecția pe care aș fi putut-o face în limba lor dreaptă într-o oră, cere timp de 2 ore; trebuia să te-nvîrți pe-un loc de zece ori, traducînd și prefăcînd în tot felul ceea ce aveai de spus, ca să fii la urma urmii înțeleasă de copii, fiindcă copiii erau toți moldoveni, iar cărțile rusești. A trebuit să-mi croiesc o metotă nouă.

În același timp, oamenii neavînd nici o înțelegere pentru viața școlară mă supărau mereu, venind la școală, în vremea lecțiilor. Mai ales femeile...

De exemplu: una avea gust să toarcă, șezînd pe pragul clasei, ca să privească, cum învață băiatul ei; alta venise cu plăcinte în clasă și striga în gura mare: „Măi Niculăiță! Unde ești? Na la mama plăcinte, ia și mîncă, pînă ce-s fierbinte!”

La observația mea, că-n vremea lecției nu se poate face acest lucru, ea-mi răspunde: „Da pe urmă ce mi-e bun, după ce se vor răci! Eu taman de aceea am și alergat la școală, lăsîndu-i pe cei mai mici acasă, singuri, ca să mînce și acesta o bucățică bună!”

Puteți să vă-nchipuiți, cîtă luptă am avut, pînă ce i-am dat la brazdă pe toți! Mai gîndiți-vă apoi că nimeni nu-mi venia în ajutor în vremea aceea; iar eu fiind tînără și neavînd nici o practică, poate făceam și multe greșeli... De cîte ori nu plîngeam, venind acasă, și ce bucuroasă aș fi fost să stau mai bine eu în bancă în locul elevilor și să mă învețe pe mine cineva, decît să-nvăț eu pe alții. Singurul om care putea să-mi fie sprijin în viața școlară, era preotul din sat, dar m-am convins degrabă, că noi vorbim în limbi diferite și nu ne înțelegem unul cu altul. El era obligat să predea religia în școală, și eu îl priviam ca pe un coleg al meu; el însă nu era mulțumit cu aceasta și avea pretenția din cînd în cînd să-mi arate, că-mi este șef, nu coleg. Eu însă chiar adevăratului șef, îi dau onoarea cuvenită numai atunci, cînd el nu-mi dă a simți mereu că el este șef, iar dacă văd că șeful cam are gust de a se așeza pe gîtul meu, atunci am obiceiul să fac cîte o astfel de mișcare, ca să vadă el, că nu mi-e prea îndemînă... Toate împrejurările după cum vedeți, nu erau tocmai prielnice pentru mine, și de aceea mi-am pus în gînd să mă cer la altă școală.

II.

Dorind să trec în altă școală, mă gîndiam mereu: unde aș afla vreun loc vacant? Și iată, aud odată că într-un sat, tot din județul Bălților, este o școală foarte bună, în care postul de învățător era vacant. Școala aceea, se spunea că e făcută de-un boier, într-o livadă frumoasă, pe moșia lui, și că el o susține pe cheltuiala lui, adecă el dă învățătorului: leafă, masă, servitor, ba chiar și trăsură cu cai, cînd acela va avea nevoie. Mai bun loc nici nu se putea dori!

Negîndindu-mă mult, scriu o petiție și plec cu ea la șeful meu, la Chișinău, ca să aflu mai de grabă rezultatul.

Primind petiția mea, șeful îmi spuse că sînt una din cele mai bune candidate și-mi făgădui locul, după ce voi face cunoștință cu boierul care susținea școala și după ce-și va da și acesta învoiala; și fiindcă aceasta era dorința boierului: ca șeful să nu numească pe nimeni învățător în școala lui, pînă ce nu-l va cunoaște, mă pornii acasă.

Tocmai în timpul acela, boierul plecase la liman pe-o lună de zile și eu n-am putut face cunoștință cu el. Cu toate acestea șeful mi-a dat încredințarea, că voiu căpăta locul cel dorit, dacă voi veni peste o lună iarăș la Chișinău. Cu inima plină de bucurie și cu visuri frumoase mă pornii acasă.

La cea din urmă stație mă-ntîlesc cu-un preot, prieten bun al meu încă din copilărie. Și, fiindcă amîndoi mergeam tot pe un drum, am năimit o trăsură și ne-am pornit împreună.

Nu prea am obiceiul de a povesti oricui, cu cine m-am întîlnit, unde am fost și ce-am căutat, dar preotului acelaia, fiindcă-mi era prieten vechiu, care nu odată m-a ținut și-n brațe, cînd eram copilă, i-am spus că am fost la Chișinău, și cu ce scop.

– Da fotografia nu ți-ai pus-o în plicul cu petiția? mă întrebă el zîmbind.

– Așa socot, îmi răspunse preotul, c-un accent deosebit, că, dacă-ți vei fi trimis și fotografia cu petiția, vei primi locul acela numaidecît.

Eu m-am luat pe gînduri.

– Ia ascultă, continuă preotul luîndu-mă de mîină și privind serios în ochii mei. Ca un prieten vechiu și ca un binevoitor al familiei d-voastre, îți spun că școala cea nu-i pentru mata!!!

– Cum? nu-i pentru mine?, întrebaiu eu, revoltîndu-mă. Ce vreți să-mi spuneți cu aceasta? Că eu nu sînt vrednică de-a fi învățătoare într-o școală cum se cuvine, ci numai într-aceia, unde cresc ciuperci pe pereți? La urma urmei, eu nu înțeleg ce însemnează vorbele S.-Tale!!

– Vei înțelege, dacă vei asculta mai departe, îmi răspunse el liniștit. Ascultă bine ce-ți voiu spune eu! Școala cea mult dorită de mata e aproape de mine, boierul cel cu școala, care de acuma n-are multă pînă ce va înnebuni de tot, e vecinul meu, și de aceea știi foarte bine ce se petrece acolo. În șase ani de zile de cînd există școala, s-au schimbat 4 învățătoare...

Mai mult decît un an sau doi nu poate sta în școala aceea nimeni; așa e rînduiala pe acolo... ori învățătoarea nu se unește cu condițiunile locale, ori boierul singur peste vreun an-doi e nemulțumit de ea, și pofteste pe cine se cuvine s-o mute; și-n locul ei să numească pe alta...

Mai scurt: vei înțelege și mai bine, dacă-ți voiu spune că boierul acela niciodată nu dorește să aibă-n școala lui învățător, ci numai învățătoare și, dacă se poate, cît mai frumușică și cît de tinerică... Ai înțeles? Eu te sfătuesc să șezi pe locul care-l ai, decît să plîngi pe urmă; însă nu-i vremea trecută, poți să-ți găsești alt loc mai bun decît acesta și fără bocluc... Dar, în sfîrșit, fă cum crezi. Eu mi-am făcut datoria, sfîrși preotul.

Nu vă puteți închipui ce simții eu atunci! Îmi ardeau obrazii de rușine, parcă mi-ar fi dat cineva palme; îmi părea că toată lumea știe, că am scris petiția, în care ceream locul acela. Socoteam că n-o să mai ajung acasă să scriu altă cerere, ca nu cumva să mi se dea locul cel mult dorit înainte... Cum am ajuns acasă – așa ostenită, cum eram de pe drum – îndată m-am pus la scris și l-am rugat pe șef să nu-mi dea locul, unde sub atîtea frumuseți exterioare, se ascundeau atît de multe condiții...

Așa dar, am rămas tot în satul, în care eram. Însă toamna, îndată ce s-a început învățătura, a și venit șeful și m-a întrebat pentru ce am renunțat la locul, pe care-l ceream mai înainte? Atunci i-am povestit tot ce-am scris mai sus despre locul acela.

„Nu se poate să fie așa“, îmi răspunse șeful. „Nu poate fi chiar așa cum se spune“. Iar după cum sta îngândurat, pricepui că el pînă atunci n-auzise nimic despre cele ce se petreceau la școala aceea.

Pe urmă, am auzit că de la mine s-a dus drept la școala cea boierească. Ce-o mai fi aflat acolo, nu știu, dar am auzit iarăși că școala aceea au cumpărat-o de la boier oamenii de acolo și-o susțin cu cheltuiala lor, iar boierul acela á fost omorît anul trecut de bolșevici. Peste un an de muncă tot în școala cea dintîi, șeful singur, știind dorința mea, m-a mutat la una din cele mai bune școli din jud. Chișinăului, unde mă aflu și-n ziua de astăzi.

Aici am găsit cu totul altceva, mare deosebire de satul ce-l părăsisem.

Satul în care mă aflu acum, e foarte frumos, nu se mai vede din verdeață... Încotro te uiți vezi numai vii, livezi și păduri. Școala e o clădire înaltă și frumoasă în mijlocul satului; există de mai bine de 25 ani. Oamenii de aici au înțeles ce folos aduce școala și-și dau copiii la școală cu mare plăcere; nici nu încap toți, cîți ar vrea să învețe, mai avem nevoie încă de o școală. Preotul e un om deștept, moldovan curat de-ai noștri. A călătorit prin Franța, România, Germania, iar Rusia a călătorit-o toată.

Povestește foarte frumos despre cele ce a văzut în alte țări. Îi place muzica și cîntarea moldovenească, el însuși cîntă și slujește în biserică numai moldovenește. Și pe mine m-a învățat multe cîntări moldovenești, aduse de pe la mănăstirea Neamțului.

Se întîmplă, nu-i vorbă, și-n această școală cîte un lucru caraghios, dar fără de aceasta pînă acum nu se putea, fiindcă, așa erau vremurile mai înainte, că se nășteau ușor astfel de oameni.

Mi s-a întîmplat de ex.: odată, cînd predam Religia, că un băiat în loc de: „Vo imena Otța“ („În numele tatălui“) a spus „m-o învăța“..., iar altul în loc de „Ocisti nî ot vseachia severnî“ („Și ne curățește pre noi de toată spurcăciunea“ – cuvinte din rugăciunea „Împărate Ceresc“) mi-a spus „Ocisti nî * ot sveachia svecla...“ Ei, da ce era de făcut, dacă trebuia să-i înveți – po ruschi?

Nădăjduiesc încă că-n viitor se vor da uitării toate curiozitățile acestea; și dacă-ți vrea să vedeți un sat și o școală curat moldovenește, să poftiți la noi. Dar de sine se-nțelege, că-ntîiu trebuie să ghiciți unde?...!

142. DOINA ÎN BASARABIA

Ana Ciacovschi, în „România Nouă“, nr. 130, 30 iulie 1918, p. 1

Doină dulce, argintie,
Ce îmi spui tu astăzi, mie?
– O! ce mult e de cînd eu,
Ferecată-n lanțul greu,
Cînt de jale, la străin,
Plîng amar și mult suspin.

Dar acum e sărbătoare,
Și-mprejuru-mi... horă mare;
Glas duios de mîndri frați,
Veniți toți dinspre Carpați,
De la Dunăre, din vale,
Bătînd iarăș vechea cale.

De-ar veni și ceasul mare,
Celorlalte surioare;
Să se-adune la un loc,
Într'un singur mare joc,
Ai lui Mihaiu strănepoți,
Să se reunească toți.

– Doină, tu, ce cu iubire,
Cînți cu drag sfînta unire,
Fii slăvită, bun augur,
Dulce e al tău murmur,
Cînd șoptești încet și rar:
„Prutul nu mai e hotar“!

143. RECRUTAREA INTELIGENȚEI NAȚIONALE

Vasile Loghinescu, în „România Nouă“, nr. 130, 30 iulie 1918, p. 1

În viața fiecărui popor o colosală însemnătate are clasa inteligentă.

Inteligența adevărată e conducătoarea poporului. Ea cîrmuiește pe popor și îl duce pe calea adevărului la un viitor mare și frumos.

Și la noi se confirmă acest adevăr. Numai prin munca uriașă a inteligenței noastre naționale și democratice am realizat noi un vis frumos, Unirea.

Unirea Basarabiei cu Țara-Mamă a făcut-o inteligența noastră luată din sînul poporului și alții... Unirea s-a făcut la Chișinău, da, – nu aiurea!...

A luptat zeci de ani pentru realizarea ideii naționale a Unirei, tinerimea inteligentă sătească, luată din sînul poporului. Tinerimea care s-a înălțat din talpa țării și care mai mult a crescut cu mămăligă și borș cu crupe. A fost și a rămas pasivă în lucrurile naționale.

Astfel poporul este ogorul, pe care răsare și crește inteligența adevărată. Satul e isvorul, unde se naște inteligența națională și sănătoasă, cuminte, limpede, cu idei frumoase.

Da, se naște și crește tînăra inteligență sătească, foarte prin grele împrejurări. Și ea este foarte pușină.

Sunt, prin sate, foarte mulți copii, tineri, cu minte mare, luminoasă, sînt copii cu talente. Dar prin grele împrejurări ale vieții, mintea lor ruginește și e amenințată a se pierde.

Să ne îngrijim de acești copii și să le dăm educație, învățatură.

Realizarea acestei idei se poate așa: copiii cu talente, care termină cursul de școală primară, să fie primiți prin grija Statului în școlile secundare; după ce vor termina școala secundară, să fie primiți în școala superioară. Toată vremea acești copii se vor folosi de mijloacele Statului. Statul poate să înființeze pentru acești copii internate...

Trebuie mijloace pentru acest sfânt lucru. Și mijloace multe. Și când ajunge chestia la mijloc, noi cam întotdeauna cotigim.

Dar, dacă se găsesc mijloace pentru lucrări mici și vremelnice, cred că vom găsi și pentru un lucru sfânt și vecinic. Astfel noi putem peste câțiva ani, avea un contingent de inteligenți.

Ca să avem deci inteligenți naționaliști culți, buni muncitori, trebuie să se deschidă ușile în școlile superioare românești, pentru mai mulți tineri români basarabeni.

Sperăm și credem.

144. FIȚI VREDNICI DE ȚARA CE SE ÎNNOIEȘTE

Tudor Basarabeanu [pseudonimul lui Teodor Jireghie-n-ed.], în „România Nouă“,
nr. 133,
3 august 1918, p. 2

Biserica noastră încă prin multe locuri zace într-un întuneric. Mulți din preoții noștri se îndeletnicesc în deșertăciune și n-au grijă de datoria lor, ei încă sînt în contra țării ce se înnoiește.

Cine-s preoți cu crucea-n frunte și vreau să încununeze acum, să iasă la luptă cu cei necuvioși, cu aghiazma păcii și a vieții stropind pe cei orbi și mustîndu-i, cum mustră Scriptura, zicîndu-le: „Vai vouă, cărturari și farisei fățarnici, vai ție Corezano, vai ție Vitsaido“!

Moise va trece prin Marea Roșie și valuri de sînge, la viață nouă și sfîntă, dar voi, printre picioare căutați la Sodoma, rîvnind la cărnurile Egiptului. Voi, cei care mîncăți pînea și sarea bietului Moldovan, stați în contra firii, vrînd să-l faceți Rus, fără voia lui Dumnezeu.

Voi, cei tari la cerbice și netăiați la urechi, deșteptați-vă pînă ce nu se mînie făcătorul de minuni Nicolae, să vă tragă cîte o palmă pentru birfelile voastre, și să vă sucească gîtul. Lepădați-vă de vrajbă, căci bine știți că cel ce o iubește, spînzurătoarea îl îndrăgește. Botezați-vă și lepădați-vă de rele: faceți bine și fiți fii luminați ai României Nouă!

Cunoașteți proorocirile cu mintea deschisă a veacului al douăzecilea și vă lepădați de Vavilonul rusesc și de limba lui.

Căutați scriptura cu de-amănuntul, că nu veți găsi nicăiera scris, că peste apostoli, în limbi de foc, s-au pogorît și limba rusească.

Neamul nostru românesc e neam blind și iubit de Dumnezeu, că ne-au pus pe pămîntul unde curge miere și lapte, îmbeșugat de pîine și izvoare de vin.

Oare ce român ar fi acela, care nu-și va cunoaște țara și nu-și va pune sufletul pentru ea? Oare ce cap am avea noi, dacă ne-am da părul pe mîna străinilor? Oare cruța-te-va străinul, cînd te va apuca de moțoc?

Tot străinul, cum gustă din mîna țării noastre, se ridică cu ură asupra românului nepăsător, vrînd să-i moștenească via. Oare cum ne-o numi pe noi lumea, dacă ne-om arăta nevrednici de România Nouă, care-i scäldată într-atîta sînge?

Oare cine nu cunoaște, că toată lumea are bucurie de risipirea Vavilonului rusesc, care înălțîndu-se la ceriu, pînă la iad s-au pogorît și au murit ucis de mîna Celui prea înalt?

Rătăciții repede laurul și aprindă-i poponeț de gaz, după faptele ei.

Înțeleptască-se fie cine, care voește să trăiască în Țara Românească și cu luare aminte păzească-și via, ca nimenea să nu se arate nevrednic țării ce se înnoiește.

145. MAMA NOASTRĂ

Vladimir Chirilă, învățător, în „România Nouă“, nr. 134, 4 august 1918, p. 1

României.

Calea vieții-i semănată
Cu fel de fel de flori,
Dar întîlnim prăpăstii, stînci,
Și spini, adeseori...

Viața noastră are-o țintă,
Și noi spre ea, de cîte ori
Pornim cu drag, noi bine știm,
Că-i luptă și sintem datori

Aspra cale pămîntească
Cu sînge s-o roșim,
Și din inima frățească,
Cu lacrimi s-o stropim!

Așa și Tu, mamă iubită,
Pe calea vieții cea cu flori,
Ai fost, e drept, și fericită,
Dar și-amărită uneori...

Cînd liniștită ea muncea,
Și steaua-i sus se ridica,
Păgînatății nu-i plăcea,
Și la războiu o îndemna.

Stînd la luptă cu păgîinii,
Ea uita adeseori,
Că vrăjmașii-s ca și cîinii,
Mulți și grei, ca negrii nori...

Chiar cînd fiicele pierzînd,
Într-o luptă grea nespūsă,
La cel de sus nădăjduind,
De jale grea n-a fost răpusă...

Și cîte lacrimi au vărsat,
Copilele înstrăinate!
Pe flori cît sînge a picat,
O, nu găsesc în nici o carte!

Și Basarabia, un veac
Trăi în lanțuri dureroase,-
Un veac în cîntece de jale,
De la strămoși rămase!

Acuma ea, cu bucurie
Se deslipește de străini:
„Lăsați pe maica mea să vie
Și să mă curețe de spini!“

Și iată, maica cea frumoasă,
Cu ai săi copii eroi,
A auzit și nu-l mai lasă,
Pe copilașul la nevoi.

Cu grije-n brațe ea își strînge,
Rana-i leagă, îl încinge,
Copilașul regăsit;
Hodină-i dă, că-i necăjit...

„Rămîne – acum să te-ngrijești
De-ai tăi copii eroi;
Să veghezi, să-i stăpînești,
Și să-i scoți de la nevoi!

Venirea ta la copilaș,
Într-un noroc să fie!
Toți să strigați, cu-n singur glas:
Trăiască mama Românie!“

146. ARDEALUL

Elena Dobroșinschi, în „România Nouă“, nr. 138, 10 august 1918, p. 1

Ardealul, Ardealul uitat de soare,
Stropit de neguri mișcătoare,
Tu ca un rege-n depărtare,
În somn visezi o sărbătoare.

Visezi un cer fără de nori,
Și râuri limpezi, cristaline,
Visezi cîmpiile cu flori,
Cu zile și cu nopți senine.

Tu ca un pom cu flori duioase,
În munții-nalți, fermecători,
Cu ierburi verzi, ca de mătase,
Albinele alinți în zbor.

Și cînd abia adie boarea
De vînt, în zorii dimineții,
Atunci în sbor îți cade floarea,
Și-n stoluri pleacă cîntăreții.

Tu ca un nor nemăsurat,
Cu lacrimi mari și dureroase,
Al nostru traiu îmbelșugat,
Stropești, și-a noastre văi și case.

Și glasu-ți sună ca un vînt,
Suspină focul suferinții,
De-asupra sfîntului mormînt,
Unde-s icoanele credinții.

În urma mîndrilor feciori,
Plecați prin lumea călătoare,
Și printre spini, ca niște flori
Ale eternelor izvoare,
Tu cînți cu-n glas de jale-aprinsă,
Ce geme-n vînt pustiitor,
Iubirea sfîntă și nestinsă,
Și focul doinelor de dor.

Din sînu-ți murmură ușor,
Isvoare de mărgăritare,
Cînd plîng miresele cu dor,
Lumina falnicului soare.

Tu, ca un rege-n depărtare,
În somn visezi pe-ai tăi feciori,
Venind frumos, scăldați în soare
Și cu cununile cu flori.

Visezi lucind un dulce soare,
Peste-o grădină fermecată,
Și-n ea o mîndră sărbătoare,
Așa cum n-a fost niciodată...

147. DESPRE CHESTIA AGRARĂ

N. N. Alexandri, în „România Nouă“, nr. 139, 10 august 1918, p. 1

MOTTO

Fiecare familie, ruptă, prin legile sociale, de la drepturile ei firești pe pământ – oricare ar fi principiile motivate sau rezumatele științifice – fie nouă un veșnic reproș, o pată neștearsă de păcat și pecetea celui dintâi fraticid.

Din cărți vechi.

Numai traiul la țară, între ogoare, fînețe și păduri, este un trai firesc și sănătos.

Numai viața petrecută în plină natură, în aer curat, în muncă pe ogorul său, ori între copăceii crescuți odată cu copiii săi, este o viață normală și sănătoasă. Numai popoarele care se ocupă cu agricultura, care nu rup legătura lor firească cu natura, care se oțlesc fizicește în condițiunile vieții de la țară, care se deprind cu frigul iernii și cu temperatura înaltă a verei, cînd plin de nădușală își face munca cositului, secerișului, ori treeratului, numai aceste popoare își păstrează o viață lungă și sănătoasă, își pregătesc un viitor strălucit și ajung la bătrînețe binecuvîntate.

Numai prin traiul legat de brazdă e posibilă acea simplitate, unde fiecare este gospodar și lucrător în același timp. Numai prin traiul pe pămînt, ocupîndu-se cu agricultura, se alcătuieste acea necesară condiție prin care în mod normal se dezvoltă psihologia poporului.

Numai prin împărțirea pămîntului într'un mod drept pentru toți – nu-s gospodari și nu-s robi – toți sînt egali și nu-i loc pentru mii de necazuri, care otrăvesc cu adevărat viața zilnică a orașenilor, mulțumită miilor de condiții de viață a căror preț măcar că este de nimic, totuș ele reprezintă o piedică puternică pentru fericirea oamenirii pe pămînt.

Lăsînd ogorul și satul său, cu toată alcătuirea vieții sătești, o familie țărănească se coboară dintr-un teren ferm și neclintit ca o stîncă, așezîndu-se pe un teren șubred și pieziș, și nu există putere care ar putea să împiedice lunecarea treptelor în jos.

Într-un mod natural, familia aceasta este osîndită ca să ajungă la o degenerare progresivă. Îndeosebi, orașele cele mari, de mult ar fi dispărut de pe pămînt, dacă satele naive și nevinovate, n-ar fi împlinit proporția mortalității lor.

Statistica logică a țifrelor vorbește despre asta prea hotărît, ca să poată exista două păreri deosebite în această privință.

Dar, afară de aceasta, numărul de sinucideri care crește în orașe și a nebuniilor ce se petrec, fiindcă condițiile vieții sînt nenormale, sînt niște factori prea grozavi, ca să-i putem trece cu vederea. Tabloul vieții orașenești n-ar fi deplin, dacă noi nu ne-am aduce aminte de trei flagele omenești: sifilisul, tuberculoza și alcoolul.

Drept, ele bîntue și prin sate, dar rădăcina lor este în orașe.

Soldații, după ce fac armata la orașe, venind acasă, aduc cu ei toate ororile degenerărei fizice și morale.

Orașul este locașul molimei, ispitei și crimei. Prin sate, mai că nu-s, nici nu sînt cerșetori, fiindcă sînt mulți săraci; în orașe, cerșetorii îi întilnești la fiecare pas, fiindcă sînt bogătași și milioane.

Cînd mie mi se arată un milionar, totdeauna mă uit îndărăt și caut pe nelipsita lui consecință, pe cerșetor, pe păcătosul cel fără casă și masă, totdeauna flămînd și înfrigurat, care timid și cu mare băgare de seamă, se strecoară, în lumina zilei, printre cei fericiți, și care numai noaptea la lumina felinarelor, pășește cu îndrăzneală între frații săi.

Oare milionarul nu simte vina sa? Iară vagabondul, știe el oare cine este cauza tuturor necazurilor lui? Adeseori, și unul și altul, nu știu cît de mult depinde soarta unuia de a celuilalt.

Vagabonzii sînt jertfe necesare ale traiului nostru social, rău alcătuit. Noi asta o știm, o vedem, o înțelegem și datoria noastră sîntă este de a o spune tuturor, mai ales pentru acei care sînt așa de aproape de conducerea aparatului social, pentru ca să fie luate măsuri, căutate mijloace, spre a le lecu această gravă boală socială.

Așadar, în interesul națiunei, este necesară o cît mai mare distribuire, a pămîntului, astfel ca, cît mai multe familii să aibă colțisorul lor de pămînt, casa, grădina și gospodăria lor, prin asta așezîndu-le pe o cale dreaptă, dîndu-le puțința unui trai sănătos și întăritor și înlesnindu-le o viață pe cît de înțeleaptă, pe atît de morală, între ogoare și păduri.

Este totodată necesar să ne păzim marea pătură a națiunei de influența distrugătoare a orașelor, de la ispite fizice și morale, care aduc pe orice popor la degenerare.

Iată de ce, oricît ar fi fost de prețioase gospodăriile pentru selecționarea sămînțurilor, a vitelor și altele, cultura morală și fizică a națiunei trebuie să fie pusă pe primul rang.

Dacă de distribuirea pămîntului depindea cultura vinurilor ori cultura și sănătatea națiunei, apoi sîntem încredințați că nu s-ar găsi nimeni care să apere cultura vinului în detrimentul întăririi fizice, morale și materiale a națiunei.

De asemeni, cultura vinului, cu perspectiva de a ajunge la fabricarea chiar a șampaniei, în loc de zeci și sute de familii, care ar putea să alcătuiască viața lor pe o bucată de pămînt, unde să ducă un trai sănătos, ni se pare ca o poveste urîță și rea.

Asta s-a petrecut o vreme destul de îndelungată. Prețurile scădeau din ce în ce, bieții țărani au fost aduși la sărăcie și totuși nebăgînd seamă la toată mizeria în care trăiau, se sileau a satisface cererile infinite ale proprietarilor pămînturilor pe care trăiau. În vremea aceasta, prețurile vitelor s-a urcat așa fel, că agricultura cea mai intensivă nu putea aduce veniturile, pe care le aducea creșterea vitelor. Atunci pairii n'au stat mult pe gînduri, ci grabnic s'au și hotărît. Astfel, sute de sate, prin ordine legale, au fost aruncate peste Ocean, în America. Și acolo, unde sute de mii de oameni, lucrînd chiar și pămînturile străine, își găseau lăcaș de viață, astăzi, între case dărîmate, se plimbă mii de porci, vite cornute și cai. În felul acesta, „gospodăriile culturale“ s-au așezat pe baze ferme și reale.

Numai într-un caz am putea noi admite gospodăriile culturale, dacă în adevăr ele ar exista, dar pe alt teren mai treaz și mai sănătos decît viticultura, ori dacă ni s-ar da garanții sigure că toți pămîntenii să rămîie în sate, vor fi asigurați cu o cantitate de pămînt, după norma care s-ar hotărî, de Comisia Agrară din *Sfatul Țării*. Numai prin aceste condiții de asigurare ar avea vreun rost desbaterile despre vii și cultura vinurilor.

148. ROMÂNUL

Elena Dobroșinschi, în „România Nouă“, nr. 140, 12 august 1918, p. 1

Ce soare a răsărit?...
Trezește-te, române!
Căci umbrele păgâne,
Pe veacuri au perit!

Răsai de prin ruine,
Și hainele străine
Le rupe de pe tine,
C-așa li se cuvine.

Arată cu mândrie,
Popoarelor barbare,
Că dragostea e mare,
De-a noastră Românie.

149. O DATORIE NEÎMPLINITĂ

Gr. Cazacliu, în „România Nouă“, nr. 140, 12 august 1918, p. 2

La mulți domni din Basarabia li se pare că, de acum, chestia națională nu mai este în primejdie, și deci nu trebuie să se intereseze de dînsa și în loc de-a susține, din punct de vedere moral și material, vreun teatru, cor, muzeu, etc., se ocupă fiecare de interesele sale proprii, iar tot în același timp, intelectualii celorlalte naționalități, printr-o muncă încordată și uimitoare sîrguință stăruie cu toate mijloacele să trezească spiritul național în neamul lor.

Pe mine de loc nu mă miră indeferentismul funcționarilor basarabeni, care, necunoscînd nimic românesc, fac numai critică în vînt, nici a ofițerilor basarabeni, care au intrat în armata română și de loc nu doresc să cunoască (afară de vreo cîțiva inși) limba română, arta română etc. Și mai cu seamă nu mă miră indeferentismul „românilor agricultori“ (un cuvînt nou pentru țărani și foarte ironic, căci parcă ar semăna că ei singuri cultivă pămîntul) care „vorbesc“ românește și o apucă spre Iași de a face vreun banchet cu „bunii“ români de acolo, numai atunci, cînd deputații țărani din Comisia agrară îi cam strîng puțin, căci foarte bine cunosc spiritul și dorințele lor.

Purtarea însă a acelor domni, care dacă n-o doresc, apoi sînt datori să susție chestia națională prin sarcina luată asupra sa, foarte mă miră!

Și mai cu seamă, m-a mirat alaltăseară, la reprezentația dată în Casino de artistul teatrului național, *Zaharia Bârsan*.

Acest nobil fiu al Ardealului, care pînă la războiul mondial mereu străbătea cu mica, dar înflăcărata sa trupă, orașele Transilvaniei și centrele Bucovinei, a venit azi și în Basarabia. A venit nu pentru afaceri, după cum vin mulți alți domni de peste Prut, ci pentru o singură și sfîntă idee: de a răspîndi arta noastră națională.

Societatea românească de aci, împreună cu autoritățile noastre locale, au avut, dacă ar fi dorit să-și împlinească datoria, cel mai bun prilej de-a arăta publicului basarabean – și nu numai din Chișinău, ci și prin provincii – că România are și ceva bun, că România are arta și cultura ei, că România are oameni de valoare, cu care s-ar mândri multe alte popoare cu o cultură mai veche, și multe altele, și nu numai oameni, care trăesc pentru afaceri, prin cafenele, și care din nenorocire, pare că se tot spoesc.

Autoritățile noastre locale și societățile noastre culturale nu numai că n-au dat nici un sprijin, dar chiar au arătat o desăvârșită desinteresare față de această frumoasă întreprindere a lui *Zaharia Bârsan*.

Unde au fost domnii directori, cu toți delegații tehnici, care stau la cîrma vieții noastre naționale; – unde au fost membrii societăților culturale, – unde au fost toți aceștia?

Afară de vreo câțiva studenți și deputați țărani, nimeni n-a dorit să vie la teatru.

Oare, poate toți cred că naționalizarea se poate face din birou, prin ordine? E o mare greșală! „Lupul părul schimbă, dar năravul ba“, zice proverbul românesc. Și pînă atunci nu se va face nici o naționalizare sufletească. Chestia națională a neamului românesc din Basarabia va fi în pericol, pînă cînd acei puși în frunte nu-și vor ști împlini datoria.

150. SUFLETUL NOU AL BASARABIEI

< Unirea >

Ion Poziumschi, învățător, în „România Nouă“, nr. 141, 13 august 1918, p. 1;
[în periodic articolul are subtitlul „Unirea“-n-ed.]

(Din tema: *O scurtă privire asupra Basarabiei de la 1812 pînă azi*, scrisă la cursurile de limba română).

O, patrie sfântă! Nimeni nu te
poate iubi atât de sincer și de tare,
ca cel ce te-a pierdut...

Mickiewicz.

Greu o duceau românii Basarabeni sub jugul aspru al ocîrmuirii rusești!
Ani triști, ani plini de scîrbă și de jale treceau unul după altul, și nici o scînteie de nădejde nu le strălucea basarabenilor în ceața și pîcla viitorului.

De o sută și cinci de ori și-a sfîrșit globul pămîntului călătoria sa împrejurul soarelui, cînd iată că vine pe neașteptate, ca un trăsnet grozav din cerul senin revolta cea mare rusească din 1917.

S-a sgduit pînă în temelie zidirea cea putredă a împărăției uriașe și începu a se desface în părți, din care era alcătuită prin răfuiala și prada țării lor vecine.

A tresărit de bucurie Basarabia și cu ajutorul Domnului a scuturat de pe grumazii săi jugul robiei seculare, declarîndu-se și ea independentă.

Dar vede în curînd, că la hotarele ei cele din răsărit se ridică un alt uriaș de origine slavonă și, ca o fiară sălbatică, își cascadează gura sa dințoasă și se apropie de ea cu dor, ca s-o îmbuce.

Se cutremură Basarabia și începu a striga la maică-sa de peste Prut, ca s-o scape de această nouă nenorocire.

Și își deschide România-mamă brațele sale și cu mare căldură o strînge pe fiica ei la pieptul său străpuns de glonțuri și baionete dușmane, iar pe fața ei curg lacrimi de bucurie nespasă...

Mult a suferit și biata mamă și mult sînge și-a vărsat ea în numeroasele lupte crunte, dar nu i s-a mai frînt puterea ei cea mare...

Și își ridică ea mîna sa dreaptă, înarmată cu o sabie tăietoare, și cu mare vitejie o întinde spre răsărit!...

Și uriașul, uimit, se oprește pe malurile căruntului Nistru... Și nu-ndrăznește să-ntindă el ghiarele sale peste vechiul hotar al pămîntului românesc.

Nu-ndrăznește, căci vede pe malul ăstălalț sentinele române, vede oastea românească bine înarmată, iar departe, sub streășina cerului, vede chiar și tunurile grozave, aduse de pe cîmpiile Mărășeștilor!...

Și crapă de ciudă vicleanul vecin, dar nu mai poate face nimic...

Așa s-a întrupat visul cel mai frumos al basarabenilor: unirea cu România-mamă!

151. ÎN CHESTIA NAȚIONALIZĂRII JUSTIȚIEI

Vasile Bodi, în „România Nouă“, nr. 148, 23 august 1918, p. 2

În numărul 139 din 10 August 1918 *România Nouă* a publicat un articol intitulat *Naționalizarea justiției* de d. *Constantin Petrescu*, avocat din Acherman. Cuprinsul articolului dovedește că principiul naționalizării fiind azi în Basarabia la modă, îi aduce pe mulți domni la cele mai grele păcate în contra vieții culturale basarabene.

Veniți aci numai de cîteva zile și necunoscînd de loc viața acestui pămînt, ei cu toții s-au pus la întrecere, ridicînd proiecte unul după altul pentru fericirea Basarabiei, fiecare după bunul său plac. De multe ori privind această întrecere, ți-aduci aminte de o cuvîntare bătrînească: „Scapă-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani m-aș apăra eu singur“. Cazul cu d. avocat *Petrescu*, e atît de tipic, că ar fi păcat să treacă nebăgat de seamă. Discutînd, care este situația de azi din Basarabia, d. avocat *Petrescu* constată că aci s-au instalat autoritățile polițienești – „poliția și jandarmeria“; apoi face o concluzie: „va să zică, avem autorități românești, care constată delictele după legile noastre și autorități judecătorești, care aplică legea rusească și se vorbește limba rusă“. Pare că bine a început d. avocat *Petrescu*, dar încotro a apucat-o: căci la dispozițiile legilor rusești cine din aceia... e gata să se supună, cînd vreun conflict comercial sau civil s-ar ivi între el și un locuitor basarabean? De bucuria instalării poliției și jandarmeriei, d. avocat *Petrescu* nu mai este gata să se supună de loc legilor locale la cazuri de conflicte comerciale și civile, dacă s-ar ivi între el și un locuitor basarabean. Și într-adevăr, sau și petrecut

multe cazuri, cînd conflictele comerciale și civile s-au rezolvit deja anume în mod polițienesc, în loc de a se rezolvi în mod normal prin judecată. D. avocat *Petrescu* chiar și se explică de ce nu e gata să se supună legilor rusești din Basarabia: pentru că nu le cunoaște și de cuprinsul lor îi e groază. Apoi să vorbim în contrar: dacă e permis pentru d. avocat *Petrescu* să nu se supună legilor rusești în Basarabia, pentru că el nu le cunoaște, ce are a face un Basarabean, care nu cunoaște legile românești; și mai ales cînd n-ai de unde cumpăra măcar un Cod? Onorate coleg, ce dulce și ușoară profesie ar fi avocatura, dacă într-adevăr s-ar legifera principiul de a nu te supune legii, pe care n-o cunoști și de cuprinsul căreia ți-e groază! Habar n-ai mai avea ce este poliția și ce mai este comerțul, ce este jandarmeria și ce mai sînt cazurile civile și celelalte toate. După aceea, d. avocat *Petrescu* mai critică obiceiurile pămîntului. De unde și ce fel de obiceiuri ale pămîntului a aflat d. *Petrescu*, stînd la Acherman, unde anume nu mai există obiceiuri moldovenești, ci în complect se aplică exclusiv legile rusești (volumul X partea 1), nu se vede din articolul d-sale. D. *Petrescu* combate obiceiurile din punct de vedere principal, indicînd sentința lui *Dimitrie Cantemir*. Mai sînt însă și alți juriști înalți cu alte păreri despre obiceiuri, începînd de pildă cu *Puchla*, *Savigny* și alții. Dar o discuție științifică nu mai poate fi cuprinsă într-un articol de gazetă, mai ales că pe noi azi nu ne interesează problemele abstracte, ci nevoile de toate zilele. Opinia d-lui avocat *Petrescu* despre obiceiurile pămîntului basarabean se explică clar și exact: „Moravuri intrate în spiritul public! Aceasta nu, căci pe timpul domniei rusești aici nu s-au putut introduce moravuri în spiritul public, ci numai moravuri rele, pe care legea noastră nu le poate admite“. Cît privește sentința d-lui avocat *Petrescu* pe ruși – lăsăm chestia la o parte: azi mai e și altă modă oarbă în Basarabia, de a batjocori tot ce aduce a Rus.

Cît ne privește pe noi Moldovenii, deocamdată, putem spune: foarte mulțumim! Constatăm: moravuri sfinte peste Prut și moravuri rele în Basarabia. Chestia e delicată și vorbind de ea în deșert, s-ar putea sfîrni niște discuții nimănui priincioase... Se va întilni lumea cîndva în Parlament și se va face judecata și de moravuri și de năravuri.

Mai atinge d. avocat *Petrescu* chiar și chestia vechilor legi basarabene ale lui *Andronachi Donici* și codul *Calimah* sau *Regulamentul organic*. Nici aici d. avocat *Petrescu* nu are nici o milă de lucrurile ce le-a întilnit în Basarabia și se exprimă foarte exact și precis: „Atît aceste legi cît și obiceiul pămîntului, dacă nu vor fi contrare ordinii publice, bunelor moravuri și spiritului Constituției... ele pot să ființeze“.

Sărmanii bătrîni *Donici* și *Armenopol!* Nici rușii în timp de 106 ani nu i-au suspendat, ca fiind contrarii ordinii publice și bunelor moravuri, ba chiar din contră: pravilele lor au fost respectate ca superioare legilor rusești, și de aceea nu le-au atins de atîta timp. Cetînd articolul d-lui avocat *Petrescu*, un bun român de peste Prut poate să se sperie și să strige: vai de țara-mamă, ce fiică – fire-ar a beznei Basarabia! – i-a revenit în casă, cu legile ei vechi și cu năravurile ei rele! Dar lucru nu e atît de înspăimîntător, dacă ne aducem aminte că d. *Petrescu*, cu toată sinceritatea sa de bun român, a dedicat atenția d-sale negativă la tot „ce nu cunoaște și de cuprinsul căruia îi e groază“. Totuș, îi aducem mulțumirile noastre cele mai vii, pentru că ni-a dat prilejul de a pune în discuție vrîo cîteva întrebări, la care ar trebui să ne gîndim serios cu toții. Nici vorbă nu poate să fie, că Basarabia are nevoie să înceapă cu naționalizarea. Dar ce s-ar întîmpla cu viața economică, dacă

instituția rusească a prescripției de 10 ani s-ar înlocui în mod brutal cu instituțiunea de 10, 20 și 30 ani a Codului civil? Iar ce s-ar întâmpla în raporturile intime ale familiei, dacă dispozițiile legilor locale, vechi, privitoare la dreptul femeilor de a dispune liber de averile lor personale și dotale s-ar înlocui cu dispozițiile Codului civil, cu impunerea autorizației bărbatului la tot pasul vieții. Și ce s-ar întâmpla, dacă obiceiurile țăranilor răzeși cu privire la moșteniri s-ar înlocui cu dispozițiile franceze ale Codului civil? S-ar mai putea enumăra multe probleme grave de acest fel pentru liniștea și ordinea vieții, dar cred că, deocamdată „*sapientis sat*“.

În chestia aceasta cetățenii noștri din ținutul Ismail ar putea fi buni experți, deoarece după schimbul acestui ținut cu Dobrogea, în anul 1878, Senatul rusesc (Curtea de casație) de trei ori și-a schimbat părerea în chestia aplicării în acest județ a Codului civil. Prima oară a hotărât la interpretare că trebuiesc aplicate legile rusești; în anul 1896 și-a schimbat părerea, că trebuie aplicat Codul civil, iar la 1913 a mai schimbat odată părerea sa în favorul aplicării legilor rusești. În timp de vreo 30 ani acest nenorocit ținut a fost lipsit de statornicia legilor și, ca urmare, de o judecată dreaptă și un trai economic liniștit. Cite procese nedrepte și năpraznice nu s-au scornit cu prilejul prescripției de 30 ani, cite testamente olografe din lipsa formei n-au fost valabile și multe, multe, altele! În chestia naționalizării putem spune: e naționalizare și naționalizare și, încă, e naționalizare și – franțuzire!! Cu cea din urmă – cât de puțin!!

152. CĂTRE CEI RĂTĂCIȚI

Preotul Iulian Friptul, Comrat. în „România Nouă“, nr. 149, 24 august 1918, p. 2

Cu mare bucurie am citit în *România Nouă* No. 128 scrisoarea învățătoarei *Vera Nicolaeva*. Mi-a strălucit ca o rază de soare, care împrăștie întunerecul minților bunilor Moldoveni.

Niciodată Basarabia noastră n-a suferit asemenea frământare, ca de la Ianuarie încoace și ai ales de la 27 Martie.

Putem înțelege că rușilor nu li-a convenit schimbarea lucrurilor, când li-a venit rîndul să piardă pășunea bogată, cu care se hrăneau, fără să simtă vreo datorie față de poporul țării. Putem înțelege iarăș că nu le-a convenit aceasta nici la alte națiuni din Basarabia, precum sînt Ovreii, Bulgarii, Grecii și alții, care se deprinsese pe vecinicie să-l privească pe Moldovan ca pe un „cap de bou“.

Însă, ce nu putem înțelege este că și unii din Moldovenii basarabeni făceau și fac mutre slute față de frații noștri de peste Prut, ceea ce dovedește încă odată ce blestemată moștenire ni-a lăsat cea sută de ani, cît „Sfînta Rusie“ a stăpînit Basarabia.

Lucru ciudat: acești Moldoveni se simt mai aproape de ruși decît de români, și cînd îi întrebi despre asemenea curiozitate nenaturală, îți spun că au făcut studii în rusește, că nu știu limba română, că s-au deprins cu Rusia și cu rușii ș. a. Acești oameni arată că au pierdut simțul de naționalitate, că vocea sîngelui în ea s-a stins. Pe acești „fii“ ai neamului nostru nici țara, nici istoria nu-i va regreta, dacă chiar și se vor asimila cu rușii și poporul nostru îi va pierde.

Să-i auzi cît de jalnic îi plîng pe „bieții ruși“, care trebuie să-și lese locușoarele sale calde, din cauză că nu știu limba română: profesorii, șefii de poștă, judecătorii ș. a. Și niciodată nu li-a venit în gînd acestor plîngători să plîngă pe poporul moldovan din Basarabia, popor de un sînge cu ei, popor, care era socotit de toți veniții ca dobitoace.

Nu vor să înțeleagă că istoria și-a făcut numai dreptatea, răsplătind pe ruși în Basarabia cu aceea ce li-au făcut aceștia Moldovenilor la 1812 și la 1878.

Ea, istoria, va merge și mai departe. Ea va trezi în întreg poporul nostru simțul de neam. Frații se vor cunoaște unul pe altul, se vor încheia legături strînse între toate neamurile românești, și atunci, în ziua de serbare națională, toți Moldovenii ce fac mutră rusească, vor fi izgoniți de la masa serbărei, ca niște lepădați de neam.

Mulți feciori a pierdut Basarabia prin înfundăturile Rusiei pînă acum, dacă o mai pierde încă vreo cîteva sute de acești rătăciți, pe care mai mult îi doare inima de Rusia decît de frații lor, neamul nostru nu s-a stinge.

Cu atît mai multă laudă și cinste se cuvine acelor care, neobosiți, lucrează pentru neam și limbă în împrejurări nespuse de grele, în împrejurări cînd și unii din frați le pun bețe în roate.

Moldovenii rusificați sînt atît de orbi, încît nu văd că istoria își face cursul său, călcînd sub picioare toate sforțările zadarnice ale bieților oameni.

De aceea zic: treziți-vă fraților din rătăcirea amară care vă întunecă mintea și simțirea.

Treziți-vă, ca să nu cadă blăstămul neamului asupra voastră, ci să vă puteți bucura și voi, că ați ajutat la lucrul sînt al mîntuirii Basarabiei din calea pierzării.

153. AMINTIRI DIN VIAȚA MEA DE ÎNVĂȚĂTOR

George Mîțu, în „România Nouă“, nr. 149, 24 august 1918, p. 1

După terminarea școlii normale am fost numit învățător în satul A... Școala era bisericească, popa conducătorul ei. Și, după lege, el trebuia să-i poarte de grijă, adecă: să cumpere lemne, s-aducă cărți și altele. Dar el, fiindcă îi plăcea foarte mult gustul vinului, de școală niciodată nu-și aducea aminte. Adeseori mă rugam de el, ca să-mi vină în ajutor, dar el știa una: „Copiii nu-s ai mei, și n-am nici o nevoie să-i scot popi“. Îmi era mai mare jalea, auzind aceste cuvinte nepotrivite ale preotului. Ce era de făcut? De răbdat, nu mai era chip...

În ziua de patrusprezece (14) Noemvrie 1907 îmi gătesc averea, – îl chem pe moșul Ionel, vecinul meu care avea doi cai, ca niște smei, și-i zic: „Moș Ionele, hai cu mine la oraș, după cărți“. El se învoi... Eu de bucurie c-am găsit trăsură, încuiu repede ușa școlii, duc cheile popii, îmi iau de la el rămas bun și împreună cu moșul Ionel plecăm. Dar nu plecăm, cum gîndia moșul Ionel la oraș, ci la gară. Pe drum moșul Ionel a priceput că n-am să mă mai întorc îndărăt în satul lor. Și așa a fost. După ce am sosit la Chișinău, am scris o cerere, în care rugam Sfatul școlar să mă mute la altă școală, fiindcă în școala de mai sus pomenită pieream de frig. Sfatul școlar mi-a încuviințat cererea și m-a mutat la școala unde sînt și azi.

Satul în care se află școala mea, e pe malul Prutului.

Nu e mare, dar foarte frumos. În jurul lui e o pădure mare și frumoasă. Apa din Prut e foarte bună de băut, mai ales iarna. De când sînt aci, de multe ori m-am gîndit: oare n-ar fi mutată granița de aici, și de ce nu m-aș putea eu duce peste Prut, ca să-mi fac cunoscuți. Și, iată că odată, mi s-a împlinit gîndul. Mergînd pe malul Prutului, văd un om de dincolo și-l întreb: „Ce mai este pe la dumneavoastră, d-le, și ce se mai aude?“ El mi-a răspuns: „E foarte bine și multe s-aud, dar nu pot să ți le spun, pentru că dumneata ești Rus și nu trebuie să știi multe de la noi.“ Eu atunci m-am scîrbit și i-am spus că nu-s Rus, sînt român basarabean. I-am spus chiar și pronumele meu. El m-a crezut și a zis: „Altă dată avem să vorbim mai de aproape“.

Peste vreo două zile numai ce-l văd la mine în școală cu o gazetă, care se cheamă *Albina*.

Cîte lucruri frumoase nu erau scrise în ea!... Domnul, căruia eu încă nu-i știam pronumele, citea foarte bine, și cuvintele care erau mai grele mi le explica. Eu l-ascultam cu mare plăcere. După ce-a terminat de citit, am stat la masă și în timpul acela i-am zis:

„Foarte rău îmi pare, că nu pot citi și eu românește“. El atunci a început a mă mîngîia, că are să mă-nvețe și pe mine a citi românește. Și într-adevăr și-a ținut cuvîntul. Mi-a adus un *Abecedar* și o *Antologie*. Mi-a arătat literele, și eu am început a citi. După ce am învățat a citi binișor, citeam de multe ori și copiilor în clasă.

Copiii ascultau cu mare plăcere, și multe din poezii le-au învățat tocmai așa cum erau scrise în cărți. Măcar că ei nu aveau cărți de fel. Așa, bunăoară, au învățat: *Ultima dorință, Pocăința bețivului, Vulpea și bursucul și altele*.

Domnul cu care făcusem cunoștință și prietenie în anul 1907, este învățător în comuna S-ni, județul Fălciu. Numele lui e *Dăscălescu*. De multe ori îmi spunea el, că și noi românii basarabeni în curînd avem să învățăm carte românească. Eu cu mare bucurie așteptam împlinirea cuvintelor d-lui *Dăscălescu*. Cuvintele i s-au împlinit; noi românii, ne-am unit și de acum: la muncă!

154. BINE AR FI, DACĂ AR FACE TOȚI AȘA

Vlad Cazacliu, deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă“, nr. 153,
29 august 1918, p. 2

– Regimentul 40 Călugăreni –

Eu n-am obiceiul să aduc laude oricui, nici chiar neamului meu, dar mai ales militarilor, pe care îi priveam ca oameni destrăbălați și paraziți ai țării.

Dar viața și faptele mi-au impus să cred că nu-i așa, că oamenii în ori și ce funcție, pot fi de folos neamului și culturii.

Cînd trăiești într-un oraș mare, între oameni cu vederi înaintate, faci mereu teorii și fantazii, te ridici sus ca să vezi de acolo țara întreagă, dar nu izbutești, și viața îți rămîne tot necunoscută și la urmă rămîi să te scalzi și mai departe tot în marea teoriilor. Abia cînd mergi la țară, cînd te cobori din înălțimi și calci pe pămînt

adevărat, abia atunci vezi limpede, cum fiecare individ își aduce munca sa pentru clădirea societății și atunci dispar teoriile false.

Pe cînd visam încă Unirea, eu îmi închipuiam că soldatul român va pași Prutul cu arma în mîină și cu abecedarul în buzunar. Și sînt fericit să văd cum visul meu se introduce în viață.

Armata română, pășind în Basarabia, a văzut un mare întunec – pe care cu arma nu-l poți împrăstia. Leacul ea l-a găsit în carte, în lămurirea trecutului și viitorului nostru înaintea țăranilor moldoveni. Ea lucrează acolo, unde e grosul întunecului și unde este temelia viitorului nostru. La sate ea a organizat multe șezători, cursuri, lecții și altele, prin care a lucrat cu cel mai bun folos asupra sufletului poporului.

În cele următoare eu voi povesti ce am văzut la noi în sat, în Cotiujenii-Mari, județul Soroca.

În satul nostru stă regimentul 40 Călugăreni, al cărui nume ne amintește faptele slăvite ale lui *Mihai Viteazul*.

De la intrarea lui în sat și pînă acuma, acest regiment se poartă cu oamenii bine, așa că nici un gospodar n-are ciudă și scîrbă de dînșii. Legătura între regiment și săteni s-a făcut îndată după ce regimentul s-a pus pe lucru. El îndată a apucat lupul de ureche: din ofițeri și soldați s-a format un comitet (la care au luat parte și basarabeni), pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor. Acest lucru a plăcut la oameni foarte mult.

Pentru a strînge un fond, s-au dat pînă acuma două serbări populare, cu tombolă, la care au asistat o mulțime de săteni.

Programul acestor serbări a fost alcătuit cu chibzuială și măiestrie: s-au recitat mai multe poezii cu privire la Basarabia: *La Basarabia*, *Dorul Basarabeanului*, *Sobolul* și altele, și s-au cîntat cîntece naționale de soldații români și de copiii satului.

Dintre ostenitori amintesc pe d. căpitan *Chițulescu*, și pe sergentul *Teodorescu*.

Aceștia și-au pus toate puterile și tot sufletul pentru ca cuvîntul lor să străbată sufletele întunecate ale Moldovenilor.

Căpitanul *Chițulescu* a recitat atît de bine *Ruga răzeșilor de peste Prut*, încît oamenii la a doua serbare l-au întîlnit pe d-sa cu furtunoase aplauze și cu strigăte: „Trăiască *Chițulescu!*“

Pe sergentul *Teodorescu* eu l-oi caracteriza cu cuvintele țăranilor: „Bre, bre, da aista bine mai zice!“ Și adevărat, vocea lui, puternică ca un clopot, aminea țăranilor trecutul și îi chema la trezire – și el a avut mare izbîndă.

Căp. *Chițulescu*, la sfîrșitul serbărilor, li-a ținut oamenilor foarte frumoase cuvîntări istorice.

Cu multă dragoste și stăruință s-au purtat toți părtașii acestei serbări: sublocotenentul *Criticos*, caporal *Laurențiu* și alții.

Este de însemnat că la aceste serbări a asistat, de la început pînă la sfîrșit, d. colonel, care a pus foarte multă trudă la organizarea serbărilor.

Dar mai mult decît toate, țăranilor li-a plăcut democratizmul care domnea la aceste serbări.

Și adevărat: Cînd au mai văzut ei că soldații și ofițerii să cînte la un loc? Cînd au văzut vrodată țăranul nostru pe ofițerul rus să le trezească mintea țăranilor, povestindu-le din trecutul neamului?... Niciodată!

Purtarea ofițerilor, de la colonel pînă la sublocotenent, cu soldații, li-a plăcut țăranilor nu mai puțin decît serbările și aceasta a înlăturat spaima, că în armata română, ofițeriiucid soldații.

Așa dară, noi vedem cum armata română, stînd la țară, nu șede degeaba, ea seamănă grăuntele culturii românești în temelia țării, și dacă așa își va înțelege fiecare datoria sa către patrie și neam, Basarabia noastră va fi-fericită.

155. FRAȚILOR...

Iorgu Tudor, în „România Nouă“, nr. 157, 3 septembrie 1918, p 1

Se închină Unirii.*

Primiți-ne și credeți-ne,
Înțelegîndu-ne durerea,
De care-i cîntecul pătruns,
Și ni-i curmată-n noi puterea.

Sărmanii, robi rătăcitori,
Venim acasă de departe,
Răniți, bolnavi, făr-aspirări,
Înfrinți, cu inimile moarte.

Înveninați și otrăviți,
De-un dor, ce s-a născut în temniți,
Copii lăsați pe străzi, nu știm
De năzuinți și de îndemnuri.

Fără-ndrumări, fără chemări
Crescut-am în străinătate,
Lipsiți de visuri strămoșești,
Nu mai știam de unchiu și de frate...

Nu vă feriți... Suntem ursuzi,
Sălbateci și cu cînturi crude,
Nu rugă, ură și blăstăm,
În doina crîncenă s-aude,

Nu ne cunoașteți; ne-am schimbat
Și rău ne-au mai sfîlcit** străinii,
Însă sîntem ai voștri, în noi
Acelaș sînge curge-n vine.

Deschideți-ne ușa... Eri,
Încă ne îngînau străinii*
Iar azi cu lumea-n rînd sîntem,
Poruncitori, cu crezu-n bine.

Nu vă mirați, dacă-n cîntări,
S-aud suspine și urgie.
E moștenirea din trecut,
Ecolul vieții de robie.

în periodic: „Închinată“-n.ed;

în periodic: „Îngrijau stăpînii“ – cu sensul de „ne asuprau stăpînii“-n.ed.

156. LA SFINȚIREA TIPOGRAFIEI „ROMÂNIA NOUĂ“¹⁴⁷

Veniți, fraților, ascultați-mă, pe mine și vă voi spune vouă de *România Nouă*.

Astăzi se sfințește ceea ce sfințește. Astăzi este ziua cea binecuvîntată.

Bucure-se Ceriul și să se veselească Pămîntul!

Astăzi tot românul, ce a fost afundat în apa Biloamului, să iasă la lumină vindecăt și să se deștepte și cel ce doarme și să se scoale din morți, că-l va lumina Christos.

Astăzi Edenul, care a lucrat pîn-acuma la sfințit deosebit de acest pămînt, ne deschide și nouă ușa luminii.

Astăzi *Albina* cea sîrguitoare ne încheagă fagurii mierii, spre îndulcirea sufletelor adevăraților români.

Astăzi România se naște și se botează, dar zdrențele jelicilor celor vechi încă strîng grumazul. Să rupem dar legăturile lor și să lepădăm de la noi jugul lor, căci nu e bine ca românii străinilor să se-nchine.

Astăzi raza lui *Gheorghe Asachi* își revarsă lumina sa și în întunecata noastră Basarabie.

Veniți, dar, toți cei însetoșați, la isvorul luminii și sorbiți din apa cea vie, care răcorește sufletele și luminează mințile bunilor români. Veniți și dați mîna de ajutor la nașterea vieții!

Să se deștepte și pietrele cele mohorîte, care au fost arse în cobornița străinătății, că mulți sînt vrednici de a fi mărgăritare în cununa țării.

Pipăește, Tomo, pipăiți bunilor români și fiți credincioși neamului românesc ce stă la talpa țării.

Răscoliți temelgia și o îmbunătățiți pre ea, dacă voiți pace și mîngîiere sufletelor voastre. Că, de veți vrea și mă veți asculta, bunătățile pămîntului veți mînca, dar de nu mă veți asculta, sabia vă va mînca.

Gura Domnului a grăit aceasta.

157. SOCIETATEA ORTODOXĂ NAȚIONALĂ A FEMEILOR ROMÂNE

Preotul A. Murafa, în „România Nouă“, nr. 160, 6 septembrie 1918, p. 2

O, femeie! Puterea ta a fost și e nemărginită în lume. În inima ta tu porți un izvor de putere și puterea ta e în mila și în blindețea, cu care cucerești tot. Măicuță scumpă... soție iubită... soră dragă.

Care din noi e vrednic să nu vă împlinească dorul, când mâinile voastre blinde se lasă pe capul nostru, când ochii fermecători răzbat în sufletul nostru, iar buzele dulci șoptesc..., îndeamnă?...

Da, femeie, puterea ta e nemărginită,... Dar, cunoști tu, fermecătoarea lumii, că în mâinile tale tuții soarta lumii și soarta neamului tău, nenorocirea și fericirea lui? Cine stă la față, cine stă la leagăn, pe a cui brațe se leagănă neamul, cine aruncă prin zîmbet în spiritul neamului sentimentele întii? Doar nu tu, fermecătoare? O, fericit e neamul, care are femei vrednice, că lor le e cu puțință a însufleți neamul său cu idealuri sfinte și a-l aduce pe el la o stare vrednică, la o glorie superioară.

Româncelor! Auziți voi, cum țara voastră, sfișiată și sîngerată, suspină, suferind dureri nespuse? Săriți, româncelor, toate ca una, și scăpați țara de la moarte. Puneți mâinile voastre blinde la clădirea nouă, sfîntă.

Faceți-ne creștini, ca să nu fim cadavre; faceți-ne români, ca să nu fim gunoi, spre hrana altora. Fiți întii românce și apoi femei și care din noi se arată neromân – să nu vadă zîmbetul vostru, să nu se atingă de mâinile voastre. Însuflețiți spiritul neamului cu idealuri sfinte.

Popularizați societatea voastră sfîntă, coborîndu-vă din curți înalte la bordee sărace și aprindeți sufletele orfane spre fericirea neamului.

Stați umăr la umăr, dați mîna cu mîna femeilor române și, înainte, la muncă sufletească, națională! Apărați societatea de dușmance, de lupoaice în piele de oaie și de păpușele. De acum e timpul să vă cunoască străinătatea, ca pe doamnele țării voastre. Domniți în țara voastră cu îndrăsneală, fără nici o teamă, că destul a domnit străinătatea. E timpul ca glasul vostru să răsună puternic în țara noastră, de la o margine pînă la alta. Cu Domnul înainte, femeilor române, spre viitorul fericit, spre gloria neamului.

158. „STĂRI ȘI FAPTE FIREȘTI“

Grigore Cazacliu, secretarul Comisiei Constituționale, în „România Nouă“, nr. 165, 14 septembrie 1918, p. 2

În numerile de la 6 și 7 Septemvrie ale acestei gazete, d. avocat *I. Silescu*, în articolul *Viața publică basarabeană*, își arată părerile că Comisia constituțională, alcătuită de *Sfatul Țării*, nu poate aduce prin existența și lucrările ei, numai rău operei de românizare a Basarabiei.

Țin să spun de la început, că nu sînt nici funcționar care caută „vreun post“, sau care se teme să nu-l dea afară din serviciu, nici magistrat... ca să fiu interesat în chestia românizării sau rusificării Justiției, sînt numai un simplu cetățean și fiu al

Basarabiei și, deci, neavînd nici un interes propriu, îmi spun părerile mele foarte obiectiv. Nu știu de unde a luat d. *Silescu* acea faptă „firească“ că Comisia constituțională e alcătuită în cea mai mare parte din ruși...

După cît știu eu, ca secretar al acestei comisii, Comisia constituțională e alcătuită din 22 deputați, din care 14 sînt Moldoveni iar 8 din alte naționalități.

Din acești 14 Moldoveni iau parte la ședințe 12, afară de dînsii au dreptul de a asista și dreptul de vot 3 deputați din Presidiumul *Sfatului Țării*, iară din deputații celorlalte naționalități la ședință asistă numai 6. Așa că faptul „firesc“, că Comisia e alcătuită în cea mai mare parte din ruși, nu se confirmă. A doua stare de lucru „firesc“, care pune pe gînduri pe mai mulți români basarabeni, sînt anume cele trei ultime puncte arătate de d. avocat *Silescu*. Ar fi mult mai bine ca noi, basarabenii, să cerem avocați și judecători de peste Prut, iar nu să ni-i trimeată, căci atunci s-ar putea face o bună selecție...

Nu știu de ce d. avocat *Silescu* gîndește, ca în chestia completei naționalizării a Basarabiei, jandarmeria are mai mare rol, decît profesorii și învățătorii, despre care d. *Silescu* nimic nu pomenește.

Ar fi fost mult mai bine, dacă d. avocat *Silescu*, înainte de a scrie ar fi luat informații exacte despre Comisia constituțională. Deputatul *Erhan*, pe care d. *Silescu* l-a pus chiar în rîndul celor mai buni Moldoveni – n-a fost niciodată la ședința Comisiei, fiindcă n-a fost ales, iar despre rezoluția primită de Comisie, unde se cere ca în Justiție să fie și de acum înainte limba rusă, nu știu; știu că s-a primit că judecătorul este obligat să știe două limbi – română și rusă – fiindcă la orașe, populația în mare parte nu cunoaște încă limba română.

Socot că chiar marele naționalist bulgar, *Misircov*, are să protesteze contra acestei născociri, că avocatul *Stanovici* e bulgar, iar despre avocatul *Ohanov*, apoi socot că nici un Basarabeian sincer nu va putea să zică că el lucrează pentru interesele sale proprii; ca avocat și ca docent la universitatea din Chiev, el e cunoscut și gîndesc că chestia materială pe d-lui puțin îl interesează.

În ce privește rusificarea, apoi pot să spun că dînsul vorbește mult mai bine românește, decît mulți „buni români“.

Despre complecta românizare și cum ea trebuie de făcut ca să fie de folos statului și neamului, și nu numai la vreo cîțiva funcționari și avocați, voiu vorbi în alt articol.

159. BISERICA ȘI ȘCOALA

Preotul A, Murafa, în „România Nouă“, nr. 170, 20 septembrie 1918, p. 1

Biserica și Școala – două puteri ale neamului, două făclii sfinte, care aduc neamul la o stare sufletească și intelectuală înaltă – la culmea gloriei. Că numai razele lor sînt vrednice să pătrundă spiritul neamului în adîncimea lui și însuflețindu-l cu idealuri sfinte, să-l facă silitor, vrednic de eroi.

Da, așa sînt făcliile neamului, cînd la ele stau adevărații luminători, cu o iubire către neam nemărginită. Munca lor în folosul neamului e fără pereche, e o jertfă fără preț.

Muncitorii Bisericii și ai Școalei formează spiritul neamului fără care acesta ar fi doar un cadavru, un dobitoc de muncă grea, spre hrana altor neamuri. Deci neamurile culte, cunoscînd rolul sfînt și fără pereche al luminătorilor săi, închipuie toate mijloacele ca să-i adune la făclie pe vrednicii luminători ai lor. Și fericit e neamul care-i adună pe vrednicii săi, căci prin ei el crește și-nflorește.

Franța cu cultura ei universală, Anglia de care azi se miră lumea toată, e datoare cu cultura și cu vrednicia sa luminătorilor săi. Dar vai de neamurile, care nu cunosc, că pe ei în viitor, în loc de glorie îi așteaptă peirea!

Mi-aduc aminte de situația luminătorilor în Rusia. Conducătorii Rusiei, crezînd mai mult în puterea fizică, în jandarmi, decît în puterea morală, biserica și școala le lăsa mai mult în voia Domnului, să trăiască și să se înmulțească cu a lor mijloace.

Păstorul primind bine-cuvîntarea episcopului, pleca spre parohie fără nici un ban în buzunar și negăsind acolo nici leafă, nici casă, nici masă, se apuca de „jupuit morții și vii“, se făcea un cerșitor, avînd pe adresa sa fel de fel de glume și bătaii de joc, și de la ai săi și de la străini.

Învățătorul a fost alt nefericit, care în loc de viață, petrecea o pedeapsă. Ales, învățătorii de pe la școlile bisericești, care primeau cîte 10–20 de carboave pe lună. Cu burta pururea deșartă, cu o casă de copii, care sta cu plisculițele deschise, bieții profesori, da cum da lecții, și apoi – fuga după cîștig. Și în mîinile obosite de grelimea vieții, tremurau făcliile sfînte, slobozind spre popor o lumină slabă. Și bieții luminători, blestemînd profeția lor, pururea gîndeau de fugă și fugeau: păstorul ia o parohie mai bună, iar învățătorul, fiind mai liber de oprelele pe care le avea preotul, fugea la jandarmeri, la poliție, etc. Nū e de vorbit, că oamenii cei mai vrednici, cunoscînd situația luminătorilor, se ferea de biserică și de școală, și numai aceia care n-aveau altă cale, veneau la ele, dar și aceștia fugeau.

Așa a fost în Rusia în trecut și, cu toate că avea făclii, întunerecul fără margini pînă azi acopere sufletul poporului, care a adus și țara uriașă spre o ruinare fără pereche.

Au fost, sărmanii, „ieftini la faină și scumpi la tărîțe“.

Dați făcliilor sfînte luminători adevărați, oameni însuflețiți, cu idealuri sfînte și, mai întii, cu idealul național, dați-le sprijinul cuvenit și o situație cît de ilustră, căci fără ei nu mai vede neamul nostru viitor fericit. Munca luminătorilor preț n-are, căci formează spiritul neamului, și-l însuflețesc cu idealuri sfînte, făcînd din boți cu ochi, chipuri dumnezeiești.

160. ORAȘUL ÎNSTRĂINAT

Iorgu Tudor, în „România Nouă“ nr. 178, 30 septembrie 1918, p. 1

Chișinăului.

Oraș împrejurat cu vii și cu grădini,
O, leagăn strămoșesc, frumoasă capitală!
Un veac ai fost tu rob și slugă la străini,
Un veac ai suferit tu siluiri și boală.

Ți-au pribegit copiii, pământul părăsind,
Unde-au iubit întâi și odihnesc părinții,
Lăsînd, tot ce e scump, în focul suferinții,
Păstrînd la suflet crezul și-al răzbunării gînd.

Destul!... A răsărit pe cer al nostru soare,
Pe moștenirea veche sîntem iarăș stăpîni...
Jos corbilor aduși, dușmanilor păgîni,
Și, tot ce ne-amintește de lanț și apăsare!

Trăiască re'nvierea și duhul românesc....!
Și fiii să s-adune la cuibul strămoșesc!

161. CHEMAREA ÎNVĂȚĂTORULUI BASARABEAN

V. Parpalac, învățător, în „România Nouă“ nr. 188, 12 octombrie 1918, p. 2

Am citit în No. 161, din 8 1. c., al ziarului *România Nouă* articolul d-lui Gh. Tofan. *Corpul didactic al școalelor primare*, unde, vorbind despre greutățile actuale ale școlii primare din Basarabia și în special de insuficiența pregătirii învățătorilor, printre altele scrise:

„Ce mare, frumoasă și sfîntă e chemarea învățătorului basarabean! El e chemat să fie apostolul unei credinți noi, cu puterea căreia să împrăștiie întunericul unui veac uitat, să întărească sufletele șovăitoare. Nu mai vorbim de străini, ci ne întrebăm cu durere, cîți din învățătorii moldoveni vor fi luptătorii convinși ai mărețului ideal național?“

Nu pot trece cu vederea aceste scumpe și adevărate cuvinte și aș fi fericit, dacă ele ar pătrunde inimile învățătorilor moldoveni, dar am mare teamă că vor răsuna în pustiu.

Ca să explicăm mai bine starea intelectualilor moldoveni, trebuie să ne întoarcem la vremurile țariste. Fosta stăpînire rusească a făcut totul, ca să-i facă pe românii din Basarabia să-și uite neamul și istoria lor. Și cu mare durere de inimă trebuie să constatăm, că rușii au reușit.

Fiindcă cea mai grozavă armă pentru acest scop este școala, stăpînirea rusească printre altele, a deschis prin toate satele școli așa de multe și de bune, că pînă la cursurile din vara trecută, știam, cum zice vorba, ce-au uitat alții.

Într-așa stare ne aflăm noi, cînd s-a făcut revoluția rusească, într-acea stare ne aflăm și astăzi. În inimile noastre nu e patriotism, iubire de neam, de țară... Toate popoarele în lume au cultura lor, iar noi Moldovenii ne-am pierdut cu totul și astăzi stăm în aer, între cer și pămînt, uifîndu-ne împrejur și căutînd „patria“; sîntem fiii nimănui, „nici Domnului lumîinare, nici dracului cociorvă“. Am observat la cursurile pedagogice, că mai ales învățătoarele vorbeau numai în limba rusească, afară de lecții pe care, de voie de nevoie, trebuiau să le spună în limba românească, nedîndu-și seama că nu e cu putință de predat ceea ce însuși nu știi. Sunt convins – nu cred să nu fie cineva înțeles cu aceasta – că pentru ca să poți preda altora oricare limbă (de alte obiecte nu vorbim), mai întîi trebuie s-o știi bine singur, iar ca s-o știi, trebuie să vorbești cît se poate de mult în ea. La noi însă, cu regret, se face invers.

Ne pare că prea multe știm și așa, pentru școlile noastre primare. Dar să nu uităm vorba unui învățat, că „omul cu cât mai mult învață, cu atât mai mult se convinge că nimic nu știe“.

În sfârșit țin să spun, că dacă școala (rusească) ne-a stricat, ne-a făcut să uităm neamul, limba, istoria, tot școala trebuie să împrăștie întunericul unui veac, să învie trecutul Basarabiei.

Învățătorii erau ruși, bulgari, etc., rar pe unde era vreun moldovean. Cum mergea lucrul în școală, se explică ușor: învățătorul nu înțelegea pe copii și copiii pe dînsul. Era o mare muncă pentru ambele părți. După terminarea școlii primare mai mulți copii rămîneau acasă și peste vreo 2-3 ani uitau tot, căci limba rusească nu o mai auziau, iar de cărți rusești nu se interesau, fiindcă nu le înțelegeau. Pe de altă parte, cei mai puțini, din care fac parte și eu, mergeam mai departe: în școli de agricultură, normale, secundare ș. a.

După terminarea acestor școli, tinerii ocupau locuri în diferite funcțiuni. Fiindcă limba statului era limba rusă și ei n-o cunoșteau prea bine – vorbesc numai de Moldoveni – ei puneau toată stăruința să vorbească rusește nu numai fără greșeli, dar și accentul limbii să și-l schimbe (moldoveneasca noastră e cam lată și Rusul îndată te cunoaște că ești Moldovean baran [berbec]), căci altfel se uitau toți cu dispreț la ei și nu aveau acea cinste, ce li se cuvenea după rangul lor. Bineînțeles că acești intelectuali nu numai că n-au adus nici un folos neamului, dar dimpotrivă, mult i-au stricat. Ei duceau o viață separată de poporul din care fac parte și în multe cazuri se întîmplă că copiilor „învățați“ le era rușine de părinți, pentru că aceștia nu știau rusește. Pe de altă parte, între Basarabia și România era așa un zid, încît noi aici nu știam nimic despre neamul nostru. Eu mărturisesc trecutul uitat, să întărească sufletele șovăitoare, să aducă la cunoștință pe cei rătăciți.

Astăzi cînd ne-am renăscut cînd soarta ne-a zîmbit și nouă și ni-a arătat calea adevărată, cînd granița între Basarabia și România nu mai există, a sosit ceasul învățătorului moldovan să-și arate dragostea de neam și de țară și să-și facă datoria cea mai sfîntă, să scoată sufletul norodului din ghiarele străinilor și să-l îndrepte pe calea adevărată. Toate acestea trebuie mai întîiu să le cunoască și să le simțească învățătorul însuși. Să nu uite că numai din lumină iese lumină. Trebuie să ne dăm bine seama pentru ce sîntem chemați.

„Tot ce cîștigi prin educație și cultură să pui în rîndul cel dintîiu în slujba și folosul neamului din care faci parte“. Aceste cuvinte sînt ale unui om conștient și adevărat iubitor de neam. Cu cât vor fi mai mulți oameni de aceștia, cu atât mai bine. E vremea să ne trezim și noi basarabeni și să lucrăm din răpputeri la opera de educație și de conștiință națională.

162. O SCRISOARE A FEMEILOR BASARABENE

Președinta Elena Alistar, p-secretară Elena Zaharov, în „România Nouă“ nr. 189, 13 octombrie 1918, p. 1

Dragele noastre surori,

Noi trecem prin timpuri importante și, poate, foarte puțini își dau seama de mărimea și importanța acestor timpuri.

Azi popoarele își croiesc soarta; nu-i tîrzie vremea, cînd s-a format o hartă nouă aproape a întregii lumi. Ori, în acest timp nimeni nu poate sta nepăsător față

de neamul lui. Fiecare trebuie să-și puie întrebarea: Ce loc va ocupa neamul meu? Ce viitor va avea el?

Dar asta e puțin! Trebuie ca orice ființă omenească să-și aducă obolul lui de muncă, de inimă, de suflet, de ființa lui și chiar viața, pentru ca să contribuie cât de puțin la realizarea aspirațiilor neamului lui.

Sunt popoare, care tind a stăpîni pe cele mai mici și mai slabe decît ele, le urăsc, le doresc lor soarta ce o merită și care întotdeauna, mai tîrziu sau mai devreme și-o capătă. Istoria ne-o dovedește aceasta.

Nu-i neam mai nenorocit ca al nostru; nu-i neam care ar fi așa de pîngărit, asuprit, neglijat, ca al nostru. Oricine știe cât de puțin Istoria neamului nostru, o știe, o simte aceasta.

Țăranii noștri, care au fost și sînt mereu induși în eroare intenționat de către acei care doresc să-l stăpînească, nu știau pînă dăunazi că, alături de Basarabia, există o țară, unde se grăiește graiul lor, unde este o cultură națională, în sfîrșit țaramamă, de la care a fost ruptă Basarabia. Azi ei o văd aceasta, cu toate că și azi sînt mulți, foarte mulți de aceia, care cu deosebită rea voință generalizează orice greșeli, fără de care nu se poate trece prin astfel de vremuri de tranziție, prin care trece Basarabia.

Mulți din ei, plecînd la războiu, n-au știut că acolo va veni vremea să vadă printre cei pe care îi credeau dușmani, păgîni, frați, care vorbesc aceeași limbă, au aceeași lege.

Azi, bietul țaran știe aceasta, și cînd îi vorbește că ar fi bine să fie toți românii împreună, să formeze o țară pe principiile democratice, el scoțîndu-și cușma, spune: „apoi, cînd ar da Dumnezeu, cred că ar fi bine“.

Eu cred că în întregă Basarabia nu s-ar găsi vreun român, fie el oricît de rusificat, căruia, dacă i-ai pune întrebarea: dorește să fie toți românii la un loc? – să zică: nu!

Iată, de ce trebuie să facem totul, ca să ajungă dorința noastră la urechea acelora, care vor fi împuterniciți a croi soarta popoarelor, să ne audă și vocea noastră, să ne știe dorința noastră.

Pentru aceasta, dragele noastre, se formează un comitet, în care să trimitem toate organizațiile, toate societățile, toate clasele, reprezentanții, spre a face totul ce trebuie în acest înalt scop. Noi însă trebuie să răspîndim această idee cât mai departe, în surorile noastre, căci, cu toate că femeia a fost lipsită atîta timp de dreptul de a-și exprima glasul ei în actele politice, azi acest drept îl avea în Basarabia și trebuie să fim la înălțime, pentru a contribui cât mai mult la propagarea acestei frumoase și înalte idei.

163. ÎNTÂIA SĂRBĂTOARE A BASARABIEI

Iorgu Tudor, membru în Comitetul central orășenesc, deputat în Sfatul Țării, în „România Nouă“ nr. 196, 21 octombrie 1918, p. 1

– **Proclamarea autonomiei: 21 Oct. 1917** –

Cu căderea țarismului, răsturnat de valurile puternice ale Revoluției care a spălat totodată și putregaiul întregii Rusii, după un cutremur uriaș, după o zgduitură și o fierbere oceanică, au început a se trezi noroadele mici călcate în cursul multor zeci de ani de ciubota murdară a Rusului.

Întrealte popoare nenorocite, s-a deșteptat și neamul românesc din Basarabia la o viață nouă și liberă.

Mai mulți apostoli ai ideii naționale, în frunte cu *P. N. Halippa* ș. a., au început o propagandă, care creștea mereu, cuprinzând întreaga Basarabie.

Ca un soare gigant care varsă lumina, această propagandă împrăștia întunericul care domina mai mult de un veac, alungînd umbrele nopții adînci de pe împrejur și trezind totodată nemulțumiri, neliniști și spaimă în tabăra dușmanilor, care erau mulți.

Dușmanii noștri, sprijiniți de cetele sălbatice de moscali care veniau de pe front, aducînd în țară pîrjol și pară, jaf și anarhie, dușmanii noștri – balaurii creșcuți cu laptele mamei noastre Basarabii, se organizau pentru o luptă pe viață și pe moarte.

Se înnoura. Valurile reacției din partea democrației rusești erau gata să înec tot ce ridicasem aici cu atîta osteneală.

În momentele cele mai grele și mai primejdioase, în ajutorul celor de aici care ridicaseră steagul, au venit ostașii cu îndrăzneala, energia și focul lor milităresc.

Tînărul luptător *Pîntea*, cu o mîină de soldați, sprijinit de comitetul de pe frontul român, unde lucrau *Țanțu*, *Scobiola*, *Năstase* și alții, a venit în Chișinău, în luna Iulie, și a pus temelie celei mai puternice organizații locale românești: *Comitetul central ostășesc moldovenesc*, care a adunat în jurul său reprezentanți de la diferite unități militare de pe toate fronturile.

Comitetul central ostășesc, avînd contact cu toate organizațiile și așezămintele locale românești, trimițînd din sînul său emisari propagandiști de la toate volostele din toate județele Basarabiei, scoțînd și o gazetă, *Soldatul Moldovan*, care ducea vestea învierii noastre pe la toate frontierele, pe la toți cei uitați, îngropați în umedele șanțuri, *Comitetul central ostășesc* a început o luptă largă pentru îndeplinirea idealului nostru național.

Simțînd dușmanii puterea noastră se înmuiau și începuseră să ne cedeze poziție după poziție.

Ajungem la putere.

Ne trebuia numai binecuvîntarea aleșilor Țării.

Sunase ceasul. *Comitetul Central*, sprijinit de *Comitetul din Odessa* și de alte comitete ostășești, a strigat: Acum ori nici odată, toți fiii neamului obijduit, adunați-vă împreună aici în Chișinăul strămoșesc și vă spuneți cuvîntul și dorința!

Chemarea făcută de *Comitet* a fost răspîndită de gazete și de telegraf prin toate ungherele Rusiei, a ajuns la toți frații, care de patru ani duceau povara războiului.

Strigătul acesta, ca glasul unui clopot uriaș în noaptea Învierii, i-a trezit pe ostașii noștri din somn.

Ei au ales reprezentanți și i-au trimis la Chișinău.

Ieșiți din vizuinile de șanțuri, cu fețele îngălbenite și vinete, nespălate cu săptămînile, cu hainele zdrențuite și murdare, veneau ei, copiii Țării, eroii noștri, neluați în seamă, se adunau la Chișinău.

Și iată, în ziua de 20 Octombrie, pe la orele 2, cu muzica militară, în rînduri, cu ofițerimea înaintea, cu tricolorul sfînt românesc, care în curgerea de un veac, întîiașidată s-a văzut liber de a flutura în fața soarelui pe pămînt strămoșesc mai triumfător, noi am pornit spre Casa Eparhială.

Cu tricolorul desfășurat, încet și rar mergeam noi, mulțimea de optsute, depărtîndu-se de Palatul Libertății (Palatul fostului guvernator rus) și cum ne

depărtam, simțeam că ne depărtăm de un trecut greu, ne depărtăm de o pușcărie, de o ocnă, de o Siberie înghețată.

Într-o zi frumoasă, cu un soare mândru, noi sfărâmam ultimele lanțuri de robie...

Ne simțeam atât de fericiți. În sala Casei Eparhiale, unde s-au petrecut mai multe zile istorice, înfăiașdată a răsunat glasul stăpînului Țării, al Românismului din Basarabia – mai slobod și mai hotărîtor.

Salutat de reprezentanții tuturor organizațiilor românești din Basarabia și de peste Nistru și de voluntarii ardeleni, – întîiul congres al ostașilor moldoveni din toată Rusia și-a spus cuvîntul și cu aceasta s-a făcut întîiul pas spre deslipirea pe veci de marea asupritoare de popoare.

În ziua de 21 Oct. la orele 6 d. a. s-a proclamat autonomia Basarabiei, care a fost însoțită de o mare de aplauze și de un entuziasm neobicinuit....

Sub tricolorul sfînt s-a pus de întreg congresul primul jurămînt național.

Să apărăm tricolorul pînă la ultima picătură de sînge. Și, minune! În clipele acelea chiar și contrarii autonomiei, cuprinși de vraja entuziasmului nemaipomenit, strigau:

Trăiască autonomia Basarabiei! Trăiască neamul românesc! Trăiască ostașii, care prin sînge și foc au străbătut la țelul sfînt, care au fost vrednici să strige hotărîtor: Noi sîntem singurii stăpîni pe țara aceasta! Noi îi vom hotărî și soarta ei!

Așa s-a pus prima piatră la temelia autonomiei noastre.

Așa a fost prima sărbătoare a Basarabiei.

Zic prima, pentru că cu ea s-a pus începutul sărbătorilor naționale: Deschiderea Sfatului Țării, hotărîită de Congres, Proclamarea Republicei Moldovenești, proclamarea Neatîrnării și Unirea de la 27 Martie.

164. CUVÂNTUL BASARABIEI LA UNIREA TRANSILVANIEI¹⁴⁸

Teofil Ioncu, în „România Nouă“ nr. 20, 20 noiembrie 1918; nr. 77, 20 aprilie 1918

Doamnelor și Domnilor,

Noi azi asistăm la ultimul act de formare a României Mări, compusă aproape de toți românii neamului nostru și tot pămîntul strămoșesc.

În România Mare, Ardealul are să joace un rol foarte importa. Unirea Ardealului ne dă o garanție că conducerea țării de acu are să fie în mîinile democrației.

La unirea Basarabiei unii stăteau la îndoială. Ei spuneau: „Am luptat, vărsînd sînge atîția ani cu oligarhia rusească și cînd s-a apropiat timpul să trăim fericiți, în libertate, să începem lupta din nou cu altă oligarhie?“.

Ca să ușureze această luptă, Basarabia a făcut unirea cu condiția de a păstra drepturile dobîndite cu atîta greutate.

Astăzi această teamă nu mai are bază. Contra democrației Basarabiei, Bucovinei și Ardealului nu mai există putere, care ar împiedica organizarea țării, pe bazele democrației.

Astăzi chiar partidele istorice din țară își revizuiesc programurile ca să cîștige simpatia democrației provinciilor nouă ale țării.

Unirea sufletească între basarabeni și Ardeleni s-a făcut mai de mult.

Românizarea școlii a fost posibilă numai cu ajutorul Ardelenilor și Bucovinenilor.

Ardelenii au fost cei dintîi ajutori la organizarea cursurilor pentru învățători.

Ardelenii soldați răspîndeau ideile și simțimîntul național între basarabeni pe front, pe stradă, în piață.

Ardelenii voluntari aveau strînsă legătură cu studenții basarabeni la Odessa și Chiev.

Ca o dovadă a acestor legături servește și frumoasa scrisoare de mulțumire adresată de studenții basarabeni, voluntarilor ardeleni din Chiev de sărbătorile Paștilor în anul 1917.

Iată acea scrisoare, pe care basarabeni aflători în Chiev, o trimiteau voluntarilor ardeleni din Darnița, deodată cu un frumos buchet de flori:

„Frați ardeleni,

Trăim de veacuri străini la noi acasă. Azi trăim timpuri ce ne aduc zi de zi evenimente noi, un viitor strălucit pentru popoare mici, ca al nostru, eliberîndu-l de sub jug străin, și cu noi odată va străluci acelaș soare ceresc și celorlalte naționalități, ce au căzut și ele supt povara grea, apăsătoare și plină de otrava dușmanului nemilos.

Provedința ne-a adunat pe toți românii, liberi și subjugați, din toate unghiurile lumii, ca în zilele mari de sărbătoare, să ne înveselim cu toții sub acelaș acoperămînt ceresc și să revenim la noua viață dulce, încîntătoare, după cum Domnul nostru Isus Christos, după patimi și suferințe, a înviat a treia zi din mormînt, călcînd în picioare sufletele și sabia ce apăsa dureros asupra capului său..

Florile, pe care le aveți în fața voastră, nu reprezintă alta, decît sufletele noastre, inimile basarabenilor, ce au înflorit astăzi, pentru a duce lupta contra vîntului ce bate de veacuri. Azi ele vă spun, că voi sînteți aceia care ați întins brațul vostru peste Carpați și Prut soarei voastre, Basarabia, arătîndu-ne calea mîntuirii.

Voi sînteți aceia, care ați sădit în sufletele noastre sămînța idealului național și tot pe voi vă asigurăm, că ea va fi udată cu sudoarea muncii noastre spre biruință, din care va crește și înflori cea mai frumoasă floare românească: „România mare și puternică“.

Studenții și studentele basarabeni din Chiev-Rusia, în acest glas vă urează cu ocazia sf. sărbători a Paștilor, 2 Aprilie v. 1917, să trăiți întru mulți ani fericiți, să le petreceți, bucurîndu-vă de sănătate perfectă și viață constantă, ca împreună cu toții să ne înveselim sub pomul cel mare și rotund al națiunii române, ale cărei crengi vor umbri: Nistrul, Tisa, Dunărea și Marea, iar rădăcina lui, Carpatul, să ne fie puternicul scut, prin care vom împrăștia foc și sabie pentru toți acei ce vor voi să ne aducă la aceeaș stare, ca cea de azi.

Cu toți, într-un glas și simțămînt național să ne rugăm lui bunul Dumnezeu ca ziua de mîne, 2 Aprilie 1917, să ne fie în ajutor, pentru a desăvîrși ce a început. Christos a înviat și la mulți ani!“

Împlinindu-se acum visul Ardelenilor, prin Unirea, care azi se pecetluște la Alba Iulia, vis sfânt, care este al întregului neam românesc, sînt fericit că pot să aduc din partea românilor basarabeni cele mai călduroase urări de bine fraților noștri scăpați de sub jugul milenar și că, totodată, pot să dau expresiune credinței mele nezguduite că, prin această unire, se asigură nu numai fericirea Ardealului, ci deopotrivă și a noastră și a întregului neam românesc.

Trăiască Ardealul, leagănul românismului și al democrației.

Trăiască România noastră mare, de la Nistru pînă la Tisa!

165. ORA DREPTĂȚII SUNĂ ¹⁵⁰

Elena Dobroșinschi

Trăsare românul, cu sufletul viu,
Și pleacă în cîmpul zdrobit și pustiu,
Căci ora dreptății răsună

Îl cheamă un sînge vărsat la Mărăști,
Și umbra ostașilor la Mărășăști, –
La luptă îl cheamă moșia.

În frunte, în aer, un steag tricolor
Își filfie pînza, îl cheamă cu dor,
Și-l duce la hora eternă.

Dreptate!... Trăsare Ardealul gătit,
În fir de mătasă, într'un mărgărit,
Ce-l țese iubirea, din lacrimi...

Și iat-o, mireasa amorului sfînt,
Din veacuri de dragoste dulce, cîntînd,
Trăsare ca-n vis Bucovina.

Unirea străbate și-n munții Carpați.
Și-n țările vechi a pierduților frați,
Ce-așteaptă o zi luminată...

Trăsare românul cu suflet cinstit,
Din lumea veciei, din traiul zdrobit,
Cînd ora dreptății răsună.

Cînd a făcut Dumnezeu ceriul și pămîntul, lumea și toate cele ce sînt în ea, El zicea și se făcea; El poruncia și se zidea. Și nu este minte în capetele de țărînă ale lumii, să cunoască taina, mai ales în vremurile de acum, cînd lumea fierbe, se preface ca aluatul, se frămîntă spre creștere și împodobire.

O mie de ani înaintea Ziditorului ca ziua de ieri ce a trecut, și straja nopții. Dar lumea azi e lume și toate ale lumii s-au prefăcut în Tartar și moștenitorii lui sînt viermi, care numai întărită. Trec anii în clipele ochiului și deșertăciunile se sting ca spuma. Dar cele însemnate au pecetea darului și se scriu în cartea vieții.

Lumea dintr-un om a născut neamuri și neamurile pe fața pămîntului au crescut ca ciupercile, dar neamul dreptilor unul este, pentru care mai ține Dumnezeu lumea.

În veacul cel mai de pe urmă, în veacul al douăzecilea, cînd de la neamul dreptilor va înflori dreptatea, vor cunoaște toate semințiile lumii, că spre cine a căutat Ceriul și Cel prea înalt cui a dat glasul. Ca neamul dreptilor din toate semințiile lumii cu paloșul dreptății va fulgera și cu glas de tunet va cuvînta. Ridicați, boieri, porțile voastre și vă strîngeți lanțurile cu care împiedicați! Dați-vă-n lături din calea noastră și nu ne amestecați a cunoaște Cartea vieții!

Știți voi, cei netăiați la urechi, ce zice și ce scrie Cel ce ține și cunoaște toate? De mult am vrut să pierd lumea, care vecinic mă amărește, dar pentru cei aleși și pentru suspinul săracilor o voui mai cruța, ca să le dau și lor stăpînire în lume. Că în zilele acelea se va naște Adevărul și de la rîuri și de la mare pînă la marginea lumii va înflori dreptatea și mulțimea Păcii prin ea se va lua iarăș.

Și să știe ori și cine că acestea toate vor fi plămădite în veacul al douăzecilea, care este însemnat și menit de prooroci. Că, iată, au arătat Ziditorului semn pe pămînt, că a turnat cel dintîi păhar și-a zăpăcit din căpetenii și din stăpînitorii lumii, care cugetau deșertăciuni și se puneau la pîndă ca să ajungă pe săracul, amestecîndu-l în gunoiu. Și să știi, că gunoiul s-a înviforat și a înăbușit întăi pe-o aripă de-a Satanei, pe cel care zicea: pune-mi-voiu scaunul meu pe norii Oceanului înghețat, apuca-voiu Pămîntul de osii și-l voui învîrți, cum mie-mi va plăcea. Lua-voiu în mîna mea cheile mărilor și rîurile vor sluji mie; pune-voiu pe hiara mea stăpîină trecătorilor și voui înălța pe turnul Sofiei cruci și mă voui asemăna Celui prea înalt.

Și a privit din ceriu Domnul, cînd cel nebun l-a amărit și s-a atins de munți și-a fumeșat și pe cel neînțelept cu gunoiu l-a înecat.

Au doară acestea toate, în zilele noastre nu-s minuni? Și trebuie ca tot cel care are glagole, să priceapă că în fierberea aceasta numai neamul dreptilor se va binecuvînta și neamul blînzilor va moșteni pămîntul.

Deschiză-se mințile cărturarilor și cunoscută proorociile măcar de la sfîntul Nil, care, plin fiind de duș sfînt, a proorocit celor înșetați de departe, vestindu-le: „puțin mai răbdați și iată nu vor fi, că episcopia lor vor lua-o alții vrednici și lămuriți“. Și iarăș se zice: femeea proastă se înălță la scaun și cugetă lucrurile stăpînitorilor din Iad, cu urgii și mîndrii îngîmfat, dar nedomnind multă vreme, mare și înțelept împărat se va ridica din rămășita Alemanilor, în neamul Romanilor. Acela va sta în fruntea dreptilor și vestea înțelepciunii și a blîndețelor sale fără de arme ucigătoare va supune limbi însetate de Unșul dreptilor. Acela va paște pe

norodul cel blînd, nevinovat la suflet și curat la inimă. Acesta va fi neamul acelor însetați de adevăr și dreptate, a celor ce caută viața pentru toți fericită. Căci nimenea nu-i gunoiul, ci-i chipul și asemănarea lui Dumnezeu, care a zis: „Dumnezei să fiți cu toții și fii ai Celui prea înalt, că eu, Dumnezeu, sînt cu voi și nimenea împotriva voastră, cînd mă cunoașteți pre mine“. Dar a cunoaște pre Dumnezeu este cu puțință numai dreptilor și dreptii de auzul de rău nu se tem.

Ridicați, boieri, porțile voastre și nu stați în calea Împăratului nostru, că iată ziua vine și ceasul aproape este.

II.

Minuni multe se făcură,
Tu, tainic peste măsură!

Mulți zic că în vremurile de acum Dumnezeu nu face minuni. Dar, cînd ne-am arunca noi ochii împrejurul nostru, cînd ne-am adînci noi într-ale zilei și ale nopții, am vedea numai minuni și am cunoaște tainele vremilor, cîtu-s de minunate. Și ca să cunoaștem acestea toate, ni se cere credință, și, pe lîngă credință, și fapte. Nu se va încununa acela care, avînd numai credință, așteaptă mura în gură. Minunile se fac nu în visurile somnoroșului, ori în îmbuibarea trîndavului; minuni face acela, care în credință pieptul și-a oțelit, care neîncetat lucrează și în urma lucrurilor sale răsar flori mirositoare, care farmecă minuni.

Și iată, iată a venit vremea ca tot neamul românesc, de la mic și pînă la mare cu credință să lucreze, văzînd că vremea s-apropie cu ziua minunilor noastre.

Cînd s-a făcut Dumnezeu om pe pămînt, a binevoit să dea lumea de pe atunci pe mîna Romanilor, după cum gura Domnului a grăit lui Pilat: „n-ai avea tu nici o putere, de nu ți-ar fi dat putere Tatăl de sus“. Și se crede că la a doua venire a lui Hristos va fi lumea stăpînită tot de Romani, încă numai nu s-a lămurit: care din fiii Romei este merit să fie cap neamurilor? Dar, strelca barometrului arată spre neamul, care caută pe Dumnezeul doririlor. Acesta este un fiu de-al Romei, care crescînd în vîrfurile Carpaților, l-a fript jelița din toate părțile.

Sunt cuvinte din vorba bătrînilor ca o prorocie, că la veacul de apoi își va cunoaște boul puterea sa, cînd Dumnezeu își va trimite pe fața pămîntului vînturi aspre ascuțite, va prăvăli stejari și frunza copacilor nu s-a ținea. Atuncea boul va înfige cornul său în pămînt și părul de pe el de vîntul ispitelor s-a duce floace, însă înfigînd cornul în pămînt, își va cunoaște puterea sa. Atunci își va aduce amînte și va zice: „odinioară mișelul c-o vîrguță mă mîna și mă-njura, dar eu mă supuneam, crezînd că mare putere are; acuma vād că toți s-au ascuns dinaintea feții vîntului. Și cioful de noapte nici nu suflă în horn, că vîntul strecură de pe fața pămîntului tot ce este praf și deșărtăciune, și va striga cu glas ca de trîmbiță la ceilalți semne evanghelicești, zicîndu-le: voi v-ați împlinit văleatu și m-ați lăsat pe mine la urmă, ca să ar pămîntul și să samăn grîul pentru pîne celor ce flămînzesc de dreptate. Și fericit va fi acela, care s-a învrednici să stea la masa pe care va fi pînea grîului, arată de bourelui darului românesc și sămănată cu dor de viață pentru lumea necăjită.

Credeți toți cei osteniți și însărcinați, și dați mîna de ajutor frunțașilor voștri, că cele ce se lucrează nu este de la om, dar se face prin oameni, și fericit este care cunoaște măcar din parte și pune umărul la zidiri. Că ceea ce se zidește, se face cu minune și toate îs scrise în cartea vieții mai dinainte de a se face lumea. Și românul harnic și slugă a țării credincioase, se cade să se bucure. Însă eu am zis și voiui zice:

De la Nistru pîn-la Tisa,
Tot românul bucure-să,
Că de Țara Românească,

Zaua zilii veste spune,
Țara noastră iese-n lume,
Tot românul ce aude,
Dor de viață îl pătrunde.

Rugi cu lacrimi pe cer varsă,
Ca să-i fac-o țară-aleasă,
Lumea toată s-o cunoască
Că țaranu-are s-o pască,

În frunte-avînd de-mpărat
Pe-nțeleptul Ferdinand.

Pe acest împărat al românilor l-au cunoscut stăpînul Ceriului mai înainte de a se face lumea. Că, precum Hristos la cei săraci, osteniți și însărcinați a venit în lume, așa și *Ferdinand* s-a jertfit pentru cei săraci, ce stau la talpa țării și mai mult decît toți mîncării își iubesc țara și-și pun viața pentru ea. Așa țară de doriri n-a fost în lume și așa înțelept Împărat încă nu s-a arătat.

Și acestea se fac toate cu minuni, prin piepturile acelora în care sună credința. Cînd țara desăvîrșit s-a-nchega, florile țărănimii L-a'ncorona.

Regele *Carol* s-a încoronat de mica țară cu coroană de fier, făcută din arma biruinții. Dar Marele *Ferdinand* al tuturor românilor va fi cinstit cu cea mai scumpă coroană în lume, coroana țaranilor din patru unghiuri, alcătuită din spicul grîului și împodobită cu crinii țarinii, în loc de mărgăritare.

Acesta va fi adevărat Unsul Domnului de Dumnezeu binecuvîntat, împăratul doririlor, de mult așteptat de neamul românesc.

III.

Acum, mă voi scula, zice Domnul. Pune-mă-voi între neamuri gard.

Yankeii de peste mări mai întîi au cunoscut adevărul, avînd în fruntea lor pe marele *Wilson*, cu sămînța raiului în piept. Acesta este piatra de la temelie Edenului și noi românii se cade să credem după vorba bătrînilor noștri care ziceau, că ideea Edemului va veni de la Răsărit, de peste mările albastre, de la alt pămînt. Omul acesta este unul de pe orizontul globului, plin de dar și de înțelepciune, pe care îl arată degetul lui Dumnezeu și-l întîmpină toți înțelepții lumii, ce doresc ca lumina după învățătură lui Hristos să lumineze tuturor marginilor și neamurilor. Noi, românii, în programul și în ideea lui *Wilson*, ne mișcăm spre viață, și cu adevărat se lovește cu duhul și cu blîndețele noastre. românii chiar din fire nu năzuiesc să răpească sau să șteargă țări străine. Duhul românesc cere numai să nu-l smintească pre dînsul și să nu-și bată joc de el liftele. românul bine își cunoaște steaua și partea cea din piatra din capul unghiului, care a fost trecută cu vederea pînă în vremile de acum și-și cunoaște partea între neamuri chiar în locuri însemnate. Că mare ești, Domnul nostru, carele faci minuni cu fiii Romei cei

bătrîne! Că dar și milă în cuvioșii Lui, raze și văpă' în aleșii Lui. Că de nu ne-ar fi stăpînit Tartarul. Trecut-am prin ispite mai presus de fire și odihna noastră nu-i în pace. Viu este Domnul și bine este cuvîntat Dumnezeu, că vor cunoaște vreodată orbii și cei chiar din sînul nostru, și-or cînta lui Dumnezeu măriri și luptătorilor fericiri.

Stă neamul în luptă și tot cel ce pricepe trebuie să lucreze. Că chiar Hristos a zis: Tatăl meu lucrează și eu lucrez. Că împărăția lui Dumnezeu se silește și silitorii o răpesc pe ea. Hristos a lucrat pentru împărăția ceriului, dîndu-ne pildă să lucrăm și noi măcar pentru a neamului nostru și s-o împodobim cu comori de raiu. Să se rușineze și să se înfrunteze cei ce amestecă la zidirea și la întorlocarea neamului nostru, tăunii și porcul sălbatec să nu ne mai strice via. românii au nădejde și credință tare în ideea lucrurilor lor. românii au putere și împărat mare, pe care ni l-a dat Pronia cerească. Acesta este stîlpul țării românești, împrejurul căruia se strînge țărănimea țării și îi cîntă: Osana! Dați-i Lui măriri, dați-i fericiri! Închinați-vă cu toții, români din patru unghiuri. Dușmanii ni-au făcut țara bocan, ris, batjocură în lăcașul nostru, împrejurul nostru și numai răzîmînd în stîlp, vom face țara ca pe o masă plină de bucate și îndulcindu-se românul, se umple de duh de viață și n-a mai înseta în veci.

O, de m-aș învrednici și eu să mă satur din masa aceea, să privesc hora frăției și să văd spicele grîului ce se gătesc pentru coroana marelui împărat al tuturor românilor, și-apoi măcar să mor!

Pe tot ce neamul își iubește,
Lumina lumii îl mărește,
Și-i dorește fericire,
Pentru-a sa scumpă simțire.

Doamne sfinte, Împărate,
Tu ce toate le privești,
Dă-ne dragoste de frate,
Pacea ta să ni-o-nmulțești.

Dă-ne viață pe pămînt,
Dă-ne îngeri luminați,
Ca să fim într-un cuvînt
Toți cu dragoste de frați.

Iuda dușman ce ne vinde,
Să piară-ndat dintre noi,
Cu-a lui vrăjbi, mreji ce a-ntinde
Să ne facă tot nevoi.

Cu-a ta rază de nori tulburi,
Ne dă suflet pe pămînt,
Ca pe ciof, cu a lui cuiburi,
Să-l facem cenușă'n vînt!

IV.

Sufletul omului este duh de graiu, sădit în pieptul omului de un meșter, care nu-i ajuns de mîntea chiar și a celui mai vestit înțelept al lumii. El este sădit de făcătorul său în pămînt liber, în lut mișcător, slobozit pe fața pămîntului, ca un Dumnezeu să stăpînească tot ce i-a spus lui Firea și să cunoască Binele și Răul.

Binele și Răul sînt două mișcări mai presus de fire, care stau de-a dreapta și de-a stînga omului și pururea fac războiu între ele, care mai de care vrînd să-l stăpînească pe om. Binele îl apucă de mîna sufletului și-i arată cu degetul pe un munte înalt Cetatea luminii, pînă la care este o cale grea de trecut și numaidecît îi cere, ca să-și încordeze omul simțirile și să năzuiască la ea, pe care dobîndind-o, se preface în Dumnezeu și în fiul Celui preainalt, de la care dobîndește moștenire darul de lumină.

Lumina lumii este înțelepciunea, dar începerea înțelepciunii este limpedea deșteptare în frica Domnului și pricepere bună celor ce se stăpînesc de ea.

Toată lumea au făcut-o Dumnezeu cu înțelepciunea și toate cele bune ale lumii îs făcute de oamenii-dumnezei ai Dumnezeului celui viu, de oamenii Tatălui înțelepciunii, la care este izvorul luminii, pe care îl împarte celor ce trec calea cea strîmtă și încordată și năzuesc la cetatea luminii și însetează de izvoarele ei.

Nouă, românilor, și chiar la tot românul și la tot timpul ce dorește în vremile de acum de lumină, de dar, de înțelepciune, Dumnezeu împarte din destul și chiar din belșug. Pentru că chiar singur ne cheamă să ne înțeleptăm și să ne luăm darurile, care ni se cuvin nouă, ca unui popor blînd și mult pătimitor, care am fost căzut în beznă și am trecut prin apă și prin foc și prin întunec de ispite nemaipomenite. Dacă românii acum nu s-ar deștepta să se înțeleptească și să se lumineze, vor cădea în urgia lumii, și chiar neamurile străine i-ar judeca și i-ar asămăna ca pe cei doi sanovnici ai lui *Darie* împărat, cînd după sfîrmarea oștii lui, îl gonia *Alexandru Macedon*, dar sanovnicii în loc să-l apere pe *Darie*, ca pe stăpînul lor, ei singuri l-au ucis și au venit la *Alexandru* cu fală închinîndu-se să-i slujească. Dar *Alexandru* ce li-a zis: „Dacă voi, nevrednicilor, ați ucis pe stăpînul vostru, căruia i-ați mîncat pînea, apoi pe mine aveți să mă iubiți, că vă sînt străin?” Li-a poruncit de li s-au tăiat capetele. Așa or să pățească toți aceia, care de acum înainte vor mai cerca să ne mai vîndă și să trădeze neamul și vor face vrajbă în contra unirii tuturor românilor. Urgia dreptului judecător va cădea peste ei și loc de odihnă în țară românească nu vor dobîndi și înțelepții neamurilor ca la iuzi la ei s-or uita. Și așternut moale nu i-or voi, și-or umbla tremurînd ca și Cain, prin tufari, căutîndu-și moartea.

Pildă mare ne este nouă de la românii din străinătate¹⁵², care ei mai mult decît noi lucrează și doresc de întregirea României, de unirea tuturor românilor, de o țară luminată, cu stîlpi neclintiți, cu acoperămînt împărătesc, cu împărat țărănesc, oglinda și fala blajinilor și a tuturor românilor, de raiul pămîntesc pe ogorul românesc.

Luminează-ne pre noi, Doamne, Dumnezeul nostru, cu porunca care ai poruncit, și adunarea de popoare Te va înconjura. Acum voiește ceriul ca toate neamurile la cuibul lor să se adune împrejurul Dumnezeilor lor. Dară Dumnezeul nostru, în cer și pre pămînt toate cîte a vrut a făcut și n-avem nevoie de Dumnezei străini; El ne împarte mila cu îndurări și daruri bogate; El ne înțelepțește pruncii ce iubesc patria-mamă; El ne dă îndrăzneala în lumina mare ca să năzuim cu toții la darurile Sale și să dobîndim cetatea cu grădina florilor noastre, în care răsufînd românul, se umple de duh de viață pentru mulți ani cu fericire.

167. FOLOSUL CĂRȚII PE LIMBA-MAMĂ

Dascălul D. Cireș, 1917

Fraților moldoveni!
Vreme-ai să ne luminăm,
Cu lumina cărții
Cei mai dreaptă-a vieții.

Pînea trupului întărește,
Apa setea potolește,
Iar mîntea noastră s-o hrănească,
Poate numai cartea moldovenească.

Cartea pe limba noastră-mamă,
Este cea mai bună armă,
Care omului în viață,
I-aduce numai dulceață.

Dulceața din cartea moldovenească,
Ii ca pînea îngerească,
Iar lumina cărții moldovenești,
E în chipul razei cei cerești

De acum înainte,
Să ținem bine mîntea,
Că mîntea s-o hrănească,
Poate numai cartea moldovenească.

168. ÎNTR-O CLIPĂ DE DIMINEAȚĂ

Vasile Ion Apostolachi, 1917

Eu merg în sat, cu treabă,
Băieții în cîrdurele merg spre școală,
Clopotul bate cu sunete frumoase,
Băieții merg grăind în limba moldovenească.

Ei grăesc în limba-mamă,
Veselă și frumoasă...
Eu aud.
Nu mai pot de bucurie.

Și zic:

– O, fericită vi-i soarta voastră!
Și de ce nu sînt eu în vîrsta voastră?
Că eu am învățat în școala rusească,
Pe limba dușmănească.
Intr-a rușilor școală,
Nici pe drum nu te lăsa
A grăi-n limba națională.

O, bată-i Dumnezeu de ruși,
Ducă-se, să fie duși!
Să nu se-ntoarcă-napoi...
Să petreacă ce-am petrecut noi!

.....
Dragi copii, mergeți repede-n școală,
Să-nvățați limba națională,
Și fi-vă-va de ajutor
Unul, sfîntul Dumnezeu.

169. OMENIA RUSEASCĂ

Ioanichie Roșca, Soroca, 1917

„Hai, puiule, hai,
Hai la Usuriischii Crai,
C-acolo-i bine de trai“.

Așa zice un cîntec basarabean, publicat în gazeta *Moldovanul*. Mai adăugăm la el și aceste stihuri:

Ne ducem la Dealul Creidei.
Unde pînea nu e verde,
Și apa de vară,
E ca dracul de amară,

*

Într-o dimineață de iarnă, de mult trecută, la Banca țărănească din Chișinău au sosit doi delegați țărănești dintr-un sat moldovenesc al ținutului Sorociei.

La 11 ore vine un funcționar falnic.

– Ce vă trebuie vouă, bre? – întrebă cinovnicul, rusește.

– Apoi domnule, vrem să cumpărăm pămînt de la boierul X... și să vă rugăm să ne împrumutați bani. Noi ne-am învoit să-i plătim 350 ruble desetina; i-am dat arvonă 3 mii ruble.

– Banca dă 50 ruble la o desetină și vouă vă rămîne să mai plătiți 300 ruble. – zise cinovnicul și fugi imediat în birou.

Delegații, întristați, cu lacrimile în ochi, au îndrăznit să urmeze în birou după cinovnic, dar portarul i-a împins îndărăt cu pumnul la ceafă.

Ce-i de făcut? Nu mai rămîne decît ca bieții țărani să plece în Asia.

*

Peste 9–10 luni au sosit la Bancă delegații țărănești-ucraineni din Podolia. Acelaș cinovnic i-a întrebat „Ce poftiți?”

– Apoi, domnule, vrem să cumpărăm pămînt de la boierul X... (sus însemnat) și ne trebuie bani. Ne-am învoit să plătim 350 ruble desetina.

– Banca vă împrumută 300 ruble la o desetină, – le răspunde cinovnicul...
Comentariile sînt de prisos.

170. DUHUL VREMEI

Tudose Roman, Chiperceni, țin. Orhei, 1918

Fiecare om cunoaște
Starea vremii grea de azi,
Cîte lacrimi de durere,
Cîtă foame, cît năcaz.

Cît amar și cîte chinuri,
A adus ea tuturor,
Încît lumea asta pare
Iadul cel îngrozitor.

Astăzi, lumea-i obosită,
De scumpete, de nevoi,
Și s-afundă-n disperare,
Ca un car greu în noroi.

Ura, vrajba, dușmănia,
Azi domnesc între creștini,
Biata țară ni-e sfărmată
Și-i prădată de străini.

Unde-s zilele senine?
Unde-i traiul cel frumos?
Unde-i dragostea frățească,
După cum zicea Hristos?

Nicăieri nu-i mîngîiere,
Pe al vieții mare drum
Căci în negura uitărei
Zace dragostea acum.

171. BUCURĂ-TE ROMÂNIE!

Ion Buzdugan

- 24 Ianuarie 1918 -

Astăzi soarele răsare,
Strălucind din cer feeric,
Pe pământul Basarabii:
Raza lui mîntuitoare
Izbăvește astăzi slabii,
De jug, lanțuri și-ntuneric!

Bucură-te Românie,
Căci azi Steagul tricolor,
Roșu, galben și albastru,
Din divina-i măreție,
Flutură deasupra noastră,
Falnic și liberător!

172. ROMÂNIA ȘI BASARABIA

C. Cazacu, învățător, Volcineț, 17 ianuarie 1918

„O, iubită fica mea,
Eu te rog nu mă uita,
Și degrabă vin-colea,
Pîn-ce pacea s-a-ncheia“.

„Nu știu, mamă, ce să fac,
Că vecinii mei nu tac,
Da-mi șoptesc pe la urechi,
C-o să mai tai, ca pe curechi.“

„Nu te teme, draga mea,
Făr-de frică vin-colea,
Că ți-i locul pregătit,
De cînd focul s-au pornit“.

„Of, mă tem să mă sîlesc,
Că burjuii se zăresc
Printre-a tale tîrguri mari,
Mi se par ei foarte tari.

Văd pe Vartic, pe Pelin,
Și cu dînșii mii cum vin,
Tot pe capul meu ei toți,
Acum sosăsc, ca niște hoți...

Disciplina-ncă ți-i grea,
Și ficiorii n-or putea
Libertatea a-și păstra,
Pe tine mamă-a număra.
Și greșit-am, mai în scurt,
De la Nistru pîn-la Prut,
Că moșii am părlogit,
Și pădurile-am rărit.

Pentru asta n-aș mai vrea,
Să-mi dau sama cuiava,
«Voia»-n pagubă a lăsa,
Mîină dreaptă a avea.“

173. ESTE DE MIRARE!

Alexandru Bocu, școala de viticultură, 1918

Și iacă, la urma urmelor, după zăconul istoriei și al dreptății, noi românii-moldoveni din Basarabia ne-am înturlocat cu frații noștri de-un sînge și de-o rudă... Ne-am adunat iară, să trăim la un loc, supt un steag, nu de frică, nu de puterea armată, dar de o simțire națională, pentru că în pepturile noastre mai cură un sînge de român... Sîngele apă nu se face; și gîndesc că ar fi rușine și iară rușine, dacă noi românii-moldoveni am fugi de înturlocarea asta... Dar, cu scîrbă și cu mînie văd că mulți Moldoveni umblă cotigînd, și ce-i mai rău, ca și cînd nu vor să-i cunoască... i-o uitat, s-o făcut ruși... Nu este aista un lucru infam, o rușine, o nenorocire? Fraților, gîndiți-vă în gînduri: ce faceți? Nu vă potriviți la străini, care se stăruie să ne despartă, să nu ne cunoaștem și să ne mulgă ca pîn-acu... Uitați-vă împrejur pe orizontul politic: toate națiile se trag la peptul matern, teapă la teapă, dar noi umblăm rătăciți cu gînduri răle, cu inima spăriată... Nenorociților! nu faceți aiaștă crimă, dacă voiți să nu vă blasteme istoria și binele ce ne-așteaptă, nu împiedicați; nu puneți bețe în roate la lucru, care dacă nu astăzi, mîne trebuie să se împlinescă... Uităm tot... și hai să dăm mîină cu mîină cei cu inima română... Hai să ne grămădim, să ne strîngem, să facem o nație puternică... Și atunci copiii noștri n-or vărsa lacrimi calde pe tristul mormînt basarabean.

174. FRAGMENT

Iorgu Tudor

Noi sîntem cei chemați de visuri,
Pe care ne-ndrumă-o stea nestinsă.
În bezna nopților trecute,
Suntem o lacrimă aprinsă.

Suntem copiii așteptării
Și însetații de dreptate...
Picioarele ni-s vătămate,
De lanțurile ce-s sfărmate.

Suntem dorința neînvinsă,
Pribegii fără-noroc și parte,
Cei care priviră de departe,
La masa pentru toți întinsă.

Suntem eternii purtători
De dor, blăstăm și de icoane,
Al lumii multor milioane,
Și al întregului popor.

Al idealului, ce-i veșnic,
Suntem prorocii, care vă chiamă
La luptă, lupta cea din urmă,
Ce-ntreg din jug va scoate neamul.

175. FIICA DESROBITĂ

Ștefan Bărcareu

Un mic moment de suferință
Uneori ne pare vecinicie
Și pentru o frază veninoasă,
Mulți cad în grea melancolie.

Cu ce se va asămana, dar,
Un veac întreg de robie,
Un veac întreg de suferință,
Sub jug în neagra străinie?

O, scumpă mamă! De m-ai crede,
Mai nici nu știu așa cuvinte,
Prin care ți-aș răzbuna eu astăzi,
Acele suferinți cumplite,

Afîtea lovituri despotici,
Și chinuri fără contenire,
În lăcrămi stoarse, petrecute,
În țara rusă, de pierire...

Dar azi, cînd glasul mamei mele
Mi-a răsunit duios, cucernic,
Chiemîndu-și fiica sa oprită,
Un veac întreg la întuneric,

Și azi... trezindu-mă lipită
La sînul tău, în clipe sfinte,
Afar-de-o lină fericire,
Mai pot să știu alte cuvinte?!

Azi este ziua desrobirii,
O zi din cele neuitate,
Ce ni-a adus de la pierire,
La mult dorita libertate.

Și de acum, chiar lumea toată
Să-mi dea aur și tot aur,
C-afar-de tine, mamă dreaptă,
Eu n-am sub soare alt tezaur!

176. CÂNTAREA PĂSĂRILOR

Anastasia Cosciug, Văscăuți, jud. Soroca, 27 august 1918

Noi, de iarnă cînd ne-am dus
Din Moldova iasta,
Pe toți scîrbiți i-am lăsat
Și pe mulți chiar lăcrămînd,
De mare grijă cît-aveau
Și de jelea ce trăgeau...

Dar, înapoi cînd am plecat,
pe toți voioși i-am aflat,
Și pe mulți tot rîzînd,
Tot rîzînd și grăind:
Tot sîntem noi norocoși,
Că a venit neamul nostru,

Din buneii din străbuneii,
Din România veche,
A venit să ne întrebe:
Ce mai facem, cum trăim?
Și răspuns c-a primit:
C-am trăit în mare jele,
Și de neamuri despărțiți...
Da amu ne-am bucurat,
Că iar ne-am întorlocat.

177. PRIMĂVARA

Anastasia Cosciug, 27 august 1918

Primăvara când sosește,
Tot pământul înverzește,
Și cu flori se-mpodobește.
Multe primăveri au fost,
Și mulți ani iar au trecut,
Dar noi tot am fost străini,
Nimeni nu ne-a mai iubit,
Nimeni nu ne-a miluit,
Nici cu cuvânt, nici cu ajutor.

Noi, Moldovenii am muncit
Și pe alții am hrănit,
Am hrănit, am îmbrăcat
Și prin școli i-am învățat.
Noi, Moldovenii, am muncit,
Da alții s-au hodinit.

Rusul Nistrul tot trecea
Și locurile tot prindea.
Da Moldovanu, când se ducea,
Cu cușma-n mână, mult stîrcea,
Și răspunsul îl primea:
Locu-i prins c-un Rus sadea.

178. GÂNDUL UNUI OM

Anastasia Cosciug

Într-un sat, nu prea mare,
Trăind un om pămîntean,
Toată vremea pe dealuri,
Viața lui îi trecea.

De lucru cînd s-apuca,
Și scîrbă și neajuns,
Toate celea el uita,
Și un gînd el îl avea:
Să lucreze, să muncească,
Pîne ca să dobîndească,
Și copiii să-i hrănească.
Iar seară cînd se făcea,
Și la hodină el mergea,
Tot un gînd el avea,
Și oftînd, mereu zicea:
Of, Doamne și iar Doamne,
Fii milostiv pentru toți,
Și pentru noi, străinii.
Și răspuns din cer primea:
Dar tu, ce-ai vrea să fie?
Iar omul se ofta
Și ochii în sus îi ridica
Și din gură el zicea:
Iată, Doamne, ce gîndesc, cum să fie,

Că de la Nistru pînă la Prut
Tot cu norod de-al nostru-i umplut,
Cu norod muncitor.
Ziua și noaptea el lucrează,
Tot lucrează și muncește,
Și străinii încălzește.
Și răspuns din cer primea:
Păcătoșilor, mai stați, mai așteptați.
Așa a fi cum vreți, dar mai stați!
Și cînd o sută șase ani s-au săvîrșit,
Gîndul omului s-a împlinit,
Și noi iară ne-am lipit
De maica noastră, România.

179. CÂND SE DUC ROMÂNII?

Constantin Popescu, 15 aprilie 1918

Dușmanii noștri iscodesc și răspîndesc fel de fel de minciuni printre popor, ca să împedice stabilirea unei bune rînduiești, simțînd că atunci au să dea sama despre faptele sale și despre felul cum își fac datoria cătră aceia muncitori, pe spinarea cărora trăiesc.

Ca să vedeți ce se petrece în sufletul țaranului întunecat de la sate, care nu poate înțelege importanța timpului prin care trecem, vă rog să atrageți atenția asupra unui caz, luat din panorama vieții și la care am fost martor zilele trecute.

De cînd m-au prădat țărani din „satul meu“ și mi-au luat pămîntul, cu toate că nu sînt nici mic proprietar, ci un simplu răzeș cu 100 destini, sînt nevoit azi să trăiesc la Chișinău și să trăiesc prin casele altora.... Proprietatul casei – un gospodar bun, fiind și el prădat de „țărani lui“, înțelege lesne durerea mea și, aceasta, cînd ne întîlnim în fiecare dimineață după obiceiul de la țară, nu prea avem despre ce vorbi. Dar în ziua aceasta, cum stam amîndoi fumînd, vedem că întră prin poartă un țaran „din satul meu“, cu femeia, aducînd o vacă cu vițel luată de la mine încă pe la Crăciun și acuma iara atît de slabă, că cum a ajuns lîngă noi, s-a trîntit la pămînt.

„Țăranul meu“ se uita, cînd la noi, cînd la vacă, neștiind cum să înceapă vorba.

„Ți-am adus vaca, a spus el, în sfîrșit, și te rog să-mi dai raspiscă[chitanță] că a primit-o, ca să nu zică cineva că am vîndut-o“.

„Și alta nimic“? întreb eu.

„Apoi, dacă te lasă inima, să-mi dai ceva pentru că ți-am iernat-o ghine, iar de nu cum te lasă inima, că eu n-o mai țin, fiindcă și mata ai copii ca și mine, și a matala copii vor să mănînce lapte“, a sfîrșit el, uitîndu-se în altă parte.

„Ei bine, zic eu, dar de ce n-ai adus-o mai de mult, dacă ai știut că am copii“?

„Apoi, o aduceam eu, dar știi cumă-s oamenii... Se auze că românii s-or duce și știi... să mai auze că vine Ucraina și are să-i alunge... pe urmă, dă... după ce *Sfatul Țării* a dat Basarabia României, se vede ca de amu nu se mai duc de aiși“...

„Și dumneatale îți pare rău că nu se duc românii? întreb eu.

„D-apoi șine știe cum a mai și fi cu românii“...

În timpul acesta iese din casa proprietarului un țaran din comitetul de la „satul lui“, unde cu o zi înainte fusese arestat de armata română, care făcînd și acolo rînduială a găsit de cuviință să-l ție o noapte la închisoare, pentru că spunea țăranilor să nu lase proprietarul să-și ridice niște porumb, și acuma se ascundea să „nu-l sufle într-o noapte“... De altfel, țăranul iara dintre aceia, care s-au bucurat de venirea armatei române. Tot atunci întră prin poartă și doi ovrei, care văzînd vaca au și întreat:

„Poate o vindeți? Cît se vă dăm“?

Dar cînd li-am spus că nu-mi este de vînzare, au pornit altă vorbă:

„Ați citit în gazetă, că Șmidt nu-i golova“?¹⁵³

„Pentru“?

„A fugit de răul românilor“...

„Ian tași, măi Nislă, zice proprietarul casei, nu mai fuge nimene, și chiar noi de ce nu fugim de români?“

„Apoi la dumneavoastră-i altă socoteală“...

„Da la voi ce socoteală“? întreată proprietarul din nou.

„De noi îi greu... nu știm limba... nu ne înțelegem“...

„D-apoi de ce nu vă duceți la țara voastră“? – a întreat țăranul fugar.

„Da cum să te duși, și unde să te duși“? au răspuns Ovreii.

„Duceți-vă la *Cherenschi* a vostru“!... a adaus proprietarul și toți au bufnit în rîs. Tocmai atunci îmi aduce „poștalionul“ gazeta *România Nouă* și îndată toți mă întreată: „ce mai scrie nou“?

Cînd le citesc că a venit armata românească, Ovreei pare că se întrea unul pe altul:

„Se vede că vine Ucraina? La Moscova de acuma l-au pus pe Mihail și chiar unul din *Sfatul Țării* ni-a spus, că s-a primit la dînșii manifest, numai ei nu vor să-l arate, în care scrie „gospodar moldavschi“...

„Măi, nu mai hămăiți degeaba, a răspuns țăranul proprietarului. Cum credeți voi că are să mai vie Rusu cu oastea pe aici, cînd perechea de șibote n-o cumperi fără 200 ruble? Cu și are să îmbrășe *Mihail* al tău oastea, după și oastea a prădat tot și nu găsești de unde să cumperi o șleapcă? Măi, să știți voi că dacă nu s-o bătut Rusu atunși, cînd avea de toate, apoi amu, cînd moare de foame, s-a dușe la bătălie? La români văd eu, altă poreadă [orînduială]: nu vînd soldații haine furate din cihauz, ca rușii, nu împlă di capu lor, pentru că au stăpîn. De-amu rușilor au să le cînte: cu-cu! Iar la noi, după nebuniile cîte s-au făcut, să zicem bodaprosti că au venit românii, și trebuie să stee acolo pînă s-a cumînți norodul și s-a așeza o stăpînire, ca să nu se tulbure iară, că atunci chiar nu știm încotro să fugim și noi“.

Țăranul meu, care tot timpul se uita holbat la celălalt părea că s-a încredințat și el întru aceia, în ce părea că încă de acasă nu credea tocmai bine, și numai a adaos, clătînînd din cap și oftînd adînc:

– „Că dară, nu se mai duc românii“...

180. ÎN ULIȚA MARE

Teodor Jireghie

– Jupînul Leiba Grabois –

Este la Chișinău ulița mare. Moldovenii de prin sate, de multă lumină ce au, mulți nici nu știu cum o chiamă, dar nu mai știu că-i zice ulița mare¹⁵⁴.

Cînd vine țăranul la oraș și-i trebuie să-și cumpere materii de haine și mai ales de-o haină mai curățică, merge țintă la Ulița mare. El îl știe pe vestitul negustor *Leiba Grabois*. Jupînul Leiba e tata țăranilor.

Cînd cumpără cineva materii de haine de la el, măcar să fie și proastă, țăranul o poartă cu mîndrie, pînă se rupe, și se laudă cu ea, pentru că-i cumpărată de la *Grabois*, și jupînu *Leiba Grabois* a zis, pe crucea lui, că foarte-i bună...

În jupînul Leiba se-ncrede țăranul ca-n cel mai bun prieten, că el multe poate face în Chișinău și-n toată lumea. El îi și avocat; știe a măiestri și fel de fel de hîrtii... Toate celea poți să-i spui lui jupîn Leiba, și el nimănui nu spune, dar, ceea ce el țî-a spune, să știi că-i adevărat. În sfîrșit, în jupîn Leiba e încredințat țăranul, mai ales de prin satele de prinprejur: Trușeni, Cojușna, Strășeni, că știe toate celea bine.

Jupînul Leiba spune țăranilor că românii nu-s neam cu Moldovenii; ei îs niște Țigani ursari, căldărari de cei care umblă cu șatra, și rușine mare este Moldovenilor gospodari să-i cunoască de neam pe așa Țigani, care s-au făcut unealta Neamțului, să ne robească țara și ne ia pînea.

Dar nu-i nimic, zic din țărani. Jupînul Leiba spune că să-i luăm cu ciomagu, cînd s-a arăta vreun român prin sat, că s-a primit pricaz că românii în cinsprezece zile să curețe Basarabia, căci iată Franțuzii se apropie; s-aud tunurile de la Paris. Mîine, poimîine se așteaptă în Chișinău să vie Terinti (?) și avem să-i luăm pe Țigani pe fugă. Atunci i-om întreba noi, cum ne pun ei să jurăm Neamțului...

Aduc la cunoștință stăpînirii să iea măsuri a pune frîu speculantului acestuia, care speculează și creerii bietului țaran, ce zace în întunec pînă și-n ziua de astăzi, și a-l întreba și de ordinul care îl împrăștie printre țărani, că armata română în cinsprezece zile să curețe Basarabia. Tare bine ar fi ca domnul Comisar general să ne curețe Basarabia de speculanți și provocatori, căci tot speculantul e și provocator, ascunzînd pînea și mărfurile și îngreuiind populația cu felurite uneltiri viclene, propovăduind că din pricina României îi toată scumpetea. Și tare ar fi bine, ca domni ca de-alde *Leiba Grabois* să treacă Nistrul și-n cinsprezece zile să se trezească în Palestina.

181. ZILELE ÎNVIERII

Iorgu Tudor

După un veac de temniță și jug, după un veac de-o moartă tăcere, de-o amorțire, a sosit Paștele cel Mare, Paștele nostru, Paștele neamului.

S-au sfărîmat lanțurile, a căzut jugul, și robul e slobod.

Moldovanu e desrobit, e liber.

A răsărit mîndrul soare pentru întreaga Moldovă. Razele învietoare străbat ungherele, încălzesc sufletele, trezesc visurile și doinele născute de veacuri, în umbra munților, sub poalele codrului.

Mulți poate nici nu simt, nici nu cunosc ce zile mari se petrec acuma.

Zile de înviere. Zile de Paști.

În toamna trecută furtuna revoluției, crescînd și lărgindu-se în largurile Rusiei, a ajuns și pe la noi, stricînd și risipind tot ce-a fost clădit de veacuri.

De furtuna stihiei mari n-a rămas neatins țaranul nostru.

El a trebuit să fie părtaș.

Pentru că și el s-a folosit, încît se putea, de marile daruri ale Revoluției.

El și-a luat dreptul de-a se numi Moldovan.

De-a-și face țara sa – Moldova – independentă.

De-a-și croi soarta după plăcere și de a-și recunoaște graiul și neamul...

Da, țaranul nostru a luat parte la Revoluția cea mare.

Și el, poate, a greșit, pentru că n-a fost nici o revoluție fără greșeli, fără neajunsuri.

Și azi în zilele de soare, uitați-vă! Cu fețele trase și galbene cu ochii înspăimîntați, merg șiruri de țărani moldoveni la orașe, spre a da răspuns pentru cele făcute.

Merg obosiți de război și de grele poveri.

Lăsîndu-și plugul și ogorul nearat.

Ei duc povara osîndiților...

Așa, oare, să fie?...

Nu, fraților moldoveni!

Voi, ce sînteți la cîrmă și voi, boierilor...

Dacă sînteți români iubitori de neam, gîndiți-vă la una:

LA UNIRE!

Trebuie să aduceți tot și toate – jertfa deplină la altarul neamului.

Țineți minte, că pentru dreptul câștigat, s-au vărsat riuri de sânge.

Pe steagul nostru nu trebuie să fie alta decît:

Amnestie – Unire – Înfrățire!

Toate acestea ni-or aduce un viitor mare, strălucit și frumos.

Nu mai fie între fiii neamului românesc ură și desbinare, la care vreau să ne aducă străinii venetici.

Se dăm mîna cu mîna.

Se serbăm cu toții sărbătoarea neamului întreg!

A sosit Paștele nostru, învierea noastră pentru totdeauna.

Amnestie!

Nu mai fie lacrimi, ură și vrajbă!

182. LUMINĂTORII BASARABIEI

Elena Dobroșinski

Venind din oraș prin grădina catedralei, am văzut o bancă liberă la umbră, și fiind obosită mai mult sufletește decît trupește, m-am pus să mă hodinesc.

Cum steteam melancolică și mă gîndeam la împrejurările grele ale vieții mele, nici n-am observat cînd au venit două domnișoare și s-au așezat pe celălalt capăt de bancă.

Am tresărit cînd le-am auzit vorbind. Mă uitai la ele, parcă le mai văzusem, dar nu-mi aduceam aminte unde.

– „Ce prostie“, – zise una din ele, și a privit spre mine cu niște ochi mari și negri, de-ți străbăteau pînă în suflet și revărsau valuri de întunec.

– „Da“... i-a răspuns încet camarada ei.

– „Ah, ce prostie, ce prostie“ – nu se putea liniști cea dintîi.

– „Ei gîndesc că, dacă m-a învățat cu mare năcaz a scrie și a citi, și mi-au dat hîrtiuță, apoi m-au prefăcut în româncă... ha, ha, ha, ce prostie!... Ori n-au citit ei cuvintele marelui fabulist *Crálov*, că „pielea se poate schimba, dar inima niciodată“. Tata-i bulgar, mama-i bulgarcă; am terminat gimnaziu rusesc... de unde să fiu acuma româncă?... Pot încă să spun că sînt Moldovancă din Basarabia, dar româncă niciodată nu pot fi, mai ales cînd n-am nici simpatie față de români, cînd îi văd cît sînt de inculți. Ei, și să vorbim drept: românii au să se care azi, mîne de prin Basarabia. La ce să-mi schimb părerile?... Ia numai om munci copiii oleacă cu limba lor cea păsărească. Închipuie-ți, cum au să învețe ei, sărmanii, gramatica lor! Niciodată n-au să zică „prezent“, da or zice „brizent“... Rusește le spuneai „*nostoioșce vremea*“ [timpul prezent] și te înțelegeau, dar acum nici nu-ți închipui cum să învețe copiii de la țară, cînd ei și-așa sînt proști. Și basarabenii sînt proști, de dau în gropi! De ce rabdă atîta și nu se grămădesc să alunge Prutenii de pe aci, să nu mai care atîta din Basarabia și să se ducă în România lor cea săracă?

– „Nădăjdum să-i deșteptăm odată, să le deschidem ochii“ – a răspuns camarada, căreia-i străluceau ochii mici și iuți, ca la un uliu.

– „Tocmai, tocmai“ a ciripit vesel Bulgarca.

În momentul acela s-a auzit marșul frumos, cântat de soldații, care treceau pe stradă. Ele un moment au tăcut, au privit una la alta și apoi iarăși a pornit vorba Bulgarca.

– „Ce urite sînt cîntările lor și ce nepotrivit merg! Drept să-ți spun că-mi sînt urite și cîntările, și graiul, și obiceiurile, și tot ce se atinge de români... Chiar îmi e greață de tot românismul...”

Bine că s-au mai terminat odată și cursurile, că-mi pierdeam timpul numai. E adevărat că prea mult nu mi-au stricat cursurile. Ajutorul l-am primit, de plimbat m-am plimbat, cît am voit, de învățat nu prea m-am deranjat să învăț, ce-ce-l-tificat am primit și sînt liberă să trăiesc unde-oi vroi, pînă or veni rușii să le dea bătaie românilor, pînă cînd s-or deschide cursuri rusești pentru români, și-atunci or vedea ei cine sînt eu: româncă sau Bulgarcă“...

Pe alea noastră au trecut doi ofițeri români și se vede că li-au plăcut aceștia, că i-au lăudat de frumoși.

„Ah, de mi-ar da mai repede un post, să mă liniștesc odată!“ – a vorbit, după o pauză, Bulgarca. Fie cum ar fi, numai să nu fie departe de oraș și să fie frumos de trăit“...

Ziua era înspre seară. Căldura scădea. Pe bancă s-au mai pus oameni, eu însă stăteam ca trăsniță. Gîndurile mele călătoreau prin sate, prin școlile primare ale Basarabiei, unde stau sute de suflete atît de gingașe și sute de perechi de ochi nevinovați privesc în ochii unui profesor și ascultă fiecare cuvînt al lui...

...Ce devin mai tîrziu acești copilași blînzi ai basarabenilor?... Știe oare profesoara asta tînără pe ce cale grea se pornește și ce răspundere mare își ia asupra sufletului său cel atît de întunecat, ca și ochii ei?...

Sărmana Basarabie, mulți luminători de-aceștia vor pleca prin mijlocul poporului tău, mulți apostoli necorespunzători pentru chemarea lor vor merge pe drumurile tale, numai pentru că au certificate și hîrtiuțe rusești, numai fiindcă au dreptul de a merge.

O picătură caldă mi-a căzut pe mîină. Cînd am observat, am văzut că era o lacrimă. Mi-a fost rușine să nu mă vădă lumea. M-am sculat și-am plecat spre casă...

183. O VIZITĂ LA MAMA ILINCA

Sana Vana, 2 august 1918

„E-ti Doamne. Ce bine-mi pare că te-am căpătat tăman aici la poartă! Poate măcar acum vei veni vreo leacă pe la mine. Că de cîte ori te văd trecînd și la deal și la vale, cu cărticica subțioară, dar niciodată nu te abați pe la mine, gîndindu-te așa: Măi, ia să văd, oare cum mai trăiește baba aceasta aici?“

Cu astfel de cuvințe mă-ntîlni mama Ilinca, ieșind pe poartă, pe cap c-un vrav de pînză, pe care-l ducea să-l moaie în albia cu apă, ce sta lîngă fîntînă, tot acolo la poartă.

„Mai întîiu, Doamne ajută la ghilit pînza, mamă Ilincă! –, apoi îți voi spune de ce nu vin. Nu vin la d-ta niciodată de aceea, că de cîte ori trec pe aici la primblare, spre Cetățue, totdeauna te văd umblînd ca furnica prin ogradă, făcînd ba un lucru ba altul și nu vreau să te stingheresc“.

„Vai de mine, d-apoi lucrul cînd îl mai muntui? – numai cînd îl lepezi; însă mata nu căuta la aceea! Iată și acuma, eu oiu spăla și oiu întinde pînzile, și, pînă ce ele se vor usca, mata poftim la mine! Abia m-oiu odihni și eu. Că de acuma și moșneagul mă rîde, zicîndu-mi: tu, babo, te vei astîmpăra numai atunci, cînd nu-i mai putea mișca nici un deget...”

Cu aceste cuvinte mama Ilinca coboară pînza de pe cap și și-o moaie-n apă, izbind-o dintr-un capăt al albiei în celalt atît de energic, încît stropii de apă curați și limpezi săreau în toate părțile și-mi făceau gust și mie, să mă moi și să mă linciuresc acolo. Apoi, strîngînd pînza pături una peste alta, mama Ilinca o luă cu-o mîină de desubt și cu alta sprijinind-o de deasupra, intră în ogradă, lăsînd patru urme după sine, pe care le făcură șiroaiele ce curgeau din pînza cea udă. Eu intru după ea în ogradă.

De la poartă pînă la scările casei mamei Ilincăi duce o cărărușă, care desparte ograda în două părți. De amîndouă părțile cărărușii se întinde cîte un covor de iarbă verde. Din partea dreaptă, care e și mai mare, mama Ilinca întinse pînzele, care erau de toate trei bucăți; iar în partea stîngă ședea culcată cu bobocii în jurul său o gîscă, care de căldură se lățise la pămînt cu aripile-ntinse pe iarbă. După ce a-ntins pînzele, mama Ilinca și-a șters mîinile pe pestelca, ce-o avea dinainte, și intră în casă.

„Ia poftim, poftim!” zise ea deschizînd ușa la casa cea mare. Eu mă sui pe scări după ea, dar în prag mă opresc și mă-ntorc cu fața spre sat, să văd, ce priveliște se-ntinde dinaintea mea. Și nu-mi pot lua ochii de la marea cea verde, ce mi s-așterne înaintea... Unde și unde se vedea cîte un petecel sur sau roș printre verdeață, erau acoperișurile caselor, sure – de șindrilă și roșii – de olane.

„Da, ian poftim în casă! Ce faci mata acolo?” – aud eu glasul mamei Ilincăi, care mă trezi parcă din vis. După aceea intru-n casă, unde mama Ilinca numai ce frecase-n palmă niște mintă rece și niște busuioc, ca se miroase mai bine.

„Ce curățel e la d-ta, ce răcoare-n casă și ce miros frumos!” îi spun eu mamei Ilincăi, așezîndu-mă pe un scaun.

– „D-apoi, bine, numai la mata să miroase-n casă? Cînd vin uniori la mata, te miri la ce nu mă-ndur a mă duce, ca dintr-un raiu!... Da, nu mai am eu chiar toate măiestriile, ca mata, dar și mie-mi place lucru frumos, nu căuta că-s babă!” zise ea, ieșind din casă.

„Așa e și bine, mamă Ilincă, ca lucrul frumos să-l iubești pînă la moarte” îi răspund eu, în urmă. Pînă ce mama Ilinca absentează, eu mă uit la cele ce mă-ncunjoară.

Casa în care mă aflam, deși se chema „casă mare”, nu era chiar mare. În păretele din dreapta, cum intri în casă, erau două ferestre. Între ele o masă, avînd de o parte și de alta cîte un scaun îmbrăcat cu niște citișor roșu, cu floricele negre pe dînsul. Mai departe, în ungherul din mîna dreaptă, sus, spînzură icoana Maicei Domnului, un chip vechiu. De-a dreapta și de-a stînga icoanei cîte un tablou religios; pe unul sînt zugrăvite toate patimile Sf. mucenic Gheorghe, pe altul – înfricoșata judecată a lui Hristos, după a doua venire a Sa pe pămînt.

Din ungherul de sub icoane se-ncepe o laiță, acoperită c-un covor frumos, care merge de-a-lungul păretelui pînă în celălalt ungher din stînga. Pe capătul lăiții din stînga stă o ladă mare. Pe ea sînt clădite unul peste altul următoarele lucruri: dedesupt saci, apoi covoare de tot felul, și mai mari și mai mici, și la urmă, deasupra lor, patru căpătuie mari și un „puișor” (așa le zic la noi pernuțelor celor mici) – toate

înbrăcate cu fețe albe. Puișorul acela puțin ce n-ajunge pînă la tavan. De la ungherul cel cu zestre, mai departe, lîngă alt pãrete stã un dulap verde cu ușile din sticlã, printre care se vãd cîteva pãhare și farfurii cu cocoși și cu greble zugrãvite pe ele. Pe pãretele din stînga de lîngă ușã sînt bătute cuie, pe care spînzurã hainele mamei Ilincã, acoperite c-un prosop frumos, cu-o horbotã latã și frumoasã pe la capete. Tot de acelea prosoape sînt și pe deasupra ferestrelor. Mai de-o parte de straele mamei Ilincã spînzurã-ntr-un cui singuratic, cojocul lui moș Sofroni, neacoperit cu nimic, parcã n-ar vrea sã se amestece în trebile babei. De sub laițã se uitã ciubotele lui moș Sofroni, unse și gătite pe Duminecã...

Tot ce vezi cusut, țesut și-mpletit în casa mamei Ilincã e lucrat de mîna ei. Dar iat-o cã intrã și ea pe ușã, aducînd o farfurie cu prãsade, pe care o pune pe masã și mã pofteste sã mînc.

„Ce de zestre ai d-ta mamã Ilincã, parcã ai sã te mai mãriți, odatã“, – zic eu.

„D-apoi cum sã nu, vezi bine c-o sã mai mãrit și eu. Și pe moșneag am sã-l mai însor odatã; amîndoi avem sã mai facem o nuntã... colo... la ținterim... Trebuie, trebuie, duduțã, sã avem de toate“, zise mama Ilinca, ținînd o mînã la barcã și cu cealaltã sprijinînd-o.

– „N-ar fi pãcat, sã trãim o viațã întregã și la urmã sã n-aibã cu ce ne scoate din casã? Copiii, Dumnezeu știe, de ne vor mai da ceva de pomanã dupã moarte ori nu; dar dacã vom avea toate cele de trebuințã, atunci și un strãin ne va putea îngropa“.

– „Ia, sã lãsãm vorba de moarte, mamã Ilincã, tare nu-mi place moartea ceea... Ia, mai bine spune-mi: drept e, cã nepotul d-tale, Vasile, se-nsoarã, și o ia pe Mãriuca lui Neculai Pãdurariu?“

– I-hai, duduțã! D-apoi tãman pe-aceea s-o ia? Mata nu-ți poți închipui ce sãrãcie e acolo! Dacã-ți va da în gînd sã ei mîța de coadã și s-o învîrtești în casa Mãriucã, zãu, n-are de ce s-anina cu labelle! E multã lene pe-acolo. Îi place Mãriucã sã tot doarmã la umbrã, dar țãranului nu-i e dat sã șadã la umbrã, el trebuie sã munceascã vîrtos, colo-n cîmp... c-așa-i e dat lui de la Dumnezeu! Da, ian poftim cu prãsade! De ce nu mînci mata?“

– „Mulțãnesc, mamã Ilincã, am luat de-ajuns; de acuma trebuie sã mã duc, cã te țin de vorbã de ațita vreme, și d-ta ai de lucru“.

– „Ce vorbã!“ zice mama Ilinca; „nu-i nimic! Abia ai intrat în casa mea și te grãbești așa?“

– „Las, cã mai vin altã datã“ zic eu, ieșind din casã.

„Poftim cîndva la mine la vie, duduțã, și vei vedea acolo ce raiu am. Te tot vãd trecînd ba spre luncã, ba spre Cetățuie, nu știu ce mai vezi acolo atît de frumos; mai bine ai veni de primblare la mine, la vie. Iatã peste o sãptãmînã-douã au sã se coacã prãsadele cele busuioace și merele cele de varã... poftim sã vii numaidecît!“

– „Vin, vin, n-ai grijã, mamã Ilincã“ – rãspund eu, coborîndu-mã de pe scãri.

În timpul acesta un bobocel se rãslețește de frații sãi, trece cãrarea și apucã cu ciocul de marginea unei bucãți de pînzã, parcã ar vrea sã-ncerce: s-a svîntat pînzã ori ba; ceilalți, unul cîte unul, trec și ei cãrarea...

„Ha-le obraznicilor!“ – strigã mama Ilinca, și-i dã afarã din ogradã pe toți, apoi iarăș strînge pînzã bucatã cu bucatã, pe cap, și noi ieșim pe poartã deodată.

„Mai lucreazã sãnãtoasã, mamã Ilincã! – îi spun eu, plecînd în drumul meu. „Sã se facã pînzã ca zãpada!“ – mai adaug întorcîndu-mi capul și uitîndu-mã înapoi la mama Ilinca, care sta tot acolo, unde-o lãsasem și mã privia din urmã cu ațita dragoste, încît nu voiu uita-o niciodatã!...

Mama Ilinca deși avea aproape de 60 ani, se ținea încă drept, ochii îi luciau negri și mîngăioși de sub pînza cea albă, ce spînzura deasupra lor. În obraji avea gropițe, cînd îmi zîmbia cu-o bunătate deosebită...

Mă oprii și eu o clipă privind-o, și-mi părea foarte rău că n-am luat aparatul de fotografiat cu mine, s-o fotografiez așa cum sta: cu pînza pe cap, cu cămașa albă curată, cu pestelca cea cîrpită, într-un colț dinainte... Apoi am plecat mai departe...

După ce am ajuns la locul cel plăcut al meu, la fîntînița de sub „Cetățuie“, m-am așezat pe colacul ei curat și alb de piatră, dar, deși aveam cartea cu mine, nu m-am apucat de citit, ca de obicei, ci ținînd cartea pe brațe, mă gîndeam la mama Ilinca... Ea îmi sta înaintea ochilor așa cum am văzut-o în ultimul moment... În mintea mea se frămîntau gîndurile: „Nu trebuie să ne depărtăm de poporul nostru, nu! Să ne stăruim mai bine a întemeia cît mai strînse legături cu el, căci numai acolo nu e fățarnicie, numai acolo găsești dragostea cea adevărată!“

184. MOȘNEAGUL ROBIT

F. Rotariu

De mic copil, de cînd trăiesc,
Argat și rob eu mă numesc.
De ce și cum? De mult mă-ntreb,
Și capu-mi bat și nu-nțeleg.

Și oare-i drept c-așa mii dat,
Să fiu eu rob, să fiu argat?
Ca să muncesc zădar cuiva,
Să n-am eu parte-n țara mea?

Cîndva copil, – eu iată-s alb,
Putere n-am, cu totu-s slab.
Și-n bezna vecilor, pe-ascuns,
Viața-mi merge spre apus.

Ca-n multe sări și-n ast-de azi,
Pe lîngă vatră, la privaz,
De gînduri negre-ncăirat,
M-apucă noaptea ne-mpăcat.

Afară bate-un vînt de eri,
Și nouri groși plutesc pe cer.
Trecută-i vara; toamna stă,
Mîhnită, posomorită.

Deci, vine earna. Caldu-i uitat,
Și frigul întră supărat,
Ca pe supt streășani, prin hogeac,
Drept în bordeiul meu sărac.

Pe-un trunchiu de salce, lîngă foc,
Mă tot zgulesc într-un cojoc.
Iar vîntul în hogeac băfind,
Prin horn s-aude șuerînd.

Tăciunii rar în foc trosnesc...
Pe gînduri triste mă pornesc.
Viața-mi merge tot pe dos,
De cîndu-s eu – sînt nevoios.

Ce oi u pofti, – chiar toate nu-s.
Puterea-n muncă mi s-o dus.
Și-acum sărac, bătrîn, năuc,
Din zi în zi tot mă usuc.

Din vîrsta cea copilărească
Și pînă-n astă bătrînească,
Raze de soare n-am văzut,
Și bucurie n-am știut.

Nici azi, știință nu mai am,
O viață grija cui purtam.
De cine-am fost eu blăstămat,
De-așa în lume m-am fărmat?

În plug și-n sapă, – în robie,
Mă țin eu din copilărie.
De lanuri largi am fost legat,
De biciu și de ciomag urmat.

Porunci au mers oare din cer,
Să fiu eu slugă la boier,
Ca să trăesc tot în nevoi,
Și să muncesc pîn-cînd mă-ndoi?

Or mumei mele nu-i da-n gînd,
Cînd mă purta-n brăuș cîntînd,
Ce soartă-n lume m-a lovit?
Gîndesc nici nume n-ar mai fi.

De-acu-i tîrziu. E liniște.
Aproape numai de bordei,
În leagăn cîrșie un pom,
Și – nici țîpenie de om.

Iar gîndurile, cînd și cînd,
Cu chiot vin, – se duc urlînd,
În vatră focul mi se stînge,
Și inima începe-a-mi plînge.

185. NOAPTEA

Elena Dobroșinschi

Noaptea zboară peste țară,
Visuri negre alinînd,
Printre nouri steaua noastră,
Licărește într-una, blînd.

Codrul doinele suspină,
Din Ardealul cel bătrîn,
Vîntul duce mîngîiere
Sufletului de român.

186. SPRE LUMINĂ

Elena Dobroșinschi

Nici acuma nu-mi pot da bine seamă, ce m-a trezit din somnul fermecat. Știu numai c-o frică mare m-a cuprins, cînd m-am deșteptat și-am văzut că mă aflu într-o pădure întunecoasă, într-un stejăriș...

Am privit în jurul meu și n-am putut vedea nimic, fiindcă era-ntunec. Stejarii păreau atît de înalți, că parcă puteau să oprească norii de pe ceruri cu vîrfurile lor. Crengile puternice așa de des se împletise una cu alta, că-ți venia să crezi că nici o putere, nici naturală, nici falsificată, n-a fi în stare să le despletească și să dea drumul la razele soarelui să se verse în desimea pădurii, în întunerecul stejărișului.

Iar întunercul din ce în ce se făcea mai nesuferit. Într-o parte a urlat un urs, pe creangă a cîrăit un cioroi, iar chiar lîngă picioarele mele a șuerat un șarpe... Și m-a cuprins atunci o groază nemărginită... Am încercat să fug, dar cum m-am repezit, m-am împiedicat nu știu de ce cald și-am căzut. Neavînd ce mai face de frică și de

amar, am început să pipăi împrejur, ca să aflu de ce m-am împiedicat și... o, grozăviile mele n-aveau sfârșit: lucrul de care mă împedecasem era trupul unui om adormit...

Numai atunci am observat că în pădure era o mulțime de oameni cuprinși, ca și mine, de un somn fermecat, din care nu se puteau trezi, și mulți din ei suspinau adânc, gemeau grozav, parcă i-ar fi muncit un vis fioros...

Șezînd jos, mult am ascultat suspinurile și-am privit muncile adormiților vieții și jalea adîncă către dinșii mi-a pătruns sufletul și dorul după lumină mi s-a nemărginit și nesuferit...

Atunci încetișor am ridicat capul, am privit în toate părțile și-am zărit într-o depărtare, printre crengile dese și verzi ale stejărișului, o luminiță, o mică rază de la soare... Un suspin amar, fără voia mea, s-a răsunat din inimă și lacrimile mari ca picăturile de ploaie mi-au curs din ochi... Ah, iată făclia vieții mele!... m-am gîndit. Dar să plec spre ea, să-mi dobîndesc idealul, nu-mi puteam închipui cum... Eram rătăcită în stejăriș, fusesem cuprinsă de somnul fermecat și acuma cine putea să-mi ajute să plec spre lumină, dacă nimeni nu se putea deștepta din somn?...

În jurul meu suspinurile răsunau tot mai tare și mai adînc, șopîrlele și alte gujulii în fiecare minută se furișau pe lîngă mine și se atingeau cu trupurile lor reci, cînd de mîni, cînd de picioare. Frica mi s-a mărit și mi s-a făcut și greață de gîngăniile reci.

Și nu delung am putut să sufăr acele munci. Cu mare trudă, dar totuș am sărit în picioare, mi-am apucat rochița în mîni și cu pași mari, cu luare aminte, am plecat spre lumină...

Dar, aninîndu-mă în cale de spini, mi-am rupt rochița de tot, părul mi s-a despletit, din zgîrieturile de pe picioare și de pe trup curgea sînge, foamea, și duhovnicească și trupească, mă muncea, iar eu totuș iute, plecam spre lumină. Strălucirea luminei, strălucirea făcliei mele mă făcea să uit toate chinurile și năcazurile... Iar cu cît mă apropiam mai tare de lumină, cu atît ea mi se părea mai luminoasă și mai tainică... dorul însă după ea îmi era infinit...

Și iată că îndată am ieșit din pădure pe un cîmp întins și acoperit cu variate flori, în cununile cărora soarele își răvârșa razele aurite... O, ce frumuseață!... O, ce minunată, ce măreață și adevărată este lumina soarelui...

Sufletul mi s-a pătruns de-o bucurie imensă, și-a triumfat, peste întunec... Iată că mi-am ajuns idealul... iată că mi s-a sfîrșit și jalea și dorul... sînt fericită...

Și priveam cu ochii mari, în care se oglindeau razele soarelui, în jurul meu mirîndu-mă, că unde și unde mai zăream cîte un fericit deșteptat din somn și scăpînd la lumină. Deschisesem gura ca să strig: „Iatămă-s și eu; am ieșit, – mă vedeți voi ori ba!?... Dar în momentul acela un suspin cunoscut înădușit s-a auzit din desimea stejărișului... Suspînul acela m-a cutremurat din creștet pînă în tălpi. Lumina, care atît de mult o dorisem, și atît de mult mă chinuisem pînă o văzusem, parcă se întunecase pentru mine, în jumătate. Nimic mai mult nu-mi mai părea așa frumos... – „Sărmanilor!“... am suspinat și eu în răspuns: „mă-ntorc la voi, ori cît de grea mi-ar fi calea, vin să mă mișc sufletele voastre, ca să vă puteți deștepta!!... Și cu sufletul împăcat, cu inima ușoară m-am întors la ei, în întunecul desişului...

Dar în cale m-am oprit un moment și strig: Voi, care v-ați deșteptat și-ați văzut lumina, haideți cu mine în întunecul stejărișului să trezim sufletele, să însuflețim viețile, să aprindem sperările!... Veniți cu grabire, căci timpul ne e scurt și n-om dovedi să ne facem datoria sfîntă!... Veniți, nu vă mîngîiați numai pe-a voastre suflete, cînd altele multe sînt chinuite...

Grăbiți, să le povestim la toți ceea ce-am văzut noi și să îndreptăm pe cît mai mulți pe calea adevărată spre lumină!

NOTE

* Pe exemplarul său, O. Ghibu nota, la 31.07.1926, următoarea dedicație, cu care dorea să însoțească o eventuală ediție a II-a a cărții: „Tovarășei mele, cu care împreună am trăit clipele grele și înălțătoare de pribegie și de luptă, despre care se vorbește în paginile acestei cărți – cu aceleași nestrămutate sentimente, care în ceasurile grele ale vieții, ne-au strâns și mai tare la un loc.

Onisifor“

- 1 S. Dragomir: *Audiențe românești la Țării Rusiei în veacul XVII. Luceafărul*, Sibiu, 1912, p. 31.
- 2 S. Dragomir: *Relațiile bisericești ale românilor din Ardeal și Rusia în veacul XVIII*, Sibiu, 1914, p. 53.
- 3 *Ibidem*, p. 31.
- 4 *Ibidem*, p. 37.
- 5 *Ibidem*, p. 9.
- 6 Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche*, v. II, p. 341.
- 7 Stema Rusiei.
- 8 Stema Țării Românești.
- 9 Stema Moldovei.
- 10 Bianu-Hodoș, o. c., II, p. 510.
- 11 Bianu-Hodoș, o. c., III, p. 16.
- 12 G. Asachi, *Chestia învățăturii publice*, reprod. la C. Erbiceanu, *Istoria seminarului Veniamin*, p. 34.
- 13 C. Ebriceanu, o. c. p. 46.
- 14 Vezi C. Popovici : *Anuarul seminarului teologic superior Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni*, cu note din istoricul seminarului, Chișinău 1926, p. 2 ș. u.
- 15 Păr. C. Popovici afirmă că ele ar fi fost aduse din Bucovina, ceea ce este, evident, o greșeală.
- 16 *Gazeta de Transilvania* din Brașov, publicînd în nr. 2 de la 3 mai 1843 legea votată și sancționată prin afișul domnesc din 8 aprilie 1843 zice: „Recunoștința Țării Românești arată astfel se pare multora a fi lucru neobișnuit, măcar că asemenea vederi s-au urmat și se urmează și la alte nații. Să nu mergem departe: chiar în Ungaria se află bărbați străini din familii mari, care au făcut multe pentru patrie, cum generali, grofi, prinți ș.a.“
- 17 Cf. M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, t. I, p. XLII.
- 18 Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, v. I, p. 23.
- 19 M. Kogălniceanu: *Dorințele partidei naționale din Moldova*, 1848, ediția G. Mărzescu, 1883, p. 42.
- 20 La 1866, boierul C. Stamati, care fusese ales membru al *Academiei Române*, refuză cinstea oferită și nu veni niciodată la București.
- 21 Singurul care făcea, de la 1905 încoace, excepție.
- 22 Vol. II, 1916, p. 275.
- 23 Cf. Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă*, p. 323.
- 24 Vezi gazeta *Ștafeta* din Iași, 1879, numerele 249, 255 și 283.
- 25 Autoritățile de stat austriace și ungare au luat în nenumărate rînduri măsuri în contra cărților din Țările române libere, totuși aceste măsuri nu numai că n-au fost în stare să împiedice circulația cărților românești de la o provincie la alta, ci dimpotrivă au provocat-o și mai tare. Cînd un popor asuprit vrea să eludeze anumite măsuri ale asupritorului, nu există putere capabilă să-i reziste pînă la sfîrșit.
- 26 Ea nu se găsește în nici o bibliotecă publică, din cîte ne sînt cunoscute.
- 27 Vezi revista *Arhiva*, din Iași 1895, p. 106.
- 28 *Arhiva*, Iași, 1900, p. 480.
- 29 Florent-Matter: *L'Alsace-Lorraine de nos jours. Préface de Maurice Barrès de l'Académie Française*, Paris, 1908, p. 263.
- 30 *Op. c.*, p. 217.
- 31 *Op. c.*, p. 41.
- 32 Șt. Ciobanu: *Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă*, p. 34.
- 33 Vasile Stroescu. (N.A.).
- 34 *Românul*, 15 aprilie 1914.
- 35 C. Sadi Ionescu, *Bibliografia publicațiilor periodice românești*, p. 64.
- 36 *Basarabia*. Organ al Partidului Național Român din Basarabia 1905. Nr. 6.
- 37 A. Nour în *Viața Românească*, Iași, 1907, v. I. p. 515.

- 38 Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român din Transilvania a avut în anul înființării ei (1861) 765 membri, număr care, în anul următor, a scăzut la 421, ne mai putând fi atins din nou decât după 30 de ani de efortări! Așa se înjghebează cultura, încet, dar solid.
- 39 Sublinierea aceasta e a mea. O. G.
- 40 *Al. Nour: Viața Românească*, 1907, I, p. 514.
- 41 *Viața Românească*, 1906, II, p. 502.
- 42 *I. Pelivan* (?).
- 43 *Viața Românească*, 1907, I, p. 378.
- 44 P. Cubolteanu (P. N. Halippa), în *Viața Românească*, 1911, v. I, p. 277.
- 45 *Viața Românească*, 1912, I, p. 112.
- 46 Id. ib. 1912, I. p. 414.
- 47 Societatea culturală religioasă, înființată de ruși pentru răspîndirea cuvîntului lui Dumnezeu în limba norodului. Ea funcționează fără întrerupere pînă în ziua de azi, în vreme ce societatea culturală moldovenească, înființată de boieri, a murit din primul moment.
- 48 Septembrie 1913.
- 49 *Al Mateevici: Tipăriturile noastre cele bisericesti*, în revista *Luminătorul*, Chișinău, 1913, Nr. 9, p. 35.
- 50 *Vezi și volumul de față*, p. 383.
- 51 În vreme ce d. e. *Candela* din Cernăuți tipărea și articole în limba rusească, iar *Luminătorul* însăși tipărește astăzi, sub stăpînirea românească, și articole în limba rusă (d. e. în numerele 9 și 11 din 1923, nr. 4 din 1924 ș.a.).
- 52 Cf. revista *Luminătorul*, octombrie 1912.
- 53 Aluzie la inochentism. O.G.
- 54 În schimb, cunosc un caz tocmai invers, acela al d-lui T.P. care, după ce stătuse 10 ani la București, ca student și mai tîrziu ca asistent la Institutul geologic, la 1914 a intrat în armata rusească, pe care a servit-o pînă după intrarea armatei românești în Basarabia, în ianuarie 1918.
- 55 *A. Nour, Viața Românească*, 1914, v. IV. p. 300.
- 56 *Ibidem*, 1916, I, p. 241.
- 57 *Luminătorul*, martie 1915.
- 58 *Vezi* poeziile lui din anul 1918 în acest volum,* Anexele 127, 133, 155, 160, 163, 174, 181.
- 59 *Luminătorul*, iulie 1915, p. 67-68.
- 60 Această din urmă povestire este foarte caracteristică pentru cunoașterea lumii de idei a tinerilor intelectuali basarabeni din faza întîia a războiului, înainte de intrarea României (1916). Ea ne prezintă pe un fecior de la țară, Fănuță, căruia mama lui îi dă, în momentul plecării la război, o iconiță sfîntă. Fănuță e dus pe frontul „Carpatului“ (!), unde dă ochi cu nemții, dar unde nu simte nici un fior de la frații de același sînge cu el. Iconița îl scapă de la moarte; Fănuță se alege numai cu o rană ușoară. Rănit, „se întoarce în Rossia, se duce pe o vreme la odihnă în Rossia, unde s-a videa cu părinții și cu toți care era lăsați“. Nici un cuvînt despre Basarabia, pierdută cu totul în imensul ocean rusesc.
- 61 Cu accentul pe a doua silabă!
- 62 Scriitorul confundă, desigur, cu Bucovina! O. G. – *Luminătorul*, februarie 1915, p. 76.
- 63 *Luminătorul*, februarie 1916, p. 71.
- 64 Octombrie 1916. – În nr. de pe decembrie *Luminătorul* scrie despre căderea Bucureștilor în mîinile nemților, numind capitala României consecvent rusește: *Buharest* (de 9 ori pe o pagină).
- 65 Cf. articolul *Sfînta Rusie*, al d-lui *I. Lupaș*, anterior.
- 66 *A. Nour*, V.R. 1908, II, 192.
- 67 *Viața Românească*, 1916, I, p. 257.
- 68 D-l G. *Bogdan-Duică*, secretarul general al *Ligii Culturale*, scria în studiul său: *Probleme naționale și internaționale*, tipărit în editura Ligii la 1913: „În fața eventualului război cu rușii, vom fi una și toți contra lor.“ (Cf. *România și popoarele balcanice*, București, 1913, p. 52).
- 69 *România și războiul european*, 1915, p. 24.
- 70 *Cuvînt moldovenesc* fu împiedicat din cauza războiului să se înjghebeze ca o grupare solidă.
- 71 Memorul, în copie, se află în posesia mea.
- 72 Singura excepție o formează d. *Sergiu Cujbă*, care se opri la Chișinău în ziua de 16 martie, între două trenuri, în drumul spre Odesa.
- 73 *Viața Românească*, 1910, II, p. 143.
- 74 *Ibidem*, 1911, I, p. 290.
- 75 *Ibidem*, 1912, I, p. 409.
- 76 *Cuvînt moldovenesc*, 15 martie 1917.
- 77 Un exemplar se află în posesia mea. Manifestul a fost tradus de studentul *D. Cărăuș* și corectat de *C. Ceapă*.

- 78 P. 28.
79 *Op. c.* p. 142.
80 *Op. c.* p. 143.
81 Vezi scrisoarea în volumul de față.
82 Grevelor. (din lb. rusă)
83 Pseudonimul lui V. Harea.
84 Publicată mai întâi în *Cuvînt moldovenesc*.
85 Nu „Moldovenilor“!
86 Ceea ce el însuși mărturisește mai târziu, la 1923.
87 Fără să se uite dacă aceștia sînt moldoveni sau nu.
88 *Teofil G. Ioncu și Vl. Cazacliu*, din partea *Partidului Național Moldovenesc*, căpitan V. G. Cijevski din partea *Comitetului Central al soldaților moldoveni* din Chișinău, G. Z. Dascălu din partea soldaților moldoveni din garnizoana Odesa; S.C. Holban și Ion Codreanu din partea *Sfatului țărănesc*.
89 *Sămănători de idei de Sever Bocu*, în ziarul *România Mare*, Kiev, 21 septembrie 1917.
90 C. Popovici: *Anuarul Seminarului din Chișinău* pe 1924/1925, p. 34.
91 T. Ioncu, în *România Mare* din Kiev, 21 septembrie 1917.
92 *Soldatul moldovan*, Nr. 21, 6 septembrie 1917.
93 *Ibidem*, Nr. 2.
94 *Ibidem*, Nr. 2.
95 Prizonier de război.
96 *Soldatul moldovan*, Nr. 12, 1917.
97 *Gazeta Cuvînt moldovenesc* 25 noiembrie 1917.
98 G. Tofan, *Însemnări de la deschiderea Sfatului Țării*, în *Sărbătoarea Basarabiei*, Chișinău, 1917.
99 *Gazeta Ardealul*, 26 noiembrie 1917.
100 *Ibidem*,
101 *Soldatul moldovan*, 1 ianuarie 1918.
102 Scrisoarea publicată în gazeta *Sfatul Țării*, nr. 114 din 1918.
103 Vezi volumul prezent p. 18, 26, 27, 31, 34, 40, 42, 44, 46, 59, 71, 76, 78, 89, 94.
104 Într-un interviu acordat ziarului rusesc *Bessarabscaia Jisni*, la 8 februarie 1918, d. P. N. - Halippa spunea: „În Basarabia totdeauna a existat un grup de persoane, care și-a exprimat hotărît orientarea românească. Acest grup acum colaborează la *România Nouă* care apare în Chișinău și-și pune ca scop unirea politică și culturală a tuturor românilor.“
105 Cf. pag. 185 a acestei cărți.
106 Interviul citat după *România Nouă* din 10 februarie 1918.
107 *Pantelimon Halippa*, vicepreședinte al *Sfatului Țării*: *Chestii basarabene*, în revista *Moldova* de la Iași, Nr. 4 (1 aprilie 1918).
108 C. Stere: *Marele război și politica României*, București, 1918, p. 108.
109 În formă n-avea acest caracter de stat, dar în fond, da, îl avea. Acesta era singurul ei caracter - [O. G.]
110 *Gazeta Sfatul Țării* (ediția românească), 30 martie 1918.
111 *Gazeta Sfatul Țării*, 31 martie 1918.
112 *Idem*.
113 *România Nouă*, 14 aprilie 1918.
114 *România Nouă*, 29 martie 1918.
115 *Id.* 28 martie 1918. Vezi și pag. 254 din acest volum.
116 *Steagul* (ziarului lui Al. Marghiloman) din București, reprodus după *România Nouă*, Nr. 89.
117 În toastul pe care d. dr. Cazacu l-a ținut la banchetul din 29 martie 1918, dat de d. Stere deputaților din Sfatul Țării, d-sa a spus următoarele: „Unica revoluție ce s-a putut face în Basarabia a fost unirea. A fost un act revoluționar, dar național. Cei doi factori care au contribuit la înfăptuire sînt: d. Stere și armata Română“. (Cf. *Sfatul Țării*, 3 aprilie 1918).
118 Cenzura a șters cuvintele: *și de peste Prut*. Aceste cuvinte au fost urmate de «aplause viforoase».
119 Cenzura a șters cuvîntul: *tiraniei*.
120 Șters de cenzură: *tofi*
121 Vezi p. 320 a volumului prezent.
122 Vezi pg. 295, 305, 336, 352, 357.
123 *România Nouă*, 16 martie 1918.
124 C. Argentoianu, în ziarul *Îndreptarea*, Iași, 13 iulie 1918 – Restul articolului a fost tăiat de cenzură.

- 125 Ultimele două aliniate au fost șterse de cenzură, spre a nu alarma pe moldovenii deprinși a vedea în d. *Stere* pe cel mai de seamă fiu al Basarabiei...
- 126 *Nichifor Crainic: Cîteva observații*, în *Neamul românesc* în Iași. Cf. *România Nouă* Nr. 88).
- 127 *Em. de Martonne: Le Bessarabie*, Paris, 1919, p. 10.
- 128 *Em. de Martonne: La Roumanie*. Conference faite à la Société de Géographie de Lille. Lille 1920, pg. 16.
- 129 *O. Ghibu: Deșteptarea Moldovenilor de peste Nistru*, Chișinău, 1917, pg. 73.
- 130 Acest fenomen n-a fost deloc extraordinar și el nu poate fi explicat ca o dovadă a inferiorității moldovenilor în comparație cu rușii. În împrejurări analoge, acest proces a avut loc exact în aceleași condiții și în alte țări. D. *Em. de Martonne* zice în legătură cu acest fenomen: „Condițiile acestea erau aceleași cu cele care existau pretutindena în Europa centrală și orientală, în vremurile cînd distincțiile sociale aveau întîietate față de cele naționale, și cînd se putea vedea cum se germanizau cehii, cum de maghiarizau românii în Ungaria, cum se polonizau lituanienii, care se ridicau deasupra maselor” (*Le Bessarabie*, p. 11)
- 131 Numărul bucăților cuprinse în volum.
- 132 Român de peste Nistru.
- 133 Autorul spunea, la 1918, că „poezia e scrisă în 1905, dar atunci, din cauza asprimei timpului, n-a putut să treacă la cenzură”. – O. G.
- 134 Arhiva Consistoriului spiritual din Chișinău, anul 1812, Nr. 224, p. 50.
- 135 Eu am descoperit în biblioteca Universității din Cluj încă trei cărți românești tipărite de M. Strilbițchi, și anume: un *Bucvar*, apărut la 1792 în Dubăsari, – o altă ediție a acestuia, apărută la 1800 în Movilău, și o a treia carte, pe care n-am putut-o identifica pînă acum. (Vezi articolul meu: *Cultura națională a Românilor de peste Nistru, în Adevărul*, București, 12 Martie 1925. – O. Ghibu.)
- 136 Îmbrăcat cu „șarafane“, o haină femeiască la ruși.
- 1 Întîmplarea dureroasă de la 6 Ianuarie, cînd Moldoveni duși pe căi rătăcite de străini, i-au atacat și batjocorit pe soldații transilvăneni în gara Chișinăului, a atins foarte viu sufletele Moldovenilor celor buni și cu iubire de neam. Aceștia nu pot uita rușinea și durerea de atunci și și-o arată prin cuvinte ca acestea scrise de un vrednic preot moldovan.
- 137 Domnul *G. Gălescu* lucrează cu stăruință pentru luminarea fraților săi. Ca instructor (revizor școlar) aleargă prin toate satele din ținutul Chișinăului, îndrumând școala spre viața națională. Din scrisoarea pe care o tipărim mai la vale s-ar părea că învățătorii nu sînt cu toții pătrunși de marea lor datorie.
- 138 Tipărim acest articol, scris de un inimos învățător basarabean, care vrea să lumineze poporul asupra celor mai mari întrebări ale vremii noastre. Învățătorul scrie limpede și cu înțelegere, totuși el greșește cînd vrea să îndrumeze pe țărani din Basarabia, spre partidele politice rusești. Moldovenii n-au ce mai aștepta de la Ruși. Să nu-și mai puie nădejdea în Ruși, ci să caute a se lumina și a se întări înșiși și a se ajuta cu frații lor. Atunci vor fi Moldovenii tari, cînd se vor răzima pe fratele lor, care i-a ajutat în vremurile cele mai grele, cînd Rușii erau să-i prăpădească.
- 139 *George Vasiliu*, căpitan de administrație al Regimentului moldovenesc de infanterie.
- 140 *I. Zagaievschi*.
- 141 Ziua de 14 Martie n-a fost serbată de data aceasta la București, în schimb ea a fost serbată la Chișinău. Serbarea de aici câștigă prin aceasta o însemnătate istorică deosebită. Am stăruit și cu alt prilej asupra acestei însemnătăți și stăruim și de astădată, dând cu plăcere loc patrioticei cuvîntări, pe care a ținut-o în Catedrală *vice-ministrul de Culte, arhimandritul Gurie*, cunoscut tuturor ca un Român de inimă.
- 142 Aceste rînduri, venite de la un elev de școală sătească, le dăm ca un document sufletesc al zilelor de azi din Basarabia.
- 143 Scrisoare adresată directorului ziarului *România Nouă*, d. Onisifor Ghibu.
- 144 Unul din conducătorii bolșevicilor din Chișinău, pînă la 13 Ianuarie 1918.
- 145 Ultimele două cuvinte au fost șterse de cenzură. – O.G.
- 146 Cuvintele puse în paranteză au fost șterse de cenzură. – O.G.
- 147 Cuvîntare rostită în ziua de 15 Iulie 1918, cu prilejul sfințirii tipografiei ziarului *România Nouă*. Această tipografie fusese înființată la 1829 în Iași de *Gh. Asachi*, supt numele *Albina Românească*. La 1850 ea a trecut în stăpînirea lui *Th. Codrescu*, supt numele de *Buciumul român*, de unde, la 1895 a trecut la Galați, supt acelaș nume, pînă la 1918, cînd am cumpărat-o eu, mutînd-o la Chișinău, supt numele *România Nouă*. De la 1919 încoace ea poartă numele de *Glasul Țării*. (O. G.)
- 148 În ziua de 18 Noiembrie (1 Decembrie) 1918, cînd la Alba-Iulia Românii ardeleni își spuneau în fața lumii întregi hotărîrea lor, prin care se rupeau de Ungaria și se alipeau definitiv la România, la Chișinău, în istorica Sală Eparhială, refugiații ardeleni, înconjurați de un enorm număr de Români din toate țările, și-au spus și ei dorințele lor, indentice cu ale fraților lor de acasă. La această

grandioasă adunare au ținut cuvântări: un Ardelean, un Bucovinean, un Român din Regat, un Basarabean, un Macedonean și un Român din Valea Timocului. Oratorul basarabean a fost d. T. Ioncu.

150 Bucățile următoare nu s-au putut publica la timpul său în *România Nouă*, fie din lipsa de spațiu, fie din cauza încetării gazetei de a mai apărea, la 19 Noiembrie 1918. – Ele se tipăresc pentru întâia oară acum.

151 Bucata aceasta a fost tipărită în N-rul de la 16 Noiembrie 1924 al revistei *Societatea de mâine* din Cluj, (O. G.)

152 Scriitorul se gândește la România din Transilvania. (O. G.).

153 Golova – în rusește – cap, dar aici cu sensul de șef. Primar al orașului.

154 Ulița mare, strada Haralampiscaia. (O. G.).

[1]- Lucrarea a fost concepută să apară în 3 volume, dar Onisifor Ghibu nu l-a publicat decât pe primul dintre acestea; motivele care l-au determinat să-și abandoneze proiectul nu pot fi decât intuite. Cu siguranță un rol hotărâtor l-a avut critica extrem de aspră făcută de Nicolae Iorga într-o recenzie a volumului, surprinzătoare din punctul de vedere al relațiilor cordiale dintre cei doi, dar deloc neobișnuită pentru savantul Iorga care niciodată nu a făcut rabat de la probitatea științifică. Observațiile întemeiate exprimate de N. Iorga, cu siguranță, l-au mîhnit pe autor, dar ceea ce presupunem că l-a demobilizat a fost imaginea creată de cronică despre propriile sale calități de istoric, domeniu în care Onisifor Ghibu nu avea pregătirea de specialitate. Astfel, lucrarea lui Onisifor Ghibu nu poate fi considerată un tratat de istorie, valoarea ei deosebită fiind conferită de însemnările memoriale și de anexele cărții care au căpătat astăzi valoarea document. Dar, pentru a nu lăsa posibilitatea formulării unor opinii subiective reproduc, integral cronică publicată de N. Iorga în *Revista istorică*, numărul pe lunile octombrie-decembrie 1926, p. 354-359: Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia română*.

Lucrarea începe cu un lung și folositor studiu care prezintă, după cercetările d-lui Silviu Dragomir și ale altora vechile noastre relații cu Rusia. Urmează analiza raporturilor literare (tipărituri de cărți, prefețe, reproducerea prefeței *Vieșilor Sfinților* de la Neamț). Capitolul I cercetează anexarea Basarabiei. D. Ghibu n-are dreptate cînd spune că *nici în Moldova rămasă trunchiată, nici în Basarabia... nu s-a manifestat nemulțumire împotriva actului, stigmatizat mai în urmă cu denumirea de răpire*. Nu odată s-au citat duioasele cuvinte bătrînești ale unui Manolachi Drăghici istoric. S-au tipărit acum în urmă și plîngeri, tot așa de mișcătoare, ale basarabenilor. Tot așa de greșit ne pare și credința că la Iași, în Seminar și în toată atmosfera culturală, domina înainte de 1821 cultura grecească. De ar fi fost așa, revoluția grecească ar fi găsit în Moldova un sprijin entuziast, iar Gavriil Bănulescu, care începe o școală mai bună – în program – la Chișinău, era tot un produs al acestei Moldove. D. Ghibu observează că s-au adus cărțile din Blaj: mă îndoiesc. D-sa recunoaște că Mitropolitul Veniamin a adus la Socola profesori din Ardeal și Bucovina, dar se grăbește a arunca o umbră, măcar ca scurtare a timpului de funcționare, asupra acestei noi dovezi că Principatele n-au fost un teritoriu barbarizat și deznaționalizat. Și poate fi ceva mai rusesc – lucru natural – decât prefețele lui Gavriil? Olga, Metodie, Chiril intră în calendarul basarabenilor. Iar că în Moldova Lazăr Asachi dă povestea lui Manciov ca o navelă de aventuri nu e de loc o dovadă de spirit rusesc, cum nu sînt demonstrațiile lui Veniamin și lui Asachi în *cursul ocupației rusești de la 1828 la 1834*. O Istorie a țării însăși nu se scrie în Moldova, nefiind un învățămînt mai înalt: îndată după întemeierea lui, Albineț în Moldova răspunde lui Florian Aaron (acesta ardelean) în principiatul muntean; iar chipurile de Domni la „Biblioteca“ lui Carcalechi din Buda le dă la 1832 olteanul Leca. Apoi, că la mînăstirea Neamțului, reformată de un rus și avînd o mare parte din călugări ruși, se poate da la 1837 o traducere istorică din rusește, a lui Dimitrei din Rostov, nu e decât foarte explicabil. Direcția rusofilă a lui Kogălniceanu tînăr o știau toți, dar ce concluzii, altele decât personale putem scoate de acolo? Nici cele despre ideea națională ea *doar în colțul vreunui visător singuratec*.

Foarte bun, și bine scris, e însă capitolul II. Sînt rezerve de făcut asupra aserțiunii că *decenii de-a rîndul aproape niciun basarabean nu s-a simțit îndemnat să vină dincoace de Prut*: cităm C. Stamati, Al. Russo, Donici, ca scriitor, ca boieri cutare rudă basarabeană a Beldimăneștilor. Corespondența se urmă regulat: Cărpeștii cu Teodosiul (v. Studii și Doc., VI), rudele basarabene ale familiilor Baltă, Morțun; nu lipeau căsătoriile. Tinerii basarabeni scriau cu litere latine (v. memoriul meu în An. Ac. Rom. pe 1912). Cutare carte de citire din Chișinău se inspiră din perfecta cunoaștere a noii literaturi din România liberă.

Nu se poate susținea că n-am avut interes pentru Basarabia. Doar trei județe din ea s-au reunite cu Moldova la 1856. Cu ce cuvinte cînta Alecsandri întorcerea soldaților români dincolo de Prut! Alexandru Asachi, Gheorghe Sion descriu drumurile lor basarabene. Conta nu e basarabean, ci

nemțean. În vremea mai nouă un Madan agita și el chestia Basarabiei, și bătrînul Gavrilă, d. Gore găseau casa mea în București. Ni se dădeau scrisori de basarabeni. Din ele am făcut *Pagini despre Basarabia de azi*. Centenarul răpirii l-am comemorat fățiș prin expoziția basarabeană de la *Liga Culturală*, prin cea din *Parcul Carol*, prin *Căminul basarabean* din Iași. De mult dădeam bani pentru tipărirea, de profesorul ieșean Constantinescu, a noii cărți de citire la Chișinău. Amintirile lui State Dragomir arată cît rămăsese din spiritul românesc în Basarabia-de-Sud și după reluarea ei în 1878. Cuvintele de batjocură ale unui Ax. Frunză la 1916 nu le meritam: injuria lor grosolană nu trebuie reprodusă.

Foarte folositoare e menționarea încercărilor mai vechi de presă pentru Basarabia (*Basarabia socială* din Iași, 1879) ori în Basarabia (*Mesagerul Basarabiei* al lui Drumașcu, 1884) ori a broșurilor *Frățimii nașterii lui Hristos* (1902). D. Ghibu crede necesar să lumineze chestiuni și cu câteva pagini ale păr. I. Lupaș.

Capitolul III pleacă de la *Basarabia* revoluționară din 1905. Se respinge în foaia de la Geneva a d-lor Arbure și Cazacu, pentru motive sociale, unirea cu România boierilor Pentru noua gazetă cu același nume apărută la Chișinău, tot în 1905. Se vorbește de *Viața românească*, dar de răsunetul în *Sămănătorul* – ceva foarte puțin. Și poate era loc să se reproducă articolul meu *Basarabeni în serviciul Rusiei*.

La rolul Bisericii era de adăugat caracterul bilingv pînă mai tîrziu al foi eparhiale din care, avînd un exemplar în mînă, am dat undeva largi extrase. Curioasa comparație între o poezie a d-lui Goga și copia, prefacerea ei întregirea ei de preotul Mateevici e interesantă: scrisă pentru *Luminătorul bisericesc*, poezia basarabeană e firește prefăcută în psalm, dar plîngerile ardeleanului sună aici îndrîjite de amintirile glorioase ale vechii Moldove. Noile gazete. Puțin despre Inochentie. Rolul d-lui Pan Halippa (era de relevat și opera istorică a fratelui său) și al *Cuvîntului moldovenesc* se pun în deplină lumină.

Capitolul IV e în cea mai mare parte nou: el tratează despre *Basarabia și războiul mondial*. De ce nu se dă la, nota 1, numele d-lui Porucic, cunoscut mie, care din funcționar român s-a făcut în 1914 *Musca! Luminătorul* publică grețoase lingăririi către Rusia, fiindcă sub starea de asediu nu se putea ține altă limbă. Înfierarea atitudinii lui C. Stere.

De „a doua Revoluție rusească (1917) și influența asupra Basarabiei“ e vorba în capitolul V. Foarte interesant raportul inedit al unui ofițer din misiunea franceză în Rusia despre starea Basarabiei în 1914. „Un indiferentism care frizează inconstiența“ e caracteristica și a moldovenilor, ei duc o existență de cristalide... *Chișinăul s-a distins totdeauna prin lipsa vieții intelectuale... Biete ființe fără voință și fără disciplină*. Lipsa de legătură cu noi se explică prin toate piedicile pe care le pune administrația. Cartea mea despre *Neamul românesc în Basarabia*, uitată; în această expunere, ar fi putut da multe explicații. Se arată împrejurările în care se găseau atunci personalitățile reprezentative. Primele simptome revoluționare sub steagul roșu. Abia gînduri de „societate culturală“. Se recunoaște meritul studenților din Odesa, mînați și ei de mișcarea rusească. Se atribuie celor de la Chiev (ca d D. Bogos) un caracter mai național din cauza contactului cu ardelenii; *atribi irea într gii renașteri basarabene contactului cu acești refugiați din Ardeal sau cu prizonierii ardel ni era și scopul principal al lucrării*. Acolo, la Chiev sub această influență, netăgăduită, apare primul număr din *România Mare*. E desigur un merit, dar unele întrebări se pun pentru a fi drepte: înainte de război n-a pornit din București cea mai mare simpatie și cel mai puternic îndemn către basarabeni? Era cu putință ca, România fiind aliata rușilor, tocmai pentru a putea dezrobi Ardealul, o asemenea acțiune să continue? Și, al treilea, dacă prizonierii ardeleni n-ar fi fost admiși lingă Chiev printr-un simplu hazard al vicisitudinilor lor de ostași chezaro-crăiești, s-ar fi produs oare, din propriul lor îndemn și cu un risc al lor, această acțiune?

În Mai se creează *Partidul Național Moldovenesc*. Încă de la această data se adaugă doi factori pe care, iarăși, e nedrept să-i uităm: bucovineni ca G. Tofan și I. Nistor și Liviu Marian, și unii regăteni ca d. Munteanu-Rîmnic și Ţoni și Culean, La 11 octombrie, refugiați ardeleni scot la Chișinău o gazetă pentru ei, «Ardealul». Ea se transformă, nu prin gîndul întemeietorilor ei, ci prin mediul ce a gasit. *Simțul pentru trecut, pentru tradiție, acela nu putea să vie decît de la partea cu o viață îndelungat istorică a poporului românesc*.

În mai încă se ține congresul cooperativilor, al preoților, al studenților, apoi al țăranilor. Separația de ruși se făcea și la Odesa, între militari. Spiritul moscovit stăpînește încă și în publicistica răsărită atunci. Inuleț și Erhan apar ca soli a Petrogradului. D. Ghibu crede că prin rezoluțiile pur revoluționare, ca pentru toată Rusia, ce s-au luat, *basarabeni se excluseseră din funcțiunea de*

regeneratori, care deci trebuia să revină altora. Se face o singură excepție: pentru dd. I. Pelivan și mai ales Teofil Ioncu, elev al ardelenilor. Rolul soldaților din Odesa e lăsat la o parte.

Rușii refuză autonomia basarabeană, temându-se de separatism (septembrie). În Basarabia apare în acel moment *Soldatul moldovean* cu program neted autonomist, firește în Rusia. Se vorbește de Ștefan-cel-Mare (*ibid*). La 23 octombrie autonomia se și proclamă, de dinșii. Învățătorii apar, ei care ieșeau din școala nouă românească și definesc sensul național al provinciei autonome (*ibid*). Atunci apar la Chișinău primii legionari ardeleni. La Sfatul Țării, deschis la 21 noiembrie, sînt invitați și ei, și vorbesc, dar și bucovinenii. Discursul d-lui I. Buzdugan, distinsul poet al Basarabiei, *era inspirat însă de ce citise și auzise la Iași*. Și tot la Iași, în cercul nostru, au apărut și Mateevici și Murafa. Acolo, în acea lună a lui noiembrie apărură îndată, în decembrie, ca soli ai Basarabiei liberate dd. Inculeț și Ciugureanu. Acolo s-a format cea dintîi organizare, militară basarabeană demnă de acel nume (d. Ghibu însuși o recunoaște).

Din decembrie, Basarabia era republică și d. Ianculeț președinte. *Republica o susțineau Aliații, fiindcă bolșevicii ruși îi trădau, și România căpătă de la ei mandatul de intervenție militară imediată pentru asigurarea aprovizionărilor necesare. Fără ca ea să fi primit acest mandat plin de risc, totul s-ar fi redus la o ideologie îndată împrăștiată în vînt, deși ea corespondea instinctului a două milioane de oameni băștinași în țara lor*. La 14 ianuarie 1918 generalul Broșteanu era la Chișinău.

Capitolul VI junge la *dezlipire*. Abia acum, cînd soldatul român era acolo, „Ardealul“ devine „România Nouă“, cerînd *unirea tuturor Românilor*. Manifestul lor cuprinde, pe lângă nouă ardeleni, șaisprezece români din celelalte țări. Studenții basarabeni fac o declarație analoagă. Învățătorii din Ținutul Chișinăului aderă la 2 februarie. Zemstvele din Bălți și Orhei urmează. Astfel se va ajunge la votul Sfatului Țării (27 mart-9 april.). Dacă d. Halippa oscilează – și e crud să se releve aceasta –, nu trebuie să se uite școala de care era încă influențat. Deplingem mai puțin rătăcirile unui Nour sau Stere, care cerea revoluția socială și peste Prut.

Guvernul Marghiloman a căutat, firește, să înlătore pe ardeleni. D. Ghibu nu se oprește aici. Neținînd seamă de momentul istoric în adevăr unic, el se plînge că nu s-a făcut Unirea liber, nu forșat, și anume în toamna anului 1918, deodată cu aceea a Ardealului și a Bucovinei, într-o atmosferă de românism integral biruitor. Dar cine garanta această altă unire în acel moment? Și adaug: *Ca și cum unirea cu Basarabia n-ar fi întărit moral și material Statul românesc care cu aceste puteri era să fie în stare a îngădui bucovinenilor și ardelenilor reunirea cu dînsul*.

Dintre bucățile adăugate, pe aproape cinci sute de pagini (mai mult extrase din foile „ardelenești“ din Basarabia), cite unele sînt frumoase, mai multe încă expresive. Aflăm articolul plin de lucruri noi sau puțin cunoscute (petiția către Țar a românilor de sub oblăduirea lui Meletie Sirigul în părțile Brăilei, Ismailului, Chiliei și Cetății Albe, 1644; arhierul de la Mohilău la 1871 care-și zice frate cu Ghica-Vodă decapitatul) al d-lui Justin Frățiman despre românii de peste Nistru, cu privire la care am dat un întreg studiu, uitat, la Iași, din care mai de curînd s-a dat și o traducere franceză. Teodor Jireghie scrie în februarie 1918: *Mai bine cu frații noștri pietre de moară pe spinare să purtăm decît cu străinii vin să bem*. Obiecte de cult românesc în Rusia le semnaleză tot d. Frățiman (la Alexandru Nevșchi patrahirul, reproduc de mai multe ori și la noi, cu chipul lui Alexandru-cel-Bun și al Doamnei Marina; la Pecersca din Pscov un felon de la 1657, la Pecersca din Chiev chipul lui Ieremia Movilă, în gubernia Voliniei, undeva, icoane de-ale noastre care ar fi din «secolul al XV-lea», afară de materiale de bibliotecă la Ermitaj și în biblioteca Academiei spirituale din Chiev) Opera învățătorilor regăteni (Țoni, Apostolescu, Ștefănescu) în satele Basarabiei). Note de d. Bogos despre filologii ruși care s-au ocupat de români, p. 286 și urm. Note despre scriitorul Ioan Doncev († 1885), de la bătrîna lui soție, de d. Ștefan Ciobanu. Iată și învățătorul fălciian Dăscălescu care încă din 1907 ducea peste Prut Albina, precum și un *abecedar și o Antologie*. Foarte frumoasă scriță, iscălită Sana-Vana. (N. Iorga.)

[2]. Este adevărat că, pînă la apariția cărții în anul 1926, istoriografia română nu cunoaște prea multe lucrări despre istoricul relațiilor ruso-române, dar Onisifor Chibu a avut posibilitatea să consulte, în afara articolelor lui Silvia Dragomir, studiul comprehensibil al lui de N. Iorga publicat la Iași, în anul 1917: *Histoire des relations ruso-roumaines*, despre apariția căruia, totuși, Onisifor Ghibu avea cunoștință. În schimb, asemenea aprecieri despre specificul viziunii românești asupra imperiului țarist din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea în special, ne îndreptățesc să afirmăm că Onisifor Ghibu nu l-a citit pe N. Iorga care reușise să demonstreze științific că natura acestor raporturi a fost cu totul alta. S-a folosit numai de articolele lui Silviu Dragomir care se refereau strict la raporturile românilor neuniți din Transilvania cu Moscova legături totuși deformate de „acel curent sirbo-slavor; aflat la originea renașterii sîrbe de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Dar, chiar în această situație, Onisifor Ghibu contravine concluziilor lui Silvia Dragomir, atunci cînd consideră specificul transilvănean ca fiind valabil pentru toate Provinciile românești, ca și atunci cînd afirmă că *Împăratul pravoslavnic exercita asupra*

sufletului nostru popular o influență mai mare... decât Roma originii noastre. Referitor la acest moment de la sfârșitul secolului al XVII-lea, N. Iorga, perfect documentat, afirma în lucrarea menționată: *Nici o tradiție nu lega Moldova și cu atât mai puțin Valahia de marea Rusie de Est. A fost deci nevoie ca îndemnul să vină din altă parte, de la cineva care, detestând suzeranitatea otomană, ar fi avut aceeași repulsie și față de germanii propovăduitorii ai catolicismului. [...] Nu greșim atribuindu-i acest rol lui Gheorghe Brancovici.*

[3]. Cel puțin din două motive este aproape imposibil să credem că Veniamin Costache a tipărit această carte, numele său fiind trecut în foaia de titlu al cărți în virtutea faptului că era mitropolitul țării, iar ocupantul rus, ce se afla în spatele acestei ediții, dorea să lase impresia că prezența sa în Moldova este privită cu bunăvoință de părintele spiritual al moldovenilor:

a) în anul 1807, mitropolitul Veniamin Costache s-a refugiat mai întâi la mănăstirea Slatina, apoi la mănăstirea Neamț, pentru ca în februarie 1808 chiar să demisioneze din această funcție: *După multe dovezi de neîncredere și dușmănie din partea autorităților rusești, Veniamin se retrase la mănăstirea Neamț și, în februarie 1808, el demisionează arătând că are nevoie să petreacă la munte „pentru mîntuirea sufletului și din pricina slăbiciunii sănătății“.* (N. Iorga, *Istoria bisericii românești, 1932, vol. II, p. 213*);

b) Doi erudiți traducători, Gherantie și Grigorie, l-au numit pe Veniamin Costache *ctitor al limbii noastre, toți pretutindeni propovăduindu-te* (Bibliografia românească veche, vol. II, p. 483 – Ioan Damaschin, *Descoperire a pravoslavniciei credinșe*, Iași, 1806). În același timp, lucrarea la care se referă Onisifor Ghibu, apărută în 1809, la Iași, reprezintă a treia ediție a acestor rugăciuni și apariția ei a fost determinată de numeroasele greșeli conținute de celelalte două apărute în anii precedenți 1789 și 1806, erori grave care au impus retragerea cărților: „din neștiința temeiului limbii românești și slovenești au tipărit acele filăzi, cu prea multe și mari greșeli, încît nu numai cuvintele, ci și noima cu totul în multe locuri este greșită și schimbată... Drept aceea păstorește poruncim, ca acelea mai înainte tipărite filăzi și împărțite pe la biserici să se trimeată la Mitropolie, și în locul acelora să se metahirisească această filadă“. (B.R.V., vol. III, p. 4). În concluzie, este exclus să credem că Veniamin Costache a putut să editeze o carte cu atât de grosolanle greșeli de limba română. Deci, acele ediții din anii de ocupație rusească (1789 și 1807) nu sînt altceva decît cărți lucrute în mare grabă e un ocupant ce avea nevoie să-și atragă simpatia și credibilitatea provinciei Moldova „folosindu-se în sistemul său propagandistic de cea mai eficientă instituție din acea perioadă.

[4] Paisie Velicicovschi a murit la 15 noiembrie 1794 pe cînd era stareț al mînăstiri Neamț. Spiritul său gospodăresc s-a putut observa și aici unde a refăcut biserica mînăstirii, a zidit bolniță și chilii noi cu două rînduri, dar nu el a înființat tipografia de la Neamț care a început a lucra în anul 1807, atunci cînd aici s-a retras, un ucenic al lui Paisie, mitropolitul Veniamin Costache ce fusese urmat în refugiul său de cîțiva tipografi de la Mitropolia din Iași.

[5]. În perioada fanarioată, în Moldova, la tipografiile din Iași, Rădăuți și Neamț, au apărut aproximativ 89 de tipărituri, dintre care aproximativ 20 de lucrări sînt editate în timpul ocupațiilor rusești fiind dedicate țarilor, fapt impus prin voința ocupantului rus. Raportul între cărțile dedicate și nededicate țarilor ruși, ca și apariția acestor formule de închinare către conducătorii împărăției răsăritene numai atunci cînd în țară se aflau trupe rusești de ocupație, demonstrează clar că nu exista în sînul poporului român un curent filorus precum îl prezintă Onisifor Ghibu; un asemenea curent a fost creat de ruși.

[6]. Legea secularizării averii mînăstirilor închinată a fost adoptată la 13 decembrie 1863, prin care proprietățile Locurilor Sfînte treceau în administrarea Statului român. A fost un act cu consecințe benefice pentru România, ca și măsurile adoptate în anul 1862 de Alexandru Odobescu, în calitate de ministru al cultelor, prin care se scotea limba greacă din biserici și mînăstirile conduse de preoți străini și se interzicea moartea din țară a obiectelor de artă ce se păstrau în mînăstirile ocupate de greci. De aceea, credeam că Onisifor Ghibu s-a referit la alte măsuri adoptate de către Adunarea Obștească prin care într-adevăr s-au adus prejudecii bisericii române și ne referim, în primul rînd, la alegerea episcopilor de către Adunarea Obștească, fapt cu urmări extrem de dureroase pentru că a permis imixtiunea clientelei de partid în viața organizatorică a bisericii.

[7] *Basarabia*, gazetă socialistă, cu apariție bisăptămînală la Iași, între 28 septembrie-decembrie 1879. Redactori și colaboratori: Ioan, Gheorghe și Sofia Nădejde, dr. N. Russel, C. Dobrogeanu-Gherea, Theodor Speranția. Revista a protestat împotriva hotărîrilor Congresului de la Berlin (1878), socotind că a avut loc a doua Răpire a Basarabiei. Constantin Titel Petrescu în lucrarea sa, *Socialismul în România*, p. 56, consemnează mai multe amănunte: „De ce s-a ales titlul gazetei, cu o rezonanță irelevantă; *Besarabia*? Se pare, din motive tactice: pentru a beneficia de îngăduința autorităților, care puteam privi cu simpatie un ziar cu titlul ce putea fi și un steag naționalist. Gazeta *Besarabia* afișa însă tendințe mai mult anarhista-bacuniste. *Besarabia* e primul ziar socialist. [...] Articolele nu erau semnate. Singură, Sofia Nădejde, semnează cîteva articole. În total au apărut 15 numere. [...] Intervenția

Consulatul rus din Iași determină guvernul să-i interzică apariția. Prefectul Leon Negruzzi, din ordinul guvernului, pune în vedere dr. Russel și fraților Ion și Gh. Nădejde să înceteze apariția gazetei, pentru a evita o reprimare. În gazeta „Ștafeta” ce apărea la Iași, găsim anunțul redacției *Basarabia: ziarul și suspendă apariția din cauze cu totul independente*. Oficiul guvernului liberal, editat în lb franceză, L'Independance Roumaine, din 15 decembrie 1879, anunță, de asemenea, încetarea apariției primei gazete socialiste“.

[8] *Mesagerul Basarabiei*, publicație politică, efemeră, apare la Chișinău în ianuarie 1884 sub redacția lui Riabci și era editată de Drumașcu. Nu există nici un exemplar la Biblioteca Academiei Române.

[9] *Lucefărul*, revistă de cultură, literatură și artă, ilustrată, apare bilunar la Budapesta, între 18 iunie/1 iulie 1902 – septembrie 1906, din inițiativa *tinerilor universitari români din Budapesta*, reuniți în Societatea literară *Petru Maior*. Din Comitetul de conducere fac parte: Al. Ciura, Aurel P. Bănuțiu, Octavian Goga, I. Lupaș, Dionisie Stoica, I. Lapedatu, Sebastian Stanca. Din anul 1905, conducerea este îndeplinită de: Al. Ciura, Octavian Goga și Octavian C. Tăslăuanu. În perioada cuprinsă între 15 octombrie 1906 – 15 august 1914, redacția și sediul revistei se mută la Sibiu.

[10] *Lumina*, „revistă populară a românilor din dreapta Dunării”, editată de Corpul didactic și bisericesc român din Imperiul Otoman, apare lunar la Bitolia (Monastir), din ianuarie 1903 – iunie/august 1908, sub direcția lui D. Cosmulei, căruia îi succede C. I. Cosmescu. Au colaborat George Murnu, Theodor Capidan, ș.a.

[11] *Junimea literară*, „revista literară, științifică”, apare lunar la Cernăuți în perioada ianuarie-septembrie 1904, după care se mută la Suceava în timpul octombrie 1904 – mai 1914, având ca redactor responsabil și editor pe Iancu I. Nistor și G. Tofan. Au colaborat N. Iorga, V. Pârvan, Șt. O. Iosif, Ion Minulescu, ș.a.

[12] În anul 1908, Onisifor Ghibu a vizitat regiunile Alsacia și Lorena, în urma căreia și-a consemnat impresiile și experiențele cunoscute în lucrare: *O călătorie în Alsacia – Corena. Fara și școlile ei*, București, 1909.

[13] *Basarabia*, gazetă național-democratică, apare la Chișinău, bisăptăminal, între 24 mai 1906 – 11 martie 1907, sub redacția ui Gh. E. Gavrilă. Au colaborat: I. Codreanu, Pintilie Culboreanu (pseudonimul lui Pantelimon Halippa), I. Gîndu, Al. Mateevici, ș.a.

[14] Dumitru Constantin Moruzzi a publicat în România următoarele lucrări cu teme basarabene: *Rușii și românii*, cu o prefață de N. Iorga, București, 1906; *Înstrăinașii*, Studii sociale în formă de roman, București, f.a.; *Pribegi în țară răpită*. Roman social basarabean, Iași, 1912.

[15] După anul 1820 în urma vizitei țarului Alexandru I în Basarabia, s-a înființat o serie de școli cu predarea lecțiilor în „limba moldovenească”, școli organizate după sistemul pedagogului englez John Lancaster (1778–1838) care dezvoltase metoda de instrucție populară inițiată în India de preotul englez Andrew, Bell (1753–1832). Metoda lancasteriană se baza pe sistemul de învățare a lecțiilor prin repetarea acestora de către un număr mare de elevi supravegheați de „monitori” aleși din rândul școlărilor mai mari și mai silitorii. Pentru specializarea unor învățători în această metodă de învățare, mitropolitul Chișinăului, Gavriil Bănulescu a trimis la Petersburg trei „studenți” ai seminarului: Iacov Hîncu, Laurențiu Cunițchi și Teodor Bobeică, primul dintre ei obținând titlul de „magistru al metodei de învățatură reciprocă”. Tot în anul 1820, Ștefan Margellă, pe atunci funcționar la ministerul de externe de la Sankt Petersburg, a fost însărcinat cu pregătirea materialelor și cărților didactice necesare noilor școli basarabene.

[16] *Luminătorul*, „jurnal bisericesc”, apare bilunar la Chișinău, în perioada ianuarie 1908 – octombrie/decembrie 1918, sub redacția arhimandridului Athanasie Gurie și a protoiereului C. Popovici și reprezintă o ediție paralelă a publicației rusești Kișinevskija Eparhialnyia Vedomosti (1 iulie 1867–28 mai/4 iunie 1917) unde sporadic, în anii 1867–1868, apar și coloane cu text român cunoscut în presa românească a timpului sub titlul *Dinariul bisericesc*.

[17] *Candela*, revista bisericescă și literară, apare lunar la Cernăuți, între 1 iulie 1882–1914, sub redacția armătorilor: dr. V. Mitrofanovici, isidor Vorobchievici, Artemiu Berariu, dr. Emilian Voitschi, Al. Mănăstyrski și era editată de Arcadie Ciupercovici.

[18] *Viața Basarabiei*, „gazeta moldovenilor din Basarabia culturală și neatârnată”, hebdomodar, apare la Chișinău sub redacția lui Alexis Nour, de la 22 aprilie 1906 – 25 mai 1907. Tot în calitate de editor și proprietar, Alexis Nour, scoate o ediție populară, între 22 aprilie 1906 – 13 mai 1907, cu titlul *Viața Basarabiei*, „gazeta moldovenilor din Basarabia”, care apare săptăminal ca supliment al gazetei politice cu același titlu.

[19] *Moldovanul*, gazetă națională-independentă, apare săptăminal la Chișinău, de la 14 ianuarie 1907 - 15 octombrie 1908, redactată de Gh. V. Madan.

[20] *Basarabia reinnoită*, gazeta politică și culturală, apare săptăminal la Iași și nu la Chișinău, între 6–27 martie 1907.

[21] *Făclia țării*, „gazetă politică și culturală“, apare într-un singur număr, în anul 1912, la Chișinău, avînd ca fondator, editor și secretar de redacție principal pe C.S. Costinoviici, pe I.S. Teodoru secretar de redacție și redactori pe: S. Dănilă, Gh. Teodoru, Nadejda Teodorov.

[22] Pentru că relațiile dintre Constantin Stere și Onisifor Ghibu nu au fost dintre cele mai cordiale, generînd inevitabil anumite resentimente, și pentru o mai bună înțelegere a contextului epocii reproducem integral articolul intitulat *Blăstemul Basarabiei* semnat de Constantin Stere:

BLĂSTEMUL BASARABIEI

Din momentul în care Ucraina, a fost recunoscută independentă, s-a rupt de fapt și orice legătură dintre Rusia și Basarabia, pentru că, aceasta a rămas cu totul răzlețită. Moldova, de peste Prut a ajuns astfel... «independentă fără voie»... Dacă mai trebuie încă o dovadă de absurditatea politicii d-lor I. Brătianu și Take Ionescu, ea a fost dată în deplină măsură de acest rezultat neașteptat al războiului.

Iată o provincie băstinașă românească, care veacuri îndelungate a trăit o viață comună cu restul țării, ca o parte integrantă din Moldova. Ea a fost anexată către Rusia, printr-un cinic abuz de putere, printr-un act de strigătoare nedreptate, – fără să fi fost cucerită de la Moldova, care nu era în război cu Rusia, ci, chipurile, «emancipată» din vasalitate. Și, deși un ucuz imperial i-a făgăduit solemn respectul caracterului ei național, «sub oblăduirea legilor moldovenești», ea a fost transformată într-o simplă gubernie rusească, în care o carte românească nu putea pătrunde, și chiar fiecare vorbă românească constituia o crimă de Stat.

Crima a fost repetată în 1879, față de cele trei județe de Sud, care ne-au fost pentru a doua oară răpite, în urma unui război victorios *în alianță* cu răpitorul.

Mihail Kogălniceanu și Ion Brătianu au afirmat solemn la Congresul din Berlin drepturile neperitoare ale României asupra Basarabiei, respingînd orice tîrg, orice idee de compensație, pentru ca să rezerve viitorului intact dreptul nostru de revendicare.

Peste treizeci și cinci de ani numai, izbucnește un război european, care pune la ordinea zilei toate problemele nerezolvate, ale trecutului.

Pe urma acestui război, Imperiul Țarilor cade, sfărîmat în bucăți. Basarabia nu mai e măcar în hotar cu Rusia, – între ea și Moscova ridicîndu-se un mare Stat ucrainean.

Astfel Basarabia capătă puțința de a-și hotărî ea singură soarta. Ea se organizează într-o țară liberă, sub cîrmuirea unui «Sfat al țării», ca să se apere împotriva veleităților de cotropire din partea Ucrainei.

Președintele «Sfatului Țării», în ședința inaugurală, a motivat expres astfel necesitatea acestei organizații:

«Ideea de a organiza *Sfatul Țării* s-a născut încă în iulie 1917, în momentul în care Rada Centrală a Ucrainei a început să-și manifeste veleitățile asupra Basarabiei. *Sfatul Țării* era menit să reziste încercărilor de a-și supune Basarabia»... (*Naș Vieck*, din 10 decembrie 1917).

Caracterul național al instituției rezultă din numele ei «moldovenesc» și din faptul că președintele ei și unul din cei doi vice președinți sînt «moldoveni», de asemeni «moldoveni» sînt secretarul și unul din ajutoarele sale. Pe baza respectului pentru minorități, celelalte naționalități nu sînt reprezentate decît prin un vice-președinte (ucrainian) și prin cîte un ajutor de secretar (un evreu, un bulgar și un rus).

Așadar, o țară românească, prin Istoria ei și prin populația ei, își dă și o organizație «moldovenească» și este liberă să-și hotărască destinele politice. Nimic nu ar mai putea-o împiedica să-și regăsească străvechile legături. Rusia învinsă se dezagregază; guvernul din Petrograd el însuși recunoaște dreptul fiecărei naționalități de a dispune de sine, – iar asupra Basarabiei nu poate avea pretenții, chiar din faptul că nu poate veni în contact direct cu ea și, pe de altă parte, Petrogradul fiind în luptă cu Ucraina, nu poate favoriza nici pretențiile acesteia asupra Basarabiei.

Aceasta este situația creată de războiul european în Orient, prin înfrîngerea Rusiei.

Ce hotărăște însă, în ceasul acesta de cumpănă, Basarabia, ajunsă stăpînă pe destinele sale? Și ce face România, care a pornit un război «pentru întregire națională»?

Basarabia?

Iată ce spune președintele «Sfatului Țării», *moldoveanul* I. C. Inculeț:

«Separatism în Basarabia nu există, *mai cu seamă separatism înspre România*. Aici nu-și îndreaptă privirile peste Prut decît o *mină de oameni*. Căile Basarabiei se confundă cu căile Rusiei, *pentru că Rusia e o țară mult mai liberă decît România*. Tot astfel vede lucrurile și țărănimea (*moldovenească!*) din Basarabia».

Și mai departe:

«Există o primejdie din partea României, dar nădăjduim că Sfatul țării va reuși să apere libertatea Basarabiei «împotriva tentativelor din partea României!»... (ibidem).

O! Când ne aducem aminte de saturnaliile «idealului național», care trebuiau să ne arunce în brațele Țarului, putem să admirăm tăria sentimentului național la acea «mină de oameni», care încă «își îndreaptă privirile peste Prut», în ciuda tuturor ocărilor și înjosirilor ce le veneau de acolo...

Dar, în sfârșit, ce face România, acum, când se pare că ar fi de ajuns să-și întindă mina, pentru ca țara să fie reîntregită cu acest pământ băstinaș românesc?

Războiul de «întregire» însă a pus-o într-o situație atât de tragică, încât ea nu poate îndrăzni măcar să facă acest gest!

Nu poate îndrăzni, – fiindcă este în luptă cu biruitoarii, care au determinat acest rezultat al războiului; nu poate îndrăzni, – fiindcă s-au învățat și cu Sovietul comisarilor națiunii din Petrograd, care se crede chemat să aperse împotriva «reacționarilor» din Iași pe orice român, «fie el țăran, muncitor sau soldat»; nu poate îndrăzni, fiindcă și-a instrăinat și sufletul «moldovenilor» din Basarabia, pe care îi vînduse călăilor țariști; nu poate îndrăzni, în sfârșit, – fiindcă s-ar supăra Ucraina și cazacii lui Kaledin, care au căpătat și ei gust pentru Basarabia – (proiectul «Federației Mării Negre», ca să... întregească» «Uniunea cazacilor și a popoarelor libere din stepe și munți!» – Ucraina și Kaledin, fiind ultima lor nădejde.

Și de altfel Basarabia nici nu poate rămîne răzlețită. Prin forța lucrurilor nu numai nu poate îndrăzni guvernul din Iași să rîvnească la Basarabia, dar armata românească va fi desigur blăstămată să-și verse sîngele, pentru că Basarabia, «independentă fără voce», să intre cu de-a sila în federația ucraineană sau căzăcească... Ne-am vîndut «idealul național» țarului Nicolae, acum îl vindem lui Kaledin...

Și cînd acest rezultat l-a adus «războiul de întregire», «războiul pentru România mare»...

Cumplită răsplată!...

Din generație în generație, cîtă vreme va mai fi un suflet românesc pe pămînt, și cîtă vreme în secole un alt prilej mai fericit nu va mai avea neamul acesta, noi, ceștia, «frunțașii» și «conducătorii» din ceasul de hătărîre va trebui să ne purtăm blăstămul!...

[23] În epoca anilor 1917–1918; Onisifer Ghibu nu l-a acuzat public pe C. Stere și, în consecință, nu există o replică steristă. Acuzațiile aduse de o. Ghibu lui C. Stere au loc tîrziu, odată cu apariția acestei cărți în anul 1926, adică într-o perioadă în care toată lumea își făcuse o preocupare din atacarea lui Stere, acuzat de grelele păcate germanofile. La foarte multe acuze aduse C. Stere a răspuns, dar lui O. Ghibu nu i-a dat replică. Din același motiv al cunoașterii mai bine a contextului epocii, reproducem integral articolul *La Chișinău* semnat de Stere:

. LA CHIȘINĂU!...

Crunt își bate joc Istoria de micile combinații și fantezii omenești.

Nu știu dacă trebuie să rîdem sau să plîngem față de vestea, transmisă prin Stockholm despre noua întorsătură în luptele dintre maximaliști și armata română.

Reproduc telegrama în întregime:

„După știri din Odesa, trupele românești au ocupat „gara Ungheni de la granița rusă, au dezarmat garnizoana și au arestat Sovieturile locale. Se zice că trupele românești ar fi ocupat de asemenea Chișinăul, unde ar fi în curs o luptă crîncenă. Orașul ar fi bombardat de artilerie. Pierderile ar fi însemnate, din ambele părți“.

Deși textul acesta este redactat în stil ipotetic, dar e foarte cu puțință ca luptele dintre armatele „aliat“ să fi dus la acest rezultat.

Să presupunem, că faptul se va confirma. E așa de frumos: Chișinăul, capitala Basarabiei, ocupat de trupele românești!...

Să fie într-un ceas bun!

Dar...

România să se alieze cu Țarul, care a desființat ultimele vestigii de legătură a Basarabiei cu Moldova, – abrogînd vechea legiuire moldovenească, – și să pornească un război împotriva Puterilor Centrale, să risipească altea vieți în zadar, să îngrămădească altea ruine, să vadă peste două treimi din țară ocupată de inamici și restul devastat de aliați, pentru ca, în sfârșit, la adăpostul armistițiului încheiat, guvernul din Iași să găsească direcția justă pentru acțiunea militară a României...

Ce fantasmagorie!

Astfel Isoria se răzună.

Ce dovadă mai bună poate fi de dreptatea noastră, cînd susținem că, în momentul istoric actual, altă direcție pentru acțiunea României nu e cu putință?

Și cum apar astăzi marii și micii noștri bărbați de stat, autorii alianței nenaturale care ne-a aruncat în fundul prăpastiei?

În situația concretă însă, acțiunea pornită acum în direcția cea adevărată, pentru a avea sorți de izbîndă, presupune mai întîi lichidarea războiului cu Puterile Centrale.

De la apariția *Luminei* am afirmat mereu această necesitate, ca singura mîntuire. Nu știu dacă acum nu e prea tîrziu, dar altă cale nu este și nu poate fi.

În adevăr, o simplă denunțare a armistițiului, în momentul cînd trupele noastre sînt ocupate la nord, poate acumula peste neamul nostru noi ruine și noi dezastre.

Dar poate fi guvernul din Iași chemat pentru această lichidare și mai cu seamă, pentru adevărata problemă națională, pe care ne-ar pune-o posibilitatea acțiunii în Basarabia?

Pun această întrebare fiindcă, de fapt, armata românească a trecut Prutul și s-a îndreptat spre Chișinău, nu pentru realizarea revendicărilor naționale românești, ci numai ca un factor al războiului civil din Rusia. Ocuparea Chișinăului apare ca un simplu incident al luptelor contra-revoluționare, în combinație cu generalul rus Scerbacev și cu o parte din trupele ucrainene.

Pe acest teren s-a născut conflictul dintre maximaliști [bolșevici-n. ed.] și guvernul din Iași, și în acest cadru a fost cu putință mersul trupelor anti-maximaliste, dintre care face parte și armata română, asupra Chișinăului...

O corespondență din Odesa, pe care o găsim în numărul din 4 ianuarie a.c. al ziarului rus «Naș-Viek», ne lămurește atmosfera de pe „frontul românesc”, care a determinat întreaga acțiune.

Traducem aici pasajele esențiale, atrăgînd atenția că jurnalul din Petrograd e anti-maximalist și, în genere, manifestă simpatii pentru români:

„Mare emoție a provocat în cercurile ucrainene congresul frontului român, care a avut loc la Odesa, în ziua 23 decembrie (bineînțeles, este vorba numai de soldații ruși de pe acest front). Atmosfera congresului a fost pronunțat anarhică...”

Majoritatea delegaților din tranșee cere un singur lucru: convocarea Adunării Constituante, pentru încheierea imediată a păcii. În genere, asupra întregului Congres planează lozinca: pacea cu orice preț. Congresul a trimis pe frontul român o comisie spre a goni Comitetul național și spre a aresta pe generalul Scerbacev... Congresul a discutat și chestiunea acțiunii împotriva României, pentru persecuția, de conivență cu ucrainenii, a maximaliștilor, care sînt arestați și dezarmați. Se propuneau diferite proiecte, unul mai îndrăzneț decît altul. Unii insistau să fie trimisă împotriva României flota de Dunăre, alții insistau să fie arestat întregul minister Brătianu și transportat în Rusia, iar în Moldova să fie provocată revoluția. Cei de-al treilea cereau ca Sovietul comisarilor națiunii din Petrograd, să rupă relațiile diplomatice cu România. Deocamdată a fost hotărîtă trimiterea în Moldova a unei comisii de anchetă“...

Rezultatele sînt cunoscute:

Ultimul din Petrograd, arestarea membrilor Legației române și apoi „expulzarea” d-lui Diamandy, în sfîrșit începerea de fapt a ostilităților.

În urmă situația s-a agravat și prin izbucnirea unei revoluții maximaliste chiar în Ucraina, care pînă acuma are oarecare succese.

Așadar campania românească din Basarabia nu are, în fond, caracterul unei acțiuni de Stat, ci se înfățișează ca o participare a trupelor române la luptele dintre diferitele partide revoluționare din Rusia.

Oricare ar fi rezultatul acestei participări, din punctul de vedere rusesc, ea nu poate duce din punctul de vedere național românesc, decît la un nou dezastru.

Biruința maximaliștilor n-ar fi o mare catastrofă, prin represiunea pe care ar putea-o exercita, decît biruința adversarilor lor: la Brest Litovsk, delegații ucraineni s-au arătat doar și mai concilianți decît d. Trotzki, și Ucraina, în momentul de față, e mai primejdioasă pentru Basarabia, pe care o desparte de restul Rusiei.

Conjunctura tulburărilor din Rusia nu poate fi prielnică pentru aspirațiile românești, decît cu condiția ca, înainte de încheierea păcii definitive cu Rusia, România să-și fi asigurat sprijinul Puterilor Centrale.

Această asigurare, guvernul din Iași nu ne-o poate da.

Și dacă, *la vreme*, nu se vor găsi alții, care să întărească drapelul românesc pe zidurile Chișinăului, întreg episodul nu va rămîne decît ca o dureroasă amintire a încă unei posibilități pierdute...

31 ianuarie 1918.

Numărul bulgarilor din Basarabia

O parte din bulgarii basarabeni a venit și s-a așezat în Basarabia în diferite timpuri, după ocuparea acestei provincii de către ruși; iar o altă parte a început să vină încă prin sec. al XVII-lea, în urma armatelor rusești, pentru ca, după terminarea războaielor, să rămâie pe loc.

Azi, bulgarii din Basarabia populează partea de sud a acestei provincii, cunoscută sub numele de *Onglum* (unghi), iar de când a fost ocupată de tătari (1560), s-a numit Bugeac, ceea ce înseamnă același lucru. Se numește așa, deoarece cuprinde o porțiune de teren între Prut și Dunăre, ce are forma unui unghi. Hotarele acestui teritoriu sînt următoarele: la vest – râul Prut, la sud – fluviul Dunărea (despărțindu-l de Dobrogea), la sud-est – Marea Neagră, la est – fluviul Nistru, la nord – „Valul lui Traian de Sus“, cu orașul Leova, pe Prut, pînă la confluența râului Botna cu Nistrul, la sud de orașul Tighina¹. În această porțiune de pămînt, care pînă la 1812 a format Basarabia propriu zisă, s-au oprit în sec. al VII-lea bulgarii lui *Asparuh*. Aceștia însă n-au stat în Bugeac decît vreo 10 ani, așa încît bulgarii de azi nu sînt urmașii lui *Asparuh*, ci au o origină mult mai nouă.

Precum am amintit, înainte de a veni bulgarii, în Bugeac trăiau, încă de prin sec. al XVI-lea, tătarii, aduși aci de turci, după formarea raiiei de Cetatea-Albă; iar înaintea acestora trăiau în mase mari moldovenii. Astfel, la 1541, Petru Rareș scria regelui polon să-l ajute cu ceva bani pentru a putea „răscumpăra pe creștini de la acei păgîni de turci“ (*libri legationum* din Arhiva generală din Varșovia, Nr. 10, fol. 123 – 125). Aici este vorba de regiunea cetății-Albe și a Bugeacului, transformată de turci în raia la 1540, sub Lăcustă.

Emigrația bulgarilor în Basarabia mai intensiv a început pe la jumătatea veacului al XVIII-lea (1752), ceea ce corespunde cu alungarea tătarilor și s-a intensificat apoi după anul 1812². A. Scalcovski spune că, între 1769 și 1791, au trecut în Basarabia vreo 2 000 suflete, care s-au așezat în „cetățile Ismail, Chilia, Tighina și Cetatea Albă (unde au rămas un timp garnizoanele rusești), apoi în orașele Chișinău și Reși, pe pămînturile boierilor moldoveni și, în sfîrșit, împreună cu tătarii nohai, în cîștele și coloniile lor din Bugeac, adică în Basarabia propriu zisă“³. Afară de asta, mulți bulgari s-au așezat în Basarabia pe vremea războiului ruso-turc, din 1806 – 1812; dar mulți dintre ei, din cauza neînțelegerilor agrare, deseori se întorceau în turcia, de unde veniseră. Astfel, între anii 1828 – 1829 și chiar mai tîrziu, pînă la 1834, emigrații bulgari din Turcia au năvălit în Sudul Basarabiei, însă nu mult după asta o parte dintre ei s-a întors înapoi în bulgaria. În timpul războiului Crimeii au trecut în Rusia vreo 900 familii de bulgari, dar, după încheierea păcii, majoritatea s-au întors în Turcia⁴.

Prin urmare, în cursul luptelor ruso-turce din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, adică de la 1769 – 1774 și sfîrșind cu 1853 – 1856, bulgarii au urmat armatele

rusești, emigrând cu miile din Dobrogea, Bulgaria, Macedonia și chiar din Asia-Mică. O parte dintre ei a plecat în Siberia și în Austro-Ungaria, iar o altă parte s-a oprit în România, măbind populația orașelor Craiova, Pitești, București, Giurgiu, Brăila, Galați, Buzău și a format sate și colonii cu Alexandria, Bereasca-Ploiești etc., dar care, cu timpul, s-au românizat. Cea mai mare parte dintre emigrații bulgari s-a stabilit însă în Rusia de sud și anume în guberniile: Cernihov, Herson, Taurida (Crimeea) și, mai ales, în Basarabia moldovenească, grupându-se în jurul orașelor Tighina, Chișinău, Leova și în Bugeac.

Emigranții bulgari ocupau orașe și sate părăsite de tătari sau formau colonii noi.

Dezvoltarea și înmulțirea acestor colonii se datorește stăruințelor guvernelor rusești, care au purtat deosebită grijă tuturor coloniștilor străini așezați în Basarabia, dar, în special, celor de origine slavă.

O bună parte dintre bulgarii ajunși în Basarabia pînă la 1812, veniți în urma armatelor rusești, după ce tratatele curmau pentru un timp războiul, erau siliți să se întoarcă de unde au venit sau să urmeze mai departe, în Rusia, aceste armate. Așa se explică că numărul lor, pînă la răpirea provinciei moldovenești de către ruși era mic și foarte schimbător. În anul 1812, pentru întreaga Basarabie, găsim 2800 familii de bulgari și găgăuți⁵. Dar și după această dată, pînă la 1820, acești bulgari au dus o viață nestabilă⁶ și numărul lor varia de la an la an. De exemplu, peste 5 ani, o statistică din 1817, găsește numai 482 familii de bulgari și găgăuți sau 0,5% din totalul populației⁷, ceea ce ar însemna că peste 2 000 familii au plecat din Basarabia; dar, în același timp, ne mai arată cît de departe de adevăr era în acea vreme o statistică, făcută chiar cu cele mai bune intenții din partea stăpînitorilor⁸. Pînă la o măsură, acest lucru nu ne surprinde, fiindcă este de toți cunoscut jaful și pîrjolul administrației rusești în primii ani după ocuparea Basarabiei. Din această cauză nu numai bulgarii, care erau străini de acest pămînt și nu-i legau nimic de el, ci și băștinașii moldoveni, îngroziiți, își părăseau avutul și plecau încotro îi duceau ochii⁹.

Dar bulgarii erau încurajați mereu de agenții ruși și fiindcă nici acasă la ei nu erau priviți mai bine de stăpînitorii lor turci, repede se întorceau și încă în număr mai mare. Statistica rusească din 1819 găsește în Basarabia 6 532 familii de bulgari și Găgăuți¹⁰, iar la 1822 erau 32.000 suflete.

Precum vedem, numărul bulgarilor din Basarabia se mărește vertiginos pe an ce merge, iar în situația coloniilor lor se îmbunătățește tot atît de repede, ajungînd să fie exemplu de gospodărie și de prosperare economică pentru ceilalți locuitori. Acest fapt nu se datorește hărniciei bulgarilor, ci libertăților și ajutoarelor speciale, pe care ei le-au căpătat de la guvernele rusești.

Soarta a rezervat acestor străini un mare noroc pe pămînt românesc. Astfel, în anul 1819, guvernul rusesc a numit un curator general peste coloniile bulgare din sudul Basarabiei în persoana generalului Ioan Inzov, care era de origine bulgară. La intervenția acestuia, Țarul Alexandru I a semnat un ucaz, la 29 decembrie 1819, prin care se punea baza organizației coloniilor bulgărești¹¹.

Acest ucaz se împarte în două părți, fiecare parte cuprinzînd cîte 16 articole, fiind semnat de ministrul contele Cociubei și purtînd ștampila Țarului. La fața locului a fost adus de un curier special – maiorul Malavinski. Acest hrisov „tzarska gramota“, cum îi spuneau bulgarii, pînă la războiul mondial se păstra în altarul bisericii „Schimbarea la față“ din Bolgrad, iar astăzi se află depus la Arhivele Statului. Cuprinde următoarele clauze:

- 1 Libertatea cultelor, asociațiilor și a profesiunilor;
- 2 Scutirea de impozite și a tot felul de prestațiuni pe timp de 7 ani;
- 3 Dispensa serviciului militar și a datoriilor civile, exceptînd libera voință;

4 Importarea fără vamă a efectelor de modă și a primelor necesități, trebuiroare coloniștilor la instalare;

5 Distribuirea gratuită a 60 de desetini de pământ pentru fiecare familie;

6 Libertatea de a cumpăra pământ, în afară de cel dat de guvern;

7 Folosința terenului statului în schimbul unei plăți anuale de 20 parale pe fiecare desetină;

8 Libertatea comerțului de băuturi spirtoase (vin și țuică), fără a plăti taxă;

9 Se acordă împrumuturi de bani pentru prima instalare. Aceste sume sînt rambursabile în timp de 10 ani, după expirarea celor 7 ani privilegiați;

10 După expirarea celor 7 ani privilegiați, locuitorii vor plăti cîte 70 de „groși valahi“ de familie, un impozit fonciar și alte taxe în folosul așezămintelor comunale;

11 Cele 60 de desetini de pământ, date gratuit, sînt considerate proprietate ereditară, fără drept de expropriere. Averea familiilor fără copii va trece în stăpînirea rudelor apropiate;

12 Frații și părinții își împart moștenirea numai cu permisiunea autorităților și avînd, în prealabil, consimțămîntul capului de familie.

Punctele de mai sus erau urmate de un regulament – lege, care a fost tradus în bulgărește și românește (sub titlul: Statutele coloniilor bulgare din Basarabia) și răspîndit populației. Dar, deși acest regulament – lege a fost tradus și în limba românească, el nu se referea ca aplicare și la populația moldovenească. Coloniștii români nu au fost împrumăriți și nu s-au bucurat de avantajile legii de mai sus.

Numai așa ne putem explica marea năvală de coloniști bulgari în Basarabia după promulgarea acestui regulament – lege. Pe măsură ce veneau noi coloniști, li se puneau la dispoziție pământ și intrau în prevederile hrisovului pomenit.

Pentru o mai ușoară administrare a coloniilor bulgare, în urma ucuzului din 29/XII – 1819, Bugeacul a fost împărțit, în patru districte și anume: *Ismail* cu centrul la Bolgrad, cuprins între lacul și pîrîul Ialpug, pînă la revărsarea rîului Lung, apoi cu rîul Lung în sus de satul Karaklia, pînă la rîul Cătlăbuh și pînă la revărsarea acestuia în lacul cu același nume. A avea 14 sate: Taraclia, Tatar-Copceac, Cubei, Satalic-Hagi, Kairaklia, Bolgrad (Tabacu), Caracurt, Cișmeaua Văruiță, Babel, Duluchioi, Tașbunar, Ciișia, Erdecburno și Kirilichitai; *Prut* cu centrul la Hagi-Abdula și care se întindea între Prut, Valul lui Traian de Jos, rîul și lacul Cahulului pînă la Dunăre și cuprindea următoarele 14 sate: Colibași, Brînză, Văleni, Slobozia, Boboiești sau Saraieni, Chișița, Vadul Boului, Chiurgiulești, Mîndrești, Anadolca, Frecăței, Mujorca, Cișmechioi și Vulcănești; *Buceagul* cu centrul la Ivanovca bulgărească (azi Ivăneștii Vechi), cuprins între revărsarea rîului Lung în Ialpug, apoi între izorul rîului Tașlic, satul Desghinge și rîul Cătlăbuh. Are 19 sate și anume: Traian, Valea Perjei, Cotchitai, Lunga, Haidar, Tomai, Baurici, Cazaicliu, Beș-Alma, Concaz și Cioc-Maidan, Chirsov, Beș-Ghioz, Comrat, Gioltai, Avdarma, Chiriet, Desghinge și Enchioi; *Cahul* cu centrul la Comrat, se întindea între lacurile Ialpugului și al Cahulului, rîul Cahul, Valea lui Traian de Jos și Dunăre. A avea 10 sate: Cartal, Satul Nou, Barta, Caragaci, Buceag-Necrasovți, Ietulia, Hagi-Abdul, Curci, Impuțita și Bolboca.

Unele din aceste sate, precum sînt Boboieștii, Vadul Boului, Mîndreștii, Bujoprca, Buceag-Necrasoviți, Satalic-Hagi, azi nu mai există. Amintim de asemeni că districtele Cahul și Prut s-au unit și au format unul singur: Cahul – Prut; de asemeni districtul Buceagului s-a împărțit în două: Buceagul de Sus și Buceagul de Jos¹².

Cele patru districte erau administrate de un prefect cu sediul la Bolgrad¹³, numit și plătit de guvern. Fiecare district, la rîndul său, avea un subprefect (starșina), ales și plătit de coloniști, asistat de patru consilieri. Afară de asta, fiecare colonie avea primarul ei cu patru consilieri. Subprefectul era ales pe timp de trei ani, iar primarul pe doi ani¹⁴.

Pe timpul cît a durat curatela generalului Inzov (1818 – 1845), coloniile bulgare au dus o viață înfloritoare. În fiecare colonie s-a ridicat cîte o școală, o biserică, o primărie, un han, un hambar comunal pentru cereale de rezervă, s-au făcut, apoi, poduri, fințini, mori, șosele, drumuri etc. Locuitorii erau obligați să-și construiască locuințele după un plan anumit.

Ca să dăm numai un exemplu de marele progres al acestor colonii în domeniul școlar, arătăm că în anul 1844 bulgarii aveau școli în următoarele sate și orașe: Bolgrad, Hagiabdu, Văleni, Cișmichioi, Caragaci, Brînză, Vulcănești, Frecăței, Anadolca, Slobozia, Satu-Nou, Cartal, Barta, Împuțita, Curciu, Etulia, Bolboca, Giurgiuiești, Colibași, Comrat, Desghinge, Cioc-Maidan, Avdarma, Ferapontievca, Chirsovo, Beșalma, Tomai, Djoltai, Chirieși-Lunga, Congaz, Baurga, Gaidari, Beșghioz, Tvardița, Cazaclia, Chiriutno, Ciadîr-Lunga, Valea Perjei, Taraclia, Tatar-Copceac, Caracurt, Cișmeaua-Văruiță, Babel, Tabachi, Tașbunar, Vaisal, Domuchioi, Cairaclia, Dermider, Erdecburna, Cichirlichitai, Ianichioi, Deljeler, Culevcea, Burgudji, Camciuc, Cotchitai, Sulioglo, Zadmaevca, Starăi Troiană, Hasan-Batîr, Devlet-Agaci, Glavan, Ciișia, Dimitrievca, Alexandrovca, Chiripicichi, Ivanovca, Cuporani, Iserila, Banovca, și Golița¹⁵. Evident că în aceste colonii, precum numele multora arată, trăiau și moldoveni, dar stăpînirea rusească a găsit de cuviință să deschidă și în aceste sate tot școli bulgărești.

Astfel, datorită specialei îngrijiri din partea guvernului rus, chiar în primul an al publicării ucuzului, coloniile bulgărești au început să meargă cu pas grăbit spre îmbunătățirea vieții spirituale și materiale. Țăranii moldoveni, găsiți acolo de bulgari, erau siliți de autoritățile rusești să emigreze, iar cei care persistau în a rămîne în locurile strămoșești erau considerați drept bulgari. În anul 1827 rușii au făcut un recensămînt amănunțit pentru populația din sudul Basarabiei, unde au găsit 25.679 bulgari și găgăuți¹⁶, împărțiți fiind în următoarele colonii (socotite numai cu bulgari):

JUD. ISMAIL¹⁷

Bolgrad (1819), Babel (1808), Dolechiu (1822), Edec Burnu, Cairaclia (1821), Caracurt, Tașbunar (1813), Cișmeaua Văruiță (1788), Banova (1821), Enichioi (1810), Noua Pocrovcă, Troianul – Vechi (1817), Sacherlic – Chitai (1815), Barta (1814), Etulia (1816), Caragacii – Vechi (1820), Cartal, Curci (1810), Satu Nou (1813), Hagi-Abdula, Anadol, Giurgiuiești, Cnasta, Frecăței, Cișmele (1822), Bujorca, Chiatul (1825), Chioseli – Mari (1825), Cocealiia (1827), Cozdangalia (1827), Tabachi (1822), Tartăul (1813), Eschipolos (1822), Vaisal (1826). Noul Caragaci (1823), Tuzla (1787), Tucicov (1810).

JUD. CETATEA-ALBĂ

Ciișia (1812), Cot – Chitai (1817), Dimitreuca (1821), Zadnaievca (1821)¹⁸, Ivăneștii Vechi (1821), Satalic Hagi, Hasan Batîr (1824), Pandaclia (1822), Iserilia (1790), Taraclia (1822), Troianul Nou (1820).

JUD. TIGHINA

Bășcălia, (Tatar) Copceac (1812), Avdorma, Beșghioz, Haidar (1827), Desghinge (1827), Djaltoi, Cazaiavlia (1825), Comrat, Chirsova, Tomai (1813), Chiriet – Lunga, Ciadîr – Lunga, Cioc – Maidan, Bulboaca (1815), – Valea – Perjei, Corten (1821).

JUD. CAHUL

Cubei (1816), Taraclia (1822), Baurici, Beșalma, Vulcănești (1822), Congaz (1808), Brînza, Văleni, Colibași, Eniochioi (1810), Copcui (1723), Slobozia Mare (1821).

Dar în multe din aceste colonii, bulgarii erau amestecați cu moldoveni sau cu alte neamuri. Astfel avem: Dolechiu (și moldoveni)¹⁹, Cairaclia (și ruteni), Caracurt (Albaneji), Avdorma (și moldoveni), Caza(ia)clia (și moldoveni), Comrat (și moldoveni), Cioc – Maidan (moldoveni), Ivăneștii – Vechi (și moldoveni), Cotchiai (și moldoveni), Satalîc-Hagi (și Ruteni), Slobozia-Mare (și moldoveni), Cișmele (și moldoveni), Babel (moldoveni), Edec-Burno (moldoveni), Bășcălia (moldoveni), Valea Pierjei (moldoveni), Hasan-Batîr (moldoveni), Barta (moldoveni), Cartal (moldoveni), Satul-Nou (moldoveni), Hagi-Abdula (moldoveni), Anadol (moldoveni), Brînza (moldoveni), Văleni (moldoveni), Giurgiulești (moldoveni), Colibași (moldoveni), Chioselia-Mare (și moldoveni), Cocialfia (moldoveni), Cotchitai (și moldoveni), Cozdangalia (moldoveni), Curci (și moldoveni), Enichioi (moldoveni), Împutita (și ruteni), Tartăul (și moldoveni, sîrbi), Vulcănești (și greci), Desghinge (moldoveni), Cubei (și Greci, ruși), Tatar-Copciac (și moldoveni), Etulia (și moldoveni, ruteni), Tuzla (și ruși).

Dar, în afară de acestea, aruncînd o privire asupra originii numirilor localităților de mai sus, observăm că numai 15 sînt slave (mai ales rusești), restul sînt românești (25) și tătarăști (38). Și acest lucru ne arată îndeajuns cum a fost răspîndit elementul bulgăresc în Basarabia.

TH. HOLBAN

1 **Les Bulgares de Bessarabie**, Sofia 1928 (Union des Bulgares de Bessarabie en Bulgarie).

2 *Ibidem* și Colonel Léon Lamouche: **Les Bulgares en Roumanie (Dobroudja et Bessarabie)**, Paris 1932, p. 34 și VI. Deacovici: *Bulgărite v Bessarabia*, Sofia 1930.

3 Apud O. S. Berg: *Neselenie Bessarabii*, Petrograd 1923, p. 20.

4 *Ibid*, p. 20 – 23.

5 G. Murgoci: **La population de la Bessarabie**, Paris 1920. Trebuie de subliniat statisticile rusești pînă la 1897 nu deosebesc pe Bulgari de Găgăuți.

6 **Les Bulgares de Bessarabie**, op. cit., p. 7. La 29.XII. 1819 Țarul Alexandru I a semnat un ucaz prin care se punea ordine în existența coloniilor bulgare și despre care vom vorbi la timp.

7 Jer Müller: **Bessarabie Zemle rumunska**, Praga 1925, p. 7 și G. Murgoci, op. cit., p. 16, socoate pentru această vreme 2500 suflete bulgari și găgăuți.

8 Iată de ce credem că în zadar se zvîrcolește dl. Ol. Gorka, ca să introducă în știința istorică noile sale teorii relativ la revizuirea numărului populațiilor din secolele medievale, între care și pe al tătarilor din Bugeac (Cf. *Liczebosc Tatarow Krymskich i ich wojsk*, Warszawa 1936, 116 pagini).

9 Paul Gore: **Anexarea Basarabiei** (în *Monografia Basarabiei*, Chișinău 1926, p. 154 – 176) și C. Casso: **Rusia la Dunăre**.

10 L. S. Berg: op. cit., p. 20 – 23 și G. Murgoci: op. cit.

11 **Les Bulgares de Bessarabie** (op. cit.), p. 7.

12 Vl. Diacovici, *op. cit.*, p. 69 – 71 și G. M. Dragomir, **Coloniile bulgare din Sudul Basarabiei**, Tulcea 1923, p. 9.

13 Orașul Bolgrad înainte de 1819 se numea Tabac (L. S. Berg, *op. cit.*, p. 22). După „Statisticeskoe opisanie Budjaka“, p. 399, orașul Bolgrad a fost înființat în anul 1821.

14 **Les Bulgares de Bessarabie**, p. 8.

15 **Zapiski odessakago obscestva...** articolul ieromonahului Sebastian despre instrucția școlară, tom. 27, an 1907, Odessa.

16 G. Murgoci: *op. cit.*, p. 23, în cele trei județe (Cetatea-Albă, Tighina și Ismail) care formau Bugeacul, s-au găsit, la 1827, în total 112.8000 locuitori, dintre cari 38.600 (34%) români, 25.679 (23%) bulgari etc.

17 Cifrele din paranteză arată data venirii bulgarilor (după Z. Arbure, *Dicționarul Basarabiei*, București 1904; *Dicționarul statistic al Basarabiei* ediția Ministerului de Industrie și Comerț din 1923; Dr. P. Cazacu: *Moldova dintre Prut și Nistru, Iași și Indicatorul Statistic*, 1932). Satele pe care nu le-am putut identifica le-am lăsat cu numirea veche.

18 Astăzi se numește Zabara.

19 Prin expresia: „și moldoveni“, „și ruteni“ etc., arătăm că aceste neamuri erau în minoritate față de bulgari, iar față de conjucția „și“, adică „moldoveni“, „ruteni“ etc., arătăm că bulgarii erau în minoritate.

Din viața bulgarilor basarabeni

Soarta bulgarilor din Basarabia, de la început, a fost înconjurată de un noroc, cum rar se găsește în istoria popoarelor. rușii în tendința lor îndrăjită de a contesta dreptul de înțietate numerică moldovenilor în Basarabia, au dăruit pe coloniștii slavi cu favoruri speciale. moldovenii, care se aflau în sudul Basarabiei, pe unde s-au așezat coloniștii bulgari, au fost nevoiți, prin persecuții de tot felul, să părăsească locurile strămoșești și să se strămute în centrul provinciei sau chiar să treacă peste Prut. Mulți au fost siliți să treacă în Rusia, iar cei care persistau în a rămâne pe locuri lor, erau aduși la sapă de lemn.

Numai așa ne putem explica ridicarea vertiginoasă a stării coloniilor bulgare în dauna românilor băștinași.

Viața bulgarilor din Basarabia o putem împărți în 4 perioade distincte: I. de la 1812 – 1856, II. de la 1856 – 1877, III. de la 1878 – 1918 și IV de la 1918 pînă azi.

I. DE LA 1812 – 1856

Înainte de 1812 numărul bulgarilor din Basarabia era cu totul neînsemnat și nu era decît o populație flotantă, care umbla în urma armatelor rusești. De-abia după ocuparea provinciei românești de către Rusia, bulgarii, care nicăieri nu se simțeau acasă la ei, au năvălit cu grămada în Basarabia. Chiar de la început, rușii au căutat să-i atragă cu diferite favoruri. În 1819, datorită stăruințelor generalului Inzov, coloniile bulgărești au căpătat un statut, care le-a garantat mult timp o viață liniștită și lipsită de griji.

În timpul cît a durat curatela generalului Inzov (1818 – 1845), coloniile bulgare au ajuns la apogeul cultural și economic. Datorită organizației sociale și spiritului de solidaritate reciprocă, aproape în fiecare colonie s-a format cîte-o școală, biserică, primărie, han, hambar comunal pentru cereale de rezervă. S-au construit poduri, fîntîni, mori, șosele, drumuri etc.

Fiecare colonist era obligat să verse anual o anumită cantitate de cereale în hambarul comunal și în fiecare an se schimbau cerealele. Banii, proveniți din vînzarea prisosului de cereale, se depuneau la început la banca comercială din Odesa, iar mai pe urmă la banca colonială din Bolgrad. Cu acești bani se cumpărau noi terenuri.

Centrul vieții culturale și intelectuale era orașul Bolgrad. În 1847 posedă două școli primare: una de agricultură pentru băieți și o școală profesională pentru

fete. Aici se mai afla și o catedrală impunătoare, unde se păstra „țarsca gramota“; iar în lungul lacului Ialpug se întindeau livezile și plantațiile de vii. În general, la 1847 erau în Basarabia 83 de școli bulgare¹.

II. DE LA 1856 – 1877

Prin tratatul de la Paris, din 4 Martie, 1857, Rusia a cedat Moldovei 40 colonii bulgare cu orașul Bolgrad. Bugeacul însă intrase în stăpînirea Moldovei încă din 1856. Drepturile coloniștilor bulgari, cîștigate sub ruși, nu numai c-au fost respectate de autoritățile românești, însă au fost lărgite. Caimacanul Teodor Balș, prin proclamația din 4 Februarie 1857, a garantat privilegiile populației din Bugeac. Urmașul său, Conachi-Vogoride a făcut acelaș lucru prin hrisovul din 6 iunie 1858.

Dar nu numai atît. Prin hrisovul din 26. III. 1858, s-a aprobat deschiderea unui liceu bulgăresc la Bolgrad, unde trebuia să se predea și limba moldovenească. La 1 mai 1935 s-a făcut deschiderea oficială. Acest liceu, dăruit cu drepturile speciale, degrabă a ajuns să fie o școală secundară model. În 1860 s-a deschis o tipografie și o bibliotecă mare pe lângă liceu, iar în 1862 – 1863 s-a format pe lângă liceu un internat. Tot pe lângă liceu, în 1872, a luat ființă o asociație a elevilor sub numele: „Sobujdanie“ (deșteptarea), avînd drept scop răspîndirea culturii printre membrii săi. În 1873 comitetul școlar a construit o clădire specială pentru liceu, iar în 1876 a fost echivalat cu liceul românesc.

Din punct de vedere administrativ, Basarabia românească a fost împărțită în 3 județe: Ismail, Bolgrad și Cahul. Județul Bolgrad grupa cele 40 colonii de bulgari, împărțite în două arondismente: Ismail cu 21 colonii, între care și orașul Bolgrad și Cahul-Prut, cu 19 colonii.

Administrația se făcea ca și în timpul rușilor.

În 1864 s-a format diecesia Dunării de Jos, căreia i s-au atașat colonii bulgare.

Școala de fete de la Bolgrad a ajuns liceu. În general, numărul școlilor bulgărești de la 30, cîte erau în timpul rușilor, a ajuns la 40 în timpul românilor.

În 1863, la Bolgrad s-a format și un teatru amator bulgar, cu ajutorul căruia propaganda culturii bulgărești se făcea nestingherită de nimeni.

Limba bulgară, nu numai că era obligatorie în școli, înlocuind pe cea rusă, însă se întrebuița în mod oficial între locuitori și față de autorități.

Starea economică și culturală a coloniilor bulgare, în timpul cît au stat sub stăpînirea românească, a ajuns să fie înfloritoare. Lanurile de pămînt, căpătate în mod gratuit de la ruși, în dauna moldovenilor, au fost mărite prin cumpărări de noi terenuri. Pămîntul roditor și privilegiile căpătate, au contribuit ca fiecare familie de bulgari să-și clădească o gospodărie model, să-și agonisească avere, care-i va garanta o viață mai ușoară în timpul apăsărilor rusești.

Mulți coloniști bulgari, cu toate libertățile acordate lor din partea stăpînirii românești, nu erau mulțumiți, ci căutau alte favoruri și mai mari, umblînd cu plîngeri pe la Constantinopol, Paris etc².

Dar „nemulțumitorului i s-a luat darul“, fiindcă trecînd din nou sub ruși, bulgarii au pierdut toate aceste favoruri și au avut de luptat cu mari greutăți.

III. DE LA 1878 – 1918

După războiul ruso-turc (1877 – 1878) și în urma tratatului de la Berlin (1878), Basarabia a fost anexată Rusiei. Chiar din primul moment, când administrația românească a fost schimbată cu cea rusă, coloniile bulgărești au fost supuse aceluiaș regim ca și ceilalți locuitori ai Basarabiei. Privilegiile și favorurile de altădată au dispărut. Pentru bulgari însă acest tratament era egal cu o persecuție. De aceia mulți dintre ei și-au lichidat averile și au trecut în Dobrogea românească. (Și vom avea la locul său, cât în Dobrogea a avut iarăși noroc). Gospodăriile părăsite de turci și tătari erau ocupate de ei și astfel în scurt timp și-au putut reface starea, fără prea mare efortare.

bulgarii rămași sub ruși, au protestat mereu în fața regimului introdus fără rezultat, căci treptat „țarska gramota“ a fost complet anulată.

De la 1885 au început să fie luați la armată și supuși la toate îndatoririle pe care le suportau și ceilalți locuitori ai Basarabiei. De la 1882 toate școlile și instituțiile bulgărești au fost rusificate³.

rușii, care pînă la 1905 n-au recunoscut un regim special minorităților, au tratat pe bulgari ca și pe alte naționalități din împărăția lor. Deci nu era o nedreptate aplicată lor. Libertățile popoarelor din Rusia aduse de revoluția anului 1905 n-au fost atît de largi, încît bulgarii să-și poată înființa numărul de școli avut în epoca românească. Așa încît ei au fost siliți să suporte, alături de moldoveni, apăsarea țaristă pînă-n anul eliberării.

IV. DE LA 1918 PÎNĂ AZI

La 27 martie 1918 Basarabia a fost realipită României. Este adevărat că bulgarii n-ar fi dorit aceasta, dac-ar fi fost să aleagă între Rusia comunistă și România. Deputații bulgari din Statul Țării au votat împotriva realipirii⁴. Totuși au primit faptul îndepliniri și au admis cu bucurie o schimbare în bine a situației lor. O parte, însă, dintre intelectualii bulgari au plecat în Bulgaria, unde constituindu-se în „societatea bulgarilor din Basarabia“ cu sediul la Sofia agită mereu chestiunea Basarabiei. Ei susțin, cu argumente false, că Bugeacul a făcut parte din imperiul medieval bulgar⁵ și deci reclamă pentru ei această parte a provinciei românești.

Coloniștii bulgari rămași pe pămînturile ocupate de ei, deveniți cetățeni români, înțeleg să se ocupe de gospodăria lor în liniște. Faptul că exproprierea făcută în Basarabia nu s-a atins de lanurile celor care aveau sub o sută de hectare, azi aproape fiecare familie de bulgari posedă între 50 – 100 ha., ceea ce îi ridică mult în fața moldovenilor, care după împroprietărire au 5 pînă la 6 ha. Din această cauză și gospodăriile bulgarilor sînt mai bine aranjate și mai bogate, decît a celorlalți locuitori. Pe lîngă asta, ei au înțeles să planteze vii și livezi, grădini cu zarzavaturi, care pe unii i-a îmbogățit. În general grădinăritul în sudul Basarabiei se află în mîna bulgarilor⁶. Prin viile și grădinile lor lucrează de obicei ucrainenii săraci de prin sudul Basarabiei și nu lipsesc nici moldoveni.

În felul acesta bulgarii din Basarabia, avînd pămînt mult și bun, gospodării bine organizate, n-au nevoie de liniște și aceasta le-o garantează legile românești. De aceea ei multă vreme doreau altceva decît să fie cetățeni loiali ai Statului român. Acei dintre ei, care vroiau să facă politică, se înscriau în partidele românești. De abia în jurul anului 1930, cînd toate minoritățile din România

tindeau să formeze un front comun și mai ales sub influența bulgarilor dobrogeni și a celor de la Sofia, au început și ei să se miște în sensul formării unui partid al lor.

Ziarul „Edinstvo“ din Bazargic de la 7 februarie 1930 în articolul: „Idealul bulgarilor din Basarabia“ arată, că bulgarii din Basarabia dezvoltă o activitate socială și națională foarte lăudabilă. În urma congresului național bulgăresc, ei au început să scoată o foaie a lor intitulată: „Nașiat Glas“. În No. 3 al acestui din urmă ziar, îndeamnă pe bulgari să se organizeze și să părăsească alte partide. N-au reușit însă, fiindcă le lipsește spiritul de solidaritate și organizare. Nicăieri între minoritarii din România nu există atîta dezbinare ca la bulgari. De aceea ei nici în viitor nu vor reuși să se organizeze.

* * *

Deși bulgarii de la Sofia ne acuză că nu permitem minorităților din România să-și deschidă școli, constatăm că ei înșiși nu le doresc. *Bulgarii nu sînt un popor cultural*. Dacă aruncăm o privire în trecut, observăm că deși situația lor economică le permitea, mai mult decît altor popoare, să se instruiască, n-au făcut-o.

După statistica zemstvelor rusești din 1905 – 1907 între bulgarii din Basarabia numai 31, 4% (bărbați) și 6,4% (femei) știau să citească – restul erau analfabeți⁷.

După Unire, bulgarilor li s-au deschis școli ca și celorlalte naționalități. De toate aveau 78 școli primare⁸, dintre care 59 în jud. Cetatea Albă, 10 în jud. Tighina, 7 în jud. Cahul și 2 în jud. Ismail⁹. Astăzi nu au școli primare de stat în limba lor. Ei înțeleg să-și instruiască copiii în limba statului în care trăiesc.

Organizațiuni politice, economice, culturale, sportive etc., încă nu au. Se fac însă mari eforturi în sensul unei organizațiuni aparte sau în cadrul bulgarilor dobrogeni.

Dr. Th. Holban.

NOTE

1 Colonel Leon Lomouche, *Les Bulgares en Roumanie* (Dobroudja et Bessarabie), Paris, 1932, pag. 35.

2 *Les Bulgares de Bessarabie*, Op. cit., pag. 16.

3 Colonel Leon Lamouche, Op. cit., pag. 37.

4 Dr. P. Cazacu : 1. c.

5 Enrico Aci Monfosca: *Le Minoranze Nazionali contemplate degli Atti internazionali*, vol. II, Florența 1929, pag. 125; *Les Bulgares de Bessarabie*, Sofia

6 Swierzbinski: *Bessarabja Wspolczesna*, Varșovia 1929.

7 Dr. C. Angelescu: *Loi de l'enseignement primaire de l'Etat et de l'enseignement normal-primaire*, București 1925.

8 *Deutsche Schulzeitung*, No, 18 (1931) din Varșovia, pag 227.

9 Dr. C. Angelescu: Op. cit.

Obiceiurile religioase ale găgăuzilor

CURBANELE SAU SACRIFICIILE

Jertfele găgăuzilor, ne amintesc vremurile primitive, cînd omul, fiind conștient de neînsemnătatea sa și de puternica dependență de ființa zeilor, caută pe orice cale, mijloace adecvate pentru a exprima mulțumiri în caz de succes sau a implora zeitatea în nenorocirile ce se abăteau asupra lui. Sacrificiile acestea, generale în lumea primitivității, constau din închinarea a tot ce era mai de preț și plăcut, a tot ce putea, după închipuirea mulțimii, să atragă favoarea zeității. De aceea asemenea jertfe au fost socotite ca un simbol al raporturilor bune dintre creator și creatură.

Ideea de jertfă, privită în ansamblul misticii găgăuze, învăluie acest popor cu o foarte interesantă atmosferă legendară, fiindcă practicile religioase pe care le vom analiza, denotă o anumită mentalitate, așezînd poporul însuși, într-o situație care de altfel explică și rezistența de care a dat dovadă în fața istoriei.

Curbanele sînt mijloace tainice de legătură între om și Dumnezeu. A vorbi despre ele în cadrul vieții găgăuzești, înseamnă a ne da seama de rîvna pe care știe s-o arate în marele acte spirituale.

Care este latura psihologică a curbanelor?

După credința găgăuzilor, „Curbanul“ este o jertfă făcută lui Dumnezeu, cu scopul îmbunătățirii legăturilor între cer și pe pămînt, prin sacrificii de animale sau produse ale pămîntului. Din punct de vedere al semnificației sale, ne amintește jertfa din Testamentul Vechi, care consta din înjunghierea animalelor ca: miei, berbeci și viței. S-ar putea presupune, că găgăuzii în vechime duceau o viață pastorală, ocupîndu-se cu creșterea vitelor, din care sacrificau în timpul ritualului religios. La aceasta ne-ar aduce și ocupațiile lor în cursul vremurilor. Dar să vedem în ce constă acest ritual găgăuzesc – oricine, dacă dorește să aducă jertfă, în ajunul unei sărbători alese dinainte, aduce în ograda bisericii, un miel sau un berbec viu, aprinde lumînarea lipită de coarnele berbecului, iar pe cap îi pune puțină sare pisată, într-o hîrtiușă sau cîrpă. În acest timp, preotul citește o rugăciune, după care stropește capul animalului cu apă sfințită. De remarcat că tot în cadrul unei jertfe, se face și un TeDeum pentru sănătatea sacrificatorului, în care timp se introduce în gura animalului, sare sfințită. Lumînarea, care a fost lipită de coarne, se păstrează cu mare grijă la icoană, aprinzîndu-se numai în clipele grele ale vieții.

Berbecul sfințit este luat de gospodar în spate sau pus în car și dus acasă. Prima operație este extragerea singelui din tot corpul animalului, după care se aruncă în foc. Restul animalului după înjunghiere, se frige cu păsat, care, după o preparație, specială împreună cu grăsime de berbec, capătă un gust specific.

Astfel curbanul fript se dă spre mâncare împreună cu crupele, simbolizând sfințirea grîului și pe viitor, pentru ca recolta sacrificatorului să fie îmbelșugată. La masa ce se servește cu ocazia curbanului vine lume și săracă și bogată, copii, orfani, rude, prieteni, nași, nuni, văduve, vecini etc. Fiecare primește o porțiune de curban, apoi alte mâncăruri și băuturi.

La masa curbanului este invitat și clerul căruia i se oferă în afară de celelalte mâncăruri, pielea berbecului și o bucată de carne crudă, anume, piciorul din urmă cu umăr. Aceasta este curbanul pentru sănătatea și îndestularea familiei, sau curbanul de cerere. În timpul acestei jertfe, asistența urează stăpînului și familiei întregi, sănătate, belșug și succes în întreprinderi, iar clerul oficiază în sănătatea sacrificatorilor. Acest fel de jertfe se aduc de către fiecare gospodar în sărbătoarea aleasă de el, ca sărbătoarea familială, la cununie.

Găgăuzii au un vechi obicei religios, după care mirele și mireasa înainte de cununie, aleg pentru casa lor nouă, un protector ceresc căruia i se roagă zilnic, și, în ziua patronală a Sfîntului, aduc această jertfă.

Sărbătorile de predilecție în care au loc curbanele, sînt: Înălțarea Domnului, Adormirea Maicii Domnului, Nașterea Maicii Domnului, Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie, Sf. Arh. Mihail și Gavriil, Sf. Nicolae, Mucenica Magdalena, Const. și Elena etc.

Curbanele de cerere, se fac cu deosebită solemnitate în ziua Sf. Gheorghe, în care găgăuzii primesc dezlegare de a gusta carne de miel, obicei foarte vechi pe care nu-l calcă nici un găgăuz care are oi.

După credința găgăuză, Sf. Gheorghe e protectorul turmelor. În timpurile din urmă din cauza scumpirii traiului, găgăuzii săraci n-au puțință de a jertfi berbeci sau miei ca în timpurile de odinioară, ci, ca să-și păstreze obiceiul, cumpără mai mulți la un loc un berbec pe care, apoi, îl împart în părți egale între toți, dînd posibilitate tuturor de a trăi în cadrul vechii tradiții religioase. După o asemenea jertfă toți săracii se strîng la o masă comună și mănîncă berbecul. Mesele acestea comune, nu amintesc oare antichitatea grăcă, cum o descrie Aristotel în „Politica“ sa? Și tocmai aici este un punct însemnat de care va ține seama orice cercetător găgăuzolog.

Jertfa cererii, mai cuprinde oficierea unui serviciu religios pentru vindecarea bolnavilor pe la case, cînd are loc Sf. Maslu. Cînd vine în vreun sat o epidemie fie, ca în vechime, ciuma sau holera, sau azi, tifos, comunele îndeplinesc ele acest serviciu pentru vindecare și ferire de boală. În acest caz, nu se sacrifică un miel sau un berbec, ci un taur gras, sau mai mulți viței – iar masa comună la care se hrănesc de obicei cei săraci, se întinde în curtea bisericii sau într-o piață.

Curbanele comunale au loc în fiecare an, în ziua hramului bisericii. Iau parte și satele din împrejurimi la asemenea ocazii: cei străini consumînd din donațiile comunei, iar cei ce au rude sau prieteni, din bunurile aduse de aceștia la masa comună.

În timpul petrecerii se dansează, se fac alergări de cai, trînte și tot felul de pehlivăanii spre distrarea asistenței. Afară de curbanele de cerere, există un fel deosebit care se face de către gospodarii cu turme mari de oi, curban numit „Allahlic“, adică închinat lui Dumnezeu. Momentul sacrificiului e caracterizat prin rostirea cuvintelor: „budur Allahlic“ ceea ce înseamnă curbanul lui Dumnezeu pentru rod bun.

Mielul ales ca jertfă nu se taie, ci e îngrijit cu cea mai mare atenție, pentru a deveni berbecul turmei. Pînă și lîna are o însemnătate simbolică. În fiecare an berbecul e tuns și din lîna se țese o stofă specială, (allahlic) și de multe ori, în aceeași turmă, sînt mai mulți berbeci, din care se taie în fiecare an cîte unul, scoțîndu-se sîngele pentru a fi ars, iar seul pentru lumînări colorate diferit. Restul berbecului e folosit pentru curbanul fript și curbanul fiert, conform ritualului. Nu lipsește de la curbanul allahlic nici clerul – acesta venind pentru a citi o rugăciune în mijlocul turmei și pentru a stropi animalele cu apă sfințită. De remarcat la acest fel de curban, e că darurile sînt aceleași ca și la curbanul de cerere, afară numai că aici, fiecare oaspete primește și o bucată de stofă țesută din lîna berbecului. Stofa aceasta, cît rezistă, capătă o întrebuintare mult prea tainică, acoperindu-se în fiecare familie aluatul pentru copt pîine în semn de belșug și de înțelegere a vieții.

În lumea găgăuză, ideea filantropică e îmbrățișată cu fanatism, mai ales în relațiile consîngenilor.

Nu lipsește manifestarea acestui solidarism social nici în procesiunea curbanelor, acestea fiind ocaziuni ocrotite de divinitate, cînd sărăcimea felurită capătă mîngîieri sufletești, dar mai mult materiale. În felul acesta, găgăuzii au un puternic fond moral, la dînșii neexistînd antagonismul, care la alte popoare îngenunchează cele mai fericite tendințe umanitare.

Sînt la acest popor și curbane de milă sau de caritate, cînd curbanul nu se taie ci se dăruiește viu săracilor, pentru „tamazlic“ (înmulțire) sau pentru o gospodărie nouă sau pentru întreținere și folosire familiilor sărace.

Aceste jertfe se aduc după făgăduința foștilor bolnavi, ori după moartea copiilor de familie, mai ales oameni bătrîni.

Cînd în casa găgăuzului se îmbolnăvește cineva de o boală grea, atunci se aduce lui Dumnezeu o jertfă, de milă, pentru salvarea bolnavului.

Aici există o deosebire între curbanul de sînge și de milă, fiindcă la cel dintîi se sacrifică un animal de sex masculin, iar la cel de-al doilea unul de sex feminin: o porumbiță, o oaie, o vacă, o vițică, o purcea, o capră, o găină etc. etc. Bărbații sînt cei care dăruiesc animale de sex corespunzător, femeile dăruind numai păsări.

Cînd găgăuzii fac curbane de caritate, rostesc următoarea formulă: „mila și adevărul sînt mai presus și mai plăcute lui Dumnezeu, decît sîngele și grăsimea berbecului și țapului“.

Astfel concepția creștină, de milă și solidaritate, dragoste și cumpătate, a pătruns adînc, îndemnîndu-i la însemnate acte de asistență socială.

Afară de curbanele arătate mai sus, găgăuzii mai întrebuintează și curbane de ispășire, (iertarea păcatelor). Ele se fac în caz de abateri voluntare sau involuntare, cînd găgăuzul din greșeală a omorît pe cineva, sau a colaborat la înăsprirea vieții unei familii... etc. etc. În asemenea cazuri, jertfele se fac la

mănăstiri, biserici vestite; prin construire de biserici sau procurarea icoanelor – ori înălțându-se la încrucișarea drumurilor o troiță și o cișmea.

În mic, curbanul de ispășire îl fac femeile prin lumînări, smirnă, untdelemn, vin, colaci etc. aduse în fiecare duminică la biserică.

Așa cum se manifestă în general toate curbanele, ele ne conduc în fața unui popor familiarizat și cu tămîia și cu toate tainele ritualului. găgăuzii țin la așezămîntele străbune, găsesc în biserică singura lege puternică și divină, de îndrumare și atingere a țelurilor vieții. Un popor, oricît ar fi el de înapoiat, dar care se închină templului sufletului său, care se conduce după legea bunătății, iubirii de aproape și de umanitate, creînd o lume a renunțării și a veșnicelor mistere, se poate spune că a ajuns departe. găgăuzii știu să se ofere cu toată inima tuturor sacrificiilor și de aceea au dat dovadă de tenacitate, curaj și suflet larg înțelegător.

DREPTURILE NOASTRE ASUPRA HOTINULUI

Către cititori

Timp de o sută de ani și mai bine cât a ținut robia țaristă, românii din Basarabia au auzit pomenindu-se numai foarte rar despre obârștia lor și despre trecutul românesc al țării lor de baștină. Dimpotrivă, scriitorii ruși s-au opintit din răspuțeri să întunece cât se poate de mult acest trecut și să înădușe conștiința națională, ce s-ar fi putut zămislă din el. S-au născocit cele mai încornorate povești pe socoteala românilor basarabeni, pentru a-i înstrăina tot mai mult de frații lor din România și a-i înfățișa ca o strănsură de oameni fără istorie și fără căpățîi, care numai sub aripile ocrotitoare ale vulturului din Ural își pot găsi rostul lor în lume.

Ei bine, lucru nu stă așa. Românii din Basarabia sînt trup din trupul nostru și sînge din sîngele nostru. Ei sînt ramura cea mai înaintată spre răsărit a nordului românesc care a curățit Moldova de tătari și a pus temelă unei țări creștine și romînești. Nu este cetate, nu este tîrg, nu este sat mai vechi în Basarabia, nu este drum, nu este pod, nu este piatră de hotar nu este așezămînt bisericesc în această frumoasă și binecuvîntată țară, care să nu ne amintească de moșii și străbunii noștri, care au pătimit pentru apărarea și au muncit pentru înflorirea ei.

Pentru a arăta și dovedi treaba aceasta, ne-am hotărît să scoatem Biblioteca Istorică pentru popularizarea istoriei Basarabiei cu scopul de a lumina trecutul acestei țări și de a trezi și întări conștiința națională, ce se reazemă pe el. Cărturarii basarabeni, pentru care este scrisă această bibliotecă, sînt poștiți pe calea aceasta să o citească și, dacă o găsesc bună și folositoare, să o răspîndească pînă-n colțurile cele mai îndepărtate ale Basarabiei. Facem chemarea aceasta, avînd în vedere nepieritoarele cuvinte ale marelui nostru cronicar Miron Costin-care zice: „Că letopiseșele nu sînt să le citească omul să știe numai ce au fost în vremile trecute, ci mai mult să hie de învățătură, ce este bine și ce este rău, și de ce să se ferească și ce va urma fiecine“.

Chișinău, 8 Aprilie 1918

I. NISTOR

Auzind de stăruințele megieșilor noștri de peste Nistru de a cuprinde și ținutul Hotinului în hotarele țării lor, mi-am adus aminte de răspunsul pe care cronicarul Miron Costin îl dădu Marelui-Vizir, când acesta îl întrebă, oare moldovenilor le pare bine că turcii au cuprins Camenița și întreg olatul Podoliei. Mai întâi a răspuns că se teme a spune drept. Atunci vizirul sau zîmbit și i-au zis să grăiască să nu se teamă. Atunci Miron au zis: „Sîntem noi moldovenii bucuroși să se lățească Împărăția în toate părțile cît de mult, însă peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească“. Atunci Vizirul iar au zis: „Drept ai grăit!“

Același gînd drept și cinstit îl avem și noi față de vecinii noștri din răsărit. Noi sîntem bucuroși ca ei să-și lățească stăpînirea lor în toate părțile numai de moștenirea noastră basarabeană să nu se atingă. Îndeosebi Hotinul cu tot ținutul de primprejur este din vechime pămînt românesc, desțelenit prin munca și hărnicia strămoșilor noștri și apărât veacuri de-a rîndul prin scump sîngele lor. Istoria Hotinului este însăși istoria zbuciumatului nostru trecut. Drepturile noastre asupra acestui colț de pămînt sînt sfinte și nestrămutate. Ele se pot dovedi în mod neîndoielnic în scurgere de șase veacuri și mai bine. Să încercăm deci să facem această dovadă cu istoria în mînă!

Bătrînul nostru cronicar Grigore Ureche povestește că românii, mînați de felurite necazuri din Ardeal și Maramureș, au trecut Carpații și au descălecat mai întâi sub munte, apoi înmulțindu-se mai și crescînd înainte, nu numai apa Moldovei sau Siret le-au fost hotar, ci pînă la Nistru și pînă la mare s-au lățit. În chipul acesta au cuprins românii meleagurile moldovene și basarabene. Dară ei multă vreme, deși hălăduiau în aceste locuri, trăiau sub stăpînire străină. Ei n-aveau încă țara lor, căci aceasta urma să fie descălicată numai de Bogdan Vodă, care se smulse de sub artîrnarea străină și lărgii hotarele țării sale pe socoteala tătarilor. Rămasă în grija urmașilor săi de a izgoni pe tătari peste Nistru și de a statornici hotarul Moldovei de-a lungul acestei ape.

Și-n adevăr, istoria ne arată că moldovenii au atins hotarul Nistrului mai întâi la Hotin. Acolo se găsea încă din timpurile străvechi o trecătoare îndemînatecă, adică un vad, de care se foloseau atît oștirile cît și negustorii în drumul lor spre Dunăre și Marea Neagră. La început Hotinul era un loc de popas pentru trecători și numai încetul cu încetul s-a înghebat acolo o așezare statornică de oameni, pentru straja vadului și pentru înlesnirea trecerii, cînd apa era mare. Vechimea acestei sălășluirii ne-o cheazășuiește un cronicar polon, zicînd că Hotinul s-a înghebat încă pe vremea, cînd umblau pe pămînt Dumnezeu cu Sfîntul Petru. Pe malul Nistrului se mai aflau și alte vaduri, dar nici unul din ele n-a ajuns așa de renumit ca vadul Hotinului; și aceasta din pricină că Hotinul era așezat la răspîntia marelui drum de negoț care din vechime lega ținuturile de producție din preajma Mării Negre cu țările baltice.

Pe vremea craiului polon Cazimir cel Mare^[1] ținuturile Hotinului și Cernăuților erau locuite de români, care ascultau de căpetenia lor Ștefan Vodă. Acesta recunoștea pe craiul polon de mai marele său și ajuta cu cetele lui de viteji și voinici la apărarea Țării Leșești împotriva tătarilor. Pentru a înlesni această apărare, craiul Cazimir dădu lui Ștefan mijloacele de care aveau nevoie pentru a întări vadul (capul de pod) peste Nistru de la Hotin și cel peste Prut de la Țețin sau Cernăuți. Și așa s-a pus prin priceperea și hărnicia românească temelii cetății Hotin pe Nistru și Cernăuți pe Prut și anume pe la începutul veacului al XIV-lea.

Unul dintre urmașii lui Ștefan Voievod din țara Șipenițului, Petru Vodă Mușat [2], îngrămădi sub buzduganul său și țara Moldovei, unde se strânsese neamul lui Bogdan Descălciătorul, contopind în chipul acesta Țara-de-Sus și Țara-de-Jos într-un singur stat – Moldova – cu capitala Suceava. prin unirea aceasta Petru Vodă Mușat ajunsese domn puțernic și temut de vecinii săi. În hotarele țării sale era cuprins și Hotinul precum se vede aceasta dintr-o scrisoare pe care Petru Vodă o trimise craiului polon la anul 1387. Scrisoarea aceasta a fost scoasă la iveală de învățații ruși, ea ne slujește drept dovadă că la anul 1387 Hotinul se găsea sub stăpînirea Domnului Moldovei.

Dar precum românii moldoveni au avut priceperea de a pune temelia cetății Hotinului și de a ridica la mare însemnătate istorică, astfel ei s-au arătat deopotrivă de vrednici în apărarea ei. Petru Vodă Mușat, dară mai ales urmașul său Alexandru cel Bun (1400 – 1432) au întărit în mai multe rînduri zidurile cetății și au așezat întru apărarea ei pîrcălabi sau starosti. Aceștia întruneau în mîna lor toată puterea militară și cîrmuirea civilă. Ei aveau sub ascultarea lor cete de viteji și voinici care erau pururea gata de a respinge orice lovitură din partea sașilor, litvanilor sau tătarilor. După respingerea fiecărui atac dușmănesc, domnul răsplătea vitejia, curajul și vrednicia aprigilor apărători, dăruindu-le pămînturi întinse în preajma cetății și în largul cuprins al ținutului de la Hotin. Vitejii, adică căpeteniile și fruntașii cetelor, primeau moșii întregi, iar voinicii s-au oștenii de rînd erau răsplătiți cu răzeșii mai mari sau mai mici, fiecare după isprava și vrednicia lui. Atît vitejii cît și voinicii primeau pămînturile lor de veci cu dreptul de a le stăpîni și a le lăsa drept moștenire urmașilor lor.

Ei erau stăpîni deplin pe moșiile și răzeșiile lor, și erau supuși numai domnului țării. Dacă vreunul dintre acești viteji sau chiar dintre voinici, mulțumită priceperii și destoiniciei lui, se învrednicea de a fi chemat de domn să împlinească o slujbă oareșcare în folosul obștesc al țării, atunci el devenea *boier*. Iar dacă boierul dintr-o pricină oareșcare trebuie să părăsească slujba, atunci el pierdea boieria și se întorcea iar la moșia sau răzeșia sa și trăia acolo ca *mazil* pînă ce domnul se milostivea de a-l chema din nou în slujba țării. Din rîndurile acestor viteji străjeri de hotar care nu se învredniciseră niciodată de slujbă obștească sau boierie coboară nemeșii sau răzeșii *hotinieni* de astăzi, care țin cu atîta sfințenie la răzeșia lor pe care împrejurările vitrege au împuținat-o pînă la cîteva deseatine. Mai tîrziu slujitorii aceștia de margine, care aveau în grija lor paza hotarului și straja cetății, se numeau și pușcași, iar căpeteniile lor se chemau vătăfi.

La poalele cetății și sub scutul ei se înjgheba cu vremea tîrgul Hotinului, unde se așeza un număr mare de tîrgoveți moldoveni, printre care se amestecau și negustori poloni, litvani, genovezi, armeni și greci. Rînduiala dinlăuntru a tîrgului nu se deosebea deloc de cea a celorlalte orașe moldovenești. Tîrgul era cîrmuit de doisprezece sfetnici aleși dintre oameni buni și bătrîni. Sfetnicii aceștia se numeau pîrgari și în fruntea lor stătea șoltuzul. Sfatul acesta îngrijea pentru rînduiala și bunul mers al trebilor obștești. La Hotin se țineau de mai multe ori pe an bilciuri sau iarmaroace care erau vestite în toate împrejurimea. Cu prilejul acestor iarmaroace se îngrămădeau la Hotin negustori din toate țările megieșe. Pînă și de la Țarigrad veneau negustori și caravane cu mărfuri de tot felul. Din schimbul acesta de mărfuri se îmbogățea haznaua domnească. La Hotin domnul întreținea pe

vameșii săi pentru vămuirea mărfurilor ce intrau și ieșeau din țară. În tratatul de negoț ce s-a încheiat de către Alexandru cel Bun la 1408 cu târgoveții din Lwow se pomenește de târgul Hotinului și de vama ce trebuia plătită acolo.

Ținutul Hotinului era umbrat în vechime de păduri de fag sau bucovine. În ascunzișul acestor păduri și în fundăturile văilor se găseau ascunse și îndosite casele sătenilor pentru ca să fie mai la adăpost de jafurile tătărești. Satele se numeau de obicei după numele celui care le întemeia. Dacă acesta se chema Balc, atunci satul se numea Bălcăuț sau Bălcești; tot așa s-a numit după Dinu, Dinăuți; după Roman, Romăncuți sau Romanești, după Vartic, Varticăuț, după Tulbure, Tulbureni, după Șendrea, Șendreni, după Secure, Secureni, după Mihălaș, Mihălășeni, după Moșu, Moșunești, după Mălin, Mălinești, după Groza, Grozănești, după Strone, Stroești, după Burlă, Burlănești, sau chiar după înfățișarea locului ca: Poiana Largă, Rotunda, Vișoara, Singer, Mămăliga ș. a. Numirile acestea arată mai presus de orice îndoială că întemeietorii acestor sate erau români. În fruntea obștiilor sătești se alegea de către săteni un vornic pe timp de trei ani care grijă de nevoile obștești cu sfatul și ajutorul vătămanilor aleși și ei din bătrînii satului în număr de doi pînă la trei, după numărul locuitorilor din sat.

Astfel a așezat Alexandru cel Bun trebile la Hotin. Cetatea era întărită; ea chezașuia pacea și liniștea oamenilor din țîrg și din ținut, dîndu-le răgaz la munca lor rodnică și la un trai liniștit. Și pe bună seamă că ținutul acesta ar fi putut ajunge la mare înflorire gospodărească, dacă după moartea bunului domn n-ar fi izbucnit neînțelegeri și zînzanie între feciorii lui, ba chiar dușmănie fățișă care degeneră în lupte crîncene pentru domnie. Orbit de patimă și de dușmănie, Ștefan Vodă, fiul mai mic al lui Alexandru cel Bun, cerși ajutor de la poloni împotriva fratelui său mai mare Iliăș, dîndu-le în schimb pentru aceasta cetatea Hotinului și târgul de las poalele ei (1444). În urma acestei înțelegeri cu leșii, pîrcălabii moldoveni părăsiră cetatea împreună cu slujbașii lor, făcînd loc starostelui polon care se așeză cu oaste în cetate și porunci acolo netulburat timp de zece ani și mai bine, pînă se urcă pe tronul Moldovei Ștefan cel Mare și Sfînt (1457 – 1504).

Grija de căpetenie a lui Ștefan cel Mare, îndată după urcarea sa în scaunul țării, a fost să gonească pe poloni din Hotin și să întregască moștenirea moldovenească, ce fusese știrbită și împuștinată din pricina netrebniciei înaintașilor săi nemijlociți. Ștefan purcese cu oaste numeroasă împotriva poloniilor, înconjură Hotinul și-l ținu împresurat aproape doi ani de zile, pînă ce, în cele din urmă, polonii fură siliți să golească cetatea și s-o dea înapoi în mîinile stăpînitorilor ei legiuîți. În tratatul de pace, ce s-a încheiat la 1459 [3], leșii se învoiră să părăsească Hotinul și să-l înapoieze Moldovei, cu vama, cu țîrgul și cu dreptul de pescuit în apa Nistrului. În temeiul acestei înțelegeri, Ștefan cel Mare intră în triumf în Hotin și așeză acolo ca pîrcălab pe însuși unchiul său Vlaicu, fratele maici sale Oltea. Totodată el răsplăti și isprăvile vitejilor săi, pe care aceștia le făcură în lupta cu polonii pentru redobîndirea Hotinului. Din numărul celor mulți care, cu acest prilej, fură răsplătiți de Ștefan pentru vrednicia lor, ajunge să pomenum pe Bilău, care primi pămînturi întinse în ținutul Hotinului, unde înjghebă cu vremea satul Bilava sau Bilăuț. La 9 octombrie 1467 [4] se întîlniră la Hotin împuștinății craiului polon cu cei ai domnului Moldovei spre «giudicala celor cu strîmbătate de la margine și spre împăcarea neînțelegerilor ce se iscară între leși și moldoveni, mai ales din pricina deselor furturi de fete. Hotinul rămase încă multă vreme ca loc de întîlnire pentru delegații ambelor țări.

Sub energica și înțeleapta orcircuire a lui Ștefan cel Mare, Hotinul și întreg ținutul hotinean ajunse la mare înflorire economică. Tîrgoveții se îmbogățiră pe urma negoțului cu țările învecinate, iar țărani trăgeau mare folos din iarmaroacele de la Hotin, unde aveau prilej de a vinde cu preț bun prisosul grînelor și bogăția turmelor lor și de-a cumpăra cele trebuincioase pentru gospodărie.

Dar bogăția și îndestularea oamenilor din acest ținut ațîță mereu pofta de pradă a vrajmașilor din afară, mai ales a tătarilor prădalnici de peste Nistru. Aceștia îndrăzniră în vara anului 1469 să treacă Nistru mai jos de Soroca și să înainteze spre Hotin, arzînd și pustiind totul în urma lor. Ștefan «le prinse de veste, le ieși înainte la o dumbravă, ce se cheamă la Lipnic [5], aproape de Nistru, îi lovi cu oastea sa, dînd război vitejește, îi risipi și multă moarte și pieire făcu într-înșii și pe mulți i-a prins viu și le lua tot pleanul». Pentru a apăra mai lesne hotarul Nistrului de încălcările tătărăști, Ștefan clădi mai apoi cetatea Orheiului și a Sorociei despre care vom povesti mai pe larg cu alt prilej. În vara anului 1476 năvăli sultanul Mahomed II în Moldova, împrăștiind foc și pîrjol în toate părțile. Atunci Ștefan își adăposti familia între zidurile cetății de la Hotin, și purcezînd cu întreaga țară, se împotrivi păgînului năvălitor la Valea Albă, care s-a numit mai apoi Războieni.

Spre sfîrșitul domniei sale, Ștefan cel Mare purta lupte crîncene cu leșii pentru stăpînirea Pocuței, care țară, împreună cu cetățile Sniatin și Colomeea din cuprinsul ei, fusese zălogită de către craiul polon Vladislav Domnului Moldovei Petru Mușat pentru suma de bani [6], pe care acesta o împrumutase craiului cînd era în nevoie. În luptele acestea Hotinul slujea ca punct de razim pentru operațiile ostășești în Pocuția Cu prilejul năvălirii sale în Pocuția, Ștefan «mulți oameni bărbați, muieri și copii i-a luat robi și i-a așezat în țara sa». Lucrul acesta ni-l cheazășluiesc și alte mărturii din acea vreme. Dară aceleași mărturii spun că la așezarea păcii domnului Moldovei s-a învoit de-a slobozit; robii ridicați din Galiția și de a-i trimite înapoi la vetrele lor. Unii dintre ei vor fi rămas în Moldova, dară aceștia nu s-au așezat la hotar, ci înlăuntru țării și acolo, trăind în mijlocul românilor, și-au uitat limba lor și s-au contopit cu vremea cu românii.

Și urmașul lui Ștefan cel Mare, Bogdan cel Chior, a purtat lupte cu leșii, a năvălit de mai multe ori în țara leșească, ajungînd pînă la Lwow. Cu acest prilej și el «mulți boieri și țărani a robit și le-a împărțit pămînt în țara sa». Dar la încheierea păcii, el a trebuit să sloboadă robii și să le dea drumul de a se întoarce în țara lor. Fratele și urmașul lui Bogdan, Petru Vodă Rareș, reinnoi luptele cu leșii, ce fuseseră întrerupte pentru scurtă vreme sub Ștefăniță Vodă. Rezimîndu-se în spate de cetatea Hotinului. Petru Rareș năvăli în Podolia și Pocuția și, cu toată înfrîngerea ce o suferi la Obertin, nu se dădu bătut, ci purtă război cu podolii. Lupte crîncene se dădură sub zidurile Hotinului, ceea ce hotărî pe domn de a întări cetatea, ridicînd ziduri puternice de piatră și de cărămidă roșie tare, și de a spori ceata vitejilor apărători ai cetății. Pîrcălab era Ghearghia a cărui pricepere și vitejie fu răsplătită de domn, care-i dăru «un loc pustiu la Ciuhur în ținutul Hotinului, pe ambe părțile Ciuhurului, care anume se numește Rujinți». Dară, în cele din urmă, polonii sub Ioan Tarnovski impresuraseră cetatea și, după o luptă îndîrjită de 7 săptămîni, cuprinseseră Hotinul (1538) [7] și puseră stăpînire asupra acestei vechi cetăți românești. Tot atunci năvăli și sultanul Soliman în Moldova și Rareș Vodă, care era iubit de țărani, dară pizmuț de boieri, trebuie să părăsească țara, pribegind în Ardeal. Turcii ridicară în scaunul de domnie pe Ștefan Vodă Lăcustă [8], care se

împacă cu polonii chiar la Hotin, unde fu iscălită pacea. În temeiul păcii ce s-a încheiat la Hotin, leșii își retraseră oștile din cetate și aceasta ajunse din nou sub stăpînirea domnului Moldovei, care așează acolo pe slujbașii săi, spre a o cîrmui în pace și liniște timp de 24 de ani.

După scurgerea acestei vremi în Moldova izbucniră din nou tulburări grele pentru domnie. Despot Vodă, un vîntură-țară, goni din scaun pe domnul legiuit al țării, Alexandru Lăpușneanu, basarabean după maică-sa, cu ajutorul unui oarecare Albert Laski.

Pentru a se arăta recunoscător față de tovarășul său de arme, Despot, Vodă îi dăruie Hotinul (1562). Dară acesta nici n-apucase bine de a se încuiba acolo, cînd moldovenii năvăliră asupra lui și-l goniră din cetate. În vremea aceea Despot vodă plăti cu capul pofta și îndrăzneala sa de a ajunge domn al Moldovei și Alexandru Lăpușneanu redobîndi din nou domnia țării. Pentru aceasta Lăpușneanu trebui să făgăduiască turcilor că va risipi cetățile din Moldova. Spre îndeplinirea făgăduinței sale, Alexandru Vodă «a umplut cetățile de lemn și le-au aprins de au ars și s-au risipit. Numai Hotinul au lăsat să fie de apărare despre țara leșească». În chipul acesta scăpă Hotinul de risipeală.

Însă ceea ce păstrase Lăpușneanu, risipi feciorul său, Bogdan Vodă [9], care se împacă foarte bine cu leșii, ba mai mult chiar el, se îndrăgosti de o poloneză, căruia îi făgădui ca dar de nuntă Hotinul. Acesta însă, și mai ales sfetnici ei politici, nici nu mai așteptară ziua nunții, care n-avea să sosească niciodată, ci cuprinseseră Hotinul, alungînd pe pîrcălabii îndrăgostitului domn român din cetate (1572). Din vremea aceea ni s-a păstrat o mărturie leșească despre Hotin. Matei Strykowski care trecu pe atunci prin Hotin și văzu cetatea cu ochii, spune: «Hotinul este o cetate frumoasă și puternică, așezată pe o stîncă și avînd înfățișarea cetății Kockenhausen din Livlanda, căci eu le-am văzut pe amîndouă.

Dară nici de astă dată polonii nu se bucurară multă vreme de stăpînirea lor asupra Hotinului. Căci pe scaunul Moldovei se urcă unul din cei mai războinici domni al acestei țări, Ion Vodă cel Cumplit, care se aruncă cu furie asupra leșilor, bătut oștirile polone în fața Hotinului și goni pe căpetenia lor Dombrovski din cetate, pe care o realipi din nou la Moldova.

Încurajat prin această izbîndă, Ioan Vodă năvăli în Pocuța și făcu cea din urmă încercare – de altfel nereușită – de a recuceri această țară. Întorcîndu-se acasă, el aduse cu sine cete de robi, pe care îi așeză în țara sa. Sub urmașii lui încetară pentru totdeauna răpirile de oameni din Podolia și Pocuța.

Am stăruit mai mult poate decît trebuie asupra acestor răpiri de oameni, și aceasta din pricina, că se găsiră unii scriitori care să zică că ucrainieni de astăzi din părțile Cernăuților și ale Hotinului coboară din urmașii robilor de război, ridicați de voievozii Moldovei din Podolia și Pocuția și așezați în țara noastră. Părerea aceasta este cu desăvîrșire greșită, fiindcă, precum am văzut, robii aceștia fuseseră sloboziți în cea mai mare parte de domnii Moldovei și trimiși înapoi la vetrele lor din Podolia și Pocuția, îndată după ce se așează pacea între români și podoli. Iară cei puțini, care din felurite pricini rămîneau în Moldova, nu erau slobozi de a se sălășlui chiar în ținuturile de la hotarul Moldovei spre Polonia, precum era ținutul Hotinului, ci ei primiră voie de a se așeza ca lăturalnici în satele românești din mijlocul țării, unde cu vremea se încuscriă cu românii și se contopiră cu ei, uitînd limba de acasă. Și că în adevăr lucrurile s-au petrecut chiar în chipul acesta, aceasta ne-o cheazășuiește

însuși domnul Moldovei Dumitrașcu Vodă Cantemir [10], care, în vestita sa scriere despre stările și rînduiețile din Moldova, glăsuiește astfel: «Cei ce au fost aduși din țara leșească și au fost așezați în mijlocu țării și-au uitat limba lor pentru îndelungarea vremii și au deprins limba cea românească».

Așa fiind, ucrainenii din ținutul Hotinului nu-și trag obîrștea de la robii de război, luați de vechii noștri domni și așezați în țară, ci ei sînt urmașii clăcașilor asupriți de pe moșiile boierilor poloni, care s-au strecurat mai mult pe ascuns peste Nistru și s-au sălășuit, ca pribegi nenorociți ce erau, în străvechile sate românești din ținutul Hotinului, și intrînd în obștiile românești, ei impuseră găzduitorilor români limba rusească. Iată deci care este obîrștia concetățenilor noștri ucrainieni din ținutul Hotinului.

După constatările acestea ne putem întoarce iarăși la istoria Hotinului. Ținutul Hotinului era unul dintre cele mai bogate din toată Moldova. La 1581 hotinenii dădeau domnului ca dijmă 5 901 oi, pe cînd în același an ținutul Bîrladului dădea numai 1 500, iar ținutul Bacăului și Trotușului dădeau la un loc numai 3 000 de oi. Cu hotinenii se puteau măsura doar numai sorocenii care dădeau domnului 5 000 oi, pe cînd orheienii rămîneau cu mult în urmă, dînd domnului oerit numai 2 480 de oi.

Din anul 1585 ni s-a păstrat o mărturie foarte prețioasă asupra stărilor din Hotin. Mărturia aceasta o datorăm călătorului francez Fourquevault care a trecut prin Hotin și a străbătut întreg ținutul hotinean. În drumul său n-a uitat să pună pe hîrtie zi de zi cele ce vedea și auzea de la oameni. Și iată ce a însemnat el despre Hotin: „Hotinul este un tîrg mare și împrejurul lui trece apa Nistrului. Pe malul acestei ape se găsește o cetate mică, încinsă cu ziduri înalte de cărămidă, clădită din vechime și străjuită din toate pășile. Nistrul, care trebuie trecut cu luntrea aici la Hotin, desparte țara Moldovei de olatul Podoliei, ce se ține de regatul Poloniei. Și cel dintîi tîrg unde se poate ajunge, plecînd de la Hotin, este Camenița.

„Pe aceste drumuri întîlnirăm adesea cîte 20–30 de care, și pe fiecare din ele cîte o fată, ce se întorceau de la tîrgul din apropiere (Hotinul), toate foarte frumoase, deși fără meșteșug, cu flori în păr ca să arate că sînt de măritat. Cumpărarăm de la ele în treacăt lapte, prepelițe – ce se cheamă în limba lor așa, – și ouă, cu care ele își umpleau căruțele pînă sus, așezîndu-le cu vîrfurile în sus și mergînd și stînd pe ele fără să se strice“.

La Hotin erau două biserici, una mai mare în tîrg, iar alta mai mică în cetate, Pecetea Hotinului înfățișa un oraș la pîndă cu cîte o stea de amîndouă părțile, ceea ce închipuia pe străjerul de hotar al Moldovei. În ținutul Hotinului s-au numărat la 1 591–1 948 de familii țărănești, 77 de boieri, 40 de vătafi, 122 de nemeși și 95 de popi, laolaltă deci 2 092 de familii; socotind cinci suflete de fiecare familie, găsim că pe vremea aceea trăiau în ținutul Hotinului 10 460 de oameni. Numărul acesta pare mic pentru timpul de față, dar pentru vremea aceea el era destul de mare. Pămînturile din acest ținut erau foarte căutate fiindcă roadele pămîntului se puteau vinde cu preț bun la iarmaroacele de la Hotin, Botoșani și Cernăuți. Pe la sfîrșitul lui mai 1600 se arată sub zidurile Hotinului oastea biruitoare a lui Mihai Viteazul, domnul Munteniei, care după ce dezrobise Ardealul, trecu peste munți în Moldova alungînd pe Ieremie Movilă din scaun și fugărindu-l pînă la Hotin, unde nenorocitul domn găsi scut și adăpost în zidurile cetății „Și însumi Domnia Mea – zice Ieremi

Vodă – împreună cu boierii și arhierii am fost închiși tot acolo în cetate, unde și boierii Balșești împreună cu noi încă au fost închiși în cețate“. Primind în grabă ajutor de la leși, cu care avea prieteșug Ieremie Movilă s-a împotrivit oștilor lui Mihai Viteazul și acesta trebuie să se retragă de la Hotin fără a fi putut cucerii cetatea. De acolo Ieremia Vodă se putu întoarce în scurtă vreme în scaunul țării.

După această întâmplare n-au trecut decît doisprezece ani și Hotinul ajunsese din nou în stăpînirea polonilor Constantin Vodă, feciorul lui Ieremie, îl dădu ocrotitorilor săi poloni. În timpul acesta, polonii adăpostiră la Hotin pe Petru Movilă, fiul lui Simion Vodă, care rîvnea la coroana Moldovei. Dar acestui vrednic și învățat vlăstar nu i-a fost dat să se împodobească cu coroana domnească. Ursita i-a așezat pe cap mitra arhierască, ajungînd mitropolit al Kievului și mare rînduitor al bisericii rusești.

După patru ani polonii fură goniți din Hotin. Radu Vodă Mihnea se ridică împotriva hatmanului Zolkievski, îl bătu și-l goni din cetate spre a o alipi din nou la Moldova. Sub Gașpar Vodă, polonii își încercară din nou norocul asupra Hotinului, dară Radu Vodă, în a sa a doua domnie, îi bătu din nou și încheia cu ei la 9 octombrie 1621 pace care s-a așezat la Hotin și în care se hotărî ca Hotinul să rămînă, ca și mai înainte, sub ascultarea domnului Moldovei. Miron Vodă Barnovschi petrecea cu drag la Hotin. Iar Vasile Vodă Lupu fu împresurat la Hotin de cazacii lui Hmelnițki, pe care izbuti însă să-i bată și să-i risipească.

Din ținutul Hotinului se ridicară mai multe neamuri boierești, care ajunseră la mare cinste în istoria Moldovei. Amintim între acestea de neamul Movileștilor, iar nu străină cum susțin unii, de familia Hajdău și de însuși Stefan Petriceicu, care dobîndi coroana Moldovei la 1672. Pe vremea acestui domn turcii cuceriră cetatea Cameniței și cuprinseră întreg olatul Podoliei. Încercuirea aceasta a Moldovei de către turci îngrijoră foarte mult pe Petriceicu Vodă care se afla cu oștirea sa în tabăra turcească de la Hotin. În nădejdea de a putea zădărnici întinderea puterii turcești asupra Hotiului, el se hotărî „să se închine la leși, să stea cu toții și să bată pe turci, ca să nu apuce a se așeza în cetatea Hotinului Pașa, de pe cum se așezase și în Camenița, că așezîndu-se în Hotin Pașa, de-aci în Moldova n-are de ce mai domni domn“. Teama aceasta îndemna pe Petriceicu Vodă de a trecut oastea sa de parte polonilor. Pasul acesta al domnului Moldovei oțări foarte mult pe sultanul Mohamed al IV-lea care ocupă îndată Hotinul și în mînia sa prefăcu bisericile de acolo în moschee turcești (1673). Dară mînia sultanului se potoli curînd și pîrcălabii moldoveni intrară din nou în vechea cetate de la Nistru. Turcii se mulțumiră de astădată cu Camenița și cu olatul Podoliei, pe care leșii îl dădură în sama sultanului în temeul păcii ce s-a încheiat la Juravna (1676). Cetatea Cameniței împreună cu Podolia fură prefăcute în raia turcească și date în sama unui Pașa spre cîrmuire. Atunci „au ieșit mulți ruși dinlăuntru din țara leșească și s-au așezat în olatul Cameniței de s-au făcut sate în raia. Atunci și în Moldova s-au început a se face slobozii pe la Cernăuș și la Hotin“ zice cronicarul Ion Neculce. Prin aceasta se arată că numai atunci începură a pribegi malo-rușii din Podolia și a se așeza în sloboziile deschise pe moșiile boierești și mînăstirești din ținutul Hotinului.

Dară dacă de astădată Hotinul scăpă încă teafăr din ghearele turcești, el rămase pururea amenințat de cotropirea Semilunei. Amenințarea aceasta privea Moldova întregă, căci iată ce spune o cronică de pe timpul acela: „De la luarea

Camenitei începu țara Moldovei a se împuțina și a se pustii de mari asupririi ce avea... nu pot ajunge nici cu scrisul, nici cu spusul, nici a scrie cu condeiu, cât greu și câtă robie și dintre alte pagube făcându-se săracilor, prin trecerea turcilor spre Camenița, și câtă plângere și suspinuri. Lăsăm la giudețul Domnului Și Dumnezeuul nostru de mari pedepse și asuprele: din calele (drumurile) lor pustiitu-s-a ținutul Hotinului și Cernăuții și ținutul Iașilor și Dorohoiului și Hîrlău.“

Scurtă vreme după încheierea păcii de la Juravna hatmanul leșesc Ioan Sobieski, care mai apoi ajunsese crai al Poloniei, începu o nouă ofensivă împotriva turcilor, tocmai pe vremea când aceștia erau amenințați și de austriaci. În înțelegerea cu aceștia, Sobieski porni război pentru recucerirea Podoliei.

Pentru a tăia turcilor legătura cu Camenița, el năvăli în Moldova, cuprinse Cernăuții și năzuia spre Hotin, unde găsi prieteni între boierii hotineni. Ifrim Hajdău, marele căpitan și pîrcălab de Hotin, care stăpînea peste 26 de moșii în acest ținut, trecu de partea craiului, care aducea cu sine pe Petriceicu-Vodă spre a-l așeza din nou în scaunul Moldovei. Dară toate stăruințele craiului rămaseră zadarnice, pînă ce turcii suferiră o zdrobitoare înfrîngere sub zidurile Vienei (1683). Înfrîngerea aceasta zgudui împărăția turcească în temeliile ei și ajută pe poloni de a redobîndi Podolia cu cetatea Camenița. Căci prin tratatul de pace de la 1699 ce s-a încheiat la Carloviț, s-a impus turcilor de a părăsi Camenița și de a se retrage cu totul din Podolia. Prin aceasta însă sporise numai primejdia care amenința Hotinul. Căci cronica ne spune că chiar atunci turcii «au socotit să se așeze la Hotin, fiindu-le rușine să se întoarcă fără ispravă înapoi» din Podolia. Dară Nicolai Vodă Mavrocordat al turcilor, «au giuruit Împerărăției 100 de pungi de bani ca să nu ia Hotinul» El «mult s-a amărît și au scris la Capi-Kihai (împuternicitul domnului la Țarigrad) ca să puie nevoie cu tot felul de mijloace să nu se facă aceasta, au scris și la alți prieteni cu mare lacrimi și alte socoteli au știut toate le-au pomenit și arătat“. Și în adevăr, stăruințele lui Nicolai Vodă au fost încununete de izbîndă, căci el «a isprăvit un ferman ca să aibă a șede la Hotin pîrcălab, precum era și mai înainte, și s-asculte de dînsul oamenii cei de loc». În chipul acesta s-a amînat pentru vreo zece ani și mai bine așezarea turcilor la Hotin.

În anul de la Hristos 1711, domnul Moldovei, Dumitrașcu Vodă Cantemir se înțelese cu țarul Rusiei Petru cel Mare ca să unească oștile sale cu cele ale țarului spre a alunga pe turci din raialele de la Tighina (Bender), Cetatea-Albă (Akkerman), Chilia și Ismail și spre a dobîndi neafîrnarea țării Moldovei. La Stăniilești pe Prut s-a dat bătălia hotărîtoare între ruși și turci, dară ea a fost nenorocoasă pentru creștini. Țarul trebui să se retragă cu rămășițele oștirii sale pînă peste Nistru și Cantemir trebuie să fugă și el în Rusia, temîndu-se de răzburarea turcilor. Hainirea lui Cantemir dădu prilej turcilor de a cuprinde Hotinul și a-l preface în raia după chipul celorlalte raiale turcești din Basarabia. Toate stăruințele urmașului lui Cantemir, Nicolai Vodă Mavrocordat, de a abate pe turci de la gîndul lor asupra Hotinului, rămaseră de astă dată zadarnice.

La 1712 întîlnim încă pe Petrașco ca pîrcălab la Hotin. Acesta pare să fi fost cel din urmă pîrcălab al vechei cetăți nistriene. În anul următor moldovenii fură siliți să se retragă din Hotin, spre a face loc oștirilor turcești, care veniră să cuprindă cetatea. Locul pîrcălabului de odinioară îl luă un pașă turcesc cu slujbașii săi: secretari, visteri, vameși, ieniceri și spahalii. Scurtă vreme după aceasta «Vizirul au

tremis ferman la Pașa din Hotin ca să se ia tot ținutul Hotinului de sub ascultarea domniei Moldovei, cu toți oamenii ce au fost într-acest ținut și cu toate bucatele lor... s-au păgubit dintr-acei an țara Moldovei de acel minunat ținut al Hotinului, și au lipsit și pîrcălabi și căpitani de acolo. Iar luarea Hotinului țării multă slăbiciune și cădere i-au făcut. Căci cine poate descrie cîte au fost poruncile acele grele ce veneau totdeauna domnului Moldovei după ce s-au făcut această socoteală a Hotinului: porunci pentru cară, pentru slahori și alte multe; și în toate zilele treceau în sus și-n jos și ciohadari de la Poartă, cu care făcea domnul multe cheltuieli că-i căută pe toți să-i dăruiască cu cîte un oarece».

Despre înfățișarea Hotinului în vremea aceea ne dă Cantemir următoarea icoană: „Hotinul se numără între cele mai mari cetăți ale Moldovei. Aceasta era mai înainte întărită despre apus, cu ziduri înalte și șanțuri adînci, iar despre răsărit natura însăși o întărise prin rîpa cea repede a Nistrului și prin sfîncile ei; dară în cel din urmă război ce avură rușii cu turcii aceștia, luînd această cetate la 1712, dărîmară zidurile din partea de dincoace, iar de celalaltă parte afit o întărire cu lucrări nouă după datina de acuma, lărgind-o mai mult de jumătate, încît astăzi e vrednică de a fi numită cea mai tare și mai frumoasă între cetățile Moldovei“. Turcii, așezîndu-se în cetate, schimbară pînă și vechea pecete a Hotinului, punînd pe un cîmp de aur trei turnuri dintre care cel din mijloc are vîrf de semilună, de-asupra încrucișate. Mai apoi rușii puseră de-asupra săbiilor o cruce de argint.

După ce turcii cuprinseseră Hotinul, boierii părăsiră în cea mai mare parte ținutul și se retraseră peste Prut și Ciuhur. Moșiile lor fură împărțite între căpeteniile turcești. În raia rămaseră însă sătenii și razeșii la vetrele lor. Pentru îngrijirea lor sufletească roua stăpînire înființă la Hotin un episcopat pravoslavnic. În fruntea noii eparhii găsim pe episcopul Neofit și mai apoi pe învățatul Amfilohie, de la care ni s-au păstrat mai multe scrieri românești între altele și o geografie prelucrată după Buffier. Numărul sătenilor din raia spori mereu prin fugari, ce veneau de pe moșiile boierilor poloni din Podolia și Galiția. Pribegii aceștia se așezară în satele românești de acolo și numărul lor sporind mereu prin fugari proaspeți, ei covîrșiră în unele sate pe români, făcîndu-i pe aceștia să-și uite limba lor strămoșească și să o deprindă pe cea a noilor veniți. Astfel se explică ucrainizarea populației românești din ținutul Hotinului, unde se poate observa aceleași proces ca și în Bucovina. Datoria noastră a tuturor este deci, de a readuce pe sătenii și razeșii ucrainizați din ținutul Hotinului la conștiința adevăratei lor obîrșii de a trezi în ei dragostea pentru limba lor strămoșească pe care au uitat-o și de a-i primi cu toată dragostea frățească în sînul neamului de care s-au înstrăinat.

„Pentru paza marginii și de apărarea locuitorilor, de pricinile turcilor ce trăiau în raiaua Hotinului“, domnul Moldovei a creat o nouă căpitănie de hotar și anume căpitănia de la Ciuhur.

Stăpînirea turcească dăinuie la Hotin de ani (1721–1812). Întreruperile au fost pricinuite de armatele rusești care în luptele lor cu turcii cuceriră Hotinul și-l ocupară în mod vremelnic de mai multe ori. Așa la 1738 sub Münnich și 1770 sub Rumianzov. La 1788 cuprinseseră austriecii Hotinul sub Osias de Coburg. La 1812 raiaua Hotinului fu alipită deodată cu tot ținutul românesc dintre Nistru și Prut în împărăția rusească. Vulturul Uralului își înfipse ghiarele lui blestamate în trupul sîngerat al Moldovei, răpînd din ea una din părțile ei cele mai bogate, „într-un cuvînt tot cîmpul și inima țării“.

În timpul stăpînirii rusești a sporit desnaționalizarea românilor din ținutul Hotinului și sau șters multe din vechile urme istorice ale trecutului românesc. La 1856 s-a desființat și cetatea Hotinului din pricina că era așezată într-o fundătură și înconjurată de înălțimi ce o stăpîneau. Firește că pentru îndeplinirea nevoilor militare din timpul de față nu mai putea sluji vechea cetate moldovenească al cărei nume îl întîlnim aproape pe fiecare magină din istoria Moldovei. În locul țîrgoviștelor moldovenești de odinioară s-au încuibat la Hotin țîrgoveți străini de neamul și în mare parte și de legea noastră. Dacă înaintașii noștri au izbutit să cucerească cetatea Hotinului prin foc și sabie și s-o apere prin vitejia brațelor înarmate, nouă ni se impune datoria de a recucerii Hotinul prin puterea culturii și civilizației românești.

Nu putem sîrși mai frumos scurat noastră povestire despre Hotin decît înșirînd aici cuvintele lui Grigore Lupașcu Hașdeu de la 1732 care zice: «Eu nepot și moștenitor de sînge a lui Ștefan Vodă Petriceicu, Domnul țării Moldovei, eu nenorocitul fugar din țara părinților, moșilor și străbunilor mei, eu, care am fost odată boier bogat care acum sunt pribeag în țară străină, sărac și lipit în așa fel ca nu pot la bătrînețele mele nici chiar să las Dumnezeuui meu o pomană și jertfă vrednică de El, făgăduesc, dacă va da Dumnezeu ca Moldova sau județul Hotinului să scape de dușmanii turci și fii mei, nepoții mei, neamul meu să redobîndească moșiile și stăpînirile lor,,a face biserica sfîntului Gheorghe în Dolinenii Hotinului ... Să nu pierdem nădejdea în Dumnezeu că ne va ierta și că scumpa Moldova nu va rămînea totdeauna sub picioarele musulmane... Mă rog lui Dumnezeu ca picioarele păgînilor să nu calce pe mormintele străbunilor noștri și dacă nu ale mele, măcar ale urmașilor mei oase să se odihnească în țara strămoșească».

Dumnezeu a ascultat rugăciunea nenorocitului pribeag. Stăpînă asupra Hotinului a luat sfîrșit la 1812. Dară în locul ei a venit alta, cea muscălească, deopotrivă de grea și apăsătoare pentru neamul nostru. Și iarăși au trecut o sută de ani și mai bine și bunul Dumnezeu a voit ca ținutul Hotinului împreună cu întregul ținut dintre Nidtru și Prut să se izbăvească de stăpînirea țaristă și să se realipească la Moldova, din trupul cărei fusese rupt. Cu ziua de 27 martie 1918 oasele părinților noștri au găsit liniștea cuvenită în mormintele lor, căci ele se pot odihni în pămîntul strămoșesc.

CUPRINS

ARGUMENT EDITORIAL	I
MIHAI EMINESCU	
Basarabia	3
Tendențe de cucerire	23
NICOLAE IORGA	
Pagini despre Basarabia	27
U. S. CLARK	
Basarabia (traducere de Lorența Popescu)	71
WILLIAM HOWELL REED	
Basarabia 1918	169
General M. N. SCHINA	
Basarabia. Ianuarie 1918–iunie 1919	178
ONISIFOR GHIBU	
De la Basarabia rusească la Basarabia românească	213
TH. HOLBAN	
Numărul bulgarilor din Basarabia	527
Din viața bulgarilor Basarabeni	533
MIHAI CIACHIR	
Obiceiurile religioase ale găgăuzilor	537
ION NISTOR	
Drepturile noastre asupra Hotinului	541

Culegere și tehnoredactare computerizată
Editura **SEMNE**

Tipărit la Tipografia **SEMNE '94**

www.dacoromanica.ro

